

LEYES HISTÓRICAS DE CATALUÑA

Josep Serrano Daura

Director del proyecto

VOLUMEN II

Leyes Históricas de España

Boletín Oficial del Estado

LEYES HISTÓRICAS DE CATALUÑA

LEYES HISTÓRICAS DE CATALUÑA

Volumen II

Apéndices

Director del proyecto

JOSEP SERRANO DAURA

Colaboradores

PABLO JOSÉ ALCOVER CATEURA

XAVIER BARÓ QUERALT

JORDI BONVEHÍ CASTAÑÉ

GUILLEM FORNÉS FERNÁNDEZ

MIQUEL FUERTES BROSETA

CRISTIAN PALOMO REINA

LEYES HISTÓRICAS DE ESPAÑA

AGENCIA ESTATAL BOLETÍN OFICIAL DEL ESTADO

MADRID, 2024

Primera edición: abril de 2024

En cubierta: Alfonso I de Barcelona y II de Aragón confirma privilegios, costumbres y recuerdos
de Pere Albert

En guardas: sello de Jaume I

Colección: Leyes Históricas de España
Director de la colección: Santos M. Coronas González

- © Josep Serrano Daura, Pablo José Alcover Cateura, Xavier Baró Queralt, Jordi Bonvehí Castañé,
Guillem Fornés Fernández, Miquel Fuertes Broseta, Cristian Palomo Reina
- © Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado para esta edición

Esta obra está sujeta a licencia Creative Commons-Atribución-NoComercial-SinDerivadas 4.0
Internacional-CC BY-NC-ND 4.0

<https://publicacionesoficiales.boe.es>

ISBN: 978-84-340-2971-2
NIPO (en papel): 144-24-087-7
NIPO (en línea, PDF): 144-24-013-2
Depósito Legal: M-6421-2024

Imprenta Nacional de la Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado
Avda. de Manoteras, 54, 28050 Madrid

ÍNDICE GENERAL

Introducción por Josep Serrano Daura	1
VOLUMEN I	
Capítulo I. El Principado de Cataluña	7
I. La monarquía carolingia	7
A) Los condados carolingios	7
B) Wifredo el Velloso y sus sucesores	11
II. La Cataluña condal	16
A) La Alta Edad Media	17
a) Los condados independientes	17
1. Unas consideraciones generales	17
2. Berenguer Ramón I el Curvado (1018-1035)	19
3. Ramón Berenguer I el Viejo (1035-1076)	24
4. Ramón Berenguer II <i>Cap d'Estopes</i> (1076-1082) y Berenguer Ramón II el Fratricida (1076-1096)	26
5. Ramón Berenguer III el Grande (1096-1131)	26
b) Los primeros condes-reyes	28
1. Ramón Berenguer IV el Santo (1131-1162)	28
2. Alfonso I (II de Aragón) el Casto (1162-1196)	32
3. Pedro I (II de Aragón) el Católico (1196-1213)	35
B) La Baja Edad Media	36
a) La dinastía histórica	37
1. Jaime I el Conquistador (1213-1276)	37
2. Pedro II el Grande (1276-1285)	40
3. Alfonso II (III de Aragón) el Liberal (1285-1291)	42
4. Jaime II el Justo (1291-1327)	43
5. Alfonso III (IV de Aragón) el Benigno (1327-1336)	45
6. Pedro III (IV de Aragón) el Ceremonioso (1336-1387)	45
7. Juan I el Cazador (1387-1396)	49
8. Martín I el Humano (1396-1410)	50
b) La dinastía Trastámara	51
1. Fernando I de Antequera (1412-1416)	51

2. Alfonso IV (V de Aragón) el Magnánimo (1416-1458)	52
3. Juan II el Grande o el Sin Fe (1458-1479)	53
4. Fernando II el Católico (1479-1516)	58
III. La monarquía hispánica	63
A) Carlos I (1516-1558)	63
a) Los dominios y el gobierno de Carlos I	63
b) Carlos I y Cataluña	67
B) Felipe I (II de Castilla) el Prudente (1558-1598)	71
C) Felipe II (III de Castilla) el Piadoso (1598-1621)	75
D) Felipe III (IV de Castilla) el Grande (1621-1665)	77
E) Carlos II el Hechizado (1665-1700)	88
IV. La Monarquía borbónica	92
A) Felipe IV (V de Castilla) de Borbón el Animoso (1700-1746)	92
a) La sucesión de Carlos II	92
b) La guerra de Sucesión	96
c) El reinado	107
B) Fernando VI el Prudente (1746-1758)	114
C) Carlos III el Político (1759-1788)	115
a) El desarrollo económico catalán	116
b) La «Representación» o <i>Memorial de Greuges</i> de 1760	117
D) Carlos IV el Cazador (1788-1819)	122
V. El Estado constitucional	124
A) Fernando VII el Deseado (1808-1833)	131
B) Isabel II la Castiza (1833-1868)	133
C) El Sexenio democrático o revolucionario: reinado de Amadeo I de Saboya y la I República (1868-1874)	134
a) Las propuestas de Valentí Almirall (1868)	135
b) El Pacto de Tortosa (1869)	135
c) El proyecto de Constitución federal de 1873	136
D) Alfonso XII el Pacificador (1874-1885)	137
a) Estado catalán y República federal española (1883)	137
b) El <i>Memorial de Greuges</i> de 1885	138
E) Alfonso XIII el Africano (1886-1931)	139
a) Mensaje a la Reina Regente de España (1888)	139
b) Las Bases de Manresa, para la Constitución Regional Catalana (1892) ...	141
c) La <i>Mancomunitat de Catalunya</i>	142
Capítulo II. Las fuentes del derecho	149
I. La monarquía carolingia	149
A) Las comunidades cristianas	149

B) El derecho	151
a) Las capitulares carolingias	151
b) Nuevo derecho autóctono	153
II. Cataluña condal	155
A) La sociedad medieval	155
B) La repoblación	157
a) La aprisión	158
b) La repoblación oficial y semioficial	158
1. La carta de población	159
2. La carta de franquicia	161
C) El derecho	162
a) La Alta Edad Media	162
1. Los primeros condes	163
2. El feudalismo	165
1) Las conveniencias feudales	166
2) La Iglesia y las Asambleas de Paz y Tregua	167
3. Los <i>Usatges de Barcelona</i>	171
4. Las constituciones reales	173
b) La Baja Edad Media	175
1. La recepción del derecho común en Cataluña	175
2. El derecho de Cortes	179
3. La legislación del rey	182
4. El derecho señorial	183
5. El derecho municipal	184
1) Las <i>Consuetudines ilderdenses</i> (las costumbres de Lérida)	187
2) Las costumbres de Perpiñán	188
3) Las costumbres de Tortosa	188
4) Las costumbres de Barcelona	189
• El <i>Recognoverunt proceres</i>	189
• Les <i>Ordinacions d'en Sanctacília</i>	190
5) El derecho de Girona	190
6) El derecho especial de los valles pirenaicos de Arán, de Áneu, de Querol y de Ribes	191
7) Las costumbres de Tárrega	192
8) Las costumbres de Orta (hoy Horta de Sant Joan)	192
9) Las costumbres de Miravet	192
6. El derecho mercantil marítimo	192
1) Las <i>Ordinacions</i> de la Ribera (1258)	193
2) Las <i>Costums de la Mar</i>	194
3) El <i>Llibre del Consolat de Mar</i>	194
4) Las <i>Costums de Tortosa</i>	195
7. La declaración de fuentes	196
1) Jaime I: la pragmática de 1243 y la constitución de 1251	196
2) Martín I, y el capítulo de Cortes de 1409	197

III. La Monarquía hispánica	198
A) La compilación del derecho catalán	198
a) La recopilación de 1495	199
b) La compilación de 1588-1589	201
c) La compilación de 1704	202
B) La prelación de fuentes, según la constitución de 1599	202
C) La doctrina de los autores	203
a) Los <i>savis en dret</i>	203
b) Los abogados	205
c) Los juristas	206
IV. La monarquía borbónica	209
V. El Estado constitucional	215
A) La codificación	215
a) Primeros proyectos	218
b) El proyecto de García Goyena	219
c) En la Restauración alfonsina	220
B) Los Tribunales de Justicia	225
a) En el régimen de la Nueva Planta	225
b) En el régimen constitucional de 1812 y el Tribunal Supremo del reino de España	226
C) La doctrina jurídica	228
D) La literatura jurídica	230
Capítulo III. Las instituciones públicas	233
Primera Parte. Siglos X-XVIII	233
I. Naturaleza y territorio	234
A) Los catalanes	235
B) El territorio	236
II. Las instituciones generales de la Corona de Aragón	237
A) El soberano	237
a) El príncipe y el Principado	238
b) La coronación y el juramento	240
c) Las potestades y las regalías regias	241
d) La sucesión	243
B) La Real Casa y Corte	244
a) La organización	244
1. Los cargos y oficios	245
2. Otros aspectos de palacio	246
b) La Corte como tribunal	246
C) El Consejo de Aragón y otros Consejos de la Monarquía	247
a) El Consejo de Aragón	247
b) Otros Consejos de la Monarquía	248

D)	La Gobernación General	249
E)	La lugartenencia general de la Corona de Aragón	250
F)	Las Cortes Generales de la Corona de Aragón	251
III.	Los estamentos en Cataluña	251
A)	Los eclesiásticos	252
B)	El estado nobiliario	252
C)	El estamento general	253
D)	Los llamados marginados	253
IV.	La administración real de Cataluña	254
A)	La lugartenencia general	255
B)	La Cancillería	257
C)	El Real Consejo	259
D)	La Capitanía General	259
E)	El <i>veguer</i> y el <i>sots-veguer</i>	260
V.	La administración financiera	261
A)	El maestro racional	263
B)	La Bailía General	264
C)	La Real Tesorería	265
VI.	El <i>portantveus del general governador</i>	266
VII.	La <i>vice regia</i>	267
VIII.	La Baronía	269
A)	El dominio y la jurisdicción	270
B)	Las relaciones de los señores con el monarca	273
C)	Los barones y sus vasallos	274
D)	La organización señorial	274
a)	El lugarteniente	274
b)	El baile y su lugarteniente (el <i>sosbaile</i>)	275
c)	El escribano o notario	276
d)	El corredor	277
IX.	El Municipio	277
A)	La comunidad premunicipal	278
B)	La constitución municipal	279
a)	Los órganos de gobierno	281
1.	La asamblea de los <i>caps de casa</i> (jefes de familia)	281
2.	El Consejo General	282
3.	El Consejo Secreto u Ordinario	283
4.	Los magistrados	284
b)	Los oficiales municipales	284
1.	El <i>mostassaf</i>	284
2.	El corredor	285
3.	El <i>plegador del Comú</i> o clavario	285
4.	El escribano	286
5.	Los <i>vinyogols</i> y los <i>veladers</i>	286
6.	El mensajero	286

c)	El funcionamiento de los órganos de la Universidad	286
d)	Las <i>ordinacions</i> y la potestad sancionadora de los Municipios	287
e)	La financiación de la Universidad	288
1.	Los tributos	289
2.	Los censales	289
X.	La Administración de Justicia	290
A)	La Real Audiencia	291
a)	Creación y organización	291
b)	Competencias	292
1.	Causas con evocación	293
2.	Causas propias	294
c)	El procedimiento judicial	294
d)	El llamado <i>jui verbal</i>	296
e)	Los doctores	296
f)	Los jueces de Corte	297
g)	El Fisco y el personal auxiliar	297
B)	La justicia local ordinaria	297
a)	El juez ordinario	297
b)	El <i>judici de prohoms</i> (<i>juhi, johi</i> o <i>juy de proms, promens</i> o <i>prohomens</i>)	299
c)	Los jueces de apelación o <i>judges d'apells</i>	300
XI.	La Corte General	300
A)	Los Brazos	302
a)	El Brazo eclesiástico	302
b)	El Brazo militar	302
c)	El Brazo real o popular	303
B)	Convocatoria de las Cortes	304
C)	Celebración de la Corte	305
a)	La inauguración de la Corte	305
b)	La constitución de los Brazos	306
c)	El procedimiento parlamentario	307
d)	Los ámbitos de actuación	308
1.	Sobre la Diputación del General	309
2.	De los <i>greuges</i>	309
3.	La elaboración de las leyes paccionadas	310
4.	El donativo	311
e)	Conclusión de la Corte	311
XII.	La Diputación del General	312
A)	Los diputados y los oidores de cuentas, y otros oficiales	313
B)	Derechos y obligaciones	315
C)	Sus funciones y competencias	316
a)	En el ámbito financiero	316

b) En la observancia del derecho	317
c) En el orden político-administrativo	318
d) En el orden militar	318
XIII. La <i>Junta dels Tres Braços</i> y los <i>Tres Comuns</i>	319
A) La <i>Junta dels Tres Braços</i>	319
B) Los <i>Tres Comuns</i>	320
XIV. El Parlamento General	320
XV. La responsabilidad de los oficiales públicos reales y señoriales	322
A) « <i>Purgar taula</i> »	322
a) De los oficiales reales	323
b) Los oficiales señoriales	324
B) La visita	324
a) Para los oficiales reales	324
b) En el caso de los miembros de la Diputación	325
c) Los oficios públicos municipales	326
XVI. El control de legalidad y el <i>Tribunal de Contrafaccions</i>	326
A) La observancia de las constituciones	326
B) El <i>Tribunal de Contrafaccions</i>	329
a) La creación del tribunal	329
1. La constitución 36	330
2. La constitución 37	330
3. La constitución 38	331
b) Las Cortes de 1705-1706	331
XVII. Otros ámbitos institucionales	332
A) La organización militar o de la defensa del país	332
B) En el orden público	333
C) En ámbitos de carácter social	334
D) En el orden económico	335
E) El Consulado de Mar	335
Segunda Parte. Siglo XVIII	336
I. Los principios de la Nueva Planta	338
II. La Real Junta de Justicia y Gobierno	339
III. El capitán general	340
IV. La Audiencia o Real Senado	342
V. El Real Acuerdo	345
VI. La Superintendencia	345
VII. La Junta Patrimonial o de Intendencia	347
A) Una escribanía mayor	348
B) La escribanía segunda	348
C) Otros oficiales	348
D) Las subdelegaciones de Partido	349

VIII.	Ordenación tributaria	349
	A) La contribución de Orry	349
	B) El papel sellado	350
	C) El Catastro	350
	D) Las llamadas Rentas Generales de la Monarquía	355
IX.	La Junta de Gobierno del Principado de Cataluña	355
X.	El Corregimiento	356
	A) El corregidor	357
	B) Las instrucciones del corregidor	358
	C) Los alcaldes mayores	360
XI.	El municipio borbónico	361
	A) La transición institucional	362
	B) La Ciudad de Barcelona	363
	a) La Junta de Administradores	363
	b) El nuevo Ayuntamiento	364
	c) La <i>Taula de Canvis</i> de Barcelona	366
	C) Las ciudades y villas cabezas de Corregimiento	366
	D) Las otras villas, pueblos y lugares	367
	a) Nombramiento de regidores	368
	b) Los cargos municipales	370
	1. El procurador síndico general	370
	2. El diputado del Común y el síndico personero	371
	3. El <i>mostassaf</i>	372
	4. El mayordomo de propios y arbitrios	372
	5. El secretario	372
	c) Órganos colegiales	373
	1. La Junta de Propios y Arbitrios	373
	2. El Ayuntamiento	373
	3. La Junta de Vecinos	374
	E) La gestión presupuestaria	374
	F) La financiación municipal	375
	a) Los censales	376
	b) Los arbitrios	376
	c) El arrendamiento de servicios	377
XII.	El régimen señorial	377
XIII.	La Administración de Justicia	379
Tercera Parte. El Estado Constitucional (siglos XIX-XX)		381
I.	El territorio y su división	381
	A) Las provincias	381

B) Los partidos judiciales	383
C) El Municipio	384
D) La comarca	385
II. La Diputación de Cataluña	387
III. La Mancomunidad de Cataluña	390

VOLUMEN II

Apéndices	393
I. La Cataluña carolingia	393
A) Capitulares y Constituciones	393
1. Capitular de Carlos, rey de los francos, 780 (¿)	393
2. Capitular de Carlomagno, emperador, 801 (¿)	395
3. Constitución de Luis el Piadoso, 815	397
4. Constitución de Carlos el Calvo, 844	401
B) Actos judiciales y contratos	405
5. Sentencia judicial, 843	405
6. Acta judicial testifical, 858	407
7. Sentencia judicial, 865	409
8. Venta de una tierra adquirida por aprisión (presura), 872	413
9. Acta judicial declarando la libertad de un antiguo esclavo, 874	415
10. Contrato de compraventa, 905	417
11. Donación de unas fincas, 921	419
12. Donación entre cónyuges, 985	421
II. La Cataluña condal	423
A) Alta Edad Media	423
a) Cartas de población y seguridad	423
13. Carta de población de Cardona (986)	423
14. Carta de población de Tortosa (1149)	429
15. Carta de seguridad a los sarracenos de la ribera catalana del Ebro (1153-1159) (?)...	433
b) Otros actos	435
16. Carta de la Corte franca al conde Borrell, 987-988 (?)	435
17. Testamento del obispo Vives de Barcelona, 989-990 (?)	437
18. Donación de inmuebles, 1019	441
c) Actos judiciales	443
19. Sentencia judicial, 1000	443
20. Juicio y sentencia sobre bienes hereditarios, 1011	447
21. Juicio y sentencia sobre la adquisición de un alodio, 1025	451
22. Nulidad de una escritura de venta, 1027	455
23. Confirmación de propiedad, 1054	459
24. Condena por inducir al adulterio a la propia hija, 1065	461
d) Actas de asambleas de paz y tregua	463
25. Constitución de Paz y Tregua, 1064	463
26. Constitución de Paz y Tregua, 1134	469
27. Constitución de Paz y Tregua, 1173	471

28. Constitución de Paz y Tregua, 1173	475
29. Constitución de Paz y Tregua, 1188	479
30. Constitución de Paz y Tregua, 1198	485
31. Constitución de Paz y Tregua, 1214	489
e) Los <i>Usatges</i> de Barcelona	495
32. <i>Usatges</i> de Barcelona	495
B) Baja Edad Media	559
a) Cartas de población y franquicia	559
33. Carta de franquicia de Agramunt, 1238	559
34. Carta de franquicia de Gironella, 1450	561
b) Compilaciones de derecho municipal	565
35. Costumbres de Perpiñán, 1243-1246	565
36. <i>Recognoverunt proceres</i> , Barcelona, 1283	589
37. Costumbres de Orta, 1296	617
38. <i>Privilegi dit generalment de la Querimonia</i> (Costumbres del Valle de Arán), 1313 ...	627
c) Compilaciones de derecho feudal	633
39. Las <i>Costumas de Cathalunya</i>	633
40. Las <i>Commemoracions del Pere Albert</i>	639
d) Usos y costumbres en servidumbres prediales	661
41. Costumbres sobre servidumbres prediales y urbanas (<i>Ordinacions de Sanctacilia</i>), siglo XIV	661
e) De la Real Casa y Corte	671
42. <i>Ordinacions</i> para el funcionamiento de la Real Casa y Corte, 1344	671
43. <i>Ordinacions</i> sobre el ceremonial de coronación y de consagración de los reyes en la Corona de Aragón, 1353	793
f) Constituciones de Cataluña y pragmáticas	817
44. Capítulo de Cortes, 1251. <i>Encara statuim ab consell</i>	817
45. Capítulo de Cortes, 1257. <i>Sie cosa coneguda</i>	819
46. Capítulo de Cortes, 1260. <i>Com el offici reyal</i>	823
47. Pragmática real, 1282. <i>La moneda de argent</i>	825
48. Capítulo de Cortes, 1283. <i>Volem, statuim e ordenam</i>	827
49. Capítulo de Cortes, 1283. <i>Atorgam encara e approbam</i>	829
50. Capítulo de Cortes, 1291. <i>A supplicatio de la dita Cort</i>	831
51. Capítulo de Cortes, 1291. <i>Lo noble infant en Pere</i>	833
52. Capítulo de Cortes, 1299. <i>Nos e los successors</i>	835
53. Capítulo de Cortes, 1299. <i>Tot veguer e sotsveguer</i>	837
54. Capítulo de Cortes, 1299. <i>Quiscun notari o scriva public</i>	839
55. Capítulo de Cortes, 1301. <i>Statuim encara e ordenam</i>	841
56. Capítulo de Cortes, 1321. <i>Statuim que lo Capitol</i>	843
57. Capítulo de Cortes, 1321. <i>Encara statuim e volem que Nos</i>	845
58. Capítulo de Cortes, 1333. <i>Negu de aquí avant sie creat notari</i>	847
59. Capítulo de Cortes, 1351. <i>Ab aquesta nostra Constitutio</i>	849
60. Capítulo de Cortes, 1351. <i>Part aço foragitada</i>	851
61. Capítulo de Cortes, 1351. <i>A tolre tota materia de suspita</i>	853

62. Capítulo de Cortes, 1409. <i>Lo canceller e vicicancellor vostres</i>	855
63. Capítulo de Cortes, 1413. <i>Per tal que las leys</i>	857
64. Capítulo de Cortes, 1413. <i>Supplica la dita Cort</i>	859
65. Capítulo de Cortes, 1413. <i>Com fer o contraure sposalles</i>	861
66. Capítulo de Cortes, 1413. <i>Per ço que del benefici</i>	863
67. Capítulo de Cortes, 1419. <i>Com la provisio dels greuges</i>	865
68. Capítulo de Cortes, 1422. <i>Lo fruyt de las leys, o de la Observança</i>	869
69. Capítulo de Cortes, 1432. <i>Las causas de pubills</i>	871
70. Capítulo de Cortes, 1481. <i>Poc valria fer leys e Constitutions</i>	873
71. Capítulo de Cortes, 1481. <i>Approbants, loants e confirmants</i>	877
72. Capítulo de Cortes, 1481. <i>Per quant en diversas Costitutions</i>	879
73. Capítulo de Cortes, 1481. <i>Clarificant e encara</i>	881
74. Capítulo de Cortes, 1493. <i>Primerament ordenam e statuim</i>	883
g) Privilegios al Notariado	885
75. Privilegio de Jaime I autorizando a los ciudadanos de Barcelona a formalizar escrituras ante notario, 1258	885
76. Privilegio de Juan I autorizando a los notarios a formar un colegio propio, 1395	887
h) Derecho mercantil marítimo	891
77. Privilegio de Jaime I a los prohombres de la Ribera de Barcelona para asociarse, 1258	891
78. Privilegio de Jaime I que concede a la ciudad de Barcelona la facultad de nombrar cónsules en tierras de ultramar, 1268	893
79. Del <i>Consolat de Mar</i>	895
80. Privilegio de Martín I al Consulado de Mar de Barcelona, 1401	901
i) Disposiciones reales	905
81. Pragmática de Jaime I por el que los menores de 25 años que se casen sin el consentimiento paterno pierden la legítima, 1269	905
82. Pragmática de Jaime II aprobando las ordenanzas sobre el ejercicio de la abogacía y el procedimiento judicial, 1295	907
83. Pragmática de Jaime II que aprueba nuevas ordenanzas sobre el ejercicio de las profesiones de abogado, procurador y notario, 1301	911
84. Pragmática de Jaime II que aprueba unos capítulos sobre la administración de justicia en Barcelona, 1307	917
85. Privilegio de Jaime II que introduce el juicio de prohombres en Barcelona, 1321	923
86. Privilegio de Martín I para la constitución de la Aljama judía de Figueres, 1400	925
j) Sentencias y concordias reales	927
87. Capitulación de Vilafranca del Penedès, 1461	927
88. Sentencia arbitral de Guadalupe, 1486	943
k) Ordenanzas municipales	965
89. <i>Ordinacions</i> de Valls, 1299	965
90. <i>Ordinacions</i> sobre los esclavos, de Barcelona, 1400	969
91. <i>Ordinacions</i> de <i>mostafaçeria</i> de Solsona, 1434	973

92. <i>Ordinacions</i> para la convivencia entre cristianos y sarracenos de Lérida, 1436	987
93. <i>Ordinacions</i> o <i>taqqanot</i> de la comunidad judía de Cervera, 1455	989
94. <i>Ordinacions</i> de El Montmell, s. XV	999
l) Autores	1005
95. Francesc Eiximenis, sobre la administración de justicia, 1385-1386	1005
96. Jaume Callís, de <i>Margarita Fisci</i> , 1422	1007
97. Narcís de Sant Dionís, del <i>Compendium Constitutionum</i> , 1422 (¿)	1013
98. Tomàs Mieres, <i>Apparatus super constitutionibus</i> , 1465	1019

VOLUMEN III

III. La Monarquía hispánica	1023
a) Actos de juramento y discursos reales	1023
99. Juramento de Carlos I, 1519	1023
100. Discurso de la Corona, 1585	1029
101. Discurso de la Corona, 1626	1033
b) Constituciones de Cataluña y pragmáticas	1037
102. Capítulo de Cortes, 1503. <i>Com a noticia</i>	1037
103. Capítulo de Cortes, 1503. <i>Mes statuim e ordenam</i>	1039
104. Capítulo de Cortes, 1503. <i>Mes avant statuim e ordenam</i>	1041
105. Capítulo de Cortes, 1510. <i>Per proveir a molts desordens</i>	1043
106. Capítulo de Cortes, 1510. <i>Mes avant statuim</i>	1045
107. Capítulo de Cortes, 1512. <i>Primerament com experientia</i>	1047
108. Capítulo de Cortes, 1512. <i>Statuim mes avant</i>	1049
109. Capítulo de Cortes, 1512. <i>Mes avant per levar</i>	1051
110. Capítulo de Cortes, 1547. <i>Com los regnicolas</i>	1053
111. Capítulo de Cortes, 1547. <i>Com en las Corts</i>	1055
112. Capítulo de Cortes, 1547. <i>Declarant y ajustant a la Constitutio</i>	1057
113. Capítulos de Cortes, 1553, 1564 y 1585. <i>Statuim y ordenam</i>	1059
114. Capítulo de Cortes, 1564. <i>Com per la bona administracio</i>	1063
115. Capítulo de Cortes, 1564. <i>Declarant la Constitutio</i>	1065
116. Capítulo de Cortes, 1564. <i>Perque es cert</i>	1067
117. Capítulo de Cortes, 1585. <i>Notoria cosa es a Vostra Magestat</i>	1069
118. Capítulo de Cortes, 1585. <i>Per major expeditio de las causas</i>	1071
119. Capítulo de Cortes, 1585. <i>Ajustant a la Constitutio</i>	1073
120. Capítulo de Cortes, 1585. <i>Considerant lo gran numero</i>	1075
121. Capítulo de Cortes, 1585. <i>Per evitar a las parts</i>	1077
122. Capítulo de Cortes, 1585. <i>Per levar los molts y notables</i>	1079
123. Capítulo de Cortes, 1585. <i>Zelant la conservatio de las casas</i>	1081
124. Capítulo de Cortes, 1599. <i>Encara que ab sanctissim</i>	1083
125. Capítulo de Cortes, 1599. <i>Axi be statuim y ordenam</i>	1085
126. Capítulo de Cortes, 1599. <i>Per lo gran abus</i>	1087
127. Capítulo de Cortes, 1599. <i>I perque la experientia</i>	1089
128. Capítulo de Cortes, 1599. <i>Per conservar los patrimonis</i>	1091
c) Otras disposiciones de Cortes	1093
129. Sentencia real sobre la precedencia de villas y ciudades en las Cortes, 1626	1093

130. Decreto sobre el modo en el que deben resolverse los asuntos parlamentarios, 1632	1095
131. Voto de los letrados y resolución sobre cómo insacular los oficios del General, 1632	1097
d) Disposiciones reales.....	1101
132. Privilegio real al Consulado de Mar para la mejor administración de justicia, 1510	1101
133. Edicto de expulsión de los moriscos del Principado, 1610	1105
e) Contrafueros	1109
134. Memorial de contrafueros, 1639 (<i>Contrafaccions</i> , 1632-1639)	1109
135. Contrafuero de 1640. Abusos de los soldados en el Principado	1117
136. Actas de la Junta de Brazos, 1640-1641. Proclamación de la República y luego del rey de Francia como conde de Barcelona	1119
137. Pactos de la Ciudad de Barcelona con la Corona tras la guerra <i>dels Segadors</i> , 1652-1653	1147
138. Contrafacción presentada a Carlos II, 1675. Se le requiere convocar Cortes y jurar las Constituciones	1159
f) Autores	1163
139. Antoni Oliba, <i>Commentariorum de actionibus</i> , 1606	1163
140. Lluís de Peguera, <i>De la Pratica, forma y styl de celebrar Corts Generals en Catalunya</i> , 1632	1171
141. Jaume de Càncer, <i>Variae resolutionum iuris caesarei</i> , 1635	1179
142. Francesc Martí Viladamor, del <i>Praesidium</i> , 1644	1189
143. Joan Pere Fontanella, <i>De pactis nuptialibus, sive capitulis matrimonialibus tractatus</i> y <i>Sacri Regii Senatus Cathaloniae decisiones</i> , 1612	1197
144. Gabriel Agustí Rius, del <i>Cristal de la verdad, espejo de Cataluña</i> , 1646 ..	1281
g) Ordenanzas municipales	1285
145. <i>Ordinacions</i> de la Seo de Urgel, 1505	1285
146. <i>Ordinacions</i> por el uso del puerto de Tarragona, 1512	1291
147. <i>Ordinacions</i> de Olesa de Montserrat, 1613-1614	1295
148. <i>Ordinacions</i> sobre el riego de la huerta, de Monistrol, 1673	1307
149. <i>Ordinacions</i> de la Fatarella, 1705	1311
150. <i>Ordinacions del senyor mostasaph</i> , Tarragona, 1711	1323
IV. Monarquía borbónica	1337
a) Constituciones de Cataluña y pragmáticas	1337
151. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Com sia necessari</i>	1337
152. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Per quant los que son</i>	1339
153. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Atenent y considerant</i>	1341
154. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Havent-se servit</i>	1343
155. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Com la experiencia hage ensenyat</i>	1345
156. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Com lo medi de la visita</i>	1349
157. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Com tots los bisbes</i>	1353
158. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Item, senyor suplican</i>	1355
159. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Per evitar los abusos</i>	1357
160. Capítulo de Cortes, 1702. <i>No obstant que la Llotja</i>	1359
161. Capítulo de Cortes, 1702. <i>Com sia cosa molt justa</i>	1361

162.	Capítulo de Cortes, 1702. <i>Regoneixent los molts abusos</i>	1363
163.	Capítulo de Cortes, 1702. <i>Com no obstant</i>	1365
164.	Constitución de Cortes, 1706. <i>Declaracio a la successio de la Monarquia de Espanya</i>	1367
165.	Capítulo de Cortes, 1706. <i>Moderant la Constitucio</i>	1371
166.	Capítulo de Cortes, 1706. <i>Per quant en molts parts</i>	1373
167.	Capítulo de Cortes, 1706. <i>Per evitar plets y questions</i>	1375
168.	Capítulo de Cortes, 1706. <i>Lo Tribunal de la Santa Inquisicio</i>	1377
169.	Capítulo de Cortes, 1706. <i>Regonexen-se esser de summa utilitat</i>	1379
170.	Capítulo de Cortes, 1706. <i>Lo serenissim senyor don Phelip</i>	1381
171.	Privilegio de Carlos III de Austria, 1706. Se restituye a Barcelona el privilegio de insaculación	1383
b)	<i>Tribunal de Contrafaccions</i>	1385
172.	Dictamen jurídico sobre una denuncia de contrafacción sobre los escribanos, 1703	1385
173.	Voto y sentencia del <i>Tribunal de Contrafaccions</i> en denuncia contra los escribanos de <i>Manament</i> , 1703	1409
174.	Sentencia del <i>Tribunal de Contrafaccions</i> sobre abusos en el cobro de la tasa del sello real, 1704	1429
c)	La Junta de los Tres Brazos	1455
175.	Discurso de Manuel Ferrer Sitges, 1713	1455
176.	Memoria presentada por el embajador Pau Ignasi de Dalmases ante la reina de Inglaterra, 1713	1471
d)	Derecho real	1477
177.	Nueva planta municipal de Tortosa, 1708	1477
178.	Imposición de una contribución única en Cataluña (Catastro), 1715-1716 ...	1483
179.	Decreto de Nueva Planta de la Real Audiencia de Cataluña, 1716	1487
180.	Reglamento de Catastro, 1716	1495
181.	Reglas del intendente general para la aplicación del Catastro, 1716 ...	1515
182.	Reglamento sobre la formación de los corregimientos en Cataluña, 1718 ...	1521
183.	Nuevo reglamento de Catastro, 1735	1527
184.	Real provisión que prohíbe a los párrocos ejercer como notarios públicos, 1736	1541
185.	Real pragmática que reduce el tipo de los réditos de los censales, 1750	1547
186.	Real cédula prohibiendo a los tribunales el uso del latín en sus resoluciones y ordenando la enseñanza en castellano, 1768	1551
e)	Régimen municipal	1555
187.	Dictamen de la Real Audiencia sobre calificación de las villas y lugares de Cataluña, 1717	1555
188.	Reglamento de ciudades y villas de Cataluña, 1717	1565
189.	Real cédula que regula los oficios del Ayuntamiento de Barcelona y determinados gastos, 1718	1577
190.	Real cédula que fija los oficios subalternos de los Ayuntamientos cabeza de Corregimiento, 1719	1585
191.	Auto Acordado que introduce el síndico procurador en los municipios catalanes, 1759	1595
192.	Instrucción para la elección de los diputados del Común y de los síndicos personeros, 1766	1597

193. Instrucción para la elección de los cargos municipales, 1799	1601
f) Memorial de los representantes de las ciudades de la Corona de Aragón	1607
194. Memorial ante Carlos III, 1760	1607
g) Creación de la Junta de Comercio	1623
195. Reales cédulas de creación de la Junta de Comercio de Cataluña y de aprobación de sus ordenanzas, 1758 y 1763	1623
196. La Junta y el Consulado de Comercio reivindican su jurisdicción, 1788 .	1647
197. Exhortación de la Junta de Comercio para la agilidad procesal, 1798 ...	1657
h) Ordenanzas municipales	1659
198. Ordenanzas sanitarias de Gerona, 1720	1659
199. Ordenanzas de Cornudella de Montsant, 1761	1663
200. Ordenanza sobre la venta del pan en Manresa, 1786	1677
i) Autores	1679
201. Domènec d'Aguirre, del <i>Tratado históricolegal</i> , 1725	1679
202. Josep Finestres Monsalvo, <i>Praelectiones cervarienses</i> , 1752	1703
203. Antonio de Capmany, sobre el <i>Consolat de Mar</i> , 1779-1792	1713

VOLUMEN IV

V. El Estado constitucional	1721
a) Autores	1721
204. Ramon Llàtzer de Dou, en defensa del derecho civil catalán, 1800-1803 ..	1721
205. Josep Batlle Jover, <i>Memoria sobre la Constitución</i> , 1809	1739
b) Comisión de Codificación sobre el derecho civil catalán	1745
206. Informe de la Secretaría de Despacho de lo Interior sobre la reducción del laudemio en Cataluña, 1835	1745
207. La Junta Provincial de Agricultura de Barcelona solicita a la reina preservar el régimen sucesorio y la institución enfiteútica del derecho catalán, 1852	1751
208. Manuel Duran y Bas, <i>Memoria en defensa del derecho civil catalán</i> , 1883	1755
209. Josep Maluquer de Tirrell, discurso en el Senado en defensa del derecho foral catalán, 1889	2051
c) De las Cortes	2063
210. Orden de creación de los partidos judiciales, 1820	2063
d) Jurisprudencia del Tribunal Supremo de España	2065
211. Sentencia Tribunal Supremo, 1890 (Enfiteusis)	2065
212. Sentencia Tribunal Supremo, 1890 (Legados)	2069
213. Sentencia Tribunal Supremo, 1891 (Donación por razón del matrimonio)	2073
214. Sentencia Tribunal Supremo, 1892 (Asociación a compras y mejoras) ...	2081
215. Sentencia Tribunal Supremo, 1892 (Prescripción)	2087
216. Sentencia Tribunal Supremo, 1893 (Fideicomisos)	2089
217. Sentencia Tribunal Supremo, 1894 (Legítima)	2093
218. Sentencia Tribunal Supremo, 1901 (<i>Rabassa morta</i>)	2099

219. Sentencia Tribunal Supremo, 1904 (Capítulos matrimoniales)	2101
220. Sentencia Tribunal Supremo, 1913 (Propiedad)	2105
221. Sentencia Tribunal de Casación de Cataluña, 1936 (Sucesión)	2135
e) Memorial de 1885, Mensaje a la reina de 1888 y Bases de Manresa de 1892	2151
222. Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña, 1885	2151
223. Mensaje a la reina regente María Cristina, 1888	2219
224. Bases de Manresa, 1892	2227
f) Reglamentos y ordenanzas municipales	2233
225. Ordenanzas municipales de Gerona, 1844	2233
226. Reglamento de los policías municipales de Lérida, 1852	2249
227. Ordenanza de Parques y Jardines de Tarragona, 1854	2253
228. Ordenanza sobre el tránsito y destino de escombros de Tarragona, 1887	2255
229. Ordenanzas municipales de Ascó, 1890 (?)	2257
230. Reglamento para el Cuerpo de Bomberos, Olot, 1899	2265
g) Mancomunidad de Cataluña	2271
231. Estatuto de Cataluña por la <i>Mancomunitat de Catalunya</i> , 1919	2271
h) Apéndice del Derecho civil catalán	2315
232. Carta de presentación ante el Ministerio de Gracia y Justicia del nuevo proyecto de Apéndice de Derecho civil catalán, 1930	2315
233. Apéndice de Derecho Catalán al Código Civil, 1930	2319
234. Observaciones del Colegio Notarial de Barcelona al proyecto de Apén- dice de Derecho Catalán	2403

Apéndice Documental

Coordinado por

Josep Serrano Daura

Transcripción por

Pablo José Alcover Cateura

Xavier Baró Queralt

Jordi Bonvehí Castanyer

Guillem Fornés Fernández

Miquel Fuertes Broseta

Cristian Palomo Reina

Josep Serrano Daura

APÉNDICES

I. La Cataluña carolingia

A) *Capitulares y Constituciones*

1. CAPITULAR DE CARLOS, REY DE LOS FRANCOs, 780 (¿)

Capitular de Carlos, rey de los francos, por la que pone bajo su protección a los hispanos refugiados en la Septimania llegados huyendo de los sarracenos, como a aquellos que lo hagan en el futuro, regulando también su situación jurídica y dándoles licencia para poseer tierras para cultivar por medio de la aprisión, con los mismos derechos y deberes que los súbditos francos (incluida la facultad de disposición por causa de muerte y a favor de terceros).

*Original, perdido*¹.

[Carolus gratia Dei rex francorum et langobardorum ac patricius romanorum], omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae ac nostris, praesentibus scilicet et futuris, partibus Aquitaniae, Septimaniae [et] Provinciae consistentibus. Sicut nullius vestrum notitiam effugisse putamus, qualiter aliqui homines propter iniquam oppressionem et crudelissimum jugum, quod eorum cervicibus inimicissima christianitati gens sarracenorum imposuit, relictis propriis habitationibus et facultatibus quae ad eos hereditario jure pertinebant de partibus Hispaniae ad nos confugerunt, et in Septimania sese ad habitandum contulerunt, et a sarracenorum potestate se subtrahentes nostro dominio libera et prompta voluntate se subdiderunt, ita ad omnium vestrum notitiam pervenire volumus quod eosdem homines sub protectione et defensione nostra receptos sicut in unitate fidei, sic etiam in unanimitate pacis et dilectionis conservare decrevimus.

[I] Placuit nobis illis concedere ut quicquid de heremi squalore in quolibet comitatu ad cultum frugum traxerint aut deinceps infra eorum aprisiones excolere

¹ El documento original no ha llegado a nosotros, y sólo se conoce por confirmaciones posteriores; con ellas aparece reconstruido en Ramon d'ABADAL VINYALS, *Catalunya carolingia. Els diplomes carolingis a Catalunya*, II/2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2009, pp. 412-414.

potuerint, integerrime teneant atque possideant; servitia tamen regalia infra comitatum in quo consistunt faciant.

[II] Et omnes eorum possessiones sive aprisiones inter se vendere, concambiare seu donare posterisque relinquere omnimodo liceat, et si filios aut nepotes non habuerint, juxta legem eorum alii ipsorum propinqui illis hereditando succedant, ita videlicet ut quicumque successerint, servitia superius nominata persolvere non contemnant.

[III] Simul etiam precipientes injungimus ut nullus homo de sepe memoratis eorum apprisionibus vel villis, cum propriis terminis propriisque earum finibus et adjacentiis, injustam inquietudinem illis inferre presumat aut aliquam minorationem contra legem facere audeat, sed liceat eis ipsas res cum tranquillitate pacis tenere ac ligna cedere et aquarum ductus pro suis necessitatibus ubicumque pervenire potuerint, nemine contradicente, juxta priscum morem semper deducere.

[IV] Si autem illi propter lenitatem et mansuetudinem comitis sui, eidem comiti, honoris et obsequii gratia, quippiam de rebus suis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel censu aliquo computetur, neque comes ille aut successores ejus hoc in consuetudinem venire presumat, neque eos sibi vel hominibus suis aut mansionaticos parare aut veredos dare aut ullum censum vel tributum aut servicium, preter id quod jam superius comprehensum est, prestare cogat, sed liceat tam his iberis quam his qui presenti tempore in predictis locis resident quam his qui adhuc ad nostram fidem de iniquorum potestate fugiendo confluerint et in desertis atque incultis locis per nostram vel comitis nostri licentiam concedentes edificia fecerint et agros incoluerint, juxta supradictum modum sub nostra defensione atque protectione in unitate fidei et pacis tranquillitate residere et nobis ea que superius diximus tam cum comite suo quam cum missis ejus pro tempor[is] oportunitate alacriter atque fideliter exhibere.

[V] Noverint preterea idem iberi sibi licentiam a nobis esse concessam ut se in vassaticum comitis nostris sicut alii franci homines commendant, et si aliquod beneficium quisquam eorum ab eo cui se commendavit fuerit consecutus, sciat se de illo tale obsequium seniori suo exhibere debere quale nostrates homines de simili beneficio senioribus suis exhibere solent.

2. CAPITULAR DE CARLOMAGNO, EMPERADOR, 801 (¿)

Capitular de Carlomagno confirmando su protección a los godos y a los hispanos de la ciudad de Barcelona y del castillo de Terrassa que, huyendo de los sarracenos, libremente se le han sometido, regulando también su situación jurídica para regirse según su derecho.

*Original, perdido*¹.

* * *

[Karolus serenissimus augustus a Deo coronatus magnus et pacificus imperator romanum gubernans imperium, qui et per misericordiam Dei rex francorum et langobardorum], [...] quia [...] gotos sive ispanos intra Barchinonam famosi nominis civitatem vel Terracium castellum quohabitanes, crudelissimum jugum inimicissime christiani nominis sarracenorum evitantes ad [nos] fecere confugium et eandem civitatem [nostra] magnipotencie libenter condonarunt seu tradiderunt, et ab eorundem sarracenorum potestate se subtrahentes nostro [dominio] libera et prompta voluntate se subjecerunt, complacuit mansuetudini nostre sub immunitatis tuitione defensionisque munimine benigne suscipere ac retinere et quohabitationem seu necessitatibus eorum oportunum auxilium clementer conferre.

[I] Igitur ad omnium vestrum noticiam pervenire volumus quia eosdem homines sub protectione et defensione nostra receptos sicut in unitate fidei, sic etiam in unanimitate pacis et dilectionis, conservare decrevimus, eo videlicet modo ut sicut ceteri franci homines cum comite suo in exercitum pergant, et in marcha nostra juxta rationabilem ejusdem comitis ordinationem atque admonitionem explorationes et excubias, quod usitato vocabulo «*wactas*» dicunt, facere non neglegant, et missis nostris quos pro rerum oportunitate illas in partes miserimus aut legatis qui de partibus Hyspanie ad nos transmissi fuerint paratas faciant et ad subvectionem eorum veredos donent. Si autem hi qui veredos acceperint reddere eos neclexerint

¹ El documento original no ha llegado a nosotros, y sólo se conoce por confirmaciones posteriores; con ellas aparece reconstruido en Ramon d'ABADAL VINYALS, *Catalunya carolingia. Els diplomes carolingis a Catalunya*, II/2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2009, pp. 415-416. Josep Maria FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I/1, CSIC, Madrid-Barcelona, 1969, doc. 1, pp. 3-4.

ac eorum interveniente negligentia perditum seu mortui fuerint, secundum legem francorum eis quorum fuerint sine dilatione restituantur vel restaurentur.

[II] Alius vero census ab eis neque a comite neque a junioribus aut ministerialibus ejus exigatur.

[III] Et nisi pro tribus criminalibus actionibus, id est homicidio, rapto et incendio, nec ipsi neque eorum homines a quolibet comite aut ministro judicarie potestatis ullo modo judicentur aut distringantur, sed liceat ipsis secundum eorum legem de aliis [omnibus] judicia terminare et preter hec tria et de se et de eorum hominibus secundum propriam legem omnia mutuo definire.

3. CONSTITUCIÓN DE LUIS EL PIADOSO. 815, ENERO, 1. AQUISGRÁN

Constitución de Luis el Piadoso por la que mantiene bajo su protección a los hispanos que, huyendo de los sarracenos, libremente se le han sometido, regulando además su situación jurídica para regirse según su derecho; se refiere tanto a aquellos que viven en la Septimania como en la parte de Hispania que ya gobiernan sus marqueses. Entre otras disposiciones, el monarca se reserva la potestad judicial, aunque autoriza a los hispanos a resolver entre ellos las causas menores.

*Original, perdido*¹.

In nomine domini Dei et salvatoris nostri Jesu Christi. Hludowicus, divina ordiante providentia, imperator augustus, omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae ac nostris, praesentibus scilicet et futuris, partibus Aquitaniae, Septimaniae, Provinciae et Hispaniae consistentibus. Sicut nullius vestrum notitiam effugisse putamus, qualiter aliqui homines propter iniquam oppressionem et crudelissimum jugum, quod eorum cervicibus inimicissima christianitati gens sarracenorum imposuit, relictis propriis habitationibus et facultatibus quae ad eos hereditario jure pertinebant de partibus Hispaniae ad nos confugerunt, et in Septimania atque in ea portione Hispaniae quae a nostris marchionibus in solitudinem redacta fuit sese ad habitandum contulerunt, et a sarracenorum potestate se subtrahentes nostro dominio libera et prompta voluntate se subdiderunt, ita ad omnium vestrum notitiam pervenire volumus, quod eosdem homines sub protectione et defensione nostra receptos in libertate conservare decrevimus.

[I] Eo videlicet modo, ut sicut caeteri liberi homines cum comite suo in exercitum pergant, et in marcha nostra juxta rationabilem ejusdem comitis ordinationem atque admonitionem explotaciónes et excubias, quod usitato vocabulo «*wactas*» dicunt, facere non negligant, et missis nostris aut filii nostri, quos pro rerum opportunitate illas in partes miserimus, aut legatis qui de partibus Hispaniae ad nos transmissi fuerint, paratas faciant et ad subvectionem eorum veredos donent. Alius vero census ab eis neque a comite neque a junioribus et ministerialibus ejus exigatur.

¹ El documento original no ha llegado a nosotros, y sólo se conoce por confirmaciones posteriores; con ellas aparece reconstruido en Ramon d'ABADAL VINYALS, *Catalunya carolingia. Els diplomes carolingis a Catalunya*, II/2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2009, pp. 417-419.

[II] Ipsi vero pro majoribus causis, sicut sunt homicidia, raptus, incendia, depraedationes, membrorum amputationes, furta, latrocinia, alienarum rerum invasiones, et undecunque a vicino suo aut criminaliter aut civiliter fuerit accusatus et ad placitum venire jussus, ad comitis sui mallum omnimodis venire non recusent. Ceteras vero minores causas more suo, sicut hactenus fecisse noscuntur, inter se mutuo definire non prohibeantur.

[III] Et si quisquam eorum in partem quam ille ad habitandum sibi occupaverat alios homines undecunque venientes adtraxerit et secum in portione sua, quam adprisionem vocant, habitare fecerit, utatur illorum servitio absque alicujus contradictione vel impedimento, et liceat illi eos distringere ad justicias faciendas quales ipsi inter se definire possunt. Cetera vero judicia, id est criminales actiones, ad examen comitis reserventur.

[IV] Et si aliquis ex his hominibus qui ab eorum aliquo adtractus est et in sua portione conlocatus locum reliquerit, locus tamen qui relictus est a dominio illius qui eum prius tenebat non recedat.

[V] Quod si illi propter lenitatem et mansuetudinem comitis sui eidem comiti honoris et obsequii gratia quippiam de rebus suis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel censu aliquo computetur, aut comes sille vel successores ejus hoc in consuetudinem praesumant, neque eos sibi vel hominibus suis aut mansionaticos parare aut veredos dare aut ullum censum vel tributum aut obsequium, praeter id quod jam superius comprehensum est, praestare cogant. Sed liceat tam istis hispanis, qui praesenti tempore in praedictis locis resident, quam his qui adhuc ad nostram fidem de iniquorum potestate fugiendo confluerint et in desertis atque in incultis locis per nostram vel comitis nostri licentiam consedentes aedificia fecerint et agros incoluerint, juxta supradictum modum sub nostra defensione atque protectione in libertate residere, et nobis ea quae superius diximus tam cum comite suo quam cum missis ejus pro temporum opportunitate alacriter atque fideliter exhibere.

[VI] Noverint tamen iidem hispani sibi licentiam a nobis esse concessam, ut se in vassaticum comitibus nostris more solito commendent; et si beneficium aliquod quisquam eorum ab eo cui se commendavit fuerit consecutus, sciat se de illo tale obsequium seniori suo exhibere debere, quale nostrates homines de simili beneficio senioribus suis exhibere solent.

[VII] Idcirco has nostrae auctoritatis litteras eis dare decrevimus, per quas decernimus atque jubemus ut haec nostrae liberalitatis et mansuetudinis constitutio erga illos tenore perpetuo ab omnibus fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris inviolabiliter conservetur. Cujus constitutionis in unaquaque civitate ubi praedicti hispani habitare noscuntur, tres descriptiones esse volumus: unam quam episcopus ipsius civitatis habeat, et alteram quam comes, et tertiam ipsi hispani qui in eodem loco conversatur.

Exemplar vero earum in archivo palatii nostri censuimus reponendum, ut ex illius inspectione, si quando, ut fieri solet, aut ipsi se reclamaverint aut comes vel quislibet alter contra eos causam habuerit, definitio litis fieri possit.

Hanc quippe constitutionem, ut per diuturna tempora a fidelibus sanctae Dei Ecclesiae et nostris et verius credatur et diligentius conservetur, manu propria subscripsimus et anuli nostri impressione signari jussimus.

Signum domni Hludowici serenissimi imperatoris.

Durandus diaconus ad vicem Helisachar recognovit.

Datum kalendas januarias, anno Christo propitio primo imperii domni Hludowici piissimi augusti, indictione VIII.

Actum Aquisgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

4. CONSTITUCIÓN DE CARLOS EL CALVO. 844, JUNIO, 11. MONASTERIO DE SAN SATURNINO. TOLOSA (TOULOUSE)

Constitución de Carlos el Calvo que confirma las capitulares anteriores de Carlomagno y Luis el Piadoso a favor de los godos o hispanos de la ciudad de Barcelona y del castillo de Terrassa, por las que se les concedía la protección real tras su huida de los sarracenos.

*Original, perdido*¹.

In nomine sancte et individue Trinitatis. Karolus gratia Dei rex. Si enim ea quo ob utilitatem sanctae Dei Ecclesie imperialibus edictis sunt constituta magnificentie nostre conservatione denuo instituentes corroboramus, ad diuturnam prosperamque regni a Deo nobis collati stabilitatem id ipsum adtinere non dubitamus, quin etiam ad capescendam eterne felicitatis beatitudinem profuturum nobis liquido credimus. Itaque notum sit omnium sancte Dei Ecclesie fidelium atque nostrorum, presencium scilicet et futurorum, partibus Aquitanie, Septimanie sive Ispanie consistencium magnitudini, quia progenitorum nostrorum, magnorum siquidem horthodoxorumque imperatorum avi videlicet nostri Karoli seu genitoris nostri augusti Ludowici, auctoritatem imitantes, gotos sive ispanos intra Barchinonam famosi nominis civitatem vel Terracium castellum quohabitanes simul cum his omnibus qui infra eundem comitatum Barchinonam Hispani extra civitatem quoque consistunt, quorum progenitores crudelissimum jugum inimicissime christiani nominis gentis sarracenorum evitantes ad eos fecere confugium et eandem civitatem illorum magnipotencie libenter condonarunt seu tradiderunt et ab eorundem sarracenorum potestate se subtrahentes eorum nostroque [dominio] libera et promta voluntate se subjecerunt, complacuit mansuetudini nostre sub immunitatis tuitione defensionisque munimine benigne suscipere ac retinere et quohabitationem seu necessitatibus eorum oportunum auxilium, sicut et ab illis progenitoribus eorum et ipsis constat per imperialium apicum sanctione[m] concessum clementer conferre quatenus quoque nostra regalis conservatio constructa atque innovatio in eorum bene gestis ope-

¹ El documento original no ha llegado a nosotros, y sólo se conoce por confirmaciones posteriores; con ellas aparece reconstruido en Ramon d'ABADAL VINYALS, *Catalunya carolingia. Els diplomes carolingis a Catalunya*, II/2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2009, p. 422-425. Josep Maria FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I/1, CSIC, Barcelona, 1969, doc. 2, pp. 4-7.

ribus exaltationi Ecclesie precioso Christi sanguine redempte eminstret augmentum et animabus eorum ac nostre proficiat semper in emolumentum.

[I] Igitur, sicut dictum est, ad omnium vestrum notitiam pervenire volumus quia eosdem homines sub protectione et defensione nostra denuo receptos sicut in unitate fidei, sic etiam in unanimitate pacis et dilectionis, conservare decrevimus, eo videlicet modo ut sicut ceteri franci homines cum comite suo in exercitum pergant, et in marcha nostra juxta rationabilem ejusdem comitis ordinationem atque admonitionem explorationes et excubias, quod usitato vocabulo «*guaitas*» dicunt, facere non neglegant, et missis nostris quos pro rerum oportunitate illas in partes miserimus aut legatis qui de partibus Hyspanie ad nos transmissi fuerint paratas faciant et ad subvectionem eorum veredos donent ipsi videlicet et illi quorum progenitoribus temporibus avi nostri Karoli id ipsum facere institutum fuit. Si autem hi qui veredos acceperint reddere eos neclexerint ac eorum interveniente neglegentia perditum seu mortui fuerint, secundum legem francorum eis quorum fuerint sine dilatione restituantur vel restaurentur.

[II] [Alius] vero census, id est nec paschualia in eorum terminis vel eorum villis, nec thelonea infra comitatum in quo consistunt, nec alia quelibet redibitio neque a comite, neque a junioribus aut ministerialibus ejus, deinceps ab illis ullatenus exigatur.

[III] Et nisi pro tribus criminalibus actionibus, id est homicidio, rapto et incendio, nec ipsi nec eorum homines a quolibet comite aut ministro judicarie potestatis ullo modo judicentur aut distringantur, sed liceat ipsis secundum eorum legem de aliis [omnibus] judicia terminare et preter hec tria et de se et de eorum hominibus secundum propriam legem omnia mutuo definire.

[IV] Et si quispiam eorum in partem qua mille ad habitandum sibi excoluit alios homines de aliis generationibus venientes adtraxerit et secum in portione sua, quam aprisiones vocant, habitare fecerit, utatur illorum servitio absque alicujus contradictione vel impedimento.

[V] Et si aliquis ex ipsis hominibus qui ab eorum aliquo adtractus est in sua portione collocatus, alium, id est comitis vel vicecomitis aut vicarii aut cujuslibet hominis, senioratum elegerit, liberam habeat licentiam abeundi, verumtamen ex his que possidet, nichil habeat nichilque secum ferat, sed omnia in dominium et potestatem prioris senioris plenissime revertantur.

[VI] Placuit etiam nobis illis concedere ut quicquid de heremi squalore in quolibet comitatu ad cultum frugum traxerint aut deinceps infra eorum aprisiones excolere potuerint, integerrime teneant atque possideant; servitia tamen regalia infra comitatum in quo consistunt faciant.

[VII] Et omnes eorum possessiones sive aprisiones inter se vendere, concambiare seu donare posterisque relinquere omnimodo liceat, et si filios aut nepotes non habuerint, juxta legem eorum alii ipsorum propinqui illis hereditando succedant, ita videlicet ut quicumque successerint, servitia superius memorata persolvere non contamnant.

[VIII] Simul etiam precipientes injungimus ut nullus homo de sepe memoratis eorum aprisionibus vel villis, cum propriis terminis propriisque earum finibus et adjacenciis, injustam inquietudinem illis inferre presumat aut aliquam minorationem contra legem facere audeat, sed liceat eis ipsas res cum tranquillitate pacis tenere et possidere et secundum antiquam consuetudinem ubique pascua habere ac

ligna cedere et aquarum ductus pro suis necessitatibus ubicumque pervenire poterint, nemine contradicente, juxta priscum morem semper deducere.

[IX] Si autem illi propter lenitatem et mansuetudinem comitis sui, eidem comiti, honoris et obsequii gratia, quippiam de rebus suis exhibuerint, non hoc eis pro tributo vel censu aliquo computetur, neque come sille aut successores ejus hoc in consuetudinem venire presumat, neque eos sibi vel hominibus suis aut mansionaticos parare aut veredos dare aut ullum censum vel tributum aut servicium, preter id quod jam superius comprehensum est, prestare cogat, sed liceat tam histis ipsis qui presenti tempore in predictis locis resident quam his qui adhuc ad nostram fidem de iniquorum potestate fugiendo confluxerint et in desertis atque incultis locis per nostram vel comitis nostri licentiam consedentes edificia fecerint et agros incoluerint, juxta supradictum modum sub nostra defensione atque protectione in unitate fidei et pacis tranquillitate residere et nobis ea que superius diximus tam cum comite suo quam cum missis ejus pro tempor[is] oportunitate alacriter atque fideliter exhibere.

[X] Noverint preterea idem spani sibi licentiam a nobis esse concessam ut se in vassaticum comitis nostri sicut alii franci homines commendent, et si aliquod beneficium quisquam eorum ab eo cui se commendavit fuerit consecutus, sciat se de illo tale obsequium seniori suo exhibere debere quale nostrates homines de simili beneficio senioribus suis exhibere solent.

Ut autem he nostre regalis auctoritatis littere erga eosdem hispanos tenore perpetuo ab omnibus fidelibus sancte Dei Ecclesie et nostris inviolabiliter conserventur, manu propria nostra eas subter firmavimus et anuli nostri impressione signari decrevimus.

Signum Karoli gloriosissimi regis.

[Deormarus] notarius ad vice[m] Hludovici recognovit.

Data [III] idus junii, anno IIII regnante Karolo glorioso rege.

Actum in monasterio Sancti Saturnini prope Tolosam, in Dei nomine feliciter.
Amen.

B) *Actos judiciales y contratos*

5. SENTENCIA JUDICIAL. 843, FEBRERO, 7. ELNA (ROSELLÓN)

Sentencia dictada en el juicio presidido por el vizconde Witiza, en nombre del conde Sunyer, acompañado de siete jueces y otros muchos hombres convocados al efecto, por la que se reconoce que el lugar de Baó pertenece a Ravella, de acuerdo con lo declarado por los testigos llamados y de conformidad con las leyes godas.

*Original, perdido*¹.

Copia del s. XVII, en la Bibliothèque Nationale de France, Colección Baluze, vol. 117, fol. 140.

Cum in Dei nomine resideret Witiza vicedominus, qui est missus de Suniario comite, [in] suburbio Helenense, in territorio Rosoliense, in loco qui dicitur Acuciano, unacum iudices qui iussi sunt causas dirimere vel iudicare, id est, Ermildus, [Sisemundus] Baldefredus, Froila, [Wademirus], Egila, Sunifredus, iudicum, seu in presentia Helisei abbatis, Leverici diachoni, Borrani, Borracioli, Godescalci saioni, vel in aliorum multorum hominum presentia.

Cumque supradicti adfuissent ad rectas [iusticias] terminandas et causarum exordia dirimendas, ibique veniens homo nomine Hodoacer, qui est mandatarius de Suniario comite, et interpellavit hominem nomine [Wimarane], qui est mandatarius de femina nomine Revella, [quod ista femina], cuius iste [Wimera] mandatarius est, retinet beneficio seniori meo Suniario in ipsa garriga ubi dicitur Baxianos per suum alodem, contra legis ordinem, et pro hac causa eum repeto in vestro iudicio.

Ad haec [Wimar] mandatarius in suis responsis dixit: eum quam tenet Ravella talem proprium in loco Baxianos qui beneficius [non] debeat esse de Suniario comite ad parte regia, sed suum prroprium tenet.

¹ Ramón ORDEIG MATA, *Catalunya Carolingia. Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, VI/1, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2006, doc. núm. 27, pp. 97-99. Publicado también por Ramon D'ABADAL I DE VINYALS, «Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà», *Analecta Montserratensia*, VIII, Abadía de Montserrat, Montserrat, 1954-1955, pp. 129-130.

Tunc nos iudices interrogavimus Hodoacro mandatario pro quibus modis hoc quod in nostro iudicio dixerat adprobare potuisset. Et ille dixit: «*Ego nec per testes, nec per scripturas hoc aprobare non possum, sicut hoc interpellavi, sed tantum dico quod beneficius seniori meo debet esse*».

Ad haec [Wimar] in responsis dixit: «*Ego habeo tales homines per quibus adprobare possum quomodo praedicta Ravella, cum viro suo condam Prodasio, per XXX annos hoc possiderant ad alode per fines de suum proprium [Basone] in facies de antecessores Suniario comitē quieto ordine*».

Sic et protulit suos testes [veridicos] homines et honorabiles viros, his nominibus: Aldemaro, Desiderio, Trasoario, Leunciano, Ildevigio, Rodesindo, Dacoberto, Dadilane, Alocano, Avefredo, Bonito, Halderamno, Ennecone, Ravello, Traserico, Waldone, Iudilane, Davide, Berto, Rautiquo et Benedicto, qui ad serie conditionum in loco Acutiano, in ecclesiam Sancti Stephani, iuraverunt, dicentes quod: «*Nos iamdicti testes scimus et bene in veritate notum habemus de ipso alode qui dicitur Basone cum suas fines, de ipso aquaeductu qui dicitur Bula per ipsa strata usque in ipso Stagnolo qui est ad ipsa Mata Holiastrina, deinde ad ipsa contra qui est in Baxiano, et deinde ad ipsa petra quae est in ipso Plano, dein[de] ab ipsa Conbella mediana unde nos descendimus de ipsa Albicia, et deinde per [summa] Albitia et descendit usque ad fines de villare qui dicitur [Caucem] deinde usque ad ipsa petra alba quae est super ipso pratello, dein[de] usque ad ipso furno teulario, deinde ad ipso Bolone usque ad fines de Villa nova in ipsa strata ubi nos testes accessionem fecimus et pedibus circumdabamus et manibus nostris ostensum est ad Godescalco saione. Sapemus et vidimus oculis nostris supradicta Ravella, cuius ista [Wimara] mandatarius est, cum suo viro condam nomine Prodasio, habentem iamdicta loca ad proprio per XXX annos seu amplius, quieto hordine, in facies de antecessores de Suniario comite vel in faciem ipsius Suniarii. Et hodie magis pertinent praedicta loca ad habendum ad iamdicta Ravella ad proprium quam ad partibus beneficii sicut hoc Odoacer ex voce Suniarii repetet. Et ea quae scimus recte et veraciter testificamus*».

Cumque haec conditio ante nos iudices firmata videretur esse, praecipimus nos iudices per hunc iudicium ut predicta Ravella, sicut hoc ad probatum habebat per legis hordinem secundum legem gothorum, tota segura possideat predicta loca vel fines ad proprio omnique tempore. Et congaudeat se nostro iudicio percepisse iusticiam.

Dato iudicio sub die septimo idus februarii, anno tercio regnante domino nostro Karolo rege.

Signum Ermildus. Signum Argemundus. Signum Elisei abbtis. Signum Baldefredus. Signum Egila. Signum Sisemundo. Signum Froila. Signum [Wademirus]. Signum [Sonifredus]. Signum Godescalculus.

Leobesindus hoc iudicium iussus a superiores dictos iudices scrpsi et subscripsi die et anno quo supra.

6. ACTA JUDICIAL TESTIFICAL. 858, JUNY, 5. ELNA

Acta judicial testifical en la tramitación de una querrela que presentó Daniel, en nombre del vizconde Riquelmo de Rosellón, contra Recemir, por unas propiedades sitas en la villa de Tresmals (en el término de Elna). El conde ocupó indebidamente esas tierras; y Recemir aporta ocho testigos que acreditan que fueron aprisionadas por su abuelo y su padre de acuerdo con la capitular de Carlos, rey de los francos, que lo autorizaba a todos los hispanos acogidos bajo su protección.

*Original, perdido*¹.

Copia del s. XVII, en la Bibliothèque Nationale de France, Colección Moreau, vol. 2, fol. 13-14.

Conditiones sacramentorum ad qua[rum] ex ordinatione Richelmo vicecomite sive et de iudices qui iussi sunt causas dirimere vel iudicare, id est Suniemirus, Savaricus, Argemundus, Furrutio, Radepertus, Ermemirus, Inwilardus, Albarus, Wittericus, iudicum, Godeforte saione et aliorum multorum hominum presentia, iurant testes prolati quos profert Recemirus in faciem Daniheli, qui est advocatus pro scripto Richelmo vicecomite, pro causa unde intentio vertitur inter eos, et nomina testium hec sunt, id est Tutildus, Iobila, Amabilis, Pomponius, Sesenandus, Sanctio, Firriolus, Lucreco.

Iuramus in primis per Deum patrem omnipotentem et per Iesum Christum Filium eius Sanctumque Spiritum, qui est in Trinitate unus et verus Deus, sive et per reliquias sancti Petri, cuius basilica in vicho Helna fundata esse dignoscitur, super cuius sacrosancto altario has conditiones manibus nostris continemus vel iurando contangimus, quia non iamdicti testes scimus et bene in veritate notum habemus de ipsas terras qui sunt in territorio Helenense, infra fines et adiacentias de villa Tresmalos, ubi nos testes accessionem fecimus et pedibus circumdavimus et manibus insinuavimus ad saionem Goddeforte.

¹ Ramón ORDEIG MATA, *Catalunya Carolingia. Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, VI/1, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2006, doc. núm. 49, pp. 109-110. Publicado también por: Raymond DE LACVIVIER, «Le cartulaire de l'église d'Elne», *Ruscino*, III, Prada-Perpiñán, 1913, pp. 183-184; y Calude DEVIC, y Joseph VAISSETTE, *Histoire générale de Languedoc avec des notes et les pièces justificatives* (Édouard Dulaurier, ed., y anotada por Émile Mabille y Édouard Barry), II, Édouard Privat Libraire-Éditeur, Toulouse, 1872-1904, doc. núm. 150, pp. 183-184.

Et est unus ex ipsis campis iuxta campum Iasenari vel iuxta campum Defensori; et alius campus est iuxta campum Santioni vel iuxta campum Tutildi; et tercius campus est iuxta campum Amabili et inlaterat in campum Corbelli; et quartus campus est iuxta campum Eldefonsi et confrontat in campum Goderamni; et quintus campus est iuxta campum Argerici et subiungit in campum Eldefonsi; et sextus ortalis est iuxta ortum Argerici, inlaterat in ortum vel terra Truterici.

Unde intemptio est inter predicto Recemiro et Danhiel, advocato predicto Richelmo vicecomite, qui suprascriptas terras ad beneficia repetet.

Sapemus et vidimus occullis nostris et auribus audivimus et de presentes fuimus in predicta villa Tresmalos, quando venit avius istius Ricemiri, condam nomine Wadamirus, et pater ipsius idipsi Ricemiri, nomine Witigisus, et prendiderunt iamdictas terras prius per illorum adprisionem, sicut ceteri spani, vel per preceptum domini imperatoris, et possiderunt eas infra hos legitimos annos, usque dum Suniarus comes eas tulit ad suprascripto Witigiso, patre istius meminiti Ricemiri, sua fortia et inbeneficiabit eas ad homine suo condam Tructerio.

Et hodie magis pertinent ad istum Ricemirum pro partibus avii sui condam Wadamiro et patri suo condam Witigiso pro illorum adprisione ad habendum per supradictas terras, quam ulli homini ad beneficio, ad cuius vocem Danhiel advocatus Richelmo vicecomite eis repettet. Et ea quae scimus recte et veraciter testificamus per supra adnixum iuramentum in Domino.

Late condiciones sub die quinto iunii, anno octavo decimo regnante Karulo rege.

Po[m]ponius SSS. Signum Tutildi. Signum Iobilani. Signum Sesenandi. Signum Santioni. Signum Firrioli. Signum Enneconi. Ubi iurabimus. Danhiel, qui anc iuramentum recepi.

Auditores: Signum Petri, Eles presbiter. Wigila, presbiter. Signum Mironi. Signum Argerici. Signum Irziaudi. Signum Rechilani. Margapulus, prebiter. Suniemirus. Ferutio. Radepertus. Sabaricus. Albarus. Signum Godeforte, saioni.

Ar[m]intarius presbiter has condiciones scripsi et subscripsi die et anno quo supra.

7. SENTENCIA JUDICIAL. 865, MARZO, 15 Y 22. SAN ESTEBAN DE POMERS (CLERÁ)

Sentencia dictada en el juicio presidido por el conde Salomón de Cerdaña y Conflent con otros jueces y hombres que se citan nominalmente, por la que se confirma a favor del monasterio de la Grassa el dominio sobre un villar llamado Mata, en el término de Prada. La demanda la presenta el mandatario del demandante, el abad del monasterio, que acredita su derecho según carta de donación otorgada a su favor por el conde Sunifredo; los jueces resuelven ya tras oír a los testigos presentados, examinados los documentos aportados y consultada la ley de los godos.

Original, en los Archivos Departamentales de los Pirineos Orientales (Archivo Comunal de Prada), AA I¹.

Cum in Dei nomine resideret Salamón comis in castrum Sancti Stephani unacum Saroardo seu et iudices qui iussi sunt causas audire, dirimere vel iudicare, id est Castellanium, Fedancium, Trabadum, Godmare, Mirone, Scluane, Recaredo, Manzoniem, Absalon, Witiricum, Odolbaldum, Audbertum, Witizane et Argfredum saione, seu in presentia Fridiscllo abba, Eldeberto abba, Amancio presbitero, Candigano presbitero, Weifario presbitero, Contefredo presbitero, Alarico presbitero, Audesindo presbitero vel aliorum multorum hominum qui in ipso iudicio residebant, ibique veniens homo nomine Longobardus in eorum iudicio mandatarius Andedato abbate, in reclamatione dicens: «*Iubete me audire viri onorabiles, comes et iudices, quia talem villarem qui dicitur Mata, qui est in valle Confluentana, infra fines de villa Prata et super alveum Tede, dum retineret iamdictus Andedatus ipsum villarem Mata per vocem Eliani abbati, antecessori suo, qui ipsum villare edificavit prius per donitum Sunifredo comiti ad proprium, cum omnes fines suas et aiacentias illorum, et*

¹ Este ejemplar se halla mutilado, igual que un traslado de s. XI en el mismo Archivo, AA 2; y de su original hay otra copia íntegra de 1611 en ese Archivo, en su cartoral, en el llamado Llibre Vermell. Lo edita Ramón ORDEIG MATA, *Catalunya Carolingia. Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, VI/1, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2006, doc. núm. 56, pp. 116-119. Publicado también por: Julián Bernardo ALART, *Cartulaire roussillonnais*, Perpiñán, 1880, doc. núm. I, pp. 1-6; Juan Gabriel GIGOT, «Les plus anciens documents d'archives des Pyrénées-Orientales (865-989)», *Bulletin Philologique et Historique du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques*, París, 1962, doc. núm. I, pp. 361-365, y doc. núm. II, pp. 366-369; y Élisabeth MAGNOU-NORTIER y Anne Marie MAGNOU, *Recueil des chartes de l'abbaye de la Grasse*, I (779-1119), París, 1996, doc. núm. 26, pp. 42-46.

per preceptum regis Karoli, sic venit iste Saroardus et tulit nobis ipsum villarem Mata absque iudicio, at cui ego voce prosequero».

Cumque nos, comis, iudices, tali reclamatione Longobardi audissemus, interrogavimus iamdicto Saroardo quid ad hec responderet, at ille in suo responso dixit: «*Ipsum villare qui dicitur Mata, ego eum prendidi de potestate de Andedate abbate vel de suos monacos, et nunquam debet esse proprius ipse villare Mata de monasterio Sancte Marie, set partibus regis eum retineo».*

Nam nos iudices, cum tali responso Saroardo audissemus, interrogavimus Longobardo causilicum si abebat cartas donationis de ipsas villas Prata et Mata sicut te reclamasti, quod Suniefredus comise as dederat ad domum Sancta Maria monasterio qui situs est infra comitatu Narbonenses et Carcasense, super fluvio Urbione. Sed ille presentaliter obtulit ipsam cartam donationis, quod Suniefredus comes fecit cum sua uxore Ermesinda de iamdictas villas Prata et Mata ad proprium. At hec nos iudices, cum audissemus ipsam cartam legentem et relegendem et resonabat ibidem Prat et Mata cum terminis et limitibus earum et cum omnes aiencias illorum seu et aeclesias cum domibus, curtibus, ortos, arbores pomiferis et inpomiferis, oliveta, fontibus, pratis, pascuis, silvis, garricis, ad proprium ad domum Sancte Marie que vocant Crassa vel ad ipsos monacos qui ibidem militant, propter remedium anime illorum. Et ibidem ostendit preceptum regis Karoli quod fecit ad Suniefredum comiti de ipsas villas Prata et Mata suprascriptas ad proprium.

Cumque nos iudices tali rei veritate audissemus vel cognovimus et iustitia de Longobardo causilico, precepimus ei ut dedisset testimonia ante nos, sicut et fecit. Qui ipsum proprium cum sua terminia cognitum ab[uis]sent viros honorabiles et circummanentes omnes, qui ante nos hoc testificaverunt vel in ecclesia Sancti Stephani martiris Christi iuraverunt, dicentes qui sita est in castrum quod nuncupatur Sancti Stephani. Et nomina testium aec sunt, id est: [Trasemir]us, Ilarem, Witizane, Calastus, Illericus, Bonissimus, Sisenandus, Speraindeo, Amancius, Albemirus, Sancio, Ermesindus, Mengo, Auriolus, Arreco, Candiganus, Stabiles, Eles, Wistrillus, Avencius.

Quia nos, suprascripti testes, scimus et bene in veritate sapemus et oculis nostris vidimus et de presentes eramus quando venit Suniefredus comis in villa Prata et ostendit ibidem preceptum regis Karoli, quod ille dignatus est facere propter suam mercedem de villa Prata et Mata, cum omnes fines suas et aiencias suas, sic vidimus ipsum preceptum et audivimus relegendem; et vidimus ipsas villas Prata et Mata abentem et possidentem ad proprium, cum omnes suas fines, sicut ipsum preceptum regale resonat. Et cum retinisset ipsas villas cum suas fines, sic tradidit eas ad domum Sancte Marie que vocant Crassa et ad ipsum abbatem Eliane vel ad suos monacos qui in ipsum monasterium militant. Et postquam ipse abbas retinebat per carta donationis ipsas villas, sic nos videntes venit Elias abbas et adtraxit ibidem omnes ad abitandum per beneficium suum in locum ubi dicitur Matam his nominibus Ildesindum, Daconem, Ildericum, Atilanem aut ceteros pares illorum.

Et nos qui hoc testificamus, et sic edificamus ipsam villam Mata, et fecimus ibidem domos, curtes, ortos cum suos arbores, molendinos, per beneficium iamdicto abbate Eliane, cum suo adiutorio, in ea vero ratione ut servitium exinde illi fecissemus ad domum Sancta Maria monasterio. Et ipsum beneficium qui eum retinuissemus, et magis debet odie e[ss]e ipsam villam Mata de apendicione Prata de monasterio Sancte Mariae, sicut Suniefredus comes dederat per cartam donationis ad proprium, quam de Saroardum, qui eam retinebat per partibus Sa[lamonis] comiti,

per causa regis et per beneficium, et con[tra l]ege contendit ipsa villa Saraordus, et ea que te[st]ificamus recte et verac[iter] testificamus per superadnixum iuramentum in Domino.

Late condicione sub die idus marcii, anno XXV regnante K[arulo] rege.

Saraordus, qui hunc iuramentum re[cepisset], abebat ipsa carta donationis in vinculo qui ad dirumpendum venisset, composuisset ipsas villas in duplo quantum eo tempus melioratas fuerant.

Cumque nos iudices tali condicione ante nos firmata esse videremus, perquisivimus in lege got[orum et] invenimus in libro V, titulo primo, era prima, ubi dicit: «*De donationibus aeclesiis datis: Si famulorum meritis ut iuxta compellimur debita compensare lucra mercedis quanto iam copiosius pro remedium animarum divinis cultibus et terrenu[m deb]emus impendere, et inpensa legum soliditate servare. Quam propter quoscumque res sancti Dei vasilicis, aut pro principum aut pro quorumlibet fidelium donationis conlatae reperiuntur votive, hac potencialiter pro certo censetur, ut in earum iura inrevocabili modo legum ternitate firmentur*»².

Iterum invenimus in alia lege, infra corpore ubi dicit: «*Iam vero quod ad die huius lata legis vel tempora quicumque pontificum de his qui ad fidelibus in Dei aeclesiae principali amplificaverit, seu quicumque persone quolibet modo quodcumque tale concesserit nulla temporum longevitate securum ut iusta permissum ordine quandocumque et per quocu[mque] talia fuerit comisisse detectum eam ipse qui presumpsit unacum legitimis satisfactione rei propria illi aeclesia cui tulit ulla, in q[uam del]iquit reformare cogendus est; quod et si de rebus propriis non abuerit unde componat, et in omni in]tegritate eo que presumpsit aeclesie cui tulit restituat*»³.

Et reperimus in alio loco: «*Haec igitur lex non solum pro rebus quod in ecclesiis absolutis vel diocesanis conlata sunt observabitur, set sub generale nomine ómnium aecle[siarum, id] est a monas[terium vi]rorum quam etiam feminarum, omni modo in institutione implebitur*»⁴.

Et invenimus in lege quomodo Karolus rex dedit ipsos alo[de]s Prata et Mata ad Suniefredo comiti, qualiter eum debet abere sicut lex gotorum comm[emorat]: «*[D]onatio regis potestatis quod in quibus personis conferuntur vel conlate sunt in eorum iure persis[tant in] quorum nomine eas potestas contulerit [regia ea videlicet rati]one, ita ut huiusmodis [regalis mani]ficentia co[n]latio attributa in nomine eius qui] hoc promeruit tranfusa permaneat, ut quitquit de oc facere voluit, iudicare volerit potestatem in omnibus abeat*»⁵.

Tunc nos iudices in tanta lege in[ve]nissemus et in testimonio [L]ongobardo veni[ssent, precipimus et ut ipsos testes] qui ante nos testificaverunt, ante nos venire fecisset, sicut et f[ecit], et ipsos terminos sine dilatione nobis monstrasset, sicut iuratum abebant. Et nos iudices, unacum sa[ione] et cum plures bonis [hominibus qui ipsa termin]ia cognitam abebant, circumdabimus ip[sa ter]minia. Et est [ter]minus unus: de parte occidente usque in medio alveo Tedo, de alia parte usque in medio rivo Literano, de tercia parte in s[trata francisca, in] petra fita a Sancti Felici, et de ipso termino vadit usque in monte Bo[var]ia sicut vertitur, et inde subtus villare que dicitur Arbocia et inde vadit per ipsa aeclesiola que dicitur Fullonicus, et

² *Liber Iudiciorum*, V, 1, 1.

³ *Liber Iudiciorum*, IV, 5, 6.

⁴ *Liber Iudiciorum*, V, 1, 1.

⁵ *Liber Iudiciorum*, V, 2, 2.

inde vadit per ipsos term[inos qui dividit inter] Prata et villare Avelaneto, e[st inde vadit] per ipsa termina ad ipsa pariete que dividit inter Prata et Lusconem, et dividerunt per ipsa pariete ipsas villas Suniefredus et Argila comites, usque in medio Tedo, et terminaverunt ad ipsa villa Prata [ipsis caput aq]uis in rivo Literano cum suo rego qui inde [discurrit].

Cumque tanta rei in veritate invenissemus, altercavimus inter nos et invenimus in lege gotorum: «*Si quod/cumque ante adventum gotorum de alicui fundi iura remotum est et alii cum possessionem aut vindicione[m] aut donationem] aut divisionem aut aliqua transactione translatum est ut in eis fundi [ad quod] romanis antiqu[itus] probatur iure iustum consistat, cum autem proprietas fundit nullus fortissimis] signis aut limitibus probantur que debeat observari, eligat inspectio iudicantium] quos par[cium] consencio elegerint ut iudex quod certiores agnoverit vel seniores faciat eos sacramenta prebere quod terminos sine ulla fraude demonstraverint*»⁶. Termin[os et limites] lapides erigi fecimus, sicut antiquitus constituerunt. Cumque nos, comes aut iudices, tanta rei veritate et iustitia et veritate Sancta Maria invenissemus quod traditum abet per scripturas et per preceptum imperiale, ordinavimus [saionem nostrum Arge]fredum qui revestire fecisset de ipsum alodem cum om[nes] terminos suos Longobar[dum] mandatarium, sicut nos circumdatum abemus, et congaudent se [in nostro iudicio] illorum per[cepisse] iusticia.

Dato iudicio sub die [XI] kalendas aprilis, anno XXV regnante Karulo [rege].

Hec sunt nomina iudicum] et aliorum hominum] us[...] quia [...] Godmarus SSS. Absalon SSS. Trasebado SSS. Fedancius SSS. [Miro SSS].

[Bonissimus rogitus et sacerdos, qui hunc iudicium scripsi et + sub die anno quo supra].

⁶ *Liber Iudiciorum*, X, 3, 5.

8. VENTA DE UNA TIERRA ADQUIRIDA POR APRISIÓN (PRESURA). 872 , MAYO, 25

Teodaldo vende a los esposos Franco (vizconde) y Sesnanda una tierra que el adquirió por aprisión (presura), en Malanyeu, en el territorio de Berguedá, por doce «argenzadas».

Original, en el Archivo Capitular de Vic, Cajón 9, Episc. I, Pergamino 31¹.

In nomine Domini. Ego, Teodaldus, bovis entoren meo Francone et uxori sue Sesenanda. Quoniam in Dei nomine sic nobis placuit et placet in animis, nullis quodquegentis imperium nec suadentis ingenium set propria et espontanea mihi hoc elegit bona boluntas ut bobis de terras meas bobis vindere devere, sicuti et facimus, sitam in teretorium Bergetano, in villa que dicitur Malangecei, in loco ubi dicitur ad villarem. Bindo bovis ipsam terra que abemus de nostra aprisionem, quantum pedibus nostris am[b]ulabimus et manibus designavimus.

Bindimus bovis ab o[m]ne integritatem ipsam terram, qui est latus terra de teipsum, de alio latus de Sidilane et de suos infantes. Ipsam terram cultam et incultam bindo vobis ab o[m]ne integrietatem; et recepi de bobis precium placivile, is est XII argencatas placibiles in res balentes, quo tu entor nobis dedistis, et nos venditor de presente manibus recepimus et nihilque de ipsum precium penis vos non remansit hec manifestum, ut de ab odierno die et tempore abeas, adeas, teneas et posideas et in perpetuum vindices hac defendas.

Si quis sane, quod fieri minime credo esse benturum, quod si ego Teodaldus aut aliquis de filiis vel fratribus vel eredibus meis, aut aliquis omo qui contra carta bindicionis benerit, aut ego ipse venero, conponat ori lipra una carta bindicionis firmis permaneat.

Facta carta bindicionis in mense VIII kalendas iunias, ano XXXII regnante Karulo rege.

Si+gnum Teodaldi, qui hac carta binditionis fecit et testibus tradit ad revora[n]dum.

¹ Publicado por Gaspar FELIU y Josep Maríá SALRACH, *Catalunya Carolingia. Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga*, VIII/1, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2020, doc. núm. 56, pp. 155-156. También por Eduard JUNYENT SUBIRÀ, *Diplomatari de la catedral de Vic (segles IX-X)*, III, Patronat d'Estudis Auso, Vic, 1980, doc. núm. 138, p. 119; y Jesús ALTURO y Tània ALAIX, *Charte Latinae Antiquiores*, I, Vol. 112, Urs Graf Dietikon, Zurich, 2017-2018, doc. núm. 21, pp. 66-67.

S[i]g+num Guti. S[i]g+num Argiron. S[i]g+num Recosindus. S[i]g+num Quinta. Sig+num Argemiri.

Autarius, presbiter, rogatus SSS. et sub SSS. die et anno quo supra.

9. ACTA JUDICIAL DECLARANDO LA LIBERTAD DE UN ANTIGUO ESCLAVO. 874, MARZO, 25. VERNET

Ante el tribunal del conde Miró I de Conflent compuesto por siete jueces y reunido en la iglesia de San Saturnino, Sesnan, en nombre del conde, reclama a Lorenzo (vecino de Canavelles), como esclavo fiscal; no obstante, Lorenzo presenta cuatro testigos que acreditan que es un hombre libre, y como el demandante no puede contradecirle retira finalmente su demanda.

*Original, perdido*¹.

Copia del s. XVII, en la Bibliothèque Nationale de France, Colección Baluze, núm. 117, fol. 167.

In iudicio Mirone comite seu iudices qui iussi sunt causa audire, dirimere vel recte iudicare, id est, Langobardus, Bera, Odolpaldus, Dodo, Stephanus, Fulgentius et Guintiocus, iudicum, vel in presentia aliorum multorum bonorum hominum, Kandiani presbiteri, Rautefredi, Cesari, Gultredi, Maurecati, Sentredi, Enneconi, Siseguti, Danieli, Luponi, Enalario saione, omnes qui in ipso iudicio residebant, veniens homo nomine Sesenandus, mandatarius Mirone comite, et dixit: «*Audite me cum isto Laurentio qualiter servus fiscalis debet esse ex nascendo de parentes de abios suos, cum fratres vel parentes suos, et servicium fecerunt domno Suniefredo comite, genitore seniore meo, ad parte fiscali per preceptum quod precellentissimus rex Carulus fecit domno Suniefredo comite, cuius voce me mandatarium mandat inquirere senior meus*». Tunc supradicti iudices dixerunt Laurentio, qui est inquietatus pro se et parentes suos: «*Qui ad hec respondis?*».

Et ille in suis responsis dixit: «*Non debeo esse servus fiscalis, nec parentes mei ex nascendo de bisabios vel visabias ex paterno vel ex materno, quia ego et parentes mei, sicut lex gotorum continet, per XXX.^a vel quinquaginta annis in domos in qua nati sumus inter presentes instetimus absque blandimento vel iugo servitutis in villa Canabellas, nullo comite vel iudice nos inquietante*».

¹ Publicada por Josep M. SALRACH MARÉS y Tomás DE MONTAGUT ESTRAGUÉS (eds.), *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica segles IX-XI*, Textos Jurídics Catalans, Documents núm. 2, Generalitat de Catalunya/Parlament de Catalunya, Barcelona, 2018, doc. núm. 18, pp. 59-61.

Nos vero iudices Sesenando mandatario diximus: «*Potes habere testes aut scripturas aut ullum indicium veritatis unde probare possis isto Laurentio, fratres vel parentes suos, ut servi fiscale seniori tuo debent esse, ut infra istos legitimos annos quod responsum dedit servituti fuissent?*» Et ille dixit: «*Non habeo alia probatione nisi inveni in breve senioris mei quod pater suus ei dimisit femina Ludinia qui fuit parentes istius parentele quem ego persequor*». Nos vero iudices diximus Laurentio: «*Unde advenit ista femina Ludinia in isto breve, qui fuit soror abie tue si ancilla fiscalis non fuit?*».

Et Laurentius respondit: «*Nescio quomodo hic resonat, set unum scio, quod ancilla inclinata in servitio non fuit; sed si aliunde ad filios suos conditio servilis non avenit, de parentes quod mihi coniuncta est, non pertinet ad filios suos servilis conditio*». Nos autem perquisimus in lege gotorum ubi dicunt: «*Si quis ingenuum ad servitium addicere voluerit, ipse doceat quo ordine ei servus advenerit. Et si servus ingenuum se esse dixerit, et ipsi simili modo ingenuitatis sue firmam ostendat probationem*», etcetera que secuntur. Proinde diximus ad isto Laurentio si potuisset tales habere testes sicut lex continet ut nullum ex fisco persolvere debeat ille aut parentes sui. Ille dixit: «*Possum*».

Introduxit legitimos quatuor testes absque ullo crimine, id est, Guitesindo, Ataulfo, Beles et Biatarius, qui iuraverunt a serie conditione sicut ibidem insertum est. Tunc nos supradicti iudices Sesenando diximus: «*Potes alios habere testes ampliores aut meliores, aut crimen quod in lege vetitum est testificandi dicere hodie aut postmodum?*». Et ille in suis responsis dixit: «*Non possum habere testes nec scripturas nec ullum indicium veritatis unde istos testes diffamare possim, aut istos ad servitium inclinare neque istos trinos placitos nec ulloque tempore et hodie et deinceps. Sic me recognosco vel exvacuo ab interrogatione iudicum et presentia bonorum hominum in villa Vernetto, in ecclesia Sancti Saturnini, et ut sacramenta fecerunt isti testes veraciter recepi per iussionem senioris mei, et ea que feci recte et veraciter me recognosco vel exvacuo in vestrorum iudicio vel suprascriptorum presentia*».

Facta recognitione vel exvacuatione sub die VIII kalendas aprilis, anno XXXVIII regnante Karolo rege.

Sig+num Sesenandi, mandatario domno Mirone comite ad causas fiscalis requirandas, qui hanc recognitione vel exvacuatione feci et testes tradidi ad roborandum.

Miro. [Gu]intiocus. [...].

Protasius, si Deus comes fuerit conversus, qui hanc scriptura recognitionis vel evacuationis iussus scripsi et die et anno quo supra.

10. CONTRATO DE COMPRAVENTA. 905. SEPTIEMBRE, 18

Los cónyuges Bertran y Ermessenda venden por siete sueldos a Niterón y su esposa Eldovara la mitad de una finca que adquirieron por presura en el término de Tramuntá.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Pergaminos de Wifredo I, núm. 14¹.

* * *

In nomine Domini. Nos, vinditores Berterandus et uxor mea Ermesinda vinditores vobis Niterondus et uxor mea Eldovara, emtores. Constat nos vos vindere deberemus, sicut et ex presente die et tempore vindimus bobis, terra in territorio Transmontano, sibe in apendio de villa que vocatur Petra Mala sive in rio que dicitur Ansulles (*sic*). In eodem loco vindimus vobis terra nostra qui nobis avenit per nostram aprisionem sive per nostram comparacione.

Et afronta ipsa terra: de uno latus in terra Guadamiro et de suos eredes, et de alia in terra Durabile, et de tercia latus in ipso rivo aqua ducentem qui exinde discurrit.

Quantum infra istas tres afrontaciones includunt vindimus vobis ipsa medietate, unde accepimus nos vinditores precio pro ipsa terra sicut inter nos et vos bone pacis placuit atque convenit in aderato et definito precio soliditas VII res valente, quod vos emtores nobis dedistis et nos vinditores manibus nostris recepimus et nihilque de ipso precio aput vos emtores non remansit, est manifestum.

Quod vero de nostra in tua tradimus dominacione. Si quis sane, quod fieri minime credimus esse venturum, quod si nos venditores aut aliquis de fratribus vel de eredibus nostris vel quislibet homo subposita vel subrogata persona qui contra hanc ista carta vindicionis venerit ad inrumpendum aud nos venerimus, infferamus vobis aut partique vestre quantum immelioratu fuerit, duplamus vobis pereniter abitura. Et inantea istam carta vindicionis firmis permaneat.

Facta carta vindicionis ista IIIIX kalendas octubrias, anno VIII regnante Karlo rege.

¹ Publicado por Gaspar FELIU y Josep Maríá SALRACH, *Catalunya Carolingia. Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga*, VIII/1, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2020, doc. núm. 146, p. 225. También por Frederic UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*, CSIC, Barcelona, 1951, doc. núm. 17, pp. 132-133.

S+ Berterandus. S+ Ermesinda, qui hanc carta vindicionis fecimus et testes firmare rogavimus.

S+ Durabiles. S+ Odericus. S+ Durabilus.

Ixornus, presbiter, qui hanc carta vindicionis scripsit et SSS. sub die et anno quod supra.

II. DONACIÓN DE UNAS FINCAS. 921, ABRIL, 27

Las hermanas Castellana y Gudrilda donan a la catedral de Santa María de la Seo de Urgel por la salvación de sus almas, una viña que poseen en el condado de Urgel (en el lugar de Cellovas), y una pieza de tierra que tienen lindante con la misma Seo. Todo ello con la condición de que la catedral les preste los alimentos necesarios mientras vivan.

Original, en el Archivo Capitular de la Seo de Urgel, Pergamino núm. 43¹.

In nomine Domini. Ego, Ka[st]ellana et Gudrildes facimus ista kar[ta ad domum] Sancta Maria propter remedium anime nostre de una vinea cum suis arboribus et de una pecia [de te]rra, qui mihi ego Kastelana advenit per mea comparacione, et ad mihi Gudrilde per meo viro. Et ego, Gudrildes, in mea memoria facio ista karta cum sorore mea Kastellana ad domum Sancta Maria, mater ecclesia, qui est in comitatum Orgelletano, in apendicio de civitate, in locum ubi vocabulum est Cellovas. Et afrontat ipsa vinea cum suis arboribus: de duas partes in vineas de Deudato, et de tercia parte in stirpe. Quantum infra istas afrontaciones includunt sic facimus ab omne integrietate, exceptis ipsa decimam qui fuit de Godesalba.

Et ipsa terra qui est ad domum Sancta Maria infrontat: de duas partes in terra Sancta Maria, et de tercia parte in terra de Quindiberga. Quantum infra istas afrontaciones includunt sic facimus ad domum Sancta Maria de ipsas II partes ab omne integrietate, in ipsa racione: dum vita nostra fuerit, gubernet nos pabulos et panis Sancta Maria, et ista karta in potestate sua permaneat.

Et qui contra hanc ista karta, que nos facimus propter remedium vel gubernacione vite nostra, venerit ad inrumpendum aut nos ipsas venerimus, inferam seo inferamus tibi aut partique tue hec omnia quod sicut superius nominatum fuerit duplo tibi perpetim abituram. Et inavantea ista karta elemosinaria firmis permaneat.

Facta karta elemosinaria V kalendas madii, anno XXIII regnante Karlo rege, filio Leudivico.

¹ Publicado por Gaspar FELIU y Josep Maríá SALRACH, *Catalunya Carolingia. Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga*, VIII/1, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2020, doc. núm. 212, p. 273. También por Cebriá BARAUT OBIOLS, «Els documents dels segles IX i X, conservats a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell», *Urgelia*, II, La Seo de Urgel, 1979, doc. núm. 83, p. 64.

Sig+num Kastellana. Sig+num Gudrildes, qui hanc karta elemosinaria fecimus et testes firmare rogavimus. Sig+num Providencius. Sig+num Vivianus. SSS. Ansofredus SSS.

Quiriacus, presbiter, qui hanc karta elemosinaria rogatus scripsit et SSS. die et anno quod supra.

12. DONACIÓN ENTRE CÓNYUGES. 985, ENERO, 14

Dadila dona a su esposo Giscafredo los alodios que posee, uno por herencia de sus padres, y otro por compra; ambos se hallan en el condado de Cerdaña, en la villa de Sanavastre, en el término de Das, con todas sus casas y tierras, con sus viñas y árboles, etc. Así lo hace con el pacto de que su marido lo posea todo mientras viva, y que tras su muerte pasen: el alodio heredado, a los hijos nacidos de otro matrimonio anterior de ella; y el comprado, a los hijos comunes habidos con su nuevo marido.

Original, en el Archivo Capitular de la Seo de Urgel, Pergamino núm. 123¹.

* * *

In nomine Domini. [Ego Dadilles], femina, tibo, viro meo Wischafredo. Donator sum [tibi] alodem meum qui michi advenit de parentorum v[el de comparacione]; et est ipsum alodem in comitatum Cerdaniense, in apendicio de vila Senav[astre. Afrontat] ipsa hec omnia: de I parte in rivo Durando, et de ali[a parte in] Steolli, et de III in Petra Cubertorada, et de IIII in Arna. Quantum inter istas afrontaciones includunt sic dono [tib]i in casas, casalibus, ortis, ortalibus et exis et regresiiis et illorum superpositis et terras et vineas et arboribus ab integrum.

In tale pactum [ut] ipsum meum alode que mi[chi] advenit de parentorum, dum tu vixeris teneas et possideas, post obitum vero tuo remaneat at os filios meos; et de ipsum alium alodem [que] michi advenit de comparacione, dum tu vixeris teneas et possideas, post obitum vero tuo remaneat a filios qui sunt procreati de me et te.

Si quis contra hanc ista carta donacionis inquietare voluerit, non hoc valeat vindicare. Et inantea ista donacio firma sit et stabilis modo vel omnique tempore et non sit disrupta.

Facta carta donaciones XVIII kalendas freboarias, anno XXXI regnante Luthario rege, filio Ludovicho.

Sig+num Dadilles, qui ista carta donacion[is] fecit, et testes firmare rogavit.

Sig+num Oliba. Sig+num Agila. Sig+num Durandus.

Gotmares, presbiter, qui ista carta donaciones rogitus scripxit et SSS., die et anno quod supra.

¹ Publicado por Gaspar FELIU y Josep Maríá SALRACH, *Catalunya Carolingia. Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga*, VIII/2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2020, doc. núm. 731, p. 610. También por Cebriá BARAUT OBIOLS, «Els documents del anys 981-1010, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgel», *Urgelia*, III, La Seo de Urgel, 1980, doc. núm. 204, p. 37.

II. LA CATALUÑA CONDAL

A) *Alta Edad Media*

a) Cartas de población y seguridad

13. CARTA DE POBLACIÓN DE CARDONA. (986), ABRIL, 23

Borrell II, conde de Barcelona, otorga carta de población a los habitantes del término del castillo de Cardona. Otorga su protección y da seguridad a sus personas y sus bienes, confirmando y ampliando las franquicias concedidas por los anteriores condes de Barcelona, Wifredo I y Miró I, salvo la amnistía penal para los delincuentes. Se sitúa a los habitantes bajo el patrocinio del vizconde Ermemir, y les concede el derecho de resistencia armada contra los enemigos. Se otorgan una serie de beneficios económicos, ofreciendo protección oficial al mercado público, permitiendo la negociación con moneda legal, confirmando exenciones fiscales otorgadas y dotando a la colectividad de recursos propios, como el cuarto del teloneo y la sal de los jueves. Este principio de régimen público se establece según la ley canónica y civil visigótica.

Original, en el Archivo Histórico de Cardona, XVIII/1, núm. 1¹.

¹ Ha sido publicado en múltiples ocasiones; a destacar: Edmond MARTENE, *Veterum scriptorum et monumentorum historicum, dogmaticorum, moralium*, I, François Montalant, París, 1724, pp. 336-340; Jeroni PUJADES, *Crónica Universal del Principado de Cataluña*, VII, José Torner, Barcelona, 1829, pp. 242-246; Tomás MUÑOZ ROMERO, *Colección de fueros municipales y cartas pueblas de los reinos de Castilla, León, Corona de Aragón y Navarra*, I, Imprenta de Don José María Alonso, Madrid, 1847, pp. 51-55; Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, VIII, Imprenta de la Real Academia de la Historia, Madrid, 1851, p. 276; Antonio DE BOFARULL, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, II, Juan Aleu y Fugarull editor, Barcelona, 1876, pp. 473-475; Ramón GAYA, *Carta de població de Cardona*, Impremta de Sant Josep, Manresa, 1935 (con traducción catalana); Domingo COSTA Y BOFARULL, *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*, II, Editorial Balmes, Barcelona, 1959, pp. 689-692; Joan SERRA VILARÓ, *Història de Cardona*, I, Sugrañes Hnos., Tarragona, 1966, p. 50; Josep M. FONT RIUS, *Cartas de población y franquicias de Cataluña*. Vol. I/1, CSIC, Madrid-Barcelona, 1969, doc. núm. 9, pp. 14-18; y Gaspar FELIU y Josep M. SALRACH, *Catalunya Carolíngia*, Vol. VIII/2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2020, doc. núm. 738, pp. 615-619.

Regnante in perpetuum Domino nostro Ihesu Christo sexta etate mundi, in sexto miliario seculi, era millesima vigesima quarta, anno trabea Incarnationis Domini nostri Ihesu Christi D. C. C. C. LXXXVI, resurrectionis dominicae nobis celebranda est II. nonas Aprilis, luna XX, Deo auxiliante, et sacro divino eloquio nobis confortante, et sub iusione magno imperio nostro Ludovico rege obediente, filio Lutarii regi, anno I eo regnante, et misericordia Domini postulante: Ego Borrellus gratia Dei comes et marchio facio preceptum et securitatem adque liberationem in castro vocitato Cardona, vel suis agacenciis, et ad omnes abitatores eius, seu et posteritatis et proenies eorum, de omne rerum facultatis eorum, quidquid ad usum omnium pertinet, seu aulodes illorum, ut de ab hodierno die, et tempora, supra memorata iure quieto ordine teneant, et possideant, et hic securiter et in perpetuum feliciter sine aliqua dubitatione vel inquietacione de nullo omine.

Quia quando in primis construxit avius meus Wifredus comis et marchio bone memorie, et edificavit istum castrum Cardona, cum suis terminibus, precepit in suo precepto et suo verbo hic memorialem, ut omnes gentes, omnes abitatores, qui ibidem stare veniebant, aut cum illorum bona ad hec currebant, et hic vivere volebant, iure quieto tenuissent et possedissent perpetualiter.

Et si aliquis malignus omo, aut superbia inflatus, aut scandalum cumulatus, aliquid tulisset vel diripuisset de sua facultate de illos abitatores omnes, ille qui perdidisset, in duplum prendidisset de suam facultatem de ilium malignum ominem, qui hoc malum fecisset; et si unum asinum perdidisset, ille qui perdidit, duos meliores prendidisset; et de aliis modis in omnibus rebus sic in duplum precepit custodiri vel defendere; et si unam alapam quamvis unus ex ipsis de abitatores eius percusus fuisset de ullum malignum ominem, duas peiores reddidisset sine dubitatione, et postea nullam calumniam pertimesceret in nullum iudicium.

Similiter et de aliis plagis vel vulneribus, atque iniuriis, teneri et custodiri iussit in duplum.

Et sic perdonabit ad omnes abitatores istius loci supra nominato illam quartam partem de iilo toloneo, ut inter eos divisissent, sicut et faciunt ab hodierno die; et nullum censum non fecissent, nec abuissent, nec dedissent, nisi debitum sancte Dei ecciesie, quod est veram primiciam, et veram decimam, et fedelem offercionem, et sanctum sacrificium.

Et si servus aut ancilla venisset inter eos, aut aliquis omo cum alienam uxorem aut sponsa, aut latro inieniosus, aut aliquis falsator vel criminosus, securus stetisset inter omnes alios abitatores sine aliqua dubitatione.

Nam de aliis modis vel culpis in omnibus precepit legem et directam iustitiam inter eos cum iudices custodire ad eum in cuius potestatem eos commendavit vel concessit patron.

Et similiter sic precepit, frater meus Miro comes bone memorie digitis suis litteris roboravit, et signum suum in suo nomine subter stillo confirmavit sicut audivit roborata et confirmata ab avo nostro iam supra nominato Wifredo, cui Dominus ei centuplum retribuatur, amen.

Et ego Borrellus comes et marchio, et filios meos Reimundo, et Ermengode comites, simul in unum, cum omni regimine parentorum nostrorum, seu omnium fidelium nostrorum, omnes unanimes et uno corde et bona concordia in melius statuimus, et in melius confirmamus, et sic precipimus custodiri, ut et ab hodierno die et tempora omnis omo, qui ibidem vivere vellet, vel habitare desiderat in hoc loco destinatum, vel in suis terminibus quod abuit ab inicio, et quod hodie abet, et quod

abere debet, et quod cum Dei adiutorio abitatores eius acquirere potuerint in omnibus locis, sive in christianis, sive in paganis, sive in eremo, quam in cultum, vel in desertis locis iure quieto teneant et possideant, sicut iam supra diximus, sine aliqua inquietatione, vel funtione, vel redivicione, et sine aliqua dubitatione de nullum ominem sinceriter et securiter in perpetuum.

Precepimus, et ordinamus, et statuimus in melius, ut si quis malignus omo aut superbia inflatus, aut scandalum cumulatus, ad aliquem ominem, qui hic venire vellet, vel vivere in loco isto, postquam directos gressos abuerit iter profectus ad veniendum, aliquid, malignus omo insurgerit contra eum sine sua negligencia, et tulerit ei de suam facultatem, ille qui perdidit, septies tantum apreendat de suam facultatem de ilium malignum ominem, qui hoc malum fecit, et omnes abitatores loci istius adiuvent eum.

Et si unum asinum perdet, septem asinos meliores apreendere faciat et postea nullam callumniam pertimescat in nullum iudicium.

Similiter et de aliis modis in alapis, in plagis, vel vulneribus vel aliis incuriis, vel de omnibus rebus in septies tantum precepimus custodiri vel defendere, et postea in nullum iudicium nullam calumniam pertimescat.

Et sic perdonamus ad omnes abitatores loci istius, et ad illos qui venturi sunt et erunt, illam quartam partem de illo toloneo, sicut fuit ab initio est hodie in presente, sic fiat perpetualiter, exceptus ipsos denarios, et ipsas ceras, et ipsa decima de illo toloneo, donare facimus ad domum Sancti Vicentii, sicut fecerunt parentes nostri ex toto, et in hebdomada duas somatas salis, et necessaria ligna; et vos nullam redibicionem vel funcionem sive censum alicui faciatis, nisi sancte Ecclesie, id est, vera primitia, et veram decimam et fidelem sacrificium, et dilectam offercionem a Deo, et ad ecclesias proprias; et faciatis ipsa opera ab ipso castro, id est, turre, et muros, et superpositos, et valles in profundum ad fodiendum, in ipsa septimana diem unum, propter vestras animas ad salvandum, sive pro paganis, quam pro malis christianis.

Et si vobis maior necessitas fuerit, omnes vos iniperavitis per vestram bonam voluntatem, sicut videritis quomodo opus est vobis, ut vos defendatis contra inimicis vestris. Et si vos per vestram bonam voluntatem aliquem bonum servicium feceritis ad seniore vestrum, aut ad amicum vestrum, et visitaveritis eum cum aliquid de vestra bona, aut receperitis eos in vestras domos, sicut fuit semper bona consuetudo ab inicio a bonis ominibus ad fasciendum, et est, erit semper in antea, aut aliquod servicium per vestra bona voluntate feceritis; aut in suorum necessitatibus aliquid adiuveritis; hoc non computetur nullus omo per nullum censum, nec per nullum malum exemplum, nec per nullum malum vitium.

Quod si tamen aliquis malignus omo, aut senior malignus, aut amicus malignus, hoc per censum computare voluerit, aut malum censum per aliquem malum inienium ad crescere voluerit, ut in exemplo malo sit, nullatenus possit hoc facere, sed aspiciat oculis suis in ista scripta et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et evacuet ei mala presumpcio sua ut non sit alienus de regno Dei.

Et si tantum Deum timens non fuerit, et in sua malicia voluerit permanere, et ista mala de corde suo evacuare noluerit, alienus sit de regno Dei, et pro temporali dapno non moratur componere in sepcies tantum quantum per malum censum, aut malum vicium computaverit, et postea non hoc possit vindicare quod malum voluit facere vel ad crescere.

Et si aliquis fur aut latro ingeniosus, aut criminosus falsator, aut aliquis malignus adulter cum aliena uxore and sponsa venerit inter vos, isti malefici secundum legem indicabuntur; quia non est bonum malignis habitare cum bonis.

Et stabitis in dilectione Dei in legem directam et iustitiam rectam in quantum possitis secundum canonem et leges gotorum.

Et abeatis inter eos omni tempore, negotium rectum, et mercatum perfectum, et moneta una et mera sine mutacione, et sine aliqua falsitate; ut qualis fuerit prima, talis sit omni tempore, ut semper abeat firmitatem.

Et de istis criminosis ominibus quod saperius diximus, post peractam legem qui inde evaserint, non permitimus eos stare inter vos in ecclesia nec in vestro concilio in nulla societate, nisi antea pervenerint ad rectam confessionem, et tenuerint veram penitentiam.

Et dono vobis patrono Ermemiro vicescomite, et posteritati eorum, ut in cuiuscumque voce vos advocaverit, sequimini eum ubicumque ille voluerit in omnibus.

Et ipse die iovis semper sit vestrum de illa sale in omni tempore, sicut fuit ab initio.

Et si aliquodcumque aliquis malignus omo contra vos in ira surrexerit ad expugnandum aut preliandum contra vos; et vos omnes surgite contra eum ad interficiendum eum, et debellandum in quantum possitis cum Dei adiutorio.

Si quis autem ex vobis minime fecerit, aut retrorsum facere voluerit, alienus sit inter vos omnes habitatores a vestro concilio, et ad liminem sancte Dei Ecclesie precepimus excommunicari in ecclesiis vestris, et perdet omnem substantiam suam quantum ibidem abuerit.

Et si quis vult inter vos major fieri, sit sicut iunior; nam patrono vestro et omnibus ministris eius in omnibus precepimus custodiri et honorificari sicut decet.

Et in omnibus ostibus meis primis insurgite in quantum possitis ad debellandum et expugnandum omnes adversarios nostros.

Si quis vero quamlibet potestas, aut regis imperio vel principum, seu omo cupidus, vel malicia ductus, pro aliqua occasione vel longo tempore prolonganda post nos, qui hoc factum nostrum et pactum convellere temptaverit vel infringers, hoc commendamus et per indeseabilem Trinitatem commonimus, ut quisquis ille fuerit, qui ipsius terre vel provincie principatum obtinuerit, aut pontifex ordinatus extiterit, vel iudex fuerit, et zelum Dei abuerit, et paradisi gaudia frui desideraverit, statim surgat et sententiam istam quomodo nos confirmamus adfirrna contempnat et in perpetuum stare discernat.

Qui hoc fecerit in cunctis fulgeat ante Dominum, sicut in sacris legibus continetur, ubi dicitur: *«Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum»*.

Et qui inrumpere conaberit aliquis malignus transgressor legibus, quod una et universalis perpetim stare iubet Ecclesiam, et nos omnes simul in unum statuimus canonicam sententiam et predicacionem apostolicam cum omne verbum divinum evangelicum feriri se sciat, et ereditatem celestem caruisse se agnoscat.

Facta commemoratio, sive preceptum, vel confirmatio, sive indiguli agnitio, quem nullus interpolare audeat, vel mutilare, vel eum socordia conetur exturbare abhinc et deinceps, quod est in caput hunc preceptum in ordines porrectam, sicut scriptum est et constitutum in tempore hoc, mense aprilis die VIII kalendas maii,

luna X., concurrente) IIII, epacta VII, anno, ciclus giri solaris postquam ingressi sunt fiunt XV, epacta et antequam agrediantur ad caput abemus anno XIII.

Ab anno isto obiit Leutarius rex, qui regnavit annos XXX, et menses X, post obitum eius anno I, ingrediente regnante filio eius Ludovico rege.

Sig+num Borrellus, gratia Dei comes et marchio. Sig+num Raimundus, comes gratia Dei. Sig+num Ermengaudus, comes gratia Dei. Sig+num Ermemirus gratia Dei vicescomes, qui hunc preceptum vicem nostram, et omni regni nostri principum, seu pontifices, seu clericorum, abbatum, monachorum, et omnem gradum ecclesie, sive laicos, vicescomes et seniores, vel viliores personas regimini nostro parentium, simul confirmamus, et ad honorem eximium referimus quid etiam in dilectione proximi abeatur et impletur, fiat semper, et oblivioni nullo modo fuscetur, hoc sig+num indidi pro hoc roborem validum statui, et omnes firmare rogavimus.

Sig+num Vivas, gratia Dei episcopus. Sig+num Odo gratia, Dei abba de cenobio Sancti Cucufati. Sig+num Enneco que vocant Bonofilio. Sig+num Bonucio. Sig+num Geribertus vicecomes. Sig+num Ermegeldus sacerdos et iudex. Sig+num Wisadus. Sig+num Joce+fredus frater Borrello comes. Seniofredus +. Sig+num Wifredus. Sig+num Seniofredus gratia Dei vicescomes. Gondemarus gratia Dei ac si indignus episcopus. Frugifer umillimus presul. Sig+num Remundus. Sig+num Trasovarius. Sig+num Godefredus. Sig+num Wisibaldus. Sig+num Sen-dredus. Wifredus. Sig+num Ermengaudus comes.

Sig+num Ranimirus presbiter cum litteris rasis.

14. CARTA DE POBLACIÓN DE TORTOSA. (1149), NOVIEMBRE, 30 [TORTOSA]

Carta de población otorgada por Ramón Berenguer IV, conde de Barcelona, príncipe de Aragón y marqués de Lérida y Tortosa, a los habitantes de Tortosa. Les hace donación libre de casas, tierras, bosques y aguas, con retención de la décima de los estanques y las salinas y con exención de todo tributo de tránsito, garantiza una recta justicia y se ordena la administración de la ciudad, con un breve estatuto de normas civiles, penales y procesales¹.

Original, perdido

Traslado notarial de 24 de febrero de 1158, en el Archivo Histórico Comarcal de las Terres de l'Ebre, Privilegios, III, doc. núm. 6.

Ad honorem Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego, Rimundus Berengarii, comes gratia Dei Barchinonensis, princeps Aragonensis atque Ilerde et Tortose marchio, dono vobis omnibus habitatoribus Tortose cunctisque successoribus vestris in perpetuum in civitate Tortosa, domos et casales, ortos et ortales, campos et vineas cultos et heremos cum omnibus earum pertinentiis in hereditate propria libera franca et ingenua sicut unicuique dabo per donationes meas et cartas quas facturus sum vobis.

Dono etiam vobis montes et planos et boschos et ligneamina ad omnes vestros usus propios tam domorum quam navium.

Dono etiam vobis prata et paschuas et venationes.

¹ Publicado por Josep M. FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, CSIC, Madrid-Barcelona, I/1, 1969, doc. núm. 75, pp. 121-124. También en: Manuel RISCO, *España Sagrada*, Imprenta de la viuda de D. Joaquín Ibarra, Madrid, XLII, pp. 285-288 (colección iniciada por Enrique FLOREZ en 1747); Próspero DE BOFARULL MASCARÓ, *Colección de documentos inéditos del Archivo general de la Corona de Aragón*, IV, Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, pp. 144-148; Bienvenido OLIVER, *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*, IV, Madrid, 1881, pp. 484-488; y Josep SERRANO DAURA (ed.), *Les Cartes de Població cristiana i de Seguretat de jueus i sarraïns de Tortosa (1148/1149)*, Universitat Internacional de Catalunya, Tortosa, 2000, Apéndice II, pp. 345-348. Una reproducción fotográfica en Enrique BAYERRI, *Carta puebla de Tortosa*, Tortosa, 1948.

Et habeatis hec omnia vos et omnes successores vestri post vos libere et ingenue cum omnibus ingressibus et egressibus sicut habentur et continentur per terram de collo Balagerii usque ad Ulldichona et sicut pervadit de rocha Foletera usque ad mare.

Dono iterum vobis omnibus aquas dulces et mare ad piscandum et navigandum, exceptis stagnis et salinis in quibus retineo solam meam novenam. Dono insuper omnibus vobis quod non donetis amodo in Tortosa leudam neque portaticum neque passaticum.

Et quod non faciam vobis nec successoribus vestris aliquam fortiam vel districtum in personis vestris vel in possessionibus mobilibus aut immobilibus neque per me neque personas mihi subditas nisi quod sola iustitia mihi dictaverit, quam iustitiam tenebitis et observabitis secundum mores bonos et consuetudines quas subterius vobis dedi et scribi feci.

Omnia quoque suprascripta vobis integriter dono et firmiter laudo simul cum ipsis stagnis et salinariis in quibus solam meam novenam retineo. Primus siquidem modus Tortose civitatis hic est.

Quicumque alicui extiterit debitor et ad terminum noluerit eum paccare postquam exactor querimoniam suam super hoc curie exposuerit, causam suam debitor integre ei restituat et postmodum quantum constaverit quinta pars illius debiti quod reddiderit tantum de proprio suo idem debitor curie reddat.

Si quis etiam minando aut irascendo contra alium, cultellum vel ensem vel lanceam traxerit, LX solidos curie donet aut manum dexteram perdat.

Qui autem prendiderit latronem in latrocinio tenea[n]t eum donec sua recuperet et postea illum ad iustitiam curie reddat.

Pignera vero debitorum coram testibus accipiantur ad terminum; que si tunc non fuerint redempta conserventur inde post terminum X dies; que si tunc redempta non fuerint sit deinceps licitum eis qui tenuerint eam vendere vel impignorare sine alicuius contrarietatis obstaculo.

Et si quis miles alicui homini vel femine Tortose fuerit dator vel debitor per se vel per alium et statuto termino noluerit reddere quod debuerit postquam exactor semel fuerit de eo fatigatus ad curiam, pigneret deinde suum datorem vel debitorem de cavallo suo aut de mulo aut de quibuslibet rebus suis quas cum eo vel sine eo invenire potuerit.

Et ipse dator vel debitor pignus ei non deffendat neque contendat.

Et si quis apellaverit alterum cucurbitam, hoc est cuguz aut renegatum aut bandatorem et eandem, ora percusserit eum, ille cui hoc verbum potulerit nulla de eis vindicta vel iustitia requiratur.

Contentiones vero et alia malefacta que fuerint infra habitatores Tortose sit licitum probis hominibus aptare et pacificare ad invicem si voluerint antequam curie manifestentur vel ad sacramentum deveniant.

De iniuriis et malefactis que facte fuerint postquam clamor fuerit factus ad curiam, firment inde directum et faciant per iudicium curie et proborum hominum Tortose.

Pro inventione vero fugitivi sarraceni qui inventus sit de Terrachone usque Iberum flumen unum morabetinum accipiatur. Et de Ibero usque ad Uldichona duos.

Supradicta omnia vobis dono francamente et libera et sine vestro enganno modo prescripto ut ea potenter et firmiter teneatis et habeatis ac iure perpetuo possideatis salva in omnibus mea fidelitate et meis directis, et amodo ero vobis

bonus rector et bonus dominus et amabo semper atque honorabo et defensabo personas vestras et omnia vestra ubicumque per me vel per meos posse habuero sicut meos propios et michi karissimos.

Addo iterum vobis quod per clamorem aut per ullum reptir quod vobis facerem non faciatis mecum bataiam neque cum ullo seniore aut baiulo de Tortosa.

Propter hec omnia dona superius comprehensa, nos omnes habitatores Tortose convenimus vobis domino nostro Raimundo comiti suprascripto ut simus vobis fideles in omnibus.

Facta ista carta II° kalendas decembris, die festo Sancti Andree, anno Dominice Incarnationis millesimo centesimo quadragesimo nono.

Sig+num Raimundi, comes.

Sig+num Bernardi, Terrachonensis archiepiscopi. Sig+num Guillelmi, Barchinonensis episcopi. Sig+num Gui[ll]elmi Raimundi Dapiferi. Sig+num Petri Bertrandi. Sig+num Petri Sanctiminati. Sig+num Bernardi de Belloloco. Sig+num Pontii de Cervera. Sig+num Guillelmi de Copons, baiuli comitis.

Sig+num Pontii qui hoc scripsit die annoque prescripto.

15. CARTA DE SEGURIDAD A LOS SARRACENOS DE LA RIBERA CATALANA DEL EBRO, 1153-1159 (?)

El conde Ramón Berenguer IV de Barcelona concede en fecha indeterminada, carta de seguridad a los sarracenos de Ascó y de otras comunidades de la ribera catalana del río Ebro, con ciertos beneficios y privilegios. El documento es confirmado por su hijo, Alfonso I en fecha indeterminada.

Original, perdido.

Traslado del anterior de 3 de mayo de 1276, en el Archivo Histórico Nacional, Ordenes Militares, San Juan de Jerusalén, Encomienda de Azcón, Carpeta núm. 636, doc. núm. 1¹.

In nomine Domini. Aquesta carta es de convinença e d'asegurança que feu lo noble en R[amon], comes Barchinone [ad] omnes sarracenos qui habitarent in ribera de Ibere (?), videlicet illos de Ascho et de Flix, et de Mora et de Caxia, et de Maçalepha et de Castello, et illos de Teviça similiter.

[I] Convenit eis comes iamdictus tam militibus quan pedonibus et divites quam pauperibus ut servant et usent suas servatenes (?), quas habent in canares (?) et omnibus aliis.

[II] Et non sint coacti aut malectrati de nulla re in perpetuum.

[III] Et ullus christianus non iudicet eos nisi solus comes et vicarius adque alcaydus et sic de illis metipsis et sint iudicia eorum et hereditaciones (?) eorum sicut est consuetudo legis eorum.

[IV] Et meçquite eorum permaneant sicut modo sunt cum honoribus et hedicis earum.

[V] Et mores captivorum ita permaneant sicut modo sunt et permanent.

[VI] Et quod non donent aliquam de messionibus eorundem alicui christiano.

[VII] Et si dederit aliquit ulli christiano in honoribus eorum habeat ille totum hoc quod sibi inde exierit per manum baiulis comitis.

¹ Publicada por Josep M. Font Rius con el título de «La Carta de Seguridad de Ramón Berenguer IV a las morerías de Ascó y Ribera del Ebro (siglo XII)» en: *Homenaje a Don José María de Lacarra de Miguel en su jubilación del profesorado*, VI, Anubar, Zaragoza, 1977, pp. 282-283; y *Estudis sobre drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1985, pp. 575-576.

[VIII] Et ullus christianus non intret per forçam in domibus eorum nisi pro voluntate eorum.

[IX] Et habeant licenciam eundi vel transferendi quocumque voluerint in Ispaniam aut in alliis locis per quacumque viam voluerint cum omnibus eorum rebus, et cum armis et cum lancis et cum toto avere illorum, et cum uxoribus quodcumque voluerint et hoc non istet (?), eis ulla causa.

[X] Et qui voluerint permanere vel stare in terra comitis [et] infranchescit eos per unum annum ab inicio iste carte usque ad unum annum de omnibus causis, exceptis decimo per istum annum transactum.

[XI] Donat eis ut habeant tale furus quale habent in Caragoça et in Tortosa.

[XII] Et de illa carta de Caragoça et de illo furo mutant et mutant in ista carta hoc quod non est in ista carta.

[XIII] Et infranchescit et ingenuat eis hereditates eorum de ipsis cavalleris qui sunt in supradictis castellis de omnibus causis.

[XIV] Et non faciant eos exire in ostem nec in ullum aempramentum nec in aliquo loquo ademperet illos aliquo opere neque questias eorum.

[XV] Et si aliquis sarracenus exierit de terra comitis mititur et ponatur alter sarracenus in loquo illius et quodcumque redierit [...] ederat in hereditatem suam.

[XVI] Et quicumque illorum habeat captivum qui fuisset christianis non sit districtus vel compulsus ille captivus set si voluerit sit christianus si voluerit sit maurus.

[XVII] Et si in aliquo de predictis castris fuerit captivus aliquit maurus et fugerit requiratur solummodo in quatuor chasis de sarracenis et si in ipsis non fuerit inventus non requiratur amplius in aliis earum domibus.

[XVIII] Et si esset repertus in una ex quatuor chasis supradictis non esse placitatus ille seinor de illa casa per ullam rem propter ipsum captivum.

[XIX] Et si de quacumque terra christianorum fugerit aliquis maurus captivus et venerit in aliquo de supradictis castellis si tille maurus solutus et liber nec ille a quo fugerit possit eum amplius requirere.

[XX] Et si mauri habitatores de illo castello se clamaverint de seniore ipsius castelli, comes deiciat ipsum seniore de ipso castello et mitit ibi alterum.

[XXI] Et si aliquis maurus qui factum fuisset christianus vellet se iterum ad legem sarracenorum reconquirere non vetetur ab aliquo.

[XXII] Et ullus maurus non donet ullum usaticum de aliqua mercatura quam fecisset in villa ubi maneat.

[XXIII] Et comes dimittit eis adque perdonat omnia malefacta quosque ad diem isti carta esse conscripte aliquo modo fecissent.

[XXIV] Et si ullus maurus fecerit ullum malum alicui mauro [...] fiat inde querimonia [...] non fuerit (?) si aliquis eorum requisitus vel inculpatus pro malefacta alterius, sed unusquisque respondat per se ipsum.

Raymundi, comes. Sig+num Petri, magistri Milicie Templi. Sig+num R. de Belloc. Sig+num Gaufredus, Dertusensis episcopus. Sig+num Petri Oreie. Sig+num Veral de Jorba. Sig+num G. de Muncada. Sig+num Berenguer de Torrogia. Sig+num Guillelmi de Cervera. Sig+num Petri de Estopano. Sig+num Petri Raimundi d'Eril. Sig+num [...] de Merdea [...]

Sig+num Ildefonsis, regis Aragonensis et comitis Barchinonensium. Sig+num G., Barchinonae episcopus. Sig+num Guillelmi Raimundi Dapiferii. Sig+num Guillelmi de Castrovetuli.

b) Otros actos

16. CARTA DE LA CORTE FRANCA AL CONDE BORRELL, 987-988 (?)

Tras el asalto de Barcelona por el ejército de Almanzor en 985, Gerberto de Aurillac, a la sazón secretario del recién coronado Hugo Capeto, invita al conde Borrell de Barcelona, a reafirmar su vasallaje a favor del nuevo monarca franco. La misiva, que plantea interrogantes sobre la fidelidad del conde Borrell a los reyes, no obtuvo ninguna respuesta y tampoco se envió ningún internuncio para renovar la fidelidad condal al monarca¹.

Quia misericordia Deu praeueniens regnum Francorum quietissimum nobis contulit, vestrae inquietudini quamprimum subvenire statuimus, consilio et auxilio nostrorum omnium fidelium. Si, ergo, fidem totiens nobis nostrique antecessoribus per internuntios oblatam conservare vultis, ne forte vestras partes adeuntes vana spe nostri solatii deludamur, more exercitum nostrum per Aquitaniam diffusim cognoveritis, cum paucis ad usque properate, ut de fidem promissam confirmetis, et vias exercitui necessarias doceatis. Qua in parte si fore mavultis, nobisque potius oboedire quam Hismahelitis, legatos ad nos usque in Pascha dirigite, qui et nos de vestra fidelitate laetificent, et vos de nostro adventu certissimus reddant.

¹ Lluís NICOLAU D'OLWER, «Gerbert (Silvestre II) i la cultura catalana del segle X», en *Estudis Universitaris Catalans*, IV, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1910, p. 345 (su traducción catalana). La misma carta se ha reproducido en varias ocasiones a lo largo del siglo XX: Fritz WEIGLE, *Monumenta Germaniae Historica: Die Briefsammlung Gerberts von Reims*, Harrassowitz Munich, 1988, pp. 140-141; AAVV, *Procés d'independència de Catalunya (ss. VIII-X): la fita del 988*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1989, p. 170 (con estudio a cargo de Josep Maria Font Rius). Traducciones catalanas en: Ramon D'ABADAL, *Catalunya fa mil anys: notes històriques en ocasió del mil·lenari*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1988, p. 136; y Jordi GALOFRÉ, *Documents de Catalunya: recull de textos històrics*, Barcanova, Barcelona, 1990, pp. 28-29.

17. TESTAMENTO DEL OBISPO VIVES DE BARCELONA, 989-990 (?)¹

Testamento del obispo Vives de Barcelona, otorgado antes de su viaje a Roma, en el que nombra albaceas y otorga determinados legados a distintas iglesias, capítulos de canónigos y personas que cita.

Original, en el Archivo Capitular de Barcelona, Libri Antiquitatum, I, núm. 46, fols. 23-25².

In nomine Domini Dei eterni miseratoris, qui semper Trinus in unitate manens quoeternus et quoequalis ante omnia secula. Ego Vivas, gracia Dei presul, divina eius miserante clemencia qui me ad tanti culminis, non mei merito dignus, evexit honoris atque inter fluctuantes procelle seculi huius prospere vigore idem omnipotens unus et verus fecit, qui misereri potius vult quam irasci, ut isdem benignus misereatur et propicietur iniquitatibus meis, de sublimitatis donum ipsius obtentu reclinaris sollicitè mallens ad humane solutionis effectum. Cum me sciens nullum vivere carnem qui induisse evadere possit debitum sue humanitatis, pulvis quoque actenus qui concretus in suam qui non redigat originem. Igitur, istis et aliis divinis institutionibus edocatus, antequam vivendi telam stamine finito succidar vel certe antequam fur effodiat domum, qui cotidie preparat laqueos captionis.

Quapropter et ego, in integritate corporis et sospitate mentis, iubeo scribere et robore fidelium confirmare, scilicet monitis Salvatoris de subitanea transpositione solliciti persistere, ne cum venerit Domino domus repente et pulsaverit ianuam inveniat dormientem. Idcirco, dum vivo, statuo facultates meas ordinare, ut quod amodo auxiliante Deo firmavero, libenter fieri servarique discerno. Et ideo iubeo atque discerno nut sint elemosinarii mei, id est Gotmar Donutio et Bonofilio et Ge-

¹ Ignasi J. BAIGES JARDÍ y Per e PUIG USTRELL, *Catalunya Carolíngia*, VII/2, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2019, pp. 972-973.

² I. J. BAIGES y P. PUIG, *Catalunya Carolíngia*, VII/2, doc. núm. 1084, pp. 972-975. Publicado también por: Sebastià PUIG PUIG, *Episcopologio de la Sede Barcinonense. Apuntes para la historia de la Iglesia de Barcelona y de sus prelados*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1929, doc. núm. XXVI, pp. 365-367 (fechado en 994); Gaspar FELIU MONTFORT, *El dominio territorial de la Sede de Barcelona: 800-1010, Tesis Doctoral* (inédita), II, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1971, doc. núm. 88, pp. 263-271; y Àngel FÀBREGA GRAU, *Diplomatari de la catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1260*, I, Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Barcelona, 1995, doc. núm. 199, pp. 407-410 (con fecha de 989).

riverto vicecomes et Lobeto archilevita. Precipio namque vobis helemosinarii mei ut si mihi occurrerit mors debita in isto itinere quo pergo pro amore Dei, visitando aulam beati Petri claviger ethereis vel ceteros sanctos, vel antequam alium testamentum vel memorialem faciam, plenam potestatem habeatis ad distribuere omnes facultates meas, sicut in hoc testamentum inveneritis roboratum; et tamen id vobis moneo atque supplico, ut unanimes id assentes impleatis. Sin autem aliquis ex vobis, male voluntatis aut ignavia debitus procurare voluerit, extraneus exinde fiat, et alii, ut peto, inpleantur et usque ad unum qui iussa implere voluerit mes.

In primis concedo ad domum Sancte Crucis et Sancta Eulalia sedis Barchinona omnem meum alaudem quod habeo in Primiliano tam per comparatione quam per omnes voces; tantum volo ut Sesenanda femina exinde teneat in diebus suis hoc quod in sua scriptura resonat; postea remanea a iamdicta domus cum ipsum omnem alaudem quod habeo in Agello et in Argentona tam per comparatione quam per impignoratione vel per omnes voces, cum ipso alode qui fuit de Giriberto quondam, quod ego teneo in mea potestate. Est hec omnia, terras et vineas, casas et curtes, ortis, arboribus, cultum vel eremum, pratis, pascuis cum ipso castro qui est in Primiliano; et ipsum meum alaudem que dicunt Lauro cum ipsa turre; et de Tapiolas, cultum vel eremum, terras et vineas et boscos, casis et curtis; et de Rosedo, terras et vineas. Et ipsum alaudem quod habeo in termino de Castellione, qui fuit de Iohanne, cum ipsa terra qui fuit de condam Cusca, tantum volo, ut iste iamdictus alodis de Castellione et de Cusca teneaten diebus suis et possideat Lobeta femina, postea remaneat ad Sancta Cruce et Sancta Eulalia; si filii sui, qui fuerunt de Iohanne, reversi fuerint de captivitate, in cuncta interfaciant quod voluerint, nichil eis impediatur. Si unus venerit, unus assumat; si duo, duo, aut qualis qui ex ipsis venerit. Et concedo ad iamdictam domus ipsum meum alodem quod habeo in termino de Penitense qui est ad ipsa Bleda, qui fuit de Eldevara et filia sua, uxor istius Giriberti, et gener suus Giriberto, unde Lobetus archidiaconus carta mihi debet facere, sed volo ut a prelibata sede faciat illud. Et ipsum alaudem quod habeo in villa Sirriano, quod emi de Santio et de Platiano, et quod per mea impignoratione ibidem adquisivi vel per quacumque voce, ad pretexta domus; et omnem meum alodem quod habeo in suburbio Barchinona, de Inforatos usque in Bisautio et usque in Petras Albas vel usque in monte Agilare, qui fuerunt de ipsos homines qui inter[erunt] in Barchinona seu et per mea comparatione; vel in Vallense, qui fuerunt de quondam Estegese et Cecilio; exceptus ipsa vinea quod ego emi de Florensindo, et exceptus ipso ferragenale qui appellatur Cloto, et orto qui ibidem est, qui fuit de patri meo, et exceptus ipsum alaudem qui fuit de Ricillo, quod emi de Lobeto, et alias petias quod emi in Palomar, exceptus ipsa terra cum casa et curte qui fuit de Motione, quod emi de fratri suo Fredario, et ipso campo qui ibidem vicinus, qui fuit de Bulgara; aliud omnem ad pretaxata aula, exceptus ipsa mansione qui fuit de patri meo, qui est infra muro civitatis Barchinona. Et ad prefata domus, ipsum meum alaudem qui fuit de Richilde, quod habeo iuxta flumen Lubricato.

Quantum habeo de subtus ipsa via qui vadit super ipso Cocollo, tam per comparatione quam et per mea hereditate, tantum volo ut Emo femina, comatre mea, teneat illum in diebus suis, postea remaneat ad pretaxata domus. Et concedo ad sorori mee, nomine Ermetruite, ipsum meum alaudem qui fuit de Richilde, quod emi de Lobeto, cum alias petias quod habeo in Palomare; et ipsum alium alaudem quod habeo in termino de Rexago, quod emi de Admiro, cum ipso manso qui est infra muros civitatis, qui fuit de quondam pater meus, et ego emi de sorores meas.

Et ipsum meum alaudem quod habeo in vilar de Abdela, exceptus quod ad Erme-godo femina concedo in diebus suis, post obitum suum concedo ad iamdicta soror mea; sub ea videlicet ratione si filii et filia sua venerint ad perfecta etate, et ipsa filia adsumpserit sponsum quod hodie habet, equaliter illud dividantur, sin autem alium sponsum adsumpserit, fratres illius habeant illud. Et si nec ipsi venerint ad perfectam etatem aut inutiles fuerint, tunc remaneat ad Sancta Cruce et Sancta Eulalia sedis predicta.

Et concedo ad nepota mea Emo, ipsa curte quod habeo per comparatione, que mihi Fredarius vendidit, cum terra qui ibidem est, et ipso campo qui fuit de Bulgara; et fuit predicta cors de quondam Motione. Et concedo ad nepoto meo, nomine Miro, ipsum meum alaudum quod habeo in comitatu Ierundense vel Impuritano, in villa Vulpilaco, quod emi de Fredarius; et sunt terras et vineas, casa cum curte et viridigario. Et concedo ad Ennego ipsum suum alodem, volo ut rendatis illi ipsa carta, et si voluerit, facite illi aliam; et est ipse alaudis in Vulpillaco casas et curtes, terras et vineas.

Et concedo ad sorori mee, nomine Bonadompna, ipsum meum alodem quod habeo in comitatu Ierundense vel Impuritano, in villa Vullpillaco et in Clerano sive in ipsa Marmor vel Campellos vel Torrente, casas et curtes, terras et vineas, viridigarios, arboribus, cultum vel incultum, cum ipso alaude de Chazano. Et concedo a fideli meo Guilelmo ipsum meum alaudem quod habeo in Martorelias, quod ipse illud tenet.

Et precipio vobis, ut ipsas meas equas et vaccas vindere faciatis, et meum debitum exinde reddatis, id est ad Emon, commatrem meam, pensas X et VII de argento. Et ad Emo, nepota mea, pensa I. Si non habundaverint ipsas equas et vaccas, et tamen si habundaverint, vindere faciatis meos asinos omnes et bubos, et meos debitos persolvere; et remanserit vobis exinde, date illud in ornamentum ecclesie Sancte Crucis et Sancte Eulalie sedis Barchinona, quia ego aliud non debeo nisi quod supra, me sciente, et pensa I per ipso alaude de ipsa Bleda.

Et ad ipsos canonicos sedis Sancte Crucis et Sancte Eulalie et ceteri presbiteri cum ipsis ibidem ministerio Dei funguntur, precipio vobis ut dare faciatis kaficios singulos de frumento et porcos singulos. Et ad omnes alios urbitanos et suburbitanos, qui miniterio in ecclesiis funguntur, de Lubricato usque in Bisautio, kaficios singulos de ordeo, de Ursa usque ad ipsa mare.

Et concedo ad domum Sancti Petri cenobio Puellarum, situs foris muros, kaficios II de ordeo et oves XL et porchos V. Et concedo ad domum Sancti Cucuphati cenobii similiter kaficios II de ordeo et oves XL et porcos X.

Et concedo ad seniori meo dompno Borrello et uxori sue Aimerudis, comitissa, kaficios L de ordeo et ipsum meum vinum quod habeo in Eraprugnano. Et concedo ad so[ro]ri mee Ermentruite ipsum ordeum et pesos quod habeo in vilar de Abdela cum ipso vino quod ibidem est, et omnia vascula maiora vel minora que ibidem habeo. Et concedo ab Bonutio, fideli meo, kaficios III de ordeo et tonna una de vino, ipsa mediana qui est in Barchinona. Et a Daniel kaficio I de ordeo et II de vino et truias II. Et ad ipsos meos familiares, id est Atila et Suniario et Ricolfo et Balasco et Macotel et Marcutio et meos procarios II; et Comparda, femina, et Bonofilio, concedo eis kaficios singulos de ordeo et singulos de vino. Et ad Ervigio, fideli meo de ipso Laure, kaficios II, unum de ordeo et alium de frument, de ipsum quod ille tenet. Et ad Lobaton kaficios II de ordeo de ipsum de Eraprugnano et truias II. Et concedo ad Emo femina, commatrem meam, kaficios XII de ipso meo ordeo de Agello quod tenet Fotunius.

Et alium quod remanet, panem et vinum, vascula, besteis, aurum, argentum, drapos, ferramenta vel quicquid remanserit, vindere faciatis et dare pensas X ad Aurutio pro suos captivos, in propter ut de omnem suum alaudem faciat cartam ad Sancta Cruce et Sancta Eulalia, tantum teneat illum in diebus suis. Et si quid vobis superfuert, dare faciatis in ornamemtum ecclesie Sancte Crucis et Sancte Eulalie, pauperibus et peregrinis. Et ad Gurigille, pensa I vindere illi facite, unde fidiatorem illi, si Bonofilius non reddiderit eam illi.

S+Vivas, gracia Dei episcopus, SSS., qui hoc testamentum fieri iussi et testes firmare rogavi. S+Els. S+Bonutio. S+Richario. S+Mergado. S+Gilelmo. S+Bonaricus presbiter SSS. S+Audegarius sacer SSS. S+Moraton. S+Sentelle presbiter.

S+Ervigius presbiter, cognomento Marcho, qui et iudex, qui hec scripsi. Cum litteras superpositas in verso XII et sufusas in verso XVII, et item superpositas in verso XXIII et XXVIII, et SSS. Die et anno quod supra.

18. DONACIÓN DE INMUEBLES. 1019, JUNIO, 2. AIGUALLONGA

Por la salvación de su alma, Wisila dona al monasterio de Sant Cugat del Vallés y de acuerdo con el *Liber Iudicum*, unas casas, tierras y viñas que posee en el término de Aiguallonga. Las tenía ya en garantía de un crédito a cargo del levita Rigoval (de 7 onzas de oro), y las adquirió a su vencimiento por impago de la deuda tras el transcurso del período de gracia de 10 días, previsto por el mismo *Liber*.

Original, perdido.

Copia del siglo XIII, en el Archivo de la Corona de Aragón, Monacales, Cartulario de Sant Cugat del Vallès, núm. 29, fol. 15¹.

In Aqua Longa. In nomine Domini. Ego Wisila, femina, donatrice sum Deo et Sancti Cucuphati Octavianensis cenobio. Manifestum est enim quia placuit animis meis, et placet, ut ad domo Sancti Cucufati cartam donationis fecissem, sicuti et facio. Dono namque ibidem domos cum solos et superpositos, cum terris et vineis separatim inter IIIIor locos, quod habeo in comitatu Barchinona, in terminio de Agua Longa, quod mihi advenit per cartam inpignorationis, quod mihi fecit quondam Rigovalle, levita, pro uncias VII de auro quod ei acomodavi, et non reddidit mihi, sicut facere debuit ad placitum constitutum. Propterea sic dono ipsum aulodem ad domum Sancti Cucuphati, sicut dicitur in Libro Iudicum, libro V, titulo VI, ubi dicit: «*De debitis et pignoribus, ut transactis X diebus licentiam habeat creditor eum vendendi sive donandi vel faciendi suam voluntatem*»².

Qui affrontat unam peciam de terra ubi sunt ipsos domos: de parte orientis in vinea de Boveto et in via, de meridie in torrente et in terra de Petro, presbitero, de occiduo in via consueta et in terra de iam dicto Boveto, de circi in via et in terra de Sancti Petri cenobii Puellarum; et in alio loco ubi dicunt vallis Oriola, dono ibidem ad predicto domo vinea, et affrontat: de omnesque partes in terris et vineis de Sancti Cucuphati; et alia fexa de terra: de parte orientis in rio qui per temporaliter discu-

¹ Publicada por Josep M. SALRACH MARÉS y Tomás DE MONTAGUT ESTRAGUÉS (eds.), *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica segles IX-XI*, Textos Jurídics Catalans, Documents núm. 2, Generalitat de Catalunya/Parlament de Catalunya, Barcelona, 2018, doc. núm. 183, pp. 356-357.

² *Lex Visigothorum*, V, 6, 3.

rrit, de meridie in terra de Blancuca, femina, et in terra qui fuit de quondam Ermegudo, de occiduo in strada, et de parte circi in terra de Sancti Cucuphati, sive de Guitardo de Corbaria; et alia fexa de terra affrontat: de parte orientis in via, de meridie in terra de Blancuca, de occiduo in terra qui fuit de quondam Ermegudo, femina, de circi in terra de Sancti Cucuphati sive de Sendredi, presbiteri.

Quantum istas affrontaciones includunt, sic dono ipsum aulodem ad predicto domo sicut aliis aulodibus vel munificenciis ad eius domo pertinentibus, cum exiis et regresiis earum, ab integrum. Quod si ego donatrice aut ullusque homo, qui contra hanc donatione venerit ad inrumpendum, non hoc valeat vendicare, sed componat aut componam ad predicto domo vel eius servientes ipsa hec omnia in duplo cum omni inmelioratione sua, et in antea ista donatione firma permaneat modo vel omnique tempore.

Facta ista donatione IIII nonas iunii, anno XXIII regnante Roberte, rege.

S+m Wisila, femina, qui ista donatione feci et firmare rogavi.

S+m Saburido. S+m Arnallo. S+m Ermemiro.

(Signo) Gelmirus presbiter, qui hec scripsi et SS cum litteras superpositas quod sunt in verso V et litteras fusas, quod sunt in plurimis locis superioribus, die et anno quod supra.

c) Actos judiciales

19. SENTENCIA JUDICIAL. 1000, MARZO, 20. MANRESA

Sentencia dictada en el juicio presidido por el juez Guifré acompañado de varios sacerdotes y otros «*bonorum hominum*», en el que comparecen los cónyuges Odsendo y Sabrosa con unos testigos, al objeto de reparar la pérdida de nueve escrituras públicas. Los documentos se habían quemado en un incendio; y acogándose a la ley VII, V, II del *Liber Iudiciorum* ahora se confirman dichas escrituras con el juramento prestado por los testigos ante el altar de San Julián, de la iglesia de San Miguel de la ciudad.

Original, perdido.

Copia de 1773, en la Biblioteca de Catalunya, Manuscrito 729, Monumenta del pp. Pasqual, vol. III, fol. 128-129¹.

Condicione sacramentorum adque exhortacione de iudice qui visus est iudicare, kausas dirimere et legibus difinire, id est Wifredus, et in presencia Iaucefredus et Durandus sacerdotes et laicos Borrellus, Dodone, Adalberto, Germano, Orucio et aliorum bonorum hominum qui ibidem aderant.

Testificant testes [prolati quas] profert Audesindus et uxori sue nomine Sabrosa in faciem de supradicto iudice ad comprobandas vel relevandas scripturas illorum vindicionis quales fuerant, qui eas ad ignem fuerant concrematas. Et hec sunt nomina testium qui hoc testificant, sicuti et iurant, id est Ansulfus sacer et Adrovarius et Trasovario. Iurati autem dicimus in primis per Deu Patrem omnipotentem et per Iesum Christum, Filium eius, Sanctumque Spiritum, qui est in Trinitate unus et verus Deus, sive per reliquias sancti Iuliani cuius baselica sita est foras muros de civitate Minorisa, supra cuius sacrosancto altario ubi has condicione manibus nostris continemus vel iurando contangimus, qui nos suprascripti testes scimus et bene

¹ Ramón ORDEIG MATA, *Catalunya Carolingia. Els comtats d'Osona i Manresa*, IV/3, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1999, doc. núm. 1840, pp. 1303-1305. Publicado también por Albert BENET CLARÀ, *Diplomatari de la ciutat de Manresa (segles IX-X)*, Fundació Noguera, Barcelona, 1994, doc. núm. 283, pp. 254-256.

in veritate sapemus, oculis nostris vidimus et aures audivimus nostras bene nobis est conditum in veritate de ipsas scripturas illorum, qui fuerunt ad ignem concrematas, ad isto supradicto Audesindo et uxori sue Sabrosa vidimus eas in illorum potestate et audivimus eas legentes et relegentes et audivimus eas plures vices qui erant firmatas de homines nomine.

Prima scriptura resonabat vinditor, id est Seniefredus et Huduvagio, et advenit ad illos per manumisorio de quodam femina nomine Bonamoza per serie condicionis et afrontabat ipsa scriptura: ad parte orientis in via, de meridie in vinea de Richer, de occiduo similiter et de vos emtores, et de circi similiter de vos emtores; et ipsa vinea ab integrum, et erat firmata de ipsos venditores iamdictos signum inpresionis.

Et alia scriptura emcionis erat venditor nomine Durando de modiata una de vinea et afrontabat: de parte orientis in vinea de Richer, et de meridie in vinea de nos emtores, et de occiduo et de circi similiter de nos emtores; et ipsa vinea ab integrum, et erat firmata de manu Durando signum impresionis.

Et alia scriptura emcionis fuit venditor nomine Gala de modiata I de vinea et afrontabat: a parte orientis in terra de nos emtores, et de meridie in terra Sancta Maria, et de occiduo in terra de Seniofredo, et de circi in terra de Gondemino et de nos emtores.

Et alia scriptura resonabant vinditores Bechosindus et uxori sue Degrosa de quarteradas VI de vinea [...].

Et alia scriptura resonaba venditrix nomine Moreta, emtores nomine Audesindus et uxori sue nomine Sabrosa, erat semodiata I de vinea.

Et alia scriptura resonabat: Aderovarius venditor sum vobis Audesindus et uxori sua Sabrosa semodiata I de vinea [...].

Et alia scriptura resonabant venditores, id est Eldefredus et uxori sue Emo et Oriolus et uxore sue Preciosa: per hac scriptura vindicionis nostre vindimus vobis Audesindus et uxori sue Sabrosa peciolas VI de vineas que afrontabat de orientis in terra Sancti Benedicti cenobii, et de meridie in via, et de occiduo, et de circi in vinea Santa Maria cenobio [...].

Et alia scriptura resonabat: In nomine Domini, ego Gartrud femina venditrix sum vobis Audesindo et uxori sue Sabrosa modiata una de vinea que afrontabat a parte orientis in vinea Chixol vicecomitisa, et de meridie in vinea de Venanza, et de occiduo et de circi in ermo [...].

Et alia scriptura resonabat: In nomine Domini, ego Guadamir venditor sum vobis Audesindo et uxori sue Sabrosa modiata una de vineas que afrontabat a parte orientis in via, et de meridie in terra de nos emptores, et de occiduo in terra Sancti Michaelis, et de circi in terra de Guidmir; ipsa modiata de vinea ab integrum.

Et ipsas suprascriptas scripturas fuerunt roboratas, traditas in manu de supradicto Audesindo et uxori sue Sabrosa, et tenerunt et tenent in illorum potestate sine interrupcione. Et posquam audivi et vidi sua plurima testimonia supradictus iudex inquisivi in lege gotorum, in iber septimus, titulus quintus, era secunda, ubi dicit: *«Si vero alicuo iuri debitam scripturam ad ignem concremaverint aut eandem scripturam substraxisent vel concremasent coram iudicem suas professiones depronant quod professiones ad testibus roboratas, perditas vel vinciatas scripturas robur obtineant, quod si evidentissime quod scripturas continebant recordare non potuerint tunc illis quibus scripturas fuerint habeant licenciam comprobare per illorum sacramentum vel per testem»*, quod ipsas scripturas continebant evidenter; *«et ita datum testimonium veridice scripturas repparent veritaten»*.

Et istas suprascriptas omnes scripturas non suprascripti testes subprestes sumus et nos eas scripturas scripsimus qui fuerunt ad ignem concrematas et subscripsimus tunc legitimis et cognitiores reperti fuerint alii testes qui en eandem scripturas se dicunt vidisent omnem testuum vel firmitatem eiusdem scripturas plenissime nosse, similiter publica iudicum investigatione per eorum testimonium illis qui scripturas perdiderint poterint suas reparare et percipere veritatem.

Et ego supradictus Audesindo sic iuro in omnia et in omnibus quia quantum isti testes testificaverunt de iam supradictas scripturas qui fuerunt ad ignem concrematas, sicut insuprascriptas afrontaciones includunt in istum iudicium resonant verum est et nullo frauo nec male ingenio ibi impresum non est set secundum ordinationem et veritatem est factus vel editus eamque scio recte et veraciter testifico adque iuro.

Late condicione XIII kalendas aprilis, anno IIII regnante Raudebertus rex, filium Hugoni qui dux fuerat pridem.

S+Ermemirus presbiter. S+Sinofredus presbiter [...] Sig+num Trasovario. Nos testes sumus et hunc iuramentum iuramus. Sig+m Ausarigo. Sig+m Leopardo. Sig+m Seniuldo. Ermemiro levita. SSS. Sig+m Guifredo. Sig+m Durando saione. Sig+m Rikartus. Sig+m Langardo. Sig+m Guadamiro. Sig+m Solmo. Sig+m Durando. Sig+m Suniario. Sig+m Leudevigo. Sig+m alio Suniario. Isti auditores fuerunt de hunc sacramentum. Bauleleuvus presbiter +. Wifredus iudex SSS. Seniefredus sacer SSS.

Arnulfus sacer, qui hunc condicione scripsi et SSS. Die et anno quod supra.

20. JUICIO Y SENTENCIA SOBRE BIENES HEREDITARIOS. 1011, MAYO, 1. BARCELONA

Ante Ramón Borrell I, conde de Barcelona, Gerona y Osona, la condesa Ermesenda, los jueces Guimará y Wifredo y muchos magnates, el abad Guitard de Sant Cugat del Vallés comparece en el palacio condal de Barcelona para querellarse contra Geriberto, con quien se disputa la torre de Moja y el castillo de Albinyana. Bienes que su hermano, el difunto Adalberto, había dejado al monasterio en su testamento. Geriberto se opone a la cesión por entender que son bienes familiares de los que el donante no podía disponer; y el abad aduce que Adalberto los poseyó toda su vida por herencia, sin existir las cargas que se pretendían. Los jueces finalmente resuelven la demanda de acuerdo con la ley de los godos, a favor del monasterio de Sant Cugat del Vallés.

Original, perdido.

Copia del siglo XIII, en el Archivo de la Corona de Aragón, Monacales, Cartulario de Sant Cugat del Vallès, núm. 338. fols. 97-98¹.

De Moia. Anno XV° regnante Radberto, rege, venit Guitardus abbas ante domnum Raimundum comitem coniugemque suam Ermessindem, in Barchinona civitate, in comitali palacio, deferens querelam ex Geriberto quodam procere sub presentia primatum Gondeballi Besorensis, et Ugoni Cervilionensis, et Sinderedi Gurbitensis, et Amati Monte Soricensis, et Gaucefredi Gerundensis, et Borrelli, episcopi Ausonensis, et Deusdedit, episcopi Barchinonensis, aliorumque multorum in audiencia iudicum Guimarani et Guifredi Ausonensis. Dicebat suprafatus Guitardus quod Geribertus iam dictus contendebat illi turrim que dicitur Mogia cum terris et vineis cultis et heremis que infra predictae turris terminos sunt, et que esse debebat iuris Sancti Cucufatis eo quod prefatam turrim cum suis adiacenciis, et castrum cognominatum Albignana, cum suis terminis et adiacenciis Adalbertus, frater istius Geriberti, testatus fuerat Sancti Cucufati cenobio Hoctavianensi, unde

¹ Publicada por Josep M. SALRACH MARÉS y Tomás DE MONTAGUT ESTRAGUÉS (eds.), *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica segles IX-XI*, Textos Jurídics Catalans, Documents núm. 2, Generalitat de Catalunya/Parlament de Catalunya, Barcelona, 2018, doc. núm. 155, pp. 301-303.

iste abbas preerat. Ad quod respondebat Geribertus: «*Non potuit frater meus hanc turrin cum suis adiacenciis predicto cenobio dimittere vel testari, quoniam ibi mea hereditas sive fratris mei sororisque mee est*». Rursum ad quod respondebat abbas iste: «*Vos semper contempsistis fratri vestro huic dare de rebus paternis suam hereditatem quam illi debebat contingere. Idcirco, cum vos vidit non daturos sibi suam hereditatem quam illi iuste contingebat, multociens exinde laccessitus, redemit de potestate creditorum hanc turrin cum suis adiacenciis qui in iure suo eam retinebant pro debito quo hec pignus deposita fuerat. Et per hanc vocem maximeque per suam hereditatem quam illi debebant contingere de rebus paternis, et vos illi contendebatis, sicut notum est, plurimis tenebat et possidebat prenotatam turrin cum omnibus suis pertinentiis atque adiacenciis. Quandin enim vixit, tenuit et possedit eam, et habente ipso plenam et sinceram memoriam, testatus fuit hec omnia predicto monasterio cui presideo, sicut potest inspicere in suo testamento inde iudicium satis legaliter editum contineo*».

Hoc ita audito a iudicibus et perspecto testamento atque iudicio prefatus, gloriosissimus comes asservit se ita esse facturum ex hoc iusticiam quemadmodum iudices iudicaturi erant, unde illi tale dederunt iudicium. «*Patet nobis per iusticie ordinem quod Adalbertus iam dictus maiorem hereditatem debuit habere ex rebus paternis quam est Mogia cum suis adiacenciis, quoniam et ipse ex legitimo fuit coniugio et talem hereditatem dedit illi lex qualem uni ex fratribus suis in rebus paternis quoniam instrumenta scripturarum non patent, per quem meliorati debeant esse fratres sui in aliquo rerum paternarum. Idcirco, si iste suprafatus Adalbertus et possidebat et iuri suo reservabat hanc turrin Mogiam cum omnibus suis pertinentiis et adiacenciis, et post se sepedito cenobio testatus fuit et largitus ea, non ex hoc aliquid contra decretum legis fecit. Iudicamus enim ut quantum Adalbertus retinebat per hereditatem paterne successionis et per vocem supradicti pignoris, si in sua vita hec audiencia facta fuisset, tantum per legalem vocem capuisset et haberet ex rebus paternis. Unde si ipse Adalbertus non amisisset hoc per sententiam iudicum, iuste iudicantium, sine acquisitione totius hereditatis quam illi contingebat ex rebus omnibus paternis, modo iudicamus ut ecclesia Dei cui ille hoc largitus fuit non perdat hoc quod per testamentum adquisivit, nisi eas res adquisitas fuerint per quas Adalbertus hanc turrin cum omnibus suis pertinentiis retinebat et predicto cenobio per suum testamentum cum prefato castro Albignana largivit. De hoc itaque castro vocitato Albignana tale nobis per legem videtur esse iudicium. Si ita est, ut prefatus abbas dicit, quod Adalbertus heremum et sine habitatore illud invenisset, et sicut consuetudo est per vocem aprisionis eum condirexisset et per hanc vocem quandiu vixit eum tenuisset, et per vocem paterne successionis quam habere debebat in marchiis heremis, sicut fratres sui in aliis locis habent istius simillimis, satis patet hoc castrum fuisse iuris istius Adalberti, et potuit exinde facere quod voluit, quoniam lex dixit: “*Omnis ingenuus, vir sive femina, seu nobilis seu inferior fuerit, si filios aut nepotes seu etiam pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus suis quod voluerit habeat potestatem*”²».*

Hoc autem ita peracto et sentencialiter definito, Raimundus, supradictus indolis comes, per sententiam iudicum et principalem vocem faciende iusticie consignavit et contradivit suprafactam turrin cum omnibus suis pertinentiis terminis et limitibus et suprafatum castrum Albignana cum omnibus suis et pertinentiis et finibus in potestate et dominio Sancti Cucufati Dei serviencium.

² *Lex Visigothorum*, IV, 2, 20.

Habita fuit hec audientia supradicto anno kalendis madii, et iudicialiter postmodum confirmata ab his iudicibus et primatibus quibus Deus vitam concessit, et infrascripti sunt manu propria vel consuetudinis signo.

Guifredus, levita, qui et iudex, hanc causam legaliter examinavit et rectissime in iure Sancti Chuchufati consignavit atque sub SS.

S+m Poncii, cognomento Bonifilii, clerici et iudicis, qui haec quae suprascripta sunt iuste ac legaliter definita sciens consignando ea in iure aecclesiae Sancti Cucufatis predicti, ideoque subscripsit.

(Signo) Hermessendis, gratiae Dei comitissae, quae similiter supradictarum rerum consignacionem in ius Sancti Cucufati fecit et firmavit.

S+m Gondballi Bisorensis. S+m Seniofredi Baralis. S+m Remundi de Matrona.

Gonterius, presbiter et monachus, qui ista carta audicionis scripsi die et anno quod supra.

21. JUICIO Y SENTENCIA SOBRE LA ADQUISICIÓN DE UN ALODIO. 1025, JUNIO, 16. BARCELONA Y BADALONA.

La condesa Ermessenda de Barcelona, con su hijo el conde Berenguer Ramón I, preside un tribunal formado por sus jueces con el conde Hugo I de Ampurias, el obispo Pedro de Gerona, y otros magnates que se citan. En él, el vizconde Adalberto de Rosellón acusa al abad Guitardo de Sant Cugat del Vallés de haber ocupado un alodio entre los términos de Montgat, Monistrol y Tiana que aquél había recibido por herencia de su difunta esposa Chisulo (ella lo había recibido también por herencia de su difunta tía Ermildis). El abad por su parte, manifiesta que el monasterio lo había recibido del conde Ramón Borrell. El tribunal pide a las partes en litigio que prueben sus declaraciones, y sólo el abad presenta testigos que juran ante el altar de la iglesia de Santa María en Badalona, saber que Ermildis había cedido ese alodio a su sobrina a condición de donarlo tras su muerte a la comunidad de Sant Cugat. Adalberto no acepta estas pruebas y se retira de la causa, por lo que finalmente el tribunal de acuerdo con la ley goda, dicta sentencia a favor del monasterio.

Original, perdido.

Copia del siglo XIII, en el Archivo de la Corona de Aragón, Monacales, Cartulario de Sant Cugat del Vallès, núm. 944, fol. 315¹.

[I]n iudicio domna Ermesindis in doli, gratia Dei comitissa, filioque suo domno Berengario, inclitus comes et marchio, et in ordinatione illorum iudicium subteriorum roboratorum, in presencia domno Ugonem, comitem urbe Impurias, et in presencia domnus Petrus episcopus, Raimundus archilevita, fratresque suos Guillelmus et Bernardus, Ugoni Cervilionensis, Gundebaldus Bisorensis, Amatus vicescomite Gerundense, Mironi Ostulensis, Bernardus quem dicunt Runtro, alius Bernardus Ovasius, et alii quam plurimi viri in eodem loco adsistentes. Quorum istis prefatis viris venit homo quadam nomine Adalbertus, vicemcomitem Rossilionensis, et postulavit directum predicta comitissa ut fecisset ei veritatem et iusti-

¹ Publicada por Josep M. SALRACH MARÉS y Tomás DE MONTAGUT ESTRAGUÉS (eds.), *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica segles IX-XI*, Textos Jurídics Catalans, Documents núm. 2, Generalitat de Catalunya/Parlament de Catalunya, Barcelona, 2018, doc. núm. 211, pp. 403-405.

ciam de Guitardus, abba cenobio Sancti Cucuphati martiris Domini, qui abstulerat suum alodem qui ei evenerat pro hereditate coniuge sua quondam nomine Chisulo, et predicta Chisulo evenerat pro successione amitam suam quondam Ermildis.

Tunc prelibatus abba in suis responsis afatus est dicens: «*Neque abstuli neque disuasi, set propter manum dominus Raimundus comitem bone memorie eum accepi et prelibato cenobio eum recuperavit. Eoque multis retro diebus semper tibi iusticie inquirendo et nichil michi proficiebat, set in ac ora paratus sum iusticiam tibi facere, sicut diiudicatum mihi fuerit secundum auctoritatem lege gotica, quod tu simili modo proficias*». Cum hec talis ratio audivit prefatus Adalbertus placuit ei ut obligassent se ex ambobus partibus propter fidemiussoris in conspectu superiorum virorum predictorum.

A parte vero pretextatus abba fide fuit Ugoni Cervilionensis et ex alia parte fide fecit Gauceburtus Blanchetus. Cum hec factum fuit hoc obligatio inquisierunt omnes viros qui erant quoadunati intus in ipso palatio comitale, intus in Barchinona civitate, sicut superius inserti sunt omnes illorum certitudines tam pro scripturis quam pro testimoniis vel per omnes voces veritatis. A parte vero prefatus Adalbertus evanuit omnem veritatem, tam in scripturis quam in testimoniis et in cunctisque vocis.

A partis vero predictus abba abundavit omnem iusticiam et veritatem, sicut sanctorum patrum dimulgaverunt in lege gotica, in duorum testium vel trium onestorum virorum. Ec sunt nomina eorum, id est: Teudericus, anacalita ex prelibato cenobio, et Guifredus ex puio Bitilona, Bernardus sacer et Livola. Isti fuerunt parati sacramentum facere, sicut et fecerunt, illos videntes et audientes et in eorum presencia adstitit prefata Aermildis quando dedit ipsas fruges tam sicas quam umidas qui, exiebant de ipsum suum alodem quod abebat in Montis Gato ad nepotam suam prefata Chisulo, ut eas tenuiset et exfructificasset in omnibus diebus vite sue. Post excessu vero eius, integrum et intemeratum cum eorum fructum terris atque vineis remansisset ad pretaxato cenobio Sancti Cucuphatis Octovianensis cum domibus atque superpositis qui in eodem alodem sunt constructi atque condirecti. Cum hec professi fuerunt predicti viri, sicut superius scriptum est, et vidit se victum ad sua fallacia noluit recipere ipsos testes et abstraxit se de ipso placito.

Nos, vero iudices creati, recepimus eos sicut invenimus in lege gotica conscriptum secundum auctoritatem sanctorum patrum in libro secundo titulo primo: «*Si de facultatibus vel rebus maximis aut eciam dignis negocium agitetur, iudex presentibus utriusque partibus duo iudicia de re discussa conscriba. Si vero, ordinante iudice, unam pars testes adduxerit et dum oportuerit eorum testimonium debere recipere, pars altera de iudicio se absque iudicis consultu subtraxerit, liceat iudici prolatos testes accipere et quod ipsi testimonio suo firmaverint ille qui eos protulit suam instanciam consignare. Nam ei qui fraudenter se de iudicio sustulit producere testem alium omnino illicitum erit*»².

Nos vero predicti testes Teudericus anacalita, Guifredus et Sendredus quem dicunt Iuvenis, Bernardus sacer et Livola laicus, qui fuit eius ministralis retro multis annis, in unum damus testimonium vel iuramus in presencia Mironi levita et Sanla presbiter, Otto monachus, Guifredus Longuardus, Ricolfus, Miro Agela, Gerbert, Seribert, Arnaldus, Guillelmus et Argemir, Oliba, Guadamir de Caneto, Ricolfus de

² *Lex Visigothorum*, II, 1, 25.

Puliano, Codmar de Pomar, iuramus per Deum Patrem omnipotentem et per Iesum Christum Filium eius, Sanctumque Spiritum, qui est in Trinitate unus et verus Deus, et per unc locum veneracionis Sancte Marie Virginis, Matris Domini Nostri Iesuchristi, cuius baselica sita est in comitato Barchinonensis, in Maritima, intus in vico Bitulona, supra cuius sacro sancto altario as manus nostras continemus vel iurando contangimus, quia nos suprascripti testes bene scimus videndo et audiendo quando quodam Ermildis dedit ipsum suum alodem que abebat in apendio de Montis Gato vel de Munistrol vel de vico Tizana Domino Deo et prelibato cenobio Sancti Cucuphati vel eius servientes in eodem modo vigore et tenore, ut predictam consanguineam suam quodam Chifulo tenuisset et possedisset et exfructificasset eum omnibus diebus vite sue, post eius vero morte remansisset at predicto monasterio, et ea que dicemus recte et veraciter testificamus atque iuramus super adnixum iuramentum in Domino.

Sic nos adiuvet Deus et istarum sanctarum reliquarum. Afrontat namque pretaxatum alodem: de partis vero circi in cacumina montium qui dividit inter Maritima et Vallense, a partis vero aquilonis afrontat in ipso rivulo de Alela, qui tempore pluviarum discurrit, a meridianis vero partibus afrontat in ipsa mare vel in undarum elaciones, ad occasum vero parte abet afrontacionem in ipso rivulo de Miliano qui per imbrem ducit aquas.

Quantum istas totidem afrontaciones includunt, sicut consignamus nos iudices, id est: Bonifilius, clericus et iudex, et Vivas, sacer et iudex, et Mironi iudici, atque contradimus in potestate Domino Deo et Sancto Cucuphati martiris Christi vel eius abba sive eius servientes, ut faciant exinde sicut de aliis alodibus predicto monasterio mos illis est facere, et qui contemtor illis extiterit ire Dei incurrat, et ad extremum diem cum Iuda porcionem accipiat, et in antea ista paginala condicionis vel consignacionis firma et stabilis permaneat modo vel ultra.

Actum est hoc VI X^o calendarum iuliarum, anno XXVIII° regnante Roberto, rege.

Teudericus monachus SS. S+m Guifredus SS. Bernardus sacer. S + m Livola.

Nos vero pariter in unum testes sumus et unc sacramentum fideliter in Christo iuravimus.

Sanlanan presbiter SS. Odo monachus SS. Miro levita SS. S+m Guifredus Languard. Mir Agela. S+m Ricolfus. S+m Guillelmus Arnal. S+m Argemir. S+m Oliba. S+m Guadamir. S+m Ricolfus.

22. NULIDAD DE UNA ESCRITURA DE VENTA. 1027, NOVIEMBRE, 18. RIPOLL

Se suscita un conflicto entre el obispo Ermengol de Urgel y su cuñado Renardo que, en nombre de su esposa Gerberga, le reclama las décimas que se abonan con cargo al alodio de Aiguatébia. Renardo aduce que la madre de Ermengol y Gerberga vendió esas décimas a su hija; pero el prelado duda de la validez de la venta y no la acepta. Se plantea el caso ante el juez Wifredo, quien rechaza la eficacia del documento de venta; y en ese momento, Renardo acude ante otro juez, Sendredo quien opina lo contrario. Los jueces debaten entonces sobre el caso, pero ya en una última sesión, en la iglesia de Santa María de Ripoll, el demandante no comparece, y al final Wifredo sentencia definitivamente anulando dicha escritura de venta, con apoyo en los preceptos de la ley goda que se citan y transcriben.

Original, en el Archivo Capitular de Urgell, Pergamino núm. 253¹.

In virtute et nominis omnipotentis Dei cum domno Ihesu Christo suo dilecto, redemptore nostro, et Spiritu Sancto aequaliter regnante. Agnoscant cuncti per orbem prefatam indivisam et ineffabilem Trinitatem credentes, qualiter mota est ratio inter Ermengaudem, presulem Urgellensem, suique cognati Renardi, qui per vocem uxoris sue nomine Gerberga, germana iam dicti pontificis, appetivit iam dicto cognato episcopo pro causa decimi alaudis genitoris pontifici, que dicunt Aquatepida.

Dicens vel asserens prefatus Renardus quod mater prelibato antestite fecit cartam emptionis filie sue uxorem Renardi et cum ipsa carta vinditione ipsum X^{mum} in uxoris sue transtulit potestatem. Contra hac petitione Renardi episcopus ita respondit: «*Cartam quod modo proclamatis incognita est mihi et dubiam eam aestimo quia genitrix mea, socruí vestre, talem non habuit inopiam ut suum decimum per vinditionem scripturam in suam confirmasset potestatem*».

In hac vero altercatione advocatus fuit iudex Guifredus, quia prope fuit festa Sancti Michaelis ubi fue[runt] congregati Cocxani in loco. Qui hoc ut audiens talem dedit sententiam, ut si ipsa carta quem proclamabat vel hostendebat utilis vel lega-

¹ Publicado por Josep M. SALRACH MARÉS y Tomás DE MONTAGUT ESTRAGUÉS (eds.), *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica segles IX-XI*, Textos Jurídics Catalans, Documents núm. 2, Generalitat de Catalunya/Parlament de Catalunya, Barcelona, 2018, doc. núm. 220, pp. 419-422.

lis fuisset et iustissime ac legitime ac de rebus debitis patuerit esse conscriptam, sicut lex continet in scripturis parentum, quia mox prolator ille iurare cogatur nihil fraudis vel lesionis in ea quandoque aut a se factum esse aut ab alio quocumque pacto omnimodo cognovisse vel nosse, set ita manere sicut auctor eius eam voluit ordinare vel roborare; set quia lex eam exstirpat vel repellit invalida et exinanita poenitus debet esse relicta.

Hoc vero audiens iam dicto Renardus, qui vocem uxoris prudentissime requirebat, noluit adquiescere consiliis vel sententiis iam dicti iudicis sed in magno accepit labore properando usque Cerdaniam pro Sendredo iudice, ubi pro hac causa moti sunt presul et iudex ab oppido Austoveri, quod est in Confluenti, et venti sunt in loco Sancti Iacobi Auracolisa ubi fecit eos prefatus Renardus ipso die in vacuum transire, quia ipsum diem cum ipso iudice ad hoc disputandum nullatenus voluit advenire.

Set transacto meridie adfuit ibi Renardus cum suo patruo archidiacono Pontio, quem iam dictus episcopus, bonitate repletus, pro hoc in ira non elevatus mutavit ei placitum usque in crastinum, ubi venti sunt ad ecclesiam Sancti Stephani in loco ville Luci, quia ibi advenerunt in occursum comite Guifredo qui ipso die transivit portum.

Set remanserunt ad iam dicta ecclesia iam dicti iudices ad hoc discutiendum, ubi adfuerunt pariter episcopus et Renardus et Guitardus Mirone et multorum nobilium virorum ab utraque partium. Et quia hec ratio in solis iudicibus persistebat electio, discussio mota est inter illos. Ubi voluit Sendredus iudex ipsam defendere cartam per multis argumentis quem Renardus hostendebat, sed nullo modo potuit, quia iustitia Domini cum iam dicto Guifredo iudice restitit illi, in tantum ut ad inquisitionem et perscrutationem legis pervenerunt.

Quem primam sententiam, hanc dedit Guifredus iudex legis ita hostendendo V titulus constitutus est de naturalibus bonis in libro IIII° et ibi adfirmat lex quod iudicium ferant parentes de rebus suis: *«Ideo abrogat a legis illius sententia, qua pater vel mater aut avus sive avia in extraneam personam facultatem suam conferre si voluissent potestatem aberent vel etiam de dote sua facere mulier quod elegisset in arbitrio suo consisteret, ista magis servetur a cunctis moderata censura»*².

Ubi insequenter de dote sancxerunt ita: *«Denique constituentes ut de dote sua mulier habens filios vel nepotes non amplius quam de quarta parte potestatem habeat ecclesiis atque libertis seu cuicumque voluerit conferre, et hoc causa mercedis»*³.

Quem hoc recognoscens iudex Sendredus set in aliquid redarguit taliter locutus est: *«Recognosco quia ipsam cartam non est legis auctoritate facta, sed quia perhacta non invenitur qui eam dirumpat»*.

Unde manifeste ad dirumpendum sufficienter hostendit Guifredus iudex proprialiter prima ita dicendo: *«De turpis et inlicitis rebus inter quascumque personas nullum pactum seu quamcumque definitionem ex omnibus nullo tempore decernimus posse valere»*⁴.

Iterum : *«De superfluis scripturis confectis de statu scripturarum solet dubietas in controversiis exoriri. Ideo precepto decernitur evidenti, ut quorumcumque virorum ac*

² *Lex Visigothorum*, IV, 5, 1.

³ *Lex Visigothorum*, IV, 5, 2.

⁴ *Lex Visigothorum*, II, 5, 7.

feminarum testamento donationes, dotes vel quascumque scripturas conficerit amplius quam lex iubet in quibuscumque partibus sive personis contra sanctionem legis de quarumcumque rerum distributione decreverit, maneant cuncta que salubrius subsistunt ex legis auctoritate. Illa sola decident que contra legem inveniuntur manere descripta et scripture que secundum legis ordinem conscripte noscuntur ipse debent valere»⁵. Has vero auctoritates in libro II° posite sunt et ibi requirantur.

Pro hac vero meditatione ampliaverunt placitum episcopus et Renardus et mutaverunt eum in loco cenobium Sancta Dei Genitrice Maria Riopullo, terminato et constituto die feria IIII^a, XV die a Sanctorum Omnium festa.

Ubi cum magna desudatione pervenit prefatus episcopus ab Urgello usque Minorisa, unde sumens ipsum iudicem et cum ipso pervenit usque Sanctum Petrum Sedis Viccum et deinde, cum militum ferme triginta, usque Riopullo ubi prestolantes Renardum nullatenus ibi accessit, quod magna lex posita est de tali iniusta fatigatione.

Sed quia magna ex parte pontificis exultat iustitia, qui ex hoc per se et subditos suos prestus fuit rationem et legalem exhibere rationem, debet possidere securus et quietus absque iam dicta carta inquisitione, quia ipsa carta posita est in aeterna dampnatione.

Et si hoc aliquis vult repetere vel inquirere sciat confirmatum hoc esse a iudicibus agnoscentibus Dei veritatem et revereatur et conquiescat victus per virtutem Domini Nostri Ihesu Christi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus, iudex iustus et verus, per infinita secula seculorum, amen.

Acta sunt hec exemplaria seu securitatis atque defensionis legalis scripture XIII kalendas december, anno XXXII regni regi Rotberti.

(Signo) Gifredus iudex. Sig+num Poncii cognomento Bonusfilius, clericus et iudex, qui haec supra digesta sunt legaliter subsistere sciens subscripsit SSS.

Ermemirus levita qui cum Guifredo iudice hanc sententialem et iudicialem scripturam scripsit et sub SSS die vel anno superius roborato.

⁵ *Lex Visigothorum*, II, 5, 10.

23. CONFIRMACIÓN DE PROPIEDAD. 1054, DISEMBRE, 31. SEO DE URGEL

Radulfo comparece ante el juez Albertí, con jurisdicción en el valle de Caboet y otros lugares, pidiendo que confirme a su favor la propiedad de ciertas heredades que cita, legadas a su favor por su difunto hermano, el sacerdote Sansberto. El demandante presenta tres testigos que lo verifican, y el magistrado accede a su petición de conformidad con la ley goda.

*Original, perdido*¹.

Omnium negociorum chausas ita iudices abeant delegatas et terminadisit illis concessa licencia. Ego vero Albertinus iudex, qui dirimendi causas potestatem abeo in vallo Capudense vel in aliis multisque locis ubique, venit ante aula Sancte Marie et ad me omo nomine Radulfus et dixit mihi quod frater suus Sanzbert, presbiter condam, reliquid ei suam hereditatem quad abebat in valle Capudense aut in Tost et in Hecha sive et in aliisque locis.

Et ego Albertinus iudex interrogavi Radulfo [...] et respondit ita faciam.

Et venerunt ante me, predicto iudice, testes qui hoc testaverunt [...], id est Bernard presbiter et Bella, mulier de Baroni, et Blancuza, mulier predicti Radulfi. Juramus nos testes [...] scimus videndo et audiendo quod prefatus Sanzbert, presbiter condam, tradidit Radulfo, fratri suo, suum alaudem, id est suam iustam ereditatem que abebat in supra scriptis locis [...].

Et ego Albertinus iudex recepi hunc testimonium et confirmavi huius Radulfi et posteris suis predictos alaudes, quatinus si surrexerit adversus eis aliqua per pulsacionis insidie parentum nihil ex inde capiant vel assumant [...] sicut continetur in libro II°, titulo V^o, ubi dicit qualiter confirmari debeat ultimas omnium voluntates qui justa quarti hordinis modum verbis totum modum coram probacione promulgata [...] testes qui hoc audierunt infra VI menses coram iudice iuracione confirment [...]².

¹ Publicado por Joaquim MIRET SANS, «Los noms personals i geogràfics de la encontrada d'Organyà en los segles X i XI», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 8, Barcelona, 1915-1916, doc. núm. 47, pp. 414-444 i 522-546. Y lo transcriben Josep M. SALRACH MARÉS y Tomás DE MONTAGUT ESTRAGUÉS (eds.), *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica segles IX-XI*, Textos Jurídics Catalans, Documents núm. 2, Generalitat de Catalunya/Parlament de Catalunya, Barcelona, 2018, doc. núm. 315, pp. 564-565.

² *Lex Visigothorum*, II, 5, 12.

Lata condicionis II kalendas ianuarii, anno XXIII regni Aianrico rege.
+ Albertinus, levita et iudex, iuste confirmo et corroboro et infra VI menses [...] entitulandam esse iudico.

Boreelo. Signum Bella. Signum Blancuza. Nos testes sumus.
Isovardus presbiter. Guillelm presbiter. Trasoverus presbiter.
Radulfus presbiter rogatus scripsit.

24. CONDENA POR INDUCIR AL ADULTERIO A LA PROPIA HIJA. 1065, JULIOL, 12. CASTELLVÍ DE LA MARCA

Llobet Llobató comparece ante sus señores Bonfill Guillem y Sicarda y otros, y reconoce que indujo al adulterio a su hija María, esposa de Bonfill (llamado Fedancio). Los presentes declaran que, según la ley goda, el culpable debe ser entregado al esposo de la adúltera, pero finalmente se decide librarlo a sus propios señores.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Pergaminos de Ramón Berenguer I, núm. 355¹.

Anno sexto regni Philippi regis, IIII idus iulii, advenit atque adfuit coram domino Bonofilio Guilielmi et domna Sicarde, eius coniuge, quidam homo Lobetus nomine, cognomento Lobatoni, asserens atque recognoscens se sollicitatorem adulterii filiae suae Mariae nomine, uxoris cuiusdam viri Bonifilii nomine, cognomento Fedancii, quam idem Lobetus iam dudum in coniugio sociaverat predicto Bonofilio, quem postmodum odio sive cupiditate prefatus Lobetus a se abiecit atque adulterum nomine Guilbertum super eandem filiam suam induxit in domo sua, se consensiente ac sollicitante.

Quapropter insistentibus viris inferius scriptis aliisque quam plurimis ad pinnaculum aeclesiae Sancti Saturnini martiris, cuius ecclesia aedes sita est ad radicem montis Chastri Vetuli, in ipsa Marcha, iudicatum est debere prefatum Lobetum addici atque in potestatem prescripti Bonifilii, predictae adulterae mariti, tradi, cum rebus suis omnibus serviturus, secundum sententiam illius goticae legis qua precipitur ut *«sollicitatores adulterii uxorum alienarum, mox ut manifestas iudiciis detecti extiterint, in eius potestate tradantur cuius uxorem sollicitasse reperiuntur, ut illi quoque de his quod voluerit sit iudicandi libertas quem coniugalis ordo huius ultorem criminis legaliter esse demonstrat»*².

Propterea ergo, sub presencia virorum subscriptorum, prenominatus Lobetus traditus est, cum omnibus rebus suis, in potestatem domni Bonifilii domnaeque

¹ Publicado por Josep M. SALRACH MARÉS y Tomás DE MONTAGUT ESTRAGUÉS (eds.), *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica segles IX-XI*, Textos Jurídics Catalans, Documents núm. 2, Generalitat de Catalunya/Parlament de Catalunya, Barcelona, 2018, doc. núm. 366, pp. 643-644.

² *Lex Visigothorum*, III, 3, 11.

Sicardis, coniugis eius, ut quicquid exinde facere vel iudicare voluerint meorum proprio consistat arbitrio.

S+ Lobeti, prolis Lobatoni, qui hoc ut fieret atque scriberetur rogavit et manu propria puncti firmavit ac testibus subscriptis illud firmari expostulavit.

S+ Lupi Sancii Guilielmi, S+ Arnalli Adebrandi, S+ Remundi Riculfi, S+ Guisadi Arnalli, S+ Guisadi Fruiani, S+ Guilaberti Udalardi, S+ Ansulfi Iuliani, hi omnes huic rei interfuerunt et alii plurimi cum predictus Lobetus tradidit se et omnes facultates suas in potestate domni Bonifilii et domnae Sicardis, uxoris eius, per traditionem vel consignacionem cuiusdam suae cruciae lignee, cui incumbere solitus erit propter pedem quo claudicabat.

S+ Suniarii Mironis. S+ Remundi Bernardi. S+ Fulchonis Remundi.

S+ Bertrandi subdiachoni, qui hoc scripsit et sub (Signo) scripsit die et anno prefixo.

d) Actas de asambleas de paz y tregua

25. CONSTITUCIÓN DE PAZ Y TREGUA, 1064. BARCELONA

Berenguer, obispo de Barcelona, Guillermo, obispo de Vic, y Berenguer, obispo de Gerona, con otros prelados, y por orden de los condes de Barcelona Ramón y Almodís, ratifican la protección de las sagreras, bajo pena de sacrilegio y excomunión. Asimismo, prohíben robar animales domésticos en todo el Obispado de Barcelona, y se ordena respetar las tierras de los payeses, clérigos y habitantes de las villas; quienes lo infrinjan, serán castigados con multas del doble del daño infligido. También se condena a los homicidas al exilio perpetuo. Además, estas leyes gozarán de especial validez durante las principales festividades del calendario litúrgico, sobre todo, de Santa Eulalia y San Cucufato.

Original, probablemente custodiado en el Archivo Capitular de Barcelona, perdido.

Copia del s. XIV, en la Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, Manuscrito. Z-I-4, fols. 47 v.-48r¹.

[Constitutio prima].

Anno Domini LXVIII post millesimum, facta est confirmacio pacis sive pacti Domini ab episcopis, videlicet, Berengario, Barchinonensi, et Guillelmo, Ausonensi, et Berengario, Gerundensi, necnon et abbatibus et diversi ordinis clericis religiosi, apud Barchinonam, in ecclesia Sedis Sancte Crucis, iussu domini Raymundi et domine Almodis, Barchinone principum, assensione et clamacione illorum terre magnatum et ceterorum christianorum Deum timencium.

[I] Constitucione namque predictorum episcoporum et principum sancitum est ut ab ista die et deinceps, nullus utriusque sexus homo ecclesiam nec mansiones que in circuitu ecclesie sunt aut erunt, usque ad XXX passus, non infringat aut invadat, nisi episcopus aut canonici quibus illa ecclesia subiecta fuerit, propter suum censum aut propter hominem excommunicatum hinc eiciendum.

¹ Gener GONZALVO BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva (segles XI-XIII)*, Textos Jurídics Catalans, Lleis i costums II/3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, pp. 12-19.

[II] Ecclesias autem illas in hac non ponimus deffensione in quibus castella facta sunt.

[III] Eas vero ecclesias in quibus raptores seu fures, predam vel furtum congregaverint, vel malefaciendo inde exierint aut illuc redierint, tamdiu salvas esse iubemus donec querimonia malefacti ad proprium episcopum aut ad Sedem Barchinone prius perveniat. Si autem illi predones aut fures precepto episcopi aut canonicorum Barchinonensis Sedis iusticiam facere noluerint aut distulerint, tunc auctoritate predictae episcopi Sedis et canonicorum habeatur illa ecclesia absque [im]municione.

[IV] Ille autem homo qui ecclesiam aliter invaserit, aut ea que in circuitu eius sunt usque ad XXX passus irruerit, summam DC solidorum pro sacrilegii compositione emendet, et tamdiu excommunicati subiaceat quousque digne satisfaciatur.

[V] Item, placuit ut clericos qui arma non portaverint, aut monachos, vel sanctimonialia, sive ceteras mulieres, aut eos qui cum episcopis ierint aut fuerint, si arma non tulerint, nullus homo non invadat.

[VI] Comunia vero canonicorum vel monachorum nullus homo non infringat, aut aliquid inde non diripiat.

[VII] Similiter, confirmaverunt predicti episcopi et principes, ut nullus homo in isto episcopatu Barchinone predam non faciat de equabus vel pullis earum, aut de muxillis masculis vel feminis, nec de vaccis, nec de asinis aut asinabus, nec de obivus, nec de capris.

[VIII] Mansiones vero pagensium vel clericorum arma non ferencium, nullus homo non incendat vel destruat, exceptis hiis propriis quos milites habitant.

[IX] Villanum aut villanam, nullus homo apprehendere aut distringere audeat aut redimere faciat.

[X] Messes vero, nemo incendat aut seccet, nec oliveram cidat, nec fructus eorum dissipet. Vinum vero alterius nemo fundat.

[XI] Quicumque enim hanc pacem quam prediximus infregerit, et illi cui eam infregerit infra XV dies summam compositionis non emendaverit, si dies XV transierint, duplum ei componat.

[XII] Pactum autem Domini, quod treugam appellant populi, confirmaverunt predicti episcopi fortiter vinculum, videlicet, a prima die Adventus Domini usque ad octabas Epiphanie Domini, et a die lune que antecedit Caput Ieiunii usque ad diem lune qui est primus post dominicum diem octavarum Pentecosten, et in tribus vigiliis totidemque festivitibus sancte Marie, vigiliis namque et festivitibus XII Apostolorum, vigiliis etiam et festivitibus sancte Eulalie et sancti Cucuphatis, Barchinone martirum, vigiliis etiam et Nativitatibus duarum Sancte Crucis festivitatum. Festivitates insuper cum eorum vigiliis ponimus in hac observatione religionis, sancti Iohannis Baptiste, ac sancti Laurencii, et sancti Archangeli Michaelis, sive sancti Martini festivitas, et Omnium Sanctorum, et vigiliam eiusdem similiter, et Jeiunia IIIor. Temporum in tali observatione posuerunt.

[XIII] Predictos autem festivos dies, qui sunt in treuga Domini, non solum confirmaverunt predicti episcopi, sed etiam omnes sequentes usque ad ortum solis alterius diei iusserunt custodiri.

[XIV] Siquis autem iuxta hanc predictam treugam aliquod malum alicui fecerit, in duplum ei componat, et postea per iudicium aque frigide treugam Domini in Sede Sancte Crucis emendet.

[XV] Siquis autem intra hanc treugam voluntarie hominem occiderit, ex consensu omnium christianorum deffinitum est ut post factam compositionem homicidii omnibus diebus vite sue exilio dampnetur, aut in monasterio, assumpto monastico habitu, retrudatur.

[XVI] Pretaxatum autem Domini pactum preloquti episcopi et principes constituerunt ut ab omnibus secum in superventuram expeditionem euntibus, aut hic intra terram manentibus firmiter custodiatur atque observetur in omni spacio ipsius expeditionis usque ad XXX dierum terminum illorum regressionis. Ita ut nemo hominum, tam cum illis euntium quem remanentium, ausus sit alicui homini fideli in rebus illius aliquid malefacti facere. Quod qui fecerit, duplam malefacti compositionem exolvat, et semper tamdiu a comunione christiana privetur, quousque ab ipso emendetur digne.

[XVII] Illos autem perversos homines qui capiunt christianos ut vendant eos paganis aut nunciant ad dampnum Christianitatis, ita eiecerunt predicti episcopi et principes a comunione Ecclesie et Christianitatis, ut siquis eos invenerit, treugam Domini illis non tenet.

[Constitutio Va. De pace et treuga]

[XVIII] Item, constitutum est consilio et diffinitione episcoporum, ecclesiastici ordinis clericorum et comitum, necnon vicecomitum sive ceterorum terre magnatum atque aliorum Deum timencium, quod siquis in Barchinonensi [sive] Ausonensi episcopatu equitaverit super alium cum aliquo exercitu parvo aut magno causa faciendi aliquod malum et fecerit aliquam depredacionem aut devastacionem unde pax et treuga infringatur, ipse qui auctor sceleris est, scilicet, qui dux et caput fuerit illius exercitus in illa expeditione, cogatur emendare ex toto omne malum quod ab illo, et ab hiis quos secum deduxerit, factum fuerit. Quod si ipse noluerit emendare vel non potuerit, tamdiu subiaceat excomunicacioni cum omni honore suo et cum omnibus qui secum fuerint ad perpetranda illa malefacta, donec illud malum redirigatur, sicut scriptum est in pace et treuga Domini, hoc est in duplo. Et omnes qui fuerunt cum illo malefactore in equitacione illa, semper sint in excomunicacione et eiectione a pace et treuga Domini, donec faciant redirigere prefatum malum illi cum quo fuerint in expeditione illa, aut ipsi per semetipsos redirigant. Quod si dixerit malefactor ille illos qui secum perrexerunt non ab illo invitatos esse ad faciendum illud malum, purget se per iudicium ague frigide non ab illo esse deductos. Et postmodum illi qui interfuerunt prefate devastationi maneant sub excomunicacione donec emendetur ab eis prefatum malum. Et idem malefactor sub eadem excomunicacione maneat, donec emendetur ab illo, et ab illis quos secum duxerit malum quod ibi fecerunt.

[Si filius facit malum, an pater teneatur, necne. Constitutio VIa.]

[XIX] Item. constitutum est quod si aliquis filius magnatum terre, tam maiorum quam minorum, fecerit aliquod malum per pacem aut per treugam Domini aliquibus hominibus ex castro patris sui vel ex honore eius aut cum hominibus suis, ipse cogat filium et homines suam terram tenentes redirigere malum quod fecerint. Quod si noluerit hoc facere ipse filius et prefati homines, idem pater redirigat omne malum quod filius suus et homines sui fecerunt. Quod si filius non fecerit malum ex honore vel castro paterno, et fecerit tamen illud cum hominibus tenentibus terram

patris sui vel cum hiis quos ipse pater habet in familia sua, similiter ipse pater cogat homines suos redirigere prefatum malum. Quod si facere non potuerit, auferat eis beneficium suum ex toto et proiciat illos ex familia sua sine engan. Quod si ipse pater hoc facere noluerit, tamdiu maneat sine excomunicacione cum omni honore suo, et prefatus filius sive prefati homines cum eo, donec redirigant ex toto malum quod miserunt. Quod si ipse filius adhuc ex aliis locis, non ex honore paterno vel castro, neque cum hominibus patris, aliquod malum alicui fecerit, non redeat in paternum castrum vel honorem, neque pater aut mater impendant illi aliquod beneficium vel protegant eum in aliquo. Quod si fecerint, aut emendent malum quod filius perpetraverit, aut tamdiu maneant sub excomunicacione donec emendent.

[Cum quis inculpatur, qualiter debet se expiare et qualiter dominus teneatur ex delicto suorum. Constitucio VIIa.]

[XX] Item, constitutum est quod si aliquis fuerit culpatus ex aliquo modo de maleficio quod ipse precepit aut stabilierit, aut consilium dederit quod ageretur, et ille dixerit se hoc non agisse de quo in rei veritate notum fuerit quod ipse per semet ipsum predicto malo non interfuit, propria manu iruet super altare consecratum se non precepisse aut stabilisse neque consilium dedisse quod malum illud perpetraretur. Et postmodum non sit protector aut deffensor illius, qui hoc malum fecit, ullo ingenio vel aliquo modo. Quod si homo suus fuerit, qui suam teneat terram et beneficium suum unde valeat cum distringere, aut faciat hoc sibi redirigere, aut auferat ei ex toto terram et beneficium suum. Et postmodum, expellat eum a se sine aliquo engan, et non exhibeat ei ullam societatem ad suum beneplacitum, nec deffendat eum in aliquis.

[XXI] De omnibus illis constitutum [est] qui interfuerint malefactis quod si dixerint se non interfuisse, quod expient se per iudicium aque frigide in Sede Sancte Crucis. Quod si facere noluerint, excomunicacioni subiaceant.

[De purgacione violatorum pacis et treuge, et qualiter vindicetur. Constitucio octava]

[XXII] Omnes vero probaciones et expiaciones, que iudicabuntur querelatoribus et redirectoribus pacis el treuge Domini, fiant per iudicium aque frigide in Sede Sancte Crucis. Ultimo vero de pace et treuga Domini a nemine fiat in omni Barchinonensi episcopatu, donec prius querela ad Barchinonensem episcopum et eius canonicos perveniat, et expectetur tempus fatigacionis XXX diebus, quam episcopus et canonici Sedis faciant in malefactore illo. Quod si infra hos XXX dies redirectum non fuerit, vel ita firmatum in manu episcopi et canonicorum eius per pignora quod redirigatur sine engan, malefactor ille et proprie res sue non sint in pace et treuga Domini, illo et honore suo excomunicato cum adiutoribus suis.

[Ne quis participet cum excommunicatis. Constitucio IXa.]

[XXIII] Item, statutum est quod nulla persona, secularis aut ecclesiastica, scienter non comunicet cum excommunicatis, scilicet, salutacione aut osculo aut comistione, aut audiendo cum illis divinum officium, aut deffendendo et protegendo illos ex infraccione pacis et treuge Domini, vel contempnendo iudicium episcopi vel canonicorum eius, secundum quod scriptum est in pace el treuga Domini. Quod si fecerit, excomunicacioni subiaceat donec dimittat.

[XXIV] Et ut eandem pacem Domini firmiter teneretur in Barchinonensi episcopatu, prelibati comites atque magnates, milites et reliqui homines Deum timentes laudaverunt et confirmaverunt illam, et dederunt cum [sacramento] Barchinonensi Ecclesie ut firmiter teneant eam, sicut est scriptum, in Barchinonensi Sede.

[XXV] Insuper, iuraverunt quod, Deus avertat, si quocumque modo frangerent pacem aut treugam Domini, quod redirigant illam ad iudicium episcopi et canonicorum eius, sicut scriptum est in pace et treuga Domini, et faciant eam redirigere suis militibus ac reliquis hominibus. Et si episcopus voluerit inde facere comunitatem super infractores pacis et treuge, adiuvent eum sine engan sine dono sue peccunie.

26. CONSTITUCIÓN DE PAZ Y TREGUA, 1134

Olegario, arzobispo de Tarragona, y el conde de Barcelona, Ramón Berenguer IV, reunidos en asamblea con otros próceres, conceden la Tregua de Dios de forma permanente a todos los caballeros de la Orden del Temple que habitaren sus tierras ateniéndose a las normas establecidas. Se les garantiza, asimismo, la protección de todas sus posesiones.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Pergaminos de Ramón Berenguer IV, núm. 28¹.

In piis et religiosis causis augmentandis et confirmandis diligenter operam dare caritate, que operit multitudinem peccatorum persuadente, indesinenter compellimur. Ea propter O[llegari], Dei dignacione Tarrachonensis archiepiscopus, et illustris R[aimundi], Barchinonensium, Bisullunensium ac Ceritanensium comes et marchio, cum episcopis et ceteris clericis et comitibus et aliis terre magnatibus, quorum inferius nomina inveniri possunt, hoc constitutum facimus omnibus militibus secundum propositum et ordinem [ill]orum qui Iherosolimis, pro amore Dei, pro fratribus animas ponere, et sine proprio vivere devoverunt, in terra nostra Deo famulari et militare volerunt. Personas si quidem et res eorum, predia videlicet, et substancias ubicumque eos habuerint, omni tempore in treua Dei ponimus.

Castella quoque et villas ac mansos et domos eorum, quas modo habent et quas de cetero iuste adquisierint, vel siquas in suo populaciones constituere valuerint, omnia sub tuicione et defensione Dei ac beati Petri et nostra, benigne suscipimus, et ut omnis sub firma salvitare et securitate consistant, mandamus atque precipimus. Nulla denique persona cuiuscumque dignitatis seu mediocritatis, potestatem habeat, vel licenciam in personis eorum, vel hominum suorum, in negociis secularibus iudicandi vel distringendi, neque in possessionibus vel facultatibus eorum aliquid disponendi preter voluntatem eorum qui eis prepositi [fu]erint et magistri. Ipsi autem prepositi et magistri, secundum Deum et ordinem suum, regant se ipsos et suos et que, et disponant et iudicent parati ad exequendam iusticiam et racionem reddendam, si quis adversus eos vel res eorum, iustam se causam dixerit habere. Si qua igitur cuiuscumque condicionis vel sexus persona quod absit, temerarie adver-

¹ Gener GONZALVO BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva (segles XI-XIII)*, Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, pp. 49-52.

sus hanc constitutionem nostram insurgere temptaverit, vel res eorum auferre vel minuere aud eorum personas infestare maliciose presumpserit, nisi cito se correxerit et emendaverit, res quidem per treuam iniuriam vero personarum per sacrilegium iram Dei quem offendit incurrat, et episcopo suo bannum episcopale, et suo comiti bannum quod ad comitem pertinet, persolvat.

Quod est actum XVII kalendas mai, anno Incarnacionis Dominice C XXX IIII post millesimum.

Sig+num Ponci Ugonis, comitis Impuritanensis. Berengarius, Dei gratia Girundensis Ecclesie episcopus. Ollegarius, archiepiscopus. Sig+num Ermengaudi, comitis Urgelli. Sig+num Raimundi, comes.

Sig+num Iordanus. Sig+num Berengarii de Cheralto. Sig+num Deusde. Sig+num Petri Bertrandi de Bello Locco. Sig+num Otonis. Sig+num Guillelmi de Castro Vetulo.

Sig+num Raimundi Renardi. Sig+num Petri de Turrucella. Sig+num Berengarii de Pela Follis. Sig+num Arberti de Castelvi. Sig+num Bernardi de Bello Loco. Sig+num Poncii Ugonis. Sig+num Raimundi Fulconis. Sig+num Berenguer Raimundi, vicarii. [Sig+num Petri, Barchinonensis archilevita]. Gauceredus, levita. Sig+num Petri, archilevita. Sig+num Guillelmi de Pugalto. Sig+num Raimundi de Torroia. Sig+num Petri Bertrandi de Monte Palacio. Sig+num + Raimundi, Dei gratia Ausonensis episcopus. Berengarius, Girundensis archidiaconus. Sig+num Guillelmi Seniofredi. Berengarii de Ipsa Garriga. Sig+num Guillelmi, fratris sui. Sig+num Guillelmi de Pedreto. Sig+num Reimundi Renardi de Olivis. Sig+num Petri Raimundi de [Pedret]. Sig+num Reimundi Ademari de Rabedos. Sig+num Berengarii Segarii. Sig+num Gauçberti Guillelmi. Sig+num Bernardi de Vultreria.

Ego, propterea, Raimundus suprascriptus comes Barchinonensis, promito omnipotenti Deo quod, ad obitum meum, dimitam omnia mea garnimenta Templo Iherusalem et fratribus ibidem militantibus, [et] interim, in omni tempore vite mee, dabo ipsi milicie Templi XX morabatinos, aut libras II argenti, per singulos annos.

Sig+num Poncii, notarii comitis Barchinonensis, qui hoc scripsit die et anno quo supra.

27. CONSTITUCIÓN DE PAZ Y TREGUA, 1173. FONDARELLA (LÉRIDA)

Alfonso I, conde de Barcelona y marqués de Provenza, reunido en asamblea en Fondarella, establece unas constituciones de Paz y Tregua que regirán desde Salses hasta Tortosa y Lérida. En estas constituciones se ampara las iglesias, los cementerios y las sagreras, cuya violación será penada con el pago del valor del doble del daño infligido. La ley protege también a los clérigos, a las viudas y a las monjas, y a los payeses con sus animales y ganado, y sus casas, así como a las Órdenes del Temple y del Hospital de San Juan, e incluso las vías y caminos públicos. Finalmente, se revalidan las antiguas constituciones de Paz y Tregua acordadas, y la Tregua de Dios vigente en diversas festividades del calendario litúrgico.

Original, perdido.

Copia de finales del s. XIII, en la Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Manuscrito 7/2005, fols. 90 r.-93 r¹.

[Incipiunt constitutiones pacium et treugarum et primo potentissimi principis domini Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinone et marchionis Provincie]

Divinarum et humanarum rerum tuicio ad neminem magis quam ad principem pertinet, nichilque tam proprium debet esse boni ac recti principis quam iniurias propulsare, bella sedare, pacem stabilire et informare, et informatam subditis conservandam tradere, ut de eo non incongrue dici et predicari possit, quod a principe regum dictum est: *«per me reges regnant et potentes scribunt iusticiam»*. Eapropter, ego, Ildefonsus, Dei gracia rex Aragonum, comes Barchinone et marchio Provincie, publice utilitati tocius terre mee consulere et providere satagens et intuitu divini numinis, tam ecclesiasticas quam religiosas personas, cum omnibus suis rebus, nostre proteccionis presidio vallare ac perpetuo munire cupiens, anno ab Incarnacione Domini M^o C^o LXX° tercio, apud Fontem de Aldara, super hoc tractatu et delibera-

¹ Gener GONZALVO BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva (segles XI-XIII)*, Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, p. 74-82. Un ejemplar traducido al catalán en *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, vol. I, p. 485-487 (Lib. X, Tit. XI, Cap. I) (edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995).

cione cum venerabili viro Willelmo, Terrachone archiepiscopo, Apostolice Sedis legato, et suffraganeis suis, omnibus magnatibus sive baronibus terre mee, quia unanimiter omnibus iustum et equum visum est, et comuni utilitati expedire ut in dicta terra mea, a Salsis usque ad Dertusam et Ilerdam, cum finibus suis, pax et treuga instituat, et nephanda raptorum et predonum audacia exterminetur. Predictorum omnium assensu et voluntate omnibus, tam clericis quam laycis, qui in iamdicta terra mea degere noscuntur, treugam et pacem secundum formam infra positam et prescriptam, tenendam et inviolabiliter observandam iniungo meque eciam ad observandum, et in eos qui eam violaverint vindicandum alligo et astringo.

[I] In primis igitur, parentum meorum sequens exempla, cum predicti archiepiscopi et suffraganeorum eius, necnon et aliorum venerabilium virorum consilio, ecclesias omnes et earum cimiteria, quia speciali hominum censura in bonis Dei intelliguntur, sub perpetua pace et securitate constituo. Ita quod nullus eas vel earum cimiteria vel sacraria cuiuscumque ecclesie in circuitu constituta invadere aut infringere presumat, nichilque inde abstrahere attemptet, feriendis huius statuti temeratoribus pena sacrilegii, eiusdem loci episcopo inferenda, et satisfaccione dupli dampni quod fecerint ei qui passus est prestanda.

[II] Ecclesias quoque incastellatas, sub eadem pacis et treuge deffensione constituo, ita tamen quod si raptores vel fures in eisdem ecclesiis predam vel alia maleficia congregaverint, querimonia ad episcopum in cuius episcopatu comissum fuerit, et ad me sive baiulum meum defferatur, et extunc nostro iudicio vel quod comissum fuerit emendetur, vel a pace predicta ecclesia sequestretur.

[III] Dominicaturas quoque canonicorum et monasteriorum, sub eadem pacis securitate constituo, pena duple restitutiones imminente eis qui eas invadere presumpserit.

[IV] Set et clericos, monachos, viduas et sanctimoniales eorumque res, tam mobiles quam immobiles, sub eadem pacis deffensione nostra auctoritate constitutos nemo apprehendat, et nichil eis vel rebus suis, iniuria vel dampnum inferat, nisi in maleficiis cum armis inventi fuerint. Siquis in aliquem istorum violentas manus iniecerit, vel eis aliquid abstulerit, ablata in duplum restituat, et de iniuria nichilominus iudicio episcopi in cuius diocesi factum fuerit illi satisfaciat. Sacrilegii vero pena episcopi dependat.

[V] Immunitates quoque Templi et Hospitalis Iherosolimitani necnon et aliorum locorum venerabilium, set et omnes ipsos venerabiles fratres Templi et Hospitalis, et aliorum locorum venerabilium cum omnibus rebus suis, sub eadem pacis deffensione et interminacione, pariter cum clericis et ecclesiis constituo.

[VI] Villanos et villanas et omnes res eorum, tam mobiles quam semoventes, videlicet boves, oves, asinos, asinas, equos, equas ceteraque animalia, sive sint apta ad arandum sive non, sub pacis et treuge securitate ita constituo, ut nullus eos capiat vel alias in corpore proprio, vel in rebus mobilibus dampnum eis inferat, nisi in maleficiis inventi fuerint vel in cavalcatis cum dominis suis aut aliis ierint. Sed postquam ad domos reversi fuerint, sub predicta pace remaneant.

[VII] Preterea, sub pene interminacione prohibeo ut nullus in predicta terra mea predam facere presumat de equabus, mulis, mulabus, bobus, vaccis, asinis, asinabus, arietibus, ovibus, ircis, capris, porcis cum eorum fetibus. Quod si fecerit, penam dupli restituat. Neque mansiones villanorum, nisi sint in alodio militum,

neque columbaria, neque molendina, neque apium abugar, neque palearia aliquis diruat vel incendat vel ignem ad nocendum supponat, neque olivera succidat.

[VIII] Terras in contencione positas, nullus villanus labore posquam inde commonitus fuerit ab illo in quo iusticia placiti non remansit. Si vero ter commonitus iuri estare noluerit, et eas laboraverit, et propterea dampnum susceperit, non requiratur pro pace fracta, salva tamen pace bestiarum in usum laboracionis deditarum et eorum qui eas gubernaverint, cum omnibus que secum portaverint. Nolo eciam quod propter contumaciam rusticorum aratoria animalia deprehendantur, invadantur vel disperdantur.

[IX] Vomeres et alia aratoria instrumenta sint in eadem pace, ut ille vel illa qui cum predictis animalibus araverit vel ea gubernaverit, vel ad ea confugerit, cum omnibus que secum portaverit vel habuerit, eadem pace muniatur, et nullus homo ea animalia pro plivio vel alia occasione capere vel rapere presumat. Siquis contra huiusmodi constitutionem comiserit dampnum, componat illi cui male fecerit infra XV dies simplum. Post XV dies, duplum, prestandis insuper LX solidis episcopo et michi, ad quos querimonia fracte pacis et treuge dinoscitur pertinere. Si milites fuerint, vel eorum filii et nobiles, baiuli, vel homines villarum, tenentur pena pacis et treuge si eam fregerint. Rustici vero, et eciam homines alii, omnes penam presentent XX solidorum. Siquis autem fideiussor extiterit, si fidem non portaverit, de suo proprio pignoretur, servata tamen pace bestiarum in usum laboracionis deditarum, nec pro pace fracta habeatur.

[X] Si vero infra XV dies primos, temerator constitute pacis et treuge, simplum non emendaverit, postea ut dictum est, duplum prestet. Ita quod medietatem istius dupli habeat querelator, et alteram medietatem episcopus et ego, qui ad hanc iusticiam faciendam cum predicto episcopo extitero coadiutor. Et insuper, si infra pretaxatos XV dies, per me vel per episcopum, vel per nuncium vel per nuncios nostros, idem temerator commonitus dampnum non emendaverit, exinde ipse malefactor et complices sui, coadiutores et consiliatores eius, a predicta pace et treuga separati intelligantur. Ita quod malum quod propter hoc eis fuerit illatum, non requiratur pro pace et treuga fracta, servata tamen pace animalium et instrumentorum aratoriorum. Set si malefactor et coadiutores eius, iamdicto querelanti ullum malum fecerint, emendetur pro pace fracta.

[XI] Vias publicas sive caminos vel stratas, in tali securitate pono et constituo, ut nullus inde iter agentes invadat, vel in corpore proprio, sive in rebus suis, aliquid iniurie vel molestie inferat, pena lese maiestatis imminente ei qui contrafecerit post satisfaccionem dupli de malefactis et iniuriam dampnum passo prestitam, exceptis militibus et eorum filiis qui inter se guerram habuerint manifeste, et exceptis propriis hominibus quos dominis suis in caminis capere liceat.

[XII] Illud autem generaliter omnibus interdico atque prohibeo quatenus animalia aratoria nulla ratione nec eciam pro delicto domini sive pro debito depreddari quis audeat vel pignorare presumat.

[XIII] Proditores dominorum suorum, qui secundum consuetudinem scriptam, innocenciam suam purgare noluerint, ab hac pace et securitate, tam eos cum honoribus suis, quam eorum complices et fautores, excludimus et excipimus.

[XIV] Salvitates quoque tocius terre mee predictae, tam novas quam antiquitas constitutas, vel in futurum constituendas, consilio episcopi et vicarii regis, sub predicta pace et securitate ponimus et constituimus.

[XV] Fures et latrones et eorum receptatores, si redirigere noluerint malum quod fecerint, vel directum facere contempserint, a predicta pace et securitate seducimus.

[XVI] Siquis vero, alium ex quacumque causa obnoxium dixerit, querimoniam de eo episcopo vel baiulo meo faciat. Et si per episcopum vel baiulum meum se emendare infra XXX dies noluerit, et ab episcopo excommunicatus fuerit, deinde a predicta pace et securitate alienus existat donec ad satisfactionem veniat.

[XVII] Preterea, illud constituendum et firmiter observandum censuimus sub eadem treuga et pace dies dominicas esse, festivitates omnium Apostolorum, Adventum Domini usque ad octabas Epiphanie quando festivitas sancti Ilarii agitur, et Quadragesima usque ad octabas Pasche, diem quoque Ascensionis Dominice necnon et festum Penthecosten, cum octabis suis, et tres festivitates sancte Marie, et festivitatem sancti Iohannis Baptiste, et sancti Michaelis, et Omnium Sanctorum, et sancti Felicis Gerunde.

Ego, Ildefonsus, rex Aragonum, comes Barchinone et marchio Provincie, pro Dei amore et subditorum meorum utilitate, iuro per Deum et hec sancta IIIor. Evangelia, quod predictam pacem et treugam firmiter tenebo et observabo, et teneri et observari ab omnibus omni modo volo atque precipio. Quam siquis infregerit, non habebit meum amorem, vel sub acuydamento meo erit quousque supradicto modo restituat quod rapuerit vel infregerit.

Signum + Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinone et marchionis Provincie.

Sig+num Raimundi Fulconi. Sig+num Raimundi de Montecatheno. Sig+num Poncii de Capraria. Sig+num Berengarii de Taradello. Sig+num Berengarii de Masleo. Sig+num Guillemi de Cervaria. Sig+num Geraldii de Iorba. Sig+num Raimundi de Guardia. Sig+num Hugonis de Mataplana. Sig+num Hugonis de Basso. Sig+num Arberti de Castro Veteri. Omnes supradictis iuramus.

28. CONSTITUCIÓN DE PAZ Y TREGUA, 1173. PERPIÑÁN

Alfonso I, rey de Aragón, conde de Barcelona y del Rosellón y marqués de Provenza, dicta en asamblea unas constituciones de Paz y Tregua para el Condado del Rosellón y la Diócesis de Elna. En estas disposiciones se establece la protección de las iglesias con sus sagreras y sus cementerios, se concede la inmunidad a los miembros de las Órdenes del Temple y del Hospital y sus bienes, se ampara a los labradores y a sus ganados, y se prohíbe incendiar sus tierras. Quienes contravengan la ley, deberán pagar una multa de sesenta sueldos. Se otorga la protección del rey a las vías y caminos públicos, bajo pena de lesa majestad y con una multa del doble del daño causado. Asimismo, la Paz de Dios comprende todos los privilegios de la Iglesia de Elna.

Original, perdido.

Copia abreviada de finales del s. XII en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Pergaminos de Alfonso I, núm. 148¹.

Divinarum et humanarum rerum tuitio ad neminem magis quam ad principem pertinet, nihilque tam proprium esse debet boni ac recti principis quam iniurias propulsare, bella sedare, pacem stabilire et informare et informatam subditis conservandam tradere, ut de eo non incongrue dici et predicari possit quod a principe regum dictum est: *«per me reges regnant et potentes scribunt iusticiam»*.

Eapropter Nos, Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonum, comes Barchinone et Rossilionis, et marchio Provincie, publice utilitati totius terre nostre consulere et providere satagens et intuiti divini numinis tam ecclesias quam religiosas personas, cum omnibus suis rebus nostre protectionis presidio vallare ac perpetuo munire cupiens, anno ab Incarnatione Domini M^o C^o LXX° III°, habito apud Perpinianum super hoc tractatu et deliberacione cum venerabilibus viris Willelmo, Terachonensi archiepiscopo, Apostolice Sedis legato, et B[ernardo] Barchinonensi episcopo, et Guillelmo Iordani Elnensi episcopo, omnibus baronibus comitatus Rossilionis necnon et aliis quam pluribus magnatibus sive baronibus curie mee, quibus unanimiter omnibus iustum et equum visum est et comuni utilitati expedire, ut in comitatu

¹ Gener GONZALVO BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva (segles XI-XIII)*, Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, pp. 68-73.

Rossilionensi quem per Dei gratiam adepti sumus vel alias in toto Elenensi episcopatu pax et treuga instituat et nefanda raptorum et predonum audacia exterminetur, predictorum omnium assensu et voluntate, omnibus tam laicis quam clericis qui in predicto episcopatu degere noscuntur trevam et pacem secundum formam infra positam et prescriptam tenenda[m] et conservanda[m] iniungo, meque ad observandam et in eos qui eam violaverint vindicandum alligo et astringo.

[I] In primis igitur, cum predictorum episcoporum et aliorum baronum consilio, ecclesias omnes et earum cimiteria quia speciali hominum censura in bonis Dei intelliguntur, sub perpetua pace et securitate constituo, ita quod nullus eas vel earum cimiteria vel sacraria in circuitu cuiuscumque ecclesia constituta, invadere aut infringere presumat nichilque inde abstrahere attemptet, feriendis huius statuti temeratoribus, pena sacrilegii eiusdem loci episcopo inferenda et satisfaccione dupli dampni quod fecerit ei qui passus est prestanda.

[II] Ecclesias quoque incastellatas sub eadem pacis et tregue deffensione constituo, ita tamen quod si raptores vel fures, in ecclesiis predam vel alia maleficia agregaverint, querimonia ad episcopum et ad me sive baiulum meum deferatur et extunc nostro iudicio vel quod comissum fuerit emendetur vel a pace predicta ecclesia sequestretur.

[III] Dominicaturas quoque canonicorum, sub eadem pacis securitate constituo simili pena eminente eis qui eas invadere presumpserint.

[IV] Set et clericos, monachos, viduas et sanctimoniales eorumque res, sub eadem pacis defensione nostra auctoritate constitutos nemo apprehendat et nichil eis iniurie inferat, nisi in maleficiis inventi fuerint. Siquis in aliquem istorum manus iniecerit vel aliquid abstulerit, ablatum in duplum restituat, et de iniuria nichilominus iudicio episcopi satisfaciat, et sacrilegii penam episcopo dependat.

[V] Emunitates quoque Templi et Hospitalis Iherosolimitani necnon et aliorum locorum venerabilium, cum omnibus rebus suis, sub eadem pacis defensione et pene interminacione pariter cum clericis et ecclesiis constituo.

[VI] Villanos et villanas et omnes res eorum, tam mobiles quam semoventes, videlicet, boves, oves, asinos vel asinas, equos vel equas ceteraque animalia sive sint apta ad arandum, sive non, sub pacis et tregue securitate constituo, ut nullus eos capiat vel alias in corpore proprio in rebus mobilibus vel immobilibus dampnum inferat, nisi in maleficiis inventi fuerint, vel in cavalcadis cum dominis vel aliis ierint.

[VII] Preterea, sub eadem pene interminacione prohibeo ut nullus in predicto episcopatu predam facere presumat de equabus, mulis, mulabus, vaccis, bovis, asinis, asinabus, ovibus, arietibus, capris, porcis, sive eorum fetibus.

[VIII] Neque villanorum mansiones aliquis diruat vel incendat vel aliis ignem ad incendum subponat.

[IX] Terras in contencione positas nullus villanus labore postquam inde comonitus fuerit ab eo in quo iusticia placiti non remanserit. Si vero ter comonitus fuerit et postea laboraverit et propterea inde dampnum susceperit, non requiratur pro pace fracta, salva pace bestiarum in usum laboracionis deditarum et eorum qui eas gubernaverint, cum omnibus que secum portaverint. Nolo enim quod propter rusticorum contumaciam aratoria animalia deprehendantur, invadantur vel disperdantur.

[X] Vomeres et alia aratoria instrumenta sint in eadem pace, ut ille vel illa qui cum supradictis animalibus araverit vel eas gubernaverit vel ad eas confugerit cum

omnibus que secum portaverit vel habuerit, eadem pace muniatur. Et nullus homo ea animalia pro plivio vel aliqua occasione capere vel rapere presumat. Siquis contra huiusmodi constitutionem comiserit damnum componat illi cui malum fecerit infra XV dies simplum, post XV dies duplum, prestandis insuper LX solidis episcopo et michi, ad quos querimonia fracte pacis et tregue dinoscitur pertinere.

[XI] Siquis autem fideiussor extiterit, si fidem non portaverit de suo proprio, pignoretur, servata tamen pace bestiarum in usum laboracionis deditarum, nec pro pace fracta habeatur. Si vero infra primos XV dies temerator constitute pacis et tregue simplum non emendaverit, postea ut dictum est dupplum prestet, ita quod medietatem istius dupli habeat querelator, et alteram medietatem episcopus et ego, qui ad hanc iusticiam faciendam predicto episcopo adiutor extitero. Insuper, si post taxatos XV dies per me vel per episcopum vel per nuncium vel per nuncios nostros idem temerator commonitus dampnum non emendaverit, exinde ipse malefactor et complices sui coadiutores et consiliatores eius a predicta pace et tregua separati intelligantur, ita quod malum quod propter hoc illatum fuerit, non requiratur pro pace et tregua fracta, servata tamen pace animalium et instrumentorum aratoriorum. Sed si malefactor et adiutores eius iamdicto querelanti ullum malum fecerint, emendetur etiam pro pace fracta.

[XII] Vias publicas sive caminos vel stratas, in tali securitate et proteccionem pono et constituo, ut nullus inde iter agentes invadat vel in corpore sive in rebus suis aliquid molestie inferat, pena lese maiestatis imminente ei qui contra fecerit post satisfacionem dupli de malefactis et iniuria dampnum passo prestitam.

[XIII] Idem, autem omnibus contradico generaliter atque prohibeo quod animalia aratoria nulla racione nec etiam pro delicto domini depredari aliquis vel pignorare audeat.

[XIV] Preterea, illud constituendum atque firmiter observandum censuimus sub eadem pace et tregua dies dominica esse festivitates omnium Apostolorum, Adventum Domini usque ad octabas Epiphanie quando festum sancti Hylarii celebratur, et Quadragesimam usque ad octabas Pasche, diem quoque Ascensionis Dominice necnon festum Pentecost[es] cum octabis suis, et III festivitates sancte Marie, et festivitatem sancti Iohannis Baptiste, et sancti Michaelis, et Omnium Sanctorum, et sancte Eulalie que est [.]

[XV] Salvitates quoque tocus episcopatus Elnensis, tam novas quam antiquitas constitutas, sub predicta pace et securitate ponimus et constituimus.

Ego, Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonensis, comes Barchinonensis et marchio Provincie, pro amore Dei et subditorum meorum utilitate, iuro per Deum et hec sacra sancta Evangelia quod prescriptam treguam et pacem firmiter tenebo et observabo, et teneri et observari ab omnibus meis volo atque precipio. Quod si quis infregerit, non habebit meum amorem, sed sub aquindamento erit quousque supra dicto modo restituat quod rapuerit vel infregerit.

Ermengardus de Verneto. Berengarius de Orle. Berengarius de Caneto. Guillelmus de Apiano. Raimundus de Tacidone. Raymundus Ermengaudi de Villarasa. Gausbertus de Castro Novo. Guillelmus de Sancto Laurentio. Bernardus de Alione. Guillelmus Bernardi de Paracols. Guillelmus de Sancta Columba. Bernardus Bertrandi de Domo Nova. Raymundus de Castello-Rossilione.

29. CONSTITUCIÓN DE PAZ Y TREGUA, 1188. GERONA Y VILAFRANCA DEL PENEDÉS

Alfonso I, rey de Aragón, conde de Barcelona y marqués de Provenza, reunido en asamblea en Gerona, decreta unas constituciones de Paz y Tregua válidas desde Salses hasta Tortosa y Lérida. En ellas se concede la protección a los eclesiásticos y sus posesiones, bajo pena de sacrilegio y con una multa del doble del valor del daño causado. Asimismo, se confirman las inmunidades de que gozan las Órdenes del Temple y del Hospital, y se ampara a los payeses y sus útiles y animales de labranza. Finalmente, se revalidan los antiguos estatutos de Paz y Tregua, se promete no derogar los *Usatges de Barcelona* y se acuerda no obligar a pagar el impuesto del *bovatge* a quienes habiten el territorio comprendido desde Salses hasta Lérida y Tortosa.

Original, perdido.

Copia del s. XIV, en el Archivo Capítular de Gerona, Llibre Verd del Capítol, fols. 206-208¹.

[Instrumentum immunitatis et pacis et treugarum ecclesie Gerundensis]

Cum divinarum et humanarum rerum tuicio ad neminem magis quam ad principem pertinere dignoscatur, nichilque tam proprium debeat esse boni ac recti principis quam iniurias propulsare, bella sedare, pacem stabilire et informare, informatamque subditis conservandam tradere, ut de eo non incongrue dici et predicari possit, quod a principe regum dictum est: «*Per me reges regnant el potentes scribunt iusticiam*». Eapropter, anno ab Incarnacione Domini M^o C^o LXXX° VIII°, idus augusti, habito super hoc tractatu et deliberacione apud Gerundam, cum Berengario, venerabili Terrachonensi archiepiscopo, et quibusdam suffraganeis suis, omnibusque magnatibus sive baronibus terre nostre, quibus unanimiter iustum et equum visum est, et comuni utilitati expedire, ut in tota terra nostra, a Salsis usque ad Tortosam et Ilerdam, cum finibus suis, pax et treuga instituat, et nephanda raptorum et predonum audacia exterminetur.

¹ Gener GONZALVO BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva (segles XI-XIII)*, Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, pp. 92-100.

Nos, qui per gratiam Dei, in regno Aragonis et comitatu Barchinone et Provincie preesse dinoscimur, cum predictorum omnium assensu et voluntate, publice utilitati previdentes et saluti anime, et parentum nostrorum consulere volentes, ecclesias omnes et personas religiosas, cum omnibus rebus suis, nostre proteccionis presidio vallare ac perpetuo munire disposuimus. Inde est quod omnibus, tam clericis quam laicis, qui in iamdicta terra nostra degere noscuntur, treugam et pacem secundum formam infra positam et prescriptam, tenendam et inviolabiliter conservandam iniungimus. Nosque, et ad id observandum eciam in eos qui eam violaverint animadvertendum alligamus et astringimus.

[I] In primis igitur, parentum nostrorum sequentes exempla, cum consilio et voluntate supradictorum virorum, ecclesias omnes et earum cimiteria, quia speciali censura hominum in bonis Dei intelliguntur, sub perpetua pace et securitate constituimus. Ita quod, nullus cuiuslibet professionis eas vel earum cimiteria vel sacra-ria cuiuscumque ecclesie in circuitu constituta, invadere aut infringere presumat nichilque inde abstrahere attemptet, fferiendis huiusmodi statuti temeratoribus pena sacrilegii eiusdem loci episcopo inferenda, et satisfaccione dupli dampni quod fecerint ei qui passus est prestanda.

[II] Ecclesias quoque incastellatas, sub eadem pacis et treuge securitate constituimus, ita tamen ne aliquis in eisdem ecclesiis, predam vel alia maleficia congreget vel guerram inde faciat. Quod si contra factum fuerit, querimonia ad episcopum in cuius episcopatu commissum fuerit, et ad nos sive baiulum nostrum deferatur, et extunc auctoritate nostra et episcopi vel quod commissum fuerit emendetur, vel a pace, predicta ecclesia, sequestretur.

[III] Dominicaturas quoque episcoporum et canonicarum et monasteriorum, et omnium clericorum sive res eorum, sub eadem pacis securitate constituimus pena duple restitutionis imminente eis qui eas invadere vel dampnum dare presumserint.

[IV] Set et clericos, monachos, sanctimoniales et viduas eorumque res omnes, sub eadem pacis deffensione constituimus. Ita quod nemo eos aprehendat nichilque eis iniurie inferat, nisi in maleficiis inventi fuerit. Siquis vero, in aliquem istorum violentas manus iniecerit aliquid abstulerit, ablata in duplum restituat, et de iniuria nichilominus iudicio episcopi in cuius diocesi factum fuerit, ille satisfacciat, et insuper pena episcopo dependat.

[V] Immunitates quoque Templi et Hospitalis Iherosolimitani et Dominici Sepulcri, necnon et aliorum locorum venerabilium, sed et eorundem locorum venerabiles fratres, cum omnibus rebus suis, sub eadem pacis defensione et pene interminacione pariter cum clericis et eorum rebus et ecclesiis constituimus.

[VI] Villanos et villanas, et omnes res eorum, tam mobiles quam semoventes, videlicet, boves, asinos, asinas, equos et equas, oves et porchos ceteraque animalia, sive sint apta ad arandum, sive non, sub pacis et treuge securitate ita constituimus, ut nullus cuiuslibet professionis eos capiat, vel alias in corpore proprio vel in rebus mobilibus, dampnum eis inferat, nisi in maleficiis inventi fuerint, vel in cavalcatis cum dominis suis vel cum aliis ierint, vel cum armis contra aliquem exierint. Sed et tunc cum reversi fuerint de cavalcatis securitatem eis prestamus. Si in ipsis cavalcatis dampnum dederint ei qui propter culpam propriam, a predicta treuga fuerit exclusus.

[VII] Item, constituimus ne aliquis mansiones villanorum diruat vel incendat, vel alias ignem ad nocendum subponat neque oliveta succidat. Vomeris et alia

instrumenta aratoria in eadem pace, vel ille vel illa qui cum predictis animalibus araverit vel gubernaverit, cum omnibus que secum portaverit vel habuerit, eadem pace muniatur. Et nullus homo ea animalia aratoria pro plivio, vel alia occasione capere vel rapere presumat, servata tamen excepcione rusticorum qui debitores vel fideiussores sunt pro aliis non dominis tamen ut inferius continetur. Siquis contra huiusmodi constitutionem venerit, liceat ei infra XV dies a tempore comonicionis ab episcopo et domini regis vicario simpliciter maleficium restituere nulla alia pena adiecta, nisi LX solidos quos emendet pro treuga fracta, nisi fuerit tale factum quod importet aliquam penam, secundum tenorem consuetudinis scripte, prestandis insuper si fuerit. Si vero infra prefatos XV dies noluerit restituere maleficium illud proxime dictum est, cogatur inferre simplum vel duplum qualitate dampni inspecta prout tenor consuetudinis scripte se habuerit cum pena similiter LX solidorum. Quod si commonitus neutrum facere voluerit, a predicta treuga malefactor et eius coadiutores separati intelligantur, ita quod si aliquid malum propter hoc eis illatum fuerit, non requiratur pro pace et treuga fracta, servata tamen pace animalium aratoriorum et instrumentorum suorum et incendii. Sed si malefactor et adiutores eius iamdicto querelanti ullum malum fecerint, emendetur pro pace fracta.

[VIII] Preterea, constituimus ut si forte duo vel tres aut plures homines alicuius militis vel cuiuscumque domini alicubi locorum sibi invicem rixati fuerint, quodcumque dampnum sibi inferant, vel ex quacumque alia causa controversiam habeant eis apud dominos eorum exagitur et terminetur. Si vero diversos habuerint dominos, stamimus ut iusticie plenitudinem ad invicem exhibeant, et iudicio eorum dominorum causa dicta debito fine terminetur. Verumptamen si infra XX dies, domini eorum iusticie plenitudinem inter eos exhibere noluerint, liceat post eosdem XX dies transactos predictis hominibus querimoniam suam apud episcopum et vicarium regis deponere, et per eos, ut supra statutum est vindicta pacis et treuge sumatur.

[IX] Item, terras in contencione positas, nullus villanus labore ex quo constiterit apud iudicem ordinarium possessorem nolle stare iusticie. Si vero bis vel ter commonitus eas laboraverit, et propterea dampnum susceperit, non requiratur pro pace fracta, preter mortem et debilitacionem personarum, et salva pace bestiarum in usum laboracionis deditarum, et incendii. Nolumus enim quod propter querimoniam rusticorum aratoria animalia depredentur, invadantur vel disperdantur. Siquis autem debitor vel fideiussor extiterit et satisfacere creditori non curaverit, de suo proprio pignoretur nec pro pace fracta habeatur, servata tamen pace bestiarum in usum laboracionum deditarum et incendii, in eo videlicet casu ubi quis pro domino suo fideiussor extiterit.

[X] Item, decernimus ne quis cuiuscumque professionis licenciam habeat pignorandi aliquem rusticorum vel baiulorum ex contractu domini sui, prout proxime supradictum est, pena fracte pacis imminente illi qui contra fecerit, nisi debitor aut fideiussor pro domino suo extiterit, exceptis illis baiulis qui militibus sicut scriptum usaticum comparantur, nisi debitor aut fideiussor pro domino suo extiterit.

[XI] Item, cum sit de proposito nostro unicuique ius suum servare et malignitatibus quorundam in quantum possumus occurrere, qui de dampnis datis et possessionibus ab ipsis detentis a quibuslibet conventi et legitime citati in iure respondere negligunt, exclusis primo ipsis contumacibus, et separatim a treuga et securitate supradicta, et excommunicacione episcopi subsecuta, in hiis duobus

casibus damus licenciam pignorandi ipsis actoribus et res eorum accipiendi, et etiam rusticorum suorum, salvis tamen animalibus aratoriis et incendio.

[XII] Conventos autem a dominis suis de tradicionem sive de bausia qui secundum consuetudinem scriptam, innocenciam suam purgare noluerint, ab hac pace sive securitate, tam eos cum hominibus et honoribus suis, quam eorum coadiutores excludimus et excipimus.

[XIII] Salvitates quoque tocus terre nostre, tam novas quam antiquitas constitutas, sub predicta pace et securitate ponimus et constituimus. Fures et latrones et eorum receptatores, si malum quod fecerint restituere noluerint, et directum facere contempserint, a predicta pace et securitate secludimus.

[XIV] Item, constituimus quod si malefactor amonitus ab episcopo vel vicario domini regis subiacens excommunicationis vinculo, predicto modo satisfacere noluerit, episcopus, cum vicario domini regis, congreget exercitus tocus sue diocesis in hunc modum ut unus homo de unoquoque manso sequatur exercitum, et sic competens vindicta a malefactore sumatur. Quod si mansi inhabitator ad congregationem exercitus unum hominem mittere noluerit, excommunicetur ab episcopo et tamdiu excommunicationis vinculo subiaceat, donec sit satisfactum episcopo et vicario arbitrio eorum.

[XV] Pretera, constituimus quod si episcopus neglexerit exhibere suam iusticiam et malefactoribus amore vel timore malefactorum non possit ipse episcopus vel homines sui, tamdiu in nostra curia vel in nostris vicariis invenire iusticiam, quamdiu negligenciam suam non emendaverint, liceat vicario ipsum malefactorem excludere a pace supradicta.

[XVI] Item, constituimus quod si malefactor noluerit resarcire comissum, prout superius dictum est, ab episcopo et vicario domini regis amonitus, et propter contumaciam eius episcopus et vicarius cavalcadas ad sumendam vindictam superinduxerint et ibi episcopus et vicarius expensas fecerint vel alia dampna inde contraxerint, ut restituantur expense et cetera dampna arbitrio episcopi et vicarii.

[XVII] Item, vias publicas sive caminos vel stratas, in tali securitate pono et constituo, ut nullus inde iter agentes sub pace comprehensos invadat, vel in corpore proprio sive rebus suis aliquid iniurie vel molestie inferat. Quod si quis contra fecerit, in duplum restituat, et penam LX solidorum inferat.

[XVIII] Pretera illud constituendum esse et firmiter observandum censuimus sub eadem treuga et pace dies dominicas esse, festivitates Omnium Apostolorum, Adventum Domini usque ad octabas Circumcisionis, et Quadragesimam usque ad octabas Pasche, diem quoque Ascensionis Dominice necnon sanctum Penthecosten cum octabis suis, et tres festivitates sancte Marie, et festivitatem sancti Iohannis Bapteste, et sancti Michaelis, et Omnium Sanctorum, et sancti Felicis Gerunde.

[XIX] Et preterea sciendum est quod predicta pena LX solidorum dividatur pariter inter nos et episcopum cum medietate dupli. Alia medietas dupli applicetur illi qui dampnum passus est.

[XX] Item, volumus quod occasione huius institutionis in nullo derogetur Usatico scripto, scilicet, in dandis potestatibus castrorum a vassallis dominis suis, sive in restituendis ipsis vassallis vel omnibus aliis.

[XXI] Item, statuimus quod si aliquis contra consuetudinem scriptam venire presumpserit, si dampnum sibi vel suis coadiutoribus datum fuerit, non requiratur nec emendetur pro pace fracta.

[XXII] Item, statuimus quod si pro pastu peccoris, oves vel boves, vel alia quelibet animalia ducta aut inclusa fuerint, non requiratur nec emendetur pro pace fracta.

[XXIII] Item, omnibus sit manifestum quod nos promittimus quod de cetero non aliquid exhigamus occasione bovatici vel constitute pacis ab aliquibus hominibus constitutis a Salsis usque Ilerdam et Tortosam, et in suis finibus, promittimus quod non constituamus in tota supradicta terra vicarium nisi cathalanum.

Ut autem hec omnia supradicta melius et firmiter observetur, ego, Ildefonsus, Dei gracia rex Aragonum, comes Barchinone et marchio Provincie, in Penitense, apud Villam Francham, iuro tactis corporaliter sacrosanctis Evangeliiis, omnia supradicta me bona fide observaturum si Deus me adiuvet, et hec sacrosancta Evangelia et observari faciam.

Signum + Ildefonsi, regis Aragonum, comitis Barchinone et marchio Provincie.

30. CONSTITUCIÓN DE PAZ Y TREGUA, 1198. BARCELONA

Pedro I, rey de Aragón y conde de Barcelona, aprueba unas constituciones de Paz y Tregua válidas en toda Cataluña, desde Salses hasta Lérida. En ellas se concede su protección a todas las iglesias con sus sagreras, así como a los clérigos, monjes, monjas, clérigos regulares, y a los caballeros hospitalarios y templarios, con todos sus bienes muebles e inmuebles. También se ampara a los ciudadanos, burgueses y hombres de las villas reales, a los judíos y sus posesiones, y a los niños, viudas y huérfanos. Igualmente, pone bajo la protección del rey los caminos y vías públicas, dominicaturas, honores, ferias y mercados y a quienes viajen a la corte. Además, se declara que ningún hombre, cristiano como judío, puede recibir prendas, títulos y honores sin el consentimiento de su señor.

Original, perdido.

Copia de finales del s. XIII, en la Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Manuscrito 7/2005, fols. 93-94¹.

[Incipiunt constitutiones pacium et treugarum quas constituit dominus rex Petrus primus Aragonum et comes Barchinone, filius domini regis Ildefonsi]

[I] Hec est pax quam constituit dominus Petrus, Dei gracia rex Aragonum, comes Barchinone, pro comuni utilitate consilio suorum procerum confirmando, per totam Cathaloniam, videlicet a Salsis usque ad Ilerdam, quamvis retro temporibus ab antecessoribus nostris fuerit introducta et constituta. Cum autem ea que divino cultui fuerunt deputata primo pre oculis debemus habere, in prima pacis constitutione sub pace nostra et treuga ponimus omnes ecclesias cum XXX passibus ecclesiasticis suisque sacrariis. Eas vero ecclesias in quibus raptores vel fures predam vel furta congregaverint vel malefaciendo inde exierint vel illuc redierint tamdiu salvas esse iubemus donec querimonia malefacti ab episcopum loci perve-

¹ Gener GONZALVO BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva (segles XI-XIII)*, Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, pp. 108-113. Un ejemplar traducido al catalán en *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, vol. I, p. 489-491 (Lib. X, Tit. XI, Cap. III) (edición reimpresa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995).

niat. Et si idem episcopus amonitus emendare noluerit, vel malefactores de ecclesiis non expulerit, eadem ecclesia a pace nostra et treuga eiciatur.

[II] Clericos vero canonicos eciam, et monachos, sanctimoniales, regulares, hospitalarios, templarios sive fratres Sancti Sepulcri, et omnes alios viros religiosos, cum omnibus rebus eorum, tam mobilibus quam immobilibus, cum hominibus suis omnibusque rebus eorum, mobilibus sive immobilibus, sub nostra pace nostroque regimine constituimus. Loca autem religiosa, salvitates eciam, sub eadem ponimus deffensione.

[III] Cives vero et burgenses, et omnes homines villarum nostrarum, cum hominibus et rebus eorum, mobilibus et immobilibus, iudeos eciam, cum omnibus rebus suis, pupillos itaque, et viduas et orphanos et omnes res eorum, sub pace nostra constituimus.

[IV] Caminos quoque et stratas, et vias publicas, dominicaturas nostras, et omnes honores nostros, nundinas sive firas et mercados nostros, sub eodem regimine et securitate ponimus.

[V] Boves vero aratores et cetera animalia aratoria, cum instrumentis aratoriis et cum suis bubulcis, et cum eis qui eos custodierint, postquam exierint a domo causa arandi vel seminandi sive custodiendi donec ipsi homines redierint in domos, sub eadem mittimus deffensione et pace. Set boves aratores et cetera animalia aratoria, perpetuo sub eadem ponimus pace.

[VI] Similiter, sub eadem pacis constitutione, ponimus omnes illos que ad curiam nostram venerint, ex quo domo exierint et iter arripuerint, vel in curia nostra fuerint, donec redierint ad domos suas, cum omnibus rebus et possessionibus eorum, habita tamen temporis dinumeracione, qua possint reverti ad domos suas, nisi iusta et rationabili causa evidenti fuerint impediti.

[VII] Olivere vero et fructus earum, et columbaria, et palearia, non incendantur nec comburantur nec destruantur. Et sub eadem ponimus pace.

[VIII] Prohibemus eciam ne aliquis in tota terra nostra incendium mittat, vel ignem subponat, constituentes eciam quod raptores, fures, manifestos latrones, nemo deffendat aut manuteneat, nec recipiat manifeste sive in occulto.

[IX] Nullus christianus neque iudeus nec aliqua alia persona, pignori accipiat neque per aliquem titulum adquirat honores alicuius persone neque honores rusticorum, sine consensu dominorum suorum, nec eciam feudum cuiusque sine consensu et consilio dominorum suorum.

[X] Guidatica nostra et pennones atque omnia regalia nostra, firmiter observari et custodiri sub hac pace et securitate iubemus.

[XI] Quicumque ergo hanc pacem superius scriptam infrigerit vel contradierit, infra XXX dies per nos vel per nuncium nostrum, vel per episcopum locorum idem temerator commonitus, dampnum non emendaverit, vel in supradictis capitulis non satisfecerit secundum quod in iure continetur, exinde ipse temerator vel pacis transgressor et violator, et coadiutores ac consiliatores sui, ab episcopo excommunicentur, et postea a predicta pace et treuga eiciantur, ita quo malum quod propter hoc eis eius fuerit illatum, non requiratur pro pace et treuga fracta. Set si iste qui fuerit eiectus a pace, et coadiutores eius sive consiliatores iamdicto querelanti et coadiutoribus eius ullum malum fecerint, emendetur pro pace fracta.

Et ut hec supradicta maiorem firmitatem et securitatem obtineant, istis inferius annotatis facimus ea iurare super sancta quatuor Evangelia.

Actum est hoc anno Domini millesimo C° XC° VIII° in mense aprilis et kalendis eiusdem.

[Signum] + Petri, regis Aragonum, comitis Barchinone.

Sig+num Raymundi de Villa Mulorum, qui hec iuro. Sig+num Dalmacii de Crexello, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi de Crexello, qui hec iuro. Sig+num Petri de Crexello, qui hec iuro. Sig+num [H]ugoni de Bas, qui hec iuro. Sig+num Arnaldi de Salis, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi de Salis, qui hec iuro. Sig+num Arnaldi de Lerz, qui hec iuro. Sig+ num Arnaldi Guillelmi de Cartalano, qui hec iuro. Sig+num Mironis de Osteles, qui hec iuro. Sig+num Petri de Luciano, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi de Cardona, qui hec iuro. Sig+num Bernardi de Portella, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi de Granata, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi de Timor, qui hec iuro. Sig+num Bernardi de Angularia, qui hec iuro. Sig+num Petri de Angularia, qui hec iuro. Sig+num Petri de Cervaria, qui hec iuro. Sig+num Raimundi Montiscatheni, qui hec iuro. Sig+num Petri de Banneres, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi Petri de Castelletto, qui hec iuro. Sig+num Raimundi Gaucerandi. Sig+num Huguet de de Mataplana, qui hec iuro. Sig+num Berengarii de Podio Viridi, qui hec iuro. Sig+num Raymundi de Villanova, qui hec iuro. Sig+num Petri Raimundi, qui hec iuro. Sig+num Petri de Claro Monte, qui hec iuro. Sig+num Arnaldi de Cervaria, qui hec iuro. Sig+num Poncii de Verneto, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi de Cervaria, qui hec iuro. Sig+num Guillelmi de Guardia, qui hec iuro. Sig+num Raimundi Alamain, qui hec iuro.

31. CONSTITUCIÓN DE PAZ Y TREGUA, 1214. LÉRIDA

Pedro de Benevento, cardenal diácono y legado pontificio, en nombre de Jaime I, concede su amparo bajo la Paz y Tregua de Dios a las iglesias y catedrales, a los bienes de los templarios y hospitalarios, así como a las personas más vulnerables como las viudas, los huérfanos y los miserables. También se protegen, entre otros, los caminos y las vías públicas, y a los labradores y sus animales. Prohíbe a los caballeros provocar incendios en tiempos de guerra, y condena la falsificación de moneda y, en general, a los ladrones y a los herejes. Todo lo dispuesto finalmente, deberá ser jurado por todos los magnates, ciudadanos y habitantes de castillos y villas rurales catalanes mayores de catorce años, con una vigencia de tres años.

Original, perdido.

Copia del s. XIV, en el Archivo Capítular de Lérida, Manuscrito 3, fols. 116-118¹.

[Constitutio pacis et treuge edita a reverendissimo domino Petro, diachono cardinali, auctoritate propria et auctoritate et nomine magnifici principis domini Iacobi, regis Aragonum et comitis Barchinone, in minoribus constituti a aclamacione episcoporum et prelatorum aliorum Aragonie, et Cathalonie pluriumque magnatum, baronum, nobilium et plurium aliorum]

Ad honorem Dei omnipotentis, qui actor est pacis et amator caritatis, et gloriosissime genitricis eius, Virginis Marie, et omnium sanctorum. Nos, Petrus, miseratione divina Sancte Marie in Aquiro diachonus cardinalis, apostolice sedis legatus, auctoritate nostra, et auctoritate et nomine karissimi filii nostri Iacobi, Petri preclare memorie regis Aragonum filii, habito consilio episcoporum et aliorum Ecclesie prelatorum Aragonum, et eciam Cathalonie, virorum religiosorum, et aliorum prudentium virorum, ad reformandam tranquillitatem tocius Cathalonie, pacem sub hac forma duximus statuendam, quam magnatibus, nobilibus, baronibus, militibus, civibus, burgensibus, castrorum et villarum habitatoribus, et aliis pluribus to-

¹ Gener GONZALVO BOU, *Les Constitucions de Pau i Treva (segles XI-XIII)*, Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, pp. 132-141.

cus Cathalonie, usque Cinquam iurari volumus el firmitus observari, inspectis instrumentis pacis, et aliis quondam temporibus institutis.

[I] Sub hac statuimus et ponimus omnes ecclesias, cathedrales, per totam Cathaloniam constitutas, et sacraria et ciminteria eorum, et omnes homines et possessiones ac bona eorum, et omnes clericos et quocumque sint ordine constituti, et res eorum mobiles et immobiles ac semoventes.

[II] Item, sub eadem pace sint venerabiles domus Templi et Hospitalis Iherosolimitani, et omnia monasteria eorum, et quelibet loca religiosa, et omnes homines et possessiones eorum, et alias res mobiles et immobiles, et semoventes.

[III] Item, sub hac pace sint vidue, pupilli et orphani, et omnes miserabiles persone, et res eorum mobiles et immobiles, et semoventes.

[IV] Item, sub hac pace sint cives, burgenses, et omnes alii castrorum et villarum regis Aragonum, et ecclesiarum et locorum religiosorum habitatores, et omnes res eorum et iura, et omnes possessiones que ab eis detinentur, uno vel diversis locis, et uno vel diversis titulis presidentibus.

[V] Item, sub hac pace sint camini et strate, et omnes homines, tam domestici quam peregrini, mercatores et alii per eas euntes vel redeuntes, cum omnibus que secum duxerint vel portaverint.

[VI] Item, sub hac pace sint omnia animalia aratoria quecumque sint, et cuiuscumque, cum aratoriis instrumentis et homines qui cum eis araverint, et qui ea custodierint, et qui semen ad seminandum portaverint, ut omnia in stando, eundo, redeundo, in pace consistant.

[VII] Item, sub hac pace sint apium alvearia et columbaria, molendina, olive-ta cuiuscumque sint, et guidatica regum, et pennones et omnia regalia firmiter observari et custodiri iubemus. Et omnes venientes ad curiam domini regis, et nostram, et procuratoris Cathalonie, et omnes quos diocesani episcopi, pro facto pacis et bono terre vocare constiterit, stando, eundo, redeundo, cum omnibus rebus eorum, mobilibus et immobilibus et semoventibus.

[VIII] Item, sub hac pace sint immunitates et salvitates Templi et Hospitalis Iherosolimitani, et aliorum locorum religiosorum.

[IX] Homines autem, de alodiis militum et castris, in quibus non habet rex, nisi solum modo potestatem nullo modo sub hac pace recipiantur, nisi domini ipsorum per literas patentes et per alphabetum divisas et hec a procuratore Cathalonie vel eius vicario et diocesano episcopo et paciariis illius civitatis exegerint, et eo modo a domino oblatis recipiantur, nisi iusta causa et probabili repellantur.

[X] Postquam autem domini homines suos in pace miserint, non possint eos inde expellere, nisi manifesta et iusta causa, cuius cause cognicio referatur ad procuratorem vel eius vicarium et diocesanum episcopum, et paciarios illius civitatis. Et si homines, qui voluntate dominorum suorum fuerint in pace recepti, ad mandatum et monicionem paciariorum contra violatores pacis iverint in cavalcatis, non possint violatores pacis propter hoc guerram vel malum facere ipsis hominibus vel eorum senioribus. Et si fecerint, paciarii iuvent eos viriliter et deffendant.

[XI] Verumptamen, si domini rusticorum non pro facto set pro suo proprio rusticos quos in pace miserint in cavalcatas contra aliquem duxerint, non intelligantur ipsi rustici nec bona eorum esse in pace usque dum ad propria sint reversi.

Postquam autem fuerint reversi, in pristina pace maneant et consistent. Hoc autem intelligendum est quod nullo unquam casu, qui possit excogitari animalia aratoria, apium, alvearia, palumbaria, molendina, oliveta, excludatur a pace.

[XII] Ut autem pax ista, ab omnibus firmiter observetur, de predictorum consilio statuimus et mandamus ut singulis civitatibus, cives et populi, cum consilio diocesani episcopi, duos ex se paciarius eligant, unum scilicet de maioribus, et alterum de populo.

[XIII] Procurator autem Cathalonie, in singulis civitatibus vel episcopatibus, vicarium idoneum illis cathalanum constituat qui iuxta formam consuetam inferioris scriptam pro deffendenda pace prestabit publice iuramentum. Eodem modo, duo paciarii, qui electi fuerint in civitate, iurabunt. Cives vero cuiuslibet civitatis et quorumlibet locorum superius predictorum homines per se ipsos, non pro aliis vel nomine alicuius societatis super servanda pace ac firmiter deffendenda, faciant iuramentum. In qua forma magnates et qui iurare noluerint, ab hac pace se noverint penitus alieni.

[XIV] Si vero vicarius a procuratore institutus, in exercendo pacis officio minus idoneus aparuerit, procurator ipsum removeat et substituat alium idoneum.

[XV] Siquis vero prescriptam pacem in aliquo vel aliquibus capitulis violare presumpserit, statim apud procuratorem vel vicarium querimonia deponatur, qui scilicet procurator vel vicarius moneat invasorem. Et, si infra quindecim dies, postquam amonitus fuerit, noluerit dampnum quod dederit emendare, vel quod iuri pareat in manu procuratoris vel vicarii satisfaccionem per pignora tenenda offerre, extunc episcopus excommunicet ipsum, et deinde vicarius et paciarii civitatis cum tota pace secundum quod eis visum fuerit, et in ipsum malefactorem insurgant, facturi ei dampnum quod poterint, salvis tamen aratoriis animalibus, apium alveariis, palumbariis, molendinis et olivetis.

[XVI] Si vero, post XXV dies ex quo monitus fuerit satisfacere noluerit, non audiantur nisi prius dampnum passo emendaverit, simplum et expensas quas pro sui iuris execucione eum fecisse constiterit. Et nichilominus idem pacis invasor pro fraccione pacis et contumacia, in execucione dupli puniatur, quod duplum inter episcopum et procuratorem equaliter dividatur, prestandis insuper pro pena LX solidos episcopo vel procuratori vel eius vicario, si illi qui pacem fregerint milites fuerint, vel eorum filii, vel nobiles vel homines villarum. Rustici vero, et omnes alii homines penam prestant viginti solidorum.

[XVII] Statuimus eciam quod nullus miles vel alius, propter guerram vel aliquid factum, ignem mitat ad nocendum alicui. Quod qui fecerit, tanquam invasor pacis habeatur et teneatur.

[XVIII] Violatores vero ecclesiarum, cimiteriorum, sacrariorum cuiuscumque ecclesie, vel inde aliquid abstrahere presumentes, pena sacrilegii feriantur, eius loci episcopo inferenda, dampnis que lata fuerint prius debite restitutis.

[XIX] Item, statuimus quod, siquis contra aliquam personam, querelam aliquam duxerit proponendam, et reus monitus a vicario noluerit respondere, ostendat hec vicarius diocesano episcopo, qui moneat eum ut satisfaciat querelanti, et si amonitus obtemperare noluerit, excommunicetur ab episcopo, et a vicariis et paciariis excludatur a pace. Et si respondere noluerit, extunc vicarius et paciarii eum modis omnibus quibus poterint districte compellant.

[XX] Si vero episcopus intendere noluerit, vel nequiverit, vicarius et paciarii predicti, excepto quod de excommunicatione dicitur, exequatur. Similiter, si procurator vel vicarius intendere noluerint vel nequiverint, episcopus vel paciarii compleant supradicta.

[XXI] Si vero vicarius vel baiulus vel aliquis homo civitatis vel ville, vel quilibet alius, propter directum alicuius ante factum in aratoriis animalibus vel aliis supradictis, que in nullo casu a pace excluduntur, ad occupandum manus iniecerit, vel ab alio occupari fecerit, tanquam violator pacis penis supradictis subiaceat, nec possit se aliquo privilegio excusare.

[XXII] Ab hac autem pacem excludimus hereticos manifestos, vel eorum credentes atque fautores, fures, latrones publicos, et eorum receptatores.

[XXIII] Item, statuimus ut si quis contra tenorem pacis ceperit aliquem hominem in hac pace constitutum, statim teneat se a pace et treuga eiectum, et omnia loca similiter que eum receperint, et in quibus captum tenuerint. Et quicquid dampnum vel malum sibi et locis illis factum fuerit, nullo unquam tempore emendetur. Et si ante quam malum sibi fiat captum restituerit, pro captione faciat et det secundum quod in Usaticis continetur. Pro invasione autem pacis det pro pena sexaginta solidos, si ceperit clericum vel militem, civem vel burgensem. De alio vero homine fiat similiter secundum quod in Usaticis continetur, et det pro pena viginti solidos, de qua pena habeat ille qui captus fuerit medietatem, et alia medietas inter episcopum et vicarium procuratoris, equis porcionibus dividatur. Pena nichilominus sacrilegii pro clerico capto episcopo deferenda.

[XXIV] Item, statuimus quod nullus christianus nec iudeus, nec aliqua alia persona pignori accipiant, ault per aliquem titulum adquirant aliqua de hiis que tenent in feudum, sine dominorum assensu et voluntate.

[XXV] Item, statuimus quod si de hominibus ecclesiarum, monasteriorum et locorum religiosorum, querimonia pro pace fracta fuerit vicario, si domini eorum infra XV dies emendari non fecerint, ab ipso vicario receptis pignoribus, causa sub eius examine terminetur.

[XXVI] Violatores autem pacis tenentur satisfacere et pignora mittere in manu procuratoris vel eius vicarii unusquisque pro se. Si tamen dominus, qui eos ad malefacta duxerit in guerra, voluerit satisfacere et pignora mittere pro se, et militibus, et aliis hominibus qui de domo et familia sua fuerint, recipiatur.

[XXVII] Item, statuimus quod omnia nova pedagia et nove leude, quas Petrus rex, pater istius pueri, apud Barchinonam, cum solempni iuramento prestito remisisset, denuncientur penitus relaxata.

[XXVIII] Item, statuimus quod si quis monetam Barchinone falsaverit vel triaverit, vel ad fundendum alicui portaverit, vel aliquam bozonayllam de Cathalonia extraxerit, tanquam monete falsarius puniatur. Et si quis eum deprehenderit, de omnibus que penes eum invenerit habeat quintam partem. Et personam cum omnibus adducat et ostendat procuratori vel eius vicario.

[XXIX] Volumus autem ut tam magnates et milites, quam cives, et habitatores castrorum et villarum, a XIII annis et supra, supradictam pacem iurent et bona fide observent. Quod si aliquis nobiles, magnas vel miles, vel civis, vel castri seu ville habitator, huius formam pacis, infra VIII° dies, postquam fuerit ex parte nostra amonitus, iurare noluerit, sciat se cum rebus suis extunc positum extra pacem, et contra ipsum agravabimus manus nostras spiritualiter, et temporaliter, prout viderimus expedire.

[XXX] Preterea, de consilio predictorum, omnibus civitatibus Cathalonie hanc facimus gratiam specialem ex parte nostra, et predicti filii regis, ut usque ad pubertatem ipsius infantis, immunes sint ab omnibus questiis, ita quod nec procurator eius, nec aliquis nomine regis, vel procuratoris, usque ad illud tempus aliquam questiam faciat in aliqua civitate ipsorum, nisi forte ipse civitates vel aliqui eorum, propter voluntatem voluerint collectam facere ad pignora ipsius pueri redimenda. In castris vero villis, et aliis dominicaturis regis titulo pignoris obligatis, semel omni anno moderate questie fiant, ut de ipsis questiis ipse terre que dant questias redimantur. Questie vero ipse, cum eo moderamine fiant quod in aliis literis nostris expressimus.

[XXXI] Item, de predictorum consilio volumus et mandamus ut tam milites quam cives, et alii qui supradictam formam pacis servabunt, sicut expressimus, ad eandem inviolabiliter observandam precise et absque contradiccione qualibet teneantur usque ad triennium. Et extunc in antea usque quo a nobis vel summo pontifice fuerit per literas speciales revocatum. Per hoc autem nolumus in aliquo derogare hiis que olim super pace et treuga statuta et recepta fuerint, salvo apostolice Sedis mandato.

[Explicit pax domini Petri cardinalis apostolice Sedis legati].

e) Los *Usatges* de Barcelona

32. *USATGES DE BARCELONA*, S. XI-XII. [BARCELONA]

En fecha indeterminada, pero que se sitúa entre finales del s. XI y principios del s. XII, aparece una recopilación de usos y costumbres o *usatges* jurídicos que se practican en la Curia condal de Barcelona. En principio se recogen 138 capítulos, a los que hasta el s. XIII se le añaden otros, llegando a contener un total de 174. Los 138 iniciales son disposiciones promulgadas por los primeros condes, y el resto son usos confirmados en otros reinados hasta el de Jaime I. No es un texto sancionado, aunque tiene una vigencia real y reconocida por juristas y tribunales. Existen numerosos manuscritos en latín (su lengua original) y en catalán¹; y a su vez se han realizado numerosas ediciones de ambas versiones a partir de los textos localizados². Los *Usatges* se han transmitido de dos formas: como un texto íntegro y autónomo; o ya disperso según la materia, en las compilaciones del derecho catalán de 1495, 1588 y 1704³.

¹ Los manuscritos en latín se hallan en el Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Archivo de la Corona de Aragón, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Colegio de Abogados de Barcelona, Archivo Municipal de Lérida, Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, Biblioteca Nacional de Madrid, Real Academia de la Historia, Biblioteca Colombina de Sevilla, Biblioteca Nacional de París, Biblioteca Vaticana, Biblioteca Universitaria de Càller, Archivo Municipal de Càller; y en catalán en Biblioteca del Museu Episcopal de Vic, Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, Real Academia de la Historia, Archivo Regional de Palma de Mallorca, Archivo de la Corona de Aragón, Archivo Episcopal de Barcelona, Biblioteca de Catalunya y Biblioteca Nacional de Palermo (Josep ROVIRA ERMENGOL, *Usatges de Barcelona*, Editorial Barcino, Barcelona, 1933, p. 31-34).

² Al respecto, es importante destacar que no existe un inventario exhaustivo de todas las fuentes, completas o parciales, del documento, ni una edición crítica que reúna el completo *corpus* conservado.

³ De forma completa y ordenada destacamos la edición de ambas versiones latina y catalana, de Ramón D'ABADAL VINYALS y Fernando VALLS-TABERNER, en 1913, a partir de los que se consideran como los manuscritos más completos, y que reproducimos en este volumen (*Usatges de Barcelona editats amb una introducció*, Patronat de la Diputació Provincial, Barcelona); obra reimpressa como *Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*, con prólogo de Jesús Fernández Viladrich y Manuel J. Peláez (Ediciones PPU, Barcelona, 1984); la selección de originales y las correcciones realizadas, son a cargo de Manuel J. Peláez y Enrique M. Guerra. Véase al respecto Antonio PÉREZ MARTÍN, «Hacia una edición crítica del texto latino de los Usatges de Barcelona», *Glossae. Revista de Historia del Derecho Europeo*, núm. 7, Instituto de Derecho Común/Universidad de Murcia, Murcia, 1995, pp. 9-32.

Además, hay otras ediciones parciales o completas en la versión latina⁴ y en catalán⁵, e incluso con ambos textos (como la citada de Abadal y Valls)⁶. Y no podemos olvidar la traducción parcial al castellano de aquellos *Usatges* que se consideraban vigentes aún en el s. XIX, tras la publicación del Decreto de Nueva Planta de 1716⁷.

⁴ La primera es la conjunta con comentarios, de Jaime MONTJUICH, Guillermo DE VALLSECA, y Jaiem CALLÍS, *Antiquiores Barchinonensium leges, quas vulgus usaticos appellat, cum commentariis supremorum iurisconsultorum Iacobi a Monte Iudaico, Iacobi et Guilelmi a Vallesica et Iacobi Calicii cum Indice copiosissimo non antea excussae*, Tipógrafo Carlos Amorós, Barcelona, 1544 (aunque omite bastantes capítulos: 141, 145, 147-160, 164-166 y 169-174). Es la única edición hasta el s. XIX, cuando académicos europeos, no sólo catalanes, buscan con empeño el primer código feudal de Europa y lo hallan en este valioso documento barcelonés; prueba de ello son las ediciones: de 1846, de Charles Giraud, que incluye los *usatges* 1 a 132 (Charles Joseph Barthélémy GIRAUD, *Essai sur l'histoire du droit français au Moyen Âge*, II, Videcoq, París, 1846, pp. 465-509); y la de 1858, es la de Adolf Helfferich, que omite los *usatges* 51, 84b, 134, 135, 141-143, 152-166 y 170-174 (Adolf HELFFERICH, *Entstehung und Geschichte des Westgotenrecht*, G. Reimer, Berlín, 1858, pp. 429-472). Años más tarde, en 1876, aparece la obra de Bienvenido Oliver Esteller (1836-1912); este jurista sólo editó algunos *usatges* y todas las rúbricas: Bienvenido OLIVER ESTELLER, *Historia del derecho de Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*, I y IV, Miguel Ginesta, Madrid, 1876-1881, pp. 424-432 y pp. 468-472 (destacado jurista e historiador, es miembro de la Real Academia Valenciana de Legislación y Jurisprudencia, de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona y de la Real Academia de la Historia; Oliver es autor de una vasta obra, en la que también destaca su *Derecho Inmobiliario Español*, primera elaboración sistemática de esta rama del derecho -su segunda edición fue publicada en 2009, por Editorial Civitas).

⁵ La primera aparece en la Compilación de derecho catalán de 1495, pero los capítulos se hallan diseminados en sus libros por razón de la materia (*Constitucions de Catalunya: Incunable de 1495*, edición facsímil con un estudio introductorio de J. M. Font i Rius, publicada por la Generalitat de Catalunya, en Barcelona, el año 1988). Y de igual manera aparecen en las siguientes compilaciones de 1588-1589 (editadas por el impresor Hubert Gotard, en 1588-1589, con el título de *Constitutions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capitol de cort XXIIII de las Corts per la S. C. y R. Maïestat del Rey Don Philip, Nostre Senyor, celebradas en la vila de Montso, any M. D. LXXXV*), y de 1704 (publicada en 1704 por el Colegio de Abogados de Barcelona, con el título de *Constitutions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capitol de cort LXXXII de las Corts per la S. C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV, Nostre Senyor celebradas en la Ciutat de Barcelona any M. DCCII*; la reimprime en facsímil con el título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, la Generalitat de Catalunya en 1995, en la Colección de *Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2* -con estudio introductorio del Dr. Josep M. Pons Gurí). En 2004, con ocasión del tercer centenario de la publicación de esta compilación de 1704, la Editorial Base publica en facsímil y en tres volúmenes las tres compilaciones de 1495, 1588-1589 y 1704, con el título de *Constitutions i Altres Drets de Catalunya. Compilacions de 1495, 1588-1589 i 1704*. Y ediciones catalanas con el documento completo de los *Usatges* son: AAVV, *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña, publicadas por la Real Academia de la Historia*, 1-2, Imp. de la Vda. e Hijos de Manuel Tello, Madrid, 1896, p. 759-792; Josep GUDIOL CUNILL, «Traducció dels Usatges, les mes antigues constitucions de Catalunya y les Costumes de Pere Albert», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1907, pp. 285-31; y Josep ROVIRA ERMENGOL, *Usatges de Barcelona*, pp. 205-276.

⁶ Joan BASTARDAS, *Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII. Establiment del text llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona*, Fundació Noguera, Barcelona, 1984 (con la colaboración de Teresa Gràcia, Lluïsa de Nadal y Pere Puig Ustrell).

⁷ A cargo de Pedro Nolasco VIVES CEBRÍA, dos volúmenes, entre 1832 y 1835 bajo el título de *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados o no son notoriamente inútiles, con indicación del contenido de éstos y de las disposiciones por las que han venido a serlo, ilustrada con notas sacadas de los más clásicos autores del Principado*. La primera edición en la Imprenta J. Verdager, de Barcelona; una 2.ª edición, simultánea en Madrid y Barcelona (Librería de Emilio Font y Librería del Plus Ultra, respectivamente), en los años 1861-1863 (esta edición

Original, versión latina, en el Archivo de la Corona de Aragón, Colecciones, Incunables, núm. 51.

Original, versión catalana, en la Biblioteca de Catalunya, Reserva, ESP. 19/1-Fol.

[Usatici Barchinone]

1. Antequam usatici essent missi soleba[n]t iudices iudicare ut cuncta malefacta fuissent omni tempore emendata, si non potuerint esse neglecta, per sacramentum, vel per batalliam, vel per aquam frigidam sive calidam, ita dicens: Juro ego talis tibi tali quod hec malefacta, que tibi habeo facta, sic ea tibi feci ad meum directum et in tuo neglecto, quod illa ego tibi emendar[e] non debeo, per Deum Ihesum et hec sancta quatuor evangelia; et inde stetissem ad bellum vel ad unum ex supra dictis iudici [i]s, aque frigide vel calide.

2. Homicidium et cuguciam que non possunt neglectari, sunt secundum leges et mores iudicata et emendata sive vi[n]dicata.

3. Cum dominus Raymundus Berengarii vetus, comes et marchio Barchinone atque Yspanie subrogator, habuit honorem et vidit et cognovit quod in omnibus causis et negociis ipsius patrie leges gotice non possent observari, et eciam vidit multas querimonias et placita que ipse leges specialiter non observabant [vel] iudicabant; laudo et consilio suorum proborum hominum, una cum prudentissima et sapientissima conjuge sua Adalmoda, constituit et misit usaticos cum quibus fuissent omnes querimonie et malefacta, in eis inserta, districte et placitate et iudicate atque ordinate seu eciam emendate vel vindicate. Hoc enim fecit comes auctoritate Libris Iudicis qui dicit: «Sane adhibende sin leges, si justa novitas causarum exhigerit, principalis electio licenciam habebit. Et potestatis regie discrecione tractetur, qualiter exortum negocium legibus inseratur. Sola vero potestas regia erit in omnibus libera, qualemcunque jusserit in placitis inserere penam». Et usatici quos misit ita incipiunt.

[Usatges de Barcelona]

ANTEQUAM USATICI. Abans que ls usatges fossen mesos solian los jutges jutjar que totas las malefetas fossen esmenadas en tostemps, sino podian esser menyspreadas, per sacrament, o per batalla, o per aygua freda o calda, axí dient: Yo aytal jur a tu aytal, que aquest mal fet que a tu he fet, de tal guisa lo te fet, a mon dret e a ton tort, que no l te deig esmenar, per Deu, e per aquests sancts evangelis, e que n estare a batalla, o a hu dels sobredits iudicis, de aygua freda o de calda.

HOMICIDIUM. Homicidi o cugucia, que no poder esser menyspreats, sien segons ley e constums jutjats et esmenats o venjats.

CUM DOMINUS. Com lo senyor en Ramon Berenguer vell, comte e marques de Barcelona e subjugador de Espanya, hague honor e vehe e conec que en tots los plets de aquella terra no podien esser observadas las leys godas, e vehe molts clams e molts plets que aquellas leys no jutjavan specialment, ab loament e consell dels seus prohomens, ensemps ab la sua molt savia muller Adalmus, constitui e mes usatges ab que tots los clams e malfets, en aquells insertats fossen destrets e pledejats e ordenats e encara esmenats o venjats. Aço feu lo comte per autoritat del jutge, qui diu que l princep haja electio e licentia de ajustar leys, si justa novitat de plets ho requerra, e que sie tractat per la discretio de la reyal majestat en qual guisa començament de plet sie a leys ajustat. E la reyal sola sie franca en totas cosas qualsevol pena manara esser posada en plet. E los usatges que mes lo senyor comte començen axi.

4. Hec sunt usualia de curialibus usibus, quos constituerunt tenere in omni eorum patria tempore, dominus Raymundus Barchinone vetus comes et Adalmodis ejus conjux, assencione et clamore illorum terre magnatum, videlicet: Poncii vice comitis Gerunde, Raymundi vice comitis Cardone, Uralardi vice comitis Barchinone, nec non Gondebardi de Bisaura et Mironis Gilaberti et Alamandi [de Cervelione et Bernardi Amati Clarimontis et Raymundi Montis] catani et Amati Eneas et Guillermi Bernardi de Caralt et Arnaldi Mironis Sancti Martini et Arnaldo Mironis de Tost et Hugonis Dalmacii Cervarie et Guillermo Dapiferi et Jaufredis Bastonis et Renardi Guillermi et Guiberti Guitardi et Umberti de Ipsis Accutis, et Guillermi Marchi et Bonifilii Marchi atque Guillermi Borrelli iudicis.

Ut qui interfecerit vicecomitem vel vulneraverit sive in aliquo loco deshonoraverit, emendet eum sicut duos comitores et comitorem sicut duos vasvessores.

5. De Vasvessore, qui quinque milites habebit, per mortem ejus emendentur LX uncie auri cocti, et per plagam XXX. Et si plures habuerit milites, crescant in compositione secundum numerum militum.

Qui militem vero interfecerit, donet in compositionem XII uncias auri. Qui vero vulneraverit, tam pro una plaga quam pro multis, emendet ei VI uncias.

6. Si quis se miserit en aguayt et consideratamente requisierit militem et cum fuste cederit eum et per capillos traxerit eum, quia magnum dedecus est, emendet illum per mortem. Si autem aliter quis, quolibet ictu indignans, cederit militem cum pugno vel calce cum petra vel fuste, si sine sanguine erit, dentur ei tres uncie. Si vero sanguis exierit: de corpore, III^{or}; de capite, V^e; de facie, VI.

HEC SUNT USUALIA. Aquests son les usatges de las costumas de cort que l senyor en Ramon Berenguer vell, comte de Barcelona, e Adalmus sa muller constituiren tots temps tenir lur terra, per acort e per ajustament dels magnats de lur terra, ço fo: de n Ponç vescomte de Gerona e de n Ramon vescomte de Cardona e de n Huladart vescomte de Barcelona e de n Gombau de Besora e de n Miro Gilabert e de n Alemany de Cervello e de n Bernat Amat de Claramont e de n Ramon de Moncada e de n Amat Eneas e de n Guillem Bernat de Queralt e de n Arnau Miro de Tost e de n Hug Dalmau de Cervera e de n Arnau Miro de Sanctmarti e de n Guillem Dapifer e de n Jofre Basto e de n Renart Guillem e de n Gilabert Guitart e de n Ombert de Sesajudes e de n Guillem Marc e de Bofiy Marc e de n Guillem Borrel jutge. Qui qui occiura vescomte o lo nafrara o l deshonorara en alguna cosa, esmen lo axi com a dos comdors, e comdor axi com dos vasvessors.

DE VASVESSORE. De vasvessor qui ha sinc cavallers, per mort de aquell, esmen sexanta onças de or cuyt, e per nafra trenta onças. E si ha mes cavallers, cresca la compositio segon lo nombre dels cavallers.

Qui cavaller empero occiura, don en compositio dotze onças de or. Qui l nafrara, aixi per una nafra com per moltas, esmenli sis onças de or.

SI QUIS SE MISERIT. Si algu se metra en aguayt e acordadament escometra cavaller e l ferra ab fust o l tirara per los cabells, esmenlo per mort, car gran onta es. E si en altra guisa indignant de qualche colp en baralla ferra cavaller ab puny, palmada, o ab pedra, o ab peu, o ab fust, si sens sanc sera, sien li donadas tres onças; e si sanc ne exira dels cors quatre onças de or, del cap sinc onças, de la cara sis onças e si li talla membre, axi

Si autem inciderit membris suis, ita ut debilis appareat, emendetur per mortem. Si vero fuerit captus, et in ferris vel scassa missus, per mediam mortem emendetur. Requisite et cesus vel vulneratus sive in tavega missus vel per redempcionem districtus, si per mortem emendatus.

Si vero solummodo captus et custoditus, et nullam calumpniam vel contumeliam passus nec longo tempore rententus, emendetur per aliscaram et per hominaticum aut per talionem, si videtur sibi esse similis. Et si major est ille qui ceperit quam ille qui captus fuerit, liberet ei militem de suo valore qui faciat ei aliscaram et hominaticum aut recipiat talionem.

Miles [vero] qui habuerit duos milites aut homines locatos de suo honore et tenuerit unum de familia sua, tota illa compositio supra dicta sit ei, vel pro eo, facta in duplo.

7. Aguayt e encals de cavalleria e assalt de castello emendetur per hominaticum et per aliscaram, sicut visum fuerit iudicanti qui iudicaverit causam illam.

8. Filius autem militis emendetur ut pater usque ad XXX annos. Deinde et rusticus, si non factus erit miles.

9. Miles vero si cavallariam dimiserit, si eam tenere possit, nullo modo iudicetur nec emendetur sicut miles. Cavalleriam dimisit satis qui cavallum et arma non habet, nec fevum de milite tenet, et in hostes et cavalcatas non vadit nec ad placitos et curias, sicut miles, nin senectus eum detinuerit.

10. Cives autem et burgenses sin inter se iudicati, placitati atque emendati sicut milites. Ad potestatem vero sin emendati sicut vasverores.

11. Judei cessi vel vulnerati, capti vel debilitati sive eciam interfecti, ad voluntatem potestatis sin emendati.

que n apparega debil, sie esmenat per mort. E si es pres, e mes en ferros o en escassa, sie esmenat per mija mort. Si es escomes, batut o nafrat, o mes en tavaga, o destret per reempço, sie esmenat per mort. Si solament es pres e guardat, e no ne haja soferta calumpnia ni onta ni sera estat retingut lonc temps, sie esmenat per aliscara e per homenatge o per talio, si es vist esser son contrasemble. E si es major aquell qui pren aquell que sera pres, don li cavaller de sa valor qui li faça aliscara y homenatge o reseba talio. Cavaller empero qui ha dos cavaller o homens allogats de sa honor e n tendra hu de sa companya, toda aquesta compositio sie feta a ell, o per ell, en doble.

AGUAYT E ENCAL. Aguayt e encals de cavaller y assalt de castell sie esmenat per homenatge y per aliscara, axi com sera vist al jutge qui jutjara aquella causa.

FILIUS AUTEM MILITIS. Fill de cavaller sie esmenat axi com son pare fins a trenta anys; d aquí avant axi com a pages, sino sera fet cavaller.

MILES VERO. Cavaller qui lex sa cavalleria, mentre que la puixa tenir, no sie esmenat axi com a cavaller. Assats lexa cavalleria qui cavall e armas no te, ni feu de cavaller, ni va en host, ni en cavalcada, ni en plets, ni en corts axi com a cavaller, si doncs vellea no l n dele.

CIVES AUTEM. Ciutadans e burgesos sien entre si pledejats e esmenats axi com a cavallers: mas a la potestat sien esmenats axi com vasvessors.

JUDEI CESSI. Jueus batuts o nafrats o presos o debilitats o encara ocils, a la voluntat de la potestad sien esmenats.

12. Bajulus interfectus vel debilitatus sive cessus vel captus, si nobilis est et panem frumenti comedit cotidie et equitat, emendetur sicut miles. Ignobilis bajulus vero, hujus compositionis medietatem habeat.

13. Rusticus interfectus seu alius homo qui nullam habet dignitatem, preterquam christianus est, emendatur per VI uncias auri; plaga queque uncias duas. Debilitatio et cedis emendatur per legem secundum solidos denariorum.

14. Si quis aliquem percusserit in facie, pro alapa dentur V solidos; pro pugno vel calce sive cum petra vel fuste, decem solidos. Et si sanguis inde exierit, solidi XXXⁱⁱ. Si per capillos quis acceperit aliquem cum una manu, solidi Ve det ei; et si cum duabus, solidi X; et si ceciderit in terra, XV solidi. Qui vero per barbam, XX solidi. Per descavalcacionem, XL solidi.

15. Capcio vero, postquam habuerit ei quis emendatum malum quod ei fecerit quando illum apprehendit sit esmendata ita, ut de su avere donet ei tantum [ut] faciat ei jura per hominem de suo valore [quod] per contumeliam et deshonorem quem ei fecit amplius ei emendare non debet; si ipsa dia qua fuerit captus vel in crastinum erit dimissus. Si autem et plus erit retentus et in scassa missus sive in tavega vel in ferris vel in quocumque vinculo, aut in custodia detentus, per singulos dies et noctes, singulos sex solidos accipiat in compositionem. Pro ligatis manibus et pedibus, X solidos ei dentur.

16. Captus a curia et missus in castro propter justiciam, non exeat inde sine licentia. Quod si presumpserit, nisi forte mori timuerit, dampnum invasionis habedit, id est XXX solidos, quos curia dabit; et reversus in castro, emendet culpam habuit, sicut curia judicaverit.

17. Si quis aliquem, quolibet ictu indignans, presumpserit percutera, per singulas percusiones que non appareant

BAJULUS INTERFECTUS. Balle occit o batut o pres o debilitat, si es noble e menja pa de forment tots dies e cavalvca, sie esmenat aixi com a cavaller. E lo balle qui no es noble haja la meytat de aquesta compositio.

RUSTICUS INTERFECTUS. Pages occit o altre home qui altra dignitat no ha, sino que es christia, sie esmenat per sis onças de or.

Debilitatio e batiment sie jutjat per la ley segons sous de diners.

SI QUIS ALIQUEM PERCUSSERIT. Si algu fer altre en la cara, per gautada sinc sous; e per puny o per peu o per pedra o per fust, deu sous. E si n ix sanc, vint sous; si l tira per los cabells ab una ma, sinc sous; ab dues, deu sous; qui l tira per la barba, vint sous; per descavalcament, quaranta sous.

CAPCIO VERO. Apresonament pus que algun haura esmenat a ell lo mal que fet li haura quant lo pendra, sie esmenat axi, que tant li do son haver, que faça jurar per hom de sa valor que per on[t]a ni per deshonor que feta li haja no la deu pus esmenar; si lo die o lo endema que pres sera sia lexat. E si pus sera tengut, o en escassa o en ferres mes, o en tavega o en algun altra ligam, e tengut en guardia, per cascun die e nit prenga sengles sis sous en compositio; per mans e per peus ligats, deu sous li n sien esmenats.

CAPTUS A CURIA. Hom pres per cort e mes en castell per fer justitia, no isca de aqui sens licentia; e si u fa, si doncs per ventura no temia morir, haura dan de invasio, trenta sous que dara a la cort; e tornat en lo castell, esmen lo dan e culpa que fet haura, aix com la cort jutjara.

SI QUIS ALIQUEM QUOLIBET. Si qualque un indignant de qualque colp ferra algun en lo cors, per sengles feridas que

singulos solidos; de illis que apparuerint, duos solidos per unamquamque. Et si sanguis exierit inde, V solidos; pro osse fracto in corpore, L solidos. Si feriendo aut trahendo aliquem iratus de ore vel naribus fecerit sanguinem exire, XX solidos ei donet in compositionem.

18. Si quis impulerit aliquem cum una manu, det unum solidum; cum duabus, solidos duos; si ceciderit in terra, solidos tres ei det.

19. Si quis alicui spuerit in faciem, emendet ei solidi XXⁱⁱ aut stet ai ad talionem.

20. Si quis alicui criminalem foliam dixerit et eam ei probare noluerit aut non potuerit, aut juret illu per sacramentum quod illam foliam per iram dixerit et non per veritatem quam inde sciret, aut emendet illi tantum quantum per illam foliam perderet si vera esset et de illa probatum fuisset, et illa cui folia dicta fuerit se expiare per sacramentum de ea voluerit.

21. Malefacta in saracenis captivis emendentur ut servorum dominis suis; eorum vero mors secundum illorum valorem. Ideo dixit quia quidam sun ext magna redempcione, quidam vero artifices experti ex diverso genere magistrorum.

22. Unaqueque mulier sit emendata secundum valorem viri sui; et si virum non habuerit nec habet, secundum valorem patris sui vel fratris.

23. Omnes homines debent firmare directum senioribus suis ubicunque seniores eorum illis mandaverint in suo; ad potestatem quoque vicecomites et comites sui, per unumquodque castum cum honore suo, pro centum unciis auri Valencie. Miles vero pro decem per unamque cavalleriam terre, et per castum cum adempimento eius per alias decem; per fevos minores secundum illorum valorem; per hominaticum namque per mediam cavalleriam terre, de hoc quod ad fidem pertinebit.

no apparegan, sengles dotze diners; de aquellas que apparegan, per cascuna dos sous. E si sanc n exira, sinc sous; per or trencat en lo cors, sinquanta sous. E si ferint o tirant iradament li fa exir sanc per la boca o de las narils, vint sous li do en compositio.

SI QUIS IMPULERIT. Si algun empeny altra ab una ma, dotze diners; ab dues, dos sous; si s cau en terra, tres sous li esmen.

SI QUIS ALICUI SPUERIT. Si algu escupa a degu en la cara, esmenli vint sous o li esta a talio, ço es a atretal.

SI QUIS ALICUI CRIMINALEM. Si algu dira de altre fellonia criminal e no la li vol provar o no pot, o li jur per sagrament que per mala voluntat dix aquella folia e no per veritat que n sabes, o li esmen aytant com ell ne perdera si ver fos.

MALEFACTA. Los malfets en los sarrahins catius sien esmenats axi com de esclaus a lurs senyors, e la mort de aquells segons lur valor. Per tant dic segons lur valor car son molts qui son de reemço, e altres artificiosos experts en diversos linatges de arts.

UNAQUEQUE MULIER. Cascuna fembra sie esmenada segons valor de son marit; e si no ha marit, ne l hague anc, segons valor del pare o del frare.

OMNES HOMINES. Tots homens fermen lur dret a lurs senyors hont que lurs senyors lurs manen en ço del seu. A la potestat sos vescomtes e comdors, per casun castell ab sa honor, per cent onces de or de Valentia; el cavaller per deu per cascuna cavalleria de terra, e per castell ab son ampriu per altres deu; per los feus menors, segons lur valor; per homenatge, per mitja cavalleria de terra, de ço qui s pertany a la fe. Lo pages ferm dret per sinc sous ab creximent.

Rusticus namque per quinque solidos cum augmento.

24. Placitum mandetur tam magnatibus quam militibus, primum ad decem dies; deinde de octo in octo mandetur. Ad rusticos autem mandetur placitum in quarta die vel quinta.

25. Placitare vero debent cum comite vicecomites et comitores et vasvessores sui necnon et milites, ubicunque eis mandaverit infra suum comitatum; set si ipsa die ad sua reverti non potuerint, dones illis conductam. Similiter debet esser inter vicecomites et comit [or] es et vasvessores et alios milites, ut unisquisque placitet cum suo seniore cujos solidus sit, vel de quo habuerit majus beneficium, infra curie sue januam, si senior voluerit; si autem noluerit, mandet ei placitum ubicunque voluerit in suo, ita ut, si ad sua ipsa die reverti non posset, donet, ei conductum.

26. Placitum judicatum inter seniore et vassallum, et judicium ex utriusque partis laudatum et auctorizatum et in manu senioris bene assecuratum, ut sit ei factum, redirigat senior primo ad hominem suum cuncta que ei debuerit, quocunque modo; et postea recipiat ab homine suo cuncta que illi iudicata fuerint.

27. Batallia judicata antequam sit jurata, si per milites debet esse facta, per CC uncias auri, que sunt CCC morabatini auri Valencie, sit per pignora firmata; et si per pedones sit firmata, per C. Propter hoc ut ad illum qui vincerit si emendatum malum quod in bello acceperit, tam in corpore quam in cavallo sive in armis, ut assequatur hoc pro quo bellum factum erit et omnes missiones quas per illud bellum fecerit; et difinitum scilicet malum illud quod acceperit ille qui victus fuerit.

28. De omnibus namque comunibus causis non plus oportet quam quator esse placita: unum videlicet in quo sit directum firmatum

PLACITUM MANDATUR. Plet sie manat axi als magnats com als cavallers, primerament de deu dius; de aqui avant de vuyt en vuyt dies. Als pagesos al quet e al cinque die.

PLACITARE VERO. Pledejar deuen ab comte lo[s] vasvessors e ls altres cavallers, la hont ell manara dedins son comtat; e si aquell die no poden tornar en ço del lur, donar los deu concedit. Semblantment deu esser entre los comtes e vescomtes e vasvessors e altres cavallers, que quiscun pledeig ab son senyor de qui sie soliu o de qui tenga major benefici, dins la porta de la sua cort, si lo senyor ho volra; mas sino volra, man lo lo plet hont se vulla en ço del seu, axi que si aquell die no poria tornar a casa don li condit.

PLACITUM JUDICATUM. Plet jutjat entre vassall e senyor, e judici loat d abdues las parts e authorizat e en ma de senyor ben assegurat, que li sie fet, redres lo senyor primerament a son home tot quan li deura en alguna guisa, puys prena de son home tant quant li sera jutjat.

BATALLIA JUDICATA. Batalla jutjada ans que sie jurada, si deu esser fet per cavallers, per doscents onces de or de Valentia sei fermada ab penyoras; e si deu esser feta per homens de peu, sie fermada per cent onces de or. Per ço que a aquell qui vença sie esmenat lo mal que pendra en la batalla, axi en lo cors com en lo cavalls e en las armas, e consequesca ço per que la batalla fela sera e totas las messions que fara per aquella batalla; e deffenit lo mal que pendra aquell qui vençut sera en la batalla.

DE OMNIBUS MANQUE. De tots los plets comuns no coven esser mes de quatre plets: lo un en que sie dret fermet per فرمانças o per پرنیوراس

per plivos vel pignora convenienter, sicut opus erit vel necesse, querimoniis utriusque partis auditis; aliud namque in quo sint querimoniae dicte et rationate, et judicia data a iudicibus ex utriusque partis electis; terciū quoque in quo sint a iudicibus querimoniae et judicia retracta, et si opus fuerit vel necesse, judicia meliorata: postea sint laudata et auctorizata et ad laudamentum iudicis illorum bene assecurata per pignora ut sin facta, et hinc debent crescere pignora ad laudamentum iudicis illorum; quartum namque in quo dominis placiti recuperet pignora, et, illo ea tenente, sin directa facta et judicia completa, sicut erint iudicata [et] ex utriusque partibus auctorizata.

29. Magnates seu milites, si contenderint firmare directum dominis suis, sicut eis firmare debuerint, et propter hoc seniores apprehenderint potestatem de suo castro vel emparaverint eis suum feudum, non debent illis reddere nec feudum nec castrum, donec eis habeant factum directum et redditas omnes missiones quas senior fecerit per apprehensionem castri et per custodiam ejus et per amparamentum feudi. Si autem aliter dederint eis potestatem, non firment eis directum donec habeant castrum recuperatum, nisi senior habuerit guerram ad quam castrum opus habeat, aut statim in ipso castro.

30. Si quis contradixerit seniori suo potestatem de suo castro, sicut illi eam dare debet, et inde sustinerit reptamentum, si senior potuerit ipsum castrum apprehendere, licitum sit et castrum tenere simul cum fevis quos tenebat per ipsum castrum, donec ipse contemptor habeat seniores emedatas omnes missiones et perdedas quas habuerit factas in apprehensione castri et in ejus guarda, et assecuratum, jurando manibus suis per sacramentum

convinentment, axi commester sera o necessari, oits los clams de cada una part; altra, en que los clas sien dits e recomptats, e iudicis donats dels jutjes elets de cascunas parts; lo terç, en que los clams e ls iudicis sien retrets dels jutge[s], e si ops sera o necessari los iudicis millorats, e apres sien loats e authoritzats, e aqui deuen crexer las penyoras a loament de lur jutge; lo quart en que l senyor del plet recobre las penyoras, e mentre que las tendra, que ls drets sien fet e ls iudicis complits axi com seran jutjats et de abdues las parts authorizats.

MAGNATES. Los magnats e ls cavallers si contrastan firmar dret a lurs senyors, com fer deuen, e per ço lurs senyors pendran postat de lur castell o lus empararan lo feu, no lus deuen retre ne lo castell ne lo feu entro que ls hajan fet dret e esmenadas totas las missions que l senyor, per la custodia de aquell, haura fetas, per lo preniment del castell e per l emparament del feu. E si en altra guisa hauran dada a ells postat, no lus ferm de dret entro que hajan lo castell recobrat, si doncs lo senyor no ha guerra e que haja ops aquell castell o que y haja son estar.

SI QUIS CONTRADIXERIT. Si algu contradira a son senyor la postat de son castell axi com dar la li deu, e n soferra reptament, si l senyor pora prendre aquell castell, sera li legut de retenir lo castell, ensemps ab los feus que ell tenia per aquell castell, entro que l menyspreedor haja esmenat a son senyor totas las perduas que haura fetas en pendre aquell castell e en guardar lo; e assegur, jurant ab sas mans per sagramental scrit, que la postat de

scriptum, ut potestas illius castri nullo modo sit ei amplius contradicta.

31. Si a vicecomitibus usque ad inferiores milites obierit quis intestatus et sine legali condicione suorum fevorum, licitum erit senioribus suis stabilire suos fevos cum quibus voluerint de infantibus defuncti.

32. Castellani in castris que tenerint per seniores suos non debent subtus illos mittere alios castellanos, nisi de consensu senioris. Sed si fecerint et seniores scierint et non contradixerint, castellani, illis scientibus et non contradicentibus missi, stare debuerint. Si autem scierint et contradixerint, eicia[n]t illos inde illi qui eos ibi miserunt.

33. Si aliquis suum feudum alicui dederit vel impignoraverit sive alineaverit sine consensu sui senioris, si senior scierit et contradixerit, imparare ipsum feudum poterit quoadcunque voluerit; si scierit et no contradixerit, imparare fevum non poterit, sed servicium ipsius feudi potest petere cui voluerit, tam a donatore quam a receptore. Et si contradictum ei fuerit servicium ipsius fevi, erit ei licitum emparare feudum et tenere in dominum, donec servicium predictum sit ei in duplo emendatum et bene assecuratum ut amplius non sit ei contradictum.

34. Qui fallierit hostes vel cavalcatas seniori suo, cui eas facere debuerit, aut emendet eas ei in duplo, si senior voluerit, aut emendet ei totum dampnum et missiones et perdedas quas senior per illius fallimentum fecerit. Similiter et milites, si in hostes et in cavalcatas sive in servicio dominorum suorum aliquid perdiderint, emendent illis seniores illorum sicut averare poterint.

35. Qui viderit seniorum suum necesse habere et fallierit ei de juvamine et de servicio quod e debuerit facere et propter hoc fecerit eum redimere,

aquell castell james en nulla guisa li sera contradita.

SI A VICECOMITUS. Si dels vescomtes als pus baixos cavallers mor negun intesta e sens leyal conditio de sos bens, sie legut als senyors stablir aquells feus a qualsevol dels infants del deffunct.

CASTALLANI. Los castlans no deuen altres sots castlans metre sots si en negun castell que tengan per lo senyor, sens consentiment de aquell senyor; e si ho fan, e ls senyors ho saben e no y contradixeren, los castlans qui hi seran, ells sabents e no contradients, hi deuran estar: mas si ho saben e contadixen, deuen los ne gitar aquells qui ls hi hauran mesos.

SI ALIQUIS SUUM FEUDUM. Si negun donara son feu a altre o l empenyorara o l alienara menys de consentiment de son senyor, e son senyor ho sab e y contradiu, emparar pot aquell fei quant que s vulla: si u sab e no y contradiu, no l pot emparar, mas lo servici de aquell feu pot demanar a qualsevulla, o al donador o al reebedor; e si li contradiu hom lo feu ni l servici del feu, sera legut al senyor de emparar lo feu o de tener lo en domini entro que lo servici perdut li sei esmenat en doble, e ben assegurat que de aquei avant no li sie contradict.

QUI FALLIERIT. Qui falra hosts ne cavalcadas a son senyor a qui fer las deu, o las li esmen en doble, si l senyor ho vol, o li esmen lo dan e las perduas e las messions que haura fetas per lo falliment d ell. Semblantment los cavallers si perden res en hosts ni en cavalcadas, esmenen lurs senyors axi com els ho porar averar.

QUI VIDERIT. Qui veura son senyor haver necessitat e li fara fallença de ajuda e del servici que fer li deu, e per aço lo fara reembre, aquell reenço en

redempcionem illam ullo modo debet assequi, nec habere. Si senior voluerit ut suus homo addat ei in servicium, crescat et ille ei in beneficium; si [n] autem, habeat nomo hoc quod solitus est habere et serviet ad seniore[m] ut convenit illi servire.

36. Qui solidus est de seniore optime debet illi servire secundum suum posse vel secundum illorum convencionem; et senior debet ipsum habere contra cunctos et nullus contra eum. Propterea nullus debet facere solidanciam nisi ad unum solum seniore[m], nisi concesserit ei senior cuius primum solidus fuerit.

37. Qui seniore[m] suum in bello vivum reliquerit dum adjuvare poterit, aut malo ingenio ei de pugna defecerit, perdere debet omnia que illum habuerit.

38. Qui ira ductus seniore[m] suum defidaverit vel ei suum fevum relinquerit, emparet ei senior suus cuncta que per eum habuerit et teneat tantum donec in ssum hominaticum revertatu, et firmet ei directum, et emendet illi per sacramentum deshonorem quam illi fecerit, et postea recuperet fevum quam relinquerit.

39. Qui seniore[m] suum despexerit et per superbiam eum pensabiliter defidaverit, perdere debet in perpetuum cuncta que per illum habuerit, et ei reddere, aliquid de suo mobili habuerit quod ei non serviverit.

40. Qui se sciente seniore[m] suum a manu vel a lingua occiderit, vel filium ejus legitimum, aut adilteravit uxorem ejus, vel tolleret ei suum castrum et non redderet ei sine pejoramento, aut fecerit ei malum quod non poterit redirigere vel emendare, per unum ex hiis, si pobatus vel convictus fuerit, debet venire in manu domini sui, cum omnibus que per eum habuerit, ad faciendum suam voluntatem, quia maxima bausia est.

41. De aliis namque abusiis et maleficiis que possunt redirigi vel

nulla guisa no deu haver ne conseguir. Mas si l senuor vol que l seu home li enadesca al servici, creca li lo benifet, sino lo hom haja ço que haver sol e servesca a son senyor axi com s pertany ni s cove.

QUI SOLIDUS. Qui es soliu de son senyor molt be li deu servir segons son poder e segons convivença, e l senyor lo deu haver contra tots e no altre contra ell: per aço null hom no deu fer solidança sino a un sol senyor, si doncs no li ho consent lo senyor de qui primerament sera soliu.

QUI SENIOREM. Qui son senyor lexara viu en batalla mentre que ajudar li puxa, o per mal enfan li fallira de batalla, perdre deu tot quant per ell te.

QUI IRA DUCTUS. Qui per ira mogut defiara son senyor o li lexara son feu, empar li son senyor tot quant ell haja, e tenga ho tant longament entre que torn a son homenatge e li ferm dret e li esmen ab sagrament la deshonor que feta li ha, e pays cobtre lo fey que lextat li havia.

QUI SENIOREM. Qui son senyor menyspreara o per ergull acordadament lo desfiara, perdre deu tots temps tot quant per ell te, e deu li retra tot quant del seu moble haja haut que servit no li ha.

QUI SE SCIENTE. Qui scientment ociura son senyor o de ma o de lengua, o son fill ledesme, o li adulterara sa muller, o li tolra son castell e no l li retra sens pijorament, o li fara mal que no li puxa esmenar ni redreçar, per una de aquestas cosas, si provat o convençut n es, deu venir en ma de son senyor ab tot quant per ell tenga per ferne a sa voluntat, car gran bausia es.

DE ALIIS NAMQUE. De las otras bausias e maleficus qui poden esser

emndari, firmet homo directum seniori suo, sicut mos est istius patrie, et faciat eum sicut ille ei iudicare fecerit.

42. Potestatem de suo castro et firmamentum de directo nullo modo contradicat homo seniori suo, sicut ei dare debet potestatem et facere directum [quia] quamdiu contradixerit bausator suus erit Et si pro hoc malum apprehenderit, nullo modo emendetur. Et si senior in hoc dampnum habuerit aut missionem fecerit, emendetur ei ab homine suo.

43. Si quis in curia seniore suo reptatus fuerit de bausia coram principe, debet se expiare per iudicium vel laudamentum ipsius curie; quod si facere contempserit, princeps debet eum inde distringere.

44. Similiter si senior voluerit militem suum injuste affligere, vel honore ejus tollere, potestas debet eum inde defendere et manu tenere.

45. Et si [quis] a potestate fuerit reptatus, debet se in manu sua mittere, et per iudicium ipsius curie redi[ri]gere et emendare dampnum et malum atque deshonorem quod e factum habuerit, aut expiare se debet de bausia per sacramentum, et [per] batalliam ad suum parem, qui de genere et de honore sit de suo valore, cum dampno et prodo quod per hoc debet habere. Dampnum et prodom ideo dicimus, ut tantum accipiat si vincerit quantum perderet si vinceretur.

46. Similiter sit inter magnates et eorum milites, excepto quod batallia non sit in illorum manibus facta, sed tantum in manibus facta, sed tantum in manibus fidelis ab utraque parte electi.

47. Cunctum malum quod fecerit homo ad senioem suum, vel senior ad hominem suum, sine fatigacione de directo et sine acuydamento debet esser utraque parte redirectum.

48. Omnes homines, a vicecomitibus usque ad inferiores milites eorum

redreçats o esmenats, ferm hom dret a son senyor, així com costum es de aquesta terra, e faça li axí com ell li fara jutjar.

POTESTATEM. Postat de son castell ni fermament de dret null hom no contrast en neguna manera a son senyor, axí com li deu dar postat e fer dret; car dementre que li contradira son bausador sera. E si per aço pren mal no li sie esmenat; e si l senyor hi han dan ni n fa menssio, que li sie esmenat de son hom.

SI QUIS IN CURIA. Si algun en cort per son senyor sera reptat de bausia devant lo princep, purgar se n deu per judici e per loament de aquella cort; e si fer no volra, lo princep lo n deu destrenyer.

SIMILITER. Semblantment si l senyor vol destrenyer a tot son cavaller, o tolre sa honor, la potestat lo n deu deffendre e mantenir.

ET SI QUIS A POTESTATE. E si per la potestat algu sera rapetat, deu se metre en sa ma, per judici de la sea cort redreçar e esmenar lo dan e lo mal e la deshonor que feta li haura, o se deu purgar de bausia per sagrament e per batalla a son par aquí de linatge de honor sie de sa valor, ab dan o ab prou que de aço deu haver; per aço diu dan o prou que tant prena si venç com perdria si era vençut.

SIMILITER SIT. Semblantment sie entre ls magnats e lurs cavallers, exceptat que batalla no sie feta en lur ma, mas en ma del feels elets de cascuna part.

CUNCTUM MALUM. Tot mal que hom fara a son senyor o son senyor a son hom, sens fadiga de dret e sens acuydament deu esser redreçat en cascuna part.

OMNES HOMINES. Tots homens dels vescomtes fins als pus baxos cavallers

honorem tenentes, debet ad potestatem jurare fidelitatem et suum honorem per sacramentale scriptum, illi videlicet de quibus potestas voluerit.

49. Sacramentum sit omni tempore juratum super altare consecratum vel super altare consecratum vel super sanctum evangelium; et illi qui juraverint, in omni sacramento, debent mittere suo sciente, excepto in bausia et in tradicionem, per Deum et hec sancta.

50. Omnes homines, tam milites quam rustici, jurent senioribus suis, sicut ipsi eis judicare fecerint juste in placitis; seniores vero hominibus suis nequaquam.

51. [Judei jurent christianis; christiani vero illis numquam.]

52. Sacramenta rustici qui teneat mansum et laboret cum pare bovum, sunt credenda usque ad septem solidos plate.

53. De aliis namque rusticis qui dicuntur baccallarii, credantur sacramenta usque ad quatuor marcos auri Valencie. Deinde quidquid jurent, per examen caldarie demonstratur.

54. Senex miles qui non poterit se defendere per semetipsum, vel pauper qui se non potest preparare de bello, credatur per sacramentum usque ad quinque uncias auri Valencie.

55. Alii quoque milites, a XX^{ti} annis usque ad sexaginta, quidquid jurent unde perjuri sint appellati, manibus propriis defendant ad illorum parem.

56. Sacramenta burgensium credantur ut militum usque ad quinque uncias auri. Deinde quidquid jurent, per bellum defendant, scilicet de pedone.

57. Fevos quos non tenuerint milites, si seniores eorum nagaverint non eos illis dedisse, averent illos per sacramentum et per batalliam, et habeant illos. Illos autem quos non tenuerint et exclamaverint, aut probent, per testes vel per scripturas, eos a

tenents honors d'ells, deuen jurar feeltat a la potestat, e sa honor, per sacramental scrit, ço es a saber aquells de qui la potestat ho volra.

SACRAMENTUM. Sagrament sie totstemp jurat sobre altar sagrat e sobre sancts evangelis. E aquell qui jurara, en tot sagrament deu metre a son scient, exceptat que en bausia e en traygo diga: per Deu e per aquests sancts.

OMNES HOMINES. Tots homens, axi cavallers com pagesos, juren a lurs senyors axi com ells los ho faran jurar per dret en plet; mas lo senyors no juren a lurs homens.

JUDEI JURENT. Jueus juren a christians, mas christians a jueus nunca.

SACRAMENTA RUSTICI. Los sagraments dels pagesos que tenen mas e lauran un parell de bous, sien creguts fins a set sous de plata.

DE ALIIS NAMQUE. Dels altres vilans que son dits bacallars sien creguts los sagraments fins a quatre mancosos de or de Valentia. De aqui avant qui s que juren, mostren ho per judici de calderia.

SENEX MILES. Cavallers vell qui no s pot defendre per si mateix, o pobre qui no s pot arrear a batalla, sie cregut per sagrament fins a cinc onces de or de Valencia.

ALII QUOQUE MILITES. Los altres cavallers de vint anys tro a sexanta, si res han jurat de que perjurs sien appellats, ab lurs mans proprias ho defenan a lur par.

SACRAMENTA BURGENSIIUM. Los sagraments dels burgesos sien creguts axi com dels cavallers fins a cinc onces; d aqui avant que s que juren, defenan se per batalla de pedon.

FEVOS. Los feus que tenen cavallers, si los senyors de aquells hauran negat que aquells a ells no hauran dats, averar ho deuen per sagrament e per batalla, e hajan los. Mas aquells que no tenen, si se n claman, o proven per scriptures o

senioribus eorum adquisisse, aut dimittant eos.

58. Si quis alicui homini jactaverit lanceam vel sagitam vel aliquod armorum genus, si in aliquo eum leserit, emendet ei malum quod fecerit; quod si illum consequi non poterit, pro sola presumptione quia jactaverit, aut stet illi ad talionem sub ipso eodemque pavore, aut emendet ei sicut unius plage medietatem. Et si armata manu aliquem requisierit, si non vulneraverit, sed tamne scutum vel vestimentum inciderit, vel in terram descendere vel cadere fecerit, similiter emedetur ei per plagam.

59. Si quis vulneraverit sive occiderit equum vel quodlibet aliud animal, homine super eo sedente, vel manu eum tenente, animal emendet in duplo, et deshonorem equitantis cum sacramento.

60. Omnes quippe naves Barchinone venientes vel inde recedentes, per omnes dies et noctes sint in pace et tregua Domini, vel sub deffensione principis Barchinone, a capite de Crucibus usque ad portum Salodii; et si quis in aliquo eis male fecerit, per mandamentum principis si illus redirectum in duplo cum sacramento.

61. Item statuerunt ut omnes homines nobiles et ignobiles, quamvis graves sin inimici, omni tempore sint securi per omnes dies et noctes, et habeant sinceram treugam et veram pacem, a Monte Catheno usque ad castrum Felix, et a colle de Finestrellis usque ad collem de sa Gavarra, et colle de Sarola et de calle Vitraria usque infra mare XII leucas. Et si aliquis homo preceptum transcederit in aliquo, malum et deshonorem quod fecerit emendat in duplo, et pro violacione banni componat ad principem C uncias auri.

62. Camini et strate per terram et mare sun de potestate, et per illius

per testimonis aquells haver adquisits dels senyors, o lexen aquells.

SI QUIS ALICUI HOMINI. Si algu gitara a degu hom lança o sageta o altre linatge de armas, si l nafrara o o l agreviara en res, esmen lo mal qui li haura fet; e si conseguir no l pora, per la sola presumpcio que ha haut, o estia li a talio en aquella mateixaa pahor, o li esmen axi com la meytat de una nafra. E si ab ma armada lo escometra e no l nafrara, mas que solament li trencara lo escut o las vestiduras, o lo fara caher o devallar en terra, semblantment sie esmenat per mija nafra.

SI QUIS VULNERAVERIT. Si algu ociura o nafrara cavall o altra bestia, home sient dessus o tenent en la ma la bestia, esmen en doble la deshonor del cavalcant ab sacrament.

OMNES QUIPPE NAVES. Todas las naus vinents a Barcelona o partints de Barcelona, per tots dies e per totas nints sien en pau e en treva sots deffensio del princep de Barcelona, de cap de Creus en tro al Port de Salou, e si negu los fa mal, per manament del princep sie esmenat al doble, e al principer la deshonor ab sacrament.

ITEM STATUERUNT. Statuiren que tots lo homens nobles e no nobles, jat sie aço que sien segurs e per tots dies e per totas nints hajan ferma pau e veras trevas de Montgat tro a castell de Fels, e del coll de Finestrelles en tro al coll de Çagavarra, e del coll de Serola e Vall Vidriera en tro dins la mar dotze lenguas. E qui passa aquest manament, lo mal e la deshonor que fara esmen en doble, e per lo rompiment del ban compona al princep cent onçar de or.

CAMINI ET STRATE. Los camins e las stradas per mar e per terra son de la

deffensionem debent esse in pace et truga per omnes homines tam milites quam pedites, tam mercerii quam negociatores, per illas euntes et redeuntes, vadant et revertantur quieti et securi, et sine ullo pavore, cum omnibus illorum rebus; et si quis illos requisierit, cederit, vulneraverit vel deshonoraverit, aut abstulerit eis aliquid de eorum rebus, deshonorem et malum quod illis fecerit in corpore emendet eis in duplo secundum illorum valorem, [et] quod abstulerit restituat eis in duplum, et insuper dent ad potestatem tantum de suo avere vel honore et jurejurando dicat super sanctum altare quod per deshonorem quem ei fecerit amplius non debet ei emendare.

63. Constituerunt eciam supradicti principes et preceperunt ut homines in eorum patria degentes fesissent omni tempore pacem et guerram, per mare et terram, sarracenis, secundum illorum precepta.

64. Quoniam per iniquum principem et sine veritate et sine justicia perit omni tempore terra et habitatores ejus, propterea sepedicti principes R[aymundus] et A[dalmodis], consilio et auxilio nostrorum nobilium virorum, decernimus atque mandamus ut omnes principes qui in hoc principatu nobis sun succesuri habeant omni tempore sinceram et perfectam fidem et veram locucionem; ita ut omnes homines nobiles et i[g]nobiles, reges, principes, magnates et milites, rustici et pageneses, mercerii et negociatores, peregrini et camina tenentes, amici et inimici, christiani, sarraceni et judei et heretici, possint se fidare et credere in illis, non solum autem illorum personas set eciam civitates et castella et honorem et avere ac uxores et filios et cuncta que habuerunt, sine timore et absque ulla mala suspicione; et omnes homes nobiles et i[g]nobiles, manates, milites et pedites, marinarii et cursarii et

potestat, e per deffensio de ell deuen esser en pau e en treva per tots dies e per totas nits, axi que tots homens, cavallers e mercers e mercaders e homens de peu, anants e vinents, vajan e vingan segurs e quitis, ab totas lurs cosas, sens tota pahor; e si negun los escometra e els batra o ls nafrara o ls deshonorra en res, o ls tolra res de lurs cosas, lo mal e la deshonor que ls fara en lo cors los esnen en doble segons lur valor, e aço que ls tolra restituesca los ho en onze dobles, e mes avant don a la potestant tant de son haver e de sa honor que per sacrament jur sobre lo altar que per la deshonor que feta li ha no li deu pus esmenar.

CONSTITUERUNT ECIAM. Constitueren encara los sobredits princeps e manaren que tots los homens estants en lur terra faessen tots temps pau e treva e guerra, per mar o per terra, als sarrahins, segons lurs manament.

QUONIAM PER INIQUUM. Car per inic princep e sens veritat e sens justita se destroeix e pereix per tots temps la terra e sos habitants, per aço los sobredits princeps Ramon e Adalmus, ab consell e ajuda dels nobles barons, decernim e manam que tots los princeps qui en aquest principat son a venir apres de nos hajam tots temps fer fe e perfeta e vera paraula; de guia que tots homens nobles e no noles, reys e princeps e magnats e cavallers, vilans e pagesos, mercers e mercaders, peregrins e viandants, amics e enemics, christians e sarrahins, iueus e heretges, se pugan en ells fiar e creure, no solament lurs personas mas ciutats e castells, honor e haver, muller e fills e tot quant hajan, sens paer e sens tota suspita; e tot homes nobles e no nobles, magnats, cavallers e pedons, mariners, cossaris e moneders, en lur terra estants e de altre loc vinents, ajuden als sobredits princeps lur fe e lur paraula tenir, guardar e governar per drete fe

monetarii, in illorum terra stantes vel aliunde advenientes, adjuvent predictos principes eorum fidem et locucionem tenere, custodire et gubernare, per rectam fidem sine engan et sine malo ingenio et sine malo consilio, in omnibus videlicet causis, tam in magnis quam in parvis; et inter cetera firmiter custodiatur ab eis pax et securitas quam principes dederint Ispanie et sarracenis, tam per terram quam per mare.

65. Similimodo firmissime observatur treuga et securitas quan preceperint principes inter inimicos teneri, quamvis ipsi inimici eandem et securitatem ei non auctorizaverint.

66. Emparamentum quod fecerit princeps per se vel nuncium suum, vel sagionem suum, vel suum sigillum, nemo sit ei ausus deseparare, nisi primum fatigaverit se de directo in principem ad consuetudinem ipsius curie. Moneta autem, tam auri quam argenti, ita diligenter sit servata ut nullo modo crescat in ere, nec minuaturo auro vel argento, nec eciam penso. Qui vero hec omnia vel unum ex hiis, scilicet pacem et treugam, emparamentum vel monetam, fregerit, violaverit seu falsaverit, quia tale malum est et tale dedecus quod nemo redirigere potest vel emendare ad principem, ita stabiliendo precipimus ut persone eorum, cum omni honore et avere, veniant in manu principis ad faciendam suam voluntatem secundum consilium et laudamentum ipsius curie; quia fides et justicia et pax et veritas principis, quibus omne regnum gubernatur, regnum et plus quam regnum valent. Et ideo nullus extimare potest vel debet alio quolibet precio vel emenda. Qui hec supradicta fregerit, emendet vel dirigat ad principem, nisi ut superius statuimus venire in manu sua.

67. Item statuimus ut si quis seniori suo juraverit aliquid quod tenere non curet, dampnum quod seniori suo

sens engan e sens mal enginy e sens mal consell en tots plets, grans e pocs; e entre las cosas guarden fermanent la pau e la seguretat de Espanya daran als sarrahins axi per terra com per mar.

SIMILIMODO. Semblantment fermament sie observada treva e pau e seguretat que l princep manara tenir entre ls inimics, jatsie aço que aquells inimics no hajan atorgada aquella treva.

EMPARAMENTUM. Emperament que l princep haja fet per sio per sonmissatge o person saig o per son segell no l gos negu deseparar, si doncs primerament no s fadiga de son dret al princep a costuma de la sua cort. Moneda, axi de or com de argent, axi diligentment sie servada que en ninguna guisa no cresca en aram ni minue en or ni en argent ni encara en pes. Qui totas aquestes cosas o una de aquestas, ço es pau e treva, emperament o moneda, trencara corrompra o falsara, per ço car tant gran mal es e tal onta que negu no l pot redreçar o esmenar al princep, en axi stablins manam que las personas en ells, ab tota lur honor e haver, vengan en ma del princep a fer sa voluntat segons consell e loament de la sua cort. Car fe e justicia e pau, veritat del princep ab que tot regne es governat, valen regne e mes que regne; e per ço nul hom no pot extimar ni deu que per algu altre sien esmenadas ni redreçadas al princep las sobreditas malfetas sino axi com dessus havem statuit venir en la sua ma.

ITEM STATUIMUS. Statuim que si algu jurara a son senyor ço que tenir no li vulla, lo dan que vindra a son senyor per

juraverit aliquid quod tenere non curet, dampnum quod seniori suo per transgressionem sacramenti evenerit emendet ei in dupli; et si per hoc poterit esse salvus de sacramento, deinde et sacramentum teneat et cuncta que seniori suo jurando convenerat faciat et attendat. Si autem et perjurus esse viderit, aut manum perdat, aut centum solidis redimat, aut quartam partem facultatum suarum amittat, proventuram in manu illius cujus perjurus effectus esset. Postea non testificetur in placito nec credatur per sacramentum.

68. Princeps namque si quolibet casu obcessus fuerit, vel ipse idem suos inimicos obcessos tenuerit, vel audiverit quemlibet regem vel principem contra se venire ad bellandum, et terram suam ad succurrendum sibi monuerit, tam per litteras quam per nuncios vel consuetudines quibus solet admoneri terra, videlicet per fumos, omones homines, tam milites quam pedites, qui habeant etatem et posse pugnanti, statim ut audiverint vel viderint, quam cicius poterint ei succurrant. Et si quis ei fallerit de juvamine quod sibi in hoc facere poterit, perdere debet cuncta que per illum habet in perpetuum; et qui per eum honorem non tenuerit, emendet ei fallimentum et deshonorem quem ei fecerit cum avere et sacramento manibus propriis jurando quoniam nemo debet fallere ad principem ad tantum iopus vel necessitatem.

69. Item statuerunt siquidem predicti principes ut exorquia nobilium videlicet et magnatum, ta miltum quam bugecium, omni tempore in principium potestate devenia[n]t, videlicet omnium illorum alodia; quia quod principi placuit legis habet vigorem. De mobilibus illorum vero, faciant ipsi exorchi quodcunque voluerint, tam prentibus [quam] ecclesiis, sive pro illorum animabus ea atribuunt.

lo traspassament de aquell sagrament li esmen en doble e si per aço pot esser saul, de aqui avant tengo lo sagrament e atena e faça aytant com a son senyor jurant havia convengut; e si es perjur o es vist esser ho, perdra la ma o la reema de cent sous, o pedra la quarta part de tot quant haura en la ma de aquell de qui es perjur; e puys no puxa testificar en plet ne sie cregut d aqui avant de sagrament que faça.

PRINCEPS NAMQUE. Lo princep si per qualque cas sera assetiat o ell tendra sos inimics assetiats o oira algun rey o princep venir contra si a batallar, e amonestara sa terra que li acorrega per letras o per missatges o per costumias ab las qual sol esser la terra amonestada, ço es ab farons, tots homes axi cavallers com pedons qui hajen edat de combatre qui aço oiran ni veuran, com pus tost puxan li vajan socorre. E si negu li fallira de la ajuda que en aço fer li pora, perdre deu tots temps tot quan per ell tenga. E cell qui per ell res no tindra, esmen li lo falliment e deshonor que feta li haura ab haver e ab sagrament, jurant ab las propias mans. Car negum hom no deu fallir al princep a tant gran ops o necessitat.

ITEM STATUERUNT. Statuiren los sobredits princeps que las exorquias de nobles, ço es magnats axi cavallers com de burgesos, que tostempes vengan en poder del princep, ço es a saber tots los alous lurs, car ço que al princep plau ha força de ley; mas de lurs mobles façan los dits exorcs tot ço que ls placia a parents o esgleyas, o dones per lurs animas.

70. Comunie et conveniencie quas invicem milites et pedites fecerint in cavalcatas et in ven[a]ciones ire volentes, firmiter tenentur ab eis qui eas audierint et auctorizaverint, et qui eas audierint et tacuerint et non contradixerint, ut ita habeant pro dum et dampnum quemadmodum inter illos fuerit convetatum.

71. Per bonum usaticum et bene ab hominibus illorum auctorizatum, statuerunt sepe dicti principes ut omnes homines seniores habentes, nullo ingenio vel racione, neque per dffidamentum, neque per acuydamentum, necque per illorum fevum illis reciltum, gaytent personas eorum, nec encalcent, neque vulnerent, neque capiant, neque requirant, neque captos teneant. Si vero, quod absit, hoc aliquis seniori suo fecerit, veniat in manu illius tamdiu stare captus donec habat illu emendatum malum et dedecus quod illi factum habuerit, secundum iudicium principis et ejus curie, videlicet illud malum quod in persona eius fecerit.

72. Strate et vie publice, aque currentes et fontes vivi, et prata et paschua, silve et garrice et roche, in hac patria fundate, sun de potestatibus, non ut habeant per alodium vel teneant in domin[i]o, sed ut sint omni tempore ad empramentum cunctorum illorum populorum, sine illius contrarietatis obstaculo et sine aliquo constituto servicio.

73. Rochas namque habeant potestates in tali dominio ut quicumque eas habat, in suo fevo vel in suo alodio, non condirigat super eas, nec juxta eas, fortitudinem aliquam, necque castum, necque ecclesiam, necque monasterium, sine licencia et consilio principis. Quod si fecerit aliquis qui suum honorem habeat juratum principi, perjurus erit in hoc, sine aliqua intermissione, donec dimittat condireccionem.

COMUNIE. Comunias e convinças que ls cavallers e ls homens de peu fan entre si volents anar en host e en cavalvadas o en cassas, fermament sien tengudas per aquells qui las oiran e las autorizaran e per aquells qui las oiran e callaran e no contradiran, que axi hi hajan prou o dan com entre ells sera convengut.

PER BONUM USATICUM. Per bon usatge e ben autoriztat per lurs homens statuiren los sovendits princeps, que tots homens havents senyors per null enginy ni per nulla raho, ne per desfiament ne per acuydament ne per feu leixat, no aguayten lurs personas ne encalcen ne cometan ne nafren ne prenan ne presos los tingan. E si se esdevenia que negu faes aço a son senyor, venga a sa ma estar pres tant longament fins li haja esmenat lo mal e la deshonor que fet li haura segons juy del princep e de la sua cort, ço es lo mal que fet haura per sa persona.

STRATE. Stradas e vias publicas e ayguas corrents e fons vivas, prasts e pasturas, selvas, garrigas e rocas qui son fundadas en aquesta terra son de las potestats; no que ho hajan per alou ne ho tengan en domini mas que tots temps sien empriu de lur pobles, sens tot contrast e sens servici sabut.

ROCHAS. La rocha han las potestats en tal senyoriu que qui las haja en son feu o en son alou no bastesca sobre ellas ne entorn de ellas alguna força ne castell ne esgleya ne monastir, sens licencia y consell del princep, perjur sera en aço sens alguna entremissio, en tro que leix la condirectio.

74. *Cequiam aque molendinorum que fluit ad Barchinonam mandamus [esse] intactam omni tempore. Et qui eam presumptive fregerit, componat principi centum uncias auri Valencie per unamquamque vicem; et qui in absconso hoc ad rigandum fecerit, componat principi per singulas vices ternas uncias auri predicti.*

75. *Si quis judeo vel sarraceno baptizatis retraxerit illorum legem vel appellaverit eos transsallits vel renegats, vel si quis infra menia nostra vel burgos primum traxerit gladium contra alium vel appellaverit aliquem cuguç, propter bannum emendet principi viginti uncias auri Valencie. Et si ibi aliquod malum audierit vel acceperit, nullo modo emendatum sit ei, et ille postea stet adversario suo ad directum et justiciam.*

76. *Auctoritate et rogatu cunctorum illorum nobilium et magnatum constituerunt supradicti principes R[aymundus] et A[dalmodis], qualiter omne donum stet inconvulsum perhempniter et firmun. Addicientes ut si quis suum castrum vel honorem vel aliquam possessionem, voluerit dare filio suo vel filie, vel nepote vel nepte, tali vero racione ut cuncta que dederit cunctis diebus vite sue tenat et post ejus obutum venit donaverat remaneat, tale convenit adhibere firmitatem quod etiam postmodum voluntatem suam nullatenus mutare possit, hoc scilicet ut recipiat eum ad hominem manibus comendatum, aut donet ei potestatem de castro et eos qui honorem quem dederint habuerint per eum, aut faciat jamdictum castrum et honorem habuerit. Quod si hec omnia fecerit, sed etiam unum ex hiis predictis, deinde voluntatem suam mutare non poterit, si illa justa facta fuerit donacio aut nulla alia imperdierit racio. Nam leges et jura condedunt patrem bene facere filio suo vel nepotei, donando ei vel meliorando eum de suo honore; et est usu facere hoc*

CEQUIAM. La sequia de l aygua dels molins que decorra a Barcelona manam esser no tocada per tots temps; e cel qui presumptuosament la trencara, compona al princep cent onces de or per cascuna vegada, e qui amagadament ho fara per regar, compona al princep tres onces de or per cascuna vegada.

SI QUIS JUDEO. Si algun hom a jueu o a sarrahi batejats retraura lur leys ls appellera renegats o trassallits, o si algu dins nostres murs e nostres bures primer traura coltell contra altre o l appellera cugus, per ban esmen al princep vint onças de or de Valentia; e si aqui ou mal o l pren en alguna guia no li sei esmenat, e ell estia puis a son adversari a dret e a justicia.

AUCTORITATE ET ROGATU. Per autoritat e pres de tots lurs nobles e magnats constituiren los sobredits princeps Ramon e Adamus que tot do estiga ferm e durablement, ajustants a aço, que si negu volia donar a son fill o a sa filla castell o honor o alguna possessio, o nagueix a son net o a sa neta, ab tal raho, que tot quan donal li aura tenga tots los dies de la sua vida e apres son obte que romanga a aquell a qui donat ho haura, aytal fermetat hi cove ajustar, que apres aço no puxa mudar d altra guisa sa voluntat, aço es a saber, que l reba per son home de amns comanant, o lo do postat del castell, o li coman lo castlan del castell e aquells qui han per ell la honor que li dara, o faça lo dit castell o la honor a ell adquirir del senyor per ma de qui haura lo castell o la honor a ell adquirir del senyor per ma de qui haura lo castell o la honor. E si fara totas aquestas cosas, o una de aquestas, de aqui avant no puxa mudar sa voluntat si aquell do es fet a dret o altra raho no ho empatza: car drets e leys atorgan lo pare fer be a son fill e a son net, donant e millorant a ell de sa honor; e es

aliquando in presenti, aliquando in absconso ob tomorem ceterorum filiorum suorum, sive seniorum, vel etiam parentum et amicorum. Ea propter prelibate principes et omnes de eorum cura sana intencione lauda verunt et laudando constituerunt hujusmodi pretaxata tenedone, videlicet hominaticum, potestatem casti, auto comendacionen castellani, autadquisicionem de seniore, talem in omnibus firmitatem obtinere, quod deinceps nulla daudulencia calliditate suberti, vel aliquo ingenio possit mutari. Hoc quoque modo et ordine possit pater vel avus meliorare filium suum vel filiam, vel etima nepotem suum vel neptem.

77. Exhereditare autem possunt predicti genitores filios suos [vel filias], vel nepotes sive neptes, si illi tam presumptuosi existerint ut patrem aut matrem, avum aut aviam, graviter percusserint aut deshonestaverint, vel de crimine eos in iudicio accusaverint, aut filii efficiantur bausatores, vel si filie matrimonio se conjugere noluerint; tales siquidem manifeste convicti ab hereditate supradictorum, si idem avus vel avia, pater vel mater voluerint, sun repellendi.

78. Si quis filium suum vel filiam seu nepotem suum sive neptem exheredare voluerit, nominatum illum exherederet, et culpam per quam exherederet dicat, et alium in loco suo instuat, et ea culpa ab eo qui instituitur heres vera esse probetur. Si unum ex hiis deffuerit, exheredare filium vel filiam, nepotem vel neptem nullo modo poterit; et si presumpserit, irritum erit et nil valebit.

79. Possunt etiam principes, mangates et milites dare cui voluerint illorum honorem, illum scilicet quem expectant sibi juste venire in appercione post mortem alicujus possessoris. Sed postea non possunt mutare suam voluntatem, si adquisitor jam erat homo illorum manibus comendatus, aut

acostumat aço fer a vegadas en present, a vegadas en amagat per temor dels fills o de senyors o de parents o de amics. E per ço los ja dits princeps e tota lur cort ab sana intentio ho loaren e loant constitutiren la sobredita teneo, ço es homenantge e postat de castell o commanda de Castlan e acapte de senyor, obtenir aytal fermetat en totas cosas que de aqui avant per neguna fraudulent calliditat no uxa esser subvertida ne per null enginy puxa esser modada. E per aquesta manera e per aquest orde puxa lo pare o l avi millorar son fill o sa filla o encara son net o sa neta.

EXHEREDITARE. Desheretar poden los dits pares genitors lurs fills o follas, nets o netas sin son tan presumptuosos que l pare o mare, avi o avia greument firan o ls dehonren o ls accusen de crim en judici, o si ls fill son fets bausadors, o si las fillas no s volran ajustar a marits mas turpament viuran, o si ls fills tornan sarrahins e no se volen penedir: tots aquests aytals manifestament con vençuts pot lo pare e la mare, lo avi o la avia desheretar si s vol.

SI QUIS FILIUM SUUM. Si negun vol desheretar fill o filla, net o neta, nomenadament los desheret e diga la culpa per que los deshereta e instituesca altre en son loc qui haja a provar la causa del desheretament esser vera. E si una de aquestas cosas defall, no pot desheretat fill ne filla, net ne neta en neguna guisa; e si u fa va sera e res no valra.

POSSUNT ETIAM. Poden encara los princeps e ls magnats o ls cavallers donar lurs honors a qui s volran, ço es a saber aquella honor que per dret speran que los pots venir en obertura apres la mort d aquells qui la honor posseexen. Mas apres no poden mudar lur voluntat, si lo acaptador era ja lur hom de mans

propter illud donum ad hominem illum receperint, quia hoc erat talis tenedo ut si senior hunc honorem ei non dedisse negaverit, sufficisset ei averamentum sicut faceret si jam hunc honorem tenuisset, quia multociens hoc donum invenitur esse in absconso factum; propterea sepe dicti principes ad talem donum dederunt omni tempore averamentum.

80. *Judicium in curia datum*, [vel datum] a iudice de curia electo, ab omnibus sit acceptum et omni tempore secutum; et nullus, aliqui ingenio vel arte, ausu sit recusare. Quod si ferecerit vel facere voluerit, persona sua cum omnibus bonis que videretur habere veniat in manu principis, ad suam voluntatem faciendam. Qui iudicium curie recusat curam falsat, et qui curiam falsat principem dampnat, et qui principem vel dampnare punitus et dampnatus sit omni tempore, et cuncta sua progenies; et demens est et sine sensu qui sapientia et scientie curie vult resistere vel contrastare, in qua sunt principes, episcopi, abbates, comites, vicecomites, comitores, vasvessores, philosophi et sapientes atque iudices.

81. *Judicia curie et usatici gratis* debent accepti esse et secuti, quia non sunt missi nisi per severitatem legis; quia omnes possunt placitare, sed compositionem juxta leges non omnes possunt implere. Quia leges iudicant homicidium esse compositum in CCCis aureis, qui valent duo mille CCCC solidos plate fine; evulsionem autem oculi, centum; pro pede, centum; et sic per cetera membra; iudicant nempe omnes homines equaliter, nichil vero iudicant inter vassallum et seniore, quia in legibus non invenitur hominaticum. Et ideo facienda que sunt secundum usaticum, aut erunt facta. Constituerunt prelubati principes ut omnes cause secundum usaticum essent iudicat, et, ubi non sufficerent usatici, revertantur

comanat o l'havien rebut a home per aquell do, car aço sera a ell aytal tenedo que si l senyor negara haver donat a ell aquella honor bastar li ha averament, axi com faria si ja hajes tenguda la dita honor, car moltes vegades aquest do es fet en rescost amagadament; per ço los sobredits princeps donaren tots temps averament aytal do.

JUDICIUM IN CURIA DATUM. Iuy donat en cort o donat per iutge elet de cort, de tots sie rebut e en tots temps seguit; e null hom per engan ne per art no l gos rebujar; e cell qui ho fara, sa persona ab tot quant ha venga en ma del princep, a fer ne sa voluntat. Car qui rebuja lo iudici de la cort, damna lo princep; e qui lo princep damnar volra, punit e damnat sie tots temps ell e sa primogenitura; car orat e sens seny qui vol contrastar al seny e al saber de la cort en que ha princeps, bisbes, abbats, comtes, vescomtes, comdors, vervessors, philosophs, savis e iutges.

JUDICIA CURIE. Iyus de la cort e ls usatges de grat deuen esser rebuts e seguits, car no son mesos per per la aspresa e duresa de la ley; car tots poden pledejar, mas compositio segons las leys no poden complir. Car las leys jutjen homicidi esser composit e esmenat en trescent sous de morabatins, qui valen ara mil e quatre cents sous de plata fina; traure ull e tallament de ma, cent; per peu, cent; e axi per tots los altres membres; e jutgen tots homens equalment e no jutgen res entre vassall e senyor, car en leys no troba hom homenatge; e per ço las cosas fetas e a fer, constituiren los dits princeps que sien jutjadas segons lo usatge; e aqui hon no bastaran los usatges, torna hom

ad leges goticas et ad principis arbitrium, ejusdemque iudicium atque curie.

82. Quicumque subdiac[h]onum occiderit, CCC solidos componat; qui dyachonum vero, CCCC solidos; qui pre[s]biterum, DC solidos; qui monachum, CCC solidos culpabilis iudicetur; qui episcopum, DCCCC solidos.

83. Si quis per treugam domini se miserit en aguayt vel stabilierit ag[u] ayt infra honorem vel terminum castris adversarii sui, et cum ipso aguayt in crastinum per foras treugam fori fecerit, ita debet emendare sicut faceret si per treugam domini fecisset.

84. Stabilierunt supradicti principes quod adversarius quilibet suum adversarium in placito speret usque ad horam diei terciam. Deinde vero, si vult, accipiat pignora et teneat fallimentum per fadigamentum directi, si ille adversarius qui ad placitum fallerit non habuerit es sine engan; et si habuerit, placitum causidico suo non demandarevit. Non tamen ita inter homines et illos seniores; satis videtur esse congruum sperare homines seniores suos usque ad nonam.

85. Precipimus ut perjuriam caveantur, nec admittantur testes ad juramentum antequam discutiantur; et si aliter discuti non possunt, separentur ad invicem et singulariter inquirantur. Et non liceat accusatori testes eligere absente accusato suo. Et omnino nullus nisi jejunos ad sacramentum vel testimonium admittatur. Et ille qui ad testimonium admittatur. Et ille qui ad testimonium adducitur, si refutatur, dicat ipse qui eum refutat vel probet quare eum recipere noluerit. Et de ipso pago, non de altero, testes eligantur, nisi forte longius extra comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit perjurii, manum perdat aut centum solidos redimat.

a las leys e al arbitre del princep e a son juy de la cort.

QUICUNQUE SUBDIACHONUM. Quis qui ociura subdiaca, tres cents sous compona; qui diaca, quatre cents sous compona; qui prevere ociura, sis cents sous; qui monge ociura, quatre cents sous compona e culpable sie jutjat; qui bisbe, nou cents sous.

SI QUIS PER TREUGAM. Si negu en treva de nostre senyor se sera mes en aguayt o stablira din la honor o terme del castell de son adversari aguayt, e ab aquell aguayt lo endema per fores treva mal fara, axi lo deu esmenar com faera si en treva de nostre senyor ho havie fet.

STABILIERUNT. Statuiren encara los dits princeps que casun adversari sperar l'altre adversari en plet en tro a la terça hora del die. D aqui avant, si s vol, prena las penyoras e tenga aquell adversari qui al plet fallira no ha res sens engan; e si haver haura e no comanara lo plet a son causidic. No sera axi entre los senyors e lurs homens; asats es convinent cosa que ls homes esperen lurs senyors entro a la hora nona.

PRECIPIMUS. Manam que perjuriis sien esquivats, ne testimonis sien admesos a jurament ans que sien discutits; e si altra manera no s poden discutir, sien separats los uns dels altres, e singularment sien inquirits; e no sie legit al accusador elegir testimonis, absent lo accusat. E perço algu no sie legit al accusador elegir testimonis, absent lo accusat. E perço algun no sie admes a sacrament, o a testimonium, sino deju; e aquell qui es duyt a testimonium, es es recusat, aquell qui l recusa diga e porve perque no l vol rebre. E de aquell territori, e no de altre, los testimonis sien elegits, si doncs per ventura la causa no s dega inquirir lony, fora de aquell comtat. E si algu sera conveçut de perjuri, perda la ma, o la reema per cent sous.

86. Et testes, antequam de causa interrogentur, sacramento distringantur, ut jurent se nichil aliud nisi rei veritatem esse dicturos. Hoc eciam jubemus ut honestioribus magis quam vilioribus testibus ad fidem potius admittantur; unius autem testimonium, quamvis splendida et ydonea vidatur esse persona, nullatenus est audiendum.

87. Si quando cujuscunque injusta appellacia comprobatur, sumpus quos pro appellacione adversarius suus compellitur sustinere, non in sumplum sed in quadruplum ei reformare cogatur. Duo vel tres ydonei testes ad omnia negocia probanda sufficiunt. Unius testimonium legibus et canonibus improbat.

88. Nullus unquam accusator presumat simul esse et iudex et testis, quoniam in omni iudicio quatuor persone necesse sunt semper adesse, id est: iudex electus, accusatores ydonei, deffensores congrui, atque testes legitimi. Iudices autem debent uti equitate, accusatores intencione ad ampliandam causam, deffensores ad extenuacionem et ad minuendam causam; testes debent probare veritatem.

89. Accusatores et testes esse non possunt qui ante externum diem aut nudus tercius inimici fuerint, ne irate nocere cupiant, vel lesi se ulcisci [velint]; inoffensus igitur accusatorum et testium effectus querendus est et non suspectus. Ydonei testes non [videntur esse] quibus imperari potest ut testifice[n]t.

90. Per scripturam nullius accusacio suscipiatur, sep propria voce accuset, si legitima et condigna accusatoris persona fiat, presente videlicet eo quem accusare desiderat, quia nullus absens accusari potest aut accusare.

ET TESTES. Los testimonis, abans que de la causa sien interrogats, sien estrets ab sacrament que juren altra no diran sino la veritat. E aço manam que mes sien admesos a fer fe lo pus honests testimonis que los pus vils; mas lo testomini de un, jatsie que sie splendida e ydonea persona, no deu esser oit.

SI QUANDO CUJUSCUNQUE. Si quantquequant la appellatio de algu sera provada injusta, las despesas que son adversari en aquella appellatio haura forçosament sostengudas, no en simple mas en quatre dobles li sie forçat retornar.

NULLUS UNQUAM. Negu presumesca en algun temps acusador ensemps esser jutge e testimoni, car en tot juy quatre personas hi son necessarias esser sempre, ço es: juges elets, acusadors ydoneus, defenedors congruus, e testimonis legitims. Los jutges deuden usar de equitat, los acusadors entendre ampliar la cusa, los deffenedors a extenuar e minvar la causa, los testimonis deuen provar la veritat.

ACCUSATORES. Accusadors o testimonis no poden esser qui abans del dia passat, o poc temps son estats enemics, perço que irats no cobejen noure, o nafrats no s vullen venjar; doncs dels acusadors e dels testimonis se deu querer lo voler no offes e no sospitos. Idoneus testimonis no son visos esser aquells als quals pot esser manat que façan testimoni. Dos o tres ydoneus testimonis bastant a provar tots negocis. Testimoni de un per leys e per canones es improvat.

PER SCRIPTURAM. Per scriptura accusatio de nagu no sie presa, mas ab sa propria veu avvus, si legitima o condigna es la persona del acusador, e present aquell que deja accusar, car negu absent no pot esser acusa ne accusar.

91. Auctoritate et rogatu omnium illorum nibilium virorum constituerunt sepe dicti principes Raymundis Berengarius et Adalmodis ut omnes homines, tam nobilis quam innobiles, ad potestatem venientes vel cum eis stantes sive ab eis recedentes, habuissent omni tempore per omnes dies et noctes pacem et trugam et fuissen securi ab omnibus illorum avere et honore, et cum omnibus hominibus eorum honorem tenetibus vel illorum honores permantentibus sive eorum servicio laborantibus, cum cunctis que habuerint vel possederint, usquequo in domibus suis reversi sint. Et si aliquis aliquid eis nocuerit, vel aliquod dampnum vel forefacturam eis fecerit, ipsa die teneat se per acuydatum a potestate. Et si per hom aliquod malum prehenderit, nullo modo ei emendatum sit. Et ille qui precepta principium transcenderit et ad illos qui in hac deffensione sunt postivi vel ad res illorum aliquod malum aliquo ingenio fecerit, cuncta mal que fecerit, cuncta que rapuerit, cuncta que tulerit, in undecuplo eis restituat quibus violencias fecerit, per districcionem potestatis, et postea emendet ad potestatem deshonorem quem ei fecerit, cum avere et sacramento manibus propriis jurando.

92. Constituerunt eciam ut factis ad invicem querimoniis, su persone eorum inter quos cause erit postea ad hominaticum vel ad sacramentum fidelitatis seu eciam ad amiciciam per ifem comprehensam advenerint, prefate querimonie, si ibi non fuerint rentente, sin invalide et repuntentur infirme.

93. De magnatibus vero, scilicet vicecomitibus, [comitoribus sive] vasvessoribus, nullus presumat deinceps ullo modo punire impios, id est pendere per justiciam, ne[c] castrum contra principem noviter hedificare, nec fortitudinem tenere obcessam, nec debellare cum ingeniis, quod rustici

AUCTORITATE ET ROGATU. Per authoritat e per precis de tots lurs nobles barons constituiren los demunt dits princeps Ramon e na Dalmus que tot homens, axi nobles com no nobles, vinents a la potestat o estant ab ell o partint de ell, hajan en tots temps per tots dies e nits pau e treva, e sien segurs de tots lurs inimics, ensempr ab tota lur honor e haver, a ab tots aquells qui honor tenen per ells o en lur honor estan o en lur servici treballan, ab tot quant han e posseexen, entro que en lurs casas sien tornats. E si algu los nouira o qualche dan o tala los fara, aquell die se tenga per acuydat de la potestat, e si per aço algun dan pendra no lo sie esmenat. E cell qui l manament dels princeps traspassara, e a aquells qui en aquesta deffensio son posats ni a lurs cosas mal fara per negun enginy, tot quant mal fet li haura e tot quant tolt li haura e tot quant portat se n haura en onze dobles ho restituessa a aquells a qui violentia haura feta, e n sie destret per la potestat; e puys esemen a la potestat la deshonor que haura feta, e n sie destret per la potestat, ab haver e ab sacrament, jurant ab lurs propias mans.

CONSTITUERUNT ECIAM. Constituiren encara mes, que de clams que hu faria de altre, si las personas de aquells entre ls quals lo plet sera puys venen a sacrament de feeltat o a homenatge o amistança per fe compresa, los sobredits clams, si aqui no son retenguts, sien perpetualment invalids y tenguts per finits.

DE MAGNATIBUS. Dels magnats, ço es vescomtes, comdors e vasvessors, negu presumesca de aci avant en nenguna manera tormentar ni punir los culpables, ço es a saber penjar per justicia ne edificar novellament castell contra lo princep ne tenir força assetiada ne combatre foginys, que los pagesos

dicunt fondibula, gossa et gatta, qua magnum dedecus esset potestati. Quod si fecerit, statim cum requisitus fuerit a principi, castum relinquat vel destruat, et fortitudinem ei reddat sine pejoramento, si captam illam habuerit; et cuncta malefacta que ibi fecerit emendet in duplo cui fecerit, per districtum illius; et si milites vel alios homines ibi deprehenderit, solutos illos ei reddat. Postea vero emendet illo deshonorem quem ei in hoc fecerit, cum avere vel honore, per sacramentum manibus propriis jurando quod amplius ei emendare non debet; qui hec forciam non est concessa facere nisi potestatibus.

94. Quia justiciam facere de malefactoribus datum est solummodo potestatibus, scilicet de homicidiis, [de] adulteriis, de veneficiis, de latronibus, de raptoribus, de baustatoribus et de aliis hominibus, ut faciend de illis, sicut eis visum fuerit, truncare pedes et manus, trahere oculos, tenere captos in carcere longo tempore, ad ultimum vero, si opus fuerit, eorum corpora pendere.

95. Mulieribus eciam truncare nares et labia et aures et mamillas, et si necesse fuerit in ignem cremare. Et quia terra sine justitia non potest vivere, ideo datur potestatibus justiciam facere; et sicut datum est eis justiciam facere, sit et licitum erit eis cui placuerit dimittere et perdonare.

96. Laudaverunt eciam et auctorizaverunt supra dicti principes, Raymundus et Adalmodis cum eorum magnatibus, ut ecclesias et clericos et eciam eorum directa atque justicias, sive eciam treugas fractas et sacrilega in eorum episcopatu facta, requirant et placitent et distringant et judicent episcopi in eorum capitulis vel in sinodis [seu etiam in conciliis] vel in com[mun]itatibus.

97. [Item statuerunt prelibati principes ut potestates confirment omni tempore et teneant pacem et treugam.

appellan fonevol, gossa ni gala, car gran onta seria a las potestats. E cell qui ho fara, mantinent que n sera request per la ptestat leix lo castell o l desfaça e reta la força sens pijorament, ni presa la hura, e esmen tots los malfets que fet y haje en doble, aquell a qui fets lo haja, per destret del princep. E si aqui ha presos cavallers e d altres homens solts, reta los li, apres esmen al princep la deshonor que en aço feta li aura, ab haver o honor, per sacrament jurant ab sas mans que pus no deu esmenar; car aquesta força es atorgada de fer sino a las potestats.

QUIA JUSTICIAM. Car fer justitia del malfaytors es donat solament a las potestats, ço es del homenyers, dels adulterers, dels metziners, dels ladres, dels robadors, dels baustadors e dels altres malfaytors, que la façam a lur semblant trencar los peus e las mans, trer los ulls, tenir presos en tavega lonc temps, e si mester es penjar lo cors a la perfi.

MULIERIBUS. A las fembres tolre lo nas e ls lambrots e las orellas e las mamellas, e si ops es cremar en foc. E per ço car terra no pot viure sens justitia, per ço es dat a las potestats de fer justitia, axi lus es legut de perdonar e de jaquir a qui s vullan.

LAUDAVERUNT ECIAM. Loaren, atorgaren e auctorizaren los ja dits princeps Ramon e Adalmus ab lurs magnats que esglesias e clergues e tots lurs drets et justitias, ne leix trevas trencadas e sacrilegis qui fossen fets en lurs bisbats, requiran e pledejen e destrenyan e iutjen los bisbes en lurs capitols o en lurs senats o encara en lurs concilis o lurs communitats.

Domini et faciant eam confirmari et teneri ab illorum [terre] magnatibus, nec non et ab omnibus hominibus in eorum patria degentibus; et si aliquis in aliquo pacem et treugam Domini fregerit, redirigat ad iudicium episcoporum ejus].

98. Omnia malefacta que sint per treugam domini facta, omni tempore sint in duplo emendata, exceptis illis qui sunt a pace et treuga Domini ejeti.

99. Treuga data, tam inter amicos quan inter inimicos, sine engan sit observata et custodita; si vero, quod absit, in aliquo fracta fuerit, in simplum sit redirecta.

100. Si quis de homicidio probatus fuerit vel convictus, veniat in manu proximorum deffuncti et senioris eorum, si noluerit directum facere aut non potuerit, [et] poterunt facere illorum voluntatem sine morte.

101. De compositione omnium hominum interfectorum, eorum propinqui sive filii quibus ad capiendam hereditatem legitimam successio competit, accusare reum vel homicidam poterunt, et indubitanter persequi habeant potestatem. Quod si fecerint, habeant compositionem homicidiis facere secundum legem vel secundum morem istius patrie.

102. De omnibus hominibus expectis militibus, scilicet de burgensibus et bajulis atque rusticis, consituerunt sepedicti principes haberi de esmenda terciam partem seniores eorum in quorum honore steterint quando interfecti fuerint vel quando aliquod malum vel contumeliam in corpore vel in honore sive in avere apprehenderit, si eorum seniores valde eos adjuverint inde; ita tamen ut a quibus acceperint compscionem, sine engan faciant illis diffnicionem, laude vel consilio proborum hominum vel eciam istius patrie iudicum vel potestatum.

OMNIA MALEFACTA. Tota malafeta que en treva de nostre Senyor sie feta tots temps sie asmenada en doble, exceptats a aquells qui de pau e treva de nostre Senyor son gitats.

TREUGA DATA. Treva donada, axi entre amics com entre inimics, sens engan sie guardada e observada; e si, ço que Deu no vull, en alguna cosa sera trencada, en simple sie redreçada.

SI QUIS DE HOMICIDIO. Si algu de homicidi sera provat o convençut, venga en ma dels proismes del hom mort e del senyor d ells, sino volra fer dret o no pora, o fer ne lur voluntat sens mort.

DE COMPOSICIONE. De la compositio de tots homens qui seran morts, los fills o los proismes als quals se esguarda legitima successio de pendre la heretat, poden accusar lo culpable o lo homeyer, e indublitadament hajan poder de perseguir lo; e si ho faran, hajan la compositio del homicidi axi com jutjat los sera segons las leys e segons las costumas de aquesta terra.

DE OMNIBUS HOMINIBUS. De tots homens, exceptats cavallers, ço es de burgesos e de balles e pagesos, constituiren los sobredits princeps que ls senyors de ella hajan la terça part en la esmena de aquells qui en lur honor staran quant seran morts o quant algun mal o onta en cors o en honors o en haver pendran, si los senyors lurs ne hauran forment ajudat; axi empero que aquells de qui hauran presa compositio, sens engan façan a ells diffinitio per laor e consell de prohomens o encara de jutges o potestats de la terra.

103. Si aliquis malum acceperit et antequam eum vendicet exinde quesierit justiciam, [si malefactor eam inde illi facere promoserit, et ille, renuens justiciam recipere], postea aliquod malum proinde fecerit, primum emendet malum quod perpetraverit et postea accipiat exinde a malefactore illo justiciam quam inde facere debuerit; quod si malefactor justiciam contenderit, si aliquod malum propterea apprehenderit, nullo modo emendatum ei sit.

104. Si quis homines habuerit qui, non suo precepto vel consensu, Aliquod malum fecerint alicui, et ille propter eos et de illis justiciam facere promiserit, et firmare ut eam faciat voluerit, si ille qui malum apprehenderit justiciam recipere noluerit et postera exinde aliquod malum alicui fecerit, primum redirigat sicut juste judicatum fuerit malum quod fecerit, primum redirigat sicut juste judicatum fuerit malum quod fecerit, [et] postea recipiat per seniores suum justiciam de hominibus suis sicut ille eis facere debuerit; quia sicut malum quod factum est per fatigacionem directi nullatenus debet esse emendatum, ita illud quod factum fuerit super firmamentum directi nullatenus debet remanere ut non sit redirectum.

105. Si quis contra alium aliquam querelam habuerit et ad justiciam faciendam eum vocaverit, ille autem, nec timore Dei, nec iudicis jussu, nec propinquorum nec amicorum commonitu, justiciam querelatori facere noluerit; querelator autem, ira comotus, res ejus mobiles rapuerit, immobiles inversit, domos concremaverit, messes et vineas et arbores devastaverit; postera reus aliquo tempore ad justiciam venerit; quitquid dampni ad querelatorem fecerit vel lucrum quod posset de rebus cepisse primum ei restituat, et postea querelator res quas ex bonis ejus possidet ei reddat;

SI ALIQUIS MALUM. Si algu pendra mal e enans que se n venje ne querra justitia, si l mafeytor la li profer, e ells apres rebujant li fa negun mal per aço, primerament li esmen lo mal que fet li haura, e puys prena de aquell malfeytor lo dret que fer li deja. E si lo malfeytor contradiu a fer li dret, si per aço pren null mal, no li sie alguna manera esmenat.

SI QUIS HOMINES. Si negu haura homens qui façan mal a negu, no per son consetiment ni per son manament, e ell promet de aquellas malfeytas fermar e fer dret per ells, si aquells qui l mal hauran pres no volen prendre dret de justicia e puys per aço faran algun mal, primerament ho redrecen axi com per dret sera jutjat, e puys prendan justitia del senyor per son homens aixi com fer la n duera: car axi com lo mal qui es fet per fadiga de dret no deu esser esmenat, axi ço qui es fet sobre proferiment de dret en nulla guisa deu romandre que no sie redreçat.

SI QUIS CONTRA ALIUM. Si negun hom contra altre haura alguna querela e l citara qui li faça dret, e aquell no li vol fer dret ni per temor de Deu ni per manament de juje ni per amonestament de amics ne de proisme; e lo clamater mogut de ira robara las cosas de aquell mobles, e invadira las immobiles, e cremara casas e messer, e tallara vinyas e arbres; e puys lo reo per algun temps vendra a dret; quinsevulla mal que haja fet al clamater e lo guany que poguera hver pres de las suas cosas li redreç primerament, e puys lo clamater tot quant posseeix dels seus bens li reta; mas de aço que gasta ne haura ni li sie

consumpta vero, si aliquid lucri ad presens habeat tantum resturet, et postea reus justiciam faciat querelatori sicut facere debet.

106. De bajuliis, qualescunque sint, respondere debet [bajuli] dominis suis de eorum directis per calderiam, eciam, sine judici[i]s. Bajulias vero nullis bajulis concedat heredibus suis sine consensu senioris.

107. Rusticus si desemperaverit hoc quod ei recte emparatum fuerit, pro sola presumptione det quique solidos; et si rem inde traxiverit, restituat illu in duplo, salvo suo jure. [Miles vero quod desemperaverit solvat, et quod abstulerit restituat in sumplum cum sacramento].

108. Si quis violenter virginem corrumpere, aut ducat eam in uxorem, si illa et parentes ejus voluerint et dederint ei sum exovat, aut donet ei maritum de suo valore. Si nom virginem quis violenter adulterverit et impregnaverit, similiter.

109. De rebus et facultatibus de exorquiis pagensibus illis ad hoc seculo discessis, eorum seniores habeant partem illam quam deberent habere in simul fillii, si ibi erant vel remansissent ab exorquiis procreati.

110. Similiter, de rebus et possessionibus cucuciorum, si earum maritis nolentibus erit facta cugucia, ipsi eorum seniores, equa porcione, habeant partem totam adulterancium conjugum. Si vero, quod absit, maritis, volentibus vel precipientibus [vel] assencientibus fuerit facta ipsa cucucia, illorum talium just et justiciam habenat integritur illorum seniores.

111. Si autem [mulieres] non grata voluntate set metu vel precepto mariti hoc peregerint, immunes sint a maritis et senioribus et absque que ulla amissione propriorum bonorum; et si eisdem mulieribus placuerit separaent

tengut, sino tant solament del guany que li n sobrara, e puys lo reo faça dret al clamater axi com fer se deura y cove.

DE BAJULIIS. De las ballias, quals que sien, deuen respondre los balles a lurs senyors de lurs drets per caulera, encara sens judicis. Las ballias empero no deuen donar a lurs hereus sens volunts de lurs senyors.

RUSTICUS SI DESEMPARAVERIT. Pages qui desemparara ço que dretament li sera emparat, per la sola presumptio done sinc sous. E si res trauran, restituesca ho en doble, saul son dret. Cavaller qui desempara pac ço que desempara, restituisca ço que tolt haura en simple ab sacrament.

SI QUIS VIOLENTER. Si negun violentament corrompra verge, o la prena per muller, si ella e sos parents ho volen e li donen son axovar, o li don marit de sua valor. Si algu violentament adulterara la fembra qui no es verge e la emprenyara, axi mateix.

DE REBUS. De las cosas e de las facultats dels pagesos qui moren exorcs os senyors hajan la part que degueren haver tots los fills ensemps, si romanguessen procreats dels exorcs.

SIMILITER DE REBUS. Semblantment de las cosas o de las possessions dels cuguços, si la cugucia es feta los marits no volents, ells e lurs senyors, per eguals parts, haran tota la part de las mullers adulteras. E si per ventura, ço que Deu no vulla, ab volentat o ab manament o ab consentiment del marit sera feta la cugucia, d aquells aytals hajan los senyors lur dret entregament.

SI AUTEM MULIERES. E si las mullers no fan aço per voluntat lur mas per paor o per manament de lurs marits, sens culpa sien de lurs marit o de lurs senyors, e sens tota perdua de propis bens. E si a las ditas mullers plaure, separa se de

se a maritis, ita tamen quod non amittant dotem suam vel sponsalicia.

112. Mariti uxores suas reptare possint de adulterio, eciam per suspicionem, et iulle debent se expiare inde per illarum avagant, per sacramentum et per batalliam, si ibi erunt manifesta indica vel signa competencia; uxores militum per sacramentum et insuper per militem; uxores civium et burgecium et nobilium bajulorum per pedonem; et uxores rusticorum manibus propriis per calderiam. Si vicerit uxor, retineat eam vir suus honorifice et emendet ei omnes missiones quas facerint omnes amici ejus in ipso placito et in ipsa batallia, et malum de ipso bataller. Si autem victa fuerit, veniat in manu mariti sui cum cunctis que habuerit

113. Vere judex non erit nisi quod judicaverit ad verum traverit, et per sacramentum et batalliam vel per judicium aque calide sive frigide.

114. Hoc quod juris est sanctorum vel potestatum aut castrorum terminatorum, nemo potest eis impedire nec pro suo jure deffendere nec rectinere nec eciam longinqua ducentorum annorum possessione.

115. Tutores vel bajuli respondeant si voluerint pro pupillis; sin autem, expectandum est usquequo pupilli sint talis etatis, id est XX annorum, ut placitare possint cum querentantibus. Sed si poterint probare se esse faticatos de directo in patres eorum, illico debent tutores pro pupillis respondere et placitare, absque ulla prolongacione; ita tamen ut cum decesserit statim pater, veniant homines manibus propriis comendati, et accipant per manum illius castella et fevos quos tenebant per dominum patrem ejus, et eciam si parvulus est, et donet eis potestatem de ipsis castris. Deinde veniant cum eo ad seniore pro cujus manu debent habere suum honorem et comendent eum illi et

lurs marits, aixi que no perdan lur dot ne lur sponsalici.

MARITI UXORES. Los marits poden reptar lurs mullers de adulteri, si u saben, o per suspita; e ellas se deuen purgar per lur avagant, per sagrament e per batalla, si aqui seran manifets indicis o signes competents.

Muller de cavaller per sagrament e mes avant per cavaller. Mullers de ciutadans e de burgesos e de nobles balles per pedon. Mullers de pagesos per caulera ab lurs propias mans. Si la mujer venç, retenga la son marit honradament e esmen li totas las messions que ella e son amics hauran fetas en aquell plet e en aquella batalla e lo mal de bataller; e si sera vençuda, venga en ma de son marit ab tot quant haura.

VERE JUDEX. Verament denunciador no sera de altra guisa si ço que denunciara no traia a ver per sagrament o per batalla o per judici de aygua calda o freda.

HOC QUOD JURIS EST SANCTORUM. Açò que es dret dels sançts o de las potestats o de castells termenats, null hom no ls ho deu empatxar ni deffendre per son dret ne encara per longa possessio per doscents anys.

TUTORES VEL BAJULI. Los tudors o los balles responan si s volran per los pupills; e sino, deu se esperar en tro que los pupills sien de edat de vint anys, que puxan pledejar ab los clamaters. Mas si poden probar que s sien fadigats de dret en lur pare, mantenen deuen los tudors respondre per ells e pledejar sens tot prolongament; empero axi que com lo pare muyra, mantenen vengan sos homens devant lo fill, e sien fets sos homens comadats ab lurs propias mans, e prenan los castell e ls feus per mans d ell, que tenien per mans de son pare, per xic que sie, e donen li postat de aquells castels; e de aqui avant vingan ab ell al senyor, per ma de qui deu haver aquella honor, e comanan lo li, e façan li

faciant accipere per manum suam honorem quem pater ejus tenebat per eum, et illi cum tutore, et tutor cum illis, serviant ad seniore, ita ut pupillus non perdat suum honorem; et sint homines tutoris, salva fidelitate senioris, ita nempe ut si tutor voluerit honorem illius peiorare, vel super usualem terminum, id est ultra XX annos, tenere, adjuvent illi ad seniore illorum sine engan. Interim vero teneat tutor infantem et honorem ejus et nutriat illum bene et honorifice; et ad suum tempus faciat eum militem sicut decet et reddat illi suum honorem. Si autem et puella est, det ei maritum laudo et consilio proborum hominum, et similiter reddat ei suum honorem sine diminucione. Rustici quoque recuperent a tutore illorum honorem et mobile ad XV annos.

116. Sarracenis in fuga positis, quicumque eos invenerit et retinuerit antequam transeant Lupricatum, reddat eos dominis suis, et pro mercede sua habeat de unoqueque singulos mancucios; a Lupricato usque ad Francolinum, man [cu]cios tres; deinde unciam [unam auri] et ferros et vestimenta.

117. Rusticus vero si invenerit aurum vel argentum, quod vulgo dicitur bonetas, vel equum vel mulum vel ancipitrem, id est auctor, vel sarracenum, statim denunciaret domino suo et demostret et reddat, et accipiat ab eo qualem mercedem inde ei senior dare voluerit.

118. Rusticus cum acceperit malum in corpore, vel dampnum de avere vel honore, nullo modo audeat vindicare nec diffinire. Sed statum ut apprehenderit clamet ad dominum suum, et simul cum eo accipiat inde justiciam vel directum, et faciat inde finem ad illius preceptum.

119. Solidos de compositione arborum incisorum aliquociens

prendre per sa ma la honor que son pare per ell tenia; e aquells ab lo tudoe, e lo tudor ab ells, servescan al senyor, axi que l pubill no perda sa honor; e sien homens del tudor, salva la feeltat del senyor, axi qui si l tudor vol la honor pijorar o tenir ultra lo terme acostumat, que ajuden a lur senyor sens engan; entretant empero lo tudor tenga lo infant e sa honor, e nodresca lo ben e honrradament, e a son temps faça l cavaller, axi com se conve, e reta li sa honor. E si eas fadrina, don li marit ab loament e consell de prohomens, e semblantment reta li sa honor sens diminutio. Los pagesos recobren del tudor lur honor e lur mobile a quinze anys.

SARRACENIS. Sarrahins quant fugen, si null hom los troba ans que hajan passat Lobregat e ls reten, torn los a son senyor, ab guardo que haja de quiscu sengles mancuses; de Lobregat a Francoli, tes mancuses e mig; e de aqui avant una onça de or e ls ferros e las vestiduras.

RUSTICUS VERO. Pages si troba or ne argent, que lo vulgar diu bonetes, ne cavall o mul o sarrahins o stor, mantiment ho diga e monstre a son senyor, e reta li ho, e prena d ell ço que son senyor dar lur en lora per guardo.

RUSTICUS CUM ACCEPERIT. Pages com haura pres mal en lo cors o dan en son haver o honor, en neguna guisa no ho gos venjar ne definir; mas tantost com lo haura pres se clam a son senyor, e ensemps ab ells prenan justitia e dret, e façan fin a manament de son senyor.

SOLIDOS. Los sous de esmena o de compositio dels arbres trencats a

precipimus esse aureos, sicut lex jubet, aliquociens ex denariis, quia sicut arobores menes non habent similem valorem, ita non debent habere equalem compositionem; et concedimus in arbitrium iudices crescere vel minuere hanc compositionem secundum valorem arboris et secundum dampnum illarum et deshonorem domini.

120. In bajulia vel garda unde quis habuerit hominaticum vel censum, si hoc bene secundum suum posse custodierit et deffenderit, habere ibi debet et stancamentum et moderatum adempamentum, scilicet de herbis et de pleis, de ortis et de fructibus arborum, et nullo ingenio debet ei malum exire. Quod si fecerit, emendet ei dominus alodii, et insuper adjuvet [eum] si per hanc bajuliam vel gardam habuerit placitum vel guerram. De bajulia vel garda ubi non habuerit hominaticum vel censum, non habebit stancamentum, sed aliud totum.

121. Si quis dixerit se esse fadigatum de justicia in principem, vel in episcopum, aut in dominum suum, seu in adversarium suum de directo, aut apposuerit ei esse a pace et treuga Domini ejectum, aut dixerit seniozem suum habere diffidatum vel acuydatum, si hoc probare nequiverit, emendet omnia malefacta que pro hac occasione fecerit; posteaque faciat querimoniam, querat justiciam, petat directum, ita publice coram omnibus ut non possit ei esse negatum.

122. Omnes homines, postquam acuydaverint potestatem, teneant eis pacem et trugam tringinta diebus; et potestates ad vicecomites vel comittores, XV diebus; et ad vasvesores et alios milites, decem diebus.

123. Christiani non vendant arma sarracenis, nisi ex consensu principis; quod si fecerint, arma que ven[di]derint recuperent, quamvis eis grave sit, et nisi hoc fecerint, centum uncias auri

vegadas manam esser de or, segons la ley mana, a vegadas de diners, axi com tots arbres no han semblant valor, axi no deuen haver equal compositio; e atorgam que sie en arbitre del jutge de crexer o de minvar aquesta compositio segons la valor dels arbres e segons lo dan e deshonor de lur senyor.

IN BAJULIA. En batllia o en guara de hont algun haja homenatge o cens, si ho guarda e ho deffen be segons son poder, deu haver aqui estacament e temprat a empriu de herba, de palla e de ortis, de fruyts de arbres, e per null enginy no li n deu mal exir; e si ho fa, que no li ho esmen lo senyor del alou, e mes avant ajut li, si per aquesta ballia o guarda ha plet ni guerra. De ballia e de guarda hont no ha homenatge ni cens, no haja estacament, mas tot lo sobre pus haja.

SI QUIS DIXERIT. Si negun diu esser se fadigat de justitia en princep, ni en bisbe, ni en son senyor, ne en son adversari de dret, o li allevara que sie gitat de pau o de treva de senyor, o dira que son senyor lo ha acuydat o desafiat, si prover no ho pora, esmen li tots los malfeyts que per aço fara, e puyts faça son clam e quira justitia e deman dret, axi publicament e moltas vegadas que ni li puxa esser negat.

OMNES HOMINES. Tots homens puyts hauran acuydat la potestat li tingan pau e treva trenta dies; e las potestats als vescomtes e als comdors quize dies; e als vasvessors e altres cavallers deu dies.

CHRISTIANI. Los christians no venan armas a sarrahins, sino de consentiment de princep; e aquells qui ho faran, las armas que venudas hauran recobren, per be que greu los sie, e si no u fan que

potestati persolvant. Similiter componant si cibum eis vendiderint contradicente principe. Eandem compositionem faciat qui fecerit scire sarracenis cavalcadas vel ardentum potestatis, vel discoperiet eum de consilio suo vel de secretis suis, emendato malo quod inde exierit.

124. Alium namque supradicti principes nobilem, honestum et utilem miserunt usaticum quod illi tenuerunt et successoribus suis tenere in perpetuum mandaverunt: scilicet ut tenerent justiciam et judicarent per directum, et manutenerent oppresum, et occurrerent obsesso; et quando vellent edere, facerent cornare ut nobiles et ignobiles venirent prandere, et ibi distribuere palias quas hab[er]ent in magnatibus et in eorum familia, et ibi mandarent hostes cum quibus irent ad destruendam Yspaniam, et facerent novos milites.

125. Item constituerunt supradicti principes quod si aliquis per semetipsum vel per suum nuncium voluerit acudare vel diffidare suum seniore, securus possit facere, securus dum sterit et securus usquequo ad domum suam reversus fuerit. Interim vero, tet illud si poterit; quod si vetare non poterit, illico notificet domino suo, et nisi fecerit dampnum malefactoris habebit.

126. Statuerunt eciam quod si parentes cum filiis, aut filii cum parentibus, contencionem vel placitum habuerint, parentes sint iudicati ut seniores, et filii velut homines manibus propriis comendati.

127. Quod si filii senioribus patris sui aliquid forifecerint, pater cogat filios suos ut illam forefacturam ipsius senioribus redirigant et emendent, aut ipse emendet pro eis; quod si facere noluerit, exheredet filios suos omnino et de manu teneat sine engan.

donen cent onças de or a la potestat. Semblantment componen si ls venen condit, contradient la potestat. Aquella mateixa compositio faça qui fara a saber a sarrahins cavalcada ni ardit del senyor, ne l descobrira de son consell ne de sos secrets, e que esmen lo mal que n exira.

ALIUM NAMQUE. Altre noble, honest e profitos usatge meseren los sobredits princeps, que ells tengueren e a lurs sucesors manaren tenir per tots temps, ço es, que tenguessen cort e gran companya, e fessen condit, e donassen soldadas, e fessen esmenas, e tenguessen justitia e jutjassen per dret, e mantenguessen lo opremut, e acorreguessen al assetiat, e quant volguessen menjar que fessen cornar que tots nobles e non nobles se venguessen a dinar, e aqui partissen los vestiments que haurian entre los magnats e enfre lur companya, e aqui menassen hosts ab que anassen a destruir Espanya, e aqui fessen cavallers novells.

ITEM CONSTITUERUNT. Item statuiren los soven dits princeps, que si negun per si mateix o per son missatge volia acudare o desafiar son senyor, segur ho puxa fer, segur mentre vendra, e seguir mentre que estara, e segur entro que sie tornat a sa casa; entretant empero, si sabra dan de son senyor, vet lo si pora, e si vedar no l por a tantost ho notific a son senyor, e si no u fa, dan de malfaytor ne haura.

STATUERUNT ECIAM QUOD SI PARENTES. Statuiren encara que si ls pares ab los fills, o ls fills ab los pares, havien contentio ni plet, que ls pares sien jutjats axi com senyors, e ls fills axi com lurs homens comanats ab lurs proprias mans.

QUOD SI FILII. Si los fills als senyors de lurs pares algun dan faran, lo pare destrenya los fills que aquells forfeit esmenen e redrecen als senyors, o ell ho esmen per ells; e si fer no ho volen, desheret los de tot en tot e ls desmantenga sens engan.

128. Item statuerunt quod si aliquis filius mangatum terre, tam majorum quam minorum, fecerit aliquod malum alicui homini ex castro patris sui vel ex honore ejus, aut cum hominibus suis, ipse pater cogat filium suum et ipsos homines suam terram tenentes redi[ri]gere malum quod fecerit, aut ipse pro illo redirigat. Quod si filius adhuc ex aliis locis, non ex honore paterno vel castro, nec cum hominibus patris, aliquod malum alicui fecerit, non redeat in paternum castrum vel honorem, neque pater aut mater impendant ei aliquod beneficium vel protegant eum in aliquo. Quod si fecerint, emendent malum quod filius perpetraverit et homines quod secum deduxerit.

129. Statuerunt siquidem prelibati principes ut si contecio evenerit aut placitum surrexerit inter christianos et judeos, sufficiant ex utraque parte duo testes ad probanda eorum negocia, videlicet unus christianus et alter judeus; ita tamen ut si probarei[n]t pro judeis, testificent similiter ambo et juret christianus.

130. Statuerunt eciam prefati principes et recognoverunt esse bonam fide ut omnes homines postquam quilibet habuerint salutatum vel oscultatum, nullo ingenio aliquid ipsa die ei forifaciat; si vero, quod absit, fecerit, sine interdico aliquo aliquam forifaturam cui factam habuerit redi[ri]gat et emendet.

131. Similiter nempe statuerunt ac bonum causimentum esse laudaverunt ut si quis cum alio hospitaverit vel comederit, VII diebus sequentibus ab illius dampno se omnino absteineat neque per aliquod ingenium aliquam foricaturam ei nullo modo faciat, nec per seniore[m] suum, neque per amicum, necque per seipsum. Quod si evenerit, quod fecerit redirigat cui fecerit et emendet sine engan.

ITEM STATUERUNT. Item statuiren que si negum fill dels magnats de la terra, axi dels majors com dels menors, haura fet mal a negun hom de castell de lur pare o de la honor de aquell, o ab sos homens, que ell destrenga son fill e sos homens terratinents de redreçar lo mal que hauran fet, o ell redreç lo per ells. E encara si lo fill de altres locs, no del honor del pare ni del castell, ni ab los homens del pare, fa mal a negu, no torn al castell del pare ni en honor, ni lo pare ni la mare li façan algun be ni l cobren en res; e si u faran, esmen lo mal que l fill haura perpetrat e els homens que ab ell menats haura.

STATUERUNT SIQUIDEM. Statuiren los desus dits princeps que si contentio ni plet era entre christians e jueus, de cascuna part basten dos testimonis a provar lurs negocis, ço es a saber un christia e altre jueu; axi empero que si proven per lo christia, testifiquen amdos e l jueu jur; e si proven per lo jueu, axi mateix testifiquen amdos e jur lo christia.

STATUERUNT ECTIAM PREFATI. Statuiren encara aquells mateix dits princeps e conegueren esser bona fe que tots homens pus que auran saludat altre qualsevulla o besat, que per null enginy aquell die no li façan mal; e si u fayan, sens altre contradit que aquella malafeta que feta li hauran, li redrecen e li esmenen.

SIMILITER NEMPE. Semblantment statuiren e loaren esser bon cosiment que si algu menjara o albergara ab altre, que per set dies apres de tot son dan se abstenga, que per algun engan no li faça negun dan per si, ne per son senyor, ne per amic; e si ho faya, que li ho redres sens engan.

132. Constituerunt igitur ut si quis cum alio ierit vel fuerit, sive in via, aut in domo, seu in agro, seu in aliquo quolibet loco, si aliquis eum requisierit vel aliquid de suo ei tollere voluerit, adjuvet eum prout melius poterit sine engan contra cunctos homnes, eciam contra seniores suos; et nulla ex hoc pertineat calumpnia, et senior suos nullo modo possit eum reptare inde in aliquo de hominativo vel de sacramento transgresso, nisi antea ab ipso seniore suo, sive ab amico, amonitus fuerit ut eum non guidasset nec cum illo isset.

133. Anno ab Incarnacione Domini M.^o c. lxiij. Facta est confirmació sive pacti pacis Domini ab episcopis et abbtibus et diversi ordinis religiosis clericis apud Barchinonam in sede sancte Crucis santeque Eulalie jussu domini domini Raymundi Berengari et domine Adalmurs Barchinone principum, assercione et clamacione illorum terre magnatum et ceterorum christianorum Deum timencium.

Constitucione namque predictorum omnium sacntitum est ut ab illa ora et deinceps nullos homor vel femina ecclesiam neque mansiones que in circuitu ejus sunt usque ad XXX^a passus non dstringat aut invadat, nisi episcopus aut conocici quibus illa ecclesia subdita fuerit, propter suum censum aut per hominem excomunicatum hinc eiciendum.

Ecclesias autem illas in hac deffensione non ponum in quibus castella sunt facta; eas namque ecclesias in quibus raptoes, predones seu malefici vel fures predam vel furtum congregaverint vel malefaciendo inde exierint aut illuc redierint tamdiu salvas esse jubemus donec querimonie et malefacta ad propium episcopum vel ad sedem prius perveniant.

Si autem ipsi predones aut fures precepto episcopi vel conocicorum ejusdem sedis justiciam facere noluerint

CONSTITUERUNT IGITUR. Constituiren doncs que si negu ira o sera ab altre en via, o en casa, o en camps, o en altre loc, si negu lo escometra ni res del seu li volra toltre, que ell li n ajud axi com muls puxa sens engan contra tots, encara contra sos senyors; e non tema calumpnia, ni son senyor en nulla guisa no lo n puxa reptar ni de homengatge ni de sacrament transpassat, si doncs de abans per son senyor o per son amic no era amostatat que no l guias ne anas ab ell.

ANNO AB INCARNACIONE. En l any de la Incarnatio de Jesu-Christ M. C. Lxiij. Es feta confirmatio de pau de nostre Senyor per los bisbes e abbats, religiosos e clergues de diversos ordens envers Barcelona en la seu de sancta Creu e de sancta Eulalia per manament del senyor en Ramon Berenguer e de la dona na Dalmus princeps de Barcelona, e per assertio e acclamatio de aquells magnats de la terra e de tots los altres christians tenents de Deu; e ab constitutio de tots los demunt dits es fet que de aquell die de aqui avant negum hom o fembra, o esgleya ne casa qui entorn de aquellas on tro a trenta passos no destrenga ne evsesca, sino lo bisbe o los canonges als quels la dita esgleya sera sostmesa, per son cens o per hom excommunicat de aquen foragitador. Aquellas esgleyas empero en aquesta deffensio no posam en las quals son construïts castells; mas aquellas esgleyas en las quals los robadors o ladres la presa o furt hauran ajustat, o malfanet de aquen exiran o aqui tornaran, tant longament manam esser salvas entro que ls clams e los malefics primerament al propri bisbe o la seu pervengan. Si empero aytals robadors o ladres per manament del bisbe o dels canonges de aquella seu justitia fer no volran o ho dilataran, per authoritat del bisbe e del canonges de aquella seu sie hauda aquella esgleya

aut distulerint, tunc auctoritate episcipi et cononicorum ejusdem sedis habatur illa ecclesia absque immunicione. Ille autem homo qui aliter ecclesiam invaserit aut ea que in circuitu ejus sunt usque ad XXX^a passus irruperit, summam sexcentorum solidorum pro sacrilegii compositione emendet, et tamdiu excommunicetur quoque digne satisfaciant.

134. Si ille qui plivium fecerit fidem quam convenerit portare contempserit, licerat illi cui mentitus fuerit eum dstringere et pignorare in treuga et pace per omnes dies; ita tamen ut moderatum faciat districtum, aut competens capiat pingus, quia non est justum capere magna pginora pro modicis debitis. Si ille qui plivium fecerit didem protaverit et de suo debitum persolverit, itlle qui eum in plivium miserit et eicere noluerit, in duplo ei solvere cogatur totum dampnun quod ei per illum plivium evenerit.

135. Si quis seniozem suum despexerit et ei viliter respondiderit, [et de reptament quod ei fecerit eum dementitus fuerit, si malum in ibi acceperit, nullo modo ei emendatum sit, si senior ex hoc verum dixerit: si autem et senior mentitus fuerit, emendet ad hominem suum malum et deshonorem quem ille et sui in ibi ei fecerint.

136. [Miles vero postquam fuerit a seniore suo de baudia reptatus, non debet ei repondere de illis querimoniis donec a reptamento se expiaverit, nisi senior antea ei dimiserit reptamentum.]

137. Constituerunt inquam supradicti principes ut si majores cum minoribus causam habierint et sacramenta inter eos judicata fuerint jurent majores minoribus per sementipsos, si minores habere potuerint illorum quoequales qui pro eis jurent. Sin eautem, jurent monores majoribus et majores donent eis illorum consimiles qui hoc jurent illis quod illi eis jurare

sens immunitat. E aquell hom qui en altra manera esgleya esvasira o aquellas cosas ento[r]n d ella son tro a trenta passos trencara, summa de sis cents sous per compositio de sacrilegi esmen, e tant longament sie excommunicat entro que ho satisfaça.

SI ILLE QUI PLIVIAM. Si aquell qui haura haura feta fermaça no volra attendre la fe que promesa haura, sie legut a aquell a qui mentit haura que l destrenga e l penyor tots dies en pau e en treva; axi empero que li faça emesurat destret, e prena convinent penyora, car no es just pendre grans penyas per pocs deutes. Empero si aquell qui haura feta fermaça attendra sa fe e pagara l deute de ço del seu, aquell qui l mes en fermaça e no lo n volra gitar, sie forçat de pagar li en doble to lo dan que per fermaça li sera vengut.

SI QUIS SENIOREM. Si negu menyspreara a son senyor e li respondra vilment, e del reptament que ell li fara lo desmentira, si mal ne pren, en deguna guia no li sie esmenat, si l senyor de aço diu veritat; e si lo senyor mentia, esmen a son hom lo mal e la deshonor que ell o los seus per aço li hauran fet.

CONSTITUERUNT INQUAM. Constituiren encara lo soven dits princeps que si havia plet entre ls major e ls menor e los sacraments eren jutjats entre ells, los majors juren als menors per si amteix, si ls menors poder haver lurs contrasembles qui per ells juren; o sino, juren los menors als majors e los majors donen a ells lurs contrasembles que aço juren a ells que ells deurien jurar. Si tot ço fall

debut. Si hoc totum illis defuerit, ex utraque parte sacramento fiant per singulos homines qui sint christiani et homines illorum manibus propisis comendati. Hoc constituerint nempe de comunibus placitis in quibus nullus habeant senioratum vel dominacionem.

138. De intestatis ab hoc seculo dicessis, si reliquerint uxores ac filios, terciam partem assequantur seniores illorum in facultatibus eorum; si relinquerint filios et non uxores, assequantur medietatem seniores jam dicti et aliam medietatem parentes defuncti. Quod si parentes desunt, senioribus [detur totum], observatis tamen uxores suis directis in omnibus locis. Et ita sit de uxoribus intestatis quemadmodum dicitur superius de viris.

139. Unaqueque gens propriam sibi ex consuetudine elegit legem. Longa enim consuetudo pro lege suscipitur. Lex autem juris est species; mos autem, longa consuetudo de moribus tractatur tantundem. Consuetudo autem est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur; nam igitur quia rex vel imperator edicit, constitutio vel edictum vocatur. Omne jus ex legibus vetustate probata consuetudo. Institutio equitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus.

140. Privilegia autem sunt leges privatorum, quae private leges; nam privilegium inde dictum est quod in privato feratur.

141. Solidus aureus habet octo argenteos. Uncia vero XIII. Libra quoque auri habet XIII solidos aureos. Solidus quoque aureus valet quatuor morabatins. Uncia vero, VII. Libra namque, LXXIII morabatins. Centum libere auri Valentie habent in se II^M C solidos auri qui valent VIII^M CCC morabatins. C uncie auri valent CC morabatins, et II mancusi et medium ejudem auri faciunt unciam unam quae valet duos morabatins.

de cada part, sien fets los sacraments per sengles homens que sien christians e lurs homes comanats ab propries mans. Aço empero constituiren dels plets comuns en que negu haja senyoria o domini.

DE INTESTATIS. Dels intestats passat de aquest segle, si lexen mullers e fills, la terça part aconseguen los senyors en lurs facultats; si leven fills e no mullers, la meytat aconseguen los dits senyors; si leves mullers e no fills, hajan la meytat los senyors ja dits e l'altra meytat los parents del defunct. E si parents no y ha, als senyors sie donat tot, asul lo dret de las mullers en totas cosas. Aix mateix sie de las mullers intestadas defunctas com desus es dit dels marits.

UNAQUEQUE GENS. Cascuna gent a ssi mateix elegeix propria ley per sa costuma, car longa costuma per ley es hauda. Les es special dret. Us es longa costuma solament, treta de susos. Costuma es una dret instituit de usos la qual per ley es rebuda, car ço que rey ne emperador mana, constitutio e edicte es appellat; e tot dret esta en ley en en costum. Us es aprovada costuma per antituqitat, e es appellat costuma, car es en comu us. Institutio de equitat es doble; ara en leys, ara en costums.

PRIVILEGIA. Mas privilegis son leys de privats, quasi privada leys; car privilegi es de quent dit, que estiga en privat.

SOLIDUS AUREUS. Sou de or ha vuyt argents, unça catorze. Liura de or vint y un sous. Lo sou val quatre morabatins. La unça set morabatins. La liura val setanta quatre morabatins. Cent liuras de or de Valentia han en si dos milia e cent sous de or qui valen vuyt milia e quatre cents morabatins. Cent unças de or de Valentia valen dos cents morabatins. E quatre mancusi e mig de aquell or valen un morabati. E set mancusi de aquell mateix or fan una unça qui val dos morabatins.

142. Cum temporibus predecessorum nostrorum per eorum auctoritatem et constitutiones, in hiis casibus quos leges nostre non sint amplexae, utilitati comuni sit provisum, nos eorum vestigia sequentes, omnemque materiam sediciones tollentes et securitatem omnibus militibus ad curiam nostram venientibus ex regio beneficio prestantes, hac presenti lege decernimus, ne quis ausu temerario eos ad nos venientes vel reduentes vel apud nos manentes capere vel percutere presumat; penam illam in eum statuentes que constituta est in eos, a predecessoribus nostris per legem consuetudinariam, qui treugam et securitatem a principi datam non observaverint [vel] in eos qui falsari[i] monete inventi fuerint. Sed eadem pena feriendo esse censemus qui milites vocatos a domino archiepiscopo et episcopis, comitibus, vicecomitibus, comitoribus, vasvessoribus vel quibuslibet aliis qui de causa aliqua ex commissione nostra cognoscentibus in aliquo supradictorum offenderint. Addecimus quoque huic nostre constitutioni quod si in presencia nostra vel supradictorum aliquis miles dementitus fuerit dominum suum, nisi ex causa reptamenti de prodicione, quia tunc non tenebitur hac constitutione dummodo se prugare voluerit, licet cuiuslibet fecerit si se absteat, eadem pena teneatur. Si vero miles dominum dementitus fuerit, nisi ex causa supradicta, veniat in potestate iudicum, secundum arbitrium eorum condemnandus.

143. Quoniam ex conquestione subjectorum frequenter querelam suscepimus quod propter testium corruptionem veritas offuscatur et deprimitur, imperiales leges in hac parte sequentes, sancimus quod, si quilibet testis ab aliquo productus fuerit, in sacramento comprehendat, nec sibi, nec se sciente, alicui subjecte persone pecuniam vel aliam rem fuisse datam vel promissam. Preterea, falsitatem

CUM TEMPORIBUS. Com en temps de nostres predecessors per autoritat e constitutions lurs, en aquests casos los quals nostres lurs no abraçan, a la utilitat communa sie proveit, nos seguits lurs lurs vestigias, tota materia de dissentio tollents e seguretat a tots los cavallers a la nostra cort vinents e ab nos estant de reyal benefici donants, ab aquesta present ley decernim que aquells a nos vinents o tornants o ban nos estant no presumesca pendre o ferir; statuents en ell aquella pena la qual es constituida per ley consuetudinaria de nostres predecessors contra aquells qui treva o seguretat donada per lo princep no han observada e contra aquells qui falsador de moneda seran trobats. E de aquella mateza pena volem esser condemnats aquells qui offendran los cavallers appellats per lo archebisbe e bisbes, comtes, vescomtes, comdors, vasvessors o per alguns altres qui per commissio nostra conegan de alguna causa dels demunts dit. Ajustam encara a aquesta nostra constitutio que si en nostra presentia o dels sobredits algun cavaller desmentira son senyor, si doncs no es per causa de reptament de traycio, car lavors no sera tengut per aquesta constitutio pus que s vulla purgar, jatsie que pus cortesament ho faça si s en abstenga, en aquella mateixa pena sie tengut; mas si lo cavaller son senyor haura desmentit, si doncs no era per la dita caua, venga en poder dels jutges segons arbitre de aquells condemnador.

QUONIAM EX CONQUESTIONE. Car per complancta de nostres sotmesos sovent havem rebuda clamor que per corrupiment de testimonis la veritat es ofuscada e depremuda, las imperiales leys en aquesta part seguits, ab pena statuim que cacun qui sera produit en testimoni compenga en son sagrament que per fer lo dit testimoni no es estat res donat ne promes a ell ne a persona a ell subjecta que ell sapia. Mes avant

testium per quos veritati contraria proferuntur omnino compescentes, jubemus, sub examine nostri vel cujuslibet a nobis delegati, litigantem qui scienter falsum testem produxerit vel corrupperit, amissionem cause sustinere et omnium bonorum mobilium dumtaxat publicationem incurrere: quorum bonorum medietas domino ipsius assignetur, et medietas erario nostro servetur. Sed eandem penam sustineat circa publicationem bonorum qui falsum tulisse testimonium convictus fuerit, et insuper manum amittat et linguam, possessionibus utriusque devolvendis his qui jure successorio ad eorum bona vocantur.

144. Quoniam ex conquestione subjectorum nostrorum frequenter querelam suscepimus quod sepe in judiciis calumpniöse agitur et excipitur, interdum vero ab interlocutoria appellatur, et ex hoc lis longius protrahitur et diucius suspendit, ita quod vix aut numquam poterit concludi finaliter, volentes huic fraudi seu malicie regali antidoto occurrere et finem litibus cupientes imponere, ne partes laboribus et expensis indebite fatigentur, de consilio et aprobacione nobilium, magnatum et civium nostrorum qui tunc temporis in curia nostra coaderant nobiscum, taliter duximus statuendum, quod de cetero in omnibus causis prestetur sacramentum de calumpnia ab actore et reo; et quod nullatenus ab interlocutoria sententia appelletur, nisi a manifesto gravamine, vel nisi in se evidentem contineat errorem, seu contra just fuerit pronunciatum: in quibus casibus, infra triduum cognoscatur de sententia supradicta et fine debito corrigatur; sic enim littere non solum sed etiam calumpniatores munentur.

Item, provida deliberacione statuimus quod quilibet iudex ordinarius testes nominatos cogat ad prahibendum testimonium veritatis; et

refrenant en tota manera la falsedat de testimonis per lo quals cosas contrarias a veritat son ditas, mana que l pledejant, sots nostre examen o de algun nostre delegat, qui scientment produira fals testimoni o l corrompre, perda lo plet e encorrega publicatio de tots sos bens mobles: per solament dels quals bens la meytat a son senyor sie assignada e la maeytat al nostre erari sie estojada; e aytal mateixa pena en la publicatio dels ben sostenga aquell qui sera convençut haver fet fals testimoni e mes avant perda la ma e la lengua; las possessions empero de cascu de ell tornen a aquells qui per dret a lur successio son appellats.

QUONIAM EX CONQUESTIONE. Car per complancta de nostres sotsmesos moltas vegas havem hauda quela que sovint en los juys calumniosament es demanat, e exceptio proposada, e a vegadas de sententia interlocutoria es appellat, e per ço lo plet es mes elongat e pus longament suspes, axi que a penas, o nunca finalment pot esser conclos, volents a aytal frau o malitia ab retal remey occorrer, e cobejants imposar fi als plets, per ço que las parts de treballs e despesas no sien indegudament tafigadas, de consell e approbatio dels nobles, magnats e dels ciudatans nostres que lavors nostra cort eren ab nos ensemps, en tal manera statuim que de aque avant en totas causas sie prestat sagrament de calumpnia per lo actor e per lo reo. E aque en alguna manera de sententia interlocutoria no sie appellat, si doncs no de manifest greuge o si doncs en si no contenia evident error o que fos contra dret pronunciat: en los quals casos dins tres die sie conegut de la dita sententia e ab deguda fi sie corregida; e en axi no soalment los plets mas encara los calumniadors seran minvats.

Ab provida deliberatio statuim, que quiscun jutge ordinari los testimonis nomenats fors a fer testimoni de veritat. E cascuna de las parts, a fundar la

qualibet parcium, ad fundamdam intercione, instrumenta petita ab altera parciaum exhibere et eorum sollempniter copiam facere, licet in causa vel in iudicio a quo fuerit petita ipsis usa non fuerint in instrumentis, cum ob defectum testium sepe veritas occultetur.

Item, inviolabili observacione precipimus custodiri cum contingerit viatorem aliquem vel advenam cum aliquo subditorum nostrorum causam habere, cito et absque mora, ipsa causa fine debito terminareut. Iniquum enim esset si hujusmodi persone, que periculis viarum et fliminum fortunem se et sua frequenter expunt, et longiorem moram, contra proprium libertates aribrium, in aliquo loco facere viadeantur.

145. Precipimus enim ut si qui alodiarius, miles vel rusticus, alidium suum vendere vel dare voluerit ecclesie vel monasterio aut alicui, alicenciam habeat, salvis bajulis nobilium; et quantum habet in propietate aloddi, tantum habeat in hominibus ibi habitantibus vel inde exeuntibus.

146. Statuerunt eciam jamdicti principes, si dominis bajulio suo propet fatigacionem directi bajuliam suam emparaverit, et bajulus aliquo modo eam desemparaverit, bajuliam perdat et deshonorem, si cum dominio suo in alio suo honore remanserit, ad suam mercedem ei mendent; et de suis expletis si aliquid furatus fuerit et probare eum vices emendet; et deinceps per ema non transeat, nin de voluntate domini sui fuerit.

147. Vidua si honeste et caste post mortem viri sui in suo honore, bene nutriendo filios vixerit, habant substanciam viri sui, quamdiu steterit sine marito. Si se adilteraverit et cubili viri sui violaverit, amittat honorem suum et totum avere viri sui; et veniat honor in potestate filiorum, si in etate fuerint, vel aliorum propinquorum; ita tamen ut non perdat suum avere, si in

intentio, fors a exhibir e mostras las cartas demanadas per l altra part e fer ne copia solmnament, jatsie en la causa e en lo juy en que seran demanadas de aquellas cartas no hajan usat, com per defalliment de testimonis moltas vegadas la veritat sie ocultada.

Ab inviolable observatio manam fermament esser guardat que com se esdevendra algun caminant o estrangeer ab alguns dels nostres sostmesos pledejat, que tost e sens triga aytal plet sie ab deguda fi termenat, car inica cosa seria si aytals personas, que a perills de camins e fortuna de rius ells amteixs e lurs bens sovint exposan, contra arbitre de lut propia voluntat en algun loc havien a fer longa triga.

PRECIPIMUS. Manam que si algun alodiari, cavaller o pages, son alou volra donar o vendra a la esgleya o monastir o algun, licentia ne haia, salvant los balles dels nobles; e aytant quant ha en la propietat del alou, aytant haia en los homens qui habitants o de aqui exints.

STATUERUNT ECIAM. Statuiren mes avant los dits princeps, si lo senyor a son balle haura emparada la ballia per fadiga de dret, e lo balle en alguna manera aquella li desemparara, que perdra la ballia, e la deshonor a sa merce li esmen, si ab son senyor en altra sua honor romandra; e si de sos esplets alguna cosa li furtara e en algun juy provar lo ho pora, per nou vegadas ho esmen; e de aqui avant per aquella no pas, sino ab voluntat de son senyor.

VIDUA. Vidua si honestament e casta viura apres la mort de son mariet en sa honor, nodrint be sos fills, haja la substancia de son marit, aytant com estara sens marit. Si cometra adulteri e lo lit de son marit violara, perda sa honor e tot lo haver de son marit; e la honor venga en poder dels fills, en en edat ne seran, o de altres porpinques de aquells; aix empero que no perda son

presenti apparuerit, nec sponsaliciam amittat, quamdiu vixerit; postera reddant ad filios vel propinquos.

148. Si quis testamentum vel cartam firmatam de aliqua contencione in placito hstenderit, [et] de alia parte neque per testes neque per firmas cripturas convincere potuerit, iudex dicat quod rectum ei videtur, et servet unicuique suum directum.

149. Si quis bajuliam vel honorem domini sui pignoraverit sine suo consensu, emparara poterit per directum quandocunque voluerit. Si vero scierit et non contradixerit, non imparet eam, set bajulus firmet ei directum secundum valorem bajulie vel honoris, et si emedatum, quia cum ejus consilio non fecerit, despectum illum habens.

150. Si senior fatigaverit se, necessitate compulsus, de aliqua re in bajulo vel in suo homine suum honorem tenente de servicio suo, vel alio suo juvamine, semel, bis vel iterum, et postea reiterando negaverit ei suum servicium vel adjutorium, secundum suum posse firmet ei directum, et coactus, primum servicium quod quesivit duplum emendet, et suum juvamen amplius ei non neguet.

151. Si quis acceperit alienum hominem ei reddentem aliquod census pro deffensione, more solito, non debet eum manutere seniori de suis viribus.

152. Castrum antiqui dicebant opidum loco altissimo situm, quasi casam altam cui plus muris desarmatum castellum est.

153. Rem in contencione positam, id est quam alter ante petere temptaverit, si racionabiliter recipere poterat, non liceat nec donare vel vendere nec aliquo loco transferre.

154. Quicumque violenter expellerit possidentem priusquam pro ipso iudicis sententia proferatur, si causam

haver en si present apparra, ne perda lo sponsalici mentre viura, e puys retorn als fills o als propinquos.

SI QUIS TESTAMENTUM. Si algun, o testament o carta fermada de alguna contesa en plet monstrara, e de la altra part ni per testimonis ni per firmas scripturas pora esser convençut, lo jutge diga ço que dret li sie vist, e serve a cascun son dret.

SI QUIS BAJULIAM. Si alcu ballia o honor de son senyor empenyorara sens son consentiment, emparar la pora lo senyor per dret tota vengada que s volra; mas si ho sabra e no y contradira, no la empar, mas lo balle ferm li dret segons la valor de la ballia o de la honor, e sie esemant, car ab consell sey no ho havia fet aquell havent menyspreat.

SI SENIOR. Si lo senyor se sera fadigat, per necessitat compellit, de alguna cosa en son balle o ne son hom sa honro tenent de son servey o de altre son adjutori, una vegada, dues o mes, e puys reiterant li negara son servey o adjutori, seogns son poder ferm li dret, e forçat, lo primer servey que li ha demanat doble li esmen, e son adjutori de aqui avant no li denec.

SI QUIS ACCEPERIT. Si algun pendra home d altre a ell renten algun cens per deffensio, aix com es acostumat, no l deu mantenir a son senyor de sas forças.

CASTRUM. Castell los antics dixerent oppido en lo loc molt alt situat, quaix que vulla dir tant com casa altra la qual ab molts murs departida es tenguda per castell.

REM IN CONTENCIONE. La cosa en contesa posada, ço es aquella que altre abans que tu ha assajat demanar, si rahonablement la podia pendre, no sie licit donar la ni vendre ni en algun loc transportar.

QUICUNQUE VIOLENTER. Qui violentament haura expellit algu de possessio abans que per ell la sententia del jutge sie

meliolem habuerit ipsam causam de qua agitur perdat; ille vero qui violenciam perdiderit universa in statu quo fuerit, recipiat que possidet et securus teneat. Si vero illud invasit quod per iudicium obtinere non potuit, et amittat causam et aliud tantum quantum invasiet reddat expulso.

155. Qui aliena predaverit vel invaserit, si in ipsa direpcione percussus vel occisus fuerit, ille qui percusserit nullam calumniam paciatur.

156. Omnes cause sive bone sive male, rationes civiles aut eciam criminales, que infra XXX annos aut diffineit non fuerint, vel mancipia que in contencione posita fuerint et non sunt ab alia tamen possesse, si diffinita aut vendita non fuerint, nullo modo repetantur. Si quis autem post hunc triginta annorum numerum, causam movere temptaverit, iste numeris ei resultet et libram auri cui rex iusserit coactus exolvat.

157. Nemini liceat in posterum cujuscunque monasterii vendicionem impiam vel donacionem vel permutacionem querere, ibi ubi altare collocatum est et sacra missa facta et mastica conversacio. Si autem aliquid tale fuerit admissum, et hoc quod facum est pro infecto habebitur, et si qui accepit precium amitat, et is qui distraxit rem et precium reddat sacrosante ecclesie; et venerabilibus monasteriis curent ut alienatum contra leges monesterium rursus in pristinum satatum reducerent. Nulli autem liceat nec in titulo pignorum vel ypothecarum sacrosanctum obligare monasterium; nam si et tale aliquid admissum fuerit, refutare debet, ut si sanctissimo monasterior procedat missa.

158. Statuimus quod aliquis clericus rem immobilem donare, vendere, obligare vel stabilimentum de ea perpetuum facere aut alienare aliquo modo sine permissione et subcripcionem

donada, si havia bona causa perda aquella; e aquell qui per violentia haura perdut tot quant posseia, reeba en aytal stament com era segur ho tenga; mas si ha envasit allo que per juy no poguera obtenir, e perda la causa e altre tant com ha envasit reta a aquell que ha expellit.

QUI ALIENA. Qui ço de altri furtara o invasira, si en aquell direptio sera nafrat o mort, aquell qui l haura nafrat o mor no suffira alguna calumnia.

OMNES CAUSE. Totas causas si s vol bonas o malas, o rahons civils o encara criminals, si dins trenta anys diffinidas no seran, o catius qui en contentio sera posats o no son per altre empero posseits, si diffinits o venuts no seran, en neguna manera no sien redemanats. Si algu empero apres aquest nombre de trenta anys assajara moure plet, aquest nombre li result e un liura de or a aquest a qui lo rey manara forçat pac.

NEMINI LICEAT. Ne sie legut a negu de aqi avant de qualsevol monastir venda impiadosa o donatio o permutatio querere, aqui hon altar es collocat e la sancta missa hi es feta e monastica conversatio; asn si alguna aytal cosa sera commesa, e aço que fet es per no fet sera ahut, e aquell qui hura rebut lo preu lo perda, e aquell qui haura alienat lo cosa e lo preu reta a la esgleya sancta e als venerables monastir; e los bisbes hajan leys sie reudit altra vegada en son primer stament, no sie legut a algun per titol de penyoras o de ypothecas obligat lo sanct monastir, ans si lo contrari era fet cove que s retorn de guisa que en lo sanct monastir proceesca la missa.

STATUIMUS QUOD ALIQUIS CLERICUS. Statuim que algun clegue no gos lo cosa immobile donar, vendre o obligar o fer ne stabliment perpetuu o en alguna manera alienar sens permissio o subscriptio

nonstra non audeat. Quod si forte presumpserit idem nullum et irritum habeatur, degradaciones pena, quam canones imponunt, pro hujus mdi culpa exhigente justicia infligatur. Hoc quoque nichilominus tanquam contra juris forman factum curabimus revocare. Idem in hiis que jam alineata sun firmiter et inviolabiliter statuentes.

159. Si quis inscio dominio alienam arborem inciderit, si pomifera est debet solidos tres. Si oliva, solidos V^c Si glandifera major est, solidos duos debet; si monor est, solidum unum. Si vero alterius generis sin et majores atque prolixiores sint, binos solidos det, quia licet non habeant fructum ad multa tamen commodum utilitatis preparent usum. Et hec quidem compositio erit si tantundem adbsice fuerit; nam si presumptive [incise] alicuibi ferantur, aut similes arbores cum illis dabuntur, aut predictum precium in duplo solvetur.

160. Si quis alienum ortum vastaverit, juxta adampnum extimacionem a judice exsolvere; ita ut si servus hoc fecerit, super compositionem ipsius dampni, quinquaginta flagella extensus accipiat. Si quis occiderit columbos sine balista tornet eos sicut ante stabant; si autem facere non potuerit done pro unoquoque quinque solidos.

161. Si quis per amorem peccunie aut per amorem amici vel propinque sui perjuraverit, quartam partem de omnibus rebus suis, ei cui falsitatem juraverit, compoant, et testimonium amittat.

162. Si quis falsum testimonium contra proximun suum aliquo casu dixerit vel fecerit, tantum de suo avere perdat quantum proximus suus amisisset si veritatem, contra eum testificant, dixisset.

163. Nullus homo vel femina testificare potest usque ad quatuordecim annos completos.

nostres; e si per ventura ho presumira fer, sie haut per nulle e irrit, e pena de degradatio, la qual dret canonic imposa per aytal culpa, exigent jusititia li sie imposada; e no res menys nos aço axi com a fet contra forma de dret curam revocar; aço amteix en las cosas qui son ja alineadas ferament statuentis.

SI QUIS INSCIO. Si algu no sabent lo senyor tallara arbre de altre si es promifer deu pagar tres sous, si es olivera sinc sous, si glandifer major dos sous, si menor un sou; mas i son d altre linatge e son major e prolixer, per cascun deu pagar dos sous, car jatsie no hajan fruit empero son appellats a us de gran profit. E aquesta compositio sera si tansolament son tallats; car si presumptivament talltas sera en algun loc aportats, o semblans arbres ab aquells seran donats o lo dit preu en doble sera pagat.

SI QUIS ALIENUM ORTUM. Si algun lo ort de altre ahura guastat segons lo dampnatge sie forçat de pagar al senyor al estimatio per lo jutge feta; aixi que si es esclau aquell qui aço fet ultra la compositio del dampnatge estes rebra sinquanta açots. Si algun haura mort coloms sens ballesta torn aquells axi com de abans estavan, e si no u pora fer don per casu sinc sous.

SI QUIS PER AMOREM. Si algu per amor de pecunia o per amor de son amic o prepinque se perjurara, la quarta part de tots sos bens a aquell a qui falsia haura jurada compos, e fet testimoni perda.

SI QUIS FALSUM. Si algu fals testimoni contra son proisme per algun cas haura dit o fet, aytant de son haver perda quant son proisme hajera perdut si veritat contra ell testificant hajes dita.

NULLUS HOMO. Negun hom ne fembre no pot testificar entro a quatorze anys complits.

164. Homicide, malefici, fures, veneficis, sacrilegi, adulteri, incestuosi et omnes criminosi ad testimonium nullo modo recipiantur. Anathematizati insuper et excommunicati et heretici, sarraceni et judei contra omnes christianos semper sint alieni. Consanguinei exiam adversus extraneos trestificari no possunt, sed si voluerint et ad invicem consenserit inter se testificentur et no contra alios. Familiares quoque et servi non possunt testficarim quia non videntur esse ydonei testes quibus potest imperari ut testes fiant.

Similiter et inimici vel qui nudis tercius inimici fueirnt testificari non possunt nec irati nocere cupiant neque leis se ulcisci velint.

165. Opportet itaque cunctos homines vera que sciunt testificare et judici convenit illos ad hoc vocare; sed si admonitus aliquis a iudice dicere id quod novit et testimonium prohibere nulerit, aut eciam se nescire dixerit ad ipsum jurare nulerit, et per gratiam vel per venalitatem verum supprexerit, nisi metu mortis vel corporis sui debilitacione hoc taceat, testimonium ipsius non recipatur ulterius, quia non minor reatus est vera subprimere quam flasa confringere.

166. [Clerici et monachi sive sanctimonialis qui usque ad septinum gradum non reliquerint heredes, et sic moriunt ut nichil de suis facultatibus oridnent, ecclesia ubi ipsi servierint eorum substanciam vendicabit.]

167. Pater contra filium, filius contra patrem, exiam si uterque consenciant, testes esse non possunt. Similiter, alter pro altero, testis esse non potest, qui in re propria repobatum est domesticum testimonium. In alia vero nichil nocet ex una domo plures testes aliena adhiberi negocio. In re propria testis aut iudex aliquis esse non potest. De re filli, si uterque consenciant littigatores, pater

HOMICIDE. Homeyers, maleficiadors, ladres, metziners, sacrilecs, adulteradors, incestuosos et tots criminosos no sien reebuts en nenguna manera a testimoni. Los anathematitzats mes avant, excommunicats e heretges, sarrahins e jueus de tot testimoni contra christians tots temps sien estranys. Los cosins encara contra los estrangers no poden testificar, empero si s volen a ensemps hi consenten entre ells façan testimoni e no contra altres. Familiars encara esclaus no poden testificar, car no son vists esser ydoneus testimonis aquells als quals pot esser imperat que façan testimoni; e semblantment los inimics o qui no ha molt temps foren inimics no poden testificar per ço que irats no cobejen noure o nafrats no s vullan venjar.

OPPORTET. Cove axi que tots homens ço que saben esser ver testifiquen e lo jutge cove ells a aço appellar. Mas si algu amonestat per lo jutge no volra dir ço que sabra ni fer testimoni, o dira que no u sab o no ho volra jurar e per gratia o per venalitat la veritat callara, si doncs per por de la mort o debilitatio de son cors aço no callava, son testimoni no sie rebut de aqui avant, car no es menor culpa las cosas de res callar que las falsas exprimir.

PATER CONTRA FILIUM. Pare contra fill ni l fill contra pare, encara que cascuns hi consentan, no poden esser testimonis. Semblantment lo un per lo altre no poder esser testomini, car en cosa propria reporvat es testimoni domestic; empero en altre no y nou res de una casa molts testimonis esser reebuts en negoci de altre. En la cosa propria no pot negu esser testimoni o jutge. De la cosa del

potest esse iudex et similiter filius de re patris. Altero vero invito, iudicium ejus probabile non est.

168. *Affirmantis est probare, non negantis, et hoc per omnia erit, in excepcione et replicacione, in ceteris similibus. Sacramentum non est probacio, set in deffectu probacio, set in deffectu probacionis datur reo vel actori, quem iudex cerciorem esse cognovit et quem magis juramentum timere prospexit. Probacio fit aut testibus, aut cartis, aut argumentis, vel indiciis verisimilibus. Igitur sacramentum non est probacio.*

169. *Si quis in alieno solo, sua materia, domum edificaverit, illius sit domus cujus est solum. Sed tamen si bona fide edificaverit, scilicet suum solum esse credens, domum retinere poterit, donec precium materie et merces fabrorum restituantur ei. Si vero mala fide sciens in alieno, contra domini voluntatem, edificare, animum donandi videtur habere. Sed si conductionis jure et voluntarie, si sine culpa domini et nulla necessitate cogente domum deserat, nec precium materia, nec merces fabrorum recuperet. Si vero culpa domini, aut necessitate rerum coactus, domum deserat, veluti propter famem regionis, impressionem alicujus potentis, tunc materie precium dominus ei reddere cogitur; compensato si qui pro mercede domus debet. Quecunque diximus de eo qui bona fide vel mala edificat, eadem omnia intelligenda sunt de illo qui seminat aut plantat aut silvam infructuosam stirpat.*

170. *Si quis aliquem de bausia reptaverit et reptator non fuerit senior pretati atque batalliam faciendam in manu senioris se miserit, si reptatus fuerit victus fiat de illo quo de abudatore probato fieri debet, et victor recuperet ex bonis victi omnes missiones et perduas*

fill, si hi consenten los pledejants, lo pare hi pot esser jutge, mas lo un dels pledejants forçat, lo juy no es provable.

AFFIRMANTIS. Del affirmat es provar no del negant, e aço per totas cosas sera, en exceptio e en replicatio e en otras cosas semblant. Sagrament no es prova mas en deffalliment de prova, e es donat al reo o al actor, a aquell que l jutge coneix esser pus cert e lo qual creu mes tembre lo jurament. Prova se o per testimonis o per cartas o per arguments o indicis versemblants; doncs sagrament no es prova.

SI QUIS IN ALIENO. Si algu en lo sol de altre de sa propria materia edificara casa, de aquell sie la casa que sera lo sol; pero si a bona fe haura edificat creent lo sol esser ser, pora s retinir la casa fins que lo preu de la materia e lo loguer dels mestres li sie restituit. Mas si ab mala fe, sabent que edificava en sol de altre contra voluntat del senyor, es vist haver coratge de donar. Mas si per dret de loguer o de conductiones voluntariament, si sens culpa del senyor no forçant lo alguna necessitat, desempara la casa, no cobrara lo preu de la materia ni lo loguer dels mestres; pero si per culpa del senyor o per forçat per necessitat la casa desamparara, aix com per fam de aquella regio o per guerra o per oppressio de algun potent, lavors lo senyor es forçat de retre li lo preu de la materia, compensat si alguna cosa li deu per lo loguer de la casa; e qualsevol cosas qui sien ditas dee aquell qui a bona fe a mala fe edifica, totas sien entesas de aquell qui sembra o planta o la sivla infructuosa deneja.

SI QUIS ALIQUEM DE BAUSIA. Si algu reptara altre de bausia e lo reptador no sera senyor del reptat e a fer batalla en ma de senyor se metra, si lo reptat sera vençut sie fet de ell ço que de abra provat se deu fer, e lo vencedor recobre dels bens del vençut totas missions de

quas per batallaia fecerit; ser si repatator fueri victus, qui per alienum sanguinem injusto temerarioque ausu expetere conatus fuerit, in potestatem accusati tradatur, ut si id in sesuisque rebus suscipiat quod alium innocentem pati voluerit.

171. Hec est forma qualiter fiant sacramenta judeorum quando intendunt jurare contra christianos, tenentes rotulum in collo:

Juras, o judee, per illum qui dixit: «*Ego sum et non est alius preter me*»; juras per illums qui dixit: «*Ego sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Egipti et de domo servitutis*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Non habebis deos alienos contra me*». – Dic: Juro Et per illum qui dixit: «*Non facies sculptile neque omnem similitudinem que est in cel desuper et que est in terra deorsum, nec eorum qui sun in aquis sub terra; non adorabis ea neque coles*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Ego sum dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in terciam et quartam generacionem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam hiis qui diligunt me in milia et custodiunt precepta mea*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Non assumes nomen domini Dei tui in vanum, nec enim habebit dominus insontem eum assumpserit nomem Dei frustra*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Memento ut diem sabbati sanctifices; sex diebus operabis et facies opera tua. Septimo autem die sabbati domini Dei tui est, non facis omne opus tu et filius tuus et filia tua et servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum et advena qui est infra portas tuas. Sex enim diebus fecit Deus celum et terram, mare et omnia que in eis sunt, et requievit die septima. Idcirco benedixit*

perduas que per la batalla haura fetas; e si lo reptador sera vençut, qui la sanc del altra ab injust e temerari gozar s es esforçat demanar, sie liurat en poder del accusat, per ço que en si mateix e en sas cosas prenga ço que volguera que l altre innocent sofferis.

HEC EST FORMA. Aço es la forma en qual manera se ha fer lo sacrament per lo jueu contra lo christia, tenint lo rotlle al coll.

Jures, o jueu, per aquell qui dix: Yo son e no es altra sens mi. Jures per aquell qui dix: Yo son e no es altre sino yo. Yres per aquell qui dix: Yo son senyor Deu teu qui trasqui de la terra de Egipte e de la casa de servitut. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no hauras deus stranys contra mi. Digues: jur. E per aquell qui dix: no faras entretallament ne tota semblança que es en lo cel desobre e qui en terra dejus, ne aquells qui son en aygua sots terra; no adoraras aquellas cosas ne les colras. Digues: jur.

E per aquell qui dix: Yo son senyor Deu teu fort e regeu visitant la iniquitat dels pares en los fills en la terça en la quarta generatio de aquells qui avorrirran mi e faent miserivordia a aquells que amen a mi sobre tottas las cosas e guardan los meus manaments. Digues: jur.

E per aquell qui dix: non prenas lo nom del senyor Deu teu en va, car no haura per no culpable nostre Senyor aquell qui haura pres lo nom de nostra senyor Deu seu en va. Digues: jur.

E per aquell qui dix: sies membran que l dissabte sanctifics; sis dies obraras e faras totas las obras, mas lo seten dia de dissabte del senyor Deu teu es, no faras tota obra tu ne ton fill e ta filla e ton servent e ta serventa e la tua bestia e lo estrany qui es dins las portas turas; car en sis dies feu Deu cel e terra e mar e totas las cosas qui hi son, e reposa lo sete

Deus diei sabbati et sanctificavit eum». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Honora patrem [tuum] et matrem tuam ut sis longevus super terram quam dominus Deus tuus dabit tibi*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Non occides*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Non mechaberis*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Non furtum facies*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Non loqueris falsum testimonium*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Non concupiscies domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia que illius sunt*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Juras per quinque libros legis, et per nomen santum et gloriosum Elie, Assech, Halic, Heye, Hic, Eye*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Et per nomen honorificatum Hyayllia Thia, et per nomen magum forte tam mirabile quod erat sculptum super frontem Aaron*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Et per nomen admirabile Ananie fortis quod dixit Moyses super mare et divisit se per duodecim vias*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Et transierunt omnes filii Israel per siccum et submersus est Pharao et omnis exercitus in mari Rubro, et per manna[m] sanctam quod comederunt parentes tui in deserto*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Et per tabernaculum et omnia vasa ejus, et per mensam sanctam, et per candelabrum aureum totum, et [per] archam federis, et per duas tabulas quas posuit in ea moyses per preceptum Domini*». – Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Et per cortinam paratam ante chrubin et extensam, et per vestes sanctas Aaron et*

die, per ço beney Deu lo dissabte e lo sanctifica. Digues: jur.

E aquell qui dix: honra ton pare a ta mare per ço que vives lonc temps sobre la terra, la qual lo senyor Deu teu donara a tu. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no faras adulteri. Digues: jur.

E per aquell qui dix: non ociuras. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no faças ladrocini. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no parlaras contra lo proisme teu fals testimoni. Digues: jur.

E per aquell qui dix: no cobejaras la casa de ton proisme, ne desijaras sa muller, ne servent ne serventa, ne bou ne ase, ne las cosas que suas sien. Digues: jur.

Jures per los siens libres de la Ley e per lo nom sanct e glorios Helie, Assec, Heyae, Haliae, Huseyae. Digues: jur.

E per lo nom honrant Hya Hiliathia, e per lo nom sanct gran e fort maravellos qui ere entretallat sobre la front de Aaron. Digues: jur.

E per lo nom maravellos de Ananiae fort que dix Moyses sobre la mar e departis per dotze vias. Digues: jur.

E passaren los fills de Israel per lo sec e lo acabussat Pharao e tota la sua host en la mar roja; e per la sancta manna que mejaren los teus pares en lo desert. Digues: jur.

E per lo tabernacle e tots lo vexells de aquells, e per la taula sancta, e per lo canadalobre d or tot, per l arca d amistança, e per las duas taulas las quals psa Moyses en aquella per manament de nostre Senyor. Digues: jur.

E per la cortina aparellada devant chrubus estesa, e per las vestiduras sanctas de Aaron e de sos fills, e per la

florum ejus, et per fedus sanctum quod pepigit Dominus cum Moyse et cum fillis Israel in monte Sinay in manu Moysi».

– Dic: Juro.

Et per illum qui dixit: «*Et per juramentum sanctum quod juravit Dominus ad Abraam in monte Morya, et per terram promissionis, et per Israel, et per cathedram honorificatam Dei, et per angelos ministrante ante sanctum benedictum, et per sanctas rotas animalium stantes facie ad faciem coram Deo laudantium et diciencium voce magna: «Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus Sabaoth, pleni sunt celi et terra gloria tua».* – Dic: Juro.

Et per omnes angelos pacificos qui in celis sunt, et per omnes sanctos Dei, et per omnes prophetas Dei, et [per] omnia sancta nomina honoficata et mirabilia et terribilia que sun de Athanatos, Baruch, Brubustu. – Dic: Juro.

Et per illum qui dicitur admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futur seculi, princeps paci. – Dic: Juro.

Et per omnia nomina sancta omnium angelorum qui in celo sunt et per XXIII libros legis, et per illud totum quod est in eis scriptum, et per benedictiones et maledicciones que date fuerunt super monten Gatza et per montem Hebal, et per duodecim tribus Israel. – Dic: Juro.

Ut si scis veritatem et vis jurare mendacium, veniant super te omnes maledicciones iste et apprehendant te. – Respon: Amen.

Et maledictus fructus ventris tui et fructus terre tue, arment bovu tuorum et greges ovium tuarum; maledictuseris ingrediens, et maledictus egrediens. – Respon: Amen.

Mittet Dominus super te famem et esuriam et inquietacionem in imnia opera tua quod facies donec conterat te; et perdat velociter propter invenciones tuas pessimas in quibus reliquisti me. – Respon: Amen.

amistaná sancta la qual pacta nostre Senyor ab Moyses e ab los fills de Israel en lo mun de Sinay en ma de Moyses. Dignes: jur.

E per lo jurament sanct que Deu jura a Abraam en lo mont Moria, e per la terra de promissio, e per Israel, e per la cadira honrada de Deu, e per los angels ministrans devant lo sanct beneit, e per las sanctas rodas de las bestias stants faç a faç devant Deu loants Deu e dients ab veus grans: Sanct, Sanct, Sanct, senyor Deu Sabaot, plens sons los cels e la terra de la tua gloria. Dignes: jur.

E per tots los angels pacifics que en los cels son, e per tots los sancts de Deu, e per tots lo prophetas de Deu, e per tots los noms sancts e honorificats, maravellosos e terribles, qui son de Athanathos, Baruchu, Brubustu. Dignes: jur.

E per aquell Deu maravellos, conseller, Deus fort, pare de sdevenidor setgle, princep de pau. Dignes: jur.

E per tot los noms sancts de tots los angels qui son en lo cel, e per lo viny y quatre libres de la Ley, e per tot allo que es en ells scrit, e per las benediccions e malediccions qui dadas foren sobre lo mont Gatzari e sobre lo mont Ebal, e per lo dotze tribs de Israel. Dignes: jur.

Que si sabs veritat et vols jurar mensongue que vinguen sobre tu totas aquestas malediccions e prengue te. Respon: amen.

Malvat seras en ciutat e malvat en camp, maleit lo graner teu e maleitas las reliquias turas. Respon: amen.

Maleit lo fruit del ventre teu e lo fruit de la terra tua, los ramats dels bous teus e ls ramats de las tuas ovellas, maleit seras intrant e maleit ixent. Respon: amen.

Trameta nostre Senyor fam sobre tu, e famejament e inquietatio en totas

Adjungat tibi Dominus pestilenciam donec consumat te terre ad quam ingredieris possidendam. Percuciat te Dominus egestate, febdre et frigore, estu et ardore, et aere corrupto et rubigine, et prosequator donec pereas. – Respon: Amen.

Sit celum quod supra te est ereum, et terra quam calcas ferrea; det Dominus ymbres terre tue pulverem, et de celo descendat super te cinis donec conteraris; tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos, et per unam viam egrediaris contra eos, et per septem fugias, et dispergaris per omnia regna terre. – Respon: Amen.

Sitque cadaver tuum in escham cuntis volatilibus celi, et bestiis terre, et non sit qui ambigat; percuiat te Dominus ilcere Egipti, et partes corporis per quas stercora egerentur scabie quoque et purigine, ita ut curari nequeas. – Respon: Amen.

Percuciat te Dominus amencia et cecitate ac furore mentis, et palpes in meridie sicut palpare solet cecus in tenebris, et non dirigat vias tuas omnisque terre calumpniam sustineas et opprimaris violencia, nec habeas qui liberet te. Uxorem accipias et alius dormiat cum ea. – Respon: Amen.

Domun hedifices et non habites in ea. Plantas vineam et non vindemies eam. Bos [tuus] imoletur coram te et non comedas ex eo. – Respon: Amen.

Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo et non reddatur tibi; oves tue dentur inimicis tuis et non sit qui te adjuvet. Filii tui et filie tue tradantur alteri populo videntibus oculis tuis, et deficientibus ad conspectum tuum tota die; et non sit fortitudo in mano tua. – Respon: Amen.

Fructus terra tue et omnes labores tuos comedat populus quem ignoras, et sis semper calumpniam sustinens, et oppressus cunctis diebus, et supens ad terrorem eorum quod videbunt oculi

obras tuas que faras, ento aytant que t enfremen, e destruya cuytosament per los avisaments teus malvats en los quals lexest mi. Respon: amen.

Ajustre a tu nostre Senyor pestilentia entro que t consuma de la terra a la qual posseir ets intrat; fire a tu nostr Senyor de fretura, febre, e de fret e de ardor, de ater corromput e de rovey, e t Perseguesque entre que persques. Respon: amen.

Sia lo cel es sobre tu de metall, e la terra que calçigues de ferro; don nostre Senyor Deu plujes a la tua terra de pols, e del cel devall sobre tu cendra entro que sies attridat, e liure a tu nostre Senyor entrebucant devant los enemics teus, per una via vajes contra ells e per set fuges, e sies campat per tots los regnes de la terra. Respon: amen.

E sia la carnaça tua en menjar a totas las volaterias del cel e a las bestias de la terra, e no sie qui t cobre. Fira a tu nostre Senyor de la plaga de Egipte, e la partida del cors per la qual stercora ix de gratella e de pruija en axi que non pugues esser curat. Respon: amen.

Fira a tu nostra Senyor de peguesa de ceguetat, de furor de pensa, e palps en mig dia axi com palpar sol lo cec en tenebres, e no endreç las carreras tuas; e tostemp calumnias seguesques e sostengues, e sies opremet de crueltat e no hajes qui te deslliure; muller prengues e altre dorme ab ella. Respon: amen.

Casa edifics e no habits en aquella; planta vinya e non venemes aquella; lo bou teu sia mort devant tu e no menjes de aquell Respon: amen.

L ase teu sie arrapat en sguardament teu no sie rebut a tu; las ovellas tuas sien donadas a tos enemics e no sie que a tu ajud; los fills e las fillas tuas sien liuras a altre poble veent tos ulls, e defallents al sguardament de aquells tot lo dia; e no sia fortalea en la ma tua. Respon: amen.

Los fruits de la tua terra e totas las lavors tua menja poble que tu no conegues, e sies tostemp calumpnia

tui. Percuciat te Dominus ulcere pessimo in genibus, in suribus, sanarique non possis eciam a planta pedis usque ad verticem tuum. – Respon: Amen.

Ducetque Dominus te et uxorem tuam filios et filias tuas in gentem quam non novisti tu et patres tui et servies ibi diis alienis ligno et lapidi, et eris pisitus in obprobrium ac fabulam omnibus populis ad quod te introduxerit ibi Dominus. – Respon: Amen.

Sementem multam jactabis in terra et modicum congregabis, quia locuste omnia devorabunt. Vineam plantabis et fodies, et vinum non bibes, nec colliges ex ea quipiam, quoniam vastabitur vermibus. Olivas habebis in omnibus terminis et deperibunt. – Respon: Amen.

Filios generabis et filias et non frueris eis, quoniam ducentur in captivitatem. Omnes arbores tuas et fructus terre tue rubigo consumet. Advena, qui tecum versatur in terra, ascendet super te eritque sublimior; tu autem descendes et eris inferior. Ipse fenerabit tibi et tu non fenerabis ei. Ipse erit in capite et tu eris in cauda. Et venient super te omnes meledicciones iste et persipientes apprehendent te donec intereas. – Respon: Amen.

Servies inimico tuo quem Dominus mitter tibi in fame, siti, et frigore, et nuditate, et omnia[a] penuria; et imponet jugum super cervicem tuam, donec te conterat. Adducet Dominus super te gentem de longinquo et de extremis finibus terre, in similitudem aquile volantis cum impetu, cujus linguam intelligere non possis. – Respon: Amen.

Gentem pessiman, que no deferat seni nec misereatur parvulis, et devoret feuts jumentorum tuorum et fruges terre tue, donec intereas, et non relinquat tibi tritucum, vinum et oleum, armenta bovum et greges ovium, donec te disperdat et converdat, et comedas

sostentent e opprimit certs dies e marvellat a la terror de aquells que veuran los teus ulls; fira a tu nostre Senyor de floronco molt malvat en los genolls e en las tuas cuxas, axi que guarir no puxes de la planta del peu fins al cap. Respon: amen.

Lo senyor aporta tu e ta muller e tas fillas e tos fills en la gent que non coneguit tu e ton pare e ta mare; e serviras aqui deus stranys de fust e de pedra, e seras posat en opprobu e en faulta a tots los pobles en los quals te introduceix alli nostre Senyor. Respon: amen.

Sement molta gitaras en la terra e poc culliras, car langostes tot ho devoraran; vinyas plantaras e cavaras e vi no beuras ne culliras de aquella nenguna cosa, car sera guastada per vermens; oliveras hauras en tots lo termens teus e no seras untat de oli, car decorrerar e periran. Respon: amen.

Fills engendraras e fillas no n gosaras, car seran menats en captivitat; tots los arbres teus e los fruits de la tua terra rovey consumera; l estrany qui ab tu contrestara en terra pujara sobre tu e sera pus alt, e tu avellaras e tu lo grayras a ell, e l lo grayra a tu et lo grayras a ell, e sera en cap e tu sera en coha, e vendran sobrea tu totas aquestes malediccions e las seguenta pendran te fins que muiras. Respon: amen.

Serviras al inimic teu lo qual nostre Senyor trametra en fam e en set e fret e en nuditat e en tota ta penuria, e posara jou sobre lo coll teu fins que t attrit; e menara nostre Senyor gents sobre tu de luny e d estranyas encontradas de la terra, en semblança de aguila volant ab impetu, de la qual la lengua entendre no pucas. Respon: amen.

Gent malvada, qui no port honor a vell ne perdo als petits, devor los pollins del bestiar teu e las messes de la tua terra fins que t attrit, e no leix a tu forment, vi oli, ramat de bous ne ramat

fructum uteri tui et carnes filorum ac filiarum tuarum, quas dedit tibi dominus Deus tuus, in angustia et vastitate qua opprimet hostis tuus. – Respon: Amen.

Consumetur in vanum virtus tua; et non donet terra tua germen suum et arbores terre tue non dent fructum suum. Mittat Dominus in te bestias agria que conument te et peccora tua; et ad paucitatem cuncta redigant deserta [que] fiant in terra tua. Confringant de te Dominus baculum panis tua et reddat eum ad pondus et comedas et non sis saturatus. Non ignoscat tibi Deus, sed contra te furor ejus maxime seuiat et zelus contra te, et sedeant super te omnia maledicta que scripta sun in hoc volumine; et deleat Dominus nomen tuum sub celo et consumet te in perdicionem ex omnis tribus Israel, justa maledicciones que in insto volumine continentur. – Respon: Amen.

Fiant filli tui oprhani et uxor tua vidua fiat, sicut stipula ante faciem venti, et angelus Domini persequatur te. Sint vie tue tenebrose et lubrice et angelus Domini in laqueum et in tribulacione et in scandalum– Respon: Amen.

Obscurentur oculi tui ne videant, et dosrum tuum semper incurvet. Effundat Dominus super te iram suam, et furor ire sue comprehendat te. Apponat Deus iniquitatem super iniquitatem et no intres in justiciam suam. Fiat habitacio tua deserta et in tabernaculis tuis non sit qui inhabitet. Deleat dominus tuum de libro vivencium, et cum justis non scribaris. – Respon: Amen.

Effundetur sanguis tuus sicut humus, et corpus tuum sicut stercora; argentum et aurum non liberet te in die furoris Domini; percuciat te Dominis

de ovelas fins que te attrit o dispergesca, e menge lo fruit del ventre teu e las carns del fills e de las fillas tuas, que a tu a donats nostre Senyor Deu teu, en angustia e aguastament en la qual te opprema lo inimic teu. Respon: amen.

Sie consumada en va la virtut tua, e la terra tua no grell e los arbres de la terra tua no donen lur fruit; trameta a tu nostre Senyor bestias qui consumenten tu et los bestiars teus, e apoque a totas cosas tornen e sien fetas desertas en la tua terra. Confringue nostre Senyor Deu de tu la vianda del pa e reta aquella a pes a manusch e menjes e no sies sadollat. Ni menys perdona a tu nostre Senyor, mas contra tu majorment la furir de ell for segere e la fallonia contra tu, e siguen sobre tu totas cosas meleitas qui scritas son en aquest volum; e delesca nostre Senyor lo nom teu sots lo cel e consum tu en tribulatio e en perditia de tots tribs de Israel, segons totas las malediccions que en aquest volum son contengudas. Respon: amen.

Sien fets los teus fillis orfens e la tua muller vidua, sies fet aixi com stipula davant fac de vent e los angels de nostre Senyor perseguesquen te. Sien las vias tuas tenebrosas e allegosas e l angel de nostre Senyor te empenya; sia feta la tua taula devant tu en las e en tribulatie e en scandol. Respon: amen.

Sien obscurats los ulls teus que no veje a l dors teu tostemp s encorb. Scamp sobre tu nostre Senyor la ira sua, comprena tu e pos Deu inquitat sobre la inquitat tua e no entres justitia sua, sia feta la tua habitatio deserta e en los tabernacles teus no sia qui hi habit; delesca nostre Senyor Dey lo teu nom del libre dels vivents e ab los justs no sies scrit. Respon: amen.

Sie scampada la tua sanc aixi com a fems; l argent ne l or teu no deliure tu en lo dia de la furor de nostre Senyor; fira a tu nostre Senyor de totas las plagas axi

omnibus plagis sicut percussit Phraonenm et populum ejus si scis veritatem et juram falsitatem. – Respon: Amen.

Percuciat te Dominus omnibus plagis sicut percussit Egiptum, sanguine, ranis, scruffis et muscis et martalitate animalium et ulceribus et vexicis et grandinibus et locustis et moratlire primogenitorum tuorum; malediccione qua maledixit Josua Jerico veniat super te et super domun tuam et super omnia que habes. Uxor tua et filii tui mendicent hostiatum et non sist qui consoletur eos. – Respon: Amen.

In ita et furore domini regis et omnius illorum qui te videbunt venias, et omnes amicus tui habeant te pro inimico et semper te derrideant. Sadas et non sit qui te adjuvet ad sublevandum; pauper et miser moriaris et non sit qui te tumulet. Si scis veritatem et juras falsitatem anima tua vadas in loco illo in quo canes stercora deponunt. – Respon: Amen.

Datum Gerunde. X^o Kalendas Marcii. Era XCCCLXX nona. Anno Domini millesimo CCXL secundo.

172. Cunctis pateat hanc videntibus vel audientibus scripturam quoniam ego Raymundus Dei gracia Barchinone comes et marchio atque dominus Petrus Elnensis episcopus, consilio et jussione omnius magnatum et militum tocius comitatus Ceritanensis atque Confluentis, mittimus pacem in predicto comitatu de bovibus atque ceteris animalibus arantibus et omnibus hominibus tam gentibus illos ven arantibus: ita quod nullus homo vel geminia cujuscunque sit ordinis audeat tollere vel capere illos, qualicunque modo vel ingenio, quod si fecerit, boves restituat cui tulerit, et insuper sexaginta solidos monete comitis componat prenominato comiti et tantum interim ab episcopo interdictus maneat quo ad usque hoc restitutum pleniter habeat.

com feri a Pharaoh e lo poble seu si sabs veritat e juras falsia. Respon: amen.

Fira a tu nostre Senyor aix com feri Egipte de sanc, de ranes, e de mascanyons e de moscas e de mortalitat de bestias e de floncos e de veixigues e de padruscada e de legostas e de mortalitat dels primogentis teus; la maledictio qu malei Josue a Jerico venga sobre tu e sobre la casa tua e sobre totas la cosas que has; ta muller e tots fills mendiguen de porta en porta e no sia qui aconort aquells. Respon: amen.

En ira e en furor del senyor rey e de tots aquells qui t vejen vingues, e tots los amics te scarnesquen; caygues e no sie qui te ajud a sotllevar; pobre e mesqui muyres e no sia qui t sabolesca; si sabs veritat e juras falsia la anima tua vaje en aquell loc en lo qual los can los fems posen. Respon: amen.

CUNCTIS PATEAT. A tots veents e oints aquesta scriptura sie manifest que jo Ramon per la gratia de Deu comte de Barcelona e marques e lo senyor en Pere bisbe de Elna, ab consell e lona e marque e lo senyor en Pere bisbe de Elena, ab consell e jussio de tots los magnats e cavaller de tot lo comtat de Cerdanya e de Conflent, metem pau en lo dit comtat de bous e de altres animas arecs e de tots homnes guardants aquells o laurant axi que null hom o fembra, de qualque orde sie, no gos tolre o pendre aquells per qualsevulla amnera o enginy, e si ho fara, restituesca los bous a qui los ahura totls, e ultra aço pac al dit comte sexante sous de la moneda del dit comte e tant longament entre tant estiga entredit per lo bisbe en tro que aço haja plenament restituit. Emperamor de aço lo dit

Quapropter predictus comes, consilio omniu supradictorum, mitit suam monetam, quam habet propria manu firmatam, ut omni tempore quamdiu ipse superstes extiterit prefatam monetam non mitet vel minuet lege vel penso. Tali vero ratione ut omnes homines vel femine tocius predicti comitatus donent per paria bovum duodecim denario et per unum bovem Vi denarios et exades III denarios. Prefatus vero comes promittit Deo et omnibus hominus jamdicit comitatus quod postuam jamdictor denarios fuerint donati pretitulato comiti nunquam amplius predictos denarios requirat jamdictis hominibus, sed predicta pax illibate atque firma sempre manerat et a nullo homine vivente vel femina sirumpatur neque per guerram quam comes vel prefati principes seu miltes inter se habeant; de precita vero jusitita sexagint solidorum habeat prefatus episcopus terciam partem.

Actum est hoc II° nonas aprilis, anno X° Ludovico rege. S † num Raymundi comes. S † num Petri Elnensis episcopus. Bernardus hujus scriptor die et anno quo supra.

173. Hec est treuga et paz confirmata ab achiepiscopo Narbonense domino Guifredo, et a Berengario Gerundensi episcopo, et a dominio Raymundo Elenense episcopo, et a comitibus Rossillionensis, et a dominio scilicet Gaufredo et Guilaberto filio ejus, et a domino Poncio Impuritanense comite, et a domino Guillermo Bisuldunense comite, et a domino Ceritaniense comite, et a domini Gauberto vicecomite de Castro novo, cum ceteris manatibus Elnensis episcopatus, in Tuligenssi prato, quod est comitatus Rossillionensis.

Constituerunt namque predicti pontifices, cum consensu ceterorum nobilium, ut in comitate Rossillionense

comite, ab consell de tots los sobredits, met la sua moneda, que ab sa propria ma ha fermada, en lo dit comtat, axi com en los altres seus comtats ha mesa, aixi que null temps tant com ell viura la dita moneda no mut ni minve en ley ni en pes; e per tal raho que tots homens e fembras de tot lo dit comtat do per parell de bous dotze diners e per un bou sis diners e per exadas tres diners. Empero lo dit comte null temps plus los dits diners demanara als dits homens; mas la dita pau estiga tots temps illibaba e ferma e per null hom vivent o fembre sie rompuda ne per guerra que lo comte o los dits princeps o cavallers hajan entre ells; empero de la dita justitia, alias pena de sexanta sous, haja la terça part lo dit bisbe.

Fet fo aço dos nonas de abril, any de Luys rey. Senyal † d en Ramon comte. Pere bisbe de Elna. Bernat scriva de la present, die e any desus dits.

HEC EST TREUGA. Aquesta es la treva e pau confermada per lo senyor en Jofre archebisbe de Nabrona, e per en Berenguer bisbe de Gerona, e per en Ramon bisbe de Elena e per los comtes de Rossello, e per lo senyor en Jofre e Gilabert son fill, e per lo senyor en Ponç comte de Empurias, e per lo senyor en Guillem conte de Besalu, e per lo senyor en Ramon comte de Cerdanaya, e per lo senyor en Gaubert vescomte de Castellnou, ab los altres magnats del bisbat de Elna, en lo prat de Tuliges, lo qual es del comtat de Rossello.

Constituiren los sobredits prelatos ab consentiment dels altres noles que en lo comtat del Rossello e de Comflent e de

vel Confluentano vel Vallis spirensi ullos homo ecclesiam non infrangat, neque cimiteria sacratia triginta passuum ecclesiasticorum in circuitu uniuscujusque ecclesie, nisi episcopus propter homines excommunicatum aut propter suum censum.

Si vero aliquis homo aliter infrigerit ecclesiam vel spacium tringuta passuum ipsius ecclesie, in predicto episcopatu Elnensi, quitquid enim commiserit emendet, ut justum fuerit, ipsi dhomini cui injuriam fecerit, et ecclesie in qua fecerit satisfaciat legaliter, et insuper compositionem sacrilegii Elenensi componat episcopo.

Ecclesias vero illas ubi castra fuerint constructa sive ubi fures vel rapaces congregaverint furta vel predam vel malefacta, tamdiu posuerint jamdicti episcipi in diffensione prescripte pacis, quousque querimoniam predictarum ecclesiarum defferatur Elnensis episcopo et ejis judicio aut juste comendetur quod in ipsis ecclesii comissum fuerit, aut ab eodem episcopo ipse ecclesie a deffensione prelibate pacis separentur.

Item episcipi prefati constituerunt ut in jamdicto episcopatu Elnense nullus violenter infringat dominicaturas canonicorum vel monasteriorum, neque aliud rapiat inde.

Clericum vero aram non ferentem, vel monachum vel sanctimoniam sive viudam, nemo apprehendat nec illus aliquid injurie inferat.

Vilanum neque vilanam nemo apprehendat, nisis propter culpam quam ispe vilanus vel vilana fecerint, et si eos apprehenderit non distrigat nisi per directum.

Et ut predictam nemo faciat in jamdicto episcopatu de equabus vel pullis sive mulis earum etatis unius anni, neque de bobus, neque de vacis sive vitulis earum, neque de asinis vel asinibus sive pullis earum, neque ovibus, arietibus, yrcis, capris sive earum fetibus.

Vallspir, algun hom no trenc esgleya, ni cimenteris trenta passos eclesiastics entorn de cascuna esgleya, sino lo bisbe per hom excommunicat e per son cens. E si alcun hom en altra manera trencara esgleya o en lo espay de trenta passos de la dita esgleya, en lo dis bisba de Elna, tot quant hi haura comes esmen, segons que just sera, a aquell hom al qual haura fera la injuria, e a ala esgleya en que ho haura fer satisfaça lealment, e ultra aço pac al bisbe de Elna compositio de sacrilegi. Aquellas esgleyas empero hon haura castells construits e hon los ladres e robadors hauran ajustat los furts o los robatoris hauran ajustat los furts o los robatoris o malafeta, aytant de temps las posaren los distis bisbes en deffensio de la dita pau, entro que lo clam de las ditas esgleyas sie pervingut al bisbe de Elena e per son uy o justament sie esmenat ço que en las ditas esgleyas sera comes, e per lo dit bisbe las ditas esgleyas de la deffensio de pau sien separadas.

1. Item los dits bisbes constituiren bisbat de Elena algun violentament no trenc las senyorias dels canonges o dels monastris, ne res no prenga.

2. Lo clergue empero qui no port armas, e lo monjo o la monja e la viuda, algu no ls prenga ne lus faça unjuria.

3. Lo vila o la vilana algu no prenga, si doncs no per culpa que aquell vila o vilana hajan feta, e si los haura presos no ls destrenga sino per dret.

4. E que negu no faça robaria en lo dit bisbat de eguas o pollins o muls de edat de un any, ne de bous ne de vacas, ne de vedells

de aquellas, ne de asens o someras o pollins de aquellas, ne de ovellas, moltons, bocs, cabras e anyells o cabrits.

5. Los masos dels vilans negu no crem ne enderroc.

6. Las terras en contesa posadas negu vila laure depuys que amonestat ne sera per aquell en lo qual la justitia del plet no romandra, e si tres vegadas

Mansiones vilanorum nemo incendat neque evertat.

Terras in contencione positas nullus vilanus laboret postquam convictus fuerit ab eo in quo iusticia placiti non remanserit. Si vero ter comoditus postea ibi laboraverit et propterea dampnum acceperit non requiratur pro pace fracta.

Si quis autem fidejussor exteterit, si fidem non protaverit, de suo proprio pignoretur nec pro pace fracta habeatur.

Si quis autem predictam pacem et treugam infregerit, simplan tantum compositionem emendet, illu cui infregerit, infra primos quindecim.

Si vero infra primos quindecim dies sumpliciter non emendaverit compositionem mali quod intulit, in duplo cumponat, ita ut medietatem istius duple compositionis habeat querelator et alteram medietatem istius duple compositionis habeat episcopus et ipse comes qui adjutor fuerit eidem episcopo ad hanc iusticiam faciendam.

Si quis autem predictam pacem vel treugam infregerit et inde iusticiam facere noluerit infra quidecim dies, quod querelator suam querelam presentaverit ante episcopum et ejusdem clericos ac comitem, ipse malefactor et consiliatores et adjutores ejus emendare noluerint, egrediantur a treva et pace, et malum quod propter hoc illatum fuerit eis non requiratur pro pace vel treuga fracta.

Et si malefactor et adjutores ejus postea jamdictor querelanti ullum malum fecerint infra trevam, emendet pro treva et pace fracta.

Item predicti episcopi firmaverunt trevam Domini videlicet ut omni tempore teneantur ab omnibus christianis ab occasu solis quarte ferie id est mercuris die usque ad ortum solis secunde ferie id est lunis die.

Item continuatim teneatur a prima die adventus Domini usque ad octabas Epiphantie Domini, quando festivitas sancti Hilarii agitur.

amonestat apres hu laurara e per aço algum damnatge pendra no s en puga clamar per pau trencada.

7. E si algu sera fermaça e no haura tengut ço que haura promes, del seu prorpi sie penyorat e no sie haut per pau trencada.

8. Si algu empero la dita pau e treva haura trencada, simple compositio tantsolament sesmen a aquell a qui la haura trencada dins los primers quinze dies; e si dins los dits quinze dies no haura simplement esmenada la compositio del mal que fet haura, compos en doble axi que la meytat de aquesta doble de la compositio haja lo querelador, e l altre meytat haja lo bisbe e aquell comte qui haura ajudat al dit bisbe a fer la justitia. E si algun la dita pau o treva trencara e ad aquen justitia fer no voltra dins quize dies, apres que l querelador la sua querela haura presentada devant lo bisbe e sos clergues e lo dit compte, lo dit malfayor e conseller e ajudadors seus esmenar no volran, sien foragitats de treva e de pau, e lo mal que per aço fet los sera ni sie request per pau o treva trencada; e si lo malfayor e ajudadors seus apres faran algun mal dins treva al querelant, esemen ho per treva o pau trencada.

9. Item los dits bisbes fermaren la treva de nostre Senyor, que en tots temps sie tinguga per tots christians, del sol posts del dimecres entre al sol ixent del dilluns.

10. Item continuament sia tengua del primer die del advent entro a a las octavas de Epiphania, quan la festa de sanct Hilari se fa.

11. Item semblantment continuadament sie tenguda del dilluns qui preceeix lo cap del dejuni entro al dilluns qui es primer apres lo diumenge de las octavas de Penthecostes, e las tres festivitats de sancta Maria ab lurs vigalias, e las festivitats dels dotze apostols ab lurs vigalias, e la nativitat de

Item similiter continuatim tenatur a die lunes que antecedit caput jejunii usque ad diem lunes qui est primus post primam dominica moctabarum Penthecostem. Et tres festivitates sancte Marie cum suis vigiliis, et festivitates duodecim apostolorum cum suis vigiliis, et nativitatem sancti Johannis cum sua vigilia. Et festivitates sanctorum Justi et Pastoris, et Abdon et Sennen, et sancti Felicis et sancti Genesi et sancti Natzarrii et sancti Laurencii et sancti Michaelis et festivitatem omnium sanctorum et sancti Martini et due festivitates sancte Crucis et cathedra sancti Petri et festivitatem sancti Eunesii que est XII kalendas septembris, et decollacionem sancti Johannis babtiste, cum vigiliis et cum omnibus noctibus jamdictarum festivitatum, et omnes dies et noctes quator temporum.

Si quis autem, infra hac predictam trevam Domini, aliquod malum alicui fecerit, in duplum ei componat, et postea per judicium aque frigide trevam Domini, in sede sancte Eulalia, emendet.

Si quis autem, infra hanc trevam, hominem occiderit sine aliquo casu, ex consensu omnium christianorum diffinitum est ut omnibus diebus vite sue exilio dampnetur. Si autem cum casu hoc fecerit, egrediatur tantum a terra usque ad terminum quem episcopus vel canonici extimaverint esse imponendum.

Si quis vero, intra hanc trevam, se miserit in aguayt, vel ipsum aguayt stabilierit pro morte vel apprehensione alterius castelli, et tantum si hoc agere non potuerit, similiter emedent ad judicium episcopi et canicorum ejus ipsam trevam Domini sicuti feceret si fecisset quo agere temptavit.

Item prohibuerunt ne in termnis hiis continuatis trevis, videlicet tempore adventus Domini seu XLe, nullus castrum vel municionem hedicare presumat, nisi XV diebus ante

sanct Joan ab sa vigilia, e las festivitats de sanct Just e de sanct Pastor e de Abdon e Sennen e de sanct Feliu e de sanct Genis e de sanct Nazari e de sanct Lorenç e de sanct Michel, e las festivat de sanct Eunesi qui es dotze chalendas de setembre, e la decollatio de sanct Joan Baptista, ab las vigalias e ab todas las nits de las ditas festivitats, e tots los dies e nits de las quatre temporas. E si algu dins aquesta dita treva de nostre Senyor fara mal a algu, en doble lo hi esmen, e apres per juy de aygua freda la treva de nostre Senyor en la seu de sancta Eulalia esemn. E si algu dins aquesta treva sens algun cas occiura a negu hom, per consentiment de tots los christians es deffenit que tots los dies de la sua vida sie damnat en exil. Mas si es per cas aço haura fet, sie foragitat de la terra entro al terme que lo bisbe e canonges estimaran esser impador; e si alguns dins aquesta treva se metra en aguayt o aquell aguayt haura stablit per mort o prenimet de algun home o per prenimet de castell de altre, empero aço fer no haura poscut, semblantment esmen aquella treva de nostre Senyor a juy del bisbe e de sos canonges axi com faria si ahjes fet aço que fer havia temptat.

12. Item prohibiren que en aquests termens de aquesta continuadas trevas, ço es en lo temps de Advent e de Quaresma, algu no presumesca edificar castell o força, si doncs quinze dies abans de las ditas trevas continuadas no ho havia començat. De la dita empero treva o pau sie fet clam o fadigatio tots temps al bisbe o a sos canonges, e aix com es scrit desus en la pau dels clergues axi sie fet; e aquells en los quals lo dit bisbe e canonges se fadigaran de trencament de la dita pau o treva de nostre Senyor, o fermanças de hostatge per pau o treva de portants al bisbe o canonges de aquella seu, sien excommunicats per lo bisbe o canonges de la dita seu ab lurs

continuatas precitas trevas hoc inchoaverit.

De predicta autem treva vel pace, querela ad episcopum vel ad ejus canonicos, seu fatigacio, omni tempore fiat, et sicut superius scriptum est in pace de clericis ita fiat.

Et ipsi in quibus episcopus vel canonici predicti se fatigaverint de direptione prefate pacis vel treve Domini, sive fidejussores hostacici pro pace vel treva Domini et malam fidem inde portantes episcopo vel canonicis ejusdem sedis, excommunicentur ab episcopo vel a canonicis ejusdem sedis, cum protectoribus et adjuvantibus se, quamdiu se contenderit, [et] sicut infractores pacis vel treve Domini ipsi infractores pacis vel treve Domini ipso et res eorum non habeantur in pace et treva Domini.

Ego Gaufredus comes juro tibi Petro Elnensi episcopo et facio tibus ostaticum ut per duo tempora anni, scilicet ad dedicacionem beate Eulalia, id est octo idus octobris, et ad capud jejunii, per unumquemque annum quamdiu vixeris, revertar ad hanc sedem beate Eulalie et non separabo hinc me sine licencia tua, vel iporum clericorum quibus tu comiseris, si es non habuero; et si es habuero, eo transitor infra octo dies revertar et non separabo hinc me sine licencia tua, vel ipsorum clericorum quibus tu comiseris, per Deum et hec sancta.

174. Treugam etenim Domini confirmaverunt fortiter predicti episcopi, videlicet ut omni tempore tenetur ab omnibus christianis, ab occasu solis IIII° ferie, [id est] mercuri die, usque ad ortum solis secunde ferie, id est die lune.

Item continuando teneatur a prima die adventus Domini, usque ad octabas ephiphanie Domini, quando festivitas sancti Hylarii agitur.

protectors o ajudadors aytant temps com se contendran, e aixi com infractors e trencadors de pau e de treva de nostre Senyor ells e las suas coas no sien ahuts en pau ni en treva de nostre Senyor. Yo Jofre comte jur a tu Pere bisbe de Elna e fas a tu hostatge, que per dos temps de l any, ço es a la dedicatio de sancta Eulalia qui es vuyt idus de octubre e al cap del de juni, per cascun any mentre viuras retornare a aquesta seu de sancta Eulalia, e no m en separare sens licentia tua o de aquells clergues als quals tu ho hauras comanat si haver no haure, e si haver haure aquell pasat vuyt dies tornare e no me separare de aci sens licentia tua o de aquells clergues als quals tu ho hauras comanat, per Deu e per aquests sancts.

TREUGAM ETENIM DOMINI. La treva de nostre Senyor confirmaren encara forment los dits bisbes, ço es a saber que per tots temps fos fenguda de tots christians del sol post de la quarta feria, ço es del dimecres, ço es del dilluns. Item continuadament sie tengua del primer die del advent de nostre Senyor entro a las octavas de la Epiphania quant la festa de sanct Hilari es feta. Item semblantment continuant sie tenguda del dilluns que es ans del dimecres de la

Item similiter continuando teneatur a die lune que ante[ce]dit capud jejunii, usque ad diem lune que est primus post diem dominice octabarum Pentecosten.

Item vigilie et festiuitates inuenciones et exaltacionis sancte Crucis, et in tribus vigiliis totidemque festiuitates omnium sanctorum apostolorum. Vigilie et festiuitas sancti Laurentii.

Festiuitates insuper cum carum vigiliis posuerunt in hac religionis observacione, scilicet sancti Felicis Gerunde, et sancti Johannis baptiste et sancti Genesi ac sancti archangeli Michaelis, sancti Martini confessoris. Item vigilia et festiuitas omnium sanctorum; similiter et quator tempora posuerunt in tali observancia.

Predictos autem dies qui sunt in treuga Domini confirmaverunt predicti episcopi, cum omnibus precenditibus et subsequenibus noctibus, videlicet ab occasu solis quando treuga Domini ingreditur usque ad ortum solis diei ipsius qua egreditur.

Si quis autem, intra hanc treugam, voluntarie hominem occiderit, ex consensu omnium christianorum diffinitum est ut omnibus diebus vite sue exilio dampnetur, si fecit hoc sine aliquo casu; si autem causa alio casu hoc fecerit, egrediatur tantum a terra suque ad terminum quem episcopus et canonici existimaverint esse imponendum.

Si quis autem, intra hanc treugam, se miserit en aguayt, vel ipsum aguayt stabilierit pro morte alicujus hominis, vel per apprehensionem aliterius castelli, cum se hoc agere non poterit, similiter emendet, ad iudicium episcopi et canocirorum ejus, ipsam treugam Domini sictur faceret si fecisset quod agere temptavit.

Item prohibuerunt ne intransibus hiis continuatus treugis, videlicet tempore adventus Domini seu Quadragesime, nullus castum vel municionem hedificare

cendra entro al dilluns qui es ares del diumenge de las octavas de Sincogesima. Item las vigilias e las festas de la inventio e de la exaltatio de sancta Creu, e en tres vigilias e las festas de la inventio e de la exaltatio de sancta Creu, e en tres vigilias e altras tantas festas de sancta Maria, e las vigilias e festas de tots los apostols, e la vigilia e festa de sanct Lorenç. Las festiuitats sobre tot ab lurs vigilias posaren en aquesta observatio de religio, ço es a saber de sanct Feliu de Gerona e sanct Joan Baptista e de sanct Genis e de sanct Michel archangel e de sanct Marti conferssor. Item la vigilia a la festiuitat de Tots sancts e aytambe las quatre temporas posaren en aytal observantia. E los susdits dies qui son en treva de nostre Senyor confirmaren los dits bisbes, ab totas las precedents e seguenta nits, ço es a saber del sol post, com en aquella treva de nostre Senyor, entro sus al so exit de aquell dia que es exida. E si algu dins aquesta sobredita treva de nostre Senyor algun mal a lgu fara, en doble lo li compone e apres per juy de aygua freda la treva de nostre Senyor en la seu de sanct Pere esmen. E si algu dins aquesta treva voluntariament hom occiura, de consell de tots los christians es diffinit que en tots los dies de la sie vida sie exilat, si aço fara sens algun cas; si empero ab raho aço fara, sica de la terra tro al terme que l bisbe e ls canonges estimaran esser imposador. E si algu dins aquesta treva se metra en aguayt e aquell aguayt stablira per mort de algun hom o per preso de algun castell, empero aço acabar no pora, axi esmen a juy del bisbe e dels seus canonges aquella treva de nostre Senyor axi com faria si hajes fet aço que assejara. Item vedaren que entrants aquestas continuadas trevas, ço es a saber lo advent de nostre Senyor o la quaresma, negu castell o força no presumesca edificar, si doncs no havia començat quinze dies abans de las ditas trevas

presumat, nisi XV diebus antre predictas continuatas treugas hoc inchoaverit. De predicta autem pace et treuga, querela ad episcopum vel ad ejus canonicos seu fatigacio omni tempore fiat, sicut superius scriptum est in pace de ecclesis. Et ipsi in quibus episcopus, vel canonici predictae sedis se fatigaverint de direccione prefate pacis vel treuge Domini, sive fidejussores vel hostici pro pace et treuga Domini malam fidem inde portantes episcopo vel canonicis predictis, similiter excommunicentur ab episcopo vel a canonicis ejusdem sedis, cum protectoribus et adjuventibus se, quamdiu se contenderint, sicut infractores pacis et treuge Domini, et ipsi et res eorum non habeantur in pace et treuga Domini.

Item constitutum est quod si aliquis filius magnatum terre, tam majorum cum minorum, fecerit aliquod malum per pacem et treugam Domini, aliquibus hominibus ex castro patris sui vel ex honor ejus aut cum hominibus suis, ipse cogat filium et hominies suam terram tenentes redigere malum quod fecerint. Quod si nokuerint hoc facere ipsius filius vel pregati homines, idem pater redirigat omne malum quod filius suus et homnes sui fecerunt. Quod si filius non fecerit malum ex castro vel ex honore patris sui et tamen fecerit illud cum hominibus tentibus terram patris sui vel cum hiis quos idem pater habuit in sua familia sua sine engan. Quod si ipse pater facere noluerit, tamdiu maneat sub excommunicacione cum omni honore suo, et pregatus filius sive pregati homnes cum eo, donec redigant ex toto malum quod comiserunt. Quod si filius adjuc ex aliis locis, non ex honore paterno vel castro neque cum hominibus patris, aliquod malum alicui fecerit, non redeat ad apternum castrum vel honorem neque pater aut mater impendant ei aliquod beneficium vel protegant eum in aliquo; quod si fecerint, aut emend[n]t malum

continuadas. De la dita empero pau o de la escrita treva sie fet clam per tots temps o fadiga al bisbe e los canonges de la dita seu se fadigaran en la esmena de la dita pau o treva de nostre Senyor, o fermças o hostatges per pau o per treva de nostre Senyor portants de aquen mala fe al bisbe o als canonges desus dits, axi mateix sien excommunicats per lo bisbe e canonges de aquella mateixa seu ab lurs ajudadors e deffenedor, si tant longament se contendran, axi com trencadors de pau y de treva de nostre Senyor, e aquells e las lurs cosas no sien contenguadas en la pau e treva de nostre Senyor.

1. Item stablit es que si algun fill de magnats de la terra, axi dels mal per pau o treva de nostre Senyor ab alguns homens del castell de son pare o de la sua honor o ab los seus homen, aquell fors lo fill e los homnes la sua terra tenents redreçar lo mal que hauran fet; mas si aço no volra fer aquell fill o los dits homens, lo dit pare esmen lo mal que son fill e ls seus homens han fet. E si lo fill no u haura fer del castell ne de la honor de son pare empero haura fet ab homnes tenents terra de son pare o ab aquells que l dit pare haura en sa companyia, semblantment lo dit pare forç los homens seus redreçar lo dit mal; mas si fer no u pora tolga a aquells lo seu benifet de tot en tot e foragit aquells de la sua companyia sens engan. E si lo dit pare fer no ho volra aytant longament estiga excomunicat ab tota la sua honor e lo dit fills e los dits homens ab ell, entro que de tot en tot redrecen lo mal que hauran comes. E si lo fills encara de altres locs, e no de la honor paternal ne del castell ne ab homens del pare, fara mal algu, no retorn en lo paternal castell ne en la honor, ne lo pare ne la mare donen a ell algun benifet, ne deffeneran a ell en alguna cosa, ans i ho faran o esmenen lo mal que lo fill haura perpetrat o estigan tant longament

quod filius perpetra verit aut tamdiu maneat in excommunicatione donec emendet. Item constitutum est quod si aliquis fuerit inculpatus ex aliquo maleficio quod ipse preceperit aut stabilierit aut consilium dederit quod ageret, et ille dixerit se hoc non egisse, de quod in veritate notum fuerit quod ipse per semetipsum predicto malo interfuerit, propria manu jure super altare consecratum se non precipisse nec stabilisse neque consilium dedisse quod malum illud perpetraretur. Et postmodum ne sit protector aut defensor illius qui hoc malum fecerit, ullo ingenio vel aliquo modo. Quod si homo suus fuerit qui suam teneat terram aut habeat suum beneficium unde valeat eum distrigere, aut faciat hoc sibi redirigere, aut auferat ei ex tot terram et beneficium suum, et postmodum expellat eum a se sine aliquo enga, et non exhibeat ei ullam societatem ad suum beneplacitum nec defendat eum in aliquo. De omnibus illis constitutum est qui interfuerint malefactis quod si dixerint se non interfuisse vel malum unde culpandus se non fecisse, quod expient se per iudicium aque frigidie in sede sancti Petri, quod si facere noluerint excommunicationi subiaceant. Omnes vero probationes et expianciones que iudicabuntur querelantibus et redirectoribus pacis et treuge Domini, fiant per iudicium aque frigide in sede sancti Petri. Punicio vero de pace e treuga Domini a nemine fiat in omni Ausone episcopatu donec prius querela ad ausonensem episcopum et ejus canonicos perveniat, et expectetur terminus fatigaciones XXX^a diebus antequam episcopus et canonici sedis faciant in malefactorem; qui si infra XXX^a hos dies redirectos non fuerint vel ita firmaverint in manu episcopi et canonicorum ejus per pignora, quod redirigatur sine engan. Malefactor ille et sue proprietates non sint in pace et treuga Domini, ille et homine suo excommunicato cum adiutoribus suis.

excommunicats tro sus que la esmena façan.

2. Item stablit es que si algun sera enculpat de alguna cosa que ell haja manada o stablida o consell donat que sie feta e aquell dira que no ho ha fet, de que en veritat sera cosa coneguda que aquell per si mateix al desus dit mal no sera estat, ab sa propia ma jur sobre lo altar consagrat si no haver manat o stablit ne consell donat, e en apres no sie deffenedor ne ajudador de aquell qui lo mal haura fet per negun enginy ne per neguna manera. Mas si sera son hom qui sa terra tenga o haja son benifet on puga aquell destrenyer, o faça aquell mal fet aquell redreçar, o tolga a ell la terra e l benifet seu de tot en tot e en apres forafit lo de si sens algun engan o no monstre a ell alguna companyia a son be ne deffena aquell en alguna cosa. De tots aquells es stablit qui seran estats en los malegicis e si diran que no y seran estat o l mal d on seran inculpats si no haver fet, que s en dejan escusar o l mal d on sera inculpats si no haver fet, que s en dejan escusar per juy de aygua freda o calda en la seu de sanct Pere, e si fer no ho volran sien excommunicats; mas todas las provas e nedejaments qui seran jutjats al clamaters e als redreçadors de pau e de treva de nostre Senyor sie fet per juy de aygua freda o calda en la seu de sanct Pere. Mas la venjança de pa e de treva de nostre Senyor no sie feta de negu en tot lo bisbat de Osona tro sus que l clam sie vengut al bisbe de Osona e als seus canonges, e sie separat lo terma de la fadiga per trenta dies abans que l bisbe e ls canonges de la seu façan de malfaytor; e si dins aquests trenta dies no seran redreçats o axi fermat en la ma del bisbe e dels canonges per penyoras, que sie redreçat sens engan aquell malfaytor, o las suas propias coas sie en pa ne en treva de nostre Senyor, aquell vedat e la sua honor ab los seus ajudadors.

Item Hugo Candidus, cardinalis romanus, in consilio Gerundensi cum episcopis et abbatibus sive principibus ac sociis terre magnatibus, vice et auctoritate Romani pape cujus legatione fungebatur, confirmavit necnon et laudavit pacem et treugam Domini sicut erat apprehensa in episcopatu Gerundense et addit in eadem treuga Domini, consensu omnium, atque jussit auctoritate domini pape, ut pari modo teneretur a dominica post octavarum pasche usque ad octo dies post Penthecosten sicut quadragesimale tempore. Et transgressores predictae pacis et treuge Domini excommunicationi anathematis subjacent quousque resipiscant et ad satisfactionem inde canonicè veniant.

Item constitutum est, consilio et diffinitione episcoporum et abbatum et reliquorum ecclesiastici ordinis clericorum, et comitum necnon vicecomitum, sive ceterorum sociis terre magnatum atque aliorum Deum timencium, quod si quis in omni Ausonensi episcopatu equitaverit super alium um aliquo exercitu parvo aut magno, causa faciendi aliquod malum, et fecerit aliquam depredationem vel devastationem unde pax et treuga infrigatur, ipse qui auctor est sceleris, scilicet qui dux vel capud fuerit illius exercitus in illa expeditione, cogatur emendare ex toto omne malum [quod ab illo] et ab hiis quos secum duxerit factum fuit. Quod siispe noluerit emendare vel non poterit, tamdiu subiaceat excommunicationi cum omni honore suo et cum omnibus qui secum fuerunt ad perpetranda illa malefacta donec illud malum redirigatur sicut scriptum est in pace et treuga Domini, hoc est in duplo. Et omnes qui fuerint cum illo malefactore in equitatione illa semper sint in excommunicatione et ejecti a pace et treuga Domini donec faciant redigere prefatum malum illi cum quo fuerunt in

3. Item Hug Blanc, cardinal de Roma, en lo concili de Gerona ab los bisbes e abbats e ab los princeps e ab los magnats de tota la terra, per veu e authoritat del papa, per legatio del qual usava, confirma e encara loa la pau o treva de nostre Senyor aix com era empresa en lo bosbat de Gerona, e ajusta en aquell la treva de nostre Senyor aix com era empres en lo bisbat de Gerona ab consentiment de tots, e mana per authoritat del papa que per egual guisa fos tenguda del diumenge de las octavas de Pascha tro a vuyt dies apres sincogesima, aix com en temps de quaresma; e los trencadors de la dita pau e treva de nostre Senyor sien de anathema excommunicats entro que s en repeneden e a satisfactio de aquen canonicament vengan.

4. Item statuit es per consell e deffinitio dels bisbes e abbats e dels altres ecclesiatics ordres dels clergues, comtes e vescomtes e dels algres de tota terra magnats, e dels altres tements Deu, qui si algu en tot lo bisbat de Osona cavalcara sobre altre ab alguna companyia gran o poca per algun mla a fer, o fara alguna robaria o debastatio de hon pau e treva sie trencada, aquell qui sera faedor del peccat, ço es a saber aquell qui sera guiador e cap de aquella companyia, sie forçat esmenar de tot en tot lo mal que per ell e aquells que ab si mena haura esta fet; e sino ho volia esmenar o no ho pora, aytant longament sie excommunicat ab tota sa honor e ab tots aquells qui ab ell seran estats a perpetrar aquells malefcis entro que l mal sie redreçat aix com es escrit en la pau e treva de nostre Senyor, ço es en doble, e tots aquells qui lo malfaytor sien tots temps excommunicats e gitats de pau e de treva de nostre Senyor entro que façan redreçar lo dit mal a aquell ab qui seran estats en aquella malafeta, o ells per si hauran estat en la cavalcada ab mateix ho esmenen; car si dira aquell

expeditacione illa aut ipsi per semetipsos redirigan. Quod si dixerit malefactor ille illos quod sexum per rexerint non ab illo invitatos esse ad faciendum illud malum, purget se per iudicium aque frigide non ab illo esse deductos. Et postmodum illi qui intefuerint prefate devastatione maneant sub excommunicatione donec emendetur ab eis prefatum malum. Et idem malefactor sub eadem excommunicatione maneant donec emendetur ab illo, et ab aliis quos secum deduxit, malum quod ibi fecerunt Hec est pax confirmata ab episcopis et abbatibus et comitibus necnon vicecomitibus in episcopatu Ausonensi, videlicet ut ab ista die et deinceps nullus homo ecclesiam non infringat nec spacium neque mansiones que in ciucuitu ecclesie sunt aut erunt usque ad XXX^a ecclesiasticos passus.

Ecclesias autem illas in hac deffensione non ponimus in quibus castella facta sunt aut erunt. Has vero ecclesias in quibus raptores vel fures predam vel furta congregaverint, vel malefaciendo inde exierint aut illuc redierint, tamdiu salvas esse jubemus donec querimonia malefaciendi ad episcopum Ausonensem et ad sedem et conventum ejusdem sedis prius perveniat. Quos si idem episcopus aut prelibati canonici ejusdem sedis fatigaverint, vel malefactor ille iusticiam idem facre nolit, postea ex mandato predicti pontificis vel prefatorum canonicorum ipse malefactor, seu res ejus, non salventur in eadem ecclesia.

Ille autem homo qui aliter ecclesiam invaserit, aut aliis, exceptis supradictis malefactoribus, aliquod malum ibi fecerit, aut ea que in circuitu ipsius ecclesia sunt usque ad XXX^a ecclesiaticos passus irruperit, sacrilegii compositione emendet prefate sed et querelanti malefacta in duplo restituat.

Item placuit ut clericos qui arma non portaverint, aut monachos seu sanctimoniales, ullus homo non invadat

malfaytor que aquels qui ab ella anaren no foren covidats per ell de fer aquell mal, purg o deneigsen per juy de aygua freda, a apres aquells qui hauran estat en la dita devastatio estigan ecommunicats entro que per ells sie esmenat lo dit mal, e aquells malfaytor estiga aytambe excommunicat tro sus aquell mal que aqui feren sie esmenat de ell e de aquells quie ab si mena.

5. Aquesta es la pau confirmada del bisbes e dels abbats e dels comtes e encara vescomtes en lo bisbat de Osona, ço es a saber, que de aquest die e de aqui avant negu hom esgleya no trenc ne l spay ne las casa que entorn de la esgleya son o sera tro a trenta ecclesiastics pasos. Mas las esgleyas aquellas no posam en aquesta deffensio en las quals son fets castells o seran. Mas aquellas esgleyas en las quals los robadors o ladre sla presa o ladrocini ajustaran, o malfaent de aqui exiran o aqui tornaran, tant longament manam que sien salvas tro sus que del mal fet al bisbe de Osona e a la seu e al convent dels canonges de aquella seu primerament lo clam vinga. E si aquell bisbe o los dits canonges de aqui no volra fer, en apres de manament del dit bsibe e dels dits canonges aquell malfaytor e las coas suas no sien salvas en aquella esgleya. E aquell hom qui en altra manera esgleyae svasira o algun mal a aquella fara, exceptats los sobredits malfaytors, o aquellas cosas que entorn de aquella esgleya son tro a sus trenta ecclesiastics passos trencara, compositio de sacrilegi esmen a la dit seu e la smalfetas al clamant en doble restituësca. Encara plag que ls clergues qui armas no aportaran, o ls monjos o las monjas, negu hom noinvasesca ni ls faça injuria ne alguna malafeta. Mas las cosas communes de canonges o dels monjos o de las sanctimonials, o los alous ecclesiastics o possessions que las esgleyas de nostre bisbat e ls clergues no portants armas o monjos o las

neque injuriam eis faciat vel aliqua malefacta.

Comunia vero canonicorum vel monachorum seu etiam sanctimonialum, vel ecclesiastica alodia et possessiones quas ecclesie nostri episcopatus vel clerici arma non ferentes aut monachi seu sanctimoniales tenent, ullus homo non infrigat aut aliquid inde diripat; quod si fecerit, in duplo eis componat.

Similiter confirmaverunt ut nullus homo in isto episcopatu Ausonensi scilicet Bisul[un]ensi, Peraladensi atque Impuriadensi predam non faciat de equabus vel pullis earum usque ad medium annum, neque de bobus, neque de vaccis, neque de asinis aut asinabus, neque de ovibus barbibus vel agnis, neque de capris irvis vel porcis, vel earum fetibus. Mansiones vero pagensium vel clericorum arma non ferencium, et columbaria et palearia ullus homo non incendiat vel destruat.

Villanum aut villanam et clericos arma non ferentes et monachos seu santimoniales ullus homo non sit ausus occidere, vulnerare, debilitare neque comprehendere vel distringere, nisi propter suam culpam quam predicti habant factam, et non distringat eos nisi per directum solum, et tamen non hoc fiat nisi prius querelando se fatigaverint sicut supra dictum est. Pagensibus autem vestimenta non auferantur, neque vomeres, neque ligones. Olivera nemo incidat vel comburet, nec fructus earum discipet.

Item constitutum est ut nullus homo pignoret res alterius pro plivio, vel pro alio quolibet negocio quod alicui cum aliquo fecerit, quamvis ille non solvat. Quicumque enim hanc pacem quam prediximus infringent, et illi cui eam infregerit infra XV dies in simplum non emendaverit, si XV dies transierint, in duplo componat, quam duplicacionem habeat episcopus ipse qui eam redigere fecerit.

sanctimonials tenen, negun hom no trenc alguna cosa de aquen prenga, e si hora en doble lo hi esmen.

6. Aytambe confirmaren que negun hom en aquest bisbat de Osona e aytambe de Bisuldu, de Peraladas e de Empuruas no faça presa de eguas ne de lurs pollins tro a mig any, ni de bous, ni de vacas, ni de asens o de someras, ne de ovellas, ne de moltons, ne de anyells, ne de cabras ne de boncs, o de lurs fillas. Mas las casas dels pagesos o dels clergues no portants armas, e los colomers e los pallers negu hom no y meta foc ne ho destruesca. Vila o vilana e clergues no portants armas e monjos e sanctimonials negun hom no gos ociure, nafrar, debilitar ne prendre o destrenyer sino ho faça per lur culpa que los sobre dits hajan feta, e no ls destrenya sino per dret tant solament. Empero aço no sie fet si doncs en clamant primerament no s fadigara axi com desus es dit, mas als pagesos no sien toltas las vestiduras ne las rellas ne las exadas. En oliveras negu no meta foc, ne trenc ne deestruesca lo fruyt de aquellas. Encara stablit es que negu no penyor las cosas de altre per plivi o per algun altre negoci que a algu o ab algu haja fet, jatsie que aquell qui aquesta pau devant havem dita trencara, e aquell a qui la trencara dins quinze dies simplament no ho esmenara, si quinze dies passara, en doble lo hi esmen, la qual doble haja aquell bisbe qui la fara redreçar.

B) *Baja Edad Media*

a) Cartas de población y franquicia

33. CARTA DE FRANQUICIA DE AGRAMUNT. 1238, JUNIO, 18

Carta de franquicia otorgada por el conde Poncio de Urgel a los pobladores de Agramunt, confirmando otras cartas concedidas por otros condes, añadiendo el privilegio de ser juzgados en su villa y garantizando la adquisición de bienes en su dominio.

Original, en el antiguo Archivo Municipal de Agramunt, perdido¹.

* * *

In Dei nomine. Pateat universis presentem cartam inspecturis quod nos Pontius, Dei gratia comes Urgelli, per nos et omnes successores nostros habito consilio venerabilium amicorum meorum Iacobi de Cervaria, Bernardi Raumundi de Ribelles et aliorum multorum, damus, concedimus et in perpetuum confirmamus cum hoc presenti instrumento vobis omnibus hominibus et feminis de Acrimonte presentibus atque futuris omnes donationes et franquitates quas venerabiles antecessores nostri Ermengaudus quondam bone memorie, comes Urgelli et Dulcia, comitissa uxor eis, et Ermengaudus, filius eorum et Alvira, comitissa, uxor eis, et Geraldus pater noster vobis et vestris prius dederunt et concesserunt prout in instrumentis ab eisdem inde vobis factis plenius continentur.

Adhuc etiam nos intendere cupientes utilitati et amplificacioni vestri et vestrorum et prefate ville de Acrimonte, addimus vobis predictis universis simul et singulis modo presentibus et cetero futuris quod ab hec die in antea in qua hec scribitur carta, pro aliqua culpa vel crimine nos vel aliquis vicarius nostri, baiulus, sagio sive quilibet aliquis nostrorum non cogamus vel cogi faciamus vos unquam vel vestros ire vel exire extra muros Acrimontis, imo tenebimus vobis placita extra foras maioris ecclesie Acrimontis.

¹ Ramón DE SISCAR, *La carta puebla de Aragunt y los privilegios concedidos a la misma villa por los condes de Urgel hasta la extinción de la Casa de Cabrera*, IV, Memorias de la Real Academia de Buenas Letras, Barcelona, 1887, doc. núm. VII, p. 186. Y publicado por Josep M. FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, CSIC, Madrid-Barcelona, I/1, 1969, doc. núm. 273, pp. 396-397.

Iterum etiam confirmamus vobis omnibus predictis simul et singulis, presentibus et futuris, omnes compras et acquisitiones quas unquam hucusque fecistis vel de cetero in omni terra nostra et dominatione feceritis quoquomodo.

Sed ut hec omnia supranotata simul et singula firmiter ac sincerius attendantur et compleantur, tactis corporaliter sacrosanctis quatuor Dei Evangeliiis, et cruce Domini, iuramus nos universa supradicta simul et singula observaturos et completuros, et in aliquo non violaturos nec contraventuros ratione aliqua vel causa, facto vel verbo, nobis scientibus.

Sic nos Deus adiuvent et hac sancta quatuor Dei Evangelia coram nobis posita et manu tacta.

Et insuper, omnes successors nostros sub hoc sacramento universaliter obligamus.

Insuper etiam, pro maiori vestra et vestroum cautela et securitate, sub periculo anime nostre venerabiles ac dilectos nostros Iacobum de Cervaria et Bernardum Raymundi de Ribellis iurare facimus.

Nos itaque supredicti Iacobus de Cervaria et Bernardus Raymundus de Ribellis mandato et precibus venerabilis et domini nostri Pontii, Dei gratia comitis Urgelli et sub periculo anime eius, tactis corporaliter sacrosanctis quatuor Dei Evangeliiis. Et cruce Domini iuramus dictum dominum nostrum Pontium, Dei gratia Urgelli comitem, omnia supradicta simul et singula attendere et complere, et in aliquo non violare nec contravenire in aliquo facto vel verbo scienter.

Sic Deus illum adiuvet et hec sacrosancta quatuor Dei Evangelia coram nobis posita et manibus tacta.

Actum est hoc XIV kalendas iulii, anno Domini millesimo CC XXX VIII.

Signum Pontii, Dei gratia comitis Urgelli, iurati qui hec laudamus et firmamus, et a testibus firmari rogamus.

S+m Iacobi de Cervaria, iurati. S+m Bernardi Raymundi de Ribelles, iurati, qui hoc laudamus et firmamus, et testes firmare rogamus.

S+m Petri Liçana, militis. S+m Guillelmi de Cirera, militis.

Raymundus de Artesa, presbiter, qui hoc scripsit et hoc signum fecit.

34. CARTA DE FRANQUICIA DE GIRONELLA. 1450, OCTUBRE. BAGÁ

Carta de franquicia otorgada por Galcerán de Pinós, a los habitantes de Gironella, con el fin de aumentar la población de la villa, y les exime de los malos usos, excepto a los pobladores que no procedan de su territorio.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Fondo Notarial de Bagá, Manual núm. LXXXII, fols. 18-19¹.

In Dei nomine. Noverint universo, quod nos Galcerandus de Pinosio et de Fenolletto, Dei gratia vicecomes de Insula et de Caneto ac dominus baroniarum de Pinosio de Mathaplana, de Portella et de Luçano ac vallis de Thosis.

Attendentes aliquos homines et feminas habitantes intus locum seu villam ac castrum nostrum Girondelle et eorum predecessores fuisse et esse homines propios, solidos, quitio, amansatos, bordatos et affocatos ad de redemptione personarum et de omnibus malis usibus nostri et predecessorum nostrorum dominorum castri Girondelle, cum eorum bonis et cum omnibus eorum prolibus natiis et exinde nascituris.

Attendentes etiam pro parte ipsorum hominum fuisse nobis humiliter supplicatum, quatenus ipsos homines et feminas et eorum successores et eorum bona a dictis redemptionibus personalibus et malis usibus enfranquiremus sive franchos et quitios ac franchos et quitios ab ipsis faceremus cum ipsi mali usi sint multum odiosi, pro maxime illis qui ad prestationem ipsorum tenentur.

Nos, igitur, volentes predictis suplicationibus benigniter annuere tanquam iustis et rationi consonis, pre maxime quia cupimus ipsum locum, villam seu castrum Girondelle augmentare et populare et credimus quod melius populabitur et augmentabitur si ipsos homines et feminas ab ipsis malis usibus enfranquimus quam si remanebant obnoxios obligatos ad ipsos malos usos prestandos, propterea, gratis et ex certa nostra scientia per nos et omnes heredes et successores nostros quoscunque cum presenti publico instrumento perpetuo valituro et duraturo, enfranquimus sive franchos, quitios, liberos et inmundos facimus omnes et singulos homines et feminas habitantes et habituros et habitantes et habituras intus dictum locum seu villam ac castrum nostrum Girondelle et omnem eorum prolem natam et nascituram et omnes et singulos eorum heredes et successores presentes, absentes pari-

¹ Publicado por Josep M. FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, CSIC, Madrid-Barcelona, I/1, 1969, doc. núm. 380, pp. 566-569.

terque futuros et omnia et singula eorum et cuiuslibet ipsorum bona sedentia et moventia, habita et habenda ad imperpetuum in manu et posse notarii publici infrascripti ut infra stipulanti ab omni videlicet prestatione intestiarum, exorquiarum, cuguciarum, arsiarum, firmarum sponsaliorum et redemptionum personarum et omnium et singulorum aliorum malorum usum que dici vel nominari possunt.

Ita, videlicet, quod a cetero, ipsi homines et mulieres habitantes et habitaturi ac habitantes et habitature intus dictum locum, villam seu castrum Girondelle qui nunc sunt et pro tempore fuerint nec eorum proles nec eorum heredes vel successores nec eorum bona minime teneantur nec obligati sint seu existant ad prestationem predictarum intestiarum, exorquiarum, cuguciarum, arsiarum, firmarum sponsaliorum nec redemptionum personarum nec aliorum malorum usum, immo sint ab eisdem omnibus et singulis hic expressis et non expressis omnino, franchi, quitii, liberi et immunes ad imperpetuum et possint et valeant ubicumque voluerint ire, esse, morari et stare ac redire, et quemcumque dominum vel dominos, dominam vel dominas voluerint eligere et proclamare ac testari, codicillari, contrahere et paciscii prout et quemadmodum quilibet civis romanus et sui iuris effectus facere potest et debet sine aliquo impedimento et contradiccione nostri et nostrorum heredum et successorum.

Quoniam nos, nunc pro tunc et e contra (?) absolvimus, diffinimus, eicimus et liberamus ipsos homines et feminas habitantes et habituros ac habitantes et habituras intus dictum locum, villam seu castrum Girondelle et quemlibet eorum et eorum proles et omnes heredes et successores eorundem ab omni iugo, imperio et dominatione nostri et nostrorum heredum et successorum.

Retinemus, tamen, nobis et nostris et a presenti franquitate excludimus et exceptuamus omnes alios homines et feminas nostros proprios qui sunt vel fuerunt populati extra dictum locum, villam seu castrum Girondelle, sic quod non intelligantur ne comprehendantur in presenti franquitate.

Hanc autem franquitatem, libertatem et immunitatem facimus nos dictus Galcerandus de Pinosio et de Fonolletto, vicecomes et dominus predictus per nos et omnes heredes et successores nostros quoscumque predictis hominibus et mulieribus habitantibus et habitaturis intus dictum locum, villam seu castrum Girondelle et cuilibet ipsorum et prolibus eorum et eorum heredibus et successoribus perpetuo de predictis redemptionibus personalibus et malis usibus sicut melius firmiter et utilius dici potest et intelligi ac etiam nominari ad ipsorum hominum et mulierum et eorum prolium et heredum et successorum eorundem et cuiuslibet eorum salvamentum atque bonum et sanum ac sincerum intellectum.

Et extrahimus predictos malos usus ac redemptiones personarum de iure, dominio atque posse et possessione nostri et nostrorum heredum et successorum eosdemque malos usu et predictas redemptiones personales anichilamus, evacuamus et annullamus omnino et ad imperpetuum ad ipsis hominibus et mulieribus sic quod nos nec nostri heredes nec successores non possimus nec possint ammodo petere, exhigere seu habere ipsos malos usus nec redemptiones personarum a dictis hominibus nec mulieribus nec ipsi teneantur ipsos vel ipsas nobis nec nostris facere nec prestare.

Immo, imponimus nobis et nostris super omnibus et singulis silentium sempiternum.

Et ex causa huiusmodi franquitatis, libertatis et immunitatis, damus, absolvi-
mus, diffinimus et remittimus eisdem hominibus et mulieribus, habitantibus et ha-
bitaturis intus dictum lochum, villam seu castrum Girondelle, presentibus, absen-
tibus et futuris et eorum prolibus et eorum heredibus et successoribus perpetuo
omnia iura omnesque actiones, questiones, petitiones et demandas nobis et nostris
competentia et competentes et competere debentia et debentes nunc et etiam quan-
documque adversus seu contra ipsos homines et mulieres et eorum proles ac eorum
bona ratione videlicet seu occasione predictarum intestiarum, exorquiarum, cugu-
ciarum, arsiarum, firmarum sponsaliorum et redemptionum personarum ac alio-
rum malorum ussum quae dici vel nominari possint.

Pro huiusmodo vero franquitate, libertate et immunitate, confitemur et recog-
noscimus nos habuisse et recepisse ab ipsis hominibus et mulieribus dicti loci, ville
seu castri Girondelle unum plat argenti de quo sumus ab ipsis bene paccati pariter
et contenti.

Et ideo, renuntiantes exceptioni dicti plat per nos ab ipsis non habiti et non
recepti, et legi que subvenit deceptis ultra dimidium iusti pretii et exceptioni doli
mali ac in factum actioni et omni alii iuri hiis obvianti, damus et remittimus eis
gratis, donatione scilicet pura perfecta simplici et irrevocabili que dicitur inter vi-
vos, si quid amplius pro predicta franquitate, libertate et immunitate nobis vel nos-
tris competit vel competere potest aut debet predicti plat argentei.

Insuper, convenimus et promittimus eis ac etiam sponte iuramus in animam
nostram per dominum Deum et eius sancta quatuor Evangelia manibus nostris
corporaliter tacta, quod predictam franquitatem, libertatem et immunitatem et
omnia alia et singula supradicta semper ratam, gratam, valiam atque firmam sive
rata, grata, valida atque firma habebimus, tenebimus et observabimus et in nullo
contrafaciemus vel veniemus aliquo iure, causa vel etiam ratione.

Renuntiantes quantum ad hoc legi sive iuri dicenti donationem posse revocari
vel irrita fieri propter ingratitudinem aut aliam quamvis causam et omni alii iuri
legi, usui, rationi et consuetudini contra hoc repugnantibus quovis modo premissa.

Igitur, omnia et singula facimus paciscimur convenimus et promittimus nos dic-
tus Galcerandus de Pinosio et de Fonolletto, vicecomes et dominus predictus per nos
et omnes heredes et successores nostros quoscumque predictis hominibus et mulie-
ribus habitantibus et habitaturis intus dictum lochum, villam seu castrum Giron-
delle presentibus, absentibus et futuris et eorum prolibus et eorum heredibus et
successoribus perpetuo nec non et notario infrascripto ut publice persone pro ipsis
hominibus et mulieribus et eorum prolibus et eorum heredibus et successoribus et
pro personis omnibus quarum interest et intererit et recipienti et paciscenti atque
etiam legitime stipulanti.

Quod est actum in villa Bagani, die vicesima quarta mensis octobris, anno a
Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

Sig+num nostri Galcerandi de Pinosio et de Fonolletto, Dei gratia vicecomitis et
domini predicti, qui hoc laudamus, concedimus et firmamus et iuramus.

Testes huius rei sunt honorabiles Iohannes de Fuxio et Bernardus de la Badia,
domicelli in villa Baga domiciliati.

b) Compilaciones de derecho municipal

35. COSTUMBRES DE PERPIÑÁN, 1243-1246. PERPIÑÁN¹

Jaime I confirma las costumbres de Perpiñán en una fecha indeterminada; un texto jurídico autóctono de 69 capítulos, que también incluye diez usos sobre décimas y primicias que deben satisfacer los habitantes de la ciudad y su territorio. El código es elaborado tras un largo proceso de formación a partir del s. XII, a iniciativa vecinal y sin que conste su posible sanción oficial anterior².

*Original, en el Archivo Municipal de Perpiñán, Llibre Verd Major, fols. 1-14.*³

¹ Aunque el texto carece de la cláusula de datación, su preámbulo se refiere a su proceso de formación en alusión particular a los antiguos condes del Rosellón y Cerdaña, poniendo de manifiesto que su aparición fue resultado de la iniciativa de la comunidad vecinal. El mismo documento incluye una nota de confirmación sin fecha del reinado de Jaime I; y el profesor Carbasse lo sitúa entre esos años 1243 y 1246 (J. M. CARBASSE, «Quelques remarques sur les Coutumes de Perpignan», en *Coutumes et Libertés. Actes des Journées internationales de Toulouse, 4-7 juin, 1987. Recueil de Mémoires et Travaux publié par la Société d'Histoire du Droit et des Institutions des anciens Pays de Droit écrit*, XIV, Montpellier, 1988, pp. 44-45).

² Las primeras ediciones del texto son de: J. MASSOT-REYNIER, *Les Coutumes de Perpignan suivies des Usages sur la dime, des plus anciens privilèges de la ville et de documents complémentaires*, Société Archeologique de Montpellier, Montpellier, 1848, pp. 5-34 (incluye un extenso estudio introductorio en p. V-LXVII); y Ferran VALLS-TABERNER, «Els Costums de Perpinyà», *Revista Jurídica de Catalunya*, Barcelona, 1926, pp. 15-43 (2.ª ed. por Universidad de Málaga, Barcelona, 1992). La edición de Massot se realiza según la versión del *Llibre Verd Major* del Archivo Municipal de Perpiñán en catalán y latín; y Valls a su vez publica la suya sobre la latina de Massot con algunas incorporaciones, dando noticia de la existencia de un manuscrito del documento en la *Bibliothèque Nationale de France* en París.

³ El texto se conserva en tres cartularios del Archivo Municipal de Perpiñán: *Liber diversorum privilegiorum, ordinationum, et statutuuum oppidi Perpiniani* (fols. 1-8); el *Llibre Verd Menor* (fols. 1-8), y el *Llibre Verd Major*. Y un cuarto manuscrito en la *Bibliothèque National de France* en París (Ms. Latín 9995). Para esta transcripción de las *Costums de Perpinyà*, seguimos la edición de Vicent GARCÍA EDO, *El Llibre Verd Major de Perpinyà, segle XII-1395*, Llibres de Privilegis, núm. 15, Fundació Noguera, Barcelona, 2010, pp. 144-168; el autor recoge las dos versiones latina y catalana del texto de las costumbres como hiciera Massot en 1848; y en el presente caso se incluyen aspectos de ambas ediciones, con las incorporaciones de la edición de VALLS-TABERNER que se han juzgado de utilidad para su mejor lectura y comprensión, como por ejemplo las rúbricas de los capítulos en latín que él introduce.

I

Cum ad civitatem, villam, vel rem publicam augendam, amplificandam et conservandam, nedum legibus et iuribus indigeat, ymo ex privilegiis, libertatibus et immunitatibus, contra iura et aliud dictamen recte rationis, ut ipsius privilegiis et immunitatibus confisi ad ipsam confugiant, inibique domicilium transfferentes se collocent; legitur siquidem in Exodo, Deuteronomio et Iosue, quod tres fuerunt civitates refugii ultra Iordanem, et tres citra, quarum talis erat immunitas, quod si quis volens hominem occidisset, si ad alteram ipsarum confugere poterat, ibi tutus erat a consanguineis occisi, usque ad mortem summi sacerdotis, et post ad propriam securus revertebatur; fertur etiam de Romulo, quod cum magnum circuitum murorum pro civitate romana construxisset, ut [ipsa] murorum constructio popularetur, domum inibi quandam construxit, que domus asili seu asilius nuncupabatur, ad quam confugientes de omnibus finitimis urbibus et quibuscunque maleficiis vel debitis tuti erant; indeque brevi tempore dicte domus asili suffragio, ipsa urbs romana domibus et edificiiis impleta, et admodum populoosa sint, excedens nimium omnes alias urbes vicinas antiquas, que et in tantum crevit quod totum mundum sibi subiecit, et caput celestis et terrestris imperii est effecta.

Singit itaque vetustissimis temporibus insignis villa Perpinyani, que in pede Pirenei montis, iuxta Thetim flumen in pago Rossilionensi fundatur, cuius siquidem populus laboriosus multum ocia vitans, et lanificiis deditus, cuius mulieres quasi a Minerva vel Gaya Cecilia, Tarquini Prisci regis romani uxor edocte optime laniffices existunt, quorum exordia a mulier romanarum moribus antiquis tracta videntur.

Reffert si quidem Valerius Maximus, libro decimo, capitulo «*De cognomine noviter nuptarum*», quod mulieres noviter nupte, dum ante ianuam manti die sollempnitatis essent interrogate que nam vocarentur gayas se esse, idest lanifficas a dicta Gaya Cecilia regina dicebant.

Huius autem insignis ville exordium seu foundationem primam non meminiscunt ystorie, cum tamen iam tempore Karoli Magni, et Ludovici eius filii, et Lotharii regum Francie, et augustorum insignis haberetur. Fuit autem olim ipsa sicut et totus Rossilionensis pagus imperatoribus occidentalibus subdita. Deinde per duces sub rege Francie ut videtur obtenta, et demum libere per egregios et claros comites, usque ad Guirardum comitem, qui cum morti appropinquasset filium aut filiam qui sibi succederet, non habens voto sui populi, et signanter dicte ville exquisito et sequto illustrissimum ad Alfonsum regem Aragonum, sibi universalem dicti comitatus et aliorum bonorum suorum heredem et successorem instituit.

Ex postque per illustrissimos reges Aragonum continue possessa paucis intermediis qui in feudum eam sub ipsis regibus habuerunt, et nunc ab illustrissimo principe domino Iohanne rege Aragonum unita suo regno et Cathalonie Principatui inseparabiliter optinetur, et per ipsum et eius descendentes et successores legitimos, dante Deo, optinebitur usque ad mundi universalem finem.

Ad hanc claram et insignem villam quodam divino inspiramine reges predicti et principes aciem sue considerationis pro ipsius amplificatione dirigentes, eidem diversas bonas consuetudines laudaverunt, privilegia, libertates et immunitates varias donaverunt, ex quibus crevit ac crescit claraque super omnes villas tocus dicio-

nis domini regis habetur. Cuius libertates et privilegia, et si non recte intelligentibus vicinis populis et dominis villularum et castrorum videantur gravia et molesta re vera tamen non sunt, ymo potius eis suffragancia ac etiam opportuna cum et dicte ville amplifficatio tranquillo tempore utilissima sit vicinis, ad dictam villam victualia et suas merces defferentibus ad vendendum; indeque peccunias et alia sibi necessaria asportantibus et vigentibus adversitatibus guerrarum quibusvis necessitatibus aut aliis sinistris per ipsam villam quasi per matrem tueantur et deffensentur, cum in ipsa villa virtus fortiter unita apcior sit et forcior, ad resistendum et auxiliandum aliis villulis et castris, quasi particulares virtutes per dictas villulas ac castra separate et divise.

Honorabiles itaque viri Bernardus Aybrini, Petrus Grimaldi, Bernardus Castilionis, Petrus Iauberti, et Guillermus Tisoni, consules universitatis ville predictae, attendentes consuetudines et privilegia ville predictae in unum librum iam redacta in composite, et ut in pluribus prepostere fuisse collata, interque etiam sunt plura temporalia et iam transcurso temporis finita, et alia penitus inutilia et multiplicata deliberarunt et ordinarunt, de voluntate et assensu generalis consilii dicte ville, consuetudines et privilegia, libertates ac immunitates predictas in unum breve volumine ordinatum, et superfluis resecatis pro utilitate ipsius ville et singularius eisdem redigi facere.

Altissimi precantes auxilium, ut ipsi presenti volumini bonum initium, melius melium, et finem optimum largiatur, et hec clara Perpinyani villa sub eorum et aliorum successorum ipsorum felici ducta regimine preservetur a noxiis, et optatis semper proficiat incrementis, quod intercessione Marie Virginis concedat ipse Iesus, benedictus eius filius, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat per secula omnia seculorum, amen.

Et quia ius consuetudinis, post naturalem legem exordium habuit, ex quo homines convenientes in unum ceperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum creditur, ex quo Cahim civitatem edificasse legitur; ideo consuetudines scripte ville Perpinyani in hoc libro tanquam primeve et antiquiores premitantur.

Hec sunt consuetudines Perpinyani, quas ad presens invenimus et ad memoriam reducimus, quibus homines Perpinyani cum domino Nunone Sancio et cum antecessoribus suis, et cum domino Guirardo et cum antecessoribus suis, et cum Gaufredo patre suo usi sunt per bonam consuetudinem.

[I] *Capitulum de iuicio qualiter debet fieri.*

Homines Perpinyani debent placitare et iudicari per consuetudines ville, et per iura ubi consuetudines defficiunt, et non per usaticos Barchinone, neque per legem goticam, quia non habent locum in villa Perpinyani, neque intestatio, neque exorquia, nec aliquod desvet, nisi in sale tantum, quod incipit in ultima die iovis aprilis, usque in primam diem iovis iunii.

[I] Los homens de Perpinya no deuen playdeiar ne esser jutiat per los usatges de Barchinona, ne per ley gotica, mes per les costumes de la vila, e per dret la on constumes deffallen. E en la dita vila no ha intestia, ne exoorquia, ne alcun desvet, sino de sal, del derrer digous de abril fins al primer digous de juny.

[II] *De querimonia facta de aliquo.*

Item, si dominus conqueratur de aliquo homine Perpenyani, debet eum certificare super quo et de quo conqueratur, et sic postea potest petere ab eo firmanciam. Et si reus pecierit, dominus debet illum expectare de firmancia usque in crastinum diem, nisi esset querimonia facta de enormi crimine, in quo dilacio esset periculosa. Idem est in baiulo quod in domino dictum est, et omni alio ut prius certificet de quo conqueritur.

[III] *De firmancia et de pignore pro firmancia.*

Item, actor conquerens non debet dare firmanciam nec pignora, pro querimonia quam fecit de aliquo habitante in Perpinyano vel extraneo.

[IV] *De actore non tenente dare libellum in scriptis.*

Item, actor non tenetur dare libellum in scriptis de querimonia quam fecit, set eam baiulus potest redigere in scriptis.

[V] *De duobus debitoribus insimul obligatis.*

Item, si duo [sunt] rei promittendi quorum uterque teneatur insolidum pro rata conveniuntur, etiam si specialiter renunciaverit beneficio nove constitutionis et dividende actionis, nisi alter sit absens vel inops. Idem est in pluribus fideiussoribus in solidum obligatis, etiam si renunciaverint epistole divi Adriani; set secus est in principali debitor et fideiussore, et pignorum possessore, nam hic habet electionem creditor contra quem velit primo experiri, etiam si fideiussor non renunciaverit beneficio nove constitutionis.

[II] Si lo senyor batle o altre de Perpenya se clama de algun hom de Perpenya, lo deu primerament certificar sobre que se'n clama, e puis pot-li demanar ferma. E si lo reu o demana, lo senyor lo deu sperar de la ferma fins a l'endemà, si la clamor no era de crim enorme en que fos peril en la trigua.

[III] Lo demanador qui's clama d'algun hom de Perpenya o strayn, no es tengut dar fermança o penyora per lo clam.

[IV] Lo demanador no es tengut donar libel en scrits del clam, mes lo balle pot fer metre lo clam en scrits.

[V] Dos reus deutors obligats in solit, no son convengutz sino cascu pro rata, posat que haien renunciat ab benefici de divisir actio, o de novela constitutio, si donchs la un no es absent, o no pagador. E semblant es en fermances obligatz insolit, posat que haien renunciat a la epístola de divi Adria. Mes en principal deutor e fermança o posseydor de penyora, lo crehedor ha electio contre qui primer vol demanar, encara que la fermança no haia renunciat a la novela constitutio.

[VI] *Capitulum de firmanciis.*

Item, homines Perpenyani non tenentur firmare directum vel facere ratione suarum personarum vel rerum ubicumque inveniuntur, ubicumque eas habeant, in posse alicuius curie, sed tantum in posse domini vel baiuli Perpiniანი, nisi forte res tenerent pro aliquo. In quo casu, si aliquis conquereretur de domino illarum rerum de homine Perpenyani, tunc domino pro quo eas tenet debet firmare et placitare in posse illius domini. Idem est si dominus conquereretur de illo qui pro illo tenet terras, de terremeritis vel censu vel forascapio non solutis, vel non soluto, ut sibi solverentur, non ut expelleretur possessor de rebus quas pro ipso tenet. Si vero diceret ipsum expellendum, et terras sibi applicandas, propter non soluta terremerita vel censum vel foriscapium, tunc non tenetur in posse eius firmare nec placitare, set in posse baiuli Perpinyani, nisi forte ille dominus pro quo tenet terras habeat in eo iurisdictionem generalem, vel sit homo suus. Et tunc, ratione iurisdictionis generalis quam in eo habet vel hominatici debet firmare et placitare in posse illius pro quo tenet terras, de expellendo vel non expellendo eum de terris, vel de applicandis illis domino propter non soluta terremerita vel censum vel foriscapium.

[VII] *De illis qui tenent aliquam rem de aliquo.*

Item, si aliquis tenet pro aliquo rem aliquam, et contentio sit de domino illius rei, inter possessorem et alium, debet in posse domini pro quo tenetur firmare et placitare. Et si forte firmaverit in posse curie, etiam volentes, potest dominus habitans in Perpinyano, pro quo res tenetur, firmancias extrahere de posse curie, et in suo posse partes reducere, si litigare postea voluerint.

[VI] Los homens de Perpenya no són tengutz fermar o fer dret per raho de lurs bens o persones, on que'ls haien o sien atrobats, si no en poder del senyor o balle de Perpenya, si donchs los bens no eren tenguts per algun, en lo qual cas si algun se clama de la senyoria de aquells, l'om de Perpenya deu fermar e fer dret en poder del senyor per qui ten aquels bens; e axi meteys si lo senyor per qui's tenen los beens se clama de terremerits, cens, o forescapi no pagats. Mes si per aço demana comes, l'om de Perpenya no es tengut playdeiar ne fer dret, si no davant lo balle de Perpenya, si donchs lo dret senyor no avia en la iuredictio general, o era hom seu per homenage, car la donchs auria a playdeiar en poder del dret senyor.

[VII] Si algun ten alguna possessio sots drete senyoria d'altre, e es questio de la senyoria util d'aquella possessio entre'l possehydor e altre, deu lo possehydor fermar he playdeiar en poder del dret senyor. E si volens ab dos les parts, lo possehydor ha fermat per la dita questio en poder de la cort reyal o altre, lo dret senyor de la possessio qui es habitant de Perpinya pot trer les fermes de tota altra cort, e retornar les parts en son poder si après volen playdeiar.

[VIII] *Capitulum de dilationibus super causis.*

Item, curia debet dare partibus super causis primam dilationem decem dierum, postea alias de septem diebus.

[IX] *De firmanciis acceptis.*

Item, baiulus nec post firmancias acceptas nec ante, potest [petere] a reo pignora, nec vicarius nec dominus, neque expensas aliquas a reo vel actore, pro se vel pro iudice vel pro executoribus, nec pro aliquibus aliis ad causam necessariis, neque pro interlocutoriis, etiam si pluries ab illis appellentur, nisi solummodo iusticiam consuetam ab illo qui victus fuerit. Quam iusticiam non potest petere a victo, si miles vel generosa persona, vel clericus vel religiosa persona fuerit conquestus vel conquesta de homine Perpinyani, vel homo Perpinyani de ipsis. Sed nec firmancias, nec pignora, potest neque sumptus etiam petere ab homine Perpinyani, si talis persona de eo conqueratur, vel ipse de illa. Sed homines de Malleolis consueverunt dare expensas, sive conqueruntur de aliquo, vel aliquis de ipsis, quia eorum iurisdictio expectat ad curiam baiuli propter vicariam.

[X] *De iusticia consueta, qualiter fit.*

Item, consueta iusticia est tertia pars quantitatis vel extimationis speciei vel iniurie per sententiam vel compositionem obtente, de qua dominus vel baiulus, vel vicarius, consuevit remittere et facere maximum amorem. Et ita perpetuo est obtentum nobiscum et cum antecessoribus nostris.

[XI] *Libellum de instrumentis scribanie.*

Item, contra instrumenta scribanie Perpinyani non admittitur probatio, nisi per testes eorum instrumentorum, vel nisi per tabellionem et testes.

[VIII] La cort en les questions deu donar la primera dilatio a les parts de deu dies, les altres de set dies.

[IX] Lo balle apres les fermes preses ne abans no pot demanar al reu penyores, ne lo veger, ne lo senyor de Perpinya ne poden demanar alcunes despeses del actor, ne del reu, ne per si meteys, ne per lo jutge o per los missatges, o pe[r] altres coses necessarias al pleyt, ne per interlocutories, encare que moltes vegades se appellassen de aquelles, si no tant solament la iusticia acostumada d'aquel qui cayra del pleyt, la qual iusticia no pot demanar si cavaller, clergue, religios o generosa persona s'i es clamat de l'hom de Perpinya, o l'om de Perpinya s'es clamat d'ell, n'es podem demanar ferma penyores ne despeses a l'hom de Perpinya si's clama de les dites persones, o aquelles d'ells. Mes los homens de Malloles han acostumat de pagar messions, si algun se clama d'ells o ells d'altre.

[X] La iusticia acostumada es la terça part de la quantitat o de la extimacio de la cosa specia, o injuria per sentencia o compositio obtenguda, de la qual iusticia lo senyor o'l balle o veger han acostumat remetre et fer gran amor. E axi tostemps s'es servat.

[XI] Contre les cartes de la scrivanie de Perpinya no's pren alcuna prova, si no per los testimonis meteys d'elles, o per lo notari e testimonis.

[XII] *Libellum de hominibus Perpiniani.*

Item, si aliquis de Perpinyano vel extraneus fuerit captus in curia, post decem dies debet iudicari, et deinceps non debet in carcerem detineri. Et infra X dies potest iudicari si liqueat de crimine vel de causa propter quam captus est.

[XIII] *De homine capto pro causa peccuniaria.*

Item, si aliquis fuerit captus pro causa peccuniaria, non debet in compedibus ligneis vel ferreis poni.

[XIV] *De querimonia facta pro causa peccuniaria.*

Item, si de aliquo fiat querimonia in causa peccuniaria qui dicat se non posse dare fideiussorem neque pignora mobilia, debet iurare in posse baiuli, presente actore, quod non potest dare fideiussorum neque mittere pignora mobilia usque ad V solidos, excepto lecto et vestimentis et armis. Et si pervenerit ad meliorem fortunam, solvet totum vel quod poterit. Et si habet bona immobilia debet obligare ea. Et si is contra quem agitur contenderit, id de quo est facta querimonia contra eum, et est paratus in continenti facere directum debet audiri, nec ad curiam debet duci. Si autem petat dilationem, potest curia ipsum retinere per X dies, nisi habeat bona immobilia valencia tantum quantum de ipso facta est querimonia; quibus transactis debet in publicum duci et causa tractari. Si autem ab inicio confessus fuerit se debere quod petitur, non debet eum curia retinere, sed statim debet audiri si potest solvere an non; vel si non poterit solvere vel pignora dare mobilia, iuret se hoc non posse facere usque ad V solidos; et si de mense in mensem iuret si voluerit ille qui conquestus fuerit; et ab inde non debet teneri captus pro illa querimonia ab illo baiulo vel alio. Idem est si convictus

[XII] L'om de Perpinya o strayn pres en la cort, apres deu jorns deu esser jutjat e puis deliurat de la carcer, e dins deu jorns pot esser jutjat si pot esser clar de la causa o crim per que fo pres.

[XIII] Si alcun es pres per feyt peccuniari qui'l no deu esser detengut en grillons o seps de ferre, o de fust.

[XIV] Si aquel contre qui es donat clam en causa peccuniaria, afferma que no pot donar fermances ne penyores mobles, deu asso iurar present lo demanador, ço es que no pot donar fermaça ne penyores mobles fins a valor de sinch sous. Exceptat lit, vestidures et armes; e que si ve a mellor fortuna pagara tot so que pora. E si ha bens immobles deu obligar aquels. E si aquel contre qui es demanat és apparellat de continent ferdret de ço que es demanat contre ell, negant esser tengut en res, deu esser oyt e no deu esser manat a la cort. Si empero demana dilatio, la cort lo pot retenir per deu dies, si no posseys bens mobles valens lo clam, e passats los deu dies deu esser tret en publich, e la questio esser tractada. E si al començament confessa que deu lo deute, la cort no'l deu retenir, mes de continent deu esser oyt si pot o no'n pot pagar, o dar penyores mobles, o iurar que no u pot fer fins a V sous. E semblant iurament ha a ffer de mes en mes, si lo clamater ho vol, e d'aqui avant no deu esser tengut per aquel clam per lo balle o altre. E semblant es si lo reu es convensut del deute sens confessio sua. Si empero lo actor vol provar que'l reu pot pagar, deu esser admes. E en tots los cases damont dits, si lo reu ha bens in-

fuert etiam sine confessione. Si vero actor voluerit probare ipsum posse solvere, debet admitti et in omnibus predictis si habet immobilia debent illa vendi pro predicta querimonia ad satisfaciendum conquerenti.

[XV] *Capitulum de victoribus.*

Item, victus victori in expensis non condempnatur in principali causa, etiam pro interlocutoriis a quibus pluries fuerit appellatum. Si forte culpa alicuius partis vel contumacia non fuerit processum in causa, tunc expense facte ab altera parte propter contumaciam alterius, solvantur parti comparenti expense illius diei in quo eius adversarius defecit, non habita iusta causa.

[XVI] *Capitulum qualiter curia se debet habere super firmanciis.*

Item, curia neminem debet capere, vel firmanciam vel pignora ab eo petere, nisi sit qui de eo conqueratur, vel nisi crimen sit notorium quod sui evidencia celari non possit.

[XVII] *De conquerentibus de aliquibus iniuriis.*

Item, si aliquis conqueratur de aliqua iniuria vel crimine, dominus facta illa querimonia non potest conqueri de illo super eodem, donec causa terminetur inter illos.

[XVIII] *De captis in adulterio.*

Item, adulterium non punitur secundum leges, nec potest accusari aliquis de Perpinyano, nec in aliquo puniri adulterium iam commissum. Set si in ipso adulterio a curia deprehendantur, potest curia illos facere currere per villam, ita quod de suo nichil amittant. Verum si voluerint componere cum curia super cursu, et curia voluerit, habeat curia illam compositionem, et postea non currant, nec penam aliquam paciantur.

mobles, deuen esser venuts per sattiffer al clamant en son deute.

[XV] Lo vensut no es condempnat en despeses al vensedor en la causa principal, encara per interlocutories de quals moltes veus se fos appellat. Mes si per culpa, o contumacia de la una part no s'ees prosehit en la causa la donchs la part contumax paga, a la part comparent les despeses de aquel dia en què no es comparegut sens iusta causa.

[XVI] La cort no deu pendre algun, o fermances o penyores demanar, si donchs no.y ha clamador, o si no era lo crim notori.

[XVII] Si alcun se clama d'altre d'alguna injuria o crim, lo senyor de Perpinya no's pot clamar d'aquella injuria o crim del reu entro que la questio sia entre ells termenada.

[XVIII] Adulteri en Perpinya no es punit, segons les leys, ne alguun de Perpinya no pot esser accusat ne punit de adulteri ia comes. Mes si la cort pren alguns en adulteri pot-los fer correr la vila, e que no perden res del lur. E si volen compositar ab la cort, la cort si's vol pot fer ab els compositio que no correuen la vila, ne sofferan altra pena.

[XIX] *De criminalibus iniuriis.*

Item, si aliquis alicui criminalem iniuriam dixerit, potest antequam testes iurent contra eum iurare, quod per iram et non per veritatem illud dixit, et sic a nulla parte debet habere iusticiam dominus.

[XX] *De vilibus personis vel bacallatoribus.*

Item, si vilis persona vel bacallator iniuriam fecerit vel dixerit alicui probo homini de Perpinyano, alius circumstans potest eum corripere in ipsa ricxa sine deterioratione illius persone; et quod dominus nichil potest petere ab eo qui eum corripuit.

[XXI] *De debitis ex causa mutui.*

Item, si aliquis petat debitum ex causa mutui, si interrogetur a reo an illud petat cum carta vel sine carta, debet respondere etiam ante litem contestatam super illo. Et si responderit cum carta, debet illam exhibere usque ad kalendarium, si potest.

[XXII] *De illis qui volunt firmare directum.*

Item, curia non potest capere aliquem etiam extraneum, nec retinere dum velit firmare directum nisi sit enorme crimen.

[XXIII] *De creditoribus coactis vendere pignus.*

Item, debitor [sic]⁴ cogitur vendere pignus mobile, denunciacione sibi facta a debitore ut venderet. Alioquin si postea vel non vendiderit cum possit, non repetet sumptus quos postea fecerit in

[XIX] Si alcun aura dita iniuria criminal a alcun, ans que'ls testimonis iuren contre ell, pot iurat que par ira e no per veritat ho ha dit, e axi lo senyor [no] aura la iusticia de la un ne de l'altre.

[XX] Si alcuna vil persona o bacallar fara o dira injuria a alcun prohomo de Perpinya, un altre stant aqui lo'n pot corregir en la ricxa o brega sens deterioration empero de la persona del dit iniuriant, ne lo senyor pot res demanar a aquell qui lo'n ha corregit.

[XXI] Qui demana deute a l'altre per raho de prestech, deu esser interrogat si'l deute es degut ab carta o sens carta; e sobre aço deu respondre ans del pleyt contestat. E si respon que ab carta, deu aquella exhibir si pot fins al canelar.

[XXII] La cort no pot pendre alcun strayn, o de la vila, pus vulla fermar dret, si donchs no és enorme crim.

[XXIII] Lo cresedor es forsat vendre la penyora mobla, si lo deutor li denuncia que la vena. E si no ho fa no pot demanar apres alcunes despeses que haia fetes en la penyora ne alcun guany.

⁴ Tal y como señala García Edo en su estudio, debido a un error del copista, en lugar de *debitor*, tendría que constar *creditor*. Esta errata consta corregida en la edición de Valls-Taberner, concretamente, en la p. 24.

re sibi pignorata, nec aliquod lucrum postea habebit.

[XXIV] [*De eodem*].

Item, si quis timore ne creditor ab eo conqueratur, curie pignus mobile suo creditori tradiderit pro debito de quo conqueri minabatur transactis X diebus, et postea subastatione publice facta de vendendo pignore illo, per tres dies, potest creditor postea illud vendere, non tamen cogitur, nisi debitor ei denuncia-verit ut venderet, quo «casu cogitur» si potest vendere; alioquin nec repetet sumptus nec lucrum aliquod habebit, ut supra dictum est. Si vero creditor oblato pignore sibi a debitore suo pro debito de quo conqueri volebat illud recipere noluerit, vel etiam receperit, et postea curie conquestus fuerit de eodem debito, reus debitor non solvet iusticiam pro illa querimonia. Si vero creditor conqueritur de eo quod dictum pignus minus valet, dabit reus debitor de illo minus valimento iusticiam si subcumbat.

[XXV] [*De rebus furtivis vel raptis*].

Item, si quis rem furtivam vel raptam, in nundinis vel in foro vel publice in platea bona fide emerit, vel alias dominium eius rei vel possessionem adquisierit, non cogitur eam vero domino vel ius in ea habenti restituere, nisi prius solverit sibi vel restituerit quod pro ea re solverit vel tradiderit.

[XXVI] [*De creditoribus recipientibus pignus speciale*].

Item, si creditor receperit speciale pignus pro debito suo, non potest personali actione petere debitum a suo debitore; sed si mobile pignus receperit, transacto tempore solutionis potest denunciare debitori ut redimat, et si non redemerit ipse denunciatione sibi facta ut dictum est, potest creditor post X dies et subastatione publice facta per III

[XXIV] Si lo deutor per temor que'l cresedor no's clamas d'ell a la cort ha liurada penyora mobla al cresedor passats deu jorns, e apres feta subastatio o enquant publicament per III iorns, pot lo cresedor vendre la penyora, mes no es tengut si donchs lo deutor no'l ne avia request que la venes, car la-donchs es forçat de vendre-la si pot; en altra manera no aura alcunes messions ne alcun guany.

[XXV] Si alguna cosa furtada o robada, en fira o mercat o publicament en plassa haura comprada en bona fe, o en altre manera le senyoria o possessio de aquella haura aconseguida, no es tengut restituir aquella al vertader senyor o a altre havant-hi dret, si primerament no li es restituit so que ha pagat o liurat per aquella cosa.

[XXVI] Si lo cresedor ha presa special penyora per son deute, no pot demanar lo deute del deutor per actio personal. Mes si n'ha pres penyora mobile passat lo temps de la pagua, pot denunciar al deutor que la resem, e si no la resem, lo cresedor apres deu dies de la denunciatio, enquantada la penyora per tres dies publicament la pot vendre al mes donant, si lo contrari no era encovinent. E si la penyora es immobla en ven-

dies de pignore vendendo, illud vendere plus offerenti, nisi aliud pactum inducat. Sed si pignus sit immobile, fiat in vendendo quod in iure legali cavetur, nisi a iudice tempus decurretur.

[XXVII] *De hominibus Perpiniani potentibus mutare stationes suas.*

Item, quilibet de Perpinyano potest mutare stationem suam et domicilium ubicumque voluerit, infra provintiam vel extra, sine impedimento domini et alterius persone. Et ubicumque ipse vel sui fuerint, possunt retinere possessiones suas in villa Perpinyani et in eius terminis, et in aliis locis ubique, et omnes redditus earumdem habere ad suas voluntates, salvo et soluto tantummodo censu et terremeritis que debentur domino pro quo tenentur. Et si voluerint, possunt eas omnes vel partem alienare ubicumque steterint, salvo foriscapio solummodo in venditione de possessionibus que infra muros Perpinyani possidentur dominis pro quibus tenentur. Itaque si dominus ville vel alius recipiantur censum ambo in aliqua possessione infra muros ville, dominus ville debet habere foriscapium solummodo in venditione illius possessionis; set alius homo nichil. Si vero alias alienetur possessio infra muros ville, nullum foriscapium inde datur. Sed si extra muros aliqua possessio vendatur vel alio modo alienetur, nullum forescapium inde datur. Nec in ulla venditione vel alienatione requiritur laudimium domini pro quo possessio vendita vel alienata tenetur. Hec ita sunt, nisi pactum speciale aliud inducat.

[XXVIII] *De facientibus testamentum in decessu in Perpiniano.*

Item, quilibet potest dimittere bona sua verbo vel scripto cuicumque voluerit, etiam extraneus, si in villa Perpinyani disposerit suam voluntatem. Sed

dre la fassas co que'n volen les leys, si lo temps per lo jutge no era acursat.

[XXVII] Cascun hom de Perpinya pot mudar son statge on se vol, sens enpatxament del senyor o d'altra persona, et on que ell e los seus sien poden retenir les possessions que han en la vila o termens de Perpinya o altres lochs, e totes les rendes de aqueles haver a lurs voluntats pagats censes et terremerits que fessen al dret senyor. E si volen aquelles possessions o part de aquelles alienar, on que sien, poden-ho fer, salvat lo forescapi al senyor per qui's tenen tansolament de les vendes de les possessions que son dins los murs de Perpinya. E si lo senyor de Perpinya e altre hom prenen cens en possessio que sia dins los murs, lo senyor de la vila deu haver forescapi tansolament de la vende de aquella possessio, mes l'altre hom no'n res. E si en altra manera se aliena la possessio que es dins los murs de la vila, alcun forescapi no se'n paga. Mes si la possessio que es foras los murs se ven, o en altra manera se aliena, degun forescapi no se'n paga, ne en alcuna vende o alienatio es request lausisme del senyor per lo qual la possessio venuda o alienada se ten, si donchs pacte special no induhya lo contrari.

[XXVIII] Cascun pot leixar sos bens de paraula o d'escrit a qui's vol, encara strayns, si en la vil·la de Perpinya ha ordonada sa voluntat. Mas si mor intestatz, sos prohismes fins en infinit succehexen en sos bens. E si no apparen alguns proismes, los prohomens de Per-

si intestatus decesserit, habent proximi eius in infinitum omnia bona sua. Quod si forte proximi non appareant, probi homines Perpinyani cum baiulo debent accipere bona illius defuncti, et in [s] edem sacram deponere. Et si infra annum et diem venerit aliquis proximus defuncti, debent illi restitui bona defuncti; quo termino transacto, si non venerit proximus, debent dividi illa bona in tres partes, quarum una detur amore Dei, alias duas debet habere dominus ville, here alieno deducto.

[XXIX] *De tenentibus mensuras, tam bladi quam vini.*

Item, quilibet Perpinyani potest habere et tenere mensuram suam rectam et pensum, tam bladi quam vini quam olei, et alterius rei, et cum illa vendere et emere in domo sua et ubique, preterquam in foro ubi bladum et oleum consuevit vendi, excepto quod non potest habere quintale, quod est domini ville; et potest comodare mensuras suas vicinis suis. Et de dicto quintali potest habere dominus tres denarius tantum, et nil ultra ab hominibus extraneis. De hominibus ville nichil.

[XXX] *De potentibus extrahere omne bonum, tam per mare quam per terram.*

Item, quilibet potest extrahere bladum suum tam per mare quam per terram, nullo dato curie, et vendere cuilibet etiam estraneo. Ita quod ille extraneus potest illud vendere et extrahere nullo dato curie, nisi leudis antiquis que dantur in mari.

[XXXI] *De vendentibus bladum in die Iovis.*

Item, si aliquis de Perpinyano vendiderit in die iovis bladum suum cum mensura milicie Templi, debet dare mensuraticum sicut alii homines. Si

pinya ab lo balle deuen pendre los bens del mort et metre'ls en casa sacra. E si dins I ayn et I dia venen alguns parents del mort, deuen-los liurar los bens. E si passat l'ayn e'l dia no és vengut alcun parent, los bens se deuen divisir en tres parts, la una se deu donar per amor de Deu, les dos parts deu haver lo senyor de la vila, deduits los deutes.

[XXIX] Cascun de Perpinya pot tenir sa mesura dreta e pes, axi de blat com de vi e oli, o d'altra cosa, et ab aquelles vendre e comprar en sa casa, o on se vol, si no en lo mercat on blat e oli se costuma de vendre. Exceptat que no pot haver quintal, lo qual es del senyor de la vila. E pot prestar les mesures a sos vesins. E del quintal pot haver lo senyor dels hòmens strayns tres diners tan solament, dels homens de Perpinya no res.

[XXX] Cascun pot trer son blat, axi per terra com per mar, no pagant-ne res a la cort, e vendre encara a strany. E'l estrany pot aquel blat vendre e trer, no pagant-ne res a la cort, si no les leudes antigues qui's pagen en mar.

[XXXI] Si alcun de Perpinya ven en digous son blat a la mesura del Temple, deu donar mesuratge axi com los altres homens. Si altra dia lo ven ab la dita mesura, no deu pagar sino mig mesuratge; e es-li donat per aymina de me-

vero alio die vendiderit bladum cum dicta mensura, non debet dare nisi medium mensuraticum. Et datur ei pro eymina de mensuratico una cossa, quarum faciunt VI medium cartonum, cum quo milicia Templi mesurat bladum.

[XXXII] *De illo qui vendiderit oleum cum mensura milicie.*

Item, si quis vendiderit oleum cum mensura milicie Templi in die iovis, debet dare pro turnis unam cossam, quarum duodecim faciunt medium cartonum, cum quo oleum mesuratur.

[XXXIII] *De vino qualiter debet vendi.*

Item, quilibet potest vendere vinum suum, totum vel partem, mensurando quocumque modo voluerit, ad rectam mensuram, quocumque precio potuerit, etiam sine precone. Et potest imponere precium in mensura quod voluerit, cum precone et sine precone, quod precium dum vinum venditur non potest ampliare sive augere, sed diminuere illud potest si vult, et viliori precio vendere etiam sine precone. Vel, si maluerit, potest stare ne vendat et sibi retinere, vel lapso aliquo tempore potest illud vendere etiam sine precone, precio quo potuerit, etiam cariori quam a principio imposuerit. Et si cum falsa mensura illud vendiderit et fuerit probatum dum vinum venditur, debet puniri in vino quod habet supra spinam vaxelli vini, quod vendebat et non in alio. Illo enim vendito, non potest accusari vel conveniri de falsitate mensure.

[XXXIV] *De acquirentibus titulum.*

Item, quilibet potest adquirere quolibet titulo a feudatariis dominorum, de rebus quas pro ipsis tenent in feudum, non requisita voluntate maioris domini; dum tamen feudatarius aliquid in re alienata retinuerit.

suratge una cossa, de que VI fan mig carto, ab lo qual los templés mesuren lo blat.

[XXXII] Qui ven oli ab la mesura del Temple en digous, deu donar per tornes una cossa, de que XII fan lo mig carto ab que l'oli se mesura.

[XXXIII] Cascun pot vendre son vi, tot o part, en quina manera se vol, a dreta mesura, en aquel preu que pora, e sens crida; e pot-lo metre a for gran si'l volra, ab crida o se[n]s crida. E mentre'l vi se ven no pot creixer lo preu, mes be'l pot aminvar encara sens crida, o's pot star que no'l vena, o retenir-los. O pasat alcun temps pot aquel vendre sens crida, encara a pus car preu que al comensament no li havia posat. E si ab falsa mesura ven, e li es provat mentre ven lo vin, deu esser punit en lo vin que ha sobre la exeta o spina del vaxell del vin que ven, et no en altre. Lo vin empero venut, no pot esser accusat o covenut de falsa mesura.

[XXXIV] Cascun pot aconseguir per qualsevol titol dels feudataris dels senyors de les coses que tenen en feu per ells, non requesta la voluntat del senyor maior, pus que'l feudatari alcun dret se retengua en la cosa alienada.

[XXXV] *De hominibus Perpiniani aportantibus vinum.*

Item, nullus de Perpinyano qui aportet vinum ibi vel faciat aportari, non dat tabernaculum, nisi fuerit tabernarius qui vendat illud; quo casu debet dare domino XII denarios tantum, pro singulis modiis vini.

[XXXVI] *De non potentibus solve-
re debitum.*

Item, nullus debet pignorari in vestimentis vel in lecto vel armis aliqua de causa, etiam pro debito quod non possitolvere.

[XXXVII] *De hominibus Perpiniani, quas consuetudines habent ad coquendum.*

Item, homines Perpinyani possunt habere lenas suas ad coquendos panes ad opus suum, non tamen venales. Item, possunt habere fornellos suos ad coquendum. Item, possunt habere duas foguasseries de lena, et duas de lari, ad vendendos panes cum voluerint.

[XXXVIII] *De fornariis, qualiter debent coquere.*

Item, fornarii debent coquere bene et sodonare panes in furno, et propter hoc debent habere tantum vicesimum panem; et si male decoquerint vel sado-naverint debent illos emendare. Item, debent coquere panatas, et carnes, et cassoles, et pisces, et formagadas, et flaones, et huiusmodi talia, sine precio et sine aliqua parte. Item, debent coquere panes flaqueriis pro quatuor denariis, et uno tortello de fluxol eyminam, et nichil aliud debent habere pro eymina.

[XXXIX] *De extraneis guidatis.*

Item, quilibet potest guidare homines extraneos et bona eorum in villa

[XXXV] Negun hom de Perpinya qui aport vin aqui, o fassa portar, no dona tavernatge si donchs no es taverner qui'l vena, qui'n deu donar al senyor XII diners per sengles muyts de vin.

[XXXVI] Negun encara per deute que no pugua pagar deu esser penyorat en vestaduras, lit, o armes.

[XXXVII] Les homens de Perpenya poden aver lenes per coure lurs pans, no empero venals, e poden haver fornels a coure, e poden haver dos fogasseres de lena, e dos a vendre pans quant se volran.

[XXXVIII] Les fornars deuen coure be et asahonar los pans al forn, e per so deuen haver lo XXe pan tant solament; e si mal l'an cuyt o assahonat, deuen-lo esmenar. E deuen coure panades, carns, cassoles, peys, formagades, e flaons, e semblans coses, sens alcun preu o pagua. E deuen coure los pans als flaquers per quatre diners, e un tortel de fluxol per aymina; e no dever pus haver.

[XXXIX] Cascun pot guisar homens strayns e bens lurs dins la vila de Perpenya, e anant e tornant, si donchs lo guisat no avia feta corporal injuria a

Perpinyani, et in eundo et redeundo, nisi guidatus fecisset corporalem iniuriam alicui de Perpinyano, vel nisi is qui nollet eum guidari diceret quod talis non guidaretur, postea enim non potest guidari ab aliquo qui sciverit hoc illum dixisse.

[XL] *De tenentibus hostaticos.*

Item, quilibet tenens hostaticos in Perpinyano pro aliquo etiam extraneo est guidatus, dum ibi erit in hostaticis et bona que ibi habet.

[XLI] *De hominibus Perpiniani quando milites guerregant.*

Item, homines Perpinyani, quando milites guerregant, possunt se mittere alii in castro alterius militis, et alii in alterius castro. Et interim ille miles contra quem se mittunt in castro alterius militis, non potest facere aliquod malum aliquibus bonis suis, nec aliquod dampnum dare, sed solummodo personis illorum dum fuerint in deffentione castris, et non alio tempore. Si vero voluerint esse valitores et adiutores, alii alterius militis et alii alterius habentium guerras, possunt hoc facere et equitare contra adversarium illius quem adiuvant. Quo casu etiam si revertantur ad Perpinyanum tales valitores, adiutores, existente guerra, ille miles contra quem sunt non potest facere aliquod malum vel dampnum dare bonis suis, sed tantum personis suis, et illorum qui cum eis erunt, et bonis que secum ducunt et portant, nisi forte illi dixerint militi contra quem sunt, quod de cetero non erunt contra eum. Postea ille miles cui hoc dixerint, nullum malum vel dampnum potest facere vel dare personis suis, vel illis qui cum illis in illa guerra fuerint, vel bonis que secum duxerint vel porterint in illa guerra. Et quodcumque malum vel dampnum fecerint vel dederint in dicta guerra, est per consuetu-

hom de Perpenya, o alcun qui no volgues que fos guisat hagues abans dit que tal no fos guisat, car aprop no pot esser guisat per alcun qui sabes que axi fos stat dit.

[XL] Aquell qui ten hostatges en Perpenya per alcun encara strayn es guisat, mentre ten los hostatges ell e los bens que ha en Perpenya.

[XLI] Los homens de Perpinyà, quant los cavallers guarregen, se poden metre los uns en castell de la un, los altres de l'altre, e entretant aquel cavaller contre qui's meten en lo castel de l'altre no pot fer alcun mal ne donar dampnage a alguns bens lurs; mes tan solament a les persones d'aquels mentre seran en deffenço d'aquell castell. Si empero volran esser valedors o ajudadors los uns de la un, los altres de l'altre havents guerres, poden asso fer e cavalejar contre l'adversari d'aquell a qui ajuden. E si tornen a Perpinyà aytals valedors o ajudadors stant la guerra, lo cavaller contre qui son no'ls pot fer alcun mal o donar dampnage als bens lurs, mes tansolament a les persones lurs, e d'aquells qui ab ells seran, e als bens que ab si meteys porten. Si donchs no dien al cavaller contre qui son, que d'aquí avant no seran contra ell. Car apres aquell cavaller a qui assò hauran dit, negun mal ne dampnatge pot fer o donar a les persones lurs, o en aquells qui ab ells en aquella guerra seran stats, o als bens que ab si meteys hauran portats en aquella guerra. E tot mal o dampnatge que haien fet o donat en la dita guerra, per costume los es remes, ne aquel qui ha pres mal o dan, ne lo senyor de la guerra, ne lo senyor de la terra, ne veguer, ne balle, los pot demanar res a ells, ne a lurs succehidors.

dinem diffinitum eis. Ita quod ille qui malum vel dampnum prendiderit vel sustinuerit, vel sui vel domini eorum vel dominus guerre contra quem fuerint, nichil possunt petere vel vindicare ab eis, vel a successoribus suis, nec etiam dominus terre, nec vicarius, nec baiulus eius.

[XLII] *De potentibus proicere porticum supra vias.*

Item, quilibet potest prohicere ambannum suum sive porticum supra vias, usque tantum ad terciam partem viarum.

[XLIII] *De potentibus nova hostia aperire.*

Item, quilibet potest aperire hostia de novo in viis vel in carreriis, sine contradictione domini.

[XLIV] *De facientibus parietem in communi solo.*

Item, si quis fecerit parietem in communi solo suis sumptibus, quandocumque vicinus habens partem in communi solo solverit ei medietatem sumptuum, debet habere similiter partem in pariete, et ibi onerare sicut dominus pro dimidio. Si vero in proprio solo parietem construxerit inter se et vicinum quasi in confinio, potest vicinus equali precio dato pro parte dicti soli ibi partem habere et honorare sicut dominus pro dimidio, soluta parte sumptuum ut supra dictum est.

[XLV] *De venientibus habitare in villa Perpinyani.*

Item, quicumque venerit habitare in villa Perpinyani, ipse et bona sua debent ubique deffendi, sicut alii homines Perpinyani, et debent uti consuetudinibus Perpinyani. Verum si fuerit homo ille caput mansate vel borde, homo ille cuius est mansata vel borda debet et bona sua ab omnibus deffendi. Preter-

[XLII] Cascun pot gittar son enva o porxe sobre la carrera, fins a la terça part de la carrera.

[XLIII] Cascun pot obrir de nou portes en les carreres, sens contradicció del senyor.

[XLIV] Si alcun haura fete paret en lo sol comu a ses despeses, quantquequant lo vesi qui ha sa part en lo sol comu li pagara la meytat de les despeses de la paret, haura la meytat en la paret et carregara sobre aquella axi com senyor per la meytat. Si empero en son sol propi haura construida paret entre si meteis e son vesi, quays en lo confini, lo vehi donat a ell equal preu per la part del dit sol, pot haver aqui part e carregar axi com a senyor per la meytat, paguada la meytat de ço que costa la paret, axi com dessus.

[XLV] Tot hom qui vengua habitat dins la vil·la de Perpenya e los bens seus deuen esser en tot loch deffeses, axi com los altres homens de Perpenya, e deuen usar de les costumes de Perpenya. Empero si sera l'om cap de masada o de borda, ell e sos bens deuen esser deffeses contre tot hom, si no contre lo senyor de qui era. Contre'l senyor, empero, la persona del dit amasat o abordat deu esser

quam a domino cuius erat, in quo casu persona eius debet deffendi contra dominum quondam suum intus villam Perpinyani, et bona eius mobilia et imobilia ubicumque ea habet, que non sunt de mansata vel borda. Si vero ille qui venerit habitare sit baudator vel traditor, non debet admitti vel deffendi nisi ille voluerit se expiare vel deffendere, cum reptatus fuerit noticia curie domini.

[XLVI] *De fleccariis et panetariis.*

Item, baiulus Perpinyani debet edicere flacariis et panetariis, quod secundum quantitatem valoris frumenti et bladi faciant bonos panes et legitimos, ad rectum pondus quod curia eis dederit. Et si postea curia invenerit panes minus legitimos, illa flacaria que talia comisit amittat panes quos invenerit baiulus in disco ubi dictum panem vendebat, et nullam aliam penam paciantur flacaria et panetaria. Ante vero quam pondus curia dederit eis, non potest illas punire in aliquo, propter minus legitimum panem, et non legitimi ponderis, nec debet illum ponderare.

[XLVII] *De ponentibus carnes fetidas in loco publico.*

Item, aliquis non debet carnes vel pisces fetidos ponere seu mittere in aliquo loco publico intus villam Perpinyani. Quod si fecerit potest dici baiulo per probos homines de villa. Et si baiulus non removerit, probi homines vel alii sua auctoritate possunt removere et prohicere sine pena.

[XLVIII] *De ponentibus carnes morticinas in loco publico.*

Item, carnes morticinas nemo debet ponere nec vendere, nisi in tabulis que adherent loco ubi venditur oleum, quod si alibi quis posuerit potest dici baiulo, per probos homines ville. Et si baiulus

deffesa dins la vila de Perpinya, e los bens seus qui no son de la masada o borda deuen esser deffeses on que'ls aia. E si l'om qui ve habitar en Perpinya es bara o traydor, no deu esser resebut ne deffes, si donchs no's vol deffendre com reptat sera, a coneguda de la cort del senyor de Perpinya.

[XLVI] Lo balle de Perpinya deu ordonar als flaquers o paneters que segons la valor del froment o blat fassen bons pans al dret pes que la cort los dara. E si apres la cort trobaven pans que no fossen bons ne leguts, la flaquera perda lo pan que li trobara lo batle en lo desch, e altre pena no aia la flaquera. Mes ans que la cort los haia donat lo pes no pot aquelles punir per pa qui no fos legut, ne de legut pes, ne deu aquel pesar.

[XLVII] Algun no deu carn o peys pudent metre o pesar dins la vila de Perpinya, e si ho fa per los prohomens de Perpinya pot esser dit al balle. E si lo balle no'ls ne leva, los prohomens de Perpinya per lur auctoritat ne poden liar lo dit peys o carn pudent he gittar.

[XLVIII] Carns mortes per si metexes negun deu posar ne vendre, si no en les taules que son prop la on se ven l'oli. E si algun les posa en altre loch, pot esser dit al balle per los prohomens de la vila. E si lo balle no les ne remou, los prohòmens aquels o altres les poden vedar sens pena.

non removerit, possunt probi homines illi vel alii impune eas prohibere sine omnia pena.

[XLIX] *De conducentibus domos.*

Item, si quis domum conduxerit ab aliquo, potest dominus sua auctoritate claves inde recipere, et domum claudere, si dictus conductor in mora fuerit pensionis solvende. Et si postmodum dictus conductor sine voluntate locatoris dictam domum apperuerit, potest locator sua auctoritate de bonis que in dicta domo invenerit pignus recipere pro pensione sua.

[L] *De vendentibus vinum vel nectar.*

Item, si quis vult vinum vel nectar preconari, vel aliquid aliud tenetur dare unum denarium ipsi preconi, et nil ultra pro prandio vel alio modo; et preco tenetur preconari per totam villam in capite viarum et in omni binio.

[LI] *De vinum vendentibus.*

Item, si quis facit vinum suum preconari, debet dominus habere medium cartonum vini, quocienscunque quis preconari faciat vinum.

[LII] *De mutacione baiuli vel vicarii.*

Item, quicumque baiulus vel vicarius vel scriptor «mutatur», debet iurare coram populo se facturum bene et fideliter suum officium, et cum iusticia secundum quod ei iustum visum fuerit, et secundum consuetudines et leges.

[LIII] *De tenentibus possessiones por aliquibus.*

Item, si quis tenet possessionem pro aliquo infra muros ville et vendatur, sicut dictum est, debet is pro quo tenetur habere foriscapium solummodo in venditione. Et si amonitus non solverit foriscapium domino, vel noluerit facere

[XLIX] Si lo loguater es en triga de pagar lo loguer, lo senyor qui li ha loguada la casa per sa auctoritat pot pendre les claus, e tancar-li la casa. E si apres lo loguater sens voluntat del senyor obra la casa, lo senyor per sa auctoritat pot pendre penyora per lo loguer, dels bens que atrobata dins la casa.

[L] Qui vol fer cridar vin o piment, deu donar a la crida I diner, e no pus, e la crida es tengut de cridar per tota la vila al cap de les carreras e en los croers de carrers.

[LI] Quant alcun fa cridar son vin, lo senyor de la vila deu haver mig carto del vin, aytantas vegadas com lo fassa cridar.

[LII] Lo balle, veger o scriva novel, deu iurar que fara be et feelment son officii he ab iusticia, segons que li apparia iust, e segons costumes e leys.

[LIII] Lo dret senyor deu haver lo forescapi quant se ven possessio que's te per ell dins los murs de Perpinya. E si lo comprador amonestat pe[r] lo dret senyor no li vol pagar lo forescapi, ne fer dret del forescapi en poder del dret senyor, e lo dret senyor no'l vol gitar de la possessio, pot la possessio emparar, fins que li sia pagat lo forescapi, o fermat

directum de foriscapio in posse suo, ita quod tantum ab eo petat foriscapium et noluit eum expellere de possessione illius rei, tunc is pro quo tenetur, potest rem illam emparare, quousque ei solvatur foriscapium vel directum sit ei firmatum de foriscapio quantum debet solvi. Quo facto emparamentum solvitur ipso iure. Si vero censum non solverit potest dominus pro quo tenetur portas de domo extrahere, sine pena.

[LIV] *De iudeis non habentibus privilegium.*

Item, iudei nullum habent privilegium contra homines Perpinyani, per aliquam concessionem eis factam vel alio modo.

[LV] *De domino non potente mutare macellum.*

Item, dominus non potest mutare macellum, neque aliquis alius. Et si alique tabule in macello ponerentur preter consuetas, debet eas inde baiulus expellere. Qui baiulus, si facere noluerit, licet impune illud facere probis hominibus ville Perpinyani.

[LVI] *De omnibus que fiunt in villa Perpiniani.*

Item, omnia que fiunt in villa Perpinyani spectant ad iurisdictionem baiuli. Que vero fiunt extra, ad vicariunt spectant, qui nullo casu in villa Perpinyani vel terminis eius suam potest iurisdictionem exercere. Si tamen extra villam in terminis eius aliquis extraneus delictum aliquod comiserit, tunc si vicarius capit illum priusquam baiulus, delictum illud expectat ad iurisdictionem suam.

[LVII] *De vicario non habente iurisdictionem.*

Item, vicarius non habet iurisdictionem seu potestatem ullam in hominibus ville Perpinyani.

dret per aquel, et asso fet l'empara es nul·la. E si no li paga lo cens, lo senyor li pot trer les portes de la casa sens pena.

[LIV] Los juheus no han alcun privilegi contre els homens de Perpinya per concessio a ells feta, o en altra manera.

[LV] Lo senyor de Perpinya ne alcun altre no pot mudar lo masell. E si alcunes taules eren posades en lo masell oltre les acostumadas, lo balle les ne pot gitar, e si no u fa los homens de Perpinya sens pena o poden fer.

[LVI] Tot so que's fa dins la vila de Perpinya pertayn a iuredictio del balle, e so que's fa fora la vila, a iuridictio del veguer, qui en degun cas dins la vila de Perpinya o terme de aquella pot exercir sa iuredictio. Si empero alcun strayn fora la vil·la de Perpinya en los termens de aquella fa alcun delicte, e lo veguer lo pren abans que'l balle, lo veguer lo pot punir.

[LVII] Lo veguer no ha iuredictio o poder alcun en los homens de Perpinya.

[LVIII] *De hostiis clausis pro aliquibus.*

Item, si hostium alicuius clavetur pro aliquo debito vel alia de causa, licet habitanti in ea et aliis impune ingredi domum clavatam, per aliam partem quam voluerit domus clavate, tamen clavatura incorrupta manente.

[LIX] *De conquerentibus de aliquibus baiulo vel vicario.*

Item, si quis de Perpinyano conqueratur baiulo vel vicario de alio, et non vult facere iusticiam, potest qui requirit iusticiam ob hoc pignorare ipsum baiulum vel vicarium sine omni pena.

[LX] *De facientibus porticum.*

Item, quicumque facit supra viam porticum vel ambanum, debet ipsum sic alte construere, ut quis in equo equitans libere possit transire. Quod si contrarium fecerit potest baiulus ipsum compellere, ut secundum formam predictam consuetam dictum porticum habeat, et probi homines ville possunt hoc interdiciere operariis.

[LXI] *De conquerentibus super causa peccuniaria.*

Item, si quis de aliquo conqueritur super alicuius peccunie quantitate, et reus de quo facta est querimonia non vult inde firmare directum, potest domus eius clavari, et postmodum, post decem dies potest compelli ad vendendum bona que habet, usque ad solutionem rei petite, et iuris quod inde debet habere baiulus ratione iusticie, nisi reus vellet firmare directum.

[LXII] *De conquerentibus in causis.*

Item, statuimus ut nemo agens teneatur in tota causa exprimere causam seu petitionis, dum tamen eam de pec-

[LVIII] Si la porta de alcun sera clavada per deute o altra raho, legut es a aquel qui hi habita entrar per altra part en la casa clavada sens alcuna pena, pus la clavadura romangua entira, e no tochada.

[LIX] Si alcun de Perpinya se clama d'altra al balle o veguer, e no li volen fer iusticia, pot lo demanador penyorar lo balle o veguer sens alcuna pena.

[LX] Qui fa portxe o enva dessus la carrera, lo deu fer tant alt que un hom cavalcant a cavall ne puxa franchament passar. E si lo contrari fahia, lo balle lo pot forsar que segons la forma dessus dita haia lo dit portxe; e los prohomens de la vila ho poden vedar als obrers.

[LXI] Si aquel de qui alcun se clama d'alcuna quantitat de moneda no vol fermar dret, la casa sua pot esser clavada, e apres deu dies pot esser forçat de vendre los bens que aqui ha, fins a quantitat del deute demanat e del dret que'n deu haver lo balle per raho de iusticia, si lo reu no vol fermar dret.

[LXII] Aquel qui demana alcuna quantitat no es tengut expressar la causa de sa demanda, pus fassa fe del deute per carta feta en la scrivania de Perpinya.

cunia sibi solvenda faciat cum instrumento publico facto in scribania Perpinyani.

[LXIII] *De obligantibus aliquam rem mobilem.*

Item, consuetudo est, quod si quis rem mobilem uni obligaverit, et postmodum alii vendiderit vel obligaverit et tradiderit, pocior est in ipsa re secundus qui rem tenet.

[LXIV] *De tenentibus aliquid pro aliquibus.*

Item, si quis rem pro me tenet, et quia bona sua obligavit vel illa res petitur propter dictam obligationem, debet hec causa duci coram curia Perpinyani, non coram domino pro quo tenetur, quia de proprietate non agitur, sed de obligatione.

[LXV] *De habentibus alodia in aliquibus locis.*

Item, si quis huius ville habens alodia in aliquo loco extra ville Perpinyani terminos, et super illis convenitur, debet causa duci coram baiulo, et baiulus in illis potest illum distringere.

[LXVI] *De baiulo potente mutare sagiones.*

Item, consuetudo est Perpinyani, quod quilibet baiulus tempore sui regiminis, suo arbitrio et voluntate potest instituere sagionem unum vel plures, et destituere quandocunque vult, etiam sine causa, et alium vel alios statuere. Et non statuatur perpetuus sagio. Idem in precone, qui constituatur a curia consilio proborum hominum ville.

[LXVII] *De processibus in causis.*

Item, est consuetudo quod si in processu cause ab interlocutoriis melioramentum postulatur, quod curia consilio potest

[LXIII] Si alcun ha obligada alcuna cosa mobla a un, e puis l'a venuda o obligada et liurada a altre, lo segon qui ten la cosa es mellor en dret.

[LXIV] Si l'om qui te alcuna possessio sots drete senyoria d'altre ha obligats tots sos bens, e per aquela obligatio es demanada la dita possessio, se deu menar lo pleit davant la cort de Perpinya e no davant lo dret senyor.

[LXV] Si alcun hom de la vila ha alous fora los termes de la vila de Perpinya, e es covengut sobre aquells, lo plet se deu menar davant lo balle, e lo balle lo pot en aquells destrenyer.

[LXVI] Lo balle de Perpinya durant lo temps de son officii pot crear sags e remoure axi com se vol, e encara sens causa, car sag no deu esser perpetual. E semblant es en crida qui es ordonat per lo balle, ab consell dels prohomenes de la vila.

[LXVII] Esmena de interlocutories se pot demanar en lo proces de la causa. E aquel dia meteis que es donada, la cort la pot confermar o revocar si esmena se'n demana, pus que's fassa ab

etiam ipsa die eadem vel alia infirmare vel confirmare interlocutoriam, a qua fuit petitum melioramentum, dum per alium ydoneum faciat consilio proborum hominum, non illius qui illam protulit.

[LXVIII] *De baiulo conquerente de aliquo.*

Item, consuetudo quod si baiulus vel aliquis de curia conqueritur de aliquo super possessione vel pecunia, de illa questione nunquam detur iusticia.

[LXIX] *De habitatoribus in Perpignano.*

Item, nullus habetur nec defenditur sicut habitator Perpinyani, licet iuraverit staticam, nisi ibi egerit continuam residenciam; exceptis temporibus messium et vindemiarum, in quibus ipse cum uxore et familia sua potest abesse, causa fructuum recoligendorum.

consell dels prohomens, no d'aquel qui la ha donada.

[LXVIII] Si lo balle o alcun de cort se clama de alcun, de aquella possessio o moneda de que es lo clam, no's pagua iusticia.

[LXIX] Negun es haut ne deffes axi com habitant de Perpinya, jatsia haia iurat l'estage, si aqui no fa continua residencia; si donchs en temps de messes o de venimies que's pot absentar ab sa casada per cullir sos fruyts.

Quas predictas consuetudines, dominus Iacobus Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Rossillionis, et dominus Montispellani, laudavit et approbavit probis hominibus, et universitati ville Perpinyani.

II⁵

De les coses dejus scrites es costumats de no donar delme per homens de Perpenya, axi com se subsegueys.

Isti usus infra scripti et consuetudines, servantur in villa Perpinyani et semper fuerunt observati, a tanto tempore citra quo hominum memoria in contrarium non existit.

[I] Et primo nullus habitator ville Perpinyani dat, nec dare et solvere tenetur decimam de lana bestiarum sui, ubicumque illud teneat.

[II] Item nullus habitator Perpinyani tenetur dare de fructibus ovium et caprarum, nisi mediam decimam tantum, loco ubi tenet bestiare, et aliam medietatem Perpinyani.

[III] Item nullus habitator Perpinyani tenetur dare decimam de pullis, porcellis, ovis, caseis, anceribus, neque de anets, neque de bestiis caballinis, nec bovinis, nec asininis, nec de buchs d'abelles.

⁵ J. MASSOT-REYNIER, *Les Coutumes de Perpignan*, pp. 35-36. Ferran VALLS-TABERNER, *Els Costums de Perpinyà*, pp. 47-49.

[IV] Item habitatores Perpinyani non consueverunt dare decimam nec primiciam de blado renadiu, nec de herba que non fuerit seminata, nec de herba seminata que detur bestiaro suo, nec de herba que delletur, nec de falbis renadives.

[V] Item non est consuetum dari decima nec primicia de caulibus seminatis, nec de betis, lautucis, patronillano, de spinargiis, nec borragiis, nec de porrati, ni d'amols, nec de safrano, nec de naps, nec de fullacha que colligatur de bladis.

[VI] Item non est consuetum dari decima nec primicia de cucurbitis, citrullis, cucumeribus, mellonibus, bardalagiis, sirigia, alfavega, nec de menta.

[VII] Item non datur decima nec primicia de oliuiis, nec de fructibus alborum aliquorum, nec de racemis quos alicui habuerint de ortis suis, nec de arundinibus, nec de lignis que habeantur in nemoribus hominum Perpinyani, seu aliquibus aliis possessionibus.

[VIII] Item non datur decima nec primicia de pestello, nec de aliquibus explets que fiant in marginibus seu marginatis.

[IX] Item est consuetudo quod homines Perpinyani consueverunt, omni tempore, congregare sua expleta, in quibuscumque termini, ea habuerint, in una area, et ibidem solvere terremerita et jura dominis, nec non et decimam et primiciam.

[X] Item non est consuetum dari decimam nec primiciam de aliquo expleto quod fit in malleolis, per regas inter dictos malleolos, sicut sunt falbe, mil, grua, ceyros, ordi ni forment, cebes, scalunyes, batibechs, vel similia, excepto tamen si esset seminatum totum, sicut esset campus: tunc solvatur decima et primicia.

36. *RECOGNOVERUNT PROCERES. 1283, ENERO, 11. BARCELONA*

Pedro II el Grande concede a los ciudadanos de Barcelona el privilegio conocido como *Recognoverunt proceres* (por su encabezamiento en la versión latina), confirmando otros privilegios otorgados por sus predecesores y por él mismo, así como antiguos usos y costumbres que ahora se fijan por escrito.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Consell de Cent, Pergaminos núm. 5131¹.

Copia en versión catalana, en la Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, Signatura O-I-12 (Códice del s. XIV), fols. 17-33².

In Christi nomine.

Pateat universis presentibus et futuris quod cum nos Petrus, Dei gracia Aragonum et Sicilie rex, essemus in civitate Barchinone personaliter constituti pro generali curia celebranda cathalanis ibidem, probi homines et universitas eiusdem civitatis nobis humiliter supplicarunt ut eis de gratia et misericordia nostra concederemus et approbaremus privilegia concessa eis per antecessores nostros, et antiquas consuetudines quas

En nom Jesu Crist.

Sapient tots presents e esdevenidors que com nos, en Pere. per la gracia de Deu, d'Arago de Sicilia Rey, fossen en la ciutat de Barcelona personalment establits per tenir aqui general cort als catalans, los promens e la univerçitat d'aquella ciutat a nos homilment soplegaren que a ells de gracia e de misericordia nostra atorgassem e confermassem los privilegis a ells atorogats per nostres aucessors, e les antigues costumes les quals

¹ Existe copia del documento en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona, Pergaminos Municipales, 1A-105 (reseñado por María Cinta MAÑÉ MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona, anys 885-1334*, Archivo Municipal de Barcelona, Barcelona, 2004, doc. núm. 110, pp. 90-91). Y fue publicado en *Constitucions y altres Drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. II, Lib. I, Tit. XIII, p. 39-51 (edición reimpressa con el mismo título en la Colección de Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995). Otras ediciones en: Antoni M. ARAGÓ y Mª Mercè COSTA, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón. Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Vol. XLIII, Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, 1971, p. 8-17; y Raffaele DI TUCCI, *Il libro verde della città di Cagliari*, Società Editoriale Italiana, Cagliari, 1925, doc. núm. XVII, pp. 84-102. En la edición actual los títulos de las costumbres se han tomado de la edición de 1704, ya que en el documento original no existían.

² Versión publicada por Josep ROVIRA, «Recognoverunt proceres». *Versión medieval catalana del privilegio así llamado*, Departamento de Historia del Derecho de la Universidad de Barcelona, Barcelona, 1927.

in civitate Barchinone antiquitus habuerant, quas scilicet consuetudines nobis scriptas tradiderunt sicut fuisse et esse recognoverunt proceres et antiqui et iurisperiti civitatis eiusdem.

Supplicaverunt etiam nobis ut quedam alia capitula et petitiones que inferius declarantur, quas nobis obtulerunt in scriptis, eisdem pro bono statu civitatis concedere deberemus.

Nos itaque considerantes quod omnibus subditis nostris tenemur bene facere, et quod regalis benivolentie est intendere utilitatibus subiectorum et eos gratiis ampliare, volentes sequi vestigia antecessorum nostrorum, gratis et ex certa sciencia per nos et omnes successores nostros concedimus, approbamus, ac etiam confirmamus vobis et habitatoribus Barchinone presentibus et futuris perpetuo, omnia privilegia concessa sive facta civitati et universitati Barchinone et nobis vel antecessoribus nostris prout in ipsis privilegiis plenius continetur.

Similiter concedimus et approbamus ac etiam confirmamus vobis et successoribus vestris perpetuo, omnes predictas consuetudines sicut nobis eas in scriptis dedistis, tenor quarum sic se habet:

Recognoverunt proceres:

[I] *De donatione et legato rei emphiteoticaria sirte firma domini. Cap. I.*

Recognoverunt proceres Barchinone et antiqui, et sapientes in iure antiquam esse consuetudinem quod quilibet poterat dare et legare in testamento vel donatione inter vivos vel quocumque alio modo voluerit res quas tenet pro alio in emphiteosim sine firmamento et consensu domini, dummodo non interveniat fraus.

en la ciutat de Barcelona antigament avien haudes e les quals, ço es a saber, custumes a nos escrites liuraren. Axi com regonegueren que eren e avien estat los prohombres, els ancians, els savis en dret d'aquella ciutat.

Soplegaren encara a nos que alguns altres capitols e demandes qui dessus son declarades les quals nos donarem en escrits, a ells per bon estament de la ciutat deguessem atorgar.

Nos, en axi conciderant que a tots los nostres sotsmeses son tenguts benfer que reyal benevolència es a entendre proffits dels sotmeses e aquells crexer de gracies, volens seguir les vies de nostres ancessors, atorgam aprovam e encara conferman a vos tots ciutadans de Barcelona presens e esdevanidors per tots temps, tots los privilegis atorgats e fets a la ciutat e a la Univençitat de Barcelona de nos e de nostres ançessors, axi com en aquells privilegis planerament es contengut.

Aytambe atorgam aprovam e confermam a vos e als successors vostres per tots temps totes les dites costumes axi com vos aquelles nos avets donades en escrits; la tenor demles quals es aytal:

Confermacio de les custumes:

1. *Que tothom puscha dar entre vius ho iexar en testament ço que ha sens ferma de senyor.*

Regonegeren los promens de Barcelona, els ancians, els savis en dret que antiga costuma era que tothom poria dar e lexar testament ho en donacio entre vius ho en qualque altre en acapte sens ffermament e concentiment del senyor ab que no y aja frau.

[II] De legitima. Cap. II

Item, quod hereditas deffuncti dividitur in quindecim partes, et quod octo partes sunt legitima.

[III] De repudiatione hereditatis. Cap. III.

Item, quod heres potest aditam hereditatem repudiare sine diminutione tamen hereditatis, nisi habeat iustam causam retentionis.

[IV] Quod uxor non possit petere dotem motuo viro, extantibus liberis. Cap. IV.

Item, quod uxor, morto viro, extantibus liberis in pupillari etate, non potest petere dotem sibi solvi, dummodo teneat bona et accipiat fructus et possit vivere competenter de bonis mariti vel de bonis suis parafernalis, vel de iusta negociatione sua.

[V] Quod uxor infra annum luctus non possit dotem petere. Cap. V

Item, si non sunt liberi non potest infra annum luctus dotem petere sibi solvi, dummodo presentur sibi alimenta de bonis mariti infra predictum annum, et quod post annum nisi fiat sibi solutio, quod recipiat fructus et teneat bona quousque sit sibi satisfactum, et nichilominus possit petere dotem.

[VI] Quod uxor post mortem mariti possideat bona mariti pro dote et sponsalicio. Cap. VI.

Item, quod uxor censeatur post mortem mariti sui possidere bona pro dote sua et sponsalicio, et quod faciat fructus suos.

[VII] In electione creditoris est convenire principalem debitorem vel fideiussorem. Cap. VII.

Item, quod in eleccione est creditoris vel convenire principalem debitorem vel

2. *De ledesma.*

Encara que la heretat del mort se partixen XV parts que les VIII parts son ledesma.

3. *D'heretat reebre o rebujar.*

Encara que l'ereu pot rebujar o jaquir la heretat reebuda sens minva empero de la heretat si donchs no ha justa raho de retenir.

4. *De restitucio de fembra vilua d'exovar.*

Encara que la muller, mort lo marit, pus que y romanen infants en pupillar edat, no pot demanar que l'exovar li sia pagat, mentre que tenga'ls bens e prenga los fruyts, e puscha viure convenientment dels bens del marit ho dels seus bens parafernals, ho de justa mercaderia sua.

5. *Si la villua no es pagada entre l'any, con son los fruyts seus.*

Encara si no y romanen enffants no pot entre l'any del viluatge demanar que l'exovar li sia pagat, demetre que li fassa hom sos ops dels bens del marit entre'l dit any, e que apres l'any, si donchs no es pagada, que reeba los fruyts e tengals bens entro que sia pagada. Encara mes que puscha demanar l'exovar.

6. *De la possecio de la vilua.*

Encara mes que mullera pres de la mort del marit es entes que posescha los bens del marit per son exovar e per son sponsalici e que faça seus los fruyts.

7. *De eleta del creador.*

Encara que eleta es del creador demanar lo principal deutor o la fermança

fideiussorem, salvo fideiussori quod pos-
sit tenere curiam per unum annum.

[VIII] *De pluribus debitoribus in solidum obligatis. Cap. VIII.*

Item, quod si sunt duo vel plures
debitores principales in solidum obliga-
ti, etiam si renunciaverint nove consti-
tutioni, non tenentur aliquid solvere nisi
partem suam, nisi debitore alio absente
vel egente vel non solvendo existente.

[IX] *De eodem in fideiussoribus.*
Cap. IX.

Item, eodem modo se habet consue-
tudo in fideiussoribus.

[X] *De fundo dotali. Cap. X.*

Item, quod fundus dotalis potest
alienari, dum uxor iuret.

[XI] *De uxore quae obligatur cum
marito in mutuo, vel in deposito. Cap. XI.*

Item, quod uxor que obligatur cum
marito in mutuo vel deposito non tene-
tur solvere, dum bona mariti sufficiunt,
et in defectu mariti tenetur ad dimi-
diam, et hoc quantumcumque iuraverit
et renunciaverit beneficio velleyani et
iuri ypothece sue.

[XII] *De non requirendo consensu
domini vel si firmamento in sponsaliciis.*
Cap. XII.

Item, in sponsaliciis non requiritur
in Barchinona consensus domini, nec
firmamentum nec confirmatio vel subs-
criptio domini facta posteriori creditori
mariti ledit ius mulieris, immo semper
remanet prior mulier et potior in obliga-
cione dotis et sponsalicii.

[XIII] *Ut victualia quae portantur in
Barchinona non pignorentur. Cap. XIII.*

Item, quod victualia que aportantur
in Barchinona per mare vel terram, de

salvant a la farmança que puscha tenir
cort per un any.

8. *Que cascun deutor, con son II ho-
mens, pach sa part.*

Encara que si son II homens deutors
principals obligats cascun per tot si bes re-
nuncien a I dret de novella constitucio qui
diu que cada I pach sa part, no es tengut
de pagar sino la cua part, si donchs l'altre
deutor no era abcent ho agues de pagar.

9. *De les fermances.*

Encara axo matex es costuma en
fermances.

10. *De la venda de la honor dotal.*

Encara que honor dotal, ço es d'exovar,
se pot alienar ab que la muller o jur.

11. *Qual part paga la muller obliga-
da ab lo marit.*

Encara que la muller qui s'obliga ab
lo marit en prestech o en deposit, no es
tenguda de pagar mentre que'ls bens del
marit basten, e en deffalliment del marit
es tenguda a la maytat. E aço si be ho a
jurat o renunciat a sson dret de Veylea e
al dret de sa obligacio.

12. *Despoalis.*

Encara en espoalis nos demana en
Barcelona concentiment ne ferma del
senyor, ne la ferma ne confirmacio del
senyor feta al darrer creador del marit ni
toyl lo dret de la ferma, ans tots temps
la fembra roman primera e de meylor
dret en la obligacio del dot o del espoali.

13. *Que viandes no sien emperades.*

Encara que viandes a port hom en
Barcelona per mar e per terra de pa e de

pane, vino, carnibus et piscibus rescen-
tibus non marchentur nec pignorentur
pro debito alieno, nec precium habitum
de victualibus, nec etiam mercimonia
inde empta pignorentur, nec etiam pig-
norentur vel retineantur barce, ligna,
vel iumenta aportancia dicta victualia.
Et hoc etiam tam pro alienis debitis
quam propriis, nisi in contractibus Bar-
chinone celebratis.

[XIV] *Quod vicarius non pignoret
equitaturas illorum qui tenent eam ad pro-
prium usum. Cap. XIV.*

Item, quod vicarius non pignorat
pro debitis equitaturas illorum qui te-
nent eas ad proprium usum equitandi,
neque armas neque vestes nec apparatus
lecti nec etiam caxiam.

[XV] *De pena non imponenda a
vicario vel baiulo vel aliquo. Cap. XV.*

Item, quod vicarius vel baiulus vel
aliquis officialis non imponit penam ali-
cui, nisi rixantibus vel cominantibus ad
rixam.

[XVI] *De sententia iudicis data per
dominum a quo non appellatur. Cap. XVI.*

Item, quod vicarius vel baiulus vel
aliquis dominus qui dat iudicem in cau-
sa non appellat a sententia contra eum
lata, nisi subditus vel emphiteota appe-
llaret, quia tunc dominus potest petere
melioramentum utendo appellatione ip-
sius subditi vel emphiteote.

[XVII] *De ordinatione et constitu-
tione bonnorum proceris. Cap. XVII.*

Item, quod proceres Barchinone or-
dinant et constituunt banna, et vicarius
banna ordinata per proceres Barchino-
ne facit preconizari et ea exigi, et quod
ipsi proceres possint mutare vel relaxare
banna sine voluntate vicarii, et quod
pena bannorum est vicarii.

vi e de carn e de peix frech no son mer-
cades ne penyorades per deutes d'altre
nel preu aut de les viandes ne encara les
mercaderies d'aquen comprades no's
penyoren ne son retengudes barques,
lenys e besties aportans les dites vian-
des. E aço encara axi per deutes propis
com d'altres si donchs lo contrats no te-
nen fets en Barcelona.

14. *Que cavalcadures, armes ne ves-
tadures ne caxa no sien penyorades.*

Encara que veguer no penyorara per
deute cavalcadures d'aquells qui les te-
nen a lur propi us de cavalcar, ne ar-
mes, ne vestadures, ne apparaylament
de lit ne caxa.

15. *Que pena no pos veguer sino als
baraylans.*

Encara que veguer ne batle ne nuyl
altre official no pos pena a nengu, sino a
aquells qui's baraylen e's manassen a
baraylar.

16. *Que senyor no s'apell.*

Encara que veguer ne batle ne nuyl
senyor qui dona jutge ho plet, no s'apeyla
de sententia dada contra ell, si donchs lo
sotsmes o'l terratinent no s'appellava,
car lavors lo senyor pot demanar meylo-
rament usant de l'apell del sotsmes ho
del terratinent.

17. *Dels bans.*

Encara que'ls promens de Barcelona
ordonen o posen bans, el veguer aquels
bans posats per los promens fa cridar e
demanar, e que'ls promens poden mudar
o leixar los bans sens volentat del veguer,
e que la pena dels bans es del veguer.

[XVIII] *Quod vicarius non capit aliquem pro banno. Cap. XVIII.*

Item, quod vicarius non capit aliquem de nocte pro banno qui possit dare fideiussorem, et quod sagiones tenentur eum sequi ad domum fideiussoris.

[XIX] *Quando vicarius teneatur captum tradere manulenta. Cap. XIX.*

Item, quod vicarius non debet tenere aliquem captum qui velit ydonee firmare ius vel se manulevare ydonee, nisi pro crimine homicidii vel altero crimine de quo mereatur iusticiam corporalem.

[XX] *De defferentibus arma qui non cadunt in bannum. Cap. XX.*

Item, quod illi qui intrant Barchinonam vel exeunt per mare vel per terram cum armis vel sine armis non cadunt in bannum.

[XXI] *Quod vicarius dat sex menses per vendendis bonoribus. XXI.*

Item, quod vicarius donat sex menses pro vendendis honoribus debitoris qui iurat se non habere res mobiles de quibus creditori possit satisfacere.

[XXII] *De scriptione bannorum debitorum. Cap. XXII.*

Item, quod debitor debet scribere bona sua si hoc petat creditor.

[XXIII] *Ut mercatores vel marinarii qui sunyt in recessu non teneantur placitare. Cap. XXIII.*

Item, quod mercatores vel marinarii qui sunt recessuri per mare non tenentur placitare super novis causis, dummodo assecraverint se prosequi causam in reditu viatici, et hoc postquam lignum, barca vel navis fuerit in mari vel parata ad varandum.

18. *De ban de nuyt con deu escapar que no si pres pus do ffermança.*

Encara que'l veguer no pren nengu de nuyt per ban qui puscha dar fermança e quels saigs son tenguts aquells seguir a la casa de ffermança.

19. *Que nuyt hom no deu esser retengut pres, sino per crim, que vuyia ffermar.*

Encara que veguer no deu tenir nengu pres qui convinentemnt vuyia ffermar, sino per crim domey e per altre crim de que aia servida justícia corporal.

20. *Deis entrans ho hixens en Barcelona.*

Encara que aquells qui entren en Barcelona per mar ho per terra ab armes o sens armes no caen en ban.

21. *De terme dat per vendre honor.*

Encara que veguer dona sis meses per vendre honor del deutor qui jura que no aia movent de que puscha pagar lo creador.

22. *Que deutor escriva los bens.*

Encara que'l deutor deu escriure los bens si ho demanava lo creador.

23. *Que mercader o mariner entrant en viatge no sia tengut de pladeyar sobre novells plets, pus asseguren de menar lo plet el torn del viatge.*

Encara que mercaders ho mariners qui deguen partir per mar no sien tenguts pladejar sobre novells plets, pus que asseguren de seguir son plet el torn del viatge. E aço depus que'l leny ho la barcha ho la nau sera en mar apparaylada de varar.

[XXIV] *De re non petenda publica vendita per cursorem. Cap. XXIIII.*

Item, quod aliquis non possit repetere aliquam rem ab illo qui emit eam per cursorem publicum et publice, nisi restituerit precium.

[XXV] *De testamento facto a notario ipso solo stante cum testatore. XXV.*

Item, quod notarius potest facere testamentum ipso solo existente cum testatore, et quod, ipso facto sive notato in papiro, vocet testes coram quibus dicat se fecisse testamentum ipsius testatoris, et quod valet ac si audivissent testamentum ipsi testes.

[XXVI] *De valido testamento quo sint duo, vel tres testes adhibiti. Cap. XXVI.*

Item, quod testamentum in quo sunt duo vel tres testes adhibiti, valet et non informatur racione testium.

[XXVII] *De condemnatione census in duplo cum non solvitur. Cap. XVII.*

Item, quod ille qui cessat in solutione census per quotcumque annos cessaverit, quod condempnatur in duplo census et quod non cadit in commissum.

[XXVIII] *De venditione rei data in emphiteosim. Cap. XXVIII.*

Item, quod ille qui vendit vel dat in emphiteosim alii rem sibi datam in emphiteosim sine consensu et requisitione domini, prestat duplex laudisium et con cadit a re.

[XXIX] *De empara facta ab emphiteota. Cap. XXIX.*

Item, si emphiteota non tenet empara sibi factam a domino, prestat domino quinque solidos pro empara fracta, et si emphiteota offert domino firmam iuris cum effectu tenetur dominus desem-

24. *Que nuyt hom no puscha demanar cosa comprada ab corredor.*

Encara que nengu no puscha demanar alcuna cosa d'aquell qui la ha comprada ab corredos publich o publicament si no restitueix lo preu.

25. *De testament.*

Encara que'l notari pot ffer testament ell sol estant ab lo testador aquell fet e notat en paper apell testimonis devant qui diga ell ha fet lo testament d'aquell testador; e val axi com si aquessen hoyt lo testament aquells testimonis.

26. *Con nos pot revocar testament fet en Barçalona per menys nombre de testimonis.*

Encara que en lo testament en lo qual son II ho III testimonis hauts val e nos revocha per raho dels testimonis.

27. *Del çens cessat.*

Encara, que aquell qui cessa en la paga del cens per quant de temps aja cessat que es condampnat en doble cens e no per la cosa.

28. *De loysme no pagat.*

Encara, que aquell qui ven o dona en acapte a altre la cosa dada a ell en acapte sens acentiment e requesta del senyor paga doble loysme e no pert la cosa.

29. *D'ampara.*

Encara si'l terratinent no te la empara a ell feta per lo senyor paga al senyor V sous per ampara trencada. E si'l terratinent offer lo senyor de desemparrar ço que li empara feta la

parare illud quod emparavit facta firma, alias emphiteota non tenetur sibi servare emparam.

[XXX] *De obligatione rei emphiteotica in firmamento iuris. Cap. XXX.*

Item, quod emphiteota potest obligare in firmamento iuris rem quam tenet pro domino.

[XXXI] *De emphiteota qui non solvit censum domino. Cap. XXXI.*

Item, quod dominus potest emphiteote abstrahere auctoritate propria portas si non solvit ei censum die statuto.

[XXXII] *De domino qui potest abstrahere portas emphiteota. Cap. XXXII.*

Item, si non firmat sibi ius potest sibi abstrahere portas.

[XXXIII] *De pignoratione rerum conductoris domorum. Cap. XXXIII.*

Item, quod locator domorum potest conductori accipere res propria auctoritate sine sagione, que fuerint illate et invente in domo locata pro pensione domus locatae.

[XXXIV] *De empara fructum praediorum facta conductori. Cap. XXXIV.*

Item, quod locator praediorum potest, propria auctoritate, emparare conductori fructus qui fuerint in praedio locato racione pensionis non solutae.

[XXXV] *De venditione rei data al cui in emphiteosim. Cap. XXXV.*

Item, si emphiteota vendit rem sibi datam in emphiteosim, quod proximior sive medius emphiteota potest eam retinere et reducere in primo statu.

ferma. Esters lo terratinent no es tengut a ell de tenir la empara.

30. *D'obligacio de ferma de dret dei terratinent.*

Encara, que'l terratinent pot obligar en la ferma de dret la cosa que te per lo senyor.

31. *Del destret per pagar çens.*

Encara, que'l senyor pot al terratinent per sa propia actoritat trer les portes si no li paga lo çens lo dia establít.

32. *Del destret per fermar dret.*

Item, si no li ferma dret pot a ell trer les portes.

33. *Del destret del loguer.*

Item, que'l logador de les cases pot a son logador pendre les coses, per çà propria actoritat, sens saigs, qui sien atrobades en la casa logada per lo loguer de la casa logada.

34. *D'ampara qui's pot fer per logador.*

Encara, que'l logador d'altres honors pot, per çà propria actoritat, emparar los fruyts, qui seran en la honor logada, per rallo del loguer no pagat.

35. *De la fadiga.*

Encara si'l terratinent ven la cosa a ell dada en acapte que'l proysmadan hol miya terratinent pot aquella retinir e tornar al primer estament.

[XXXVI] *De iuramento emphiteota super solutione census. XXXVI.*

Item, quod si dominus dicit census non esse solutum ab emphiteota, quod ultra annum statur iuramento emphiteote super solutione facta, nisi in sequenti anno post illum primum transactum quod dicit sibi non esse satisfactum de precedenti probaverit dominus quod imperpellaverit emphiteotam pro solutione census dicti preteriti temporis.

[XXXVII] *De decimis et primiciis arborum. Cap. XXXVII.*

Item, quod cives Barchinone non dant decimas nec primicias de olivis nec fructibus aliquarum arborum nec primiciam etiam de fructibus vinearum a colle de Cudines usque ad riariam de Orta, et a podio de Aquilari, et a colle de Cerola usque ad mare.

[XXXVIII] *De leguminis seminatis in vineis. Cap. XXXVIII.*

Item, non datur de fabis, ciceribus, nec de aliis legumenibus que seminantur in vineis civium Barchinone aliqua decima vel primicia.

[XXXIX] *De sacramento vicariorum Barchinona. Cap. XXXIX.*

Item, quod vicarii qui noviter constituuntur in Barchinona, iurant ad sancta Dei evangelia in posse proborum hominum Barchinone, coram populo, de stando consilio eorum et servando iura et consuetudines Barchinone, salvo dominio domini regis.

[XL] *De feriis messium et vindemiarum. Cap. XXXX.*

Item, quod in aliqua causa post litem contestatam non conceduntur ferie messium vel vindemiarum scilicet mensis iunii et septembris.

36. *De çens cessat.*

Encara que si'l senyor diu que a ell no sia pagat lo çens del terratinent sobre la paga feta si donchs en altre segon any apres no provada lo senyor que agues demanat lo terratinent per paga del çens passat.

37. *De deuma e de promeya.*

Encara que ciutadans de Barcelona no donen deuma ne promeya d'olives ne de fruyts d'alcuns arbres, ne encara promeyes de fruyts de vinyes del coy l de les Codines tro a la riera d'Orta e del Puig d'Aguilar e del coy l de Serola entro la mar.

38. *De les coses qui no donen deuma ne promeya al territori de Barcelona.*

Encara no dona hom deuma ne promeya de faves ne de ciurons ne d'altres legums qui's sembren en les vinyes dels ciutadans de Barcelona.

39. *Del sacrament dels veguers.*

Encara mes que'ls veguers qui novellament son establits den Barcelona, juren sobre'ls sants Evangelis en poder dels promens de Barcelona devant lo poble d'estar a conseyl d'ells e de servir les custumes e'ls drets de Barcelona salvant la senyoria del senyor rey.

40. *De ferias.*

Encara que en nuyl plet, pus que sia respost al libell, no s'atorguen ferias de messes, ne de veremes, so es, del mes de jun e de setembre.

[XLI] *De iuramento iudeorum.*
Cap. XXXXI.

Item, quod quando contentio est inter christianum et iudeum et causa habet decidi per iusiurandum, quod iudeus debet iurare super plagis apud ecclesiam sancti Iusti, excepto iuramento calumpnie quod prestatur super precepta legis coram iudice.

[XLII] *De iudicio criminan.*
Cap. XXXXII.

Item, quod proceres Barchinone et cives iudicant homines in criminalibus.

[XLIII] *De reptatione bataylla in curia Barchinona.* Cap. XXXXIII.

Item, quod nemo potest aliquem reptare de batallia in curia Barchinone, nec curia consuevit recipere firmam, nisi tamen de treugis fractis vel bausia vel traditione.

[XLIV] *De praescriptione.* Cap. XLIIII.

Item, quod omnis accio personalis vel realis que de iure comuni debet tolli decem vel viginti annis extenditur usque ad triginta annos, excepta ypothecaria que extenditur usque ad quadraginta annos contra debitorem possidentem rem obligatam vel eius heredes.

[XLV] *De lucernis positis in pariete proprio vel communi.* Cap. XL V

Item, est consuetudo in lucernis positis in pariete privato vel communi illius qui lucem accipit per ipsas lucernas, si ipse lucerne extiterint per triginta annos in pace et continue, quod ipse lucerne non possint claudi a parte adversa.

41. *De sagrament de jueu.*

Encara con es contesa entre cristia e jueu en plet s'a a terminar per sagrament que'l jueu deu jurar sobre les plagues a la esgleya de sent Just, levat sagrament de calumpnia qui's ffa sobre'ls manaments de la lig devant lo jutge.

42. *Que'ls promens jutgen en fet de crim.*

Encara que'ls promens de Barcelona e'ls ciutadans jutgen homens en fet de crim.

43. *De reptament de barayla.*

Encara que nuyl hom no pot reptar altre de barayla en la cort de Barcelona ne la cort ha acostumat de reebre fferma, sino tan solament de treves trencades ho de bohia ho de traycio.

44. *De temps que dura demanda reyal o personal.*

Encara que tota demanda personal ho reyal qui per dret comun deya esser cassada per X o per XXX anys levat demanda ypothecaria, so es obligacio qui s'esten entro a XL anys contre'l deutor qui posseeix la cosa obligada o contra los hereus d'aquells.

45. *De luernes.*

Encara que es custuma en les luernes posades en paret d'altra, ho comuna d'aquell qui reeb la luu per aquelles luernes, ne si aquelles luernes hi hauran estat per XXX anys en pau e continuament aquelles luernes no poden esser tancades per l'altra part.

[XLVI] *De habenda tuitione vel praescriptione lucernarum. Cap. XLVI.*

Item, est consuetudo quod si ille qui habet lucernas non habet instrumentum de lucernis ibi habendis nec aliquam tuicionem, nisi tamen prescriptionem triginta annorum, quod si clauserit eas operando ibi vel alio modo, quod iterum non potest ibi habere lucernas.

[XLVII] *De terminatōne questionis de lucernis. Cap. XLVII.*

Item, est consuetudo quod si de lucernis, cloacis, parietibus et envanis qui sunt in honore qui tenetur pro aliquo, quod si fiat aliqua questio de ipsis quod debet determinari per baiulum Barchinone sive per suum iudicem, nisi forte ipsa questio fuerit posita in manu arbitratorum.

[XLVIII] *De testamento sacramentali. Cap. XLVIII.*

Item, est consuetudo quod si aliquis fecerit testamentum presentibus testibus, in terra vel in mare ubicumque sit, in scriptis vel sine scriptis, seu suam voluntatem etiam aliquo notario non presente in ipsa voluntate, verbotenus dicta vel scripta quod valeat ipsa ultima voluntas sive testamentum, dum testes qui interfuerint ipsi ultime voluntati vel testamento infra sex menses ex quo fuerint in Barchinona iurent in ecclesia sancti Iusti, super altare sancti Felicis martiris, presente notario qui talia testamenta conficit et aliis personis, quod ipse testes ita viderunt et audiverunt scribi seu dici, sicut in illa scriptura continetur sive ultima voluntate verbotenus ab ipso testatore dicta, et quod tale testamentum vocatur sacramentale.

46. *De prescripcio de luernes.*

Encara es custuma que si aquell ha luernes e no ha cartes de les luernes aqui aver, ne altre deffeniment sino prescripcio de XXX anys, que si clou aquelles obrant aqui o en altra manera, que altra vegada no pot aver aqui luernes.

47. *De luernes, parets e clavagueres e envans.*

Encara es custuma que si de luernes, clavagueres, parets e envans, qui son en la honor qui's te per alcun, que si es feta demanda d'aquelles coses, que's deu determinar per lo batlle de Barcelona. ho per son jutge, si donchs per aventura aquella, demanda no's posava en mans d'arbitres.

48. *Testament jurat que hom diu sacramental.*

Encara es custuma que si nengu fara testament en presència de testimonis en terra, en mar en qualque loc sia, ab escrit o menys descrit o la sua voluntat manifestara de paraula ho ab escrit sens notari, que vayla aquella darrera voluntat ho testament, pus que'ls testimonis qui seran a aquella darrera voluntat ho testament enffre VI meses pus seran en Barcelona juren en la esgleya de sent Just sobre l'altar de sent Feliu martir, present lo notari qui aytals testaments ffa e en altres persones que aquells testimonis axi veereu o hohiren escriure e dir axi con en aquella escriptura es contengut ho darrera voluntat dita de paraula d'aquell testador e que aytals testaments son appellats sacramentals.

[XLIX] *De sacramento calumpnia inter dominum et vassallum. Cap. XLIX.*

Item, est consuetudo Barchinone quod in causis ubi petitur sacramentum calumpnie prestari, si causa est inter dominum et vassallum, sive inter dominum et rusticum, quod vassallus sive rusticus qui sit solidus et affogatus ipsius domini, debet iurare de calumpnia, et non dominus.

[L] *De marginibus in vicinibus horibus. Cap. L.*

Item, quod in vicinis honoribus margines intelliguntur esse superioris honoris.

[LI] *De citationibus et assignationibus dierum factis per vicarium. Cap. LI.*

Item, quod in citationibus et assignationibus dierum factis per vicarium vel iudicem creditur et statur relationi unius sagionis, dummodo reperiatur scriptura in capibrevio vel in actis iudicis.

[LII] *De his qui guidari non possunt per vicarium. Cap. LII.*

Item, quod aliquis qui fecerit iniuriam corporalem alicui civi Barchinone, non potest guidari quod veniat vel stet in Barchinona per vicarium vel per alium officialem domini regis, nisi paratus esset firmare ius, vel alius consentiret cui iniuria esset illata.

[LIII] *De quanto tempore forensis permanens Barchinona habeatur pro cive. Cap. LIII.*

Item, quicumque forensis qui steterit in Barchinona per unum annum et unam diem quod habeatur pro cive, et non potest peti a domino de cuius dominio fuit oriundus.

49. *Sagrament de calumpnia.*

Encara es custuma en Barcelona que en plet hon se demana sagrament de calumpnia si'l plet es entre senyor he vassayl, o entre senyor o pages qui sia soliu o affogant d'aquell senyor que'l vassayll hol pages deuen jurar de calumpnia e no al senyor.

50. *Dels margens.*

Encara que en honors veines los margens son enteses de la sobirana honor.

51. *De citacions, amonestacions e assignacions.*

Encara que en citacions e en assignacions de dies fetes per lo veguer ho per son jutge, creu hom e esta a la dita d'un saig ab que's trop escrit el capbreu o en actes de jutges.

52. *Que nuyl hom no sia gujat qui aia feta injuria corporal a hom de Barcelona.*

Encara que nuyl hom qui fassa injuria corporal a algun ciutada de Barcelona, no pot esser gujat que venga ho estia en Barcelona per veguer o per altre oficial del senyor rey, si donchs no era apparaylat de ffermar dret, o altre no contentia a qui seria feta la injuria.

53. *Qui sia aut per ciutada de Barcelona.*

Encara que tot hom de fora vila qui sia estant en Barcelona por I any e I dia que sia auto per ciutada e no pot esser demanat per lo senyor d'aqui sera nadiu.

[LIV] *De quibus percutionibus vicarius se non intromittit. Cap. LIV.*

Item, vicarius Barchinone non debet nec potest se intromittere de percussione vel vulneribus illatis alicui, nisi forte dicte percussiones vel vulnera essent periculose ad cognitionem et iudicium chirurgicorum, excepto banno cultelli vel armorum, salvo quod tenetur facere ius iniuriatis.

[LV] *De appellatione iudicii possessorii. Cap. LV.*

Item, quod super iudicio possessorio appellatur.

[LVI] *De modo conficiendi instrumenta dotaticia. Cap. LVI.*

Item, quando instrumentum dotalicium fit in hec verba: Ego, talis, dono tibi tali uxori mee, tantum pro dote tua et sponsalicio, quod intelligatur tercia pars ipsius quantitatis esse donatio propter nuptias.

[LVII] *De solutionibus quae fiunt per camposores Barchinona. Cap. LVII.*

Item, super solutionibus quae fiunt per camposores Barchinone alicui creditori nomine sui debitoris quod creditur libris eorum si probentur iurati in possessione vicarii Barchinone, et hoc tam super debitis cirographariis quam super aliis.

[LVIII] *De atans in pariete vicino. Cap. LVIII.*

Item, quod quilibet potest habere «atans per larc e per traves» in pariete vicino, sine impedimento lucernarum vicini que erunt ibi per triginta annos, vel quod habeat ipsas lucernas cum instrumento.

54. *Que de ferides ne naffres no s'entremeta veguer si no eren perillosos.*

Encara que veguer de Barcelona no pot ne's deu entremetre de ferides ne de naffres fetes a algun si, donchs, per aventura les dites ferides o naffres no eren perillosos a conexença e a juy de cirurgians, levat ban de contell ho d'armes, salvant que sia tengut ffer dret a aquells qui han presa la injuria.

55. *Que de judici de possecio se pot hom appellar.*

Encara que de juy de possecio se pot hom appellar.

56. *Del creix de l'espoali.*

Encara con la carta de l'espoali se ffa en estes paraules: '*jo aytal do a tu aytal, muller mia, aytant per ton exovar e per ton espoali*'. Que la terça part d'aquella cantitat es entesa que es creix.

57. *De capbreus de cambiados.*

Encara que sobre pages que's fan per cambiadors de Barcelona a algun creador per nom de son deutor que creega hom als llibres d'aquells si es provat que sien jurats en poder del veguer de Barcelona. E asso axi sobre deutes ab cartes com d'altres.

58. *De atans per larch e per travers.*

Encara que tot hom pot aver atans per larch e per travers en la paret veyna, sens embargament de luernes del vehi que y sien estades per XXX anys o que aya aquelles luernes ab carta.

[LIX] *Quod aliquis non possit caricare in pariete communi in parte vel in toto. Cap. LIX.*

Item, quod super pariete comuni non debet aliquis caricare in toto vel in parte, donec partem suam posuerit in missionibus parietum.

[LX] *Quod non fiat fenestra vel lucerna in dicto pariete. Cap. LX.*

Item, quod in pariete proprio vel communi nemo debet facere fenestram vel lucernam.

[LXI] *De socanyali super tenedone alterius. Cap. LXI.*

Item, quod si aliquis habuerit socanyale super tenedone alterius, supra quam aque discurrant, quod si voluerit elevare socanyale in altum quod non potest ipsum socanyale ibi tornare.

[LXII] *De parte ponenda in clausuris. Cap. LXII.*

Item, super clausuris quod unusquisque habeat ponere partem suam cum vicino, et quod clausura domorum habet fieri de tribus tapiis, et clausura orti habet fieri de duabus tapiis in altum.

[LXIII] *Quod aliquis non habeat visitam in alterum. Cap. LXIII.*

Item, quod nemo potest habere visitam supra alterum, nisi primo aspiciat supra tenedonem suam.

[LXIV] *De atans in muro civitatis. Cap. LXIV.*

Item, quod nemo habeat «atans» in muro civitatis Barchinone, nisi cum pariete burcega, nisi faciat cum voluntate eius cuius est murus.

59. *De paret comuna.*

Encara que sobre paret comuna no deu nengu carregar en tot ne en partida entro la sua part aja posada en les mecions de la paret.

60. *De finestra e de luerna.*

Encara que en paret propria ho comuna nengu no deu ffer finestra ne luerna.

61. *De socanyal.*

Encara qui si nengu a socanyal sobre teneo d'altre sobre la qual aygues descorren, que si volran levar lo socanyal en alt, que no pot aquell aqui depuys tornar.

62. *De clausures.*

Encara sobre clausures que cascun aja posar la sua part ab lo vehi e aquella clausura de les cases se fassa de III tapias e la clausura de l'ort de dues tapias en alt.

63. *De vista.*

Encara que nengu no deu aver vista sobre altre si primerament no guarda sobre la sua teneho.

64. *De atans sobre l mur.*

Encara que nuyl hom no aja atans al mur de la ciutat de Barcelona si no ab paret de burcega si donchs no u ffa ab volentat d'aquell de qui es lo mur.

[LXV] *De bassia iuxta parietem vicini prohibita. Cap. LXV.*

Item, quod vicinus non possit facere baciam iuxta parietem vicini proprium vel comunem, nisi faciat ibi iuxta parietem vicini bonum parietem de bono lapide, et cemento de uno palmo et dimidio, et de altitudine in quantum funus et aqua ascendunt.

[LXVI] *Qualiter res emphiteotica potest dimitti domino. Cap. LXVI.*

Item, quod quilibet emphiteota potest dimittere rem quam tenet pro alio in emphiteosim, dummodo solvat censum quem tenetur dare pro tempore preterito, et restituerit instrumenta, et quod faciat sibi instrumentum absolutionis, et salvo domino iure deteriorationis rei.

[LXVII] *De liberis foris casatis de voluntate patris. Cap. LXVII.*

Item, est consuetudo Barchinone, quod si filius est foriscasatus de voluntate patris cum uxore, et filia cum marito, quod habeantur pro emancipatis.

[LXVIII] *De testamento et contractibus sint patris consensu. Cap. LXVIII.*

Item, quod facta foriscasatione, filius vel filia potest facere testamentum et alios contractus sine voluntate patris.

[LXIX] *De viaticis in comandis. Cap. LXIX.*

Item, si aliquis portat comandas in viaticis, quod uxor illius qui tenet comandam, vel alius creditor, non possunt petere nec deffendere alias merces que aportabuntur de illo viatico in quo res fuerit comandata, ratione sponsalicii vel alia ratione, quousque illi qui fecerint comandas recuperaverint illas comandas vel merces emptas de illa peccunia.

65. *De bassa.*

Encara que vehi no pot ffer bassa prop la paret del vey propria o comuna, si donchs no ffa paret prop la paret del vehi de bona pera e morter d'un palm e mig de gros e d'alt aytant com los fems e l'ayga puja.

66. *De lexar establiment.*

Encara que tot terratinent pot jaquir la cosa que te per altre en acapte ab que pach lo cens que es tengut de dar per lo temps passat e que reta les cartes, e que fassa carta de defennio, sal al senyor lo dret de la cosa piyorada.

67. *De foriscacio.*

Encara es custuma en Barcelona que si'l fill es foriscassat ab volentat del pare ab muller e la filia ab marit que son axi amancipats.

68. *Con pot ffer testament e donacio fill e filla foriscassat.*

Encara que feta la foriscacio lo fill ho la filla poden ffer testament e altres contrats sens volentat del pare.

69. *Que muller no's pot posar a les demandes ne mercaderes per son espoali.*

Encara que si algun porta comandes en viatges que la muller d'aquell qui te la comanda ne altre creador no poden demanar ne deffendre les altruyes mercaderies qui seran aportades d'aquell viatge en que la comanda sera feta, per raho de l'espoali ne per altra raho entro aquelles recobrades ho les mercaderies comprades d'aquells diners.

[LXX] *De re dividenda sine laudimio e deffuncto dimissa. Cap. LXX.*

Item, cum aliquis deffunctus dimitit aliquam rem immobilem filiis vel aliis quibuscumque, quod ipsi rem a deffuncto eis dimissam possunt inter se dividere sine laudimio dominorum quocumque modo voluerint.

[LXXI] *De blado molendo civium Barchinonae ubienque ipsi cives volunt. Cap. LXXI.*

Item, quod quilibet civis Barchinone potest molere bladum suum ubicumque voluerit, sine impedimento alicuius, exceptis forneriis et flaqueriis que debent molere ad molendina regalia.

[LXXII] *De comanda pro aliquis capitur. Cap. LXXII.*

Item, quod quilibet tenens comandam capitur pro comanda, dummodo hostendatur instrumentum comande contra eum purum, scilicet quod non sit ibi fideiussor nec iuramentum nec terminus, et si tale instrumentum hostendatur non capitur.

Alia vero capitula et petitiones concedimus ut inferius declarantur:

[LXXIII] *Capitulum de piscataria. Cap. LXXIII.*

Primum, scilicet, capitulum piscatarie, concedimus quod reducatur ad antiquum modum et pristinum usum, nisi inter vos dictam universitatem et tenentes piscateriam aliter conventum fuerit vel ordinatum.

[LXXIV] *De officio quod rex comiserat serviano. Cap. LXXIV.*

Item, concedimus capitulum quod revocetur officium quod comiseramus Cerviano de Riaria, et quod de cetero aliquo tempore nec dictus Cervianus nec aliquis alius utatur in Barchinona officio supradicto.

70. *De partio.*

Encara con alcun mort jaqueix alcuna cosa seent ais fills ho altres que aquells, la cosa per lo mort a ells lexada poden entre si partir sens loysme dels senyors en qualque manera volran.

71. *De la moltura.*

Encara que tot ciutada de Barcelona pot molre lo seu blat en qualque loch se volra, sens embargament de nengu levat farneres ho flaques, qui deuen molre als molins reyalis.

72. *Del destret de la comanda.*

Encara que tot hom qui tenga comanda es pres per comanda ab que sia mostrada la carta de la comanda contra ell pura, ço es, que no y aja ffermança, ne sagrament ne terme. E si aytal carta ab ffermança o ab sagrament o terme era mostrada no es pres.

Los altres empero capitols e demandes atorgam axi com davayl son declarats:

73. *Los capitols. Primerament de la pescateria.*

Primerament, lo capitol de la pescateria atorgam que sia tornada a la antiga manera e a l'ençia us si donchs entre vos Univerçitat els tinens la pescateria en altra manera no era avengut ho ordonat.

74. *De l'offici d'en Çervia.*

Encara atorgam lo capitol que sia revocat l'offici que avien comanat en Servia Sariera. E d'aqui en avant nuyl temps Servia, ne altre no us en Barcelona del dit offici.

[LXXV] *De non accipiendo bovagio. Cap. LXXV.*

Item, concedimus capitulum bovagii quod de cetero per nos vel successores nostros in Barchinona non accipiatur bovagium nec petatur.

[LXXVI] *De cassatione gabella salis quod quilibet possit apportare sal. Cap. LXXVI.*

Item, capitulum gabelle salis concedimus quod cassetur, et quod quilibet possit sal aportare unde voluerit, et emere a quocumque voluerit, et vendere cui voluerit.

[LXXVII] *De casatione usurarum iudeorum et privilegiorum. Cap. LXXVII.*

Item, concedimus capitulum quod observetur constitutio edita per dominum Jacobum felicis recordationis patrem nostrum, super usuris iudeorum, cassatis et revocatis privilegiis in contrarium obtentis per iudeos.

[LXXVIII] *De revocatione tributi notarium. Cap. LXXVIII.*

Item, concedimus capitulum quod revocetur et cassetur impositio census sive tributi quam feceramus de notariis Barchinonae.

[LXXIX] *De concessione cinquantae. Cap. LXXIX.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis civis vel habitator Barchinonae non teneatur dare nobis vel baiulo nostro vel successoribus nostris de honoribus quos pro nobis vel successoribus nostris tenuerit pro laudimio, tam de venditionibus quam stabilimentis quam etiam de permutationibus, nisi *lo cinquantè*. Et hoc concedimus tantum de nobis et successoribus nostris, sine preiudicio iuris alterius, veruntamen intromitemus nos et tractabimus cum aliis

75. *Del bovatge.*

Encara atorgam lo capitol del bovatge que d'aquí avant per Nos, ne nostres successors en Barcelona, no sia bovatge pres, ne donat, ne demanat.

76. *De la gabella de la sal.*

Encara lo capitol de la gabella de la sal atorgam que sia cassat, e que tot hom puscha sal aportar hon se volra, e comprar de qui's volra, o vendre a qui's volra.

77. *De les usures e com juren los jueus.*

Encara atorgam lo capitol que sia observada la constitució feta per lo senyor en Jacme de bona memoria, pare nostre, sobre les usures dels jueus, cassats e revocats los privilegis empetrats per los jueus en contrari.

78. *Del cens dels notaris.*

Encara atorgam lo capitol que sia revocat e cassat el çens el tribut de notaris de Barcelona.

79. *De lohisme.*

Encara atorgam lo capitol que nuyl hom ciutada ho estadant de Barcelona no sia tengut de donar a Nos ne a nostre batlle ne a successors nostres, d'onor que tenga per Nos ho per nostres successors tenran per loysme, axi com per venda com d'establiment com descambis, sino lo çinquante. E aço atorgam de Nos tan solament e de nostres successors sens perjudici de dret d'altra, mas empero Nos entremetrem e trachtarem ab los altres per qui's tenen

pro quibus tenentur honores in Barchinona, quod veniant ad equalitatem super ipso laudimio.

[LXXX] *De concessione fática alicui homini. Cap. LXXX.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis non vendat nec donet nec promittat alicui faticam honoris qui per ipsum teneatur, donec instrumentum factum de venditione vel alienatione factis de dicto honore sibi fuerit praesentatum.

[LXXXI] *De leudis tam maris quam terra. Cap. LXXXI.*

Item, concedimus capitulum quod super lezdis, tam maris quam terre, sive de navibus, lignis vel barcis venientibus de Pelec vel de Hispania, vel euntibus aut discarricantibus a Salou vel Terrachone vel Dertuse, observetur et fiat sicut antiquitus est fieri consuetum. Et omnis lezda noviter imposita vel introducta in Barchinona vel apud Cervariam, Palamors, Vinaxiam, Lussanum, Montemalbam, Tamaritum, Dertusam, vel alia loca, revocetur et cassetur, et omnis novitas cesset et fiat sicut antiquitus est consuetum.

[LXXXII] *Ut lezdarius non moretur in civitate Barchinonae. Cap. LXXXII.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis lezdarius extraneus vel eius procurator non moretur continue in Barchinona, et quod quilibet lezdarius accipiat lezdam suam in suo loco.

honors en Barcelona que venguen a egualtat sobre'l dit loysme.

80. *Fadiga.*

Encara atorgam lo capitol que nengu no vena, ne do, ne prometa a alcu donar fadiga, qui per ell se tenga, entro la carta feta de la venda o de la dita alienacio de la honor li sera presentada.

81. *De leuda de naus e de lenys e de barques.*

Encara atorgam lo capitol que sobre lauders, axi de mar, com de terra, de naus, de lenys de barques, vinent de Pelech o d'Espanya, o anan o descarregan a Salou o a Tarragona o a Tortosa sia observat e que's fassa axi com es acostumat de ffer.

81 bis. *De leuda novela*³.

E tota leuda, noveyament posada ho mesa en Barcelona o a Cervera, Palamors, Vinaxa, Lussa, Montblanch, Tamarit, Tortosa o en altres lochs sia revocada e cassada e tota novelletat çes e que's fassa axi com antigament es acostumat.

82. *Dels leudes.*

Encara atorgam lo capitol que nuyl leuder estrany ne procurador seu no estia en Barcelona e que tot leuder prena la sua leuda en son loch.

³ El documento en catalán divide el capítulo 81 en dos.

[LXXXIII] *De lezda prohibita.*
Cap. LXXXII.

Item, concedimus capitulum quod cives seu habitatores Barchinone non teneantur dare lezdam de choriis que in macellis Barchinone emerint, nisi sicut antiquitus est fieri consuetum.

[LXXXIV] *De libertate navium et aliorum vexillorum Barchinona.* Cap. LXXXIV.

Item, concedimus capitulum quod naves, lembi, barce et quelibet alia vasa civium Barchinone possint navigare, intrare, exire, carricare et discarricare, emere, vendere et stare in quibuscumque locis voluerint per portus et alia loca Cathalonie, ipsis tamen solventibus iura et lezdas antiquitus consuetas.

[LXXXV] *De navigatione et portatione mercium.* Cap. LXXXV.

Item, concedimus capitulum quod quilibet habitator Barchinone possit navigare et portare quascumque merces voluerit et quocumque voluerit, excepto grano, farina, ferro, armis, lenyam, filio de exarcia et pegunta, exceptis locis inimicorum nostrorum cum quibus habeamus guerram, quam vobis significaverimus.

[LXXXVI] *Quod quilibet civis Barchinonae possit transire per quecumque camina seu loca.* Cap. LXXXVI.

Item, concedimus capitulum quod quilibet civis Barchinone possit transire per quecumque camina seu loca voluerit absque aliqua violentia vel impedimento, solvendo iura et lezdas antiquitus consuetas.

83. *De leuda de ciutadans de Barcelona.*

Encara atorgam lo capitol que·ls ciutadans o·ls estans de Barcelona no sien tenguts de donar leuda dels cuyts que en los maells de Barcelona compraran, sino axi com antigament es acostumat de ffer.

84. *De navegar.*

Encara atorgam lo capitol que naus, lenys e barques e tot altre navili dels ciutadans de Barcelona pusquen navegar, entrar en qualsque locs se volran per los ports, els lochs altres de Catalunya, ells empero, pagans los drets e les leudes antigament acostumades.

85. *Ffranquea de navegar.*

Encara atorgam lo capitol que tots ciutadans de Barcelona pusquen navegar e portar qualsque mercaderies se volran, en qualque part se volra, levat gra, fferre, armes, lenya, fill de xargia, e pegunta e levats ço es d'enemichs nostres ab los quals ajam guerra la qual vos ajam significada.

86. *De caminar.*

Encara atorgam lo capitol que tot ciutada de Barcelona puscha pasar per qualsque camins o lochs se volra sens força e embargament, pagan los drets e les leudes antigament acostumades.

[LXXXVII] *De solvendis serviciis vicinalibus. Cap. LXXXVII.*

Item, concedimus capitulum quod quilibet civis Barchinone solvat et contribuat partem sibi contingentem in serviciis vicinalibus, et inde non excusetur ratione alicuius privilegii.

[LXXXVIII] *De solvenda parte sibi contingente in serviciis regalibus. Cap. LXXXVIII.*

Item, concedimus capitulum quod quilibet habitator Barchinone, sive sit officialis sive francherius, contribuat in serviciis regalibus partem sibi contingentem in eis, vel nos recipiamus ipsam partem in compoto nostro.

[LXXXIX] *De iis qui non tenentur ire vel mittere in exercitum. Cap. LXXXIX.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis homo qui sit etatis septuaginta annorum vel qui infirmetur, vel muieres vidue vel pupilli non teneantur ire nec mittere in exercitum, veruntamen si daretur redemptio pro exercitu teneatur quilibet contribuere partem suam.

[XC] *Quod quilibet possit venderé farinam in domo sua vel ubicunque voluerit. Cap. XC.*

Item, concedimus capitulum quod in facto farnarie observetur civitati et habitatoribus Barchinone in aportando et vendendo farinam in domo sua vel ubi voluerint, sine lezda, et molendo ubi voluerint eo modo quo antiquitus extitit consuetum.

[XCI] *De casatione scubiera in molendo. Cap. XCI.*

Item, concedimus capitulum quod cesset factum de escubiera, et quod ulterius non sit escubiera in molendinis.

87. *Que tot ciutada de Barcelona meta sa part en serveys veynals.*

Encara atorgam lo capitol que tot ciutada de Barcelona pach e meta la part que li pertanyera en los serveys veynals. E d'asso no sia excusat per raho de nuyl privilegi.

88. *Que'ls officiàls de Barcelona posen lur part els serveys reynals.*

Encara atorgam lo capitol que tot estadant de Barcelona, si que sia officiàl o franquer, que meta sa part en los seveys reynals aquella que li pertanyera en aquells o que nos reebam aquella part en nostre compte.

89. *Quals no sien tenguts d'anar en ost.*

Encara atorgam lo capitol que nuyl hom qui sia de edat de LXXX anys o qui sia malalt, ne fembres vidues, ne pubils, no sien tenguts d'anar ne tremetre en ost empero si's dava reemso per ost sia tengut cascu de retra sa part.

90. *De la farneria.*

Encara atorgam lo capitol que lo ffet de la farneria sia observat a la ciutat e als estadans de Barcelona en aportar e vendre farina en lur casa e la hon se volran, sens leuda e molre hon se volran en aquella manera que antigament es acostumat.

91. *De la escubiera.*

Encara atorgam lo capitol que çes lo ffet de la escubiera e d'aquí avant no aja escubiera en los molins.

[XCII] *De aque percipienda regui comitalis. Cap. XCII.*

Item, concedimus capitulum quod illi qui habent privilegia a nobis vel antecessoribus nostris percipiendi aquam regui nostri comitalis percipiant ipsam aquam iuxta tenorem ipsorum privilegiorum sine aliqua alia redemptione. Alii vero qui non habent privilegia, si voluerint aquam ipsam emant ipsam vel componant nobiscum vel baiulo nostro, quia alio modo oporteret destrui molendina.

[XCIII] *De concessione et prohibitione vendendi oleum. Cap. XCIII.*

Item, concedimus capitulum quod quilibet civis Barchinone possit vendere oleum in domo sua, et quod nullus mensurarius olei sit ausus emere oleum.

[XCIV] *De sarracenis baptizatis domino restituendis. XCIV.*

Item, concedimus capitulum quod non contradicatur nec impediatur alicui civi vel habitatori Barchinone sarracenus vel sarracena captivi qui babtizen- tur quin post babtismum restituantur domino suo sine aliqua obligatione, et quod babtizatum vel babtizatam possint mittere ad quascumque terras christianorum maluerint.

[XCV] *De libertate sarracenorum et iudaorum qui baptizantur. Cap. XCV.*

Item, concedimus capitulum quod sarraceni et sarracene iudeorum vel iudearum qui babtizabuntur sint liberi post babtismum, ipsis tamen neophitis solventibus dominis eorum precium in iure statutum.

[XCVI] *De leuda navium lignorum et barcharum quae palomeriam no derint. Cap. XCVI.*

Item, concedimus capitulum quod de navibus, lignis vel barcis transeunti-

92. *De l'ayga del rech comdal.*

Encara atorgam lo capitol que aquells qui han privilegi de Nos ho de nostres antecessors de pendre l'ayga, prenent aquella ayga segons tenor de lus privilegis, sens nuyla altra reemço, los altres, empero, qui no han privilegis si volran aquella aygua compren aquella ho que se posen ab nos ho ab batle nostre cor en altra manera convendra destrohir los molins.

93. *De la venda de l'oli.*

Encara atorgam lo capitol que tot ciutada de Barcelona puscha vendre oli en la sua casa e que nuyl mesurer d'oli no gos comprar oli.

94. *Dels batiats dels cristians.*

Encara atorgam lo capitol que no sia contrestat ne embargat a nuyl ciutada o estandan de Barcelona sarray ho sarrahina catiu, qui sien batiats que apres lo babtisme sien restituhits a lur senyor sens nuyla obligacio e que'l batiat ho la batiada pusquen tremetre qualsque terres de cristians mes volran.

95. *Dels batiats dels jueus.*

Encara atorgam lo capitol que sarrahins de jueus ho de juyes qui's batiaran, sien deliures apres lo babtisme, aquells, empero batiats paguen a lur senyor lo preu en dret establí.

96. *De leuda.*

Item atorgam lo capitol que de naus, ho de lenys, e de barques pasan qui no

bus que non dederint palomeriam firmam in terra vel non discarricaverint non detur lezda, nisi sicut antiquitus consuetum est.

[XCVII] *De prohibita mercatione corsorum. Cap. XCVII.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis corredor non sit mercator illarum mercium de quibus erit curritor, nec de ipsis mercibus teneant in domo sua.

[XCVIII] *De revocatione privilegiorum iudeorum super furatis. Cap. LXXXV VIII.*

Item, concedimus capitulum quod privilegium iudeis concessum ut possint mutuare super rebus furatis revocetur et cassetur.

[XCIX] *De prohibita iurisdictione vel districto iudei super christianos. Cap. LXXXV VIII.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis iudeus non possit uti iurisdictione vel districtu super christianos.

[C] *De inquisitionibus faciendis. Cap. C.*

Item, super capitulo quod vicarii vel alii officiales nostri non faciant inquisitionem generalem vel specialem contra aliquos cives Barchinone nisi de facto criminali, et quod inquisitio illa fiat cum uni iurisperito et duobus probis hominibus, concedimus quod fiat et procedatur super ipsis sicut est antiquitus consuetum.

[CI] *De prohibita venditione. Cap. CI.*

Item, concedimus capitulum quod curie vicariorum et baiulorum non vendantur.

ajen ferma palomera donada en terra, ho no descarreguen no'n sia donada leuda, sino axi antigament es acostumat.

97. *Que corredor no sia mercader daço hon sia corredor.*

Encara atorgam lo capitol que nuyl corredor no sia mercader d'aquelles mercaderies de que sera corredor, ne d'aquelles mercaderies que tenga en ça casa.

98. *Que jueu no prest sobre coses ambiades.*

Encara atorgam lo capitol que'l privilegi atorgat als jueus que pusquen prestar sobre cosa amblada sia revocat e cassat.

99. *Que jueu no us de juredicccio sobre cristians.*

Encara atorgam lo capitol que nengu jueu no puscha usar de juredicccio ne de destret sobre cristians.

100. *Que inquisicio no's fassa sino de crim ab I savi e ab II promens.*

Item, sobre'l capitol que veguers ne altres officials nostres no fassen inquisicio general ne especial contra nuyl ciutada de Barcelona, sino de ffet criminal e que aquella inquisicio se fassa ab I savi en dret e ab II promens, atorgant que's fassa e que's anant sobre aquelles coses, axi com es antigament acostumat.

101. *Que les corts no's venen.*

Encara atorgam lo capitol que les corts dels veguers ne dels batles que no sien venudes.

[CII] *De vicariis et baiulis Barchinonae. Cap. CII.*

Item, concedimus quod vicarie et baiulie que consueverunt respondere et esse de baiulia et vicaria Barchinone, respondeant et sint de predicta baiulia et vicatia Barchinone sicut fuit antiquitus consuetum.

[CIII] *De gratis et lexis curiarum. Cap. CIII.*

Item, concedimus capitulum quod vicarii et baiuli possint facere compositiones, gracias et lexis de iuribus curiarum, sicut antiquitus fieri consuevit, et quod ea que fecerint robur obtineant perpetue firmitatis.

[CIV] *De comisione et inquisicione iudicii. Cap. CIIII.*

Item, concedimus capitulum quod vicarii vel baiuli non possint comitere iudicia vel inquisitiones aliquibus qui non sint iurisperiti.

[CV] *De prohibita advocacione scriptorum seu notarum curiarum. Cap. CV.*

Item, concedimus capitulum quod scriptores seu notarii curiarum baiulie et vicarie Barchinone non intromittant se de officiis iudicandi, procurandi, vel advocandi, nisi tantum de facto scribaniarum, et quod recipiant temperatum salarium de scripturis sicut antiquitus est fieri consuetum.

[CVI] *De carcelario castri Barchinonae. Cap. CVI.*

Item, concedimus capitulum quod carcellerius castri curie nostre non recipiat ab incarceratis ibidem nisi eo modo quo consuetum est fieri antiquitus, et quod non possit esse procurator, iudex, vel inquisitor.

102. *De les vegaries e batlies.*

Encara atorgam que les vegaries e les batlies qui avien acostumat de respondre e esser de la vegaria e de la batlia de Barcelona, responen e sien de la dita vegueria e batlia de Barcelona, axi com antigament es acostumat.

103. *De grades, lexes e composicions fetes per los veguers e batles.*

Encara atorgam lo capital que·ls veguers e·ls batles pusquen ffer composicions, graçies e lexes dels drets de les corts, axi com antigament es acostumat de ffer. E ço fet an, que aja ffermetat per tots temps.

104. *Que judici ne inquisicio no·s fassa sino per savi en dret.*

Encara atorgam lo capitol que·ls veguers ne·ls batles no pusquen comanar jurs ne inquisicions e nengu qui no sia savi en dret.

105. *Dels escrivans de la vegaria e de la batlia.*

Encara atorgam lo capitol que·ls escrivans els notaris de les corts de la vegueria e de la batlia de Barcelona no s'entremetan d'officis de jutyar, de procurar ne d'evocar, sino tan solament del fet de les escrivanies e que prenen trempat salari de les escriptures axi com antigament es acostumat de ffer.

106. *Del carçayler de la cort.*

Encara atorgam lo capitol que·l carseyler del castell de la cort nostra no prena dels prehisses qui seran aqui sino en aquella manera en la qual antigament es acostumat de ffer e que no puscha esser jutge procurador ne inquisidor.

[CVII] *De prohibita litigatione extra civitatem Barchinonae. Cap. CVII.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis civis vel habitator Barchinone non teneatur super aliqua petitione sibi facta per dominum regem vel alios litigare extra civitatem Barchinone in causis principalibus.

[CVIII] *De assignando iudicem in civitate Barchinonae. Cap. CVIII.*

Item, concedimus capitulum quod in causis apellationum causarum non excedentium sumam mille solidorum, assignemus iudices in civitate Barchinone, sic quod non teneatur quis litigare extra civitatem.

[CIX] *De prohibita pignoratione leudae fallitae vel non solutae. Cap. CVIII.*

Item, concedimus capitulum quod aliquis lezdarius non pignoret aliquem civem Barchinone pro lezda fallita vel non soluta, nisi illum qui lezdam debuerit.

[CX] *De emptione alicuius mercaturae ad opus officii sui. Cap. CX.*

Item, concedimus capitulum quod quicumque tenens officium vel ministerium vel qui emerit aliquam mercaturam ad opus officii vel ministerii sui, sive sit mercator sive alius qui se abatat, capiatur in persona sicut caperetur pro comanda, nisi hostendere poterit quod casu fortuito amiserit eam.

[CXI] *De prohibita carricatione etc. Cap. CXI.*

Item, capitulum quod aliqua navis extranea vel alius vexellus non possit carricare in civitate Barchinone nec te-

107. *Que de plets principals ne pladeig nengu fora la ciutat.*

Encara atorgam lo capitol que nuyl ciutada ne abitador de Barcelona no sia tenguda sobre nuyla demanada d'ell feta per lo senyor rey ho per altres pladejar fora ciutat de Barcelona en plets prinçipals.

108. *Dels plets d'apel·lacions.*

Encara atorgam lo capitol que nuyl ciutada ne abitador de Barcelona no sia tenguda sobre nuyla demanda d'ell feta per lo senyor rey ho per altres pladejar fora la ciutat de Barcelona en plets prinçipals.

109. *De leuder.*

Encara atorgam lo capitol que nengu leuder no penyor nengu ciutada de Barcelona per leuda pagada ho a pagar, sino aquell qui la leuda aquella degra aver pagada. Ab que, empero aja atrobada fadiga de dret lo dit leuder en la cort en poder de la qual es tengut de respondre aquell qui la leuda deura.

110. *D'aquells qui sabaten en lur offici.*

Encara atorgam lo capitol que tot hom tinent offici o mester ho qui aja comprada alcuna mercaderia a obs de son offici ho de son mester si que sia mercader ho altre qui sabata sia pres en persona axi com seria pres per comanda si donchs no pot mostrar que per cas d'aventura aja perdudes aquelles coses.

111. *Que nuyl navili estrany no tenga taula en Barcelona.*

Encara atorgam lo capitol que nuyla nau estranya ho altre vaxell no puscha carregar en la ciutat de Barcelona, ne tenir

nere tabulam, concedimus eo modo ut in vestro privilegio continetur.

[CXII] *Ut ponderatores panis mutantur. Cap. CXII.*

Item, capitulum quod ponderatores panis re mutantur de anno in annum cum voluntate baiuli et proborum hominum Barcinone, et quod non sint perpetuales, concedimus eo modo ut in vestro privilegio continetur.

[CXIII] *De concessione conciliariorum. Cap. CXIII.*

Item, capitulum consiliariorum concedimus vobis et successoribus vestris perpetuo eo modo quo fiebat tempore domini Iacobi felicis recordationis patris nostri, et ipsi consilarii utantur ipso officio secundum quod eo tempore utebantur circa ea que ad fidelitatem nostri et nostrorum et ad comunem utilitatem civitatis viderint expedire.

[CXIV] *De prohibitio firmamento domini honoris in obigatione generali. Cap. CXIII.*

Item, super capitulo quod in obigatione generali vel speciali non debeat firmare dominus honoris nec habere laudimium, concedimus quod observentur usatici Barcinone.

[CXV] *De assignatione iudicis suam terram tenenti. Cap. CXV.*

Item, concedimus quod quilibet laicus teneatur assignare iudicem laicum suo terram tenenti super honoribus quos per eum tenuerit.

taula. Atorgam-ho en aquella manera en la qual lo nostre privilegi es contengut.

112. *Dels pesadors del pa.*

Encara atorgam lo capitol que·ls pesadors del pa sien mudats d'any en any ab volentat del batle e dels promens de Barcelona e que no sien perpetuals. Atorgam-ho en aquella manera axi com en nostre privilegi es contengut.

113. *Dels conseylers.*

Encara lo capitol dels conseylers atorgam a vos e als successors vostres per tots temps en aquella manera en la qual se fehia al temps del senyor en Jacme de bona mamoria pare nostre. E aquells conseylers usen d'aquell offici segons que en aquell temps usaven en aquelles coses que feultat de Nos e dels nostres e comuna utilitat de la ciutat vouran que·s faran ffer.

114. *Que en obligacio no's deia demanar fferma.*

Encara sobre·l capitol que en obligacio general ho especial no deia ffermar lo senyor de la honor ne haver loysme, atorgam que y sia observat l'usatge de Barcelona.

115. *Que tot hom lech assigne jutge lech a sson terratinent sobre les honors les quals per ell tendra.*

Encara atorgam que tot hom lech sia tengut assignar jutge lech a sson terratinent sobre les honors les quals ell tendra.

[CXVI] *De assignatione iudicis vel curatoris. Cap. CXVI.*

Item, super capitulo quod vicarii et baiuli nostri Barchinone quando assignant iudicem vel curatorem in facto pupillorum alias pro solvendis debitis non recipiant inde nisi unum aureum, et quod ratione alicuius condemnationis pupillis, curator vel manumissores aut heres ratione debitorum deffuncti non solvant iusticiam vicario vel baiulo, concedimus quod observetur et fiat prout extitit antiquitus consuetum.

Et hec omnia supradicta et singula promittimus per nos et successores nostros vobis, universis civibus et habitatoribus Barchinone et successoribus vestris perpetuo rata et firma habere, et nunquam in aliquo contravenire.

Mandantes universis vicariis, baiulis, necnon et aliis officialibus nostris Barchinone presentibus et futuris, perpetuo, quod omnes libertates, privilegia, iura et consuetudines vestras et etiam alia omnia supradicta et singula, firma habeant et observent et faciant ab omnibus firmiter observari prout superius continentur.

Ad haec nos infans Alfonsus, predicti illustrissimi domini regis primogenitus, gratis et ex certa scientia laudantes et approbantes omnia supradicta, promittimus vobis universis civibus et habitatoribus Barchinone presentibus et futuris perpetuo, quod contra predicta vel aliquod predictorum non veniemus unquam per nos vel interpositam perso-

116. *Que deu pendre veguer o batle designar jutge en fet de pobils e de condampnacio de pobil o de marmassor.*

Encara sobre'ls capitols, que'ls veguers e'ls batles de Barcelona con assignen jutge ho curador en ffet de pobils, ho per pagar deutes no preñen d'aquen sino l morabati. E que per raho d'alcuna condampnacio lo pubil curador ho marmassor a l'hereu per raho dels deutes del mort no paguen justícia al veguer ho al batlle. Atorgam que sia observat e fet axi com antigament es acostumat.

Con promes lo senyor rey servir les dites coses.

E totes aquestes coses damunt dites e sengles prometem per Nos e per los nostres successors a vos tots ciutadans e abitans de Barcelona als successors vestres per tots temps aver ffermes e per nuyl temps venir en contra.

Con mana lo senyor rey als oficials de servir les demunt dites coses.

Manam a tots los veguers e batles e als altres oficials nostres de Barcelona, presents e esdevenidors per tots temps que totes les franqueses, privilegis, drets e custumes vestres e encara totes les altres coses demunt dites e sengles fermes agen, observen e fassen de tots fermament esser observat, axi con demunt es contengut.

Confirma l'effant n'Amfos

Aquestes coses nos, inffant n'Amfos, fill primer del dit noble senyor rey de grat e de certa ciencia, loam, atorgam e confirmam totes les coses demunt dites prometent a vos tots ciutadans e abitans en Barçalona, presents e esdevenidors per tots temps que contra aquestes coses demunt dites no vendrem per nos ho per altre persona per nuyl dret ne per nuyla

nam aliquo iure, causa, vel ratione; immo predicta omnia observabimus et faciemus per nos et nostros inviolabiliter perpetuo observari.

Datum Barchinone, tercio idus ianuarii anno Domini millesimo ducentesimo octuagesimo tertio.

raho ans totes les dites coses observarem e farem per nos e per los nostres entegrament per tots temps observar.

Dada en Barcelona, X dies dins janer a l'entrada en l'any de Mil CCLXXXIII.

37. COSTUMBRES DE ORTA. 1296, ABRIL, 16. ORTA (HORTA DE SANT JOAN)

Concordia entre el maestre del Temple fray Berenguer de Cardona y la Universidad municipal de Orta, por la que se le concede un código de costumbres sustituyendo las Costumbres de Lérida que regían hasta entonces, y se reconoce que los *juria comunia* no pueden observarse directamente en todas las causas sin perjudicar a los vasallos de la Encomienda.

Original en pergamino, en el Archivo Histórico Nacional, Encomienda de Horta, Carpeta núm. 672, doc. núm. 8¹.

Pateat universis quod, cum contencio esset inter fratrem Guillelmum de Miraveto tunc comendatorem Orte, et homines de Orta super consuetudines observatis et observandis in villa et termino de Orta, dictis hominibus asserentibus se usos fuisse et uti debere consuetudinibus civitatis Ilerde, et predicto comendatore dicente predictos homines de Orta, usos non fuisse dictis consuetudinibus, nec uti debere nisi de quibusdam consuetudinibus loquentibus de ordinacione causarum, et de mensura et penso, tandem nos frater Berengarius de Cardona, domorum Milicie Templi in Aragonia et Catalonia, magister humilis: atendentes quod jura comunia in qualibet villa seu municipio, sine dampno habitatorum non possunt comode per omnia observari; attendentes etiam utile fore et honestum homines predictos ville et termini de Orta, cum locus de Orta sit locus insignis, certas habere consuetudines ac etiam speciales.

Ad requisicionem et suplicacionem predictorum hominum, habita super hoc deliberacione consilio contractatu cum sapientibus et cum comendatoribus et fratribus infrascriptis, scilicet: fratre Eximino de Lenda, comendatore Orte; fratre Raymundo de Fals, castellano Montissoni; fratre Petro de Vilalba, comendatore Miraveti; fratre Raymundo Olivarii, comendatore Gardenii; fratre Guillelmo de Abeyllars, comendatore Mansi Dei; fratre Arnaldo de Turruzella, comendatore

¹ Traslados del original en el mismo archivo: autorizado por Carles Velcebre, notario de la Fatarella, el 17 de enero de 1570 (AHN, Castellanía de Amposta, Caja núm. 8125, doc. núm. 8); y otro autorizado por el notario Joan Font el 17 de enero de 1575 (AHN, Encomienda de Horta, Carpeta núm. 672, doc. núm. 9). Texto publicado por: Jaume COTS I GORCHS, «Les consuetuds d'Horta (avui Horta de Sant Joan), a la ratlla del Baix Aragó», en *Estudis Universitaris Catalans*, XV, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1930, pp. 304-323; y Josep SERRANO DAURA, *Els Costums d'Orta (1296). Estudi introductor i edició*, Ajuntament d'Horta de Sant Joan, Horta de Sant Joan, 1996, Apéndice III, pp. 73-103.

Cantevetule; fratre Bernardo de Monteolivo, comendatore de Barberani; fratre Petro de Tous, comendatore domus Templi Osce; fratre Dalmacio de Timor; fratre Simone de Blanes; fratre Berengario Zapedrera; fratre Raymundo Berengarii de Gerundella; fratre Egidio Petro de Tirazona, capellano nostro; fratre Guillelmo de Falz, camerario Orte; et pluribus aliis fratribus nostris. Per nos et successores nostros, concedimus universis et singulis hominibus ville de Orta et terminorum eius, presentibus et futuris consuetudines infrascriptas:

[I] Primo, quod quidem homines habeant paschua, fontes, aquas, boschos, lignamina, venaciones ad usus eorum, et animalium suorum, prout in instrumentis concessis eisdem hominibus per predecessores nostros plenius continetur.

[II] Item, quod non dent leudam seu pedagium in villa et termino de Orta. Et quod non dent cuzollos neque partem ipsorum in platea vel extra.

[III] Item, quod comendator qui pro tempore fuerit in Orta, et baiuli et alii officiales ville et termini de Orta, dent, teneant et servant jus et justiciam, nec puniant aliquos absque testibus ydoneis, vel alia legitima probacione.

[IV] Item, quod omnes habitantes et habitaturi in villa et termino de Orta, sint securi in eorum personis, liberi et franchi, prout in instrumentis super hoc a predecessoribus nostris eis factis continetur.

[V] Item, quicumque abstraxerit cultellum, ense vel apuynaverit lanceam adversus alium irato modo, quod solvat comendatori de Orta sexaginta solidos, et aut manum perdat.

[VI] Item, quod quicumque tenuerit pignus alterius, et debitor noluerit solve- re debitum et terminus solucionis sit elapsus auctoritate bajuli, illud pignus vendatur, ita quod per tres dies publice venale exponatur et plus offerenti vendatur, et significato per baiulum debitori, quod solvat dictum debitum infra decem dies. Si idem debitor infra dictos decem dies non solverit illud ex tunc vendicio dicti pignoris procedat, vel si qui tenuerit dictum pignus velit alii inpignorare auctoritate dicti bajuli hoc possit facere.

[VII] Item, quod si debitor vel fideiussor, lapso termino solucionis faciende, noluerit solve- re debitum, illi vel illis quibus illud debeant et querimonia de hoc fiat comendatori vel bajulo, comendator vel bajulus compellat solve- re debitorem illud debitum et tercium Templi, prout in instrumento a fratribus Templi super hoc eis facto continetur.

[VIII] Item, quod homines predicti possint ad invicem adaptare et pacificare injurias, malefficia facta inter eos, salvo jure Templi ante quam querimoniam inde fiat comendatore vel bajulo.

[IX] Item, quod si quis cum alterius uxore fuerit deprehensus in adulterio, adu- ltor et femina adultera currant per plateas Orte nudi et verberati, nec aliud dampnum inde sustineant.

[X] Item, quod nos et successores nostri deffendemus et manutenebimus ho- mines predictos et eorum bona, sicut domini tenetur deffendere suos et propios homines et vassallos. Et similiter, iidem homines sint homines fideles et legales no- bis et aliis fratribus Templi in omnibus et iuvent nos ad tenendum jus et justiciam in villa de Orta et eius termino.

[XI] Item, quod omnis homo conquerens de alio, inveniatur directum et justi- ciam in comendatore et bajulo ville et termini de Orta.

[XII] Item, quod dicti homines habeant vias, vicos et plateas in Orta et aliis locis termini de Orta, et inde possint ire, redire et manere libere et spaciose, prout in instrumentis concessis eis a fratribus Templi continetur.

[XIII] Item, quod mercatum ville de Orta non mutetur de loco et die, prout in instrumentis factis super dicto mercato eisdem hominibus continetur.

[XIV] Item, quod non fiat forcia predictis hominibus in possessionibus habitis et possessis, dum tamen ipsi fecerint quod debuerint pro eisdem, et sint parati inde stare juri et dare fidanciam de directo.

[XV] Item, quod dicti homines habeant et habere possint juratos in villa de Orta qui presententur comendatori, et si comendatori videantur sufficientes esse, jurent in eius posse in eorum officio legaliter se habere ad comodum et salvamentum juris Templi et vicinorum.

[XVI] Item, quod quicumque occiderit vel vulneraverit aliquam personam vel de bausia, vel violencia, vel tala reptatus fuerit seu obligatus nisi infra viginti diebus, postquam preconizatus fuerit publice in villa de Orta comparuerit pro convicto et confesso habeatur. Et si forte infra dictos viginti dies non comparuerit, comendator vel bajulus possint capere dictum preconizatum et facere inde justiciam quam (per querellam quam nemine) prosequente.

[XVII] Item, quod si aliquis aliud malefficiam comisserit unde penam sustineat corporalem, non amitat bona nec partem bonorum suorum, immo possit de eis testari et facere suas voluntates. Si vero accusatus seu denunciatus de malefficio et absentaverit se comparentur eius bona et nisi infra annum venerit paratus stare juri, procedatur contra ea secundum Usaticos et jus comune.

[XVIII] Item, quod ex quo quis fecerit preconizari vinum in Orta vel aliis locis termini eiusdem, non augeat precium dicti vini, nec inmiscet aliquid in eo, nec vendat vinum nisi fuerit preconizatum. Et quod venditor vini non teneat pollicere infra mensuram vini et quecumque persona contra hoc fecerit, quod solvat comendatori de Orta sexaginta solidos.

[XIX] Item, quod nullus ludens ad ludum taxillorum vel alias dicat malum de Deo vel beata Virgine matre Eius, vel aliquo alio sancto; et qui fecerit solvat quinque solidos aut quinque azots accipiat in platea.

[XX] Item, quod iurati et procuratores ville de Orta, cum consilio et voluntate comendatoris, possint ponere cotos, sive bannos et calonie qui inde exierint dividantur prout ibidem esse fieri consuetum.

[XXI] Item, quod quislibet possit convenire cum effectu primo fideiussorem vel si vult reum principalem id est debitorem, prout ibidem esse actenus fieri consuetum.

[XXII] Item, si debitor dixerit se non habere unde suo possit satisfacere creditori, quod iuret super sancta Dei Evangelia se non habere unde possit satisfacere eidem, et hoc juret quocienscumque inde fuerit requisitus de duobus mensibus ad duos menses donec plenarie suo satisfecerit creditori.

[XXIII] Item, quod minor viginti quinque annis a viginti annis completis, non restituatur ratione minoris etatis, set pro maiori viginti quinque annorum in omnibus habeatur.

[XXIV] Item, si panis minoris pensi fuerit inventus, ille vel illa cuius fuerit semel et secundo, perdat panem et sit Templi. Si vero tercia vice fuerit inventus, ponatur in castello venditrix illius panis vel solvat quinque solidos comendatori pro pena.

[XXV] Item, quod tendarii faciant lexinum seu pubil candelarum coctum; et quod recipiant tantum de lucro pro libra cere tres denarios, alias quod perdat candelas.

[XXVI] Item, quod pulsata campana in crepusculo noctis eo tempore quo pulsabitur nullus eat sine lumine per villam, alias solvat quinque solidos vel accipiat quinque azots in platea.

[XXVII] Item, quod creditor non mutuet ad ludum super vestes vel arma alicuius; et si fecerit sine solucione pecunie, quem mutaverit reddat eas.

[XXVIII] Item, quod hostalerius non accipiat hostalagium de re sua quam vendat in domo sua.

[XXIX] Item, quod homines de Orta habeant et teneant mercatale, prout in instrumento a fratribus Templi eis facto super hoc continetur.

[XXX] Item, quod vie ville de Orta et villarum termini de Orta non stringantur, et quod tabule site in viis seu carreriis publicis sint quatuor palmorum in latum seu amplum.

[XXXI] Item, quod prosenetes seu corredors electi per homines de Orta et approbati, si ydonei fuerint per comandatorem, jurent quolibet anno in eorum officio se fore fideles; et quod res quas vendant ut corredors non sint eorum in totum, vel in partem, nec possint eas retinere; et quod habeant de libra duos denarios, de equo duos solidos, de mulo roncino duodecim denarios, de asino vel asina sex denarios inter ambas partes.

[XXXII] Item, quod dicti homines habeant et teneant alnas quatuor palmorum, ut habent alne civitatis Ilerde; et quod habeant fanequas et migerias et pensa ut habentur Ilerde, et quod habeant cantarum oley quadraginta librarum.

[XXXIII] Item, quicumque falsam mensuram vel pondus tenuerit, solvat comandatori sexaginta solidos pro pena.

[XXXIV] Item, quicumque fregerit signum vel filum positum in hostiis de mandato comandatoris vel bajuli solvat quinque solidos comandatori pro banno.

[XXXV] Item, quicumque non tenuerit emparamentum sibi factum in aliquo honore, solvat pro banno comandatori quinque solidos.

[XXXVI] Item, quicumque non tenuerit emparamentum de re mobili sibi factum, solvat pro banno comandatori quinque solidos et rem emparatam reddat.

[XXXVII] Item, in capellis solis nulla fraus fiat vel aliquid misceatur, alias solvat comandatori viginti solidos pro pena.

[XXXVIII] Item, quod nullus pictor ponat argentum pro auro, vel unum pro alio, set in sellis palafredi et scuderi signi integri, illud signum sit de auro tantum. Si vero sine signi minuti, ille selle illud signum sit auri et argenti.

[XXXIX] Item, sagiones nichil accipiant pro labore suo pro aliqua querimonia ab aliquo vicino infra villam Orte. Si vero extraiverint det ei, ille qui eum miserit prout dari est actenus usitatum.

[XL] Item, quod nullus pignoret nisi primo fuerit inventa jura fatica in loco ubi fuerit ille de quo querimonia fiat, et cum literis comandatoris vel bajuli super hoc domino vel bajulo loci missis ubi moratur ille de quo querimonia fit; et cum licencia comandatoris vel bajuli et facto pignore de licencia comandatoris vel bajuli ut dictum est qui pignoraverit illud pignus quam cicius poterit, tradat et ponat in posse comandatoris vel bajuli, alias quod solvat comandatori viginti solidos pro pena.

[XLI] Item, quod nullus portet de die vel nocte in villa de Orta ensem, suguvianum vel costalerium, nisi eundo ad sonum vel alias exeundo villam vel intrando, alias perdat illum et solvat comendatori decem solidos pro banno.

[XLII] Item, quod si quis abstulerit aliquem reum comendatori, bajulo vel sagioni vel impederit quominus justicia fiat de eo, fiat de illo qui hoc fecerit quam de eo reo faciendum erat.

[XLIII] Item, bajulus rem mobilem vel semoventem deponat statim apud aliquem ne fraus fiat, et post deposicionem testium misceat bajulus rem petitam aliis similibus, et singuli testium videant eam, et si convenerint in probacione illius rey obtineat actor.

[XLIV] Item, quod non offeratur libellus usque ad sumam decem solidos, set ultra dictam sumam offeratur libellus in scriptis.

[XLV] Item, quod adversarius teneatur suo adversario et quicumque alius edere in iudicio instrumenta publica et privata, sive sint necessaria petenti ea exhiberi ad agendum, excipiendum vel aliter.

[XLVI] Item, quod quislibet teneatur dare fideiussorem vel pignora secundum quantitatem petitam ab eo et tertium quod inde comendator debet habere, vel juret se non posse dare fideiussorem et quod veniat ad diem et dies, et stabit juri in quantum possit, nisi quantitas petita descendat, ex pena posita circa malefficia in hoc enim casu teneatur dare fideiussorem, vel bajulus teneat eum captum nisi eum noluerit tradere levatoribus.

[XLVII] Item, quod dicti homines possint compromittere cum pena vel sine pena, et si arbitrium ab arbitris vel arbitratoribus pro latum fuerit aprobatum a partibus, comendator vel bajulus faciat observari illud, vel compellat solvere penam si apposita fuerit.

[XLVIII] Item, quod cause tractentur de tercia in terciam diem.

[XLIX] Item, quod oblato libelo in negociis seu causis in quibus offerendus fuerit vel uti si res petita fuerit [...] valoris decem solidos sequenti cessione fiat litis contestacio non obstante aliqua parte dilatoria, vel peremptoria hoc salvo quod predictae exceptiones noluerint post litem contestatam possit eas oponere videlicet altera sessione post litem contestatam et nisi dicta die omnes suas exceptiones tam dilatorias quam peremptorias proponat; ex tunc super eisdem exceptionibus non audiatur nisi fuerit exceptio que de novo emergat vel tempore preterito ita quod juret quod post dictam diem contenta in exceptionibus quas proponere velit post illam diem ad eius noticiam provenerunt.

[L] Item, quod responsione facta ad querimoniam si negata fuerit querelator habeat inducias trium dierum si hoc pecierit si probaverit quod petit vel si alteri parti defferat sacramentum. Et si ille cui delatum fuerit sacramentum noluerit referre eum defferenti hoc possit facere, et defferens eum facere teneatur quod nisi fecerit ipse conventus absolvatur.

[LI] Item, quod in testibus producendis assignetur prima dilacio trium dierum et si opus fuerit secunda et eciam tercie continentes idem spacium trium dierum nisi forte testes in aliis locis remotis essent et tunc tempus seu spacium detur ad arbitrium judicantis seu quarta dilacio non detur nisi qui eam petierit juraverit, quod eam non pro cuasa malicie vel disffugii et quod testes quos in dicta quarta produccionem producere intendit in aliis dilacionibus sibi datur habere nequivit.

[LII] Item, quod comendator vel baiulus non habenti advocatum et petenti dent ei ipso satisfaciente eisdem advocatis de salario competenti.

[LIII] Item, cause ante quam sit lis contestata in eis differuntur tempore messium et vindemiarum; set ex quo lis sit contestata non differuntur pro messibus et vindemiis.

[LIV] Item, quod ex quo aliquis sit in possessione pacifica alicuius rei mobilis vel immobilis, non expolietur ea absque cause cognitione.

[LV] Item, quod non cogatur aliquis proponere accionem, set sufficiat quod in libello in causis in quibus offerendus sit quod factum petitionis seu querimonie proponatur coram iudice et causa petendi.

[LVI] Item, quod quislibet possit agere nomine alterius, etiam si non sit conjuncta persona, dummodo satisdat de rato et deffendat eum si reconveniatur.

[LVII] Item, qui pecuniam receperit mutuo ad ludendum, non cogatur eam creditori restituere, nisi credita teneat penes se inde pignus exceptis pignoribus antedictis, scilicet vestibus et armis; et si ludentes dent inter se vel unus alterius fideiussorem vel paccatorem de peccunia quam lucrentur amitens illam peccuniam non teneatur eam solvere nec fideiussores seu paccatores sint adsolvendum eam in aliquo obligati.

[LVIII] Item, quod in causis non juretur de calumpnia, nisi in casibus supradictis.

[LIX] Item, si res mobilis vel debitum petatur a tutore alicuius pupilli statim solvat tutor illam rem mobilem vel faciat inde querelanti justicie complementum. Si vero res immobiles pupilli petatur ab eius tutore, tutor non tenetur respondere donec dictus pupillis exceperit etatem quatordecim annorum.

[LX] Item, quod duo testes legitimi sufficiant in qualibet re vel causa.

[LXI] Item, quod unus testis productus in presumpcionem veritatis sufficiat usque ad sumam centum solidos cum sacramento principalis, sit quod probans nisi dixerit tempore quo dicit se probatorum quod probabit in presumpcione veritatis videatur se strinxisse probare in plenam probacionem, et si unus testes hoc casum probaret, pro eo non obtineat nisi delato ei sacramento ubi modica quantitas peteretur iudicanti videretur aliud faciendum.

[LXII] Item, quod mulieres discrete et bone fame possint facere testimonium in causis civilibus prout mares.

[LXIII] Item, quod testes compellantur in causis peribere testimonium veritatis cum veritas non debeat occultari.

[LXIV] Item, quod aliqua obligacio vel alienacio quam mulier habens maritum faciat stans cum marito, non valeat nisi juraverit vel fuerit mercatrix que utatur publice mercatura.

[LXV] Item, si centum dentur in dotem, quod in quinquaginta faciat vir sue uxori sponsaliciam, et sic de aliis summis nisi aliter conventum fuerit inter eos agermanandose vel alia pacta faciendo. Et mulier mortuo marito possideat in vita sua tantum vel eo vivo viro vergente ad inopiam, mulieri satisfiat de dote et sponsalicio.

[LXVI] Item, mortuo marito uxor debet habere victualia et vestes lugubres per annum integrum de bonis viri si dos consistat in peccunia. Si vero consistat in possessionibus, statim post mortem uxor recuperet eas et satisfiat ei de sponsalicio, et ex tunc non alatur de bonis mariti. Set si mulier remaneat in hospicio mariti que habeat dotem in peccuniam quamdiu existat in hospicio, et bona eius possideat lucratur fructus dictorum bonorum donec ei de dote et sponsalicio fuerit satisfactum.

[LXVII] Item, si vir fugerit vel aliud se absentaverit de villa et termino de Orta vel uxori sue non faciat eius necessaria, uxor potest petere res mariti sibi tradi pro dote et sponsalicio obligatas sicut potest viro ad inopiam vergente.

[LXVIII] Item, si mulier filia familias decedat ab intestato, liberis intervientibus, eius pater non potest petere dotem sue filie set remanebunt penas ipsos filios et eorum patrem. Set si filii non supersint, pater dicte mulieris repetet eius dotem.

[LXIX] Item, pro furto membrum abscidatur vel ultimum supplicium inferatur, prout faciendum videbitur iudicanti.

[LXX] Item, condempnetur fur manifestus qui deprehensus fuerit in ipso furto vel cum re furata antequam eam ponat in loco ubi ipsam ponere intendebat, si peccunialiter convenitur in novcuplum, ex quo vero rem furatam deposuerit in loco ad quem ipse eam posita re intendebat in quadruplum; raptor vero manifestus in undecuplum condempnetur.

[LXXI] Item, quod non sunt necesse in testamentis institui heredes nominatim filios vel alios, dum tamen in eisdem testamentis aliquid legetur filiis legitimis pro parte seu legitima, et si minus legitima eis dimititur testamenta valeant, set possint agere ad complementum legitime. Et est sciendum quod si sint quinque filii vel ultra est eorum legitima medietas bonorum patris; si vero sint quatuor vel infra est legitima tertia pars.

[LXXII] Item, quod prescripcione usucapione triennii, decem vel viginti annorum non utantur homines predicti, set solum prescripcione triginta annorum.

[LXXIII] Item, quod si quis confiteatur adversario suo vel eius procuratori extra iudicium, aliquid se debere ei et cum causa quod faciens dictam confessionem, sit obligatus ac si in iudicio faceret dictam confessionem.

[LXXIV] Item, quod condempnatus compellatur per comendatorem vel bajulum satisfacere victori, captis ab eo pignoribus vel a fideiussore suo, et ab utroque si opus fuerit. Si vero condempnatus non habeat nisi res immobiles, stet captus donec eas vendiderit et satisfecerit victori vel firmet et consenciat si vendi comode non possint quod juste extimate tradantur in solutionem dicto victori.

[LXXV] Item, quod baiulus exequendo res iudicatas primo satisfaciat illi de quo primo conquestus fuerit nisi secundo vel ulteriori loco conquerens habeat bona illius de quo querimonia facta fuerit in suo pignore vel obligata tacite vel expresse.

[LXXVI] Item, condempnatus ad solvendum rem in qua condempnatus fuerit, non habeat quatuor menses ad solvendum seu tradendum illi in quo condempnatus fuerit set statim solvat vel restituat illam rem in qua condempnatus fuerit vel infra modicum tempus ei a iudice assignatum et satisfiat de bonis condempnati victori. Ita quod si bona no sufficiant ad debitum et tercium integriter nichil victori diminuatur de suo debito.

[LXXVII] Item, quod accusatores criminales non habeant fieri cum inscriptione vel alia juris sollempnitate, set sufficiat quod accusator vel denunciator dicat: «*conqueror criminaliter de tali, qui occidit talem*».

[LXXVIII] Item, si de crimine vel delicto aliquis fuerit accusatus vel denunciatus fuerit precedentibus indiciis presumpcionem, offerentibus torquator ille ad veritatem dicendam.

[LXXIX] Item, si aliquis fuerit iudicatus hereticus, flamibus seu igne concremetur, et bona ipsius Templi dominio confisquantur.

[LXXX] Item, quod pene delictorum et criminum arbitrarie imponatur secundum delicti et criminis qualitatem et quantitatem.

[LXXXI] Item, volumus, statuimus et concedimus quod in factis, causis seu negociis que per has consuetudines nequeant terminari, terminentur per Usaticos Barchinone, exceptis Usaticis qui locuntur de intestiis, exorquiis et cuguciis, qui non habeant locum in villa et termino de Orta, et Usaticis defficientibus per jura comunia terminentur.

Mandantes universis comendatoribus, fratribus, bajulis et aliis officialibus et subditis Templi quod predictas Consuetudines observent et faciant ab omnibus inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquis contravenire permittant aliqua ratione.

Ad hec autem nos Bernardus de Monte Regali, Bernardus de Sancta Columba, jurati; Bernardus de Cahercino, Jacobus de Marzano, Mascharosius Palazini, Raymundus Fortageu, Michaelis Fortageu, Clemens Geraldi, Berengarius de Jorba, Ferrarius de Feniculo, Berengarius Salvatoris, Petrus de Salto, Berengarius de Marzano, Raymundus de Marzano, Bernardus de Calaceito, Arnaldus de Pedreto, Johannes Pelegrini, Guillelmus Magistri, Egidius Vales, Borracius Gazul, Guillelmus de Balastuy, Raymundus de Spiyls, Johannes de Basso, Borratius Maylol, Berengarius Susleva, Raymundus de Montefalcono, Arnaldus Segarra, Guillelmus de Vallebrera, Petrus d'Arago, Bartolomeus d'Odena, Petrus Ferrandi, Petrus Martini, Petrus Cardona, Dominicus Rubey, Jacobus de Verduno, Raymundus Serrador, Arnaldus d'Odena, Petrus Raedor, Bartolomeus de Pedreto, Guillelmus Fonoyl, Jacobus Susleva, Petrus Sancii, Guillelmus de Marzano, Bartolomeus Tosquela, Guillelmus Cardona, Bartolomeus de Rayner, Bartolomeus de Lordano, Martinus Zapaterii, Petrus Tayadel; scienter per nos et totum Consilium ac Universitatem hominum de Orta et terminorum eius recipimus a vobis dicto domino magistro predictas consuetudines prout superius continentur promittentes bona fide vobis dicto domino magistro et succesoribus vestris, per nos et totum Consilium Universitatis predicte predicta omnia et singula tenere et inviolabiliter observare prout superius sunt expressa.

Quod fuit actum in castro Orte, Consilio preconizato et ibidem congregato XVI kalendas madii anno Domini millesimo CC nonagessimo sexto.

Sig+num fratris Berengarii de Cardona, domorum milicie Templi in Aragonia et Catalonia magistri. Sig+num fratris Eximini de Lenda, comendatoris Orte. Sig+num fratris Raymundi de Falz, castellani Montissoni. Sig+num fratris Petri de Villalba, comendatoris Miraveti. Sig+num fratris Raymundi Olivarii, comendatoris Gardenii. Sig+num fratris Guillelmi de Abeyllars, comendatoris Mansi Dei. Sig+num fratris Arnaldi de Turruzella, comendatoris Cantevetule. Sig+num fratris Bernardi de Monteolivo, comendatoris Barberani. Sig+num fratris Petri de Tous, comendatoris domus Templi Osce. Sig+num fratris Dalmacii de Timor. Sig+num fratris Simonis de Blanes. Sig+num fratris Berengarii Zapedrera. Sig+num fratris Raymundi Berengarii de Gerundella. Sig+num fratris Egidii Petri de Tarazona. Sig+num fratris Guillelmi de Falz, camerarii Orte. Sig+num Bernardi de Monteregali. Sig+num Berengarii de Sancta Columba, juratorum. Sig+num Berengarii de Cahercino. Sig+num Johannis de Marzano. Sig+num Mascharosii Palacini. Sig+num Raymundi Fortageu. Sig+num Michaelis Fortageu. Sig+num Clementis Geraldi. Sig+num Berengarii de Jorba. Sig+num Fferrandi de Feniculo. Sig+num

Berengarii Salvatoris. Sig+num Petri de Salto. Sig+num Berengarii de Marzano. Sig+num Raymundi de Marzano. Sig+num Berengarii de Calaceyto. Sig+num Arnaldi de Pedreto. Sig+num Johannis Pelegrini. Sig+num Guillelmi Magistri. Sig+num Egidii Vales. Sig+num Borracii Gozul. Sig+num Guillelmi de Balastuyl. Sig+num Raymundi de Spiyls. Sig+num Johannis de Basso. Sig+num Borracii Maylol. Sig+num Berengarii Susleva. Sig+num Raymundi de Montefalchono. Sig+num Arnaldi Segarra. Sig+num Guillelmi de Vallebrera. Sig+num Petri d'Arago. Sig+num Bartolomey d'Odena. Sig+num Petri Ferrandi. Sig+num Petri Martini. Sig+num Petri Cardona. Sig+num Dominici Rubey. Sig+num Jacobi de Verduno. Sig+num Raymundi Serador. Sig+num Arnaldi d'Odena. Sig+num Petri Rahedor. Sig+num Bartolomey de Pedreto. Sig+num Guillelmi Fonoyll. Sig+num Jacobi Susleva. Sig+num Petri Sancii. Sig+num Guillelmi de Marzano. Sig+num Bartolomey Cosquela. Sig+num Guillelmi Cardona. Sig+num Bartolomey de Rayner. Sig+num Bartolomey de Lordano. Sig+num Martini Zapaterii. Sig+num Petri Taylladel, predictorum qui predicta omnia et singula laudamus, concedimus et firmamus.

Testes sunt ad hec vocati et rogati: Guillelmus de Colle, Fferrarius del Sas presbiteri, Guillelmus Salamo bajulus Orte, Petrus Salvatoris junior scriptor Orte, Berengarius Bosquero habitator de Vayl de Roures, et plures alii.

Sig+num Raymundi Savine, dicti domini magistri notari publici actoritate domini regis per totam terram et jurisdictionem domini regis, qui hec de mandato dicti domini magistri et aliorum predictorum, scribi fecit cum supraposito in III linea ubi dicitur «*fratribus*», et cum raso et emendato in XVI linea ubi dicitur «*aliquod*», et cum supraposito in XXX linea ubi dicitur «*ensem*»; et clausit die et anno prefixis.

38. PRIVILEGI DIT GENERALMENT DE LA QUERIMONIA (COSTUMBRES DEL VALLE DE ARÁN). 1313, AGOSTO, 23. LÉRIDA

Jaime II de Aragón concede a los habitantes y universidades del Valle de Arán el llamado *Privilegi de la Querimònia* o *Era Querimonia*, con el cuál reconoce sus propiedades y su libre de disposición con reserva del censo de seis dineros cada año sólo por las casas, así como otras antiguas costumbres por las que se vienen rigiendo como el régimen matrimonial comunitario de la *mitja guadanyeria*.

Original, perdido.

Copia de la misma fecha que el original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería (antes «Gratiarum»), núm. 210, fol. 83.

Copia en documento de confirmación de Alfonso III, de 15 de mayo de 1328, en el Archiu Generau d'Aran, Fondo núm. 71, doc. núm. 1¹.

In Christi nomine. Pateat universis, quod coram Nobis Jacobo, Dei gratia rege Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comite Barchinone, comparuerunt Gui-

¹ Publicado por Ferran VALLS-TABERNER, *Privilegis i ordinacions de la Vall d'Aran*, I, Casa Provincial de la Caritat, Barcelona, 1915: doc. núm. VII, pp. 23-34; y doc. núm. XIV, pp. 46-55, respectivamente (reedición a cargo de Manuel J. PELÁEZ, Promociones y Publicaciones Universitarias, S. A., Barcelona, 1987). También la versión latina en Francesc JUNYENT MAYDEU y otros, «La Vall d'Arán», en Antoni Pladevall Font (dir.), *Catalunya Romànica*, XIII, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pp. 332-333 (su traducción en catalán a cargo de Esperança Piqué y Jordi Vigué, en las pp. 334-335). Otra versión en catalán en *Privilegis, franqueses y libertats concedides per los Serenissi[ms] Reys de Arago a la Vall de Aran, del Principat de Catalunya, y a les Universitats y singulars de aquella, ab les concordies que fan en son favor, traduydes de llati en catala*, Sebastià y Jaume Mathevat, Barcelona, 1640; ésta última la publica Stanilas MONDON, «Une vallée du Haut-Comminges, les privilèges accordés au Val d'Aran en 1298, 1309 et 1313», *Revue de Comminges*, XXVII, núm. 3, 1912, pp. 169-182, núm. 4, 1912, pp. 271-280; y XXIX, núm. 1, 1913, pp. 17-44. Una traducción castellana en Josep BERTRÁN MUSITU, *El derecho especial del Valle de Arán*, Tipp. José Espasa, Barcelona, 1901, pp. 67-72. Dos traducciones en la lengua aranesa publicadas por el Conselh Generau d'Aran: la coordinada por Maria Pau GÓMEZ FERRER, *Era Querimònia*, Vielha, 2000; y otra edición a cargo de Elisa ROS BARBOSA, *Era Querimònia. 1313-2013*, Vielha, 2013. Una descripción detallada en Maria Àngels SANLLEHY SABI, «La Querimònia (1313): un referent en la història de la Val d'Arán», en *La reintegració de a Vall d'Arán a Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2015, pp. 45-58. Agradecemos la ayuda inestimable para acceder al documento que publicamos en el Archivo del Consejo General del Valle, de su directora Maria Pau Gómez Ferrer, y de Albert Ruiz Sánchez.

llemus Arnaldi de Montecorvaldo, miles, Johannes de Casarill, Raymundus Arnaldi de Castellars, Guillelmus de Sancta Maria de Capite Aranni, Guillelmus de Muntanerio de Podio, Bernardus de Castrovequerio, Sancius de Canal de Canciallo, procuratoris ac sindici hominum et universitatum vallis nostre de Aranno, postulantes cum instancia et humiliter supplicantes, tam nomine suo quam nomine procuratoris universitatum predictarum, ut libertates suas, franquitates et inmunitates ac consuetudines, in dicta valle longis temporibus per predecesores nostros observatas, eisdem confirmare de benignitate regia dignemur, quas quidem nobis in scriptis per capitula obtulerunt.

Nos itaque, eorum supplicationibus benignis inclinati, volentes universos et singulos habitatores dicte vallis ut naturales et fideles nostros, ut regie dignitati convenit, in justitia confovere ac reformare eosdem in statu pacifico et tranquillo.

Propterea, visis et examinatis in consilio nostro capitulis supradictis, quedam ex ipsis, ut pote justa et rationabilia, confirmanda duximus et super eorum aliquibus provisionem et ordinationem fecimus ut inferius declaratur.

[I] Primo, et enim concedimus et confirmamus capitulum continens quod homines dicte vallis de Aranno habent terras, vineas, domos, ortos et arbores fructiferas liberas atque franchas, absque omni usatico, servitute regali, questia, subventionem ac precaria. Et possunt eas vendere tanquam proprias, absque requisitione et absolute domini. Salvamus tamen semper nobis et nostris super hiis, sesterium frumenti quod pro qualibet domo dari debet quolibet anno.

[II] Item, concedimus capitulum continens quod habent et possident aquas franchas et liberas, ita quod in eis piscari possunt et construere molendina, et rigare prata comuniter, absque requisitione domini nostri.

[III] Item, concedimus capitulum continens quod habent et possident nemora et selvas franchas et liberas, quod possunt reschare in eisdem ligna, círculos, trabes, tegmina domorum et omnia genera lignorum in usum et comodum sui. Possunt etiam in eisdem venari ancipitres aut sturcones et falchones, et qui primo invenerit nidos dictarum volucrum potest extrahere a nidis quando vult, tanquam proprios, et vendere sive dare cui voluerint. Et venari etiam in eisdem silvis ursos, apros, cervos et omnia genera ferarum, et vendere aut dare cui voluerint, absque requisitione domini nostri.

[IV] Item, concedimus capitulum continens quod habent et possident pascua sua et nemora francha et libera, et eis uti possunt sicut quilibet paterfamilias utitur propriis suis rebus. Possunt etiam, in suis montaneis et pascuis pascere animalia sua et reschare erbas ad opus venius [*sic*]. Et pignorare homines alterius vicinie reschantes erbas in suis propriis montaneis. Et pignorare animalia alterius vicinie depascentia erbas in suis propriis montaneis, et decollare arietes vel oves et capras in pascuis propriis, in vetatis propriis et pascuis vel montaneis; et conburere erbas reschatas ab hominibus alterius vicinie vel ab hominibus eiusdem vicinie contra voluntatem consulum seu juratorum, absque requisitione domini nostri.

[V] Item, concedimus capitulum continens quod consules seu jurati cuiuslibet loci dicte vallis possunt pignorare habitatores loci unde consules fuerint, absque omni contradictione, tam milites quam scutiferos quoscumque generosos, sive nuncios eorum, in montaneis, in villis et nemoribus, si receperint de comunitate vicinie, videlicet de montaneis prohibitis aut vetatis, si ponant vel inmitant animalia sua in montaneis vetatis, ubi animalia vicinorum non depascunt, seu resechant ligna vel

arbores in nemoribus vetatis ante tempus solitum, ubi vicini sui sunt certis temporibus de mandato consulum seu juratorum soliti resechare, videlicet arietes decollare vel oves et comedere. Vel extrahere a domibus eorum quecumque pignora et facere redimi ea, secundum quod merita excedentium exigunt vel deposcunt. Et hoc sine mandato iudicis vel domini nostri.

[VI] Item, concedimus capitulum continens quod homines dicte vallis tenentur sequi Nos et successores nostros in exercitum et cavalcata[m] eorum propriis sumptibus tantum per unam diem.

Et si, de voluntate nostra et successorum nostrorum, oportuerit eos sequi dictum exercitum vel cavalcata[m] ultra unam diem, ex tunc Nos vel locum nostrum tenens debemus ipsi hominibus in necessariis providere.

[VII] Super capitulo vero continente quod nullus ex hominibus de dicta valle debet capi aut retineri captus si sufficientem caucionem potest offerre, nisi sit manifestus latro aut raptor aut comitens in crimine lese majestatis, set debet parere in iudicio diebus et horis quibus iudex eum citaverit.

Et si aliquis de valle fecerit homicidium, nisi faciat prodicionaliter, debet evadere solvendo pecuniam amicis nomine interfecti, secundum longam consuetudinem antiquitus observatam, videlicet mille solidos jaccenses pro milite interfecto; vel pro suo consimili sexcentos solidos jaccenses pro libero; vel infançone trecentos solidos jaccenses pro conservo vel etiam coliberto. Et sic debet evadere si homicidium potest solvere consuetum.

Et pro extractione cultelli et missione sagite, lancee vel lapidis vel cuiuscumque generis armorum, dum sanguine non evulserit vel extraxerit, immunis a iudice penitus habeatur. Sic pro bono et tranquilo statu dicte vallis et in ea degentium, providendum ducimus ac etiam ordinandum quod super hiis servetur ordinatio facta per illustrem Jacobum, bone memorie, regem Majoricarum, patruum nostrum, dum tenebat in sequestro dictam vallem, que etiam hominibus postulantibus ipsius vallis fuit ab eisdem pro lege suscepta, quam etiam nos reputamus bonam et rationabilem atque justam et eam ex nunc, ex certa scientia, confirmamus et etiam approbamus.

[VIII] Item, concedimus capitulum continens quod quilibet homo dicte vallis si vult vendere domos, terras, vineas, prata, molendina aut aliqua bona inmobilia, debet requirere fratres, si habet, vel consanguineos germanos aut propinquiores in linea parentele, si vult emere res vendibiles quas ipse vult vendere. Et si respuat emere, non obstante ydiomate vulgari vocato *tornaria*, potest licite vendere cuiumque voluerit sive sit extraneus in *tornaria*.

Et post annum et diem non potest aliquis propinquus rem venditam recuperare, maxime si per venditorem primo extiterit requisitus. Et si propinquus vel consanguineus per venditorem non fuerit requisitus, habito sacramento quod non audivit neque scivit venditionem factam, quod possit recuperare si voluerit.

[IX] Super capitulo vero continente quod consuetum est hominibus dicte vallis quod si aliquis hedificaverit domum, molendinum, vineam vel terram excoluerit et arbores plantaverit in loco comuni vicinie, consules seu jurati eiusdem vicinie, convocato populo vel universitate vicinie, possunt diruere domos seu molendina, et erradicare vineam vel arbores reschare, fruges pascere cum animalibus, et reschare et reducere ad utilitatem vicinie, absque requisitione iudicii.

Sic, ad vitandum periculum quod inde oriri posset, ordinandum ducimus ac etiam providendum quod castellanus nostro dicte vallis ad requisitionem consulum et universitatis illius loci, faciat supradicta.

[X] Item, concedimus capitulum continens quod homines dicte universitatis sunt in possessione, usu, consuetudine et modo a tanto tempore citra quod memoria hominum non extat, quod si vir contracto matrimonio cum uxore sua convenerit seu convenientiam fecerit super rebus acquisitis vel acquirendis, si inde aliqua gravamina imineant, solvant creditoribus suis per equas partes.

Et si meliorationes seu incrementa fecerint, illa condivideant equis partibus seu per equas partes, si altero mortuo et uno vivo liberi non extant. Et hoc idem servatur si filio familias vel filia fecerit convenientiam cum parentibus suis super bonis acquisitis seu post convenientiam acquirendis, habendis pro indiviso, quousque dicte convenientia et assensus uniuscuiusque partis fuerit divisa.

[XI] Idem etiam servatur supraproxime ut dictum est si extraneus cum extraneo similem fecerit convenientiam seu contractum.

Si vero mulier seu uxor non convenerit cum viro suo seu convenientiam non fecerit super predictis, seu alia persona supradicta, tunc bona uxoris pro debitis seu gravaminibus mariti sui minime diminuatur. Et hoc intelligitur quod ad regimen domus, non autem in delictis comitendis.

[XII] Super capitulo vero continente quod homines dicte universitatis tempore antecessorum nostrorum erant in possessione, usu et consuetudine creandi notarios seu tabelliones suos et sagiones certos et suis exigentibus demeritis eos officio suo privandi, ad quod supplicarunt in integrum restitui per regiam magestatem.

Ita ducimus concedendum, videlicet, quod possint creare notarios et remove cum causa; sagiones vero non possint instituere sive ponere, quia habent poni per Nos vel officiales nostros, et habent exercere jurisdictionem regalem. Et ab inde excipimus scribaniam nostre Curie dicte vallis.

[XIII] Super capitulo autem continente quod consules seu proceres hominum dicte universitatis sunt et fuerunt ab antiquo in possessione, usu, consuetudine et modo tractandi et confirmandi pacem, interdicensi et aponendi bannum seu penam et levandi illam a parte contradicentis seu inobedientis, sine requisitione seu assensu nostro vel officialium nostrorum.

Sic statuendum ducimus ac etiam ordinandum quod predicti consules et proceres si voluerint, possint tantum inter discordantes de amicabili avinentia tractare et convenire. Non autem alia contenta in capitulo possint facere, cum specialiter pertineant ad dominationem nostram, et sic ea per castellanum nostrum dicte vallis expediri volumus et jubemus.

[XIV] Super capitulo etiam continente quod homines dicte universitatis erant in possessione, usu, consuetudine et modo quod si aliquis ex hominibus dicte universitatis alterum leserit, percusserit sive sanguis efusus fuerit sive non, consuevit produci ad concordiam et pacem amicabili compositione, sine lege seu pena danda vel applicanda dominio nostro si coram nobis vel officialibus nostris minime conquerantur, ad quod in integrum se restitui supplicarunt.

Sic ducimus providendum et ordinandum pro bono et tranquillo statu vallis predicte, quod servetur predicta ordinatio per prefatum regem Majoricarum facta dum tenebat vallem in sequestro, que etiam hominibus dicte vallis ut predictum est, postulantis fuit ab eisdem pro lege suscepta, quam etiam reputamus bonam et rationabilem atque justam et eam, ut predicatur confirmamus.

[XV] Item, quo ad capitulum continens quod homines dicte vallis sunt in possessione, usu, consuetudine et modo faciendi pacem seu habendi treugam ab anno in annum cum nobilibus comite Convenarum et Arnaldo de Yspania, et cum aliis vicinis dicte universitatis.

Sic respondendum ducimus ac etiam providendum quod id faciant prout consueverunt; salvo quod retineant sibi quod si Nos vel nostri mandaremus eis contrarium, quod datis decem diebus illi vel illis cum quibus fecissent pacem vel treugam, quod illam pacem vel treugam non servarent nec eam servare teneantur.

[XVI] Item, concedimus capitulum continens quod est fuit de consuetudine in valle de Aranno quod iudex ordinarius audiebat partes sine aliquibus sumptibus, et sine aliquo salario per partes dando, set sumptibus regiis dictus iudex suum iudicium iudicabat, hoc tamen adjecto.

Quod si iudex predictus, ad requisitionem partium coram eo litigantium vel alterius earum, haberet exire domum suam pro eundo ad aliquam partem dicte vallis extra locum deputatum ad audiendum causas, tunc eidem provideatur prout in dicto casu ibidem est fieri consuetum.

[XVII] Item, quantum ad capitulum continens quod fuit ab initio et nunc esse asseritur de consuetudine in valle de Aranno quod si aliquis diceret vel obiceret aliquod improprium sive verbum inhonestum, videlicet leprosum, proditorem, homicidam vel alia verba que in dampnum vel verecundiam devenerint aut percuteret, ipsum de pugno in facie aut in capite vel in corpore, et compromitebatur in arbitros ex utraque parte electos, iudicabant aliquam summam pecunie illi cui obiciebatur vituperium vel injuria illata, inspecta quantitate et qualitate pesonarum.

Sic ordinandum ducimus ac etiam providendum quod super hiis servetur predicta ordinatio facta per prefatum regem Majoricarum dum tenebat vallem in sequestro, que etiam ut pretactum est, hominibus dicte vallis postulantibus fuit ab eisdem pro lege suscepta, quam etiam Nos reputamus bonam et rationabilem atque justam; et eam confirmamus ut superius continetur.

[XVIII] Item, quo ad capitulum continens quod habetur de consuetudine in valle Aranni, ab initio et hactenus observata, quod consules de valle Aranni in loco solito congregati, solent ponere et mittere curiam in valle Aranni qui per annum potest dispensare et gerere negotia gentium de valle et pertractare, si necesse fuerit, cum castellano et per se, et ordinare pondera et gravamina et negotia dicte vallis. Et post annum mutare si non bene ordinent negotia dicte vallis.

Sic ducimus providendum quod dicti consules possint ponere et statuere aliquos probos viros ad predicta, non tamen quod nominentur curia set procuratores, vel paciarii aut consiliarii dicte vallis.

[XIX] Item, super capitulo que continetur quod habetur de consuetudine antiqua in dicta valle quod quisque poterat pignorar vicinum suum pro debito claro et concessio. Et si non concederet debitum, quod conveniebat eum verbo suo coram iudice et ibi probabatur debitum suum coram iudice. Et solvebat expensas si subcumberebat in iudicio.

Taliter respondendum ducimus ac etiam ordinandum, ne proinde inter eos scandalum aliquod suscitetur, quod predicta fiant per castellanum nostrum vallis predictae.

[XX] Item, concedimus capitulum continens quod est de consuetudine quod si aliquis homo vallis de Aran, exit a villa in qua natus fuerit et faciat residentiam in alia, non potest uti in montaneis vel in nemoribus, vel in terminis comunibus dicte ville ubi natus fuit et inde recessit. Nec pascere animalia sua, nec reschare ligna vel erbas taylare, nec excolere novalia quosque in dicta villa domicilium suum teneat sive residentiam suam faciat.

Et si aliquis extraneus in aliqua villa residentiam suam faciat, recipiat partem suam de comuni tantum sicut ille qui fuit et extitit oriundus.

[XXI] Item, volumus et concedimus quod castellanus dicte vallis aut aliquis officialis noster non intromitant se in aliquo ex officio suo de aliquibus excessibus vel delictis nisi super eis exponeretur querimonia coram ipsis. Nisi de hiis tantum ex quibus deberet insequi pena mortis vel mutilatio membrorum, de quibus se intromittere possint ex officio suo, ubi non exponeretur querimonia super eis.

[XXII] Ceterum super facto solutionum sive salariorum recipiendorum per notarios dicte vallis qui creabantur per probos homines universitatis ipsius vallis, pro instrumentis et aliis scripturis conficiendis per eos.

Sic statuendum ducimus ac etiam providendum quod predicti notarii habeant et recipiant tantum pro carta simplicis debiti, in qua non interveniat juramentum, tres denarios jaccenses. Et si fuerit cum juramento, quatuor denarios eiusdem monete.

Item, pro compromisso cum pronunciatione, novem denarii.

Item, pro carta venditionis seu emptionis, sex denarii tantum recipiantur monete predicte.

Item, pro testamento quod ascendat ad quingentos solidos, decem et octo denarii recipiantur. Et si de majori fuerit quantitate, duo solidi. Et quantumcumque de majori quantitate fuerit, ultra duos solidos minime recipiantur.

Item, pro folio actorum comunium solvantur tres denarii, et pro translato eorum duo denarii pro quolibet folio.

Et sic de aliis scripturis ad eandem rationem.

Si autem oporteret dictos notarios ire extra villam ad protestandum vel alias pro conficiendis instrumentis, vel aliis scripturis, eis ultra dictum salarium provideatur in necessariis suis.

[XXIII] Denique, ad maximam instantiam et supplicationem procuratorum et sindicorum predictorum nobis factam, tam nomine suo quam nomine universitatum predictorum quarum procuratores existunt, statuimus, concedimus et ordinamus imperpetuum, per Nos et nostros, quod vallis predicta, ex hoc statuto nostro, semper unita sit regno nostro Aragonum et Corona eiusdem regni, nec per venditionem, donationem, permutationem aut alium quemvis modum a dicto regno et Corona ipsius separari aut alienari valeat ullo modo.

Mandamus igitur procuratoribus, vicariis, baiulis, justitiis, çalmedinis, merinis, iudicibus necnon castellano vallis iamdicte, tam presentibus quam futuris, et eorum locatenentibus, quod predicta omnia et singular, ut superius dicta, concessa, statuta, provisa et ordinata sunt, firma habeant et observant, et ab omnibus faciant perpetuo inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant aliqua ratione.

In cuius rei testimonium presentem cartam nostram fieri iussimus, sigilli pendentis magestatis nostre munificentie roboratam.

Data Ilerde, X^o kalendas septembris, anno Domini M^oCCC^o tertiodecimo.

Signum Jacobi, Dei gratia regis Aragonum, Valentie, Sardinie et Corsice ac comitis Barchinone.

Testes sunt: Philipus de Saluciis, Othonus de Montecatheno, Guillermus de Montecatheno, Berengarius de Angularia, Guillermus de Cervaria.

Signum Guillermi Luppeti, predicti domini regis scriptoris, qui de mandto eiusdem hec scribi fecit et clausit loco, die et anno prefixis.

c) Compilaciones de derecho feudal

39. LAS COSTUMAS DE CATHALUNYA, S. XIII

Breve recopilación de 14 capítulos con usos y costumbres feudales del Principado, obra de un autor anónimo anterior a las conocidas como *Commemoracions de Pere Albert*. Cabe destacar el recurso en varios casos, a los *Libri Feudorum* de la Lombardía¹.

* * *

COSTUMAS DE CATHALUNYA

I. *Si seran dos vassalls en un feu hu venent lo feu a l'altre, en qual sera comes lo feu*

Si jo tinc feu de alcun senyor e per aquell feu, o per alguna partida de aquell feu tinc vassall e aquell meu vassall aliena tot lo feu que te per mi o alguna partida, si ho fa ab consentiment meu, ell e yo perdem tot lo feu; ço es a saber, quant d'aquen alienat es y es d'aquell senyor, per lo qual jo u tinc. Es si u fa sens consentiment meu, lo feu que per mi te es tornat a mi e no al senyor meu. E aço diu en Joan Blanc en la *summa* per ell composta, en lo titol ço es a saber a qui pertanga lo feu perdut en fi del titol.

Empero notat havem en lo Libre dels Feus, en la Constitutio de Federic que comença «*Imperialem. §. Illud quoque*», que si lo segon vassall aliena lo feu o partida del feu sens consentiment del senyor major, lo senyor major guanya lo feu alienat, e no lo primer vassall en negun cas: e si lo senyor major vol consentir a la alienatio feta del feu per lo segon vassall, deu reebre la terça part del preu, per lo qual sera feta la venda, e no lo primer vassall

II. *Si algun senyor pren postat de algun castell per deffalliment de servey, en quina manera se deu reebre*

Costuma es de Cathalunya que si algun senyor pendra postat de castell o emparara lo feu qui es tingut per ell, ço es a saber, per raho de deffalliment de servey o

¹ El texto aparece publicado en las tres recopilaciones de derecho general catalán, de 1495, 1588-1589 y 1704. En nuestro caso seguimos la última: *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. IV, Tit. XXX, pp. 322-325. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

per fadiga de dret, e lo vassall vindra devant lo senyor e dira «*Senyor apparellat so fermar dret*», jat sie li haja contradit per altrás vegadas, e vulla esser apparellat estar a coneguda de son jutge sobre deffalliment del servey degut. O sobre la ferma la qual li haura contradit, no es tengut lo senyor d'aquell rebre la ferma, ne retre a ell la postat si aquella te, no desemparar lo dit feu, ne encara retre los fruyts si alguns de aquen haura rebut, tro que'l dit vassall haja restituit en doble lo dan; e las despesas fetas per lo senyor per raho de deffalliment del servey degut o de ferma de dret, encara si d'aquen haura fetas despesas e enbargament haura sofert.

Item, que'l vassall assegur al senyor que de aquell temps avant no li sie contradit lo servey degut, ne ferma de dret; e aço fet, lo senyor es tengut de retre la postat, o lo feu al vassall, si aquell haura emparat. Empero lo senyor no es tingut retre al vassall ço que n'haja pres.

III. *De vassall o castla contradient fermar de dret al senyor immediat e de altres tenents feu que deuen fer*

Item, es costuma de Cathalunya que si en alcun castell seran dos o tres o mes castlans o feudataris, e lo senyor major fara alcuna demanda al castla per ell tinent sens mitja, e lo castla no li volra respondre a dret, ne a fe, ne d'aquen fer homenatge; e per ço lo senyor major se pendra lo castell o emparara lo feu, los altres castlans tinent lo feu per aquell que haura rebutjat respondre al senyor major a dret, o a fe, deuen se fadigar en ell e fer carta de protestatio que faça dret el senyor major, o coneguda o homenatge, o alguna altra cosa que sie tengut que per culpa de aquell ells no perdan lur fur, car jat sie que forçats e encara que greu lus fos, haurien a seguir lur feu si ell no feya segons que raho requer al senyor major.

E si per ventura, lo dit castla perseverara en la dita contradictio per un any e un mes e un die, rebujant fer homenatge al senyor, o ço que raho requerra, lavors lo castla tinent lo feu sens mija per aquell qui no vol fer homenatge al senyor major, ne ço que raho requer pora seguir son feu vinent devant lo senyor major; e faent homenatge devant lo senyor major e prenent lo feu d'aquell, axi com lo tenia per lo altre. En en aquest cas lon senyor major no pora contradir que no reeba son homenatge, retent-li son feu, no contrastant si el senyor es minvat de aquell vassall.

Determenat es en lo Libre dels Feus que'l feudatari, si de falra fer homenatge per un any e un mes e un die al senyor per lo castell o per lo feu lo qual te per ell, pert lo feu per tot temps, jat sie no sie estat amonestat o request per lo senyor, car ell deu si personalment presentar. Empero costuma es de Cathalunya que no pert sino sera request per lo senyor, e si apres la requesta fer ho rebujara, axi estant per un any e un mes e un die, pert lo feu.

IV. *Si un o dos o tres senyors, o encara mes havents feu, si lo mija o lo terç ven son dret en quina manera sie divisit lo luysme*

Dret es scrit si per ventura en alcun feu mateix seran dos o tres senyors o encara mes, un tinent aquell feu per l'altre, si lo jusa o'l mij a vendre volra lo dret que aqui ha, la fadiga e la ferma, e encara el terç o lo luysme de tot en tot entegre pertany al senyor major, en tal manera que'ls altres d'aquen no poden alcuna cosa rebre, sien castlans o feudataris.

Empero, segons costuma de Cathalunya, aquell senyor per lo qual lo feu se te sens mija qui sera venut o alienat, deu aqui haver fadiga, e d'aquen reebre terç o

luysme; e d'aço que pendra deu fer tres parts e retenir a ell las dues, la romanent empero terça part donar entre'ls altres, axi que de terç o luysme: de nou sous, prena ell sis sous; e do entre'ls altres tres sous, los quals tres sous sien departits ço es a saber, dos sous sien donats a aquell senyor per lo qual sens tot mija te lo feu; els dotze diners sien donats al senyor major, per lo qual es tengut lo feu. E axi sie partit de un senyor en altre, per aquella mateixa raho, si molts senyors son, romangan las dues parts al senyor pus proisme.

V. *Que'l senyor se pot retenir lo feu quant se ven*

Item, es costuma de Cathalunya que aquell per lo qual se te lo feu sens mija, si es venut pot los retenir per tant de preu com altre hi vol dar, no contrastant contradicció del major o dels altres sobre aço contradients. E aço per tal com lo feu se's minvat de un cavaller, car en aquell cas no val la contradicció lur, per ço com lo feu d'aquell qui'l se te per fadiga es perdut, car natura del feu es que aquell per lo qual se te, lo puga retenir per fadiga. E en aquest cas deu fer la ferma aquell altre, per lo qual se te sens mija e pendre lo terç, empero que aquell qui se'l rete, no'n haja d'aquen res.

VI. *En qual manera lo castla pot contradir de no fer homenatge, si lo senyor ven lo feu a menor de si mateix*

Es costuma de Cathalunya que si lo senyor vendra son castell a jusa de si mateix, si aquell es cavaller y aquell qui vendra aytant be lo castla tenent per ell lo castell se pot deffendre que no faça homenatge a aquell qui ha comprat lo castell, per ço car no's deu minvar de senyor, mas en aquest cas es tengut fer sacrament de feultat a ell per raho de dit feu. E per raho de la feultat la qual d'aquen haura feta, es tengut de fermar dret e dar postat, e fer tot servey, axi com si li hagues fet homenatge, ne alcuna cosa deu perpetrar contra ell, axi com si li hagues fet homenatge. E aço mateix es entes del ciutada, o de hom de vila, o altre si comprara castell. Empero, si'l cavaller qui compra castell es axi honrrat hom, que'l castla puxa esser son hom sens vergonya o reprehensio, o blasme, lavors es tengut fer homenatge per raho del feu, jat sie pus honrrat fos lo venent que'l comprant.

VII. *En quina manera lo vassall puxa lexar lo feu al senyor*

Item, es costuma de Cathalunya que'l vassall no pot lexar lo feu al senyor en aquella mateixa manera, axi com ne'l senyor lo pot tolre al vassall sens causa raho-nable. Empero si'l castla o'l feudatari haura fet alcun hereu, al qual lex lo feu, lo dit hereu pot rebujar e lexar lo feu al senyor, si no li haura fet homenatge apres la mort de l'altre senyor, o haura fermat dret, o haura dada postat, e haura fet lo servey, reebuts los fruyts o haura usat en aquella manera del feu, car en alcun de aquests casos puys que d'aquen ne haura usat, no'l pot leixar.

VIII. *En qual manera lo senyor pot demanar loisme de l'hereter feudatari qui haura donat per raho de part, o de heretat o de legitima, castella o vila, o censal, o delma a son frare o asador*

Item, es costuma de Cathalunya que si'l pare havent dos fills o tres, o encara molts, haura fet testament o feent un hereu, als altres lexa alcuna quantitat de diners, e l'hereu no volra o no haura de hom pac, o no volra donar diners, e donara per part o per heretat, o per legitima al frare o a la germana un castell, o mas, o delme

o censal que sie feu, e que'l frare o la germana deffenesca la quantiat de diners la un a l'altre, en aquest cas lo senyor per lo qual lo feu se te, pot demanar terç o loysme, o altrás cosas, axi com de venda, car vera venda es, jat sie que la carta nomen aquella donatio.

E de aço pot fer demanda lo senyor per lo qual se te sens mija, tro a trenta anys, d'aquí empero en avant no; e en aquest cas del frare o de la germana de aquell, al qual lo hereu aquella cosa haura donada, pendra ferma de dret o servey, puys que confirmat li sera lo feu, axi com si expressament lo senyor li ho hagues loat. E si aquí havia senyor major o castlans mijans o feudataris, no's pertany a ells la demanda, mas solament el pus prop. Mas empero si d'aquen fos pres terç o loysme, lo senyor pus prop deu d'aquen rebre las dues parts, per lo qual se te sens mija, e la terça part sie partida engtrfe los altres senyors.

IX. *En quina manera lo vassall pot divisir lo feu a ses fills o fillas, o no*

Dret e costuma de Cathalunya es que negun vassall puxa departir lo feu entre'ls fills o fillas, ne entre altrás personas sens voluntat del senyor. Empero, si hun vassall te dos o tres feus per un senyor, per acapte de un temps o de diversos, be pot aquellas cosas lexar o departir entre diversás personas, axi empero que negu dels feus no puxa departir; ço es a saber un castell o vila, o un mas, o delme, o qualque altre feu per si.

X. *En qual manera los masoers e altres francs qui son dins lo terme de algu castell son tenguts obrar, axi com los altres o no*

Item, es costuma de Cathalunya que si dos o tres masoers o aloers francs seran dins los termens de alcun castell o en terme, e lo senyor del castell ha guerra o spera de haver, los homens massovers, jat sie que sien alou franc de cavaller o de esgleya, son tenguts de obrar en los murs, els valls, e lissas, e antemurals o ampits, e perpugnacles, o barbicanas, o arqueras, deuen tambe guaytar, levar e guardar; e guaytas fer, exir a tot so del castell, encara seguir per tot lo terme del castell. E si inseguint ell sera pres o alcuna cosa del seu es tengut lo prenent a deliuratio de aquell. Mas, si sera nafrat o mort, no li es tengut lo hom. Empero si exira forals termens e sera pres, hom no li es tengut de retre ell ne las suas cosas. Ans pora lo hom aquell fer reembre e las suas cosas, e no's pora escusar lo aloer de las cosas demunt ditas a fer, jat sie que diga que son mas es axi fort, que's puxa deffendre sens ajuda del castell.

XI. *Quan lo castla fa homenatge al senyor major, si'l sotscastla axi mateix sie tengut de fer-lo*

Item, es costuma de Cathalunya que si alguns sotscastlans sien en algun castell, jat sie aquell castla haja fet homenatge al senyor major, altra vegada pot demanar lo senyor major als sotscastlans que li façan homenatge de feltat. E si per ventura seran aloers o masovers dins terme de castell ab fortaleas, pot demanar lo senyor major de aquell homenatge de feltat, en tal manera, que per ventura per lo entrament o eximent, o statge de aquell, no puxa venir dan al senyor, ne als homens del castell.

XII. *Si per feu de valor de vint sous en jus cavaller deu fer homenatge a cavaller o no*

Item, es costuma de Cathalunya que per feu valent de vint sous a enjus, cavaller a cavaller no es tengut fer homenatge, si no li ha acostumat d'aquen fer homenatge,

o axi sera entre ells avengut. Mas lo senyor prena lo vassall per la ma; e lo vassall prometa se esser feel e leyal per lo feu, e que li ferm dret de totas las cosas acostumadas de fer per feu d'aytal valor, car per tant poc feu no's deu fer homenatge.

XIII. *Si en un castell son dos hereters, e cascun per sa part demana esser li fet homenatge, si lo vassall ho deu fer*

Item, es costuma de Cathalunya que si'l senyor d'alcun castell havent dos fills, departesca lo castell en duas parts, assignant la una part a l'un, e lo romanent a l'altre, si algun de aquells per la sua part demana homenatge, postat o ferma de dret e servey, e altras cosas que per lo feu se deuen fer, lo vassall no es tengut fer sino un homenatge, e aquells abdosos s'avengan entre si, a qual d'aquells se fara, o a altre convinent persona, de que s'avingan entre si aquell qui rebra lo homenatge, es tengut fer dret e fermar dret e dar postat e fer servey e altras cosas, que per lo feu se son acostumadas fer, ne mentre ells estan en acort o en contesa, correga a ells temps, ne es tengut fer lo contradiment que fa.

XIIII. *Quant en un castell son molts aloers, si entre ells se deuen fer homenatge*

Item, es costuma de Cathalunya que si dos pars aloers sien en un castell o mes, deu esser fet homenatge de feultat entre ells, en tal manera, que hun se puga confiar de altre. E que's puga en ell creure, de mentre son en lo castell o en la vila, o en lo terme; e en tal manera que en temps de pau o de guerra, lo hun no s'haja a guardar de l'altre. E si la hu d'ells aço no volia fer, l'altre pora aquell fer destrenyer, segons drets, per lo senyor de la terra.

40. LAS *COMMÉMORACIONES DE PERE ALBERT*, S. XIII

Entre los ss. XI y XII aparecen dos redacciones de usos y costumbres feudales de Cataluña; y su recopilación conjunta se conoce con el nombre de *Commémoracions de Pere Albert*. Esta obra completa se realiza en fecha indeterminada, en la segunda mitad del s. XIII (probablemente entre 1250 y 1270); y se atribuye al jurista Pere Albert (? – 1269 ?), consejero real y canónigo de Barcelona formado en Bolonia y contemporáneo de Raimundo de Penyafort. El jurista da nombre a esta compilación, y sería el autor de su mayor parte, además de asumir su dirección por indicación del monarca. Es destacable entre otros extremos, por ejemplo: que por primera vez describe dos sistemas feudales distintos entre la Cataluña Vieja (hasta el río Llobregat), y la Nueva (la occidental hasta el Ebro); y que reconoce la posesión de bienes parafernales de la mujer casada, así como su derecho a suceder a su padre ante la falta de descendencia masculina. Un ordenamiento que complementa los *Usatges de Barcelona*, y rige en todo el Principado.

* * *

A¹

COSTUMAS GENERALS DE CATHALUNYA ENTRE LOS SENYORS E VASSALLS
TENENTS CASTELLS E ALTRES FEUS PER SENYORS, COMPILADAS PER PERE
ALBERT, CANONGE DE BARCELONA

I. *Que ninguna exceptio, encara de expoliato, sie admesa contra lo senyor requi-
rent postat e ferma de dret*

Si lo senyor demanara a son vassal a ell esser donada postat de castell o de casa,
lo qual o la qual per ell tendra o fermament de dret, lo vassall deu no obstant, algu-

¹ El texto aparece publicado en las tres recopilaciones de derecho general catalán, de 1495 y 1588-89, y 1704. En nuestro caso seguimos la última: *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. II, Lib. IV, Tit. XXX, pp. 325-341. Edición reimpresa en facsímil, con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995. Existen diversos manuscritos y ediciones del texto en catalán y en latín que describe Elisabet FERRAN PLANAS, *El jurista Pere Albert i les «Commémoracions»*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2006, pp. 277-316. De las mismas destacamos la de Joan SOCARRATS, *In tractatum Petri Alberti*

na exceptio encara si es opposada exceptio de spoliatio, cascuna de aquestas cosas fer a son senyor e breument. Si lo senyor ab son vassall pledejara en juy sobre cosa que fidelitat requerra, e lo vassall dira si esser expoliat per lo senyor d'alguna part del feu o de alguna altra cosa, e per amor d'aço dira si no esser tengut del senyor respondre, entro sie restituit, en aquest cas lo vassall no es en res oidor, car contra aquellas cosas que fidelitat requeren e bausia se segueix, si son contraditas no es admesa alguna deffensio.

II. *De la manera de dar postat*

Si demanada sera per lo senyor la postat a vassall de son castel, sie donada en aquesta manera: lo vassall, tretas del castel e del terme d'ell totas las cosas suas, sens tota retentio e contradictio, liurara lo castell al senyor seu, e entrant lo senyor o altre per ell en la fortaleza d'aquest castell, lo senyor fara muntar en la summitat de la torra dos o tres, o tants quants volra homens seus, qui ab grans veus clamen e invoquen lo nom del senyor seu. E lavors lo vassall exira de tot lo Castell e terme d'ell; ne deu aqui romandre sino aytant quant sera de expressa voluntat del senyor; o sino en propri alou d'aquell vassall si aquella haura en lo terme d'aquell castell. En altra manera, quantque quant lo vassall sera romas en lo terme d'aquell castell, no es entes postat haver donada, e bausador romandra segons costuma de Cathalunya, mentre que haura differit donar plena postat.

III. *De aquells que empatxan en donar plena postat*

E reebent postat, lo senyor posara liberament sens empatxament de algun, guardas en aquell castell, tantas quantas a qui seran necessarias a guardar aquell castell. E si lo vassall o algu o alguns en nom seu empatxaran lo senyor, que no puxa posar sufficients guardas en aquell castell, o mudar o cambiar guardas dins aquells deu dies; no sera entes lo vassall plena postat haver donada del castell, ni corre al senyor en aqueix cas lo temps de deu dies, axi com no corre quant roman dins lo terme del castell, o quant apres de esser-ne exit, hi torna. Mas lavors començara a correr com plena e desliura, e sens algun embargament dada sera la postat e no retornara dins aquells termens.

IV. *En qual manera es dada postat, si lo castell es enderrocat*

E si aqui no es alguna torra o habitatio de castell, car lo castell es enderrocat de tot, axi com en molts locs se esdeve, lavors lo senyor o altri qui per son nom reb postat dins los termens del castell, ixent lo castla dels termens d'aquell castell e lo

canonici Barchinonensis, de Consuetudinibus Cathalonie inter dominos et vassallos, ac nonnullis aliis que Commemorationes Petri Alberti appellantur, doctissima ac loclupetissima commentaria nunc primum typis excusa, quibus feudorum materia diligentissime pertractatur, Joan Guardiola (Impresor), Barcelona, 1551 (y también el mismo año en Lyon, en la imprenta de Antoine Vincent), pp. 521-595. La versión catalana según el manuscrito conservado en el Archivo Episcopal de Vic, fue publicada por Josep GUDIOL CUNILL, «Traducció dels Usatges, les més antigues Constitucions de Catalunya y les Costumes de Pere Albert», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, 1907, pp. 285-334. Y el mismo texto siguiendo a Gudiol por Josep ROVIRA ERMENGOL, *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*, Editorial Barcino, Barcelona, 1933, pp.141-199. Estas ediciones de Gudiol y Rovira coinciden con la que publicamos aquí, de CYADC, pero con una distinta redacción y otros usos lingüísticos.

senyor posara dos o tres, o quants volra homens de companya sua en la casa d'algun pages, o en algu feu altre d'aquell castell, qui en altas veus invoc lo nom de son senyor, ficant aqui pal o lança o alguna cosa semblant, en senyal de reebuda postat.

V. *De las cosas del vassall trobadas en lo castell o en son terme, quant lo senyor pren postat*

E si lo senyor, com reebra la postat del castell, trobara algunas cosas de son vassall en aquell castell o son terme, lo senyor e las suas guardas poran aquellas pendre e despendre tempradament, aytant com sera necessari, mentre lo castell tendra. E si no y troban res, o si hi troban alguna cosa, e no bastara a ops de las guardas, lo senyor fara a ellas las despesas del feu, mas lo vassall es tengut aquellas restituit al senyor.

VI. *En qual manera no ajuda prescriptio, en no donar plena postat*

Si empero, quant se liurara postat de castell, lo vassall no havent alou en los terme d'aquell castell, romandra en vila d'aquell castell o en algun loc del terme d'aquell castell, e dira si e sos antecessors en aytal manera haver donada postat per spay de quoranta anys o encara de mes, en null temps no pot aquest vassall si defendre per aytal costuma, ne encara per aytal prescriptio, car no es dada plena postat del castell. Encara si es dit que no es memoria de homens que ell ne sos antecessors null temps no donaren postat en altra manera de aquell castell, car segons costuma e observança general de Cathalunya, no es dada axi plenament postat de castell, si donchs en la carta conventional no es contengut que en aytal manera sie donada postat; la qual conventio si aparra, pora esser contra general costuma, us e observança de Cathalunya.

VII. *Quant deu esser retuda la postat o quant no al vassall*

E finits deu dies pus que haura reebuda lo senyor francament postat, lo senyor deu de antiga y provada costuma de Cathaluya, en lo deze die retre lo castell al vassall, si'n sera request d'ell, mas abans que lo senyor reta al vassall lo castell, por lo senyor demanar d'aquell vassall que faça a ell homenatge, si encara no li ha fet; e que do a ell seguretad de si e de sa companya, e de tots sos valedors que las guardas las quals lo senyor ha posadas en custodia del castell, segurament ab todas las suas cosas pugan a las suas casas retornar. E aquestas cosas pora demanar lo senyor si's suspita del vassall o de sa companya, o de sos valedors, que vullan las guardas agraviar en lo retornament; en altra manera no es tengut retre lo castell tro que'l vassall haja fet homenatge, e aquesta seguretad haja donada.

Item, abans que'l senyor reta lo castell al vassall, pora lo senyor demanar fermament de dret, si donchs ell no li offerira; e reebut d'ell fermament de dret, deu-li retre lo castell sens negun dany del castell. E si'l senyor o'ls seus daran dan en aquell castell o en son terme, tot ho deu restituir, en altra manera no sera entesa plenament retuda la postat.

VIII. *Quant no sie dita esser donada plenament postat*

Sl el senyor tinent postat, aquell vassalls romandra o vendra en terme del castell sens voluntat del senyor o algun o alguns de companya d'aquell, o'ls valedors de aquell, ab armas o sens armas, de manament d'aquell castla. E si aquell vassall o

alguns de companyia sua o de sos valedors de manament de aquell vassall, hauran pres alguna de las rendas del castell o algun servey, per grat o per força hauran pres dels homens d'aquell castell, lo senyor tinent postat, no es entes lo vassall plenament haver donada postat, ne en aquests casos core lo senyor tems de deu dies.

IX. De las despesas de las guardas restituidoras al senyor

Item, si lo vassall plenament no restitueix al senyor las despesas las quals ha fetas en las guardas posadas en lo castell, aquell senyor pora aquestas cosas e totas las sobreditas demanar del vassall primerament, ans que li reta lo castell; e aço es ver si'l senyor reebuda la postat no trobara en lo castell o en son terme alguns bens d'aquell castla, dels quals faes en guardar aquell castell las despesas. E per ço, si no son trobats lavors alguns bens mobles de aquell castla dels quals puxan a ell fer las despesas lo senyor e las suas guardas, lavors lo castla es tengut restituir las despesas, ans que'l senyor li restituesca lo castell. E si'l vassall dira esser massa despeses en guardas, per ço com no hi eren tantas guardas mester a guardar lo castell, lavors per arbitre de bon baro sien stimadas las despesas, lo qual considerara e guardara si'l castell sera gran o s'il vassall o'l senyor haura enemics, per las quals cosas se pot conexas quantas guardas son necessarias en guarda del castell. Sera encara considerat lo us de la terra quant es dat a un hom en lo die per vida d'aquell, e segons aço seran tatxadas las despesas.

X. En quina manera sie proceit contra lo vassall injuriant son senyor

Si dos o tres o mes seran vassalls, hu apres l'altre, en algun castell, el segon, el terç delinquira contra lo senyor sobira o als homens del castell, per lo qual aquell sobira senyor a dret se clam, axi de grau en grau sera anantat; ço es: que lo senyor sobira apellara son vassall qui sens tot mitja te per ell lo castell, significant-li la forfatura o delicte del vassall jusa, per la qual de manera d'ell postat del castell e fermament de dret, lo qual en continent deu firmar y significar aço a son vassall, e manar a ell que do postat del castell; e que ferm e que faça dret al senyor sobira per raho del vassall jusa, lo qual al senyor o als homens del castell forfet haura. Y aquest vassall segon significara aço a son vassall, qui haura fet lo delicte, e manara a aquell que li do postat del castell, e que ferm e faça dret al senyor sobira clamant de aço que es tengut de fer aquest darrer vassall malfactor; lo qual si no fermara dret o si no dara postat del castell dins deu dies, comptat lo die que li sera nuntiat de son senyor; passats los deu dies sera bausador. Els altres vassalls son tenguts ajudar lo senyor sobira a destrenyer aquell que do potestat del castell, e que ferm e faça dret al senyor sobira; e si no u faran, bausadors seran.

XI. En quina manera sie proceit contra emphiteota injuriant

En aquella matexa manera de l'emphiteota sie enantat, car si'l senyor sobira se sera clamat de l'emphiteota jusa, que li ha forfet en la honor emphiteotica que te enantara lo senyor ab lo primer emphiteota. E lo primer ab lo segon, e lo segon ab lo terç, axi com damunt es dit del vassall; e si lo emphiteota terç allargara fermar e fer dret al senyor sobira, pus que a ell de son senyor sera denuntiat, lo senyor major fara emparament de la honor al seu primer emphiteota, el primer al segon, e'l segon al terç per lo senyor sobira. E aytant com lo terç trencara lo emperament, lo senyor sobira demanara de son emphiteota la pena, e aquell emphiteota del segon, e'l se-

gon al terç, ço es a saber que li pac la pena de la trenca de la empara que li feu per lo senyor sobira, clamant d'ell. E aytantas vegadas fara lo senyor l'emparament, tro que per greuge de la paga de las penas lo jusa emphiteota per vergonya confus ferm, e faça dret del clamant.

XII. *De injuria feta al senyor per alguns habitants en son castell*

Si menor castla reb tots fermaments de las questions o clams de tots los habitants en lo castell de hon es castla, e algun d'aquell castell o algun encara de companyia de aquell castla injuria haura feta, o algun mal haura dat al senyor sobira o al balle, o algun de companyia d'aquell senyor, aquest malfactor deu de costuma de Catalunya fermar e fer dret en poder d'aquell senyor sobira, e no en poder del castla, axi com aquell castla si aquell mal al senyor hajes fet.

XIII. *De alou de castla*

Si castla o vassall dira si haver alou en lo terme del castell per raho del qual es castla, es tingut aquell vassall mostrar a son senyor en qual manera ho ha per alou, car o pot haver aquell alou per donatio o per venda de son senyor o d'altre aloer, o en altra manera. E si pot mostrar esser son alou, no es tengut respondre d'aquell en poder de son senyor en juy, e fora. Si empero, no ho pora mostrar, no sera alou; mas del feu sera, ne li pora ajudar alguna prescriptio de temps, car totas cosas qualsque sien, castla o vassall ha en terme del castell per raho del qual es vassall, son reputadas esser de feu, si doncs lo contrari no's monstra axi com dit es, e lo vassall no pot en aço prescriure contra lo senyor.

XIV. *En quals cosas prescriu lo castla contra lo senyor e en quinas no*

Vassall o castla null temps no pot prescriure en no dar postat de castell o no fer servey del feu, encara si null temps haja donada postat ni fet servey del feu; o sie dit que no es memoria de homens que'ls seus hajessen fet negun temps servey, o hajesen dada postat del castell, car aquestas cosas a fer o a dar quantquequant sera request del senyor, basta que aquell sie senyor qui demana, e aquell sie castla o vassall del qual es demanat, o que tenga loc de castla o de vassall. E que aço se monstre per publica carta sobre aço feta, car axi es com si demanadas fossen d'aquell vassall, pus que carta publica d'aquen apareix feta per que's monstra que'l demanant es senyor, del qual es demanat sie castla o vassall, e axi neguna prescriptio de temps en aquestas cosas ajuda aquell vassall, pus que ferma cosa es aquell esser vassall; e aquell senyor qui demana perque no sie tingut donar postat del castell, e fer servey del feu.

Item, si certas son convinenças entre'l senyor, el castla, el senyor se haura re-tengut en la carta conventional algunas domenjeduras, plets, stacaments, fermaments e algunas altras cosas, e temps proceent lo castla algunas de aquestas cosas haja ocupadas o algunas altras que en la carta conventional entre ells no sien contengudas, el castla no pora mostrar que aquellas cosas haja haudas en altra manera per atorgament de son senyor, es tengut aquellas cosas restituir a son senyor, ne pot aquellas cosas prescriure ab alguna diuturnitat de temps, puy que carta conventional apareix, e majorment si carta es partida per alphabet, car lavors es presunptio lo castla haver en son poder la carta conventional; com lo senyor monstra la sua esser partida per alphabet, car contra veibles senyals, negun temps de

longa possessio no exclou lo degut senyor. E axi, en aquest cas com certas aparexen convençes entre ells, neguna prescriptio de temps no pot ajudar lo castla en serveys, guerras e valençes de homens, o encara altras qualsevol cosas requirents dels homens habitants en aquell castell en lo qual lo senyor a ell part dels fruyts se rent, sino aytant com apparra per la carta conventional al castla esser atorgat de son senyor.

XV. *En quinas cosas prescriu lo senyor, e quant contra lo castla*

Si empero, neguna carta conventional haura lo senyor ni lo castla, e lo castla dira ell e sos antecessors axi haver tengut e posseit per spay de quaranta anys, o encara mes, e regonexera aquellas cosas tenir en feu per aquell senyor, e aquellas cosas tostemps esser del feu, lavors ajuda a ell prescriptio. Exceptat en guerras a fer d'aquell aytal castell, en lo qual lo senyor reeb part dels fruyts e en serveys forçats, o en quistias e valençes dels homens, car en aquellas cosas que en destructio de castell son, no pot prescriure castla, axi ne en alienacions de possessions de castell faedoras sens consentiment de son senyor, car castla o vassall null temps no pot fer guerra daytal castell pr raho del qual es vassall, ne encara als homen[s] habitants d'aquell castell fer quistia, ne d'ells requerir valença fora termens del castell si doncs no sera dat a ell e atorgat de son senyor (que tart es trobat esser fet). Car no deu castla ne pot a son senyor lo feu pijorar, ne axi com dit es ajuda aquella prescriptio en aquellas cosas, encara si tots los predecessors seus guerra d'aquen e quistia a qui hauran feta, e d'aquells homens valença hagueren. Si empero, aquest castla o vassall sera encalçat de sos enemichs dins termens de son castell, per raho del qual es vassall, los homens d'aquell terme son tenguts dins sos termens aquell ajudar e encalçar los enemichs, fora empero els termens del castell no son tenguts. E si aquells enemichs presa alguna al vassall o als homens del castell tolran, aquells poden encara fora dels termens del castell aquells enemichs encalçar, que puxan a ells la presa sua o de son senyor tolre; per ço, que dins los termens seus aquella hauran tolt, ne per aço son entesos los homens del castell mesos en guerra, ne fer al castla valença hon es axi argument per homens religiosos que han mas en algun castell, que sien tenguts exir a so del castell, ne per aço sien entesos esser de guerra, e es axi mateix en la carta de la pau qui comença *en non de Crist*. § *vilanos*, en la glosa aqui signada.

XVI. *Que'ls aloers sien tenguts deffendre los castells e los habitants d'aquells, en los quals han alous*

Si alguns aloers, axi cavallers, com pageses, com encara altres seran en terme d'algun castell havents aqui masos o casas, o fortaleas ab homens o sens homens, que sien alous, aytals aloers e lurs homens qui aqui han, son tenguts defendre el castell, el senyor del castell, e tots los habitants del castell dins los termens d'aquell castell; axi com lo senyor d'aquell castell els habitants d'aquell son tenguts deffendre aquells aloers. E en tems de guerra tambe deven los aloers guardar que de la casa ne de la fortalea sua que es alou, se's devenga o's puxa esdevenir dan algun al senyor del castell, ne als habitants d'aquell. E si el senyor del castell, els habitants d'aço hauran suspita violenta en temps de guerra, do aquell aloer bona seguretat al senyor e a sos habitants del castell que ningun mal d'aquen al castell s'esdevendra, o li liure la casa o la fortalea, el senyor tenga aquells de mentre que aquella guerra durara. Tots encara los aloers sien tenguts en temps de guerra a tot lo que son ten-

guts tots los altres habitador[s] del castell, ço es a saber a fer guayta o obra, y assosar, adobar e otras cosas qui son faedoras per deffeniment del castell en temps de guerra, exceptats aloers campaners, qui en altre loc son habitants.

XVII. *Sots examen de qui los aloers son tenguts de pledejar*

Si aloer sera en algun castell, el senyor del castell te contentio ab ell de l'alou, dient no esser alou, aquell aloer no es tengut esser sots juy del senyor d'aquell castell, mas ambdosos deuen venir en poder de cominal persona, qui aquellas departesca; e si no s'avindran de cominal persona, car per aventura no plau al senyor del castell la persona que eligex lo aloer, o en contrari, si l'aloer vol venir en poder del princep o de son veguer, lo senyor del castell es tingut acceptar vulla o no, o leixar lo plet, per ço car aquell princep o son veguer es comuna persona a tots los habitants en esta terra. Si empero, contesa sera de l'alou o d'altra cosa entre lo aloer e altra persona del senyor del castell, no es tengut lo aloer fermar en poder del senyor del castell, si doncs de costuma antiga aço no sera observat, car en aço empero, be prescriu senyor de castell contra aloers. Si empero no sera costuma sera fet axi com demunt es dit, lo aloer empero es tingut fermar dret al senyor del castell, en lo qual es alou, si tendra per ell algunas possessions en aquell castell, o d'altre clam, ço es per raho de deute o de injuria las quals ha fetas als homens del castell, si axi se's acostumat de observar.

XVIII. *Quant pot lo castla alienar o no partida del castell sens consentiment del senyor*

Castla o fevater no pot sens voluntat del senyor alienar lo castell o'l feu, o alguna part del castell o del feu per neguna manera de alienatio en lo qual castell lo senyor del castell reeb part de las rendas del castell o del feu. Si empero, aytal castell es en lo qual lo senyor res no reeb de las rendas del castell, sino tant solament postat d'aquell castell. O si no es castell o fortalea aquell feu, mas altra cosa, axi com camps, vinyas, delmes o alguna altra cosa sens alguna fortalea hon no es requesta, ne dada postat, mas que se'n fara tant solament homenatge, e algun servey en temps de guerra o de general fet se dona, lavors en aquest cas pot lo vassall, sens voluntat del senyor a perpetual acapte stablir alguna part del feu. Axi empero, que aquest stabliment sie fet a milloratio del feu, no a pijorament o minua del feu, com en tal alienatio no es minuat lo feu, ne'l senyor pert res, pus que res no reeb en las rendas del castell o del feu. E aquella part del feu qui per lo vassall a acapte es atorgat, roman sots senyoria, e no es partit del feu ans lo senyor, el vassall retenen senyoria en aytal alienatio; e jat sie que aquesta alienatio sie feta per lo vassall, res no menys aytal vassall dara plenaria postat del castell, e fara homenatge e plen servey a son senyor per raho del feu a ell e a sos antecessors atorgat antigament, axi com si res del feu a acapte no hajes stablit. Las otras empero alienations, axi com son vendas, donacions e otras cosas en las quals neguna senyoria no es retinguda, no pot lo vassall fer sens voluntat del senyor, car jat sie que'l senyor res no reeba en las rendas, no pot empero lo vassall lo feu minuar a son senyor.

XVIII. *Si lo senyor pot disminuir al vassall de senyor o no*

Si'l senyor de algun castell volra vendre lo Castell del qual haja vassall cavaller, considerador sera de qual conditio sie aquell a qui sera venut, car si ciutada o vila o

pagesa sera, lo vassall cavaller no es tengut a ell fer homenatge, jat sie que sie tengut a ell fer lo servey e fer dret e fer dret per lo feu, axi mateix es dels altres feus jusans. Si a Esgleya sera venut, es tengut fer homenatge al prelat indistinctament. Si empero a cavaller es venut, atenedor es, si'l cavaller a qui es venut sie axi jusa, el vassall sie axi noble, que per aquell cavaller comprador axi jusa no tendria lo feu, sino per sa deshonor. Axi com per aventura lo vassall es comte o vesconte o es en altra gran honor stablit, axi per raho de son linatge com per raho de sa gran senyoria, lavors aytal vassall no es tingut fer homenatge, axi al jusa cavaller comprador.

Mas si lo vassall pora tenir lo feu sens sa deshonor per aquell cavaller comprador, jat sie el cavaller comprador sie mes jusa de valor o de linatge que'l senyor venedor, es tengut lo vassall fer homenatge a aquell comprador; mas alguns dien que'l senyor no pot minuar lo vassall de senyor, axi com lo vassall no pot minuar lo senyor de vassall, qual cosa no es vera, car lo vassall no pot vendre el feu sens voluntat del senyor. Lo senyor empero, pot sens voluntat del vassall a qui's vol vendre, forçat lo vassall, car lo vassall a son semblant ha a vendre el feu si'l senyor li'n dona licentia de vendre, en altra manera no pot al jusa vendre, sino de voluntat del senyor, axi mateix es dels emphyteotas e dels altres favaters.

XX. *En qual manera lo comprador sie mes en possessio*

Si venut lo castell sera, o'l feu, en lo qual hu o mes seran vassalls, e senyor venedor volra lo comprador posar en possessio del castell, axi sie fet. Lo senyor venedor appellara tots los vassalls, els habitants del castell, axi pagesos com altres, e ajustara aquells en lo castell o en la esgleya, o en altre loc del castell, e davant d'aquell comprador appellara nomenadament los vassalls, los quals lavors vindran devant lo senyor venedor e el comprador, e el senyor venedor, proposada davant tots la venda, absolra aquells de tota feultat, sagrament e homenatge, que d'aqui avant no sien tenguts a ell en res per aquell castell o feu, e manar-los ha que façan homenatge a aytal comprador, axi com a senyor lur, qui en continent singularment lo deuen fer axi com es acostumat. Açò mateix dira als pagesos e als altres habitants de aquell castell, per las quals totas cosas si gran sera la universitat, tres o quatre, o mes dels millors habitants, segons voluntat del senyor venedor, façan homenatge al senyor comprador; e puys lo venedor metra lo senyor comprador en la casa del castell, si casa ha, o en altra casa si casa no ha; e dira «*jo aytal, pos vos aytal en possessio de aquell castell*»; e'l senyor comprador faças aparellar de menjar, e finit lo menjar, partisca sen lo venedor si's vol.

XXI. *Quant ha loc gratificatio en atorgar feu al fill del vassall mort*

Vassall si morra intestat, e lexara dos o tres o mes fills ledesme matrimoni nats, loc es a gratificatio, car lo senyor pora lo feu atorgar a aquell a qui mes volra dels fills, e aquell envestir del feu, reebent d'ell homenatge, los altres frares forçats. E açò si ells frares contendrán entres si, o no ocntendran del feu; e sera a ell lo feu segur.

XXII. *En qual manera sie dada postat per fembra que succeix en feu*

Si mort lo castla o'l vassall tant solament romanent filla, aquella, segons us e observança general de Cathalunya succeira en lo feu, axi com a fill mascle, encara si intestat mort sie. E si sera pubilla filla, lo tudor d'aquella fara homenatge per ella al senyor del feu, e dara postat del castell quant que quant ne sera request; e fara lo

servey e fermament de dret per lo feu. E si fara contra aquellas cosas que feeltat requiren, bausador sera, car aquell tudor romandra vassall aytant com durara la tudoria. Si empero, aquella dona maridada sera, lo marit d'aquella es tengut de costuma de Cathalunya fer homenatge al senyor del feu, e es tingut donar postat del castell e totas cosas fer axi com a vassall, si aquell feu reeb en exovar. Ne pot rebujar car en via de dret per senyor es tingut, axi que si al senyor no fara homenatge, ni li dara postat o fara contra aquellas cosas que feeltat requiren, bausador sera. E si del marit no sera requesta la postat, mas d'aquella dona, e la dona dara postat, el senyor del feu per aço lo castell haura pres, sera tengut lo senyor del castell retre al marit.

Si empero lo feu no sera dat en dot, mas sera de bens parafernals d'aquella dona, lavors la dona fara homenatge al senyor, e no lo marit, per si tant solament o per procurador si's volra, e dara postat e fara a ell totas aquellas cosas que feeltat requiren per raho d'aquell feu.

XXIII. Si lo vassall apres que ha fet homenatge pot deixar lo feu, lo senyor no volent

Puys que algun vassall haura fet homenatge a algun senyor per raho d'algun feu, e lo senyor, reebent homenatge e feeltat d'ell, atorgat haura ell lo feu, lo fevater no's pot del senyor partir, ne lo feu lexar sens voluntat d'aquell senyor, perque per tostemps retenga el feu e romanga son vassall. Axi mateix es, si axi com hereu pren lo feu del pare, mort lo pare, car en aquest cas no pot contendre homenatge al senyor del feu; e vullés o no, tindra el feu axi com a vassall, e sera destret fer homenatge al senyor. Si empero no pren la heretat feudal, no sera destret lo feu retenir.

XXIII. Si l'usufructuari o propietari, o amdos, son tenguts fer homenatge o servey

Si'l vassall o el castla haura heretat son fill de la castlania o del feu del castell, retengut empero a ell usdefruyt en tota la vida sua, el senyor demanara homenatge a ell esser fet del dit usufructuari. E lo fill de l'usufructuari dira, si esser propietari, e de ell deure reebre homenatge e no del pare, com tant solament se haja retengut en lo dit castell usdefruyt; e haja stablit aquell propietari en aquell feu en temps de l'heretament o donatio que li feu, el pare usufructuari tement si predre l'usdefruyt, si el fill propietari haura fet homenatge al senyor, per contrari dira si deure fer homenatge e no el fill, lavors lo senyor, pus que cascun se offer, pot reebre de cascun homenatge, ço es a saber del pare axi com de usufructuari, com de posseent e del fill, axi com de propietari.

Aço saul que l'usufructuari tot temps romanga en son stament, e que'l senyor no reeba servey sino de l'usufructuari tant solament; e axi no seran dos vassalls, mas hu tant solament d'aquell feu, e d'aço faça lo senyor carta que no puxa altre perjudicar. Si empero, aquell castla o vassall en temps de heretament o donatio, la qual a son fill ha feta, res no's retenc; mas de tot d'aquella castlania o feu de tot son fill hereta, o a ell d'aquestas cosas plena donatio feu; e res no's retenc lo pare. Aço faent en aquest cas lo fill, pus que ha pres lo feu del pare, axi a ell donat del pare, es tengut fer homenatge al senyor del castell o del feu. E si fer ho contendra, e lo senyor del castell o del feu per aquest contrast lo castell o feu pendra e guerra d'aquen sostendra, no es tengut a ell lo senyor retre lo castell o'l feu, fins que li haura fet homenatge e li haura restituidas totas las despesas, els dampnatges, las quals lo

senyor mostrara si haver fet o sostenguts, del die que a ell contradix fer homenatge tro al die que'l fet sera consumat.

XXV. Quant dos castlans tenen la castlania per lo senyor solament, e no lo hu per l'altre

Si en algun castell seran dos castlans, e lo hu d'ells no tendra sa castlania per altre, mas quiscu d'ells la tindra cos a cos per algun tercer qui sie lur senyor, e la hu tant solament d'aquells dos castlans haura tots fermaments, l'altre empero non hac. E alguns habitants d'aquell castell haura feta injuria a aquell castla qui no ha fermaments, o al senyor sobira aquells injurians deuen e son tenguts, de costuma de Cathalunya fermar e fer dret d'aquella injuria en poder d'aquell a qui feta es la injuria, e no en poder d'aquell qui reb e ha generalment los altres fermaments dels habitants en aquell castell.

Item, si hu de aquells dos castlans a l'altre castla injuria haura feta, en poder del seyor sobira fermara aquell qui la injuria haura feta, e no en poder d'aquell al qual la injuria feta es, encara que'n reba tots fermaments de las questions dels habitants en aquell castell.

XXVI. Qual vassall es tingut fer homenatge al successor de son senyor

Mort lo senyor del vassall lo seu succedor requirent, lo vassall es tingut en continent puritat de homenatge e de feultat fer, ne ajuda aquell vassall si diga contra aço que ell o sos antecessors null temps no faeren homenatge a lur senyor mort, ne a sos antecessors. E que no es contengut en la carta de l'atorgament del feu, que d'aquell feu se dega fer homenatge, car en fer homenatge no s'ajuda lo vassall per las rahons desus ditas, pus que ferma cosa es, aquell esser vassall per raho del feu e ferma cosa es aquell esser senyor d'aquell feu, per lo qual demana d'ell esser fet homenatge.

XXVII. Si ans que haja fet homenatge lo vassall, pot esser tingut de crim de bausia

Si vassall o castla o succedor de aquell, ans que haja feta puritat de homenatge e de feultat al senyor del feu, o a son succedor, haura forfeit en crim de bausia a aquell senyor o a son succedor, deu esser jutjat bausador si aquell vassall o son succedor, axi com hereu per testament o sens testament, o per donatio hereditaria pren lo feu del pare de l'avi seu, e sab lavors aquell esser senyor d'aquell feu contra'l qual comes lo dit crim de bausia.

XXVIII. Quant e quins casos deu esser renovellat homenatge, e de la pena de aquells qui no'l renovellan

Lo senyor mort, lo vassall d'aquell deu venir dins l'any e die a l'hereu del mort, e a ell homenatge renovellar e feultat prometre. E si no u fara dins lo dit temps axi com ingrati perda lo benefet, si a aquell senyor plaura. En aquella mateixa manera, el vassall mort, lo hereu d'aquell quisqui sera, presa de heretar, deu devant lo senyor del feu venir dins lo temps demunt dit, apres la fi del senyor mort e demanar investitura del feu, aparellat fer homenatge e feultat profirent, per ço que com la heretat feudal pres, stret es al senyor per dret de homenatge. E si ho menyspreara, perda lo benefet si al senyor plaura. Si empero en algun d'aquests dos casos no plaura al sen-

yor, que'l vassall o son hereu perda lo benifet, pora la senyor demanar contra d'ell que aquell conega son senyor complint las cosas demunt ditas, perque de la contumelia per la qual deu esser punit, forçat lo senyor no conseguisca immunitat. E aço es lo us e observança o costuma de Cathalunya, car hereu presa la heretat, usa aquella mateixa persona ab lo deffunct del qual es hereu.

XXIX. *De la pena del vassall qui contradriu fer lo servey al senyor a qui es tingut*

Si el castla o'l vassall injustament contradira a son senyor fer servey, lo qual es tingut a ell fer segons poder o segons covinença, e lo senyor per aço haura emparat lo feu, lavors en aytal cas no es tengut lo senyor retre lo feu tro que'l servey perdut sie en doble esmenat. E que d'aqui avant no sie a ell contradit, e aço sie ben assegurat; e lavors en aquest cas, lo senyor fara los fruyts seus, los quals d'aquen rebuts haura aytant longament com tindrà aquell senyor lo feu emparat, tro del vassall sera assegurat de son dret.

XXX. *De molta manera de homenatge*

Doble es homenatge, ço es a saber, homenatge soliu e no soliu. Homenatge soliu es quaix portant leyaltat e feeltat, car hom soliu contra tots porta feeltat a son senyor, e en axi en homenatge soliu negu no es exceptat com se fa quant a las paraulas; mas quant a dret enteniment, aquell qui general juridictio ha, es entes exceptat, car contra aquell no es tengut son senyor ajudar, pus que evidentment apareix que negu pot fer homenatge soliu a dos, car aytal simple feeltat, en la qual negu no es entes exceptat part general juridictio havent no pot algu fer a dos.

Es entes empero homenatge no soliu, com alcun es exceptat faent homenatge, com si diu axi: «*fas a tu homenatge, exceptada feeltat, la qual deig al senyor meu soliu*»; o axi: «*fas-te homenatge, aço exceptat, que puxa a mi altre senyor stablir contra'l qual no vull esser tengut a tu ajudar*». E sien excepta[s] alguna persona que es lo mateix, axi com si diu axi: «*fas-te homenatge, aço exceptat contra aytal noble no't vull ajudar*». Aquest axi faent aquest homenatge, es hom no soliu, car no es tengut portat feeltat contra tots, car han exceptat alguns, contra los quals feeltat o ajuda donar no es tengut.

XXXI. *Quant pot lo hom soliu fer homenatge a altre senyor*

Hom soliu d'alcun noble no deu, ne pot, contradient lo senyor o encara no request, fer homenatge a l'enemic de son senyor, jat sie que en lo homenatge no soliu tostemps sie exceptada feeltat, la qual a son senyor deu. Si empero a qui fa homenatge no soliu no es enemic de son senyor, lavors lo senyor no request e no vedant, pot aquell hom soliu fer homenatge a aquell. En lo qual encara cas, la prohibitio feta encara de son senyor sens raho, no es d'aquell hom soliu servadora.

XXXII. *Com se deu haver lo hom no soliu de dos senyors, quant guerra es entre ells*

Si algun es hom no soliu de dos per diversos feus, e s'esdevenga que aquells dos senyors entre si guerra hajan un contra altre, e cascun de aquells requer lo dit hom que ajut aquell contra l'altre aquell hom ajudar es tengut a aquell a qui primerament feu homenatge, car primer aquell es en feeltat, la qual es tengut de servir, e es entes exceptat en lo segon. E axi de costuma no es tengut ajudar aquell, a qui sego-

nament feu homenatge, si no de benignitat e per alguna egualtat axi sera a fer, ço es a saber, que a aquell a qui primerament feu homenatge ajut personalment.

A aquell empero a qui segonament feu homenatge, ajut per substitut car aytals obras be's poden cumplir per substitut. E faent aço observa feeltat, la qual promes al primer senyor, sots aytal forma que li ajudara, e ningun altre no ajudara contra d'ell, exceptat lo senyor soliu, car no es vist de donar ajuda contra'l primer senyor, jat sie que al segon do ajuda per substitut, car no fa aço per cor de noure al primer senyor, mas per raho de mirar per si, que no perda lo feu a ell donat del segon senyor. E si sera dubte, a qui primerament es tengut donar ajuda personalment per dret de homenatge, axi car homenatge comença dels antecessors en temps passat, e no apareix deça, ne d'ella carta, e azi no apareix qual de aquells dos senyors sie primer per dret de homenatge, de egualtat pot a qui's vol de la persona sua gratificar, que aquell personalment ajut a l'altre, empero deura per substitut servir, car no fa aço per cor de noure, axi com damunt prop es dit.

XXXIII. En qual manera lo hom franc se pot constituir home d'altre e fer-li homenatge, e quinas cosas entrevenen en homenatge e de hon es estat introduir

Jat sie que de dret roma hom franc no puxa assi fer servent d'algú per alcuna simple covinença, ne encara per confessio feta en dret, pot empero per pacte algun la sua condicio gravar, car per covinença entrevenint scriptura pot alcun hom franc a si stablir ascriptici. E axi alcun hom franc per covinença, ço es a saber per stipulatio, pot si stablir hom d'alcun noble, e pot a ell fer homenatge. E com sobre aço, ço es a saber, que alcun franc hom stablezca a si hom d'alcun noble es concebuda stipulatio, entreve de costuma general de Cathalunya besar en aquesta manera, es a saber: lo senyor te lavors entre las mans suas las mans d'aquell que fa homenatge, e aquell agenollons fa homenatge per stipulatio, prometent a aquell senyor entre las mans suas lealtat. E aquell senyor en senyal que per lo semblant a ell fael sera aquell besa, car aquella mateixa feeltat lo senyor deu al vassall seu, que lo vassall al senyor feu.

Sera tengut empero, lo senyor aquell ajudar e guardar dels inimics, o per poder seu en son dret deu aquell deffendre; e jat sie que aquell homenatge introduit no sie de dret de Roma e civil scrit, introduit es tant solament per us lonc de Cathalunya, que ley resembra, e per ço per ley es ajudat e es deffes, car covinenças legudas guardadoras son.

XXXIII. Homenatge si's pot prescriure e en quinas maneres se adquire

Homenatge pot esser prescrit, si per trenta anys alcun noble reb serveis d'algun, los quals serveis homens solius o colons donan. Lavors prescriu aquell noble en aquell homenatge, car axi com la conditio del colon es prescrita per trenta anys, axi homenatge pot esser prescrit per trenta anys.

Si, empero, algu per deu o per vint anys dona servey a alcun noble, axi com son hom soliu, el dit hom qui per tant temps los serveis ha donats, denega si soliu d'aquell noble esser, lavors pora aquell noble dir, raho esser entrevenguda, axi dient: «*Jove, tu es mon hom, e per stipulatio me prometist fer serveys, los quals homens solius fer deven a lurs senyors, car no es semblant de veritat que per tant de temps donasses serveys a mi, si doncs raho de homenatge no y entrevengues*». E axi per discurs de temps es induida presumptio de raho.

Guardar empero, deu aquest noble qui aquestas cosas diu, que no faça contra sagrament de calumnia, mas aquesta cosa es diligentment atenedora, que per spay de deu o de vint anys, o encara de trenta o de quaranta anys, no pot esser prescrit franc hom, car aytal prescriptio no ha loc contra franc hom sino precedent titol, axi com demunt propdit es.

Per las quals cosas assats apar, que per duas maneras se guanya homenatge, ço es a saber per promesa o per prescriptio de molt de temps, de trenta o de quaranta anys, e aço es veritat: si en aquell temps rebia d'ell serveys, axi com de l'hom seu, car si ho rebia axi com d'amic seu no es prescrit. Per promissio encara es prescrit entrevenint scriptura o stipulatio, ni de costuma se te compte, si en la promesa faedora raho entrevenga o no, car jat sie que raho no y entrevenga. Val empero ab acabament de promesa, entrevenint stipulatio, raho de vegadas entreve quant se diu en la promesa *«per ço stablesc-me ton hom, car tu donist a mi aytal feu, que'm defenas en mon dret de aytals meus adversaris, o en esmena de injuria, la qual dius jo a tu haver feta»*.

XXXV. *Si lo fill d'alcun hom propri es hom del senyor de son pare, o no*

Entes de homenatge si pot esser stablit, e en qual manera sie stablit fa veure si lo fill de algun home sie hom o no d'aquell senyorde qui son pare era hom, circa de la qual cosa fa distinguir, car com hom alcun fa homenatge a algu altre o simplement neguna raho entrevenit fa homenatge, y en aquest cas lo fill de aquel qui axi simplement fa lo homenatge, no es hom de aquell senyor al qual axi es fet homenatge. O fa homenatge per raho entrevenint, y en aquest cas fa distinguir, car o fa homenatge per esmena d'alcun exces, com es haver ocis lo pare d'aquell a qui ha fet homenatge, e per pau haver, aquell fa a ell homenatge, y en aquest cas null temps lo fill d'aquell qui per aquesta raho fa homenatge. És hon d'aquell al qual aquest homenatge fet es. E aço es probable costuma, car fill no deu portar la iniquitat del pare, e aço es veritat, si en esmena fa simplement homenatge, no sotsmetent sos bens per raho del feu a aquell a qui axi fa homenatge.

En altra manera, empero es, si en aquest cas aquell al qual homenatge fa, sos bens sotsmet, reebent aquells d'ell en feu, car lavors es vist aquells bens haver liurats aquell al qual homenatge fa y en aquell senyoria haver transportat, e altra vegada d'ell en feu haver rebut. E en aquest cas, si los fills de aquell qui aquest homenatge ha fet, abstenir-se volen dels bens del pare, no pot lo senyor aquell al qual axi es fet homenatge, fills d'aquell en homens seus apropiari. Si empero volen aquells fills haver los bens del pare, e regonegan aquells, plana cosa es que son sos homens, car los bens passen ab son carrec.

E si volen aquells fills haver bens, faran al dit senyor homenatge, regonexent lo carrec que'l pare lur sostenia. O feu homenatge stablint si hom soliu d'aquell al qual feu homenatge, car aquell ha donat en feu alcuna cosa, e que aquell deja deffendre e mantenir hom, car en aquest cas lo pare principalment es obligat que li proveesca, ço es que'l deffena o'l mantenga aquell al qual axi feu homenatge. Axi es presumpcio voler axi proveir a sos fills, axi com a ell. E axi en aquest cas, cert es que las personas dels fills son strets per dret de homenatge. E aço encara si's volen abstenir de la cosa la qual ha donada aquell senyor a lur pare en feu, car principalment no li ha fet homenatge per aquella cosa que li ha donada; mas per aço principalment que aquell deffena en mantenga, car axi com stipulant e pactant pot proveir a sos fills, axi encara stablint si hom a algun magnat que d'aquell axi ell com sos fills sien deffesos, pora als fills proveir, e axi els fills d'alcun hom en aquest cas seran strets per

dret de homenatge; e axi en aquest cas lo fill de alcun sera hom d'aquell al qual lo pare feu homenatge. E axi es servat en França com dit es, e en moltes altres parts, mas en Cathalunya no, car en diverses maneres es servat en Cathalunya car com algu se stableix hom soliu homenatge faent a algun magnat, el senyor li dona en feu algun feu o semblant, o es cavaller o pages aquell qui fa lo homenatge; si es cavaller en negun cas los fills d'aquell cavaller son homens del dit magnat, ne son tenguts a ell fer homenatge, si no com lo fill o'ls fills presa han la heretat del pare, o en vida o apres mort del pare, e axi se serva en Cathalunya.

Si empero es pages, es servat en diverses maneres en Cathalunya, car en un part de Cathalunya que es dita Veya Cathalunya, axi com tot lo Bisbat de Gerona, e quaix la mija part del Bisbat de Barcelona qui es desa del riu de Lobregat vers sol ixent, e la major partida del Bisbat de Vic, homens solius qui no son cavallers son axi strets a lurs senyors, que lurs fills son homens de lurs senyors. Axi que no poden fer matrimonis ne dels masos partir, e si ho fan convenient es que's reeman; e si fan matrimonis, los senyors d'aquells pagesos han quasi part del loisme del sponsalici. Empero si los fills d'aquells pagesos, o encara aquells pagesos se partiran sens voluntat dels senyors de sos locs, e puys habitaran en vilas del princep o de esgleyas, o dels nobles de Cathalunya, e dins un any e un die no sera a ells de lur senyor contradit, o no son requests que's reeman de lurs senyors, passat aquell any e un die, segurs e francs poden de antiga e aprovada costuma de Cathalunya romanir, ne los cavallers o encara esgleyas poden aquells demanar.

En aquella empero part de Cathalunya que es d'alla lo dit riu Lobregat vers la part occidental, que tots temps se acostuma de appellar dels temps del senyor en Ramon Berenguer, compte de Barcelona, a ença Nova Cathalunya, ne fills de cavallers, ne'ls fills dels pagesos son homens d'aquells magnats, los pares dels quals son homens, sino axi com dit es, presa la heretat feudal, ans poden tots los solius pagesos anar-se'n quant se volran, e lurs fills, lexadas las heretats; aço empero, ço es dexar lo feu, no poden los cavallers ne'ls fills dels cavallers feudataris, pus que hauran presa la heretat feudal, car sempre romanen homens de lurs senyors e son strets, axi com dit es, homenatge fer.

XXXVI. Si algun pot esser hom soliu de dos senyors, e si fembra pot esser vassalla solia, e en qual manera fara homenatge per feu al senyor

Negu pot esser hom soliu de dos senyors de costuma de Cathalunya, ne encara de dret, car axi com dos homens no poden esser senyors de una mateixa cosa per lo tot, en axi no poden haver drets d'[h]omenatge soliu en un mateix hom, car jat sie de costuma de Cathalunya, mort lo vassall soliu d'alcun noble, axi com ara del vezcomte de Cardona, la filla de aquell mort succeesca en lo feu soliu, lo qual aquell pare mort de la dita fembra tenia per lo dit vezcomte. Per lo qual feu aquell mort ere home soliu del dit vezcomte, aquella filla sera vassalla del dit vezcomte; e si s'esdevendra la dita fembra matrimoni fer ab algun cavaller, hom soliu de altre hom noble, ço es a saber del comte de Urgell, e aquella fembra dona al dit cavaller hom soliu d'aquell comte, aquell feu soliu, la qual cosa pot fer aquella fembra per raho necessaria de l'exovar, segons costuma damunt dita. No pora empero aquell cavaller marit d'ella stablir-se hom soliu de aquell vezcomte de Cardona, com sie hom soliu del dit comte de Urgell.

Mas, aquella fembra qui succeix en lo feu segons la dita costuma, romanra vassalla solia del senyor demunt dit, e faent homenatge, fara sacrament de feltat a son

senyor vezcomte de Cardona. Per lo qual lo dit feu te, pus que costuma de Cathalunya approva que filla en feu pot succeir. Mas besament per interposada persona dara al senyor, aytant ben per entreposada persona axi com a vassall servira al senyor, car com feminil offici no sie usar armas, aquella fembra en loc de si trametra a son senyor un hom armat, o mes si el feu o la convinença feudal aço requerra. Aquesta empero obra be pora per altre acabar, si empero lo dit marit d'ella no es hom soliu del dit comte de Urgell, ne encara d'alcu altre, ell sera tengut totas cosas cumplir al senyor del feu, puys que ha rebut en dot aquella cosa feudal. Si empero no ho haura rebut en exovar, e aquella cosa feudal es cosa parafernal, no es tengut lo marit d'aquella si's vol, mas la muller d'aquell ne's tenguda axi com damunt es dit.

XXXVII. *Si lo vassall es tengut segui son senyor a las parts lunys*

Si alcun senyor vol anar a parts fort lunyadas de sarrahins a combatre aquells, pot manar a sos vassalls que'l seguescan, si aquell senyor es tal que haja poder de combatre contra sarrahins. E encara que'ls predecessors seus hajan combatut e acostumat combatre contra sarrahins, axi com rey de Arago, rey de França, rey de Castella e alguns altres princeps, hon aytal senyor pot manar a sos vassalls encara a altres homens seus naturals utils en fet d'armas, que ab ell vajan a las parts dels sarrahins.

Aquell empero, rey es tengut als dits vassalls a las despesas totas, si'ls feus que per ell tenen son pocs, o partida de las despesas restituir, lo qual tot sera lexat termenador a arbitre de bon baro, qui considera la granea dels feus, e granea e longuea del cami.

Si empero lo senyor d'aquell no sie senyor qui haja poder de combatre contra sarrahins, ne haja acostumat ell ne sos antecessors combatre, ne anar contra sarrahins, no son tenguts los vassalls, ne encara alguns homens sens aquell seguir a aquellas parts fort lunyadas, jat sie que'l senyor aquell puxa a ells aquest servey manar contra sos enemies, contra los quals guerra hajes.

XXXVIII. *Quals homens del vassall sien dits homens del princep e quals no, e quinas cosas son tenguts al princep aquests e aquells*

Barons, axi com son comtes, vezcomtes, vasvessors e consemblants e encara altres cavallers simples, qui son vassalls del princep de aquesta terra, han homens alguns sots si per raho dels feus, que tenen per lo princep de aquesta terra, e aquells aytals son homens de aquell princep, axi per dret de feeltat com per dret de general jurisdicció, que aquell princep ha en son regne.

E aquells barons vassalls null temps no poden haver aquells homens contra aquell princep, mas aquest senyor princep pot haver aquells aytals homens contra aquests barons vassalls. Han encara aquests barons vassalls altres homens per raho de alous de aquells vassalls, e aquests homens aytals no son homens del princep, car no son en son poder, en axi que de dret de feeltat o de homenatge sien a ell strets. Empero son dits esser en poder d'aquell princep, per raho de general jurisdicció, la qual ha en son regne, car en tots los homens de aquell regne ha imperi.

Totas empero, las cosas que son en lo regne son del rey, quant a jurisdicció, hon si alcun baro en terra de princep se leva contra aquell princep. E aquest baro mana a sos homens en virtut de sagrament que d'ells ha reebut; que ajuden a ell contra lo princep no son tenguts aquell ajudar, com axi faent greument erra aquell baro, car

crim de lesa majestat comet, hon com axi greument aquell baro erra, los homens d'aquell, los quals encara ha per raho de son alou, no son tenguts aquell ajudar ne el manament del senyor aquells excusa, molt menys son tenguts doncs ajudar los homens que ha per raho dels feus que per aquell princep te, car en las greus cosas, ne aquests ne aquells deuen al senyor obeir, car lo vincle del sagrament a aço no'ls liga, car de lejas cosas nulla es la obligatio.

E aquestas cosas son veras quant alguna cosa no precedent e sens fadiga de dret algun baro se leva contra son senyor. Si empero, aquest princep injustament donava dan al baro vassall seu, tollent-li los feus o alous sens fadiga de dret, lavors lo baro, fadiga de dret primerament trobada en aquell senyor seu, pot manar a sos homens de l'alou que li ajuden contra'l princep aquell, si sobre aço levant-se contra aquell, volra si deffendre. E aquells homens seus de l'alou son tenguts aquell senyor vassall del princep ajudar, axi com es costuma de Cathalunya.

XXXIX. *En quinas cosas son tenguts al princep los homens, los quals han los barons axi de alous lurs com encara altres naturals lurs o de ells*

Si algun baro del rey de Arago, axi com comte de Empuries o algun altre baro de aquell rey ha guerra contra algun vehi seu, qui no sie de la terra del dit rey, ço es a saber contra Naymaric de Narbona, lo rey empero de Arago e comte de Barcelona ha guerra contra lo rey de Castella o sarrahins, volents ocupar o tolre lo regne de Valentia o alguna altra terra sua, el dit comte de Empuries mana a sos homens que ajuden aquell contra'l dit Aymaric de Narbona, lo rey empero demunt dit mana aquells homens del dit comte que ajuden a ell contra lo dit rey de Castella, volent subjugar la sua terra o contra sarrahins, volents aço mateix fer, e alguns de aquests homens son homens de alou del comte demunt dit e alguns empero de feu, lo qual per lo dit rey de Arago te aquell comte. Tots aquests homens, axi d'alou com de feu, com encara homens naturals del dit comte son tenguts en aytal cas al rey de Arago obeir, e no al dit comte, com los homens d'aquell appellats per publica utilitat a major cadira, excusatio han a menor cadira, car publica utilitat es prefferida a la privada, e axi son tenguts los dits homens obeir en aytal cas al rey e no al comte, car lo rey appella aquells perque'l regne no sie subjugat o no perda aytal terra. E axi appella aquells per be de la sua terra, e per be public del regne; e axi mana als dits homens per raho de la terra, ço es a saber de son regne, del qual administratio porta.

E axi, aquests son tenguts combatents per la terra, obeir al manament del rey, e en aytant son a aço obligats, que encara deffenent la terra, legut es contra pare venir e aquell ociure en aquest cas, si lo pare vendra contra'l rey. E en aquest cas, ço es a saber, per la terra combatent legut sera als dits homens venir contra lo manament del comte senyor de aquells, majorment car aquell rey fa manament per raho de publica utilitat, e publica utilitat es preferida a la privada. E jat sie los dits homens per doble dret lo comte de Empuries alligats tinga ço es a saber de jurisdicchio, lo qual ha en aquells e per dret de homenatge, empero no contrasta aço, que per doble dret es degut al comte, car una efficax raho be pot vencer dues rahons mens efficaces; empero no's pot negar que los dits homens no sien mes tenguts obeir al manament del comte de Empuries, que del rey si lo rey los appella per raho d'algun negoci, que no toca's publica utilitat, ne contrastaria encara que appellats son a major cadira, ne encara que'l rey major sie simplament que'l comte, car no es vist esser major per sguardament dels dits homens, ans lo comte es major per sguardament de aquells, car aquell rey no ha los dits homens obligats sino per un dret, ço es

a saber per dret de general jurisdicció. Lo comte empero ha aquells per doble dret alligats, segons la jurisdicció que ha en ells e per dret de homenatge, axi com dit es.

XXXX. Que'l senyor superior no puxa comprar feu o castlania inferior, qui's ten per son vassall en aquell castell

Si en alcun Castell seran apres lo senyor sobira dos castlans, hu apres altre, el primer castla tendrá lo Castell per lo senyor sobira, faent a ell homenatge; el segon castla sera qui ho tendra per lo dit castla primer faent a ell homenatge per aquella castlania o feu.

E aquest jusa castla volra vendre al senyor sobira la dita castlania, la qual per lo primer dit castla te, no pot aquell senyor sobira de dret, us e observança e costuma de Cathalunya comprar aquella jusana castlania, car si ho fehia seguiries d'aquen hun circuit, de dret e observança de Cathalunya reprovat, car lo dit primer castla es tengut al dit senyor sobira fer homenatge per aquell castell o feu, e aquell senyor sobira es tengut fer homenatge per aquell castell o feu al dit primer castla son vassall; e axi aquell senyor sobira seria feudatari o vassall de son fevater, o vassall en aquell mateix castell o feu, e axi ell mateix seria millor de si mateix, la qual cosa seria no covinent, car si vassall faes homenatge a aquell senyor sobira, aquell senyor sobira seria millor de son vassall. Mas si aquell senyor sobira faria a son vassall homenatge per raho de dita compra del feu o de la castlania jusana, aquell vassall seria millor que'l senyor sobira, la qual cosa es no covinent; e per ço lo senyor sobira no pot, de deu comprar aytal feu o castlania jusana.

Si empero aquell segon vassall volra vendre lo feu, lo qual te per lo primer vassall, al senyor sobira per alou franc, pora aço fer aquell primer vassall per lo qual te aquell venedor aquell feu, atorgant e fermant que per alou sie venut. Axi com feu lo rey en Pere pare del rey en Jacme, qui tenia per la Seu de Barcelona las leudas de la ciutat de Barcelona en feu; e per aquell rey en Pere tenia las matexas leudas en feu en G. de Mediona, lo qual G. vene per alou franc a Berenguer, bisbe de Barcelona, senyor sobira de aquellas leudas, la qual venda feta per franc alou al senyor sobira, lo rey en Pere per lo qual dit G. las tenia, confirma ab publica carta.

XXXXI. Si parent de part del vassall mort sens fills presa la heretat feudal, pot esser fet home del senyor del feu, e dins quant temps deu venir devant lo senyor del feu ell o altre del vassall mort

Si algu vassall no havent fills sino havent agnats, morra intestat, e aquell agnat succeira a aquell vassall sens testament, aquell agnat puys que la heretat del dit vassall axi mort ha presa, fet es hom del senyor del dit vassall; e es tengut a ell renovellar lo homenatge e fer feultat, car axi com a tots los creadors del dit deffunct es tengut. Per ço que la heretat ha presa, axi es tenguda al senyor del feu per dret de homenatge, per ço que la heretat ha presa e representa la mateixa persona del deffunct.

E aquest agnat vinga al senyor del feu per lo qual feu se diu tenir, e diga: «*Senyor, jo son hereu d'aytal vassall vostre deffunct, qui un feu tenia per vos, e ara esdevengut a mi, e vull a vos fer homenatge e feultat renovar*». Cert si lo senyor reeb aquell en hom, el feu li haura donat, si puys se esdeve, que vinga altre qui's diga pus proisme, y en veritat es pus proisme y tal que puxa succeir en lo feu, la receptio la qual feu lo senyor del primer no perjudica al vinent apres, car sots conditio es vist aquell sen-

yor aquell hom haver reebut el dret del feu haver jutjat, o del feu aquell haver investit, si pertany a ell o pertany devia a aquell dit feu.

Si empero aquell agnat, o encara pus proisme dell vassall deffunct ab testament o sens testament, no vindra dins congruo temps devant lo senyor del feu a renovar lo homenatge e la feultat; es a saber, dins un any e un die, mas apres aquell temps vendra si al senyor plaura perda lo feu; si empero no plaura al senyor que perda lo feu, no'l perdra; ans demanara contra aquell hereu que conega aquell senyor, pusque ultra l'any e'l dia tenc lo feu.

E aquesta es la costuma general de Cathalunya, ço es a saber: que quisqui sera hereu del vassall deffunct, o ab testament o sens testament, deu aquell hereu venir devant lo senyor del feu dins lo any e'l die aparellat renovar o fer homenatge e feultat al senyor del feu; e si no u fara, perda lo feu, si al senyor plaura, axi com demunt dit es. Si empero lo dit hereu dira que dexa lo feu al senyor, axi que per renunciatio o per desertio del feu, vulla squivar que al senyor del feu no faça homenatge de dret; e de costuma rahonable no pot per aytal desertio deslliurar-se, car aquella matexa persona reputa del deffunct, pus que la heretat feudal ha presa, e aquella per tant de temps ha tenguda, car axi com lo deffunct vassall no podia en vida si desliurar de l'homenatge, lexant lo feu sens voluntat del senyor, axi lo hereu qualque sera no pora lexant lo feu liberar-se de l'homenatge, perque no'l faça al senyor del feu, pus que ha presa la heretat del mort vassall del senyor d'aquell feu, e aquella ha tenguda per lo temps demunt tatxat. Car aquell hereu es tengut renovar feultat, faent homenatge al senyor del feu per la persona del deffunct, lo qual feultat promes a aquell senyor per raho d'aquell feu, com aquella matexa persona sie feta ab lo deffunct. E jat sie que sie dit axi com demunt que es tengut renovar feultat al senyor, no empero es promesa de novella feultat, mas alcuna renovatio d'antic homenatge.

XXXXII. *En qual manera fellonia comesa al senyor per lo vassall puxa noure al fill del vassall o no, que'l fill no succeesca en lo feu*

Fellonia al senyor del feu comensa per lo vassall pot noure al fill del vassall, o no pot, car si lo feu comença per lo pare de aquell vassall cometent fellonia, es a saber: car a aquell vassall la cosa feudal fo donada novellament, o ell compra aquella cosa feudal, e axi en ell comença aquell feu; en aytal cas, la sua fellonia noura al fill, car en aytal feu no pora succeir lo fill sino per la persona de son pare, hom, axi com per la fellonia la qual comet lo pare vassall contra son senyor, es foragitat del feu, axi son fill sera foragitat.

Si empero lo feu no comença del para del fill, mas de l'avi d'aquell fill del vassall comença esser feu, lavors, si l'avi vivint, lo dit fill del vassall errant no sera concebut, en aquest cas la fellonia del dit vassall noura al fill, car per la persona de l'avi no's pot apropiari en aquest cas ninguna cosa, com entre aquell fill e son avi no sien estats neguns drets de consanguinitat.

Si empero, lo avi vivent lo dit fill fo concebut, e pus lo vassall pare del dit fill comes fellonia contra'l senyor del feu vivent l'avi, lavors no noura al fill d'aquell vassall la fellonia, la qual comes aquell vassall, car per la persona del pare cometent la fellonia no vol lo fill esser rebut al feu. Mas per la persona de l'avi, hon en aquest cas axi sera com si lo errant no fos en lo mig. Si empero l'avi mort, lo dit vassall ha comesa fellonia a son senyor, en aquest cas la fellonia d'aquell nou al fill d'aquell vassall errant, car en temps de la mort de l'avi del dit fill, lo vassall pare d'aquell fill era pus prohisme e capaz, hon aquell vassall succeeix en lo feu lo fill foragitat,

com sie pus proisme en grau. E aço es veritat, si lo dit vassall pare del dit fill he presa heretat de son pare avi del dit fill vassall ha presa la heretat de son pare avi del dit fill vassall; en altra manera, si lo vassall cometent la fellonia, pare del dit fill, rebuja la heretat o no la ha presa, lavors poria lo fill demunt dit succeis a l'avi, e per la persona de l'avi haver lo feu, no obstant la fellonia comesa per son pare. Mas per persona del pare cometent fellonia no pot aquell fill succeir en lo feu com aquell errant sie foragitador.

XXXXIII. *Quins e quants son los drets que'l senyor ha en son home*

Si alcun ha hom, vassall soliu, aquell senyor soliu a si sa propia jurisdicció, per raho de l'homenatge en aquell seu home soliu; car per ço com aquell vassall es hom soliu d'alcun senyor, per ço es sotmes a la jurisdicció d'aquell senyor soliu, e aquell senyor soliu es jutge de aquell, e tots los bens d'aquell soliu vassall los quals no ha de altre en feu, son a aquell senyor soliu sotsmessos per raho de jurisdicció, jat sie que aquells bens no tenga d'aquell senyor soliu per raho del feu; car, pus que la sua persona sotsmes principalment al seu senyor soliu, par que tots los seus bens sie vist haver sotsmesos. No es, empero, a entendre que per aço aquell senyor haja en aquell seu hom soliu mixt o mer imperi, axi com lo princep de la terra, jat sie que haja en ell jurisdicció, e en las suas cosas, axi com dit es.

Si, empero, lo senyor aquell no es soliu senyor d'aquell vassall, ne lo vassall es d'aquell soliu hom, en aytal cas lo senyor en son hom no soliu no ha jurisdicció sino aytant com se esten lo feu que per aquell senyor te. Car aquesta es la differentia entre hom soliu e hom no soliu: car hom soliu principalment se estreny per raho de la sua persona, jat sie que alguna cosa, que es apellada feu soliu, per raho de remuneratio entrevenga; hon, axi principalment en sotsmetent la sua persona, per raho del feu soliu, tots los bens sotsmete a son senyor, no dic per raho del feu soliu, jat sie que aço pogues fer, mas per raho de jurisdicció. Mas hom no soliu no obliga la sua persona per raho del feu no soliu, hon per la sola contemplatio del feu no soliu, sotsmes la sua persona tant solament. E axi es fet sotsmes a la jurisdicció del senyor no soliu solament per raho d'aquell feu, en quant se esten axi que aytant quant sobre aço fa lo general en totas cosas, tant faça lo special en son cas.

Item, no pot lo vassall moure actio famosa contra'l senyor, ne aquell apellar en dret, sens venia.

Item, accusar no pot son senyor, si doncs no proseguia injuria de si o dels seus.

Item, deu lo senyor ajudar contra sos enemics, e aço es ver, que son senyor es tengut ajudar contra tots, exceptadas algunas personas, ço es a saber: pare contra fill, net contra avi, e axi per lo contrari; car lo senyor no pot manar a son hom que contra aytals personas aquell ajut, car aquestas cosas se farian contra bonas costumias.

Item, lo vassall deu la vida del senyor prefferir a la sua vida propia; car si lo senyor deu fer batalla ab altre, perque algu vol provar per batalla contra aquell senyor que havia comes crim de lesa majestat, o altra cosa, certament lo dit senyor pot manar a l'hom e al vassall seu que per ell se sotsmeta a batalla, com son hom dega la vida de son senyor prefferir a la sua vida.

Item, lo hom o'l vassall deu donar a son senyor, freyturant, aliments; car en altra manera, si no u fehia, en aytal cas fos vist aquell voler matar.

Item, no pot lo vassall vendre lo feu, lo senyor no request; request, empero, lo senyor, si'l senyor no volra comprar lo feu, pora lo vassall a altra vendre, de sa conditio o de millor conditio; car si el vassall venedor es cavaller, deu vendre a ca-

valler de sa conditio, no a burges, ne encara a cavaller de jusana conditio. E si u feya, lo senyor no es tingut lo burges o cavaller de jusa grau o conditio rebre en hom. E axi lo senyor porie lo feu ocupar si lo vassall aço fehia. O si no volia lo senyor ocupar, porie aquell senyor elegir aquell venedor, encara esser son hom; car per aytal subrogatio ço es a saber venent a burges o a aytal que no sie semblant a ell, per aquest aytal subrogatio no es vist de l'homenatge deliurat. Car cove, de costuma de Cathalunya, e encara de dret, que subroguen comprador de sa conditio, o de millor, no jusana.

Item, lo feudatari no pot, de rigor de dret, forçat lo senyor, e encara no volent aquell senyor comprar, alienar lo feu; car en homenatge no pot substituir comprador. Car aquell qui comprara lo feu, cove que sie subrogat en homenatge, car la cosa tostemps passa ab son carrec, ço es a saber: faent homenatge, renovant feultat, fermar dret quant quequant request sera del senyor, e ajudar aquell contra'ls enemics, e altrás obras faent al senyor, las quals feudatari es tengut fer al senyor.

Item, si'l vassall venedor es soliu vassall d'aquell senyor per lo qual te lo feu, lo qual vendre vol, covense que'l comprador sie fet soliu vassall d'aquell senyor per lo qual es tengut aquell feu; en altra manera, no pora el vassall vendre lo feu si no plaura al senyor. E axi es de costuma, la qual se acorda a egualtat, puys que'l senyor no vol comprar lo feu, aquell vassall pora vendra a hom de sa conditio, o de millor, axi com dit es.

Item, si algu vassall o feudater no vol los serveys donar al senyor seu, axi com es tengut, aquell senyor pot, per propria autoritat, d'aquell vassall seu lo qual es cert esser son hom, los serveys de l'homenatge, en sa cort requerir, axi com lo pare pot aquell qui es cert esser fill seu per autoritat propria corregir. Si, empero, no es cert aquell feudatari esser hom d'aquell que demana los serveys, e aquell del qual es demanant se te per franc, axi es com si no fos feu, en lo qual cas lo senyor no pot assi mateix dir, dret, mas recorredor es a jutge ordinari.

Item, quant quequant contentio sera entre lo senyor e lo vassall o feudatari, las paraulas e las covinenças, las quals en donar lo feu son interposadas, son sguardadoras e atenedoras, e segons aquellas covinenças es la contentio determinadora.

Item, com alcun baro o senyor dara feu a alcun, e diu axí: «*Atorc a tu, aytal e als hereus teus aytal feu*», no deuen aquells, en aytal cas, succeir a d'aquell feudatari, sino los hereus de son cors devallants; car lo senyor axi donant, de aquells solament es vist cogitar, e no dels altres que no son de son cors, deffendents de aquell a qui axi es atorgat lo feu.

B²

LOS CASOS EN LOS QUALS LO SENYOR NO ES TENGUT, SEGONS LOS USATGES DE BARCELONA E OBSERVANCIA DE CATHALUNYA, RETRE LA POSTAT PRESA DE CASTELL, NE EMPARAMENT DE FEU A SON CASTLA O VASSALL, COMPILATS PER DIT PERE ALBERT

I. Lo primer cas es quant lo vassall contradiu al senyor fermar dret o fer homenatge, e lo senyor, per aço o per altra fadiga de dret, per força haura presa la

² El texto aparece publicado en las tres recopilaciones de derecho general catalán, de 1495 y 1588-89, y 1704. En nuestro caso seguimos la última: *Constitutions y altres drets de Cathalunya*,

postat del castell. La doncs no es tengut retre la postat, o encara altra feu, si per aço sera estat emparat, entro que li haja fet dret, e li haja restituidas totas las despesas, las quals lo senyor haura fetas en la aprehensio del castell e custodias d'aquell, o las quals encara haura fetas en emparar lo feu.

II. Lo segon cas es si lo senyor ha guerra ab aquell vassall, o ab alcun altre; car la doncs ha obs aquell castell en aquella guerra aquell senyor no es tengut, mentre aquella guerra duradora, retre la postat presa al vassall.

III. Lo tercer cas es quant lo castla contradiu dar la postat al senyor de son castell, axi com la li deu dar, e lo senyor haura pres per força lo castell e tots los feus que per raho de aquell castell lo dit castla ten, ladoncs no es tengut aquell senyor retre lo castell, ne aquells feus, entro lo castla li haja esmenat totas messions e los damnatges que lo senyor haura sostenguts en aprehensio de aquell castell, e en la guarda, e encara entro que li haja assegurat ab jurament e ab instrument public, que d'aqui avant la postat de aquell castell no li sie contradita.

IV. Quart cas es si lo castla o vassall haura contradit al senyor fer lo servey que li es tengut fer, segons son poder o segons la covinença, e lo senyor, per aço, li haura emparat lo feu, o presa postat. Lavors no és tingut lo senyor retre a ell lo feu o la postat, entro que lo servey perdut o fallit li sie en doble esmenat, e be assegurat que d'aqui avant no li sie contradit.

V. Quint cas es si lo vassall anant en batalla ab son senyor, lexara aquell viu en batalla e fugira, o, altrament, ab falsa manera li defallira en batalla. Lavors, per aço, pert lo castell e tots los feus que per el te; e lo senyor en tal cas, no es tengut a ell retre los dits feus ni castell.

VI. Sise cas es si aquell vassall son senyor superbiosament haura desafiat, o son feu li haura lextat. Lavors lo senyor pora emparar a ell totas cosas que per ell te, ne es tengut retre-li aquellas cosas, entro altra vegada li haja fet homenatge, e li haja fermat dret, e esmenada per sagrament la deshonor que li haura feta.

VII. Sete cas es si lo senyor per alguna certa part de l'any, ha a tenir lo castell, segons covinença feta entre aquell senyor e'l castla del qual castell es donada e ell la postat, e deu dies apres la receptio de la postat, dins los quals deu esser retuda la postat al castla, segons costuma de Cathalunya, seran esteses entro al temps que lo senyor ha a tenir lo castell segons la covinença compresa en lo conventional instrument. Lavors no es tengut lo senyor retre la postat dins aquell temps conventional, pus que dintre los dits deu dies haura començat lo temps conventional en lo qual aquell senyor ha a tenir lo castell; mas, finit aquell temps conventional, es tengut retre lo castell, si doncs alguns dels desus dits casos prohibints retre la postat no y concorrien.

VIII. Lo vuyte cas es si lo vassall haura menyspreat son senyor, e ab gran despit, menyspreu e superbia lo haura desafiat. Aquell vassall deu perpetualment perdre, sens speranza de restitutio, tots feus e beneficis que per aquell senyor te e ha, ne nunca los pot recobrar, si doncs lo senyor, de gratia, restituir no'ls li volra; e encara, si aquell vassall ha alguns bens, mobles o immobles, que no sien de feu, e

Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. II, Lib. IV, Tit. XXX, pp. 341-342. Edición reimpresa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995. El mismo texto por Josep ROVIRA, *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*, pp. 200-204.

request, haura differit ans del delicte, o haura menyspreat servir a son senyor, axi com ere tengut, perdut lo feu per dit delicte, de aquells bens qui no son del feu deu retre a son senyor lo servey que fer haura perlongat o menyspreat.

VIII. Item, altre cas en lo qual lo senyor rey se pot retenir la postat, es quant algun dels magnats, o cavaller algu, o altra qualsevol persona, convengut per lo senyor rey o per son veguer, sobre restitutio de Pau e de Treva, o del bovatge, penyoras posar no volra; si lo senyor rey, o lo veguer seu, rebra per ço la postat del castell lo qual te per lo senyor rey, no es tengut lo senyor rey, o lo veguer seu, restituir la postat, tro que aquell qui lo mal haura fet, haura esmenat tot lo malfeyt e el damnatge, e el destric que d'aquen a ell se esdevendra, segons que aquestas cosas son haudas en la constitutio de Pau e Treva la qual comença «*Si algun dels magnats*».

d) Usos y costumbres en servidumbres prediales

41. COSTUMBRES SOBRE SERVIDUMBRES PREDIALES Y URBANAS (*ORDINACIONS DE'N SANCTACILIA*), S. XIV

Compilación de costumbres que fijan el régimen jurídico de las servidumbres prediales urbanas y rústicas de la ciudad de Barcelona, y que por la práctica se introducen en todo el Principado (excepto en el territorio de Tortosa, donde existe un cuerpo normativo propio según sus Costumbres). El texto, como informa su prólogo, es sancionado por el rey Jaime, aunque ignoramos si el I o el II. No obstante, el texto que conocemos proviene de una edición realizada en el s. XIV por un jurista llamado Sanctacilia; por su nombre precisamente se la denomina vulgarmente como *Ordinacions de'n Sanctacilia*.

A¹

Consuetuts de la Ciutat de Barcelona sobre las servituts de las casas e honors, vulgarment ditas de'n Sanctacilia².

En nom de Deu sie, aquestas son las ordinations que lo senyor rey en Jaume, de bona memoria, ha fetas en la Ciutat de Barcelona, ab consell dels prohomenes de la

¹ El texto aparece publicado en las tres recopilaciones de derecho general catalán, de 1495 y 1588-89, y 1704. En nuestro caso seguimos la última: *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. II, Lib. IV, Tit. II, Capp. I, pp. 93-98. Edición reimpresa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995. Existen diversos manuscritos y ediciones del texto en catalán y traducido al castellano, con numerosos estudios. Destacamos los del Instituto de Historia de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya, la Biblioteca Nacional de España, la Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, y en la *Bibliothèque Nationale de París*; a ellos hay que añadir numerosas ediciones impresas desde 1625, entre las que cabe citar la de José PELLA FORGAS, *Tratado de las relaciones y servidumbres entre las fincas, examen especial de las Ordinaciones llamadas de Sanctacilia*, J. Espasa, Barcelona, 1901, Apéndice III, pp. 140-154 (su traducción al castellano, en Apéndice IV, pp. 155-165, precisamente a partir de otra realizada por la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona); y hay una segunda edición de la anterior ampliada (con la parte correspondiente a la Compilación de Derecho Civil Especial de Cataluña, de 1960), publicada por Bosch Casa Editorial en 1969, a cargo del hijo del autor, Ramón Pella.

² Según parece, sería Jaime de Sanctacilia, ciudadano de Barcelona, documentado como árbitro entre los años 1329 y 1331 (José PELLA, *Tratado de las relaciones y servidumbres*, pp. 18-19).

Ciutat ab tots aquells savis qui en la sua Cort eren e a be, e a bon stament de la Ciutat, e a pau e concordia de totes las gents qui aqui son, e per tots temps aqui habitaran. E aço fan com los morabatins foren ordenats a totes las honors a pagar per cens, per quiscun morabati nou sous barcelonesos³.

1. *De atans en paret*

Primerament, tothom puxa haver atans en paret propria o comuna, en paret pres de son vehi de lonc, e de traves, e exceptada luernera que aqui havia posseïda per trenta anys en sana pau e sens contrast, de aquell e dels seus.

2. *De luerna*

Item, que si la haura posseïda per trenta anys o la haura ab carta, e lo vehi hi vol haver atans obrant, que se n'ha alunyar de la dita luerna o luernas per quatre pams de destre en cayre.

3. *De paret mitgera*

Item, que ningun hom no puxa carregar en paret que son vehi haura feta, si be lo sotol es mitger, entro que haja pagat en tota aquella paret o parets la meytat del preu que haura costat, o ab ell se sie avengut.

4. *De aygua pluvial*

Item, que tothom puxa gitar aygua pluvial en la carrera.

5. *De ayguas de celler*

Item, dehim que tothom puxa gitar en la carrera ayguas de celler, mas que no sien en celler que sie taverna publica sino tan solament aquells qui han celler de lur vinyas.

6. *Aygua per paret mitgera*

Encara que ningun home no puxa passar ayguas per tramuja, ne per canons, ne per canals de teulas, ne per canals de ollas en paret mitgera menys de voluntat de son vehi.

7. *Del mateix*

Encara que ningun home no puxa encastar en paret mitgera canons de nenguna manera, per discorrer ayguas bellas ni sutzas, sens voluntat de son vehi, si doncs la hu de aquells no n'hi haja.

8. *Del mateix*

Encara, que si ningun home passara aygua de ninguna ayguera pres de paret de son vehi, sie mitjera o propria de aquell, que haja de fer una filada de pedra e de morter entre la ayguera e paret e fonaments de aquella.

³ Por esta remisión a la época en la que un morabatín equivalía a 9 sueldos barceloneses, se presume que es Jaime II quien sancionaría este texto (José PELLA, *Tratado de las relaciones y servidumbres*, pp. 12-17).

9. *De recs de ayguas*

Encara que si ningun hom haura de dar passatge a aygua per menar a algunas honors, que haja a lexar spay o carrera de dos pams e mig de destre, ultra lo rec hon la dita aygua passara, qui sie apres.

10. *De passatges*

Encara, que ningun home no puxa allegar possessio de trenta anys de cosa qui faça passatge en alberc, o casas de son vehi en tapies ni en parets de rajola, ne de postat qui faça passatge no guanye possessio.

11. *Vista en so de altre*

Encara, que ningun home no pot haver vista sobre altri, si abans no guarda en so del seu.

12. *Cloenda de terrat*

Encara, que si dos vehins son eguals en terrat, que abdosos se hajan tencar mitgers, ab tal manera que passatge, ne vista no sie de l'hu a l'altre.

13. *De paret mitgera*

Encara, que si nengun vehi de l'altre, haura pres lo gruix de la paret qui sera mitgera e l'altre vehi volra obrar, e aquella paret de rajola no li es fort, que la haura ha desfer e fer paret ledesma, la rajola sie de aquell qui feta la haura.

14. *Vista en so de altre*

Encara, que ningun home no pot allegar possessio de nenguna vista que reba de part del cel o part de son vehi, si doncs empero luerna no es, que haja posseida per trenta anys.

15. *Del mateix*

Encara, que vista de creueras de nenguna raleix de tancament de taulada, ne de croeras fetas en rejola, no's pot allegar possessio.

16. *De torras*

Encara, que nengu no pot allegar possessio de torra per raho de l'atans que la costuma ha que va de dotze palms de spay, de no acostar al sostre sobira, si la torre haura merlets; e si no haura merlets o murets, si doncs no era torre del mur, no's pot alegrar de la costuma per las altras torras dins la ciutat e defora lo burc, si lo vehi vol pujar pus alt que'l sobira sostre de aquell, se haura de lunyar deu palms.

17. *Del mateix*

Encara, que ninguna torra no por haver aquest privilegi de acostar-se deu palms, si be haura murets, si la torra no es en carrera publica al sobira sostre.

18. *Del mateix*

Encara, que ningun hom que haja pres lo tou de torra a torra del mur de la ciutat, o en aquella paret que haura feta, o volra fer vista o finestras, o badador sobre sos vehins, que no's pot fer perque no's pot alegrar del privilegi que ha lo mur de la ciutat, ne las torras qui han vista o badador sobre los vehins, qui son apres del vall, car no es mur ni es torra.

19. *Bassa*

Encara, que si ningun hom fara bassa pres paret de son vehi, que haja de fer alambor de pedra e de morter de un palm e mitg, tan alt com los fems, e laygua de la bassa pujaran.

20. *Luerna*

Encara, que nengu no puxa guanyar possessio de luerna que haura feta en buyals de tapias, per vista que non reba de part de son vehi.

21. *De telers de teixir*

Encara, que ningun hom no pot fermar telers de texir de nengun drap de lana, ne de li, ne de canam, ne de coto ne paret qui sie migera ab son vehi ans se n'ha lunnyar un palm, perque lo colp dels telers no sira en la dita paret.

22. *Tanca de alberc*

Encara, que tothom sie tingut de tancar-se ab son vehi en l'alberc en tres tapias d'alt, e lo sotol sie mitger de la terra.

23. *Tanca de ort*

Encara, qui's volra tancar en ort ab son vehi que li ha ajudar de dues tapias d'alt e lo sotol que's seu miger, e no sie tingut de pagar si doncs no roman tancat.

24. *Salaris de destredors*

Encara, que si ningu volra regonexer camp o vinya que haura comprat a mujades, que pac lo salari dels destredors o partidors mitg per mitg, ço es, lo venedor e lo comprador sis sous per mujada. E si volran fer miges mujadas, deuen donar quatre sous per quiscuna mujada; e de dues mujadas en sus, en tro al vespre dos sous per menjar a quiscu dels destradors o partidors. E si los fan anar destrat fora lo territorio, que'ls hajan a donar cavalcaduras.

25. *Salaris de stimadors*

Encara, que si ningun hom vol stimar honors, camps o vinyas, o albercs o censals, que haja a donar de mil sous sinc sous, e aquells qui las honors stimaran, deu sous.

26. *Plantar arbres*

Deuets saber que ningun hom no pot plantar arbres apres de son vehi, en camp ne en vinya, ne en ort, alber, ne salzer, ne ladoner, ne olivera, ne noguera, ne morer, ne negun arbre qui puig ultra tres destres d'alt, sino lunny de son vehi e dins lo seu dotze palms de destre.

27. *Del mateix*

Encara, que nengun de aquests arbres no sien plantats spessos, ans haja de la un a l'altre de dos destres en sus, per ço que no puxan tolre lo sol a la honor de son vehi.

28. *Del mateix*

Encara, que tot arbre qui's plant en ort o en vinya, o en camp, que's deu lunyar de la honor de la pecessio de son vehi tant que com engruxira que y haja sis palms de destre complits, sino que l'haura arrancar si per lo vehi n'es request.

29. *De tiras*

Encara, que tothom qui plantara tiras pres de son vehi, que se n'haja alunyar tres palms de destre, e que la tira sie entriada spessa.

30. *Del mateix*

Encara, que son vehi de aquell qui haura plantadas las tiras, ne haja a plantar semblantment que aquell haura fet, si per ell ne sera request, per ço que muls ne altrás bestias no li gasten las suas tiras que plantadas haura.

31. *De vendre y tallar arbres sens licentia del senyor directe*

Encara, que tothom pot plantar arbres de diversos linatges, e vendre e tallar albers e noguers e ladoners en son ort e en son camp, que no ha de demanar lo senyor per qui u tindra, ne res donat del preu que haura ab rael, ne menys de rael, si doncs, lo senyor ab carta no so ha retengut.

32. *De olivera vehinal*

Encara, que tota olivera que sia posada per trenta anys, e jaura sobre la honor de son vehi a plom, que de la faxuria o dret de la honor de aquell qui demanara envers lo cel a plom, tocaran per sis palms de destre, aytant com puxa tocar las brancas, o rayls de olivera que tot se'n deja tallar.

33. *De arbre que fa escala*

Encara, que si ningun hom haura alber o ledoner, ne noguera, ne res que fassa escala a paret de son vehi, que reta escala o pujador que sie arrenecat o tallat tot; e que'n sien talladas brancas per hont hom se pogues posar o pujar.

34. *Del mateix*

Encara, que si lo dit arbre haura temps que sie prescrit, pus que casas s'i façan, ne tancadura de tapias, que sie tallat.

35. *De alambor de ort*

Encara, que si ningun hom fara ort apres de paret de son vehi, en alberc o en casas, que haja ha fer paret de un palm ab bon morter, entre la paret e lo ort per tal que las parets no's consuman, e que sie pus alt que l'ort un palm.

36. *Mur de ciutat*

Encara, que si ningun hom vol obrar apres del mur de la ciutat, que se n'ha alunyar del mur deu palms de destre, e de la torra dotze palms del single amunt.

37. *Del mateix*

Encara, que ningu no pot haver atans al mur de la ciutat, si no ab paret burçega en tro al single, de aqui avant haura-se'n a lunyar de las torras dotze palms, y del mur deu palms.

38. *De tancas*

Encara, que ningun hom no pot destrenyer son vehi en vinya ne en camp, de tancar ab tapias, sino en casas o en ort, qui's rec, e que aquell romanga tancat.

39. *Atans de paret mitgera*

Encara, que tothom pot haver atans de lonc, e de traves en paret de son vehi, si be se es sua de aquell qui vehi sera, e feta la haura.

40. *Del mateix*

Encara, que en paret propria ni comuna, no's deu carregar en tot, ne en partida fins haja pagada la meytat, si be lo sotol es mitger.

41. *Finestra o luerna*

Encara, que en paret propria ni comuna no's deu fer finestra ni luerna, envers la paret de son vehi, si doncs ab ell no ere avengut ab carta.

42. *De gotis*

Encara, que si algu haura socanyal ne de gotis sobre honor de l'altre, e aquell remoura obrant, que haja perduda tota aquella servitut, que james no li pot tornar.

43. *Tancas*

Encara, que si ningu sera request de tancar ab son vehi que ha a metre la meytat del sotol de la terra, e si ell no roman tancat axi com ell mateix qui ho requerra, que no li es tengut de res a pagar en tro que sie tancat, axi com aquell sera selvant lo sotol de la terra que y deu metre la meytat, ço es a saber, en ort.

44. *Paret mitgera*

Encara, que en casas tro tres tapias d'alt e lo sotol sie mitger.

45. *Bassa*

Encara, que si algu volra fer bassa pres paret de son vehi, faça alambor de pedra e de morter, de un palm e mig, e pus alt que la terra o fems no sera un palm.

46. *Finestra*

Encara, que ningun no pot fer finestra en paret pres de son vehi a canto si l'altre n'i haura; e si l'altre n'i haura, que s'haja alunyar de aquella e del canto sis palms de destre.

47. *Incendi*

Encara, que per foc qui's prena de una casa en altra, del dany que'n sofira no'n sie tengut la hu a l'altre, car es cas fortuit.

48. *Inundacions*

Encara, que dans de ayguas de rieras ne de torrent qui sclatan de la una honor en altra, que si dany li n'esdeve, no li es tengut de esmena de aquell dany que n'haura sostengut, per ço com es cas de accident, que Deu dona.

49. *Dany donat per enderroc*

Encara, que per alberc o tarrat, o per taulada o per qualque paret qui cayga sobre casas o altres honors d'altri, per gran dany que y do, no li'n sie tengut de esmena, si doncs no li havia protestat ab carta.

50. *Luerna*

Encara es costuma que luerna deu haver de lonc de dos palms tro en tres, e deu haver de ample de la paret hont reb la lum mig palm de destre, sino no es dita luerna.

51. *Del mateix*

Encara, que si algun haura posseida luerna o luernas, e aquell de qui son las tancara o las fara tancar, e puix las volra obrir, que ha perduda tota la servitut e possessio que ja mes no la pot obrir.

52. *Margens*

Encara, que en las honors qui son entre dos vehins, que los margens son de la honor sobirana.

53. *Arbre que fa escala*

Encara, que si algun vehi sera pres la paret de son vehi, e lo hu de aquells haura feta casa o casas, e en l'ort de son vehi haura alguns arbres que façan escala per a pujar, que los haja a tallar que no pot allegar possessio.

54. *Pous*

Encara, que tothom pot fer pou pres la paret de son vehi, lunyant-se dels fonaments dos palms de destre.

55. *Forn de ollas*

Encara, que tothom pot fer forn de ollas a coure e de gerras, pres la paret de son vehi, lunyant-se de la paret tres palms de destre, e que faça en aquells tres palms altra paret.

56. *Tanca en riera*

Encara dehim, que a riera seca qui no correra tot lo any, pot hom fer tanca en las honors qui aqui afrontaran, no strenyent lo dit passatge de la aygua.

57. *Rec*

Encara, que tothom qui aygua men riba paret de son vehi per regar algunas honors, deja fer de pedra e de morter una fila, alats de la paret hont l'aygua passara; e pus alt que l'aygua que aquent passara, per tal que las parets no's puxan destruir.

58. *Tanca de tarrat*

Encara, que com dos vehins e mes seran en la ciutat de Barcelona eguals en tarrats o en tauladas, que aquell qui primer pujara obrant, se haja a tancar que badador sobre aquell o aquells no haja.

59. *Que servitut amagada sie denunciada al comprador*

Encara, que tothom que vena casas o albercs, deja dar e mostrar qualque servitut aquell alberc sofferra a son vehi. Que la servitut sie cuberta o amagada, e que no la puxa hom veure; e si no ho denuncia, haura star a dita de aço que menys valeda per aquella servitut, a coneguda de personas expertas.

60. *Torra*

Encara, que ningu no pot allegar atanç de torra alguna, que'l vehi se n'haja alun[y]ar si la torra no es en carrera publica, que haja merlets, e que sie en la ciutat o en lo burc al sobira sostre, e no als altres sostres sino en lo sobira.

61. *Finestra y rejolera*

Item, que ningu no pot allegar possessio en paret propria o comuna de finestra gran, ne poca, e semblant troc hon puxa pasar null hom e no altras sino es rajolera.

62. *Del mateix*

Item, que algu qui finestra haura, no la pot obtenir per prescriptio, si doncs no la ha ab carta de son vehi, ans es feta en frau de la altra part.

63. *Luerna*

Encara, declaram que luerna que sie feta en buial de tapias, no sie presa ne obtinguda per luerna, ans sera feta en frau de son vehi, porque no's deu alegrar de la costuma.

64. *Del mateix*

Encara, que si ningun hom haura luerna sobre son vehi, posseida per trenta anys e per mes, e per sa voluntat la haura tancada e puy per temps la volia obrir, que no u pot fer, que ans pert tota la servitut que ha haguda, ne ha per tots temps, sols que l'altra puxa provar que la haja tancada.

65. *Tanca de terrat*

Encara dehim, que tothom qui sie egual ab terrat ab dos vehins, se han a tancar a comunas messions.

66. *Del mateix*

Encara, que tothom qui sie pus alt en terrat que son vehi, que s'haja a tancar, e tant alt que vista no n'haja sobre ell, si doncs abans no guarda en ço del seu.

67. *Paret de rejola*

Encara, sapias que cent rajolas deuen pujar de alt e de lonc, aytant com basta una tapia de alt e de lonc.

68. *Paret de pedra*

Item, sapias que cent pedras de fil pujan dalt e de lonc, aytant com basta una tapia de alt e de lonc.

69. *Stima de tapia*

Item, per stimatio justa se comptan tapias de pedra en la ribera de la mar nou sous per quiscuna tapia.

70. *Del mateix*

Item, per stimatio en la ribera de la mar, hon hom haja de aportar terra per fer tapias, se pot comptar de tres tapias en avall, tres sous per tapias; e de tres tapias en sus, quatre sous pus la terra haja hom aportar e collar en alt.

B⁴

Las ordinations de arbres que donen e donar puxan dan en terra de altri

1. *Arbres stranys*

Primerament, que si per ventura en la propietat de algu haura roures, alzinars, albers, o noguers, poys, e tots altres arbres que sien dits stranys, axi com pins, exceptadas oliveras, que si no son luny de la propietat de l'altre trenta peus, se hajan a tallar.

2. *Del mateix*

E si per ventura seran luny mes de trenta peus, que aquel de qui seran las puxa tenir en sa propietat; empero si sera per algu allegat, que encara jat sie sien luny

⁴ Seguimos la edición de *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. II, Lib. IV, Tit. II, Cap. I, p. 98. Edición reimpresa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995. Este texto aparece como anexo a las *Ordinacions de Sanctacilia* en las tres compilaciones del derecho general del Principado (1495, 1588-89 y 1704), pero no en otros manuscritos históricos conocidos de las *Ordinacions de Sanctacilia*. Publicadas por José PELLA, *Tratado de las relaciones y servidumbres entre las fincas*, Apéndice V, p. 166 (su traducción al castellano, en Apéndice VI, p. 167).

trenta peus, li donen dan algu, en tal cas se haja a veure quin dan es per dos promes; e lavors que se n'avenga ab aquell a qui es dat lo dan, pero lo de qui es l'arbre, no pot esser forçat de tallar-lo, pus sie luny trenta peus, segons dit es.

3. *Arbres de menjar*

De oliveras e dels arbres de menjar, exceptada figuera perque es arbre dolç, que sie luny de la propietat de l'altre nou peus; declarat, empero, que si los dits arbres seran en frontera de aygua, no si don sino un peu.

e) De la Real Casa y Corte

42. ORDINACIONES PARA EL FUNCIONAMIENTO DE LA REAL CASA Y CORTE. 1344, OCTUBRE, 18. BARCELONA

Ordenanzas aprobadas por el rey Pedro III de Aragón, para el gobierno y régimen de su Casa y Corte.

Original, en el Archivo de la Universidad de Valencia, Biblioteca General e Histórica, Manuscrito núm. 1501, fols. 1-150¹.

Traslado del anterior, autorizado el 24 de diciembre de 1783 por el oficial del Archivo José Serra Sánchez, en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería, núm. 1529/2, fols. 2-181².

ORDENACIONES FETES PER LO MOLT ALT SENYOR EN PERE TERÇ, REY D'ARAGÓ, SOBRA LO REGIMENT DE TOTS LOS OFFICIALS DE LA SUA CORT

Nos, en Pere per la gracia de Deu, rey d'Arago, de Valencia, de Mallorca, de Cerdanya, de Corcega, e conte de Barcelona, de Rossello e de Cerdanya.

A memoria eternal e dreita dispensacio de regiment molt se pertany a la diligencia del president que a les coses faedores e als officis regidors sufficients officials aordon, als quals officials singularment e departida sengles officis a cascun coman a

¹ Documento inicialmente en el Archivo Real de Barcelona (actual Archivo de la Corona de Aragón), fue trasladado a Madrid por orden del conde de Floridablanca en 1784; y tras décadas desaparecido, fue descubierto en la biblioteca del Departamento de Historia del Derecho de la universidad valenciana. El documento lo publican Francisco M. GIMENO, Daniel GOZALBO y Josep TRENCHS, *Ordinacions de la Casa i Cort de Pere el Cerimoniós*, Documents Històrics Valenciains, núm. 2, Universitat de València, Valencia, 2009, pp. 51-239.

² Publicado por Próspero DE BOFARULL MASCARÓ, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, V, Establecimiento Litográfico y Tipográfico de José Eusebio Monfort, Barcelona, 1850, pp. 7-266. Y existirían diversas copias manuscritas ordenadas por el propio monarca los años 1353, 1357 y 1384, y una treintena de copias más localizadas (F. M. GIMENO *et alii*, *Ordinacions de la Casa i Cort*, pp. 16-17). Por nuestra parte publicamos el documento según la copia de 1783, editada en 1850 (se trata de una copia fidedigna con muy escasos errores de transcripción que hemos intentado subsanar en la medida de lo posible); en todo caso su edición también nos permite rendir homenaje a la ingente labor archivística y de conservación del antiguo Archivo de la Corona de Aragón que llevó a cabo en pleno s. XIX Próspero de Bofarull.

regir servat, empero, diligentment segons que's pertany e segons que la manera dels officis o requer grau degut e convenient orde dels officials.

E axi, convenientment seran aministrats e regits los officis, si orde degut es servat de diferencia entre'ls officials, ço es que'ls menors als mayors obeesquen; e quels mayors als menors en ço que falliran o fallir porien, corrigen.

En apres, se deu haver esgart en la distribucio de sengles officis, que a una persona quant que sia exercitada e apta, no sien ensemps comanats molts officis, per tal com no es leu de creure que una persona a molts officis ben regir, puga bastar con envides negun no puga a un tan solament ben cumplir, per tal cor quant al regiment de un entendre de l'altre de necessitat, se haura de sostrer. E axi volen en cascun entendre negun no complira segons que's pertanyera.

Encara, con sengles officis son per sengles officials distribuïts aquell qui specialment pensara si esser a qualque sia offici deputat, pus curosament e pus diligent en aquell atendra et de la cosa a ell comanada lo perill a ell pertanyen, pus temerosament regonexera et encara que varietat de officis en diverses persones distribuyda noblea alguna e bellea en lo regiment representa, cor bella e plaent es disposicio de regiment quant les varietats dels officis son en atretantes persones distribuydes a semblança de cors human en lo qual per varietat de membres, a diverses officis deputats resulta elegant bellea de tot lo cors en axi encara per exempli del rey dels reys Salvador nostre, som instruits qui segons la vera sentencia de l'apostol les gracies diverses segons que ell vol a diverses distribuen divisions d'obres e divisions d'administracions esser disposa, e ell empero ver regidor e senyor tot sols en tots obra.

Emperamor d'aço per exempli, d'ell ensenyats del qual tota accio deu esser nostra instruccio de present havem ordonat sengles officis de nostra Casa e Cort separadament, per si divisir e que pertanyera a cascun per deute de son offici, e que haura cascun a fer regir et ministrar e quin poder haura, e en quals persones e en quals coses, e en quines cases, e encare en quinya manera e quant e con cascuns en sos officis ordonadament degen servir, havem disposat a ordonar per tal que axi que mesclant los fets de les coses lo un ab l'altre, los officis no sien torbats e cascun pusca convenientment usar de son offici e que indiferentment o no deguda, no's mescle en offici d'altre. E encara que cascun ministre d'offici en les coses faedores esdevenega plus instruit, e encare per so que a les coses faedores que a son regiment pertanyen, pus diligent cura haja que no havia.

E altra, la usança de nostres predecessors als alguns officis novellament havem ordenats e a als alguns antics officis mes persones que no era acostumat havem ajustades, e de les observacions çacentras servades als cunes n'avem innovades ajustants a aquelles e detrahents als cunes coses o suplents, e als cunes vegades removens de tot o mudant, e segons que la utilitat de les coses mes val o la conveniencia pus decent de nostre estament faedor o demana e requer.

E certes en quatre officials principalment lo regiment de la cort nostra, havem devesit los quals en los officis regidors pus senyoreyants seran meses. Com los mayordomens nostres en tots e sengles qui de casa nostra e de la companyona nostra seran e les companyes generalment hauran, axi con a majors en nostre hostel o cort, segons la manera e forma en son loch en nostres ordonacions anotada e en asso a tots nostres officials seran majors.

Mas, empero en special sots si hauran tots los familiars de casa nostra los quals, empero, als camarlenchs, o al canceller, o al mestre racional no seran sotsmeses.

En apres, los camarlenchs quant a custodia e a familiar assistencia de nostra persona pus poderoses de tots altres, seran enteses qui devant seran a tots altres officials alcun offici en la cambra nostra o rebosts excercents, et encara qui a servey sens miga de nostra persona a nos familiarment estan entorn.

En apres, lo canceller quant a ordonacio de nostre consell sobre tots los altres, sera lo qual encara devant sera en special a tots litterats e clergues qui en nostra cancellaria o en altre loch qualsque officis nostres aministraran.

En apres, lo maestre racional quant a l'aministracio de nostre patrimoni e de qual que altre procuracio de profit peccuniari et quant a sol·licitar aquells qui seran aytals coses a procurar, a tots sera major e ell davant esser a els declaram.

Dels quals tots segons son orde e d'aquells qui entorn de'ls havem ordonats de cascuns, per orde en les nostres ordinacions es insert; les quals nostres ordinacions en nostre consell plena ment lestes segons que en scrit de nostre manament son posades per tots segons que a cascun se pertany, destretament manam esser observades.

E si alcunes ordinacions o observacions estan d'aqui sol que no contrasten a aquestes nostres ordinacions aquelles per aquestes revocar, no entenem ans aquelles en tot ço que a les dites nostres ordinacions no seran contraries volem esser observades.

Data Barchinone, quinto decimo kalendas novembris, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quarto.

[I] *Dels majordomens*

Utilitat e ornament de nostra cort real concernens, havem cogitat molt esser necessari que alcunes coses que per lo offici de majordom çacentras degudament sens constitucion real estants per adjutori de nostra auctoritat, sien aprovades e aquelles altres coses no degudament observades sien corregides per remey de nostra se reitat ab savi consell introduit. D'on ab aquest edicte decernim observador que en la nostra cort tres nobles cavallers la un en lo regne d'Arago, l'altre en los regnes de Valencia e de Mallorca e l'altre en Cathalunya, e dos altres simples cavallers d'offici del majordom, sien ennobleits. E entres aquests empero, evidenment se pertanyen los nobles cavallers, cor con alcunes coses qui's pertanyen a l'offici d'aquests faedores, sien de magnificencia e mayors pus alt estament requeren d'aquell qui exercexs l'offici.

De necessitat encara es dos esser cavallers decorats de l'offici dessus dit, cor con soven per moltes coses esdevenir se pusqua un d'ells, al qual continuament necessitat de servir es imposada per necessitat o per qualque altra manera esser absent, per lo present e romanent los serveys, se pusquen cumplir, ne l'absent no haja a altre cometra ses veus.

Cor con altres coses ne aytals no's degen per altre fer, ne espatxar sino per hu d'aquests, los quals per singular industria examinada la fe d'ells e la granea a la magnitud d'aquest offici prenem los damunt dits empero, cavallers al noble majordom de la terra on nos serem mentre nos hi serem, ço es que si som en lo regne de Aragon al majordom noble d'aquell regne; e per semblant manera si som en Cathalunya al noble majordom de Cathalunya; e si som en lo regne de Valencia o de Mallorca, a cascun dels nobles majordomens estants nos en la majordomia de cascun obeyran en totes aquelles coses qui s'esguarden en lurs officis, e axi con a majors hauran.

E a l'offici d'aquests son imposats los serveys qui's seguexen cor lo majordom serven segons la nostra volentat, la qual cascun dia sia tengut de saber quines viandes volrem menjar e aquelles man apparellar. E sia curos ab acabament que les viandes e altres coses en nostre palau aministradores sien a hora deguda apareylades. Faça encara Nos manans en nostre Palau, taules e altres coses aqui necessaries fer; e con serem prop d'anar a taula, no tart de pendre nostre manament per lo qual sia imposat quals persones ne per quin orde en nostra taula fara seer davant e apres Nos.

Encara anants per raho de menjar en palau e d'aqui tornan sia tengut d'anar e vaja ab hun porter a la cuyna e ab lo sobrecoch exercent l'offici e per tal que tota perversa occasio de mesclar coses nocives en nostres viandes a qualque qual malvada persona sia tolta ab molt gran diligencia per los damunt dits, no tan solament per esgardament de feeltat aprovada los perils de nostra vida esquivans encara de la vida propia perils esdevenir no poch esguardants, e per tal que si la desus dita mescla se fahia per qualque macula de legea de tan gran crim se pogues demostrar ans que les dites viandes a la nostra presencia pervenguessen volem e manam que lo dit majordom davant totes coses en la cuyna al sobrecoch e als portants lo taylador, e als cochs de totes les viandes que a nos seran aportades diligentment tastar faça, e d'aqui avant aquell mateix majordom d'aquelles matexes viandes faça tast. El dit majordom tornan de la cuyna segueca los sobrecochs e los portants los tayladors, als quals lo dit porter davant vaja. El dit majordom escudelles e talladors sia tengut de posar en nostra taula, e apres faça lo tast de les viandes e donne a tastar a aquell o a aquells qui les ditas escudellas e talladors hauran portats, e aquestes coses per ell volem que sien fetes en cascuna vianda la qual en un menjar aportadora o posadora sera davant Nos.

E volem encara que al nostre boteller, panicer e reboster del vin e del pan e de fruytes, e de les altres coses que per sos officis davant la nostra taula hauran aportades per raho d'aministrar a Nos d'aqueles ans que a Nos en la taula o en altre manera ne sien aministrades, aja cura de donar tast e ell mateix pendre, e de les aygues de les mans a donar a Nos ans que sigam a taula sie tengut e d'aquella pendre e donar tast a aquell qui la portara.

E axi mateix, ans que'ns levem de taula haja encara mentre que Nos menjarem a anar per lo palau e provehir que haja bastament de viandes e d'altres coses segons que's pertany a real magestat, e que orde degut en totes coses en lo palau sia observat. E si defalliment hi veura en alcuna manera los deffalliments corregesca degudes maneres observades.

El demunt dit majordom, empero, mentre servira, port verga congruent en senyal de mostrar auctoritat, de manar exercici de servir e encara per ell sia a Nos ministrat lo pan e les fruytes, e les altres viandes les quals no pertanguen a l'offici de l'apothecari. On si en alcuna manera s'esdevendra Nos menjar oltra la taula los serveys desus dits per los camarlenchs disposam de fer.

Ordonam que en les festes de la Nativitat de Nostre Senyor, de Pascha e de Pantegosta e encara quant que quant solemne convit farem servesca lo majordom noble cavaller del regne on serem, los altres majordomens a ell acompayants per tal que la solemnitat de aytals dies convinentment sia decorada. Si empero s'esdevendra algunes vegades en los dits dies lo noble majordom esser absent o esser present empedit per alcun accident, lavors servesque aquell majordom qui primer en lo dit offici sera appellat l'altre cavaller majordom a ell acompayant.

En los quals dies als damunt dits sobrecochs et los portants lo taylador de la cuyna segons que dit es ab les viandes tornants dos porters, vagen davant ells. En los altres empero dies continuament sia tengut de servir un dels dits dos cavallers, ço es aquell qui primerament haura pres l'offici desus dit, lo qual absent o present empatxat de servir per algun accident haja a servir l'altre cavaller lo qual orde entre los dits cavallers per aço observam cor de veus pars, e dignitats per consideracio tan solament de temps devant anar.

Si empero en los dits altres dies no solemnes vol servir lo dit noble aço pusque fer quant que quant a'ell plaura, e a ell haja a fer loch aquell dels dits cavallers al qual segons les coses damunt dites convendra en altra manera servir. E Nos pens aquell cavaller de sa honor alguna cosa esser detreta con lo grau jusa lo merit del sobiran regonexer sia tengut. Si empero, los dits dos cavallers esdevenien esser absents o presens empaxats de servir quant que quant al dit noble majordom present e no empaxat; e encara en los dits altres dies no solemnes necessitat de servir ab aquest edicte imposam.

E encara volem que quant en lo palau les mans dels pobres en la taula estants lavarem instruits per di vinals fets e doctrines l'aygua e les altres coses en aço necessaries, a Nos degen esser aministrades per los majordomens. Prerogativa d'onor al noble majordom e apres ell a aquell cavaller qui primer sera reebut, a l'offici desus dit segons que's pertany sia observada. En apres, per tal que lo grau jusa tots temps segons ques cove lo merit regonega de son sobiran als dits majordomens segons lo grau atribuit a cascun en tots aquells qui alcun offici han concernen lo nostre palau, donam poder ço es en los copers, boteylers, panicers, escuders qui tallen davant Nos sobrecochs. E los portants lo taylador, comprador cavallerices, sobreazembler e falconer major los quals tots si en lur offici hauran fallit, poran de lur quitacion privar per un mes o menys segons la manera de lur negligencia.

E en apres manam que a aquells qui de nostra casa seran per lo majordom qui servira, sien dades licencies de partir cor ell la qualitat e la quantitat dels serveys ab diligencia cogitan pora convenientmet arbitrar a quals les dites licencies sien otorgadores. Mas l'altre majordom no serven licencies no pusque donar en neguna manera sino lo noble majordom qui no serven les damunt dites licencies pusque donar apellat; empero l'altre qui servira per tal que per son consell sapia si son molt necessaris en los serveys de la cort aquells qui les damunt dites licencies demanaran.

No volem empero, que als sotsmeses al regiment dels camarlenchs e dels algutsirs encara del canceller e del mestre racional per algun majordom sia donada licencia de partir ne a negun qui de nostre consell o d'offici dels escrivans nostres secretaris sia ennobleit cor a nostra magestat aytal licencia de consellers e dels escrivans damunt dits degudament retenim. En apres, per los dits majordomens licencies sien donades de trer pan, e vin, e carns e altres viandes de la nostra cort segons que a ells sera vist rahonable; e con offici de majordom en discutir la raho de la aministracio de nostres officials convenient cosa es per alguns officials de nostra cort, ço es lo comprador boteller, panicer, reboster, sobrazembler, e museu de la aministracio lur raho retuda e per lo majordom ab lo escriva de racio aquell sia discutit e hoit, axi que la faeltat dels bons ab laor sia clarificada e la cubdicia desfrenada dels mals sia espaventada.

Mas un majordom almenys una vegada al dia ab lo dit escriva de racio cove present esser en aquest negoci per tal que la raho de la aministracio la qual en tantes varietats se posa per juhy de dos mils sia conservada. En que en lo dit negoci lo majordom noble sia present, aço cometem a sa volentat necessitat empero a ell en

aço no posam deferents al seu grau o estament cor jatsia que aquest negoci s'entena esser loable empero sovinerament es enujos.

E encara tots los majordomens proveesquen diligentment que per los officials de la boteylaria, de la paniceria, del rebost e de la cuyna totes coses emposades a lurs officis sien fetes aquelles coses injunctes a lurs officis, los quals als serveys del palau s'endrecen. E per tal que'ls dits majordomens aquesta provesio mils pusquen cumplir, tenguen translats de les ordinacions disponents les coses concernents lo servey del palau e assignacions dels hostals e del posader que son als officis dels damunt dits imposades.

E en apres ajustam cobeejans obviar a perils que de tots los servidors de la boteyleria e de la paniceria, e de la cuyna e del menescal, et de la escuderia e del sobrazembler e azembler, e dels falconers lo noble majordom de la terra on Nos serem o ell absent o present empaxat lo majordom cavaller los serveys faen homenatge ab sagrament faelment reebra que aytan com poran e sabran tots perils que a nostra persona son possibles esdevenir per aquelles coses les quals per els exercent lurs officis seran tengudes esquivaran. Encara que els perils pervinents a noticia d'ells en qualque manera a Nos no trigaran de manifestar o a nostres majordomens si a Nos dir no o podien.

D'aquestes coses empero ordenades per excepcio deguda son remoguts aquests officials botellers majors, panicers majors e sobrecochs, e cavallerices e falconer major qui per raho de lurs officis a Nos sens miga de fer homenatge son constrets. En apres, ajustam que tots los majordoms a Nos homenatge per adjutori de sagrament roborat faens prometer sien obligats que aytant con poran e sabran esquivaran tots los perils que a nostra persona serien possibles esdevenir, los quals encara perils a la noticia dels pervinents en qualque manera a Nos cuytosament manifestaran, e no han fet ne faran alguna cosa perque a les coses desus promeses sens violacio observadores puga obviar. E ells encara mayordomens a Nos per sagrament tan solament prometre sien tenguts que ben e faelment l'offici lur exerciran.

E con segons la nostre reyal ordonacio dels consellers, los mayordomens consellers nostres sien enteses, volem que'l sagrament en la dita donacio ordonat los desus dits mayordomens nostres a Nos facen ab acabament.

[II] *Dels copers*

Si aquels officis qui al nostre palau reyal se pertanyen a singulars e a certes persones cometem regidors per tal que ab pus dret acabament se puguen cumplir, aytant mes se pertany de nostra real altea que ab estudi special en aquelles coses entendre cur que s'esguarden pertanyer a nostra magestat e als estans en nostra presencia davant tots altres elegir que no tan solament per decorat esguardament se esclaresquen, ans per bones costumes e prerogativa de linatge sien decorats e que la nostra pensa en la presencia d'ells alegrement se repos.

E donchs ab aquesta nostra constitucio perpetual estatuim que dos nobles escuders per esguardament decorats de bones costumes sien elegits per lo beure en la taula e en altre altre loch a la nostra celsitut ministrar, los quals dos de linatge de noble o de baronia volem esser reebuts no empero de cint de cavalleria environats. Dels quals lo primer reebut a l'offici desus pus prop contengut tota vegada que nos estants a taula o en altre loch beure volrem don si donchs en nostra cambra privadament no erem, cor lavors per un dels escuders de la cambra volem sia fet, e al dreçador on lo nostre vin sera appellat per ell lo boteller major e un porter per fer tirar la gent devant personalment baja, e abans que del dit vin en nostra copa reeba

lo dit nostre coper del dit vin tast pendre faça al dit boteller e al sotsboteller; e ell mateix tast semblantment reeba per ço cor com en la nostra salut la salut dels sosomes cobejam conservar aquella de les coses nocives illesa puscam guardar.

E apres, lo dit coper ab lo vin en la copa e apres ell lo boteller ab lo pitxer de l'aygua vinguen devant Nos e con seran aqui lo dit boteller aygua metre haja en la copa, e lavors lo dit coper del vin tast faça devant nos. E Nos havents begut, encontinent en aquella matexa forma que seran venguts sen tornen. Axi mateix la copa nostra ab piment quant neules o coses que ab piment son costumades de menjar pos devant nos en la taula. Lo primer empero, desus dit absent o en altra manera lo dit servey no faent l'altre cur diligentment complir aquelles coses que'l desus dit primer era faedor; d'aquelles coses encara que a lur offici pertanyeran e en presencia e en ausencia del dit primer res de fer no lexan.

Si empero, en algun cas s'esdevenia que algu dels copers present no fos lavors, volem que'l majordom regonega tots los officis de nostra casa qui dobles son e triu un d'aquells qui sera derrer reebut al dit offici, lo qual servesca a nos de la dita copa. E si no n'i es trobat algu d'aquesta condicio, en aquest cas sia comanat lo dit servey a un dels escuders de la nostra cambra.

Los damunt dits empero, copers a tots aquells del rebost de la botelleria e de la paniceria en aquelles coses que a lur offici pertanyen, volem esser majors e a ells obeyran; salvant empero que si de nostre hostel algunes coses traure volien en aço ells obeyr no sien tenguts.

En les coses desus dites ells encara no tan solament en manament axi con los altres familiars nostres als majordomens son sosomes ans en la pensa per raho de lurs officis a ells obeyr son tenguts. Sagrament empero de faeltat e homenatge de bocca e de mans comendat a Nos façen, que no tan solament la salut nostra illesa per lur poder conservaran, ans aytant com poran les coses a ella contraries esquivaran, et si a lur coneguda aytals coses esdevenien decontinent o intimaran e que res no han fet ne d'aqui avant faran que no o puguen observar.

[III] *Dels boteylers majors*

Aquells per raho officis pus perfectament per lur orden son regits qui a singulars e certes persones son comeses a regir, cor jatsia que un cors de diverses membres sia ornat, empero a cascun d'ells cert e limittat offici es adoptat. E axi con d'esonor en cors huma es reputat que l'un membre de l'offici de l'altre us axi massa nociu ensemps e molt leig es reputat si sengles officis de les cases en aytantes matexes persones no seran distribuïts.

E donchs cobejans sengles officis en nostre palau real ab madur et digest consell esser instituits, e per a avant segons que oportun sera faedor ab dret orde e cors regits, e que negun constituit en l'offici de nostra boteylaria ab vana en alguna manera cuberta que deja fer no puga ignorancia allegar. Quas coses a la cura d'ell pertanyer s'esgarden per la present constitucio o ordinacio volem que sia manifest.

Emperamor d'aço per aquesta nostra general constitucio per tots temps duradora, ordonam que dues bones generoses persones per honestat de bones costumes e per faeltat enclarides al damunt dit offici per nos sien deputades a nostre arbitre eligidores qui de la aygua e del vin de nostra bocca custodia hajen diligent, e la dita aygua e vin nedeament e en posts e tovayles e tovayloles entires e nedees ministren a nostre coper destinat lo vin a nos ministrar.

E cor en Nos menysprear no devem salut conservar qui als sotsmeses nostres aytant con Nostre Senyor permet en pau e en salut confovem, volem que tota hora que'l dit boteller al desus dit coper nostre les damunt dites coses per beure a Nos aministrara aytantes vegades dels desus dits aygua e vin separadament o ensemps, no tart de tastar per tal que si aqui alguna cosa nociva la qual cosa Deu no vuylla, hi havia pusca esquivar e la salut a profit de nostres sotsmeses conservar no oblit ans saviament e diligent se quart que negun al qual per son offici no pertanga e mayorment estrany al repositari o dreçador, lo qual la taula de l'argent es nomenada de vin e d'aygua en la dita taula o en altre loch ministrada a trear e tastar no jaquesca e d'aqui en nenguna manera pertractar. Volents empero que tota vegada que vin en nostra boteylaria s'esdevendra deteriorar axi que no sia convenient devant los nostres domesticchs a posar lo dit boteller a la almoyna nostra decontinent cur ab diligencia liurar.

Cuant, empero, Nos per cami anar se convendra e en loch en lo qual Nos reebrem nostra refeccio vi en alguna manera romandri als almoyners aqui de continente, per ells sia liurat e los dits almoyners als pobres de Christ encontinent distribuir aquell volem e manam.

Ordonam encara que lo dit boteller de tot vi de la nostra cort real haja custodia diligent e per ell a la nostra cort segons l'offici d'ell discretament esser dispensats lo piment e semblants coses que de vin se fan, ell esser present aytant con necessari per la nostra taula seran, volem e manam a l'us empero de la cort, per los altres de la botellaria aço sens defalliment e nota de reprehensio volem esser complit.

Si empero s'esdeve Nos de loch a loch en los regnes, comtats e terres nostres anar al loch lo qual haurem assignat lo boteller o lo sotsboteller nostre manant a aquell que les coses que a son offici pertanyen sien procurades e complides, primer vage per tal que si pus tart anava algunes coses a ell incumbents no romasessen imperfectes, la qual cosa molt cobejam esser esquivada.

E de les coses aministrades e despeses per lo dit boteller segons que a son offici pertanyer s'esguarda al majordom e scriva nostre de racio raho e comte ordonam esser retut, tota vegada que al dit nostre majordom o scriva sera vist faedor. E per tal cor mol gran infeultat d'alguns ministres e negligencia d'ells la qual es de tot be enemiga a aquella aministrant, son lexades les coses molt guardadores hajam oyt moltes vegades axi en reys con en princeps molts grans perils esser esdevenguts, la qual cosa es molt sobiranament esquivadora e de la infaeltat desus dita de tot en tot atraedora, volem e fermament estatuim que los desus dits botellers sagrament de faeltat e homenatge a Nos facen ab boca e mans comendat que la persona nostra e la salut sana e salva per son poder conservaran e les coses contraries de tot extirparan e si algunes coses majorment per raho de son offici a la persona e a la salut nostra nocives, se poden esdevenir decontinent revelaran e que res no han fet perque les damunt dites coses no pusquen e no degen complir. E no resmenys sagrament faran a nostre majordom que e totes aquelles coses que a son offici pertanyen per son poder feelment exerciran.

E per tal que pus perfectament e pus liberal les coses desus dites cumplir se pusquen ells o el sotsboteller en la botellaria damunt dita, continuament jaguen per tal que estranian-se del dit offici alguna lesio no soffira. Los desus dits pero, botellers a tots los altres de la botellaria volem mayors esser e manam que nostres copers ordonats en aquelles coses que tocaran lur offici apres los majordoms obeequen fermament e entenen.

Ordonans encara, a nostra botellaria esser deputada una abte e sufficient persona qui sotsboteller sia appellat e ajut als botellers en aquelles coses que pora tocans

son offici faelment e apte. E tota vegada que'ls botellers per malaltia o per ausencia d'amos, o per altra necessitat a son offici faedor entendre no poran o absens seran los dits botellers, lo sotsboteller lo dit ofici exercisca plenerament e entegra. Salvant empero, l'exercici del pitxer lo qual per un dels officials dobles derrer reebut si lavors en la nostra cort present sera o en ausencia d'aquell per un escuder de la cambra volem esser fet.

E en apres lo sotsboteller aquelles coses que reebudes o despeses haura tota hora que degudament fer se pusca scrive diligentment; e per tal que de totes coses que son faedores per los dits officis noticia plena haga translat ab si tinga d'aquelles, e aquell sacrament et homenatge al maiordom faça et obediència serve que'ls botellers fer e servir son estrets a nos.

[IV] *Dels boteylers comuns*

Digna cosa e acordant a raho estimam que totes aquelles coses les quals dins lo palau nostre son faedores ab tal orde eximent, reeben que neguna cosa imperfecta seguir no se'n pusca ans mes segons que es possibil totes perfectament per lur orde sien dreçades.

Emperamor d'aço, ab aquesta present constitucio per tots temps valedora, statum que en la nostra sala o palau real dos boteylers comuns dels domesticchs nostres assats jovens bons e homils, sien reebuts per Nos elegidors qui vin e aygua a posar-se estudien perfecta e ordonadament. E per tal que nengun defallimen de les coses damunt dites no y sia preguarden diligentment, e atesa per les taules discurrent e molt diligentment en les coses desus dites esguardant; los quals als boteylers e sotsboteller nostres engir lurs officis obeyr sien tenguts, e sengles dies de dejunis a nostres domesticchs en lo vespre volents beure en lo palau o en altre loch en nostre alberch ajustats vi e aygua appareylen e aministren abundantment, e allo mateix facen tota hora que presents ab nostres domesticchs s'esdevendra demanar nos a beure.

E si s'esdeve Nos de loch a loch anar un d'ells al loch al qual haurem ordonat d'anar, de continent ivaçosament davant vaja per tal que per occasio de lur triga engir lur offici alguna cosa no ben feta sia sotsseguida.

Volem encara que almenys la un d'ells dins la botellaria nostra o almenys prop aquella jaga si dins fer nos pot ab bona manera per tal que distancia de loch algun embargament donar no pusca a lur offici damunt dit perque liberament nos pusca cumplir. Si empero los boteylers nostres e sotsboteyler nostre special absents esser s'esdevenia aquelles coses que ells deurien fer s'estudien diligentment de cumplir, e aço per aquell volem que sia fet qui en l'offici sera primerament reebut don en escrit aquelles coses que per vostres boteylers son faedores, ab si tenguen e en lo cas aquest diligentment observen e als copers a donar a Nos a beure deputats en les coses tocans lur offici apres los majordomes obeyr sien tenguts.

E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades los vins nostres e altres coses de les quals la nostra celsitud usa per tractar e per tal que en ells lexar negligentment no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos aministrans havem davant esguardat, ordonam que aytal sacrament e homenatge a un dels majordomes nostres de fer sien estrets lo qual lo boteyler nostre special a Nos fer es obligat axi que occasio de rabia no deydora de les coses nocives ministra pugan tant con puscam esquivar.

[V] *Del portant aygua a la boteylaria*

Per orde de raho som estrets que diverses officis de nostre palau a diverses persones acabadors cometam per tal que per defalliment de ministres los officis no romanguen no complits, et confusio la qual en nostre palau en los nostres temps aborem aytant con porem esquivem.

E emperamor d'ajo per la present nostre perpetual ordenacio stablim que un o si mester es pus ministres bons e faels qui'l boteyler deputara sien elegits e deputats, los quals aygua a la botellaria nostra hagen a portar e encara lo damunt dit palau de la damunt dita aygua abundat degen tenir e complit axi e tan copiosament que nengun defalliment en algun dels lochs damunt dits Nos puga apparer.

E no res menys sien curoses e atents que'ls vexells en los quals l'aygua s'esdevendra ministrar nedeus estiguen e de coses immundes sovinerament reentats, la qual cosa mayorment en estiu volem esser observat.

Ordenants que'ls dits ministres als copers nostres a Nos lo beure ministrans e al boteyler e sotsboteyler nostres specials en aquelles coses que a ells pertanyen apres los majordomens obeyr no recusen los quals encara boteylers comuns del palau e dels domesticchs nostres no recusen en lur offici ajudar, per tal que aquells qui quaix companyons son de la consolacion sien fets companyons del trabajl.

E per tal con sovinerament s'esdeve nos de loch a loch per lo cami anar, volem e noresmenys ordonam que un d'aquests davant vaja e l'offici d'ells axi con mils pora ne sabra com plesca.

En apres con dupte no sia que moltes vegades los damunt dits ministres l'aygua de la qual la nostra serenitat es usadora primerament ells han a per tractar, ordonam que aytal sagrament e homenatge a un dels majordomens prestar sien tenguts lo qual lo boteyler e sotsboteyler nostre special en la nostra constitucio desus es estat ordonat.

[VI] *Dels panicers majors*

Considerans saviament e entesa entre les altres coses per divinal disposicio a vida humana ordenades lo pan esser per pus principal e maravellosa refeccio del cors de l'hom elet axi que d'ell per sosteniment de vida cotidianament es usador, car sens aquell nengun cors human no es dubte puga lo carrech corporal sostenir. Per ço jassia que per ordonacio sobirana estament de cadira real en aquest mon obtingam, pero semblantment que'ls altres fills de homens d'aquesta refeccio de pan, som per necessitat de natura usadors.

Donchs aquestes coses axi en consideracio deduytes esguardants que la salut e proteccio de la cosa publica, principalment esta en la salut del princep terrenal. Per tal curosament es proveydor que engir aquelles coses que per Nos a refeccio de la nostra persona son sumidores per tals e tan aprovats ministres sien a Nos en la nostra taula real aministrades que sospita de coses nocives de tot en tot sia foragitada, e la salut de nostra persona mils puga esser conservada.

Emperamor d'ajo per aquesta nostra general constitucio per tots temps duradora ordonam que dues bones persones generoses per honestat de bones costumes e per faeltat enclarides a l'offici de nostra paniceria, per Nos sien deputades a nostre arbitre eligidores qui del pan de la nostra bocca en especial cura hagen diligent ço es que tota hora que a taula seer volrem aparellat estiga ab lo pan a la nostra taula posador, cubert ab tovalloles nedees e entires; e aquell al majordom nostre ans

quel vers de la benedicció començ liurar no oblit e d'aquell tast per lo dit majordom axi mateix donar faça.

Cura encara hagen diligent ensemps ab nostre pastador de les panades, neules, empastats e altres coses que per la persona nostra o taula real en los forns o en altra manera s'apparellen que saviament a nedeia se facen e separament e secreta per lo pastador desus dit perque alcunes coses nocives mesclar no s'i pusquen que a la salut nostra e de nostres sotsmeses poguessen en alcuna manera obviar.

Volem empero que tota hora que pan en la nostra paniceria s'esdevendra a deteriorar, axi que no sia convenient devant los nostres domestichs a posar lo dit panicer a la almoyna nostra cur ab diligencia liurar.

Cuant empero nos per cami anar s'esdevendra en loch en lo qual nos reebrem nostra refeccio lo pan d'aquella qui en alcuna manera romandra als almoyners, aqui distribuesca e encontinent als pobres de Christ distribuir per los dits almoyners volem specialment e manam.

Ordenam encara que'ls dits panicers de tot pan de la nostra cort real hagen custodia diligent aquell segons lur offici en la nostra cort discretament dispensan; e per tal que pus perfectament e pus liberal la custodia dessus dita se complexca, ells o el sotspanicer en la paniceria dessus dita continuament jaguen per tal que estranyanse del dit offici alcuna lesio aquells no suffira.

Con empero s'esdeve Nos de loch a loch en los regnes, comtats e terres nostres anar al loch lo qual haurem assignat lo panicer o lo sotspanicer nostre, manam que per aquelles coses que a son offici pertanyen procuradores o complidores primer vaja per tal que si pus tart anava algunes coses a ell incumbents no romasessen imperfetes la qual cosa molt cobeejam esser esquivada.

E de les coses aministrades e despeses per lo dit panicer segons que a son offici pertayn al majordom e scriva nostre de racio raho e compte ordonam esser retut tota hora que al dit majordom o scriva sera vist faedor. Volem encara a l'offici d'ells pertanyer que con s'esdevendra alcun domestich nostre perdre en servey nostre bestia alcuna reebut per ell lo cuyr d'aquella o les oreyles si fora nostra cort la haura perduda e sagrament d'aquell qui la dita bestia haura perduda que per colpa o negligencia sua no sera morta, sia tengut de fer albara testimonial ab son segell segellat contenen la dita bestia en servey nostre esser perduda.

E per tal que molt gran faeltat en ministrar les dites coses sens dubte lurs es comesa, volem e fermament estatuim que'ls desus dits panicers sagrament de faeltat e homenatge a Nos facen ab boca e ab mans comanat que la persona e salut nostra sana e salva per son poder conservaran; e les coses contraries de tot en tot extirparan e no res menys sagrament faran a nostre majordom que son offici e aquelles coses que a son offici pertanyen per son poder faelment exerciran.

Los desus dits pero nostres panicers a tots los altres de la paniceria e al pastador del pa de la nostra boca volem majors esser. En apres per tal con al pus antich pus novell en l'offici honor es deguda, manam et ordonam que'n totes coses tocants l'offici lo primer davant a l'altre de prerrogativa gausesca.

Ordonam encara a nostra paniceria esser deputada una apte persona e sufficient qui sotspanicer sia appellat, e ajut als panicers en aquelles coses que poran tocans son offici faelment e apta e tota vegada que'ls panicers per malaltia o per ausencia d'amos o per altre necessitat a son offici faedor entendre no poran o absents seran los dits panicers, lo sotspanicer lo dit offici exercisca plenerament e entegra salvant empero l'exercici del portar lo pa a la nostra taula per a nostra refeccio, et neules et

altres coses semblants per la qual cosa per un dels oficials dobles darrer reebut si lavors en la nostra cort present sera o en ausencia d'aquell per un dels escuders de la nostra cambra per nos elegidor esser feta manam.

En apres lo dit sotspanicer aquelles coses que rebudes e despeses haura tota hora que degudament fer se pusque scriva diligentment; e per tal que de totes coses que son faedores per lo dit offici noticia plena hage translat ab si tengue d'aquelles, et aquell sacrament e homenatge face al majordom e obediencia serve que'ls panicers fer e servir a Nos son astrets.

[VII] *Dels panicers comuns*

Con de nostra cort e casa real se pertanga en totes coses a aquella per necessitat incumbents esser per orde complidament proveyda, e alcunes coses a l'offici de nostres panicers s'esguarden, les quals no poden ne es decent per ells segons nostra ordonacio esser complides.

Per tal curosament Nos cove que per aquelles coses exeguidores coadjutors sufficients per tenor d'aquesta nostra constitucio assignem. Perque ordonam que en la nostra sala o palau real dos panicers comuns dels domesticchs nostres assats jovens bons e homils sien reebuts per nos elegidos, qui pan a posar als nostres domesticchs menjants en nostre palau ordonadament s'estudien.

E per tal que negun defalliment de les coses damunt dites no y sia, preguarden diligentment e atesa per les taules discurrent, que pan bastantment hy sia. E ells als nostres panicers e al sotspanicer engir lur offici obeyr sien tenguts. E con s'esdevendra Nos de loch a loch anar un d'ells al loch al qual haurem ordonat decontinent y vaçosament davant baja, per tal que per occasio de lur triga en lur offici alcuna cosa no ben feta sia sotsseguida.

Volem encara que almenys la un d'ells dins la paniçaria nostra o almenys prop d'aquella, jaga si en aquella no pot jaure per tal que per distancia de loch algun embargament donat no sia a lur offici damunt dit perque liberalment no's pusca cumplir. Si empero los panicers nostres e lo sotspanicer absents esser sesdevenia aquelles coses que ells deuriem fer per lo un d'ells, ço es lo pus antich en lo dit offici volem esser diligentment complides. Perque en escrit tinga aquelles coses que per nostres panicers son faedores, e en lo cas aquest aquelles diligentment observan e als panicers nostres obeyran en totes coses lo dit offici tocants.

E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades lo nostre pan e altres coses de les quals la nostra celsitut usa pertractar e per tal que en ells lexar negligentment, no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos aministrants havem da vant esguardat. Ordonam que aytal sacrament e homenatge a un dels majordomens nostres fer sien estrets, lo qual lo panicer nostre special a nos de fer es obligat.

[VIII] *Del pastador*

Experiencia maestra de les coses nos ha ensenyats e la fi de les coses manifesta-ment o demostra que aquelles per pus perfet eximent fi reeben les quals per especial delegacio e industria de persona elegida son elegides esser fetes.

Emperamor d'aço ab aquesta nostra present ordonacio, ordonam que'l pastador o flaquer de la nostra casa real lo pan panades e empastats e totes quantes altres coses que per la persona nostra a taula real en los forns o en altra manera se appa-

reylen que saviament e nedeia se facen e separada e secreta per lo pastador desus dit, porque negunes coses nocives mesclar no si pusquen que a la salut nostra e de nos tres sotsmeses poguessen en neguna manera obviar.

Ordonam encara que'l dit pastador o flaquer lo pa del qual en nostra taula usarem o aquells qui en la dita taula siuran empanades o empastats e toles altres coses, les quals a la sua art pertanyer son mostrades per si pastar e en altra manera aprellar deja e no per altre en qualque manera, sino axi com dejus es ordonat molt gran diligencia haven que saviament e nedeia se fassen, e en loch de tot en tot separat en tal manera que via de malignar per dificil entrament a cascu sia preclusa.

E con a taula per menjar irem o abans a conivent hora al panicer major, lo pan lo qual menjar deurem no tart de ministrar. Ell empero, primerament en alcuna manera fer tast d'aquell no oblit ne ignor a ell pertanyer aquelles coses que al dit offici de panicer e de pastador s'esguarden per tots los familiars e domesticchs nostres en la sala nostra ab lo sotspanicer procurar sobre les quals coses tal diligencia cur de haver que per lo seu ministeri defalliment en alcuna cosa no sofira. E de totes aquelles coses que per rahon de lur offici haura procurades e en altra manera ministrades, compte retre no tart al nostre majordom o escriba de racio. Si pero per malaltia o per altre manera sera embargat, aquelles coses que per ell per a nostra persona faedores son ab licencia del majordom lavors lo servy faent e ab consciencia de nostre mayor panicer a algu bo e soficient pastador coman. Ell empero en les coses tocants son offici al panicer e al sotspanicer deputats de la nostra boca apres los majordomens obehir regonega si esser obligat; semblant pero sagrament e home natge a nos sie tengut de fer lo qual lo panicer nostre a Nos en la precedent nostra constitucio es obligat de fer.

[IX] *Dels escuders davant Nos tallar ordonats*

A raho acordant e conivent cosa d'altitut real jutjam si aytals en nostre esguardament e serveys desigam los quals en l'offici reebut esperiencia maestra de les coses mostra haver ensenyat e encara militar natura de linatge a les damunt dites esguarda haver dins meses. Cor aytals e per raho al nostre servey digna cosa elegir reputam que compensades totes coses los altres sobremunten. Emperamor d'aço ab aquesta present nostra sancchio volem esser instituyt que dos escuders de lur natura a tallar davant Nos o altres coses faedores que davant Nos per nostre menjar seran posades sien reebuts qui aytals coses pus esperts seran vists.

Ne encara ignoren a la sol·licitut d'ells pertanyer que coltells nets e ben taylants hagen prevehir per tal que per inhabilitat de tallar o en altra manera algun fastig a Nos no puga esser engenrat. E per tal con les viandes de les quals usa la nostra altea abans que a nos pervenguen per diverses, cove per moltes maneres passar per tal que'l perill de la nostra salut esquivem.

Statuim fermament observador que de totes qualsque viandes que a Nos seran posades, los damunt dits nostres escuders no relexen d'abans tastar. Fet encara primerament tast per aquells qui les dites viandes a Nos ministradores als dits nostres escuders hauran liurades. En les coses empero, dessus ordenades aquell qui en lo dit offici sera primerament posat, volem davant esser. Si pero cas s'esdevenia que abdos aquells absens fossen qui tallar a Nos, deuen la un dels oficials dobles derrer reebut si lavors en la cort present sera o ausencia d'aquell la dels escuders de la cambra tallar davant nos deja.

En los damunt dits pero cases, duem declarador que negun lo seu offici propri a ell pertanyent per altre offici servir no leix imperfet. Sobre los quals tots officis per veu d'altre faedors orde de prioritat manam esser observat com sie cosa loable e encare digna que aquells sobrepuen los altres los quals prioritat de temps e qui per lonch temps en servir lo dit offici han fet davant anar.

Volem encara ells axi con los altres nostres familiars als majordomens esser sotsmeses, et sens tot mija per raho de lur offici a ells fermament obeesquen et atenen, e per tal con una metexa raho en aquells es coneguda la qual en los copers a nos beure ministrants es esguardada emperamor d'asso semblant segrament e homenatge per ells a nos prestador, ordonam lo qual en los damondits desus es insert.

[X] *Dels sobrecochs*

A la honor nostra esguardar creem quels sobrecochs a servey de nostra persona diputats mayorment aquells qui a nos viandes ministraran, sien abtes e avists e esperts e sien en ministrar aquelles discrets que defalliment alcu digne de reprehensio no'y puga esser atrobat. Entre los quals aquells en especial aytals esser volem qui a la escudella o escudelles a nos en la taula portadores seran destinats.

E axi ordonam e establim que dos escuders de linatge de cavallers qui sobrecochs sien appellats per la dita nostra escudella o escudelles portadores, sien en nostra cort deputats los quals totes les viandes que a escudella o escudelles pertanyen a nos portar sien tenguts e aquelles liurar al mestre de l'hostal o majordom per posar en la taula.

E con los menjars davant nos seran posats, los dits sobrecochs sien curoses, diligents e ateses que per lo majordom qui les haura posades assi faça donar a tastar per tal que per aço Nos en ells freturem de suspita.

Axi mateix de les dites viandes fer tast lo majordom sia estret quant aquelles seran posades davant nos. E en apres, per tal que los majors davant sien als menors segons que orde de dret o requer volem que'ls dits sobrecochs davant en son offici a cascun de la cuyna mayors sien e aquells manar pusquen aquelles coses que hauran vist espedients.

E garden-se que'l trencament de les carns o en altre manera frau cometre no's pusca en qualque manera e que totes coses e sengles, axi cos pertany a real cort, be e degudament sien apareylades. Encara que dels dits dos sobrecochs aquell qui es primer en l'offici tota hora que sera present l'offici aquell degudament fer pora.

Declaram encara e volem que si amdos los sobrecochs diverses escudelles porten a nos aquelles, axi mateix liurar degen al majordom e ell reebent l'escudella primerament del primer reebut en l'offici e aquella posada davant Nos, reeba l'altre de l'altre.

Ordenam encara que aquell qui primer sera reebut en l'offici, tovalloles belles e netes en aparell haja e aquelles en lo seu coll pos e ab aquelles l'escudella cobra e axi coberta port davant Nos. Si empero en alcun cas s'esdevenia que nengun dels sobrecochs nostres present no fos, un dels oficials dobles derrer reebut si en la nostra cort present sera o en ausencia d'aquell un o dos dels escuders de la cambra l'escudella o escudelles nostres aportar degen e ministrar les coses tocants l'offici.

Volents encara ells axi con los altres nostres familiars als majordomens esser sotsmeses per raho de lurs officis, e a ells obeyr sien estrets. Los damunt dits empero sobrecochs ans que lur offici exercescan sagrament e homenatge a Nos facen, segons la forma espressa en lo sagrament lo qual a Nos fan lo beure a nos ministrants.

[XI] *Dels coyners mayors*

Cuant mes los officis a servey de nostra persona son proismes aytant ab pus diligent cura a faels persones son comanadors per tal que aquell de tota frau trobador, e de tots bens enemich lo diable ab son malignari enginy a molts ligams prefulsit a la salut dels homens aguayts per aposicio de coses nocives preparar no pusca la qual cosa a Nos gardar molt digne e necessaria reputam.

E per tal que les coses damunt dites pus leugerament esquivem ab aquesta nostra present ordinacio, statuim que dos bons homens e faels cochs per la nostra special cuyna sien reebuts per nos elegidors, qui en l'offici damunt dit molt sabens sien e esperts los quals les viandes nostres per pos e per aquells los quals la nostra serenitat elegira reebedores hagen a coure, e en altra manera ab molt gran diligencia saviament e nedeu apareylar en tal manera que les coses damunt dites en loch secret e segur, e en alguna manera separat, sien apareylades axi que per ells a pochos entrament sia donat e occasio de mal aytant con es possible sia restreta.

Con a Nos les damunt dites viandes seran aportadores tastar no pretermeten e con de loch a loch nos deurem apar la un dels cochs damunt dits al loch al qual deurem anar devant, vaja per tal que les coses que a l'offici d'ells se pertanyen hagen pogudes provehir. Cor pus preable cosa es reputat prevenir que esser per temps prevengut.

Los quals encara cochs apres los majordomens als sobrecochs nostres obeyr ordonam aytant con a lur offici pertanyera, e que un d'ells en la cuyna damunt dita jaga o prop aquella duem ordonador.

Semblantment, empero sagrament e homenatge a Nos facen, lo qual los boteylers nostres specials a Nos fer desus son estrets.

[XII] *De l'argenter de la nostra cuyna*

Rahonablement esguardades aquelles coses que son faedores no poques per los cochs a les viandes de la nostra boca dispensants magistralment esser apareyladores per tal que aquelles coses complidament axi com se pertany totes sien ben fetes.

Emperamor d'aço un hom apte volem a ells esser liurat qui de la cuyna de la boca real argentari sia nomenat, e cascun dia a hores degudes en la dita cuyna foch encendre no oblit. E olles e calderes ab aygua pos sobraquell les gallines e la voleteria plom, e les altres carns o peix lau e deneig e encara ast menar. E als dits cochs de nostra bocca ajudar procur diligentment segons que a ell per aquells e per lo sobrecoch sera manat.

E encara aygua necessaria per les nostres viandes tan solament apareyladores a la dita cuyna per eyl volem esser portada volents que als nostres sobrecochs en les coses tocans lur offici apres los majordomens obeir sie estret; e al majordom sagrament e homenatge fassa axi con los dits majors cochs fer son tenguts a nos.

[XIII] *Dels cochs comuns*

Per tal con havem esguardat esser digne e concordant a raho que en la nostra casa o cort neguns officis vagans no estien que no sien en aquels faels e certs ministres assignats per los quals los dits officis degudament puguen esser governats. Emperamor d'aço duem ordonador que dos cochs faels e bons en la cuyna comuna de nostra companya, sien posats qui les viandes per los domesticchs e familiars nostres reebedores curen ab vigilant studi nedeament e savia apareylar per tal que mes

puguen esser comendats que en neguna cosa represes, la un dels quals Nos anans a loure davant vaga axi que a cosa no perfecta loch no sia relexat.

Si pero s'esdevenia que abdos los cochs de la nostra boca especials absens fossen en algun cas o causa iminent, en aquell cas no ignoren la cura a ells pertanyer de appareylar nostres viandes per la manera e forma damunt dites als cochs de la nostra boca en la precedent constitucio assignats.

Alscuns encara de la cuyna axi majors com menors ayudar ells volem con en propri offici no seran ocupats, ordonants que a nostres sobrecochs apres los majordomens obeesquen en les coses tocants l'offici damunt dit.

E per tal com perils passats los quals a molts no es dupte esser esdevençuts nos pus diligents fan en esdevenidor, statuyem que'ls damunt dits cochs aytal sagrament e homenatge al mayordom nostre presten, lo qual los cochs de la boca nostra a nos fan. E en escrits aquelles coses que per los dits cochs de la nostra boca son faedores ab si haver no obliden.

[XIV] *Del museu*

Sobre totes coses a us nostre e ornament necessaries, cura e diligent custodia a certes persones esser comesa havem ordonat, necessaria cosa esser esguardan e consonant a raho que sobre les coses per nostre menjar e vitayla comprades a algun fael la custodia d'aquelles cometre dejam.

E axi ordonam e volem que algun hom bo e leyal que sia nomenat museu per nos elegidor, sia deputat qui la clau del reservatori de la nostra museria tenga e port et encara cascun dia les carns qui comprades o portades a la cuyna per comprador e sotscomprador seran abans del trancameut d'aquelles presents lo majordom e lo comprador o sotscomprador repesar faelmen no oblit.

Les quals axi repesades facen certes peces e tayll e trench diligentment aquelles e encara el peix trencar sia tengut, et aquelles que per nostra persona seran comprades e trencades als cochs per menjar a la dita nostra persona appareyladores; e les altres carns comprades e trencades a obs de nostres domesticchs als cochs aquelles appareyladores deputats liure ordonadament. Les dites empero carns per a Nos apart e no sino los davant nomenats presents repes e trench perque freytura de suspicio de mesclar coses nocives hi sia.

E als dits coche de les coses en lo dit reservatori estants segons que als dits menjars appareyladors necessari sera ministre sens triga.

E con los dits menjars seran appareylats e nostres domesticchs seran a taula anats al palau ensemps, ab lo manucier qui les carns e'ls peis portaran tro al dreçador entrar procur sens miga.

Aquelles coses empero que en les cuynes cuytes apres lo nostre menjar e de nostres domesticchs sobrarian a la almoyna o als servidors d'aquella cur de liurar sens frau, decernents e volents que continuament en lo dit reservatori de les coses dejus escrites copia sia atrobada, ço es de sucre de gingebre e d'altres especies picades de mel d'oli, de carn salada, de fromatges, de peis salats, de vinagre, de sagins, e d'altres coses semblants menjadores als dits menjars pertanyents qui sens dubte de cotidiana distribucio se poran e han acostumat de reservar.

E si alcuna cosa d'aquestes defallir veura encontinent sol·licit los damunt dits comprador e sotscomprador que allo compren e en la dita despensa o reservatori reposen ab acabament.

E aquestes coses totes lo dit museu en sa diligent e feel custodia haja e tenga, e a Nos sacrament e homenatge axi con los cochs a nostres menjars apareylladors destinats fer sia estret. Los nostres sobrecochs apres los majordomens en les coses tocans son offici a ell davant esser regonega.

[XV] *Del manucier*

Cor refeccio de cors human requer totes coses al menjar de aquell no solament que sien apareyllades, ans encara per peces congruens segons la condicio dels menjants en temps e hores degudes esser aministrades, per ço varietat de officis per raho nos enduu que'l regiment de aquelles diverses persones cometam per tal que aquells, segons que's cove, a hores convinents mils pusquen esser servits. Perque engir del servey de nostre palau real duem a ordonador que sia una bona persona jove e avista, que per lonchs trebayls no sie agreviada la qual menucier sera appellada, qui quan los menjars seran apareyllats e nostres domestichs seran a taula apres que als nostres sobrecochs, les viandes per ells a Nos portadores seran liuradores encontinent en lo palau ensemps ab lo museu, qui les carns, els peis portara tro al dreçador entrar, procur sens miga e aqui tayladors de les dites carns o peys segons la tenor de la nostra ordonacio sobre aço feta, de la qual copia ab si haja ordon e faça ab acabament e aquells axi fets liure als servidors en lo palau qui aquells aordonadament posen davant los menjants.

E cascun dia lo dit menucier sie tengut retre comte al nostre majordom e scriva de racio de les peces que servides haura e semblant sacrament e homenatge als nostres majordomens prestara lo qual lo museu a nos prestar es tengut. Encara altre sacrament a ells fara que ben e lealment son offici exercira.

[XVI] *Dels argenters de la cuyna comuna*

Per tal que'ls cochs comuns de nostres domestichs no sien vist freturar per defalliment de coadjutors. Emperamor d'aço en la cuyna d'aquells domestichs dos en aço aptes homens, volem esser deputats qui argenters de la dita cuyna sien nomenats e seran diligents e atents, que cascun dia a hores degudes en aquella cuyna fochs encenan e calderes ab aygua posen sobre aquelles, e gallines e altres voleteries plomen, e encara altres carns e peys laven e apareyllen a coure, e aquelles en calderes e en asts posen.

Encara de les carns decoquedores en los asts cura hajen diligent de manar aquells, l'argent del qual nos cascun dia usam hores degudes lavan. E aquestes coses fetes per ells los cochs damunt dits, en aquelles coses que poran ajuden especialment lo manucier en los menjars portadors en lo palau ajudar no olviden. Volents que a nostres sobrecochs e als cochs a les coses tocans lur offici obeequen e entenen faelment ab acabament; e sacrament e homenatge faran al majordom lo qual fan los cochs.

[XVII] *Del portador d'aygua a la cuyna*

Con en la cuyna de nostres domestichs sien alcunes coses faedores que per los cochs o argenters en aquella disposats per pensa degudament no poden esser fetes; emperamor d'aço oltre los damunt dits disposam dues persones o pus quant necessari sera qui s'apellen portadors d'aygua en la dita cuyna esser reebuts ordonam.

E porten aquestes dues persones aygua a la cuyna aytanta com sera mester; les calderes encara e les escudelles apres los menjars de nostres domesticchs laven e munden diligentment.

Encara la cuyna escombren quant mester hi sera e altres coses facen semblants, les quals e segons que'ls nostres sobrecochs e los argenters de la dita cuyna o la un d'ells a ells o a alguns d'ells manaran, als quals obeir apres los majordomens sien tenguts; e semblant homenatge e sacrament faran al majordom lo qual fan los cochs.

[XVIII] *Dels escuders portants lo taylador real*

En totes les coses que a Nos se proposen en menjar, es convinent cosa per lo portament d'aquelles elegir persones provades de feeltat los quals sapien diligentment e nedeia les viandes que en tayladors davant Nos son posadores a la nostra taula portar.

E per tal que ço que lexiam no siam vists menyspresar de la manera dels servidors de la nostra persona real duem ordonador que'ls escuders que aportar nostres viandes o tayladors per nos seran constituïts dretament, a la taula nostra davant nos venguen e devant estien. E aquelles coses empero per si posar no presumesquen per tal que mesclar los fets los officis de les coses nos torben, e ço que'l majordom es tengut de fer no sie per altre fet com per lo majordom volem lo posament dels tayladors esser fet esguardans que ço que a molts es comes pus segurament se espeega.

Empero, con los menjars seran posats davant nos los dits portadors sien curoses, diligents e atents que'l majordom assi facen donar a tastar, per tal que per ço Nos deyl's freturem de sinistra suspicion.

E per tal que res inordinat no romanga o confus dos escuders en aquest offici destinam dels quals aquell qui primer sera reebut en aquest offici lo servey faça en portar per tal que aquest de grau l'altre sobrepuig, al qual assiduytat de treball ajuda e si dos seran tayladors a portar aquests sols facen lo servey estants.

Qui empero lo principal taylador nostre portara en lo col tovaylons portar no oblit ab los quals les viandes cobra. E per tal cor en necessitat ley servir, Nos cove en aquelles coses que son d'uns als uses dels altres soplesquen. Si cas s'esdevenia que tots defallissen, un dels oficials dobles derrer reebut si en la nostra cort present sera e en ausencia d'aquell un dels escuders de la cambra per Nos elegidor lur offici faça o dos en aquell cas on mes tayladors hi hagues.

E no tan solament en jurisdiccio als majordomens, axi com los altres nostres familiars son sotsmeses ans sens mijan per rahon de lur offici obeyr si regoneguen esser obligats. Aquests empero, axi con los copers sacrament e homenatge a Nos facen segons que's pertayn.

[XIX] *Del comprador*

Con salut e proteccio de la cosa publica, la salut del princep principalment esguarden e encara les leys fetes dels princeps cura de carn, pa, vi, peix e altres coses necessaries compradores al prefet de la ciutat pertanyer per salut dels sotsmeses estatuesquen.

Aytant mes eyl meteix princep qui la salut del poble defen esguardar deu que la cura de la carn, pan, e vin, e peix en la sua sacra casa ministradora a certs seus feels, especialment sia comesa qui'ls officis lurs ab aquella que's cove diligencia exeguesquen.

E donchs aquestes coses axi en consideracio deduytes, statuim que'l comprador de la casa nostra qui es e per temps sera en les carns, pan, peix e vins compradors a la nostra cort necessaris, diligentment vetle e inste. E per ço que mils totes aquelles coses pusca complir a bastament de la nostra cort, volem que de les nostres rendes sufficient quantitat reeba per tres terces de l'any, de la qual vin compre e aquell liure a nostre boteyler, e pa axi mateix liurant-lo al nostre panicer, et encara carns e peixs los quals al nostre museu liurara, lo qual aquells procur als nostres cochs liurar.

Encara al dit comprador se pertanyera comprar fruytes, fromatge, ortalices, tovalles e tovayloles quant que quant necessari sera e asso al reboster nostre liure e cera e pobil o bleses, e sucre e especies e altres coses necessaries a fer confits semblantment comprara; les quals coses al nostre apothecari ell liurar manam.

E sagins, oli, carn, salada peixs sechs e semblans coses ell comprar si obligat regonexera e al museu nostre liurara e ordi e civada comprar a son offici pertanga e aquella liurara al sobrazempler nostre e reeba totes les cenes que en diners seran pagadores et aquells diners convertesca en la pro visio del nostre menjar.

Volem encara ell no ignorar a la cura d'ell pertanyer les damunt dites coses e altres les quals seran a servey de nostre palau e a la nostra cuyna e als officis servidors en aquell axi per nos con per los nostres domestichs seran necessaries, com mils e pus profitosament pora comprar feelment ensemps ab lo sotscomprador tota hora que aquell bonament haver pora e liure, e liurar face totes aquelles coses als dits officis segons que damunt es declarat.

E de totes aquelles coses que comprades haura cascun mati retre compte per menut al majordom et escriva de racio, estants presents tots aquells officials a qui les coses haura liurades sia tengut. E no res menys de cascuna terça que haura reebuda cascun any al mestre racional devant l'escriva de racio reta compte.

Volem encara a l'offici d'ell pertanyer diligentment sol·licitar lo majordom lavors offici faent de les viandes que l'endema deurem menjar. E per tal con aytant mils sanitat en alcu es conservada con de mellors viandes se nodreix, sia curos et attent que les mellors que trobar se poran procurar no ces con digna cosa estimem la nostra sala reyal aytals coses haver mellors, ajustants que con s'esdevendra nos per cami anar lo dit comprador o sotscomprador primer vaja et faça aquelles coses que's per tal pertanyen a son offici e ab si la ordinacio de les viandes port et aquella diligentment observe.

E per tal que pus feelment son offici exercesca volem que al majordom sagrament faça et a nos tan solament homenatge, axi con lo boteller de la nostra boca. E encara una persona volem esser elegida qui sotscomprador sia nomenat, et aquelles coses que per lo dit comprador se compraran scriure sia tengat tota hora que degudament fer-se pora et sera convinent de fer e al comprador en son offici ajut.

E encara dos ajudants volem al sotscomprador esser accompanyats qui les coses que per lo sotscomprador complir no's poran, facen et en la sua ausencia son offici plenament exercesquen et sagrament presten et homenatge als nostres majordoms, e a ells atenen et obeequen, axi con lo dit comprador. E per tal que aquestes coses mils, complir pusquen en escrit aquelles coses que per lo dit comprador seran faedores no jaquesquen haver.

[XX] *Dels cavallerices*

Con a honor de princep se pertanga en ornament de cavalls et de palafrens et de muls a ell condecents et de diverses linatges de besties habundar, et encara de diver-

ses ornaments de cavalls es pertanga a la gubernacio et custodia de les coses dessus dites als uns instituir presidents qui usen d'offici de stractor per la cura dels quals et sol·licitut les coses damunt dites et sengles sien guardades.

Emperamor d'aço les damunt dites coses esguardades, volem et ordonam de la casa nostra al damunt dit offici preesser e cura haver de les coses damunt dites, axi ço es que sien diligents et attents que'ls cavalls et les altres besties que a cavalcar tenim les coses necessaries hagen et per persones suficients ben sien pensades et guardades, et que en son temps sien sagnades. E si malaltia los esdeve, procuren ab aquesta diligencia per los menescals esser curades et remeys fer covinables, en tal manera que de negligencia no puguen en alcuna manera esser represes.

E com volrem cavalcar, curennos certificar qual cavall o quals cavalls se apparellaran a cavalcar; abans empero, del dit cavalcar los esperons calçar et puys nos descavalcat descalçar en alguna manera no ometen. En aço empero a demanar et en fer, et en altres prerogatives d'onor aquell volem esser pus poderos qui primerament aquest offici haura conseguit.

En apres ajustam que'ls dits cavalleres sobre sien et majors a tots aquells qui son de l'estable et ells a ells obeyr sien tenguts e pusquen aquells condempnar, la on en lur offici s'esdevendra ells haver delinquit a perdre la quitacio de deu dies per cascuna vagada.

En apres aquell qui pus antich sera en l'offici et en ausencia d'ell l'altre qui en lo dit offici apres ell sera reebut cascun any, de Nos saber sia tengut lo nombre dels cavalls et dels palafrens et de les altres besties, les quals tenir volrem et haver tota hora que guerra esperariem o per dons que d'aquells haurem fets, o en altra manera en lo gran nombre d'aquelles sabrien paucitat nos lavors d'aquelles sol·liciten ab acabament et nostra voluntat d'aquí saber procuren.

E aço axi mateix facen de les selles de les armes de nostre senyal reyal decorades, per fer en aquelles cavalcar de nostres barons et cavallers quant aço expedient esser decerniem. E hagen ab si et tenguen la ordinacio la qual havem feta de les altres selles tenidores et faedores, et d'alscunes altres coses ordenadament la qual observen et sien tenguts observar sots pena de la quitacio de mig any perdedora per alcun d'ells qui trobat aquí sera en colpa.

Volents que aquell qui primer haura aconseguít aquest offici damunt dit tenga les damunt dites selles, frens et altres ornaments de besties. Mas empero l'altre de les damunt dites coses haja inventari et en ausencia del primer ell tenga et quart les coses damunt dites.

Empero, sien diligents que en les selles nostres ne en les regnes o en ornamentals de besties qualsque quals alguna cosa nociva no sia imposada. Ans axi sien diligents que con s'esdevendra nos cavalcar ans que cavalquem les selles damunt dites et les regnes, et los altres ornaments diligentment sien prescrutats et mundats en tal manera que de totes coses nocives de tot en tot sien separats.

En apres ab diligencia regoneguen que'ls frens et les altres coses per les quals es semblant de veritat que perill se pot apparer, sien fermes et forts aço regoneixen tota hora que volrem cavalcar.

En apres ordonam que en les festes en la nostra ordinacio contengudes, la qual ab si tenguen per temps nos fa cen membrant que'ls selles, frens, regnes et altres aparellaments de cavall en la dita nostra ordinacio contenguts, facen que en aquell dia sien fetes e d'allo que costaran albara d'escriba de racio haver cura hagen et la moneda que costaran del nostre tresorer haver no obliden.

E com Nos covendra per cami anar sien diligents que'ls cavalls nostres a cavalcar diputats lochs covinents et utils, hagen en tal manera faents que tots temps almenys un cavall o dos prop sien de la cambra on nos jaurem. E tots temps facen lur poder que sien pus prop segons que fer se pora covinentment.

E per tal con la on major perill s'esguarda pus saviament es la cosa fahedora, volem que en temps de guerra et d'ost pus diligents sien et pus attents que'ls dits cavalls de costa Nos en nulla manera nos lunyen, ans costa nos tots temps sien et jaguen. E encara volem a lur offici pertanyer los cavalls de nostre cors guarnir les armadures de l'armador reebudes.

En apres si necessari sera sia legut a ells ab voluntat nostra haver macips conducticis a pensar et procurar les besties dessus dites quan ço es assaber, aquells qui en asso son deputats bastar no poden; e sia a ells legut los macips conducticis no tan solament corregir, mas de tot remoure.

No resmenys donam a ells licencia con a ells sera vist fabedor de cavalcar los dits cavalls nostres con Nos per infirmitat o per altra manera aquells cavalcar no porem.

Volem encara al dit offici pertanyer que quant s'esdevendra per alcun de nostres domestichs retre besties affollades a la nostra cort, aquelles los nostres cavallerices volem ells reebre e tenir entro que per lo menescal sia certificat de la incuracio d'aquelles.

E lavors als nostres almoyners aquelles per ells volem esser liurades, pero albaran testimonial a aquell qui la dita bestia haura retuda ab lo segell del cavalleriz qui en lo dit offici primer sera rebut, o ell absent l'altre segon reebut a l'offici fer sia tengut, reebut, pero primerament sagrament que la dita bestia a colpa o negligencia lur no esser affollada.

Volents que no tan solament axi con los altres nostres domestichs als majordoms son sotsmeses, mas encara a ells sens mija per rahon de lur offici sien tenguts obeyr e sagrament e homenatge a Nos facen que per fet d'ells negun noymen en nostra persona, no esdevendra ne cosa nociva ne als cavals o als arneses d'aquells no metran, ans que no y sien meses per tot lur poder esquivaran e a Nos decontinent o revelaran, e que no han fet ne faran tal cosa perque aquestes coses no puguen observar.

Encara al dit offici una apta persona sabent be cavalcar, volem esser reebuda la qual sotscavalleriz sia nomenada, e en ausencia de abdos los cavallerizes totes aquelles coses que al dit offici se pertanyen sie tengut de fer e ab diligencia complir.

E per tal que ignorancia no puga allegar de ço que sera tengut de fer copia de l'inventari de totes les coses nostres que per aquest offici se tenen encara de tota la ordinacio de les coses tocants lo seu offici ab si tenga e sagrament e homenatge al nostre majordom faça semblants d'aquells los quals los dits cavallerizes fer a nos son astrets.

[XXI] *Del menescal*

La cura dels cavalls no tan solament esta en vitalles aministradores, ans encara en ferradures als peus d'elles posadores en malalties curadores e en sagnies faedores, les quals totes coses se solen per los menescals espatxar.

E axi ordonam que en nostra cort deja esser persona alguna feel e sabent en les coses desus dites qui l'offici de la menescalia exercesca e menescal sia nomenat. L'offici del qual estia en fer totes coses que son als cavalls necessaries; lo qual encara menescal Nos anants per cami de nostra comitiva Nos partesca appareylat de claus e de ferres, e de altres coses semblants mayorment en temps de guerra con en

host seriem e els cavalls nostres pus sovenejar moltes vegades en aquell temps no oblit. E deu obeyr als cavaylerices apres los majordomens en aque lles coses que a l'offici d'ell pertanyer s'esguarden.

Volem encara per tal com ha sovent en los estables conversar que faça sagrament e homenatge al majordom segons la forma en l'offici dels cavallerices desus expressada.

[XXII] *Dels homens de la escuderia*

Decent cosa e a honor nostra covinent reputam si los cavayls per lo servey de nostra persona preelegits son tractats e pensats davant totes altres coses curosa-ment, e encara que a pensar los cavalls a cascun sengles macips sien destinats.

E axi ordonam que en nostres estables ordinariament sien vuit en nombre macips destinats per nostre arbitre elegidors a l'offici dels quals se pertanga pensar dels cavayls nostres e de les altres besties a nostre servey aordonades a cascun d'ells a pensar liurades axi que a hores degudes guardan la qualitat del temps sien nedejades. Ço es que en temps de l'estiu per lo mati encontinent que el lum del dia esclarira per gardar aquelles descalfament les estrijolen e nedegen, et con lo sol comensara los seus rays per terra escampar aquelles a l'aygua ab les mantes cubertes menen a espau guardants aquelles de correr e malmenar.

En temps pero, de l'yvern, quant en estrijolar e menar a l'aygua los cavayls e besties damunt dites aquesta manera no es servadora, car ço que l'un temps requer l'altre per raho o rebuja. E si en loch seran lavors que aço bonament fer se pusca aquelles en loch apartat al sol rayant estrijolaran e espolsaran cor en aquest temps la calor del sol es gran plaer e recreacio a totes les coses.

E quant lo sol sera passat de mig dia avant en la manera damunt dita los dits nostres cavalls e besties menaran abeurar; e tornants a son pas ans de l'entrament de l'estable ab manils o altres draps a aço covinents los braces e cames de les dites besties sien tenguts exugar per tal que entrants banyats en aquells ronya o malanança alcuna no se'n pogues engenrar. E civada a aquelles hauda primerament sobre aço certificacio del nostre cavalleriz lavors l'offici regent en quanta quan titat a cascuna ne donaran ab diligencia feelment ministraran.

E en tal manera en les dites coses diligents se mostren que'ls cavalls e les altres besties nostres damunt dites en les necessaries coses d'ells alcun deffalliment no hagen.

Volem encara e ordonam que'ls dits macips o dos almenys d'ells jaure sien tenguts dins l'estable si avinentea hi haura o almenys con pus poran prop de aquell per tal que si alcuna de les dites besties de nits s'esdevenia desfermar aquella encontinent fermen.

Volem encara que'ls dits macips als nostres cavallerices apres los majordomens obeyr sien tenguts e sagrament e homenatge facen al mayordom segons la forma de l'offici d'ells inserta. E totes aquestes coses volem encara esser fetes per los macips logadors en nostres estables a servir deputats.

[XXIII] *Del falconer mayor*

No deu esser jutgada cosa repreneadora si apres massa grans trebayls, los quals per la cosa publica nodridora volentaris plaers apetim per tal que als sotsmeses nostres repos apparellem ab cura vetlan les nits, passen alcuna recreacio deguda e ho-

nesta cerquem que a la nostra pensa en lo pelech pregon de la mar per gran multitud de negocis navegam e quaix per bufament de vent dubtem recreacio almenys algun poch duradora pugam appareylar, cor carrech importable pres en altra manera lonch de temps no sofer sostenedor.

E axi per aquesta nostra present ordonacio statuim que un escuder expert en aytals coses falconer nostre major sia elegit qui de nostres falcons astors e d'altres qualsque quals aucells a cassar deputats cura haja e diligencia ministran a ells les coses necessaries sens defalliment.

E no resmenys s'esgart diligentment que'ls damunt dits aucells cascun per son temps sien axi trobats apparellats que temprats estiguen a volar e complidament fer aquelles coses a que seran afaytats con s'esdevendra Nos ab los damunt dits aucells voler alegrar, en tal manera que d'ella hon esperam per raho esser recreats d'aqui no pugam negun offendiment reportar.

E per tal que les coses damunt dites pus leugera ment se pusquen esquivar abans de la cassa a Nos demanar conseyl no oblit ab quins aucells segons lur temps anar a caça perpensarem, per tal que aquells mils pugam haver appareyllats, ab los quals aucells encara sens Nos pusca cassar segons que veura als dits aucells esser expedient.

E no ignora la cura d'ell pertanyer totes les coses a ells necessaries procurar, ço es loures capells longues e altres arneses que al bech et a les mans de aquells appareylladors e altres quals que coses necessaries veura de les quals coses l'escriva de racio certiffich que costaran.

Manant a aquell escriva que encontinent del preu que costaran li faça albara certificant lo thesorer que d'allo deja pagar. La moneda empero per a les gallines e per altres carns e medicaments necessaris als aucells dessus dits del nostre comprador reeba; e al dit scriva de racio per si o per altre dels altres falconers al qual la compra de les carns e de les medecines cometra raho e compte reta de les coses dessus dites.

Lo damunt dit empero falconer nostre major a tots los altres falconers e als caçadors nostres e a aquells qui los nostres cans guardaran, preesser volem e manam en tal manera que aquells de reebre lurs quitacions suspendre pusque per quinze dies e no pus si en lur offici haura trobats aquells negligents.

E con s'esdevendra lo dit falconer esser absent a la un dels escuders de la nostra casa al qual mils veurà expedient son offici cometre pusca regidor. Si empero era tanta la copia dels aucells damunt dits que tots nostres falconers no bastassen a aquells governar lavors lo damunt dit falconer altres logaters se cuyt de procurar los quals per sa volentat licenciar pusca quant que quant a ell plaura.

E si per alcuna raho o causa alguns aucells a algun dels cavallers o escuders nostres comanam governadors a aytals lo dit falconer preesser ordonam e a ell per aytals aytant con toca lo regiment dels aucells damunt dits manam obeyr e ell empero als majordomens per raho de lur offici obeyr no oblit.

Empero, con necessariament se cove esdevenir que qui ab lo falconer major qui ab los altres moltes vegades havem familiarment a conversar e los aucels e les altres coses qui a lur offici pertanyen, axi en cassar con en altra manera pertractar, fermament duem ordonador que'l dit major falconer sacrament de feltat e homenatge a nos faça que tot perill a nostra persona apparent per son poder esquivara, e encara si ho sabra a Nos ho revelara mayorment engir aquelles coses que per son offici per opposicio porien esdevenir.

[XXIV] *Dels falconers*

No es noveyll ne discordant a raho que aquelles coses qui per sengles no's poden complir per molts coadjutors fin reeben preoptada, con defícil ans encara quaix imposible sia moltes coses e diverses per un mayorment en una metexa hora fin perfecta reportar.

Emperamor d'aço havem previst instituydor que sis altres falconers no empero generoses en nostra casa sien reebuts per nos elegidos, qui cura hagen diligent de nostres falcons e dels altres aucells a caçar deputats segons que lo nostre falconer major a ells ordonara.

Al qual apres los majordomens obeyr volem per aquells gardan-se be que per negligencia alcuna cosa pertanyen, no sia lexada la qual pogues lo manament de nostre coratge provocar per los quals encara sagrament e homenatge als majordomens nostres volem esser faedor.

[XXV] *Dels caçadors o guarda de cans*

Aquelles cogitacions e consolacions pus agradablement son preses les quals no engir una cosa tan solament ans engir diverses legudes empero, e honestes occupacio pendre se demostre e aytant pus fort cascun ab occiositat enemiga de tot be s'alonga quant en diverses coses legudes empero es preocupat.

Emperamor d'aço ab aquesta present constitucio duem ordonador que dues bones persones en la nostra casa real sien reebudes qui caçadors sien nomenats e estiguen, los quals los nostres cans de caça guarden e d'aquells cura hagen ab los quals tota hora que convinent sera e a Nos plaura nostra pensa alegren, en lo qual cas ab nos ab los cans damunt dits vagen al loch on sera ordonat caçar.

Encara cura hagen acabada de totes aquelles coses que a la caça segons son temps e natura de la caça damunt dita, pertanyera no lexan negligentment de les coses damunt dites.

Pan empero necessari cotidianament a us e provisio dels dits cans reeben cascun dia de nostre panicer e collars, cadenes, e totes altres coses als dits cans necessaries del nostre comprador, ab diligencia tota vegada que obs sera procuren e demanen e lo dit comprador totes les dites coses complidament a ells sie tengut donar ab acabament.

E ells al dit falconer apres del majordom obeyran, e per tal con esquivar no podem que caçant o en altra manera als dits caçadors no conversen; e cans e les altres coses que a caça pertanyen per tal que perils encorrer ans mes Nostre Senyor ajudan esquivar, puscam los quals a molts grans princeps havem oyt esdevenir.

Volem e destretament ordonam que'ls dits caçadors sagrament e homenatge al majordom facen quant en son offici seran reebuts, que a tot perill que a Nos per oposicions o en altra manera pogues esdevenir mayorment per raho de son offici feelment esquivaran, e que no han fet alcuna cosa per que los damunt dits sagrament e homenatge servir no'n pusquen ne faran d'aqui avant.

[XXVI] *Del sobreazembler e sotsazembler*

Esguardant l'offici de sobreazembler en nostra cort reyal esser util e convinent segons que per la tenor de les coses dejus scrites se prova, per ço un preesser al sotzazembler e als azembles nostres volem lo qual sobreazembler deja esser nomenat, e de les nostres azembles sia axi diligent segons que a la industria de l'offici se pertany.

E encara quant Nos per camins a alguns lochs deurem anar, totes les besties e carretes e navilis en passant d'aygues con anar per camin per us de nostra cort logades, ell logar sia estret e ell per la vianda d'aquelles besties e dels homens qui aquelles seguexen despeses fer, e loguers d'aquelles pagar sia tengut segons la nostra ordinacion sobre aço feta, la qual ab si tenga en escrit e observe diligentment e faça observar usan de son offici demunt dit.

E en apres, sia diligent con Nos voler anar per cami s'esdevendra e mudar de un loch a altre que totes aquelles coses que ab nos son portadores e a l'us de nostra cort necessaries en les besties, sien carregades e que res en alcun loch d'aquelles coses per negligencia apres Nos no romanguen en nulla manera.

Atorgants al dit sobreazembler que'l sotsazembler e los ajudants de l'offici e los azemblers axi aquels qui de nostra casa seran con los logadors, si en les coses a ell tocants inobedients haura trobats o negligents a perdre la quitacio d'aquells de sinch dies o de menys segons que a ell sera vist faedor pusca condempnar.

Encara volem e ordonam que'l dit sobreazembler o son lochtinent reebuda del comprador civada necessaria per a nostres besties don als nostres cavallerizes aytanta con per les dites besties de la nostra escuderia necessaria sera, e no resmenys als azemblers de nostra casa per les azemblers nostres domestiques proveyr axi mateix civada e palla liure.

E con se convendra nos caminar prenen cenes o convits volem, que'l dit sobreazembler reeba pa, vi, carn, civada e palla de scriva de racio; la qual carn, pa e vi als homens logaders en racions segons la nostra ordinacio, e la civada e palla per proveyr les besties de loguer a ells liurar no oblit.

Abaten pero als dits homens del loguer per les racions sis diners jaccenses si en Arago serem, e vuit diners bachelonesos en Cathalunya e en regne de Valencia, o dotze diners mallorquins en Mallorca, e dotze diners alfonsins en Sardenya. E per palla e per civada si son en Arago vuit diners jaccenses, e en Cathalunya o en regne de Valencia setse diners bachelonesos, e en Mallorca e en Sardenya dos solidos de mallorquins o alfonsins menuts.

E con lo dit sobreazembler o son lochtinent pagara los homens de besties de loguer pac aquelles en presencia de nostre scriva de racio, per tal que ocassio de sospita del seu offici sia tolta o remoguda.

E de totes les dites coses e altres pertanyents a son offici al majordom e al nostre scriva de racio compte retre sia estret. E per tal que mils e pus feelment se haja en son offici, faça a un dels nostres majordoms sagrament que sera en son offici feel e lial, e als dils majordomens obeesca ab acabament. En apres cobeejans que'l dit offici ben sia regit.

Emperamor d'aço una persona qui sotzazembler sie nomenat e un altre qui ajudant sia nomenat, los quals per Nos tots sien elegits qui al damunt dit sobreazembler en son offici diligentment ajuden e a ell apres los majordoms obeesquen e entenan acabament en les coses tocans son offici e en ausencia d'aquell lo dit offici lo sotzazembler en totes coses fer no ces. E en ausencia d'abdos lo damunt dit ajudant lo damunt dit offici complesca ab acabament. Declarans los dits sotzazembler e ajudant prestar al damunt dit majordom aquell mateix sagrament lo qual lo damunt dit sobreazembler prestar es tengut.

[XXVII] *Dels azemblers*

A les azembles nostres en aquelles majorment que porten nostres ornaments diligent cura es deguda, la qual volem per especials e certs azemblers esser presa. E axi ordonam que en l'ofici aquest quatre homens sufficients sien assignats dels quals se pertanga a les azembles nostres les coses necessaries, procurar lo sobreazempler sobre aquestes excitan e ells sots lo sobreazempler esser volem.

Encara s'esguart a lur ofici ajudar a plegar e a desplegar los lits nostres e altres apareyllaments que per les nostres azembles se portaran. Deuen encara anar e si tener ab les azembles e deuen esser diligents que cascun dia bona hora sien en lo loch on la jornada nostra complirem con s'esdevendra nos caminar, et en tal loch posen les carregues que sien avinents a portar on deuen servir et no pusquen reebre alcun dan per colpa lur.

E ells empero als nostres majordomens sens mija sotzmetres sien tenguts, e encara sacrament li facen axi con lo sobreazempler damunt dit.

[XXVIII] *Dels juglars*

En les cases dels princeps segons que mostra antiquitat juglars degudament poden esser cor lur ofici dona alegria, la qual los princeps molt deuen desijar e ab honestat servir per tal que per aquella tristicia e ira foragiten e a tots temps se mostren pus gracioses.

Perque volem e ordonam que en nostra cort juglars quatre degen esser, dels quals dos sien trompadors e lo ters sia tabaler, el quart sie de trompeta a l'ofici dels quals s'esguart que tots temps nos publicament menjants en lo començament trompen e lo tabaler et lo de la trompeta son ofici ensemps ab els exercescan, e encara allo metex facen en la fi de nostre menjar, si donques juglars estranys o nostres qui empero astruments sonen en la fin del menjar nos aquells oyr voliem.

En apres no volem que en la Cuaresma ne en dia de divenres si donchs gran festa no era que'ls dits trompadors trompeta e tabaler lur ofici facen en lo comensament de la taula ne en la fin. Los altres empero, juglars sien qui sapien sonar estruments en les festes et en los altres dies segons que sera convinent lurs estruments so par manam davant nos e a aquests nombre de necessitat no posam. Los dies empero dels divenres e de Cuaresma per aquella manera que desus es dit tan solament exceptats.

Manam encara que en temps de guerra axi trompadors con altres, si donques no era juglar de tal estrument lo qual la vors sonar no fos covinent mes que no hauran acostumat sien diligents en lur ofici, e axi a nos estants que con ops sera ells apareyllats trobem a lur ofici a fer. Los majordomens encara no menyspreen ans fermament obeesquen.

ACI COMENÇA LA SEGONA PART DEL LIBRE E PRIMERAMENT DE L'OFFICI

[XXIX] *Dels camarlenchs*

Si de les coses foranes degudament governadores ab vigilant estudi a Nos apparer, deja diligent cura; no menys ab entenedora pensa curar, Nos cove que axi a custodia de nostra persona con a servesis faedors, los quals a nostre estament rahonablement se pertanyen mayorment a continua asistencia a nostre costat, e encara a domestica de nostres familiars secretes persones provades per feeltat e d'estament no minues deputem.

Emperamor d'açò ordonam a les coses damunt dites majors esser camarlenchs, los quals l'acostament de nostre costat ennobleesca, e los quals sien a la custodia de nostra persona especialment deputedats.

E volem esser dos en nombre axi que'l defalliment de la ausencia o de la occupacio de la un l'altre reparar pusca e suplir. E ells tots consellers nostres e de nostre conseyl esser declaram.

Empero, abdos seran de cint de cavalleria ennobleits; mas lo primer empero sera avant posat a l'altre tota hora que en la cort present sera so es en tener lo sagell secret e en liurar a nos la oblacio quant la missa oyrem, e en jaure al costat del nostre lit segons nostra ordinacion sobre açò feta, la qual en escrit tenguen, liurar especies, confits e fruytes e semblants coses a offici de apothecari e de reboster pertanyents, los quals fora de la taula Nos menjarem fet lo tast a nos ministraran. E encara con bonament a fer se pora prop del lit nostre jaer segons que havem dit, e en los secrets de natura entorn estar axi con se pertanyera, et aquell absent o occupat l'altre son offici exercesca.

E con Nos empero a l'offerir algunes vegades bonament anar no porem lavors aquell qui fara l'offici axi con dit es la oblacio al mayor noble baro qui present sera sol empero que sia cavaller o persona qui en loch de cavaller per la magnitud de aquell en loch de cavaller fos haut liure o aquella en loch nostre offira.

En lo cas empero que noble aytal no y fos el mateix per Nos a la oblacio offeridora baja; la moneda empero, que per nostres oblacions necessaria sera del protonotari nostre tinent los segells procur reebre ab acabament. Ajustants que en festes damunt dites e tota hora que solempne convit farem lo primer camarlench, si present sera o en la sua ausencia l'altre, confits e totes les altres coses a l'offici de l'apothecari pertanyents portar e posar davant Nos no pretermeta qui lavors tast davant nos faça.

Encara nomenys los damunt dits camarlenchs manam esser diligents mayorment aquell qui l'offici fara e lo sagell portara, que cascuna nit les portes regoneguen de l'hostal on Nos s'esdevendra pernoctar per si meteix o per altre dels escuders de la cambra, o dels uxers. E aquell qui haura regonegut les claus de la casa man diligentment guardar per tal que ço que Deu no vuyla per no cauta custodia occasio de escandels fos donada.

Abdos pero los camarlenchs nostres dins la nostra cambra jaer poran con se volran; l'un empero dels s'i son o present sera a açò per deute sia estret mayorment quant cascun d'els jaer covendra davant Nos. Empero cascun dels qui dins la pero nostra cambra en qualque manera jaura per mellor seguretat de nostra persona armes militars ab si e de prop, tots temps appareylades haja e complides.

E si en açò fer sera negligent de la quitacio sua de un dia per cascunes vegades les quals les dites armes appareylades haver segons que damunt es dit hauran lexades ells decernim esser punidors.

Sobre tot açò encara a qualque loch Nos irem tots temps los camarlenchs deuen engir estar a nostre costat davant Nos anants o en altra manera segons que loch hi haura a Nos de prop estan. E a ells injungim esguardar que davant nostre esguardament remoure facen aquelles coses que's pensaran esser indecents o nocives.

Aquestes coses encara a l'offici d'eyls pertanyer declaram ço es, Nos vestir e despullar, e aygua ministrar con los peus lavarem als pobres o altres coses semblants exercirem les quals a la taula no s'esgarden.

Volem empero que en la exhibicio d'aquests serveys prerogativa d'onor entre ells sia servada que'l primer camarlench davant l'altre tots temps en lo servey de l'offici sia en aytals serveys davant anant al pus jove.

E encara mes ordonam los dits camarlenchs, los quals per molt major familiar exhibicio de servey a moltes prerogatives havem reebuts haver poder en los hostals als quals nos declinar s'esdevendra, e aquelles persones qui han per ordonacio nostra dins la nostra casa jaer a cascun segons la congruencia de l'alberch cambres assignar e encara de ordonar engir les obres, les quals en nostre alberch seran construydores.

En apres cor la hon mes perill appar pus saviament es faedor als dits camarlenchs diligentment manam curar que'n temps de guerres con a qualque host personalment Nos anar s'esdevendra engir les tendes nostres tots temps sia provehit e mayorment de nits a segurtat de nostra persona de totes coses necessaries mayorment de sufficient custodia d'omens armats.

Hagen encara Nos sol·licitar que al fre de nostre cavall homens suficients per aptitud d'armes en cert nombre sien deputats e encara servents per covinent nombre e sufficient custodia de nostra persona. en aquell temps que cavalcarem en la host, e sens la host aordonar en nulla manera no relexen.

Aço mes avant ordonam que'l primer camarlench inventari de totes les coses que son en la nostra cambra e que's tenen per l'armador en si tenga e encara d'aquelles coses les quals per servey tot dia als oficials a ell sotsmeses son comeses, axi con lo reboster e als altres diligencia en guardar ajust oportuna, guardan-se ben que a negun sens carta ab nostre sagell segellada no do en nulla manera de les coses desus dites.

E sert es ell absent, relex la custodia ab inventari a l'altre camarlench. Abdos empero absents, al pus antiquit dels escuders de la cambra si es present, la custodia en les coses damunt dites ab inventari per ells sia comesa.

Volem empero que aquell qualque sia qui per la major part de l'any les damunt dites coses totes sots custodia sua haura tengudes al maestre racional de la casa nostra present l'altre, si pero en la cort nostra lavors sera una vegada l'any de totes les coses raho retre sia tengut. En apres, per tal que lo grau jusa tots temps segons que's coven lo merit regonega de son sobiran als dits camarlenchs segons lo grau attribuit a cascun en tots aquells qui alcun offici han concernen la cambra donam poder, ço es en los escuders de la cambra ajudans barber, metges, ciurgians, secretaris, escrivans, uxers, posader, porters, armador real, sastre, costurer, apothecari, reboster, guarda de les tendes, e escombradors del palau. Los quals tots si en lur offici hauran fallit, poran de quitacion privar per un mes o menys segons la manera de la negligencia.

Encara si alcun delenqueix dins la cambra nostra aquell pendre faran e liurar al nostre algutzir, e a aquests sobrenomenats licencia de partir de la cort poden donar exceptats als secretaris als quals per la nostra magestat tan solament es licencia atorgadora.

E per tal que les vestidures nostres e los altres appareylaments de les quals a les vegades usa's tots temps con d'elles volrem usar appreyllades sien segons conveniencia del nostre estament.

Volem que'ls dits camarlenchs en escrit hagen la ordonacio per Nos sobre aço feta per tal que per color de ignorancia d'algun defalliment contingent, nos pusquen excusar. Ans declaram pena de privacio de tots sos drets per raho de lur offici si en

la forma de la dita nostra ordonacio sobre aquesta preparacio de vestidures e ornamentals per defalliment trobats seran transgressors.

E con per alcun cas embargats lavar los peus dels pobres al dijous de la cena segons que havem acostumat bonament no porem lavors aquell qui de prioritat en l'ofici s'alegrara, si present sera o en lur absencia l'altre en loch nostre la damunt dita ablucio complesquen en nostra presencia si bonament fer-se pora, per tal que aquelles coses les quals embargats fer no porem almenys aquelles vehen a devocion siam provocats.

Sien encara los camarlenchs que con nos en tal manera per malaltia la qual cosa Deu no vulla, seriem agreviats que no poguessem de que reeben aytals coses remembrar que en l'ofici davant Nos o en la porta de nostra cambra sia celebrat per hores degudes e oportunes per tal que per la nostra infirmitat la divinal lahor no sia lexada.

En apres con sabran nos voler per l'anima d'alcun deffunt sol·lenpna missa fer cantar manen als nostres rebosters que juxta la ordinacio per Nos feta sobre la lumenaria dels deffunts, la qual en escrits tenguen appareylen brandons per aquells encendre en la missa damunt dita.

Ajustam encara a aquestes ordinacions que tots los camarlenchs nostres sengles capitols d'aquesta nostra constitucio aytant con ells e aquells a qui ells son sotsmeses toquen, facen escriure ordonadament e aquells ligen sovinerament, o ells liger se facen per tal que no ignoren ans observen ço que a lur ofici pertanga.

E encara si per colpa dels altres defalliment en alcuna cosa s'esdevendra degudament, ells pusquen corregir les negligencies dels jusans ministradors. E encara si alcuna secreta infirmitat la qual Deu no vulla, se esdevendra a nostre cors aquella a neguna persona sens nostra licencia no revelaran.

Encara mes que ab lo sagell nostre secret, lo qual a ells comanam no sagellaran en alcun loch si donchs aqui no vesien la impressio de nostre anell o altre senyal nostre del qual lavors en semblants coses usassem. Et encara novellament estatuim que'ls dits camarlenchs et qui per temps seran en lo comensament de lur ofici sobre los sants Evangelis de Deu a nos juraran e per exhibicio de homenatge a Nos personalment prestar seran estrets que ab tot lur poder e enginy dampnatge de nostra persona lo qual poder esdevenir sabran esquivaran e la salut nostra e estament aytant con a ells possibil sera, conservaran e si d'alcun qual que qual dampnatge de nostra persona o de l'estament nostre sabrano per semblant de veritat hauran oyt procurar aquell a Nos al pus tost que poran revelaran.

Encara mes que alcuna cosa no faran ne han feta perque no puguen plenerament totes aquestes coses complir. Ne es maraveyla si en aquest cas en lo qual de la conservacio de la nostra salut ho menatge prenam, cor certes per custodia de un petit castell exegit es estat homenatge tots temps sa entras de nostra costuma.

E con segons la nostra reyal ordinacio dels consellers, los camarlenchs consellers nostres sien enteses, volem que lo sacrament en la dita ordinacio de clarat los dessus dits camarlenchs nostres a Nos facen ab acabament.

En apres encara injungim als dits camarlenchs que aquell d'ells qui lo segell secret portara corporal sacrament prena e homenatge reeba en lo començament con primerament als officis seran appellats, co es dels ajudants de cambra et del sastre, et sos coadjutors, dels rebosters comuns, et dels altres del rebost dels porters, e sotsporters, de l'escombrador del palau, e de qui a l'ofici de les tendes es diputat, e dels adjutors d'aquell que be et lealment en son ofici se hauran et specialment engir la salut e conservacio de la persona et estament nostres, los dampnatges per lur poder

esquivan et les coses utils procuran e encara revelan a Nos si alsunes coses dampnoses, sabien contra Nos per qualsque altres esser procurades o si a Nos revelar no ho podien, aço revelaran a alcu dels dits camarlenchs en tal manera que pusquen a nostra noticia pervenir.

[XXX] *Dels escuders de la cambra*

A domestich servey de la nostra persona en lo qual los escuders de la cambra dins los secrets de nostre colgament a Nos familiarment obsegueixen si's en nombre volem esser deputats, lo primer dels quals reebut en la cambra deura les vestidures et los calciaments de nostra persona nedeament guardar et les joyes de les quals tots dies usam ab inventari sots nostres camarlenchs tenir.

Los dits escuders de la cambra seran sotsmeses et obeiran als camarlenchs en aquelles coses ço es que's pertanyeran a l'offici dells.

En apres per tal que l'offici a ells injunct pusquen sens greuge pus leu supportar statuim dos d'ells los pus antichs en l'offici de necessitat jaer en nostra reecambra cascuna nit, e ab licencia nostra o de nostre camarlench dos dels altres per divisides nits o setmanes per tal que nos ço es saber calcen et descalcen et altres serveys semblants facen, los quals a nos familiarment fer se cove et privada.

E con Nos cascuna nit s'esdevendra en lo lit entrar lo dit primer reebut deura comoure et demanar a nos quals vestidures l'endemà ordenarem de portar per tal que aquelles lo vespre aparell les quals mes durement elegidores.

En apres encara a ells injungim et manam que en qual que loch que ells dins la casa nostra pernoctar se convendra tots temps prop si hagen les armes a lurs persones covinents et complides per tal que si algun cas de necessitat s'esdevenia no fossen trobats de tot en tot inprevists. E si a aço fer negligencia hauran de la quitacio d'un dia cascuna vegada sien punits.

En apres a l'offici d'ells dits scuders pertany disposam l'espasa nostra a Nos con cavalcar volrem ministrar o aquella davant Nos portar si aço haurem manat faedor. Portaran encara lo capell de sol o de pluja, e encara les vestidures quals que quals portar farem devant nos; e ells en aquests et en semblants serveys tots temps volem esser aparellats.

Ajustants encara que aytant con ells bonament poran apres los camarlenchs vagen prop de nos davant anants o en altra manera axi con mils sera covinent et oportu.

En apres, manam encara dos d'ells per nos esser elegits a portar l'elm, l'escut et la lança ab la poch senyera, les quals coses continuament costa de nos per costuma portar fem axi en temps de guerra con en altre, et en lochs et temps oportuns.

E aquell ço es lo primer elegit a aquest ministeri faedor et en ausencia d'ell l'altre et en ausencia d'abdos un dels dessus dits escuders per nos elegidor en temps de guerra en la host et en altra manera volents caminar de nos saber no oblit per tal si per ell volrem o per altre les coses damunt dites esser portades per ço que no's esguardada la qualitat del loch et del temps d'aço mils ordonar pascam.

En apres per tal con a raho es consonant diverses officis, sots un mateix duch o cap con cas per ventura s'esdevendra deure los uns als altres ajudar et el defalliment d'un l'altre companyo sia tengut per egualtat regir et supllir.

Emperamor d'aço statuim que si los copers, botellers, panicers o'ls qui tallen devant nos o rebosters, o sobrecochs, o los portants lo tallador s'esdevendra absents esser o en altra manera ocupats en aquell cas los escuders de la cambra lo portar vi

et lo pitxer de l'aygua que beure volrem et del pa a la nostra taula, e axi mateix los bacins per a nos donar aygua et portar la fruyta et la vianda et les altres coses que son a servey de nostra persona per los officis damunt dits volem esser fet et manam si per majordom los sera comanat.

Encara cura ells volem haver diligent que totes coses que a nostra persona son apropinquadores et per Nos en qualque manera contractadores en tal manera sien procurades que de totes coses nocives a nostra persona de tot en tot sien alienes.

E aço majorment per ells sia observat en les çabates et en altres coses que per alcun de la cort nostra o casa, no's faran les quals çabates reebuda primerament moneda dels camarlenchs fer manam per aquells.

E encara en ausencia de tots los nostres camarlenchs o ells, axi en altra manera empatxats que no poguessen en lur offici servir volem que aquell qui primer sera appellat en l'offici exhibesca a nos totes aquelles coses que a l'offici dels camarlenchs havem ordenat pertanyer.

Degen encara los dits escuders los lits nostres fer et apparellar et guardar, que la nostra cambra sia convenientment ornada et guardar encara aquelles coses que hi son degudament ornades et semblants serveys a aquells comeses ells en la cambra exercir manam.

A llur sol·licitud encara se pertanga que cascuna nit se prenen guarda que alcun defalliment en la cambra nostra no sia d'aquelles coses que aqui son acostumades de metre ço es que sia aqui vi et aygua sufficient a beure et aço per cases qui a vegades de nit s'esdevenen imprevisament candeles et tortices a illuminar, especies et confits a menjar et armes encara covinents a la nostra persona complides d'un cavaller les quals deuen cascuna nit prop de Nos posar per los perills qui alsunes vegades de nit se porien esdevenir pre guardar no obliden.

Les quals coses totes et sengles reeben dels altres oficials de la casa nostra als quals pertany sengles coses d'aquestes singularment ministrar. Aygua encara beneyta a satisfer a la nostra devocio manam ells cascuna nit posar en lo cap del nostre lit. E d'aquestes coses et semblants cura hagen diligent.

E per tal que en los dits serveys no sien negligents, volem que cascu dels dits escuders de la ordinacio nostra feta del offici dels camarlenchs, et encara d'aquesta present translat en escrits hagen et tenguen per tal ço es que mils en les coses faedores pusquen esser savis et diligents.

Statuim encara que'ls escuders de la cambra damunt dits sagrament et home natge a nos facen con primerament a aquest offici seran reebuts sots la forma per la qual los camarlenchs lo deuen fer segons aquelles coses que per Nos son en altre loch dels camarlenchs specialment ordenades.

[XXXI] *Dels ajudants de la cambra*

Con les cambres de tot princep no tan solament se pertanga que sien de belles cortines et draps ornades e per bellea daquells decorades ans encara convenga que aquelles sien ordenadament aparellades segons la nostra ordinacio sobre aço feta et tengudes a prop que de totes coses immundes sien ab diligencia guardades, perque engir lo regiment d'aquestes coses sis bons homens volem esser per nos deputats qui ajudants de la cambra seran nome nats dels quals los dos en la cambra del lit d'apperellament tots temps de necessitat jaer manam.

Ordenants que con nos alcun viatge fer o en altra manera caminar o en altre loch mudar se convendra un dells davant nos vaja, ab ornaments dun lit nostre per

tal que con al dit loch destinat serem venguts trobem aqui per la persona nostra cambra apparellada: e compren totes les palles compradores axi a obs dels lits de la nostra persona apparelladors con per aquells qui en nostra cambra et reecambra deuran jaer quals que quals.

E encara Nos caminants procuren haver diligentment draps per als lits en la nostra cambra et reecambra faedors. Decernents a lur offici pertanyer lits de les dites palles fer per Nos et per los altres con dins la nostra cambra jaer s'esdevendra segons que per los nostres camerlenchs o per alcun dells los sera manat.

Volem encara que s'esguart a lur offici ajudar a plegar et a desplegar los lits nostres els altres apparellaments que per nostres azembles se portaran e que en l'alberch en lo qual Nos posarem banchs en los quals ab nostres companyes seure puscam complidament sien trobats, e si en aquell alberch banchs no haura procuren que ni sien aportats.

E encara a lur offici volem pertanyer que en estiu jonch et altres coses verdjants, e en ivern coses en lo sol necessaries o entre los peus a tenir haver procuren e lenyes per fochs en nostres cambres faedors, et encendre aquells e apparellar de la festa de Tots Sans tro a la festa de Pascha aquelles coses e semblants segons la qualitat del temps. Lo dia de Rampalm encara rams qui en la processio seran portats procurar per Nos e nostres familiars sien estrets.

Ordenants encara que per les coses damunt dites axi faedores de nostres camerlenchs moneda pendre no ometen, e d'aquella compte et raho retre al nostre scriva de racio sien estrets. Et volem que'ls apparellaments et les cortines posen en torn de nostres lits, et encara sitis nostres los quals havem acostumat de tenir en consell et en taula.

E guarden-se que sobre la posicio dels apparellaments la ordinacio nostra sobre aço ja feta observen la qual en escrit hagen per tal que en gir aço no pusquen ignorancia allegar. E volem encara a l'offici d'aquests pertanyer con caminarem sella per los secrets de natura e aquelles coses que hi seran necessaries fer secretament a les azembles portar.

En apres ordenam que per los peus a lavar aygua apparellar no obliden con sera necessari o a ells sera manat per un dels nostres camerlenchs. Ordenam encara que les cambres nostres en temps e hores degudes escombrar et mundar sien tenguts e facen los lits dels escuders de la cambra los quals en la nostra reecambra jaer s'esdevendra, e encara con caminarem la un d'ells primer vaja per tal que faça son offici.

Sotsmeses empero sien als camerlenchs en aquelles coses que per ells son faedores en la cambra et a ells obeesquen ab acabament. En apres no sien peresoses con engir lur offici vagar los convendra als escuders de la cambra si mester sera ajudar.

Als camerlenchs empero sagrament et homenatge facen que per l'offici d'ells mal a la nostra persona no esdevendra ans lo esquivaran, el revelaran si'l sabran, e que res per ells fet no es nes fara qui sia vist contrastar a observacio de les coses damunt dites.

[XXXII] *Del barber*

Per humanals necessitats de les quals natura alcun hom munit de quantas vulla potencia no ha fet exempt nos de offici de barbers freturam, lo qual un esser volem en nostre servey diputat qui certament als camarlenchs sotsmes sera e obeyra.

E aquest engir aquelles coses que s'esgarden lur offici deu esser diligent engir lo servey de nostra persona, ço es aquell lo cap nostre pinten e en temps degut lau con

a Nos sera vist expedient primerament fet tast. E semblants coses faça a les quals es specialment deputat. Deu encara tenir nedeamen e decent lo baci els altres estruments dels quals ha usar son offici exercen.

En apres lo barber sera en l'offici de la cambra ajudant als ajudants en la preparacio e ordinacio del lit nostre e d'altre qual que qual ornament de cambra; e con s'esdevendra los ajudants absents esser tots los serveys que a aquells pertanyen en la cambra aquest barber fara e suplira; e dins nostre alberch ab los escaders de la cambra e no alloure lo dit barber jaer sera estret.

E con Nos en alcun loch transmudar s'esdevendra lo dit barber segons que's covendra, portara ab si la maleta ab les vestidures de nostre cors les quals manarem portar de la qual cosa demanar, Nos primerament deura.

En apres si en fer les coses damunt dites e en altres incumbents als dits serveys fallira per cascuna vegada en la quitacio d'un dia sera punit. En apres per tal con exigent l'offici lo qual ha a fer lo barber sovinerament a la persona nostra mes que'ls altres se apropinca.

Ordonam que en la novitat de la receptio del servey lo dit barber aytal sagrament faça e homenatge lo qual havem disposat los camarlenchs de prestar.

[XXXIII] *Dels meges de phisica*

Aquels qui la varietat dretament pensan de humana fragilitat deveixen per qual ço es assaber discurriment de infirmitat sens entermessio de falla o per cauta continua greugesca d'enfermetat en estremetat de corrupcio se decorre encontinent regonexeran quina es la utilitat dels metges, e quina sia la necessitat de aquells demanada per l'art dels quals e per la industria moltes vegades la sanitat ja hauda es conservada e encara la perduda es restaurada.

E donchs, ordonam que en la cort nostra ordinariament sien dos metges instruyts e provats en medecina o phisica qui diligentment insisten per la conservacio de la nostra salut e a Nos parlen e diguen sens dubte que proeesquam e usem d'aquelles coses que seran a nostra salut profitoses, et encara aquelles que nocives seran esquivem.

E cascun dia de mati la urina nostra esguarden per tal que la disposicio de nostre cors regonegen, e si hauran vist en nostre cors alcun piyoraament decontinent curen de remey salutari proveyr.

E encara si per alcuna corporal necessitat o per qualque altre infirmitat, lo cors nostre agreviat esser veuran de la nostra curacio ab no enujada e curosa diligencia curar facen. E si, per aventura, alcunes coses medicinals reebedores a Nos hauran ministrades primerament d'aquelles, tast facen devant Nos.

En apres encara als metges nostres injungim que con alguns dels domesticchs nostres o familiars seran cahuts en alcuna malaltia d'aquests encara cura hagen diligent e aquells per restauracio de salut proveesquen segons que mils poran, segons esperiencia de la sua art e mayorment de les persones a nos acostades per sanch o per alcun grau de parentesch.

E encara Nos en la taula menjants los nostres metges aqui appareyladament manam devant estar e que nos diligentment encau ten per guardar de menjars incompetents e nocius; e si en qualque manera alcuna cosa davant Nos veninosa posar o en altre qualque manere present esser vegen aquella tantost gitar facen d'aqui e remoure.

Si empero ço que Deu no vuyla, en alcun cas o per fet sinistre aquella cosa veninosa no previsament e soptosa preniem, de continent remeys prenen segons que hau-

ran vist expedient. En apres un dels metges dins la casa nostra jaer deura per tal que si per aventura aquella hora a nos o a qual se vulla dels nostres domesticchs algun acciden s'esdevenia lo metge sia appareylat no de lunny remey covinable donar.

En apres, si dels metges nostres la un tan solament sera maestre en medecina aquell en prerogativa d'onor a l'altre sera davant anant; si empero amdos maestros o en altra manera de par condicio seran lavors aquell deura esser en la honor pus poderos qui primerament al nostre servey sera appellat.

Conseguentment empero, sapien que l'apothecari nostre e son coadjutor a ells obeyra en quant aquelles coses les quals a ells faedores hauran manades los dits metges concernents lur sciencia de medicina; els dits metges pero sotsmeses seran als camarlenchs, los quals camarlenchs a la cura de totes coses que s'esguarden a per tal la custodia de nostra persona pus especialment son reebuts.

En apres con los metges primerament a nostre servey seran reebuts sagrament a nos e homenatge prestaran que be e lialment lur offici exerciran esquivan totes coses les quals a nostra salut contraries e perilloses veuran e si sabien algun a la nostra salut insidiar a dos aco al pus tost que poran revelaran e nostres malelties secretes a algun no manifestaran sino de nostra licencia special. Encara que res no han fet ne faran perque los damunt dits sagrament e homenatge no pusquen observar.

[XXXIV] *Dels meges de cirurgia*

Per tal en medicina dues parts haver no es no coneguda cosa la qual una phisica e l'altre sirurgia es appellada, e ja sobre la primera hajam provehit ordonants que'ls metges de phisica sien en nostra cort; sobre la segona part de present en los cases que a nos o als nostres familiars esdevenir porien proveer duem ordonador que dos en sirurgia experts en la nostra cort hajam, e ells aquelles coses que necessaries han segons lur art ab si tenguen per tal que de l'offici a ells injunt a Nos si cas lo qual Deu no vuyla s'esdevenia e als familiars nostres servir mils pusquen.

E si en temps de pau engir daquestes coses per ells diligencia haver volem molt pus fort en temps de guerra con Nos en host serem cura a ells esser deu. Ajustants que prop les tendes nostres i el loch en lo qual Nos estarem lavors jaguen et romanquen e encara totes coses que degudament tastar poran abans que a la nostra persona posen tasten feelment.

Als camarlenchs axi con los phisicians sotsmeses seran; e aço per tal con en nostra persona obrar han segons lur offici sagrament e homenatge axi con los phisicians presten a nos.

[XXXV] *Dels escrivans secretaris*

Consequens noms a les coses e estudiants esser congrua imposicio de nom de l'offici dels secretaris esser la qualitat del dit offici o testifica cor moltes coses secretes a la feel industria dels exercents lo dit offici son comeses.

Perque en tal manera provehens disposam que dos notaris bons e sufficients a l'offici de secretaria sien deputats qui a Nos letres secretes escriuen e totes escriptures les quals, ab nostre secret sagell deuen esser segellades. E a manament de cascun de nostre conseyl letres facen axi con aquelles veer e segellar hajam; e aquelles coses que en conseyl nos presents axi sobre supplicacions con en altra manera se escriuen, la un d'ells escriure sia tengut e dels fets que en nostre conseyl se determenaran o a memoria se reduran d'aquelles que lavors determenar no's poran. Memorial facen

per tal que'ls determenats a execucio per aquell al qual pertanyen sien menats, e los altres en loch e en temps oportuns sien discutits.

E per aço un tots temps de necessitat con consell tendrem volem esser present, jatsia que amdos esser y hagen. En apres con escriure letres van e sens fruyt seria si donchs les dites letres a aquells a qui se drecen nos trametien.

Volem que als correus en trameten ells ab nostres letres sien majors, e si en negligencia ells troben a quitacio d'un mes ells privar segons que a ells sera vist faedor pusquen.

Els empero secretaris sots los camarlenchs esser si estrets regoneguen exceptat que ne als camarlenchs ne a negun sens nostra licencia, scrits secrets no mostren en nulla manera. E la un d'ells almeyns de necessitat dins nostre hostel en loch covinent per tal que si necessitat s'esdevenia, a escriure qualche sia hora haver puscam jaga.

Cometre encara a scriure en cas en lo qual de moltes letres ocupats bastar, no porien a aquells de la scrivania pusquen, sol que no fossen coses molt secretes en lo qual cas no volem que sia fet sens nostra licencia special.

Volem encara e sots pena de perdre la quitacio de dos meses, a ells manam que totes letres les quals per ells fer s'esdevendra registren.

E encara aquelles les quals Nos ab ma nostra propia escriurem, si donchs de nostra voluntat no les lexavem. Ells encara declaram de totes quantitats per ells reebedores d'aquelles letres que per preu espatxaran, sien tenguts retre comte cas-cun any al nostre maestre racional.

Volem encara que de nostra cort no s'absenten en nulla manera, sino obtenguda de nos special licencia. En apres, per tal con al pus antich per lo pus novell honor es deguda per tal que l'altre qui primer sera estat en l'offici damunt dit sia honrat, manam e ordonam que'n totes coses tocans l'offici lo primer davant a l'altre de prerogativa gausesca.

E sagramen a Nos facen, que be et lialment en l'offici lur se hauran, e que aquelles coses que de nostre secret son les quals ells axi per letres les quals escriuen con en consell sabran secret tendran.

E encara per tal con per raxon de lur offici en diverses maneres ab Nos han a participar, e per Nos letres escrites e altres coses per ells escrites son contratades discretament proveents, manam que sagrament e homenatge a Nos facen de esquivar aquelles coses les quals a nostra salut serien contraries, e si les sabien a Nos aquelles degen revelar. Ajustans que per ells no es feta nes fara cosa, perque los damunt dits sagrament et homenatge no pusquen en lur fermetat estar.

[XXXVI] *De l'armador real*

Altitut de real cadira mayorment establida en rectitut per conservacio o sotsministracio d'aquella molt fretura de armes, axi ço es que nos en aquelles volents entendre, perque les armes mayorment de nostre cors ab pulcritut de bellea e congruents sens lesio sien servades.

E entires ço es assaber que no sien corroses per roveyl o per altre esdeveniment foran no's consumen, ordonam que a custodia de nostres armes un hom sufficient e feel sie deputat, qui armador per la conveniencia de l'offici sia nomenat qui les armes nostres diligentment guart. Et guart-se que aquelles nedeament tenga e onesta.

Veja encara soven si freturen de reparacio o de renovacio per tal que de contingent lo defalliment corregesca o faça als menestrals de la art esmenar. E d'aco que

costaran de reparar o fer de nou, cur haver albara de scriva de racio contenen la quantitat que costaran, la qual quantitat ab diligencia procur haver del tresorer.

E encara en la reparacio de les armes nostres faedora, lo dit armador aytal cautela haver manam que'l fabre o'l faent l'art al loch on les armes se servaran o's reposen, amen; o si aytal reparacio hi sera faedora, que sia obs que de necessitat se hagen a portar a la casa del dit fabre o art faen lavors, no manifestament mas en secret loch aquelles faça reparar.

Cor no es covinent a nostra honestat que aquelles coses les quals son a us de nostra persona, deputades per diverses mans, axi patentment discorreguen que cascan per son voler les puga contractar.

Ordenants que per lo servey de nostra persona almenys armes complides de les mellors que trobar ne fer-se poran per diverses maneres, almenys per vuit cavallers et aytanls mateixs cavalls degudament armats per l'armador dessus dit, sien tengudes continuament aparellades entre les quals alscunes secretes esser, no oblit les quals secretament et en lochs oportuns portar puscam. Tenga encara vuit aparellaments militars et altres vuit de cavalls, e aquests volem sien tenguts oltra aquells qui per raho de donar o per altre raho tenir volriem.

Encara tenga senyeres poques et grans, segons que nostre estament ho dura requeridor. Statuents que si defalliment s'esdevendra per colpa d'ell la meytat de la quitacio de un any perda la qual de la cort nostra ha acostumada de reebre.

Conseguentment encara ordenam que cascuna nit l'armador deja liurar a un dels escuders de la nostra cambra armes complides de la nostra persona, per tal que aquelles posen de prop lo nostre lit; e si per aventura per alcuna cosa manariem les armes nostres, costa Nos en alcun loch esser portades oltra aquelles les quals los escuders han a portar lo dit armador, aquelles ab si port axi prop Nos que con les demanarem sien aparellades.

E aquest armador sera als camarlenchs sotsmes, als quals encara con demanaran de les armes nostres compte haura a retre et raho. Perque quart-se que totes les armes prena ab inventari, et reeba et sia diligent que en escrit pos con a alcuna persona alscunes armes haurem manades liurar o donar. Empero diligentment se quart que a algu no prest ne liure de les coses damunt dites, sens carta ab nostre segell segellada.

En apres, con s'esdevendra Nos voler armes pendre majorment en temps de guerra sia l'armador molt diligent et no peresos, que les armes a Nos necessaries tenga tols temps aparellades, e encara que aquelles en temps de guerra pus sovinerament regonega. E armes complides de nostre cors et totes altres dins la nostra tenda meta, et complides armes de cavalls a nostre cavalleriç liurar no ometa. E res no menys de les dites nostres tendes cura haja que per los homens a aço deputats, aquelles parar et fermar faça en lo loch on lo nostre peno posader sera fermanat.

E per tal que con d'aquelles volrem usar algun defalliment no poga esser trobat, e si l'armador sera alscunes vegades per enfermetat, o per ausencia, o per altra manera rahonablement embargat en aquell cas son offici coman a un dels escuders de la cambra, et l'inventari que ha de les armes liure a aquell lo qual nos o nostres camarlenchs cascuna vegada durem nomenador.

En apres volem que a Nos l'armador faça sagrament et homenatge que per fet seu dampnatge a nostra persona no vendra ans esquivara per son poder aquell, lo qual sabes a Nos en qualque manera poder esdevenir majorment per aquelles coses

les quals a la sua custodia son comeses e allo no resmenys revelar no trigara. Encara que res no ha fet ne fara perque les coses dessus dites no pusca degudament observar.

[XXXVII] *De la guarda de les tendes*

Per execucio de justicia per la qual les terres et sotsmeses nostres de no degudes offenses o treballs defensar som tenguts, posada a Nos quant que quant necessitat de guerrear per contrastar als enemichs per ventura o per altres semblants rahons, per les quals en armes Nos cove a entendre ops havem a vegades a hostejar et sots les tendes et pavallons nostres estar.

E per tal que aquestes coses sien en aparell con cas d'aytal necessitat se ocorre- ra, ordenam tres homens esser per nos diputats soptils et aptes qui en les ciutats de Çaragoça et de Valencia, e en la vila de Perpenya, en los quals lochs per causa les nostres tendes tenir havem ordenat, los quals tota hora encara en temps de pau les tendes nostres custodesquen et guarden entegres, et aparellades; et aquelles rego- neguen sovinerament et aparellen de exarcies si alcuna cosa hi haura esquinçada, o en altra manera reparadora reebuda per ells dels batles generals o procuradors reyls, ço es cascun d'ells d'aquells qui fer ho deuran moneda en aço necessaria, de la qual per ells al nostre racional compte retre manam.

E con nos de necessitat sots aquelles tendes esser s'esdevendra lavors aquell qui guarda sera d'aquelles tendes que lavors usar haurem diligentment, et savia mes que en altre temps aquelles regonega; e de dia et de nit custodesca, e si alcun defalliment o esquinçadura hi veura encontinent aquell repar et esmen.

E volem que lavors ab si haja alscunes altres persones en aço expertes qui sapien et puguen a ell com necessari sera en tals coses, ajudar. Ell encara en aquell temps tota hora prop de la nostra tenda continuament jaga et transnuyt.

E volem que per totes les coses que ell deu fer, sia sotsmes al nostre armador reyal; e als nostres camerlenchs sagrament et homenatge fara lo qual l'armador nostre reyal es tengut a nos fer.

[XXXVIII] *Del sastre et sos coadjutors*

En bellea et composicio de vestidures es esguardadora condicio de persones, ço es los vestiments a quines persones convenguen, cor preciositat en vestidures les quals en persones humils ergullosa seria reputada et vana per auctoritat de la dig- nitat en altres convinent et honesta es.

Cor cuberta de cors et comportaments, denunciem hom savi segons que a l'oure lo savi ho testifica. E per tal que vestidures pertanyents a nostre estament tots temps con ops et temps sera sien aparellades, ordenam que en la cort nostra sia un sartre sufficient qui dins la nostra casa faca totes les vestidures a us de nostre cors deputadores.

Et guart-se que alcuna persona no coneguda o per qualque altra manera sospi- tosa, aquelles vestidures no contracte e encara que en publich esguardament de gents aquelles no faça, mas en qualque loch separat de comu entrament per tal que de cascuna part perill et tota estranya suspicio sia remoguda.

En apres, encara volem aquest sartre tota diligencia haver que algun defalli- ment no sia perque les vestidures noves en los altres temps et en les festes per nos ordenades no hajam.

E sobre aço et sobre les altres coses necessaries compradores a aço sol·licit, los camerlenchs et els altres als quals pertanyer haura vist e encara si necessari sera ell mateix ho compre. En altra manera si ell en colpa sera que les vestidures no hajam en temps per nos lavors ordenats, privat ell esser volem de la meytat de la quitacio de dos meses, la qual de nostra casa reebra.

Manants certament a ell per tal que no pusca ignorancia d'aquella ordinacio allegar que aquella en escrit haja et observe.

En apres, disposam que lo sartre reta raho de les reebudes et despeses les quals a fer ha per raho de son offici al scriva de racio; e encara sapia si esser sotsmes als camerlenchs. Faça encara a nos sagrament et homenatge axi con l'armador.

En apres ordenam que dos altres jovens per nos sien elegits qui ell absent o en altra manera rahonablement ocupat, lo pus antich en l'offici en fer les vestidures nostres suppleca les sues veus. Los quals encara al dit sartre ajuden en cosir si oportu sera, et en mundan et espalman con ops hi sera les nostres vestidures e semblants coses en alcun loch net et secret a aço apte.

Aquests, pero, volem donar honor al sartre per raho de son offici; empero seran sotsmeses als camerlenchs et faran sagrament et homenatge a ells axi con lo sartre a nos fer es estret.

[XXXIX] *De la custurera et de la coadjutora*

Allo que'n les vestidures nostres manam et volem observar ço es que nos facen, sino per sartre cert en aço diputat et jurat dins l'alberch nostre, molt mes en les camises et semblants coses que mes que les altres vestidures a la nostra persona se aproismen servat esser volem.

Ordenants que una bona fembra custurera en nostra cort sia reebuda que dins nostre alberch les camises nostres et semblants coses tall et faça diligeotment. E aquella encara con covinable sera los draps del nostre lit et de la taula en loch secret l'au et nedeig, ab acabament en tal manera que aquestes coses sien axi secretes que per alguns no puguen esser vistes o manejades. Et la moneda necessaria per les camises, lançols, tovalles et altres coses lavadores de nostre camerlench exigir et reebre no ometa. Als camarlenchs sia sotsmesa et a nos sagrament et homenatge faça axi con lo sartre.

La coadjutora empero sua per nos elegidora, en la sua ausencia o en altra manera embargada, aquelles coses que seran de nostra persona lavar sia tenguda et les altres coses faça segons que pora, les quals la dita costurera era faedora. E encara en la sua presencia a aquella ajud. Et tovalles les quals en nostra taula se tenen et draps de lits d'aquells qui en nostre alberch jaer con necessari sera l'au; e sia sots los camerlenchs e a la un d'ells faça homenatge ab sagrament axi con la costurera damunt dita.

[XL] *De l'apothecari*

Qualsque coses per manera de medicina o de menjar per Nos prenedores o devant Nos posadores s'esdevendra presentar deguda cosa, es no per no coneguda persona mas per feel et provada sien confites et contrastades, per la qual ço es assaber mes nedeament et honesta sien confites, per tal que alguna no's pusca aqui notar suspicio alguna occasio no sia donada a algun estrany de mesclar ne aqui alguna cosa nociva et no nedeia.

E axi ordenam que en la nostra cort sia tots temps un bo et feel apothecari principal, lo qual qualsque quals confits per la persona nostra ell personalment confesca.

E si per alcuna necessitat de nostra persona freturavem d'alscuns letouaris et de axarops, o de qualsque altres medicines lo dit apothecari aquelles personalment faça et secretament; et tast d'aquelles faça si son coses tastables abans que a nos prenedores o per altra qualque manera sien presentades.

Encara provehir deura l'apothecari que ell confesca et faça o de al l'ouere procur confits o especies per les altres persones, e aquelles als nostres camarlenchs o als escuders de la cambra deja liurar e encara de illuminaris de cera tortes et tortices, et de candeles serva ordenacio nostra la qual sobre aço havem feta, et la qual ordinacio haja en escrit per tal que aquella mils sens violacio quart et observar haja et aquelles als rebosters do et liure.

Quart-se encara lo dit apothecari, a la cura del qual specialment aço pertanyer sapia que, de les damunt dites confeccions et luminaris, algun defalliment en nostra cort no sia. En apres, con caminan en alcun loch irem deura l'apothecari, lo coadjutor seu davant trametre per tal que en lo loch don partirem ne en lo loch destinat al qual irem de confits et illuminaris fretura et defalliment no sia trobat.

Ne encara volem que aquestes coses o altres les quals a son offici pertanyen cometa a altres sino a aquell qui sera reebut a ell coadjutor.

En apres ordenam que'l principal apothecari o son coadjutor tots temps en la casa nostra jague aparellats, si alcun cas s'esdevenia de son offici en totes coses exercir. En apres deura obehir l'apothecari als meges en aquelles coses que per ell seran faedores concernents medicina, mas sera sotsmes als camarlenchs.

Empero d'aquelles coses que aministrara, compran o distribuen al mayordom o a l'escriba de racio, de la nostra cort sia tengut de retre raho e del tresorer con mester hi sera reebre moneda per les damunt dites coses necessaria.

Sagrament empero e homenatge a Nos faça axi com l'armador, ajustat que si per raho de son offici enfermetat secreta en nostra persona sabia aquella a negun no revelara.

En apres volem que l'apothecari un coadjutor haja per Nos elegidor en l'offici de la sua apothecaria intelligent, o en alcuna manera scient qui a ell en confegir si necessari sera o altres coses faen, ajut al qual encara en la sua ausencia cometa aquelles coses que a son offici son incumbents o comeses.

Lo qual coadjutor deja ajudar als altres oficials con en son offici propri ell entendre no caldra; e aquest coadjutor jurara et homenatge fara als camarlenchs e a ells obeyra axi con lo dit apothecari fer e obeir es estret.

[XLI] *Dels rebosters majors*

Con res no es dit perfet si donchs de totes les sues parts no fa mencio, e per tal que aço que lexi no siam vists menysprear e que ignorancia no pusca esser allegada de la manera dels servidors del nostre palau reyal, duym ordenador.

Emperamor d'aco en la nostra cort dues bones persones generoses e feels volem esser deputades, la cura dels quals sia principalment del primer reebut en l'offici guardar tota la vaxella d'aur e d'argent, la qual acostumam usar en nostre palau axi de nostra persona con de nostres domesticchs, e aquella reebra ab inventari de nostres camarlenchs e tendra aquella per ells.

E encara sien tenguts que la vexella que a nostre beure e a la taula nostra real posar sera aordonada a hora coninent el meteix al draçatori port, e aquella que per

nostres domesticchs sera usadora per lo sotsreboter, e altres de l'offici portar façà, guardant-se molt diligentment que la damunt dita vexella nedeà e de coses immundes soven reguardada axi sia que negunes coses no si puguen esser perpensades als nostres huyls abominables.

E les damunt dites coses totes a hora conivent al nostre rebost en la manera que portades les hauran per ells sien retornades. Tenguts encara seran de guardar o fer guardar fruytes, fromatges, tortes, candeles, sucre, salses, sal e semblants coses qui axi per Nos con per los nostres familiars en nostra cort seran usadores. E les dites fruytes, fromatges, sal tro a la taula on nos menjarem portar degen e aquelles liurar al nostre majordom per posar davant Nos. E apres de l'aygua o del vi ab lo qual seran lavades aquelles que bonament lavar se poden, feelment lo tast facen.

Volem encara que tota hora que fruytes e fromatges s'esdevendra afollar en tal manera que a nostres domesticchs no fossen competents a posar per los dits rebosters de continente, als almoyners sien distribuïts e per los dits almoyners als pobres de Jesu-Christ donar manam.

E axi meteix con s'esdevendra nos anar per camí volem ells aquestes coses servir.

Les coses encara damunt dites guar den tota hora e escriuen servada la ordinacio, ja per Nos feta sobre aco la qual en escrit hagen et observen; e garden-se que tast facen sobre les coses damunt dites les quals a nos prenedores en qualque manera seran davant nos posades.

E con nos s'esdevendra caminar la un d'ells o'l sotsreboter o un de l'offici en ausencia del sotsreboter, tots temps primer vaja per tal que's quart que defalliment de lenya e de palla al palau on nos menjarem esser no pusca d'ivern e d'estiu, jonchs o altres coses verdejants, sia curos de haver e axi de banchs con de taules con daquelles coses que s'esguarden a lur offici en lo dinar e en lo sopar no haja defalliment alcun.

Decernents que al nostre palau argent o vaxella d'argent, tovayles de les quals nostres domesticchs menjants usen lo sotsreboter portar sia tengut e anaps e copes e altres coses al beure necessaries.

E aquella vexella nedeà e bella conservar procur, axi que neguna cosa leja no y sia que pogues ofendre los huyls dels menjants, en lo nostre palau si volra esquivar venjança condigna; e d'aquí aquell e aquelles al rebost reportar no oblit.

L'argent, pero, portador a la cuyna liure a aquells a aço diputats dels quals apres los menjars recobrar sia tengut diligentment. Encara ab diligencia ell manam haver e tener en escrit la manera que's serva en tenir lo damunt dit argent.

Encara en lo rebost ell o un de l'offici jaher volem e manam; tenir encara aygua appareylada con a la taula anar deurem per nostres mans a lavar e dels altres qui aquí seran haja cura. Encara de luminaries de cera tortes o brandons et tortices e candeles bastament tenga servada la dita ordonacio nostra la qual sobre aço havem feta, e la qual ordonacio haja en escrit per tal que aquella mils sens violacio quart e observe.

Guart-se encara lo dit rebost a la cura d'ell especialment aço pertanyer sapia que de les damunt dites luminaries alcun defalliment no sia. En apres con sabra nos voler per lamina d'alcun deffunt missa solemne fer celebrar per tal que sapia nostra volentat sobre lo nombre de les tortes illuminadores en la dita missa, los nostres camarlenchs sol·licit diligentment e aquelles tortes e en cens haver curosament procur de l'apothecari.

Los rebosters e los altres empero de l'offici del rebost qui per Nos seran deputats en les coses pertanyents a lur offici, per lo dit comprador faedores de les coses da-

munt dites si deure reebre personalment e aquelles scriure regoneguen obligats esser de retre compte tots dies al mayordom e a l'escriva de racio.

E en temps en lo qual s'esdevendra nos caminar ell o aquell qui primer ira axi, faça que en qualque loch on irem axi com de nostra celsitut se pertayn compliment d'argent e de luminaries, tovayles e altres appareylaments a servey nostre trobem.

E no resmenys sagrament e homenatge a nos faran que lur offici e aquelles coses que si pertanyen per lur poder feelment exerciran; e si alcunes coses mayorment per raho de son offici a la persona e a la salut nostra nocives se poden esdevenir decontinent revelaran, e que res no han fet ne faran perque les desus dites coses no puguen complir.

E per tal que pus perfectament e pus liberal les coses desus dites complir se pusquen, ells o el sotsreoster en lo rebost damunt dit continuamen jaguen per tal que estranyant-se de l'offici alcuna lesio no sofira. Los desus dits empero nostres rebosters, a tots los altres del rebost volem mayors esser.

Ordonans encara en nostre rebost esser deputat un apte e sufficient hom qui sotsreoster sia appellat e ajudat als nostres rebosters en aquelles coses que pora tocants lur offici feelment e apte. E tota vegada que'ls dits rebosters per malaltia o per ausencia de amdos, o per altra necessitat a son offici faedor, entendre no poran al sotsreoster tota hora que necessari sera pusca cometre exercidor. Salvant empero lo portar de l'aygua al lavar de nostres mans e la fruyta, e formatge e semblants coses a Nos aministradores en la taula dels officials dobles derrer reebut, si lavors en la cort present sera o en ausencia d'aquell que per un dels escuders de la cambra volem esser fet.

Encara tovayloles entires e netes aministrar a nostre sobrecoch, e portant lo taylador qui les viandes devant Nos aportar son tenguts liurar no oblit; e als camarlenchs los dits rebosters majors e sotsreoster volem esser sotsmeses.

E en temps pero que nos caminar s'esdevendra lo sotsreoster aportara o en ausencia d'ell un dels ajudants del rebost, als cuns appareylaments e ornaments e vexella d'argent, ab les quals passar puscam a us nostre per la taula si per aventura les azembles portants los arneses a hora deguda no eren vengudes.

En apres lo sotsreoster aquelles coses que reebudes e despeses haura tota hora escriure diligentment sia tengut. E per tal que de totes coses que son faedores per los dits officis noticia plena haja translata, e ab si tenga d'aquelles e aquell sagrament e homenatge faça al camarlench e obediencia serve que'ls rebosters fer e servir son a Nos estrets. E lo damunt dit sotsreoster, los rebosters majors si regonega a ell per majors.

[XLII] *Dels rebosters comuns*

Per tal digna cosa e acordant a raho, estimam que totes aquelles coses les quals dins lo palau nostre ab tal orde eximent reeben, que neguna cosa imperfecta seguir no's pusca ans mes segons que es possibil totes perfetament per lur orde sien condreçades.

Emperamor d'aço, ab aquesta present constitucio per tots temps valedora sancim que en lo nostre rebost dos rebosters comuns, dels domestichs nostres assats jovers bons e homils, per Nos elegidors sien reebuts qui totes aquelles coses les quals a offici de reboster se pertanyen estudien perfetament e ordonadament complir.

E per tal que negun defalliment de les coses damunt dites no sia preguarden-se diligentment e atent per les taules discurrents, e molt diligentment en les coses des-

us dites esguardan, los quals als rebosters e al sotsreboter nostres engir lur offici obeyr sien tenguts.

E encara aygua a nostres domesticchs abans de menjar e apres de menjar exhibir sien estrets si donchs lavatori convinent e opportu aqui no es. E si s'esdevendra Nos de loch a loch anar, un d'ells al loch al qual haurem ordonat de anar continuament cuytan davant vaja per tal que per occasio de lur triga engir lur offici alguna cosa no ben feta sia sotsseguida.

Volem, encara, que almenys la un d'ells dins lo rebost nostre o almenys prop nostre albereh jaga si fer se pot ab bona manera, per tal que distancia de loch algun embargament donar no pusca a lur offici damunt dit perque liberalment no's pusca complir.

Si pero los rebosters e sotsreboter nostres especials absens esser s'esdevenia, aquelles coses que ells deuriem fer s'estudien diligentment de complir. Aço per aquell volem que sia fet qui en l'offici sera primerament reebut, don en scrit aquelles coses que per nostres rebosters son faedores ab si tenguen e en lo cas aquest diligentment observen e als camarlenchs obeyr sien tenguts.

E per tal con en lo present cas e en altres poden moltes vegades les fruytes nostres e altres coses de les quals la nostra celsitut usa per tractar per tal en ells lexar negligentment no siam vists aquelles coses les quals en los altres a nos ministrans havem davant esguardat.

Ordonam que aytal sacrament e homenatge a un dels camarlenchs nostres de fer sien estrets, lo qual los rebosters nostres especials a nos son tenguts de fer axi que rabia no desidora de coses nocives pugam aytant con porem esquivar.

[XLIII] *De l'escombrador del palau e lavador de l'argent*

De la nostra serenitat molt se pertanyn que pus en lo denejament de nostres cambres, havem desus ordonat que en lo nostre palau en lo qual per raho de menjar ab nostres domesticchs cascun dia de necessitat nos cove usar entenam.

Per so, un hom jove espert en la nostra cort volem esser deputat lo qual escombrador del palau sia nomenat qui lo nostre palau on menjarem; e los porthes e altres cases on Nos ab nostres companyes apres menjar serem cascun dia per lo mati agran, e en temps e hores degudes l'argent l'au del qual en nostre palau los nostres domesticchs en menjar usaran.

E quan en aquestes coses ell entendre no haura, ell manam si mester sera ajudar en los serveys faedors en l'offici de nostre rebost. Et regonexera si esser sotsmes als camarlenchs e al primer reebut d'ells en l'offici sacrament e homenatge fara, que tota adversitat que sabra a la nostra salut poder esdevenir quant a ell possible sera esquivara, e a Nos con pus yvaçosament pora revelar; e que res no ha fet ne fara perque lo dit sacrament no puga enviolablement observar.

[XLIV] *Dels ucers d'armes*

Per tal con a real estament Nos cove que sens diferencia faedora de persones a cascun de apropincar a la sua persona, sia manifestat entrament mes digna cosa sia que axi, per raho d'onor, con encara per esquivar perill segons los graus e condicio de persones licencia de propincar a cascuns sia atribuyda.

Emperamor d'aço, ordonam que quatre per tal que mils lo trebayl lo qual per l'offici d'ells hauran sostener, pusquen anar detras nos axi cavalcan, con a peu per

tal que guarden que a totes persones, sino axi con expedient sera segons nostre estatament e condicio, e encara segons lo temps entrament a Nos no sia consentit sien deputats.

E per tal que mils alcunes coses, les quals segons lur offici a ells pertanyen puguem complir verga per cascun d'ells portar, manam e uxers d'armes ells volem esser appellats per tal que'ls noms convinents sien a les coses.

E per tal con en aquells qui han experiencia e qual que sia fet es creador, ordonam que'ls damunt dits sien persones militars, no pero de cint de cavalleria ennobleits.

Cor les militars persones, axi per linatge con per experiencia, aquelles coses les quals a les armes s'esguarden es pertanyen saber e fer davant tots los altres no es cosa no coneguda. Encara que als lochs als quals per qualque raho entrar haurem e per ells e per los porters, segons que'ls lochs seran ab diligencia, proveesquen que aguayts no y sien.

E dos dels damunt dits o un almenys de necessitat jaguen defora, davant la porta de la cambra en la qual Nos jaurem; e quant que quant davant la dita porta de la cambra s'esdevendra ells, tots jaer la qual cosa, los dos o la un havem declarat esser de necessitat armes militars complides, en lo cap de lur lit tenguen. Espasa pero, tots temps porten e altres armes axi secretament con apparent quant e segons que sera oportu, cor en aço condicio de loch e qualitat de temps son esguardadors cor a ells e per nom e per offici davant los altres, a servey e custodia de nostra persona deputats evidentment se conve.

E si les dites armes portar e tener segons que damunt es ordonat, hauran negligit per pena de quitacio de un dia sengles vegades aquells declaram esser punits. E a l'offici d'ells encara's pertany que quant los divinals officis davant nos se dien, en la porta del loch on nos estarem o prop la cortina del nostre oratori, un d'ells defora estie.

Si empero davant Nos en conseyl estranyes personas proposar haurien o pledejarien, lavors ells dins a custodia de nostra persona intren, si donchs a ells per raho no'ls era manat. Com Nos empero, ab aquells de la cambra secretament esser volem, axi con Nos colgan o levan o en altra manera nos visten, pintinan o semblants coses faen; e encara si nos expressament o manavem, un tan solament d'ells dins lo loch on les damunt dites coses farem esser pusca qui cura haja que lavors alcuns no y entren, sino aquells qui de la cambra seran o aquells los quals per especial raho en aço admetrem.

E si ultra los damunt dits aqui alguns esser trobaria si donchs per raho Nos no u vedavem, exir ell faça cor de honestat esser no jutjariem si a nostres secrets, sino aquells qui hic son deputats o admeses eren.

Los porters e sotsporters en l'offici lur delenquien a la quitacion de quinze dies tan solamente, condempnar ells per cascuna vegada poden. Ells empero son sotsmeses als camarlenchs, e per tal con aquests axi con dit es a custodia de nostra persona son annexes de sagrament e de homenatge a Nos prestadors no volem ells esser franchs, mas volem que sagrament et homenatge a Nos facen que'ls perills que a nostra persona esdevenir sabrien per lur poder esquivaran e a Nos revelaran, e que be e lialment en lur offici e tuicio de nostra persona se hauran e encara que nostres especials e espesses manaments ab acabament exiguiran. E si secrets de nostra persona o de nostre conseyl sabrien, o oyrien, o en altra manera sabrien, no revelaran e que nuyl temps no feeren ne faran tal cosa que contrast a aquestes coses observadores.

[XLV] *Dels porters de massa*

Pertany-se que real magestat la qual los sotsmeses ab diverses maneres en pau e en justicia, desen a custodia de la sua persona en diverses maneres e ab diverses officis preveen proveesca. Emperamor d'aço, oltra los uxers d'armes, porters a custodia de la nostra persona vuit esser ordonam, dels quals dos dins lo hostel on nos jaurem jaguen.

E apres, per ço con no tan solament per los uxers entraments no deguts a la nostra persona, sien vedats ells davant nos neguns altres entre nos e ells, exceptats los camarlenchs; e anant e tornant de la taula los majordomens los quals, per especial raho esser volem anar permetents, axi cavalgan con en altra manera anar manam.

E a ells encara manam que dos d'ells continuament nos menjants davant la nostra taula, estien guardant que sino aquells que deuen a la nostra taula no s'apropinquen; et que un d'aquells vaja a la cuyna davant aquells qui la nostra vianda deuen aportar el tornant davant les viandes les quals a nos aportaran. Cor tanta e tal multitud poria esser de gents e molts estar davant la taula, que en anant e tornant les viandes de la cuyna porien reebre triga desordenada.

E per ço car a la experiència del dit offici se pertanye fer desar les gents davant la nostra presencia en tot loch, volem esser portades per ells maces; a manament empero dels dits users los dits porters anar e complir los manaments d'aquells sien tenguts, e encara a manament de nostres consellers e secretaris en la vila on Nos serem la on trametre los volran anar no recusen.

Les portes de nostres cambres foranes per ells volem esser guardades quan per altres affers no seran ocupats, en lo qual cas per guardar les dites portes necessariament dos d'aquells hi romanguen axi que, sino segons que degut sera en nostres cambres a alcun entrament per ells no sia donat.

Volents que al nostre camarlench sagrament e homenatge facen que tot perill de la nostra persona esquivaran, et totes coses les quals a Nos nocives esser poguessen a Nos aquelles de continent revelaran, e qu'els nostres manaments expresses e especials fermament exeguiran; e perill de mort per tuycio de nostra persona no esquivaran, e que per ells alcuna cosa feta no es nes fara perque les coses damunt dites no pusquen fermament observar.

[XLVI] *Dels porters de porta forana*

E per tal cor la guarda de nostra persona, la qual als porters es comanada axi per anar davant Nos com per guardar les portes de nostres cambres deguda cosa no es que sovinerament porters sien trameses, per ço provehim esser ordonat que dotse a custodia de les portes de nostre hostel foranes sien deputats los quals sotsporters sien nomenats, los quals maces ab ferres sens gallons pusquen portar e no totes cubertes d'argent.

Dels quals tots qui en la nostra cort seran o almenys los dos necessariament, diligentment guarden les dites portes en manera que a alcuna persona entrament no degut a nostre hostel sia donat.

Ordonam que hagen cura de estar a la porta forana del nostre hostel mentre nos o nostres domesticchs menjaran per tal que guarden l'argent del qual en nostre servey e dels menjants ab nos se usara. Volents part aço, que un d'ells continuament sia a la dita porta guardant que persones qui no y degen intrar no y intren, ne y

pusca esser tret res; ne emblat, ne l'almoyna del nostre palau no puga esser defraudada ni en altra part portada.

E encara, a manament del canceller, vicecanceller, consellers, secretaris, uxers e porters iran dins la vila en lo loch on Nos serem, la on de manament nostre los trametran.

Els empero, als uxers volem esser sotsmeses e sacrament e homenatge al camarlench faran semblant que'ls dits porters deuen fer segons que damunt es ordonat.

[XLVII] *Del posader*

No tan solament alberchs convinents als grans prínceps e grans senyors son assignadors, ans encara a tots aquells qui per servir les sues persones per raho de lurs officis les sues corts seguexen es necessari. Per ço, ordenam que quan Nos caminar s'esdevendra un porter lo qual posader sera nomenat, ira davant al loch predestinat Nos deure anar, qui do e assigne dos hostals a Nos dels meylors del loch, co es la un per nostre menjar ab nostres domesticchs e l'altre per Nos dormir e reposar, e encara entorn de nostres hostals assignar sie estret de donar hostals convinents als nostres oficials e a lurs officis, los quals per offici han a regir e servir en nostre palau.

En apres, a prelats barons, consellers, cavaylers e altres domesticchs nostres e a altres persones generoses qui nostra cort seguiran segons sa condicio esguardada la granea del loch e la multitut, e poquea de les companyes assignar sie tengut.

E no res menys per tal que aquells a qui les posades per ell assignades seran, pusquen pus tost en cascun loch trobar aço, haja cura diligent que totes les posades que assignades haura e los noms d'aquells per a qui seran cascun dia nos caminan en lo loch en lo qual romandre deurem a la porta de nostre hostel en un paper per escrit pos.

Encara en cascuna de les dites posades lo nom de cascu al qual assignada la haura, ço es en la porta forana scrisca; e si la posada que a un assignada haura altre per sa temeritat ocupara aço, deja encontinent al nostre alguazir denunciar qui sobre aço punesca los contrafaedors per la manera que nos ordenarem. E si lo dit posader en notificar aquestes coses al dit alguazir sera negligent, per cascuna vegada sie privat de la quitacio de un día.

Encara volem que lo dit posader jur en poder de nostres camarlenchs o de un d'aquells que en fer lo dit seu offici be e lialment tota parcialitat foragitada, se haura a cascun segons sa condicio e de son offici esguardada la granea del loch posada convenient donan.

[XLVIII] *Dels alguzirs*

Digna veu es del regnant per magestat a leys per les quals aquella inestimable virtut de justicia que es constant e perpetual volentat son dret a cascun donant, negligem propria utilitat per tal que serve comuna equitat es col príncep confessar si meteix alligat e verament mes al regne nostre, estimam sotsmetre senyoria a les leys.

Don jacsia que per totes corts, leys axi nostres com altres per nos aprovades observar cobeegem molt, pus fort en la cort de nostra casa la qual a nos pus propinca esguardar desijam; cor mentre que les coses per nos manades observam, als altres aquelles no menyspreadores demostram.

Perque duem proveydor dret, orde de dret amplectan que'n la cort nostra dos cavallers los quals algotzirs volem esser nomenats, sien instituits entre los estants

de nostra casa e de la regina, e en familiars o seguidors d'aquells o sien del regne nostre o d'altres terres nostres, o sien de regnes o terres estranyes lo damunt dit offici haja tota jurediccional potestat, la qual costuma concernents per aquest present edicte manifest a tots fem que, qualque qual estant del regne nostre o d'altres terres nostres, o estant estrany segons que dit es reebut sera de casa nostra o de la regina entena per aquell fet de la recepcio damunt dita, si esser sotsmes a tota jurediccional legitima potestat dels dits alguatzirs o a tota franquea o privilegi d'alcun loch o terres, si haver renunciat en quant los dits alguatzirs en alcuna cosa empaxar poguessen con aço a la dita recepcio entenam que's pertanga, jassia d'aço en la recepcio neguna expressa mencio sia hauda en alcuna manera.

En la dita jurediccional potestat legitima declarants, ordenam que'ls dits alguatzirs de totes causes civils e criminals conexença hagen segons que la tenor de les coses que davall direm explicara. De totes donchs causes poques civils e criminals conexença abdos ensemps o per un d'aquells, ab un dels oydors primerament per qualsevol instancia de actors o de acusadors requests, o request o als quals o al qual dels crims comeses denunciacio primerament sera estada feta o als quals o al qual per nos, o per nostre canceller, o vicecanceller en ausencia d'aquell canceller, o oydors nostres remesa sera supplicacio de les dites causes feta deja esser espatxada.

De les grans empero causes civils e criminals, la conexença se haja a fer per lo nostre Consell; e aquell qui primerament lo dit offici haura aconseguït per aquest certament sia feta la conexença ab lo dit oydor. Si abdos los dits alguatzirs sien presents, lavors con de les dites coses, sera feta requesta per instancia de actor o acusador qual que qual o quant sera feta denunciacio dels crims comeses, o quant per nos o el canceller o el vicecanceller segons que dit es, o per los oydors nostres sera remesa a aquells supplicacio d'aquelles coses feta.

A aquestes coses ajustam utilment proveens que'ls alguatzirs solliciten lo canceller que un dels oydors, lo qual volra en assessor liure a ells conexents de poques causes civils o criminals en lo començament de la causa present esser covenga o en la fi. Principi empero de causa no deim esser d'entro a l'actor o acusador lo convengut haura respost, segons que's cove o on en causa criminal no accusan mas en altra manera, es proceyt d'entro confessions reebudes seran dels dalats.

Si empero de causa deim esser per prolacio de sentencia diffinitiva, la qual per aquells alguatzirs assistent, lo dit assessor manam esser prolada axi que per altre pusca als parts en juhiy esser recitada. Ajustam encara que per aquells maseys alguatzirs assistent lo sobredit assessor sentencies interloqutories sien pronunciades.

A les damunt dites coses enadents que quantes vegades los dits alguatzirs per raho de lur offici de scriva freturaran, un dels escrivans de la nostra escrivania assumir no ometen. Declaracio, empero, de les paraules premeses ajustam de aquest edicte se'n pus clar retre cobeejants perque presents los alguatzirs esser deim aquells qui nos seguexen estants en lo loch on nos serem o pertinencies d'aquell a nostres serveys apparellats.

No es encara ignorador que entenam majors causes criminals esser aquelles les quals de custuma de dret o ordinacio nostra donen pena de mort, o abscisio de membre, o exill perpetual de publichs crims son proposats; poques empero causes esser aquelles entenem les quals d'altres crims son agitades.

E grans civils esser aquelles que son de quantitat de sinch-centes libras barchelonas o de trecentas libras jaccenses, o siscentas libras de mallorquins o d'alfonsins de cosa, la qual sia afirmat per l'actor, valer la dita quantitat o mes a la dita raho.

Altres empero causes civils, deim esser poques imposants a l'actor necessitat de exprimir en la supplicacio o querimonia o libell, quant preu esser de la cosa estimara per tal que per aço aquells qui conexer hauran segons la tenor de les coses damunt dites, decernesquen.

Aço mateyx volem generalment esser observat si sia demanat, fet o altra cosa lo preu de la qual pusca en alcuna manera esser observat. Congrua cosa per aço esser sancxim que sentencia alcuna donan derrer supplici, o toliment de membre, o exili o privacio d'officio, o de benefici de nostra casa los alguatzirs no promulguen contra alcun dels nostres domestichs.

Quant que quant empero alcuna causa, civil o criminal, contra alcun dels sotsmeses als officis de majordom, camarlench, canceller, e maestre racional sera endreçada los alguatzirs conexents en principi de la causa, e en la fi degen assistencia de un dels majordoms, camarlenchs, canceller o en ausencia sua del vicecanceller o maestre racional adhibir.

E si causa alcuna civil o criminal contra alcun estant de casa de la reyna sera proposada los alguatzirs conexents, en principi e en principi, e en la fi de la causa haver, hagen assistencia del majordom de la reyna.

E aquestes matexes coses disponem esser observades si contra alcun dels familiars o sequaces dels damunt dits causa alcuna sera dreçada. E de la causa, principi e fi declaracio les sobredispistes coses clarament testimoniegen.

Volents part aço a perill de fuyta dels criminoses, provehir ajustam que on que on dels criminoses de nostra cort ixents de qualque estament, offici o gran fuyta sia duptadora, cascun alguatzir pusca pendre lo criminos jatsia encara en causa d'aytal criminos procehir absolutament, no pusca ultra la jurediccio sobreposada en la qual nos cove sino judicialment procehir-ne encara ultra forma de dret per causa de la correccio dessus dita, alcu dels barons, cavallers e consellers qui son de nostra sacra casa prenguen nos no demanats o incients.

Ordenants que'ls dits alguatzirs per la conexença de les causes criminals ne civils alcun salari prengan, car los drets del dit offici lus donam en satisfaccio dels treballs que han per les dites causes.

E aquells tenguen lo nostre carcer real, e prenguen e facen pendre aquelles persones criminoses o altres, axi estranys com domestichs que nos o nostre conseyl manarem. E facen encara pendre tots aquells de nostra cort que nostres mayordoms, o nostre canceller, e nostres camarlenchs, o nostre maestre racional, cascuns en lur offici lurs requerran e aquells facen guardar be e diligentment que per negligencia no's pusca o per altra manera justicia esser deferida.

E tenguen en presons e carcens deguts cascun segons son delicte; volents los dits algotzirs o la un d'ells esser curoses de sol·licitar-nos que provehiam de comissari saben dret per tal que'ls furs e constitucions dels nostres regnes e terres sien servats qui ab el ensemps a les confessions reebedores dels dits encarcerats o presoners. E a tot lo proces e enantament que contra aquells sera fet per lo dit comissari, e a la diffinicio e relacio dels processos e als juhis e sentencies d'aquells sia.

En apres los dits presoners o encarcerats facen punir per penes degudes segons que per nostra provisio o juhi real sera declarat; e ells meteys anar tro al loch on la punicio sera ordonada faedora: ço es de mort, o enderrocament de cases o alberchs, o destruyment de bens seents, o mutilacio d'alcun membre si donchs oreyla no es.

Decernents que lo dit offici exercesca lo pus antich en l'offici dementre que amdos presents seran en la nostra real cort; e lo pus antich absent per l'altre, volem lo

dit offici esser regit. E aquells de son offici licencies de partir de la cort donar, pusquen e punir aquells de son offici si fallit hauran en lur offici de la quitacio d'un mes o menys, segons lo delict que fet hauran.

E volem encara los dits algutzirs esser estrets de fer a nos sacrament que en lo dit lur offici se hauran be e lialment, e les confessions processades sentencies e tots altres enantaments que davant ells se faran secrets, tendran e homenatge fer encara que tot dan nostre e de nostra persona de tot lur poder esquivaran; e que tot profit nostre e de nostra persona que a lur noticia perveodra a nos con pus tost poran revelar, e que no han fet ne faran alcunes coses perque les coses desus dites no pusquen complir.

[XLIX] *Dels homens de l'offici de l'algutzir*

Per tal que sia obviat a propinquitat sovinerament inherent de fugir als delats per temor de penes emposadores dels crims comeses; per ço en la nostra cort per los crimosos pendre a l'offici de l'algutzir vuit homens destinam, los quals volem que sien guardes dels presoners o encarcerats en nostre carcer real.

Per ço que dels crimosos o altres presoners, qui en lo nostre carcer seran pugan tenir justicia e fer dret als clamants, los quals homens a l'algutzir manam esser sotsmeses.

No tan solament empero los dits homens a manament de l'algutzir, ans encara a manament dels nostres mayordomens, dels camarlenchs, del canceller, del maestre racional o de qualsevol d'aquells o d'alcun de nostre conseyl degen pendre e guardar aquelles persones que per qualsevol dels sobredits lus sera manat. Pero, sens manament de l'algutzir absolvre alcun d'aquells no gosen.

E que aquells presoners qui per nos o nostre consell sera ordonat punir segons lo delict que sera cahut, manam ells mateix al loch on la sentencia sera ordonat per dar, menar degen ab bones presons.

Encara los dits homens volem esser diligents que cant Nos covendra cavalcar per la ciutat o en altre manera, si ja per cami no era los dits homens o dos almenys lo nostre carcer provehir de guardes sufficients davant Nos ab vergues congruents vagen.

En apres, manam que'ls dits homens de l'algutzir porten axi con a senyal de lur offici vergues, e aquells estiguen a la porta forana de nostre hostel per guardar que si barayla si esdevenia poguessen no esperar manament de negun los barallants pendre. Encara que les besties a la porta forana de nostre hostel tenir no lexen, per manera que als entrants e ixents de nostre hostel carrera e entrada fos embargada.

Manam encara que'ls dits homens de l'algutzir en lo començament de la recepcio de lur offici sacrament e homenatge facen a l'algutzir primerament reebut en l'offici. E en ausencia d'aquell a l'altra que ben e lialment guardaran los encarcerats, e que en lur offici frau ne malicia no consintran ne faran ne per aliviament de presons o de carcer alcuna cosa no demanaran ne reebren.

ACI COMENÇA LA TERCERA PART DEL LIBRE

[L] *Del canceller*

Per tal cor magestat real de grau molt gran es exalçada e moltes vegades en grans negocis se gira, per ço les letres d'ella proceents son per juhi de hom excellent corregidores, e a forma congrua de dret e de raho tornadores.

E axi manam per aquesta profitosa sancçio que en la nostra Cancellaria haja un canceller, lo qual volem esser arquebisbe o bisbe qui sia doctor en leys.

E en cas que arquebisbe o bisbe doctor en leys no fos, volem que altre doctor en leys no contrastant que prelat no sia, sia reebut qui les letres nostres liger e corregir a forma sufficient reduyr e de sa man propria en la fin de cascuna ab menys letres que pora son nom sotsescriure, sie tengut e sotsescrites per un escriva de manament o de registre, o per lo missatge de verga de la Cancellaria, o per altre porter trametre aquelles decontinent no oblit.

Tota hora, pero, se guart que en lo manament de cascuna de aquelles sia contengut que son manades per nos o de part nostra als escrivans de manament de nostra escrivania per alcun de nostre conseyl o secretaris.

E encara aquelles que per nosatres oydors seran provehides o manades justicia, tan solament contenents e comissions de aquella; pero sia diligent e attent que aquelles que gracia contendran, qualque qual a la Cancellaria venguen closes ab lo sagell d'aquell qui manades les haura segellades en la clausura.

E en lo manament d'aquestes sia contengut con seran vistes per aquell qui les haura manades. Sia encara diligent de totes aquelles coses les quals a la cancellaria nostra pertanyer en alcuna cosa sien conegudes; volents pero que si per Nos sens mijan o de part nostra, per alcun de nostre conseyl o dels secretaris son manades o per los oydors, axi con per lur offici ells poder manar, havem ordonat no contrastant que de part nostra Nos manariem al damunt dit canceller, o vicecanceller, o als escrivans de la dita escrivania, o a alcun d'ells alcunes letres, les quals injustes o per qualque manera no degudes a arbitre del canceller reputades recus aytai letres subsignar, si donchs lo segon manament nostre de certa sciencia no y era subseguit.

En apres per tal cor a aquell al qual ço que es mes s'atorga, ço que menys es consentir enich no reputam letres justicia contenens, encara summaria expedicio o sens plet per son propri moviment manar e subsignar pusca axi con les manades per los altres se esguarda poder corregir. Guart-se pero, de la present concessio en tal manera no abus que l'offici dels oydors se'n pogues anichilar o en qualque manera evidentment embargar.

E per tal que oltra la nostra ordinacio alcuna cosa per nostre protonotary o per alguns dels escrivans de la dita scrivania per cartes o letres en aquella faedores, no sia atrobada o feta lo dit canceller transcrit de la dita ordinacio e de les coses faedores per los dits vicecanceller, protonotary e altres scrivans de la nostra scrivania ab si tener no ometa.

E per tal con en nostres conseyls per los nostres conseylers en les coses deidores per ells conseylan sia orde degut per raho observador, duem statuydor ab aquest edicte que tota hora que en nostres conseyls se discutiran algunes coses sobre les quals cascun dels conseylers clergues tan sola que oltrament o cascun dels conseylers, qualsque quals dir son conseyl convendra, lo dit canceller injunga primerament als altres que no als majors que diguen ço que sabran conseylan; car meylor es que los dits dels altres sien corregits per los dits subseguints dels majors que si los dits dels majors se corregien per los dits apres subseguints dels altres.

E si els mayors primerament dehien aquelles coses que veurien esser conseyladores per aventura aytal occasion de mala absordidat, se donaria que'ls altres no volents per favor o no gosans per temor partir d'aquelles lexarien a dir aquelles coses, les quals cogitarien esser conseyladores l'enteniment propri en ornament subvertens.

En apres volem que'l canceller ordon les altres coses, les quals present Nos en lo conseyl seran faedores manera de estar e de proposar e semblants coses esguardants aqui estaments de persones, segons la nostra ordinacio sobre aço feta, de la qual copia ab si haja.

E encara espedicions de supplicacions escrividores en les foranes parts dicte e aordon segons que sera concordat e atorgat per nostra real magestat. En apres respostes faedores en lo dit conseyl de part nostra, quals que quals si donchs a altre d'aquells espressament aquelles no cometiem de paraula fer sapia si esser obligat.

Volem encara si alcun domestich nostre mostra a ell albara del panicer major nostre con la sua bestia sera morta en servey nostre o del cavalleriz nostre, con sera retuda a la cort nostra per affollada albaran sagellat ab son sagell manam ell sia tengut manar fer cartes debitories si es cavall de sinquantas libras barcelonesas; e si es rocin de vint y sinch libras, e si mul o palafre de quinse libras, les quals al tresorer nostre sien endreçades.

Ordenans encara e volents a son offici pertanyer, que tots quals que quals als quals public offici de judicatura o de notaria sera atorgador de la suficiencia e de les altres coses devents examinat diligentment, e aquells los quals sufficients veura esser espeech liuran a ells l'offici destinat. Si empero s'esdevenia lo dit canceller per algun cas, no poder seguir la nostra Cancellaria lavors lo loch seu al nostre vicecanceller cometre no ometa.

Declaram a ell esser sotsmeses prelats, capellans, clergues, doctors, savis en dret de conseyl o de casa nostra estants en los coses empero, en los quals no contradien canoniques sancions e los oydors e los promovadors cavallers scrivans nostres.

Los escrivans pero, al maestre racional de nostra cort per raho de son offici sotsmeses tan solament foragitats; e a aquests licencia de partir de la nostra cort segons que a ell sera vist puscha donar exceptats aquells qui de nostre conseyl seran ennobleits cor als resplandents conseylers nostres e secretaris scrivans per Nos tan solament es aytal licencia consentidora.

E pusca lo dit canceller los sotsmeses a aquell si haura trobats ells negligents en lur offici, corregir a quitacio de un mes o enjus segons que a ell sera vist faedor perdedora condempnan.

E per be e lialment les coses damunt dites sien perfetes per lo dit canceller, lo dit canceller sagrament a nos fer sia estret que en totes les coses damunt dites lealment se haura e que res no ha fet per que al dit sagrament inviolablement observador pusca obviar.

Encara no oblit dels escolans de la cappella e de la almoyna e dels infants qui de la almoyna son nodrits sagrament e homenatge reebre que per fet o conseyl d'ells dampnatge a nostra persona no venra mayorment per aquelles coses que ells contracten e que Nos encara contractam, e que res no han fet ne faran per que les coses damunt dites no pusquen fermament observar.

Encara que con de nostre conseyl segons nostra ordinacio dels conseylers esser sia sancit, volem que'l sagrament damunt dit segons que en la dita ordinacio es ordonat a Nos faça ab acabament.

[LI] *Del vicecanceller*

Con humana fragilitat no sufrira usar hom de continua sanitat corporal cobeejants que l'offici no poch de nostra cancellaria, en la qual tots los negocis justicie

concernents, los quals a la nostra cort devoluts son espeegadors per alcun accident no pusca freturar de governador.

Emperamor d'aço, ordonam que'n la damunt dita cancellaria un hom feel e espert, lo qual sia doctor en leys, apres lo canceller sia posat qui no ligat de negun ligam de sacre orde, per tal que ço que per aventura per lo canceller en cas que fos archebisbe o bisbe, o altre prelat o clergue, qui en criminals coses fer no poria per aquest sia supplit.

E per tal que en la dita Cancellaria totes coses degudament sien fetes engir aquelles, apres lo canceller entena ab acabament. Encara ell volem haver diligencia que les letres, les quals sobre les supplicacions son manades complidament contents lo fet en la supplicacio contengut sien diligentment espatxades, en tal manera que en aço deffalliment lo qual a nostres gens greuge no poch poria donar no sia atrobat.

Ordonants en apres, que tota hora que s'esdevenga nostre canceller no poder seguir nostra Cancellaria aquelles coses que per lo dit canceller son ordonades e altres coses faedores en l'offici de la dita cancellaria, lo dit vicecanceller tenir e complir en totes coses no ometa e totes les altres coses les quals lo dit canceller en escrit haver es tengut ab si en escrit haver no releix. E los sacraments los quals lo canceller es faedor lo vicecanceller a nos faça ab acabament.

[LII] *De l'offici del prothonotari tinent los segells*

E si de la provisio e subsignacio faedores en les cartes o letres e privilegis de la nostra cort real proceydores persones dignes, letrades e sufficients ab cura diligent, havem ordonades les continencies o tenors de aquelles degudament segons que a la nostra celsitut se pertayn en justicia, per totes les sues parts sien fundades.

No ab menor sollicitut es per Nos per pensador que a custodia e guarda dels nostres segells en los quals la nostra real magestat es presentada, e per impressio dels quals les dites letres e cartes son obeydes e segellades e encara a correccio e a esmena de aquelles, si en bella retorica o bon lati e juxta lo nostre estil seran corregidores, una bona persona de feltat aprovada e almenys en sciencia gramatical be instruyda per Nos volem esser aordonada.

Perque volem e ordonam que en la nostra scrivania sia un escriva bo e sufficient qui tots los nostres segells e la bulla tenga, salvant lo sagell sacret lo qual per los nostres camarlenchs tenir havem declarat qui protonotari tinent los nostres segells volem esser nomenat, lo qual totes les letres que de casa del canceller o vicecanceller a la scrivania vendran signades per Nos o nostre canceller, o vicecanceller, o altra per tal que persona a aço ordenada registrar per los ajudants de la scrivania faça.

E apres aquelles ab lo registre conprou e corregesca si a vertader lati seran esmenadores e trebayl e proveesca diligentment que ben e ornadament, segons que's conve sien dictades e puy aquelles segellar faça e espeech als demanants aytant con ell pora effectualment e sens triga.

Guart-se empero que letres alcunes no segell salvant aquelles que on lo manament en lo dors de la letra veura per Nos o alcun de nostre conseyl de part nostra o per los secretaris scrivans esser manades, encara aquelles que per los oydors nostres seran provises justicia tan solament contenents.

E per tal que totes coses segons nostra volentat mils proceesquen, al dit protonotari nostre manam que alscons rescrits, privilegis perpetuals, confirmacions de privilegis o donacions de coses no mobles o de juredicccio contenents segellar no

presumesca, si donchs de nostra boca a la sua manament d'aço no havia o ab lo segell de nostre anell closes e segellades no vehia.

Volem encara e ordonam que de totes aquelles letres, cartes e privilegis que de la nostra scrivania exiran, reeba lo preu e salari, lo qual sobre les taxacions de les letres havem ordonat; e per tal que aquell pusca mils inviolablement observar, volem que copia de aquell en si tinga e de la moneda que d'aquí exira cascun ayn volem ell compte retre al maestre nostre racional.

E si alcunes letres taxadores a arbitre seran qui en la dita taxacio declarades no sien, lo dit protonotari postre observada moderacio e taxacio congruent aquelles a arbitre seu taxar pusca cor la consciencia d'ell sobre aço de tot en tot carregam.

Volem encara que als escrivans de manament en fer totes escriptures faents per la nostra cort e als ajudants de la scrivania en totes les coses que a l'offici de la scrivania se pertanyen manar pusca; e si en aço seran negligents que aquells en la quitacio de sinch dies o menys per cascuna vegada que en aço fallit hauran cascun d'ells punir puscha.

Volem encara que tots los dits adjudants de la scrivania en totes aquelles coses que a l'offici se pertanyen lo dit protonotari nostre obeyr sien tenguts.

Atorgam encara a ell que si los correus nostres engir lur offici exercidor negligents haura trobats, pusca ells de la quitacio de quinze dies o meyns punir segons que a la sua discrecio haura vist faedor.

E perque a ell gran fe li es comesa en tenir nostres segells; e per rahon de son offici moltes vegades ab Nos ha a contractar volem que lo sacrament a Nos faça, lo qual lo vicecanceller a nos prestar es tengut.

[LIII] *Dels scrivans de manament de la nostra scrivania*

La escrivania nostra cobeejants en tal manera disposar que a tots per lurs negocis en aquella anants despatxada expedicio sia appareylada, e per tal que l'offici de l'escriure pus leugerament e pus perfeta sia complit. Sanccim e ordonam que d'aquí avant en la dita nostra scrivania ordinariament sien dotse scrivans de manament, bons e sufficients, e feels qui letres escriusquen e totes altres escriptures a la scrivania pertanyents.

Encara volem que en les letres, les quals sobre supplicacions seran atorgades es faran lo fet en la supplicacio contengut breument, dins meten en suma no que la supplicacio, segons que jau hi encloesquen. Volem encara que en les letres escrividores deguda manera serven segons la nostra ordinacio sobre la dita manera de scriure, ja feta la qual per los dits scrivans en escrit manam a ver.

Manam encara que a manament de tots de nostre conseyll, encara del canceller e vicecanceller nostres fet de part nostra o per los oydors, e secretaris escrivans sens nostre manament segons que a l'offici d'ells pertayn, letres e altres scriptures a ells injunctes facen. Mas los noms d'aquells qui les letres de paper fer hauran manades, en aquelles posen so es en aquesta manera que on lo sagell deura esser posat meta son nom: «Yo, aytal, per manament del senyor rey fet a mi per aytal».

Encara que quan privilegi o carta de pergami nos a qualsque quals o de qualque atorgament farem ab sagell pendent, manam que en la jusana part, ço es en la partida on se comença legir sots lo doblench de la dita carta o privilegi son nom per les paraules desus dites escriusqua, ajustant que aquell qui la haura manada la ha vista e regoneguda.

Volem empero, que quant se manaran a ells privilegis o letres per alguns de nostres conseylers de part nostra qualque gracia o justicia favorable contenents, ans que aquelles letres sagelladores sien portades les mostren a aquells qui les hauran manades per tal que aquells manants vegem si segons nostre manament proceexen e en lo dit manament se contenga axi con damunt es dit que aquelles han vistes e regonegudes.

Ajustants en aço que en tots privilegis o cartes de donacio perpetuals per nos atorgadores qui ab sagell flaho o ab bulla seran segelladores sots la derrera linea del dit privilegi o carta sera escrit nostre senyal ab titols de tots nostres regnes e comtats, segons que dejus appar.

E apres sinch noms de testimonis de les pus nobles e assenyalades persones que ladonchs en nostra cort presents seran, jatsia que al dit atorgament presents no seran estades; e subseguent lo senyal e clausura del scriva nostre qui lo manament del dit atorgament haura reebut e norresmeyns lo manament acostumat, axi com se seguix: «*Senyal + de'n Pere, per la gracia de Deu, rey d'Arago, de Valencia, de Mallorca, de Cerdenya e de Corcega, e comte de Barsalona, de Rossello e de Cerdanya. Testimonis son: Arnaldo, archebisbe de Tarragona; infant en Pere, comte, etc.; infant en Jacme, etc.; infant en Ramon Berenguer, comte etc.; Sanxo, bisbe de Taracona. Sen+yal de'n Mateu Adria, protonotari et tinent los segells etc. Matheus Adriani, mandato domini regis qui eam vidit*».

Con empero los oydors d'aquelles coses les quals per raho de lur offici usar per nostra potestat o no demamnada nostra serenitat, espeegar poden letres hauran manades per aquelles coses, les quals en les supplicacions manat hauran escriure los noms d'aquells en lo loch damunt dit de la letra posar no ometen en aquesta manera ço es: «*Per los oydors*».

Escrisquen encara les letres les quals per la part dels dits oydors, per raho de lur offici, a qualsque persones s'endrecaran. Els damunt dits, pero, escrivans volem esser sotsmeses al canceller e vicecanceller nostres, et al protonotari e tenent los segells. En apres guarden-se los escrivans damunt dits que letres ni altres scriptures a lur offici pertanyents a algun scriure no cometen, sino tan solament als seus escrivans e dels secretaris nostres en aquell cas que a scriure les coses damundites bastar no porien.

Guarden-se encara que les scriptures les quals ells faran per altres no puguen esser esguardades o vistes, ne transcrit de letra alcuna prenedor dels registres o d'altres scriptures de la scrivania, sino de consentiment del canceller, o vicecanceller, o protonotari nostre a alcuna persona fer o liurar no gosen en alcuna manera.

Manam encara que'ls damunt dits escrivans sacrament presten e facen al canceller nostre, si lavors present sera con a l'offici seran reebuts o ell absent al vicecanceller que en lur offici be e feelment se hauran, e res per letres o per altres scriptures les quals per lur offici scriure seran tenguts de les gens no reebren, sino vuit diners de carta graciosa de la moneda que corra en la terra on som.

Encara que neguna favor desaordenada a algun no daran sobre aquelles coses que pertanyen a lur offici, e que neguna frau en lurs scriptures no faran o posaran ne a algun aquelles coses les quals dels secrets nostres per raho de lur offici ells saber s'esdevendra no revelaran mas aquells secretament tenran.

E si per aventura, en nostre conseyl per raho de scriure o per altra manera ells enteresser, s'esdevendra aquelles coses que aqui oyran o percebran ab si secretes

tenran a negun no revelans. E que per ells res no es fet ne's fara per que lo sagrament no puga esser observat.

[LIV] *Dels ajudants de la nostra scrivania*

Esguardants ab dretha consideracio que axi per la nostra magnificencia privilegis, cartas e letres, gracies e provisions per diverses manaments son tot dia atorgadores, e aquelles son per dretha justificacio abans que de la nostra cort isquen per certa persona veedores.

Norresmenys a tolre tota occasio de mudar la substancia o clasificar aquelles retinents transumptos a perdurable memoria en la nostra cort real de aquelles, provehir entenem que certes persones sien ordonades per Nos e eletes per l'offici dels quals sien les dites coses en los nostres registres scrites e meses.

Perque volem que en la dita scrivania oltra los escrivans de manament per Nos ja ordonats sien vuit scrivans, los quals adjudants sien appellats, los quals volem esser estrets de registrar privilegis, cartes, letres, scriptures en nostra scrivania espegadores e encara scriure e fer en bona forma cartes, letres e altres scriptures de la nostra cort segons e per la manera que a aquells sera injunt per lo canceller, o vicecanceller, o protonotari.

Manants als dits adjudants que assiduament dementre que seran en la cort, servesquen e estien en la dita scrivania e obeesquen en totes coses e per totes als canceller, e vicecanceller, e protonotari. E si los dits adjudants seran en les dites coses desobedients o lo servey de la scrivania ab diligencia no faran los dits canceller, vicecanceller o'l protonotari en ausencia d'ells pusca aquells punir de la quitacio de un mes o de menys.

E res no menys volem los dits adjudants tenir secretes aquelles coses que escriuran, transladaran o registraran si aquelles coses comanades lurs seran en secret per lur major; e facen sagrament en poder del canceller o en ausencia d'ell al vicecanceller que en lur offici be e lialment se hauran, e que res no han fet ne faran per que lo dit sagrament no puxen tenir e aquell fermament observar.

[LV] *Dels missatges de verga de la Cancellaria*

Considerants que engir la preminencia de l'offici de la nostra Cancellaria real manaments diverses son d'aquella continuament emanadors, per tal a execucio d'aquells digna cosa esser pensam que certes persones qui tota hora al canceller e en la sua ausencia al vicecanceller on que iran estants en la nostra cort davant vagen e los dits manaments exeguesquen sien deputades.

Perque ordenam que a les damunt dites coses complidores sien destinats tres homens bons e sufficientes qui missatges de verga sien nomenats, los quals tota hora que lo canceller en la nostra cort sera present o ell absent al vicecanceller, on que iran devant vagen e los manaments d'aquells e encara de qualsevol altre de nostre consell e del nostre protonotari, e encara dels oydors con a ells de part nostra seran injuncts exeguesquen ab acabament.

Aquests empero al nostre canceller si present sera o ell absent al nostre vicecanceller, en lo reebiment del seu offici sagrament faran que son offici ben e legalment exerciran, e la salut de nostra persona per son poder conservaran e que res no han fet ne faran perque les coses damunt dites no puguen fermament observar.

[LVI] *Del calfador de la cera per als segells pendents*

Perque impressio de segells pendents ab cera calent deu esser feta per tal a l'apparellament de aquella un hom bon e espert volem esser per Nos ordenat qui calfador de cera sia nomenat, lo qual calfara e apparellara cera a ops dels segells pendents qui en les cartes que en nostra scrivania s'espaxaran son penjadors.

Encara cubertes faça als segells qui en les letres de paper seran posadors. E con caminarem tots temps ab les azembles que los nostres segells e registres portaran vaga; e regonexara se esser sotsmes al nostre protonotari en totes coses tocants lo servey de la nostra scrivania, lo qual lo dit protonotari pusca punir en la quitacio de deu dies o enjus segons la qualitat de l'exces si en son offici exercir aquell haura trobat negligent.

E continuament en la scrivania estiga, e d'aqui no's partescas sens licencia del dit protonotari; e al canceller sacrament faça, lo qual al canceller los misatges de verga damunt dits prestar son tenguts.

[LVII] *Offici dels sagelladors de la scrivania*

Experiencia demostra que les gents que Deu ha creades sien sufficientes, pero no a totes coses. E con nos hajam ja ordenat de tenir scrivans e sia necessari que per fer bulles de or e de plom, e de segells de majestat e altres segells aptes persones hi sien deputades.

Per ço ordonam que dues persones dels pus sufficientes del registre de la nostra scrivania sien per nos deputades, los quals segelladors de la nostra scrivania sien nomenats, los quals sien tenguts de fer les coses davall scrites.

Ço es que tots los dies con l'offici del comprobar se fara, la un de aquells ço es lo primer en lo dit offici reebut e en defalliment de aquell l'altre apres reebut sia en la dita scrivania prop del nostre prothonotari o son lochtinent per segellar totes les letres o cartes de pergami, que en la dita scrivania se hauran a espeegar segons que per lo nostre prothonotari o son lochtinent les sera manat.

E si abdosos hi seran, la un de aquells qui no segellara sie tengut de scriure les quantitats que's reebren o aquelles qui en deute necessariament se hauran a escriure en los libres ordenats a aço en la dita nostra scrivania, e si menester sera de ajuda a comprobar. E encara sien tenguts la un almenys jaure en la dita scrivania en la cambra on estaran nostres registres, ab lo escalfador de la cera per ço que, si de nits s'esdevenie cas oportu, que letres o cartes s'i havian a segellar sien atrobats apparellats de exercir lur offici.

No resmenys volem que sien tenguts de fer los comtes als correus de la nostra scrivania e de tots aquells qui en la nostra scrivania se quitaran segons veuran esser fahedor de veritat; e sien tenguts com necessari sera de procurar correus per trame tre les nostres letres.

E encara con se esdevendra cas necessari et que en lur offici no'n hauran a entendre, sien tenguts de ajudar a registrar als scrivans de registre; e con Nos caminarem sien tenguts de procurar azembles ab un dels verguers de la nostra cancellaria per portar los registres e les altres coses necessaries a servey de la nostra scrivania, los quals registres tinguen en scrit per inventari e aquells sien tenguts tenir encunç e de recosirar-los si hauran mester adob o reparacio.

E si reparacio hauran mester ço es aquells qui iran en la nostra scrivania aquells adoben e reparen, o adobar e reparar facen de licencia del dit nostre prothonotari;

e si lo dit nostre prothonotari aço dilatara fer a Nos allo, sien tenguts moltes vegades de notificar-nos-ho que u façam fer tro atant que y hajam proveyt.

E sien tenguts per caminar ab los cofres e encarregues de la nostra scrivania e aquelles dar bon recapte; axi mateix, sien tenguts de instar e fer son poder ab un dels verguers de la cancellaria de haver et procurar bisties si obs sera als vuit scrivans de registre dessus dits per a cavalcar e acompanyar la nostra scrivania e totes altres coses fer que a l'offici dessus dit se pertanyen.

Empero en totes les dites coses haja prerogativa lo primer reebut en lo dit offici; e seran sots obediencia del nostre prothonotari et de son lochtinent los quals aquells segelladors puxen condempnar si en lur offici seran negligents en la quitacio de quinse dies o enjus segons la qualitat del fet.

E sacrament en poder del canceller o vicecanceller faran que be e lealment en lo dit offici se hauran, e si res sabran que's faça contra nos o lo dret de la nostra scrivania allo per son poder encontinent, a nos lo notificaran o notificar faran.

[LVIII] *Dels promovadors*

Axi com leden negligencia los negocis son de perits, axi assisten diligencia los negocis fi bona reeben. Emperamor d'aço offici dels promovadors per diligencia dels quals molts negocis s'endrecen molt expedient decernim.

Perque dos cavallers e dos sufficientes doctors en dret civil qui en criminals causes si mesclar no rebugen, volem esser promovadors nom convinent assumen de la qualitat de l'offici exercidor, los quals damunt dits promovadors los negocis en nostre conseyl promoguen d'aquelles persones, les quals en les terres nostres exceptat aquella en la qual Nos presents serem haver domicili esguarden diligencia haven que sien espatxades e a convinents acabaments perduites.

Encara, con en nostres conseyls degen nostres conseyllers en aquelles coses que han consellan a dir covinent orde observar disposam ab aquesta molt aconsellada sancio que tota hora que en nostres conseyls absens lo canceller e vicecanceller seran discutides alscunes coses sobre les quals cascun dels conseylers clergues tan solamen o cascun dels conseylers, quals que quals dir son conseyl convenra lo promovador cavaller qui primer a aquest offici sera reebut, lo qual absent l'altre cavaller injunga primerament als altres que als majors que diguen ço que sabran conseylan.

Cor mils es que'ls dits dels altres sien corregits per los dits dels majors apres subseguits que si los dits dels majors eren corregits per los dits dels altres apres subseguits. Ajustants encara a les coses damunt dites que con s'esdevendra absens lo canceller e vicecanceller en nostres conseyls alscunes coses esser espeegades, de les quals de paraula a alcun deja esser respost aço haja a fer lo promovador cavaller qui primer a aquest offici sera appellat, lo qual absent aço fer deja l'altre cavaller si donques no haviem manat alcuna vegada aço per altre nostre conseyler esser complit.

En apres, attenents pertanyer de cadira real a cultivament de justicia per lo pus alt destinat que vetle engir la correccio dels excessos de sos oficials, per tal que'ls drets de la terra e dels faels d'aquella per offenses de justicia no pusquen pereclitar.

Emperamor d'aço aordonam que'ls dits promovadors nos cascun any oportunament e importuna que reformadors a les terres nostres de les quals absents serem, sien trameses sol·licitar curen ab acabament entro que effectualment sien destinats o per qualche raho hajam finat aço quant a lavors no caler fer.

E encara ordenam que de tres en tres anys sien tenguts de sol·licitar-nos que Nos sobre lo maestre racional els escrivans d'aquell offici ordenem persones que sapien veritat los comptes que'l maestre racional els escrivans del dit offici reeben si son diligentment e leyal espatxats; car axi con tots los nostres fets en que diners corren, fenexen en lo dit offici, axi esta en raho que nos d'ells sapiam si allo hauran be et diligentment fet.

Volem encara que con de cert sabran en les terres nostres de les quals absents serem, alcun official nostre majorment jurediccio exercen esser menys sufficient decontinent entro que de sufficien n'ajam provehit sol·liciten encessantment; per les quals letres procurar volem tota hora que aytal cas s'esdevendra per aquells en aquestes coses tota aquella que poran hagen diligencia e cura.

En apres los damunt dits promovadors per sacrament a Nos prometre sien tenguts que lur offici exerciran be e feelment e diligent; sacrament pero, facen lo qual los nostres conseylers a nos fer son astrets segons la forma en la ordinacio nostra dels conseylers expressada, con segons el tenor de la dita ordinacio los damunt dits promovadors en nostres conseyls sien reebuts.

[LIX] *Dels endreçadors de la consciencia*

Per tal con divinal clemencia ordona cadira, la qual nostra reyal majestat obten, digna cosa es que a aquell per lo don del qual sobrepuyam de tot en tot obescam en bones obres faents e totes aquelles que a dreta consciencia contrariegen segons divinals ensenyaments esquivants.

Perque los endreçadors de nostra consciencia reyal esser, dispossam bisbes e altres prelats, e maestres en Theologia, e doctors en decrets, e homens religioses conseylers nostres estants, aqui altre offici en nostre conseyl no havents los quals savents vertaderament o d'altres ausents alsunes coses nos fer en qualque manera, o haver fetes, o voler fer quant que quant les quals coses segons les divinals regles se cogiten en alcuna manera contrastar a justa consciencia a nos aquelles los altres conseylers presents o tots absents, o alsuns dir o escriure sien tenguts per lur arbitre feelment conseylants.

E per tal que aquestes coses feelment a nos complenquen, a Nos sacrament e encara sacrament del conseyl segons nostra ordinacio facen.

[LX] *Dels oydors*

Laudable es l'offici dels oydors per lo qual les demandes dels supplicants acabaments covinables reeben, e axi per ministeri d'aquell offici alcunes vegades les coses passades per adjutori de justicia son corregides e moltes vegades als dignes gracies son atribuydes.

Emperamor d'aço disposam ab aquest edicte que en nostra cort sien tres cavallers, e dos savis experts en dret civil, e un altre en dret canonic erudit; los quals oydors volem esser apellats e a ells sien liurades les supplicacions les quals a la nostra altesa s'endreçaran.

E tots ensemps d'aquests alsuns tres o dos, ço es un cavaller e l'altre clerch o savi en dret hagen espatxar les supplicacions axi con los sotscrits parlaments o testifiquen.

E aquelles supplicacions per exercici de justicia dirimidores remetent a aquells qui han per lurs officis conexas de aquelles o cometent a aquells los quals volran axi

con a delegats d'aquelles conexer. Pusquen encara quant que quant a ells sera vist oportu en remeten o cometen ajustar que sumariament o simplament e de pla e sens figura de juhi e cessant plet e escrits sia provehit.

Mas per un dels escrivans en aquest offici per Nos ordenats en les foranes parts de les dites supplicacions scriure facen aquelles coses les quals remeten o cometen hauran ordonades encara los noms dels dits oydors.

En apres les damunt dites suplicacions cloir e ab sagell de l'offici dels oydors facen comunir. Sobre aquestes empero, suplicacions closes segons que damunt es dit les quals se cometran a alguns qui axi com delegats n'auran a conexer escriure facen per aquesta manera: «*A la escrevania*».

En apres aquelles als supplicants liurar per lo dit escriva facen les quals d'aqui los dits supplicants als altres escrivans de la nostra scrivania porten per tal que letres de nostre comissio real consequesquen.

Sobre aquelles empero, supplicacions closes axi com damunt es dit les quals se remeten a aquells estants en lo loch en lo qual nos lavors serem e en altres lochs no distants, oltra tres legues aquells qui'n deuran per lurs officis conexer los noms d'aquells escriure manen. E apres aquelles als soplegants liurar no obliden les quals los supplicants d'aqui porten als damunt dits los noms del quals veuran sobrescrits.

E sobre les altres supplicacions closes axi com damunt es posat, les quals seran remeses a alguns estants en los lochs distants del loch en lo qual lavors Nos serem oltra tres legues los quals ne deuran per lurs officis conexer aquesta paraula «*A la escrevania*» escriure manam. E d'aqui als soplegants aquelles liurar facen sens triga les quals d'aqui los supplicants als dits altres escrivans de la nostra scrivania porten letres de nostra comissio reyal obtenents.

Les romanents pero, supplicacions a Nos cascun dels oydors aport, axi que un apres l'altre segons orde de seer en lo conseyl contingent, sia tengut de fer relacion de una tan solament d'aquelles supplicacions que tendra; e ordonat per Nos ço que y manarem allo escriure en les foranes parts de les dites supplicacions, e encara aquestes paraules «*Per lo rey*», sots escriuen per algun dels nostres secretaris o altre qui ajustar farem.

En apres aquelles supplicacions cloir e ab sagell de l'offici dels oydors sancim esser sagellades e sobre elles closes per un dels dits escrivans de la Audiencia axi com damunt es dit aquesta paraula: «*A la escrevania*».

E si a la scrivania remetre no las calra los noms d'aquells als quals es remesa, escriquen e als soplegants sien liurades, les quals los dits supplicants als escrivans de la nostra scrivania porten per tal que letres nostres reals contenents les coses damunt dites per Nos aordonades, consequesquen o altres als quals s'endrecen porten per tal que expedicio segons les coses per nos aordonades breument consequesquen.

Pero si l'escrivania o escrivans de la dita Audiencia con hauran scrites les expedicions de les dites supplicacions segons la volentat dels dits oydors, les letres les quals d'aqui seran faedores de dins o de fora la scrivania scriure o les dites supplicacions espatxades a la dita scrivania portar volran, aquelles lavors cloir e segellar no veem que cayla cor aquesta damunt dita clausura de les damunt dites supplicacions ab lo sagell de l'offici dels oydors per esquivar despeses dels offerents aquelles per portar la on eren portadores per certes persones no degudes despeses convenga segons que havem entes fer tan solament havem duyta provedora.

Disposam encara un esser sagell de l'ofici dels oydors dels quals tres dits cavaylers oydors lo pus antich en l'ofici tenga e en ausencia d'ell lo segon, e axi de l'altre per aquest orde volem esser tenidor e aquell guarden diligentment. E cascun d'ells segells deja segons que la ordinacio de les coses desus dites ho testifica.

En apres un cavaller e un clerch o savi en dret oydors almeyns jaer sien tenguts en la ciutat o castell en la qual qualque nit se convendra nos jaer; si empero aqui jaer no poden per la poquea del loch o per fretura embargats lavors en loch dins distancia de una legua posat jaer hagen en qualque manera.

En apres Nos estants en alcun loch en lo qual exerciei de jurediccional potestat hajam, dos dels oydors damunt dits un dia de cascuna semana al carcer de la nostra cort anar sien estrets; e aqui presents los jutges e els altres presidents a la dita cort e procuradors fiscals, e guardes del carcer vegem los encarcerats les querimonies d'ells ab pasciencia oents. E si deffalliment veen de alscunes coses aquells reprenen segons que es coviuent totes les coses a estament degut reduents.

E ells sabents tot quant tro en aquell dia sera estat proceit en les causes dels encarcerats diffugis judicials s'esforcen de tot en tot esquivar, per tal que'ls encarcerats convictes cascun sa pena se'n port o els deliuradors longa custodia carceral no deprema iniquament e injusta.

Observaran encara los oydors que sien prop Nos estants en los lochs en los quals alscunes supplicacions lurs portants, atesa Nos haver no poran quant que volran, per tal que axi los dits oydors sien appareylats dels damunt dits les supplicacions reebre.

Encara con s'esdevendra absents lo canceller e vicecancer en nostres conseyls supplicacions alscunes espeegar un dels oydors clerch o savi en dret, sia tengut de dictar per quals paraulas en les foranes parts d'aquelles mesexes supplicacions seran escrites aquelles coses que espatxadores seran aordonades.

E per tal que profit de nostres sotsmeses negligir no siam vists decernim esser observat que quant que quant a ciutat, o castell, o vila de les terres nostres caminar o en altre manera s'esdevendra, nos venir e aqui alscuns dies o alcun dia o alcuna part de dia romandrem dos dels oydors cavaylers e altre clerch o savi en dret, alguns prohomenes aqui domicili ha vents jurats e conseylers, o paers, o consols, si aqui n'ha degen appellar ajustants encara, lo rector de la esgleya mayor d'aquell loch si per ventura util cosa sera de pensar, e a ells dir no ometen que cogiten si alscunes coses son en aquell loch utils o nocives, e si creximent en aquell loch fer se pot en qualque manera.

E aquelles coses que per l'ofici dels oydors poran esser espatxades ells aquelles complesquen e les altres que provision requeren a la real magestat recontaran car som nos cobeejans de fer totes coses que en qualque manera seran oportunes.

No resmenys aordonants que tots los damunt dits oydors e cascun d'ells si els oficials nostres de la terra en la qual serem mayorment jurisdiccio exercents, sien de suficiencia premunits en trameten-se saber diligentment; e si alcun d'aquells menys sufficient hauran atrobat nos de continent entro que de sufficient ne hajam provehit sol·licilar en nulla manera no ometen. En apres tots los oydors a nos per sacrament prometre sien tenguts que feelment son ofici exerciran.

[LXI] *Dels escrivans dels oydors*

Per tal que l'ofici dels oydors per lo qual als clamants justicia promptament es e deu esser exhibida, per injuria de ministres triga en lo seu spatxament no reeba, ordonam que dos escrivans aptes e sufficientes e experts sien assignats qui per lo mati al loch diputat en lo nostre hostel per la audiencia tenir, venguen e aqui pre-

sents los damunt dits oydors los dits scrivans, un apres altre, ligen les peticions que a la dita audiència seran offertes e sobre aque lles scriquen les coses per los oydors en aquelles manades e los noms d'aquells qui les hauran proveydes.

Entre les altres coses, atenen diligentment que si donchs dos almenys de dits oydors dels quals la un sia cavaller e l'altre savi en dret, en spatxar les dites supplicacions concordablement no consentien en aquelles coses en les quals serien discordants a negun d'ells no obeesquen en neguna manera; a ells pero obeyran e seguiran en e per aquelles coses que a la Audiència e a l'offici d'ells se esguarden.

E les peticions proveydes ells o la un d'ells segellades pero ab lo sagell de l'offici dels oydors a la nostra scrivania aporten, en la qual entre'ls scrivans de manament per fer letres de aquelles se deuen devesir. Mes encara scriuran los manaments penals e altres los quals per los missatgers de l'Audiència a manament dels oydors, alcunes persones se faran per tal que si contra aquells fet sera los transgressors puguen segons letres degudament esser punits.

E res no menys faran quaern e memorial dels enantaments dels encarcerats qui en la preson real o comuna del loch on Nos present serem detenguts seran en quin estament seran lo dia que'ls oydors aquella segons nostra ordinacio visitada hauran, e com e per quinya manera tro a l'altra visitacion enantat hi sera.

E quan los dits scrivans engir les damunt dites coses entendre no caldran, volem e a ells expressament manam que ajuden a registrar e espeegar los affers de la nostra scrivania a la qual cosa s'i regonegan esser obligats.

E obeescan e sian sotsmeses en totes coses e per totes al canceller et vicecanceller e prothonotari. E si los damunt dits scrivans seran en les dites coses desobeients, o lo servey ab diligencia no faran los dits canceller, vicecanceller, o lo prothonotari, o oydors pusquen aquells punir de la quitacio de un mes o de menys. E sagrament al canceller faran que be e leyalment les provisions escriuran e lur offici serviran.

[LXII] *Dels porters o sotsporters que son liurats als oydors*

Semblantment per exeguir los manaments dels oydors damunt dits en quant al seu offici pertanyera a execucio, sien menats e per guardar que sino aquells qui dejen a la Audiència non s'acosten cor grant multitud lo comun profit poria tost destorbar, volem e ordonam que dos sotsporters nostres al servir de la dita Audiència sien aordonats los quals, a manament dels dits oydors, iran la on a ells dintre la vila on Nos serem trametran per aquelles coses que l'offici dels oydors tocaran e los manaments d'aquells ab diligencia e cura feelment exeguiran.

E quant al servey d'aquest offici necessaris no seran, volem e a ells manam que engir la guarda de les portes foranes de nostre hostel e de les altres coses al seu offici pertanyents sien diligents e attents ab los altres sotsporters ensemps. Et per rahon de l'offici sagrament al canceller faran que engir la execucio dels dits manaments be e feelment se hauran.

[LXIII] *Del confessor*

No menys per l'angor de les animes que dels corses, savi deu esser metge esquesidor del qual ço es assaber lo premut e malaltiz deman a son decorriment congruent medicina; e encara la on major perill apar aqui tots temps pus saviament es la cosa faedora.

E donques proveydor mayorment es a Nos de covinent metge de la anima nostra confisants que con a Nos sera de spiritual salut proveyt a remey de corporal medicina, pus saludablement serem disposats. Emperamor d'aço a nostres confessions oydores, un discret cappellan en la nostra casa volem esser diputat religios o seglar, lo qual mes a aço durement elegidor qui en Theologia o en dret canonich covinentment instruit sia e de costumes cencerres resplandesca e de honestat de vida be olga.

E aquest tots temps deura present esser con los divinals officis devant Nos se dien e en ausencia dels monges de la nostra capella, lo test de l'Evangelí e lo besament de la pau en lo cas que aquells si presents fossen aço fer porien a Nos portar e donar sie tengut. En apres lo dit confessor nostre volem esser stret que nos sol·licit a obras de pietat e en aquelles coses les quals enduen devocion.

E si veura que lexassem alcunes coses d'aquelles mayorment, les quals havem acostumades de fer per aventura, per oblivio o per altre manera deu a Nos aço a memoria reduyr, e a vegades increpar secretament specialment si alguna cosa la qual Deu no vulla, haura vista a Nos fer o dir la qual en offensa de Deu pogues caer en qualque manera.

E lo dit confessor nostre en la casa nostra jaer volem, si en bona manera [e]s possibil almenys aytant con mes pora de prop per tal que si algun cas ocurrent soptosament freturariem d'ell, puscam ell prop nos trobar. Mas per tal com per l'esdeveniment de les coses passades provehidor es a les esdevenidores segons que es lig: «*Benauyrat es aquel, lo qual fan los contraris perills esser guardat*», ordonam que'l confessor nostre a Nos faça sagrament e homenatge que tot dampnatge lo qual podria saber-se sdevenir a la nostra persona per son poder esquivara, e encara que aquell a Nos al pus tost que pora revelara ne encara fet, ne paraula, ne consentiment donara en alguna cosa per la qual a Nos pogues qualque dampnatge esdevenir, e que no ha fet ne fara alguna cosa perque les coses damunt dites fer no puscha.

[LXIV] *De l'abbat de Sanctas Creus*

Pus havem tractat dels officis temporals con en la nostra casa son regidors, molt mes devem ordonar de la nostra capella en la qual se contracta de consagrar lo Cors de Nostre Senyor Deu, mayorment pus trobam que en lo Novel Testament que'l Fil de Deu Jesuchrist volch usar mes de estament de sacerdot que de dignitat real, axi con se lig lo dijous de la cena quant pres lo pa el trenca als dexebles e dix: «*Hoc est corpus meum, etc.*». Perque quant deu esser aquest ministeri per honesta persona ab dreta e pia devocio fahedor la nostra lig ho testifica.

Per ço en la nostra capella declaram esser capella nostre major l'abbat de Sentes Creus, lo qual per privilegi dels nostres antecessors es a tots temps reebut per capella major de tots los reys d'Arago. Lo qual abbat en totes les festes de l'any, ço es en aquelles que segons nostra ordonacio lo retaule d'argent deu esser posat missa en nostra presencia celebrar deja e exercir los altres officis divinals si a aquells nos presents serem, si donchs per nos no era ordenat que la dita missa e los dits officis aquell dia celebrats e dits per algun archebisbe o bisbe presents lavors en la cort fossen.

Encara tots dies la taula nostra ans que mengem beneesca e apres nostre menjar fer no oblit gracies a Nostre Senyor segons la nostra ordonacio; en los altres dies pero en los quals missa davant Nos celebrar no haura Nos aquella oients lo test de l'Evangelí a Nos a besar aport encara lo besament de pau a Nos donar no oblit.

Volem empero que tota vegada que archebisbe o bisbe aqui present sera, ces lo dit abbat les dites coses exercir con aquelles per un d'aquells volem esser fetes, car

covinent cosa esser reputam que los dits prelats quant en la nostra cort venen per raho de sa dignitat per la nostra presencia aquesta prerrogativa reeban.

Empero lo dit abbat de Nos primerament saber deja per qual dels dits prelats qui presents seran volrem les dites coses esser fetes; e no resmenys proveesca ab sol·licitut que'ls monges, cappellans, escolans, e'ls altres deputedats al servey de la nostra cappella sien attents e curoses en totes coses tocants al servey de aquella e a aquells man expressament que de aquelles hagen cara diligent.

E si falliran en les coses a lur exercici pertanyents aquells punir pusca en la quitacio de vuit dies per cascuna vegada que fallit hauran. Encara a la sua cura e tal sol·licitut sapia lo dit abbat pertanyer nos interrogar del loch e hora on cascun dia missa en la nostra presencia volrem esser celebrada.

E si per occupacio de als cuns grans affers o per altra manera tardariem massa o lexariem de hojr lo divinal ministerio, deja lo dit abbat a nos les dites coses a memoria redojr. E si per ventura volentat nostra no era per alcun cas de ojr les hores del divinal offici e que no's pogues ab decencia dir solemniament davant Nos, en aquell cas guart-se no lexar per aço que en la cappella nostra totes les dites hores del divinal offici solemniament no's diguen axi com si Nos aqui presents fossem per que la loor de Deu no sia lexada.

En apres, con Nos caminar s'esdevendra lo dit abbat lo vespre precedent deja a Nos interrogar on l'endema volrem ojr missa, e la el devant anar man a un o molts qui davant vagen perque con Nos serem venguts totes les coses sien axi com se pertany aparellades. Proveesca encara que tots temps Nos caminants un dels escolans de la cappella o de la almoyna de mati ans que missa hajam oyda, cavalcan ab Nos vaja ab ornaments, e ab libres, e ab altres coses necessaries, en tal manera que si al loch en lo qual lo vespre haurem disposat missa hojr degudament anar no podiem, o en altra manera proposit mudariem en qualche loch missa ojr poguessem.

En apres con sera dia solemne en lo qual vespres e matines sol·lemnement hojr deurem apparaments de l'altar segons, la ordonacio la qual havem feta sobre aço, lavors lo dit abbat com damunt es dit en temps covinent deura a Nos anants dir que'ns apparellem degudament a ojr lo divinal offici.

E si per ventura sera dia de pus celebrant festivitad, deura Nos interrogar si e per qual prelat o altre persona volrem que sia preicada devant Nos la paraula de Deu e el offici fet de nostra volentat.

En apres saber no leix de quines persones aniversari cascun anyn volrem esser fet sera de nostra pia devocio, per tal que aquells en los temps en los quals seran a Nos a memoria reduguen e el prelat per lo qual l'offici volrem esser fet si present lavors sera de Nos sapie. E generalment pertanyera a ell cura haver de l'offici ecclesiastich, e de tot ço que's pertany a la capella e tot defalliment corregir si alcun n'aura esser vist aqui.

En apres con s'esdevendra Nos reebre la sancta comunio del Cors de Nostre Senyor, lavors lo dit abbat deura abans elegir e appareylar la hostia consagrada, axi que elegida a aço per ell sens frau una hostia de moltes de una altra a aquella semblantment per combregar la hostia elegida sia tocada e apres d'aquella per ell sia fet tast. E a l'escola qui en la custodia les hosties te tast axi mateix faça fer.

Axi mateix del vin del qual apres la comunio deurem la bocca lavar, cor a vegades esforçat lo semenador de tots mals es estat atrobat alguns malvats en aquest salutar sacrament ab abominables insidies machinats.

Mes encara lo dit abbat deura ab Nos les hores canonicals dir e el offici de la missa legir davant Nos no oblit quant que quant ell aquella no celebrara. Guart-se empero lo dit abbat que en scrit haja e inviolablement observe la ordonacio nostra sobre los paraments e altres ornaments de la cappella posadors e mudadors, segons la varietat dels dies sol·lennes o de les festes consequentment.

En apres ordonam ell esser sotsmes al canceller nostre, e volem ell a nos sagrament e homenatge prestar que per fet o consell d'ell dampnatge a nostra persona no vendra majorment per aquelles coses, les quals ell tracte e les quals Nos encara tractam. E que res per ell no es fet ne's fara, perque aquest sagrament e homenatge no pusca observar.

[LXV] *Dels monges de la cappella*

Per tal que les presents nostres ordonacions en totes les sues parts sien vistes perfetes e per defalliment de ministres no puguen esser en lo servey oportu en alcuna cosa de preses, per ço esguardants que'l dit abbat continuament per lo carrech de son monestir bonament no pot la nostra cort seguir e car tots los divinals officis segons costuma de lur orde antigament en la nostra cappella observada son celebradors, per tal de necessitat ordonam que continuament estien en nostra cort dos monges de son monestir, los quals honests e de honesta vida, esser volem qui ab los altres cappellans e almoyners nostres per devesides semnanes misses e altres divinals officis hores ço es canonicals canten e celebren cascun dia.

Encara volem que la un d'ells ço es lo primer reebut a l'offici lo baci tenga con nos offerir se covendra e no oblit hosties, vi, aygua e tota cosa al sagrament de Eucaristia; e al cappella celebrant necessaria faça diligentment tota hora que diaque no sera vestit en la missa, cor lavors per aquell volem que sia fet. Deura encara per si o per l'escola de la cappella e encara com missa oyrem ministrar a nos libres del quals som acostumats de usar en misses e en altres hores divinals.

Encara ordonam pertanyer a cura d'aquell dels dits monges qui pus antich sera en l'offici aparellaments e ornaments de nostra cappella quals que quals ab diligencia guardar, los quals fet inventari de tots tenga; mas l'altre monge qui segon sera reebut baja copia d'aquell inventari per tal que ell aquelles coses guart e serve, con lo primer absent sera o en altra manera empatxat. E en ausencia dels monges lo cappella almoynier segon reebut a l'offici haja axi mateix inventari en la manera mateixa dels monges.

Guarden-se encara que en escrit hajan e inviolablement observen la ordonacio nostra sobre los paraments e altres ornaments de la cappella posadors e mudadors segons la varietat dels dias sol·lennes e de les festes consequentment.

E encara aquell monge qui los ornaments guardar deu proveesca engir la reparacio d'aquells con menester hic sera o faent encara alguns fer de nou segons la ordonacio la qual havem feta, engir aquestes coses haja albara de l'escriba de racio contenen lo preu que pujaran les dites coses e ab diligencia reeba los diners del thesorier per pagar aquelles.

E con segons dit havem lo dit abbat per lo carrech de son monastir no pot en la nostra cort continuament esser present, volem e ordonam que l'un dels dits monges, ço es lo primer reebut e ell absent l'altre faça, complesca e exercesca totes e sengles coses a la cura e ministeri del dit abbat pertanyents en e per la forma en lo seu capitol pus prop dessus scrit, del qual translat ab si haja contenguda e expressada. Ajustants empero a aço que si abbat alcu present sera o mestre en Theologia en

nostra presencia aquell deura a Nos donar lo besament de pau e del test de l'Evangelí e fer la benedicció de la nostra taula.

E en apres ordonam ells esser sotsmeses al canceller, e a ell deure obeyr los escolans empero de la cappella, e encara los escolans de la almoyna e tots qui en la cappella usen al dit abbat; e en ausencia sua als dits monjes obeyr deuran quant al servey lo qual a fer han en la capella. Los quals escolans de la cappella los damunt dits monges si inobedients o negligents en lo dit serv[e]y hauran trobats a perdre la sua quitació de tres dies o enjus pusquen condempnar. E en apres encara volem ells a nos sacrament e homenatge prestar, lo qual lo dit abbat a nos prestar es tengut.

[LXVI] *De l'escolan de la cappella*

Digna cosa e a Deu agradable esser, per pensam si aquelles coses les quals a divinal cultiament son destinades saviament e honesta sien tractades e ab diligent custodia conservades que per negligencia o per error, falliment alcun no aparega en aquelles.

E per tal que a la cappella nostra sobre aquestes coses pus afluenment sia provehit, statuim e ordonam que un escolan en la cappella nostra sia constituït a l'offici del qual se pertanga reebre dels monges de la cappella primer reebut a l'offici ornaments a la dita capella pertanyents, e aquells deja en l'altar posar per tal que d'aquells sia tengut de usar, axí con en l'altra nostra ordinació es espresat, la qual ordinació escrita ab si tenga e aquella diligentment observe.

Encara volem ell custodia haver diligent de les cortines e altres aparellaments, los quals per lo seer e recouardar en nostre oratori ohen lo divinal ofici seran ordenats; la qual seylla o oratori ensemps ab l'escola de la almoyna, ab les cortines e ab los altres apareyllaments ans de l'entrament de la missa s'estudy a ordonar segons la varietat del temps, axí con per Nos es aordonat de la qual ordinació aytant con aço toca copia en escrit haja per tal que aquella pusca mils sens defalliment observar.

E aço meteix volem esser fet en les vespres e en les matines sol·lennes en les quals segons l'altra ordinació l'altar nostre en les damunt dites vespres e matines sera aornador. Caminan empero, totes aquelles coses les quals engir l'oratori damunt dit per les maneres dessus dites s'estudien diligentment complir. Deura encara lo dit escola reebre del nostre reboster la luminaria a us de nostra cappella necessaria segons la forma sobre los dits luminaris ordenada.

Encara con Nos per l'anima d'alcun defunt volrem esser celebrat aço al dit reboster, no tart revelar per tal que sobre les tortices degudament sia provehit. A la cura encara d'aquell se pertanga que apres los monges a la cappeyla deputats se deja entrametre que no sia defalliment en la cappeyla d'aquelles coses les quals necessaries hi son a la cappeyla. Encara que en propia persona fer deja aquelles coses les quals no son honestes ne es degut als monges de fer.

Volem encara que'l dit escolan apres lo canceller sia sotsmes e obeesca a l'abbat de Sentes Creus e als monges de la capella, e si mester sera que a son ofici entendre lo dit escola degudament no pora deja cometre diligentment les sues veus a l'escola de la almoyna. Aço exceptat que sens paraula feta als dits monges no pusca cometre al dit escola o a altre los dits apareyllaments et les altres coses de les quals comunament e quaix cotidiana, ha a usar les quals coses sots los monges damunt dits tenga ab inventari e quart.

Sia encara tengut lo dit escolan de ajudar los damunt dits monges a l'offici celebrar e a dir les hores reglarment en la missa nostra, cantant tota hora que poran e

que per aço non sia en son offici embargat, los libres encara a l'offici de la cappella necessaris per ell esser tenguts e guardats volem.

Volents encara que cura diligent haja que con Nos caminarem libres necessaris a hores deydores en appareyl apport, axi que en qual que loch on a Nos mes plaura hores oyr puscam.

E ell encara a la elevacio del Cors de Nostre Senyor les tortices tenir no oblit ensemps ab l'escola de la almoyna, si donchs no era la un d'ells vestit aquell dia per sotsdiaque, en lo qual cas l'altre escola qui vestit per diaque no sera haja e procur dels fadrins de l'almoyna qui a tenir les dites tortices ajuden segons que's convendrá. L'encencer encara ab encens e ab carbons enceses al diaque o a aquell qui a Nos d'aquell sera donador per ell volem esser aministrat.

Manam encara que per tal que con lo dit escolan moltes coses ha tener e tractar de les quals Nos usam, ço es libres qui per los monges e cappella de la cappella als-cunes vegades a ell son comeses e semblants coses, faça al canceller o ell absent al vicecanceller sacrament segons la forma en lo sacrament lo qual fan los dits monges expressada.

[LXVII] *Dels almoyners*

Comesa auctoritat a Nos per Nostre Senyor de dispensar de les coses temporals s'esforça requerer que d'aquelles aytant con a Nos covinent sera a personas freyturans sosteniment d'almoynes, donem a la distribucio de les quals dos bons e prous cappellans volem esser deputats qui almoyners sien nomenats la cura dels quals esser deu que les frementes de les taules de la nostra cort honestament per tal que no peresquen recollir facen, e en apres distribuyr per l'escola de la almoyna segons que sera oportun.

Deuran encara sol·licitar los mayordomens que aquelles coses que seran posades a les taules per aportar a l'almoyna, degudament facen guardar per tal que per als-cuns pecadors per aventura e goloses, alcuna cosa d'aquelles al dret de la almoyna no puga esser sostreta; la un pero d'ells con cos menjarem davant la taula nostra estar deura e la nau de l'argent en la qual les goriguoles alcunes se posen pos e la dita nau, e tovayles de la taula nostra levar no oblit e aquelles coses les quals de la taula nostra seran levades, si donques en altra manera a ordonar no voliem sens excempcio reeben e per l'escola de la almoyna tota la almoyna facen deportar.

Empero l'almoyners pus antich en l'offici deura la moneda e totes les altres coses segons nostra ordonacio a la almoyna deputades reebre e en uses piadoses per amor de Deu distribuyr-la on mils sera covinent, sobre la qual cosa sobre la consciencia d'ell carregam.

L'altre empero capella almoyners totes les coses reebudes distribuydes per l'altre en scrit pose en ausencia de l'altre primer l'offici d'aquell exercesca en la presencia, pero a aquell ajut en fer aquelles coses les quals a l'offici d'ell pertanyeran.

E cascun encara d'aquells la nostra ordonacio la qual havem feta de les coses deputades a l'almoyna en scrit haja per tal que aquella mils tenguen e observen e nos si mester sera a servir sol·liciten e induguen.

E en apres con per nostra costuma los peus e les mans dels pobres lavarem o fets semblants farem los almoyners deuen a Nos prop estar, que en lavar los peus apres los camarlenchs e la ablucio de les mans apres los majordomens aquests aquelles coses les quals necessaries seran subministren.

Donen encara a aquells pobres axi per reffeccion con per altres coses, les coses aordonades sobre aço per Nos en la ordonacio la qual havem feta. En aquests empero serveys faedors, lo pus antich en l'offici al pus novell tots temps sia haut major.

En apres aordonam que aquests almoyners davant sien a l'escolan e al servidor de la almoyna e aquells corregesquen si'ls veuran en lur offici errar o esser en qualque manera negligents; los dits empero almoyners al canceller sien sotsmeses.

La moneda empero distribuydora segons nostra ordinacio en les almoynes de nostre tresorer reeben; mas empero al maestre racional de les dades e reebudes compte retre seran tenguts.

Encara volem ells esser tenguts misses davant Nos celebrar e fer semmanes alternes ab los monges a la cappella deputats, e ells ajudar axi a la missa con als altres officis divinals davant nos sol·lemnialment celebradors. Et encara en la benediccio de la taula e en les gracies en la fin de la taula faedores, presents esser axi cant los monges de la capella ells volem e manam.

E en ausencia dels monges deura lo baci per nostre oblacio en ell reebedora en la missa tenir tota vegada que en la missa diaque sol·lemnialment non sera vestit; deura encara lavors lo servi de hosties e de vin al sagrament de Eucaristia necessari fer diligentment.

Encara per tal cor per exercici de lur offici moltes vegades han a Nos entorn estar volem que a Nos facen sagrament e homenatge que dampnatge de nostra persona per lur poder esquivaran, e que per res que s'esguart a son offici perill a Nos no vindra, e si o sabran a Nos esser procurat al pus tost que poran o revelaran, e que res no han fet ne faran perque aço observar no pusquen.

[LXVIII] *De l'escolan de la almoyna*

Molt loable e ben encara consonant a caritat adjudicam que aquelles coses les quals en la taula nostra per refeccion axi a Nos con als altres en aquella seents son posades part als molts bons nostres companyons pobres de Crist, ans pus vertaderament a ell del qual totes coses reebem donem per tal que no nafrem lo comensament de la Sacra Scriptura la qual amonesta axi que a aquells que non poden appa-reylar ne pugam donar.

Emperamor d'aço per tal que pus leugerament acabament prenen aquelles coses que desijam e que la part als pobres de Crist aordonada malvadament no's pugua deperir, ab aquesta nostra ordonacio havem duyt provehidor que un clergue covenantment jove leuger e apert de vida e de bones costumes ornat, als cappellans nostres almoyners e a la nostra almoyna asiste.

E a ells apres lo canceller obesent sia reebut qui les frementes totes de la taula nostra reeba per los almoyners nostres damunt dits primerament recuyletes, e en lo loch a les coses damunt dites destinat cur reposar cuytosament. E per tal que les damunt dites frementes no peresquen cura vigilant procur haver e de la damunt dita almoyna cura haura diligent.

Ajustam encara que l'escolan damunt dit als clergues de la cappella nostra sia tengut en les hores e en los altres divinals officis ajudar, e l'apistola reglarment en la missa nostra cantar quant manat li sera per lo regent la nostra cappella.

E con no sera vestit per a que la dita epistola cantar, tenga un tortiç quant lo Cors de Nostre Senyor se eleva e la part dels llibres a les hores deydores o cantadores ensemps ab l'escolan de la cappella port en tal manera que la on a nos mils plaura les hores puscam oyr.

Si empero per alcun cas sera embargat perque les coses damunt dites no pusca fer son offici, totes les coses per ell faedores en ausencia sua deja fer l'escola de la capella. E volem ells esser sotsmeses al canceller et als monges de la cappella é als cappellans almoyners obeyran.

E per tal con per les coses damunt dites clarament se manifesta quals coses ha appareylar e en altra manera sovinerament per tractar les quals assats a la persona nostra son propinques.

Emperamor d'aço a prestar sacrament de feeltat e homenatge al canceller, sia estret que la salut nostra sana e salva mayorment aytant quant a son offici pertanyer s'esguarden per son poder conservara e el contrari esquivara segons son poder. E noresmenys si aytals coses sabra revelara et que no ha fet ne fara, perque les coses damunt dites no pasca fermament observar.

[LXIX] *Del servidor de la almoyna*

Vincle de necessitat no s'estreny que per aquelles coses les quals per sengles no's poden profitosament complir tals e tants que y basten, hi reebam mayorment la on de tal esdeveniment es considerat lo qual lexat a l'offici de pietat alcuna lesio portara.

Emperamor d'aço ab aquesta present ordonacio statuim que d'aqui avant un servidor sufficient e feel a l'almoyna sia elegit qui de les fracmentes dels menjants en les taules del palau nostre per tal que no peresquen feelment en lo loch destinat recuylega e axi recuyletes cautament no oblit guardar.

E en apres a manament dels almoyners desus dits devant la porta del nostre alberch les fracmentes damunt dites als dits pobres despuylats dels bens d'aquest segle ab feel cura s'estudiu de donar; lo qual apres lo canceller als cappellans nostres almoyners damunt dits s'i sotsmes regonega.

E con se esdevendra nos caminar o alloure anar ell en lo loch on serem tots temps present sia per lo damunt dit offici diligentment faedor, per tal que per defalliment d'ell los feels pobres de Crist de lur frevol solaç no puguen esser defraudats.

[LXX] *Dels correus*

Com us dels correus sia necessari negun no y dupte, car cor los princeps a diverses parts del mon hagen lurs letres endreçar e molts negocis nunciar, los quals per aventura celeritat requeren, covinent cosa es que aquells qui corren pus espeegadament que'ls altres les coses damunt dites degen explicar.

E axi ordenam que correus sien ordinariament en nostra cort vint qui les nostres letres trametedores portar degen, guardant-se ben que a aquells als quals seran trameses res no demanen. Deuen encara obeyr a nostres canceller, vicecanceller, protonotari e secretaris escrivans.

ACE COMENÇA LA QUARTA PART DEL LLIBRE E PRIMERAMENT

[LXXI] *Del maestre racional*

Entre les sol·licituls reyal per les quals a la utilitat de la cosa publica es conseylat e honor real es conservada aquelles, mes lo cor del princep deuen estrenyer que la sua casa per totes coses saviament sia disposada. E con la casa real en senyal de prehemincia universes a ella recorrents, liberal esser deja e uberta e per aço axi a infinites despeses es posada, les quals a envides per humanal enginy se poden mode-

rar, molt se conve del princep deure guardar que'n lo regiment de la casa sua mesura davant totes altres coses sia observada, per tal que no s'esdevenga ço que s'escriu: «*Envides sens mesura dura la real cura*».

E per tal con Nos pot en les despeses mayorment reals mesura laugerament pendre si donques al princep no ve en clar quant en suman monten les rendes e obvençions e altres drets fiscals, los quals en son erari cascun any son aportats. Emperamor d'aço necessari esser se mostra que en la casa de cascun princep alcuna persona feel e savia davant posada esser deja a l'offici del qual se pertany de les rendes e proveniments e drets reals de cascun ayn encercar veritat e de la summa d'aquell al princep retre rahon.

Emperamor d'aço Nos cobeejants la casa nostra reyal e tots los fets nostres ab mesura disposar e manera e via querer, ab les quals mesura puscam congruentment observar, sabens que per aço a la honor nostra es guardat e al profit dels sotsmeses es provehit, statuim e ordonam que'n la nostra cort sia alcun en l'offici dels comptes retedors a Nos principalment instituit, lo qual maestre racional sia nomenat.

En lo qual offici tal persona volem esser reebuda que sia feel e avista e encara en comptes e en rahons aordonadores e en altres coses, les quals a l'offici d'aquest se pertanyen ben sia sabent e esperta axi que algun no deja enganar ne per los altres laugerament puga esser enganat.

E per tal que'l maestre racional per oblivio o per ignorancia alsunes coses d'aquestes les quals a l'offici d'ell se petanyen no pusca pretermetre les quals son moltes aquelles ordenadament descriurem.

E primerament lo maestra racional sapia a sol·licitut de son offici pertanyer que aja comptes e raho reeba dels camarlenchs de les nostres joyes que ministren; encara reeba compte del protonotari e dels secretaris escrivans et del thesaurer e de l'escriva de racio, e encara del comprador de casa nostra e dels procuradors reyalns nostres e batles generals, e aministradors de les nostres rendes e veguers, justicies e procuradors locals e de quals que quals nostres oficials e persones altres per aministracio de lur ofici o per altra manera dels drets nostres alcuna cosa reebents o despenents en qualque manera sino d'aquells que en part o en tot a l'escrivan de racio retre son estrets.

Mas si volra los comptes d'aquells majorment per causa examinar fer-ho pot, e si per aventura trobava que alcun dels oficials damunt dits apres los comptes retuts als drets de nostra cort sia tengut solicitar aquella persona que Nos cascun any li nomenarem que reeba en si totes aquelles quantitats de diners que haura trobats que'ls oficials damunt dits degen restituir a la cort.

Al qual manam que reebudes en si les dites restes pach primerament dels dits diners los dits maestre racional, lochtinent, escrivans e verguer del dit offici lur quitacio ordinaria y vestit; e si alguna cosa li'n romandra d'allo resona al nostre tresorer. E a ell manam retre compte de les dites restes que haura reebudes al nostre escriva de racio, lo qual haja a mostrar en retiment de son compte certificacio del maestre racional de les quantitats a les quals muntaran les dites restes, la qual certificacio ensemps ab les cauteles que haura reebudes haja a retre al dit escriva de racio.

E donam poder al reebedor de les dites restes de costrenyer e forsar tots los oficials damunt dits qui per raho de lurs aministracions hagen alcuna cosa a tornar a la nostra cort; e si ço que deu retre contradira costrenga aquell per capcion de penyores o per altres remeys convinables.

E con haura restituit e complit ço que deu lavors lo mestre racional auda certificio per ell que la resta li es pagada, faça a ell albaran de compte retut per ell e quel remeta espegat.

Si pero fet compte appar alcuna cosa esser restituidora a aquell compte, reter lavors lo mestre racional a ell faça dos albarans un testimonial de compte per ell retut e altre per lo qual sia pagada la quantitat a ell restituidora.

En apres esgart-se ben lo mestre racional que si els officials qui de la sua ministracion ab ell comptaran no mostren o no liuren a ell complidament les cartes o les apoches o els albarans per aquell compte necessaris, o al compte espectans o en altra manera defectivament comptaran, de continent lo dit racional los dits defalliments de scriptures e altres en son memorial repos los quals no determen sens compliment de cartes, letres, apoches e altres cauteles a declaracio dels dits comptes necessaries.

E si'ls retens los comptes aquelles haver no poran o altres duptes, hi haura per los quals lurs comptes no puxen ser espetxats aquells comptes lo mestre racional no defenesca sens consciencia e volentat nostra e entretant los comptes havens aytals duptes romanguen indefinits. E ultra aço si fet lo compte appar, ells alcuna cosa deure decontinent a aço restituïr sien costrets.

En apres los batles generals e procuradors reals e ministradors de les rendes nostres de qualsque terres nostres en los comptes lurs los quals retran cascun any per lo dit racional sien costrets mostrar al dit racional apoches e albarans de pagues, les quals se deuen fer d'any en any per salaris qui als governadors nostres e procuradors justiciers qui a jutges o assessors, e batles e a veguers, a justicies merinos, e a castellans, e a notaris, e altres als quals se donen certs salaris o annuals pensions.

Dels quals salaris o pensions annuals les quantitats escrites tenga lo dit racional en lo libre seu de notaments, e escrites encara tenga totes coses les quals los dits procuradors, e batles generals, e ministradors nostres ordinariament, son tenguts de pagar a qualssevol persones cascun any.

Sia encara tengut lo racional donar fe als dits nostres procuradors reals, e batles generals, e ministradors en sos comptes sobre les despeses les quals affermaran si haver fetes per justes coses e rasonables.

Sia encara curos lo mestre racional que reeba en escrit de nostres procuradors reals, et batles generals, et ministradors los preus de qualsque sien rendes nostres en continent con les dites rendes cascun any seran venudes per los procuradors, batles et ministradors damunt dits, e apres los dits preus escribca e repos en son libre.

E encara sia curos aytant com pora que sapia la veritat d'ells de les falles les quals se faran axi per nostres domesticchs com per altres nostres officials falles faents e aquelles a execucio deguda faça menar per ço que'ls dits domesticchs e els altres officials no hagen ocasion de fallar.

Regonega encara el racional que de mig en mig any e tota hora que's volra e obs sera totes les reebudes per los procuradors reals, batles generals e ministradors nostres, e les pagues fetes e encara cant sera envers ells en moneda cant sera degut per ells, proveesca encara e als procuradors et batles et ministradors damunt dits sol·licit que en lo cap de cascun any complit sien apareyllats los dits procuradors, batles et ministradors sens defalliments lurs a retre comptes per tot aquell any complidament.

Manam encara que'l mestre racional haja e tenga tres libres ordinaris, dels quals la un sia appellat «*Libre de notaments comuns*» en lo qual not e escribca totes

coses les quals regonexera haver reebudes lo tesaurer e els altres officials nostres a fin que en los comptes ab ells faedors veer pusca el maestre racional aquelles coses les quals donen a ell per reebudes.

Axi meteyts not en lo dit libre totes altres coses les quals fer poguessen a instruccio del dit racional e d'aquells qui ab ell deuen comptar.

Tenga encara segon libre qui sia appellat «*Libre d'albaran dels comptes*» en lo qual not e escriuca les finances de tots los comptes; retenga encara ab si aquell libre o escriptura ab lo qual lo compte reten haura comptat ab ell. E encara retenga apoches e albarans ab los quals faran a ell fe de les dades e pagues aquells qui retran lurs comptes.

Haja encara lo terç libre qui sia appellat «*Libre ordinari*» en lo qual escriuca tota la suma de les reebudes nostres e de les dades de tots los comptes que difinira, lo qual libre tenga lo mestre racional o son lochtinent secretament dejus clau e aquell no dege mostrar ne revelar a neguna persona sino a nos con per nos li sera manat.

E res no menys sia tengut de fer enfilat totes les letres nostres de manamens apoches e altres cauteles necessaries als dits comptes, les quals cauteles dege fer scriure e con signar en los margens dels dits comptes que difinira per manera que puxa esser trobat e vist que les dites cauteles sien per ell o per los seus scrivans cobrades d'aquells qui los dits comptes retran per tal que d'aqui saber puscam quant crexen o minuen cascun any les rendes de nostre patrimoni, e les despeses compensats los carrechs de les expedicions nostres les quals segons mes e menys seran esdevangudes e quant sera de resta cascun any.

Reeba encara el racional de nostre thesaurer compte de sis en sis meses cascun any, e reeba en compte totes les quantitats les quals li dira si haver pagades per dons los quals haurem fets entro a quantitat de cent solidos jacsia que de la quantitat d'aquella o menor negun albara no mostre o mapament cor a la sola paraula sua volem esser creegut; oltre la quantitat empero desus dita en altra manera en compte no reeba si donques no mostrava albaran, o letra, o manament nostre escrit e dels nostres segells comu o secret segellat, o si donchs lo dit tresorer albara del dit maestre racional o de l'escriua de racio d'alcun deute no mostrava.

Retut pero el compte per lo tesaurer e finat, lo racional sia tengut a ell fer albaran testimonial e complit segons la forma del qual e continencia Nos pugam fer al tesaurer carta de quitacion e fin de bon e de ver compte retut; dit empero mestre racional sia tengut de fer notaments al thesaurer de totes quantitats que trobara esser liurades al dit thesaurer per los altres comptes que reebra.

E sien mostrats per lo tesaurer tots encara els cambis que contractats e fets haura e dits de consentiment del dit racional o en altra manera de nostre manament haja contractat e fet, e servades les coses dessus dites e altres les quals en tan gran compte per verificacio d'aquell haura vist servadores.

E los officials qui al regiment del mestre racional son sotsmeses e los quals a ells deu esser el major son aquests tresorer, scrivans de reccio, e lurs scrivans, e procuradors reials, e batles generals, e ministradors de les rendes nostres.

Donam poder de corregir tots e sengles qui a son offici son sotsmeses si excesses hauran comeses, e punir de quitacio de un mes o menys exceptat lo tesaurer o escriua de racio, procuradors e batles demunt dits los quals no pusca punir sens manament e licencia nostra.

Atorgam encare al mestre racional que si algun qui compte deja retre no vuylla o retre lo contradiga, pusca a ell la quitacio la qual de nos reeb emparar.

Haja encara el mestre racional ab si en scrits totes aquelles coses, les quals son tenguts de fer per raho de lur offici los demunt dits oficials qui a ell son sotsmesos per tal cor si deffallien o erraven, en son offici mils ne pora saber veritat e pus covinablement corregir e punir.

Faça encare memorial de tots los cambis, los quals lo tesaurer fara de consentiment del dit racional e les maneres e ab quals aquells se faran per tal que en lo temps lo qual lo tesaurer retra compte d'aquelles coses li sia clar plenerament.

Sapia encare a son offici pertanyer que tots los falsaris de les monedes nostres e els delinqüents engir ell faça pendre e aquells liurar a l'algotzir e els ordinaris dels delinqüents a requisicio d'ell los delinqüents sien tenguts de pendre.

Si empero, el delinqüent es de companya e de casa nostra lavors l'algotzir a requisicio d'ell lo delinqüent faça pendre e el nostre alguatzir, a manament del racional aquell pendre fer sia tengut.

Mes volem que si lo protonotari e secretaris scrivans en lo compte lur alguns deutes meten al mestre racional qui a ells per quitacio o vestits ordinaris no seran deguts aquells no reebe lo racional, ans romanguen sobre ells si donchs per ventura aquells deutes no eren manats esser reebuts de nostre special manament.

En apres, ordonants que'l demunt dit mestre racional ans de l'entrament de la sua aministracio sacrament a nos prestar sia tengut que en son offici be e feelment se haura; jurara encara e a nos homenatge fara que a neguna persona sino a Nos e a aquells als quals per occasio e per raho de lur offici pertanyera, no revelara la quantitat annual de nostres rendes e proveniments ne la quantitat del nostre tresor.

En apres sera tengut en nostre conseyl promoure les causes e els drets de nostre patrimoni e aquelles defendre segons son poder, quart-se pero en aço que per ell alguna calumpnia no y esdevenga, mas allech per lo nostre dret ço que pora justicia en res no offesa.

E encara con en nostre conseyl lo maestre racional segons nostra real ordinacio dels conseylers sia reebut a nos lo sacrament per los conseylers expressat en la dita ordinacio faça e fer sia tengut.

[LXXII] *Del lochtinent e scrivans del maestre racional*

Per tal con l'offici de maestre racional de moltes e diverses expedicions es carregat les quals de necessitat se deuen fer per escriptura per tal que lo dit racional en les dites escriptures massa no sia ocupat, e que per aço la expedicio Nos tart dels negocis, statuim e ordonam que a l'offici del racional sia un lochtinent sufficient e feel a nostre arbitre elegidor a l'offici del qual se pertanga fer en ausencia del dit maestre racional totes aquelles coses, les quals lo dit maestre racional es tengut de fer ab comissio per letra nostra feta a ell o per lo dit nostre maestre racional.

Ajustants al dit offici dotse scrivans per ço que mils sia servit los quals sien tenguts de scriure tots temps comptes e de haver aquells si'l dit maestre racional los ho haura manat axi en ausencia sua con en presencia, los quals scrivans a ell obeequen.

Sagrament encara lo dit lochtinent a Nos sols aytal forma sots la qual es tengut de jurar lo maestre racional faça, exceptat que'l secret del consell servir jurar no es oportu. Los altres pero scrivans al racional sacrament e homenatge faran que la quantitat o summa de les nostres rendes anuals a neguna persona no revelaran sino a Nos o a aquells los quals per raho de lur offici la dita quantitat saber poden.

[LXXIII] *Del tesaurer*

Axi con de liberalitat de princep proceeix tesaur e monedes on e cant se pertany ab mesura moderada despendre, axi a la providencia d'ell se cove aquells honestament congregats en lo oportu d'aquell ententivolment conservar.

Emperamor d'aço el tesaur nostres reebedores e conservadores volem esser comeses a un feel e industrios hom qui tesaurer per la covinencia de la cosa sia nomenat lo qual, en tal manera en ajustant e en reeben sia diligent que ab massa gran asperitat no exigisca e en conservant e en distribuent los nostres profits no malmeta ne menys cap.

Haura encara lo tesaurer moneda dels procuradors nostres reals, et batles generals, et aministradors rendes aministrans e la part a nos pertanyent dels emoluments de la scrivania e condempnacions pecuniaries per nostre conseyl adjutjadores en los nostres regnes e d'altres persones reeba e d'aquí liurar als oficials los quals per l'offici a ells incumbent aquella a despendre e a pagar hagen a aquell qui per Nos li sera manat graciosament e de quitacio o en altre manera.

Encara si per compra per nostre nom feta o per altre causa de la qual sia a ell manifest a algun siam tenguts, volem que d'allo per ell sia satisfet e per ell esser pagat ahuda d'aquí apocha de paga; mas fore les causes damunt scrites inhibim a ell que a neguna persona de la moneda nostra no pach a un altra summa de cent solidos sens nostre albaran ab nostre sagell de l'offici de scriva de racio segellat o ab carta ab algun de nostres segells roborada.

Encara a ell inhibim que a alcu no faça pagues donant una moneda per altra sens sabuda del mestre racional e ell absent del lochtinent del dit racional, si donchs aço en altra manera esser fet de nostre manament no proceia o licencia especial la qual encara aparega per scriptura.

E con lo thesaurer compte haura retre per un mes o quinse dies abans procur haver albarans, letres o altres cauteles necessaries al retiment de son compte, les quals contenguen quanta summa de peccunia haura liurada; e d'aquí sia tingut de sis en sis meses al maestre racional segons la forma al dit racional liurada retre raho cor en aço volem lo thesaurer a aquell esser sotsmes encara deure obeyr a aquell quant aço.

Empero si el dit thesaurer vegades absentan-se convenia esser fora de nostra cort no cometa a altre les sues veus, sino tan solament al lochtinent de son offici e en ausencia d'aquell al pus antich en son offici qui lavors l'offici d'ell exercezca si donchs Nos no voliem en altra manera ordenar.

En apres encara a son offici sapia de thesorer pertanyer defendre e promoure en nostre conseyl aquelles coses, les quals s'esguarden a nostre patrimoni; gart-se pero d'aço que alguna calumpnia per ell no y esdevenga mas allech de nostre dret ço que pora justicia en alcuna cosa no offesa.

En apres volem e manam que si per lo canceller o vicecancer a als cuns comisaris nostres o jutges o encara per oydors nostres per vigor de execucio d'alcuna sentencia contra nos donada manar s'esdevenga o requerer lo tresorer que alguna moneda a la qual per ventura els procuradors e aministradors nostres per nostre nom seran condempnats a alguna persona, pach aquella el dit tesaurer decontinent e a aquells en aço haja obeyr, cor consonant es a raho que de nos mateix prompta justicia mostrem qui els altres encara a aço destrenyem segons que per deute pe som estrets e tenguts.

E per tal quel tesaurer d'aquelles coses les quals per aquesta rahon haura pagades al mestre racional pusca fer fer, haja abans que aquelles pach dels dits canceller, o vicecanceller comissaris, o jutges, o oydors manament, o la requesta en escrit e de les persones a les quals les monedes se pagaran apocha de paga.

En apres sacrament e homenatge a nos prestar deura el tresorer que'l tresor e les monedes nostres feelment guardara encara que les monedes nostres en sos uses propis en alguna manera non convertira ne aquelles a algun no prestara sens nostra licencia special, la qual en escrit pusca mostrar encara que res no ha fet ne fara perque no pusca los dits sacrament e homenatge servir. E encara que la summa de nostre tresor e de les rendes nostres a algun no revelara sino a Nos, o al mestre racional, o al lochtinent, o escrivans de son offici als quals per lur offici pertanyer aç lo saber.

E encara con segons la nostra real ordonacio dels consellers nostres lo tresorer en nostre consell sia reebut volem que'l sacrament faedor per los consellers en la dita ordonacio posat lo damunt dit tresorer a Nos fer sia tengut; encara mes que no reeba vestedures de negun ne violaris ne sera de casa ne de conseil de negun de qualque condicio sia sino de Nos demanada licencia e obtenguda.

[LXXIV] *Del lochtinent e scrivans de thesaurer*

Lo lochtinent e escrivans de tresorer per Nos elegidors los quals sien sis, hagen scriure en los libres les rahons del dit thesaurer; e en ausencia del dit tesaurer l'offici d'ell fara lo lochtinent, e en ausencia d'aquell lo pus antich en l'offici si donchs per nos als no li ere manat.

E los dits lochtinent e scrivans al dit thesaurer obeyran e faran sacrament e homenatge lo qual deu fer lo thesaurer, exceptat lo sacrament lo qual s'esguarda al conseil al qual aquests lochtinent e scrivans no son estrets.

[LXXV] *De l'escriba de racio*

Si als reys en temps de pau ha plagut guardar ordonacio en ses continues despeses no grans, molt mes en aquelles que son grans e alcuna ordonacio ne mesura no poden reebre per lo gran nombre de moltes viandes e gens qui aquelles han a menjar, necessaria cosa es que en distribuyr aquelles orde degut sia servat per co que aquelles egualment als stipendiariis e altres servidors seus sien departides.

Emperamor d'aço un hom leal e vertader e diligent qui comptar e scriure sapia, volem esser assignat profitosament proveens, lo qual scriva de racio disposam esser nuncupat a l'offici del qual declaram pertanyer tenir quatre libres ço es lo primer lo qual «*Carta de racio*» volem esser nomenat en lo qual no haja als escrit, sino tan solament los noms d'aquells qui per domesticchs nostres haurem reebuls dels quals en special lo nombre de les besties a les quals volrem esser a ells fet compte e de la quantitat de la quitacio, axi als de bestia de racio con de bestia de loguer e de peu sia tengut fer expressa mencio. Guart-se pero que sens nostre special manament en lo dit libre scriure alcun no presumesca.

Lo segon libre tendra encara qui «*Libre de notaments*» sera appellat en lo qual escriba e not ço es: als camarlenchs totes joyes, draps d'aur, de seda e altres semblants coses, spaes, vaxella d'aur, d'argent e totes altres joyes e coses que ells per son offici en guarda e custodia tenir son strets; al cappella major los vestiments e pependaments, retaules e totes altres joyes d'aur e d'argent e reliquies de la nostra cappella; als sobrecochs calderes, asts, ferres e altres ostilles e coses del servey de la cohi-

na; als rebosters l'argent de que continuament nos e nostres companyes en lo palau nostre menjants usam e tovalles, e altres coses al seu offici adjunctes; als cavallerices selles, frens, sporons; a l'armador real espaes, cuyraces, asperchs e elms, guarniments de cors, jubets e espatleres, e l'origues de cavall e perpuntes e altres coses segons que liurades per son offici li seran; al panicer tovalloles e totes altres coses les quals a l'offici de cascun d'ells custodir seran liurades.

Del qual libre a Nos un translat ne sie liurat salvant d'aquelles coses les quals per continuu servy e us se deterioren, les quals a la almoyna son liuradores asi con son tovalles, tovalloles, escudelles e talladors de fust los quals en aquest cas que als almoyners seran liurats als dits oficials cancell e desnot.

E lo terç libre en lo qual no s'escribca sino la messio de nostra casa real, lo qual «*Libre de comtes*» manam esser nomenat e aquell cascun any sia tengut mudar en lo dia de ninou. Lo quart libre lo qual «*Registre*» appellat, sera volem esser en lo qual los albarans de quitacio de vestir e de gracia e encara da curriments seran e deuran esser registrats e escrits.

Volem encara ell haver cura e diligencia fer seer tots los menjants en nostre palau per orde degut, axi que a cascu sia guardada sa honor segons son estament salvant los menjants en nostra taula, los quals per lo nostre majordom volem e manam eser ordonats.

E sia tengut de comptar e de saber lo nombre d'aquells e de guardar que no y menuch alcun sino aquells qui menjar hi deuen segons la nostra ordonacio sobre aço feta. E si alcun hi menjave qui menjar no y deja, man als porters que aquell ne giten. E del nombre dels dits menjants en lo libre del compte de la messio de casa, fara mencio.

Encara les viandes davant los menjants en lo nostre palau posar faça diligentment e ordonada als portadors d'aquelles e cura haja que de les dites viandes en lo nostre palau falliment alcu no sia e que d'aquelles menjades no sien fora nostre palau. E car rahonable cosa es que si en la messio de nostre palau certa ordonacio feta havem que en temps de host on majors despeses se conve a fer façam provisio salutar per la qual les viandes no poques en aço necessaries ab diligencia sien distribuydes e guardades.

Per ço ordonam que lo dit escriba de racio tots temps que host menarem e viandes als stipendiariis o persones de nostra host per lur sou donar, ordonarem, volem e declaram lo dit scriba de racio haver cura diligent de fer albarans als dits stipendiariis lo qual a aquells qui la farina, vin, bescuyt, cibada, e altres viandes nostres en la host tendran man a aquells en paga o acorriment de sa quitacio o sou, axi d'aquells qui servit hauran con d'aquells qui servir hauran liurar per ço que d'allo que servit hauran sien satisfets e del temps que servir deuran hagen poga bastant. Axi que quart-se lo dit escriba que les dites viandes no sien liurades als dits stipendiariis, sino segons la ordinacio que nos sobre aço havem feta.

E norresmenys ajustam a son offici per albarans de quitacio de tres en tres meses als domesticchs nostres del temps que hauran servit segons los gatges als quals en lo dit libre de racio seran escrits e albarans de vestir a cascun dels dits nostres domesticchs cascun any en lo primer dia d'abril a cascun d'ells, segons sa condicio e grau juxta la nostra ordonacio sobre aço feta, encara albarans d'acurriment e de gracia con e quant per nos li sera manat.

Empero tota vegada se quart que albara de gracia a alcu no faça oltra cantitat de vint y cinch llibres bacheloneses los quals al nostre tresorer seran endreçats, axi

empero que aquella gracia no sia sino de quitacio o de vestir e con nos convendra e volrem pagar los nostres soldejats de la host en diners lo nostre scriva de racio albarans a aquells de mes en mes faça del sou o quitacio que Nos en aquella host haurem ordonat e atorgat donador, los quals al nostre tresorer s'endrecaran e lo dit tresorer a ells pach e reeba mostra ensemps ab l'alguazir e menescal e altres per Nos assignadors dels cavalls e armes dels dits stipendiaris.

Guart-se pero que si d'aquelles persones de les quals reebuda haura mostra n'i ha alguns que sien tenguts anar ab Nos en host dels cavalls e armes d'aquells no faça estima e aquells que estimats hauran en escrit mete per tal que si l'estima d'aquells volrem o deurem esmenar aquella façam segons la estimacio reebuda.

Encara dehim al dit scriva de racio pertanyer que tota vegada Nos hostejants deja assignar e ordonar certes persones axi de cavall con de peu per dies nits e hores segons que per Nos li sera manat qui façen la vetla o guaytes e escoltes per la host axi que segons les companyes que ab Nos en la host seran, sia feta la guayta convenient esguardants pero que les dites guaytes e escoltes sien per tal manera dividides que'l carrech sia entre ells compartit igualment.

Empero con lo dit scriva de racio la guayta haura ordonada abans que d'aquella faça manament aquella a Nos mostrar deja si nos en aquella volrem alguna cosa mudar. Encara dehim al dit offici de l'scriva de racio pertanyer reebre e ministrar les cenes que Nos reebrem e reebre manarem en presencia e aquelles si seran en viandes de partir e de distribuyr als domesticchs de nostra casa.

E en lo distribuyr d'aquelles viandes seguesca la nostra ordonacio sobre asso feta, la qual manam a ell continuament ab si portar per tal que aquella en alguna cosa no romanga imperfecta ans aquella sia en totes maneres complida e seguida segons que de nostra voluntat es ordonada e la qual al profit dels nostres domesticchs havem feta.

E encara volem a l'offici d'ell pertanyer que encontinent fet per Nos algun viatge se enform ab lo sobrazempler de nostra cort del nombre de les besties les quals haura logades per causa del nostre viatge dessus dit e del loguer e de la messio d'aquelles reebra compte del dit sobrazempler e de son lochtinent, e faça pagar en presencia sua als homens de les besties de loguer tot ço que degut les sera per la cort e fassa albara al dit sobrazempler de tot ço que li sera degut per raho del dit viatge e per altres messions.

Sia encara tengut lo dit scriva de racio de comptar per cascun dia la messio de casa nostra ab la un dels majordomens si esser hi pora, e ab los officials majors e enserch diligentment que, en lo dit compte alguna cosa no sia sobremesa. Encara enquire que en alcun offici de casa frau alguna Nos faca aytant con en el sera, albaran debitori al comprador de aquelles viandes que haura manlevades a obs de nostra cort per cascun mes faça quen mester sera.

E noresmenys dels nostres cavallerices e del sobrazempler e sartre per cascun mes o de dos en dos meses comte lo dit scriva de racio reeba de les messions que cascun haura fetes en son offici reebent d'aquells segons que's conte sacrament que en lo dit compte frau alguna no es comesa.

Encara a manament dels majordomens, dels algutzirs, del caneceller, e del maestre racional los quals ells hauran condempnats en la quitacio segons lo poder a ells donat al fer dels albarans deduyr sie tengut.

Pusca encara lo dit scriva de racio a aquells qui compte retre a ell son tenguts los dits comptes recusar e contradir.

Stablim encara que'l dit scriva de racio les condempnacions que's faran per los havents poder a aço de nostres e contra nostres domestichs officials en lurs quitacions aquells encontinent not a cascu e en apres dels dits notaments faça albara debitori al nostre almoynier e aquells pusca als pobres de Christ larguir e degudament distribuyr.

Ajustam encara que'l damunt dit scriva de racio a Nos que be e feelment se haura en son offici faça sacrament e que res no ha fet ne fara perque lo dit sacrament no pusca en totes coses observar.

[LXXVI] *Del lochtinent e scrivans de racio*

Reebre compte enujosa cosa desem moltes vegades, es pero necessari jutgam aquell oyr. E per tal que mils ho pusca portar l'escriva de racio, ordonam que en son offici un escriva qui sols escriva de racio sia nomenat, et dos altres qui scrivans del dit offici seran nomenats, del qual se pertanga escriure totes aquelles coses les quals l'escriva de racio, los manara e es tengut de scriure e de fer.

E majorment en ausencia de l'escriva de racio, lo lochtinent; e si aquell no y era lo pus antich en l'offici escriva e faça ço que l'escriva de racio es tengut de fer per raho de son offici si donchs en altra manera d'aquell offici no ordonavem.

E a aquell en totes coses tocants lur offici, los dits lochtinent e scrivans obeesquen per raho de son officie sacrament encara al mestre racional aytal con a Nos es tengut de fer lo dit scriva de racio, los dits lochtinent e scrivans sien estrets prestar.

[LXXVII] *Dels convits*

Jacsia que aquells convits sien represes, los quals sens caritat e temor divinal a glotonia servexen; empero aquelles coses que de caritat sola nos a Deu fan agradable, proceexen en los quals neguna vida no es morduda de absents no'ns troben represes mas laudables.

Emperamor d'aço, Nos qui caritat e encara dileccio entre Nos e el poble a Nos comes per aquell al qual per gran caritat e amor son Fill en terra trametre plach conservar desigam, havem excogitat prudentment que en les festivitats de la Nativitat de Nostre Senyor, de Apparici, de Pascha e de Panthegosta convit façam per tal que Nos qui alegria als sotsmeses comunament mostrar no podem, per tal que ells no se regirassen de temor de disciplina si al nostre regiment frens de alegria relexassem cor mentre que nos aquells leerosament alegres guardariem, pus ardidament ells a coses no degudes se regirarien, almenys als dies aquests la nostra cara alegre tots hagen facultat de guardar cor per aço dileccio entre princep e sotsmeses molt se conserva cor axi con dit havem axi con massa alegria nou als sotsmeses e a vegades profita als princeps, que en temps deguts leticia e alegria demostren car aquells presidents als pobles si volem ferm seer la cadira sots alegria e gracia esguardaments plens mostren per tal que per arogancia de rigor no encorreguen odi del poble.

E aço en los dies empero o festivitats damunt dites esser fet determenam per tal que tals dies e tan sol·lennes al nostre poble axi con dit es damunt sens solennitat no passen.

E en la festa encara de sent Johan Evangeliste si en la ciutat de Valencia, e del martiri de sent Pere Apostol et en la ciutat de Leyda, e de Sancta Anna si en la ciutat de Mallorca, e de la Assumpcio de Nostra Dona sancta Maria si en la ciutat de Barchelona, e de la Exaltacio de Sancta Creu si en la vila de Perpinya, e de sent

Marti si en la ciutat de Ceragoça serem personalment constituïts sol·lempnes convits per les festes, les quals fem a honor dels dits sançts e de les reliquies sançtes qui son col·locades en les capelles nostres dels dits lochs moguts per devocio pia, manam esser fets en aquests convits empero per los nostres majordomens bones, notables e honrades persones de les quals los dits nostres convits mes sien honrats que deshonorats volem que sien appellades e convidades.

[LXXVIII] *De les viandes*

Jacsia que's pertanga les corts dels reys e dels prínceps de diverses e varies coses habundar cor pero moltes vegades moltes viandes especialment ab treball e gran ministeri conquerides malalties engenren ebeten lo seny, vicis dins meten virtuts foragitan, sino son remesiats per medecina de temperança la qual es mare de castetat.

Cobeejants donchs axi a la salut de la pensa con dels cors per remey salutable proveyr statuim que la cort nostra regladament en lo dinar de dos menjars apparellats tan solament sia contenta.

Volem, pero, oltre aço alcunes vega des a conexença del majordom de la nostra cort d'alcun antremes esser apparellat. En lo sopar de un continuament o de dos alcunes vegades segons que al dit majordom sera vist expedient; pero con convit farem tres viandes sien donades e un entremes, e lavors los cochs els altres de la cuyna ministres mes que no han acostumat sien diligents que totes coses e sengles a la dita cuyna pertanyents diligentment e ben e sens macula de reprehension sien apparellades.

En apres volem e manam que en la cort nostra sien donats menjars los mellors que's poran atrobar axi de volateries con d'altres carns grosses, axi que en la setmana d'ivern a la taula nostra e a tots aquells qui menjaran en aquella quascun dia gallines e en stiu polls continuament en dues maneres, si donchs nos per nostre plaer aquestes viandes per altres no mudavem e a la taula dels cavallers qui fora la nostra taula menjaran e els altres qui a la taula d'aquells seuran tres dies de quascuna setmana, ço es diumenge, dimarts e dijous les dites gallines en ivern e polls en estiu.

Manam esser donades cor aquests els altres menjars volem esser apparellats segons la qualitat del temps en ivern aquelles que's convenen a ivern, e en estiu aquelles qui son congruents a l'estiu; ajustants que dels dits menjars la un sia cuyt en aygua l'altre en ast o en altra manera, en axi que'ls dits menjars de tot sien no semblants e diverses.

Quant dels dits menjars axi de carns grosses con de volateries, devant Nos e prelats, cavallers e altres persones de qualque condicio sien seran posadors aquest orde volem esser servat ço es que'l dit majordom de la cort nostra quart diligentment, que abundantment e sens vici de exces quascun dels dits menjars sia posat en tal manera engir aço son offici exercen que indigencia fuscha e sobre fliutat de tot en tot esquiu.

E per tal con en lo posar demunt dit se pertany a alcuns segons la condicio de lur stament, mes que als altres esser honrats volem que en lo tallador nostre per vuit persones vianda sia posada, e en los dels fills de reys de nostra casa e de archabisbes dels reys de nostra casa, si cavallers seran, e de bisbes sotsmesos nostres per sis e dels altres prelats e cavallers de nostra senyoria qui a nostra taula siuran e menjaran devant ells per quatre de les dites viandes sia posat.

E aquest horde hi sia servat que a tots los menjants en la dita taula que sia posat un tallador entre dos menjadors, si donch no era alcun arquebisbe qui per causa

d'onor volguessem seer a taula primer de nos et a aquell un tallador devant sia posat ab la quantitat de la carn damunt en lo seu grau espressada.

E si se esdevendra que alcun bisbe aquell dia haura celebrada missa devant nos, volem que aquella honor li sia feta que es feta a archabisbe seent en nostra taula.

Mas si a Nos convendra convidar persones de gran stament, volem que en lo nombre de les viandes la dita nostra ordinacio no sia servada mas habundantment, lo nostre palau sia servit e los menjadors en aquell complidament provehits.

E per ço con se pertany de la nostra reyal mageslat pus sol·lemnialment esser servits aquells dies, que'ls altres acustumats volem que en los talladors de Nos e d'aquells qui en nostre palau menjaran, aytal orde sia servat ço es que en nostre tallador dels reys fills de reys primogenits e de cardenals per vint persones de les dites viandes, sia posat e en los talladors de fills de reys no primogenits, de patriarches e de archabisbes per setze, e dels bisbes e dels qui de sanch reyal ledesmament devallaran qui no seran fills de reys e que sien cavallers per dotze, e dels altres prelats e de cavallers quan a la nostra taula siuran per vuit a quascun sia posat. Empero declaram que los dits talladors sien posats segons la nostra ordinacio damunt spressada et en los dits talladors no metem nombre.

[LXXIX] *De la manera de dar racions*

E si engir les viandes en lo nostre palau e casa reyal als menjants aministradores orde degut observador havem disposat, molt mes necessari esser jutjam que quant que quant les dites viandes als nostres domesticchs per racions e majorment en host on los princeps majors despeses no poden esquivar, que en destribuir e divisir aquelles temprança e mesura molt mes lavors es necessari sia observada.

Perque ordenam que con a Nos se convendra ostejar on no es costum, los nostres domesticchs devant nos menjar o per cami anant on per defalliment d'alberchs los nostres domesticchs menjar nos no'ns poden bonament acompanyar o en cas que per necessitat o volenterosament nos volents ordenar que devant nos no mengem.

En aquell cas ordenam que l'escriva nostre de racio los do racio en aquesta manera: ço es lo cafiz de forment a mesura de Valencia a cent vint persones, lo dia del qual a cascuna persona vendra trenta unces de pa cuyt e el cafiz de la civada a la dita mesura a setze besties lo dia, e vendra per bestia tres almuts e lo quarter del vin a mesura de Valencia en que ha tres ferrades de cort a sis persones lo dia e un molto a divuit persones lo dia, vaques, porchs, carn, salada, gallines, cabrits e peix e totes altres coses a consciencia e a bon arbitre del escriva de racio comanam e la sua consciencia daço carregam.

[LXXX] *Dels frens e altres aparellaments de cavals*

Per tal con aquelles coses les quals per los princeps se fan pus leugerament per los sotsmeses son tretes en exemple, esguardador esser jutgam que en tots los nostres fets axi com real altea no poch ho requer honestament e temprada nos hajam axi que los savis en ben sien conformats e els no savis e avanitats entenens en temprança sien provocats.

Hon sobreffuitats esquivants majorment en aquestes coses, les quals ordinariamente s'an a fer, volem que ordinariamente si donchs per altra causa en altra manera fer no ho manavem quatre selles palafrenals ab lurs frens de les quals les dues ab nostre senyal real, e les altres dues la una ab senyal de Sent Georgi, e l'altra ab sen-

yal antich de rey d'Arago, sien a servey de nostra persona apparellades les dues, de les quals hagen cuyrs cuberts de velluts d'aur e de seda comunits e les altres dues romanents hagen cuyrs no cuberts de velluts segons manera apparellada accedent a nostre desijament.

De les dites empero dues selles havents cuyrs cuberts de vellut cascun any, la una prop la festa de la Nativitat del Glorios Salvador de l'humanal linatge sia feta; e altra prop abans de la festa de Pentacosta aximateix sia feta. E les romanents dues selles havents cuyrs no cuberts de vellut cascun any prop ans de la festa de la Resurreccio de Nostre Senyor, la una esser feta ab aquest edicte laudable manam, e l'altra prop de la festa de *Omnium Sanctorum* volem esser complida.

E apres sis almenys selles d'armes destinades per servey de nostra persona ham de les quals dues sien de nostre senyal real de tot en tot decorades e les altres a senyal de sent Jordi, e les dues altres romanents al dit senyal antich de rey d'Arago.

Manam encara que quatre mantes almenys continuament sien apparellades a cobrir les dites selles a servey de nostra persona, destinades les dues de les quales sien a nostre senyal real en totes les lurs parts e les altres la una a senyal de sent Jordi e l'altra al senyal antich d'Arago. En apres subjungim a les coses damunt dites que continuament hi sia copia de mantes e d'altres coses necessaries a cavals e a les altres besties damunt dites.

[LXXXI] *De les vestidures e altres ornamentals*

Reyal saviea cobeejants totes coses ben disposar molt deu entendre que en vestidures e altres ornamentals sempre son comportament sobreffluitat excessiva de vestidures, la qual mes a ergul es escrita que a laor majorment reprement en los altres encara ornamentals a honestat deguda, observan cor res no es pus loable engir estament de princep atrobat que ordonar son comportament en tal manera que agradable a tots aparega e honest, cor per aço a tots aço vehents se tolra occasio inordonada de relacio e sera impremuda affeccio de honesta conversacio.

Emperamor d'aço cobeejants per les coses damunt dites e rahons en ornamentals e en gests nostre comportament amesurat esser et honest no per aço que a despeses sobre aço perdonar entenam, mas per aço que bon exemple als altres appareyem, statuim e ordenam e servir manam que per la persona nostra vestidora sien fetes cascun any ordinariament vestidures en les festivitats que's seguexen: de la Nativitat de Nostre Senyor, de Epiphania, de la Purificacio de sancta Maria, de la Resurreccio, de la Ascencio, de Pentacosta, de *Corpus Christi*, de sent Johan Baptista, de la Assumpcio de santa Maria, de la Nativitat de sancta Maria, de Tots Sants, de sant Andreu. Les quals vestidures segons que's pertany, sien complides e de penes de vayres sien folrades exceptades les vestidures de Pentacosta, de *Corpus Christi* e de sent Johan qui de cendat sien folrades.

Volem encara que ab aquelles que's faran en les dites festivitats de Nadal et de Epiphania, de la Resurreccio de Nostre Senyor, e de Pentacosta sien fets mantels ab los quals los reys per solenne comitiva decorada se han acostumat de embellir. Encara sien fetes quatre vegades l'any vestidures, e dues vegades l'any capells de sol dels quals usem cavalcants. E les primeres vestidures empero ab capell de sol sien fetes en la festa de sent Miquel, e les altres empero menys de capell de sol lo dia de sent Marti, e les altres ab capell de sol lo dia de sancta Maria de març e les altres sens capell de sol lo dia de sent Phelip e sent Jacme, e no sien oblidatz d'aver e de esser tenguts capells de sol de belles obres e de margarites decorats.

Manam encara cascun any per lo dia de Divendres Sant vestedures de drap quaix escur esser fetes sens alcuna folradura les quals Nos aquest dia no per abelliment, mas en comemoracio de la passio del nostre Redemptor, qui en aytal dia volch murir per salvar l'umanal linatge portar duem ordonador e aquelles en l'altre dia seguent per lo nostre almoynar a un pobre de Jesuchrist manam esser donades.

Ordonam encara que de sis en sis anys en la festa de Nativitat de Nostre Senyor sia appareylat e fet novellament un lit de drap d'aur e de vellut o d'altres draps de seda richs, ab cobertor lo qual en la cambra on nos deurem dormir sia apparellat, encara sinch coxins d'aquell mateix drap obra e color per seer e en aquells et recouardar quant Nos en cambra serem esser fets declaram, dels quals los dos majors que'ls altres seran no res menys draps de lana per estendre en terra deure esser injungim los quals en totes les sues parts en colors e obrages sien semblants al dit lit.

E volem encara que de quatre en quatre anys en la festa de Pentacosta se face un lit ab sos appareylaments deguts de cendat de nostre senyal real lo qual lit se pertany parar en la cambra nostra de consell tota hora que dues cambres se apparellaran. En apres volem altres dos, pus pochs esser fets de cendat de qualsevol color de quatre en quatre anys la un dels quals en la festa de Paschua e l'altre en la festa de *Omnia Sentor* esser fets declaram, los quals quant que quant caminarem e en alguns lochs no solemnes per alscons dies aturarem a nostre dormir serviran. E a quascun d'aquests lits tres coxins del drap color e obra dels lits e sis draps de lana per a posar en terra a cascun lit de la color matexa daquells esser fets expressament decernim.

Ordonam encara que de quatre en quatre anys en la festa de sancta Maria d'agost, tres cortines de cendat o de drap de seda e quatre coxins de vellut o de drap de seda, dos grans e dos altres cayrats pus pochs e un drap de seda qui les parets del oratori cobra e dos draps de lana qu'ils banchs e lo sol cobren d'aquella color que a nos pus placent sera ornats del nostre senyal real y del senyal antich dels reys d'Arago o de Sent Jordi, sien fets e honradament apparellats.

Volem encara que sien tenguts draps de lana ab istories qui servesquen a nos quant serem en la taula, posan-los detras nos en les parets e fican o encara ells en lo cap del lit nostre posan con s'esdevendra pos en tal loch esser on no se appareylaria per pos lit ab sobreposat appareylament; dels quals draps alscons d'ells sien per gran belea e altres preeminents per tal que als pus solennes dies axi con nostra altea ho requer sens deturpacio de solennitat pus quen servir.

Ordonam encara que sien fets bancals de lana ben de diversa color obras, qui a nos servesquen en lo seti nostre en lo qual siurem con menjarem e a taula serem. E encara se facen coxins part aquells del lit de drap d'or e de vellut lonchs de vellut d'aytal color de la qual son les nostres armes reyalys qui a Nos servesquen per seer tota hora que menjarem e en la taula serem.

Manam encara que sien fets resostenidors e bancals e dos coxins lonchs e quayrats que sien de drap d'aur, qui servesquen con nos al poble nostre alcuna cosa parlar deurem e ells a nostra presencia appellarem o en altre us a nos servesquen segons que a nostra volentat plaura.

Ordonam encara que un cobertor de draps d'or o de a nos velluts ab penes derminies se faça e altre de lana ab penes vayres folrat, e altres dos folrats de penes grises, los quals sien posats sobre nostre lit con Nos de nit o de dia jaer s'esdevendra o dormir. Volem encara que continuament sien hauts e tenguts en appareyl vanoes e lansols per los lits nostres.

E totes les damunt dites coses, salvant aquelles de les quals es dit en quines festes se deuen fer, sien mudades e altres de nou se'n facen tota hora que necessari sera e encara oportuna e als nostres camarlenchs sera vist faedor, esguardants-los damunt dits camarlenchs que en sofficiet nombre d'aquelles tots temps sien haudes segons que'ls fets als quals les coses damunt dites ordenam ho requeren.

En tal manera faents que no tan solament de un ornament per cascun fet siam contents, ans de diverses e de cascuna color per nos desus ordenades; en tal manera que con se esdevendra Nos per fet en diverses lochs appareylaments preparar per fretura de les coses damunt dites, la ordonacio nostra ne en manera, ne en colors no pugam en neguna manera esser mudada.

[LXXXII] *De les oblacions*

Attenents que davant los huyls de Deu null temps la man no es vacua de don si l'enteniment del cor sia de bona voluntat plena dels dons de Abel, perque los dons offerits de Abel foren plasents; axi volents donchs les oblacions les quals en les misses e en les mans offeri del cappella ordenar no a quantitat, axi con aquells que ço que als cappellans lurs donen en alcuna manera si mostren liurada a oblivio aquella paraula dominical en la qual se monstra que la man sinistra no sapia l'almoyna la qual fara la dreita, e axi mateix de l'altre tot en oblacion que offeren a les misses posen.

Mas, a significacio tan solament pas que axi con se pertany als cappellans nostres en altra manera provehim esguart haven ordenants que en los dies de la Nativitat de Nostre Senyor, de Pascha, de la Ascencio, de Pantagosta, de *Corpus Christi*, e de Tots Sants e de quatre festivitats de madona sancta Maria, un diner d'aur a oblacio de la missa major a nos sia appareylat e haut. A les altres empero misses si alcunes ne oyrem, tres diners d'argent.

En la festa empero de la Apparicio de la estela, cor aquell dia per reys aur, mirra e ensens foren offerits a Jesuchrist Salvador nostre, volem que offiram en la mayor missa un diner d'aur dins una capseta, ensens dins altra, e mirra en altra en poca quantitat cor sol asso a significanca fem dels tres reys, qui en semblant dia les sobre-dites coses en Betlem offeriren a nostra dona santa Maria. Les quals offerren cascun per si ço es: primerament l'aur, e puix l'encens, e apres la mirra.

E en les altres misses si alcunes aquell dia ne oiem tres diners d'argent, e en lo dia pero de Divenres Sant trenta diners d'argent con a orar la Creu irem offerir, volem per tal que axi con aquell traydor Judes malvadament lo Salvador Redemptor nostre per trenta diners d'argent vene nos piadosament aquells offeren la tradicio e la sua mort daquen seguida en nostra real pensa remembrem.

En les festes empero de ninou e de la Trinitat, car son festes de Nostre Senyor on que siam volem que offiram tres diners d'argent; encara en la festa de sant Johan Evangelista si en la ciutat de Valencia serem, e en la festa de sent Pere si en Leyda, e en la festa de sancta Anna si en Mallorca, e en la festa de la Exaltacio de Sancta Creu si a Perpinya, e en la festa de sent Marti si en Çaragoça personalment erem constituits, per esguardament e reverencia que les nostres cappelles dels dits lochs a invocacio d'aquells sants son nomenades tres diners d'argent aquests dies volem e ordenam per nos esser offerits.

Aço pero a la primera missa car si altres misses mes avant oyrem volem per Nos esser offert a cascuna vegada un diner d'argent tan solament. En les altres empero festes o dies en la missa o misses un diner d'argent tan solament offerir de present ordenam, ab aytal empero consideracio, en les damunt dites festes nomenades de

Nostre Senyor, de sancta Maria e de Tots Sants aur offerir havem ordenat, que axi con al Fill de Deu alguna cosa no es comparadora ne a la sua benauyrada Mare de lo qual el volch en aquest mon reebre carn humana e encara de tots sants perque aquell dia del Fill de Deu e de la sua Mare e de tots altres sants de paradís es general festa aquell dia celebrada per tal aur, lo qual pus excellent e precios a tots los altres metalls del mon e alcun comparable no es atrobat a aquell aquests dies offerir havem ordenat, axi que lun diner d'auro, d'argent a honor de la deitat e los tres diners d'argent damunt dits a honor de la Trinitat offerir son enteses.

[LXXXIII] *Dels honors a alguns con se pertanyen faedors*

Quals que quals coses les quals per causa de honor procesir son conegudes esser de mellor manera son sancçides, on honor deguda concernen per la present ordinacio promulgam. Perque quant reys, cardenals o patriarches o arcabisbes ab Nos s'esdevendra menjar en cascun loch, volem ells a Nos en seer davant esser si donchs dos o mes no fossen cor en aquell cas la un solament pot davant seer perque entre les molt grans laors real dignitat a manera de la estela rayant resplendex, que per esguardament de la Sancta Fe en moltes maneres maifestava reverencia a aquests qui tantes dignitats ecclesiastiques son ennobleits.

Si empero, los reys o los cardenals ab Nos iran alcunes vegades e ensemps anar no poriem ab ells, covinent cosa arbitram esser a nos aquests davant anar. En apres bisbes qualsque sien en la taula nostra seguen primers que Nos menjants aquells dies en los quals ells davant Nos s'esdevendra preicar o fer loffici de la missa.

E si alcu mestre en Theologia aquell dia preicara volem que sega a la nostra taula, cor ells per laçament de la honrada religio als divinals serveys continuadament inherents en aquells dies reeben de molt gran nostra utilitat e no de pocca auctoritat, exercici demostrar divinals parlaments proferents per rahon deuen esser decorats de honor mes que als altres dies.

En apres cor reys o frares de reys o altres fills de reys, o cardenals, patriarches, et archabisbes et bisbes pero legats del papa entraran en alcuna vila de les terres nostres o en alcun castell o en alcuna ciutat, Nos lavors aqui estants exirem a ells reebens ells ab honor segons que sera vist oportu, cor cohobejadora cosa es exhibicio de honor con aquell a qui la dita honor als altres dignes faça ab clamor de laor ennobleir. E a bisbes encara si legacio del papa aportaran aquesta honor matexa volem per Nos esser dada.

[LXXXIV] *De les fruytes en la taula ministradores*

Jacsia que menjar de fruytes no sia per meges molt approbat elles, pero per gracia dels homens son perduytes a tast humanal naturalment son ordenades, perque en les regions en les quals se fan de bona costuma e en dinar e en sopar comunament son ministrades.

Statuim donchs e manam que en temps d'estiu e encara en altres segons que les dites fruytes covinents e degudament poran esser trobades en per tots temps sia dovot de aquelles en lo comensament del dinar de dues e en lo començament del sopar de una tan solamente; e en la fi empero del dinar no sien donades alcunes fruytes ordinariament, sino a Nos e a aquells qui en la taula nostra siuran e lavors encara sien donades fruytes segons que lavors per Nos sera ordenat.

En los dies empero en los quals se fara convit els dies dels dejunis sien donades de una o de dues fruytes en temps congruents e en la fi de la taula, si donchs neules ab piment no eren ministrades; en la fin pero, del sopar sien donades per tots temps de una o de dues fruytes si poden esser trobades o almenys en loch de fruyta formatge sia aministrat.

Guarden-se, pero, los officials als quals se pertany la aministracio de les dites fruytes que les fruytes damunt dites, axi seques con madures, bones e cenceres hagen e ministren.

[LXXXV] *De la il·luminacio de la cort real*

Cor celsitut reyal per eminencia e estament ennobleit per rahon en la cort d'aquella il·luminacio magnifica es observada, emperamor d'aço ab aquesta nostra sancçio manam que aytal copiosa il·luminacio totes nits en lo nostre palau Nos menjants o els nostres domestichs sia hauda.

Primerament, que quant Nos menjarem costa la nostra taula quatre brandons o tortes sien tengudes, en apres un tortiç de una unça e mija en lo cap de la nostra taula, sia baut e un altre entre Nos e aquell qui pus prop jusan de nos siura.

E entre tots los altres menjants en la dita taula de dos en dos un tortiz de una unça sia posat. E en la taula dels altres cavallers qui en nostra taula no menjaran entre quatre menjants sia posat un tortiz de una unça, en les altres empero taules entre quatre menjants un parell de candeles sien posades. En apres si en alcun loch apres sopar anan o estan serem dins nostre alberch ordenam que quatre brandons o tortes devant nos sien tengudes e si en nostra cambra on solem dormir e repos nocturnal haver volrem en qualsevol cas esser en aquell cas devant Nos de les dites tortes dues tan solament ne sien tengudes.

Si empero de fora l'alberch de nostra habitacio cavalcan o a peu irem en lo temps damunt dit deu brandons enceses ab aquesta nostra sancçio covinent manam esser portals; pero con en temps de nit quant dormirem en la cambra en la qual jaurem un estadal fet observada similitud de candela lo qual servesca nos durment de nit e dos ciris cascun de dues unces e longuea de dos palms de cana de Barchelona enceses continuament sien tenguts costa els quals dotse candeles volem esser haudes, les quals sien a servici de les nostres cambres.

Declaram encara la quantitat de les coses desus dites que cascun brando sia haut de pes de set liures de Valencia, les candeles empero disposam esser aytals que sinquanta ajustades sien justes de pes de una libra de Valencia.

Disposam encara esser observat que cascun any en la festa de la Purificacio de la Verge Maria Nos divinal e solennial missa hoents tingam un ciri de cera blanca de pes de una libra, e a tots aqui estants oents los divinals e solennes officis damunt dits sien donats ciris de diverses peses segons varies qualitats dels estaments d'aquells co es a reys cardenals et fills de reys primogenits si aqui seran ciri de una libra axi con a Nos mateix e a patriarches, arquebisbes e fills o frares de reys qui primogenits no sien de miga libra, e a bisbes e als regals e a comtes de quatre unçes, et a vescomtes e a barons e a cavallers e a abats e altres prelats un ciri de tres unces sia donat e sia tribuit a cascun dels escuders e altres anants cavalcant ciri de pes de dues unces sia liurat encara a cascun dels altres ciri de pes de una unça.

En apres subjungim a les coses damunt dites que tots los ciris de pes de una libra, els altres de mija, els altres de pes de quatre unces, els altres de pes de tres, els

altres de dues, els altres de una per nostre reboster sien aparellats per lo divinal servey en la nostra cappella axi con se pertany faedor.

[LXXXVI] *De la iluminaria quant per defunts se celebra*

Ab pia devocio pensants que si per salut dels feels defunts als quals profiten devant totes coses solennitats de misses e ecclesiastichs sacraments aquests misteris celebrar, fem a Nos guoannyan merits de vida e als nostres successors e als altres profitan per exemple. Perque en aquestes coses se pertany de la nostra reyal magestat que la esgleya o cappella en la qual aquestes coses s'esdevendra celebrar a laor e gloria del divinal nom sia de diverses luminaris illustrada e de varis resplandors hornada.

E axi ordonam que quant farem cantar offici de defunts et missa per pare o per mare, o predecessors nostres, sien hauts enceses, en la solennitat de les misses e dels altres divinals officis cent brandons. Per lo sant pare encara que ab Nos no haja ajustament de sanch o per qualque rey o reyna que a Nos sia tengut de parentiu, vuitanta brandons; e per cascun fill de rey primogenit sexanta brandons; per los altres fills o filles de reys no primogenits, o cardenals, o altres reals e encara patriarches e arquebisbes per cascun d'aquells, quaranta brandons; e per cascun bisbe abbat o baro trenta brandons en la forma damunt dita sien hauts.

Aço pero, declaram esser fet ço es la primera vegada, e si altra o altres vegades per los dits nostres predecessors o altres reys damunt dits o fills primogenits d'aquells los dits officis fahiem celebrar en lo loch on lo cors d'aquell per qui aço fer volrem sie soterrat lavors quaranta brandons sien hauts; e axi mateix si per fills de reys no primogenits e els altres desus nomenals lo dit offici fahiem celebrar vint brandons en cascuna vegada seran tenguts.

Pero si en altra manera los dits officis fehiem celebrar en nostre hostal segons que havem acostumat o entre l'any per los dits reys o fills de reys primogenits vint brandons volem esser ordonats; e per tots los altres demunt dits deu, car aço solament per devocio havem ordenat e los dits brandons de pes de quatre liures cascu declaram esser.

Pero si alcun dels sobredits eren soterrats fora nostra seeyoria, a Nos per alcun cas erem en aquell loch on alcun o alguns d'aquells serien soterrats, volem que aquesta nostra ordinacio no sia servada mas segons que de la nostra reyal magestat se pertanyera e la honor d'aquells ho requerra manam esser fet.

[LXXXVII] *De l'argent de la cort nostra*

Jacsia que's covenga a reyal magestat que la cort d'aquella, axi de vaxella d'aur con d'argent sia decorada, deguda cosa pero es engir los sotsmeses grau e orde observar per tal que aquests per prerogativa de vaxella se alegren los quals noblea de linatge o eminencia de dignitat o proximitat de princep ennoblexen.

Emperamor d'aço, statuim que tots en lo nostre palau de qualque estament sien, qui cavalcant vagen en escudelles e platels d'argent mengen e en tases no empero daurades beguen; empero los cavallers, abbats e priors e encara comtes, vescomtes e barons jacsia que cavallers no sien, taces d'argent daurades e majors de les altres hagen per lur beure e menjars a ells en talladors d'argent sien apportats.

Declarants empero que tallador alcu no venga cubert al nostre tinell exceptat lo nostre, si donchs aqui rey altre o cardenal o fill de rey, primogenit menjants no ha-

via. A tots empero cavallers, doctors o cappellans o altres persones d'estament ab bacin e ab pitxer d'argent en la fi de taula sia donada facultat de lavar.

[LXXXVIII] *Dels consellers nostres*

Lo regiment de nostres sotsmeses Nos axi havem que aquells no dampnificats servem faent justícia e encara el profit de la cosa publica cobeejants. Emperamor d'aço, engir tants grans coses e aytals deuen suffragis de provisio ajustar que ab conseyll de hom de saviea e de experiencia de coses de proposit feels resplandents esser endreçats nos cove; cor aquelles coses qui ab conseyll son fetes fins ben auyrables reeben ne mereix sotsmeses regir qui neglegex estar a conseyll de savi.

Perque a tan gran offici de consellers de la nostra serenitat real sien reebuts canceller e vicecanceller, majordomens, camarlenchs, maestre racional, tresorer e promovedors, e encara secretaris qui puguen esser en aquells e encara altres quals que quals a aço conexerem merexedors, statuents per utilitat de la cosa publica la qual en nostres temps cobeejam conservar, que negun de nostres consellers del loch en lo qual serem personalment constituits Nos gos absentar ne gos anar a alcun convit ne altres coses en sa persona fer, per les quals son venir a nos si era appellat se pogues en alcuna manera embargar, si donchs primerament de la nostra serenitat no havia obtenguda sobre les coses damunt dites licencia special.

En apres ordenam que'ls nostres consellers a nos per sagrament prometre sien tenguts que aytant com poran a Nos bon conseyll e feel daran dients aquelles coses que sabran conseylladores favor, odi e temor de tota persona de tot foragitats. Encara secret de nostre conseyll servir feelment entendran, e encara que no han feta alcuna cosa ne faran per avant que a les coses damunt dites sots sagrament promesses observadores obviar pusquen en qualque manera.

[LXXXIX] *De la manera del seer e proposar en Consell nostre*

Si engir la ordenacio de la cosa privada de la casa nostra cura havem hauda e Deu actor en aquella res aytant, con en Nos es no havem leuat imperfet, quant mes engir lo grau e orde d'aquells qui entorn de nostre costat cavalleregen e part de nostre cors esser son enteses obra donar deuem per tal que a alcu no sia legut la ordenança dels graus destorbar e no esguardada rahon del temps als çacentras militants esser davant posat, que axi con del humanal cors los membres de la part dreita del dit cors majors nodriments reeben e per major força son reformats, axi reials, comtes, barons e altres cavallers de la part dreita de nostre cors en Conseyll sien decorats. E los prelats e'ls altres clergues de la part sinistra en lurs seyles sien honrrats.

E per tal con moltes vegades en nostre Conseyll als uns de nostres conseyllers, per si o per conjunctes persones, usen de offici de advocats, digna cosa jutgam que'ls dits conseyllers aytant quant en alcuna cosa proposar o al·legar volran o als uns per ells en toch acostumat, no seguen mas decontinent se leven e del cercle del Conseyll isquen si donchs Nos per qualque causa moguts a aquells donar honor no voliem, cor equal cosa esser entenem que pensada la qualitat de estar de peus o de seer leugerament sia conegut que sostenga part de conseller o d'avocat. Si empero alcun dels dits conseyllers per son officio per nostra comissio alcunes coses al dit Conseyll proposar sien estrets seent en lur loch acostumat les coses damunt dites proposar pusquen.

En apres, quals que quals de qualque condicio sien qui a la companya de nostres conseylers no seran agregats si per si o per altre davant nos en lo dit Conseyll volran alcunes coses proposar o per altres postular de peus de necessitat hagen estar, si donchs per aventura no s'esguardada la dignitat d'ells no volrem ells en seer especialment honrar.

Empero, si alcun n'i ha de tan gran dignitat que mes que'ls altres deja esser honrat per qualque raho a la nostra presencia se convendra venir, en aquest cas la present nostra ordenacio no volem haver loch avans Nos a aquell esguardada la sua dignitat puscam fer honor en aquesta part segons que de Nos e d'ell se pertanyera.

En apres, los embaxadors de la persona del papa, de l'emperador, dels reys, e cardenals, e patriarches, archabisbes, de fills o frares de reys, o de ciutats solemnes o a aquells semblants en lo cercle dels conseylers nostres seer pusquen, e si alcun dels dits embaxadors sera archabisbe o bisbe segue axi con los altres de Conseyll nostre, axi con si res no volia proposar. E si alcun dels damunt dits embaxadors per son propri fet alcuna cosa proposar volra sia observada la manera desus prop ordenada o dels altres magnats, los quals specialment per causa volrem honrar.

[XC] *Dels serveys*

Jassia que tres sien acceptacions de dons per los quals la humana natura contre justicia militar es coneguda, favor d'amistats ço es saber adulacio, de laor e acceptacio corporal de don, pus laugerament empero se gira lo coratge per don de la cosa corporal que per favor de gracia e de laor.

Hon volents esquivar que'ls conseylers nostres qui son estimats part del nostre cors no facen algunes coses per les quals en donar a nos co que Deu no vulla consell, pus que'n esser torbats, volem e ordonam que'ls dits nostres conseylers de dons e de serveys, qui los huyls dels jutges ençegen si doncs no era de parent o de conseyler se abstenguen ab acabament cor oblacio e molt pus fort recepcio de don corch es de regiment.

Pero per tal que massa no siam vist ells estrenyer e per tal que als dits conseylers, ço que per nostra prohibicio farien, no pusque esser per los ignorants o estranys en altra cosa esser notat que segons la forma que's segueix, pusquen tan solament pendre per la present laudable sancccio a ells licencia atribuim ço es totes coses menjadores sol pero que una persona oltra vint solidos de la moneda corrent en l'any en la terra hon serem, summa no subrepuig co que haura reebut.

E per tal con condicions de persones son molt esguardadores la on les coses damunt dites menjadores, se darien per prelats, o barons, o universitats de viles o d'altres cor ses de clergues o de lechs, o de juheus, o d'altres colegis aprovat o no aprovat, sol que no sia reprovat la damunt dita summa de vint solidos entro a cinquanta solidos en l'any, estenem oltra encara les coses menjadores, joyes valents deu solidos e no pus a ells atribuim facultat de pendre.

En lo cas empero, en lo qual alcun princep o altre al qual per nos fossen trameses alcun don a els, o vestedures fer volien, pusquen aquell o aquelles reebre aquesta sancccio o constitucio reyal, no contrastan a honor del princep o de l'altre dessus dit, cor si missatges per princep o grans senyors a nos trameses, don a ells de part nostra exhibit reebre recusaven aço a nostres volers desagradable per raho occorreria e a nos no tornaria a honor.

Empero, cor libertat de arguir es vist perdre e pert qui d'aquell pren qui per aço dona que no sia corregit, la damunt dita licencia loch haver no volem en aquelles

persones les quals en nostra cort en aquell temps pleyt menarien o breument s'esperarien de menar si empero a sabuda d'ells sera pervengut, jacsia que fossen cosins o conseylers ans expressament ho vedam.

E si alcun en alcuna cosa sens nostra expressa licencia, la qual en escrits letra ab nostre segell segellada haja contra o oltra la forma damunt dita haura reebut de nombre de nostres conseylers sera d'elit e oltra aço a nostre arbitre sera punit.

[XCI] *Dels salaris dels comissaris*

Qui dretament jutgen o guardo de peccuniaria remunacio speren frau en alcuna manera perpetren cor justicia, la qual de grat impartir deuriem per accepcio de moneda mercadegen e es encara occasio de tots mals e començament de tota nequicia, quan per jutges de les parts aytal sufragi se reeb no la benvolença del donant mas cupida avaricia del reebent per la quantitat e per la manera del don reebut es demostrada.

Pero als delegats jutges per Nos qui ne del fisch nostre o en altra manera de la cosa publica salaris prenen mas per nostra delegacio guardo reeben de jutgar, no es deguda cosa de tot en tot sens loguer trebayl haver mas mes cove que a ells axi moderades es portules per les parts sien ministrades que esguardada la condicio de la causa la qual en juhi se du greuge no gran als pledejants sia ingerit.

Ordonam per so següents en aço: costuma antigament observada que quant alguna causa per delegacio nostra a alguna persona jutgadora cometem per la qual alguna quantitat de moneda judicialment per alcun es demanada, lavors lo jutge delegat conegut lo negoci e fenit de les dites parts abdues vuyt diners co es de cascuna tan solament quatre diners per libre de tota la quantitat en juhi deduyta. Axi pero, que tota la summa que per les esportales del jutge delegat sera exida encara per cascuna de les parts no sobrepuig trenta llibres de moneda jaquesa en lo regne d'Arago, o sinquanta llibres de mallorquins en lo regne de Mallorca, o quaranta llibres de reyls o barceloneses menuts en lo regne de Valencia o en Cathalunya, les esportules aquestes volem poder muntar e no pus a avant.

Volem encara que de continent en lo començament del dit pleit, ço es quant sera pleit contestat la hon se proceix servat acostumat orde de juhís o la on es respost als articles o alguna cosa la qual per loch de demanda se preposa cant se proceix per natura de la causa o per tenor de la nostra comissio simplement e de pla e sens estrepit e figura de juhi o en altra manera sens escrit e plet la tercera part d'aquesta quantitat, se puscha exigir de les parts e la altra tercera part al temps de la publicacio dels testimonis e la tercera part romanent lavors con la cosa sera sentencialment termenada.

Si pero la causa aquesta per amigable composicio, o en altra manera en o per diffinitiva sentencia fin prenia lavors si ans del plet contestat per les maneres dessus dites del juhi sia departit res de les parts no volem esser reebut; e si lo plet sera contestat aço se faça ans que los testimonis sien publicats la tercera part tan solament de les esportules lo jutge aquell reebre pusca no pus avant e si encara apres la publicacio abans de la sentencia les dues parts reeba.

Si pero ja sera en la causa conclus lavors entires esportules pusca exegir jacsia que encara no haja donada sentencia con d'aqui avant per ell no estia que aqui sentencia no's don. Si pero sia tan pocca quantitat aquella que's demana que les esportules exigidores a deu solidos no munten, lavors lo jutge qui dara la sentencia pusca deu solidos exigir e haver. Con per alguna cosa pero, se demana no moneda nombrada

axi con qualque sia cosa no moble, o de sol, o encara moble o si movent, o per aventura algun dret incorporal haut esguart a vera e dreta estimacion de la cosa aquella aytant sia rebut par esportules quant se poria demanar si a estimacio pecuniaria se demanava.

E si per possessori juhi se pledeja, lavors la meitat de les esportules la qual en la causa de la propietat se reebria tan solament reeben los delegats; mas la on de poca cosa se pledejaria guardant-se que les coses aquelles no estimen imoderadament sobre la qual cosa les consciencies dels dits jutges carregam.

Si, pero, en taxacio o en estimacio de salari alcuna part reputara si agreviada lo canceller nostre deura lo salari ab egual moderament reglar, e si de libertat d'algun hom se pledeja, axi ço es que de servitut en libertat se reclam o per lo contrari lavors feta extimacio en aytant quant aquell valria si verament sers era, e no en plus aytant sia reebut e ng plus per esportules quant poria esser reebut si extimacio pecuniaria d'ell era demanada.

En apres, si de special nostra comissio algun delegat conega de algun article axi con car la causa principal no es comanada, mas algun article es comanat axi con si era conegut esser comanat si alcuna caucio sia donada justament o no o si's pladeja si caucio en algun cas sia donada o no e axi de semblants coses lavors si es conegut summariament e de pla no sia demanat per esportules de cascuna part o entre amdues les parts ultra deu libres.

Mas, si la causa breu sera e la conexença breument espegada majorment si de poca cosa o entre persones de poch estament lavors volem menys encara per les esportules esser reebut, e sobre aço encara les consciencies dels reebents carregam que manera rahonable no passen. E e si alcuna querimonia per la part feta sera lo canceller nostre lo exces deja moderar.

En apres encara, en les causes de les appellacions axi duem ordenador que si les parts la questio de les appellacions vullen justificar o impugnar per los actes del primer juhi, axi que alguna produccio de testimonis o de cartes no y sia feta de nou en aquell cas volem que ultra la meytat d'aquell lo qual en la causa principal es prestat no's pusca estendre tota la quantitat de les esportules. E axi mateix volem esser observat si sien productes cartes poques e breus e les quals no freturen de gran examinacio.

En altra manera si eren moltes e que ab gran examinacio e treball esgardar e veure se haurien lavors volem que, a arbitre del canceller, pusquen esser crescudes per lo trebayl les esportules, axi empero que la quantitat en la causa principal taxada en alcuna manera no sobremunten; pero si en la causa de la appellacio se faça noveyla produccio de testimonis, o sien produïts als cuns, o algun proces approbacio per aventura oltra el proces principal de la causa, lavors lo salari o les quantitats de les esportules puscha a major summa muntar ço es entro a la quantitat desus espressa.

En apres, con en les causes criminals o de pena de mort, corporal o de mutilacio de membres infligidora se pladeja a vegades s'esdeve exces esser fet en la exaccio de les esportules per los dits jutges delegats, volem que si los bens de la persona delada del crim sien poch çò es, entro a cent libres valents, haja tan solament en bens lavors cent solidos d'aquell se puguen exegir e no pus.

E si de cent libres entro a doscentes en bens, hagen puguen esser demanades deu libres e no pus; si empero en bens haja ultra doscentes libres lavors salari entir se pot demanar. Salvant empero que en les causes de la appellacio en les criminals causes

sia servat ço que en lo plet civil es desus ordenat axi que si no fa alcuna produccio, salari sia minuit en la meytat o sia augmentat entro a manera deguda segons la manera de la produccio feta en aquest plet o del trebayl.

On empero causa se pledejaria de emposadora altra pena poca axi com de relegacio o de semblant, lavors encara sien disminuïdes les esportules en la meytat d'aquell lo qual per gran e corporal pena es acostumat de reebre. E si de pena de bens o d'altra pena peccuniaria emposadora, sia pledejat si eren moltes e que ab gran lavors a la dita moneda sia haut esguart en la exaccio de les esportules, axi con si altre deute peccuniari ere demanat per tal que sia servat co que es en aytals coses desus ordenat.

En les exaccions, pero, de les esportules per relacions davant Nos faedores axi duem ordenador, que si a supplicacio d'alcun o a instancia dient per aventura alcuna cosa esser feta en perjudici d'ell contre les privileges o letres de Nos o dels predecessors nostres atorgades aquells privilegis o letres veer o legir, hajam manat e a Nos relacio esser feta de la tenor d'aquells, en aquell cas ordenam e volem que lo canceller nostre en aço deja esser tengut per son offici con d'aytals letres se deman les quals de nostra cancellaria qualque vegada exiren e que aquelles veja e lesca e a Nos feelment relacio faça algunes esportules d'aquí no haudes ne exegits, quals que quals salaris o serveys de part o parts ne demanats directament o indirecta per si ne per altre reebuts.

Si pero alcunes cartes o letres quals que quals produytes davant Nos o en altra manera per qualsevol raho de manament nostre o del canceller nostre sien comeses a alcun de nostre consell veedores o legidores, axi que de la tenor d'aquelles relacio faça davant Nos a nostra aventura informacio o del consell nostre sobre algun fet a fin que mils siam instruits que devem fer en aytal negoci axi que tan solament sia comesa visio de cartes o de letres o relacio de la tenor d'aquelles tan solament faedora.

Lavors sia una o sien moltes cartes aquell del consell o altre al qual sera comeses de tot en tot no exigisca per aquesta causa, ne en altra qualque manera per aquella occasio reeba de part o de parts les quals aço toca; pero si alcun proces fet davant alcun jutge sotsmes nostre o altre a alcun de nostre consell veedor haurem comeses a fin que sobre aquell davant Nos se aordon qual cosa segons justicia ne sera faedora.

Lavors si aquell proces tan solament contendra alcuna informacio feta per offici solemnitat de juhi no servada o no oydes plenerament les rahons e les al·legacions de les parts. Lavors de la part que aço request ha faedor tant solament volem esser reebuts cent solidos e no pus. Pero si el proces aquell sera complit e les rahons de les parts plenerament oydes e les al·legacions de cascuna part, lavors pusca tan solament reebre deu llibres, salvant empero que si el proces era massa lonch per aventura per longues e difuses attestacions de testimonis o en altra manera per multitud de contrasts o de questions, lavors si a la noticia del canceller sera vist que mes per la multitud del treball ne sia degut, volem que pusca esser crescut per lo canceller en cent solidos axi que al mes quinse llibres per tota la relacio tant solament pusquen esser demanades.

Empero si els proceses sien molts a una metexa determinacio anans sobre els quals es relacio faedora, si en tot sia perfet les al·legacions per ventura de les parts no oydes deu llibres ne sien reebudes tant solamente; si pero sien molts processos en los quals encara plenerament les al·legacions de les parts sien oydes lavors al mes quinse llibres sien reebudes.

Si encara per multitud de testimonis o altra manera per magnitud de treball sia vist al canceller mes esser degut en aquell cas lo dit canceller pusca tan solament en cent solidos lo salari augmentar. Aquestes coses empero desus dites observar volem quan en processos en altres lochs fets o altres jutges sera relacio faedora.

Si empero plet davant aquells de nostre consell sera menat engir la exaccio de les esportules, no entenem res innovar perque nos serve e aytant sia reebut per esportules quant si la causa era per ell meteix sentencialment termenada. E encara mes con a vegades supplicacio a Nos per alcun endreçada manam a alcun del consell nostre que s'inform sobre'l fet en la supplicacio contengut o en qualsevol manera tocant aquell, e a Nos relacio faça a fin que pus segurament e pus de liberada responnam a aquelles coses les quals seran en la supplicacio demanades.

Lavors volem encara e manam que res no sia reebut per alcuna occasion per la informacio aquesta faedora, e los transgressors d'aquesta constitucio e al salari degut ab aço que ultra hauran reebut restituïdor sien constrets e de nostre consell e de offici qualque seran deleits.

[XCII] *De la manera de scriure letres a diverses persones*

Per tal con en letres escrividores les quals per Nos a diverses persones e de diverses estaments per causes diverses e varies per totes parts son trameses, es manera covinent observadora ço es axi en orde de premetre o de postposar persones con encara en forma o titol de cognominar aquelles e encara en salutacio sotsscrividora segons grau e estament vari d'aquelles, ço es saber que la honor d'aquell al qual les letres s'endrecen no sia disminuïda en res segons la exigencia de son estament e que la decencia de nostre estament per totes coses sia observada.

Emperamor d'aço per tal que per ignorancia o en altra manera per impericia d'alcuns escrivans, ells en aytals coses errar no s'esdevenga, ordenam e volem que'n la cancellaria nostra engir la manera de scriure sia servada la forma en lo subsegüents anotada.

[XCIII] *Quals persones deuen esser davant posades*

Adonchs com letres endreçarem al senyor papa, o a alcun cardenal, o al col·legi, o encara con escriurem a l'emperador o a alcun rey, o fill de rey primogenit totes les damunt dites persones en letres les quals trametrem volem esser davant anant escrites.

[XCIV] *Quals persones deuen esser postposades*

Con a alcuna persona altra exceptades les damunt dites scriure Nos se conven-dra, axi con a patriarches, primats, arquebisbes, abbats, e priors o qualsque altres persones de jusan grau o encara als maestres generals de quals que quals ordens, e encara si escrivim a altres qualsevol capitols generals de esgleyes, e d'ordens, e de qualsque altres exceptades les desus nomenades e encara en les letres les quals trametrem als fills de reys no primers engenrats, o duchs, marqueses o comtes o a altres qualsevol persones de grau jusa seglars, o seglars militars o plebeys, e encara si escricam a alcuna comunitat o universitat de qualsevol ciutat o loch altre tots temps en les letres les quals trametrem lo nom nostre volem davant esser posat. En apres con escriurem a alcuna dona sia servada aquella matexa manera que's servaria si als marits d'elles letres trametiem.

[XCV] *Com se deu scriure a diverses persones segons grau de cascun e primerament qui en letres deuen esser preposats*

En manera e en titol de scriure e de cognominar persones a les quals se trameten letres molt es consideradora condicio e estament, emperamor d' aço dicernim la forma en les coses davall scrites ordenada esser servada.

Al senyor papa scrivim en aquesta manera: «*Al molt sanct e molt beneyhurat pare en Christ el senyor en Climent per digna providencia de Deu de la sacra sancta romana e universal Esgleya sobira avescha. Lo devot fill del en Pere, etc. besamens dels beneuyrats peus*».

[XCVI] *De la manera de scriure als cardenals*³

Sabedora cosa es que entre'ls cardenals son tres graus cor als cuns son bisbes cardenals, alguns preveres cardenals e altres diaches cardenals, perque en escriure a aquells notadora es diferencia. Als bisbes cardenals escriurem en aquesta manera: «*Al reverent pare en Christ lo senyor en Pere, per la divinal providencia bisbe de Penestre, special amich nostre. En Pere, per la gracia de Deu, rey d' Arago, etc., salut e creximent d'onor*».

Als preveres cardenals axi sescriura: «*Al reverent pare en Christ, lo senyor en Bernat, per la divinal providencia del titol de Sant Ciriach en Termes, prevere cardenal, amich nostre special. En Pere, per la gracia de Deu, rey d' Arago, etc., salut*».

Axi com dessus, als diaches cardenals s'escriura axi: «*Al reverent pare en Christ, lo senyor en Ramon per la divinal providencia de sent Adria, diache cardenal special amich nostre. En Pere, etc.*». Axi com dessus en los altres cardenals, al sacre col·legi dels cardenals axi s'escriura: «*Als reverents pares en Christ, lo sacre col·legi dels cardenals de la Esgleya de Roma, specials amichs nostres. En Pere, per la gracia de Deu, rey d' Arago, etc.*».

Axi com dessus dels cardenals quant, pero, scriurem a l'emperador s'escriura en axi: «*Al molt excellent princep en Carles Quart, per la gracia de Deu emperador de Roma tots temps crexedor. En Pere, per aquella mateixa gracia rey d' Arago, etc., salut e creximent de successions benaventurats*». Empero, si l'emperador no es coronat en la ciutat de Roma, no li deu esser escrit emperador, mas en loch d'emperador sia mes rey dels romans, guardant tota hora que si l'emperi de Roma haura algun regne deu-li esser escrit apres lo titol de l'emperi lo titol d'aquell regne o regnes que haura.

Per aquella mateixa manera s'escriu a la emperadriu feta mutacio en femeni en axi: «*A la molt excellent princesa Maria per la gracia de Deu emperadriu de Roma, tots temps crexedora. En Pere, etc.*».

Les altres coses axi com dessus als reys christians s'escriura axi: «*Al molt sere e magnifich princep en Phelip, per la gracia de Deu rey de França illustre. En Pere, etc.*», axi com dessus a l'emperador. A la reyna s'escriura axi: «*A la molt serena et magnifica princessa Johanna, per la gracia de Deu reyna de França illustra. Pere, etc.*», axi com dessus a la emperadriu. Si empero al rey al qual scrivim es a nos conjunt en alcuna manera per parentiu, lavors s'escriura apres la paraula de França: «*molt car cosi nostre*».

³ Aunque este capítulo no se refiere solamente a los cardenales.

Notadora cosa es pero, que a tots aquells emperadors e reys qui en les letres per ells a nos trameses escriurem aquesta paraula «senyor» quan Nos aquells scriure s'esdevendra per aquella matexa manera senyor, volem esser posat e no altres alguns.

Als fills dels reys primer engenrats s'escriu axi: «*A l'inclit e magnifich en Johan del rey de França primer engenrat, e duch de Normandia. Pere, etc.*», axi com en los reys dessus es dit. Semblanment sia escrit a la muller sua, feta mutacio en femeni. Als fills de tots los reys d'Espanya, axi con de Castella e de Portugal s'escriura axi: «*A l'inclit e magnifich l'infant en Pere, del rey de Castella primogenit, e les altres coses*».

Als reys pero sarrayns, s'escriu en romans per tal que mils sia lest a ells per mercaders e per altres lechs, ço que en les letres se conten: «*Al molt alt princep Albufacen, rey de Marrochs, de nos en Pere, per la gracia de Deu rey d'Arago, etc.. Salut com a rey per qui volriem honor e molta bona ventura*».

[XCVII] *De la manera de l'escriure a aquelles persones les quals son postposades a nos en letres*

Mes avant es veedor de la manera de l'escriure a aquelles persones les quals son postposades a nos en les letres segons aquelles coses les quals son devall ordenades.

Als patriarches primerament s'escriu en aquesta manera: «*En Pere etc. Al reverent pare en Crist, Anrich per la divinal providencia de la sancta Esgleya de Constantinoble, patriarcha, salut e affeccio de cordial dileccio*». Als primats fora nostra senyoria s'escriu axi: «*En Pere, etc. Al reverent pare en Crist per la divinal providencia archebisbe salut, etc.*». Axi com als patriarches, als primats dins nostra senyoria s'escriu axi: «*En Pere, etc. Al reverent pare en Crist en S., per la divinal providencia archebisbe de Caller, salut e dileccio*». Als archebisbes fora nostra senyoria s'escriu axi: «*En Pere, etc. Al reverent pare en Crist en Phelip, per la divinal providencia archebisbe de Sanço, salut e desig d'amor*». Si pero l'arquebisbe al qual es escrit te alcuna cosa en feu de Nos o es en nostra senyoria, s'escriu en axi: «*En Pere, etc. Al reverent pare en Crist en Pere per la divinal providencia archebisbe de Saragossa, salut el dileccio*». Als bisbes qui son fora los regnes e terres nostres s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al venerable pare en Crist, Arnau per la divinal providencia bisbe de Pamplona, salut e cencera dileccio*». Si pero sia bisbe en lo regne o terres nostres o altre bisbe qui pero de Nos alcuna cosa tenga en feu, s'escriura en aquesta manera: «*En Pere, etc. Al venerable pare en Crist Ramon, per la divinal providencia bisbe de Valencia, salut e dileccio*».

Als mestres d'orde de caballeria fora nostra terra s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al venerable e religios baro frare Elio de Vilanova, de la sacra casa de l'Espital de Sant Johan de Jerusalem, mestre, salut e cencera dileccio*». Als maestres pero, d'orde de cavalleria dins nostra terra s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al venerable e religios frare Pere de Thous, mestre de la casa de la cavalleria de Sancta Maria de Montesa, salut e dileccio*».

Als abbats qui son caps d'alcun orde, axi com de Crunyech o de Cistell o qui en altra manera son de gran nom notablament per la nobelitat dels lurs monestirs, s'escriura en axi: «*En Pere, etc. Al venerable e religios frare Pere, abbat de Crunyech, salut e dileccio*». Si empero sien abbats dels regnes o terres nostres o en altra manera, per Nos tengan feu ajustar-s'i a axi: «*En Pere, etc. Al venerable religios et amat frare Pons, abbat del monestir de Poblet, salut e dileccio*».

Als priors estranys reglars s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al religios e amat nostre frare Arnau de Vilamur, prior de Martres, salut e dileccio*». Si pero dins nostra senyoria o alguna cosa per Nos en feu tenga s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al religios e amat nostre frare Arnau de Vilaragut, prior del monestir de Montserrat, salut e dileccio*».

Si pero s'escriura a algun clergue seglar en dignitat alguna constituït, axi con dega o artiaque o semblant, s'escriura axi si pero ha fora nostres terres la dignitat aquella: «*En Pere, etc. A l'amat nostre Pere, ardiache de Narbona, salut e dileccio*». Als altres, pero qui han dins nostres terres dignitats, escriura's segons que's segueix: «*En Pere, etc. A l'amat Michael, ardiache de Saragoça, salut e dileccio*».

Si pero es escrividor a algun altre clergue simple o altre qualque qual no havent dignitat, s'escriura en axi: «*En Pere, etc. A l'amat nostre en Bernat, canonge d'Urgell, salut e dileccio*».

Si es scrividor a generals ministres o maestre d'alcun orde mendicant o altre qui no son abbats, mas per aventura priors generals d'alcun orde, lavors s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al venerable e religios frare Guerau, de l'orde dels frares menors general ministre, salut e dileccio*»; o «*frare Hug, maestre general de l'orde dels frares predadors, salut etc.*», axi com dessus.

Als priors e ministres provincials d'ordes mendicans, s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al venerable e religios frare Bernat, etc. Salut e dileccio*». Pero als comanadors d'alcun orde militar s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al religios e amat nostre, f. [...], salut e dileccio*». Als capitols generals o provincials dels religiosos s'escriura axi: «*En Pere, etc. Als religiosos e amats nostres lo capitol general de l'orde dels frares menors. Salut e dileccio*».

Als capitols pero, de las esgleyas catedrals de fora les terres nostres, s'escriura en axi: «*En Pere, etc. Als amats e devots nostres, lo capitol de la esglea de Sanç. Salut e dileccio*». Als capitols pero de las esgleyas cathedrals les quals son en les terres nostres s'escriura en axi: «*En Pere, etc. Als amats nostres capitol de la esgleya de Valencia. Salut e dileccio*». Si pero s'escriura al capitol d'alcuna esgleya col·legiada seglar fora nostra senyoria, s'escriura axi: «*En Pere, etc. Als amats e devots capitol de la Esgleya salut e dileccio*».

Si pero es dins nostra terra, sia escrit axi: «*En Pere, etc. Als amats nostres capitol de la esgleya de Muntarago. Salut e dileccio*». Si empero a algun convent de qual que religio s'escriu-se axi: «*En Pere, etc. Als religioses amats nostres, frares del convent del monestir etc.*»

Als altres pero fills de reys qui no son primogenits, ço es de França o d'Anglaterra o d'altres reys, a qui no es acostumat d'escriure, infant mes pren-se aytal manera con devall es escrita. Als fills de reys qui no son primogenits als quals no es acostumat d'escriure infants: «*En Pere, etc. A l'inclit en Phelip, fill del rey de França, salut e cordial affeccio d'amor*», axi com demunt als altres fills de reys. A fill de rey de nostra Casa o qui ten en feu per Nos, s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al'inclit infant en Pere de Ribagorça e de les Muntanyes de Prades, comte, salut ab affeccio de sencera voluntat*». Si es dona muller de'l, sera-li axi mateix escrit, feta mutacio en femeni exceptat aquesta paraula infanta si ja no era filla de rey d'Espanya.

Si pero era fill de rey mort, ajustar-se en l'escrit axi: «*En Pere, etc. A l'inclit en Johan de l'illustre rey de Sicilia, de bona memoria, fill duch de Athenes. Salut e cordial affeccio de amor*».

Tots temps pero, es esguardador que no escriuquen infant sino a fills d'aquells reys dels quals es acostumat de fer axi com damunt es dit. Si pero sien frares d'alcuns reys dels quals lo pare no fo rey, scriura-se axi: «*En Pere, etc. Al'inclit en Carles, de l'illustre rey de França germa*», axi com en los altres. Als fills dels infants e devallants de la sanch reyal de part masculina qui no sien de la nostra casa reyal, sera escrit axi: «*En Pere, etc. A l'egregi Karles, comte d'Estampes. Salut ab affeccio de sencera voluntat*».

E si es de la nostra Casa Rey al sera-li escrit axi: «*En Pere, etc. A l'egregi e amat nabot nostre en Pere, comte d'Urgell. Salut e dileccio*». Esguardadora cosa es, empero, que ultra los titols demunt dits sia ajustat titol de ducat o de comtat o d'altre titol, si l'han aquells als quals s'escriu; e si alcu d'aquells haura deute de sanch ab nos apres, lo seu titol sia especificat en la forma seguent: «*Car frare o oncle o cosi, o secons que haura deute ab nos*».

En apres com escriurem letres a algun duch o per aventura a algun comte o marques, o dalfin, s'escriura a ells per la manera dejus escrita: «*En Pere, etc. A l'egregi e poderos not duch de Borgonya*»; axi com dessus. Pero si escriurem al duch de Venecia o altre duch temporal s'escriura axi: «*En Pere, etc. A l'egregi baro n'Andreu Dandolo, duch de Venecia. Salut e sencera dileccio*». En apres com escriurem a algun marques o comte grans, no sotsmes nostres escriuras axi: «*En Pere, etc. A l'egregi baro en Jacme, comte de Flandres. Salut e dileccio*».

Si es en nostra senyoria o ten feu per nos, escriuras axi: «*En Pere, etc. A l'egregi e amat nostre en Gasto, comte de Foix. Salut e dileccio*». Als comtes qui comunament no son de molt notables terres heretats, qui son estranys sera escrit axi: «*En Pere, etc. Al noble baro en Bertran, comte de la Illa. Salut et dileccio*». E si es dins nostra senyoria o tenga feu de Nos, li sera escrit axi: «*En Pere, etc. Al noble e amat nostre en Ramon Roger, comte de Pallars. Salut e dileccio*». Semblantment sera escrit als marches que havem ordenat, del comte e a vescomte fora nostra senyoria, sera escrit axi: «*En Pere, etc. Al noble en Johan, vescomte de Maleu. Salut e dileccio*». Si es en nostra senyoria es li axi escrit: «*En Pere, etc. Al noble e amat nostre Huguci, vescomte de Cardona. Salut e dileccio*».

Esguardadora cosa es que a tots los damunt dits qui nostres sotsmeses sien apres lur titol de comtat, marquesat, ho vescomtat, ho baronia, lus sera escrit si hauran reebut l'orde de cavalleria aquesta paraula: «*cavaller*». E si no l'hauran reebut, sera'ls escrita aquesta paraula: «*donçell*» ho «*escuder*».

Als cavallers fets sia escrit axi: «*En Pere, etc. A l'amat nostre en Garsia de Loric, cavaller. Salut et dileccio*». E a tots los altres homens de paratge e generosos qui no seran cavallers fets, sia scrit en aquesta forma: «*En Pere, etc. Al feel nostre en Ramon de Thous, donçell. Salut et gracia*». Empero si seran d'Arago sia posat la on ha «*donçell*» aquest vocable «*scuder*».

E a tots ciutadans e altres homens de vilas sia que sian consellers o de Consell o oficials nostres, sia scrit axi: «*En Pere, etc. Al feel nostre en Francesch Çasala, ciutada de Leyda. Salut et gracia*».

Empero per tal com los doctors qui han reebut lo barret en qualsevol sciencia, han grau de dignitat, volem que a aquells sia scrit axi: «*En Pere, etc. A l'amat nostre en Francesch Roma, doctor en leys. Salut et dileccio*».

Al senescal empero, d'alcun rey o algun major semblant offici, si es noble s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al noble en Bernat, senescal de Carcassona per lo rey de França. Salut et dileccio*». E si no es noble dira: «*En Pere, etc. A l'amat nostre senescal, etc. Salut et dileccio*».

Als altres empero oficials dels altres prínceps qui, pero, no son generoses o encara a qualsque quals conseylers d'altres reys que, pero, barons no son, jacsia que no sien nobles per linatge, scriu-se asi: «*En Pere, etc. A l'amat nostre etc.*», axi com dessus prop; o si era persona notable: «*Al prudent amat nostre etc.*».

Quant pero scriurem a alcuna comunitat a Nos no sotsmesa, s'escriura axi: «*En Pere, etc. Als amats e devots nostres a la comunitat de la ciutat de Paris. Salut e dileccio*».

Segons, pero, diversitats de terres en diverses maneres s'escriu cor a alguns s'escriu consols e universitats, alcunes vegades als prohomenes e universitat, alcunes vegades als ciutadans e poble perque en gir aço sia servat o que sera acostumat, salut, etc. Axi con en los barons dessus prop.

Con empero s'escriura a potestat o a capita d'alcuna ciutat; si es molt insigne s'escriura axi: «*En Pere, etc. Al noble baron potestat de la ciutat de Florença. Salut, etc.*». Axi con en los barons dessus prop.

Si es pero, ciutat mijana scriura-se axi: «*En Pere, etc. Al noble hom*». Quant escriurem als jurats de Saragoça, de Valencia, o de Mallorca, o als consellers de Barcelona, o als paers de Leyda, s'escriura axi: «*En Pere, etc. Als amats e feels nostres jurats de Saragoça. Salut e dileccio*». Encara mes con escriurem a altres jurats, paers o consols d'alcunes altres ciutats o viles nostres, s'escriura axi: «*En Pere, etc. Als feels nostres jurats de Gerona, o consols de Perpinya, o paers de Cervera. Salut e gracia*».

Encara mes con escriurem a algun oficial nostre si, pero, es generosa persona e conseller nostre, scriuras-se a ell axi: «*En Pere, etc. A l'amat conseller nostre Michael Periç Çapata, governador d'Arago. Salut et dileccio*». E si escriurem a alcuna persona que sia de Consell nostre, sera-li scrit axi: «*En Pere, etc. A l'amat e feel de consell nostre en Ferrer de Manresa. Salut et dileccio*».

Si empero scriurem a oficial nostre no generos o a altre qualsevol sotsmes nostre no generos, scriuras-se a ell axi: «*En Pere, etc. Al feel nostre lo çalmedina de Ceragoça. Salut et gracia*». Entenem empero que quant scriurem a hom generos qui sia cavaller, li sia escrita aquesta paraula «*cavaller*», e si no u es sera-li scrit «*doncell*».

Jacsia que hajam ordonat a tot comte o marques escriure en les letres que nos a ells trametrem «*noble*»; empero a alguns, axi con lo comte de Henaut, o semblants qui per granea e noblea de terra son ennobleits, volem a aquells «*egregi*» esser scrit.

[XCVIII] *De la manera de sagellar ab segells de cera e ab bulla*

Per tal com impressio de segell a pus plenera se havedora de la cosa que's fa, majorment es trobada per tal que fe a la letra o a la carta se reform majorment per lo segellar, digna cosa e laudable reputam que per majoritat et varietat de coses atorgadores per Nos e encara per duracio pus longa, sia induyta e estatuyda varietat de segells. Per tal encara que aquestes coses les quals ordenar havem disposat engir la manera del segellar o del bullar sia coneguda la varietat o falsetat de les letres.

Emperamor d'aço ordonam en la cancellaria nostra tres maneres de segellar, ço es que a vegades ab bulla de plom o de aur, a vegades o ab gran segell havent dues impressions egualment de cascun costat emprements, jacsia que la impressio sia no semblant e diversa lo qual segell vulgarment «*flahon*» es appellat o nomenat. Alcunes vegades empero, ab altre menor segell lo qual comun es dit, ab lo qual les letres les quals de la nostra cancellaria ixen sien segellades segons la forma dejus anotada.

En apres declaram que en la bulla deu esser d'una part ymage reyal, la qual sega sobre cadira en la man drete sceptre e en la sinistra pom reyal tenga, e de mantell

reyal vestida e de corona reyal en lo cap decorada e entorn letres nostre propri nom ab titol de nostre regne d'Arago e als cunscuns altres ab aquell contenens.

E de l'altra part un escut en lo qual sien les armes d'Arago que son aytals una creu per mig de l'escut, e a cascun carte un cap de sarray. Entorn empero sien letres les quals esprimen tots altres titols de regnes e de comtats romanents.

En lo flahon volem esser servat que de la una part sia ymatge reyal en la manera de la bulla, e entorn letres qui diran axi: «*Diligite justitiam qui judicatis terram et oculi vestri videant equitatem*». De l'altra part, cavaller ab corona en lo cap armat sobre cavall d'armes de nostre senyal real espressada decentment, e letres entorn qui contenen tots nostres titols de regnes e de comtats.

E en lo sagell, pero, comun reyal ymage sia per la manera la qual en la primera part de la bulla havem dita mus les letres, les quals entorn seran no tan solament regnes mas tots nostres titols contenguen.

En apres un poch contrasagell en la qual sia escut de nostres armes decorat ab corona, la qual sia sobre lo dit escut mas entorn letres no sien espressades. E donchs con letres de comuna justicia o comissions de causes o altres negocis havents encara alcunes clausules especials o altres quals que quals en paper escrites de nostra scrivania, exiran closes o ubertes lavors ab sol sagell menor lo qual es dit comun sagell en lo dorso sobre la apertura de la letra qui's tancara sia segellada.

Si empero alguna gracia per Nos se fara per temps a vida o a beneplacit a alguna persona o altra cosa semblant, axi que les cartes sien en pergami scrividores lavors sien segellades aytals letres ab aquest mateix segell en pendent ab corda de seda segons la manera devall determenada. Mas el sagell aquell pendent en altre part del dors empresio haja de contrasagell, lo qual a aço havem duyt ordonador.

En apres la corda aquesta en la qual lo sagell penjara de diverses colors deura esser de seda ço es groga e vermeyla, axi que sia lata e prima e sia tota en loch quaix de nostres armes reyal feta contenents, ço es sinch faxes o vies en lonch perque les tres foranes ço es dos e una mijana sien de color groga les altres; pero dos les quals seran ço es assaber: entre cascuna forana e mijana seran de color vermeyla. Mas en cascuna de les dues foranes, set fils de seda groga e no mes ne menys se contendra, les tres, pero, ço es assaber dos vermeyles e una groga contendran cascuna sinch fils, e no mes ne menys.

En apres, si gracias per nos faedores seran perpetuals axi con si consintirem privilegis militars a alguna persona o altre cosa semblant en privilegi e gracia perpetual a alguna universitat o persona, a la qual fer volrem per si e son succedor gracia special o si algun procurador per qualque causa constituirem en aquell cas, les cartes les quals sobre aço se faran en pergami sien segellades en pendent ab gran segell de cascuna part empresio equal havent, jacsia no semblant lo qual segell flahon vulgarment es nomenat «*peyng*», per lo dit segell en corda de seda de la color e de la manera per totes coses d'aquella altre de la qual desus es ordonat.

Si, pero, les dites concessions o privilegis serien de gran honor o de pes, axi com de duchat, marquesat, comtat o vescomtat per nos creador ab bulla d'aur sien segellades. Empero, si ley, fur o constitucions promulgariem en cort general a algun regne o regnes o comtats nostres, o privilegis o concessions de atorgament de baronia o si a alguna universitat algun privilegi de gran pes consintriem per tots temps axi com immunitat de talles o de contribucions o de declinacio de fur contra dret comu o altre cosa, la qual se esgardaria universalment o encara particularment tots

los ciutadans o altre cosa semblant de la qual Nos arbitrariem, en aquell cas volem que cartes sobre aço faedores ab bulla de plom sien munides.

En aquell encara cas appensio de bulla nostra no en corda mas en fils de seda divises e separats divisidament adhibem, ço es vint fils de seda vermeyla e trenta fils de seda groga qui s'ajustaran en la part jusana de la letra e seran doblades dejus e seran en nombre cent fils e en aquella la bulla daur o de plom se penjara; lo qual nombre de fils res no ajustan ne diminuen per tots temps volem en semblants coses esser observat. La cera empero dels sagells faedors vermeyla statuim deure esser e si aytal no era en aquelles neguna fe no sia haguda.

[XCIX] *De la taxacio de les cartes e letres qui exiran de la nostra cort*

Lavors e no es maravella creix mortal anxietat con per trebayl alcun conseguex dampnatge o es sostret de con digne premi o loguer a son trebayl. Perque digna cosa es que per la escriptura e dictat de letres, les quals de la nostra scrivania ixen axi als trebaylants loguer convinent sia donat que per inmoderada exaccio, no sia als impetrants les letres massa carregades majorment con per aquelles letres execucio o subministracio de justicia es manada.

Cor con alcun per nostres letres no mera justicia, mas gracia per nostra libertat conseguex egual cosa es que qui libe ralitas reeb per satisfaccio de les letres si mateix reta pus liberable. Emperamor d'aço engir la taxacio de les letres de la scrivania nostra la dejus escrita ordinacio, manam esser observada ne per les letres scrividores o segelladores alcuna pus avant sia hauda.

Ordonam donchs que per letres de simple justicia d'alcuna singular persona tan solament sien donats sinch solidos d'aquella moneda, la qual correra en la terra on la letra sera escrita e atorgada si empero en alcuna terra nostra sera atorgada.

Mas si fora la terra nostra sera escrita e atorgada de la moneda la qual corra en les terres nostres mes propinques en lo loch on sera, axi con es dit escrita e atorgada los damunt dits sinch solidos sien pagats.

Si alcuna, pero, universitat o colegi qual que qual les dites encara letres de simple justicia empetraria deu solidos d'aquella moneda metexa pagar sia tenguda. Pero quant los impetrants son religioses mendicants o altres persones miserables, lavors res no volem que per aquestes letres sia exigit daquells.

En apres, si la letra aquella contenia alcuna dispensacion o alcuna clausula especial que no sia de mera justicia, mes alcuna gracia contena lavors deu solidos per la dita letra sien exigits. Encara mes, si s'esdeven nos fer gracia a alcun remeten alcun deute peccuniari al qual a nos seria tengut per causa jutgada, per aventura o per qualque altre contracte, o per causa d'alcuna condempnacio, o encara per altra qual que qual lavors aquell al qual es feta la remissio d'aquesta moneda pach per la letra de la remissio dos solidos per cascuna libra de tota aquella quantitat la qual a ell sera remesa.

Si, pero, alcuna pena corporal de gracia e absolutament a alcun remetiem a la qual ja fos estat condempnat lavors si amissio l'orella o execucio de fustigacio remesa, sera vint solidos pach per la letra. Mas per amissio remesa de ma, o de peu, o de lengua quaranta solidos sia tengut de pagar; e si de pena de mort remesa sera pach per letra cent solidos.

E asso volem esser observat si aquell al qual es feta la remissio de les penes damunt dites haja en bens cent llibres o enjus, cor si era pus rich mes d'ell sia exigit per

les dites letres hauda rahon de la quantitat dels bens los quals sera trobat haver segons la manera prop ja taxada.

Mas, pero, si per remissio d'aquesta pena corporal per nostre tresorer hauda sera alcuna moneda, per aventura o per mutacio de pena degudament feta lavors d'aqui sia reebut tant solament la meytat d'aquell preu, lo qual se degra reebre si la remissio fos feta de grat segons les coses prop ordenades.

E con a alcun remetrem exili perpetual pach per letra la meytat d'aquella quantitat, la qual se deuria pagar si fos remesa pena de mort; per temporal pero exil si de dos anys o enjus sera remes vint solidos, si oltra dos anys tro a quatre anys trenta solidos, e de quatre anys entro a quant que sia quaranta solidos pach per letra. Hauda pero rahon de la riquea d'aquell al qual sera remesa la pena de l'exili segons que damunt es dit, con se remet pena a altre corporal.

Mas si alcun en juhi sera condempnat per crim mas en fuyta estan de Nos per aventura a prechs d'alcuna persona remissio obtenia de pena, la qual fos a ell per crim imposada, lavors cor no deu esser de meylor condicio lo fugent que el detengut sia considerat lo crim per lo qual ses constituït en fuyta.

E si es tal crim per lo qual mort se degues esser donada aquell provat lo crim contra ell lavors aytant pach per letra com si verament fos condempnat. Si, pero, no pena de mort mas altra lavors aytant pac con per remissio de mutilament de peu o de ma es damunt ordenat.

E aço entenem de pena solament corporal, cor si son remeses per Nos bens ja a Nos per anotacio del fugent acquisits, lavors sia observat ço qui es estat ordonat dessus de la remissio de deute peccuniari.

Mas si Nos a alcuna persona volents gracia fer, alcuna summa de moneda esser donada, manam una vegada pero esser pagadora, lavors sia reebut per la letra a raho de dotse diners per libra.

E la on dariem violario a als cuns anys molts alcuna quantitat de moneda, lavors per lo preu de la letra sien reebuts dos solidos per libre de la summa la qual en les letres es contenguda.

Si, pero, donavem terres a tots temps o rendes a algu e als seus, lavors feta extimacio de la cosa donada tres solidos per libre per la letra sia pagat.

Mas, pero, si sobre alcuna peccuniaria causa o sobre altra cosa en special consistent qual que qual sentencia donada sia de manament nostre o devant Nos quaix en persona nostra, e d'aço sien demanades cartes o letres una o moltes, lavors per lo preu d'aquelles se pagara deu solidos d'aquella moneda que correra en aquell loch on la sentencia se dara si lo plet sera de mil solidos enjus. E si sera de mil solidos ensus pagara a la dita raho.

Si, pero, se dona sentencia sobre alcun dret axi con sobre privilegi o altre dret del qual es contencio entre les parts, lavors si es pladejat entre grans persones axi con entre alcunes universitats notables o potents o entre prelats o barons entre si o contra alcuna universitat lavors hauda rahon del negoci e de les persones entre les quals se pledeja pora esser reebut mes o menys, saul empero que setcentas cinquanta libres per cascuna letra en neguna manera no sobrepuig.

E encara mes, si per letres nostres se demana esser manat de tudor o de curador donador a persona o a coses d'alcun si los bens als quals se provehira valen cinquanta libres o enjus sien pagats per letra sinch solidos; si pero mes valen entro a cent libres lavors deu solidos sien reebuts per la letra e ten axi d'aqui avant entro a cinquanta solidos. E volem que oltra cinquanta solidos en alcuna manera lo preu de la letra no munt.

Encara mes, si alcuna singular persona demana de nos letres de sagurconduyt per terres nostres, sia reebut per letra deu solidos per cascuna persona si son mercaderies o altres coses per les quals encara segurconduyt sia demanat; empero si es consentit per Nos a algun conduyt o asseguracio, co es que no puga esser pres per rahon de deute civil al qual axi con a principal o axi con a fermança es algun per aventura obligat, lavors per libre pach dotse diners si es cert temps, pero si es a beneplacit pach sin quanta solidos, pero si ço del seu val de mil libres enjus. E si val ço del seu de mil libres ensas pach per la letra de sinquanta solidos tro en sinchcents, e d'aço carregam la consciencia de nostre protonotari.

Encara mes con si de gracia atorgam a algun que no sia tengut a talles o a col·lectes o altres contribucions temporalment, lavors hauda extimacio dels seus bens e de la gracia pach per letra a rahon de dos solidos per libre.

Si, pero, a algun aço es atorgat perpetualment per si els seus o si per aventura s'atorgara per Nos a algun privilegi militar, hauda encara rahon dels seus bens los quals se eximiran de talles o de col·lectes pagara per letra a rahon de tres solidos per libre.

Pero, con a alscuns homens qui en temps en lo qual guerra de grat havem son appellats per Nos a host o a cavalcada, gracia fer volrem que per aquella vegada no y vagen mes que per aço alcuna moneda paguen al tresorer nostre lavors per la letra d'aquí faedora paguen si ço del seu valra cinquanta libres o enjus deu solidos, e no pus si entro a cent libres donen vint solidos per la letra la qual hauran e axi de grau en grau si donada sera major suma.

Si, pero, sens paga de moneda aytal cosa sia remesa, lavors si ha en bens cent libres o enjus vint solidos pach per letra; si pero mes a avant ha en bens, lavors sia muntada la quantitat que de doscentes libres quaranta solidos sien pagats e axi de grau en grau si mes munten los bens d'aquell.

E si la dita gracia sera feta a alcuna universitat o universitats, axi matex sia hauda consideracio als bens de la dita universitat o universitats, e segons la valor dels bens sia exigit per la letra segons la dita ordinacio.

Encara mes de letres de gracia la qual alcunes vegades fem de trer alcunes coses vedades de les terres nostres, quals que coses sien feta extimacio de les coses les quals se deuran trer paguen per letra a raho de quatre diners per libre de la valor a la qual la cosa aquella sera estimada.

En apres con alscuns crearem notaris publichs specials empero a fer cartes en alcunes certes terres nostres, seran pagats per la letra sinquanta solidos d'aquella moneda, la qual correra en les terres aquelles nostres on hauran especialment les cartes a fer. Cor si eren creadors en Arago de jaqueses, e si en lo regne de Valencia o en Cathalunya reals o barcheloneses, e si en Cerdunya o en Corcega de moneda d'alfonsins o d'aquella moneda que lavors hi correra, e si en Mallorca de mallorquins seran los sinquanta solidos per aquella letra pagadors. Si, pero, son creats a totes les terres nostres notaris cent solidos d'aquella moneda que l'any correra en la terra on ell sera creat per la letra sien pagats.

Encara mes con a algun loch atorgarem que mercats o fires fer pusquen sia reebut per letra, hauda rahon del loch al qual s'atorgara a rahon de multitud de cases o de fochs que per cascun foch aquell al qual fires o mercat s'atorgara, dos solidos sien pagats per letra d'aquella moneda la qual corre en lo loch al qual la gracia sera atorgada.

En apres, si alongament que a cert temps no sia constret a sos creadors pagar atorgam si el deute es sinquanta llibres o enjus, lavors quintse solidos per cascun any de l'alongament seran pagats; e si lo deute es de cent llibres lavors trenta solidos per cascun any sien pagats; e axi d'aquí ensus de major quantitat segons la rahon demunt dita major quantitat per letra sera pagada.

Consegüentment encara si alcun nostre offici regidor atorgam o benefici ecclesiastich si aço per propri nostre moviment atorguem, per la letra res no pach; si pero a supplicacio sua o d'altre ho cometièm lavors rahon hauda d'aço que reeb per salari a un any a rahon de dotse diners per libre pach per la letra la primera vegada. Cor per les altres vegades res no volem que'n sia pagat si aquell meteix officia aquella metexa persona o encara altre offici cometam.

Mes encara si a universitat alcuna atorguem per alcuna causa per aventura per necessitat alcuna d'aquella a la qual aço atorgam e que pusca en aquell loch talla, o sisa, o qual que qual contribucio en les quals estranyes persones o privilegiades no contribuesguen a temps a certs homens imposat, lavors deu solidos tant solament com aço quaix justícia esgart per preu de la letra sien pagats.

Si, pero, estranyes persones o privilegiades segons les coses per nos atorgades haurien contribuir, lavors dotse diners per liura de la quantitat a la qual la dita exaccio muntar pora per les letres sien hauts, no volem empero que a mes ultra sinchcentas libras munt la summa. Pero on prelats, o barons, o altres quals que quals gracia de Nos obtenrien que dels homens aquells subsidi pusquen exegir, dotse diners per libra de aytal gracia per letra sien hauts.

En apres moltes vegades atorgam a alcunes persones religioses per aventura o universitats, privilegis per tots temps dona dors o encara a vegades los antichs privilegis confirmam o encara a certes persones faens alcun cors de les quals volem esser reebut, per la letra a arbitre rahonable del protonotari nostre hauda raho de la cosa o del privilegi lo qual se atorga e d'aquell a qui es atorgat cor en aytals coses no's pot degudament certa regla esser donada.

Part asso cor aquelles coses qui de major fermetat s'alegren mes se poden agreviar, volem que'ls privilegis los quals segons nostra ordonacio deuen esser segellats ab bulla daur ultra la quantitat la qual per rahon del privilegi sera vint libras a la almoyna sien applicadores; e si ab bulla de plom seran segellats setanta solidos sien exigits dels quals tres libras a l'algoyna sien donadores.

Volem encara e manam que'l nostre protonotari consider diligentment les condicions de les persones per tal que als pobres los preus de les letres rahonablement sien moderats; mas en tots s'esgart que'ls preus no pugen ans la hon just e rahonable ho veura, mes lo diminuesca que no'l puig. No volem, pero, que dels familiars nostres o de nostra companyona la reyna per letres de justícia o per altres de prechs alcuna els beneficis donadors.

[C] *Dels beneficis donadors*

Con segons la monicio e doctrina dels sants pares beneficis ecclesiastichs no degen esser donats sino a sufficients e bones persones e per los princeps qui per Deu en les terres son ordonats per tal que governen aytals coses se degen mes observar que violar, emperamor d'aço nos ab deliberat conseyl per gran securitat de nostra anima e a exoneracio de propria consciencia, ordonam que d'aquí avant quant de beneficis en los quals tan solament presentacio havem o d'aquells de les quals la col·lacio a nos se pertany, quant que quant volrem provenir de nostre propri movi-

ment o a prechs d'alcun o quant al sant pare de nostre propri moviment o instancia d'alcuno a qualque altre scriure volrem per alcun o per alguns per qualque benefici ecclesiastich, aquestes coses no sien fetes sino primerament examinacio feta de la vida e costumes d'aquells o d'altres coses segons que's pertany per quatre bons homens, a aço per nos cascunes vegades deputats, los dos dels quals almenys de ciencias de Theologia, dret canonich o de leys sien erudits.

Los quals quatre si covinentment no podien esser diputats lavors per tres e per dos la examinacio aquella se faça, dels quals almenys la un fos covinent en sacra Theologia e en dret canonich erudit, o que fos doctor en dret civil, sol pero que tengues estament clerical e en sacres ordens fos constituit e en altra manera no, la qual cosa encara en cas on fossen quatre aço volem esser obseryat. Si donchs un o mes d'aquells no eren en altra ciencia erudits, cor lavors encara si vida clerical no tenia o no era en sacres ordens constituit volem ell poder esse le gista.

E si aquell al qual volem esser provenit o per lo qual deara esser escrit sera absent, la examinacio d'aquell se faça per testimoni de vida de bones costumes, d'altres dels quals se pertany per los damunt dits quatre o per altres coses axi com damunt se diu qui sots sacrament relacion facen segons lur parer si ab bona e ab segura consciencia aquell se pot presentar o benefici esser donat a ell o esser escrit o pregat per aquel.

E si en altra manera sino axi com damunt es dit les coses damunt dites sien obtingudes casses e irrites esser volem e de neguna fermetat alegrar si donchs de certa ciencia e no en fet d'un mas de tots la ordonacio nostra present no cassavem.

[CI] *De la ordinacio de la cappella*

No haren vergonya los reys en los primers temps de les coses divinals si entrame tre officis e altres coses necessaries al cultivament divinal, ordonaren en tant que'l cappellan d'aquell per lo qual la dreta disposicio dels sacerdots e imperi se distribuexen, e per la gracia del qual los regnes nostres governam lo rey de Salem rebujar en les Sacres Scriptures no es atrobat.

Mas, pan e vin a aquell en lo qual nos sadollam e som pascuts offerir segons que cappella es guardans que aytant com pus habundantment lo donador dels dons envers alcun ses haut aytant mes aquell per natural raho es obligat no es cosa no coneguda majorment a tan gran dispensador de gracies per la sola permissio del qual aquelles coses les quals a Nos ha donades esser servades confessam.

Considerans Nos que de la ordinacio de la nostra cappella ordonem haver vegonya no cal mas que'l servey d'aquell, lo qual voluntariament a Nos estament de honor ha plagut donar honradament en nostra presencia per tal que no siam desco noxents de tan gran benefici sia fet obligats Nos regonegam car debades estaments en l'umanal linatge aquells qui carn humana prenen dels molts alts lochs als jusans davaylen agra posat, si donchs differentia los mayors dels menors en honran ells no fahien; a la qual cosa complidora per tal que ornaments axi de draps con d'or e d'argent bells e nobles segons qui a les coses desus dites a oblivio no liurades considerada la decencia de nostre estament no poch requer hajam no van mas vertaderament de necessitat esser nostra pia devocio es forçada estimar, e per tal que tanta e axi sufficient copia sia e de tantes varietats que segons la diversitat dels temps e de les festes axi con subtilment e rahonable per tal que no tant solament loch sia a auctoritat mas encara principalment a raho e a congruitat ordonam dejus no per negligencia totes coses nafrants e escureyts oblivio de tot foragitada la nostra dili-

gencia no lex cor tant honorable cosa mas molt devot jutgam cor quan los huyls diferencia e varietat guardaran per que's fa lo corage cogita e axi la devocio creix e l'anima a gracia se appareyla.

Les varietats, pero, dels draps en sinch colors estar convinentment reputam: en vermeyls los quals axi en les festes de Nostre Senyor en les quals propriament color vermeyla per les rahons e significacions degudes convenga e encara en les solemnitats dels sants qui han seguides les petjades d'aquell qui carrera si esser testifica per martiri la sanch escamparen demostren; e en blanchs per tal que la virginitat d'aquella qui apres lo part de la nostra redempco verge romas, e encara de les sanctes verges les quals l'anyel on que sia anat seguexen e en les sol·lennitats d'aquelles demostren, e en les altres dies honradors en los quals no per vana consideracio se pertanyen puguén esser tenguts; en verds encara axi en les festivitats de Nostre Senyor en les quals se pertanga e en los dias d'aquells con jaspi es de color vert jaspidents propugnades per lo triumphant son posats dels sants doctors, e de les altres confessors qui contra els adversaris per la deffensio de la Sancta Esgleya han preliat e los quals per eternalis desigs verdejants e qui per sequetat de mal temps no sequen sien tenguts; e en blaus los quals en dies de divenres e en los altres dies festinals axi de Nostre Senyor con dels sants; e encara en negres quant per defunts offici se fa, en los quals honestat e mortificacio no inconvenientment mostrar-se deu demostrar covinentment se poden.

E d'aquestes colors no tan solament de cascuna de una cappella siam contents, mes de diverses per tal que segons que'ls dies en los quals de una matexa color paraments per propia significacio deuen esser tenguts pus sol·lennes que'ls altres alguns ne seran trobats ab pus sol·lennes paraments jacsia d'aquella color matexa sien decorats haver desigam, ordonants que en la nostra cappella de draps de seda vermeyla ab istories de vellut vermeyls ab fres d'aur o de draps d'aur trahents a color vermeyla, o de draps vermeyls de seda ab obres semenades d'aur o de draps de seda vermeyla sens obres, e de draps blanchs de seda ab istories o de vellut blanch ab fres d'aur o de draps d'aur trahents a blancor, o de draps blanchs de seda ab obres semenades d'aur o de draps de seda blanchs sens obres e de draps de seda verds ab istories o de vellut vert ab fres d'aur o de draps d'aur trahents a color vert, o de draps verds de seda ab obres semenades d'aur o de draps de seda verds sens obres ab fres d'aur e de draps blaus e negres de seda sens obres d'aur semenades ab fres d'argent complides capelles d'aqui avant tengudes sien.

E es dita complida cappella pali, e realtar, e vestiments de prevere, de diache, e de sosdiache, e tres capes, e tovaylola de faristol, e de draps de seda vermeyls, blanchs, verds e blaus sens obres, e paradura pali, e reraltar, e vestiments de prevere, en lo qual fres d'aur tan solament haver volem e d'argent en los blaus e de draps de seda a color groga trahents sens obres aço mateix en nostra cappella esser manam.

Encara tovayloles e coxins e frontals e altres coses de les quals en l'esgleya se usa copiosament esser haudes de nostra entencio es. E per tal con d'aquell del qual ferma fe nostra creu totes coses ordenadament proceexen en la obra del santuari lo qual a cultivament divinal en lo Veyl Testament fo constituit vexella e encara d'altres coses d'aur e d'argent a honor del sanctuari esser ordenades recordants axi com devem tota oblivio, axi com se pertany de la nostra reyal magestat de tot foragitada en nostra cappella, axi vexella con altres ornaments a divinal servey, e honor d'aquell qui tant nos en terres honrar li ha plagut que per nom del rey esser appellats merescam d'aur e d'argent, e encara ab pedres precioses per tal que mils a obra del sanctuari sia semblant cobeegem esser.

Manans donchs, que sien primerament dos bells reretaules d'argent ab imagens e un reraltar e un pali de drap d'or istoriat, los quals la sol·lennitat la qual no sens raho en los dies dedicats a la divinal et alta magestat e a honor de la sua mare e fill ha ordonats sien celebrats als esguar dans ignorat no permes.

E encara necessari extimam que a la sol·lennitat monstradora als cupes coses sien demostrades per tal que aquells qui per sciencia de letres saber no ho poden, per esguardament duyts aytals coses vegem la qual a ells soplesca e esmen ço que freturen per ciencia de letres cor pintures e aytals coses letres de pageses esser manifest es.

E per tal en les esgleyes a informacio e doctrina d'aquells qui no saben letres les coses demunt dites no sens raho son posades comunament axi d'aur e d'argent com de cristal tres creus ab pedres precioses e altres obres per tal que axi con la creu demostra salut per tan preciosa e no corruptible margarita del fill d'aquell qui al propri fill no perdona, fo onrada axi aquestes les quals a representacio d'aquella fetes sien ab corruptibles pedres margarites ornades manam esser.

E per tal con moltes ne ordonam segons que appar esser haudes aço havem fet per tal que segons los dies a totes o alcunes una tan solament segons que covinent en nostra ordinacio dejus seguidora a Nos sera vist esser sien tengudes. En tal manera empero se pertany esser ordenat de les creus e de les altres coses que diferencies axi con havem dit rahonablement puguen esser fetes.

A les reliquies axi de Nostre Senyor con dels sants tenedores sis encastaments esser ordonam, co es una forma de custodia en la qual lo Cors de Nostre Senyor Jesu Christ en als cuns lochs es portat ço es de cristal, d'argent daurat guarnit ab obres covinents e altre guarniment de cristall a forma de canons, en los quals l'espines que mils per tal puguen esser vistes sian portades.

Los quals garniments sien fets d'aur a manera de peu de copa e un altra garniment d'or fet a manera de peu de copa en lo qual sia encastat un cano ampla de cristall fet a manera de capsa en lo qual estiguia la Camisa de Jesu Christ e tres de cristall en forma de capsa per tal que pus copiosament en aquelles les reliquies puguen esser tengudes e vistes declaram; e altre rerataula d'argent daurat ab la image de la incorrupte Verge Maria en lo mig loch d'aquel posada mostrant-se dins tabernacle per tal que en les festes e en les altres covinents dies memoria d'ella no sia relaxada e quatre tests e dos bacins d'argent ab ymages de Nostre Senyor e dels sants daurats ab bellesa e ornament de nostre altar de nostra cappella.

Ultra aquelles coses que dites havem necessari en alcuna manera estimam tres calzes ab lurs canadelles, dels quals los dos sien d'aur e la un sia pus precios que l'altre, lo qual en les grans festes servesca. Cor cosa covinent a Nos sembla que pus que'ls princeps terrenals a usar en taula de copes d'aur dignes si mateix estimen que a la Sanch de Nostre Senyor Jesu Christ consegradora en la taula de l'altar en la qual no de pan corruptible mas de vida usam calze d'aur sie deputat. L'altre pero d'argent daurat esser pot.

Pero per tal que serves que si necessitat s'esdevenia sis canalobres d'argent qui sobre l'altar seran e sis bordons d'argent, los quals per aquells qui de capes seran als divinals officis revestits seran tenguts e dos encens encensers ab ses naus a tenir l'encens diputades la un dels quals sia daurat e pus noble que l'altre, e dos bacins d'argent blanch ab esmalts e tres tests obrats de musica ab orles d'argent e esmaltades e un vaxell d'argent a l'aygua per tal que la de la benediccio ab son ysop a servey de nostra cappella esser covinent e mitra croca, anell, micanes, cendalies et tot compliment d'un bisbe per celebrar missa manam.

Sobreffluitat jutgans alguna cosa comprendre e fer si doncs per distincions e ordinacions no sien divisides cosa confusa e inutil axi util e bona sia feta, cor no es incerta cosa que poch los elements hagen profitar si el sobran faedor per diverses varietats saviament no'ls hagues distincchs.

Com donches en les damunt dites coses paraments de draps e ornaments d'aur e d'argent quants e quins sien havem declarat, van pero estimariem si donchs en quina manera los deu hom usar clarament no jutgavem e debades les coses damunt dites hauriem si donchs d'elles coniventment no usavem, cor thesaur amagat a algun no profita, perque con aquell qui la ordinacio del tabernacle de la federacio a Moyses declara en lo pug a nos aministrara de les festes e dels altres dies sots regles per tal que massa a especials coses no devallem provehirem.

Cor alcunes vegades s'esdeven que encara els savis redarguir de dissensio coses massa especials o de peccat no fretura qui en aytals coses de moltes paraules usa.

Pero cor alcunes coses son les quals sots generalitats e regles contener no's poden dels dies festinals de Nostre Senyor e dels sants, los quals si donchs singularment no dehiem dubitacio no pocha e per conseguent defalliment no poch importarien. Emperamor d'aço alcunes coses particularment e especialment havem posades.

[CII] *De la vigilia e de la Nativitat de Nostre Senyor*

La vigilia de la Natividad d'aquell qui per Nos reemedors no avorri en lo ventre de la Verge venir e vinent la memoria d'aquell dia es faedora, don per tal que'l part de la Verge lo qual ab sobirana paritat procehi a l'esguardament nostre e d'aqui mateix al cor devotament distilla, sia presentat axi en aparellament d'altar con en vestiments blancs esser volem, volents los mijancets pero e quatre capes esser tengudes.

E a mayor memoria de la dita Verge qui tan salutari fruyt l'endema seguent aquell dia a Nos mostra per tal que en ell viscam e siam e d'ell usem, ordenam que'l reraltar istoriat en lo qual la ymage en lo mig loch d'aquell es figurada en lo pus alt loch de l'altar e quatre tests los pus bells, dos del mig junts e los dos als costats separats e entre aquells los bacins daurats en l'altar sien allogats.

Lo dia empero de Nadal de Nostre Senyor a la damunt dita puritat del part demostradora e encara la virginitat de la Mare, la qual e abans e apres lo part verge romas consideradora, sermo aquest dia sia fet e apres aquell la Camisa de Nostre Senyor descuberta sia mostrada.

E los aparellaments blancs axi mateix volem que sien tenguts, mas per tal con lo dia aço requer los pus excelents, esser manam declarants que'ls aparellaments blancs pus nobles ab sis capes sien tenguts e els vestiments en les vespres de la vigilia e del dia e en la primera missa e en la mayor.

En la segona pero, missa per tal con no es de tan gran sol·lennitat aquells vestiments blancs que en la vigilia hauran servit e quatre capes tan solament sien hauts.

E per tal que tan gran dia segons que's pertany no tan solament de significacio de paraments, sia honrat mas de copiositat de reliquies e de joyes d'aur e d'argent sia ennobleida.

Volem que en lo pus alt grau del reraltar lo tabernacle ab la ymage de Nostra Dona d'argent e a cascuna part d'aça, e d'ella dos tests junts e en lo segon grau lo rerataula d'argent en lo terç o jussa grau tots los bacins e altres tests e creus que en la nostra capella seran volem que sien posats.

E apres les spines e la Camisa de Nostre Senyor que sia en lo mig loch les veres creus nostras que sian la una a la part dreita e l'altra a la part squerra, e les spines apres cascuna veracreu e les altres pus honrades reliquies sien posades on pus prop costa les sinch reliquies damunt dites.

E les altres creus, bacins e tests, e les altres reliquies les quals no poran caber en lo realtar sien posades en loch sobre l'altar on pus covinentment lo y poran esser allogades.

[CIII] *De la festa de sent Johan Evangelista*

Jatsia que sent Johan Evangeliste, confessor de la Fe catholica sia trobat, pero cor verge es axi elegit e la Verge Maria a ell fo comanada, no sens raho axi con de vergens no martirs volem sia usat. E per ço dels mijancers blanchs vestiments usar volem, e lo reraltar menor d'argent e lo istoriat estes en aquest dia sia posat e quatre capes sien tengudes.

Pero, cor la cappella del nostre real de Valencia a invocacio d'aquest benauyrat sant es edificada, si en aquesta festa aqui presents serem, volem sermo e processio esser fets; e que'ls pus nobles vestiments blanchs e paraments ab sis capes sien tenguts e lo reretaule d'argent major sobre l'altar sia posat, e lo tabernacle de Nostra Dona. E en totes les altres coses sia fet axi con en lo dia de Nadal.

[CIV] *De la festa de la Circuncisio de nostre Senyor*

Jatsia que aquesta festa huytava de Nadal de Nostre Senyor sia perque seria usador de paraments blanchs, considerat que'l Salvador nostre qui nat era sots ley la ley complen la propria sanc, en aytal dia per circuncisio escampar li plach.

Justament ordonam que sermo aquest dia sia fet e lo reretaule d'argent major hi sia posat e que'ls paraments e vestiments vermeys meylors sien tenguts e quatre capes sien haudes; a la qual encara significacio una creu en lo mig loch del realtar sia posada e altres dos creus entre'ls tests separats dels quals dejus, se dira e lo reraltar istoriat en lo qual es la ymage de la Verge estes hi sia posat per tal que memoria de la Nativitat sia hauda, e a cascu cap de l'altar per gracia d'ornament dos tests separats dels mellors en lo reraltar divisidament, e oltra los dits tests en l'altar los dos bacins daurats hi sien posats.

[CV] *De la festa de la Epiphania*

Per tal con per l'estela adorar lo Fill de Deu los reys d'Orient son menats, la qual estel·la segons que havem l'est per inestimable claretat e resplandor resplandia, e per tal encara cor en aytal dia aquell qui no ho freturava en lo riu Jorda per aygua de bapisme, fo lavat perque lo coratge nostre es amonestat a ordonar que a la claretat de la damunt dita estela e a mundicia del bapisme no obscureyda ab paraments e ab vestiments blanchs aquest dia en nostra cappella sien tenguts devotament. Manants que en totes coses axi con en la festa de la Nativitat de Nostre Senyor sia observat, exceptat que'l reataula menor no y sia posat.

[CVI] *De la conversio de sent Paul*

En la conversio de sent Paul cor aytal dia divinalment la gracia merexe reebre per la qual a conexença vench de la Fe cristiana, e feelment aquella Fe axi per obres con per preicacio, de la qual cosa molts no poch se maraveylen es confessat. Lo re-

raltar istoriat sia posat e dels paraments e vestiments verts mijancers ab dos capes aquest dia manam esser usat. E en lo mig del rerealtar sien posats tests juncts mellors, e en cascun cap de rerealtar altres tests separats los mellors e en lo mig dels tests los bacins blanchs deça e d'ella sien posats.

[CVII] *De la Cadira de sent Pere*

E per aquesta matexa rahan moguts cor aytal dia con es la Cadira de sant Pere fo nostra Fe ampliada, e axi la confessio d'eyl mes formada e per aquella matexa manera con en la conversio de sant Paul manam esser fet en totes coses.

[CVIII] *De la festa de Ram e Palma*

A nengun dubte no es considerat lo nom d'aquesta festivitad e la cosa, ço es asaber que'ls rams fossen taylats dels arbres mentre que aquell qui en l'arbre de la Creu nos feu sauls en la ciutat de Jerusalem, sobre la somera homilment entra de paraments e de vestiments verts volem sia usat. E que aquell dia sermo e processio volem esser fets, e que'l rerealtar istoriat hi sia posat e los pus nobles vestiments e paraments verts ab quatre capes sien tenguts.

E per tal con aquell dia la passio se lig e a reebre el calze de la passio Jesuchrist aytal dia en Jerusalem axi con es dit entra tres creus la Veracreu en lo mig e les altres en les estremes parts del rerealtar esser, manam e encara per gracia de la sol·lenitat dos tests juncts dels mellors, un de la una part e altre del altre entre les creus en lo dit rerealtar sien posats.

[CIX] *Del dijous de la Cena*

Considerants que aytal dia aquell Redemptor nostre Jesuchrist lo Cors seu als apostols reebedor liura e la Sanch sua sacrifica e aquella a beure sols specie de vi liura, e encara considerants que aquella nit fo trahit e ell mateix per un dels seus ho testifica si esser liurador, de la qual cosa no poca contristacio entre ells fo nada lavors esser, havem lest perque no sens raho ja la passio aquest dia representar devem, perque ordenam que lo rerealtar istoriat hi sia posat els paraments e vestiments vermeyls mellors, ab quatre capes sien tenguts per la qual cosa encara una creu en lo mig sia posada del rerealtar e los bacins daurats en los estremes del rerealtar, ab los tests juncts mellors de cascuna part entrels bacins e la creu sien posats en lo rerealtar demunt dit.

[CX] *Imparaceve de nostre Senyor*

Jacsia que aquest dia de mort infernal per la mort d'aquell al qual no perdona lo patibol deliurats siam e a vida appellats; empero neguna sol·lennitat no es faedora aquell dia, mas mes per coses havents rahan de dolor e de tristicia son demostradores cor aytal dia les coses no havents rahan contristacion mostraren cor lo sol e la luna obscurats, e pedres trencades e terra tremol esser estats havem lest.

Perque sermo aquest dia en la nostra capella sia fet e l'Espina de Nostre Senyor sia ab la Veracreu mostrada, e que en l'altar paraments e ornaments no sien posats sino la Veracreu, la qual deu esser aorada.

Los vestiments pero a la damunt dita tristicia mostradora blaus, ço es los meyllors sien tenguts, mas lo diache e sotsdiache no sien vestits de dalmatiques e sola una capa sie tenguda ço es per lo prevere.

[CXI] *De la vigilia e del dia de la Resurreccio de Nostre Senyor*

Que en la resurreccio de Nostre Senyor de vestiments e paraments blanchs se deja usar a glorificacio del Cors, lo qual en la Resurreccio han els angells qui en blanchs vestiments a les fembres en lo sepulcre aparegren a la nostra real devocio molt manifestament e evident demostren.

Perque axi duem a ordonador que en la vigilia sien tenguts los vestiments blanchs mijancers; e per tal que la memoria de la passio encara de tot no sia lexada los paraments vermeyls mijancers sien hauts, e quatre capes sien tengudes de les quals les dues sien dels vestiments e les altres dues dels paraments.

E per tal que aço mils en lo cors dels esguardants empremedor una creu en lo mig del reraltar sia posada e lo reraltar istoriat en lo qual la ymage de la beneuyrada Verge es figurada, a la qual cert es tota la Fe solament esser romasa hi sia posat.

En apres los tests juncts mellors en cascun cap del reraltar, e entre aquells e la creu en lo dit reraltar los bacins daurats sien allogats.

El dia, pero, de la Resurreccio de Nostre Senyor de pus dignes es usador, perque axi paraments con vestiments blanchs los pus nobles ab sis capes aquest dia sien tenguts, e los rerataules d'argent el tabernacle d'argent de Nostra Dona hi sien posats et de reliquies et d'argent et d'aur axi con en la festa de Nadal de Nostre Senyor l'altar sie ennobleit. E no res menys sermo en la nostra cappella aquest dia sia fet.

[CXII] *Del dilluns e del dimars següents*

Lo diluns, pero, e lo dimarts següents los paraments e vestiments blanchs mijancers ab quatre capes sien tenguts, e una creu hi sia posada, e lo reraltar on la ymage de la Verge Maria es figurada, la qual lo gog que hac de la Resurreccio del seu Fill a espremir-nos dignes no estimam estes hi sia parat, e en les extremitats de l'altar los tests junts mellors e los bacins hi sien posats daurats pero.

[CXIII] *De la festa de la Invencio de Sancta Creu*

Cosa dubtosa no es que con la festa de Sancta Creu se celebra memoria de la passio, esser hi deja mayorment cor la festa de la Creu no celebrariem sino per tal con en ella fo nostra redempcio, et aço per mort d'Aquell qui en aquella per molt gran caritat nos amants vole esser crucificat. Perque aquest dia sermo et processio en la nostra capella sien fets, et la Veracreu sia mostrada, per ço cor en aquell dia fo trobada et aquell dia se'n fa representacio en la Sancta Esgleya.

E a presentacio de Sanc, la qual en la Creu lo dit Redemptor nostre escampar li plach et per reverencia de la Veracreu, la qual en la nostra capella portam de paraments et de vestiments vermeyls dels pus nobles ab sis capes volem esser usat, e los rerataules hi sien posats e en les altres coses axi con en lo dia de Nadal. Axi empero, que las Veracreus sian posades en lo mig loch de l'altar et la Camisa de Nostre Senyor a la part dreta, et l'Espina a la part esquerra d'aquella.

[CXIV] *De la festa de la Ascensio de Nostre Senyor*

Si loch de auctoritat es atrobat en aquestes coses les quals per princeps terrenals se fan molt mes en aquelles, les quals per lo rey celestial se fan auctoritat donan, axi mateix ha loch cor jatsia que totes coses puga pero res sino rahonable no pot voler

con sia sobiran be no creat. Perque en la nostra cappella sermo e processio sien fets, e un dels reataules e tabernacles d'argent hi sien posats.

E que vestiments blancs e aparellaments en aquest dia se deja usar posar raho es verament cosa superflua, cor basta per raho ço que per la disposicio divinal en la Ascensio fo monstat d'aquells barons qui en vestadures blanques aparegren. Per ço volem que'ls vestiments e paraments blancs mellors ab sis capes sien tenguts e en les altres coses sia fet axi con en lo dia de Nadal.

[CXV] *De la vigilia de Pentacosta, e del dia e del diluns e del dimarts següents*

Per tal cor vinent l'Esperit Sant sobre'ls apostols aparegren a ells lengues de foch, de partides certes a nos es mostrat que a les damunt dites lengues de foch significadores de paraments e vestiments vermeyls aquest dia es usador.

Pero entre aquests dies diferencia axi volem esser ordonants que en la vigilia, e dos dies apres la festa vinents los paraments e vestiments vermeyls mijancers ab quatre capes sien tenguts e lo reraltar istoriat en lo qual es figurada la ymage de Nostra Dona sancta Maria, la qual l'Esperit Sant ab los apostols reebe hi sia posat, e una de les creus en lo mig loch del reraltar hi sia hauda e en les extremitats del reraltar los tests junts mellors e entre la creu los tests els bacins daurats en lo reraltar sien hauts.

En lo día, pero, de Pentacosta sermo en la nostra cappella sera fet, e los reretaules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats, e aquells vestits e apparallaments vermells pus nobles ab sis capes esser tenguts, manam e axi com en lo dia de Nadal de Nostre Senyor lo qual Deus lo Fill seu trames en terra aquest día, en lo qual li plach l'Esperit Sant sobre'ls apostols escampar quant a les reliquies e ornaments axi d'aur con d'argent, e altres volem esser servat.

[CXVI] *Del dicmenge de Trinitat*

Molt es temedor con de la Trinitat se tracta cor en res pus perillos en negun loch no's pot errar, e ab major trebayl res no es encercat ne tant fructuos atrobat. Pero con en Trinitat no creada en la qual tota egualdat regna interna caritat, esser fermament creem e simplement confessam a la damunt dita ardor de caritat demonstradora, per ço dels vestiments e paraments vermeyls mijancers ab quatre capes es usador, e sermo aquest dia en la nostra cappella esser fet declaram e lo reraltar istoriat sera posat. Volents que de reliquies e altres ornaments exceptats, los reretaules d'argent axi con en lo dia de la Invencio de la Creu en aquest dia sie usat.

[CXVII] *De la festa del Cors de Nostre Senyor*

Jatsia que d'aquesta festa ja dessus en la Cena de Nostre Senyor hajam ordonat, pero cor rahanablement per l'Esgleya es ordonat que aquest dia se faça comemoracio d'aquesta festa mateixa, per tal que sol·lennitat la qual lo temps de la passio lavors embarga no sia lexada mas que ab major alegria ara sia celebrada, no en la color alcuna cosa mudar cor molt color vermeyla covinent esser reputem per la confeccio del Cors e de la Sanch de Nostre Senyor.

Mas en la sol·lennitat ajustan, ordonam que paraments e vestiments vermeyls los pus nobles ab sis capes sien tenguts aquest dia, e sermo e processio sien fets, e un dels reataules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats, e de ornaments axi d'aur con d'argent e d'altres coses axi con en la festa de la Invencio de la Creu l'altar sia decorat.

[CXVIII] *De la festa de la Nativitat de sent Johan Babtista*

Aquells los quals apres la mort de nostre Redemplor en la Fe catholica perseverants e en confessio d'aquella muyrents, havem trobat confessors con per la Esgleya son canonizats, appellanm donchs quant mes aquest qui Christ confessa e no'l nega, e les vies d'ell prepara confessor con per la paraula del Salvador sia canonizat, testifican a ell entre los nats de fembres mayor no esser levat verament pot esser dit.

Donchs havem provehit en axi que en aquesta festa de la Nativitat sua sermo sia fet e lo reraltar istoriat on la ymage de Nostra Dona sancta Maria es figurada a la salutacio de la qual ell, en lo ventre encara estant se alegra hi sia posat e los vestiments verts mellors ab quatre capes hi sien tenguts e un dels rerataules d'argent hi sia posat. E en lo mig del reraltar tests junts mellors hi sien posats, e d'eça e d'ella sengles creus per la penitencia, la qual ell preycia demostradora, e en cascun cap del reraltar altres tests mellors separats e en mig dels tests los bacins daurats deça e della hi sien col·locats.

E encara con lo dia de la sua decol·lacio en paraments e altres ornamentals d'altar lo seu martiri a memoria nostra e de les gens pusca esser demonstrat, volem que de vestiments e paraments vermells e ab tantes capes e creus e argent l'altar aquell dia sia ornat, axi con nos havem ordenat esser faedor en les festes dels martirs dels quals l'Orde de Cistell fa dos misses en covent.

[CXIX] *De la festa de sent Pere*

Certa cosa es que Nostre Senyor Jesu Christ a sent Pere principal apostolical comana, pero no'l volch escusar de martiri ans als altres apostols e martirs quant en lo martiri companyo lo feu, perque esta en raho que de vestiments e paraments vermells lo dia del seu martiri sia usat axi con dels altres apostols martirs a avant havem ordenat.

Mas per tal con Nostre Senyor ell tot sol entr'els altres apostols senyala e honra, digna cosa es que aquell dia nos eyl honrem e senyalem entr'els altres apostols en la nostra capella. Donchs ordonam que'ls vestiments e paraments vermells mijancers ab quatre capes sien tenguts, e en mig del rerealtar una creu e envers les extremitats sengles.

E per tal que per la Creu d'aquell lo qual el ha seguit lo martiri d'ell sia representat entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests junts mellors, e en cascun cap de rerealtar sia posat un dels bacins daurats apres les dites creus segons que aço en lo capitol dels martirs pus largament havem ordenat, ajustants, pero, a aço, que en aquest dia lo raraltar istoriat hi sia posat.

Pero per que la nostra cappella del castell nostre de Leyda a invocacio d'aquest sant es nomenada, volem e ordonam que si aquest dia en la dita ciutat de Leyda serem presents que en la nostra cappella sermo e processio sien fets els vestiments e paraments vermeyls meylors, ab sis copes sien tenguts e no resmenys un dels rerataules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats, e en reliquies e en argent l'altar sia ornat, axi con en la festa de la Invencio de la Creu havem ordenat.

[CXX] *De la festa de sancta Anna*

Jatsia que d'aquesta festa en lo capitol de les quatre tempores de l'any ensemps ab altres festes de part dejus hajam ordenat, perque'n aytal dia de paraments e vestiments blanchs mijancers ab dos capes es usador. Mas cor la cappella del nostre

castell de la ciutat de Mallorca a honor d'aquesta sancta preciosa es invocada, declaram que si aquest dia en la dita ciutat presents serem en la nostra cappella, sermo e processio sien fets els vestiments e paraments blanchs pus nobles ab sis capes sien tenguts, e un dels reataules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats, e l'altar sia appareylat axi con en la festa de Nadal.

[CXXI] *De la Transfiguracio de Nostre Senyor*

En aquesta festa en la qual los vestiments del Redemptor quan davant als uns dels apostols se transfigura blanchs axi con a neu esser fets, se testifiquen rahonablement axi vestiments con paraments blanchs los mijancers ab quatre capes volem esser tenguts. En apres de tres creus en lo mig loch del rerealtar e les altres apres los tests juncts mellors, los quals de cascun costat de la creu mijana esser ordonam, e dels bacins blanchs qui apres les creus en lo dit rerealtar sien posats, e del reraltar istoriat en lo qual es figurada la ymage de la Verge aquest dia l'altar volem esser ornat.

[CXXII] *De la festa de sent Lorenç*

Que sent Lorenç entre'ls altres martirs de Jesu Christ no sia digne esser honorador pus que'ls altres martirs qui per Jesu Christ la sua sanch escamparen no seria cosa deguda, cor la Sancta Esgleya remembrant lo cruel e incomparable martiri per ell suferit per la Fe católica, mantenir egual d'apostol en la vigilia sua dajuni esser fet aordona.

Perque en la sol·lennitat d'aquest dia alcuna prerrogativa mes que als altres martirs es faedora, per tal duem proveydor que aquest dia dels vestiments e paraments vermeyls mijancers ab quatre capes sia usat e en mig del rerealtar una creu sia posada, e dos altres creus en les estremes parts del rerealtar, e entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests conjuncts los mellors. E en cascun cap de rerealtar sia un dels bacins daurats segons que aquestes coses en los altres martirs colents de part dejes havem ordonat. Pero per especial prerrogativa aquest dia lo reraltar istoriat hi sia posat.

[CXXIII] *De la Corona de Jesu Christ*

Ab pia devocio en la nostra pensa remembrants con al beneyt Cap del Salvador nostre Jesu Christ segons fermament nostra creença te en lo dia de la sua sancta passio per los malvats juheus Corona d'espines fo posada; e a commemoracio d'aquesta Corona en los monastirs de l'Orde de Cistell festa celebrar es costumad. Per tal a representacio de la Sanch la qual per impressio d'aquesta Corona del seu Cap beneyt isque de paraments e vestiments vermeyls en aquesta festa, ab quatre capes volem esser usat; pero dels mijancers e dels altres ornaments e argent sia fet, con si ere festa de martir colent. Ajustants a aço que'l reraltar istoriat aquest dia sia tengut, e en lo mig d'aquell les spines de la Corona de nostre Senyor hi sien posades.

[CXXIV] *De la festa de la Exaltacio de Santa Creu*

Per aquesta matexa consideracio axi con en la Invencio, moguts axi con d'aquesta festa ordenam volem esser servat e que'l rerataule d'argent e lo tabernacle d'argent ne sien detrels, e en loch d'aquells lo reraltar istoriat hi sia posat e que aquest dia processio sia feta. Mas sermo no sia fet si donchs aquest die a Perpenya

no erem, con aquest dia si aqui serem a honor de la nostra cappella, la qual es aqui en lo nostre castell a la sua invocacio intitulado, en totes coses axi con en la Invençio, manam e volem esser servat.

[CXXV] *De la Dedicacio de sent Michel*

La festivitât dels angels ab gran exaltacio es celebradora, cor ells dels ligams del diable nos guarden e'ns defenen, e jatsia que la semblança de la sustancia dels angels sol aquell qui es Creador haja coneguda. Empero la natura dels angels molt pura esser creen, perque a la damunt dita puritat angelical demostradora de vestiments e de paraments blanchs dels mijancers en quatre capes es usador.

E per tal con aministrans los angels, los sants patriarches e profetes conexença del Salvador, e apres de la passio hagneren tres creus, volem aqui esser una, ço es en lo mig e altres en les extremitats del rerealtar; et encara rahonablement lo reraltar istoriat on la ymage d'aquella que per l'angel fo saludada es figurada hi sia posat. Entre les creus, pero, de cascuna part en lo reraltar lests junctos los mellors sien posats, e en les extremitats los bacins daurats sien col·locats.

[CXXVI] *De la festa de sent Luch Evangelista*

Cor sent Luch Evangelista verge es atrobat, volem que en la sua festa paraments e vestiments blanchs los mijancers ab quatre capes sien tenguts; e l'altar axi sia en totes coses ornat com es ordenat de les vergens no martirs qui han festa colent.

[CXXVII] *Del dia de Tots Sants*

A demostrar aquella caritat e ardor d'amor per los quals los sants e en la patria ab Nostre Senyor se conjungeren sermo aquest dia en la nostra cappella sia fet, e dels paraments vermeyls mellors ab sis capes volem esser usat e en reliquies, e en argent, e en aur, e en altres ornaments. E en aquest sol·lempne dia en lo qual de la Verge e dels angels, e dels profetes, e dels apostols, e de tots los altres sants festivitât se celebra; volem axi con en la Nativitat de Nostre Senyor l'altar esser magnificat.

[CXXVIII] *De la Comemoracio dels Defunts e tota hora que per defunts se faça*

Tota hora que per deffunts offici se fa mortificacio e honestat son mostradores, cor si ben la mort qui no's pot esquivar consideravem en plor viuriem, perque duem proveydor que aquest dia e encara con s'esdevendra per defunts offici celebrar paraments e vestiments los negres, e dues capes sien tenguts e una creu en lo mig del reraltar e dos tests disjuncts sotils de cascuna part, e los bacins blanchs entre'ls tests disjuncts dejus en l'altar sien posats.

[CXXIX] *De la festa de la passio de la ymage de Jesu Christ*

Per rahon en aquest die en lo qual qui de diverses miracles lo poble seu de Jerusalem instruix çentras li plach en los derrerans temps lo poble judaych per tan gran miracle que de la ymage del Crucifix Sanch exis, volch redarguir, lo reraltar istoriat hi sia posat e de vestiments e de paraments vermeyls dels mijancers a la damunt dita festa demostradora, ab quatre capes volem esser usat.

En apres tres creus en lo reraltar manam esser posades, de les quals la Veracreu nostra sera la una; e aquesta volem esser posada en lo mig loch e les altres en les extremitats del reraltar sien allogades. E entre les dites creus tests junts mellors de cascuna part sien posats bacins daurats encara en los peus de les creus en les extremitats posades sien allogats. Per rahon encara aquest dia de moltes creus l'altar deu esser ornat si affectuosament la qualitat del miracle es considerada.

[CXXX] *De la festa de sent Marti*

Sent Marti jatsia que confessor sia atrobat, pero sent Ambrosi en aquel ympne par als apostols l'a decantat; per tal rahonable cosa es que en lo dia d'aquest en la nostra cappella alcuna prerogativa mes que en los dies dels altres confessors sia demostrada. Perque duem preveydor que en aquesta festa dels paraments e vestiments verts mellors ab quatre capes, sia usat e lo reraltar istoriat hi sia tengut e en reliquies e argent, e les altres coses manam axi esser fet com en los dies dels altres confessors colents es ordonat.

Mas si, per aventura en aquesta festa en la ciutat de Çaragoça serem con la cappella de la Aljaffaria nostra de la dita ciutat a honor d'aquest precios sant confessor cavaller de Nostre Senyor sia hedificada, volem e manam que sermo e processio en la nostra cappella sien fets, e un dels reataules d'argent e lo tabernacle d'argent hi sien posats, e dels paraments e vestiments verts pas nobles ab sis capes sia usat; e l'altar en reliquies e argent sia clarificat axi con en lo dia de Nadal.

[CXXXI] *De la festa de sancta Katarina*

E si aquesta benauyrada verge de linatge real avallant ab dret, cor e ferma volentat officis homenils assumen tres corones o aureoles als sants de Deu repromeses ha guanyades, ço es de virginitat, de martiri escampant la sua sanch e de sants doctors per la Fe cristiana als enfeels preicant; donchs rahonablement som moguts que d'aquesta festa jassia que de totes les verges e martirs en general de part dejus hajam longament ordonat en especial ab alcuna prerogativa en la sua sol·lennitat faedora mencio en la present nostra ordinacio sia feta.

Perque en aquest dia per propia significacio de la sua virginitat e martiri de paraments d'altar blanchs e de vestiments vermells los mijancers, ab quatre capes d'amdues aquestes colors e de totes les altres coses segons en les verges martirs havem dejus ordonat es usador. Ajustans a aço per la dita prerogativa demostradora que lo reraltar istoriat aquest die hi sia posat.

[CXXXII] *De la festa de sent Nicolau*

Per semblant manera que de la festa de sent Marti havem ordonat d'aquesta festa de sent Nicholau con sia axi mateix confessor en la Esgleya, nomenat esser fet declaram, exceptat que lo reraltar istoriat ne sia detret. Mas, pero, con la cappella del palau nostre de la ciutat d'Oscas a honor d'aquest sant sia intitulada, volem e manam que si aquest dia en la dita ciutat presents serem que del rerataule d'argent e del tabernacle d'argent e de les altres coses sia fet axi con en lo dia de sent Marti, manam esser fet si en la cappella nostra de Saragoça aquel dia fossem presents.

[CXXXIII] *De les quatre festivitats de la Mare de Deu*

En les festivitats de sancta Maria en la qual axi con en lo mirayl virginitat e especia de castetat resplandeix, e la qual verge enfanta e verge apres lo part romas, per tal encara con de honor de tan gran dignitat fo exalçada que Mare de Deu esser feta meresques, en paraments e vestiments e argent e en reliquies e altres ornaments axi con en la Nativitat de Nostre Senyor volem esser observat, ço es en la festa d'agost e en les altres tres festes un dels reataules ne sia detret. E en cascuna d'aquestes festes sermo en la nostra cappella manam esser fet, ajustans que en la Purificacio e en la Assumpcio processio sia feta.

[CXXXIV] *Dels martirs*

En les festes d'aquells qui per Jesu Christ lur sanch escamparen, per tal que memoria del martiri sia hauda, vestiments e paraments vermeyls axi con ja desus havem insinuat esser tenguts, declara aquesta manera ço es observada que en totes les festes dels apostols, dels evangelistes qui martirs foren paraments de altar e vestiments los vermeyls mijancers ab quatre capes sien tenguts; e en lo mig del reraltar una creu e envers les fins altres per tal que per la creu d'aquell, lo qual ells han seguit lo martiri dels sia representat. E entre la dita creu mijana e les altres creus sien posats de cascuna part tests junts mellors, e en cascun cap del rerealtar sia posat un dels bacins daurats apres les dites creus.

Pero, per tal cor los apostols els Evangelistes mes que'ls altres martirs alcuna prerogativa merexen, volem que en los dies d'aquests lo reraltar istoriat hi sia posat e si es festa colent de martir sia axi fet con es ordonat damunt dels apostols e evangelistes, salvant que'l reraltar istoriat ne sia levat. Et si es festa de dos misses en convent celebradores segons l'Orde de Cistell, los paraments e vestiments vermells mijancers ab dos capes sien tenguts.

E una creu enmig de reraltar sia posada et d'essa et d'ella entre la forana part del dit reraltar et de la creu, la qual enmig sien posats tests junts mellors. E si sera festa de una missa lavors los vestiments et paraments vermeyls pus sotils sien tenguts, e en lo mig del reraltar sia posada una creu e en cascun cap un dels bacins blanchs sia posat; e en lo mig dels bacins e de la dita creu sien posats dos tests sotils, separats de cascuna part, ço es que la meytat del test sia de una e l'altra meytat de l'altre.

[CXXXV] *Dels confessors*

Per tal aquells confessors per la Esgleya son nomenats qui de desig eternal verdejants per neguna crueltat de temps malvats no son trobats, axi con dessus en lo començament de la present constitucio havem tocat, de vestiments e paraments vorts volem esser usat per aquesta manera.

Ço es que en les festes dels confessors colents o doctors paraments d'altar e vestiments vorts los pus nobles, ab quatre capes sien hauts, e en lo mig del reraltar sien posats tests junts mellors e en cascun cap del reraltar ultres tests separats mellors; e en lo mig dels tests los bacins daurats d'èça e d'ella sien posats.

E si eren festes que segons l'orde de Cistell dos misses fossen en covent celebradores, los paraments e vestiments vorts mijancers ab dos capes sien hauts et en lo mig del reraltar tests separats sotils, e los bacins blanchs hi sien posats. E si eren de una missa, los pus sotils paraments e vestiments vorts sien tenguts, les altres coses

pero axi con damunt es dit prop exceptat que'ls tests no sien posats en lo cap del rerealtar dessus dit.

[CXXXVI] *De les verges*

Que en los dies d'aquelles les quals per virginitat tan solament corona haver han merit, paraments e vestiments blanchs en los dies d'aquelles, les quals en los pits feminils coratge homenil portants corona de martiri e de virginitat per rahon ajustaren vermeyls e blanchs, sien tenguts per los quals virginitat e martiri clarament se demostren. Perque duem ordonador que en les festes de les sanctes verges les quals son colents e martirs no son sien tenguts los paraments en l'altar e vestiments blanchs, ço es los mijancers ab quatre capes d'aquesta matexa color.

E si martirs son colents paraments d'altar blanchs aquells matexs sien posats e los vestiments dels ministres vermeyls mijancers, ab quatre capes d'aquestes dues colors sien tenguts, e en lo mig del rerealtar una creu es posadora, e en cascun cap del rerealtar tests junts mellors sien posats e d'eça e d'ella los bacins daurats sien posats, e en lo mig dels dits bacins e dels tests damunt dits de cascuna part una creu es posadora.

Si, pero sien festes que segons l'Orde de Cistell dos misses fossen en covent celebradores, e martirs no sien paraments e vestiments blanchs mijancers sien hauts ab dos capes d'aquesta color.

Si, pero sien martires aquells mijancers de l'altar blanchs e vestiments vermeyls sien ab dos capes tenguts, e en lo mig del rerealtar la creu del mig loch tan solament sia posada, els bacins blanchs en lo mig del rerealtar la meytat del test sotil separat sia posat; si pero son festes que segons l'Orde de Cistell una missa sea celebradora, e martirs no son paraments e vestiments altres sien blanchs ço es los pus sotils e que creu no y sia posada.

Si, pero son martirs e de una missa los paraments de l'altar sien aquells matexs los vestiments, pero vermeyls; e sien los pus sotils e una creu sia alogada en mig loch del rerealtar e en cascun cap de rerealtar bacins los blanchs sien posats.

[CXXXVII] *De de les huytaves de les festes de Nostre Senyor, Verge Maria e de tots los altres sants*

En totes, pero, les huytaves de les festes en les quals la Esgleya huytaves fer, es mostrada semblants paraments e vestiments sien tenguts los quals en les festes principals han tenguts exceptat que axi bons e excellents esser no merexeni, axi ço es que si en la festa los paraments e vestiments blanchs o vermeyls o verts meylos seran tenguts que dins les huytaves de paraments e vestiments d'aquella matexa color ço es dels pus sotils sera usador; exceptat pero lo dia de la huytava, en lo qual los mijancers manam esser tenguts.

En les festes pero que segons nostra ordonacio dels mijancers es usador lo dia de la huytava dels pus sotils d'quella mateixa color volem esser usat, declarants que si en la festa de paraments d'una color e vestiments d'altre sera usat aquesta matexa divisio de colors la huytava per la manera damunt dita manam esser servada.

Quant, pero, a posar altres ornaments en les dites huytaves axi duem particularment estatuydor que en totes les huytaves de les festes de Nostre Senyor en lo mig loch del rerealtar una creu sia posada en lo peu de la qual en lo rerealtar un test

junct es posador; e en cascun cap del reraltar tests disjuncts sien posats e entre'ls dits tests conjuncts e separats los bacins daurats son posadors.

E axi duem observador dins les huytaves de les festes damunt dites, exceptat que'ls tests separadament en lo cap del reraltar no sien posats e los bacins blanchs hi sien tenguts en loch dels daurats car los dies dins huytaves de les festes no esser de tan grant sol·lennitat con los dies de les huytaves clarament se manifesta.

En totes, pero, les huytaves de les festes de sancta Maria en lo mig loch del reraltar lo test de la pedra turquesa es posador, e d'èça e d'ella prop lo dit test altres tests junct deuen esser posats et en cascun cap del rerealtar los bacins daurats sien posats.

E aço mateix en les dites huytaves sia observat exceptat que'l test de la turquesa ne sia detret, e enmig los dos bacins blanchs a cada part de l'altar hi sien allogats. En totes, pero, les altres huytaves de sants e de sanctes martirs sia posat en mig del rerealtar una creu et en cascun cap del rerealtar tests conjuncts sien posats.

Si, pero, sien huytaves de sants martirs o de sanctes verges martirs axi mateix volem esser observat, aço empero ajustat que lavors lo test de la turquesa sia posada e quels bacins blanchs en cascun cap del reraltar e en lo mig entre'ls dits bacins e lo dit test altres tests separats sien col·logats.

E axi mateix dins les huytaves de les festes damunt dites, volem esser observat quant al test de la turquesa e creu demunt dites, e que bacins los blanchs en cascu cap del reraltar son posadors, e en lo mig entre'ls dits bacins e creu e test de turquesa posats en lo mig tests sien posats separats.

Si seran huytaves de confessors un test junct en lo mig del reraltar es posador, e en cascun cap tests separats son posadors. Axi mateix dins les huytaves volem esser observat; aço, pero, ajustat que en loch de tests qui's posen en cascun cap del reraltar sien posats los bacins blanchs e no los tests damunt dites, declarants que'n los dies que'ls bacins blanchs seran tenguts los tests sotils sien posats.

[CXXXVIII] *De les vigilies de les festes*

En les vigilies de les festes les quals segons l'Esgleya vigilia han engir los ornaments e vestiments, axi sia observat segons que dins les huytaves de les festes es dessus ordonat, exceptat que en les festes que'ls mellors vestiments e paraments hauran servir los vestiments e paraments mijancers les vigilies e les vuytaves servesquen; ajustants, pero, a aço que en les festes que sis capes havem declarat esser tengudes que en les vigilies d'aquestes quatre capes sien tengudes, e si en la festa quatre manam esser haudes en la vigilia de duas tant solament sia usat.

[CXXXIX] *Dels dies dominicals*

A tots los dies dels dicmenges de l'any paraments e vestiments de ministres los mijancers verts sien posats, exceptats los diumenges de la Cuaresma, en los quals volem esser usat dels paraments e dels vestiments blaus meylors per tal que'l temps de dolor e de plor pusquen als nostres huyls presentar.

En apres statuim observador que en tots los dicmenges de l'any sia posada una creu en lo mig del reraltar, e en lo peu de la creu un test junt mellor sia posat en lo reraltar damunt dit en los caps del qual altre test mellor separat sia posat, axi que entre'ls tests junct e test separat damunt dit los bacins blanchs posats.

E en los dies dominicals de l'Avent entro a la Purificacio de la Verge lo test de la pedra turquesa sia posat en lo mig del reraltar, e tests junts mellors en cascun cap del reraltar damunt dit sien posats e no resmenys d'eça e d'ella prop lo dit test de la turquesa los bacins damunt dits.

En los dies, pero, dominicals en los quals sera faedor offici d'alcuna huytava, e no del dicmenge sien tenguts paraments e vestiments axi con en lo dia de la festa; si pero festa sera estada colent, es fahia de les huytaves lavors totes les coses damunt dites sien tengudes, axi con en lo dia de la festa de dos misses es dessus ordonat.

En los dies empero dominicals los quals dins l'Avent s'esdevenen de paraments e vestiments blanchs dels mijancers volem esser usat; e axi mateix se faça de la Nativitat de Nostre Senyor entro a la Purificacio, cor en aquests temps memoria del part de la Verge, en lo qual vivim, som e'ns movem lo qual ab molt gran puritat procehi es faedora. Et axi mateix se faça de Paschua tro Ascensio per a la tal que leticia paschual se mostre.

[CXL] *Dels divendres*

En tots divendres en los quals missa sera de la Creu, sien tenguts paraments de l'altar blaus, ço es los pus sotils e vestiments vermeyls, los pus sotils per tal que axi mortificacio la qual aytal dia en nos devem haver per paraments d'altar, mostrada la memoria de la Sanch la qual per nos Jesuchrist escampa no sia lexada. En lo mig loch, pero, de l'altar una creu sia posada, e en cascun cap del dit reraltar los bacins blanchs demunt dits e entre la creu els damunt dits bacins de cascun costat test sotil separat sia posat.

[CXLI] *Dels dissaptes*

En los dies, pero, dels dissaptes en los quals sera missa de sancta Maria los paraments e vestiments blanchs pus sotils sien tenguts, per tal que per aço molt grant virginitat d'ella sia representada, en lo mig de l'altar lo test de la turquesa sia posat. E en cascun cap test sotil separat sia posat, e entre lo test de la turquesa e lo dit test altre test sotil separadament es posador. E entre'ls dits tests d'eça e d'ella, dejus en l'altar los bacins blanchs sien posats.

[CXLII] *Dels dies ferials*

En los ferials dies, pero, sien tenguts paraments e vestiments de drap de seda color groga trahents; pero cor segons lo temps es faedora diferencia volem que de l'Avent entro a la Purificacio a honor de la Verge, e de Pascua entro a la Ascensio per la leticia paschual, sien tenguts aquells blanchs pus sotils. En la Cuaresma, pero, aquells blaus pus sotils en l'altar sien posats, e el cappella n'e sia vestit cor aquests davant los altres en lo temps de la Cuaresma havem duyt elegidors.

Engir los altres ornamentals statuim que en los damunt dits dies ferials en los quals no's fa d'alcu festa ne encara de huytaves, sia posada una creu en lo mig loch del reraltar e dos tests sotils d'eça e d'ella en les estremitats del reraltar e la creu. Axi, pero, que en l'Avent de Nostre Senyor enmig de l'altar lo test de la turquesa hi sia posat.

[CXLIII] *De les quatre tempores de l'any*

Mortificacio e plor en la Esgleya mostrar se cove en los temps en los quals a vicis de la carn reprenedors penitencia se fa per dejuni, perque en los dejunis los quals

quatre tempores son nomenats axi con en los dies ferials de la Quaresma ordonam axi en paraments con en argent, esser de tot observador.

Empero en tots los dies no s'apparell altar ne reraltar en les vespres ne en les matines, sino tan solament en la missa, si donchs no era de les festes damunt espresades, o altres colents, o dels sants doctors, car lavors deu esser appareylat en les vespres e en les matines.

Et ordenam que en tota festa colent diache e sots diache sien vestits e quatre capes per ministre sien tengudes, de les quals les dues sien dels paraments de l'altar; e les altres dues dels vestiments del cappella si els vestiments e els paraments eren diverses, e sino totes les quatre capes sien de la color dels damunt dits paraments.

Semblantment, en les festes de santa Eulalia de Barcelona, sent Thomas de Aquino, sent Benet, sent Jordi, sent Domingo, sent Loys bisbe, sent Bernat, sent Loys rey de França, sent Francesch, les Onze Mil verges, santa Elisabet, santa Barbara, e santa Lucia jatsia que colents no sien, volem que en totes coses sia fet axi con si fossen festes colents.

En tots, pero, los dies dominicals e en les festes que l'Orde de Cistell fa dos misses, diache e sotsdiache sien vestits mas dos capes tan solament sien tengudes, ajustans a aço que en les festes de sent Anthoni, sent Blasi, senta Apollonia, senta Margarita, senta Anna, senta Clara, sent Mauris, senta Tecla, sent Cosma e sent Damia, sent Narcis, senta Cecilia, santa Eulalia de Merita, jatsie que colents no sien ne festes que dos misses segons l'Orde de Cistell degen esser dites. Axi, pero, volem e manam en aquests dies esser fet en totes coses con si fossen festes de dues misses.

Encara mes volem e ordonam que continuament dos brandons en la elevacio del Cors de Nostre Senyor sien hauts, exceptat que en los dies sol·lennes en los quals sis capes en los divinals officis seran tengudes sis brandons en la elevacio damunt dita, sien hauts e cascun brandon sia de pes de set llibres.

Encara mes ordonam que en tots los dies ferials o festes les quals no son coltes, sien tenguts en la missa dos ciris; e en tots los dies dominicals e en los dies de festes colents, e dels sants doctors, e festa que l'Orde de Cistell en convent fa dos misses, sien hauts en la missa quatre ciris; e en totes pero les altres festes en les quals sis capes seran tengudes, deu ciris sien tenguts, declarans en aço que cascuns dels ciris damunt dits sie de pes de mija libra.

Encara mes duem piadosament ordonador que oltra los dies en los quals en los capitols damunt scrits sermo en la nostra cappella esser fet havem ordonat, volem que en los dies subsegüents sermo semblantment sia fet, ço es en los dies dels apostols e de sancta Maria Magdalena, de sent Lorenç, de sent Loys bisbe, de sent Loys rey de França, de sent Miquel, de les Onse Milia verges, de sent Marti, de senta Elisabet, de senta Caterina, de sent Nicholau, e tots los dicmenges de Avent e de la Quaresma sermo en la cappella nostra o devant Nos se faça. Aquest orde observat que dels religioses a la divinal paraula preicar diputats sien hauts un dia dels damunt dits de un orde e l'altre dia d'altre, entro que tots qui en lo loch seran ne sien passats.

Encara mes ordonan duem proveydor que en los dies en los quals de part dessus processio en la nostra cappella havem declarat esser feta que totes les reliquies qui son en les cappelles nostres reyalis e aquelles les quals Nos en nostra cappella propria havem ordonadament, sien portades e que'ls prelats si possible cosa sera aquelles portar sien tenguts cascun les pus dignes segons son grau. E en deffalliment dels prelats aquelles portar hagen los priors e guardians dels ordes de pobretat o altres clergues en grau mes honrats.

E sien portades les pus belles capes que poran ab bona manera e los cappellans qui la aministracion han de la cappella lavors proveesquen diligentment que les colors de les capes se concorden, axi con mils poran a la condicio de les reliquies damunt dites ço es que aquells qui reliquies dels martirs portaran capes vermeyles porten, e axi dels altres segons la propria significacio de les colors la qual per Nos desus es estada aordonada, e sien vuit o deu brandons enceses en les processions damunt dites.

En la processio pero de *Corpus Christi* sia portat lo dit Cors en alcuna custodia molt bella, en tal manera que pusca esser vist clarament sobre'l qual honradament sobrecel sia portat ensemps ab vuit o deu brandons damunt dits, en les quals totes processions lo test de la turquesa per lo sotsdiache sia portat qui vaja davant aquell qui deu fer l'offici e en cascun costat del dit sotsdiache sia un escola ab canelobres e ab ciris enceses cascun de pes de una libra; e dos clergues o escolans qui davant lo sotsdiache encens continuament e atent porten.

Aquell, pero, qui en les damunt dites processions creu portara de dalmatica sia vestit, e en cascun costat clergue o escola haja qui los ciris cascun de pes de una libra enceses ordonadament porten e honesta.

Tots temps, pero, que diache e sotsdiache en la missa sien dos ciris enceses vagen davant lo cappella entrant a la missa, e lavors l'altar sia encensat, la qual cosa per semblant manera volem esser observada con l'Evangeli se començara sino en lo Divenres Sant o si de morts s'esdevenia cantar.

Encara mes en tota festa colent e de les altres axi con damunt havem dit al *Magnificat* en cascunes vespres, e al *Benedictus* en les matines e en la missa apres de la oblacio encens sia ministrat, tots temps empero que no y haja misses solennes, ço es ab diache e sotsdiache apres la missa finada sia dit l'offici o missa secca de sancta Maria, si donchs aquell dia no era vigilia o festa d'altre sant en lo qual cas l'offici de la dita vigilia o del dit sant sia dit l'offici de senta Maria relaxat.

Si, pero, aquell dia sera festa d'alcun sanct e vigilia o fossen vuytaves ensemps, o festa de dos sants ensemps ultra aquell del qual missa principalment sera celebrada sia dita missa secca de amdos damunt dits.

E jatsia que missa sol·lenne ab diache et sotsdiache no sia celebrada si donchs aquell dia no sera festa de Nostre Senyor, o de santa Maria, o de Tots Sants, o s'esdevenia prelat davant nos celebrar quant a l'offici de les vigilies e de les huytaves e dels sants, axi mateix volem esser observador. L'offici, pero o la missa secca de sencta Maria no sia dita en los dias en los quals missa ab diache e ab sotsdiache se celebrara, si donchs no era dia de dissapte en lo qual apres la missa principalment se diga. E axi mateix en los divenres volem esser observat si missa mayor de la creu no sera celebrada.

[CXLIV] *De la almoyna*

Esguardants e a nostra memoria comanants la paraula dominical la qual als seus dexebles dix: «*Pobres ab vosaltres tots temps haurets*»; e encara la paraula del propheta: «*Trenca lo pa al freturan e los freturans met en la tua casa*»; per moviment de pietat e de caritat som costrets que a sustentacio dels pobres nostre coratge girem e ab almoynes a ells e ab altres piadoses acorriments no axi com ne som tenguts mas axi con podem misericordialment succurram.

Perque ordonam e establím que cascun any sien assignats per almoyna ultra aquella la qual, en altra manera, axi a religioses con a altres persones donam per

altres officials mil libras barchelonesas per quatre partidas de l'any reebedores dels nostres batles generals, e per los procuradors reynals, e aministradors de nostres rendes de la nostra senyoria, les quals quatre partides comencen lo jorn de la Nativitat de Nostre Senyor, les quals reeba l'almoynier nostre et aquelles do e distribuesca segons nostra pia voluntat e devocio.

E encara mes, a la dita almoyna ajustam que en cas que nostra voluntat no sera de tenir tinell als nostres domestichs per quascun jorn aytant con durara, que nos no tindrem aquell deu solidos jaccenses en Aragon, e quinse solidos barchelonesos en Cathalunya e en regne de Valencia, e vint solidos de mallorquins en lo regne de Mallorches, e altres vint solidos alfonsins en lo regne de Cerdenya e de Corcega, per los dits almoyners dels nostres panicers cascun dia reebedores de pa assignam quant nos presents en les dites terres serem, lo qual continuament devant la porta de nostre alberch reyal a sexanta pobres de Jesu Christ. Ço es: dos diners en Arago, tres diners en regne de Valencia e en Catalunya, e quatre diners en Mallorca e en Cerdenya et en Corcega, de pa a cascun dels dits pobres sera donador, los releus encara los quals sobren de la taula nostra, e de nostres domestichs sien donats e distribuïts a altres pobres a la porta de nostre alberch cascun dia per lo mati.

«*Et ultra*» encara los damunt dits diners volem esser donats tots dicmenges als sexanta pobres damunt dits: sinch solidos jaccenses en diners en Arago, e deu solidos barchelonesos en Valencia e en Catalunya, e quinse solidos mallorquins en Mallorca, e altres quinse d'alfonsins en Cerdenya o en Corcega reebedores del nostre comprador. Ço es per aytal manera que un diner jaques e dos diners barchelonesos, e quatre de mallorquins, e altres quatre d'alfonsins segons les terres on serem a cascu dels sexanta pobres damunt dits seran donadors.

«*Et ultra*» encara les coses damunt dites volem a la damunt dita almoyna en la porta de nostre alberch donadora los releus qui sobran en la cuyna axi en carns con en altres menjars esser assignats.

Mes avant pan e vin los quals en nostres boteylaria e paniceria s'esdevendra a deteriorar en tal manera que devant los nostres domestichs a posar convinents no serien; e encara fruytes e fromages que envers los rebosters romandrien los quals convenientment per ells no poguessen esser posats a la dita almoyna tota hora que aytals coses s'esdevendran assignam.

Encara assignam a la dita almoyna totes les besties retudes a la cort per afollades e aquelles l'almoynier reeba del cavalleriz. En apres assignam a la dita almoyna totes les condempnacions de nostres domestichs que's faran per los havents poder les quals condempnacions los dits almoyners del tresorer nostre haver procurar sien tenguts, les quals condempnacions ensemps ab l'altra moneda de la almoyna als pobres de Christ sien donades. E aço que per les bulles de plom o d'aur en los privilegis emposadors en nostra scrivania se reeb segons les coses per nos aordonades.

E encara aquell dijous en lo qual lo Salvador nostre a nos exemple relaxan los peus dels apostols lava, volem esser donat a tretse pobres als quals nos duyt per exempli lavam a cascun drap de lana per dos robes ab calces, e capero e drap de li per una camisa complida e capell, e cinch solidos de barceloneses en Cathalunya e en regne de Valencia, e sis de mallorquins en Mallorques, e sis d'alfonsins en Cerdenya, o tres de jaqueses en Aragon per costures apres la ablucio; als quals dinar en la nostra cort sia donat e nos aquells servescam de donar lurs aygua en les mans axi en lo començament con en la fi del dinar jonolls ficats en terra e les viandes que ells deuran menjar en la forma damunt dita devant ells posem.

En apres per tal que cascun dia nos siam remembrants de l'exempli de humilitat que Nostre Senyor als seus dexebles e subsegüentment a nosaltres lexa, ordonam oltra les dites coses cascun dia ordinariament a tretse pobres menjar continuament esser donat en la nostra cort real per tal que devocio real de lavar a ells les mans e besar-los aquelles oferent a cascun tres diners bacheloneses en Catalunya et en regne de Valencia, et dos diners jaqueses en Arago, et quatre diners mallorquins en Mallorques, et quatre alfonsins en Sardenya a honor d'aquell en la man del qual los cors dels reys esser son demostrats exegir puscam axi con desijam. «*In paresceve*» pero de nostre Senyor a tretse als quals ultra la ablucio de les mans a honor d'aquest Jesu Christ qui per la sua passio de menjar no corruptible de gloria eternal aquest dia nos sadolla jonoyls plegats menjars posam.

Volem encara als ordens de pobretat de la terra nostres almoynes esser donades per la manera que's segueix ultra aquelles almoynes les quals reeben en nostra absencia; ço es que con serem en ciutats o viles dins la nostra senyoria si nos presents erem, sien donats cascun any davant la festa de Nadal de Nostre Senyor als monastirs d'aquell loch per pietança vuit diners jaceses o dotse diners bacheloneses, o setse diners mallorquins, o setse alfonsins segons les terres on serem per cascun frare o sor d'aquells monastirs.

[CXLV] *De les fayles e dels missatges*

Con se pertanga los princeps ab sabis engins proveir en gir aquelles coses les quals semblantment s'esguarden a lur honor, axi que honor no poca ans despedient a aquell continuament entorn si haver presencias de sos domestichs, los quals si absents de la sua cort lurs gatges o quitacions reebien per aventura sovinerament la dita cort continuar e acompanyar lexarien.

Emperamor d'aço statuim, e encara ordonam, que a nostres domestichs quals que quals sino per aquells dies tan solament per los quals en nostra real cort presents almenys alguna hora del dia o de la nit seran, res de lurs quitacions a ells per besties o per bestia per els tenedores o per menjar donar ordonades no sia donat.

E si contrafaran en la quitacio per cascun dia sien agreviats, a aquells, pero, qui deuen tenir bestia o besties, e aquella o aquelles tenir hauran lexades jatsia que cascun dia presents en la cort seran menjar tan solament a ells deu esser donat.

Encara ordonam que els reebents moneda de la cort nostra per vestir res, sino a aquells los quals en la nostra cort lo primer dia de abril presents seran e los vuit meses de l'any la nostra cort hauran continuada, no sia pagat si donchs en altra manera generalment a ells draps no ordonavem donador.

Ne encara altres drets a aquells ultra les quitacions per besties assignades, si donchs almenys en l'any la nostra cort sis meses no hauran continuada sien pagats o satisfets en alguna condicio o manera a aquells, pero qui de nostra cort vin e cera e pan reeben per los dies en los quals en la cort seran estats sien donats tan solamente.

Als missatgers, pero per nos dels nostres domestichs trametedors si duran aquesta missageria les coses necessaries a ells de la nostra moneda seran ministrades de la qual reten comte al racional facense falles en totes coses axi con damunt exceptat en lo vestir, si dins lo dit temps a la nostra cort ells venir s'esdevendra.

Pero si els missatges damunt dits mar haurien a passar e per aço les lurs besties ab si menar no porien, lavors les lurs quitacions per les dites besties per aquesta causa lexades e encara despe ses per les persones reeban entirament e hagen.

[CXLVI] *De les loguers de les besties logades*

Con alcu a trebayl reebut de condigne loguer no sia gitador, emperamor d'aço duem statuydor e ordonador, que a les persones quals que quals acostumades lurs obres e de lurs besties logar; les quals ab bestia o sens bestia per Nos o per nostres negocis, de grat o forçats en l'offici de nostre azempler mayor servey hauran fet, convinents loguers sien donats segons que dejus pus plenerament se declara.

Ordonam donchs, que a cascuna persona la qual ab bestia sia de sella o de bast per nostre azempler mayor o sotsazempler per nostres negocis logadora per lo dit azempler de nostra moneda per cascun dia en lo qual en nostre servey sera axi per si con per la bestia dotse diners barcheloneses, dea diners jaqueses e mes obol barchelonesos per ferradures de la dita bestia, e encara totes despeses les quals la dita persona per son viure e de la sua bestia haura fetes estan en lo dit nostre servey sien donats plenerament e pagats.

A cascuna persona qui sens bestia per nostres negocis per lo dit azempler o altre per nom d'ell logadora sien donats en lo dia per loguer a aquell vuit diners de barcheloneses, o sis diners jaqueses si donchs mes lo dit azempler no vehia esser donador. En apres, ordonam que les besties logadores per nostre azempler damunt dit portar cascuna carrega pesan ultra tres quintars no sien tengudes; pero si lo dit azempler o altre qual que qual alcuna de les dites besties haura carregada forçat aquell qui la mena contra aquesta nostra ordonacio, et per aço aquella bestia morra o debelitara lavors lo dit azempler qui d'aqui sera culpable del seu propi, la valor de la dita bestia axi morta o la menys valença la on no sera morta mas debelitada sera pagador al dit menador per bon dret si regonega obligat. E tota hora que'l dit azempler per los menadors de les dites besties li sera request pes en la presencia d'aquells les carregues ordonades aportar.

[CXLVII] *Declaracio feta sobre totes les dites ordinacions*

Per tal con humana natura no basta a provehir als duptes, altercacions e contrastes qui per temps se poden esdevenir e entre los oficials nostres majors, sotsofficials e ajudants d'aquells demunt dits, axi entre los majors con entre los majors e menors, e altres domesticchs nostres per raho del regiment, e exercici dels officis demunt dits alcunes discordies, altercacions e duptes se pusquen esdevenir per no be entendre les dites nostres ordinacions, o aquelles ab punts sobtills e maliciosos puntant e interpretant per lur grosseria o sobtilitat, la qual malicia pot esser nomenada la qual ab bona e deguda declaracio per nos deu esser refrenada e no reputeu esser congruent a raho que'ls subtils ab lur sobtilitat enganosa, lur intencio iniqua obtenguen ne'ls grossers per lur grosseria mantenguen ço se's desrahonables ne romanguen per la malicia dels subtils en alcuna cosa dampnificats.

Per ço desigans que'ls oficials e altres domesticchs nostres cascun exercesca son offici segons forma e continencia de les dites nostres ordinacions, e aquells sens contrast e discordia en la nostra cort visquen e usen dels officis demunt dits, decernim e declaram que les dites ordinacions nostres en tot e per tot sien tengudes e observades, e exseguides segons tenor e continencia d'aquelles e no partent-se en alcuna manera del tenor d'aquelles.

E si per ventura alguns duptes, altercacions o contrastes entre'ls damunt dits oficials, sotsofficials, e ajudans daquells, e altres domesticchs nostres ensemps o depertidament, los uns contra los altres, per les rahons damunt al·legades, altres

s'esdevendran, volem e ordenam que'ls dits duptes, contrastes, e altercacions venguen devant Nos per tal que nos aquells a bon stament de nostra casa e a concordia de nostres curials, declarem e posem en stament pacificable et profitos.

E per tal que per aytals duptes o altercacions, la ordinacio de nostra casa no sia torbada ne desviada, volem e ordenam que si alcun dels dits oficials nostres majors, o sotsofficials, o ajudants d'aquells, o altres domestichs, e familiars nostres, los uns contra los altres, hauran alcun contrast o dupte per raho dels officis demunt dits, que aquell o aquells al qual o als quals aquest contrast, o dupte, sera fet sien tenguts de requerir tres vegades devant dos o tres testimonis aquell o aquells qui aquests contrastes los faran que'ls dits contrastes degen dir e denunciar a nos, e supplicar dins vuit dies apres la tercera requesta d'aqui avant comptadors, que aquells duptes e contrastes determenem.

En altra manera passats los dits vuit dies si aço no curaven fer, tenguen-se per sospesos dels officis que per nos tendran e d'aquells d'aqui avant no presumesquen usar sens especial voluntat nostra sots pena de perdre los dits officis o staments que en la nostra cort hauran.

E per tal que cascun dels dits oficials, sotsofficials, e ajudans d'aquells sapien e no pusquen negligir o ignorar la present nostra declaracio, volem que cascun sia tengut de pendre translat de la present nostra declaracio ensemps ab lo capitol de la ordinacio qui fara per l'offici que tendra per Nos.

43. ORDINACIONES SOBRE EL CEREMONIAL DE CORONACIÓN Y DE CONSAGRACIÓN DE LOS REYES EN LA CORONA DE ARAGÓN. 1353, ENERO, 20. VALENCIA

Ordenanzas aprobadas por el rey Pedro III de Aragón, sobre la coronación de los reyes y las reinas de la Corona de Aragón.

Original, en el Archivo de la Universidad de Valencia, Biblioteca General e Histórica, Manuscrito núm. 1501, fols. 155-182¹.

Traslado del anterior, autorizado el 24 de diciembre de 1783 por el oficial del Archivo José Serra Sánchez, en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería, núm. 1529/2, fols. 181-217².

A

ORDINACIO FETA PER LO MOLT ALTE MOLT EXCEL·LENT PRINCEP E SENYOR, LO SENYOR EN PERE TERÇ, REY D'ARAGO, DE LA MANERA CON LOS REYS D'ARAGO SE FARAN CONSEGRAR E ELLS MATEYS SE CORONARAN

Nos, en Pere per la Gracia de Deu, rey d'Arago, de Valencia, de Mallorca, de Sardenya e de Corcega, e comte de Barchelona, de Rossello e de Cerdanya, considerants de dignitat reyal pertanyer que aquell qui la reeb sia en lo començament del seu regiment, ans de totes coses, informat per qual forma e sol·lemnitat la deu reebre, per tal que en reebre tan sol·lemn dignitat per vanitat o per argull, peccat de ingratitude o desconexença, encorrer no pusca ans ab gran devocio segons que's cove, aquella reeba e axi mateix per alguna forma de honor licita a la tan gran e tan alta dignitat temporal e reyal, sia satisfet en guisa que en aquella festa alcunes honors e magnituds per solemnitats e meriximents d'aquella mundanals sien fetes.

¹ Documento anexo a las Ordenanzas de gobierno de la Real Casa y Corte de 1344, y lo publican E. M. GIMENO *et alii*, *Ordinacions de la Casa i Cort*, pp. 241-266.

² Publicado por Próspero DE BOFARULL MASCARÓ, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, V, Establecimiento Litográfico y Tipográfico de José Eusebio Monfort, Barcelona, 1850, pp. 267-316. Por nuestra parte, como en el caso del Apéndice 42, publicamos el texto según esta copia de 1783.

En figura d'aço legim en lo Vell Testament que ans que Samuel levas rey Saul, devant tot lo poble informa aquell secretament e apart de la sua eleccio reyal e con deliuraria lo poble. Perque nos volent que aquestes coses aquells qui apres nos regnaran sapien e aço per fretura de scriptura no pusquen negligir, o no saber, o d'aquelles ab vanitat ans ab virtut hagen usar con lo cor human veent ab sos ulls aytals coses, a penes es sens perill d'alcuna sublevacio de cor saber lo poder e administracio a ell per esta dignitat atribuïts e comenats.

E per ço dehia lo propheta a nostre Senyor Deu: «*Senyor, no es exaltat lo meu cor ne'ls meus ulls nos son enargullits, ne son anat en grans coses ne en maravoloses, sobre mi*»; quaix que vulla dir que l'hom qui va en grans coses e porta sobre si coses maravoloses comunament se enargullex. No resmenys ab tanta humilitat, la dita dignitat reebre que per aquells qui aquella solemnitat ven, fos la reyal dignitat menyspreada car axi con massa vanitats es avorrible a Deu axi lo menyspreament, lo qual en aquella per los veents seria vist si l'estament es assaber reyal, en aytal cas poderos nos mostras li seria desplaent.

Perque es necessari que de la dita cosa tempradament sia usat, e que la devocio envers Deu, ab la honor terrenal, sia axi mesclada que sia meritoria a aquell qui la reeb.

E en figura d'aço legim que quant lo propheta Samuel leva Saul en rey de Israel, feu estar tot lo poble de Israel per sos trips, e elegi Saul qui era major que null hom del poble del muscle a amunt; empero diu que Saul sera amagat en la sua casa perque's demostre aci de una part, gran solemnitat e magnificencia, axi en lo ajustament de tot lo poble con en la disposicio de la persona del rey.

E d'altra part gran humilitat con sera amagat en la casa, on Nos haven a tractar de dues coses molt solennes la primera spiritual e l'altra temporal: de la primera es assaber, del sant sagrament de la unccio, la qual los princeps terrenals reeben per mans dels bisbes en lur novella creacio, la qual en la vella lig se fahia per los princeps dels sacerdots segons que legim en lo Vell Testament en la paraula que Deu dix al propheta: «*Uncte aquell que jo te mostrare*»; e alli mateix leva e uncte aquell e pres lo corn de l'oli e uncta aquell en mig dels frares d'ell.

E en aquesta unccio deuen esser presents los sotsmesos de son principat, e per ço diu la Sancta Scriptura: «*Vengueren los barons de Juda e unctaren David per tal que regnas sobre la casa de Juda*»; e altre loch: «*Vengueren tots los trips de Israel a David*»; e segueix-se: «*E unctaren David en rey sobre Israel*», la qual unccio se deu fer en l'esgleya con scrit es: «*E Sadoch sacerdot pres lo corn de l'oli del tabernacle e uncta Salamo*».

E per aquesta unccio es quascun rey constituit princep en tota la terra que es dins son principat, e per ço es scrit: «*Unctaras Azael rey sobra Siria, e Hieu, fill de Namsi, unctaras rey sobre Israel*»; e en altre loch: «*Unctat te rey sobra Israel*». En la qual unccio deu concorrer gran benediccio del poble axi con es escrit de Joas: «*E faeren aquell rey e unctaren-lo, e levants las mans dixeran "Viva lo rey"*».

E per aquesta unccio es senyal que Deu ha aquell elegit en rey con scrit es: «*Unctaren David rey sobre Israel*», segons la paraula de Nostre Senyor, la qual dix Nostre Senyor Deu en la ma de Samuel. E per la demunt dita paraula, la qual exi de Deu segons que dit es, manan al propheta que unctas rey sobre lo poble de Israel, e encara per tal con los princeps terrenals son colones de la Esgleya e son deputats a deffensio d'aquella, no estalviat escampament de sanch de si e de sos sotsmesos als uns reys e princeps terrenals foren per privilegi del sobira bisbe; es assaber del sant pare qui es vicari e lochtinent de Deu en terra segons la paraula que dix Jesu-christ en lo sant Evangeli: «*Tot ço que ligaras sobre la terra, sera ligat en los cels; e*

tot ço que solras sobre la terra, sera solt en los cels», acullits en la companya de la dita sancta unccio a semblança dels dits reys.

E jassia que en lo Vell Testament fossen unctats los reys en lo cap, apres empero l'aveniment de Jesu Christ son unctats en lo muscle per significar la força e'l poder qui es en lo principat reyal perque dix lo psalmista: «*Fet es lo principat sobre lo muscle d'aquell*», de la qual gracia de la sagrada unccio nostra casa es perpetualment dotada.

Perque ordenam que aquest sagrat e san sagrament per man del matropolita en la ciutat de Ceragoça, segons que en lo privilegi del papa Innocent Terç de bona memoria, lo qual als nostres predecessors e a nos en la dita ciutat es donat d'aquí avant als nostres succehidors, a continuat axi con los reys de Israel dels dits subirans sacerdots o bisbes lo reebien.

En apres, haven a tractar de la segona cosa, la qual es temporal ço es de la corona la qual quant princeps terrenals reeben senyoria sobre'l poble demonstra e d'aço havem figura con lig-se en la Sancta Scriptura: «*Produi lo fill del rey e posa sobre aquell corona e testimoni*».

E con corona portar en lo cap se pertanga a la dignitat reyal, la qual corona no ha començament ne fi per tal com es radona, a significança que en lo seu cap lo rey port ab intencio infinida voluntat de fer bones obres e en special en regir lo poble a ell comenat, en agualtat e en justicia; per ço d'aquesta tractar nos cove axi con la Sancta Scriptura ho testifica en lo dit Vell Testament, es assaber, que'ls reys de Israel part la unccio corona en lur començament de regiment portaren.

E d'aco havem figura en lo dit Vell Testament la on diu: «*E David pres la corona de Melchon del cap d'aquell, e troba en aquella lo pes de un besant d'or e pedres precioses, e feu-ne corona a si mateix*»; la qual corona deu portar lo rey en lo cap en significança que en la pensa la qual es significada per cap deu esser fermament posat lo dit infinit vole; e per ço diu lo psalmista: «*Posat has en lo cap d'aquell corona de pedra preciosas*», la qual corona deu importar creximent de totes virtuts e deffensio de tots vicis com diu lo sabi: «*Dara al cap teu creximent de gracies e la corona alta te guardara*».

Deu encara importar en lo rey gran temor de Deu con lig-se: «*La temor de Nostre Senyor, gloria e gloriacio e alegria e corona de exultacio*». E finalmente, importa e demostre que en lo rey deu haver gran abundancia de virtuts con legim en la Sancta Scriptura: «*Corona aquell en vaxells de virtut*».

E specialment importa gloria e victoria segons que's lig: «*En aquell dia sera lo Senyor de les osts corona e gloria e garlanda de exultacio al remaneniç del poble seu*».

On con los reys d'Arago sien estrets de reebre lo dit sant sagrament de unccio en la ciutat de Ceragoça, la qual es cap del regne d'Arago, lo qual regne es titol e nom nostre principal.

Covinent cosa es e rahonable que axi mateix en aquella los reys d'Arago reeben la corona e les altres insignies reyls, axi con veem que'ls emperadors pren en Roma la principal corona la qual ciutat es cap de lur imperi.

Data en Valencia, a vint dies de janer en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil trecents cinquanta tres.

[I] Emperamor d'aço, ordonam que en la setmana ans de la festa que'l rey se deura coronar lo rey, dejun tres dies es assaber lo dimecres, divendres e dissapte. E

si tots los dits tres dies per alcuna necessitat, no pora dejunar dejun un dia en tota manera dels demunt dits.

[II] E la nit pus, prop de aquella que deura anar vetlar, bany-se secretament en una tina, e en lo mati d'aquell dia en lo qual deura anar vetlar lo rey se confes e reebe humilment e ab aquella major devocio que por a lo Cors de Jesu Christ. E quant tot sera complit e fet e la nit la qual deura vetlar se acostara, faces adobar de sos cabells pintenant aquells. E per les maneres acostumades despull-se les vestedures que lavores vistra, e vestes la camisa e bragues noves, e braguer blanch ab civella d'argent, e ab trabugueres de seda blancha a significança que d'aqui avant viva en castedat.

[III] E sobre aço vestes gonella vermella de scarlata, be estant al cors e no sia massa longa per tal que no cobra les partides be estants ne tant curta que a desonestat sia reputat; e sobre aquesta gonella vestes una veste dura qui es appellada garnatxa, la qual sia feta de vellut vermell e de drap d'or a senyal nostre reyal; e sobre aquesta port e abrich-se un mantell lo qual sia fet de drap d'or e de vellut vermell fet a senyal nostre demunt dit folrat de pells de arminis.

[IV] E apres d'aço calçse calces vermelles de scarlata e no port sabates; e totes aquestes vestadures li vesten e li calçen cavallers fets. E axi vestit e afaytat con dit havem isque de sa cambra e mostres en una sala als seus nobles barons e cavallers e altres gents qui aqui seran.

[V] E con haura aqui stat un poch encontinent, man e faça cavalcar ses gents e ell cavalch en un cavall blanch e no port sparons; e quant lo rey sera cavalcat faça portar la sua spaa devant si a un noble scuder cavalcant be apparallat en cavall ab los esparons del rey, e acompanyen lo dit noble qui portara l'espaa els esparons del rey dos nobles un a cascun costat.

[VI] E les armes, es assaber lo estandart reyal e el escut a son senyal ab l'elm ab son timbre faça portar al seu senyaller cavalcant en un cavall lo qual vage a les espatles del rey, e acompanyen lo dit senyaller dos altres nobles en la manera demunt dita. E entre aquell qui portara l'espaa, els esparons e aquell qui portara les armes no vage algun altre cavalcador sino lo rey tant solament.

[VII] E quant aquestes coses seran complides e aportades a perfeccio, lo rey isque de sa posada o casa, e per la manera demunt dita e ordonada vage tro a la Seu ab molts brandons e luminaries e altres sol·lennitats de goig e de alegria axi de dia con en la nit que deura vetlar. E con sera a la porta de la Seu, descavalch e vagesen dretament a l'altar major per aquell orde mateix que sera vengut cavalcant, e quant sera apres de l'altar ajonoll-se e diga aquesta oracio:

«Oracio. Senyor Deu, a tu ha plagut mi indigne per rey e regidor d'aquest poble elegir la qual cosa te graesch molt. E con aquesta sia gran carrega de portar a mi sens la tua gracia e ajuda per ço, te clam merce que en aquesta dignitat reyal de la qual dema reebre les insignies que jo faça tal vida e tals obres que sien a tu plasents e profitoses e honrades a la mia corona, per les quals jo aconseguesca la gloria tua en la mia fin».

[VIII] E quant aquesta oracio lo rey haura dita, leuse e aquell noble escuder qui portara l'espaha pos-la drete enmig sobre l'altar, e l'altre qui portara lo estandart reyal, pos-lo arrimat a l'altar a la part on es acostumat de dir la epistola e apres lo estandart empero sobra l'altar l'escut e l'elm.

[IX] E encontinent aço fet, sia apparallat un siti de drap d'or a la part on es acostumat de dir l'Evengeli, empero un poch luny de l'altar e lo rey posse en lo dit

siti. E aqui prengue confits e vin per si mateix, e facen dar a tots los altres qui aqui seran; e los confits li sien aportats per un infant fill de rey si n'hi haura, e en cas que no n'hi hage per un noble cavaller; e lo vin per altre infant pus jove que'l, e en cas que no n'hi hage per un noble scuder.

[X] E en totes maneres, si fer se pot, lo rey vetle tota la nit; e sino ho pot fer sia-li apparallat un lit en la sagrestia o en altre loch pus prop de la esgleya en lo qual dorme es repos aquella nit, e los nobles e cavallers e altres gents qui ab ell seran venguts romanguen en l'esgleya acompanyant e vetlan tota la nit les armes del rey.

[XI] E es en temps passat lo rey haura reebut l'orde de cavalleria no li porten l'espasa devant, anans las port ell mateix cinyida e los esparons calçats; mas, lo estandart, e l'elm e l'escut hi sien portats e posats sobra l'altar. En tot cas con lo portar l'espaa e los esparons devant no's fa per altra raho, sino perque deu reebre l'orde de cavalleria novellament.

[XII] E quant l'alba sera venguda, lo rey leuse de dormir; e ab aquelles vestedures vestit que la nit passada haura portades isque de la sagrestia o casa on haura dormit, e oja una missa privadament en una de les capelles de la Seu.

[XIII] E quant haura oyda la dita missa assegues en lo siti que la nit passada li hauran apparallat, e aqui estia una stona monstrant-se a ses gents e quant dia clar sera lo matropolita o archabisbe, ab los altres bisbes, e prelats entren en la sagrestia per revestir-se a dir la missa. E con seran vestits clamen lo rey e ell appellat per ells entressen en la sagrestia, e aqui despull-se les dites vestadures axi que romangue en la dita gonella de scarlata, la qual baja lo cabeç fes devant et detras ab botons. E aquestes vestadures sien de la esgleya, e sobra aquesta gonella vestes primerament una camisa de lenç nova, e sia ampla e longa a manera de camisa romana ab lo cabeç fes devant e detras ab botons; e sobra aquesta camisa vestas una tunicella blanca de drap de seda feta a manera de camis, e haja los punyals obrats ab perles; e sobre aquesta cinyes un cordo de seda blanca en lo qual no port coltell ne neguna manera d'armes.

[XIV] E sobre tot aço port la estola per aquesta manera que pertesca del musclo esquerra la una part devant, e l'altra detras e ajunyen-se a la part dreita axi con la acostumen de portar los diaches con son vestits per dir l'Avengeli; e en lo braç esquerra port un maniple, la qual stola e maniple sien cuberts de fil d'or e de perles e de pedres preciosas. E sien-li calçades les cendalies de drap de seda vermelles obrades de fil d'or, e sobra aquelles sien-li calçades çabates de vellut blanch obrades ab fil d'or. E apres tot aço, sia-li vestida una dalmatica de vellut vermell e de drap d'or de nostre senyal reyal, decoroda ab managues amples aytal con ha acostumada de portar lo diacha con diu lo sant Evangeli a la missa obrada de diverses obratges d'or, e sembrada de perles e de pedres precioses. E quant tot aço sera fet, un noble cavaller pinten-li lo cap.

[XV] E con lo rey sera axi apparallat, isquen de la sagrestia los bisbes ab mitres e altres prelats, e derrera tots aquests lo matropolita revestits axi con es acostumat quant fan professo; e derrera lo matropolita isquen dos ynfans e en deffalliment dels dos nobles cavallers dels quals la un port lo ceptre e vage a la part dreita, e l'altra port lo pom e vage a la part esquerra. E derrera aquests dos nobles isque altre infant, e en deffalliment d'aquell altra noble cavaller, lo qual port un baci d'argent e dintra aquell port la corona descoberta. E en aquests tres sia haut aquest esguart que'l pus honrat port la corona, e lo segon lo ceptre e lo tercer lo pom. E derrera tots aquests isque lo rey axi apparallat con dit es demunt.

[XVI] E en aquesta manera degen anar tro a l'altar, e con los prelats seran apres l'altar deuen fer un cor o plaça d'ells mateys entorn devant l'altar; e aço fet, entren en lo dit cor o plaça los demunt dits qui portaran la corona e lo ceptre e lo pom, axí ordonats con isqueren de la sagrestia, e darrera aquests entre lo rey dins lo dit cor o plaça. E los demunt dits qui portaran la dita corona, e lo ceptre, e pom con seran prop l'altar, posen la dita corona, ceptre e pom sobre l'altar, e aço fet isquense del dit cor o plaça.

[XVII] E complides totes aquestes coses romangue lo rey en lo dit cor, e aquí fich los jonolls e los colzes en guisa que sia postrat en terra, e diga la oracio demunt dita. E lavores los prelats demunt dits comencen a dir la letenia en la forma següent:

«Latania. Kyrieleyson. Christeleyson. Kyrieleyson.

Christe audi nos. Christe exaudi nos. Pater de celis Deus, miserere nobis. Fili Redemptor Mundi Deus, miserere nobis. Spiritus Sancte Deus, miserere nobis. Sancta Trinitas Unus Deus, miserere nobis.

Sancta Maria, ora pro nobis. Sancta Dei Genitrix, ora. Sancte Michael, ora. Sancte Raphael, ora. Sancte Gabriel, ora. Omnes Sancti Angeli et Archangeli, orate pro nobis. Omnes Sancti Beatorum Spirituum Ordines, orate. Sancte Johannes Baptista, ora. Omnes Sancti Patriarce et Profete, orate pro nobis. Sancte Petre, ora. Sancte Paule, ora. Sancte Andrea, ora. Omnes Sancti Apostoli et Evangeliste, orate pro nobis. Omnes Sancti Discipuli Domini, orate. Omnes Sancti Innocentes, orate. Sancte Stephane, ora. Sancte Saturnine, ora. Sancte Line, ora. Sancte Vincenti, ora. Omnes Sancti Martires, orate. Sancte Silvester, ora. Sancte Gregori, ora. Sancte Leo, ora. Sancte Valeri, ora. Omnes Sancti Pontifices et Confessores, orate pro nobis. Omnes Sancti Doctores, orate. Sancte Paule, ora. Sancte Anthoni, ora. Sancte Machari, ora. Sancte Leonarde, ora. Omnes Sancti Monachi et Heremite, orate pro nobis. Omnes Sancti Confessores, orate. Sancta Maria Magdalena, ora. Sancta Felicitas, ora. Sancta Perpetua, ora. Sancta Engratia, ora. Omnes Sancte Virgines, orate. Omnes Sancte Vidue et Continentes, orate. Omnes Sancti, orate.

Propitius esto, parce nobis Domine. Ab ira et odio et omni mala voluntate, libera nos Domine. A cecitate, mentis et corporis, libera. Ab insidiis demonum, libera. A morte subitanea atque eterna, libera. Ab ira ventura, libera. A dampnatione perpetua, libera. Per Anunciationem tuam, libera. Per Adventum tuum, libera. Per misterium sancte Incarnationis tue, libera. Per Passionem et Crucem tuam, libera. Per gloriosam Resurrectionem tuam, libera. Per admirabilem Ascensionem tuam, libera. Per gratiam Sancti Spiritus Paracliti, libera.

In hora mortis, succurre nobis Domine. In die iudicii, libera nos Domine. Peccatores, te rogamus audi nos.

Ut pacem nobis dones, te rogamus. Ut misericordia et pietas tua nos semper custodiat, te rogamus. Ut Ecclesiam tuam sanctam regere et defensare digneris, te rogamus. Ut dompnum papam et omnes gradus Ecclesie in sancta religione conservare digneris, te rogamus. Ut archiepiscopum nostrum et omnem congregationem illi comissam in tuo sancto servitio conservare digneris, te rogamus audi nos. Ut indulgentiam omnium delictorum nostrorum nobis donare digneris, te rogamus. Ut vitam eternam nobis donare digneris, te rogamus. Ut omnibus benefactoribus nostris sempiterna bona retribuas, te rogamus. Ut omnibus vivis et defunctis vitam et requiem eternam donare digneris, te rogamus. Ut gentem paganam celesti virtute comprimere digneris, te rogamus. Ut loca nostra sublimare et regere digneris, te rogamus. Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum bene+dicere digneris, te rogamus audi nos.

Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum bene+dicere digneris, te rogamus audi nos. Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum bene+dicere et

sanctificare digneris, te rogamus audi nos. Ut hunc presentem famulum tuum N. regem nostrum bene+dicere sanctificare et consecrare digneris, te rogamus audi nos. Ut nos exaudire digneris, te rogamus. Fili Dei, te rogamus. Mediator Dei et hominem, te rogamus.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, parce nobis Domine. Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem.

Christe audi, nos. Christe, exaudi nos.

Kyrieleyson. Christeleyson. Kyrieleyson.»

[XVIII] E la letania acabada lo matropolita diga ço que's segueix, «*Pater noster*».

«Et ne nos inducas in temptationem, sed libera nos a malo.

V. Salvum fac servum tuum Domine.

R. Deus meus sperantem in te.

V. Esto ei Domine turris fortitudinis.

R. A facie inimici.

V. Nichil proficiat inimicus in eum, et filius iniquitatis non apponat nocere ei.

R. Domine exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat.

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum Spiritu tuo.

Oremus

Pretende quesumus Domine huic famulo tuo N. dexteram celestis auxilii ut toto corde perquirat et que digna postulat assequi mereatur. Per Dominum.

Alia oratio

Actiones nostras quesumus Domine aspirando preveni et adjuvando prosequere ut cuncta nostra operatio et oratio a te semper incipiat et per te cepta finiatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum qui tecum vivit et regnat. Amen.»

[XIX] E finida e acabada la letania ab les oracions demunt dites si lo rey no es cavaller dos fills de reys si presents seran, e si no ni ha sino un aquell; e en deffalliment d'aquells o d'aquell dos nobles cavallers calcen los esparons al rey, e calçats los esparons en la forma devant dita los dits fills de reys o nobles qui los esparons hauran calçats al rey, isquense de la plaza o cor demunt dit, e encontinent lo matropolita diga sobre les armes del rey les oracions següents:

«Benedictio super omnia arma regis. Oratio

Omnipotens sempiterne Deus majestatem tuam supplici ter exoramus respice propitius ad humilitatis nostre officium et per ministerium nostrum hee arma bene+dic et sanc+ifica quibus famulus tuus N. rex noster ornatus, atque munitus hostes catholice fidei tuo nomini valeat subjugare colla sibi rebellium conterat et confundat. Per Dominum.

Benedictio super scutum. Oratio

Protector in te sperantium Deus omnipotentiam tuam humiliter imploramus ut bene+dicere digneris scutum istud quo famulus tuus N. rex noster tutus atque protec-

tus hostium cuneos possit transire securus et eorum non sentiens ictus de ipsis valeat semper feliciter triumphare. Per Dominum.

Benedictio super lanceam. Oratio

Deus qui superbis resistis et humilibus das gratiam magnificentiam tuam humiliter et devote deprecamur ut super hanc lanceam munus tue bene+dictionis infundas quatinus famulus tuus N. rex noster ea armatus superbiorum audaciam confodiat et humilium devotionem sub umbra alarum suarum degentium protegat et deffendat per Dominum.

Benedictio super ensem. Oratio

Deus altissime rex omnium creator et ordinator qui cum sis potens potentes non abicis sed eos qui in te sperant proveis et deffendis quique in hominum multitudine diversitatem officiorum distinxisti ut alii preessent et alii subessent in conspectu Majestatis tue preces prosternimus non in nostris justificationibus sed in miserationibus tuis in finitis poscentes humiliter ut super hunc ensem copiam tue bene+dictionis infundas quatinus eo feliciter accinctus famulus tuus N. rex noster voluntatis tue beneplacitum exequatur ecclesiam sanctam tuam fideliter deffendendo hereses et errores alios catholice fidei contrarios viriliter destruendo pauperes orphanos et viduas deffendendo suam cuique justitiam conservando pie sevi ac malitiis hominum resistendo ut in hiis et in aliis mandatis tuis et justificationibus se assidue exercendo tibi Regi regum et Domino dominorum placere valeat et in die districti iudicii cum sanctis coronam inmarcessibilem que nunquam auferetur ab eo percipere mereatur per Dominum nostrum.»

[XX] E feta e dita la benedicció sobre les armes del rey segons que dit es, si lo rey no es cavaller lo matropolita diga sobre lo rey la oracio següent:

«Oratio

Aceipe ensem de super altari sancti Salvatoris tibi regaliter impositum nostrique bene+dictionis officio in defensionem sancte Dei Ecclesie divinitus ordinatum et esto memor de quo psalmista prophetavit dicens: «Accingere gla dio tuo super femur tuum potentissime»; ut in hoc per eundem vim equitatis exerceas molem iniquitatis potenter destruas et sanctam Dei Ecclesiam e jusque fideles deffendas, atque protegas nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres ac dispergas, viduas et pupillos clementer adjuves et deffendas desolata restaures restaurata conserves ulciscaris injusta confirmes bene disposita quatinus in hoc agendo virtutum triumpho gloriosus justitieque cultor egregius cum mundi Salvatore cujus tipum geris in nomine sine fine merearis regnare. Qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus, per omnia secula seculorum. Amen.»

[XXI] E acabada la dita oracio lo rey prenga l'espaa de l'altar e ell matex cinye-les sent ajuda d'alcuna persona; e dementre lo rey se cinyira l'espaa lo matropolita diga les paraules següents:

«Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime et at tende quod sancti non gladio sed per fidem ricerunt regna.»

[XXII] E cinyida l'espaa segons que dit es lo rey, leu les mans juntes en alt e faça oracio a Deu en la forma següent:

«*Oracio*

Senyor Deu meu, clamte merce que en aquest orde de cavalleria que ara reeb, jo faça tals obres que tu ne sias servit e la mia anima n'aja gloria perdurable, e el meu cors honor e profit, e la mia corona reyal e el meu poble creximent e defeniment.»

[XXIII] E feta aquesta oracio, lo rey ab la ma sua dreita don-se un colp en la templa esquerra. E aço fet, lo rey traga l'espaha del foure, e devant tot lo poble de cara esbrandesca-la tres vegades. E apres lo rey descinyes l'espaha sens ajuda d'alcun e torn-la en faltar. E aço fet venguen los infants nobles e cavallers, e menen lo rey al siti lo qual en la nit precedent li hauran apparellat e lavores començ-se la missa del día. E quant la epistola sera dita, e lo respons ans que l'Evangelí se diga, los dits dos prelats pus honrats menen lo rey a l'altar al siti menor qui li sia apparellat a un pas devant l'altar, e stia a la part demunt dita on se diu lo Evangelí, e aqui los infants nobles e cavallers e prelats e altres qui aqui seran estants de peus facen cor de si mateys, e lo rey estant axi diga devant tot lo poble la professio següent:

«*Professio*

Nos N. profitemur et promittimus coram Deo et angelis ejus deinceps legem et justitiam pacemque sancte Ecclesie Dei populoque nobis subjecto, pro posse et nosce facere et conservare salvo condigno misericordie Dei respectu sicut cum consilio fidelium nostrorum melius invenire poterimus, pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum et canonis cum honorem exhibere atque ea que ab imperatoribus et regibus ecclesiis sibi commissis collata et reddita sunt invio labiliter conservare, abbatibus etiam conventibus et vassa illis nostris congruum honorem secundum consilium fidelium nostrorum prestare.»

[XXIV] E dita la professio per lo rey segons que demunt se conte, los bisbes e prelats qui aqui seran, façen de si mateys plaça e en lo mig d'aquells sia lo rey, e los dits dos bisbes pus honrats prenguen lo rey e diguen al matropolita aquestes paraules: «*Reverent pare demana sancta Mare Esgleya que aquest alt e illustre cavaller al qual per successio legitima lo regne se pertany, per dignitat reyal consagrets*». E lavors lo matropolita respona per aquestes paraules: «*Sabets vosaltres a ell pertanyer lo regne per legitima successio*». E tots aquells qui aqui seran responen diguen: «*E nos conexem e creem a aquell pertanyer lo regne per legitima successio*». E sia respost per tots los circumstants: «*Deo gratias*». E aço acabat lo matropolita diga sobre lo rey les oracions següents:

«*Oratio*

Deus in cujus manu corda sunt regum inclina ad preces humilitatis aures tue misericordie et regi nostro famulo tuo N. regimen tue appone sapientie ut super omnia regna precellat. Per Dominum nostrum.

Oratio

Omnipotens sempiternae Deus qui famulum tuum N. regem nostrum regni fastigio dignatus es sublimare tribue ei quesumus ut ita in hujus seculi cursu cunctorum in comune salutem disponat quatinus a tue veritatis tramite non recedat. Per etc.

Oratio

Deus qui scis omne genus humanum nulla virtute posse subsistere concede propitius ut famulus tuus N. rex noster quem populo tuo voluisti preferri ita tuo fulciatur adjutorio quatinus quibus potuit preesse valeat prodesse per etc.

Oratio

Omnipotens sempiternae Deus caelestium terrestriumque moderator qui famulum tuum N. regem nostrum ad regni fastigium dignatus es provehere concede quesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiastice pacis dono muniatur et ad eterna pacis gaudia te donante pervenire mereatur. Per etc.»

[XXV] E apres dites aquestes oracions lo matropolita interroch e deman al rey en la forma seguent: «*Vis fidem sanctam a catholicis viris tibi traditam tenere et opera justa ob servare. Respondeat: Volo. Interroget: Vis sanctarum ecclesiarum ecclesiarumque ministrorum tutor et deffensor esse. Respondeat: Volo. Interroget: Vis regnum tuum a Deo tibi concessum secundum justitiam patrum tuorum regere et deffendere. Respondeat: Volo, et in quantum divino fultus adjutorio ac solatio omnium meorum valero ita me per omnia fideliter acturum prometo.*»

[XXVI] E aço dit, lo matropolita gir-se al poble e diga aquestes paraules: «*Vis tali principi ac rectori te subicere ut ex fidelitate per te alias prestita tanquam successori legitimo in hoc regno Aragonum teneris et ipsius regnum firmare firma fide stabilire atque jussionibus illius obtemperare juxta apostolum dicentem: “Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit regi quasi precellenti”*».

[XXVII] E aquestes paraules dites tota la clericia e lo poble qui aqui sera responguen e diguen: «*Fiat, fiat. Amen*». E apres lo rey inclinat devotament sia dit per la un dels bisbes qui aqui seran e per lo matropolita les benediccions el prephaci següens:

«Oratio

Bene+dic Domine hunc regem nostrum N. qui regna omnium moderaris a seculo et tali eum benedictione glorifica ut davitice teneat sublimatis ceptrum et glorificatus in ejus protinus reperiat meritum, da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum; tibi semper cum timore sit subditus tibi que militet cum quiete sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gratia victor existat; honorifica eum pre cunctis regibus gentium felix populus dominetur et feliciter eum nationes adornent vivat inter gentium catervas magnanimus sit in judiciis equitatis sin gularis locupletet eum tua predives dextera frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profuturam; presta ei prolixitatem vite per tempora et in diebus ejus oria tur justitia; a te robustum teneat regiminis solium et cum jocunditate et justitia eterno gloriatur in regno. Per Do. etc.

Prephatio

Per omnia secula seculorum. Amen. - Dominus vobis cum. Et cum Spiritu tuo. - Sursum corda. Habemus ad Dominum. - Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et justum est. - Vere dignum et justum est equum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere omnipotens eterne Deus creator omnium rerum imperator Angelorum rex regnantium Dominus dominantium qui Abraam fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti Moysi et Josue populo tuo prelati multiplicem victoriam tribuisti humilem que David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientie pacisque inefabili munere ditasti. Respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hunc famulum tuum N. regem nostrum quem supplici devotione in regem habemus bene+dictionum tuarum dona multiplica eumque dextera tue patientie semper et ubique circunda quatenus predicti Abrahe fidelitate fundatus Moysi mansuetudine fretus David humilitate exaltatus Salomonis sapientia decoratus tibi in omnibus complaceat et per tramitem justitie inoffenso gressu semper incedat; tue quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili jugiter protectus armisque celestibus circumdatus obtabilisque glorie triumphum de hostibus feliciter capiat terrorem que sue potentie infidelibus inferat et pacem tibi militantibus letanter reportet. Per Christum Dominum nostrum qui in virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad celos victor ascendit in quo potestas omnis regni que existit victoria qui est gloria humilium et vita salusque populorum qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.»

[XXVIII] E dites les benediccions e prephaci demunt dits lo matropolita prenga de l'oli sanctificat, e faent creu uncten lo cap dels pits del rey e apres les sumitats de cascuna de les spatles, dient les paraules següents: «*Ungo te in regem hujus populi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen*». E feta la unccio segons que dit es lo matropolita ab un bell drap de lin torch e munde los lochs unctats e apres diga les oracions següents:

«Oratio

Prospice omnipotens Deus hunc gloriosum regem nos trum N. serenis obtutibus et sicut benedixisti Abraam, Isach et Jacob sic illum largis benedictionibus spiritualis gratie cum omni plenitudine tue potentie irrigare atque perfundere dignare; tribue ei de rore celi et de pingue dine terre habundantiam et toti sue terre copiam frumenti vini et olei et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata, sit in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regie potestatis oculis omnium fulgeat luce clarissima clarescat atque splendore maximo perfusa splendidissima videatur. Tribue ei omnipotens Deus ut sit fortissimus protector patrie et consolator ecclesiarum atque cenobiorum sanctorum maxima cum pietate regalis munificentie atque ut sit fortissimus regum triumphator omnium ad opprimendas rebelles et paganas nationes sitque suis inimicis multum terribilis premaxima fortitudine regalis potentie optimati bus quoque ac precelsis proceribusque ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis et pius ut ab omnibus timeatur atque diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum futurorum egrediantur ad regnum hoc regendum et post gloriosa tempora atque felicia presentis vite gaudia sempiterna perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse prestare.

Oratio

Domine Deus omnipotens cujus est omnis potestas et dignitas te supplici devotione atque humillima prece deprecamur ut huic famulo tuo regi nostro N. prosperum regie dignitatis concedas effectum, ut in tua dispositione constituto ad defendendam Ecclesiam tuam sanctam nichil ei presentia officiant futura nichil obsistant populum sibi subditum equo justitie libramine regere valeat et in omnibus operibus suis te semper timeat jugiter placere concedas. Per Dominum.

Oratio

Omnipotens sempiternaque Deus qui Azabel super Sinain et Jeu super Israel per Heliam David quoque et Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti tribue quesumus manibus nostris opem tue benedictionis et huic famulo tuo N. quem hodie in te sperantem in regem nostrum sacro unguimine delinivimus dignam concede deliberationis hujus efficaciam et virtutem; constitue Domine principatum super humerum ejus ut sit fortis justus fidelis providus et indefessus regni hujus et populi tui gubernator infidelium expugnator justitie cultor meritorum remunerator Ecclesie tue sancte ac fidei christiane deffensor ad decus et laudem tui nominis gloriosi. Per Dominum.

Oratio

Spiritus Sancti gratia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat ut sicut +unguimine delibutus impingari merearis interius ejusque speciali unctione perfectissime semper imbutus et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas et utilia anime tue jugiter cogitare optare atque operari queas auxiliante Domino nostro Jesuchristo qui cum Deo Patre.

Oratio

Deus qui es justorum gloria et misericordia peccatorum qui missisti filium tuum +propugnatores in te sperantium et sub cujus arbitrio omnium regnorum continetur potestas te humiliter deprecamur ut presentem famulum tuum regem nostrum N. in tua misericordia confidentem in presenti sede regali bene+dicas eique propitius adesse digneris ut qui tua expetit protectione deffendi omnibus sit hostibus fortior. Fac eum domine beatum esse et victorem de inimicis suis corona eum corona justitie et pietatis ut ex toto corde et ex tota mente in te credens diligat tuam sanctam Ecclesiam deffendat et sublimet populumque a te sibi comissum juste regat; nullus insidiantibus malis eum in injustitiam vertat; accende Domine cor ejus ad amorem gratie tue per hoc unctionis oleum unde unxisti reges sacerdotes et prophetas quatinus justitiam diligens per tramitem familiariter justitie populum ducens post peracta a te disposita in regali excellentia armorum curricula pervenire ad eterna mereatur. Per Dominum Nostrum.

Oratio

Deus Dei filius dominus noster Jesus Christus qui a Patre oleo exultationis unctus est pre participibus suis ipse per pre sentem sacri unguiminis infusionem Spiritus Paracliti super caput tuum infundat bene+dictionem eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat quatinus hoc visibili et tractabili dono invisibilia percipere et temporalis regno justis moderaminibus executo eternaliter cum eo regnare merearis

qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate ejusdem Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum. Amen.»

[XXIX] E apres dites les dites oracions lo matropolita endreçant ses paraules al rey, diga aquesta oracio:

«*Oratio*

Accipe igitur coronam regni in nomine Pa+tris et Fi+lii et Spiritus+Sancti quam sanctitatis sobriam gloriam et honorem et opus fortitudinis expressam signare intelligas et per hanc te participem ministerii nostri non ignores, ita ut sicut nos interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur ita tu quoque contra omnes adversitantes Ecclesie Christi deffensor assistas regnique tibi a Deo dati et per officium nostre benedictionis munite apostolorum omniumque sanctorum comisso utili regimine executor regnatorque proficiuus semper appareas inter gloriosos athletas virtutum geminis ornatus et premio sempiternae felicitatis coronatus cum redemptore ac salvatore nostro Jesu Christo cujus nomine vicemque gestare crederis sine fine glorieris; qui vivit et imperat Deus cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus per etc.»

[XXX] E aquesta oracio dita, lo rey prenga la corona de sobre l'altar e ell mateix pos-les en lo cap senç ajuda d'alcuna persona. E dementre lo rey se posara la corona sobre lo cap lo matropolita diga aquesta oracio:

«*Oratio corone*

Accipe signum glorie diadema et coronam regni in nomine Pa+tris et Fi+lii et Spiritus Sancti ut spreto antiquo hoste spretisque contagiis vitiorum omnium sic justitiam misericordiam et judicium diligas et ita juste et misericorditer et pie vivas ut ab ipso domino nostro Jesu Christo et consorcio sanctorum eterni regni coronam percipias; qui cum Patre etc.»

[XXXI] E reebuda la corona per lo rey e dites les oracions demunt dites lo rey prenga de sobre l'altar lo ceptre sens ajuda d'alcuna persona e aquell tenga en la man dreita. E dementre lo rey pendra lo ceptre lo matropolita diga sobre lo rey qui estia ajonollat la oracio següent:

«*Oracio ceptri*

Accipe virgam virtutis atque veritatis qua intelligas te obnoxium mulcere pios terrere reprobos errantibus viam docere lapsis manum porrigere disperdere superbos et relevare humiles et apperiat hostium Jesus Christus dominus nostre, qui de se metipso ait: «Ego sum hostium per me si quis introierit salvabitur», qui est clavis David et ceptrum domus Israel qui aperit et nemo claudit claudit et nemo aperit sitque tibi auctor qui educit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris et umbra mortis et in omnibus sequi merearis eum de quo David propheta cecinit: «Sedes tua Deus in seculo seculi virga equitatis virga regni tui»; et imitando ipsum diligas justitiam et odio habeas iniqui tatem quia propterea unxit te Deus Deus tuus ad exemplum illius quem ante secula unxerat oleo exultationis pro participibus suis Jesum Christum dominum nostrum qui cum eodem vivit et regnat.»

[XXXII] E reebut lo ceptre per lo rey e dita la oracio demunt escrita, lo rey prena lo pom d'or de sobre l'altar, lo qual tenga en la ma esquerra. E dementre lo rey pendra lo pom, lo matropolita diga les oracions següents:

«*Oratio pomi*

Accipe dignitatis pomum et per id in te catolice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinariis caput et prin ceps regni et populi ita perseveres auctor ac stabilitor christianitatis et fidei cristiane ut felix in opere locuplex in fide cum rege regum glorieris. Per Dominum.

Oratio

Benedic Domine quesumus hunc regem nostrum N. quem ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum, fac annis esse multiplicem salubri corporis robore vi gentem ad senectutem optatam pervenire felicem, sit nobis fiducia obtinere gratiam populo, quam Aaron in tabernaculo Heliseus in fluvio Ezechias in lecto Zacharias vetulus impetravit in templo. Sit in eo regendi auctoritas qualem Josue suscepit in castris Gedeon, sumpsit in preliis Petrus accepit in clave Paulus est usus in dogmate; et ita pasto rum cura tuum proficiat ovile sicut Isach profecit in fruge et Jacob est dilatatus in grege. Quod ipse prestare dignetur.

Oratio

Deus pater eterne glorie sit adjutor tuus et protector et omnipotens benedicat tibi, preces tuas in cunctis exaudiat et vitam tuam longitudine dierum adimpleat tronum regni jugiter firmet et gentem populumque tuum in eternum conservet et inimicos tuos confusione induat, et super te sancti+ficatio Christi floreat ut qui tibi tribuit in terris imperium ipse in celis conferat premium, qui vivit et regnat.»

[XXXIII] E aquestes oracions esplegades, lo matropolita ab un dels prelats menen lo rey axi coronat honradament al siti reyal major, e tota la clerecia diga alta veu un respons qui comença: «*R. Desiderium anime ejus tribuisti ei et voluntatem labiorum ejus non fraudasti eum. V. Domine prevenisti eum in benedictionibus dulcedinis et posuisti super caput ejus coronam de lapide pretioso. Et voluntatem labiorum ejus non fraudasti eum. Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto. - Iterum desiderium anime ejus.*»

[XXXIV] E aqui lo matropolita diga sobre lo rey la oracio següent:

«*Oratio*

Sta et retine amodo locum tibi a Deo delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis et per presentem traditionem nostram omnium scilicet episcoporum ceterorumque Dei servitorum; et quanto clerum sacris altaribus propinquorem prospicis tanto ei potentior in locis congruis honorem impendere memineris quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet (“In hoc loco res se deat in suo solio regio”) et in regnum eternum secum regnare faciat Jesus Christus Dominus noster rex regum et Dominus dominantium qui cum Deo Patre.»

[XXXV] E aço fet lo matropolita, diga e començ alta veu los altres prelats e clergues responents:

«*Imnus*

Te Deum laudamus, te Dominum confitemur te eternum Patrem omnis terra veneratur, tibi omnes angeli tibi celi et universe potestates, tibi cherubin et seraphin in cessabili voce proclamant: "Sanctus Sanctus Sanctus Dominus Deus Sabaoth, pleni sunt celi et terra magestatis glorie tue", te gloriosus apostolorum chorus te prophetarum laudi bilis numerus te martirum candidatus laudat exercitus, te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia, Patrem in mense majestatis venerandum tuum verum et unicum Filium, Sanctum quoque paraclitum Spiritum. Tu rex glorie Christe, tu Patris sempiternus es Filius tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti virginis uterum, tu devicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna celorum, tu ad dexteram Dei sedes in gloria Dei Patris judex crederis esse venturus te ergo quesumus famulis tuis subveni quos precioso sanguine redemisti eterna faccum sanctis tuis in gloria numerari; salvum fac populum tuum Domine et benedic hereditati tue et rege eos et extolle illos us que in eternum; per singulos dies benedicimus tibi et laudamus nomen tuum, in seculum et in seculum seculi, dignare Domine die isto sine peccato, nos custodire miserere nostri Domine miserere nostri fiat misericordia tua Domine super nos quemadmodum speravimus in te Domine speravi non confundar in eternum.»

[XXXVI] Lo qual *Te Deum laudamus* finit responguen dos honrats clergues e diguen aquest vers: «*Firmetur manus tua et exaltetur dextera tua. Justitiam et iudicium preparatio sedis tue.*»

[XXXVII] E encontinent lo matropolita diga les oracions següents:

Domine exaudi orationem meam.—Et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum.—Et cum Spiritu tuo.

«*Oratio*

Deus qui victrices Moysi manus in oratione firmasti qui quamvis etate lacesceret infatigabili sanctitate pugnabat ut dum Amalech iniquus vincitur dum prophanus nationum populus subjugatur, exterminatis alienigenis, hereditati tue possessio copiosa serviret opus manuum nostrarum pie nostre orationis exauditione confirma. Habemus et nos apud te sancte Pater Dominum salvatorem qui pro nobis manus suas tetendit in cruce per quem etiam precamur Altissime ut tua potentia suffragante universorum hostium frangatur impietas populusque tuus cessante formidine te solum timere condiscat. Per Dominum nostrum.

Oratio

Deus inennarrabilis auctor mundi, conditor generis humani gubernator imperii confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui patriarche nostri Habrahe preelegisti regem seculum profuturum tu presentem insignem regem nostrum N. cum exercitu suo, per intercessionem omnium sanctorum, uberi bene+dictione locupleta in solium regni firma stabilitate connecte visita eum per interventum sanctorum omnium, sicut visitasti Moysen in rubo Josue, in castris Gedeonem, in preliis Samuelem ornatum in templo et illa cum promissione et siderea benedictione ac sapientie tue rore perfunde quam beatus David ex psalterio Salomon filius ejus te remunerante percepit e celo, sis ei contra acies inimicorum lorica in adversis galea in prosperis sapientia in protectione clipeus sempiternus et presta ut gentes, illi teneant fidem proceres atque optimates

sui habeant pacem diligat caritatem abstineat se a cupiditate loquatur justitiam custodiat veritatem; et ita populus iste pullulet coalitus benedictione eternitatis ut semper maneant tripudiantes animis gaudentes et in pace victores. Per Dominum.

Oratio

Benedicat tibi Dominus custodiat te et sicut te voluit super populum suum esse regem ita in presenti seculo felicem et eterne felicitatis tribuat esse consortem. Amen.

Clerum ac populum quem sua voluit opitulatione in tua sanctione congregari sua dispensatione et tua administratio ne per diuturna tempora faciat feliciter gubernari. Amen.

Quatenus divinis monitis parentes adversitatibus carentes bonis omnibus exuberantes tuo imperio fideli amore obsequentes et in presenti seculo tranquillitate fruantur et cum eternorum civium consorcio potiri mereantur. Amen.

Quod ipse prestare dignetur cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.»

[XXXVIII] E totes les dites coses fetes e explegades lo rey seent en lo siti reyal ab les insignies reyls, e axi stant ab los infants, nobles, cavallers, ciutadans e altres qui aqui seran lo Evangeli se diga. E apres lo rey vaga offerir e offira aquell dia dotse diners d'or en reverencia dels dotse apostols. Aquesta oracio diga lo matropolita en la secreta de la missa:

«Oratio secreta

Suscipe Domine preces et hostias Ecclesie tue pro salute famuli tui regis nostri N. supplicantis et protectione fidelium plurimorum antiqua brachii tui operare miracula ut superatis pacis inimicis segura tibi serviat christiana libertas. Per Dominum.

Oratio post comunionem

Deus qui ad defendendum eterni regni Evangelium regium Aragonum solium preparasti protende famulo tuo regi nostro N. arma celestia ut pax Ecclesie nulla turbetur tempestate bellorum. Per Dominum.»

[XXXIX] Quant la pau se dara, lo pus honrat prelat qui y sia exceptat aquell qui dira la missa don de la pau al rey. E finida la missa lo matropolita venga al siti on lo rey sigra, e diga sobre lo rey les oracions següents:

«Oratio

Omnipotens sempiternus Deus qui te populi sui voluit esse rectorem ipse te celesti benedictione sanc+tificans eterni regni faciat esse consortem. Amen.

Concedatque tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles et invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fundatorem. Amen.

Quatinus te gubernacula regni tenente populus tibi subjectus christiane religionis jura custodiens undique tutus pace tranquilla perfruatur, et te in concilio regum beatorum collocato eterna fecilitate ibidem tecum pariter gaudere mereatur. Amen.

Quod ipse prestare dignetur cujus imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.»

[XL] E apres:

«*Oratio*

Hec Domine salutaris sacrificii perceptio famuli tui regis nostri N. peccatorum maculas diluat et ad regendum seundum tuam voluntatem populum idoneum illum reddat ut saluari ministerio contra visibiles et invisibiles hostes reddatur invictus per quod mundus est divina dispensatione redemptus. Per Dominum. Et benedictio Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus Sancti, super te descendat et maneat semper. Amen.»

[XLI] E apres dita la missa, lo rey ab les vestedures e insignies reyal demunt dites isque de la esgleya e vage cavalcar, e anans que cavalch coman a dos nobles lo ceptre e lo pom e aquells vagen als streps apres del rey. E lo cavall en que cavalcara, sia blanch e los sobresenyals sien de vellut vermell e de drap d'or, nostre senyal reyal representant la flocadura respona als dits sobrasenyals. E apres sia haut un cordo de seda groga e vermella. E lo rey cavalcat prenga lo ceptre en la ma drete e lo pom en la ma esquerra, e lo dit cordo sia fermat en lo fre del cavall e tenguen-se en lo dit cordo pus prop del rey los infants e nobles, e apres los mesnaders e apres los cavallers, e apres los ciutadans de les ciutats de la senyoria del rey e altres gents. E en aquesta manera vage lo rey tro al seu alberch.

[XLII] E aquells qui lo dia precedent hauran portades l'espaha e les armes vagen cavalcant tots sols en la manera que en lo vespre seran venguts, e tots los altres vagen a peu. E com lo rey sia al seu alberch, descavalch e entresen a la sua cambra e despull-se la dalmatica e la tunica e la camisa romana, e descalç-se les calces de vellut e les sabates; e vestes gonella, cota e mantell radon de drap d'or, e calces d'escarlata ab sabates acustumades, e isque de la cambra e vagessen al palau on deu menjar, lo qual sia ornat e aparallat aquell dia segons que's seguex.

[XLIII] Primerament la sua taula sia en loch alt posada en guisa, que per totes les gents menjants en aquell sia vista. E en les espatles en la paret sia fermat un drap d'or e de vellut Vermell, lo qual monstre en si lo nostre senyal estes e sobra aquell sia posat un sobracel d'aquell senyal e obra matexa. E en apres tot lo romament del palau sia encortinat per les parets, tant solament de bells e de preciosos draps. E port la corona en lo cap e lo ceptre en la ma drete e lo pom en la ma esquerra.

[XLIV] E anans que'l rey se assega a la taula, lo matropolita qui haura consecrat, diga la benediccio qui es acustumada de dir al seent de la taula. E aquell dia sega lo rey tot sol a la taula. E apres pos lo ceptre en la taula a la part drete e lo pom a la part esquerra, e sia apparallada una taula pus prop d'aquella del rey que ninguna altre on seguen los prelats aquell dia. E tots los altres seguen segons la ordinacio nostra. E con lo rey haura menjat leuse de la taula. E lo matropolita qui haura consagrat lo rey diga la benediccio la qual es acustumada de dir allevant de la taula. E lo rey prenga lo ceptre en la ma drete e lo pom en la ma esquerra, e ab la corona al cap vagessen al palau o sala la qual li sia apparellada per star apres menjar ab los infants fills de reys, nobles, prelats e altres gents sues, lo qual sia apparallat e ornat en la forma seguent:

[XLV] Primerament, li sia apparallat un siti reyal en alt en guisa que per tots estants en lo dit palau sia vist, e en les espatles en la pared sia fermat un drap d'or e de vellut vermell, demostrant lo nostre senyal estes pus rich que aquell del palau de menjar; e sobra aquell sia posat un sobracel d'aquell senyal mateix. E apres tot

lo dit palau o sala sia encortinat per les parets de bells e preciosos draps e per lo sol del dit palau o sala sien esteses tapits e altres draps bells, acustumats destendra per terra. E aqui lo rey pos lo ceptre e lo pom, e tenga solament la corona al cap; e lavors sia dat del vin al rey e a tots los altres ab confits. E apres lo rey entresen en la sua cambra, la qual sia ornada en la forma seguent.

[XLVI] Primerament, hi sia apparallat un lit ab cobertor, e cortines acabades de bells e richs draps de un obratge tot; e en apres la dita cambra sia encortinada per les parets de pus bells e richs draps que la dita sala e palau. E axi mateix en lo sol de la cambra sien esteses tapits e draps pus bells e pus honrats que aquells de la sala e palau, e aqui pos la corona e do les vestedures del drap d'or a la capella de la Aljaferia. E aquell dia lo rey no cavalch.

[XLVII] E lo rey aquell dia e l'altre seguent tenga tinell a tothom; e aquests dos dies deuen servir los infants e nobles segons que's seguex, car si hi ha dos infants fills de reys la un, es assaber, lo major o pus antich servesca aquells dos dies de offici de camarlench, e los altres nobles e barons exercesquen singularment los officis del palau devall scrits, es assaber de coper, sobrecoch, de boteller, de raboster, de panicer, de tallar devant lo rey, e de portar lo tallador de la sua vianda e de ventall en qual temps vulla que sia.

B

ORDINACIO FETA PER LO DIT SENYOR REY DE LA MANERA CON LES REYNES D'ARAGO SE FARAN CONSEGRAR, LOS REYS D'ARAGO LES CORONARAN

Scrit es en la Sancta Scriptura que apres totes les coses creades, Deu omnipotent crea l'om e veent que l'hom tot sol no era profitos dix: «*No es bo hom esser sol, façam a ell ajudori semblant a ell*». Perque apar per la paraula demunt allegada e per les següents en ço que diu façam a ell ajudori semblant a ell, que Deu dona Eva a Adam per companyona majorment con fo formada de la costella del costat de Adam, segons que en la Sancta Scriptura es demostrat per les paraules següents: «*E con hagues dormit pres una de les costelles d'aquell e umplila de carn, e nostre Senyor Deu hedifca la costella que havia presa de Adam en fembra e amena-la a Adam*».

E axi apar que Eva fon dada a Adam per companyona, cor del mig loch del cors de l'hom fo presa e formada, e no de les parts jusanas a dar entendra que no fos subdita a l'hom, ne axi mateix fo presa o formada de les parts sobiranes per tal que no fos entes ella esser sobirana a l'hom.

Donchs conve que axi con Nostre Senyor Deu deputa e ordona per companyona Eva a Adam que les reynes d'Arago, companyones sien dels reys d'Arago e d'aquelles gracies spirituals, honors e prerogatives que Sancta Mare Esgleya los reys d'Arago ha insignits se alegren.

On con entre les altres gracies spirituals de les quals sancta mare Esgleya ha ennobleits e exaltats los reys d'Arago si es lo sant sacrament de unccio, en lo qual sancta mare Esgleya mana les reynes d'Arago esser participants.

[I] Per ço ordonam que les reynes d'Arago sien consegrades per lo matropolita, e per los reys d'Arago coronades segons que davall se conte, car d'aço havem fi-

gura espressa del rey Assuer qui corona Hester on es scrit: «*Posa la corona del regne en lo cap d'aquella*».

[II] Per ço, ordonam que'l dia avans de la vigilia de la festa que la reyna se deura coronar, la reyna se bany en lo vespre, e apres lo dia de la vigilia en lo mati seguent se confes e reebe ab aquella humilitat e devocio que puxa lo Cors de Jesu-christ, es mut de camisa e de totes vestedures novas.

[III] En lo qual dia de la vigilia a hora de completa, la reyna partira de l'alberch del rey e ira vestida ab les vestedures blanques e ornaments de cap acustumats, saul que no port garlanda ne corona en lo cap.

[IV] E cavalcara en cavall blanc sens que null hom no la men per les regnes del cavall, e axi ab molts brandons e luminaries e altres sol·lempnitats de goig e de alegria ira tro a la Seu, e fara oracio en la Seu e aquella oracio feta ira posar e dormir en aquell loch pus apte e pus covinent dins la Seu o defora pus prop daquella.

[V] E lo dia de la festa de mati levar-sa e vestida ab les vestedures, e en la forma que'l vespre precedent, hi sera anada irassen a la Seu; e en la porta major de la esgleya seran l'archabisbe o matropolita e altres bisbes e prelats vestits «*in pontificalibus*», e tots los altres clergues en la processio be ornats devant anant lo sant Evangeli, ab dos creuse ab encenser e ab luminaries.

[VI] Et en la dita porta de la esgleya, lo pus honrat dels bisbes qui aqui seran diga la oracio qui's segueix:

«*Oratio*

Omnipotens sempiterne Deus, fons et origo totius bonitatis qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando, avertis sed dignanter comprobando potius elegisti et qui infirma mundi eligenda fortia queque confundere decrevisti quique etiam gloria virtutisque via triumphum in manu Judith, femine olim judayce plebi, de hoste sevisimo resignare voluisti, respice quesumus ad preces humilitatis nostre et super hanc famulam tuam N. reginam nostram que suplici devotione assumpta est in reginam benedictionum tuarum dona multiplica, eamque dextera tue potentiesem per et ubicumque circumda ut umbone tui muniminis undique firmiter protecta visibilis seu invisibilis hostis nequitias triumphaliter expugnare valeat et una cum Sara atque Rabecha Lia atque Racxele, beatis reverendisque feminis fructu uteri sui fecundari seu gratulari mereatur ad decorem totius regni statumque sancte Dei Ecclesie regendum necnon et protegendum, per Christum Dominum nostrum qui ex intemerate beate Marie virginis alvo nasci visitare et renovare hunc dignatus est mundum qui tecum vivit et glo riatur Deus in unitate Spiritus Sancti per immortalia secula seculorum.»

[VII] E apres la reyna enmig de dos bisbes, ira devant l'altar major e aqui siali apparallat un siti reyal ornat de drap d'or prop l'altar, en la part on se diu l'Evangeli; e lo matropolita dira la oracio seguent:

«*Oratio*

Deus, qui solus habes immortalitatem lucemque habitas inaccessibleem cujus providentia in sua dispositione non fallitur qui fecisti ea que futura sunt et vocas ea que non sunt tanquam ea que sunt qui superbos equo moderamine deicis, atque humiles dignanter in sublime provehis inefabilem misericordiam tuam supplices exoramus ut sicut Ester, reginam israhelitice causa salutis de captivitatis sue com pede solutam ad regis Assueri talamum regnique sui consortium, transire fecisti ita hanc famulam

tuam N. reginam nostram humilitatis tue benedictione christiane plebis salutis gratia, ad dignam sublimemque regis nostri copulam et regni sui participium misericorditer transire concedas et ut regalis federe conjugii, semper permanens pudicam proximam virginitati palmam continere queat tibi que Deo, vivo et vero in omnibus et super omnia jugiter placere desideret et te inspirante que tibi placita sunt toto corde perficiat. Per Dominum.»

[VIII] E dita la dita oracio, la reyna entrarse'n ha en la sagrestia e despullar-sa aquelles vestedures ab les quals hi sera entrada, e vestes primerament una camisa romana de lenç fesa en lo cabeç devant e detras ab botons en quascuna fanadura, ab los quals se cloguen les fanadures del cabeç de la dita camisa romana. E sobre la dita camisa vestes lo camis de drap de seda blanch, e sobre lo dit camis cinyes un cordo de seda blanca; e vestides aquestes vestedures vestes la dalmatica feta a forma de dalmatica de sotsdiacha, con diu la epistola a la missa, la qual sia de vallut blanch fresada e sembrada de obratges d'or ab perles e pedres precioses.

[IX] E apres pinten-la la pus honrada donçella qui y sia; e aço fet sia comenat lo ceptre a una dona e lo pom a altra, les quals isquen de la sagrestia primerament en un agual axi que la pus honrada d'aquestes dues port lo ceptre en la man e vaga a la part dreta, e l'altra lo pom en la man e vaga a la part esquerra. E apres d'aquestes isque altra dona qui port en les mans un baci d'argent bell e xich, en lo qual port la corona ab la qual la reyna deura esser coronada, e aquesta dona sia pus honrada que totes les altres.

[X] En apres isqua la reyna e vaga ab los cabells solts, e no port en lo cap vel ne ligat alcun ne garlanda ne cordo; e persona alcuna no vaga prop la reyna. E en aquesta manera la reyna e les dones demunt dites vagen tro a l'altar major de la Seu, e quant seran devant l'altar major un dels bisbes prena la corona del bacin e pos-la sobre l'altar, e altre bisbe prenga lo ceptre e altre lo pom e posen-los sobre l'altar.

[XI] E aqui a un pas devant l'altar major, la reyna romangue ab duas doncelles les pus honrades qui hi sien, e ajonoll-se e prostrada en terra sobra un coxi ella estia e les doncelles desense d'ella.

[XII] E aço fet dos honrats clergues comencen e diguen la latania segons que demunt en la consagracio del rey es ja escrita; e contenguda salvant que en aquell pas on diu «*ut presentem famulum tuum N. benedicere et sanctificare digneris*», e apres la on diu «*ut ipsum regem benedicere et con servare digneris*», sia dit: «*Ut presentem famulam tuam N. reginam nostram benedicere et coronare digneris te rogamus audi nos*».

[XIII] E aquella latania acabada, un dels bisbes diga ço qui's segueix:

«Pater noster, qui es in celis. - Et ne nos inducas in temptationem. - Sed libera nos a malo. - Salvam fac ancillam tuam. - Deus meus sperantem in te. - Esto ei Domine turris fortitudinis. - A facie inimici. - Nichil proficiat ini micus in ea. - Et filius iniquitatis non apponat nocere ei. - Domine exaudi orationem meam. - Et clamor meus ad te veniat. - Dominus vobiscum. - Et cum Spiritu tuo.

Oremus

Protende quesumus Domine famule N. regine nostre dexteram celestis auxilii ut te toto corde perquirat et que digne postulat assequi mereatur. Per etc.

Oratio

Actiones nostras quesumus Domine aspirando preveni et adjuvando proseguere ut omnis nostra oratio et operatio a te semper incipiat et per te cepta finiatur. Per etc.

Oratio

Omnipotens sempiternae Deus hanc famulam tuam N. reginam nostram celesti benedictione sanctifica que in adiutorio regni regina extitit per te electa tuamque ubique sapientiam doceat, atque confortet ut Ecclesia tua fidelem famulum semper agnoscat. Per eundem etc.»

[XIV] E dites aquestes oracions, lo dit bisbe tenent les mans junctes als pits, diga ab veu mijancera lo prefaci següent:

«Per omnia secula seculorum. - Amen. - Dominus vobiscum. - Et cum Spirituo tuo. - Sursum corda. - Habemus ad Dominum. - Gratias agamus Domino Deo nostro. - Dignum et justum est.

Prephatio

Vere dignum et justum est equum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere Domine Sancte Pater omni potens eterne Deus donorum cunctorum actor ac distributor benedictionumque omnium largus infusor. Tribue super banc famulam tuam N. reginam nostram benedictionis tue copiam, et quam humana sibi electio preesse gaudet tue superne electionis ac benedictionis infusio acumulet. Concede ei Domine auctoritatem regiminis consilii magnitudinem sapientie, prudentie et intellectus abundantiam religionis, ac pietatis custodiam quatenus mereatur benedici et augmentari in nomine ut Sara visitari et fecundari, ut Rebeca contra omnium muniri vitiorum monstra, ut Judith in regimine regni eligi ut Hester ut quam humana nititur fragilitas benedicere celestis potius intimiroris repleat infusio ac que a nobis benedicitur in reginam a te mereatur obtineri in premio eternitatis perpetue et sicut ab hominibus sublimatur in nomine ita a te sublimetur fide et operatione. Illo etiam sapientie tue eam rore perfunde quem beatus David in repromissione et filius eius Salomon percepit in locupletate. Sis ei Domine contra cunctorum ictus inimicorum lorica in adversis galea in prosperis sapientia in protectione clipeus sempiternus, sequatur pacem diligat caritatem absterneat se ab omni impietate loquatur justitiam custodiat veritatem sit cultrix justicie et pietatis amatrix religionis vigeatque presenti benedictione in hoc evo annis plurimis et in sempiterno sine fine eternis. Per omnia secula seculorum. Amen.»

[XV] E aço fet, lo matropolita proceesca a la sacra unccio segons que's seguex, a la qual unccio sia apparallat l'oli sanctificat, ab lo qual lo matropolita li uncte lo cap dels pits e la sumitat de cascuna de les spatles, e apres torch-li los lochs unctats ab un bell drap de li. E dementre lo matropolita fara la dita unccio, diga les oracions següents:

«Oratio

Deus Pater eterne glorie, sit tibi adjutor et omnipotens benedicat tibi preces tuas exaudiat vitam tuam longitudine dierum adimpleat benedictionem tuam jugiter, confirmet te cum omni populo in eternum conservet inimicos tuos confusione induat et super te Christi sanctificatio ac hujus olei infusio floreat ut qui tibi in terris tribuit

benedictio nem ipse in celis conferat, meritum angelorum ac bene+dicat te et custodiat in vitam eternam Jesus Christus, Dominus Noster qui vivit, etc.

Oratio

Spiritus Sancti gratia nostre humilitatis in te copiosa descendat ut sicut manibus nostris licet indignis oleo materiali, oblita pinguescis exterius ita ejus invisibili unguimine delibuta impingari merearis interius ejusque speciali unctione perfectissime semper imbuta et illicita declinare tota mente et spernere discas et valeas, et utilia anime tue cogitare jugiter optare atque operari queas et operes auxiliante Domino nostro Jesuchristo qui cum Patre.»

[XVI] E aço fet, lo rey que aqui sia present vestit ab les sues insignies reynals prenga la corona de l'altar e pos-la en lo cap de la reyna, e dementre la li posara en lo cap lo matropolita diga les oracions següents:

«Oratio corone

Officio nostre dignitatis in reginam sollemniter benedicta accipe coronam regalis excellentie, que a manibus regalibus capiti tuo imponitur unde sicut exterius auro et geminis redimita renites ita interius auro sapientie virtutumque, geminis decorari concedas quatenus post occasum hujus seculi cum prudentibus virginibus Sponso perempni Domino Nostro Jesus Christo digne et laudabiliter occurrens regiam celestis aule merearis ingredi januam auxiliante eodem Domino Nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre.»

[XVII] E esplegades les dites oracions, lo rey liure a la reyna lo ceptre en la ma dreta e dementre lo li liurara, lo matropolita diga la oracio següent:

«Oratio ceptri

Accipe virgam virtutis et equitatis et esto pauperibus misericors et affabilis viduis, pupillis et orphanis diligentissimam curam exhibeas ut omnipotens Deus augeat tibi gratiam suam. Qui vivit et regnat per etc.»

[XVIII] E apres lo rey prenga lo pom d'or de l'altar e don-lo en las mans de la reyna, e tengo-lo en la man esquerra e dementre aço's fara, lo matropolita diga la oracio següent.

«Oratio pomi

Accipe dignitatis pomum et per id in te catholice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinariis regina et principissa regni et populi, ita perseveres auctrix et stabilitrix christianitatis et fidei christiane ut felix in opere locuplex, in fide cum rege regum glorieris per evum cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.»

[XIX] E rey liure l'anell a la reyna en lo quart dit de la man dreta qui es apellat medicus, e lo matropolita diga la oracio següent apres:

«Oratio annuli

Accipe regie dignitatis anulum et in te catholice fidei cognosce signaculum quia ut hodie ordinariis regina populi ita perseveres auctrix et stabilitrix christianitatis et

christiane fidei, ut felix in opere locuplex in fide cum rege regum gloriaris per eum cui est honor et gloria in secula seculorum.»

[XX] E encontinent un dels bisbes començ a dir alta veu aquest ymne: «*Te Deum laudamus te Dominum confitemur*», segons que demunt es contengut en la consagracio del rey; e per tot lo cor de la clerecia sia continuat sollempnialment. E una de les oracions que's seguexen apres lo dit ymne qui comença: «*Benedicat tibi Dominus et custodiat*». De puys sia proceit en la missa, e dit lo Evangeli, quant se cantara lo ofertori, la reyna sia manada per los dos bisbes a la oferta e ofira aquell dia set diners d'or en significança de les set virtuts cardinals contraries als set peccats mortals. E apres sia tornada en son siti reyal e sia proceit en la missa tro a la fin.

[XXI] E en la manera demunt dita sia feta e celebrada la unccio e coronacio de la reyna. Empero si per ventura s'esdevenia que'l rey e la reyna abdosos se consagrasen e's coronassen en un dia, la manera demunt dita en tot e per tot sia observada en cascun d'ells ensemps segons que demunt pus clarament es expressat. Axi empero que'l rey sia tota vegada primer en totes coses axi en cavalcar com en reebre benediccions, e en la consagracio e en la coronacio, e en reebre les altres insignies reyal demunt dites.

[XXII] E apres dita la missa, la reyna vajassen cavalcant en lo dit cavall vestida ab la dalmatica e ab totes les altres insignies reyal e vestedures demunt dites, ab les quals haura estat en la missa e la corona en lo cap a l'alberch del rey. E lo cavall port los sobresenyals blanchs, e los pus nobles homens qui hi sien prenguen lo cavall per les regnes e vagen pus prop d'ella; e apres los cavallers e en opres los ciutadans pus honrats, e devant la reyna vage tothom a peu.

[XXIII] E apres derrera la reyna vagen totes les nobles donas e altres a peu. E en aquesta manera la reyna e tots los altres vagen a l'alberch del rey.

[XXIV] E con la reyna sera a l'alberch del rey descavalch, e entresen en la sua cambra e despull-se la dalmatica e la camisa romana e lo camis, e vestes cota e mantell de drap d'or, e isca de la cambra ab la corona en lo cap e ab lo ceptre en la man drete e ab lo pom en la man esquerra, e vajassen al palau on deura menjar; lo qual sia ornat e apparellat aquell dia segons que's seguex.

[XXV] Primerament, la sua taula sia en loch eminent posada en guisa que per tots los menjans en aquell sia vista. E en les espatles en la paret sia ferrat un drap d'or e de vellut vermell o d'altre drap lo qual monstre en si senyal de la reyna e del rey; e sobre aquell sia posat un sobracel d'aquell senyal e obratge mateix. En apres tot lo romanent del palau sia encortinat per les parets tant solament de bells e preciosos draps.

[XXVI] E anans que la reyna se assega a la taula, lo matropolita qui l'aura consagrada o altre honrat prelat, diga la benediccio qui es acostumada de dir al seent de la taula. E aquell dia sega la reyna sola a la taula. E apres pos lo ceptre en la taula a la part drete e lo pom a la part esquerra; e sia apparallada una taula pus prop d'aquella de la reyna que neguna altra en que seguen les dones dels reyal e mullers d'aquells, e totes les altres dones e doncelles seguen en les altres segons que es acostumat.

[XXVII] E con la reyna haura menjat, leuse de la taula e lo dit matropolita o altre honrat prelat diga la benediccio la qual es acostumada de dir al levant de la taula. E la reyna prenga lo ceptre en la man drete e lo pom en la man esquerra, e ab

la corona al cap vagessen al palau o sala la qual li sia apparallada per estar apres menjar ab les dones e donçelles, lo qual sia apparallat e ornat en la forma següent.

[XXVIII] Primerament, li sia apparallat un siti reyal en alt en guisa que per tots estants en lo dit palau sia vista, e en les espatles en la paret sia ferrat un drap d'or e de vellut vermell o d'altra drap rich, a senyal del rey e de la reyna pus rich que aquell del palau de menjar e sobra aquell sia posat un sobracel d'aquell senyal e obratge mateix.

[XXIX] E apres tot lo dit palau o sala sia encortinat per les parets de bells e preciosos draps, e per lo sol del palau o sala sien esteses tapits e altres draps bells acostumats de stendra per terra. E la reyna coman lo ceptre e lo pom a les pus honrades dos dones qui y sien, e tenga solament la corona en lo capp. E apres un poch sia dat del vin a la reyna e a tots los altres ab confits. E apres la reyna entressen en la sua cambra, la qual sia ornada en la forma següent.

[XXX] Primerament hi sia apparallat un lit ab cobertor e cortines acabades de bells e richs draps de un obratge tot. E en apres la dita cambra sia encortinada per les parets de pus bells e richs draps que dita sala o palau. E axi mateix en lo sol de la cambra sien esteses tapits e draps pus bells e pus honrats que aquells de la sala e palau; e aqui pos la corona e no cavalch ne isca de casa aquell dia.

[XXXI] E la reyna aquell dia e l'altre següent tenga tinell a tothom; e aquests dos dies deuen servir los infants e nobles segons que's segueix. Car si hi ha dos infants fills de reys, la un es assaber lo major o pus antich, servesca aquells dos dies de offici de majordom et l'altre de offici de camarlench. E los altres nobles e barons exercesquen singularment los officis del palau devall scrits, es assaber de coper, sobrecoch, de botaller, de raboster, de panicer, de tallar devant la reyna e de portar lo tallador de la sua vianda, e de ventall en qual temps vulla que sia.

f) Constituciones de Cataluña y pragmáticas

44. CAPÍTULO DE CORTES, 1251. *ENCARA STATUIM AB CONSELL. BARCELONA*

Capítulo núm. III de las Cortes presididas por Jaime I por el que se prohíbe el recurso al derecho común y al derecho germánico, y fija las fuentes del derecho catalán¹.

Encara statuim ab Consell dels sobredits que leys romanas o gotigas, drets e decretals en causas seculares no sien rebudas, admesas, judicadas ne allegadas, ne algu legista gos en Cort secular advocar sino en causa proprie, axi que en la dita causa no sien allegadas leys o drets sobredits.

Mas sien fetas en tota causa secular allegations segons los Usatges de Barcelona e segons las aprovadas costumars de aquell loc ahont la causa sera agitada; e en defalliment de aquells sie proceit segons seny natural, los jutges encara en las causas seculares no admetan legistas advocats axi com dessus es dit.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. III, Lib. I, Tit. VIII, Cap. I, p. 15. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

45. CAPÍTULO DE CORTES, 1257. *SIE COSA CONEGUDA*, ABRIL, 4. LÉRIDA

Capítulo único de la asamblea de Paz y Tregua presidida por Jaime I en Lérida, con autoridades eclesiásticas catalanas y aragonesas, por el que el monarca confirma sus privilegios y libertades otorgándoles también su protección y defensa¹.

* * *

En nom de Iesu Christ.

Sie cosa coneguda a tots que com Nos, en Jacme, per la gratia de Deu rey de Arago e de Mallorca e de Valentia, comte de Barcelona e de Urgell, e senyor de Montpeller; e los venerables en Bernat per la gratia de Deu archabisbe de Tarragona, en B. de Elna, en B. de Pampalona, A. de Çaragoça, en B. de Vic, en D. de Osca, A. de Barcelona, P. de Gerona, bisbes; en G. de Montcada de Leyda, en B. de Olivella de Tortosa elets; e frare Huc de Ioli de la Militia del Temple, e frare Garau Amic de l'Hospital de Hierusalem, mestres en Arago e en Cathalunya; e los abbats de Ripoll, de Poblet, de Coxa, de Montarago, de Sanct Joan de la Penya; e Arnau pabordre de Tarragona; e molts altres prelats de esgleyas e homens religiosos e clergues; barons e cavallers fosse en la Cort, que en la ciutat de Leyda havem celebrada personalment constituits per lo Stament de la Terra nostra en mils reformar, e pau e treva inviolablement observar.

[I] Los dits archabisbe, bisbes e prelats e mestres del Temple e de l'Hospitàl, e altres homens religiosos e clergues, a Nos humilment pregaren que los privilegis e libertats per Nos e predecessors nostres a ells atorgadas e atorgats, e algunas otras cosas que dejus son contengudas, deguessem a ells atorgar e encara confirmar. Nos doncs, rey desusdit, seguint les pitjadas dels predecessors nostres, qui libertats e privilegis a las esgleyas e homens religiosos, axi com homens catholics han atorgats, e munificentias e donacions han fetas, e treballs voluntaris han sofferts, per ço que repos a las esgleyas e subdits preparassen, atorgam e solemnament confessam ab aquest public instrument per tots temps valedor, que Nos e los successors nostres son tenguts per deure de reyal offici, deffendre los prelats e clergues, e religiosos e

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. III, Cap. IV, pp. 11-12. Edición reimpressa con el mismo título, *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

homens e bens lurs a nostras proprias missions e despesas, e a fer aço ab la present no s'estrenyem, los successors nostres lexant a semblants cosas obligats.

[II] Item, volem que algun preiudici no sia fet a las esgleyas, a vosaltres archabisbe e mestres e altres homens religiosos e prelats de esgleyas, e clergues e homens vostres, ne als successors vostres, per la col·lecta de pecunia que hajam feta als homens vostres per tuitio e deffensio vostra e dels vostres bens e homens faedora.

[III] Item, atorgam a vosaltres que los veguers e balles nostres juren en poder del bisbe diocesa publicament, en presentia del poble que, feelment, exercescan la justitia, e que per aço pecunia no reban. E que deffenan vosaltres, clergues e homens vostres e dels vostres e los bens d'ells virilment, e poderosa.

[IV] Item, atorgam-vos que los veguers e balles e sotsveguers e altres officials nostres juren en poder del bisbe diocesa, observar trevas e paus, e que feelment donen la part sua als bisbes, segons que en lo instrument de pau e de treva pus plenament es contengut. E aço mateix juren los sobrejunters en Arago; axi que los sobrejunters lur salari reban acostumat. Mas los bisbes no reban res en Arago, com aço no sia de costuma observat.

[V] Item, prometem en bona fe que deffendrem vosaltres, prelats e clergues e homens religiosos e homens e bens vostres e lurs, contra depredadors e violadors de pau e treva e qualsevol altres, vos o aquells contra justitia agravians.

[VI] Item, prometem que observarem e farem observar paus e trevas, axi con en la forma de aquella pau pus largamente es contengut.

[VII] Item, prometem que esmenarem totas injurias a vosaltres e a vostres homens per Nos, e per les nostres fetas; e restituïrem las toltas, e que vosaltres allo mateix semblantment a Nos façats.

[VIII] Item, prometem a vosaltres que perseguïrem falsadors de moneda nostra, e aquells axi com just sera punïrem.

[IX] Item, volem e atorgam a vosaltres que no sie exigít de vosaltres ne de altres prelats e clergues e homens religiosos en tota la terra nostra o en mar leuda o peatge per las cosas vostras e a us vostre compradas tantsolament. Ne empatxarem per Nos o per altre que no puscats francament las cosas vostras transferir per mar o per terra a qualque locs volrets, si doncs aço no era prohibit per sterilitat o per carestia gran e evident de la terra de blat, per mar a las parts estranyes portar. Mas per aquest capítol no volem ne entenem que al dret o libertat del senyor archabisbe o de la esgleya de Tarragona en alguna cosa sia derogat.

[X] Item, atorgam e confirmam a vosaltres, esgleyas e monastirs, locs religiosos e altres, bisbes e abbats, prelats e clergues e homens religiosos e homens vostres e lurs, tots privilegis e libertats per Nos o per predecessors nostres a vosaltres e a aquells atorgats, si doncs no eren tals privilegis que de dret e de for del regne de Arago fossen no sens causa revocadors.

[XI] Item, atorgam que los veguers e sotsveguers, balles e sobrejunters nostres no facen questa, ne exactio de blat, de ovelles, ne de altra qualsevol cosa a vosaltres o altres clergues, o homens religiosos, o homens vostres, o lurs; e si per ventura, en alguna de aquestas cosas contrafayan, prometem a vosaltres que Nos, aquella cosa entegrament dins spay de dos mesos, apres que request ne serem, esmenar e restituir farem.

[XII] Item, atorgam que com algu sera excomunicat legitimament en juy a demanar, no sie admes en for secular ans ne sie repellit fins que sie absolt.

[XIII] Item, atorgam a vos archabisbe que sie saul lo dret vostre a vos e a la esgleya de Tarragona generalment e special en totas las cosas sobreditas, e sie a Nos lo dret nostre saul semblantment en aquellas. E per ço que las cosas sobreditas, totas e sengles de major fermetat se alegren, juram per Deu e aquests Sancts quatre Evangelis corporalment per Nos tocats, e per la Creu de Nostre Senyor, que totas las cosas sobreditas e sengles observarem, e tendrem a bona fe e sens engan, e observar encara fermament farem e contra no vendrem per Nos o per altra interposada persona. Axi Deu nos aiut e aquests Sancts quatre Evangelis. E a totas las cosas sobreditas e sengles fermament observadoras e complidoras, volem los hereters e successors nostres perpetualment esser obligats.

Fet es aço a Leyda, a dos de las nonas de abril, any Nostre Senyor, mil doscents sinquanta set.

Senyal de'n Jacme per la gratia de Deu rey de Arago, de Mallorcas e de Valentia, comte de Barcelona e de Urgell, e senyor de Montpeller.

Testimonis foren lo archabisbe, bisbes e homens religiosos desus dits, B. de Cardona, P. de Montcada, G. de Castellnou, Huc de Sogorb, R. de Nec, R. de Montcada, Iofre de Rocaberti, G. de Castellnou [*sic*], Ximeno de Folc, B. de Sanctaeugenia.

Senyal de'n Miquel del Coer, qui per manament del senyor rey, e per lo senyor frare Andreu, bisbe de Valentia canceller, que feu aquestas cosas scriure.

Feu en lo loc, die e any desus dits.

46. CAPÍTULO DE CORTES, 1260. COM EL OFFICI REYAL, NOVIEMBRE, 10. TARRAGONA

Capítulo único de las Cortes presididas por Jaime I en Tarragona, por el que: se dispone la sucesión en los bienes paternos de los hijos fallecidos antes de llegar a la edad necesaria para poder testar, y se establece la reserva de los bienes del *escreix* donados a la madre con ocasión de su matrimonio por razón de su virginidad¹.

Com a l'offici reyal se pertanya los drets ja fets declarar, e aquells que: segons equitat son fets en mills reformar. Nos, en Jacme per la gratia de Deu rey de Arago, de Mallorcas e de Valentia, comte de Barcelona e de Urgell, e senyor de Montpeller, per molts interpellat que la Constitutio per Nos feta que si lo para moria, fill o fills en pupillar edat jaquits, si aquells morien ans que de dret puxessen fer testament, que'ls bens paternals envers la mare no romanguessen, axi com pus proisme en grau al fill constituïda, mas envers los pus proïsmes parents del pare deffunct, de la parentela dels quals los bens vingueren. Per ço que los dits parents hajessen solas de la sua tristitia, ab los quals no sens causa se havia de tenir compte.

Alguns volents la dita Constitutio a prau enteniment reduir, deyan, que si lo dit deffunct per artifici o negotiatio sua hajes adquisit bens alguns, que'ls dits bens axi adquisits no a la mare, mas als parents dels deffuncts eran per la dita Constitutio adquisits.

La qual cosa no fo de nostra intentio, ne es defraudar la mare de successio deguda del fill en tal article, mas volem e manam que la mare succeesca al fill en aquests bens que lo pare de ell per artifici o negotiatio, o per qualque altre titol haura adquisits, car basta als parents dels deffuncts que hajan los bens que del linatge d'ells son pervinguts, axi encara com las leys antigas innuir eran vistas.

E si deffalliran parents en tro al quart grau, a la mare dels fills o fill del deffunct retornen tots los bens del deffunct.

Item, declaram la dita Constitutio que en donatio per noces o per screix (lo qual es degut a la mare per raho de la sua virginitat), per nostra Constitutio la mare no ho perda ne en alguna cosa sie defraudada en tant quant per raho de pacte apposat

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. VI, Tit. II, Cap. I, pp. 356-357. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lles i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

per lo marit, la mare deu guanyar o encara obtenir, o si lo marit en son testament haura manat que lo fill o filla dins edat legitima sens infants morint, los bens seus a la muller tornen.

Deym encara e statuim que totas cosas segons la voluntat de aquell testador o pacte aposat dejan esser observadas.

E aquestas cosas que ditas son en la Constitutio desus dita de marits, axi mateix en las mullers per tot volem esser observadas. La qual Constitutio a tots nostres sotsmesos volem esser extesa, e tots a observatio de aquella sien tenguts.

Dada en Tarragona, a deu dies de las chalendas de noembre, lo any de Nostre Senyor mil doscents sexanta.

47. PRAGMÁTICA REAL, 1282. LA MONEDA DE ARGENT, JULIO, 4. BARCELONA

Pragmática de Pedro II por la que dispone que la moneda de plata se fabrique sólo en Barcelona, a cargo de oficiales designados por la misma Ciudad¹.

* * *

La moneda de argent se ha de fer en Barcelona e no en altra part, e de quiscun march de argent bo. E si no's poden fer si no dos croats ab lo señal de la moneda barcelonesa de tern a ley de II diners e malla de la dita moneda.

E la ciutat de Barcelona elegeix dos bons homens, als quals lo senyor rey comana la guarda de dita moneda; e que aquella façan fer lealment.

E lo senyor rey punira los qui seran trobats falçar la moneda, e lurs bens sien confiscats e ja mes sien restituits a lurs hereus. E la fabrica o guany de la moneda no's vendra.

Item, los cambiadors deuen jurar en poder del veguer o qui tindra loc del senyor rey en lo loc hont tindran Taula, que si trobaran falsa moneda en poder de algu que investigaran de hont la han hauda, e la trencaran ab unas tisoras que deuen tenir, o denuntiaran als officials del senyor rey.

E per ço no sie fet perjudici als pactes e concessions de la operatio de la moneda, fets per lo rey en Jaume Primer, e per lo rey en Pere Segon son fill cofirmats.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. II, Lib. X, Tit. V, Cap. I, p. 203. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

48. CAPÍTULO DE CORTES, 1283. *VOLEM, STATUIM E ORDENAM. BARCELONA*

Capítulo núm. XIV de las Cortes presididas por Pedro II en Barcelona, por el que el monarca declara que, para la aprobación de una disposición general en Cataluña, se requerirá el consentimiento de los estamentos o de su mayor y más sana parte¹.

* * *

Volem, statuim e ordenam que si Nos o los successors nostres, Constitutio alguna general o statut fer volrem en Cathalunya, aquella o aquell façam de approbatio e consentiment dels prelats, dels barons, dels cavallers e dels ciutadans de Cathalunya o ells appellats, de la major e de la pus sana part de aquells.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XV, Cap. I, pp. 43. Edición reimpresa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

49. CAPÍTULO DE CORTES, 1283. ATORGAM ENCARA E APPROBAM. BARCELONA

Capítulo núm. XXVII de las Cortes presididas por Pedro II en Barcelona, que confirma a los magistrados municipales de las ciudades, villas y lugares reales sus funciones y atribuciones en el gobierno de sus comunidades¹.

* * *

Atorgam encara e aprobam que paers, jurats e consellers sien en las ciutats, vilas e locs nostres en los quals antigament solien esser, e sien e romangan en aquell stamen; e usen axi com eran e usavan en temps del senyor en Jacme de bona memoria rey de Arago, pare nostre.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. LV, Cap. I, p. 134-135. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

50. CAPÍTULO DE CORTES, 1291. *A SUPPLICATIO DE LA DITA CORT BARCELONA*

Capítulo núm. I de las Cortes presididas por Jaime II en Barcelona, por el que se dispone que todo oficial público en Cataluña y el reino de Mallorca debe ser catalán¹.

* * *

A supplicatio de la dita Cort atorgam, statuim e ordenam per tots temps, que de aqui avant procurador, veguer, balle e cort e tot altre official qui dret haja a retre de un altre en Cathalunya e en lo regne de Mallorcas e en las ditas illas e lo assessor d'ells sien catalans.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. LXVIII, Cap. I, p. 158. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

51. CAPÍTULO DE CORTES, 1291. *LO NOBLE INFANT EN PERE*. BARCELONA

Capítulo núm. II de las Cortes presididas por Jaime II en Barcelona, por el que se ordena que los procuradores de la Corona en Cataluña y Mallorca tengan consejeros y jueces catalanes, pues conocen perfectamente las costumbres de ambos territorios¹.

* * *

Lo noble infant en Pere mentre sie procurador de Cathalunya e los altres procuradors de Cathalunya e de las ditas illas, de aqui avant hajan consellers e jutges catalans en los fets de Cathalunya e del regne de Mallorca e de las ditas illas e no altres, per ço com los catalans saben mils las costumias e las observanças de Cathalunya e de las ditas illas.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. LXVIII, Cap. II, pp. 158-159. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

52. CAPÍTULO DE CORTES, 1299. NOS E LOS SUCCESSORS. BARCELONA

Capítulo núm. IV de las Cortes presididas por Jaime II en Barcelona, por el que se acuerda celebrar Cortes en Cataluña una vez cada año el primer domingo de Cuaresma, las primeras en Lérida y las siguientes en Barcelona, y así sucesivamente¹.

* * *

Nos e los successors nostres per tots temps, cad[a] any lo primer diumenge de Quaresma tingam Cort General en Cathalunya als catalans; ço es a saber, en la ciutat de Barcelona un any e altre any en la ciutat de Leyda. Axi que la primera Cort que vindra sie celebrada en la ciutat de Leyda, e la Cort de l'altre any que vindra que sie tenguda en la ciutat de Barcelona en lo die demunt dit. E que axi sie fet per tots temps; que lo un any sie en Barcelona, e lo altre any sie en Leyda segons la forma demunt dita.

E si Nos volrem mudar lo loc, que u puxam fer, ab que u façam saber per dos mesos abans del die de la Cort General de Cathalunya, e que fos lo loch dins Cathalunya.

E si per ventura Nos o successors nostres haviem embargament que personalment no puxessem esser en la dita Cort General, ço es a saber que fossem malalts o absents de nostra terra, o tenien personalment frontera en algun cap de nostre terra, que un mes apres que fossem guarits o tornats en nostra terra, o jaquida la dita frontera, dejessem tenir la dita Cort General en Cathalunya.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XIV, Cap. II, pp. 37-38. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

53. CAPÍTULO DE CORTES, 1299. *TOT VEGUER E SOTSVEGUER. BARCELONA*

Capítulo núm. II de las Cortes presididas por Jaime II en Barcelona, por el que se regula el régimen de *purga de taula* por responsabilidades de los oficiales reales que ostentan jurisdicción en el ejercicio de su cargo¹.

* * *

Tot veguer o sotsveguer, e balle, e Cort, e jutge ordinari, e assessor, e carceller, e saig, e altre oficial qui ara us de jurisdicció e qui ara sie en lo offici, e lurs loctinents en los locs nostres, aquells empero que han tengut offici per un any o mes, iscan mijant lo present mes de febrer de l'offici. E tots los oficials dels dits officis qui de aqui avant en aquells seran, iscan quiscun any de l'offici lo primer die de janer.

E axi aquests oficials qui ara hi son com los altres oficials qui de qui avant hi seran, tengan taula per trenta dies segons las ordinations de las Corts.

E que Nos elegiam de present e puys quiscun any lo primer die de janer un savi en dret idoneu e sens suspita en lo cap de quiscuna de las Veguerias e Ballias, qui faça la inquisitio contra los oficials de aquella Vegueria o Ballia.

E penjant aquella inquisitio algun oficial no puxa tornar o usar de l'offici, tro que la inquisitio sie terminada sens plet e sens solemnitat de plet, e sens figura de juy e feta satisfactio del dan donat abans que Nos o algun per Nos deaque'n res ne hajam.

E si condemnat sera en alguna cosa lo oficial per raho de l'offici, que null temps no tenga offici nostre.

Mas aquell oficial se puxa appellar a Nos una vegada tant solament de la sententia del dit savi en dret.

E Nos de present e puys quiscun any, elegiam dos savis per decidir e determinar las appellations que seran fetas a Nos per los oficials de las ditas sententias que los dits savis en dret hauran donadas, ço es a saber un savi en Barcelona e un altre savi en Leyda.

E lo savi elet en Barcelona sobre las appellations conega e determin las appellations fetas a Nos per los oficials qui sien dins las Veguerias de Barcelona, e de Valles,

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. LI, Cap. IV, pp. 122. Edición reimpresa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

e de Gerona, e de Besalu, e de Osona, e de Bages, e de Bergada, e de Ripoll, e de Vilafranca e de Montblanc.

E lo savi elet en Leyda sobre las appellations, conega e determin las appellations fetas a Nos per los officials qui sien dins las Veguerias e Ballias de Leyda, e de Ribagorça, de Pallars, de Cervera, e de Tarragona, e de Tortosa e las Montanyas de Prades.

Los quals savis en dret demunt assignats conegan e determinen las ditas appellations breument.

Mas lo official no puxa tornar en lo offici, tro que sie determinada la appellatio.

E que'l savi en dret qui las inquisitions fara puxa posar per autoritat empero nostra, official en aquell offici mentre aquell contra qui's fara la inquisitio de aquell sera suspes.

E si son officials qui en aquells officis sien per diners o per altre frau contra las ordinations de las Corts, que hajan aquells perduts.

Sie entes empero, que en aquest Capítol no sien entesos castlans ne lurs balles, ne lurs loctinents.

**54. CAPÍTULO DE CORTES, 1299. *QUISCUN NOTARI O SCRIVA PUBLIC.*
BARCELONA**

Capítulo núm. XVIII de las Cortes presididas por Jaime II, según el cual todo notario público debe atender a cualquier persona que requiera de sus servicios, percibiendo sus honorarios¹.

* * *

Quiscun notari o scriva public request per algu, sie tengut de fer totas cartas devant Nos o devant qualsevol altra persona de qualque stament, dignitat o conditio sie, per salari competent sens inhibitio o empatxament nostre e dels nostres e de qualsevol altre; en altra manera que *ipso facto* sie privat de l'offici per tots temps, si doncs las ditas cartas no eren en perjudici o dan del General de Cathalunya.

E si pena li era imposada de fet, que no li pogues esser demanda.

E encara que haja a posar en la fi la protestatio, tot ço que aquell contra qui's fara respondra o dira dins spay de dos dies complits, si aquells volra lo responent, apres que sera feta la protestatio.

E si no u feya, que perdes lo offic; e passats los dits dos dies, lo dit scriva puga fer la carta, e que no haja sperar resposta, pus que no sie feta dins aquells dos dies.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. IV, Tit. XIII, Cap. I, pp. 274-275 (edición reimpresa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995). Publicado por Raimundo NOGUERA GUZMÁN y José M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, I/II, Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, Barcelona, 1965, doc. núm. 10, p. 138.

55. CAPÍTULO DE CORTES, 1301. *STATUIM ENCARA E ORDENAM. LÉRIDA*

Capítulo núm. II de las Cortes presididas por Jaime II, por el que se acuerda celebrar Cortes a los catalanes finalmente cada tres años, en el período entre Carnaval y Cuaresma, la primera vez en Lérida y la segunda en Barcelona, y así sucesivamente¹.

Statuim encara e ordenam sobre lo Capítol qui parla de la General Cort quiscun any en Cathalunya celebradora, que aquells Cort General de Carnestoltes de Quaresma primeras vinents a tres anys següents, e despuys de tres anys en tres anys tots temps en Cathalunya en lo dit temps sie celebrada.

Si donchs entretant per algun cas o necessitat de la terra o supplicatio de tot lo General de Cathalunya, Nos volrem la dita Cort manar tenir e celebrar:

Statuints que quiscuna persona e Universitat citadas e requestas a aquella Cort, que las ditas personas sien tengudas de venir personalment, e las Universitats trametre syndics ydoneus ab sufficient poder, al die e al loc assignats a la dita Cort celebradora. Si donchs, las ditas personas a coneguda nostra e de la Cort, no haguessen just empatxament perque personalment no puxessen venir a la dita Cort, en lo qual cas las ditas personas e quiscuna d'ellas sien tengudas de trametre procurador o procuradors sufficientes ab plen poder qui al die e al loc assignats sien, e interessar sien tinguts.

E aquell o aquells qui al die e al loc assignats no seran per si o per sos procuradors en los casos demunt dits, de aquell die avant no sien sperats ni aquells sie tinguda la dita Cort sperar, e apres lo die a aquells assignat si venien durant la Cort, lavors no sien rebuts a ninguns tractaments, statuts e ordinations de la Cort demunt dita, ans sien tenguts y obligats seguir, tenir, complir e observar totas ordinations, tractaments e statuts fets lavors e faedors en la Cort davant dita.

E aquellas ordinations e tractaments fets e faedors en aquella Cort obtengan fermetat de força, e Nos siam tenguts e compliscam e façam aquellas cosas complir, tenir e observar, axi com si per tots generalment fossen feta, no contrastant absentia o contradictio de aquells.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XIV, Cap. IV, pp. 38-39. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

Totas empero las altras cosas contengudas en lo dit Capitol romangan en lur stament e vigor, salvas quant als prelats e religiosos e clergues, las declarations fetas per Nos sobre lo dit Capitol e altres Capitols fets en la dita Cort de Barcelona.

56. CAPÍTULO DE CORTES, 1321. *STATUIM QUE LO CAPITOL. GERONA*

Capítulo núm. X de las Cortes presididas por Jaime II, por el que se acuerda que la interpretación de cualquier disposición de Cortes corresponde hacerla al rey junto con una comisión integrada por miembros de los estamentos y sabios del derecho¹.

* * *

Statuim que lo Capítol fet per Nos en la dita segona Cort de Barcelona, lo qual comença *Si en algun capítol o statut o ordinatio o constitutio, etc.*, sie tengut e observat anyadints a aquell o encara statuints, que la dita interpretatio sie feta de aquí avant per Nos e per los successors nostres ab quatre prelats de Cathalunya, quatre rics homens, quatre cavallers, quatre ciutadans, e savis en Dret segons forma de dit Capítol.

Sie entes empero, que si cas se sdevendra, que en aquella interpretatio no volran esser los dits quatre prelats per raho del fet qui fos criminal, o per altra raho, que en aquell cas Nos e los successors nostres façam e hajam a fer la dita interpretatio sens aquells prelats, ab los altres lo dit Capítol nomenats.

Anyadints encara al dit Capítol e statuints que los dit Capítol ab la present additio sie estes als Capítols de la present Cort e de las otras passadas Corts Generals.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XVI, Cap. III, p. 43. Edición reimpressa con el mismo título de *Constituciones y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleys i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

57. CAPÍTULO DE CORTES, 1321. *ENCARA STATUIME VOLEM QUE NOS. GERONA*

Capítulo núm. XXIX de las Cortes presididas por Jaime II, por el que declara que él, su heredero y sus oficiales siempre deben cumplir y observar el derecho de Cortes y respetar los usos y costumbres por los que sus súbditos se rigen¹.

* * *

Encara statuim e volem que Nos e lo molt alt infant n'Amfos, molt car primogenit e general procurador nostre, e los officials nostres qui son e seran, tingam e observem, tingan e observen los Capitols de la present Cort e de las altras Generals Corts de Cathalunya passadas.

E encara tingan e observen los als prelats e esgleyas, religiosos, rics homens, cavallers, ciutadans e a las vilas e altres locs de Cathalunya, e als ciutadans e habitants de aquells e als seus per tots temps, totas libertats, privilegis, usos e costumas de aquells segons que mills, e pus plenariament de aquells entro aci han usat totas aquellas cosas e sengles confirmants a aquells.

Manants al procurador, veguers e Corts e a tots officials nostres e a sos loctients e als sotmesos encara nostres presents e esdevenidors, que totas las cosas damunt ditas e sengles tingan e observen e a tots façan tenir e fermament observar, e en alguna cosa no contravengan ni contravenir algu lexen per alguna raho.

E a major cautela prometem en bona fe a tots e sengles devallscrits qui a aquella dita General Cort vingueren e encara a altres de Cathalunya qui absents son, e al notari devallscrit, de Nos per aquells e per tots los altres de qui's pertany o pertanyer se pot o porar legitimament pactant, stipulant e rebent.

E encara juram en anima nostra per Deu e per la Creu de nostre Senyor Deu Iesu Christ e los seus Sancts quatre Evangelis de nostres mans corporalment tocats, las ditas cosas totas e sengles segons demunt son ditas tenir, complir e inviolablement observar e fer, tenir e observar segons demunt son contingudas.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XVII, Cap. V, pp. 44-45. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

**58. CAPÍTULO DE CORTES, 1333. *NEGU DE AQUI AVANT SIE CREAT NOTARI.*
MONTBLANC**

Capítulo XXXI de las Cortes presididas por Alfonso III, que establece que para el ejercicio de la notaría debe exigirse un determinado nivel de conocimiento de derecho y tener la edad de 24 años¹.

* * *

Negu de aqui avant sie creat notari o a offici de notaria sie admes, sino sera sufficient en scientia e costums, e haja complida edat de vint y quatre anys.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. IV, Tit. XIII, Cap. II, p. 275 (edición reimpressa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995). Publicado por Raimundo NOGUERA GUZMÁN y José M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, I/II, Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, Barcelona, 1965, doc. núm. 18, pp. 147-148.

59. CAPÍTULO DE CORTES, 1351. *ABAQUESTA NOSTRA CONSTITUTIO*. PERPIÑÁN

Capítulo núm. XXXII de las Cortes presididas por Pedro III, por el que se reconoce a favor de la viuda el goce de los bienes del marido difunto en el primer año de viudedad, el «*Any del plor*»¹.

* * *

Ab aquesta nostra Constitutio per tots temps valedora, sancim que la muller mort lo marit, encontinent apres la mort de aquell sie vista tots los bens de son marit posseir, e dins lo any del plor de aquells bens en totas cosas a la sua vida necessarias sie proveida.

Apres lo dit any empero, del plor, los fruyts de aquells bens faça seus fins a tant que a ella en lo dot e sponsalici seus sie integrament satisfet.

Exceptadas empero las mullers a las quals per lurs marits certs locs o rendas, o altres bens de hont rendas annuals o esdeveniments puxan proveir per seguretat de lur dot o sponsalici seran assignats, en lo qual cas aquells tantsolament locs o rendas, o bens, sie vista posseir, e sobre aquells haja la sua provisio e los fruyts seus faça de aquells.

Ajustant que la muller en lo primer cas, ço es a saber quant tots los bens del marit seu posseir sie vista inventari començar, dins un mes apres que la mort de son marit sabra comptador. E dins altre seguent complir de tot en tot sie tinguda.

En altra manera de la provisio de l'any del plor e del profit de fer los fruyts seus fretur *ipso facto*. Per ço empero, no entenem los estrets a fer inventari de fer aquell en nenguna manera esser desliurats.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. V, Tit. III, Cap. I, pp. 354. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

60. CAPÍTULO DE CORTES, 1351. *PART AÇO FORAGITADA*. PERPIÑÁN

Capítulo núm. IX de las Cortes presididas por Pedro III, por el que se declara que aun en contra de lo dispuesto por el derecho romano, el tutor nombrado por el padre en testamento, codicilo o en otro acto de última voluntad, puede tomar posesión de la herencia paterna en nombre del menor¹.

* * *

Part aço foragitada la solemnitat per dret roma introduida, ordenam e statuim que lo tudor a fill o filla en testament, codicil o qualque altra darrera voluntat de lur pare donat, se puxa en nom de aquell pubill o pubilla a la heretat paternal sens confirmatio o decret de jutge, o qualque altra solemnitat de dret mesclar, e fer inventari e totas otras cosas que ab confirmatio e decret de jutge fer poguera.

Primerament empero, prestat jurament per aquell mateix tudor en poder de aquella Cort, de la qual confirmatio o decret havia de rebre, sobre procurar profitosas cosas del dit pubill o pubilla, o esquivar cosas inutils. Lo qual jurament ans que comença a fer inventari o res fer dels bens del dit pubill o pubilla sie tengut de prestar.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. V, Tit. IV, Cap. I, p. 355. Edición reimpressa con el mismo título de *Constituciones y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

61. CAPÍTULO DE CORTES, 1351. A TOLRE TOTA MATERIA DE SUSPITA. PERPIÑÁN

Capítulo núm. XVII de las Cortes presididas por Pedro III, que declara la nulidad de todo acto de donación y de liberación de cargas que realice un pupilo menor de veinte años a favor de la persona de quien dependa (tutor, curador o de otra condición), si no se realiza con la intervención de los parientes o de los amigos más cercanos y con la autorización judicial¹.

* * *

A tolre tota materia de suspita, ordenam e statuim que si algun estant en potestat de altre, axi com de tutor o de curador, o en altra manera, fara donatio o remissio o absolutio de alguns bens o drets seus a aquell en poder del qual sera o ab lo qual estara o a altre per ell, aytal donatio e remissio o absolutio en tant quant la dita remissio o absolutio sapia donatio e la carta de que'n feta sien nullas e irritas *ipso jure*.

Sino que de e ab voluntat e ab assentiment de tres personas a ell de part de pare e de mare en pus proisme grau de parentela atanyents, si'n poran esser atrobats. En altra manera de tres personas o de part de pare tant solament o de part de mare, axi com poran esser trobadas a ell en grau pus proisme constituidas; e en deffalliment dels desus dits, de tres amics mes a ell specials, la dita donatio, diffinitio e remissio fossen fetas o fermadas.

Si encara ultra lo assentiment dels desus dits, autoritat de jutge e decret no y entrevenia e sacrament del faent la donatio, diffinitio o remissio per virtut del qual sacrament afferm las ditas personas esser a ell pus proismes e amigas.

Las demunt ditas cosas empero en aquell qui edat de XX anys haja sobre pujada, no volem esser observadas.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. V, Tit. IV, Cap. II, pp. 355-356. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

62. CAPÍTULO DE CORTES, 1409. LO CANCELLER E VICICANCELLER VOSTRES. BARCELONA

Capítulo núm. II de las Cortes presididas por Martín I, en el cual el monarca relaciona cuáles son las fuentes del derecho catalán vigente¹.

Lo canceller e vicicancellor vostres e del dit senyor primogenit vostre e de successors vostres e seus, qui ara son e per temps seran, e en lur absentia o empatxament de un d'ells en la vostra casa e sua, e no en altra manera, un notable e de bona consciencia doctor o jurista elegidor per vos senyor e per vostre primogenit e successors vostres e seus e quiscun en son cas e en sa casa, per la forma e manera que en lo Capítol pus prop seguent es contengut, regescan e ministren per vos senyor la justitia, servants la bona ordinatio de la vostra casa; tambe en ço que toca los scrivans de manament e de registre com en altras cosas e en altra manera las parts presents o per contumacia absents, en aquella millor forma que ser se deja segons: Usatges de Barcelona e Constitutions e Capítols de Cort de Cathalunya; usos, costums, privilegis, immunitats e libertats de quiscuna conditio, e de las Universitats e dels singulars de aquellas; dret comu, equitat e bona raho.

E que en aytal spatxament de aytal exercici de justitia los dits canceller, vicicancellor e regent e qualsevulla delegat de vos senyor o subdelegat, relador o altre ministre de justitia no puxan esser empatxats o perturbats generalment o particular per vos senyor o per part vostra, o del dit senyor primogenit vostre e successors vostres o seus, per via de dilatio, sobreceiments, precs, manças o per qualsevol altra via de empatxament.

E si lo contrari era fet (ço que Deu no vulla), que'ls dits canceller, vicicancellor e regent Cancellaria o altres demunt dits no ho hajessen ne dejessen servir; e que'ls dits vostre canceller e vicicancellor presents encontinent e los esdevenidors, e regent Cancellaria ans que usen de lur offici sien tenguts de jurar solemnement; e los vicicancellor e regent prestar homenatge en poder vostre senyor, de tenir e observar lo present Capítol a la letra. E tro los dits sacraments e homenatge sien prestats, tots actes per ells faedors sien nulles.

Plau al senyor rey.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XXXVIII, Cap. II, pp. 95-96. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

63. CAPÍTULO DE CORTES, 1413. *PER TAL QUE LAS LEYS. BARCELONA*

Capítulo núm. XXXIV de las Cortes presididas por Fernando I de Aragón, por el que se ordena realizar la primera Compilación del derecho catalán vigente¹.

* * *

Per tal que las leys del Principat de Cathalunya per nostres il·lustres predecesors promulgadas, sien pus manifestas e intel·ligibles a tots nostres sotsmesos, axi letrats com no letrats e mers lecs, e per consegüent mils puxen saber lur dret e justitia en las causas que's menaran, proveim e ordenam a supplicatio de la Cort General e de assentiment de aquella, que de present sien elegidas per Nos e ab assentiment de la Cort, tres bonas e idoneas personas e un apte notari, las quals comproven be los Usatges o libres dels Usatges de Barcelona e las Constitutions Generals de Cathalunya apres dels dits Usatges tro ara promulgadas en lati, e Capitols de Cort segons vuy estan, no mudant, substantia, dictio, seny o letra.

Ans los dits Usatges, Constitutions e Capitols estigan purament e simple segons los antics e vertaders originals de aquells, a fi que sien be vertaders e vertaderas. E apres los dits Usatges e Constitutions comprovats, reduescan de lati en lengua vulgar cathalana, la pus propriament que poran e sabran, sens mudar ne alterar lo seny e sententia de aquells. E axi mateix colloquen e ordenen aquells e aquellas axi de lati com de vulgar cathala, e per propis titols o rubricas, a fi que sien mils col·locats e col·locadas; e que dels dits Usatges e Constitutions, axi com de lati com de cathala o lengua vulgar, haja e deja esser jutjat de aci avant en las Corts e Audientias nostra e de nostre primogenit, e en las altras Corts e juys de dit Principat de Cathalunya.

E que sien entesas, practicats e practicadas segons lo vertader e bon seny de aquells e aquellas, tota calumnial captio o cavillatio a part posadas.

¹ Esta Compilación ya elaborada se editó en un incunable con el título *Com per ordinacio de les Corts generals del Principat de Cathalunya celebrades en la ciutat de Barçalona per lo serenissimo rey don Ferrando p[ri]mer [...] a xxxj de agost any mil quatrecents tretze fos ordonat que los Vsatges de Barçalona e Co[n]stitucions de Cathalu[n]ya fossen col·locats en propis titols e en lenga vulgar [...]*, Pere Miquel, Barcelona, 1495. Ha sido reimpresa en facsímil en *Constitucions de Catalunya. Incunable 1495: una vez con estudio introductorio* de Josep M. FONT RIUS, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/1, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1988; y otra con estudio introductorio de Víctor FERRO POMÀ, Parlament de Catalunya, Barcelona, 2001. Ya este texto lo transcribimos de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, pp. 1-2 (edición reimpresa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995).

E que aquells e aquellas axi comprovats e comprovadas, sien hauts e haudas per originals, e sien mesas e recondidas en lo Archiu de nostre Palau Major de Barcelona; dels quals e encara axi comprovats, sien fets translats vertaders e autentics, los quals sien recondits en la casa de la Deputacio de Cathalunya.

E si per ventura de las paraulas, seny o sententia dels Usatges e Constitutions reduits e reduidas en lengua vulgar cathalana sera dubte entre las parts o entre los jutges o jutjants o altres, en tal cas sie recorregut per aclariment del dubte als dits Usatges e Constitutions de lati, constituits e constituydas en los dit Archiu nostre per original segons dit es; e si dels dits Usatges e Constitutions reduidas en lengua vulgar cathalana, per defalliment de mots o altre vici sera dubte, o questio ab otras ja explanadas abans o apres, o en altra manera, en tal cas sie recorregut als originals explanats del dit nostre Archiu. E si aquells facilment no's podian haver, sie recorregut als translats auctentics que seran en la casa de la Deputacio.

64. CAPÍTULO DE CORTES, 1413. *SUPPLICA LA DITA CORT. BARCELONA*

Capítulo núm. II de las Cortes presididas por Fernando I, por el que se confirman las Ordenanzas de la Diputación del General y su jurisdicción¹.

* * *

Supplica la dita Cort que us placia per vos e vostre il·lustre primogenit e vostres e seus successors loar e apropar, ratificar e confirmar los Capitols e Ordinacions del General de Catalunya.

E no res menys donar e atorgar la jurisdicció acostumada als diputats elegidors en la present Cort si seran triennals e a lurs succedors triennals, generalment faent (si vostra merce sera) salvetat, que per aquesta confirmatio no sie fet perjudici a la confirmatio general ja feta per vos senyor en vostre novell e benaventurat adveniment.

Enten empero senyor la dita Cort que si per temps mudara la forma de la electio dels diputats, que haja haver consentiment vostre senyor, tant com toca la jurisdicció si doncs la dita Cort, ara o lavors, no tornava en la practica de la Deputatio que tenia abans que la present Cort se celebra. La qual cosa li fos leguda ab aquella mateixa jurisdicció, la qual ara per lavors vos placia atorgar.

Plau al senyor rey, e atorga la dita jurisdicció.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. LIV, Cap. I, p. 132. Edición reimpressa con el mismo título de *Constituciones y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

65. CAPÍTULO DE CORTES, 1413. COM FER O CONTRAURE SPOSALLES. BARCELONA

Capítulo núm. XXXV de las Cortes presididas por Fernando I, por el que se ordena castigar a quien seduzca y engañe a una doncella para abusar de ella con la falsa promesa de matrimonio. Se le aplicarán las penas correspondientes (igual que a quien le encubra)¹.

Com fer o contraure sposalles o matrimonis amagats, e seduir e enganar las donzellas fillas de algu per aytal causa o esguart, sie cosa molt temeraria, injuriosa, greu e sens reparatio, e prohibida per nostres predecessors molt il·lustres.

Per ço, segints los vestestigis loables de aquells, ab la present, de approbatio e consentiment de la Cort, prohibim e reprovam esser fetas sposalles o matrimonis amagats, e encara las altrás cosas següents. E si algun de qualsevulla grau, ley, stament o conditio sie, contra la present nostra constitutio sposara o fara o contraura matrimoni ab alguna donzella o fadrina verge sens voluntat o consentiment del pare de aquella si vivia, e si'l pare no vivia de l'avi paternal e mare de aquella si n'haura; e si avi e mare no haura, del tudor de aquella ab la un d'ells; sino lo dit tudor ab dos o tres dels pus acostats parents de la dita donzella o fadrina; e si no haura tudor, dels dits pus acostats dos o tres parents de aquella.

O conexera carnalment o se'n manara o rapara aquella violentment o de son grat, per esguart o causa de fer, o contraure ab ella sposalles o matrimoni, o ab promissio a la dita donzella o fadrina, o a altre per ella de fer o contraure ab ella matrimoni o sposalles *ipso facto* de pena de exili perpetual de tota nostra senyoria deça mar e de tot lo regne de Mallorcas.

E encara de pena de mort natural si rapte o altre acte violent hi haura entrevengut, o en altra manera la conditio de aquell qui fet ho haura, e de la donzella o fadrina, e las altrás qualitats, circumstantias e enormitats de l'exces o delicte, o que lo exili no's pogues penalment exequir ho requerran, remetent aço a l'arbitre del jutjant, sie punit.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. V, Tit. I, Cap. III, pp. 352-353. Edición reimpressa con el mismo título de *Constituciones y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

Entes empero que si aquests delictes o algu de ells seran comesos en terra de baro, cavaller o altre qualsevol havent jurisdicció competent, que haja a exillar lo criminos de lur terra, e jurisdicció e condemnar en las altras penas sobreditas, e infligir aquellas. E Nos e nostres oficials competents apres exillar aquells de tota nostra dita senyoria segons desus es dit, si doncs la dita donzella o fadrina, o lo pare e mare de aquella no volran usar de la provisio de l'Usatge de Barcelona qui comença *Siquis virginem*, ço es que volra haver o pendre per marit aquell qui violentment la haura corumpuda com en aquest cas volem, que cessen las penas sobreditas; e la dita donzella o fadrina qui a las ditas sposalles o matrimoni amagats o al dit rapte o menament haura consentit de tots bens a ella pertanyents o sperants pertanyer en la heretat o bens de son pare e mare, e de quiscu de ells, per raho de la legitima o en altra qualsevol manera, sie *ipso facto* privada, si doncs la dita donzella o fadrina no era constituïda en edat de vint y quatre anys complits e no li era estat marit, en lo qual cosa no sie privada dels dits bens ni punida de privatio de aquells. Reservada a la dita donzella o fadrina, si lur pare o mare hi consentiran, la provisio del dit Usatge segons desus es dit en altre cas.

E lo testimoni o testimonis qui seran o diran si esser entrevenguts scientment en tals sposalles o matrimonis amagats e reprovats, sien semblantment punits de pena de semblant exili; e si lo exili no era pena, de altra pena en loc de aquella a arbitre del jutjant.

E mes avant si algu de qualsevol grau, ley, conditio o stament sie se jactara o dira per malitia o diffamatio de la donzella o fadrina, o en altra manera contra veritat, si haver sposada alguna donzella o fadrina, sens voluntat dels dits pare o mare, o altras personas desus nomenadas, *ipso facto* sie punit de exili perpetual; e si lo exili no era pena de altra pena en loc de exili a arbitre del jutjant.

E si en las ditas cosas o alguna de aquellas algu fara fals testimoni per diners o en altra manera contra veritat, aquell aytal testimoni fals sie punit de pena de mort natural. E encara aquell qui l'induirea o produïra scientment a tal testimoni a fer, sie punit com a falsari a arbitre del jutjant, las quals penas o alguna de aquellas volem per ço que mes sien temudas, que no puxan esser remesas ni perdonadas per portantveus de governador general, ne per altres oficials nostres, ne del dit general governador, ne per oficials de baro, cavaller o altre qualsevol havent jurisdicció en las ciutats, vilas, castells, locs, territoris o de jurisdicció de aquells en alguna manera.

66. CAPÍTULO DE CORTES, 1413. *PER ÇO QUE DEL BENEFICI. BARCELONA*

Capítulo núm. XXVII de las Cortes presididas por Fernando I, que ordena que las causas de evocación instadas ante el tribunal real se resuelvan en la misma Veguería donde resida el demandante¹.

* * *

Per ço que del benefici atorgat a las personas miserables que al nostre consistori recorrer e las lurs causas a qui dur e tractar puxan, no insurgesca occasio de calumniar e agraviar algu de treballs e despesas ab providentia, statuim que los recorrents a Nos o a nostre Audientia per esguart de miserabilitat, primerament ans que a instantia sua axi com a miserable contra son adversari sie manada citatio o sie feta evocatio de la causa, sie necessari provar ab testimonis dignes de fe rebedors per lo jutge personalmente en scrits e sens salari, ell esser miserable; en altra manera esser citats lurs adversaris e fora la Vegueria e Ballia esser tirats a instantia lur e la causa esser evocada en tota manera vedam.

E per ço que de aqui no nascan injurias de hont deuen drets naxer, ordenam que negu per esguart de perhorroscentia per son adversari allegadora fora sa propria Vegueria o Ballia a nostre consistori no sie tret. E las causas de aquell no sien evocadas si doncs la perhorroscentia en altra manera que per sacrament no sera provada, e a la dita Vegueria o Ballia serem veïns per una jornada e fora la nostra Cort privada la perhorroscentia.

En altra manera que per jurament segons es dit, si un loc tant solament de aquella Vegueria o Ballia lo recorrent a Nos se dira perhorroscer que li assignem jutge en algun loc a ell segur en aquella Vegueria o Ballia.

Mas si tota la Vegueria o Ballia meritament sera perhorroscent provada la dita perhorroscentia en la manera demundada dins altra Vegueria o Ballia a ell pus prop veïna en alguna ciutat o loc ydoneu si trobar se poran, en lo qual puxa copia de perits en dret esser hauda, pus que no sie distant ultra una jornada de la fi de la Vegueria o Ballia hont las causas devien cessant la perhorroscentia per justitia esser tractadas aquella hajan a comanar, e las cosas attentadas en contrari sien nullas *ipso iure*.

¹ *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. III, Tit. VII, Cap. I, pp. 199-200. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

**67. CAPÍTULO DE CORTES, 1419. COM LA PROVISIO DELS GREUGES.
SANT CUGAT**

Capítulo núm. II de las Cortes presididas por Alfonso IV, que fija el procedimiento a seguir para la tramitación de los *greuges* presentados ante las mismas¹.

* * *

[1] Com la provisió dels greuges e administratio de la justitia de aquells breument faedora torn en gran servey de Deu, merit e descarrec de vostra anima e conscientia, consolatio, repos e benefici de vostres vassalls e sotmesos, per ço senyor la Cort General del Principat de Cathalunya per vos senyor congregada, segons dit es, supplica a la vostra molt gran senyoria, que sie merce vostra senyor de present deputar e anomenar per la vostra part en reparadors de greuges donats e donadors en la present Cort, tres personas e la dita Cort anomenara sis personas, ço es dues personas per cascun Braç de la dita Cort, de bona fama, scientia e conscientia, tements Deu e amants justitia, a las quals o a la major part de aquellas, pus en la dita major part ne haja una de part vostra senyoria e un de cascu dels dits tres Braços vos placia donar e atorgar ab assentiment de la dita Cort plen e bastant, absolut e irrevocable poder, de conexer, determenar, diffinir e executar ensemps concordant, simplement e de pla la sola veritat del fet atesa tots e sengles greuges fets per vos senyor e per la senyora reyna consort vostra, e per los predecessors vostres de gloriosa memoria e per las senyoras reynas lurs mullers, e primogenit e per lo governador general vostre, e lur e per los loctinents o portantveus de governador de aquells, e per altres oficials vostres e lurs ordinaris o delegats al dit Principat de Cathalunya, o a quelasevol Braç stament o Universitat o singular del dit Principat, en qualsevol manera donats o donadors en la present Cort o devant los dits proveïdors de greuges, o la major part dels dits proveïdors dins lo terme o termens qui ha dar.

Los dits greuges seran assignats e de tots los merits e dubtes devallants en qualsevol manera dels dits greuges, los quals proveïdors o la dita major part de aquells ensemps concordants façan e hajan ha fer e administrar sobre los dits greuges, merits e dubtes de aquells devallans ensemps o departidament als proposants los dits greuges justitia espachada.

¹ *Constituciones y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. III, Lib. I, Tit. VII, Cap. III, pp. 12-15. Edición reimpressa con el mismo título de *Constituciones y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

La qual commissio e poder vos placia senyor fer e ordenar segons la intentio desus dita, axi largament bastant e segura com mester sera a tota seguretat dels supplicants, servants los Usatges de Barcelona, Constitutions generals e Capitols de Cort de Cathalunya, no mudada substantia de la forma desus dita.

Prometent-vos senyor per pacte especial e mijeçant sagrament, que la dita commissio o poder no revocarets, empatxarets, impugnarets, dilatarets o contravendrets, ne revocar, empatxar, dilatar, ne contravenir permetrets per algun vostre official ne per altre qualsevol persona directament ni indirecta, ni per altre qualsevol via o manera en algun acte o fet tocant lo dit poder, conexensa, decisio, determinatio e executio dels dits jutges e proveidors, ans a aquells siats tengut donar e fer donar tot endres e aviament que porets per espatxament e dicisio dels dits fets e de la dita justitia.

E per seguretat e abreviament de aquella vos placia senyor que'ls dits jutges e proveidors si dins quatre mesos apres que'ls sera presentada la dita commissio, no hauran determenats per justitia e executats los dits greuges de continent dins deu dies, passats los dits quatre mesos se hajan encloure en lo monastir de frares menors de la ciutat de Barcelona, dins lo qual hajan estar per spay de tres mesos continuos. E si dins los dits tres mesos no hauran determenats e executats los dits greuges, de continent dins altres deu dies se hajan encloure dins lo present Monastir de Sanct Cugat de Valles, ab gran seguretat de penas e mijeçant sagrament e homenatge per ells prestador en poder de algun official reyal ordinari, de proceir en los dits affers continuament tres horas de mati e altrás tres horas de vespre, cascun dia no feriat, ab tota diligentia segons dret e justitia, en bona equitat e raho, Usatges, Constitutions, Capitols de Cort, usos e costums tenguts e observats en diffinir e executar los dits greuges en los pus breu temps e spay que poran sumariament e de pla, axi com se pertany de juy reyal, tota amor, temor, odi, rancor, profit o sperança de aquell o altra qualsevol desordenada affectio e voluntat a part posadas.

Dels quals monastirs los dits jutges e proveidors o algu de aquells, sots las ditas seguretats no puxen exir en alguna manera, ne per vos senyor esser licenciats sino per vera e urgent necessitat personal a conexensa dels deputats e oydors de comptes del General de Cathalunya qui presents seran o de la major part de aquells. La qual conexensa los dits deputats e oydors de comptes hajan a fer ab sana e justa conscientia, mijeçant sagrament per ells prestador una vegada per totas, tro a tant que'ls dits greuges sien per ells proveits, diffinits e executats segons dessus es dit.

Proveit que si alguna o algunas de las ditas personas, proveidors o jutges, moriran o seran expatxadas per malaltia duradora ab veritat per mes temps de dos mesos o deffalliran en qualsevol manera, que per vos senyor si present serets en algun de vostres regnes e terras de sa mar; e si present no serets per vostre loctinent en los dits regnes e terras en quiscu dels dits casos e altres de consell e consentiment dels altres jutges restants, sie proveit de altra semblant persona o personas de la conditio de la qual era la dita persona deffuncta o deffallint dins deu dies apres que'l dit cas ocorrera e ab las qualitats desusditas.

Qui prestadas las ditas seguretats, haja e hajan semblant poder que havia o havian aquell o aquells en loc dels quals sera feta la subrogatio, lo qual poder ara per lavors placia a vos senyor haver per atorgat e tribuit.

Los quals jutges o proveidors desusdits o cascun d'ells sien e hajan de esser satisfets degudament e rahonable, ço es per vos senyor aquells que seran elets per vos senyor, e per la dita Cort aquells qui per la dita Cort seran elets.

Entes e declarat que si de alguna o algunas de las provisions, sententias diffinitivas, executions faedoras e donadoras per los dits proveidors o jutges se tindra o's reputara agraviada alguna de las ditas parts, que'n pugan haver recors per via de supplicatio als dits jutges, als quals en persona e veus vostres senyor per acte de Cort e ab assentiment de aquella sien e hajan a esser comanadas e remesas del tot las primeras e segonas conexensas.

E ara per llavors vos dit senyor ab assentiment de la dita Cort los ho comanats e remetets.

2. E mes senyor, es entes, declarat que si algun dels dits locs hon los dits jutges e proveidors sots las ditas seguretats han estar, segons dit es, per determenar e executar los dits greuges, sera detengut de malalties pestilentials per las quals malalties pestilentials los dits jutges o la major part de aquells volran exir del dit loc hon seran las ditas malalties pestilentials, en tal cas los dits deputats e oydors de comptes miençant lo dit sagrament requests per los dits jutges o la major part de aquells, puxen e hajan elegir e deputar altre loc sufficient als dits jutges, en lo qual los dits jutges sots la dita seguretat dins deu dies apres que seran exits del dit loc qui sera detengut de las ditas malalties hajan entrar e estar sens exir-ne segons dessus es dit.

3. Item, senyor, per donar bon exempli de vostra bona intentio sobre lo bon espatxament de la dita justitia vos placia de present ordenar ab consentiment de la dita Cort que los dits proveidors de continent hajan a entendre e proveir, diffinir e executar aquells greuges comuns o particulars que'ls seran offerts, los quals apparran notoris e rahonablement clars, per proveir prestament. E placia a vos senyor que tots e sengles proveidors o jutges dessus dits concordadors per vos senyor e la dita Cort, encontinent com sien concordats, sien e hajan esser forçats per vostra senyoria de acceptar e exequir lo carrec e poder dessusdits tota dilatio e escusa cessants.

4. Item senyor, per donar millor spatxament a las ditas conexensas e provisions dels dits greuges, per ço com se deu fer sumariament e de pla, segons dessus es dit, vos placia ordenar e proveir que algu dels vostres advocats o procuradors fiscals no puxen entrevenir en la examinatio e executio dels dits greuges, si doncs per los dits proveidors no eren appellats. E en aquell cas placia a vos senyor ordenar e manar que'ls dits vostres advocats e procuradors fiscals en lo dit cas com seran appellats, façen sagrament e homenatge que en los actes en que ells hauran entrevenir tocants los dits greuges, no allegaran, posaran o produiran maliciosament alguna cosa o scriptura que puxa dilatar, empatxar o calumniar lo bon e breu espatxament de la dita justitia.

5. Item senyor, placia a vostra senyoria ordenar e manar a vostres canceller, vicicanceller o en son cas regent Cancelleria, per bon espatxament dels dits greuges que presten sagrament; e los vicicanceller e regent sagrament e homenatge, e encara sots pena de dos milia florints d'or adquisidors la terça part al General de Catalunya; l'altra part als agraviats; e la romanent part a l'official reyal que fara la executio. Que de continent que'ls seran tramesas provisions, letras e sententias primeras e segonas, concordadas, manadas o promulgadas per los dits proveidors o major part de aquells segons dessus es dit, aquellas hajan de continent signar e fer espatxar sens alguna exceptio o empatxament.

E semblant seguretat hajan ha fer los consellers, prothonotaris, loctinent o regent e secretaris, conservador si ni haura vostres senyor, escrivans de manament o altres tant com a quiscun per carrec de son offici se pertany, de liurar totas e senglas provisions e actes promentionats, franc de tot dret de segell.

Manant axi mateix vos senyor, ara per lavors sots pena de dos mil florins d'or de Arago, divisidors segons que damunt e privatio de lurs officis a tots e sengles governadors e als altres officials ordinaris, qualsevol presents e esdevenidors, als quals la executio de las conexensas dels dits greuges se pertanyera o sera comesa, que aquella hajan a fer prestament, tota exceptio e escusa cessants.

E ultra aço, los dits governadors e officials altres hajan a prestar sagrament e homenatge en poder vostre, senyor, o de algun oficial vostre de fer la dita executio segons per los dits jutges sera declarat.

6. Empero senyor, supplica la dita Cort a la vostra gran senyoria, que en la dita commissio faedora als dits proveidors e jutges sia exceptat e retengut expressament que ells no puxen conixer, ne en alguna manera se puxen entremetre de alguns dels dits greuges proposats en altres Corts, o proposadors devant vos senyor o los dits proveidors en aquestas Corts o fora aquellas, fets per vostres predecessors e las senyoras reynas mullers lurs, o per vos senyor o per la senyora reyna o per los primogenits, o qualsevol altres officials ordinaris o delegats vostres e lurs.

Los quals greuges toquen la un Braç contra l'altra Braç o la un Braç o singular de aquell contra Universitats, o Universitats contra algun dels dits Braços o singulars de aquell per causa o raho de privilegis o libertats o usos de aquells, o per altra qualsevol raho en las ditas cosas a aquells tot poder abdicant.

7. La present forma empero, senyor molt excellent, e retentio damunt ditas la dita Cort fa e enten a fer ara tant solament en aquesta present Cort per algunas justas causas e rahons, ab tal salvetat e expressa protestatio; e no en altra manera que ara o per avant, no pusca esser engendrat ni fet perjudici o derogatio alguna, ne tret a alguna consequentia, directament o indirecta, en qualsevol altrás Corts per vos senyor o vostres successors celebradoras, generals o particulars contra alguns dels dits Braços o singulars de aquells, ans la dita Cort e quiscun dels dits Braços e lurs singulars romangan e stigan en lur plen dret e facultat, axi com eren e estavan ans de las propditas supplicatio, forma e retentio.

Lo senyor rey nomena e elegex per sa part: micer Bernat de Gualbes maestre racional de sa Cort; n'esperan de u Cardona; e micer Francesc Sirvent consellers seus. E la dita Cort nomena: lo abbat de Montserrat; micer Pere Malet, dega de Barcelona; mosen Jacme Caliç, e micer Antoni Torres, micer Vicent Pedriça, e micer Francesc Basset. Als quals lo dit senyor rey mana e comana que proveescan los dits greuges per justitia, servadas la forma e manera en los dits Capitols contengudas.

68. CAPÍTULO DE CORTES, 1422. LO FRUYT DE LAS LEYS O DE LA OBSERVANÇA. BARCELONA

Capítulo núm. XXVII de las Cortes presididas por la reina María, consorte y lugarteniente general de su esposo el rey Alfonso IV, por el que se ordena observar y respetar los *Usatges de Barcelona*, el derecho de Cortes y demás privilegios vigentes¹.

* * *

Lo fruyt de las leys es observança de aquellas, en altra manera en va son ordenades. En per amor de aço desijants, los Usatges de Barcelona, Constitutions e Capitols de Cort de Cathalunya, e otras leys de la Terra, e encara los privilegis generals e communs a tots los tres Braços atorgats, esser observats, de assentiment e approbatio de la dita Cort donam facultat e statuim, e ordenam que si sera cas que lo senyor rey o nos, per inadvertentia o en altra manera, o lo primogenit o lo governador general, o los portantveus de aquell, o altres officials lurs e nostres per via de manaments, provisions o otras scripturas o proceiments faran o farem alguna cosa o manaments contra o en derogatio o perjudici dels dits Usatges, Constitutions, Capitols de Cort o privilegis generals e communs als dits tres Braços, que los deputats del General de Cathalunya, axi generals com locals, si vist los sera que ells personalmente hi sien necessaris, se hajan e pugan oposar per via e supplications, rahonaments, requestas, protestacions e appellacions, e aquellas prosseguir e fer prosseguir tro a deguda conclusio en tal manera que los dits Usatges e otras leys e privilegis desusdits sien conservadas e deffesas, la diligentia dels deputats mijençant.

E hon los dits deputats ocupats de altres affers, per los quals personalmente no y poguessen entendre o lo fet fos de tal pes que lur presentia no y fos necessaria, en tals casos e semblants e en cascun d'ells, los desusdits deputats generals pugan e hajan a fer e a constituir un procurador o syndic qui en loc lur prosseguesca los dits affers, segons desus es dit, a despesas de la part de qui sera interes en totas cosas necessarias, exceptat que las personas dels deputats no pugan res rebre per dita raho o causa.

E mes consentim la dita Cort approbant que los deputats generals hajan facultat e pugan constituir un syndic o procurador qui en loc lur seguesca la Audientia

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XVII, Cap. VIII, pp. 45-46. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

del dit senyor o de son primogenit, en nostre en son loc, lo qual se oppos als dits manaments, provisions e enantaments qui's faran contra los dits Usatges, Constitutions e Capitols de Cort e altras leys de la Terra e privilegis a tots los tres Braços communs, segons dit es. Al qual syndic o procurador los dits deputats pogan constituir lo salari que ben vist los será, tro en quantitat de sinquantia lliuras, e no mes avant.

69. CAPÍTULO DE CORTES, 1432. LAS CAUSAS DE PUBILLS. BARCELONA

Capítulo núm. I de las Cortes presididas por Alfonso IV, el cual ordena que las causas de huérfanos, viudas, pobres y miserables que se presenten ante el rey o su Audiencia deben resolverse en el Principado¹.

* * *

Las causas de pubills, viudas, de pobres e otras personas miserables que son o seran en nostra Audientia començadas, Nos e la dita nostra Audientia exints fora la Principat de Cathalunya, volem e statuim que romangan dins lo dit Principat e que no pugan esser tretas de aquell per Nos, primogenit nostre o successors nostres ne seus, ans sien continuadas, finidas e determinadas en la Audientia del governador general si sera present dins lo dit Principat, e lo dit governador absent de aquell sien determinadas en la Cort o Audientia del portant veus de governador en Cathalunya las de sa provincia e las dels Comtats de Rossello y Cerdanya en la Cort o Audientia del portantveus de governador en los dits Comtats si no era que lo miserable aquellas volgues proseguir devant lo ordinari, axi com li es licit e permes.

E si alguna de las sobreditas personas volra per alguna causa sua a Nos absent del dit Principat haver recors, volem que ho puga fer axi que Nos absent aquella causa no'ns pugam retenir, ans la degam cometre al dit governador general present en lo dit Principat o als portantsveus de aquell, quiscun en sa provincia, qui aquellas a consell de sos assessors e de altres notables juristas hajan a determinar.

E lo dit governador general e los portantsveus de aquell e lurs assessors e qualsevol tractants las ditas causas de pobres e miserables hajan a tractar aquellas sens salari algu que no prengan dels dits pobres e miserables, ne de lurs adversaris. E los scrivans dels dits governador e portantveus de aquell no pugan pendre res per lurs scripturas de las ditas causas, ans los sobredits hajan esser contents de la cautio, la qual los pobres e miserables acostuman prestar en la nostra Audientia.

E per semblant volem las causas nostras patrimoniales per Nos en nostra Audientia estants en lo Principat poder esser tractadas e determinadas; e Nos estants fora lo dit Principat no pugan esser tretas ne evocadas ne de aquellas esser conegut en alguna manera fora lo dit Principat, exceptadas las segonas appellacions en las prop

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. III, Tit. VII, Cap. II, pp. 200-201. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

ditas causas patrimonials, de las quals estants Nos fora lo dit Principat nos reservam que'n pugam coneixer.

E si s'esdevendra que del dit governador general o portantveus de aquell sie emesa appellatio en alguna de las causas dels dits pubills, viduas, pobres o miserables personas e en las causas patrimonials la primera appellatio, e per aquella sera hagut recurs a Nos, hajam aquellas cometre dins los dit Principat a algunas personas no suspitosas en alguna ciutat, vila o loc dins aquella Vegueria hont sera domiciliat lo convengut si en aquella haura juristas o savis en dret; e si no n'i haura en la pus prop Vegueria hont ne haja.

Empero en las causas patrimonials dels dits Comtats de Rossello y Cerdanya no volem que per la present Constitutio los sie prejudicat; volents e ordenants la present Constitutio no tant solament als negocis, plets, questions, demandas, causas e fets esdevenidors, mas encara als presents e pendents esser estesa.

70. CAPÍTULO DE CORTES, 1481. POC VALRIA FER LEYS E CONSTITUTIONS. BARCELONA

Capítulo núm. XXII de las Cortes presididas por Fernando II, que ordena la observancia y el cumplimiento del derecho catalán¹.

* * *

Poc valria fer leys e constitutions si no eren per Nos e nostres officials observadas. Per ço confirmants los Usatges de Barcelona e las Constitutions del Principat de Catalunya, Capitols e Actes de Cort, privilegis comuns e particulars e altrás libertats del dit Principat, volem e manam que aquells e aquellas sien observats, e senyaladament perpetuam.

E en tot cas volem perpetualment esser observats los Capitols del rey en Marti, no obstant qualsevol provisio, acte o sententia que's fes o se donas en qualsevol manera, en la causa que's mena sobre la vila de Roses e Cadaques e altrás terras que vuy posseeix lo Principat de Catalunya.

Volent e declarant que qualsevol letras, provisions, manaments, commissio o commissions ab carta o sens carta, contra los dits Usatges, Constitutions, Capitols e Actes de Cort e encara contra privilegis e libertats, usos e costums de la Esglesia, de barons, cavallers e homens de paratge, de ciutats, vilas e locs reyls, de ciutadans, burgesos, de homens de vila del Principat de Catalunya, e dels singulars de aquells atorgadas, e de aqui avant atorgadoras fetas e faedoras por Nos e successors nostres, o per nostre primogenit o loctinent, governador o portantveus de governador, o per qualsevol altres officials nostres presents e esdevenidors, esser *ipso facto* nulles, encara que fossen de propri motiu e de certa scientia, e per qualsevol causa o raho, e sots qualsevol impositio de penas atorgadas e atorgadoras.

Ans volem que com a nulles, invalits e invalidas, los officials e iutges de qualsevol nom e preeminencia sien, no obeescan ne sien tenguts obeir en manera alguna encara que emanen primera, segona e terça iussio o qualsevol altre manament per la observança de aquella o de aquellas.

E si contrafaran, volem que ultra las penas dejus contengudas, los actes e proceiments sien *ipso iure* nulles.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XVII, Cap. XI, pp. 47-50. Edición reimpressa con el mismo título de *Constituciones y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídicos Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

E si los dits officials e iutges las ditas cosas no servaran, o si los dits officials o iutges de qualsevol preeminencia e condicio sien, encara que fossen canceller, vicicanceller, regent Cancellaria, portantveus del governador, mestre rational, balle general e loctinent de aquells, assessors, iutges, alguatzirs, prothonotaris, secretaris, scrivans de manament, o altres majors o menors que no sien tenguts per Constitutions de Cathalunya a tenir taula, scientment proveiran, signaran, posaran manaments, expediran o faran cosa alguna en qualsevol causas o negocis civils, criminals o mixtes contra los dits Usatges, Constitutions, Capitols, Actes de Cort, privilegis, usos e costums, volem que *ipso facto* incorregan en sententia e pena de excommunicatio, la qual de present hajan de oir en scrits los officials nostres e dels successors nostres e altres desusdits qui de present son e los qui per avant seran en lo introit e ans que usen, ne usar pugan de lurs officis, promulgadora franca de salari e de totas depesas de jutge e de scriva e altras depesas per aquell oficial qui la jurisdiccion eclesiastica regira o exercira en aquella ciutat, vila o loc hont juraran e o los dits officials exerciran.

E si las ditas cosas en qualsevol manera se pretendra esser fetas contra los dits Usatges, Constitutions, privilegis, Capitols e Actes de Cort, usos e costums, pus sien de natura e condicio que per contrari imperi e manament sens supplicatio, appellatio o reclamatio revocar se pugan, volem que si seran canceller, vicicanceller, regent la Cancellaria, portantveus de governador, assessor seu o altres iutges delegats en la ciutat o loc hon la Audientia Reyala o del governador o portantveus se tendra requests, e feta fe a ells dels dits Usatges, Constitutions, Capitols, Actes de Cort, privilegis, usos e costums designats en que e perque han fet contra los dits Usatges, Constitutions e altres drets desusdits, sien tenguts dins tres dies apres següents, los dits Actes e tot lo que de alli avant en virtut de aquells sera seguit e fet, revocar e tornar al primer stament. Altrament passats los dits tres dies, incorregant *ipso facto* en las penas dejus contegudas.

Entes empero que si a instantia de part o del mateix oficial se dubtara si's deura revocar o no, que en tal cas lo canceller, vicicanceller e en son cas lo regent, ço es lo mes preminent de ells, pus no sie aquell contra qui la dita instantia se fara. E si contra tots se fara, lo mes antic doctor qui present sera en la Audientia Reyala, dins sis dies apres dita requesta immediate següents haja e sie tengut, sots las penas dejus contengudas, posar-ho e fer-ne relatio en la Audientia Reyala en que haja haver almenys deu juristas, si tants se'n trobaran, e oida de paraula la part o son advocat, e lo dit oficial si esser hi volra, fer-ho votar ab jurament cloure e declarar sens salaris ni depesas algunas. E que los vots e declaratio o provisio sien posats en scrits, en la qual conclusio no sien ne pugan esser persents aquell o aquells qui seran impenits.

E lo mateix sie servat en la Audientia del governador o portantveus del governador en ausencia de la Reyala Audientia.

E del que sera determenat e declarat no's puga supplicar, appellar ne reclamar ans se haja estar a la determantio de la dita Audientia. E si sera declarat e determenat los dits actes esser contra los dits Usatges, Constitutions, privilegis, Capitols e Actes de Cort, usos e costums feta dita declaratio, los dits officials, jutges e altres desusdits dins un die apres que'ls sera intimat, los dits actes no revocaran en tal cas lo qui en tal declaratio presidit haura, de continent haja e sie tengut revocar e fer revocar tot lo que contra dits Usatges, Constitutions, Capitols e Actes de Cort, privilegis, usos e costums fet sera.

E nos res menys en los dits casos e encara en tot cas que los dits Actes fossen fets en causas criminals e irreparables sens consell o conclusio de la Audientia o Consell Reyal, e essent declarat per la Audientia servada la forma desusdita, ultra las penas en los dits Usatges, Constitutions, privilegis, Capitols e Actes de Cort contingudas, incorregan *ipso facto* en pena de excommunicatio e de sinccents florins de or de Arago, e sien privats de lurs officis e haguts per remoguts e privadas personas; e los Actes per ells de aqui avant faedors sien nulles, axi com a fets per privadas personas, sens potestat e jurisdicctio alguna. E apres no pugan obtenir offici ne benefici de jurisdicctio, o sens jurisdicctio en Cathalunya.

Si empero la dita pretensio se allegara e dira per raho de sententias diffinitivas o altrás, que per contrari imperi o manament e sens remey de supplicatio, appellatio o reclamatio revocar no's poden prenent-se esser promulgadas contra Usatges, Constitutions, Capitols e Actes de Cort, privilegis, usos e costums, volem que tals sententias no's pugan revocar, sino per los remeys ordenats per Usatges, Constitutions, privilegis, usos e costums. Empero la part que pretendra aquellas esser donadas contra las ditas Constitutions, Usatges, Capitols e Actes de Cort, privilegis, usos e costums, puga demanar e convenir devant jutge competent lo official e jutge qui tals sentencias dadas hauran per tots los danys, damnatges e despesas que per la dita raho incorreguts hauran.

Empero si las ditas sententias seran donadas ab determinatio e deliberatio del Consell Reyal o de la Audientia, no volem que los dits officials o jutges pugan esser querelats. E si los dits jutges contra qui se fara la dita pretensio seran delegats en altrás parts que no sie la Audientia Reyal o del governador, o portantveus de aquell, si hauran sentenciat o declarat diffinitivament, o interlocutorie o altrament haver fet o proveit contra los dits Usatges, Constitutions, Capitols e Actes de Cort, privilegis, usos e costums, volem que los dits actes se hajan a revocar per los remeys que per Constitutions, Usatges, Capitols e Actes de Cort es statut e ordenat e no res menys la part de qui sera interes los puga convenir en tots danys, damnatges e despesas que per la dita raho sostengut haura.

En los altres empero officials ordinaris del dit Principat qui per Constitutions han a tenir taula, si per executio de provisions o letras reyalas no signadas de ma de canceller, vicicancellor o en son cas regent o assessor de governador o del portantveus de aquell, o de si mateix usants de lurs officis scientment faran, manaran, o proveiran, o pronuntiaran, o declararan contra los dits Usatges, Constitutions, Capitols e Actes de Cort, privilegis, usos e costums, volem e ordenam que encorregan en pena de excommunicatio *ipso facto*, la qual hajan de oir segons dit es en los altres officials.

E en lo sobre dit cas ultra la dita pena, e en qualsevol altre pugan esser convenuts e sindicats segons forma de las Constitutions de Cathalunya, e encorregan en las penas en aquellas contingudas, no prejudicant per ço en res a las Constitutions e privilegis parlants dels jutges de taula o altrás sobre los dits officials disposants.

E loant e approbant las Constitutions ja sobre aço disponents, volem e ordenam que los deputats del Principat de Cathalunya pugan e requests sien tinguts instar e suplicar per la observança de la present Constitutio, segons que per Constitutions los es permes; e contra los dits officials qui ab declaratio seran encorreguts en ditas penas, fer instantia devant Nos e nostre loctinent general o governador general o portantveus de aquell, que sien en ditas penas executats, sens despesas empero del General.

Empero que lo syndic del General, advocats e scrivans de la Casa de la Deputatio hajan de fer ditas instantias, ordenar e continuar lo que sera necessari, contentant-se del salari que'ls es ja taxat e ordenat. E que Nos e nostres successors, primogenit e altres officials nostres no guiarem, perdonarem ne remetrem los qui seran encorreguts en ditas penas, ans los executarem e executar farem si donchs no satisfan primer a la part de qui fos interes, restant empero inhabils per a obtenir e regir officis e beneficis en Cathalunya.

En las quals cosas en la present Constitutio contengudas no volem ne entenem esser compresas la serenissima reyna muller nostra e altres reynas mullers dels successors nostres, e fills e nets nostres, e dels predecessors o successors nostres devallants per linia masculina, si seran per nos o nostres successors creats loctinents generals en lo dit Principat de Cathalunya, o si los dits fills primogenits fossen en lo dit Principat governadors generals, en los actes e provisions que per ells seran fets e fetas personalment, sino solament en no fer ne obeir provisions, commissions o altres actes ab carta e sens carta fets e proveits contra los dits Usatges, Constitutions, Actes e Capitols de Cort e altras libertats o privilegis, usos e costums generals e particulars del dit Principat segons desusdit es dit.

E si lo contrari era per ells fet, las provisions, commissions e altres actes sien *ipso jure* nulles. Empero volem que los dits loctinents primogenits governadors generals en lo jurament que prestar deuen ans de exercir jurisdicció alguna, sien tinguts axi com los altres acostuman jurar que tendran e servaran los Usatges de Barcelona, Constitutions de Cathalunya, Capitols e Actes de Cort, privilegis, libertats, usos e costums desus dits. E encara sien tenguts jurar expressament que servaran quant a ells toca la present Constitutio, e faran servir aquella per los officials e altras personas en dita Constitutio mencionadas.

Si empero seran altres loctinents generals que no fossen los desusdits, volem que aquells en ço que's mostrara esser fet sens determinatio feta en lo Consell Reyat o en la Audientia, segons per altras Constitutions es dispost, sien compresos en la present Constitutio e sien tenguts servir aquella e la forma en aquella donada, e jurar segons desus dit, salvo que no incorregan en las penas contra la persona e bens dels altres officials desus ordenadas e posadas.

71. CAPÍTULO DE CORTES, 1481. *APPROBANTS, LOANTS E CONFIRMANTS.* BARCELONA

Capítulo núm. XII de las Cortes presididas por Fernando II, que dispone que todo cargo público en Cataluña, con o sin jurisdicción, debe ser ejercido por naturales del Principado, con excepción del lugarteniente general y de otros cargos de la Real Casa. Lo mismo se establece para las dignidades eclesiásticas; aunque en este caso se permite que no sean catalanes si en su respectivo lugar de origen se aplica el mismo criterio a favor de clérigos naturales del Principado¹.

* * *

Approbants, loants e confirmants las Constitutions sobre aço disponents de e ab consentiment e loament de la present Cort proveim e ordenam que alguna persona que no sie nada e domiciliada en Cathalunya verament en sens frau e fictio, no puga tenir ne exercir algun offici perpetuo, triennal o temporal, o de algutzirs o altres qualsevol officis ordinaris o extraordinaris, o altres officis axi majors com menors, ab jurisdicchio o sens jurisdicchio, no obstant qualsevol us en contrari introduit, decernint, tots actes en contrari esser nulles e ineficaces, e aquells esser reputats per privadas personas.

Pero que los estrangers qui de present tenen officis triennals pugan tenir e continuar aquells per lo temps per las Constitutions statutit, no perjudicant a las Constitutions e Actes de Cort disponents sobre los dits officis e altres qui deuen esser regits per cathalans.

No volent ne entenent que en la present dispositio sien compresos Loctinentia General en lo dit Principat, ne altres officis de Casa nostra e dels reys successors nostres. Empero per aço no volem perjudicar ne derogar als Usatges, Constitutions e privilegis, usos e costums del Priincipat de Cathalunya, si altrament per aquells era proveit.

Volem empero, que aquellas personas ecclesiasticas que tenen o tendran en lo dit Principat prelaturas, dignitats, canongias de seu cathedrals o comandas de l'Orde de Sanct Joan pus los obtinents aquellas sien nadius de nostres regnes e terras. E conformes a la Constitutio feta per lo illustrissim rey don Alfons oncle nostre, de

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. LXVIII, Cap. XI, pp. 161-162. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

gloriosa recordatio, en la Cort de Sanct Cugat, e tingan son domicili e residentia personal dins lo Principat de Cathalunya, pogan haver e tenir tots officis que personas ecclesiasticas nadas e domiciliadas en Cathalunya poden tenir e exercir, pus empero en las terras de hont los dits ecclesiastics fora lo dit Principat seran, no sien prohibits los cathalans obtenir semblants officis.

72. CAPÍTULO DE CORTES, 1481. PER QUANT EN DIVERSAS COSTITUTIONS. BARCELONA

Capítulo núm. XIX de las Cortes presididas por Fernando II, que dispone que los hijos de catalanes nacidos y residentes fuera de Cataluña pueden ocupar cargos públicos en el Principado si regresan y pasan a residir aquí¹.

* * *

Per quant en diverses Constitutions de Cathalunya e encara algunas de las precedents per nos fetas, son expressament prohibidas de officis, axi de jurisdicctio com sens jurisdicctio, castlanias, castellanias e capitánias en en diverses altrás cosas las personas que no son nadas e domiciliadas dins lo Principat de Cathalunya e axi per causa de las turbacions, com altrament se tropien vuy en die, e encara per avant se porien trobar molts fills de cathalans qui no son nats dins lo Principat de Cathalunya ans fora de aquell, per tal statuim e ordenam que qualsevol personas de qualsevol stament e conditio sien que seran nats o naxeran de aqui avant fora lo dit Principat de Cathalunya, si aquells tals seran fills de cathalans nats e domiciliats dins lo Principat e volran venir de las ditas parts hont son nats a estar e habitar, e tenir son domicili e cap major e realment aquell tindran verdaderament, sens frau algu, dins lo dit Principat, que aquells tals encara que sien nats fora lo dit Principat sien haguts en totas cosas e en tots officis e beneficis per vertaders cathalans, axi com si fossen nats dins lo dit Principat.

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. LXVIII, Cap. XII, p. 162. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

73. CAPÍTULO DE CORTES, 1481. CLARIFICANT E ENCARA. BARCELONA

Capítulo núm. III de las Cortes presididas por Fernando II, que dispone que las causas judiciales deben ser resueltas en Cataluña, excepto las que afecten a los oficiales reales y por motivos concernientes a sus oficios, fijando también el procedimiento que se seguirá en la ausencia del rey del Principado¹.

Clarificant e encara quant sie necessari ajustant, ab loatio, approbatio e consentiment de la present Cort statuim, volem e ordenam que las causas civils, criminals o mixtas, fiscals, principals o de appellatio pus no sien causas de officials reyls per raho de sos officis, no entenenent per officials reyls deputats del Principat, consellers, paers, jurats, consols o procuradors de las ciutats e vilas reyls encara que hajan jurisdicchio, no's pugan traure e evocar, coneixer ne determinar fora lo dit Priincipat.

E que en las causas patrimoniales e en las commissions de causas de appellations sien servadas las Constitutions de Cathalunya. Empero que las causas de supplications que s'interposaran de sententias donadas per Nos e successors nostres pugam commetre Nos e nostres successors encara que siam o sien fora lo dit Principat, a alguns juristas dins lo dit Principat ab *colligendum et refferendum in Regia Audientia* havent-hi loctinent nostre o de nostres successors, en no havent-hi loctinent en la Audientia del governador o portantveus de aquell. E que la sententia se haja publicar en nom nostre o de nostres successors. E si seran supplications interposadas del dit loctinent, que aquellas se hajan commetre per lo dit loctinent *ad colligendum et referendum* en la Audientia.

E quant als processos de las causas civils, no's pugan traure del dit Principat *causa recognoscendi*. Empero los processos de las causas criminals volem que axi mateix no's pugan traure *causa recognoscendi* si haura en lo dit Principat loctinent general.

E si sera interposat recors per oppressio, denegatio de justitia o perhorroscencia, statuim, volem e ordenam que si seran oppossadas o allegadas contra official preminent qui no haja superior en lo dit Principat, ço es loctinent nostre o de nostres successors, e en absentia sua portantveus de governador general, o balle general

¹ *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. III, Tit. II, Cap. XIV, pp. 187-188. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

en las causas patrimoniales, que en dits casos se puga haver recors a Nos o nostres successors, essent fora del dit Principat, per obtenir commissio dins lo dit Principat en la manera següent: ço es que lo qui allegara oppressio o denegatio de justitia o perhorroscentia contra los desus dits oficials preeminents o algun d'ells, no havent superior de aquells en lo dit Principat, haja en scrits exprimir las causas de la opressio, perhorroscentia o denegatio de justitia, e supplicar, requerir e fatigar lo dit oficial preeminent, no havent superior que proveesca de justitia e desista de las ditas opressions e denegations de justitia; e en cas que dins tres dies no haura proveit de justitia e tornat a degut stament las cosas supplicadas e requestas, que en tal cas se puga recorre a Nos o nostres successors encara que siam o sien fora del dit Principat, e Nos e nostres successors hajam e hajam commetre ditas causas dins lo dit Principat, a dos o tres juristas qui primerament conegan e hajam coneixer si lo dit recors sera be e justament interposat o no.

E si trobaran aquell esser injustament interposat, sien tinguts pronuntiar e declarar lo dit recors esser mal emes e interposat, e condempnar la part impetrant e recurrent en las despesas, e remetre la causa e las parts al jutge e oficial primitiu de qui tal recors sera estat interposat. Si empero lo dit recors sera be interposat, proveescan en aquell segons per justitia trobaran esser faedor; e aço quant a las causas civils, empero en lo dit recors per perorroscentia, denegatio de justitia o oppressio no volem sien compresas las causas criminals com en aquellas sie ja per altrás Constitutions sufficientment proveit.

Entes encara que los dits recursos per perorroscentia, oppressio o denegatio de justitia no hajan loc en la serenissima reyna muller nostra, ne en las altrás reynas mullers de nostres successors, primogenits, fills e fillas legitims e naturals nostres e dels dits successors nostres, si seran creats per Nos o per ells loctinents generals en lo dit Principat, o essent lo dit primogenit governador general. E declarant las ditas cosas del desusdit recors, entenem que no haja lo recors per denegatio de justitia o per oppressio, o per perorroscentia quant lo dit oficial contra qui sera allegada, proceira ab provisio o signatura de canceller, vicicancellor o en son cas de regent Cancellaria o lo portantveus de governador no havent loctinent en Cathalunya, proceira ab provisio o signatura de assessor, o si proceira ab deliberatio de la Audientia o del Consell Rey al segons que per las presents e altrás Constitutions es statut e ordenat, o si lo balle general proceira de consell de son assident.

74. CAPÍTULO DE CORTES, 1493. PRIMERAMENT ORDENAM E STATUIM. BARCELONA

Capítulo núm. I de las Cortes presididas por Fernando II, por el cual se reorganiza la Real Audiencia, y se dispone que el examen y la resolución de las causas civiles y criminales corresponden a ocho juristas doctores en derecho canónico y civil junto con el canciller y el vicescanciller (o en su caso con el regente de la Cancillería). Además, se acuerda la designación de dos jueces de Corte para la instrucción de las causas criminales¹.

Primerament ordenam e statuim ab consentiment e approbatio de la present Cort, que en la Reyal Audientia per Nos sien elets vuyt juristas solemnes doctors e licentiats en drets canonic o civil, cathalans e habils segons las Constitutions de Catalunya disponen los quals ensemps ab los canceller, vicicanceller o en son cas regent Cancellaria, o ab altre de aquells hajan oir, examinar e votar totas las causas civils e criminals de la Reyal Audientia.

E mes sien per nos elets dos bons doctors o licentiats per lo semblant, cathalans habils segons ditas Constitutions en jutges de Cort per inquirir, colligir, referir ensemps ab los demunt dits votar totas las causas criminals.

Las quals vuyt personas e los dos jutges de Cort en lo introit de lurs officis a ans que usen, ne usar pogan de aquells, hajan a jurar e sien tenguts oir sententia de excommunicatio segons que en lo Capitol de la Observança fet per Nos en la Cort ultimament en la present ciutat de Barcelona celebrada, es estat disposat e ordenat en los canceller, vicicanceller, regent Cancellaria e altres officials nostres que en concejar, votar e en totas las otras cosas que hauran esguart en lo exercici de lurs officis, servaran las Constitutions de Catalunya, Usatges de Barcelona, Capitols de Cort, privilegis, usos e costums a las esglesias, prelats e ecclesiasticas personas, barons, nobles, cavallers e homens de paratge, a ciutats, vilas, locs e universitats atorgats.

Volents que lo demundit Capitol de la Observança e las penas en aquell contingudas sien estesas e comprenyan las ditas vuyt personas e los jutges de Cort en lo que a ells haura esguart en votar, consellar e en totas otras cosas de l'exercici de lurs officis.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, Vol. I, Lib. I, Tit. XXVIII, Cap. I, pp. 80-81. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

E mes volem que los demunt dits canceller, vicicancellor, regent la Cancellaria, vuyt personas e dos jutges de Cort no pugan advocar ni pendre pensio de advocatio alguna, ni tenir altre offici excepto que los assessor de portantveus de governador e advocat fiscal de la nostra Audientia qui de present son o per temps seran, pugan esser del nombre dels vuyt.

E no res menys dit assessor puga regir dita assessoria, e lo dit advocat fiscal puga advocar las causas fiscals e patrimonials, e no altras.

Reservant encara a Nos e als successors nostres facultat de poder donar a tots los demunt dits altres officis, pus no sien incompetibles a l'exercici de lurs officis demunt dits.

g) Privilegios al Notariado

75. PRIVILEGIO DE JAIME I AUTORIZANDO A LOS CIUDADANOS DE BARCELONA A FORMALIZAR ESCRITURAS ANTE NOTARIO. 1258, AGOSTO, 9. BARCELONA

Privilegio de Jaime I a los ciudadanos de Barcelona, cristianos y judíos, por el que se les autoriza a otorgar escrituras ante el notario que elijan.

Original, en el Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona, ACNB, Privilegis i Ordinacions, núm. 1, Liber privilegiorum concessorum in favorem notariorum in civitate Barchinone arte notariae exercentium et ordinatonum in favorem ipsius artis factarum et ordinatarum per honorabilis consiliarios et probos homines dicte civitatis Barchinone, I, fol. 41¹.

Privilegium concessum civitati Barchinone, quod possit facere cartas et alias scripturas publicas quascumque cum quibus voluerit tabellionibus. Et quod dominus rex vel successores sui non concedant alicui specialem scribaniam in ipsa civitate Barchinone.

Noverint universi. Quod, Nos, Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani.

Volentes Universitati Barchinone christianorum, scilicet, et judeorum salvare et conservare pristinas libertates ex certa scientia, de speciali gratia concedimus per Nos et successores nostros vobis universis et singulis christianis et judeis Barchinone, presentibus et futuris, quod libere possitis scribere cartas et quascumque alias scripturas volueritis cum quibuscumque tabellionibus sive notariis volueritis Barchinone, non obstante aliqua concessione a nobis facta alicui de scribania speciali.

Nos enim revocamus a presenti collationem sice concessionem quam feceramus de scribania spetiali judeo Petro de Columbario, et quamcumque aliam donationem alicui fecimus de speciali scribania habenda in Barchinona instrumentis vel aliis

¹ Raimundo NOGUERA GUZMÁN y José M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, I/II, Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, Barcelona, 1965, doc. núm. 1, pp. 131-132. Francesc CARRERAS CANDI, «Desenrotllament de la institució notarial a Catalunya en lo segle XIII», *I Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, II, Stampa d'en F. Altés, Barcelona, 1909, doc. núm. II, p. 774. Ambrosio HUICI MIRANDA, *Colección diplomática de Jaime I, el Conquistador*, La Voz Valenciana, Valencia, 1919, doc. núm. DCCLXXVIII, p. 221.

scripturis christianorum seu etiam iudeorum. Statuentes firmiter quod Nos vel successores nostri, nunquam conferamus vel concedamus alicui specialem scribaniam in Barcinona, nec veniamus seu sustineamus venire contra hoc nostrum privilegium et gratiam specialem.

Et si forte quod absit, Nos vel successores nostri concederemus vel concederent alicui specialem scribaniam habendam in Barcinona, illam donationem et concessionem decernimus irritam et inanem, etiam si de hac gratia sive privilegio in ipsa donatione vel concessione fierit mentio specialis.

Mandantes universis et singulis vicariis et baiulis et aliis nostris subditis universis, quod hanc nostram concessionem et gratiam observent, et faciant perpetuo irrevocabiliter observari.

Data Barcinone, quinto idus augusti anno Domino millesimo ducentesimo quinquagesimo octavo.

Exemplum huiusmodi privilegii regio iussu ab regesto diversorum nonnullorum privilegiorum et monumentorum apud Archivium Regium Barcinone recóndito, sumpsi ego quidem Petrus Michael Carbonellus, regius archivarius, una et insolidum cum Francisco Carbonello, filio et coarchivario meo, scripsique et veridice comprobavi ut igitur fides pleniod impendatur meum, quo utor in publicis, hic appono. Sig+num.

76. PRIVILEGIO DE JUAN I AUTORIZANDO A LOS NOTARIOS A FORMAR UN COLEGIO PROPIO. 1395, MAYO, 6. BARCELONA

Privilegio del rey Juan I de Aragón a los notarios de Barcelona, por el que les permite organizarse, reunirse cuando quieran y dotarse de unas ordenanzas propias, con las correspondientes sanciones por su posible infracción; así mismo se incluye la posibilidad de reclamar una indemnización contra quienes les difamen injustamente.

Original con sello pendiente, en el Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona, ACNB, Pergaminos núm. 1.

Copia, en el Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona, ACNB, Privilegis i Ordinacions, núm. 1, Liber privilegiorum concessorum in favorem notariorum in civitate Barchinone arte notariae exercentium et ordinatonum in favorem ipsius artis factarum et ordinatarum per honorabilis consiliarios et probos homines dicte civitatis Barchinone, I, fols. 1-4.

Copia en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería núm. 1910, fols. 39-42¹.

Nos, Joannes, Dei gratia rex Aragonum, Valentie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie.

Volentes ut expedit artem notarie tanquam inter alias mundi artes notabilem et insignem, ac humano statui summe utilem et necessariam, et omnia que inter contrahentes in scriptis aguntur in evum fideliter conservantem specialibus privilegiis et libertatibus confovere, et eam exercentes a quacumque calumpnia et vexatione iniqua deffendere et tueri.

Ad humilem supplicationem pro parte vestri fidelium nostrorum notariorum publicorum civitatis Barchinone, super hoc nobis factam.

Tenore pesentis carte nostre seu privilegii cunctis temporibus duraturi, per Nos et omnes heredes et successors nostros, vobis universis et singulis notariis publicis dicte civitatis Barchinone, presentibus et futuris, necnon vobis volentibus ac inde

¹ Raimundo NOGUERA GUZMÁN y José M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, I/II, Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, Barcelona, 1965, doc. núm. 42, pp. 175-179.

nobis humiliter supplicantibus universis et singulis scriptoribus nostris et successorum nostrorum in dicta civitate domiciliatis, nostrorumque ac dictorum successorum nostrorum curiam ordinarie sequentibus, qui nunc sunt et pro tempore fuerint, concedimus et licentiam et facultatem plenariam elargimur, quod quandocumque et quotienscumque volueritis et vobis necessarium seu expedients videbitur, nostri vel successorum nostrorum ac quorumvis officialium licentia non petita aliter nec obtenta, possitis vos una cum ipsis nostris scriptoribus et sine ipsis, in quocumque loco dicte civitatis Barchinone volueritis licite congregare, et vestrum ac eorum singulos quilibet ex vobis ad congregationem huiusmodi evocare seu evocari facere.

Et inter vos et eos, tam simul quam divisim, de quibusvis actibus seu negotiis predictam artem notarie et eius bonum statum et regimen, ac vos et eos singulosque vestrum et eorum ratione dicte tangentibus tractare.

Et super hiis quascumque ordinationes et capitula honesta et licita ordinare et facere mediantibus juramentis et penis pecuniariis, per vestrum et eorum quemlibet, tam simul quam divisim, ut vobis videbitur observanda.

Et pro ministrandis expensis ad obtentum huius privilegii et aliis ad predicta omnia vel eorum singula necessariis, talliam et tallias ac contributiones inter vos et eos, vel inter vos tamen indicere et ordinare in dictasque, et ordinatas exligere et levare, et exigi et levare per officiales nostros ad quos spectet seu per quosvis alios volueritis facere compositum et rationem ab exactoribus, levatoribus et distributoribus earundem per vos seu a vobis deputatos, petere et audire ac diffinire, reliqua rationum recipere, et alia omnia et singula plene et libere circa premissa et eorum singula exercere, que ad bonum statum et conservationem dicte artis vobis et dictis nostris scriptoribus aut maiori parti vestrum et eorum, tam simul quam divisim, opportuna seu necessaria videbuntur.

Et ulterius predictam artem notarie ac vos dictos notarios publicos Barchinone, in quibus, per Dei gratiam, ipsa ars notarie huc usque floruit, tam propter scientiam et practicam, quam propter personarum gravitatem et honestam conversationem, quam etiam aliis dictosque nostros scriptores prefatos nostris jugiter servitiis insistentes, ampliori gratia prosequentes, cum ut experientia que mater est rerum omnium et magistra clare docuit in aperto, nonnulli dicte artis et vestri ac dictorum scriptorum nostrorum amuli, Dei timore postposito, vos dictos notarios et dictos etiam scriptores nostros, aut vestrum et eorum aliquos seu vestros ac suos substitutos aut juratos quamquam innocentes de falsi crimine, tam judicialiter quam extra judicialiter diffamare, accusare et denunciare non dubitent, ad huiusmodi falsi difamationis, acusationis et denuntiationis vicium facilius prolabentes, ex quo sciunt se ad penam aliquam propterea non teneri, quia sicut notarius cui tanquam persone publice fides tanta committitur, in eius delinquens arte seu officio dignus est et merito iudicio ulcionis sic. Et illum qui fidem et famam tam auctentice persone per falsam et temerariam diffamationem nititur denigrare, dignum conspicimus pena debita et legali, vobis dictis notariis inde nobis humiliter supplicantibus, eiusdem privilegii serie:

Statuimus, edicimus et perpetuo ordinamus, legem inde incommutabilem et paccionatam condentes, quod si de cetero quandocumque et quotienscumque aliquis cuiusvis dignitatis, legis, conditionis aut sexus existat, in dicta civitate vel extra ipsam civitatem Barchinone, aliquem seu aliquos vestrum, aut dictorum scriptorum nostrorum vel vestri, aut eorum substitutum aut juratum, vel substitutos seu juratos acusaverit vel denunciaverit, dicens vos vel eos in vestri aut eorum

officio delinquisse, antequam per Nos vel successores nostros aut nostrum seu eorum gubernatorem generalem vel gubernatorem Cathalonie, vicarium Barchinone, aut quecumque alium officialem, iudicem vel commissarium ordinarium, delegatum aut subdelegatum, quantacumque a Nobis vel nostris successoribus potestate suffultum ad ipsam accusationem vel denuntiationem quomodolibet admittatur, pene se subiciat talionis cum cautione ydonea, quam prius prestare teneatur et habeat, quod si in accusatione seu denuntiatione predictis, suam non plene probando intentionem succumbuerit penam quam iniuste accusato vel denunciato infligi pro viribus procurabat, ipse accusator seu denunciator incurrat, quoque ad sumptus, damna et interesse per accusatum seu denunciatum huiusmodi occasione sustenta, prefatus accusator seu denunciator succumbens eidem accusato seu denunciato resarcienda plenarie nichilominus teneatur. Nec minus pro iniuria irrogata per inde satisfactionem iniurato debitam faciat et emendam.

Ulterius cum aliqui ausu ducti temerario vos aut dictos nostros scriptores vel vestros, aut eorum substitutos seu juratos, difamare in vestri et eorum officio contra veritatem pluries non formident asserentes, tam judicialiter quam extra, vos aut ipsos falsa instrumenta, testamenta aut alias scripturas publicas confecisse, vel ipsa instrumenta, testamenta aut scripturas alias redarguentes de falso, seu eis tamquam non veris contradicentes, volumus et modo quo supra.

Statuimus, edicimus et ordinamus quod si aliqui vos vel dictos nostros scriptores aut vestros seu eorum substitutos vel juratos, aut aliquem vestrum seu eorum in iudicio vel extra iudicium, tali modo diffamaverint aut vestris et eorum instrumentis, testamentis aut aliis publicis et auctenticis scripturis contradixerint redarguentes ipsa de falso, aut eisdem tamquam non veris contradicentes seu ea fore falsa aut contra veritatem confecta asserentes vel allegantes, nisi per eos asserta plene probaverint, pro difamatione et iniuria huiusmodi fiat sublata figura iudicii et difugiis ac dilationibus quibuscumque iniuriato seu iniuriatis, de bonis difamantium et iniuriantium plena satisfactio et emenda. Et ultra hoc iniuriatores seu diffamatores puniantur rigide pena debita et legali.

Preterea quare parum prodesset vobis et dictis nostris scriptoribus iamdictum talionis privilegium si posset, ex officio vel sine, partis instantia contra vos et eos procedi rationibus pre expressis, eodem modo.

Statuimus, providemus et edicimus ac in perpetuum ordinamus quod ammodo per Nos vel successores nostros aut per gubernatorem generalem in omnibus regnis et terris nostris, seu per gubernatorem Cathalonie, aut vicarium Barchinone, seu per quosvis alios officiales, iudices, inquisitores aut commissarios ordinarios, delegatos vel subdelegatos, presentes et futuros, ad quos hoc spectet seu possit quomodolibet spectare, directe vel indirecte aut aliis, non possit seu debeat fieri a prisa inquisitio seu processus alius pro crimine falsi contra vos dictos notarios aut dictos nostros scriptores, presentes et futuros, aut aliquem vestrum seu eorum, aut contra subditos seu juratos vestros et ipsorum, quinimmo a prisa inquisitio seu processus alius pro crimini falsi contra vos dictos notarios aut dictos nostros scriptores vel vestros aut eorum substitutos vel juratos, seu aliquem aut aliquos vestrum et ipsorum, per Nos vel successores aut officiales nostros ordinarios vel delegatos aut subdelegatos, ad quos spectet vel spectare possit, solum fiant et fieri possint ad instantiam et accusationem seu denuntiationem partis private cuius intersit, dicentis et affirmantis vos dictos notarios aut dictos nostros scriptores vel vestros aut eorum substitutos seu juratos, vel aliquem seu aliquos vestrum vel eorum in dicto notarie

officio deliquisse, que pars privata se habere super hoc interesse pretendens, accusans seu denuncians in accusatione seu denuntiatione quam fecerit se ut prescribitur nominare et scribere habeat, et aliter vel alio modo apprisia inquisitio seu processus iamdicti non possint aut debeant fieri ullo modo. Et ubi forsán premissorum vel alicuius eorum contrarium fieret quacumque causa necessitate vel modo, illud nunc pro tuunc, revocamus et viribus penitus vacuumus, nullumque et irritum decernimus penitus et inane.

Mandantes per eandem expresse ac de certa sciencia gubernatori nostro generali, necnon gubernatori Cathalonie, vicario Barchinone et Vallensi, qui nunc sunt et pro tempore fuerint, vel eorum locatenentibus ceterisque officialibus, iudicibus et comissariis nostros, presentibus et futuris, ad quos spectet, quatenus concessionem, licentiam, statuta et ordinationes ac provisiones huiusmodi, ac alia omnia et singula in presenti privilegio contenta, vobis dictis notariis presentibus et futuris, ac dictis nostris scriptoribus qui nunc sunt et pro tempore fuerint vestrisque et eorum juratis ac substitutis, firmiter teneant et observent, ac teneri et observari faciant vosque et eos inde uti libere sinant, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua ratione seu causa.

Quicumque autem ausu ductus temerario contra premissa vel eorum aliqua facere vel venire presumpserit, iram et indignationem nostram, ac penam mille florenorum auri nostro erario irremissibiliter applicandorum se noverit absque alliquo remedio incursum, dampno et iniurie illatis primitus et plenarie restitutus.

In cuius rei testimonium hanc fieri et sigillo magestatis nostre inpendenti iussimus comuniri.

Data Barchinone, sexta die madii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo quinto, regnique nostri nono. Petrus Oltzina.

Sig+num Johannis, Dei gratia regis Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corcice, comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritania. Rex Johannes.

Testes sunt Raymundus, episcopus Barchinone; frater Berengarius Marchi, magister Ordinis Militie Beate Marie de Muntesia; Jaufridus, vicecomes de Rupperber-tino; Aymericus de Scintillis; et Hugo de Angularia, milites camarlengi.

Sig+num mei Bonanati Egidii, predicti domini regis scriptoris, qui de eius mandato hec scribi feci et clausi, cum raso et correcto: in lineis VI^a, *et capitula honesta et licita ordinare*; et XV^a in *et alibi in eadem succumbuerit*; et XXVIII^a ten; et XXXI^a dictis; et XXXIII^a no. In XXI, *gratiarum*.

h) Derecho mercantil marítimo

77. PRIVILEGIO DE JAIME I A LOS PROHOMBRES DE LA RIBERA DE BARCELONA PARA ASOCIARSE. 1258, ENERO, 7. BARCELONA

Privilegio de Jaime I a los prohombres de la Ribera de Barcelona por el que les permite asociarse, con la facultad de elegir un magistrado que los dirija y con la licencia para armarse y defenderse frente a todo enemigo cristiano o sarraceno, por mar y por tierra.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería núm. 9, fol. 7¹.

Carta Consulatus Riparie Barchinoe.

Nos Iacobus, etc., attendentes quod quia circa statum et custodiam Riparie civitatis Barchinone nulle sunt ordinationes, magna pericula et dampna gravia ibidem tam per mare quam per terram, etiam personis et averibus ac navibus et aliis lignis et maiora etiam sunt evenire parata, ideo nos, ad instantiam et supplicationem proborum hominum illius Riparie, concedimus ac damus licentiam et potestatem ipsis probis hominibus, quod possint eligere de civitate Barchinone unum maiorem et capud, videlicet probum hominem, cum cuius consilio ordinent et faciant ea que pertineant ad deffensionem et bonum Riparie, possit ordinare et facere quecumque spectent ad deffensionem et comodum illius Riparie contra christianos et sarracenos, tam per mare quam per terram, et habere ac colligere comune et armamenta facere et alia que, secundum quod eis videbitur, sint ad honorem nostri et Riparie utilitatem.

Et quicquid predictus maior cum consilio proborum hominum Riparie super hiis fecerit, nos ratum habebimus atque firmum.

Volumus etiam et promittimus, quod iamdicto comuni Nos vel biulus aut vicarius noster aut aliqua persona nomine nostro non tanget, immo deffendemus illud eis, dum tamen fiat sine lesione dominationis et fidelitatis quod nobis debetur.

Hanc autem concessionem et licentiam per annum valere volumus et quamdiu ultra ipsum annum nostre ac predictorum proborum hominum Riparie placeat voluntati.

¹ Editado por Germà COLON y Arcadi GARCÍA, *Llibre del Consolat de Mar*, Col·lecció Textos i Documents Maior núm. 2, Fundació Noguera, Barcelona, 2001, pp. 1155-1156. Ferran VALLS TABERNÉ, *Llibre del Consolat de Mar*, Barcino, Barcelona, 1931, II, p. 117.

Volentes et concedentes, quod predictus maior seu capud ibi remaneat ultra annum et amplius vel quod mutetur de anno in anno, prout discretioni proborum hominum Riparie videbitur expedire.

Datum Barchinone VII° idus januarii anno Domini M^o. C^oC. L^o. septimo.

78. PRIVILEGIO DE JAIME I QUE CONCEDE A LA CIUDAD DE BARCELONA LA FACULTAD DE NOMBRAR CÓNSULES EN TIERRAS DE ULTRAMAR. 1268, AGOSTO, 6. TARRAGONA

Jaime I concede a los consejeros y prohombres de Barcelona la facultad de nombrar cónsules en cualquier tierra de ultramar y allí donde desembarquen las naves provenientes de la ciudad.

Original, en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona, Pergaminos municipales, doc. núm. 1A-56¹.

De concessione facta consiliariis et universitati Barchinone de constituendis et eligendis consulibus in partibus ultramarinis et in aliis partibus

Nos Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, concedimus et donamus integram licenciam et potestatem vobis, consiliariis et probis hominibus Barchinone, tam presentibus quam futuris, quod possitis ponere et eligere consulem vel consules quem et quos volueritis in partibus ultramarinis et in terra de Romania et in quibuslibet aliis partibus in quibus naves vel ligna Barchinone navigaverint, electionem antequam de dictis consulibus factam laudamus, concedimus et confirmamus. Mandantes omnibus illis qui per vos in consules electi fuerint quod recipiant dictum consulatum et non contraveniant ullo modo. Mandamus insuper vicariis et baiulis Barchinone presentibus et futuris quod in dictis consulibus per vos electis nullum impedimentum faciant vel contrarium. Addimus insuper et mandamus quod omnes subditi nostri, tam mercatores quam alii, teneantur firmare et respondere in posse dictorum consulum per vos electorum de omnibus questionibus et demandis per eos proponendis et teneantur eciam eis in omnibus obedire.

Datum Terrachone, VIII idus augusti, anno Domini millesimo duecentesimo sexagesimo octavo.

¹ Reseñado por María Cinta MANÉ MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona, anys 885-1334*, Archivo Municipal de Barcelona, Barcelona, 2004, doc. núm. 56, p. 59. Copia en el *Llibre Verd* de Barcelona, del Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Consell de la Ciutat i Ajuntament Modern, 01/1G Manuscritos, fol. 228 (editado en *Llibre Verd de Barcelona, edició facsímil* –a cargo de J. Sobrequés Callicó; estudio histórico y codicológico S. Riera Viader, M. Rovira Solà; estudio jurídico T. de Montagut Estragués–, Vol II, Barcelona, 2004). Publicado por Raffaele DI TUCCI, *Il libro verde della città di Cagliari*, Società Editoriale Italiana, Cagliari, 1925, doc. núm. IX, pp. 77-78.

79. DEL CONSOLAT DE MAR. S. XIV. BARCELONA

Primera parte del *Llibre del Consolat de Mar*, los 25 primeros capítulos del primer volumen, relativos al sistema electoral y a las funciones judiciales del Consulado de Mar. El texto es una recopilación de usos y costumbres mercantiles marítimas, originariamente elaborada en Valencia, y sucesivamente ampliada en los Consulados de Mallorca y de Barcelona, donde asume la extensión y el contenido como ha llegado a nosotros, tal como fue sancionado por privilegio real y concedido a la ciudad condal el 20 de febrero de 1348.

*Original, en la Biblioteca Balear dels PP. Missioners dels SS. Cors, Signatura S. C., Ar. 2 codex*¹.

* * *

1. Cascun any la vespre de la festa de Nadal de nostre Senyor, los prohomens navegants, patrons e mariners o partida de aquels, apleguen conseyl en la esgleya de Sancta Tecla de la dita ciutat; e aqui per eleccio e no per redolins, tots en una concordants o la major partida, elegen dos bons homens de la art de la mar en consols, e hun hom de la dita art de mar e no de naguna altre art, offici ho siencia, en jutge de les apel·lacions que's fan de les sentencies dels dits consols. E les dites eleccions son fetes per privilegi que'ls dits prohomens de la art de la mar han del senyor rey e de sos antecessors.

2. Lo dia de Nadal los dits consols elets juren en poder del justicia civil de la dita ciutat dins la esgleya de nostra dona Sancta Maria de la Seu, apres que'l dit justicia ha jurat en poder del senyor rey ho de son batle, que be e leyalment se hauran en lo offici del dit consolat, que deran dret axi al major com al menor, salvant tota hora la feultat e leyaltat del senyor res.

3. Passada la dita festa de Nadal, los dits consols ab alscons prohomens de mar presenten lo dit jutge alet al portantveus de procurador en lo regne de Valencia o a son lochtinent; e jura en poder de aquel que be e leyalment se haura en lo dit

¹ Germà COLON y Arcadi GARCÍA, eds., *Llibre del Consolat de Mar*, Col·lecció Textos i Documents Maior, núm. 2, Fundació Noguera, Barcelona, 2001, pp. 395-409 y 965. El mismo Germà Colon lo había publicado con igual título en 1981 y 1982, en una edición conjunta en dos volúmenes de la Fundació Salvador Vives Casajuana y de la Fundació Noguera (vol. I, pp. 17-31). Se trata de un documento de 1385, el más antiguo que se conoce, y que procede de la Biblioteca del antiguo monasterio cisterciense de Santa María la Real, de Mallorca.

offici, e aquell qui per los dits consols es al dit procurador presentat en jutge reeb lo dit procurador en juratge de les dites apel·lacions. E axi es acostumat de fer, no contrestant que en lo privilegi als dits prohoms de mar per lo dit senyor rey sobre la eleccio del dit jutge atorgat, sia contengut que'l dit jutge cascun ayn per lo dit senyor rey o per son procurador sia elet, con de ço lo dit senyor rey ni lo dit seu procurador, apres la dacio del dit privilegi no hajen usat nuyl temps. Axi serve's segons que desus es dit.

4. Los consols reeben a ssi aquel scriva qui ben vist lus es. E si'ls par sufficient aquel scriva qui estat hi es en l'ayn passat, comanen-li la dita scrivania en lo lur ayn. E apres los altres consols que apres d'aquels son alets en lo dit offici, si aquel tenant per sofficient. E en poder d'aquell scriva dels dits consols, lo jutge fa sos affers per tal que l'entament del jutge se saguesca apres aquel dels consols. Empero los dits consols, dins l'any e tota hora que ben vist los es, poden remoura lo dit scriva de la dita scrivania, e aquela a altre scriva comenar. E aço lo dit scriva, al qual la dita scrivania primerament sera comenada, no pot contrestar.

5. Los consols an segell en la lur cort, radon, lo qual ha I scut, les dues parts senyal reyal, lo ters a la fi de l'escut ondes de mar. Entorn del dit segell es escrit: «*Sigillum Consulatus maris Valencie pro domino rege*». Ab aquest matex segell sege-la lo jutge lur, si res ha a segelar. Aquest segel es tengut per l'escriva de lur Cort.

6. Aquells qui son I ayn consols no u son en l'ayn seguent; abans hi son altres mudats. Axi metex lo jutge s'i muda cascun any. Mas aquells qui son estats consols e jutge hi poden esser elets I ayn part altre. Encara mes, que la hun d'aquels qui sera elet consol pot esser elet en l'any seguent en jutge de les apel·lacions. E axi mateix aquel qui sera estat jutge pot en l'ayn seguent esser alet en consol.

7. Los consols, amdos o la hun d'aquels per malaltia o per affers ho si s'an a departir de la ciutat de Valencia, poden comanar lur loch a qui'ls plau, ab que sia de la art de la mar. E asso matex pot fer lo jutge.

8. Los consols husen en lur offici per aquesta manera: con demanda per scrit denant els es proposada per alcun fet, la conexensa e determinacio del qual se pertangue al Consolat, segons les custumes de la mar, d'aquela demanda es trames translat per I saig a la part demanada, e la part demenada ha a respondre a aquela demanda al terme per lo dit saig de menament dels dits consols assignat. E lo demanat, ab la dita resposta ensemps, posa rahons en deffencio, si n'a alscunes, contra la dita demanda, encara demanda de reconvencio, si n'a, contra aquel qui convengut en juy l'aura; a la qual demanda de reconvencio e rahons de deffencio, si posades son, lo primer demanador es tengut respondre, e, ab la resposta ensemps, posar rahons de deffencio, si n'a, contra la dita demanda de reconvencio; a les quals rahons de deffencio, aquel qui la dita demanda de reconvencio haura feta, es tengut respondre. A aquests enantaments a ffer es feta assignacio de tres en tres dies; de mes o de menys segons que als consols es ben vist. Fetes aquestes respostes, si es demanat per les parts, en altra manera no, ni'l proces no n'es nul·la, deu esser fet segrament de calumnia e de veritat a dir per les dites parts e de respondre per aquel a les demandes e rahons per la una e per l'altre part posades; e sobre aço que negat sera deu esser atorgat dilacio per prova a les parts, si per aquelas la dilacio demanada sera, ço es X dies per primera dilatacio. Poden haver IIII dilacions de deen dia, juran que la quarta no la demanen per malicia ni per alongar lo plet. E si es cas que hajen a donar testimonis en parts lunyadanes, es los atorgat temps covinent per dilacio, segons la lunyea del loch hon la part affermara que enten donar sos testimonis; en cascuna dilacio es manat a la part que sia present continuadament per veer jurar los

testimonis que la part demanant la dilacio dar enten; en altra manera que en ausencia sua seria reebut lo segrament de aquells. Les dilacions passades, los testimonis publicats a requisicio de les parts, encontinent los consols assignen dia a les parts a oyr sentencia, sens que no cal ne es necessari que les parts renunciem en lo fet ne concloem ne encara demanen sentencia, ni per aquestes rahons lo proces no pot esser dit nul·le ni n'es nul·lat; pero abans de la publicacio dels dits testimonis o apres, pot cascuna de les parts pladejans traure en prova cartes e altres scriptures publiques en ajuda de la sua prova a fer.

9. Los testimonis publicats no es reebut a alcuna de les parts que objeccions posen per scrit contra los testimonis que en lo fet reebuts seran, ni altre reprovacio de testimonis no y es reebuda per scrit ne de paraula. Pero, si per alcuna de les parts de paraula es al·legat que'ls dits testimonis o alscons d'aquels son parents d'aquel qui dats los haura o anamichs d'aquel contra qui dats seran e son persones d'alcun mal vici, aço es a conexensa dels dits consols e d'aquels ab qui conseyl han sobre lo dit fet, haut esguart a les persones dels dits testimonis e a la fama e condicio d'aquels.

10. Feta la assignacio per los dits consols a les parts a oyr sentencia, los dits consols ab lo lur scriva van-se'n als prohombres mercaders de la dita ciutat e fan legir denant aquels lo enentament e proces del fet e han sobre aquel conseyl dels dits prohombres mercaders. En apres apleguen conseyl de homens de mar e fan-los semblantment legir lo dit anantament e proces e han d'aquels lur conseyl, e a les vegadas han primerament lo dit conseyl dels dits prohombres de mar, e aço segons que'ls es avinent. E si abdosos los conseyls son concordants, donen sentencia en lo fet; e si aquests conseyls no son concordants, ço es lo conseyl dels prohombres mercaders ab aquell dels prohombres de mar, affronten-los ensemps. E en cas que'ls dits prohombres de mar no's concorden ab los prohombres mercaders o afrontar ab aquels no's vuylan donen los dits consols la dita sentencia segons lo conseyl del homens de mar, car de conseyl d'aquels han los contractes a determanar, e no segons lo conseyl dels dits prohombres mercaders, si haver no'l volen, car no son costrets per privilegi del senyor rey ni per altra manera, sino per ço com es axi acostumat e n'han usat d'alcun temps a ença.

11. D'aquesta sentencia aquell qui se sintra agreujat se pot appel·lar dins X dies comptadors del dia de la prolacio d'aquella; e la dita appel·lacio li es reebuda, e es remes al jutge de les appel·lacions del Consolat ab lo proces devant los dits consols accitat en loch de apostols, en la qual appel·lacio ha metre lo[s] greuges, nul·litats e injusticies per les quals de la dita sentencia se sintra agraujat.

12. Aquel qui's sera appel·lat es tengut presentar denant lo jutge ab l'escriva de la Cort del Consolat lo dit proces e appel·lacio, requirent aquell que revoch e esmen ho corrige la dita sentencia dels dits consols; e lo jutge, reebuda la presentacio del dit proces, encontinent assigna dia a oyr sentencia en la dita appel·lacio, al qual dia cita la part appel·lada per oir aquesta. E si dins los dits X dies lo condempnat no's sera appel·lat de paraula o per scrit, la sentencia passa en cosa jutjada.

13. En aytal plet de appel·lacio alcuna cosa de nou no's pot posar ne provar per alcuna de les parts, mas lo jutge, ab lo proces principal denant los consols accitat e ab la dita appel·lacio e greuges, ha haver son conseyl e donar sentencia en lo dit plet de appel·lacio. E d'asso han los prohombres de mar carta del senyor rey largament.

14. Aquest plet de appel·lacio se ha a perseguir continuament per lo appel·lant, e si passen XXX dies continuus *vel divisim*, ço es departidament, apres lo dia de la appel·lacio, que no men son plet, la appel·lacio es deserta e la sentencia dels consols passa en cosa jutjada.

15. Lo jutge ab l'escriba ha son conseyl sobre lo dit plet de apel·lacio axi ab promens mercaders com de mar, no ab aquels qui ja en lo plet principal han donat lur consell, mas ab altres en la forma dessus declarada. E si atroba de conseyl la sentència dels dits consols esser be donada, conferma aquella; e si atroba esser mal donada, revoca aquella ho la correig, segons lo dit conseyl. E de la sentència del jutge, qualque sia, alcuna de les parts no's pot apel·lar, e asso per privilegi que han los dits prohomens del senyor rey.

16. Con en alcun feta pres la demanda excepcio declinatoria de juy per lo demanat es preposada, los consols conexen abans d'aquella excepcio que en als sia anentat; e si atroben de conseyl que la conexença del dit fet pertanga a els, forcen lo demanat a respondre a aquella e enanten en lo fet, segons que desus es declarat; e si atroben de consell que'l fet no pertanga a ells, remetén les parts a aquel jutge en qui's pertayn.

17. Con la demanda es proposada denant los dits consols de paraula, oyides les rahons de cascuna de les dites parts e reebuts testimonis de paraula per los dits consols, cartes o altres informacions, los dits consols ab les dites parts ensemps van denant los prohomens mercaders per demanar de conseyl, e les parts compten denant aquels lur raho. E asso's fa per tal que les parts no pusquen dir que la lur raho per los consols no era donada a entendre, segons que ells la havien posada als prohomens ab los quals havien [haut] consell sobre lo fet, e los consols dien ço que han los testimonis testificat e mostren les cartes ho altres informacions que les parts los han donades. E apres les parts s'ixen del conseyl, e puys los prohomens mercaders donen conseyl als dits consols sobre lo dit fet, e senblantment e en la forma desus declarada los dits consols van demanar del conseyl als prohomens de mar sobre lo dit fet. E auts los dits conseyls de paraula, donen sentència en lo fet. Empero, si per alcuna de les parts es request que la dita sentència li sia mesa en forma publica e que li'n sia feta carta testimonial, deu esser fet; aquest anantament, aytal que's fa de paraula, es fet; aquest anantament aytal que's fa de paraula, es fet sens donar dilacio de prova e altre sol·lempnitat de juy.

18. D'aquesta sentència pot esser apel·lat de paraula dins X dies per aquell qui's sintra agreujat, e lo jutge en aytal cas ve denant los consols e, presents les parts, certifique's d'aquels per qual raho se son moguts a donar la dita sentència. E enapres ab les dites parts presents, va demanar de conseyl sobre lo dit fet als dits prohomens mercaders e de mar en la manera desus declarada, no ab aquels qui seran estats al primer conseyl, mas altres. E puys segons que troba de conseyl, dona sentència al dit fet, la qual sentència ha a donar en scrits, e aço segons carta el senyor rey. Aquest plet de apel·lacio ha a esser determenat dins trenta dies; si no, la sentència passa en cosa jutjada, segons que demunt.

19. Los consols en lo plet principal no condampnen alcun en les messions del plet.

20. Lo jutge, si conferma la sentència dels consols, condampna en sa sentència lo apel·lant en las messions fetes per lo apel·lat denant lo dit jutge. E si revoca la sentència dels consols e la correig o la esmena, no condampna l'apel·lant en les dites messions, com agues justa causa de fer la dita apel·lacio, ne aytant poch hi condampne lo apel·lat.

21. Denant amdos los consols o la I d'aquels, l'altra absent ocupat d'altres affers, son posades demandes e fets quals se vol enentaments tro a sentència o alcuna interlocutoria o conexensa, la qual sentència ho interlocutoria s'a a donar-ho la dita conexença a fer per amdos los dits consols, e no per la I d'aquells.

22. Los consols determenan totes questions qui son de nolit e de dampnatge de robes qui sien carregades en nau, de loguers de mariners, de part de nau a fer, de encantar, de fet de get, de comandes fetes a patro o a mariner, de deuta degut per patro que haja manlevat a ops e necessari de son vaxell, de promissio feta per patro a mercaders, de mercader a patro, de roba trobada en mar deliura o en plaja, de armaments de naus o leyms, e generalment de tots altres contractes, los quals en les custumes de mar son declarats.

23. Los consols menan a exsecucio en los bens mobles del condempnat, axi vexels de mar con altres, les lurs sentencies e aquelles del jutge en aqusta forma: que manen a la part condempnada, a requesta d'aquell qui ha obtenguda la sentencia, que dins X dies apres del dit manament comptadors, haja pagat ço en que es condempnat o mostrats bens mobles clars e desembergats, en los quals la dita sentencia sia manada a exsecucio; en altra manera, que reebran la oferta de bens mobles que per la part lus sera demostrada.

24. Feta la oferta dels bens mobles, axi vaxels com altres, per lo condempnat e per la part en defalta d'aquell, aquels bens sien subestats per publich corrador per la ciutat de Valencia per X dies, e passats los X dies, es feta venda d'aquels bens al mes donant publicament, e del preu es satisfet a la part d'aço que sera jutgat e de les messions per aquel fetas en la dita execucio, donan fermança de tornador, si alcun appar primer en temps e mior en dret en lo dit preu que eyl.

25. E, si es estranger ho encara de la ciutat e jura si no haver la dita fermança de tornador, es feta crida per la ciutat de Valencia per publich corrador ab son de trompeta, que con los dits consols hajen de deliurar aytal preu haut d'aytals bens d'aytal hom en aytal, e aquel haja jurat si no haver fermansa de tornador, que si y ha algun que fassa ho entena haver demanda o dret en al cosa venuda o en lo preu de aquella, que dins XXX dies comperega danant los dits consols per mostrar de son dret; en altra manera, que'l dit preu li seria deliurat sens fermança de tornador. En aytal cas, si demenador no y ha vengut dins los dits XXX dies, lo preu, so es la cosa jutjada, es a aquel deliurada per los dits consols sens fermança de tornador.

80. PRIVILEGIO DE MARTÍN I AL CONSULADO DE MAR DE BARCELONA. 1401, ENERO, 15. BARCELONA

Privilegio de Martín I al Consulado de Mar de Barcelona, por el que se confirma su jurisdicción y la amplía a actos mercantiles no marítimos.

Original, en la Biblioteca de Catalunya (Fondo de la Antigua Junta de Comercio), Manuscrito B-191, fol. 34¹.

In Dei nomine. Nos, Martinus Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie.

Artem mercantilem pro qua civitas egregia Barchinone et alie civitates nostra que loca insignia precipue in maris littoribus posita retroactis temporibus incrementa grandia suscepere, dignis prosequi favoribus gescientes, necnon intuitu subvencionis eximie ea occasione liberalitatibus nobis facte per exercentes in civitate eadem artem perutilem mercancie, in deffensionem et sustentationem regni nostri Sardinie in necessitate laborantis extrema, et in securitatem, deffensionem et custodiam marium convertende, cuius pretextu Deo propicio tute poterunt navigare subditi nostri et alii, qui sirtes et scopulos evadentes marinos in manus incidunt quotidie piratarum tam christianorum quam infidelium perfidorum, qui aviditate et avaricie viscositate inmani plus solito marium semitas consultantes, nostros vassallos et subditos ac alios depredantur et obligant in iugum captivitatis et servitutis perpetue et, quod dictum est durius, ipsi perfidissimi agareni compellunt christianos catholicos ad abnegandum sanctissimum Cristi nomen impassibilibus percussionibus et flagellis, cum suis navigiis tute navigare non poterant sescure decetero navigabunt, unde pervenit ex predictis indubie nostre rei publice inextimabilis utilitas et profectus et, ut dilatoriis littium semotis amfractibus, in civitate Barchinone liberius valeat exerceri ars mercancie perutilis, que cupiditate iuris emula alieni per contrahentes et exercentes eandem sepissime impeditur et exinde prodeunt in-

¹ Editado por Germà COLON y Arcadi GARCÍA, *Llibre del Consolat de Mar*, Textos i Documents Maior núm. 2, Fundació Noguera, Barcelona, 2001, pp. 1179-1181. También: Antonio CAPMANY DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, II, Imprenta de D. Antonio de Sancha, Madrid, 1779, doc. núm. 118, pp. 192-194; y Ernest MOLINÉ BRASÉS, *Les costums marítimes de Barcelona, universalment conegudes per «Llibre del Consolat de Mar»*, Estampa d'Henrich y C^a, Barcelona, 1914, pp. 239-241.

cessanter debata, controversie, contenciones et lites, que fiunt ob malitiam parcium immortales, tenore presentis carte seu privilegii cunctis temporibus duraturi, ad supplicacionem humilem per vos dilectos et fideles nostros consiliarios dicte civitatis Barchinone super hoc nobis factam, per nos et omnes heredes et successores nostros privilegia per illustrissimum dominum Petrum, bone memorie, regem Aragonie, genitorem nostrum, dicte civitati Barchinone super Consulatu maris eadem civitati concessa et usum eorum ratificantes, perpetuantes et etiam ampliastes, vobis dictis consiliariis presentibus et futuris ac dicte civitate et universitati, necnon consulibus et mercatoribus eius in viam paccionati privilegii ducimus perpetuo concedendum, quod ipsi consules maris predicte civitatis et iudex apellationum que ab eorum sentenciis emittentur, qui nunc sunt et pro tempore fuerint, vel eorum locatenentes, non solum de causis seu questionibus et debatis marinis, ut consueverunt alias, sed eciam de omnibus questionibus, litibus, controversiis, contrastibus et debatis civilibus tantum, motis seu movendis aut inceptis seu incipientibus, descendantibus seu qualitercumque principaliter tamen provenientibus ex quibuscumque societatibus, cambiis, contractibus seu actibus mercantilibus, factis seu fiendis intus dictam civitatem Barchinone vel alibi ubicumque in terra et in mari inter quascumque personas cuiuscumque legis, status, gradus, prehemencie et condicionis existant in dicta civitate Barchinone vel alibi domiciliatas et de quibuscumque rebus qualitercumque ex arte principaliter descendantibus mercantili, cuiusvis nature, generis et speciei existant, possint et valeant libere ex facultate plenaria, quam eis cum presenti conferimus plene, cognoscere de ipsas lites, questiones, controversias, contrastus et debata decidere et finaliter diffinire, suasque decisiones et sentencias execucioni deducere, sicut et quemadmodum vigore dictorum Consulatus privilegiorum de et super omnibus questionibus, littibus, controversiis, contrastibus et debatis marinis consueverunt qualitercumque et possint, sic quod Nos vel successores nostri aut aliqui alii officiales, iudices seu comisarii nostri vel ipsorum nostrorum successorum ordinarii, delegati vel subdelegati de dictis causis, litibus, questionibus, controversiis, contrastibus aut debatis non possimus nec possint cognoscere nec inde per viam simplicis querele, appellationis, supplicacionis aut alterius cuiuscumque recursus intromittere quovis modo, sed dicti consules et iudex de ipsis tantum cognoscere possint et habeant et eorum determinaciones ac sentencie, remota excepcione qualibet, habeant execucioni deduci, decernentes irritum et inane si quid et quicquid a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contrarium contigerit quomodolibet attentari.

Et ut consules et iudex predicti super discussione et decissione predictis iustius et maturius habere se valeant, eis ad cautelam expresse concedimus cum presenti, quod possint distringere, compellere et forciare per impositiones penarum et exacciones earum et aliis debitis iuris et rationis remediis omnes et quoscumque mercatores et alios, de quibus eis videbitur, ad veniendum et interessendum consiliis, que habebunt et debebunt tenere super dictis questionibus, littibus, controversiis, contrastibus et debatis decidendis et etiam terminandis et eis super his, si requisiti fuerint, eorum consilium impendendum.

Et ut predicta omnia et singula maiori firmitate subsistant et presens paccionatum privilegium plenius observetur, iuramus per dominum Deum et eius quatuor Evangelia corporaliter per Nos tacta, omnia et singula supradicta, ut superius sunt expressa, tenere et inviolabiliter observare ac observari facere per quoscumque et non contravenire in aliquo quavis ratione vel causa.

Mandantes per eandem expresse et de certa sciencia illustrissimo principi Martino, rege Sicilie et ducatum Athenarum et Neopatrie duci, primogenito nostro precaro, et in omnibus regnis et terris nostris univesali, Deo propicio, successori sub paterne benedictionis obtentu, necnon cancellariis, vicecancellariis et Cancellariam regentibus, alguatziris, gubernatori Cathalonie, vicario et baiulo Barchinone, ceterisque universis et singulis officialibus, iudicibus et comissariis nostris et ipsius primogeniti et successorum nostrorum presentibus et futuris sub nostre ire et indignationis incursu, quatenus paccionatum privilegium nostrum presens et omnia et singula in eo contenta firmiter teneant et observent, teneri et observari faciant inconcusse et non contraveniant vel aliquem contravenire permitant aliqua ratione seu causa, eis et eorum cuilibet ad cautelam faciendi contrarium presencium serie abdicantes omnimodam potestatem.

In cuius rei testimonium hanc fieri et sigillo magestatis nostre inpendenti iussimus comuniri.

Datum Barchinone quinta decima die ianuarii anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo primo, regnique nostri sexto.

Matias, vicecancellarius.

i) Disposiciones reales

81. PRAGMÁTICA DE JAIME I POR EL QUE LOS MENORES DE 25 AÑOS QUE SE CASEN SIN EL CONSENTIMIENTO PATERNO PIERDEN LA LEGÍTIMA. 1269, ABRIL 25. BARCELONA

Jaime I dispone que los menores de 25 años (hombres y mujeres), que contrai-gan matrimonio sin el consentimiento de sus padres pueden perder sus derechos legitimarios.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Pergaminos, Consell de Cent, doc. 358¹.

De exheredacione parentibus concessa contra filios et filias infra viginti quinque annos matrimonium contrahentes sine ipsorum licencia et voluntate

Noverint universi quod nos Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montispesulani, per nos et nostros successores, damus et concedimus vobis, consiliariis et probis hominibus et universitatis Barchinone presentibus et futuris, ac eciam statuimus in perpetuum quod si aliquis, homo vel femina, constitutus vel constituta infra etatem viginti quinque annorum, uxorem vel virum duxerit sine voluntate patris sui, parentes non tenentur dare sibi aliquid de bonis suis pro legitima vel hereditate, nisi de ipsorum precesserit beneplacito voluntatis. Damus et eciam concedimus vobis et vestris in perpetuum ac eciam statuimus quod si aliquis, homo vel femina, ordinem sine voluntate parentum, patre suo vivente, intraverit ex tunc ut mortuus iudicetur sic quod ordo quem intrabit non possit aliquid pro legitima vel hereditate ipsius petere nec habere, et si forte aliquis vel aliqua, mortuis patre et matre suis, aliqua fecerit

¹ Reseñado por Antoni M. ARAGÓ y M.ª Mer cè COSTA, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón. Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Vol. XLIII, Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, 1971, doc. núm. 14, p. 6. Copia en el *Llibre Verd* de Barcelona, del Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Consell de la Ciutat i Ajuntament Modern, 01/1G Manuscritos, fols. 229-230 (editado en *Llibre Verd de Barcelona, edició facsímil* –a cargo de J. Sobrequés Callicó; estudio histórico y codicológico S. Riera Viader, M. Rovira Solà; y estudio jurídico T. de Montagut Estragués–, Vol II, Barcelona, 2004). Publicado por Raffaele DI TUCCI, *Il libro verde della città di Cagliari*, Società Editoriale Italiana, Cagliari, 1925, doc. núm. X, pp. 78-79.

de predictis, bona eiusdem libere revertantur illis civibus quibus vinculata fuerint vel proximioribus eiusdem.

De decimo anno statuto in comandis portandis in viatico.

Preterea damus et concedimus vobis et vestris in perpetuum ac eciam statuimus quod si quis comandam aliquam fecerit alicui, causa portandi ipsam in uno viatico, tamen et postquam de ipso viatico reversus fuerit, ille qui comandam receperit et fuerit insimul cum illo qui ipsam comandam sibi tradiderit per X annos in Barchinona, et infra ipsos X annos ipsam comandam non petierit comandatarius, ex tunc eandem petere non possit neque habeat firmitatem aliquam vel valorem instrumentum aliquod si quid de ipsa comanda hostenderetur, excepto tamen de huiusmodi statuto nostro et concessione pupillis minoribus quatuordecim annorum. Mandantes vicariis, baiulis, curiis et aliis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod predicta omnia et singula firma observent et faciant observari et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant aliqua racione.

Datum Barchinone, VII kalendas madii, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo nono.

Signum Iacobi, Dei gratia regis Aragonum, Maioricarum et Valencie, comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispesulani.

Testes sunt: Guillermus de Cervilione, Gaucerandus de Pinos, Raymundus de Guardia, Geraldus de Capraria, Guillermus de Monte Cluso.

Signum Bartholomei de Porta qui mandato domini regis hec scripsit et clausit die et anno prefixis.

82. PRAGMÁTICA DE JAIME II APROBANDO LAS ORDENANZAS SOBRE EL EJERCICIO DE LA ABOGACÍA Y EL PROCEDIMIENTO JUDICIAL. 1295, FEBRERO, 18. BARCELONA

Jaime II manda al veguer, baile y ciudadanos de Barcelona observar las siguientes ordenanzas sobre el ejercicio de la abogacía y acerca del procedimiento y de la administración de justicia.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Pergaminos, Consell de Cent, doc. núm. 243¹.

In Dei nomine, noverint universi quod Nos, Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Sicilie, Maioricarum et Valencie ac comes Barchinone, advertentes quod principi congruit et regalis dignitatis oportet industriam subiectorum suorum emonumenta pensare ut sub equitatis trutrina salubriter gubernentur ne inter petentibus aliquo substraccionis vel dilacionis dispendio iniuria fiat nostra benigne proinde providit serenitas presentes ordinationes fieri quas volumus et mandamus in civitate Barchinone inviolabiliter perpetuo observari.

[I] *Quod advocati iurent quolibet anno, tempore quo consilarii mutabuntur*

Scilicet quod advocati, habitatores et utentes officio advocacionis in civitate Barchinone et aliis locis subditis vicarie et baiulie Barchinone, iurent singulis annis, tempore quo consilarii mutabuntur in dicta civitate, et vicarius iurat super sanctis Dei quatuor Evangelis legaliter, omni calumpnia et maliciis postpositis, prestare patrocinium clientibus suis et illis quibus patrocinium seu consilium prestabunt et quod non iuvent vel deffendant aliquem in mala causa. Et si in principio bonam

¹ Transcrito por Antoni M. ARAGÓ y M.ª Mercè COSTA, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón. Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Vol. XLIII, Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, 1971, doc. núm. 47, pp. 29-31. Reseñado por María Cinta MAÑÉ MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona, anys 885-1334*, Archivo Municipal de Barcelona, Barcelona, 2004, doc. núm. 201, p. 144. Copia en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona, Pergaminos municipales, núm. 1A-193. Copia en el *Llibre Verd* de Barcelona, del Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Consell de la Ciutat i Ajuntament Modern, 01/1G Manuscritos, fols. 265-267 (editado en *Llibre Verd de Barcelona, edició facsímil* —a cargo de J. Sobrequés Callicó; estudio histórico y codicológico por S. Riera Viader y M. Rovira Solà; y estudio jurídico por Tomás de Montagut Estragués—, Vol II, Barcelona, 2004).

causam crediderint vel putaverint et ante litem contestatam vel post quodcumque viderint causam desperatam, quod dictam causam desereant et desistant.

[II] *Item quod dicti iudices iurent dictam causam audire et determinare maliciis pretermisissis*

Item, quod in illis causis in quibus iudices delegati fuerint a quocumque, iurent dictam causam audire et determinare, maliciis et diffugiis non admissis, in quantum in eis fuerit.

[III] *Quod non recipiant excepciones impertinentes*

Item, quod iudices non recipiant excepciones et posiciones impertinentes, cum ex predictis retardentur multum lites et fiant magni sumptus racione scripturarum et aliorum.

[IV] *De testibus producendis extra episcopatum in qua ducent causam*

Item, quod si aliquis petierit testes extra Cathaloniam ultra episcopatum in quo causa ducetur, et si dilacio concessa fuerit sibi per iudicem ultra dictum episcopatum et per dictos testes non probaverit plene vel semiplene intencionem suam, quod condempnetur per dictum iudicem qui dictam dilacionem concedet, vel alium in locum eius subrogatum, in omnibus expensis tocius cause quas adversarius suus iuraverit se fecisse dandas et solvendas dicto adversario suo. Et si iudex predictus in predictis negligens vel remissus fuerit, condempnetur dicto adversario per officium iudicis, libello non dato, in dictas expensas duplicatas et nichilominus puniatur arbitrio iudicis.

[V] *De sentenciis mandandis executioni*

Item, quod sentencie late et que in rem transiverint iudicatam mandentur executioni per illum per quem de iure vel consuetudine fuerit faciendum et si ille contra quem dicte sentencie mandari debent executioni opponat se dicte executioni et dicat sentenciam vel sentencias nullas vicarius et alii ordinarii qui dictam executionem tenentur facere, habita deliberacione cum advocatis et iurisperitis, vocatis ad arbitrium vicarii vel illorum qui debent exequi partibus non suspectis decernat sine scriptis et aliqua solempnitate dictam sentenciam fore mandandam executioni vel non. Ita tamen quod dictum consilium et deliberacio reponatur in capibrevio curie et nomina peritorum et quod notarius curie intersit in dicto consilio ex eo ut possit fidem facere de predictis et quod translatum integriter detur petenti de ipso consilio.

[VI] *Quod non possit appellari de consilio*

Item, quod dicto consilio non possit appellari nec possit peti revocari, ne lites fiant inmortales et ut sit litium finis.

[VII] *Quod coniuudices vel assessores non delegentur iudici iam delegato nisi de voluntate utriusque partis*

Item, quod coniuudices iudici iam delegato non delegentur nec assessores, nisi de voluntate utriusque partis fuerint delegati cum predicta petantur maliciose et calumpniose et ad incomodum comunis utilitatis et cause ex predictis multum protelentur,

salvo tamen quod in principio possint duo vel ulterius iudices delegari arbitrio delegantis nisi nova causa suspicionis interveniat quam incontinenti teneatur probare.

[VIII] *Quod advocati non petant aliquod servicium ab illo quem prestat patrocinium*

Item, quod aliquis advocatus, sub pena perpetue privacionis dicti officii et sue dignitatis, non petat nec peti faciat vel recipiat salarium vel aliquod aliud servicium ab illo contra quem prestat patrocinium, racione cause pro qua est causa contra ipsum sive dicta causa sit inter vicarium et privatum vel alias privatas prorsus personas.

[IX] *De non recipiendo servicio ab inquisitore*

Item, quod si inquisicio fiat contra aliquem pro aliquo delicto, quod inquisitor vel quicumque alius existens vel assistens in dicta inquisicione, iuret non recipere salarium, servicium mutuum per se vel interpositam personam ab illo vel ab aliquo alio dante nominem illius contra quem fiat inquisicio, nisi accusatus producat testes pro defensionibus pro bandis iuxta ordinacionem curie Montissoni. Et si contra dictum sacramentum facerent, ipso iure et facto sint privati, tamquam inffames, perpetuo ab officio iudicandi et advocandi.

[X] *De inquisicionibus faciendis per exercentes iurisdicionem*

Item, quod vicarius et alii iurisdicionem exercentes faciant inquisiciones cum iurisperitis et probis hominibus ut est actenus fieri consuetum, et quod dicti iurisperiti sint de melioribus curie cum eos habere poterint vicarius et alii iurisdicionem exercentes, cum caucius sit agendum ubi de salute hominis queritur quam in causis pecuniariis et animata corpora sint prefferenda cunctis rebus.

[XI] *De salario vel servicio non recipiendo a criminoso*

Item, quod probi homines et iurisperiti qui in dicta inquisicione interfuerint iurent in principio cuiuslibet inquisicionis quod non recipiant aliquod salarium, vel servicium, per se vel per interpositam personam, a criminoso contra quem fit inquisicio, nec eciam a vicario vel aliis iurisdicionem exercentibus, cum predicta cedant contra consuetudines antiquas et contra publicam utilitatem et ex hoc possint fieri magne fraudes, salvo quod iurisperiti possint habere et accipere salarium tam a vicario quam a partibus, secundum ordinacionem curie Montissoni.

[XII] *Quod probi homines et iurisperiti qui fuerint ad principium inquisicionis continue intersint et nullo modo mutentur*

Item, quod illi probi homines et iurisperiti qui interfuerint in principio dicte inquisicionis intersint semper in illa inquisicione quousque fuerit completa et non alii, nisi illi qui primo interfuerint essent absentes a iurisdiccione illa vel imffirmi detinerentur vel alias iuste impediti.

[XIII] *Quod procuratores curiarum non audeant recipere salarium ab illis contra quos erunt procuratores*

Item, quod procuratores curiarum promittant et iurent quod non petant nec peti faciant nec recipiant salarium vel aliquod servicium ab illis contra quos erunt

procuratores, et quod bonam causam ducant agendo vel deffendendo et quod nichil maliciose vel calumpniose faciant seu consenciant in causis et si fecerint contrarium scienter privetur ab officio et puniantur ad arbitrium vicarii et illi qui sunt male fame expellantur ab officio procuracionis.

[XIV] *Quod procuratores non possint habere nisi medietatem salarii advocatorum pro qualibet causa*

Item, quod procuratores qui utuntur continue in curiis vicariorum et baiulorum et aliorum locorum eis submissorum non habeant ultra medietatem pro salariis eorum de qualibet causa illius quantitatis quam habebit de illa causa advocatus sue partis et hec iurent omnes dicti procuratores quolibet anno, tempore quo consiliarii mutabuntur in civitate Barchinone et vicarius iurat.

[XV] *Quod procuratores non sedeant in bancho vicarii aut baiuli vel eorum locumtenentes sedebunt*

Item, quod dicti procuratores qui continue utuntur in dictis curiis non sedant in bancho ubi sedentes pro tribunali, scilicet vicarii et baiuli vel eorum locatenentes sedebunt.

[XVI] *De eleccione duorum peritorum*

Item, quod eligantur duo iurisperiti qui examinent alios advocatos, et illos quos invenerint sufficientes permittant advocare, alii vero non admittantur ad officium advocacionis nec aliquis alius donech fuerit examinatus et probatus sufficienter.

Mandantes vicario et baiulo Barchinone presentibus et fururis et universis et singulis civibus Barchinone et aliis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod predicta omnia et singula firma habeant et observent et faciant inviolabiliter et perpetuo observari et non contraveniant nec aliquem contravenire faciant vel permittant aliqua racione.

Datum Barchinone, duodecimo kalendas marcii, anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quarto.

83. PRAGMÁTICA DE JAIME II QUE APRUEBA NUEVAS ORDENANZAS SOBRE EL EJERCICIO DE LAS PROFESIONES DE ABOGADO, PROCURADOR Y NOTARIO. 1301, ABRIL, 18. VALENCIA

Jaime II confirma las ordenanzas redactadas por Pere Arnau de Cervera, veguer de Barcelona y del Vallés, y por los consejeros y prohombres de Barcelona, relativas al ejercicio de las profesiones de abogado, procurador y notario.

Original, en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona, Pergaminos municipales, núm. 1A-231¹.

Capitula facta super salariis iudicum, advocatorum, arbitrorum et procuratorum.

Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie et Murcie ac comes Barchinone dilecto suo Petro Arnaldi de Cervaria, vicario Barchinone et Vallensis necnon cui-cumque alii vicario qui pro tempore ibi fuerit salutem et dileccionem. Litteris et capitulis infrascriptis a vobis, Petro Arnaldi de Cervaria, vicario supradicto, et Berengarium de Monte Pavone noviter nobis missis, continentibus ordinationes per vos et probos homines civitatis Barchinone factas, receptas et contentas in hiis et eorum singulis plenarie intellectus ad singula responsiones nostras provisio cum deliberacione consilio fecerimus in fine cuiuslibet capitulorum que inferius in presenti carta dici et poni fecimus singulariter videritis contineri, quorum capitulorum tenor talis est:

«Aquests ordonaments davall scrits han tractats e ordonats en Pere Arnau de Cervera, veguer de Barchinona, els consellers e els prohombres de Barchinona ab consell de micer Nadal Reiners e d'en Bernat dez Prat, savi del senyor rey a refformar l'estament bo de les corts e a profit comunal de la dita ciutat, salvam al senyor rey que si ell vol als ordonar ne menar en los ordonaments novellament fets que sia feta la sua voluntat axi con a ell placia.»

[I] Primerament ordonarem que tots los advocats sien examinats, que negu no gos advocar qui no sia examinat. Atorga lo senyor rey aquest capitol e anadeix e

¹ Reseñado por M. C. MAÑÉ MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona, anys 885-1334*, Archivo Municipal de Barcelona, Barcelona, 2004, doc. núm. 239, p. 165. Copia en el *Llibre Verd* de Barcelona, del Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Consell de la Ciutat i Ajuntament Modern, 01/1G Manuscritos, fols. 278-281. Publicado por Raffaele DI TUCCI, *Il libro verde della città di Cagliari*, Società Editoriale Italiana, Cagliari, 1925, doc. núm. XXI, pp. 107-113.

vol que sien elets tres savis sofficiens de Barchinona qui façen sacrament que examinaran be e leyalment los dits advocats de lur sciencia e de lurs condicions, e que no rebran ne aprovaran sino aquels tan solament qui seran trobats esser sufficients a offici de avocar e los altres que no·ls lex hom usar del offici.

[II] *De examinacione iudicum*

Item, que tots los jutges a qui los plets seran comanats per les corts no sien clergues ordonats en sacres ordens, empero aquells que seran examinats e aprovats jatsesia que sien en sacres ordens e auran jurats aquests ordonaments pusquen rahonar e si los dits clergues en lo dit rahonar e jutgar fehien-ne venir contra negun dels ordonaments que hauran jurats e allegaven privilegi de clergue, perque no poguessen esser punits per los officials del senyor rey, que sien privats del dit rahonar et jutgar.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[III] *Tatxacio iudicum*

Item, que tot juge aja e sia tengut de pendre per son salari de plet per que sera juge, si la quantitat de la demanda es de XX sols tro a X llibres XII diners per libra de cascuna dels parts e no mes. E si la quantitat de la demanda es de X liures tro a L llibres, que lo juge aja per son salari VI diners per libra de cascuna dels parts e no mes. E si la quantitat de la demanda es de L llibres en sus, aja lo juge de cascuna de les parts IIII diners per libra e no mes, axi empero que per gran quantitat a que muntas la demanda pogues puiar lo salari de L llibres a en sus de cascuna de les parts. E si la quantitat de la demanda es de XX sols tan solament e sens tota frau e sens salvar, romanen o de XX sols avall, que lo juge aqui sera acomanada l'age a determenar sens tot salari e sens libell hescrit e appellacio, axi que lo juge no la pusque recusar con li sera comanada per l'official del rey.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[IV] *Quod observent in causa principali et in appellacione*

Item, que la forma del dit salari sia observada axi en los plets principals con en les appellacions.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[V] *Si causa fuerit comissa duobus iudicibus vel arbitris, quantum debeant recipere pro salario*

Item, que si de voluntat de les parts lo plet sera comanat en lo començament a II jutges o a mes, que cascu dels dits iuges prena salari segons la forma damunt dita. O si la demanda se met en poder d'arbitres e d'arbitradors que les dits arbitres e arbitradors, quals que sien, ajen entre tots aytant salari con damunt es taxat que deu aver l jutge.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[VI] *Quod non possint ultra petere per interlocutoria vel aliter, nisi prout supra ordinatur*

Item, que totes les pagues que les dits juges, arbitres o arbitradors pendran de puy que la demanda sera dada tro a sentencia, ajen a pendre en paga del salari

damunt taxat, axi que neguna altra paga no ajen ne pusquen aver per interloqutoria ne per altra raho mes que totes vagen en compte del salari damunt taxat.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[VII] *Qualiter solvant dictum salarium*

Item, que lo salari damunt taxat sia pagat en aquesta manera, ço es a saber la tercia part feta resposta al libell e l'altra terça part a la publicacio dels proves, sia per cartes o per testimonis o per altres proves, e l'altra terça part con la sentència sera dada; empero si abans que resposta se faça al libell pus que la demanda sera dada ne sera enantat denant lo jutge o abans que les proves se publiquen o sentència sia donada, les parts faran composicio que les dites parts satisfacen al jutge convenientment segons lo treball e l'enantament que fet si sera servant la forma del salari damunt taxat.

Atorga ho e plau al senyor rey.

[VIII] *Quod iudices teneantur dare consilium curiis sine salario*

Item, que los savis qui seran examinats cuitaran e advocaran en les corts sien tenguts de donar consell a les corts sobre aço que seran demanats sens tot salari.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[IX] *Tatxacio advocatorum*

Item, que sia observada la constitucio feta per lo senyor rey en Jacme de bona memoria sobre les appellacions de les interloqutories.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[X] *Quod advocati teneantur ire personaliter coram iudice*

Item, quels advocats els rahonadors no pusquen pendre ne haver per lur salari del plet que seran advocats, sino aytant con lo jutge deu haver e pendre de la una part segons la forma damunt dita.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[XI] *De procuratoribus*

Item, que tots les advocats personalment vagen e sien tenguts d'anar ab la part que rahonaran e ab lo procurador d'aquella part davant lo jutge del dit pleyt de que seran advocats tota hora que lo jutge del dit plet les demanara per raho de collacio e de disputacio que vullen haver lo jutge ab les advocats en lo palau del senyor rey o en les corts del veguer o del batlle o a sent Jacme, encara que ab tot lur estudi e tota força e cura rahonaran be e leyalment aquella part de que seran advocats e l'induesquen a dir veritat e no a negarla.

Atorga e plau al senyor rey.

[XII] *Tatxacio procuratoris*

Item, que negun procurador aquells, qui generalment e endifferentment usen de procuracio en les corts, no gos procurar en nenguna cort tro que sien aprovats per aquells qui elets hi seran.

Atorga ho e plau al senyor rey. Anadeix e ajusta que aquells qui usaran d'offici de procuracio indifferentment e generalment no usen ne sien reebuts a offic de advocacio, no's nomenen ne sien nomenats advocats. Mes, que'ls advocats qui seran aprovats sien triats en lur honor e en lur estament, e los procuradors daltra part sien en lur estament.

[XIII] *Tatxacio procuratoris*

Item, que'ls procuradors aquells qui seran aprovats no pusquen haver ne pendre l'avocat del dit plet segons la dita tatxacio.

Atorga-ho e plau al senyor rey e anadeix que sots aquesta color los procuradors no prenguen salari sino convinement segons la quantitat dels fets tro a la tatxacio damunt dita.

[XIV] *Tatxacio notariorum*

Item, que dels notaris, ço es quals deven usar del offic de notaria, sia observada la constitucio de la cort de Muntso.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[XV] *De receptione salarii notariorum*

Item, que tot notari de Barchinona deja pendre salari de totes les scriptures, segons que'ls homens ordonaren con foren venguts de la cort de Muntso e que tots los notaris ne prenguen transalat aytant com toch a els.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[XVI] *De ordinacionibus observandis*

Item, que dels ordinaments damunt dits, fets axi con salaris de juges, advocats, notaris con en altres coses, sien observats e tinguts axi en los plets qui ja son començats e ha hom enantat con aquells qui son a venir.

Atorga-ho e plau al senyor rey, exceptats aquells fets de que ja sia estat taxat e promes cert salari.

[XVII] *De testamentorum solucione notariis*

Item, que negun notari no deja ne pusque pendre de nengun testament de null hom mort, si la quantitat del testament munta a D sols, mes de tres sols. E si la quantitat del dit testamen munta de D sols a M sols, mes de V sols. E si la quantitat del dit testament munta de M sols amunt tro a X milia sols, que lo notari no pusca aver mes de X sols. Et si la quantitat del testament munta de X milia sols amunt tro a L milia sols, que lo notari no puxa haver mes de XXX sols. E si la quantitat del dit testament munta de L milia sols a amunt a qualque quantitat munt, que lo notari pusca haver mes de L sols per gran quantitat que sia lo dit testament.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[XVIII] *De moderati salarii receptione notarii*

Item, que tots los notaris sien tenguts de pendre convinent e entemprat preu de totes les altres scriptures.

Atorga-ho e plau al senyor rey.

[XIX] *De advocatis qui non possint esse tutores vel curatores*

Item, que negun advocat no pusca esser tudor ne curador si donchs no era testamentari o ledesma tudor o curador e encara no pusca esser procurador ne actor en plet. E si ni ha negu qui aja degu dels dits officis, que encontinent que'l leix.

Atorga ho e plau al senyor rey.

[XX] *De numero sagionum*

Item, que entre les corts del veguer e del batlle aia XL saigs e no ni pusca mes haver e que aquells sien estadans de Barchinona per ço que si fehien negun malefici quen pusquen esser mils punits e que los dits saigs juren de observar en lo salari e en les altres coses los ordonaments de les corts fet sobre lur offici.

Atorga ho e plau al senyor rey e establex, per sa propria auctoritat ne per raho de la ordinacio, que los prohomens n'ajen feta con no pertanga a ells fer aytal ordinacio.

[XXI] *De execucione sentenciarum*

Item, que con sera demanat per als cuns que les sentencies passades en cosa jutgada sien menades a exequicio dita la sentencia o sentencies esser nulles, e si oltra les rahons de nullitat posara als cunes altres rahons o deffensions, per que dira que la dita exequicio no's dega fer lo veguer o official qui deuria fer la exequicio sobre les rahons de nullitat, con sobre totes les altres rahons que proposades seran, per les quals dira la dita part, que la exequicio dessus dita no's deu fer, determenen totes les dites rahons e enant en la dita exequicio a fer breument e sens scrit, segons que en lo dit capitol de la dita constitucio es contengut. E que encontinent, sens tota triga, no reebuda appellacio ne supplicacio de neguna altra raho, sia feta la dita exequicio.

Atorga-ho lo senyor rey e n'establex per sa propria auctoritat.

[XXII] *De execucionibus*

Empero, si altra persona se opposaria en la exequicio dien que'ls bens en aquel la cort volria fer la exequicio pertanyen a ell per compra o per donacio o per altra raho, si la demanda era real estada, el demanant possehia o tenia al temps de la demanda a ell feta e al temps de la sentencia per null contraditor la exequicio, nos cargas appellat de estar a dret aquell que en persona del qual la exequicio seria feta. E si la demanda era estada personal e era reyal, per la qual exequicio se deman esser feta alcuna apparia contraditor, axi con dessus es dit, e apparia que aquell contra qui la sentencia seria donada e el temps de la sentencia posehia o detenia personalment los bens per si o per altres en les quals la cort vol fer exequicio, en aytal cas negun contraditor no puxa empaxar la exequicio appellat de estar a dret cell en persona del qual la exequicio sera feta, car aytals compres, donacions e permutacions e semblants alienacions es presumpcio que's façen en frau, pus lo donador o venedor roman en possessio de les coses alienades.

Atorga-ho e plau al senyor rey e ho establex per sa propria auctoritat.

[XXIII] *Quod non compellatur prius nolens solvere salarium per vicarium vel baiulum*

Item, que com plet sera entre als cunes persones de la una part no volra pagar lo juge ne les altres missions de la sua part que l'altra part no haja a pagar ne sia ten-

guda de pagar lo salari que deu pagar l'altra part, ans lo veguer o lo batlle cascu en sa cort fermament per son offici destrenya cascuna part de pagar la sua part en guisa que la sentencia no sen alonch.

Atorga ho lo senyor rey e li plau pus als prohomens de Barchinona es semblant que sia raho.

[XXIV] *De juramento notari. Que'ls jutges e advocats han jurar ans que usen de res*

Item, que tots los capitols contenguts en la constitucio del senyor rey en Jacme de bona memoria e d'aquest rey en Jacme e tots aquests presents ordonaments jurent de present los advocats qui seran examinats e los notaris e los procuradors de observar e tenir so es cascun d'ells aytant com toca a lur offici e que cascun dels dits advocats e notaris e procuradors prenen translat de la constitucio damunt dita el de aquests presents ordonaments per ço que no pusquen allegar ignorancia e aquell qui contra fara sia privat del offici. Encara, juren los dits avocats e juges que no jutgaran ne avocaran contra constitucions ne ordonaments fets en la cort general ne contra consitucions scrites de Barchinona a lur scient. E qui les dites coses jurar no volra no sia reebut en les dites corts a jutgar ne advocar tro que haja jurat.

Atorga ho lo senyor rey e vol e mana que aço e totes les altres coses damunt dites sien tengudes e fermament observades.

Igitur cum sit nobis cordi et regali prehemencie convenit sic circa utilitatem intendere subditorum ut que comoditati publice videntur utilia observemus, contrariis diversis penitus retroiectis, vobis dicimus et mandamus quatenus ordinaciones et capitula supradicta teneatis et observetis ac teneri et observari inviolabiliter faciatis iuxta responsionum nostrarum predictarum seriem et tenorem taliter faciendum ut que bene cepta sunt fine laudabili compleantur et per vestram negligenciam in desuetudinem non libenter cum parum esset in civitate ius esse si ipsorum deesset iurium exequutor.

Datum Valencie, XIII kalendas may, anno Domini M CCC primo.

84. PRAGMÁTICA DE JAIME II QUE APRUEBA UNOS CAPÍTULOS SOBRE LA ADMINISTRACIÓN DE JUSTICIA EN BARCELONA. 1307, AGOSTO 14. HUESCA

Jaime II, a instancias de los nuncios de la ciudad de Barcelona, dicta una serie de normas sobre la administración de justicia y los procedimientos judiciales.

Original, en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona, Pergaminos Municipales, doc. núm. 1A-248¹.

De ordinatione litium.

Noverint universi quod Nos, Iacobus, Dei gracia rex Aragonum et Valencie et Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, ad supplicationem nunciorum et proborum hominum et universitatis civitatis Barchinone ad nos noviter transmissorum, videlicet Guillelmi Lulli, consilarii hoc anno dicte civitatis, Raymundi Ricardi et Bertrandi de Sena, iurisperiti, civium dicte civitatis asserencium et exponencium ex parte dictorum proborum hominum et universitatis predictae quod, propter malicias et subterfugia malignancium lites seu cause plus debito prorogantur et lictigantes fatigantur plus debito frustra laboribus et expensis et alia dampna quam plurima patiuntur.

Idcirco, nos cupientes huiusmodi maliciis et subterfugiis obviare, et prorogacionem litium amputare, ac eorum indemnitatibus salubre remedium ahibere comuni utilitate ut expedit providentes, visis capitulis per dictos nuncios super hiis nobis exhibitis et hostensis.

[I] *De firma iuris*²

Statuimus et ordinamus quod si cui conquerenti de alio iusiurandum delatum sit vel eciam alicui convento ipsum subire aut referre penitus habeat et teneatur

¹ Reseñado por María Cinta MAÑÉ MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona, anys 885-1334*, Archivo Municipal de Barcelona, Barcelona, 2004, doc. núm. 256, pp. 174-175. Copia en el *Llibre Verd* de Barcelona, del Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Consell de la Ciutat i Ajuntament Modern, 01/1G Manuscritos, fols. 287-289 (editado en *Llibre Verd de Barcelona, edició facsímil* –a cargo de J. Sobrequés Callicó; estudio histórico y codicológico por S. Riera Viader y M. Rovira Solà; estudio jurídico por Tomás de Montagut Estragués–, Vol II, Barcelona, 2004).

² El privilegio se incluye con rúbricas en sus capítulos (que aquí incorporamos), en *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704,

conquerens seu conventus et quod, facto iuramento, vicarius vel baiulus aut alius officialis noster secundum quod iuratum fuerit faciat execucionem, sic tamen quod ante omnia firma iuris facta fiat ut est dictum.

[II] *De acordio seu deliberacione danda*

Item, statuimus et ordinamus quod cuicumque de quo fuerit exposita querela, detur dies idonea iuxta morem curiarum, scilicet pro acordio seu deliberacione dum tamen non sit suspecta persona sic quod ea si recedent reddens ius non posset ius reddere quia tunc non detur sibi dies ad deliberandum set habeat esse in curia quousque firmaverit sufficienter iuxta morem curiarum quod rem de qua querela exposita erit, solvere tradere ne curet. Et si firmare idem ius recusset, allegando in hoc aliquas quaslibet raciones, in hiis minime audiatur statim per ordinarium cogatur omnimodo ius firmare, salvo quod si qua de contentis in querela confiteatur in totum vel in partem illis quicumque fuerit contra quem exposita fuerit querela de confessatis non cogatur firmare ius set fiat ei preceptum de solvendo et compellatur ad solvendum infra decem dies ex bonis mobilibus vel, eis defficientibus, infra sex menses ex bonis immobilibus predicta si creditor vel querelator voluerit sub pena tercii scribendo tamen si tempore firme fuerit excepciones declinatorias fori dilatorias solucionis vel peremptorias vel alias possit eas proponere post firmam.

[III] *De oblacione libelli*

Item, ordinamus et statuimus quod querelator quicumque fuerit, firma iuris utrumque facta, si iuraverit se non habere advocatum vel eciam si habuerit infra decem dies post firmam factam subsequentes offerat et offerre habeat iudici libellum sive petitiones suas omnes, quod si non fecerit firma iuris facta pro subducta et cancellata omnino habeatur quo ad actorem, salvo nobis tercio contra reum seu conventum.

[IV] Item, ordinamus et statuimus quod, oblatis libello seu petitionibus, reus dies octo tantum ad proponendum omnes declinatorias dilatorias et alias excepciones litis ingressum impediens habeat ultra quos octo dies ad huius modi excepciones reus minime admitatur set litem contestari ex tunc nisi predictas excepciones vel aliquam earum proposuerit cogatur salvo iure suo post litis contestacionem si quam forte excepcionem anomalam vel aliam post contestacionem litis sibi valere valentem dictam litem contestatam proponere obmiserit conventus.

[V] *[De interlocutoriis et reclamacione]*

Item, ordinamus et statuimus quod iudex, propositis dilatoris et aliis excepcionibus litis ingressum impediens, infra quindecim dies post earum proposicionem seguentes determinet eas per interlocutoriam, a qua interlocutoria non valeat appellari, set si qua partium ex ea se gravatam reputet adeat secunda die a tempore prolacionis delegantem seu ordinarium qui super hoc deleget duos peritos idoneos qui infra sex dies iuridicos, simul cum illo qui interlocutoriam protulerit, de-

vol. II, pp. 90-92. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitucions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995. Publicado por Raffaele DI TUCCI, *Il libro verde della città di Cagliari*, Società Editoriale Italiana, Cagliari, 1925, doc. núm. XXIII, pp. 118-122.

terminent utrum bene interloquutum fuerit necne, et si per eos dicatur bene interloquutum solvat eorum salaria qui a primitivi iudicis interloquutoria reclamavit, et a dictorum duorum peritorum determinacione ac pronunciacione nemo valeat appellare vel aliter reclamare, immo ea lata, incontinenti iudex primus solus resumat negocium et procedatur in negocio secundum dictorum duorum et eius prolationem seu deteminacionem vel duorum ex eis concordancium.

[VI] *[Infra quod tempus habeat respondi libello]*

Item, ordinamus et statuimus quod pactis predictis, ut est dictum, reus sive conventus respondere libello ac petitionibus contra se oblatis et litem contestari infra tres dies teneatur et cogatur. Et nisi fecerit penam decem solidorum barchinensium per ordinarium statim exhigenda feriatur de qua pena ipse ordinarius, retenta medietate, aliam mediatatem adversario prestat, et nichilominus infra duos dies ex tunc sequentes litem habeat contestari, quod si obmiserit vel facere distulerit penam viginti solidorum dicte monete subeat per ordinarium exigendam ut dictum est dividendam, quibus duabus penis commissis et reo seu convento omitente seu defferente adhuc litem contestari, in hoc casu sit et reputetur ac habeatur contumax reus sive conventus, ac mittatur actor per ordinarium in possessionem bonorum conventi usque ad mensuram quantitatis in libello seu petitione comprehense vel rei aut rerum in libello seu petitione petitarum.

[VII] *[De possessione vicem primi decreti habente]*

Quam possessionem vicem primi decreti habentem et tenentem teneat actor per quattuor menses ex tunc computandos, infra quos veniat reus et litem contestetur audiatur et expensis omnibus usque ad dictum punctum in dicta causa per actorem factis primitus restitutis et satisfacione de iuri parendo prestita, possessionem iam dictam recuperet reus sive conventus, alias, lapsis dictis quattuor mensibus, rerum vel rei possessionem dicto modo adeptam vice secundi decreti teneat actor iure domini et ipsam rem vel res habeat in dominio suo, alio processu seu sentenciam in hiis minime requisitis. Et quod dictum est de primo et secundo decretis predictis ius domini tribuentibus intelligatur si res vel ius fuerit petita vel petitum pertinere actori alias si actum fuerit personali vel reali ipothecaria ordinarius vendat et vendere possit et debeat rem predictam et de eius precio actori satisfaciat in petitis.

[VIII] *[Quod tempus datur ad ponendum de facto]*

Item, ordinamus et statuimus quod, lite contestata, actor dies quindecim habeat ad ponendum de facto quicquid ponere velit et possit et ad renunciandum facto actor ponendo, quam renunciacionem eciam si expresse eam non fecerit, pro facta lapsu dicti temporis, sic habeatur et reputetur, ita quod huiusmodi tacita valeat et sit et habeatur pro expressa. Ex tunc, autem, alios quindecim dies reus ad omnes excepciones, deffensiones et reconventiones suas proponendum habeat ad respondendum positum per actorem et ad renunciandum facto ponendo, que renunciacio pro facta tacite, lapso dicto tempore, si expresse facta non fuerit, sit et habeatur. Si vero actor, opus replicacione vel replicacionibus sibi fore putaverit ad eas proponendas dies sex tantum modo habeat et idem in duplicacionibus et triplicacionibus et deinceps statutum intelligi volumus et servari.

[IX] *[Quod tempus datur pro articulis offerendis]*

Quibus peractis dies octo infra quos articuli offerantur partibus assignentur, quos articulos, si impertinentes dicantur, examinet iudex et determinet per interlocutoriam amitendo quos noverit pertinentes ceteris procul pulsus, et utatur deinceps suo arbitrio in dilacionibus prefigendis dum modo, tempus anni medii a litis contestacione tempore ultra non egrediatur.

[X] *[De tempore principalis causae]*

Tempus enim triennale, et alia tempora super predictis, a iure communi statuta et usu huius terre, ad dictum tempus anni et medii et ad alia tempora predicta coartamus et reducimus, pro litibus breviandis, ultra quod tempus anni et medii nolumus instanciam aliquam alicuius cause principalis procelari, et si qua parcium a dicta interlocutoria dixerit se gravatam, adeat secunda die ordinarium et fiat ut iam supra super gravamine interlocutorie per nos extitit ordinatum.

[XI] *[Quod tempus habeat appellans]*

Item, statuimus et ordinamus quod appellans annum solum habeat ad appellationem suam prosequendam, ita quod hoc fatali contentus prorsus existat nec qualibet ex causa ad alterum fatale vel tempus ulterius aditum sibi patere extimet, et hoc intelligimus, nisi ad audienciam nostram extiterit appellatum.

[XII] *[Quod vocati teneantur venire ad causam]*

Item, ordinamus et statuimus quod qualibet die una vice sive eciam bis in die, teneatur venire ad causam et procedere, vel qui non habeat ponere de facto si ille qui habet ponere de facto hoc velit.

[XIII] *[De creatione notarii]*

Item, ordinamus et statuimus quod nullus possit per vicarium creare notarium nisi excesserit etatem viginti duorum annorum et nisi alias sit sufficiens moribus et sciencia ac officio notarie.

[XIV] *[De scripturis notariorum]*

Item, ordinamus et statuimus quod, cum notarius Barchinone decesserit, dimissis per eum in ultima voluntate scriptis scribanie sue alicui notario idoneo ipsius civitatis, quod ipsa voluntas ultima in eo valeat et teneat et quod notarius cui dimiserit notarius deffunctus ipsas scripturas, habita auctoritate vicarii, possit easdem scripturas in formam publicam redigere et de eis facere quid facere poterat et debeat notarius deffunctus. Quod, si notarius decesserit nulla facta per eum ordinatione de scripturis, vicarius, per se tantum comitat et tradat ipsas scripturas alicui notario idoneo civitatis et quod nulla fraus, vel corrupcio, in hiis modo aliquo comitatur.

Predicta autem statuta et ordinationes non solum in civitate Barchinone, imo eciam in aliis locis subiectis vicarie et baiulie Barchinone et Vallesii volumus perpetuo observari.

Mandantes per privilegium presens nostrum procuratoribus, vicariis, baiulis et universis aliis officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, quod predicta

omnia et singula firma habeant et observent et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant, aliqua racione. Ad huius autem rei memoriam et robur perpetue firmitatis huic privilegio nostro sigillum nostrum appendicium iussimus apendendum.

Datum Osce, nonodecimo kalendis septembris, anno Domini millesimo trecentesimo septimo. Visa.

Signum Iacobi, Dei gracia regis Aragonum et Valencie, Sardinie et Corsice et comitis Barchinone, qui hec laudamus, concedimus et firmamus.

Testes huius rei sunt: Martinus episcopus oscensis, Petrus Martini de Luna, Ferricius de Liçana, Artaldus dez Lor, Gondissalvus Garcie, Eximinus Petri de Sala Nova iusticia Aragonum, Petrus Marchi thesaurarius et Bartholomus Deslava.

Signum Bernardi de Aversone, notarii preffati domini regis qui, mandato eiusdem, hec scribi feci et clausi, loco, die et anno preffixis.

85. PRIVILEGIO DE JAIME II QUE INTRODUCE EL JUICIO DE PROHOMBRES EN BARCELONA. 1321, DICIEMBRE, 10. TORTOSA

Jaime II dicta unas disposiciones relativas a la administración de justicia en las causas criminales que se sigan en Barcelona, y se concede el privilegio de que en ellas participen dos prohombres de la ciudad asistiendo a los jueces ordinarios. Igualmente, se regula cómo realizar la inquisición judicial y la forma de aplicar los tormentos.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Cancillería, Pergaminos, Consell de Cent, doc. núm. 396¹.

Nos Iacobus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone, volentes vos consiliarios, probos homines et universitatem civitatis Barchinone graciosis et favorabilibus privilegiis decorare, ad humilem vestri supplicationem per nos et heredes ac successores nostros concedimus et statuimus in perpetuum quod, quandocumque et quocienscumque in dicta civitate Barchinone de cetero fieri contingat inquisitionem seu inquisiciones, in quibuscumque causis seu negociis criminalibus, per quoscumque oficiales ordinarios vel inquisitores seu iudices delegatos a nobis aut inclito infante Alffonso karissimo primogenito et generali procuratore nostro vel successoribus nostris, vocentur per ipsos oficiales inquisitores vel iudices ad ipsas inquisiciones faciendas et complendas duo probi homines dicte civitatis Barchinone quos ipsi oficiales inquisitores vel iudices duxerint eligendos, ita quod predicti oficiales seu inquisitores, aut iudices delegati a nobis vel dicto infante aut successoribus nostris, non faciant ipsas inquisiciones sine dictis

¹ Transcrito por Antoni M. ARAGÓ y M.ª Mer cè COSTA, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón. Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Vol. XLIII, Archivo de la Corona de Aragón, Barcelona, 1971, doc. núm. 75, pp. 44-45. Reseñado por María Cinta MAÑÉ MAS, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona, anys 885-1334*, Archivo Municipal de Barcelona, Barcelona, 2004, doc. núm. 314, pp. 211-212. Copia en el Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Pergaminos Municipales, doc. núm. 1A-306. Copia en el *Llibre Verd* de Barcelona, del Archivo de Historia de la Ciudad de Barcelona, Consell de la Ciutat i Ajuntament Modern, 01/1G Manuscritos, fols. 313-314 (editado en *Llibre Verd de Barcelona, edició facsímil*—a cargo de J. Sobrequés Callicó; estudio histórico y codicológico S. Riera Viader y M. Rovira i Solà; estudio jurídico Tomás de Montagut Estragués—, Vol II, Barcelona, 2004). Publicado por Raffaele DI TUCCI, *Il libro verde della città di Cagliari*, Società Editoriale Italiana, Cagliari, 1925, doc. núm. XXXIV, pp. 135-137.

duobus proceribus, set ipsos proceres advocent in eis usque perfecte fuerint et complete. Propterea, cum ad nostrum pervenerit auditum quod in civitate Barchinone predicta fuerunt facte alique novitates circa genera tormentorum fidicularum sive cordarum quam alia, propterea novitates quaslibet super hoc vitare volentes, concedimus et statuimus quod de cetero in dicta civitate non procedatur per genera tormentorum non assueta, imo cesset omnis novitas super eo, set procedatur ad inferenda tormenta seu torturas prout est fieri assuetum; ceterum quod per nos fuit factum statutum in Curia Generali quam celebravimus in dicta civitate Barchinone, per quod fuit per nos ordinatum quod aliquis homo non condempnetur sine cognitione iudicis, imo in hoc procedatur ad cognitionem iudicis tam puniendo quam in dando ad manuevandam quam ad solvendum. Et pro parte vestri dictorum consiliariorum et universitatis civitatis predicte, fuerit coram nobis humiliter demonstratum quod, in prejudicium dicte civitatis cognitionem, fuit ibidem processum contra aliquos ad tormenta contra tenorem dicti statuti, volumus et concedimus per nos et nostros quod super hoc servetur dictum capitulum per nos editum in dicta Curia Generali, secundum quod in ipso capitulo continetur. Et si in aliquo usque nunc contra dictum capitulum factum fuit, non possit ipso capitulo in aliquo derogari.

Mandantes per presens privilegium universis et singulis officialibus et iudicibus ac inquisitoribus ordinariis vel delegatis a nobis vel dicto inffante aut successoribus nostris quod predicta omnia et singula, prout superius sunt expressa, observent inviolabiliter nec contra ea faciant aliqua racione.

In cuius rei testimonium presens privilegium nostrum idem fieri iussimus magestatis nostre sigilli munimine insignitum.

Datum Dertuse, quarto idus decembris, anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo primo.

Signum Iacobi, Dei gracia regis Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comitis Barchinone.

Testes sunt: inffans Petrus, dicti domini regis filius, inffans Raymundus Berengarii eiusdem domini regis natus, Berengarius dertusensis episcopus, Berengarius de Vilariacuto, Guillelmus de Querealto.

Signum mei Bernardi de Aversone, domini regis notarii qui de mandato ipsius hec scribi feci et clausi loco, die et anno preffixis.

86. PRIVILEGIO DE MARTÍN I PARA LA CONSTITUCIÓN DE LA ALJAMA JUDÍA DE FIGUERES. 1400, NOVIEMBRE, 16. BARCELONA

Martín el Humano otorga a la Universidad de Figueres el privilegio de poder erigir una Aljama de la comunidad judía dependiente de la Corona, con la facultad de elegir a sus representantes vecinales para su gobierno y administración (secretarios).

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería, núm. 2.195, fol. 107¹.

Universitatis ville de Figueriis.

Nos Martinus, Dei gratia rex Aragonum, etcetera. Erga utilitates et comoda nostri regii patrimonii, ac eciam vestri, fidelium nostrorum consulum et proborum hominum Universitatis ville de Figueriis, intendere cupientes, volentesque villam eandem, que populo valde est diminuta, favore prosequi gratiose, scilicet tenore presentis carte nostre cunctis temporibus valiture, vobis, dictis consulibus et probis hominibus ac Universitati prefate et singularibus de eadem, liberaliter concedimus ac potestatem et licenciam plenariam impartimus quod possitis et valeatis infra dictam villam, videlicet in illa parte seu illis partibus ipsius ville quam seu quas vos dicti consules duxeritis eligendas seu destinandas, novam iudeorum undecumque venientium, dum tamen ipsi iudei minime de realenco existant, facere, construere et creare Aliamam, sicuti nos eandem de novo facimus, constituimus et creamus serie cum presenti.

Volentes contextu huiusmodi, ac eciam declaramus quod nec iudei in dictam novam Aliamam venientes et in eadem eorum domicilium et habitationem peragentes seu facientes, nec eorum bona de cetero teneantur, obligentur seu eciam modo aliquo astringentur nec ipsi vel ipsorum bona atque iura per baiulum dicte ville de Ffigueriis vel alios quoscumque oficiales et subditos nostros compellantur et dstringatur nec compelli et dstringi possint aliqualiter ad solvendum et contri- buendum in quibuscumque talliis, impositionibus, peytis, sisis, adiutis, contribu- tionibus, pensionibus censualium mortuorum quaruncumque regnorum et terra-

¹ Publicado por Antonio COBOS FAJARDO, *Llibre de Privilegis de la Vila de Figueres (1267-1585)*, Llibres de Privielgis, núm. 9, Fundació Noguera, Barcelona, 2004, doc. núm. 62, pp. 107-108.

rum nostrarum, nisi dumtaxat in omnibus negociis, oneribus et necessitatibus Universitatis dicte ville de Figueriis, de cuius contribucione ipsos iudeos facimus de certa scientia, et fieri volumus in perpetuum, omni excepcione remota, ut ipsis iudei melius deffendi et tueri valeant ab inquietacionibus et molestiis ac vexacionibus quibuscumque.

Concedentes ulterius iudeis facientibus et representantibus dictam Aliamam novam in dicta villa de Ffigueriis, quod possint licite et impune eligere et constiture anno quolibet in secretarios illos iudeos quos voluerint et alia facere et libere exercere in et circa negocia communia dicte Aliame, prout faciunt et facere possunt qualitercumque alie aliame nostre regie dicionis.

Mandamus itaque gubernatori nostro generali, vicario et baiulo Gerunde ac baiulo dicte ville de Ffigueriis ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris et ipsorum officialium loca tenentibus presentibus et futuris, sub pena mille florenorum auri, nostro si contrafecerint applicandorum erario, quatenus huiusmodi provisionem et alia supradicta perpetuo teneant firmiter et observent tenerique et observari inviolabiliter faciant, et non contraveniant nec aliquem contravenire permitant quavis causa.

In cuius rei testimonium presentem fieri et sigillo maiestatis¹ nostre impendentii iussimus communiri.

Data Barchinone, sexta decima die novembris anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo, regnique nostri quinto.

Matias, vicecancellarius.

Signum Martini, Dei gratia regis Aragonum, etcetera.

Testes huius rei sunt: Rogerius de MontheCATENO, Petrus Cardinalis Cathanie, Petrus de Queralto, Geraldus de Cervelione et Olfo de Proxida, milites, consilarii et camerlengi.

Signum mei Bartholomei Gras, iamdicti domini regis scriptoris, qui hec de ipsius mandato scribi feci et clausi.

Constat autem de raso et correcto in lineis X^a «*seu*» in XI, «*cione*», in XVIII^a «*sigillo maiestatis*», in XIX° «*novembris*».

Bartholomeus Gras mandato regio facto per thesaurarium qui eam vidit. Probata.

j) Sentencias y concordias reales

87. CAPITULACIÓN DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS. 1461, JUNIO, 21. VILAFRANCA DEL PENEDÈS

La reina Juana Enríquez, en representación de su esposo Juan II de Aragón, firma la llamada Capitulación de Vilafranca con representantes de las instituciones del Principado de Cataluña, por la cual el monarca cede a las reivindicaciones catalanas. De su contenido destaca, entre otros acuerdos, el reconocimiento del príncipe de Viana como primogénito y heredero de la Corona, la cesión al mismo del poder ejecutivo regio como lugarteniente, y el compromiso de que los oficiales reales serán naturales del país. Esta concordia sin embargo, es anulada el 24 de octubre de 1472 y sustituida por la conocida como Capitulación de Pedralbes que pone fin a la guerra civil catalana.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Sección de Generalitat, Serie General (N), Vol. núm. 933, fols. 225-238¹.

Senyor molt alt e molt excel·lent,

Inextimable es lo be procehint del compost orde e repos de la cosa publica, lo qual precipuament esta en uniformitat e concordia del cap ab lo cors e membres de aquella. E, com per la disparitat e discordancia de aquells immensurables mals pervenen aixi per la unitat, orde, e acordat voler divinals, bens, augments, e multiplicacio de poques coses en grans succehixen. E molt mes en los regnes de principats en los quals reguladament consisteix la monarchia qui, ab leys apropiades, la cosa publica governant de aquella es princep, cap, e senyor. E aixi, ordonadament obrant aquella, augmenta e fa aquella en molta excel·lencia florir. Hon intervenint suasions indegudes de persones poch zelants lo benefici publich les quals divertir causen

¹ El documento fue publicado por Imma MUXELLA, *La Terra en guerra. L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*, Tesis doctoral dirigida por Eva Serra, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2013, pp. 662-687. Próspero DE BOFARULL, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón. Levantamiento y guerra de Cataluña en tiempo de Juan II*, IV, Imprenta del Archivo, Tomo XVII, Barcelona, 1859, pp. 222-263.

en forma alguna del ordonat obrar, importen desercio gran a la cosa publica. Si ja, donchs, lo cors d'ella no es per Deus omnipotent de tanta virtut fornit que constantment haia suficiencia curar la infirmitat qui, per indegudes informacions en lo cap de la cosa publica, residir poria.

Lo que novament en lo Principat de Cathalunya ha contingut e molt mes acaygut hauer, sino per la molta virtut e sapiencia de que dotada es vostra gran excel·lencia gloriosament regnant rey, princep, e cap de la cosa publica del Principat de Cathalunya. Lo qual cors de la dita cosa publica en molta unanimitat virtuosament constituit, curant stirpar les iniques e sinistres informacions a Vostra Majestat fetes en derogacio de la vostra reyal corona, opressio de l'il·lustre don Carles, primogenit de vostra gran excel·lencia, ha obtengut. E dita Vostra Majestat per son gran ingeni, virtut, e industria, promptament ha vist e conegut remediador esser proveidor en les coses talment començades a causa de tals perverses informacions al cors de la cosa publica del dit Principat e altres regnes e terres a vostra corona subdites molt perjudicials e dampnoses. Per occasio de les quals, loch se havia donat lo dit il·lustre primogenit esser en preso detengut e lo noble don Johan de Beamont, e axi apresonats, esser del Principat de Cathalunya trets d'on provenien al dit Principat e a la cosa publica de aquell prejudicis e lesions a sos privilegis e leys paccionades hoc e innumerables altres dans irreparables.

Les quals coses en diverses maneres e per varies vies per part del dit Principat, ab molta diligencia e sol·licitut notificades e demostrades, a Vostra Majestat dotada de grandissima prudencia, coneguda la fidelitat e veritat dels cathalans, es stada merce vostra, senyor, fer gracia al dit Principat donar e liberar lo dit il·lustre primogenit. E per quant en lo temps dels amfractes, qui per tals informacions e preso se son seguits, han occorregut moltes coses les quals conve en orde metre per donar tranquil·litat e repos a tota la cosa publica del dit Principat comprenent-hi lo cap, lo cors, e tots los membres. E per provehir en lo arreglament de la administracio de justicia la qual conserve los regnes en degut stament. E per stirpar los abusos qui en temps passats se son fets per ministres de la justicia ho encara per total conclusio donar en stirpacio de aquells qui, ab llurs malvats consells, tants perills han seminats e congoixes donades a tot lo Principat. E, per que en sdevenidor a altres sia caucio e exemplar, son stades molt equament e stan concebudes les coses següents, les quals a humil supplicacio del dit Principat o dels diputats e consell aquells representants sera de merce de vos senyor consentir e atorgar.

I. Primerament, senyor, supplica lo dit Principat e o los dits diputats e consell aquell representants en virtut de la comissio de la Cort de Leyda feta a cinch de dehembre any mil CCCC sexanta, sta de merce vostra alta senyoria declara a major cautela esser per fermes, valits, justs, deguts, e legitims tots los actes e enantaments e procehiments en qualsevol manera feta axi dins lo dit Principat com fora per lo dit Principat, universitats, staments, e singulars de aquell e ajustancia sua sobre la liberacio de la persona del dit il·lustre don Carles, primogenit de vostra altesa, e encara apres la liberacio fins a perfet compliment de la observacio dels Usatges, e privilegis, e libertats, e repos del dits Principat e singulars de aquell; aixi com los dits actes e processos fets juxta usatges, constitucions, capitols, e actes de Cort, usos, pratiques, costums, privilegis e libertats del dit Principat, universals e particulars de les universitats, staments e singulars de aquells e per observancia, defensio, e conservacio de aquells e de quascu d'ells. E, per consegüent, de tots los dits, attes

no esser ne poder esser en forma alguna reprehensibles axi com de fet per dret e raho reprendre no's poden ne poder o dever-se en derogacio o detraccio de aquells en tot o en part parlar, contrafer o contravenir en forma alguna directament o indirecta.

E que per vos, senyor primogenit e successors vostres, e seus oficials o ministres de Vostra Majestat e lurs procehir, enantar, innovar, inquirir, processar, o altra qualsevol coar fer o acceptar no's puixa ne's dega per qualsevol ordinaria, o exquisita causa, o forma contra les persones, universitats, staments, e singulars de aquelles e bens lurs, encara que fossen oficials vostres qui consellant, executant, parlant, o en qualsevol altra forma entrevenint en los dits actes han ajudat, entrevengut, exercit, fet, ministrat, consellat, e parlat en tot o en part. Abdicant a vos, senyor e primogenit e als successors vostres, e sens a tots ministres e oficials vostres e de aquells tot poder de fer e atemptar lo contrari, decernint e declarant esser irrits, nul·les, invalids e injusts qualsevol processos e enantament qui contra les damunt dites coses o alguna de aquelles son stats fets o se volrien fer o atemptar en alguna manera, axi en particular com en general.

E, si ministres o oficials de vostra altesa, primogenit e de successors vostres e seus o altres persones privades e de qualsevol grau o prehemencia sien, seria alguna cosa innovada o atemptada en derogacio e perjudici de les coses o contra les persones sobredites, universitats, staments, e singulars de aquells, cathalans o no, o bens de aquells tals ministres o oficials. E persones sien hagudes *ipso facto* per privades persones e enemichs e acuydats de la corona reyal e de la cosa publica e a aquells axi contrafents e contravenuts, encara que ho haguessen de manament de vostra altesa puixa e dega esser restituit de fet ab armes o en qualsevol altra manera e dampnificar los en persones e bens. E sia licit e permes qualsevol cossos, col·legis, staments, e universitats, e consells de aquelles e qualsevol altres persones, axi ecclesiastiques com seculares, del dit Principat, ajudar ab armes o en altra qualsevol manera an aquella o aquelles persones contra les quals los dits enantaments o procehiments serien fets o atemptats. Com vos, senyor, ara per lavors e lavors per ara, absolen e per absolts haven e haver volen tots aquells qui per manteniment e defensio dels dits actes, persones, e lurs bens contra los dits oficials e ministres per la dita raho haurien procehit, o en la dita manera enantant, havent aquells per quitis e immunes de tota pena e punicio. Declarant de mera justicia, ara per lavors, aquells esser quitis e immunes de tota culpa e punicio.

Lo senyor rey, attes e considerat que lo Principat de Cathalunya, per la sua innata fidelitat, be e degudament ha fetes les coses en lo dit capitol contengudes. Per ço, comendant de aquelles los cathalans com a fidelissimos vassalls e aprovant tots los dessus dits actes, enantaments, e procehiments per ells a instancia llur fets, atorga e li plau tot lo dit capitol e coses en ell scrites e specificades juxta la sua serie e tenor. Vol, empero, e ab aço entes que la dita aprovacio dels dits actes e enantaments e procehiments per ells e a instancia llur fets sia entesa dels actes enantaments e procehiments fins al dia present e no de altres. E que, en virtut de aquells ni de algu d'ells no puixa esser d'aquiavant proceit en alguna manera a acte o execucio alguna. E que sia renunciada per lo dit Principat qualsevol instancia que's pogues fer per tot lo passat contra oficials e consellers sens e tot altre interes qui al·legar se pogues, contra aquells o algu de aquells. Salvo lo que davall en lo terç capitol se dira del noble Galceran de Requesens.

II. Item, senyor, com entre les altres causes per que es stada feta infraccio e lesio als usatges, constitucions, capitols de corts, e altres libertats de la patria, si es

per quant lo noble don Johan de Beamont qui dins lo Principat es stat apresonat e de aquell tret no es restituit en lo dit Principat e dins la vegueria de Leyda hon fonch pres e detengut. Sia merce de vostra gran senyoria lo dit don Johan esser restituit en lo Principat e vegueria de Leyda en sa plenissima libertat, e aquell esser servat lo guiatge per vostra altesa al dit don Johan atorgat juxta serie e tenor del dit guiatge.

Plau al senyor rey, e promet de liurar la persona de don Johan de Beamont e aquell fer restituir en plena libertat dins la ciutat de Tortosa o Leyda dins spay de quinze jorns apres la ferma de la present capitulacio anant comptadors.

III. Item, senyor, com les grans e inextimables congoixes qui pervengudes son, dans e grandissimes despeses e perills per causa e occasio de alguns mals consellers e officials de vostra altesa los quals sinistrament e contra veritat e indegudament han informada, consellada, e seduida Vostra Majestat a causa de les informacions, consells, e seduccions los dans sobredits son pervenguts hoc, e moltes divisions, cismes, dans irreperables a la cosa publica del dit Principat en altres majors inconvenients e en sdevenidor exemplar se poria pendre de la impunitat de llurs mals e convidaria e invitaria los altres a mal obrar. Lo que molt deu esser luyat e frustrat per servey de vostra altesa benefici e repos de la cosa publica del dit Principat. Per tant, senyor, supplica lo dit Principat a vostra gran altesa sia merce vostra haver per privats, indignes, e inhabils dels officis que regien, exercien e de tot benefici, offici e facultat de consellar en lo dit Principat e en fets del dit Principat e singulars de aquell tots, axi ecclesiastichs com seculars, los qui han entrevingut, consellat, assistit o participi hagut en vostre consell del dia de la detencio del dit il·lustre primogenit fins a la jornada de la liberacio de aquell. E encara tot aquells, axi del consell de la vostra senyoria com altres, qui abans del dia de la dita detencio han consellat o entrevingut que aquella se fahes. E, encara mes, los officials vostres qui haurien ajustat consells per causa de la detencio o coses concernents aquella, axi ans de la dita detencio com apres de aquella e ans de la dita liberacio. Aixi que, d'aqui avant, no puixen regir ne exercir los dits officis ne haver lo dit benefici o facultat de consellar de present ni en esdevenidor ne encara altres officis o beneficis. Si, donchs, no procehia de assentiment e voluntat dels dits diputats o major part del dit consell entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona. Entes, empero, que en algun offici de jurisdiccio no puixen esser restituits ne haver-ne obtenir aquells ne altre offici de jurisdiccio, e per que al dit Principat puixa esser feta la reparacio e reintegracio que's pora dels dans que sostenguts ha per causa de la detencio sobre dita e defensio de ses libertats violades per seduccions, males informacions e sinistres consells.

Sia merce vostra cometre e donar plenissima potestat e facultat al dit Principat e a les persones per los dits diputats e consell, o la major part, deputadores e elegidores, entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona, en una e moltes vegades, de inquirir e informacio pendre contra tots e sengles officials e persones, aixi ecclesiastiches com seculars, qui en les coses damunt dites delinquit hagen o's presumira haver delinquit e aquelles que constara per deguda informacio precedent haver delinquit, cismes, divisions haver seminades e meses per causa de la detencio del dit primogenit, juxta la qualitat del delicte e justicia requerra, punir, castigar, sentenciar e exequutar axi en persona, com en bens, segons los merits seran de tals seductors dampnificadors, destruidors e mals conselladors de la cosa publica per manera que los demerits de las no resten impunits ne sia donat en esdevenidor exemple de mal obrar.

E plau al senyor rey, a supplicacio del dit Principat, privar e remoure e de present priva e remou los canceller, vicecanceller, regent de la Cancelleria e mossen Galceran de Requesens, portant veus de governador de Cathalunya, e micer Jaume Pau, advocat fiscal de la cort del veguer de Barchinona, dels dits altres officis que de present obtenen en Cathalunya e comdats de Rossello e de Cerdanya sens, empero, nota de infamia. E que, d'aqui avant, los dessus dits e altres en lo dit capitol compresos no puixen haver-se obtenir officis de jurisdiccio en lo dit Principat e comdats ni aconsellar en fets del dits Principat e comdats, ni en actes alguns concernents aquells o universitats, cossos, col·legis, e singulars persones, ecclesiastiques o seculars, de aquells ne coses o bens lurs. E per quant, a instancia dels dits diputats e conseller de la ciutat de Barchinona, es stat fet cert proces contra lo noble mossen Galceran de Requesens, portant veus de governador en lo dit Principat, per lo qual es stat, e vuy en dia sta pres, dins la preso comuna de la dita ciutat. E lo dit senyor rey per alguns respectes haia ordonat e ordona ab la present lo dit mossen Requesens deure esser e star tot lo temps de la sua vida natural fora lo dit Principat, e encara fora la cort del dit senyor rey, sots pena de privacio de la vida e annotacio e confiscacio de tots sos bens aplicadors en cas de contrafaccio al General de Cathalunya. Salva, empero, al dit mossen Requesens, la opcio al dit davall escrita.

Per ço, plau al dit senyor rey, vol e ordona que, si lo dit mossen Requesens no contentant-se de aço, volra defendre per justicia, en tal cas stiga en la preso hon vuy sta e puixa esser procehit contra ell e sos bens per virtut del dit proces et altres, per justícia les coses en los presents capitols contengudes en res no contrastants. Totes, empero, altres instancies o enantaments que fer-se porien contra qualsevol altres oficials e persones qui en les coses en los presents capitols contengudes delinquit haien o's presumira haver delinquit cessants per benefici e repos del dit Principat. E mes, vol lo dit senyor que per los dits diputats e consell e ciutat de Barchinona sia donada seguretat, en quant a ells se sguarda, a les persones e bens de tots los oficials e consellers del dits senyor rey qui fins lo dia de vuy han lo dit senyor en qualsevol manera sobre los dits affers consellat. Axi, e per tal forma que los dits oficials e consellers puixen star e habitar segurament ab tota quietacio dins la ciutat de Barchinona e lo dit Principat e fora de aquella hon mes volran. E que semblant paraula e seguretat los sia donada per lo il·lustrissimo primogenit, axi que per ell o algun official o persona no puixen esser inquietats ni molestats en bens ni en persones en alguna manera per causes e rahons en lo dessus dit capitol contengudes, e fins lo dia de vuy seguides, encara que lo dit il·lustre primogenit succeeasca en los regnes e terres del dit senyor rey. E que lo dit il·lustre primogenit sia tengut aço prometre e jurar tenir e servir ab tot eficacia. E, si lo contrari se fahie, sia licit als dits consellers e oficials resistir de fet ab absolucio de la fidelitat en lo dit cas, e puixen e deguen los dits diputats e concell e ciutat de Barchinona oposar-se a la defensio dels dits oficials e consellers juxta les constitucions, leys e libertats del Principat.

III. Item, com la principal causa de la conservacio dels regnes e terres e de la cosa publica de aquella sia la observacio de justicia, la qual vos senyor sou tengut ben exercir e ministrar e fer observar e, fins aci, lo dit Principat, per causa dels ministres de la justicia e per no esser aquella be administrada, haia sostenguts molts detriments e contraris en les coses de la administracio de justicia. Volent lo dit Principat obviar als abusos qui fina açi seguits se son los quals explicar per bona causa se obmet, desijant lo dit Principat satisfer al deute servey e honor de vostra altesa e proveir en lo repos, descarrech e servey de aquella, e al be e repos de la cosa publi-

ca, suppliquen, humilment, a vostra gran senyoria los diputats e consell d'aquí avant perpetuament la justícia esser feta e administrada en la forma següent.

Diu lo senyor rey que no es cosa a sa senyoria tan accepta ne tant per sa majestat desijada com es que la justícia, que per nostre senyor Deu li es acomanada, sia a lahor de la majestat divinal servey seu e benefici de la cosa publica de sos regnes e terres ministrada. Per tant, al dit senyor plau e li es molt accepte que la justícia sia administrada en lo dit Principat en e per la forma per sa majestat en los presents capitols atorgada.

V. Primerament, per quant los principals ministres exercints la justícia son los canceller, vicecanceller e en son cas lo regent cancelleria de vos senyor e de vostres successors, vostre il·lustre primogenit e successors seus, e assessors dels portants veus de governador en lo Principat de Cathalunya e comdats de Rossello e de Cerdanya. Los quals, experiencia ha mostrat en los temps passats, no esser stats pagats en lurs stipendis d'on provenen inconvenients innumerables lo dit Principat per obviara a aquells e per que a justícia reguladament sia administrada per servey de vos senyor e descarrech de vostre tresor sera content lo dit Principat a beneplàcit, empero, de la Cort o Corts del dit Principat de peccunies del dit General stipendiar los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria de vostra senyoria e assessor del portant veus de governador en lo Principat de Cathalunya. Los quals, exceptat lo canceller, lo qual ensemps ab lo assessor del portant veus de governador de Rossello e de Cerdanya, hagen esser nats o naturals e vers domiciliats del Principat de Cathalunya o dels dits comdats de Rossello e Cerdanya. Com lo assessor del portant veus de governador en los comdats de Rossello e Cerdanya sia ja stipendiat, ço es el canceller vint milia sous, al vicecanceller quinze milia sous, al regent la cancelleria deu milia sous, e a l'assessor del portant veus de governador en lo dit Principat deu milia sous. Pero que los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria e assessors comissions de causes alguna aturar no's puixen, ne per lo un d'ells fer-se als altres d'ells, ne encara per vos senyor primogenit e loctinents en cas permes e successors vostres e seus e per los portantveus de governador o algu d'ells comissions algunes fer ne per ells acceptar se puixen en alguna manera, com lo dit Principat vulla e entenga los damunt dits deures contentar dels dits salaris remogudes totes altres comoditats. Ans, si lo contrari era fet o acceptat, sia tal comissio e actes subsegüits per virtut de la dita comissio nul·les, e invalids. E lo qui fara o acceptara tal comissio sia privat de son offici *ipso facto* sens altra declaracio, e que los dits salaris correghen tant quant staran dins lo Principat comptant prorata de temps e no mes avant. E que los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria e assessor del portant veus de governador, sots pena de privació de llurs officis no puguen pendre ne acceptar donatius o subornacions exceptat *sculentum et potulentum* qui en breu puga esser consumit.

Plau al senyor rey sien observades les coses en lo dit capitol contengudes e que duran tant com durara lo beneplacit de la Cort o Corts del dit Principat. Lo qual, revocat, sia extint lo present capitol e, tots temps que apres lo dit Principat constituiria e dara los salaris predits. Plau al senyor rey, ara per lavors, sia observat lo dit capitol anadint, empero, e corregint que si los dits oficials o algu d'ells ab voluntat dels dits diputats e consell seguiran la Cort del senyor rey, en tal cas, haien los dits salaris encara per lo temps que staran en la dita Cort fora lo Principat.

VI. Item, per quant vos senyor no podeu haver axi noticia de la serena probitat dels juristes e de la qualitat de les causes dels quals se hauria fer comissio, sia

merce vostra atorgar e ordonar que vos, senyor, primogenit, loctinent, en cas permes, e successors vostres e seus e o los dits portant veus de governador per si no puixen ne puga ne degen fer comissions de causes algunes. E, si lo contrari era fet, les dites comissions e tots los actes de aque'n subseguits sien nul·les, e invalids, ans les dites comissions haien a fer los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria e, en son cas, los dits veus portants de governador de consell de llurs assessors. Declarat, empero, que los dits assessors no puixen exercir res de per si, absens los dits portant veus de governador de la ciutat, vila o loch hon los dits assessors seran e no absent lo un de l'altre. E aixi los dits portantveus de governador exerciran jurisdiccio e llur offici de e ab consell de llurs assessors.

Plau al senyor rey les coses contengudes en lo dit capitol sien servades, salvo que per la sua majestat puixen esser fetes les dites comissions, empero, que aquelles haia a fer de consell del canceller o vicecanceller o regent cancelleria e que en aquelles haia haver *vidit* dels dessus dits o de algu d'ells altres sian nul·les.

VII. Item, que los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria e assessors, ans de usar dels dits officis sien tenguts e obligats jurar de servir los usatges de Barchinona, constitucions, capitols de Cort, privilegis, usances, consuetuts e altres libertats del dit Principat de Cathalunya. E que los dits canceller, vicecanceller, o regent la cancelleria, ensemps ab lo tresorer e jutge de la causa e advocat fischal haien entrevenir en totes composicions faedores o almenys lo un dels dits vicecancellers o regent la cancelleria. E, per semblant, los dits assessors ab los dits portants veus de governador en quant llur offici se guarda, a fi que més justament e equa e segons los demerits exigiran, sian fetes.

Diu lo senyor rey que la sua inconmutable voluntat es que axi per sa majestat com per tots los oficials sien inviolablement observats usatges de Barchinona, capitols de Cort, privilegis, e libertats del dit Principat. Per tant, lo dit senyor rey atorga lo dit capitol e li plau que aquell sia observat e vol e ordona a supplicacio del dit Principat que en les composiciones faedores se haia observar lo contengut en lo dit Capitol.

VIII. Item, per quant experiencia ha mostrat moltes persones stars-se de mal obrar per dupte e tenor de correccio, per donar orde en tolre totes maneres de vexacions e que la justicia, d'aqui avant, en lo dit Principat sia be e degudament administrada e los usatges de Barchinona, constitucions de Cathalunya, privilegis, e libertats del dit Principat per vos senyor e vostres predecessors jurats sien en molta diligencia e attencio observats. Sia merce vostra, senyor, atorgar que en qualsevol causes qui's tractaran entre vos senyor e o vostre primogenit e o loctinents en cas permes e successors vostres e seus, o batles generals, procuradors reys o fiscals de vos dit senyor o lurs de una part. E qualsevol universitats, col·legis, o singulars persones de qualsevol staments, dignitat, grau, o condicio sien de la part altra, ara sien les dites causes o questions civils o criminals, patrimonials o de qualsevol regalies o altres qualsevulla puixen e degen los dits diputats ab llur consell o la major part de aquell entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona, axi per llur offici, com encara a instancia o denunciacio de part a despeses del General, inquirir contra los dits canceller, vicecanceller, e regent la cancelleria, portant veus de governador e lurs assessors, balle general de Cathalunya e procurador reyal dels dits comdats de Rossello e de Cerdanya e loctinents de aquells, e jutges o assidents per qualsevol dels damunt dits assignats en les dites causes, e si sera trobat algu dels sobredits haver procehit fet enantat, comes o delinquit contra dits usatges, constitucions, capitols

o actes de Cort, privilegis, usos e libertats de la patria. Los dits diputats ab lur consell ho facen denunciar ab tal delinqüent o participi havent en la contrafaccio predicta. Requerint e amonestant en scrits una vegada tant solament aquell o aquells qui participi hauran en la contrafaccio pedita. E, si hoit aquell, sera vist aquell haver contrafet e promptament e tota dilacio a part posada aquells tals a qui denunciat o requests seran qualsevol sien, no revocaran, cassaran, anul·laran e al primer stat no reduiran tot lo contrafet als dits usatges, constitucions e libertats del dit Principat, en tal cas *ipso facto* sien haguts per privats de llurs officis. La qual privacio los dits diputats denunciaran al senyor rey o a son loctinent.

E, si feta la dita denunciacio, aquell tal presumira continuar lo exercici de son offici que primer tenia ultra que li seria cessat lo salari que primer reebra del General, puixen los dits diputats ab lo dit consell, entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona ab veu de crida publica, aquell tal fer denunciar e publicar per lo Principat de Cathalunya per privar de son offici e sien nul·les e invalids tots els actes que de aquella hora avant aquell tal faria. E, si per los reladors, jutges, assessors o assidents en les coses sobredites delinquit seria e, encontinent, feta monicio no reduhien aquelles coses al degut stament, aquells tals sien privats de tot exercici de judicar e velar e assidencia fer en lo dit Principat per spay o terme de deu anys. Declarat, empero, e entes a major e sobrehabundant cautela que sots lo present capitol en manera alguna no puguen esser compreses causes algunes de part a part, sino les dites causes patrimonials e fiscals segons es dit e encara les fiscals en les quals haia instancia de part lo dit capítol no comprega, si dins per la part instant no sera recorregut als dits deputats.

Plau al senyor rey sien servades les coses en lo dit Capítol contengudes. Declarat, empero, que essent conegut per los dits diputats e consell entrevenint-hi la ciutat de Barchinona que per los dits oficials o algu d'ells sia fet contra los dits usatges, constitucions, capitols e actes de Cort, privilegis, usos e libertats del dit Principat, sia notificat al senyor rey o a son loctinent. E si dins trenta jorns apres la dita notificacio, allo no sera tornat a degut stament, en tal cas, les coses en lo dit capítol contengudes sortescuen son effecte. Vol empero lo dit senyor rey que los dits diputats e consell, e los qui hi entrevendran per la dita ciutat de Barchinona hagen a prestar sacrament als sants quatre evangelis en poder del canceller o vicecancer o regent la cancelleria, o portant veus de governador en lo dit Principat de dir e declarar ço que segons Deu e lurs consciencies de justicia los apparra e sera vist.

VIII. Entes, empero, e declarat que per les coses sobredites o alguna de aquelles ara o es esdevenidor no sia fet ne engendrat tacitament o expressa preiudici algu, novacio, o derogacio als privilegis, libertats, usos, practiques, costums, e observances de les universitats del Principat de Cathalunya e de quascu dels staments del dit Principat e singulars dels dits staments, ans expressament se retenen e volen que aquells e aquelles sien e romanguen en llur fermetat, observancia e virtut segons son e eren ans de la concessio present ni sobre aquells o aquelles se puixe donar alguna declaracio ni acte fer en contrari. Axi que en algun temps no puixa essent al·legat que als dits privilegis, libertats, usos, practiques, costums, e observances o algu de aquells sia per via directa o indirecta derogat.

Plau al senyor rey lo contengut en lo dit capítol.

X. Item, senyor, per quant lo exercici e la administracio de la justicia principalment resideix en les persones qui aquella han a regir e administrar e es necessari sien dotades de sapiencia e consciencia. Per tant, per alguns bons esguards e respec-

tes sia merce vostra provehir al dit exercici e administracio de tals persones qui exceptat lo canceller, lo qual haia obtenir prelatura en lo Principat, sie cathalans naturals vertaderament e sens dispensacio alguna e domiciliats en Cathalunya e no en alguna manera al dit Principat odiosos e suspectes.

Plau al senyor rey.

XI. Item, com sia molt digna e pertinent cosa a la devocio naturalesa e amor que lo Principat de Cathalunya innatament porta a Vostra Majestat de aquell stirpar tot seminari e causes de divisions e differencies qui seguir se poguessen. Per tant, los dits diputats e consell suppliquen a vostra gran senyoria sia merce sua fer e donar obra ab tot compliment que lo il·lustre don Carles, primogenit de vostra altesa, sia jurat per tots los regnes e terres subdits a la vostra reyal corona en primogenit a ell puys per nostre senyor Deu e de alt li son donats sien comunicats tots los drets de primogenitura los quals per los gloriosos reys passats lohablament, seguint la divina ordinacio, son stats comunicats a lurs primogenits, fahent, lo dit primogenit, governador general per tots los dit regnes e terres segons inconcussament juxta la divinal ordinacio es stat observat axi amplament e complida com fer se puixa.

Lo senyor rey tots temps es stat de voluntat e es que a l'il·lustrissimo princep, fill seu, sien donats e observats tots los drets e successions qui li pertanyen com a fill primogenit de sa majestat. E, per ço, es content e li plau que lo dit il·lustrissimo princep sia jurat en primogenit per tots los regnes e terres subdits a sa majestat e que sia fet tot lo contengut en lo dit Capítol.

XII. Item, senyor molt excel·lent, per lunyar totes causes e occasions de diferencias e per conservacio de amor, pau e concordia entre Vostra Majestat, e la il·lustrisima senyora reyna, e il·lustre primogenit, e il·lustres infants don Fferrando, e altres fills vostres, e per lo tranquille repos e stat de tots vostres regnes e terres, imitant e seguint los fets e gestes dels gloriosos reys predecessors de vostra altesa, suppliquen los dits diputats e consell lo dit Principat representants, placia a Vostra Majestat atorgar que, retenint-se vostra serenitat lo no reyal, sia merce vostra donar la total administracio del dit Principat e dels comdats de Rossello e de Cerdanya e al plenissim exercici de aquella en lo dit Principat precificar lo dit il·lustre primogenit ab potestat amplissima de celebrar Corts generals a los cathalans, e concessió de altres regalies majors e menors. Faent e constituint e o creant lo dit il·lustre primogenit, loctinent general irrevocable e un altre vos en lo dit Principat ab facultat de poder reebre, exigir, e haver totes peccunies e provenints en lo dit Principat e comdats de Rossello e de Cerdanya de qualsevol gracies, composicions o punicions faedores e aquelles pecunies en sos propis usos aplicar e convertir.

Si, dons, per los dits diputats e consell lo dit Principat representants ensemps ab la ciutat de Barchinona no era lo contrari demanat. Axi e en tal forma e manera que la dita loctinencia cessar no puixa ni dega per qualsevol causa o raho que dir o cogitar se puixa. Ans si era ablegat, o dit, o algun cas cogitat, o no cogitat, se seguira, per lo qual se pogues dir que per esser constituït o creat o nomenat loctinent lo dita administracio e exercici e altres coses dessus dites cessassen e o efecte no poder o deure sortir, en tals cassos e cascu de aquells no obstant les dites coses e altres qualsevol rahons en tot cas dur e durar haia e dega la dita administracio e exercici e per causa o raho alguna cessar no puixa ni dega. E que la dita administracio e exercici e altres coses dessus dites per lo il·lustre primogenit se haien exercir ab ministres e oficials cathalans, naturals, e domiciliats en lo Principat de Cathalunya, exceptat

lo canceller, segons dessus es dit, affi que, stant Vostra Majestat en los altres regnes e terres vostres, e, lo dit il·lustre primogenit en lo dit Principat de Cathalunya, e quiscu contentant-se de les dites coses, si luyada e tolta tota occasio e matèria de perills e dans qui porien occorrer e seguir per causa de seductors e no zelants lo servey de vostra altesa e de vostra reyal posteritat, repos, e benefici dels regnes e terres de vostra senyoria. Supplint en aço de plenitud de vostra reyal potestat tots difalliments qui a les dites coses per efficacia de aquelles necessaries e utils fossen o sien. E, tollent tots obstacles e impediments e objectes que per qualsevol ley publiques o privades, fossen introduits qui a les dites coses axi per impropietat de paraules com altres contrariar o nocument en forma o manera alguna a la dita donacio o translacio de la dita administracio e potestat e exercici e altres coses dessus dites causar o portar poguessen.

Plau al senyor rey crear e de present crea lo dit il·lustre primogenit, fill seu, loctinent general irrevocable en lo dit Principat e comdats de Rossello e Cerdanya ab pleníssima potestat e exercici, exceptat que no puixa fer processos de *auctoritate et rogatu, simili modo, camini strate, et moneta*, ne crear oficials en lo dit Principat, e que lo dit loctinent no puixa tenir corts als cathalans. E que lo dit il·lustre loctinent per sustentació de son stat haia e reeba tots los emoluments e esdeveniments del dit Principat e comdats de Rossello e Cerdanya los quals, empero, haie haver per mans dels oficials del senyor rey, los quals de respondre-li feelment e leal de aquells integrament hagent a prestar al dit il·lustre loctinent sagrament e homenatge. E mes, plau al senyor rey, absternir-se de entrar en lo dit Principat e comdats si donchs per los dits diputats e consell entrevenint-hi la ciutat de Barchinona no era del contrari supplicat. E aço matex sia entes de la dita loctinencia general, ço es que a la dita supplicacio e non altre se puixa revocar. E, si la sua majestat no se abstenia entrar, com dit es, en lo Principat e comdats, ans contrafahia ara per lavors, plau a la sua excel·lencia vol e consent que en tal cas lo dessus dit capitol e ço es en aquell contingudes sien hagudes per atorgades e *nunc per tunc* les atorga de *verbo ad verbum* juxta la sua serie e tenor. E, vol e consent no puxa ne li sia licit, per si ne per altri, fer los dessus dits processos de *auctoritate et rogatu, simile modo, camini strate et moneta* ne altres majors o menors.

Si, empero, lo dit senyor rey, a supplicacio dels dits diputats e consell entrevenint-hi la ciutat de Barchinona entrara en lo dit Principat e comdats vol e declara que en tal cas e d'aquí en avant la excel·lencia sua e axi mateix lo dit Principat e comdats sia e sien sobre los dits processos e facultat de fer e no fer aquells en aquell stament e punt que eren abans de la Capitulacio present. Plau, mes avant, al dit senyor rey e consent a supplicacio dels dits diputats e consell que, si per qualsevol cas, necessitat, causa o raho convocara Cort general als regnes e terres a ell subdits o als regnes d'Arago, Valencia, e Principat de Cathalunya fora lo dit Principat que sia en opcio e facultat dels cathalans si anar hi volran e no axi que no puixen esser compel·lits de anar-hi. E hon no'y anassen en tal cas en les dites corts o cort per contumacia o altres en qualsevol manera no's puixen actes alguns o coses fer qui toquen interes, perjudici o derogacio del dit Principat o dels tres braços singulars de aquell.

XIII. Item, senyor, per quant experiencia ha mostrat que per causa com persones no naturals del Principat de Cathalunya son stats de vostre consell les leys del dit Principat no son stades observades e no poch dan de la cosa pública del dit Principat. Per tant, suppliquen los dits diputats e consell a vostra altesa que sia merce

vostra per vos dit senyor e loctinent vostre en lo cas permes e primogenit vostre e successors vostres e sens atorgar que d'açiant en lo consell del dit senyor primogenit, loctinent vostre, en lo dit cas permes, e successors vostres e seus, stants lo dit primogenit loctinent vostre e successors vostres e seus en lo dit Principat e comdats de Rossello e de Cerdanya no puixen ne deguen entrevenir ne consellar en forma o manera alguna sino cathalans naturals e domiciliats del dit Principat sens dispensacio alguna, exceptat lo canceller. E si les dites coses no obstant, altres ultra los dits cathalans, com dit es volien entrevenir e consellar en lo dit consell, encara que per motiu propi de vos dit senyor e o loctinent vostre e o primogenit vostre e de successors vostres e seus se fahes, puixa e dega esser procehit per los dits diputats e consell entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona com dit es contra los qui en lo dit consell entravendrien e consellarien, axi com a violadors e destuidors de les constitucions e leys del dit Principat e de la cosa publica de aquell. Declarat, empero, que no y sien compresos los ecclesiastichs qui obtenen dignitat, prelatura, canonicat, o benefici e vertaderament habiten en lo Principat, e los militars e reys qui per temps de deu anys han tenguts e tenen vertaders domicilis en aquell.

Diu lo senyor rey que a sa excel·lencia es vist que per lo demanat en lo dit capitol se empatxaria la comunio dels altres regnes e senyories sues ab lo dit Principat, empero, per contemplacio del dit Principat e a suplicacio de aquell, plau al dit senyor rey atorgar lo contengut en lo dit capitol ab modifficacio que sia entes en los fets de Catalunya tant solament.

XIII. Item, senyor, com lo amor e devocio dels cathalans sia stat es e sera ab molta atencio entendre en conservacio del repos e tranquil·la stat de vostra royal persona e salvacio e conservacio de vostres il·lustres fills segons l'orde degut los quals, per mitja vostre, a Deu omnipotent ha plagut als dits cathalans donar, supliquen, humilment, los dits diputats e concell sia merce de vostra gran altesa atorgar que, si's seguia cas, lo que a Deu no placia, que lo dit Il·lustre don Carles, primogenit, moria sens infants *id est liberis* de legitim e carnal matrimoni procreats, e o posteritat tal que, segons les libertats del dit Principat no pogues o degues succeir en la Corona royal de Arago, lo dit il·lustre infant don Fferrando fos e sia en aquell punt, regiment, e loctinencia e administracio e exercici que es dit e scrit en los precedents capitols de la persona del dit il·lustrissimo primogenit.

Plau al senyor rey lo contengut en lo dit capitol, pus empero, aquell e lo feu effecte sia jurat per los diputats e consell.

XV. Item, senyor molt excel·lent, lo dit Principat de Catalunya volent per obres effecte mostrar la grandissima voluntat e amor que ha en conservacio e augment del stat dels il·lustres fills vostres, e que lo il·lustre infant don Fferrando sia competentment heretat en lo dit Principat, supliquen humilment los dits diputats e consell a vostra altesa sia merce sua fer concessio e heretatge al dit il·lustre infants don Fferrando de terres a sa condicio pertinents ultra los titols e les terres que ja te e o del *ius luendi* de aquelles. Car lo Principat, per servey de vostra alta senyoria e de la il·lustrissima senyora reyna e dels dits il·lustre primogenit e il·lustre infant don Fferrando, e per raho dels desus e deius scrits capitols, sera content e fa oferta fer donatiu gracios de dos-centes milia liures barchinonines a ops e per luicio de terres e rendes en lo dit heretatge e donacio faedor contengudes. Volent, empero, e ab tal expressa condicio lo dit Principat fa la oferta, que la dita quantitat haia a servir e convertir-se en compres, luicio, e quitament, se hagen a fer juxta les leys, privilegis e libertats del dit Principat, les quals compres, luicio, e quitament hagen a fer per-

sones per los diputats e consell elegidores entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona e, en altre manera, fer no's puixa ne en altres usos convertir e despendre la dita quantitat.

Plau al senyor rey e atorga lo contengut en lo dit capitol e accepte la oferta de les docentes milia liures, les qual docentes milia liures hagen esser deposades en la taula del cambi o de deposits de la ciutats de Barchinona, dites e scrites a la senyora reyna en nom del dit il·lustre infant don Fferrando dins spay de vuyt mesos, continuament comptadors del dia que la present capitulacio sera fermada per la dita senyora reyna en nom del dit senyor rey, a avant a solta de sis persones, totes catalanes, tres elegidores per lo dit senyor rey e les altres tres per los dits diputats e consell entre les quals ne haia haver una de la ciutat de Barchinona. E, que en fer les dites luicions e compres e quitaments, e encara en soltar la dita quantitat hagen esser totes sis concordades o almenys les quatre, ço es dues de part del dit rey e altres dues de part del dit Principat.

XVI. Item, senyor molt alt, per mostrar mes lo amor devocio e affeccio que han los catalans a vostra altesa e als il·lustres fills vostres, suppliquen, humilment, a vostra excel·lencia los dits diputats e consell sia de sa merce que lo dit il·lustre infant don Fferrando sia comanat a catalans de molta prudencia dotats e stigue e habite en lo dit Principat, e que los ministres e oficials seus e homens de sa casa sien catalans.

Plau al senyor rey e vol que lo contengut en lo dit capitol sia observat.

XVII. Item, senyor molt excel·lent, per mostrar mes lo amor, devocio, e affeccio dels catalans en lo servey de Vostra Majestat e de la il·lustrissima senyora reyna, e de l'infant don Fferrando, suppliquem humilment a Vostra Majestat los dits diputats e consell en tal forem provehir e ordonar lo dit il·lustre primogenit que quant a Deu plagues la dita il·lustrissima senyora reyna e lo dit il·lustre infant sobreviure a vostres lochs e benaventurats dies, lo stat de la dita senyora reyna e del dit il·lustre infant, tant en la cambra de Sicilia, drets, e emoluments de aquella, duchat de Montblanch e altres terres e senyories, lochs, drets e accions que la dita senyora reyna e lo dit il·lustre infant posseheixen e possehiran e li's pertanyen o en sdevenidor li's pertanyeran, quant encara a totes les altres coses a l'honor e prehemincia royal de la dita senyora reyna e utilitat d'ella e del dit il·lustre infant pertanyents puixa esser e sia sens turbacio, contradiccio, molestia, o congoixa alguna. E que dels dits bens, drets e lochs e accions pertanyents a la dita senyora reyna, en lo dit il·lustre infant don Fferrando e en altres fills seus e a ses voluntats puixa libe-
rament dispondre e lo disposat per ella sia a effecte e perfecta exequicio deduhit.

E que lo dit il·lustre primogenit, directament o indirecta, en algun temps ni per causa o raho alguna no puixa perturbar o contradir, molestar ni inquietar la dita serenissima senyora reyna ni al dit il·lustre infant e altres fills, hereus, o successors seus en les dites terres, bens, drets, e accions que de present tenen o en l'esdevenidor tindran o possehiran, ans sia tengut lo dit il·lustre princep defendre, mantenir, e ajudar en son cas la dita il·lustrissima senyora reyna, il·lustrissim infant e altres fills e hereus seus. E que lo dit il·lustre princep, en lo temps que sera jurat per primogenit, sia tengut de prometre e jurar de servir lo present capitol e tot ço que en aquell es contengut e no venir contra aquell. Car, lo dit il·lustre princep se offir ab tot son poder ajudar a la dita senyora reyna, il·lustre infant, e altres fills e hereus seus en los dits bens a que possehesquen aquells ab quietut e fora tota molestia e turbacio, e per son poder fer donar orde en totes les coses en lo present capitol contengudes, e

totes coses a ell possibles a efecte de la seguretat e repos de la dita il·lustríssima senyora reyna e il·lustríssim infant e altres fills vostres e seus. E suppliquen a Vostra Majestat que de tot lo contengut en lo present capitol sia fet acte de Cort e sien fetes totes aquelles concessions e seguretats que vistes seran esser fahedores.

Plau al senyor rey.

XVIII. Item, senyor sereníssim, jatzia per lo gran interes de la conservacio de la reyal posteritat al dit Principat pertanyent no's dega sens intervencio del dit Principat ensemps ab la ciutat de Barchinona, inquirir, proceir o enantar o fer exequucio per raho de alguns pretes crim o delicte en les persones o bens de la il·lustríssima senyora reyna, il·lustre primogenit, il·lustre infant don Fferrando e altres fills legítims e naturals de vos dit senyor o de algu dels dessus dits. Noresmenys, a sobreabundant cautela sia merce vostra atorgar que, d'aquí avant per vos senyor loctinent en cas permes, e primogenit vostra, successors vostres e sens no puixa esser inquirit, procehit, o enantat contra algu dels dessus dits ne puixen esser presos maltractats o detenguts, ne en alguna manera punits axi dins lo dit Principat com fora aquell en persona ni en bens per raho de algun crim o delicte per gran o enormíssim que's pogues dir o cogitar, encara que fos es digne esser comes contra la reyal persona de vos dit senyor o primogenit vostre o successors vostres o seus sens requesta, intervencio e expres consentiment del Principat de Cathalunya o dels diputats e consell e de la ciutat de Barchinona, e aço per evitar molts inconvenients e dins los quals a la cosa publica del dit Principat porien seguir.

Plau al senyor rey e vol que axi's faça.

XVIII. Item, senyor, per que lo dit il·lustre primogenit haia forma e manera de sustentar la sua casa e stat pertinentment sia merce vostra consignar-li dotze milia florins cascun any en lochs o parts ben segurs del regne e l'illa de Sicilia.

Diu lo senyor rey que la majestat sua no te en lo regne de Sicilia hon pogues fer la dita assignacio de dotze milia florins, deduit, ço que es mester al sosteniment de la majestat sua, pero per contemplacio e amor del dit il·lustre primogenit, fill seu, e per concedre a la supplicacio del dit Principat es content consignar-li sis milia florins o per aquells tantes tretes en lo dit regne de Sicilia que abasten a la dita quantitat de sis milia florins cascun any.

XX. E, per quant axi, per manteniment defensio e exequucio dels usatges, constitucions, e altres libertats del dit Principat, e de les coses en los precedents e deius scrits capitols e cascu de aquells contengudes com encara per observacio de pau, amor e concordia entre vos dit senyor, il·lustríssima senyora reyna, il·lustre primogenit, il·lustre infant don Fferrando e altres fills de vostra altesa e per lo repos, molt gran benefici del dit Principat e poblats en aquell es vist esser rahonable e necessari que los diputats ab consell de les persones per ells elegides o elegidores, entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona, com dit es hagen facultat amplíssima en e per totes les coses concernents los esguards dessus dits e devall scrits, e cascu de aquells. Per tant, humilment, suppliquen a Vostra Majestat los dits diputats e consell, en virtut de la dita comissio, elegit a sobreabundant cautela sia merce vostra encara de nou atorgar per execucio de les coses en la dita comissio per la Cort feta contengudes que los dits diputats ab e de consell de les persones elegides o substituïdes o surrogades o elegidores, en son cas puixen e hagen facultat amplíssima entrevenint e consentint-hi Barchinona com dit es de fer ab tota eficacia que totes e sengles coses dessus e devall per Vostra Majestat atorgades sien observades axi e en tal manera que, si per Vostra Majestat e o per lo il·lustre primogenit lo que

a Deu no placia era atemptat contravenir en qualsevol manera en les coses dessus dites, o alguna de aquelles, tant al que ha esguard a la dita il·lustríssima senyora reyna e al dit il·lustre primogenit, com encara a l'heretament e altres coses concernents a l'il·lustre infant don Ferrando e altes fills de vostra altesa, e encare a les coses que han sguard al benefici, repos e tranquil·litat del Principat e poblats en aquell.

Los dits diputats e consell entrevenint e consentint-hi Barchinona, com dit es, puixen e haien facultat amplíssima de fer tots aquells obstades impediments axi de fet com de dret a despeses de les peccunies del dit General. Per les quals a fer puixen fer venda de censals obligant los bens del General, e per aquelles totes seguretats en tals contractes acostumades et altres per tals coses e cadascuna de aquelles, ates maïment, que per la dita comissio e en virtut de aquella, la present concordia e coses en aquella contengudes sien e son al repos e tranquille stat del dit Principat. E a cautela vos, Senyor, e lo Il·lustre primogenit, e lo il·lustre infant, en son cas quant a cascu haia sguard ara per lavors absolen los dits diputats e consell e tots los estaments ecclesiastich, militar, e reyal e singulars del dit Principat presents, absents e sdevenidors de tot sacrament e homenatge e de la fe e naturalesa que tenguts son e sien a vos Senyor e, en son cas, al dit il·lustre primogenit, e al dit il·lustre infant e en son cas, en ço qui toch la defensio e manteniment e ajuda del bon amor, pau e concordia de vos dit senyor e de la il·lustríssima senyora reyna, il·lustre primogenit, e il·lustre infant e de cascu d'ells encara per deffensio dels qui han entrevingut, consellat, parlat o en altra manera cabut en la liberacio del dit il·lustre primogenit e actes per occasio de aquella axi directament com indirecta, iuxta forma dels primers capitols concernents los actes de la liberacio del dit il·lustre primogenit, com la intencio dels diputats e consell representats lo dit Principat si astada e es a tot servey de la majestat vostra e de la il·lustre senyora reyna, il·lustre primogenit e il·lustre infant e benefici e utilitat de la cosa publica del dit Principat e de tots los regnes e terres de vostra excel·lencia.

Plau al senyor rey e vol, consent, e atorga les coses contengudes en lo dit capitol, en quant empero se sguarda a observacio, tuicio, e execucio de les coses atorgades per sa maiestat en los precedents e deius scrits capitols.

XXI. Item, senyor, per donar maior efficacia als presents capitols e coses en aquells e cascu de aquells contengudes. Sia merce vostra atorgar que si alguns dubtes questions o contraris exiran o entrevendran axi principalment com encara incidentement en los presents axi dessus com deius scrits capitols, o algu de aquells o en les paraules, o tenor, o pensa, o coses en aquells o algu de aquells contengudes que ls dits dubtes qüestions o contrastes sien e haien esser declarats, interpretats, e determinats tantes vegades com cas ocorrega per los dits diputats e consell o la maior part de aquells entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona segons dessus es dit, e no per vos, senyor, e vostre primogenit e successors vostres e seus per vostra merce, benignitat no us en pugau o degau entremetre en forma o manera alguna, ans se haie exequir tenir e observar per vos dit senyor e per lo primogenit vostre e successors vostres e seus e oficials vostres e seus abdicant tot poder der fer lo contrari ab decret de nul·litat.

Plau al senyor rey que tots los capitol dessus e deius scrits ab llurs respostes e coses en aquelles e aquells contengudes sien enteses al seny literal.

XXII. Item, senyor, com inseguint la innata fidelitat la qual han haguda e han los cathalans en la conservacio de la posteritat reyal los nobles don Johan

d'Ixar, don Ffelip de Castro e Fferrando de Bolea alias Gallos, domiciliat en Çaragoça, e llurs mullers qui han assistit o participat en los actes e fets seguits per la causa de la liberacio del dit il·lustre primogenit sia deguda cosa esser provehit que per sinistres informacions de alguns no zelants lo servey de Deu e de Vostra Majestat. Los dits don Johan, e don Ffelip, e Fferrando de Bolea, e mullers llurs sien preservats de dans e perills qui en les lurs persones e bens porien contingir. Per tant, suppliquen los dits diputats e consell sia merce vostra provehir que, si questio o questions o debats tant civils com criminals occorreran e de present, son o seran entre vos senyor o procuradors fischals o altres qualsevol persones, axi publiques com privades, Regne o regnes, o provincia alguna, universitats, o col·legis, o altres de qualsevol ley, stat, o condicio sia de una part e los dits don Johan, e don Ffelip, e Fferrando de Bolea e o lurs mullers e fills axi conjuntament com divisa de la part altra de tals questions o debats o contrastos hagen a coneixer e aquells determinar e decidir aquelles persones e oficials no sospitosos los quals la sereníssima senyora reyna e il·lustre primogenit assignara e concordablement e no altres qualsevol. E que vos senyor, per vostra merce e benignitat, de les dites coses o alguna de aquellas no us entrametats ne a vos se haia recors, mas solament a los dits il·lustríssima senyora reyna e il·lustre primogenit. Abdicant a tots altres poder de conixer e fer lo contrari ab decret de nul·litat.

Plau al Senyor rey atorgar e atorga totes les coses en lo present capitol contengudes si e en quant sa senyoria atorgar pot aquelles ab que no contravingue als furs, privilegis, e libertats del Regne de Arago on los demunt dits son poblats.

XXIII. Item senyor per que totes diferencies sien aplanades e sia total materia de poder retornar a inconvenients o discordies. Suppliquen los dits diputats e consell sia merce vostra provehir que los castells e forces del Regne de Navarra e officis e jurisdiccio e altres qui sien per al regiment e govern del dit regne sien acompanyats a persones notables aragonesos, catalans o valencians per que mills lo servey de Deu e vostra altesa e benefici e repos del dit regne sia fet.

Plau al senyor rey sobre les coses contengudes en los present capitol star al que sera deliberat e apparra a les persones que aço seran deputades per cascun dels dits regnes e Principat.

XXIII. E jatzia considerada la comissio de la Cort e altres coses en lo servey de la Vostra Majestat e lo be e repos de la cosa publica del Principat concernents les coses en los presents capitols contengudes puys per Vostra Maiestat sien atorgades e per los dits diputats e consell lo dit Principat representants acceptades hages fermetat, noresmenys sobreabundant cautela. Suppliquen a vostra altesa los dits diputats en consell que sia merce vostra atorgar, e per vos senyor e primogenit vostre e successors vostres e seus prometre, que en les primeres Corts que en lo dit Principat se celebraran los presents capitols e totes e sengles coses en aquells e asat de aquells contengudes sien firmades ab tota eficacia e compliment.

Plau al senyor rey que los presents capitols en e per la forma que son per sa majestat atorgats e modificats en les primeres Corts en lo dit Principat celebradores sien ratificats e confirmats e per lo dit senyor rey e lo il·lustrissimo princep corroborats. Ab aço, empero, que la dita cort atorch tot ço e quant en los dits capitols es contengut, concernent servey del senyor rey e de la senyora reyna e il·lustre princeps, il·lustre infant don Fferrando e altres fills de aquells.

XXV. Es, empero, la intencio dels dits Diputats e consell que los presents capitols no sia en res prejudicat e derogat, tacitament o expressa, directament o indi-

recta a qualsevol privilegi, usos, e costums, practiques e observances de aquelles e libertat atorgats a la ciutat de Barchinona e a les altres universitat del dit Principat, e als braços o staments del dit Principat o a cascu de aquells, axi en universal com en particular atorgats encara que fos fermat compromes o submissio en poder de vostra senyoria, ans sien e stiguen en aquella força e valor que fahien e fan ans dels presents capitols. E que, per vos dit senyor, sia salvat dret ab plenitut e tota integritat als dits staments ecclesiastich, militar, e de les universitats e cascu de aquells.

Plau al senyor rey.

XXVI. E per quant en moltes e diverses parts dels presents capitols es donada facultat als dits diputats e consell lur, los dits diputats e consell son de intencio que en quascuna de les coses en les quals los dits diputats e consell llur han o haien entrevenir procehir e exequitar fer e deliberar tantes vegades com se hage a fer e seguir se façen e seguesquen per los diputats e consell o la maior part de aquell ab consentiment expres de la ciutat de Barchinona e no en altra manera.

Plau al senyor rey.

XXVII. Salven-se, empero, les presents persones dels staments ecclesiastich, militar e reyal que si en les Corts los dels dits staments dehien que no·ls plauria lo que fet seria en les coses fora la comissio fetes que en tal cas les dites persones puxen adherir-se als staments si volran, sens carrech algu d'ells.

Plau al senyor rey pus, empero, la adhesio en lo dit capitol contenguda se faga ses preiudici algu de les coses en los presents capitols contengudes concernents servey seu e de la serenissima senyora reyna, il·lustre primogenit e il·lustre infant don Fferrando e patrimoni de aquells.

Lo senyor rey fa e atorga les coses damunt contengudes segons que son de part dessus annotades en cascu capitol e repostes ab tal condicio, reservacio e protesta-cio e no sens aquelles. Ço es que, si cas era que lo contengut en lo XV capitol e res-posta de aquell que parlen de la oferta e pagament de les docentes milia liures per los cathalans no era complit ab tot effecte, ço es que les dites docentes milia liures no eren scrites dins los dits vuit mesos en la dita taula de Barcelona, iuxta la respos-ta del dit capitol, en tal cas, lo dit Principat de peccunies del General de Cathalunya hagen e sien tenguts respondre al dit il·lustre infant don Fferrando de annua pensio de censals per tots les dites docentes milia liures o per aquella part d'elles que no seria dins lo temps scrita a raho o for de XXII mil per mil per tant temps com lo diposit de la quantitat sera dilatat scriure en la dita taula. E per aço attendre e complir hi sia obligat tot lo dit Principat, e lo dit General de Cathalunya e drets de generalitats de aquell ab totes aquelles clausules, forces e compulses a que son ten-guts e obligats per los censals que lo dit General fa e presta, les quals sien aci per expresses e insertes.

La il·lustrissima senyora reyna, en nom de la maiestat del senyor rey vol e consent que la ferma per la sua excel·lencia en nom de la dita maiestat feta de la present capitulacio en la manera que dessus es contengut sia valida e ab tota eficacia de dret e de fet, no obstant, la carta per sa senyoria feta testificar per Pedro Doliét, prothonotari seu, qui de aço parla, ne encara qualsevol protestacions, reservacions, condicions salvetats attes cartes o instruments axi per lo senyor rey com per la dita senyora reyna o altres qualsevol persones, havent-ne potestat conjuntament o divi-sa, ho sevulla fetes o fets en contrari o que poguessin contrariar o moure o preiudici engendrar a la ferma dessus dita en alguna manera.

88. SENTENCIA ARBITRAL DE GUADALUPE. 1486, ABRIL, 21. GUADALUPE

La Sentencia arbitral de Guadalupe, promulgada el 21 de abril de 1486 por el rey Fernando II de Aragón en el monasterio de Santa María de Guadalupe (Extremadura), se abolen la remensa y los cinco malos usos que se citan, amén de otros derechos abusivos de los señores feudales del Principado de Cataluña, a cambio de ciertos pagos de redención que deberán asumir los campesinos. Asimismo, se establece la restitución de los bienes usurpados entre señores y payeses durante el conflicto previo sufrido, y se fijan las penas para los remensas que se habían rebelado.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería núm. 3549, fols. 156-174¹.

A

Sentencia arbitralis super redimenciis.

In Christi nomine, pateat cunctis, quod cum inter seniores pagensium de redimencia, ex una, et ipsos pagenses jamdicte condicionis Principatus Cathalonie, partibus ab altera, fuerit firmatum compromissum causis et rationibus in compromisso ipso contentis et in sententia infrascripta designandis, in serenissimum ac Potentissimum dominum Ferdinandum, Dei gracia regem Castelle, Aragonum, Legionis, Sicilie, etc., tanquam in arbitrum arbitratorem et amicabilem compositorem comuniter per easdem partes electum, prout de firma dicti compromissi constat, in posse mei Ludovici Gonçales, regii secretarii et notarii infrascripti, sub diversis calendariis, quorum primum fuit quo ad firmam dictorum seniorum in civitate Barchinone sub die vicesimo octavo mensis octobris anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octogesimo quinto, quo vero ad firmam dictorum pagensium in loco seu monasterio de Amerio, diocesis Gerundensis, sub die octavo mensis novembris anno predicto. Tandem die vicesimo primo mensis aprilis anni presentis et infrascripti millesimi quadringentesimi octogesimi sex-

¹ Publicada por Jaume VICENS VIVES, *Historia de los Remensas (en el siglo XV)*, Vicens-Vives, S. A., Barcelona, 1978, pp. 337-355. Se halla transcrita en catalán en *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, vol. II, pp. 126-137 (esta versión contiene al final la lista de los payeses condenados) (edición reimpresa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995).

ti, dictis partibus ad audiendum sententiam assignato et notificato dictus serenissimus dominus rex arbiter arbitrator ac amicus compositor sedens more iudicis iudicantis intus quandam cameram monasterii Sancte Marie de Gadalupo suam inter ipsas partes protulit sententiam in hunc qui sequitur modum.

Nos, don Fernando, por la gracia de Dios, rey de Castilla, de Aragon, de Leon, de Sicilia, de Toledo, de Valencia, de Gallizicia, de Mallorquas, de Sevilla, de Sardenya, de Cordova, de Corsega, de Murcia, de Jahen, del Algarbe, de Algecira, de Gibraltar, conde de Barchna [*Barcelona*], señor de Vizcaya e de Molina, duque de Athenas e de Neopatria, conde de Rosellon e de Cerdanya, marques de Oristany e conde de Gociano.

En virtud del poder a Nos atribuydo por los seniores o senyores de los pageses de remença e o de malos usos, de una parte, e por los dichos pageses del nuestro Principado de Cathalunya, de la parte otra, en e sobre los debates, questiones e diferencias, pleytos y litigios judiciales y extrajudiciales que entre ellos eran y podian ser por causa y ocasion de las remenças y servitudes personales e de los malos usos, assi vulgarmente clamados, e censos e otras servitudes e drechos devallantes de aquellos, comprehensos y comprehensas en el dicho poder a Nos por las dichas partes atribuydo por la clausula de incidentes, deppendentes e emergentes en el dicho poder contenida, no obstante la excepcion en aquella adiecta por parte de los dichos senyores o seniores, como por aquella tant solamente hayan excibido los censos, tascas y otras servitudes e drechos alli exprimidos pertenescientes a sus predecesores y a ellos. E assi condicionalmente fizieron la dicha excepcion, la qual quisieron segund la posicion de aquella hoviesse lugar, si et quatenus las dichas servitudes e drechos a ellos perteneciessen. Unde no es dubdo que la declaracion de la dicha condicion, si las dichas servitudes y drechos assi excibidos, de justicia pertenescen o no pertenescen a los dichos senyores, competesce a Nos fazer por virtud de la dicha clausula de incidentes y deppendentes, etc., por la qual, como dicho es, nos fue dado poder de declarar y pronunciar sobre las dichas servitudes y drechos como cosas incidentes, emergentes y deppendentes de los seys malos usos, pues por la excepcion non fueron exhibidos sino con condicion e modifficadamente scilicet si et quatenus a los dichos senyores pertenescian, como las dichas palabras se hayan de entender de drecho y no de fecho.

E por virtud de la submission y submissiones a Nos fechas e por lo que de palabra es stado supplicado por parte de los dichos seniores supplicando nos pronunciassemos les mandassemos pagar los diezmos, censos e tascas e los otros drechos que a ellos pertenescen sobre los dichos pageses por razon de los masos y tierras que de ellos tienen, prosiguiendo devant Nos los dichos drechos contra los dichos pageses y los dichos pageses oponiendo y excibiendo contra aquellos, e assi como rey y senyor por la suprema potestat que Nos tenemos y de la cual devemos, podemos y somos tenidos y queremos usar, mayormente en la dicha causa y question assi por ser ella grande y ardua y concerniente la mayor parte del dicho nuestro Principado y quasi todo, assi por lo que las dichas partes comprenden como por los movimientos y grandes excessos que por la dicha question se han seguido y insurgido, de los quales grandissima turbacion ha provenido en todo el dicho nuestro Principado, por sedar y quietar las dichas turbaciones e meter paz y sociego entre las dichas partes e por consiguient en el dicho Principado por conservacion y luycion de aquel.

Vistas las citaciones e intimaciones de aquellas por Nos discernidas y mandadas fazer a las dichas partes sobre todas y cada unas cosas en el dicho compromisso

contenidas. E vistas las peticiones y cédulas delante de Nos en scriptos dadas por parte de los dichos señores o señores fechas, y oydas por Nos plenamente las dichas partes assi de paraula como en scripto en todo lo que han querido demandar, dir, allegar, responder, excibir y rahonar la una contra la otra y la otra contra la otra cerca las dichas peticiones, demandas y respuestas, havida diligent e muy exacta examinacion sobre las dichas cosas hinc inde allegadas, demandadas y excibidas, assi en nuestro Real Consejo como por Nos mismo aquellas scrutando, ruminando y considerando por el grande desseo que tenemos en fazer justicia e tirar la dicha question y reposar el dicho Principado, que por la dicha causa sta muy conturbado, en aquella mejor via, forma e manera que fazer lo podemos, procedimos a sentenciar, arbitrar e declarar sobre las dichas questiones y debates en la forma siguiente:

[I] E primeramente, por quanto por parte de los dichos pageses nos es fecha gran clamor de seys malos usos vulgarmente clamados, diziendo que indevidamente e iniusta y en gran cargo de consciencia los dichos señores exigen dellos compelliendo los por via del sacrament y homenaje que les han prestado a pagar los dichos seys malos usos, los quales son remença personal, intestia, cugucia, xorquia, arcia e firma de spoli violenta, y ya sea que por Usages de Barchinona y Constituciones de Cathalunya sean fundadas las dichas remença personal, intestia, xorquia e cugucia y las dichas arcia y firma de spoli sean por consuetud introduzidas, de las quales segund somos informados se ha algunas vezes fecho justicia en el dicho Principado, pero atendido que los dichos malos usos por muchos y diversos abusos que dellos se han seguido contienen evident iniquitat, los quales sin gran peccado y cargo de consciencia no se podrian por Nos tollerar; e atendido que los dichos malos usos si fuessen temperados, reduzidos y limitados a alguna moderacion serian tollerables, pero por quanto dellos se ha seguido grandes debates y quistiones y por el rey don Alonso, tio nuestro de gloriosa recordacion, y despues por el senyor rey nuestro padre de eterna memoria y por el principe don Carlos como su lugarteniente general, nuestro hermano que Parahiso haya, fueron los dichos malos usos inhbidos e introduzidos y de entonces aqua por los dichos pageses no se han pagado, ya sea por Nos la declaracion que el dicho rey don Alonso hizo sea revocada en la Cort que ultimamente celebramos en la ciudat de Barchinona reponiendo los dichos señores en la possession en que antes de la dicha declaracion stavan, contra la qual revocacion por Nos fecha por los dichos pageses muchas y diversas cosas contra ella se han allegado, mayormente diziendo que no eran parte en la Cort, y los que eran de Cort y importunavan la dicha revocacion, empachando la conclusion de la Cort si aquella no faziamos, eran partes y adversarios suyos, de lo qual sin duda tenemos cierta y indubitada noticia, de que se sigue que los dichos malos usos, ahunque se moderassen y limitassen no se recibirian por las dichas partes en sus limites que la una y la otra no los transpassasse[n] y excediessen.

Por tanto, sentenciamos, arbitramos y declaramos que los dichos seys malos usos no sean ni se observen ni hayan lugar ni se puedan demandar ni exigir de los dichos pageses ni de sus descendientes ni de los bienes dellos ni de alguno dellos, antes por la present nuestra sentencia aquellos abolimos, stinguimos y anichilamos e declaramos los dichos pageses y sus descendientes perpetualmente ser liberos y quitios dellos y de cada uno dellos. Pero porque a alguna moderacion se podrian reducir y assi podrian subsistir, segund dicho es, por ende, en satisfaccion e compen-

sacion de aquella pronunciamos e declaramos los dichos pageses ser tenidos y obligados dar e pagar por cada un capmas sesenta solidos de moneda barchinonesa o tanto cens quanto montaran los dichos sesenta soeldos barchinoneses, a razon de veinte mil por mil, el qual dicho cens se haya de pagar del dia que la present nuestra sentencia se publicara a un anyo y daqui adelante cada un anyo en semejante dia, y aquel imposamos sobre los dichos pageses y masos que a los dichos seys malos usos eran y son tenidos y obligados mientras que luydo no sera, el qual cens declaramos se pueda por los dichos pageses luyr y quitar a la dicha razon de veynte mil por mil.

Con esto que si la dicha luycion se fara de cens o censos que pertenesceran a seniors ecclesiasticos o a laycos a quien pertenescera la senyoria directa de los dichos capmasos con, vinculo que aquella pervenga en personas algunas, que la peccunia pagadora a los dichos seniores por causa de la luycion y quitamento del dicho cens hayan de posar los dichos pageses en la taula de la ciudat de Barchinona por smerçar aquella por indemnidad de los dichos senyores o seniores.

II. Item, sentenciamos y declaramos que la dicha peccunia se entienda ser dada en commutacion siquiera satisfaccion e compensacion de los dichos seys malos usos, repartida entre aquellos igualmente, affin e a efecto que el qui no sera tenido a ninguno de los dichos seys malos usos, no pague la dicha peccunia ni cens alguno por causa de aquella, y el que sera obligado a alguno o a algunos dellos en commutacion de aquel o aquellos pague lo que montaran a la dicha razon.

III. Item, pronunciamos y declaramos que los que se hauran redemido de los dichos malos usos o de alguno o algunos dellos por pactos o concordias fechos o fechas con sus seniores, gosen de la dicha redempcion assi y segund que por concordias fechos o fechas con sus seniores, gosen de la dicha redempcion assi y segund que por concordias e pactos concordaron y pactaron con sus seniores e que hayan facultat de luyr y quitar el cens que por la dicha causa se hauran cargado en la forma susodicha, y lo sobredicho haya lugar en las redemciones pactadas y concordadas perpetualmente y irrevocable. Quanto a las que seran fechas a tiempo, en aquellas haya lugar la dicha commutacion finido el dicho tiempo o ante[s] si el pages querra e le plazera sin perjuicio de lo que pactado haura con su senior.

III. Item, sentenciamos, arbitramos y declaramos que la dicha luycion no se pueda dividir ni fazer en muchas vezes, sino en una vegada o con unica solucion.

V. Item, queremos y declaramos que para fazer la dicha luycion puedan poner los dichos pageses de remença y de malos usos entre si en sus parrochias vintenos y otras esacciones con las quales puedan, si querran, redimir se de los dichos malos usos los pageses y masos de cada una parrochia juntamente.

VI. Item, repellimos, cassamos y anulamos el drecho y facultat que los seniores pretienden tener de mal tractar los dichos pageses y, si della usaran, que los dichos pageses puedan recorrer a Nos o a nuestros oficiales, delante los quales los dichos seniores por causa de la mala tractacion seian tenidos comparecer y responder y fazer complimiento de justicia criminalmente y civil, pero por esto no entendemos quitar a los dichos senyores o seniores la jurisdiccio civil, si alguna tienen e les pertenece sobre los dichos pageses.

VII. Item, sentenciamos, arbitramos y declaramos que los dichos pageses hayan a prestar sagrament y homenaje de propiedat a sus senyores tantas vegadas quantas aquellos querran, reconociendo que tienen las masias y casas con sus tierras, honores y possessiones por dichos senyores o seniores, pero sin cargo de remença personal y de los otros cinco malos usos restantes, como aquellos sean extintos,

abolidos y anichilados como desus es pronunciado, y que por la dicha prestacion los dichos pageses no sean tenidos ni obligados pagar drecho alguno ni puedan los dichos senyores o seniores imponerles servitut alguna.

E que los dichos pageses e successores suyos, no obstant el dicho sacrament y homenage, puedan renunciar, lexar y desemparar los dichos masos y casas con las propiedades, tierras, honores e possessiones quando quiere que querran y que se puedan yr liberamente a donde querran y cada y quando querran con todos sus bienes mobles, exceptado el cubo principal, pagando empero todo lo que deuran a los dichos senyores fasta el dia que se yran e que en el dicho caso la util senyoria sea consolidada a la directa de los dichos senyores, de manera que sea en facultat del senyor o senior de fazer del mas o casa, tierras, honores e possessiones liberament lo que le platera como pleno senyor de aquellas e que por res de lo sobredicho no sea fecho preiudicio alguno a los dichos seniores en la directa senyoria que en las dichas masias e tierras tienen e les pertenesce con los foriscapis, luismes e fadigas que por respecto de la dicha directa senyoria le son e seran devidos; e si por ventura los dichos pageses o successores suyos o alguno dellos por los dos (*sic*) dichos seniores o alguno dellos fuessen requeridos por virtud del sacrament y homenatge o en cualquier otra manera a les fazer prestamo o donativo alguno, que no sean tenidos fazerlo, ni puedan ser compellidos o apremiados para que los fagan si ya no fuesse que de su propia y libera voluntat los pluguiese fazerlo; e ahun pronunciamos y declaramos que si los dichos pageses en qualquiere tiempo nos demostraran cartas o titoles por los quales o las quales paresca no ser tenidos a prestar los dichos sacrament y homenage, que a aquellos y aquellas les sean salvos y queden en su fuerça y valor, pero que fasta aquellas ante nos produzidas y por nos declarado lo que fazer se deura, para lo cual nos reservamos potestat special, los dichos pageses sean tenidos prestar el dicho sacrament y homenatge assi como dicho es y a los effectos susodichos y no en otra manera.

VIII. Item, pronunciamos, arbitramos y declaramos que si los pageses se yran de los dichos masos y dexaran aquellos voluntat de sus senyores, que los dichos senyores puedan por su propia auctoritat ocupar aquellos y establir los a quien querran passados tres meses despues que los dichos pageses se havran ydo, e que durant el dicho tiempo de los tres meses los puedan tomar y encomendar, porque stando desabitados assi los masos como las tierras podrian recibir daños algunos; e si contescera que el pages que dexo su mas, segun dicho es, amenazara o desafiara o fara de dicho o de fecho cosa alguna contra el senior o contra aquel a quien el senior lo haura encomendado, arrendado o stabilido, que el tal pages *ipso facto* sea havido por gitado de pau e treva.

VIII. Item, sentenciamos, arbitramos y declaramos que los dichos seniores no puedan tomar por didas para sus fijos o otras cualesquiera creaturas las mujeres de los dichos pageses de remença con paga ni sin paga, menos de su voluntat, ni tampoco puedan la primera noche quel pages prende mujer dormir con ella o en señal de senyoria la noche de las bodas de que la muger sera echada en la cama pasar encima de aquella sobre la dicha muger, ni puedan los dichos seniores de la fija o fijo del pages con paga ni sin paga servirse del menos de su voluntat, ni puedan compellir los dichos pageses a pagarles huevos llamados de cugull ni drecho de flassada de cap de casa, la cual se pretiende que quando moria el pages su senior se la prendia y no lo dexava enterrar fasta que la mejor flaçada de casa se havia tomado, ni tan poco puedan los dichos senyores o seniores por respecto de la senyoria que sobre los dichos pageses tienen, pues no sea por respecto de la senyoria del castillo iuridic-

cion, facerles prohibiciones que no vendan trigo, cevada, vino y otras cosas a menudo e si tales prohibiciones por los dichos seniores les eran fechas, pronunciamos y declaramos aquellas ser nullas, y que ellas no obstantes, los dichos pageses puedan vender y exaugar por menudo y como bien visto les sera los dichos forment, cevada, vino e otras cosas sin licencia e permiso de los dichos seniores.

X. Item, sentenciamos, declaramos y arbitramos que los dichos pageses no sean obligados pagar pollos de astor, ni pan de perros, ni drecho llamado brocadella de cavall, ni tampoco los dichos seniores puedan compellir los dichos pageses a usos nombrados cussina, enterquia, alberga, menjar de balles, pernes de carnsalada, arages, molto y anyell manyench, porch e ovella ab let, stavall de porch, vi de trescol, vi apellat den beusora, sistella de rahims, carabassa de vi, fer de palla, cercolls de bota, molas de molino ni adob de resclosas, blat de acapte, iovas, batudas, jornals, podades, femades, segades, tragines e otros semejantes drechos e servitudes personales, pues no sean capbrevados, e si seran capbrevados y los dichos pageses, o alguno dellos mostraran autenticamente dentro de cinco anyos dessus dichos devant Nos o de la persona por Nos depputadera como los dichos drechos o servitudes son stadas introduzidas con cautela o decepcion por los dichos seniores o en su principio quando se principiaron fueron principiados por los dichos pageses sin eusa o titulo precedente sino graciosamente e por cortesia e a ruegos de los dichos señores, o despues, con la dicha introduccion deceptiva o cautelosa o principio gracioso los dichos pageses continuaron pagar e los dichos señores por la dicha possession assi adquirida los capbrevaron, declarado por Nos lo sobredicho, dalli avant los dichos pageses no sean tenidos pagar o fazer las dichas servitudes, antes cessen y hayan a cessar en toda manera no obstante sean capbrevadas.

Pero que entretanto que por los dichos pageses no sera demostrado lo susodicho o por Nos determinado segun dicho es, paguen y fagan las dichas servitudes capbrevadas, y si dentro el dicho tiempo lo sobredicho en la dicha forma mostrado no hauran y por Nos declarado no sera, segun dicho es, paguen y fagan los dichos drechos y servitudes capbrevadas. Esso mesmo pronunciamos y mandamos sea fecho en el drecho nombrado loçol e fabrega de destret, que si dentro el dicho tiempo por los dichos pageses, seyendo el dicho drecho capbrevado, sera demostrado autenticamente el dicho drecho ser introduzido por causa de haver ferrero en el lugar o termino e los dichos señores no tendran el dicho ferrero para us y servicio de los tales pageses, que dalli avant los dichos pageses no sean tenidos pagar el dicho drecho sino tanto quanto haura ferrero alli con ellos e se podran servir del. Pero en esto no queremos sea compreso el dicho drecho si por los señores por causa del dominio e o jurisdiccion de castillo, lugar, terminos o parroquia han acostumbrado recibir aquel. Eso mesmo dezimos de qualquiere de los usos o drechos sobredichos, si por respecto de la señoria o jurisdiccion del lugar seran introduzidos, perteneceran o seran imposados.

XI. Item, si sera allegado o pretendido assi por los dichos señores o por alguno dellos como por los dichos pageses de remença e o de los dichos seys malos usos o alguno dellos quel capbreu o capbreus entre ellos y cada uno dellos y los dichos pageses o alguno dellos fechos, son stados quemados, dilacerados o perdidos o en tal manera consumidos que no puedan parecer ni en la nota ni en otra auctentica forma que faga fe en iudicio, que en tal caso aquel o aquellos que la dicha perdicion allegara o allegaran, puedan davant Nos o de la persona o personas por Nos depputaderas allegar y provar la dicha perdicion o el tenor de los dichos capbreu o capbreus perdidos, los quales assi provados e por Nos declarados y auctorizados hayan aque-

lla fuerça y valor haurian los originales capbreus si stassen e perdidos no fuessen; e si se allegara o pretendra quel cabreu o capbreus que stan en auctentica forma en todo o en parte fueron fechos dolosamente o con alguna decepcion o que son falsos o falsamente fabricados, que de las tales excepciones y oposiciones siquiere allegaciones se pueda recorrer a Nos y allegar aquellas davant Nos o de las persona o personas por Nos depputaderas, sobre lo qual se haya de star, e lo que por Nos o por ellas cerca lo sobredicho sera pronunciado y declarado dentro el tiempo de cinco anyos continuamente contaderos; pero que entretanto la soleccion de las cosas capbrevadas no sea empachada ni retardada segun desso dicho es.

Esso mismo queremos haya lugar si se allegara o pretendra algunas servitudes de las sobredichas o otras qualesquiere deverse pagar por los dichos pageses o alguno dellos a los dichos señores o alguno dellos por causa de las masias, tierras, honores e possessiones que dellos tienen sin capbreus, pretendiendo que les pertenecen por costumbre y antigua consuetud legitimamente introduzida y continuada, e que entretanto en el dicho caso, si los dichos señores mostraran davant Nos o de las persona o personas por Nos depputaderas como son en possession de recibir alguna o algunas servitud o servitudes de los dichos pageses aquellas servitudes que por Nos sera declarado devan haver y recibir, reservando el drecho de la propiedat deduzidero davant Nos o de la persona o personas por Nos depputaderas como dicho es, dentro tiempo de cinco anyos de hoy adelante contaderos, por lo qual fazer dentro el dicho tiempo nos reservamos special poder.

XII. Item, pronunciamos, sentenciamos y arbitramos quel pages sin licencia de su señor o senior pueda e le sea licito vender, dar, permutar e alicuar de sus bienes mobles todo a su voluntat, excepto el cubo mayor y principal del mas o casa, el qual non se pueda vender sin licencia del señor o senior. E mas sentenciamos y declaramos que el pages no pueda vender ni alienar a persona stranya el mas ni las tierras al dicho mas contiguas y affigidas e con las quales lo tiene stablido; pero las que haura adquirido por su industria, ahunque los haya posseido por treinta annos o mas, aquellos pueda e le sea licito alienar sin licencia del señor o senior. Si empero en los stablimientos expressamente se dezia que no lo pudiessen alienar, que aquello se haya de servir.

XIII. Item, pronunciamos, arbitramos y declaramos que los dichos pageses no sean tenidos de pagar censos de castellanias y guaitas de castillos enderrocados, en los quales non se puede habitar ni en tiempo de necessitat se podrian recullir, ni obras de castillos en los quales jamas se obra, antes stan derribados, ahunque los dichos drechos sean capbrevados, pues los dichos drechos sean introduzidos por los dichos señores por sguart de la señoria que han en los dichos pageses y en los masos, casas de aquellos, la qual cosa los dichos pageses hayan de mostrar auctenticamente dentro los dicho cinco anyos, pero entretanto que no lo mostraran davant Nos e por Nos no sera determinado los drechos susodichos que cabbrevados seran, sean tenidos pagar. E si los dichos senyor o seniores han acostumbrado en [sic] son en possession de recibir los dichos censos, guaytas e obras por ser seniores del castillo e o de la jurisdiccion de aquel o por ser caslanes de aquel, quero[s] esto no sea compreso en la presente sentencia.

XIII. Item, que los dichos pageses sean tenidos daquiadelante integramente sin frau alguno, bien y lealmente a su senior o senyores a quien pertenescen pagar diezmos, promicias, censos, tascas, quintos, quartos e otros drechos reales que sean acostumbrados pagar por razon y causa de los mases, tierras y possessiones que poseen e possehiran, si ya no fuese que por los dichos pageses o successores suyos

o por alguno dellos se mostrasse con instrumentos o otras auctenticas scripturas y documentos no ser tenidos a solucion de los dichos diezmos, primicias, censos, tasquas, quintos, quartos e otros drechos reales o de parte de aquellos o da [sic] alguno dellos. E si sera caso que mostraran por instrument o acto auctentico no ser tenidos pagar las dichas cosas o parte de aquellas, que en tal caso no paguen aquella parte o quantitat de las dichas cosas que demostraran no dever pagar, pero que la dicha demostracion y provacion se haya de fazer devant Nos o a aquella persona que por Nos sera depputada e por Nos se haya declarar lo que por justicia declarar se haura despues fecha la dicha provacion dentro cinco anyos daquiadelante continuamente contaderos. Para lo qual nos reservarnos potestat e facultat para lo poder assi fazer de voluntat y exp[r]esso consentimiento de las dichas partes dentro el dicho tiempo.

E porque tenemos informacion que del anyo mil quatrocientos LXXX inclusive fasta la present jornada algunos de los dichos pagesos y otros de menos tiempo aqua han cessado pagar a sus señores los dichos diezmos, primicias, censos, tascas, quintos, quartos e otros drechos reales acostumbrados pagar segun dicho es, pronunciamos que los dichos pageses paguen lo que deuran de lo pasado. En esta manera: a saber es, la tercera parte de lo que deuran de cada hun anyo de lo passado en cada un anyo venidero con lo que del mismo anyo pagar deuran, de manera que daquiadelante en cada hun anyo paguen lo que deuran de aquell y la tercera parte de un anyo de lo passado, fasta que en la dicha forma sea acabado de pagar lo que del passado deven.

XV. Item, porque no es nuestra intencion pronunciar quanto a los dichos seys malos usos, servitudes, censos y tasquas y otros drechos susodichos sino tan solamente entre los dichos senyores o seniores y los pageses que son dellos por respecto de masias o casas que dellos tienen y no por respecto de señoria de castillo, lugar, termino o jurisdiccion, segun que en diversos capitulos es stado suficientemente exprimido, pero a mayor cautela declaramos que en la presente nuestra sentencia, arbitracion y declaracion quanto a los dichos drechos solamente sean compresos los senyores o seniores de los dichos pageses y de qualesquiere que han acostumbrado usar de los dichos malos usos y recibir las servitudes personales e otras, no por causa de señoria de la jurisdiccion o de castillo, lugar o termino de una parte, e solamente sean compresos los dichos pageses e o posehidores de las pagesias, casas o masias de la otra parte. E no toque ni comprenda a cosa alguna que sea o devalle de la jurisdiccion e preheminiencias de los señores de los castillos, lugares e parroquias o por razon de aquellas.

XVI. Item, por quanto es real preheminiencia y ahun pertenesce al qui tiene potestat arbitral preferir la equidat al rigor scripto, usando de la dicha potestat assi como a rey y subirano senyor que somos y por las summissiones a Nos fechas y como arbitro, arbitrador y amigable componedor en virtud del poder por la dichas partes a Nos atribuydo, reputando ser puesto en grande equidat lo que por Nos es pronunciado, declarado y arbitrado assi sobre los dichos seys malos usos como sobre todas y cada unas servitudes y drechos entre los dichos seniores o senyores y los dichos pageses de remença e o de los dichos malos usos, por tanto pronunciamos que todo lo por Nos en e cerca las sobredichas cosas entre las dichas partes pronunciado, declarado, proveydo y arbitrado en la present nuestra sentencia e todas e cada unas cosas en ella contenidas en e cerca lo susodicho e entre los susodichos dada y promulgada, valga o sea observada no obstantes qualesquiere usages de Barchinona, constituciones, usos y costumbres del dicho Principado, e no obstantes qualesquiere privilegios assi generales como particulares del dicho Principado.

XVII. Item, ya sea que todas y cada unas cosas por Nos pronunciadas concierne las personas ecclesiasticas que en poder nuestro han comprometido sean utiles a los dichos ecclesiasticos y a los beneficcios, dignidades y yglesias a quien se sguardan, e sean por Nos provehidas en favor dellos y dellas y por tirar tan grandes dissensiones, debates e turbaciones como se havian seguido y cada dia aumentarían sino se remendiara con el dicho compromiso e con la present nuestra sentencia, el qual y la qual se han fecho por poner paz y concordia en el dicho Principado, assi en respecto de los laycos como de los ecclesiasticos, por lo qual es cierto que assi el dicho compromiso como la present nuestra sentencia ni por unos ni por otros no podria ser impugnada, pero a mayor cautela e por el descargo de nuestra real consciencia provehimos y mandamos sea supplicado nuestro muy Sancto Padre se digne confirmar e habilitar con suppleccion de qualesquiere defectos tam iuris quam facti que en los dichos actos hayan entrenido por respecto de los dichos ecclesiasticos y de las yglesias, dignidades y beneficcios dellos, e con clausula de motu proprio y de certa sciencia y otras necesarias y oportunas, el dicho compromiso y sentencia, o saltem los capitulos, las dichas personas ecclesiasticas e las dignidades y beneficcios dellas concierne validamente, assi y en tal manera que obre y valga tanto la dicha confirmacion como si con auctoridad del dicho muy Sancto Padre el dicho compromiso fuesse firmado y la dicha nuestra sentencia fuesse dada, e como si el dicho compromiso fuesse fecho en poder de aquellas personas que de drecho por respecto de los dichos ecclesiasticos fazer se devia, e que por no haver se fecho, no valga menos ni pueda ser imputado en alguna manera a cargo nuestro ni de nuestra real consciencia ni de los dichos ecclesiasticos.

XVIII. No tenemos a poca molestia ni por cierto sentimos poco la ocupacion de los castillos y fortalezas por los pageses fechas y mucho mas sentimos y tenemos enojo de los castillos que pendiente el dicho compromiso fueron por los dichos pageses ocupados violentment y por fuerça, naffrando y dannificando los que aquellos tenían e los senyores dellos en gran menosprecio de Dios y nuestro, y poco temor de nuestra correccion, lo qual sin duda no devemos passar sin alguna punicion segund deiuso lo provehimos, y quanto al interesse de los despoiados de sus castillos, mandamos que dentro tiempo de diez dias despues que la present nuestra sentencia sera publicada por voz de crida publica en la vegueria o veguerias de los dichos castillos stan situados y por los dichos pageses y por los que aquellos en el dicho tiempo detendran, sean restituydos e entregados a las persona o personas que por Nos seran enbiadas a recuperar los dichos castillos del poder de aquellos que los detienen o detendran, los quales detengan por Nos y en nombre nuestro para fazer dellos lo que por Nos les sera mandado, so las penas en el dicho compromiso contenidas e otras que a nuestro arbitrio reservamos.

XVIII. Item, porque a Nos consta y es publico y notorio como todos los pageses de remença y muchos que no son de remença assi nuestros como de prelados, barones, nobles, cavalleros, gentileshombres, ciudadanos y otros del dicho Principado, qui por una via, qui por otra, postposando todo temor de Dios y nuestro y de nuestros oficiales en gran menosprecio de nuestra justicia, se han levantado en gran numero a mano armada, han fecho guerra publica en el dicho nuestro Principado entrando nuestras reales villas y lugares por fuerça, matando y degollando muchos y diversos del dicho Principado assi generosos como de otra condicion, usurpando nuestra real bandera, y lo que peor es, con nuestro real nombre y apellido, y ocupando muchas fortalezas y aquellas robando y en si reteniendo violentamente y por fuerça damas contra voluntat de los senyores de aquellas, usurpando nuestra real

iurisdicción e nuestras regalías y preeminencias reales, dando seguros, rescatando y apersonando, resistiendo a nuestros oficiales, aquellos invadiendo, naffrando, mutilando y persiguiendo, de tal manera que a Nos convino mandar fazer gente de cavallo y de pie por ceder los impetus y furias desafrenadas de los sobredichos, ca en otra manera no se podían refrenar y si no fueran refrenados es cierto que pusieran el dicho Principado en grandes movimientos y turbaciones, de lo qual a Nos fue fecha no poca offensa y al dicho nuestro Principado y a los habitantes en aquel generalmente y particular muchos y intollerables danyos y menoscabos, y no solo fizieron los dichos actos fasta que en Nos fue comprometido mas ahun despues aqua han perseverado en sus malos e iniquos propositos, mala malis cumulando, y si tales actos quedaran impunidos seria de Dios muy grande deservicio y de nuestra Maiestat offensa muy grande y exemplo paral mal fazer y bivar muy pernicioso, y assi, querientes las tales audacias y temeridades castigar y punir, porque a los malfechores sea castigo y a los otros exemplo, considerantes que entre los dichos delinquentes y criminosos hay algunos que no temieron ser principales siquiere caporales, otros qui actualmente pusieron las manos en matar, robar, apersonar, rescatar, ocupar y derribar fuerças y lo que peor es, quemar iglesias e otros crimines e delictos sobredichos, e otros qui aderiendo a los sobredichos les dieron para fazer y perpetrar los dichos crimines y delictos conseio, favor y ayuda, por ende a los contenidos y nombrados en una cedula por Nos livrada al secretario infrascripto, firmada por Nos, la qual despues de promulgada la present sentencia por nuestra Real Maiestat mandamos sea publicada e intimada a las dichas partes ensemble con la dicha sentencia como parte de aquella, de los quales algunos dellos fueron en los dichos casos por los dichos pageses perpetrados principales siquiere capparales, otros fueron actualmente perpetradores denos, por tanto condemnamos a los sobredichos y cada unos dellos a muerte corporal en esta manera, que donde quiere que fallados fueren por aquellos a quien Nos mandaremos, sean presos y publicamente enforcados e descortizados y los bienes dellos assi mobles como inmuebles confiscados a nuestro regio Fisco, salva la propiedad de los masos al senior o seniores de los dichos pagesos de remença pertenescent e todo lo que por verdat por los dichos pagesos de remenga pertenescent e todo lo que por verdat por los dichos pageses por razon de los dichos masos y tierras les sera devido iustamente, reservada empero a Nos facultat de conmutar la dicha pena en otra si a Nos por iustas y razonables causas visto sera.

A todos los otros pageses de remença qui en fazer y perpetrar los dichos crimes han stado dando a la perpetracion de aquellos conseio, favor y ayuda, porque la multitud alguna que no sia menos de culpa no deve criminalmente en las personas ser punida antes quanto a las penas personales misericordia se deve hazer, por tanto conmutando la pena personal que por tan grandes y de[te]stables crimines han incurrido en pena peccunaria por no caer en la universidad o en la multitud e porque la dicha multitud no quede impunida y a ellos sea castigo y a otros exemplo que semejantes actos no hossen fazer ni attentar, usando con ellos de clemencia, absolvementos de todas las penas personales y de confiscaciones de bienes que por la dicha causa han incurrido, e si son echadas por los dichos delittos y cosas de paz y tregua e o processados por processos de regia, sometent o otros processos, restituymos aquellos en paz y tregua y cancellamos y anullamos los dichos processos y publicaciones y condemnamos les en quantia de cinquenta mil libras de moneda barcelonesa, la qual a nuestro regio fisco applicamos, exhigidora e pagadora la dicha quantitat y suma por los sobredichos y de sus bienes dentro tiempo de diez

anyos del mes de agosto primero venient continuament contaderos, assaber es cinco mil libras cada un anyo, las quales condenaciones assi personales y de bienes como las peccuniarias mandamos esser exequitadas en las personas e bienes de los dichos pageses de remença e o de los seys malos usos, no obstantes qualesquiere guiages de Nos o de qualquier otro official nuestro emanadas, los quales por la presente revocamos, e mandarnos que diez dias despues que la present revocacion sea por voz de crida publica publicada en la ciudat de Barcelona sean havidas por revocadas, al qual termino reduzimos qualesquiere otros terminos atorgados en los dichos guiages despues de la revocacion de aquellos ahunque sean de mas tiempo, e revocamos qualesquiere salvaguardas, sobreseymientos e otros qualesquiere guiages e encara qualesquiere licencias e facultades de poderse ayuntar por Nos o antecessores nuestros o por oficiales nuestros y dellos atorgados y atorgadas, y los quales queremos sean extintos, extintas e de ningun effecto y valor havidos y havidas, assi como si atorgados y atorgadas no fuessen; pero en esto no sean comprensas las facultades de poderse los dichos pageses ayuntar en cada una parroquia por virtud de privilegios a ellos atorgados, y encara en virtud de la present nuestra sentencia.

La qual condenacion peccuniaria pagada, queremos y nos plaze liberar y clamar quitos a los dichos pageses de la restant quantia que prometieron pagar a nuestro tio el rey don Alonso, de inmortal memoria, por causa de los dichos malos usos y remença. E porque otros pageses que no son de remença ni de los dichos seys malos usos han seydo endar conseio, favor y ayuda, assi consellando y ayudando, favoreciendo, receptando, ministrando peccunias y vituallas como en otra qualquiere manera perpetrar y fazer los dichos crimines y delictos, los quales no es razon queden impunidos, y tan bien nos plaze por bien de paz y concordia havernos con ellos con misericordia y clemencia, por tanto condenamos los a contribuir para ayudar a pagar a los dichos pageses de remença la dicha suma, en la qual los havemos condenado, por lo que a cada uno vendra, supra la tacha que cada uno de los dichos pageses seran tachados para pagar la dicha suma, y contribuyendo como dicho es, queremos y nos plaze los que contribuyan en la dicha forma, sean comprensos en la remision y absolucion que a los dichos pageses de remença e o de los seys malos usos con el present capitol atorgamos y fazemos.

XX. Item, por quanto por parte de los dichos seniores e de algunos otros nos son dadas peticiones contra los dichos pageses de remença e o de los malos usos, deduziendo los danyos que les han dado e supplicando nos fuesse de nuestra merced mandarles satisfazer, e por los dichos pageses, a quien mandamos dar copia de las dichas peticiones contra ellos dadas, es apposado e allegado, diziendo ellos no ser tenidos a satisfazer y pagar los dichos danyos por no haver venido a culpa dellos, segunt que en las cedula por ellos dadas es deduzido, e Nos vistos los processos y informaciones por la dicha razon rezebidos, de los quales y de las quales los dichos seniores han fecho prompta fe a nuestra real magestat, por los cuales nos consta los dichos pageses haver dado los dichos danyos a los sobredichos, a gran culpa suya e sin culpa alguna de los dichos seniores, por tanto et alias condenamos a los dichos pageses a dar y pagar por satisfaccion de los dichos daños a los dichos seniores y otros damnificados en seys mil libras barcelonesas, pagaderas por los dichos pageses dentro tiempo de dos anyos, contaderos del mes de agosto primero siguint adelante en dos yguales tandas, assaber es, tres mil libras en cada un anyo; las quales peccunias hayan de poner en la taula de la ciudad de Barcelona porque alli puestas sean distribuydas entre los dichos damnificados, assi e segunt que por Nos sera dicho y proveydo.

E mas, queremos que las cosas a los dichos senyores o seniores o alguno dellos por los dichos pageses robadas, aquellos que en esser se fallaran dondequiere que sean por aquel de quien eran e pertenescian al tiempo que fueron robadas, puedan ser cobradas e repetidas de poder de aquel o aquellos en cuyo poder trobadas seran, si ya no era que alguno las huviesse havido de los dichos pageses con tal titol que segunt constituciones de Catalunya no fuesse tenido a restitution dellas o si fuesse tenido le huviesse ser tomado el precio por el qual fueron havidas.

XXI. Item, porque somos informados que algunos de los señores desuso dichos tienen presos algunos pageses ya sea se diga por parte dellos que los prendieron licitamente, diziendo y allegando que los tomaron yendo en favor y ayuda de nuestros oficiales y al tiempo que por nuestro mandado los dichos nuestros oficiales, mano armada insiguian los dichos pageses por fazer justicia de aquellos, pero no obstante esto declararnos y mandamos que los dichos pageses presos sean puestos en su libertad por aquellos que presos los tienen, sin rescate alguno, si el tal rescate ahun no era negado, declarando todas y qualesquiere obligaciones y aseguredades por causa del dicho rescate ser nullas y de ninguna eficacia y valor. Esso mismo dezimos de qualesquiere obligaciones de rescates y de qualesquiere presoneros que los dichos pageses tuviessen presos e obligados a pagar quantitat o cosa alguna por causa de rescate.

XXII. Item, por quanto a instancia de algunos prelados y personas ecclesiasticas se han proceydo por juezes ecclesiasticos contra los dichos pageses o alguno dellos por via de la constitucion de Tarragona y en otra manera, y los han scomunicado y agravado, y si los dichos processos se prosseguian y los dichos pageses no fuessen absueltos seria renovar y suscitar la dicha quistion, y por ventura conmovier y conturbar el dicho nuestro Principado, e como contra los dichos criminosos por nuestra ral preheminiencia pertenesca proceder y fazer processo de regalia, por tanto exhortamos y mandamos a qualesquiere oficiales, vicarios generales y juges ecclesiasticos, ordinarios y delegados, que por via de la constitucion ni en otra manera, a instancia de los predichos no procedan, e absuelvan los predichos, ca, si otro fajían, por deffension de nuestra jurisdiccio y regalias, mandaremos proveer contra ellos segunt que nos pertenesce.

XXIII. Item, constituymos y ponemos en tregua y paz para cient y un anyo a los dichos senyores y seniores con los dichos pageses de remença e o de los malos usos, e con los otros pageses e otros qualesquiere que a los dichos pageses dieron favor y ayuda en los processos, crimines y delictos que cometieron, assi receptando, como dandoles vituallas, sforgandolos y en otra cualquiera manera et viceversa, en tal manera que los unos a los otros, ni los otros a los otros, de fecho no se puedan fazer mal ni danyo alguno, antes sten en paz y sosiego, e por mayor seguredat de la dicha paz y queriendo tirar toda ocasion que aquella pudiesse turbar, declaramos, sentenciamos y arbitramos por todos los actos passados ni por causa de aquellos no poder los unos a los otros, nec viceversa, criminalmente ni civil acusar ni demandar, sobre las quales cosas a mayor cautela les denegamos perpetualmente toda audien- cia en juicio y fuera de juicio, assi como si los unos a los otros se haviessen absuelto de todas y qualesquiere acciones los unos contra los otros et viceversa tuviessen por razon de las dichas cosas e por causa de los dichos debates, questiones, diferencias, pleytos, litigios y controversias, la qual absolucion declaramos hinc inde entre las dichas partes por la present nuestra sentencia ser havida por fecha a todo effecto, assi como realmente y mediant acto publico por las dichas partes e cada una de ellas fecha fuesse; y queremos que los unos y los otros no se puedan ayudar de actos,

sentencias deffinitivas ni interlocutorias ni provisiones algunas, axi reales como qualesquiere otras, los quales y las quales a cautela cassamos y anullamos siquiere abolimos y queremos sean havidos y havidas assi como si fechos ni feches no fuessen, haviendo por renu[n]ciado por las dichas partes *iuri liti et cause*, por razon de las dichas cosas, pretensos o pretensas, incoados o incoadas, lo qual queremos sea de tanto effecto y valor como si por ellas o por cada una de ellas la dicha renu[n]ciacion fecha y firmada fuesse, solo remanientes salvas las acciones y drechos que por virtud de la present sentencia y por la forma en aquella contenida a cada una de las partes pertenesce y pertenescera.

XXIII. Item, porque es iusta cosa que los trabajos sostenidos por micer Alfonso de la Cavalleria, vicecancellor, en oyr las dichas partes e conocer el processo del dicho compromis, fazernos relacion de aquel y ordenar la present sentencia, en la qual ha vacado mucho tiempo y trebajado bien y diligentment, por tanto le taxamos por los dichos sus trabajos mil libras barcelonesas, pagaderas por las dichas partes en esta manera, es a saber, por los dichos senyores o seniores dozientas y cinquenta libras, e por los dichos pageses de remença e o de los seys malos usos, setecientas y cinquenta fibras barchinonesas, pagaderas dentro tiempo de quatro meses continuamente contaderos despues que la present nuestra sentencia sera intimada y publicada a los senyores y pageses que presentes seran en la prolacion y publicacion de la present sentencia, y esto deius las penas en el compromiso contenidas.

XXV. Item, tachamos al noble don Enyego Lopez de Mendoça, por los grandes trabajos y gastos que sostuvo en la yda de Cathalunya por la firma del dicho compromis, seyscientas libras barchinonesas, pagaderas las cient cinquenta libras por los dichos senyores y las quatrocientas cinquenta libras por los dichos pageses de remença e o de los seys malos usos dentro el tiempo susodicho y so la dicha pena.

XXVI. Item, tachamos al secretario Luys Gonçales por recibir la present nuestra sentencia, trezientas libras barchinonesas, las setenta cinco libras pagaderas por los senyores o seniores e las dozientas veintecinco libras por los dichos pageses de remença e o de los seys malos usos, pagaderas dentro el dicho tiempo y so la dicha pena y que haya dar la present nuestra sentencia en auctentica forma, ço es, una a cada una de las partes, franca, sin paga alguna.

XXVII. Item, tachamos a Jayme Ferrer, nuestro scrivano de mandamyento, por los muchos y grandes trabajos y gastos que por tiempo de hun anyo ha sostenido trebaiando en la firma del dicho compromis, dozientas libras barchinonesas, pagaderas las cinquenta llibras por los dichos senyores, e las cient cinquenta libras pagaderas por los dichos pageses de remença, e o de los seys malos usos, dentro el dicho tiempo y so la dicha pena.

XXVIII. Item, tachamos a micer Anthonyo de Bardaxi, regent nuestra Cancilleria, micer Francesch Malet, advocat fiscal, e a micer Ponç Ornos, jutge de cort, por los trebaios que en fazer los processos contra los dichos pageses han sostenido, a cada uno cinquenta libras barchinonesas, e a Joan de Puig Mija, scrivano de mandamiento, vey[n]tecincos libras barchinonesas, pagaderas por los dichos pageses dentro el dicho tiempo y so la dicha pena, las quales queremos no se puedan mas tchar ni exigir de los dichos pageses por averias ni por los processos contra aquellos fechos.

XXVIII. Item, tachamos a micer Domingo Boffill, doctor de Gerona, por algunos trabajos sostenidos de nuestro mandamyento en el susodicho negocio, cinquenta libras barchinonesas, pagaderas por los dichos pageses en la dicha forma.

XXX. Item, si los otros pageses que no son de remença queriendose alegrar de la dicha nuestra sentencia y del perdon y remission en aquella contenidas loaran, emologaran y aprovaran la present nuestra sentencia e todas e cada unas cosas en aquella contenidas, pronunciamos y mandamos sean tenidos contribuir en las dichas taxaciones con los dichos pageses de remença en las cantidades que por causa de aquellas havemos condenado a los dichos pageses de remença o de los seys, usos, assi y por la forma que en la condemnacion peccuniaria desuso contenyda havemos pronunciado dever contribuir.

XXXI. Item, pronunciamos, arbitramos e declaramos que los senyores o señores e los pageses que ante Nos han parecido por si y como a procuradores y syndicos de aquellos de quien tienen poder, dentro de tres dias despues que les sera intimada la present nuestra sentencia o los señores o señores e los pageses e otras qualesquiere personas tenidas a prestacion o solucion de los malos usos, servitudes, diezmos, censos e otras cosas susodichas, e encara los pageses que no son de remença ni de los dichos malos usos y servitudes, los quales universalmente e o singularmente fueron en dar conseio, favor y ayuda a los dichos pageses de remença e o de malos usos para fazer y perpetrar los crimines y delitos susodichos, absentes de nuestra corte, que por sus procuradores, o syndicos loado o aprobado no hauran la dicha nuestra sentencia, *[al margen] [se]an tenidos dentro [e]y[n]te dias los que [n]o seran absentes del [d]icho nuestro Principado, [de]spues que la dicha [nues]tra sentencia sera en cada una Vegueria intimada por voz de crida publica, loar e aprovar la dicha nuestra sentencia e todas e cada unas cosas en ella contenidas, puramente e sin condicion alguna, los quales veynte dias corran en cada una Vegueria del dia adelante que la dicha nuestra preconitzacion en aquella sera fecha, e los absentes del dicho Principado al tiempo de la dicha crida sean tenydos fazer la dicha loacion, emologacion e aprovacion dentro otros XX dias despues que seran bueltos dentro el dicho Principado, e qualquiere de los sobredichos, si el contrario fara, si sera señor o señor o pages de los qui firmaron el dicho compromis, cayga en las penas de aquel, e no pueda ni puedan de la presente nuestra sentencia ni de cosa alguna en aquella contenida alegrarse, antes quanto al tal y los tales queremos sea de ningun effecto e havida assi como si por Nos dada no fuesse quanto a favor suyo, pero siempre remaniendo la dicha nuestra sentencia en su efficacia e valor quanto a aquel o aquellos que aquella loaran, emologaran e aprovaran en todo e por todo puramente e sin condicion alguna, e a preiudicio de aquel o aquellos que la dicha nuestra sentencia emologado no hauran segun dicho es.*

Esso mesmo queremos haya lugar en los senior o señores, pages o pageses de remença e o de los malos usos, que no han firmado el dicho compromis e no lo loaran ni emologaran la present nuestra sentencia e todo lo contenido en ella purament e sin condicion alguna segund dicho es. E si seran pages o pageses que no son de remença nin de los dichos malos usos o servitudes e seran de aquellos que dieron conseio, favor e ayuda receptando los dichos criminosos o en otra qualquiere manera, que no pueda ni puedan alegrarse del perdon e remission que a los sobredichos que dieron conseio, favor y ayuda a la present nuestra sentencia, havyendo Nos con ellos con clemencia, damos y atorgamos, antes declaramos que contra el tal y los tales se proceda y haya proceer a instancia de nuestro fisco por processos de regalia, fauctoria y otra qualquiere manera que por Usages de Barchinona e Constituciones de Cathalunya procederse deura y podra, e no res menos pronunciamos, declaramos y arbitramos que passado el dicho tiempo la dicha sentencia y todas las cosas en aquella contenidas sea havya por emo-

logada, loada y aprovada por aquellos que emologado, loado e aprovado no hauran, assi como si por ellos y cada uno de ellos dentro el dicho tiempo fuesse stada loada, aprovada y emologada quanto a preiudicio suyo e a beneficio de los otros que emologado y loado hauran puramente y sin condicion alguna, segun dicho es.

XXXII. Item, porque se deve attender que los dichos debates, diferencias e questionnes que entre los dichos señores o seniores e los dichos pageses sean para siempre quitados y removidos por la present nuestra sentencia e sea quitada toda ocasion por do puedan renovarse y suscitar, atendido que en la essecucion y practica desta nuestra sentencia podran insurgir algunas dificultades, e assi mismo entre las dichas partes podrian acaecer tales controversias que por ventura por la present nuestra sentencia serian ommesas y no determinadas, o podria ser que fuesen determinadas y no como convernian, por ocurrer y remediar a todo lo que acaecer podria, con voluntat y expreso consentimiento de las dichas partes, el qual consentimiento loando y emologando la present nuestra sentencia declaramos sean vistos prestar y darnos, retenemos, tornamos y reservamos potestat de declarar, interpretar, renovar, corregir, enyader, conmutar y emendar una vegada y muchas la present nuestra sentencia y todas y cada unas cosas en aquella contenidas, tanto quanto parecera o pareceran obscuras, dubdosas o de declaracion, interpretacion, revocacion, correccion y emendacion dignas, assi a instancia de las dichas partes o de la una dellas como por nuestro propio motivo, dentro tiempo de cinco anyos del dia de la promulgacion de la present sentencia continuamente contaderos.

Lata fuit predicta sententia et pronuntiatio arbitralis per dictum serenissimum dominum regem arbitrum arbitratorem et amicabilem compositorem et de eiusdem Maiestatis mandato lecta et publicata per me Ludovicum Gonçales, secretarium sue Celsitudinis ac notarium publicum per totam dicionem eiusdem presentibus in stantibus et dictam sententiam petentibus ac proferri supplicantibus venerabilibus: Nicolao dez Lor, abbate Sancti Petri de Galligans, civitatis Gerunde, et Petro Ferrarii, thesaurario sedis civitatis eiusdem, ac nobili et magnificis Petro Galcerando de Crudiliis, domino baronie de Locustaria, Joanne Petro de Vilademany, verressore, et Martino Joanne de Turrillis, domino castri de La Roca, pro una parte, ac honorabili Francisco de Verntallat; Petro Canya, ville de Episcopalis; Petro Ferrer de Madremanya; Petro Pi Sancti Danielis extra muros civitatis Gerunde; Narcisso Vila de Cartiliano; Joanne Raymundo Busquets de Vallcanera; Petro Antonio de Vilalbino; Petro Orrench de Torderia; Laurencio Spigol, Sancti Felicis de Payarols; Petro Caselles de Crespial, Joanne Figuerola, de Fontecoberta; Bartholomeo Sala de Montornes; Petro Company de Lella; Andrea Bosch, de Terrassa; Joanne Albiniana, alias Pages, de la Mella; Anthico Gali de Polinya; Joanne Torre de Palacio Tordera, et Antonio Camps, alias Terres, Sancte Eugenie, per altera parte, in predicto monasterio beate Marie de Gadaluppo regni Castella die videlicet veneris vicesimo primo mensis Aprilis anno a nativitate Domini m^o cccc^o lxxxvi^o, regnorum vero dicti serenissimi domini regis videlicet Sicilie anno xviii^o, Castelle et Legionis xiii, Aragonum vero et ahorum viii^o, presentibus, pro testibus, nobilitus et magnificis Joanne de Cardona, Raymundo de Cardona, Guillermo de Sancto Clemente, milite, oratore Deputatorum principatus Cathalonie, Ferdinando de Cardenas, et Francisco de Rocafort, militibus. Postmodum vero die vicesimo secundo eorundem mensis et anni et in villa Sancte Marie de Guadaluppo, predicti Franciscus de Verntallat, Petrus Canya, Petrus Ferrer, Petrus Pi, Narcissus Vila, Joannes Raymundus Busquets, Petrus Antonius, Petrus Orench, Laurencius Spigol, Petrus Casselles, Joannes Figuerola, Bartholomeus Sala.

Petrus Company, Andreas Bosch, Joannes Albinyana alias Pages, Anthicus Gali, Benardus Torro et Antonius Camps alias Terres, tam eorum nomine proprio quam nomine principalium suorum a quibus fuerunt electi ac creati syndici et procuratores, laudarunt, approbarunt et emologarunt predictam sententiam et pronunciacionem, simpliciter et sine aliqua retencione, promiseruntque dictis nominibus prout ad eos et principales suos tangit eam et omnia et singula in ea contenta tenere et observare et in nullo contrafacere vel venire aliqua racione vel causa, presentibus pro testibus Francisco Castell, de scribania domini regio, et Petro Rich, scriptore sequentem Curiam.

Item, jamdicte die, anno et loco, venerabiles Nicolaus dez Lor, abbas Sancti Petri, de Galligans, et Petrus Ferrarii, thesaurarius Sedis Gerunde, nomine proprio et principalium suorum, laudarunt, aprobarunt et emologarunt sententiam et pronunciacionem predictam simpliciter et sine aliqua retencione, promiseruntque dictis nominibus eam ac omnia et singula in ea contenta tenere et observare, prout ad eos et principales suos tangi et in nullo contrafacere vel venire racione aliqua sine causa, presentibus pro testibus Francisco Castell et Francisco de Vilanova, de regia scribania.

Insuper dictis die, anno et loco, magnificus Joannes Petrus de Vilademanu, nomine proprio, predictam sententiam et pronunciacionem eodem modo quo predicti laudavit, aprobavit et emologavit, presentibus [pro] testibus Francisco Adrete de Tordesillas, regni Castelle, et Joanne Rijoli, civitatis Cathanie, regni Sicilie, domicellis. Ac eciam die vicesimo tercio dictorum mensis et anni, in eodem loco nobilis et manifici Petrus Galcerandus de Crudiliis, dominus baronie de Lagosteria, et Martinus Joannes de Torriliis, dominus castri de La Roca, eodem modo quo supradicti, laudarunt, approbarunt et emologarunt predictam sententiam, presentibus pro testibus magnificis Francisco de Rocafort, milite, et Martino Dangulo, dornicello almunis dicti domini regis.

Signum Ferdinandi Dei gracia regis Castelle, etc. qui nominibus predictis predictam sententiam et arbitracionem tulimus eidemquam sigillum nostrum comunem inpendenti jussimus apponendum.

Yo el rey.

Signum mei Ludovici Gonçales, serenissimi domini regis secretarii.

B

1488, enero, 9. Zaragoza.

Los síndicos de los payeses de remensa de los Obispados de Gerona, Barcelona, Vic y Urgell en nombre de sus representados y de todos cualesquiera otros remensas, recurren algunos aspectos de la sentencia anterior y el monarca acepta en buena parte sus observaciones.

I¹

LO MATEIX en la interpretatio de dita Sententia arbitral dada en Zaragoza, a 9 de ianer 1488.

¹ *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, vol. II, pp. 137-140. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

Exhibita, et reverenter praesentata fuerunt Majestati nostrae por parte vestri fidelium nostrorum Ioannis Almar, et Lorentii Spigol sindicorum rementiarum Episcopatus Gerundae, et Antonii Feliu syndici redimentiarum Episcopatus Barchinonae nomine, et pro parte omnium aliorum sindicorum redimentiarum, in Episcopatibus Barchinonae, Gerundae, Vici, Vrgelli, et aliorum pagentium, vulgo dictorum de redimentia, capitula seriei sequentis.

Molt alt, e molt excellent senyor rey, a Vostra Reyat Majestat humilment recorren en Joan Almar, e Lorens Spigol syndics de las remenças per lo Bisbat de Gerona, e Antoni Feliu alias Morera, sindic de las remenças del Bisbat de Barcelona, en nom, e per part de tots los syndics de las remenças en lo Bisbat de Barcelona, Gerona, Vic e Vrgell, e de tots los pagesos olim apellats de remença, dient, que jat sie per Vostra Majestat ab la sententia sua reyal sie be, e degudament proveit en totas las cosas tocants en los dits pagesos, empero alguns interpretant aquella en alguns caps sinistrament, o altres no ob temperants (*sic*), ni servants las cosas en la dita reyal sententia contengudas, sesforçan de fer a dits pagesos, o alguns dells algunas violentias, en poca observatio dels manaments de Vostra Altesa, per obviar a las quals cosas han ordenat los capitols següents, supplicant molt humilment a Vostra Majestat, li placia atorgar, e consentirlos aquells.

[I] Primerament, attes que Vostra Majestat en lo segon capitol de la reyal sententia ha declarat, que los tres sous de cens, o los sexanta sous de propietat pagadors als senyors per los homens olim de remença, se entenguen en comutatio, sis vol satisfcatio, e en compensatio dels sis mals vsos repartits entre aquells egualment, a fi, e a effecte, que lo que no sera tengut a nengu dels sis mals vsos, no pac la dita pecunia, ni cens algu per causa de aquella, e lo qui seria obligat a algu, o alguns de ells, en commutatio de aquells, o aquells paclo que montara a la dita raho, lo qual capitol innueix, y conclou, que los homens olim de remença per quiscun dels dits mals usos paguen sis diners de cens, o deu sous de propietat, et jat sie dit capitol sie prou clar, e distint, encara alguns dels dits senyors, qui tenen capbreus, ab los quals alguns confessan esser homens propis lurs, e no diuen fer los alguns dits mals usos, que los paguen lo dit cens de tres sous, o sexanta sous de propietat, e axi mateix alguns altres senyors, en los capbreus dels quals son anomenats alguns dels dits mals usos, e apres hi ha vna clausula, que diu que tots altres drets que los dits senyors directes acostuman rebre sobre lurs homens propis, ses forçen (*sic*) a compeyllir los dits homens a pagar integrament per tots los dits sis mals usos que fan.

Per ço, suplican a Vostra Majestat man, que no paguen sino per aquells mals usos, contenguts en los capbreus specificadament, ço es, que sino seran en lo capbreu specificats, o specificat nenguns dels dits mals usos, no sien tenguts res a pagar per commutatio, e reemso de aquells, no obstant que diga en los capbreus que son homens propis, e si no seran en lo capbreu specificats sino hu, ho dos dels dits mals usos, paguen solament per aquells, e no mes avant, com aquesta sie estada la intentio e mente de Vostra Majestat.

Plau al senyor rey declarar, e declara, que encara que los pagesos sien homens propis, que per aço no sien compellits pagar cosa alguna per remença dels dits sis mals usos, si doncs altrament no mostraban façan aquells, o algu de aquells, e sis mostrara que no façan sino hu, o dos, tres, quatre, o sinc, que per aquells que faran paguen tant solament la pentio de sis diners, e deu sous per la reemso, e si faran mes de un perque tants com ne faran paguen per cascun de ells a la dita rao de sis diners

per la dita pensio, e deu sous per la reemso, e mes avant declara, que per esser homens propis, no es la intentio fundada del senyor en los sis mals usos, o algu de aquells, si doncs altrament no mostren per capbreus, o cartas publicas, que façan aquells.

2. Item, per quant Vostra Majestat en vn alter capitol ha declarat, que si los pagesos sen iran dels masos, o dexaran aquells sens voluntat dels dits senyors, que los dits senyors pugan per sa propia auctoritat ocupar aquells, e stablirlos aquí volran passats tres mesos, apres que los dits pagesos sen serán anats, suplican a Sa Majestat, que noy sien entesos pubills, e algu que per bandols hagues a deixar lo mas, ni alguns masos que abans de la sententia fossen ronecs, ni masos morts.

Plau al senyor rey quant als pubills sie proveit segons Constitucions de Cathalunya es ordenat, e quant als que dexan los masos per raho de bandositats, proveex que durant la bandositat, si es tal que no pugan segurament aturar en dits masos, que tingan las terras cultivadas, e lo masen (*sic*) condtet, e paguen los drets al senyor, que los masos no'ls pugan osser (*sic*) presos, pus empero lo tal desemparant lo mas se meta en mans de la Cort, e sie prest estar a ordinatio de aquella.

3. Item, per quant alguns senyors contra serie, e tenor, de la dita sententia forçan lurs vassalls a fer los donatius, e a pagar aquells, que placia a Vostra Altesa proveir, e manar, que tals cosas no sien fetas, ne comportadas, e aço sots grans penas, a fi que dita sententia sie servada.

Plau al senyor rey que los vassalls no sien forçats fer donatius, com aquells sien voluntaris, e que sie prohibit ab grans penas.

4. Item, per quant Vostra Majestat ha manat sobreseure en la questio del blat de acapte, lo qual es entre lo senyor vescomte de Cabrera, e molts de sos vassalls, placia a Vostra Majestat revocant dit sobreseiment proveir, y manar, que hi sie feta justitia, com dit sobreseiment sie de directe contra las Constitucions de Cathalunya, e perço ab letras de Vostra Majestat sie manat al regent la Cancellaria, que proceesca en dita causa, e hi faça prompta justitia.

Plau al senyor rey que tal sobreseiment sie levat, e manat que si faça justitia, com sie contra Constitutio.

5. Item, per quant alguns senyors demanan, e exigexen dret de castellatge per castells enderrocats, e alters per castells que son en esser, los quals abans de las pasadas turbacions nos exigexen, e fer pagar dit castellatge sie gran interes dels pagesos, e signantment per dures rahons, la vna que no pasan ninguns mercaders de bestiaris alla ha hon han a pagar castellatge, e per conseguint noy donan profit, laltre que no poden vendre tant a lur avantatge los bestiaris que tenen, suplican a Vostra Majestat que li placia manar, e proveir, que per nenguns castells que sien derrocats no pugan exigir castellatge, e que los altres castells que son en esser, que ans de las pasadas turbacions no acostumavan rebre dit castellatge, que nol reban, e que hajan ha mostrar titols com los pertany dit dret, e aquells quels exigexen fins hajan mostrat que sie declarat per Vostra Majestat nol pugan exigir.

Plau al senyor rey que sie servada la sententia.

6. Item, que attes que Vostra Majestat ab provisions ha manat, que en las festas majors negu no gosas, ni pogues despendre mes de deu sous per foc, e com lo dit Principat de Cathalunya en algunas parrochias se façan las ditas festas majors, en altres no, e per quant la dita provisio, e ordinatio esta en gran preill dels pagesos, que los officials, ab color que han despes mes dels deu sous, fan enquestas, e processos als pagesos, e los componan, e vexan de presons, e altrás cosas, majorment que

lurs parents, e amics los acostuman de anar a veure per tal jornada, els esforça acullir-los, e fer los la despesa, suplican a Vostra Majestat li placia proveir, e manar, que la pena imposada en dit capitol no sie executada, ans sie remesa perpetualment, perque a causa de aquella no pugan esser vexats, ne calumniats.

Plau al senyor rey que la dita pena, e prohibitio sie levada, per tolre dits damnatges qui sen seguexen.

7. Item, per quant Sa Majestat en dies passats consenti vna provisio patent ab la qual donava licentia als dits sindics, e a qualsevol altrás personas que poguessen cercar, e haver los actes que poguessen trovar, per la justitia dels dits pagesos faents, e en Pere Flor, de Vidreras del vescomtat de Cabrera, hu dels dits sindics, e altres del dit vescomtat, perque cercavan, e sentremetian de dits actes, foren vexats, ço es que lo batle, e lo sots batle de Vidreras parlant en lo mig de la plaça digueren, que ells tenien consell contra lo senyor, en feren enquesta, lo que era, e es contra veritat, segons diu dit Flor, car no parlavan sino de la sententia reyal, e dels actes que habían menester, e axi lo dit batle pres sinch homens dels ques entremetian en sercar dits actes, los quals vuy te ab sacrament, e homenatge, e lo dit Flor penyoraren, dient que eren cayguts en pena de vint y sinc liuras, perque parlaven contra lo senyor per los dits actes, lo que es contra tota justitia, atesa la dita provisio, la qual dits oficials no ignoraven, suplican perço a Vostra Majestat, hi vulla proveir, e manar al dit almirant, que no vexa, ni ell, ni sos oficials a ningun que treball per la dita sententia, com en la forma de sus dita, e altrament los dits oficials del senyor almirant hajan enujats alguns, que treballan per lo dit negoci.

Plau al senyor rey manar, e mana a l'almirant, que no empatxe los pagesos cercar sos drets, e si los dits homens son presos per dita raho, quels solte, e sils han penyorats, que las penyoras los sien tornadas, remetent la conexença de aço al regent de la Cancellaria, ab lo thesorer, o altre oficial reyal.

8. Item, per quant entre los senyors, e los homens de remença cascun die insurgexen diversás questions, e debats, per las causas, e rahons en la reyal sententia contengudas, per las quals los dits senyors trahen en juy lurs vassalls, e fan pledejar aquells, lo que es total destructio dels dits pagesos, e homens de remença, qui han loada, e emologada la dita sententia reyal, perço suplican a Vostra Majestat, li placia per merce sua manar, esser scrit al regent la Cancellaria, que tostemp que per causa de la dita sententia reyal será moguda alguna questio, o questions entre los dits senyors, e homens de remença, e de no remença, que a sumariament, e de pla, e sens scrit, las parts a ple de paraula oidas, aquellas desidesca, e determen, administrant tostemp justitia entre las parts, no comportant si faça ninguna manera de proçes, sino vistas las cartas, e capbreus, e la sententia donada per Vostra Altesa.

Plau al senyor rey que las tals causas se façan sumariament, e sens scrits, axi com es supplicat: salvo que si han a donar testimonis, que aquells, e los articles sobre los quals se daran, se pugan posar en scrit a sola memoria.

9. Item, suplican a Vostra Majestat, que attes que los sindics, e advocats, e procuradors, e notaris, e altres que han continuament treballat, e treballan ab summa diligentia per fer exigir los talls, que Vostra Alteza fos pagada, e encara per lo be, e repos de tota la terra, per lo qual han ha lexar lurs casas, e lurs fets propis, lexant aquells a total perditio, e jat sie per Vostra Majestat sie estat manat fossen vists los treballs de cascu, e encara los danys donats a alguns dels sindics, li placia proveir, y manar, sien pagats los dits treballants integrament per anyadas, del que restara pagada Vostra Altesa, afi que pugan sostenir lurs casas, e pugan sostenir los treballs.

Plau al Senyor Rey que los dits treballs sien degudament pagats.

Fuitque vestri pro parte Majestati nostra humiliter supplicatum, vt capitula praeincerta, et vnum quodque ipsorum tanquam bonum Reipublicae dictorum pagentium de redimentia continentia concedere, et firmare de nostra regia benignitate dignaremur.

Nos vero huiusmodi supplicationibus tanquam rationi, et iustitiae consonis anuentes benigne, habito super his maturo, et digesto Consilio, et deliberatione, virtute potestatis nobis reservatae in dicta nostra arbitrari sententia, corrigendi, declarandi, et interpretandi, nostras responsiones in fine vniscuiusque dictorum capitulorum apposuimus, et fecimus, prout ex earum tenore apparet. It circo, etc.

II²

LO MATEIX en la pragmática dirigida al loctinent general y altres officials, dada a Zaragoza, a 9 de ianer 1488.

Entes havem per humil expositio a nostra Majestat feta per part de alguns síndics dels pagesos qui's dien de remença e mals usos, que com molts dels dits pagesos tengan e posseescan, ultra lo mas principal en que habitan alguns altres masos derrocats, als quals ells appellan masos morts, tenint y cultivant las terras de aquells, encara que las casas sien derrocadas, las quals antigament essent habitadas, los poseïdors eren tenguts en fer e pagar remença e mals usos.

E que los senyors directes dels dits masos s'esforçan en haver e fer-se pagar de cascun mas de aquells tres sous de cens o sexanta sous per la compensa adjudicada ab la sententia per nos promulgada sobre las remenças entre lurs senyors e lurs pagesos, lo que los dits pagesos pretenen esser prejudicial a ells, dient que segons forma e tenor de la dita sententia los dits tres sous de cens e los sexanta sous de luytio son en satisfactio, commutatio e compensatio dels dits sis mals usos repartits entre aquells, a fi e a effecte que aquells qui no seran tenguts a algu dels dits sis mals usos, no paguen la dita peccunia, ni cens, e los qui seran obligats a algu o alguns dels dits sis mals usos, en commutatio de aquells o aquel paguen, lo que pujaran a la dita raho.

E que per conseguint, encara que los dits masos ronecs, antigament fossen obligats en pagar mals usos, que hara los pagesos qui los han adquirits sens prestatio de aquells, no son obligats en pagar los dits tres sous per foc, ni part de aquells, ni axi poc los sexanta sous.

E per ço han recorregut a nos per obtenir just e oportu remedi de justitia.

E nos, volent que la dita nostra sententia sie inconcussament observada, per ço ab tenor de las presents de nostra certa scientia, consultament vos diem e manam stretament que sobre la demanda o exactio dels dits tres sous de cens dels masos ronecs, façan servir los pactes e contractes ab los quals los dits pagesos han adquirits los dits masos morts, per forma que si ab los dits contractes no's mostrara los dits senyors haver-se retenguts los dits sis mals usos, ni algu de aquells sobre los dits masos ronecs, que los pagesos no sien compellits en pagar los dits tres sous de cens, ni alguna portio de aquells.

² *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, vol. II, pp. 140-141. Edición reimpressa con el mismo título de *Constitutions y altres drets de Cathalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

Empero, si no hi haura pactes alguns, e los senyors se hauran retenguts sobre dits masos ronecs los sis mals usos o alguns de aquells, volem e manam que sie servada la dia nostra sententia inconcussament; e que las presents quant saben a interpretatio o declaratio de la dita nostra sententia sien sevadas e executadas segons la serie e tenor de ellas, en virtut del poder a nos reservat, de interpretar e corregir en aquella durant temps de sinc anys.

E no façau lo contrari, per quant tenui cara la gracia nostra, e voleu no incorrer en la ira e indignatio nostra e pena de mil florins d'or a nostres cofrens applicadors.

III³

LO MATEIX en altra pragmática dirigida al dit loctinent general y altres officials, dada a Çaragoça, a 9 de ianer 1488.

Per lo quant en los sete capítol de la sententia per nos promulgada entre los senyors dels pagesos de remença de una part, e los pagesos qui solien esser de la dita condicio de la part altra, es declarat que los dits pagesos sien tenguts e obligats prestar sacrament e homenatge de propietat, tantas vegadas quantas los dits senyors volran o requeriran.

E sie estada alguna dissensio o questio sobre la forma de las paraulas, ab las quals se ha de fermar dit sacrament e homenatge, per tant per remoure totas differentias, en virtut del poder per nos retengut en dita sententia ab tenor de las presents, declaram que lo dit homenatge se haja prestar sots la forma e tenor de las paraulas següents: *Ego talis, talis parrochiae, attendens quod serenissimus dominus rex nunc faeliciter regnans, cum sententia per Suam Majestatem inter seniores ex una, et pagenses de redimentia et malorum usuum ex altera partibus, declaravit et sententia-vit dictos pagenses debere praestare sacramentum et homagium eorum dominis, prout continetur in septimo capitulo dictae sententiae tenoris sequentis.* Item., etc., inseratur totus tenor dicti septimi capituli.

Ideo, recognosco vobis T. quod teneo T. mansum vocatum sic pro vobis, et ratione proprietatis mansi eiusdem facio et praesto vobis tanquam domino et proprietario illius sacramentum et homagium ore et manibus commendatum, secundum quod in dicto capitulo sententiae continetur et declaratur, reservatis vobis et mihi omnibus iuribus per dictum dominum regem sententiatis et declaratis in et cum dicta sententia ad quam me refero.

Deinde subiungantur alia quae pro ipso domino tenentur cum praestationibus censuum et aliarum praestationum annualium, sequendo formam dictae sententiae.

Per tant diem e manam vos estretament que la present nostra declaratio tengau e observeu, tenir e observar façau per tots inconcussament sots las penas en lo compromis e sententia contengudas.

³ *Constitutions y altres Drets de Catalunya*, Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, Barcelona, 1704, vol. II, pp. 141. Edición reimpressa con el mismo título de *Constituciones y altres Drets de Catalunya*, Colección Textos Jurídics Catalans, Lles i Costums IV/2, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1995.

k) Ordenanzas municipales

89. ORDINACIONES DE VALLS. 1299, AGOSTO, 16. VALLS

Ordinacions de la ciudad de Valls que prohibía a cristianos, judíos y sarracenos, hombres y mujeres, trabajar en las festividades cristianas más importantes del año, así como suministrar a enfermos productos que no fueran medicinas. También, se castiga el robo de todo producto, frutos y bienes, con especial mención a la leña de cualquier tipo.

Original, perdido.

Copia del anterior, en el «Llibre del Comú» del Ayuntamiento de Valls, perdida¹.

Anno Domini millesimo Mcc nonagesimo nona et XVII° kalendis setembris, Stephanus Alamanni et Bemardus de Vacharices, jurati de Vallibus, de voluntate et assensu venerabilis Berengarii de Rajadello, rectoris ecclesie de Vallibus et consiliarorum predictorum juratorum et aliorum proborum, dicti loci de Vallibus, cum auctoritate, assensu et voluntate Petri de Segarra, bajuli domini archiepiscopi et prepositi Terrachone et alteri us dominationis de Vallibus, constituerunt et ordinaverunt:

[I] *Que negu no faça faena en las festas daval escritas*

Quod omnes sacratissimi die Dominici et sacratissime festivitates Nativitatis et Assensionis Dominici et quatuor festivitatum sanctissime ac gloriosissime Virginis

¹ El documento se conserva mediante dos colecciones fotográficas: del Fondo de Fidel de Moragas (su autor) en propiedad de sus herederos; y de otras fotografías ampliadas sobre las anteriores, en el Archivo Histórico Comarcal de Valls, Sección de Pergaminos, Cajón I (10 fotografías de 400 x 300 mm), núms. 2 y 3. De estas fuentes, la presente edición (aunque sin las rúbricas), de Joan PAPELL TARDIU, «Les ordinacions municipals de Valls. Segles XIII i XIV», *Historia et Documenta*, II, Arxiu Històric Comarcal, Valls, 1995, pp. 38-41. Otra publicación anterior de Francesc CARRERAS CANDI, sobre el «Llibre del Comú», en «Ordinacions urbanes a Catalunya. Valls (1299-1325)», *Butlletí de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona*, Vol. núm. 12, núm. 87, Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona, Barcelona, 1926, pp. 201-203. Carreras incluye las rúbricas, como aparecerán en sus fuentes, y también se remite a Fidel de MORAGAS RODES, *Catàleg dels llibres, pergamins i documents antics de l'Arxiu Municipal de la Ciutat de Valls*, Imprenta de Eduardo Castells, Valls, 1916.

Marie, Matris Domini nostri Ihesu Christi, ac festivas Sanctorum Omnium, curiarum superiorum in villa et terminis de Vallibus ab omnibus hominibus et mulieribus cuiuscumque conditionis seu dignitatis existant, perpetuo devotissime ac sollempniter observentur, colantur ac etiam celebrentur, ita quod, nullus homo vel mulier audeat vel presumat predictis diebus vel festivitibus ullo unquam in tempore insellare seu albardanos suis bestiis imponere nec cum ipsi aliquid facere, videlicet, garbas, vindemiam, linum, fimum, canabum, lapides, fustes seu bigas aut ligna trahere seu apportare. Et qui contrafecerit, ipso facto, penam medie libre cere se noverit sine misericordia incursum quotiens contrafecerit que cedat operariis ecclesie Sancti Johannis de Vallibus, in servitium ecclesie supra dicte.

[II] Constituerunt et ordinaverunt quod omnes homines et mulieres ville et terminorum Vallibus, omnes sacratissimos dies dominicos et festivas sacratissimas Nativitatis et Assensionis Dominice ac beate gloriosissime Virginis Matris Dei et Sanctorum Omnium, superius expressatas, honorifice perpetuo ac sollempniter colant et celebrent et ab omnibus operibus rusticis se abstineant, illa quad, non audeant nec presumant cavare sicanie vel segetes metere nec ligare bladum vel linum aut canabum nec guate nec palas linum seu canabum in bassam mittere, apportare nec vindemiare nec laborare nec linum seu canabum in bassam mittere vel destibare nec semen lini ventare neque ligna seu trabes vel bigas portare nec lanam vel linum venditas ponderare nec capellarii capellos su extendere vel ficcare pelliparii petinas seu pellico suas extendere. Et qui contra eiusdem fecerit penas predictam medie libre cere predictis operariis ecclesie supradicta tradende sine misericordia se noverit incursum quotiens contrafecerit.

[III] *Que negun crestia ho iuheu no faça faena a festa colent, sino ab les portes tancades*

Constituerunt etiam et ordinaverunt modo quo supra quod iudei vel sarraceni non audeant vel presumant predictis diebus dominicis et aliis festivitibus superius expressatis aliquid operari nisi in domibus propriis et ianuis clausis, et qui contrafecerit predictam penam medie libre cere se noverit incursum quotiens contrafecerit.

[IV] *Que negun ferer no gos ferar a festa*

Item, constituerunt etiam et ordinaverunt quod ferrari ville de Vallibus non audeant nec presumant bestias aliquas ferrare nec aliquid in suis officis operari predictis diebus dominicis ac festivitibus superius nominatis. Et qui contrafecerit penam medie libre ceree operariis supradicte ecclesie ex solvende se noverit incursum.

[V] *Que negun barber no gos raure barba, ni tolre cabels a diumenges ni a festes que aien deuni*

Constituerunt etiam et ordinaverunt se predictae jurati de assensu et voluntate atque expressa requisitione Berengarii Abbatis, Bartholomei de Rivo Augusti, Periconi Radditoris et Johannis de Salanova, barbitonsorum de Vallibus quod predicti barbitensores non audeant nec presumant ullo unquam in tempore nec aliquis alius barbitonsor habitator de Vallibus in diebus dominicis et aliis festivitibus superius iam expressis nec etiam aliis diebus festis jejuna habentibus barbas radere nec capillos tondere seu scindere. Et qui contrafecerit penam medie libre cere

dictis operaris exsolvere se noverit incursum, hoc tamen excepto quod, si predicta festa sanctorum habentium jejunia in diebus mercurii, quibus mercatum in villa de Vallibus celebratur, evenerint predictis diebus sine pena aliqua valerent licite operarii et uti officio eorum in suis operatoris. In hac siljuidem exceptione non comprehenduntur nec intelliguntur comprehendi sacratissime festivitates Nathalis, Circumpcisionis, Ephifanie, Beate Marie et Omnium Sanctorum.

[VI] *Que negun metge no gos donar porga tro sia examinat*

Encara, han establít e ordenat que sea null hom ne nuylla fembra, crestia o crestiana, jueu o juhia, sarray o sarrayna de qualque condicio sia, qui no aja appresa sciencia de medicina que gos donar a persones malautes metzina ne algun beuratge en lloc de mediçina per tal com es gran periyl de mort a aquel qui u pren ne u reeb, e condepnacio de la anima d'aquel ho d'aquella qui'n dona. E aquel o aquella qui u fara, sia encorregut o encorreguda en pena de LX solidos sens tota merçe, e aquel o aquells o aquelles qui la dita pena pagar no poran, correguen la vila ab açots o sien gitats de la vila.

[VII] *Que negun no gos metre bagots, ni venema podrida en les portadores*

Encara, an ordenat e establít que no sia algun hom o alguna fembra de qualque lig ho de qualque condicio qui gos metre bagots de venema podrida en les portadores ho en les somades de venemas que volra vendre ne en aqueles atra mesqla fer, sino aytal com la nostra sera. E aquel o aquella qui u fara sia encorregut en ban de V solidos sensse merçe, e encara perduda la venema.

[VIII] *Que negun venemador no se'n gos aportar raims*

Encara, que els venemadors no se'n gosen aportar raims ne treer leyga ne plexeyls de les vignes, ne buscaylar en aquelles. E aquel o aquella venemador ho venemadora qui u fara XII diners li costara.

[IX] *Que negun revenedor no gos comprar tro aia sonat mig dia*

Item, que no sia negun revenedor qui gos comprar neguna caça ni ous, ni neguna fruyta, ni sarries, ni senayles ni manols, tro que mig dia aja sonat, e aquel ni aquella qui u fara V solidos li costara.

[X] *Que negu no prenga leya de vedigues, ne que sia iustada*

Encare ordenaren e establiren que no sia null hom ni nulla fembra qui gos pendre neguna leyna de vediguers ni de vinyes, ni degun altre lloc hon fos justada. E aquell ho aquella qui u fara sira cridat per la vila ab l'anafil, seguint-lo sag, sens tota merce, e que no perde vestidures ne res que tinga.

[XI] *Que nul hom no gos talar ni esquexar redortes*

Encara ordenaren e establiren que no sia nuyl alenyader ni nuyl altre hom qui gos talar ne esquexar redortes en les vinyes del terme de Vals sens volentat d'aquel o d'aquella de qui sera la vinya. E aquel o aquella qui u fara II solidos li costara, que ja amor no'n trobara.

[XII] *Que negu qui aia part els forns, prenga leya d'altri*

Encara ordenaren e establiren que no sea nul hom ne nulla fembra qui aja part en forn o en forns de la vila qui's gos pendre somades de sarments ni de nuyls altra lenya que sien de nuyl altre hom, sens volentat d'aquel ho d'aquela de qui seran. E aquel o aquela que contrafara V solidos li costara, que ja amor no'n trobara, e que sia tengut de tornar la lenya o el convalent a aquel de qui sera.

[XIII] *De portar leya domens estranys*

Encara an ordenat e establít que no sia nuyl hom estrany qui aport lenya en la villa de Vals que gos descarregar la lenya de Francoli ença. E aquel qui u fara perdra la lenya.

90. ORDINACIONS SOBRE LOS ESCLAVOS, DE BARCELONA, 1400. BARCELONA

Los propietarios de esclavos y esclavas de la ciudad de Barcelona, ante sus abusos y el incremento de la criminalidad entre ellos, piden al Consejo municipal que actúe ante el rey para que apruebe la aplicación del mismo régimen penal vigente en Mallorca para los individuos de su misma condición. De esa manera podrán castigarse con las mismas penas los esclavos catalanes delincuentes según sus delitos; además, ruegan que se prohíba a los artesanos contratar a esclavos en sus talleres, y a los taberneros venderles vino ni acogerles en sus establecimientos. La propuesta ya recoge determinados hechos punibles y las respectivas penas aplicables en cada caso.

*Original, en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona, Consellers, Miscel·lània, (C V), vol. 13 (folio suelto)*¹.

* * *

Molt honrats senyors.

Certa cosa es que per deffalliment o falta de companyes mostrades qui no volen star ab senyors ne apendre officis, desijants mes star per scuders o pedagochs, o dides o compañeros, per raho com viuen pus folgadamente e prenen majors soldades, ha convengut de poch temps ença als habitants de Barchinona o a la major partida, axi ciutadans honrats com dones vidues de stament, com encara als menestrals e persones qui han lur rao de comprar e haver sclaus e esclaves de diverses nacions, los quals, axi com a persones brutes o voluptuoses, han sembrats en la dita ciutat molts e diverses vicis que havien acostumats stants ja en lurs terres, hon vivien voluptuosament e siguent lur vida bestial axi com son lapories, embriagueses, luxuries, alcavoteries, ladronicis, metzines e molts altres crims enormes, dels quals abans d'aquest temps era quitia aquesta ciutat.

E es cert encara que molts dels dits sclaus e esclaves, ab los ladronicis e furts que han fets a lurs senyors e dones e encara a alscons privats e amichs lurs e los veynats, se son reemits e obtenguda franquea, altres son dels dits catius e catives qui per

¹ Documento que publica Josefina MUTGÉ VIVES, en: «Les ordinacions del municipi de Barcelona sobre els esclaus», en María Teresa Ferrer Mallol y Josefina Mutgé Vives (corr.), *De l'esclavitud a la llibertat a l'Edat Mitjana. Actes del Col·loqui Internacional*, Barcelona, 1999, CSIC, Barcelona, 2000, pp. 263-264; y *Política, urbanismo y vida ciudadana en la Barcelona del siglo XIV*, CSIC, Barcelona, 2004, pp. 307-308.

força han obtenguda taylla o franquea ab mal servir, en tant que lurs senyors e dones tements scandal e perill de lurs persones, los han hauts a foragitar de si mateixs mal lurs volen o per via de taylla o per altra manera, car molts dels dits senyors o dones han duptat de ferir o castigar aquells de lurs colpes duptants perills de lurs persones e duptants encara que no passassen los termes de correccio, per tal que la Cort no's pogues encarregar contra ells.

E altres son axi com dones vidues e altres qui no son estades bastants a corregir aquells, mes avien passar dissimulant lur injuria.

Encara, mes es cert que naturalment e per lonch nodriment, los dits sclaus e slaves son enclinats a vicis, e de si mateixs no han virtuts ne bones costumes, perque es mester que sien corretgits e per força tornats a bona retgla de viure aytant quant sia possible, car ab paraules, null temps se corregirien. Car, scrit es que «*servus durus non emendabit verbis*».

[I] E parria que vosaltres, senyors, qui havets carrech del ben publich d'aquesta ciutat, procurassets e obtinguessets del senyor rey e del senyor duch semblants provisions que han obtengudes los habitants de Mallorca, ço es que'l batle de Barchinona o son lochtinent, sens scrits e altra solemnitat, a instancia simpla del senyor o dona de qualsevol sclau o esclava, de fet publicament, en la plaça de Sent Jacme, devant la sua Cort o en la casa propia del senyor o dona del sclau o esclava, si mes aixis plaura, faça açotar o batre als saigs de la sua Cort o al morro de vaques, pagant cert dret, los dits sclaus o slaves, e donar aytants açots com lur senyor o dona ordonara.

[II] E si seran fugits o hauran comes furt, ho's seran tornats e hauran ferit ab mans o ab basto o ab altre lur senyor o dona, que'ls face tolre lo membre ab que hauran peccat, ço es, o peus, o mans, o lo nas, o orelles, o mamelles, o senyalar ab ferre en la cara, o altres semblants punicions.

[III] E si lo crim sera molt major, ço es, si hauran fetes o consentides metzines o gran furt, que muntas a mil sous valents, o alcavoteries de lurs dones o de les filles de lurs senyors o sposalles amagades, sens volentat dels senyors de casa, o hauran fet o tractat omey o consentit, ne donat loch que alcuna dona o donzella sia arrapada o treta de casa de lurs pares o amichs que les tenguen en comanda o altres semblants crims capitals qui saben a trahicio, que si seran request per lo senyor o dona del sclau o esclava, que'l deguen condemnar a mort.

[IV] Encara per son offici sens lur requesta, sapia la veritat e faça la exequicio prorogant en lo dit batle tota juridicció, e servada la forma que's fa en la ciutat sobre semblants crimosos qui han a esser jutjats per los prohomes de la ciutat.

[V] E ab aço poran cessar en la ciutat moltes insolencies que fan los dits sclaus e slaves que son vuy en gran nombre e son multiplicats lurs vicis, e es scrit «*Crasantibus plurimus opus est exemplo*».

[VI] Majorment, que de lur mala natura son incorregibles, e es scrit que «*natura, de si mateixa, no fa ne engendra virtuts, mas solament bons usos fan virtuts*», per que us hi placia provehir havent traslat de la franquesa de Mallorca, e con ne usen e que y sia millorat si y sera mester.

[VII] E sia comanat a alcun qui haia bona affeccio al ben de la cosa publica de la ciutat que'n faça de fer, car moltes vegades se n'es parlat e es troncas per colpa de bon instigador.

[VIII] E entretant sia provehit que alcu qui sia stat sclau, si's vol, sia franch o en taylla, sots pena corporal e pecuniaria, ne encara aquests altres vells e homes pobres qui accaptan e loguen los obradors, e viuen mes dels furts que fan los sclaus e esclaves que de lurs treballs.

[IX] E encara los tavernes o persones qui venen, qui vi non gosen donar ne vendre vin dins lur casa, ne no gosen acullir en lurs cases sclaus o esclaves de negun, or menjar ne beure, ne jaure, ne sofferir furts ne alcavoteries, ne altres desonestats sots les dites penes, en special de exellar e açotar; e que's faça tantost la exequcio sens altra solemnitat de scrits pus sia cert per testimonis dignes de fe.

91. ORDINACIONES DE MOSTAFACERIA DE SOLSONA. 1434, MARZO, 22. CARDONA

El duque de Cardona, señor de la villa de Solsona y de sus habitantes, aprueba las ordenanzas de *mostafaceria* a aplicar en las distintas y numerosas actividades económicas locales que se contemplan. También se introducen normas sobre la caza, la protección de la propiedad privada y sus frutos, el juego de dados y otros semejantes; y se regula acerca de la conducta de las mujeres públicas y de los judíos en determinadas circunstancias (especialmente religiosas). Con todo ello, esta normativa incluye las penas económicas que los almotacenes de la villa deben aplicar en cada caso.

Original, en el Archivo Comarcal del Solsonés, Manuscrito núm. 39¹.

ORDINACIONES FEYTES DE LA MASTAÇAFERIA DE LA VILA DE SOLSONA PER LOS HONORABLES CONSOLS Y CONSELL, E FERMADES SOLAMENT PER LO MOLT EGREGI E PODEROS SENYOR, LO SENYOR COMPTE DE CARDONA, E PER LO REVERENT MOSSEN ABAT DEL MONESTIR DE LA MATEIXA VILA

Ordinacions de les carniceries feytes segons se segueix

[I] Primerament, ordenaren que tot carnicer sie tingut de dar son dret als compradors de la carn que compraran, en axi que sin fall res, que pac lo ban segons se segueix, so es: que si de la pesada fal menys de meallada, lo dit carnicer perde la carn e encontinent ne haze a dar altra vegada an aquell altra pesada minua sera atrobada, e pac lo dit carnicer per quiscuna vegada lo ban de dos sous que trobat hi sera.

E si tal pesada es minua de malla, o mes de malla, pero menys de diner, pac de ban, per quiscuna vegada, sinc sous.

E si tal pesada es atrobada minua de diner o mes de diner, pac de ban per quiscuna vegada, deu sous.

[II] Item, ordenaren que ningun carnicer no gos mesclar una carn ab altra, ne gos fer tomes de altra carn, sino d'aquella bestia que fara la peça major; e qui contrafara pac per ban, quiscuna vegada, sexanta sous. Exceptat que puxe mesclar molto ab molto, porch ab porch, e axo de altres carns.

¹ Publicado por Francesc CARRERAS CANDI, en «Ordinacions urbanes a Catalunya. Ordinacions de Mostaçaferia de Solsona (any 1434)», *Bulletí de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona*, Vol. núm. 11, núm. 83, Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona, Barcelona, 1924, pp. 319-334.

[III] Item, que dengun carnicer ni altra persona no gos inflar ninguna bestia que's desface en carniceria, sino en la caniceria hont se mate. Ne lauors no gos inflar aquella ab boca, ni ab cano, sots ban de sinc sous.

[IV] Item, que dengun carnicer ne son missatge, ne altra persona, no gos partir ni anadir al renyo greix algu de la bestia que sera desfeta; e qui contrafara, pac de ban, per quiscuna vegada sinc sous.

[V] Item, que, degun carnicer no gos fer tornes de fetge de altra carn, sino de la que espescia que sera la pessa mejor, si donchs lo comprador aço no volie; e qui contrefara, pac de ban, per quiscuna vegada, dos sous.

[VI] Item, que, degun carnicer no gos leixar en la bestia, verga ni coylo, com lo pesara per venire si donchs lo comprador no hi volie aquel; qui contrefara, pac de ban per quiscuna vegada, un sou.

[VII] Item, que tot carnicer hage a vendre la carn a pes, exceptat caps, peus, frexures, gargamelles, esquenes de porch; e qui contrefara, pac de ban, per quiscuna vegada I sou.

[VIII] Item, que degun carnicer no gos comprar carn fresqua per vendre sots ban, per quiscuna vegada, de dos sous.

[IX] Item, que nengun carnicer no gos tolre la verga ni coylo al molto, en tro que'l degue taylor a la taula, salvant que'l puxe posar. E que hage a dir al comprador, si demanat sera, aquel molto si es coy lut, e hage a dir aquel que es. En ban, per quiscuna vegada de sinc sous.

De pes minue

[X] Item, ordenaren que tot camicer sie tingut de tenir lo pes bo e just; e si sera trobat en son poder pes minue de un quart o menys, pac de ban per quiscuna vegada sinc sous.

E si sera trobat minue de mija onza o menys, pac de ban, per quiscuna vegada deu sous.

E si sera trobat en son poder pes minue de una onza o menys, pac de ban per quiscuna vegada, vint sous.

E si sera trobat pes minue de dues onses ho menys, pac de ban, per quiscuna vegada coranta sous.

E si sera atrobat pes minue en son poder de tres onzes o menys, pac de ban per quiscuna vegada, sinquanta sous.

E si sera atrobat pes minue de quatre onses o menys, pac de ban, per quiscuna vegada, sexanta sous.

De coses prohibides

[XI] Item, que ningun carnicer no gos vendre molto collut per sanat, ho per prim; qui contrafara pac de ban sinc sous.

[XII] Item, que degun carnicer no gos permetre carn que sie amagada en cases de les carniceries, sots ban per quiscuna vegada, de un sou; exceptat lo mes de maig, juny, juliol, agost, e setembre.

[XIII] Item, que ningun carnicer no gos fer tornes a la carn salada, de esque-na de porch; sots ban de un sou.

[XIV] Item, que tot carnicer sie tingut venre carn de tota specia acostumada de venre a quiscuna persona que volra, e la quantitat que requerra, sots ban per quiscuna vegada de un sou.

[XV] Item, que ningun carnicer no gos tenir les moques que fara per lo mati sino fins a tercia; e aquelles qui fara de tercia amunt, entro a vespres. Sots ban de un sou. E aço sie entes per los dits sinc mesos juny, maig, juliol, agost e setembre.

[XVI] Item, que ningun carnicer no gos mesclar un pes ab altro, si donchs la carn no ere de un preu mateix; e qui contrefara pac de ban, per quiscuna vegada, un sou.

[XVII] Item, que tota persona qui vene carns sderocades ni desguiades per qualsevol accident, ho carn aquelles hage a veure en la taula acostumada e no en altra lloc, sots ban per quiscuna vegada, de deu sous.

[XVIII] Item, que, tot carnicer a qui sobrara carn fresca de un dia ho altro de qualsevol natura sie, com la venra ho age a dir al comprador, si demanat ne sera, sots ban de un sou.

[XIX] Item, que ningun carnicer no gos venre ningunes carns tro que sien pesades per lo impositiador o son missatge, sots ban de sinc sous, si donchs no u fege ab sa voluntat del pesador.

[XX] Item, que tot bestiar gros ho menut qui s'engreix açi en lo terme de Solsona, ho en sos emprius, se age a tallar aci. Ne lo carnicer ho altra persona tall bestiar, no li'n gos traure ans age o esser donat a tall e a for conivent, si sera vedell tatxador e stimador per los dits mostaçafs; e qui lo contrari fara, pac de ban per quiscuna bestia grossa, vint sous.

E per quiscuna bestia menuda, dos sous.

[XXI] Item, que ningun carnicer no gos tenir pesals de pedra de quatre lliures avall, sots ban de un sou.

[XXII] Item, que ningun carnicer no gos hociure ni tallar carn, lo dia de Nadal, ni lo dia de Pasqua, ne lo dia de Sincogesma, ni lo dia de Santa Maria de Agost, sots ban de deu sous. Empero, si li n'ere sobrada, l'endema la puxe venre sens ban.

[XXIII] Item, que ninguna persona no gos gitar carn ni fer gitar carn de ninguna specia, axi scorxadissa com volateria, ni neguna cassa, sots ban per quiscuna vegada, de vint sous.

[XXIV] Item, que tot carnicer sie tengut de tenir la present vila bastada de carn, sots ban, e per quiscuna vegada, de dos sous. E part lo dit ban, los mostaçaffs, puxen per son offici, matar carn necessaria a provisio de la present vila.

[XXV] Item, que ninguna persona menant bestiar en los emprius de la present vila, no'l gos sostenir en aquels ans lo dia que lo metra lo u hage a traure sots ban de cent sous. Empero, no son entesos los jorns de fires, ne de mercats, com aquels volem agen spay de dos jorns.

[XXVI] Item, que ningun hom no gos tenir dins la vila de Solsona de una bestia avant, molto, ovetla o anyell; e aquell tal com se aura a matat, se hage a desfer dins la vila, sos ban de deu sous.

[XXVII] Item, que ningun carnicer no gos tallar per tot lo mes de juliol, ni d'agost molto, ni boch collut. Qui contrafara pac de ban, per quiscuna vegada, sinc sous, e part lo dit ban perde la dita bestia colluda.

De aço que es prohibit de penre ho de recollir

[XXVIII] Item, que ninguna persona no gos penre, ni comprar, ne recollir en ço del seu, degunes robes d'esclau, ni de esclava, ni a misatge d'altri, ho serventa; ne gos prestar a ningun de ells sobre penyores, sots ban per quiscuna vegada que sera atrobat, de trenta sous o de perdre lo prestech.

[XXIX] Item, que ninguna persona no gos recollir ninguna fembra, ni ningun alcavot, en son alberch, per menjar, ni per dormir, ne per estar, sots ban de deu sous. Empero poden menjar e beure en tavernes, mas no li gose esser administrat cuyna, ne altra vianda, sots lo dit ban.

De la pescateria e del peix que en aquella venra

[XXX] Primo, que tot hom strany ho privat, que aport peix en la vila de Solsona, lo age a descarregar e a venre en la pescateria de la plaça de la dita vila, sots ban de deu sous; lo qual age a tenir per a venre publicament un dia natural. E si mes lo y volra tenir que u puxe fer; pero passat lo segon dia age a traure aquel defora la dita pescateria, e regir-se de veure per la manera que los mostaçaffs ordenaran. E si algun hom strany passant per la present vila o termens de aquella, portave peix fresch, que puxe esser forçat de descarregar e venre en la dita vila si necessari hi ere; axi entes e declarat, si lo portant peix lo portave per revendre, e no en altra manera.

[XXXI] Item, que ninguna persona no gos comprar peix fresch dins la vila, o salat, ans que tal peix no hagues stat per spay de dotse ores venal a tothom que volgues, sots ban de deu sous. E sots lo mateix ban, ninguna persona no gos portar peix fresch comprat en la dita vila per revenre en altre lloc; empero no y son entesos homes strany qui volguessen portar de romanent la vila provehida de peix fresch.

[XXXII] Item, que tota persona portant peix fresch en la present vila, lo hage tot a portar en la pescateria, ne lo portant lo puxe amagar en altra part ni casa, sots ban de deu sous per quiscuna vegada.

[XXXIII] Item, que tota persona que port peix fresch en la present vila per venre aquell, age a venre per lo for que aura començat a liurar, en axi que no gos muntar lo for, sots ban de dos sous. Pero pora fer major mercat diminuint lo dit for.

[XXXIV] Item, que tot pescater portant peix per revenre, age a trencar dels carrers dels toyhins, a tota persona que volra, segons la quantitat, sots ban de dos sous.

[XXXV] Item, que tot traginer de la present vila portant peix fresch no'l gos deixar una legua en tor, ans l'age aportar en la vila e descarregar en la dita pescateria, sots ban de deu sous.

[XXXVI] Item, que ninguna persona usant de revenre, no gos venre peix fresch en la dita pescateria, ans l'age a venre que'l de qui sera lo dit peix, sots ban de dos sous; axi entes, que si lo pescater es persona stranya, puxe haver una persona que li ajud per venre.

[XXXVII] Item, que tota persona que aportara en la present vila peix fresch, que hage a dar lo dret; e si no u fara, que perde lo peix, e pac per ban per quiscuna vegada, sinc sous.

[XXXVIII] Item, que ninguna persona en la vila no gos picar peix fresch ni salat, ne carn, ne jugar a dines sobre aquel sots ban de sinc sous, en lo qual ban sien encorreguts lo comprador e lo venedor, e lo qui picara e jugara V sous.

[XXXIX] Item, que ninguna persona no gos penre ni tocar carns de les carniceries, ni peix fresch levats dels covens, per triar aquell, ne leuar carn del pilo, sots ban de sinc sous.

[XL] Item, que tot peix gros que's vene en la pescateria de la present vila, age esser esmocat; e que no'l gosen pesar ab la moca, sots ban de dos sous per quiscuna vegada, e lo peix sie confiscat als mostaçaffs.

Dels fruyts

[XLI] Item, ordenaren que nenguna persona que revenra fruyts o portara aquella per venre, age a portar aquella tal fruyta en la plaça comuna de la present vila, sots ban de tres sous per quiscuna vegada. E sots lo mateix ban que no puxen pugar de preu, pus sera per aquell venedor aforada; e sots lo mateix ban, que nenguna persona no gos penre de la fruyta, ni aquella tirar en la sistella o cove hon stara.

De les vinyes

[XLII] Primerament, ordonaren que, si los banes de la present vila troben nenguna persona sospitosa portant fruyta, despuys que completa sera sonada fins al senyal del dia, o atres coses en qui fos causat ban, pusquen penre aquella en nom dels mostaçaffs. E si sera trovada en culpa, pac per ban, per quiscuna vegada, deu sous.

[XLIII] Item, que cada persona portant fruyta de la qual sie sospita, ne altres coses en que ban se causas de dia ni de nit, que age a dir als banes si'n sera demanada de hon aporte tal fruyta ho verdura, sots ban de sinc sous.

[XLIV] Item, que ninguna persona no gos entrar en vinya, ni en ort, ni en tros de altri hon age arbres, blat, ne safra, sots ban de dia de un sou. E si de nit se convenra entrar, pac de ban sinc sous. E si pagar no'ls pora, estigue un dia en lo costell ab ferrès; del qual ban hage lo senyor de la honor dues parts, si aquell acusara. E que lo senyor age a dir ab sagrament, si aquell que y sera entrat, y sera entrat ab licentia.

[XLV] Item, que ninguna persona no gos traure sarments ni altra lenya de vinya, ni de honor d'altri; e si de dia la'n traura, pac per quiscuna vegada deu sous; e si de nit, pac de ban vint sous.

[XLVI] Item, que ninguna persona no gos metre bestiar gros ne menut en vinya, ort, ni honor d'altri, ne en lloc hon age arbres, blat, ni safra. E qui contrafara, pac per bestia grossa, de dia dos sous; e de nits deu sous. Si per bestia menuda de dies pac quatre dines; e de nits per bestia menuda un sou.

E mes sera tengut a fer smena a la part del dany donat. E si lo pastor ho pastora entrara de nits, pagara per ban deu sous; si de dia pagara per quiscuna vegada sinc sous; axi entes e declarat que tota persona que trob mal faent en so del seu, o d'altri, age esser cregut mijansant jurament. Empero, si y trobe bestiar gros ni menut, aquell se'n puxe amenar de so del seu; e aquell se puxe retenir, tro que li sie pagada la tala, o los mostaçaffs li'n dita de fer-la-y pagar, determenant que no puxen levar lo ban. Anadint, que si tal bestiar hurie talat arbres, per quiscun arbre talat, pac de ban part les coses desus dites, per raho del dampnatge al senyor de l'arbre V sous.

Dels porchs

[XLVII] Item, que ninguna persona no gos tenir en la present vila porchs fora son alberch, sots ban de dos sous. Empero si'l mene fermat, aquell puxe tenir defora; e si porch o truga entrara en tros, vinya o ort d'altri, o en lo foçar, pac per ban sinc sous.

Dels bans comuns

[XLVIII] Item, que tota persona que sie atrobada en honor d'altri menjant fruyta, ab que no sie ort tancat, pac de dia per ban dos sous. Mas si sera trobat aço faent de nits, pac de ban sinc sous. E si'n penra per portarse'n la valua de sis dines, pac per ban deu sous.

[XLIX] E si sera trobada la persona en ort clos, de dies pac de ban deu sous. Si de nits sera trobada, pac de ban vint sous. E si lo dit ban pagar no pora, estigue tres dies en la preso farrat a pa e aygua.

[L] Item, que tota persona guardant bestiar age de dir, com demanat ne sera, de qui es lo bestiar que guarde, sots ban de vint sous axi entes e declarat, que los bans imposats als pastors age a pagar aquel senyor ab qui lo dit pastor stara per ho indiminutio de sa soldada, en lo cars que no fos culpa del senyor.

[LI] Item, que ninguna persona no gos tirar ab balesta a coloms, ni a colomer, ni de trenta passades de prop, sots ban per quiscuna vegada sexanta sous.

[LII] Item, que, ninguna persona no gos scorcollar ne traure neguna cassa de parahons, ne scorcollar bertrols, ni canas, ni cases d'altri, sots ban de vint sous.

[LIII] Item, que ninguna persona no gos metre plexels en la present vila, si donchs no eren nous, sots ban de dos sous. E aço sie entes de persona sospitosa a conexensa dels mostaçaffs.

[LIV] Item, que ninguna persona no gos mallyolar en honor d'altri, ni arencar arbres, ni squexar figueres, sots ban de dia de vint sous. E si de nits sera trobat aço fahent, pac de ban sinquanta sous.

[LV] Item, ordenaren que tota persona atrobant en son ort, o vinya, o camp oques, galines, gals o polls, o en altro lloc hon hage blat o safra, que per sa propia auctoritat puxe aquelles matar e apresonar, e aportar-les als mostaçaffs.

[LVI] Item, que tota persona que trencara arbres en ço d'altri, de qualseuol natura, avents un any o mes, si de nits, pac de ban cent sous. E si de dia, pac de ban sinquanta sous.

[LVII] Item, que ninguna persona no gos en ço d'altri arrendar planter de carabasses, de cogombres, de melons, de cols, ni de leytugues ni de altre [...], sots ban de deu sous. Si de nit, de vint sous per cascu e per quiscuna vegada.

[LVIII] Item, ordenaren que tot fayner que mut d'un loc en altro per continuar la faena, pusque passar per les honors d'altri sens ban ni pena, axi entes que passant no faça mal ni dampnatge.

De flaques

[LIX] Item, ordenaren que deguna flaquera en poder de la qual sera trobat per minue de pes, no's puxe scusar de ban en aquesta manera. Que si li'n son atrobades una fogaça o dues, o tres fogaçes, perde lo pa. E si li'n seran atrobades quatre fogaces minues fins a dotze, perde lo pa e pac ban sinc sous.

E si li'n seran atrobades minues de dotse en sus, pac de ban deu sous e perde lo pa, lo qual se age a distribuir la terça part per amor de Deu, les dues parts sien dels mostaçaffs; e sien tinguts de anar en cercar lo dret del just pes tota hora que seran requests per lo imposiciador dels flaquers. E que los mostasaffs sien tenguts de donar a ells lo pes, segons que es contengut en la carta que tenen los consols.

[LX] Item, que tota flaquera que past pa blanch, age en aquel a metre levat, e fer lo bel e ben cuyt, sots ban de un sou.

[LXI] Item, que tot flaquer o flaquera age a pastar per manera que la present vila sie basta e copiosa de pa, sots ban, per quiscuna vegada, de dos sous; del qual ban hage haver, lo impositiador de les fleques la meytat, si aquel acusara.

Dels corredors e de les coses vedades

[LXII] Item, ordenaren que tothom sie tengut, venent vi, tenir la mesura justa; e si lo contrefara, que pac per ban sinc sous, si tal mesura es sua, mas si es logada que pac lo logant de ban altres sinc sous.

[LXIII] Item, que ninguna fembra que liuro vinum, no gos filar canem, li, ne lana, sots ban de dos sous.

[LXIV] Item, que ninguna persona venent vinum en menut, no gos liurar d'altro vexell, tro sus sie cridat e vist per lo imposiciador del vinum, sots ban de cinquanta sous.

[LXV] Item, que ninguna persona no gos encamarar lo vi, ne fer en aquel maestries en ninguna manera, sots ban de vint sous.

[LVI] Item, que, ninguna persona, no gos en la present vila logar a hom strany vexells per vi a tenir, ni besties per vi o verema portar, si tal hom lo dit vinum o verema no y podie metre, obstant lo privilegi, sots ban de cinquanta sous.

E mes, serie encorregut en la pena lo metent de perdre lo vinum e la verema, e encorregut en les altres penes contengudes en lo dit privilegi.

[LXVII] Item, que ninguna persona que tingue les mesures comunes de l'oli, no gos comprar oli per revenre, sots ban per quiscuna vegada de deu sous.

De tenderia o d'esquivar-hi tot frau e engany en los pesos y mides

[LXVIII] Item, ordenaren que tot tender venent legums o fruyts a pes, age a dar lo pes sens diminutio; e si lo contra fara, pac per cada pesada minua lo ban de sinc sous, sens ninguna amor.

[LXIX] Item, que tot tender venent vetes, cordes de seda, de fil, o de lana age a dar la justa mesura sens alguna diminutio, vuller de alna, vuller de cana o de palm, sots ban de sinc sous.

[LXX] Item, que tota persona que sera atrobada ab pes minue, e ab pes massa bastant e soberch, que pac de ban deu sous.

[LXXI] Item, que tota persona que tingue cana o alna o palm soberch o minue, pac de ban per quiscuna mesura, deu sous.

[LXXII] Item, que ninguna persona revenent alguna mercaderia en la present vila, no gos haver companyia ab altro tender de la matexa vila, sots ban de sinc sous.

[LXXIII] Item, ordenaren que quiscuna persona que sera atrobada en pesada minua o en mestua minua de cosa per ella venuda, pac de ban deu sous.

[LXXIV] Item, que ninguna persona no gos encaramar saffra en manera que fos sofisticat, metre-y grochs tints ni altra cosa destinada, sots ban de cent sous.

Dels fustes e leyles

[LXXV] Item, ordonaren que ninguna persona no gos comprar fusta per revenre, tro hage sonat tertia, sots ban de un sou per quiscuna vegada; e aço mateix sie entes en los vimens.

[LXXVI] Item, que ninguna persona a dia diumenge ni de festa anyal, ni de S[an]t Miquel de setembre, carregar fusta, lenya, palla, ni carbo, ni altres coses, sots ban de tres sous.

[LXXVII] Item, que ninguna persona no gos, venent fruyta, encamarar la fruyta verda ab madura, ne la mal neta ab la neta, ne la fresca ab la mustia, sots ban de un sou.

[LXXVIII] Item, que ninguna persona no gos molre, ne obrar a molins fari-ners ne drapers, ne fer portar venema a dia de diumenge ni de festa anyal, sots ban de deu sous. Ne collir per venre ortaliça, sots ban de un sou.

[LXXIX] Item, que ninguna fembra venent fruyta sens cla[f]oll, no gos filar mentre que la venra, sots ban de un sou.

De sutzures e de femers

[LXXX] Primo, ordenaren que neguna persona no gosa fer femer en la present vila, ne tenir en negun carrer sutzures, ni daval les taules fer femes, sots ban de dos sous; pero puxen aplegar daval les taules fanc ab que lo dia seguent lo'n age a levar, sots lo mateix ban.

[LXXXI] Item, que ninguna persona no gos gitar per finestres ni per tarrats aygues sutzes, ni cosa que enlegas los carres publichs de dia, sots ban de sinc sous.

[LXXXII] Item, que ninguna persona no gos lavar moques, cuyram, draps, scudelles, ni talladors en les fonts de la present vila, ni fer altra sutzura, sots ban de dos sous per quiscuna vegada. Ne lavant scudela o tallador se goson tancar al pati de la Font de sinc passes, sots lo mateix ban.

[LXXXIII] Item, que nenguna persona no gos gitar ni fer muls, ni altres besties mortes, gats ni cans morts, dins los murs ni vals de Solsona, ans aquells agen a lançar en los calciners, loch acostumat, sots ban de sinc sous.

[LXXXIV] Item, que ninguna persona no gos agranar ni fer agranar, loc de plaça o hont blat se pos, sino aquell qui's pertany, sots ban de dos sous.

[LXXXV] Item, que ninguna persona no gos jaquir anar nengun nodriment, ne volataria, en la plaça per damnificar les vitualles dels stranys, sots ban que los mostaçaffs tal nodriment puxen matar. E morts, hagen a tenir en public per saber si's trobe senyor de qui sie, e si la volen pac aquell de qui sera lo ban, ço es, de galina un sou, de poll sis dines; per oqua, anada o capo dos sous. E si pagar no-u volra, per tot aquell dia, aquell mostaçaff, per deute de son offici, ne puxe fer a sa voluntat.

De fembres publiques e de juheus

[LXXXVI] Primo, que nenguna fembra publica ne juheu no gos tenir pa, carn, ne peix, fruyta seca, ni tenra, ni deguna altra cosa, ortaliça, entro que comprat ho age, sots ban de dos sous. E so que tocara, que ho age a comprar, sots lo mateix ban.

[LXXXVII] Item, que nenguna fembra publica, ne soldadera, no gos traure blat dels sachs que's poson en lo mercat per venre, sots ban de dos sous.

[LXXXVIII] Item, que tot juheu com lo Cors de Jesuchrist yra per vila, e com lo seny de la oracio sonara, se age de aginollar o apartar, sots ban de sinc sous.

[LXXXIX] Item, que totes aygues que juheu facen en lurs alberchs, entro que lo seny del ladre age sonat, no gose aquells gitar, sots ban de sinc sous.

[XC] Item, que nenguna fembra publica no gos portar mantell ne capa, ni manfeta, ne manto, sots ban de sinc sous.

[XCI] Item, que nengum hom de la vila havent muller, no gos menjar, ni beure, ni jaure, en casa de fembra publica, sots ban de deu sous.

De mesures falces e dels blats de la plaça

[XCII] Primo, ordenaren que tota persona a qui sera atrobada punyera o altra mesura de blat sens senyal de creu o de Cort, que mostaçaff puxe penre aquella per sua, e aquell de qui sera pac de ban sinc sous.

[XCIII] Item, que tota persona a qui sera trobada mesura falsa de blat o minua, pac per ban deu sous. E que tal mesura puxe eser trencada per los mostaçaffs.

[XCIV] Item, que nenguna persona prenent blat dels sachs per mostra, aquell no'l se gos retenir, ans lo y age a tornar, sots ban de un sou.

[XCV] Item, que ninguna persona no gos ajudar a home strany a venre blat, ni encara dir que vene lo dit blat pus car, sots ban de deu sous.

[XCVI] Item, que tots aquells que compraran blat, agen a penra compliment lur dret, ans que lo mesurador no gos penre lo mesuratge, sots ban de un sou.

[XCVII] Item, que nenguna persona no gos comprar en lo mercat de la present vila, degun blat per persona estranya, sots ban de vint sous. E aquell mostaçaf puxe forçar ab sacrament la persona de la vila que aço temptas fer, sots lo mateix ban,

[XCVIII] Item, que nengun muliner ne familia sua, no gos comprar ne ajudar a comprar per altri, blat en la plaça de Solsona, sots ban de sinc sous.

[XCIX] Item, que nenguna persona portant blat per venre en la present vila, no gos mesclar un blat ab altro, ans age a fer cascun sac per seguent e de sa mostra, sots ban de sinc sous.

[C] Item, que nenguna persona no gos comprar ne assenyalar blat algu per los camins ne per la vila, sino al mercat, sots ban de vint sous per cascuna vegada; e sots lo mateix ban, lo portant ho venedor no gos dar palla, sino estant en lo mercat de la dita vila de Solsona.

[CI] Item, que tota persona portant blat per venre, aquell age a descarregar en lo mercat de Solsona, sots ban de deu sous, axi entes que si venie de nit, puxe aquell descarregar a l'hostal, ab que l'ondema lo port en lo dit mercat, sots lo mateix ban.

Dels fornes

[CII] Primo, ordonaren que nengun forner ni fornera no gos penre servey; qui contrefara pac per ban dos sous.

[CIII] Item, que cascun forner age e sie tingut a coure be e sufficientment asaunar lo pa, sots ban de dos sous per cascu e cascuna vegada que lo contrari fara. E part lo dit ban, pac la tala del pa si es cremat ni cru, ni desquiat, a conexença dels mostaçaffs.

[CIV] Item, que cascun forner o fornera de la present vila de Solsona, age a coure panades, cafçoles e en forsons, sens puya o loguer; e qui contrefara pay de ban sinc sous.

[CV] Item, que nengun forner ne fornera, no gos comprar nengun acapte que's face en los forns, sots ban, per quiscuna vegada, de vint sous.

De les lenyes

[CVI] Primo, ordenaren que tothom de la vila de Solsona que vage al bosch per tallar lenya no gos tallar roure ne olzina a la cals, ni en mig loc, si donchs no ere sech, sots ban de deu sous.

[CVII] Item, que tota persona portant lenya a venre ab besties, aquella age a venre descuberta, leuant ne sach o ço que empatxaria la vista, sots ban de sis dines.

[CVIII] Item, que nenguna persona portant lenya, palla, plexels, tagells, bigues, cabirons o altra fusta per venre en la present vila, no gos tenir aquella en los cobertisos del mercat, ne sots cobertis alcu de la present vila de Solsona, sots ban de dos sous.

[CIX] Item, que tota persona portant fusta per venre, aquella no gos venre encamarada, ans si venuda la haura, l'age a cobrar sots ban de sinc sous (si donchs no era avinença entre lo comprador y venedor).

De joc de daus

[CX] Primo, ordenaren que degun hom strany ho privat, no gos jugar en la vila de Solsona a degun joch de daus, ni altro, a festa anyal, ni a diumenge, ni a festes de Santa Maria, ne de Apostols, ne de S[an]t Miquel, fins que Misa major sie dita, sots ban de V sous. Ne gos picar, ne lançar, fins en la dita hora, sots lo mateix ban.

[CXI] Item, que ninguna persona no gos jugar a ningun joc de daus ne de ossos, ni tenir taulel, sino en la plaça de dia, sots ban de sinc sous. E de nits, sots ban per cascu e cascuna vegada, de vint sous. En aço no s'enten jochs de taules de [...] ne de scachs.

[CXII] Item, que ningun hom no gos leuar de joch a alcun forçadament, sots ban de dos sous.

[CXIII] Item, que ningun hom no gos jugar a dengun joch de daus apres que completa hauran sonat, sots ban de vint sous.

De volataria

[CXIV] Primo, ordenaren que nengun hom no gos caçar ab cans, ne furo, en tauro d'altri, sens voluntat d'aquel a qui's pertany, sots ban de dia de deu sous, si de nits, sots ban de vint sous. Axi entes e declarat que la present prohibicio dur cascun any, de Pasqua fins a noembre, empero sens fer mal ni dampnatge, en l'altro temps; mas cassa de furo tot temps es prohibida.

[CXV] Item, que nengun revenedor ni altra persona, no gos traure de la vila de Solsona perdius, conills, llebres, ni altra volataria, ni caça, hous, ne formatges, galines, ne polls, sots ban de sinc sous, e de perdre la casa.

[CXVI] Item, que nengun hom caçant en qualseuol manera no gos enderrocar paret en possessio d'altri, sots ban de sinquanta sous, e de fer smena de la paret a conexença dels mostaçaffs e consols; la qual smena se age a satisfer ans que lo ban no puxe esser exigit ne leuat.

[CXVII] Item, que ningu no gos tenir furo ne fura per caçar en lo vinyet, sots ban de sinch sous e de perdre lo furo o fura.

Dels corredors

[CXVIII] Primo, ordenaren que ningun corredor no gos dir en dengunes robes, ne peylla, en frau de aquel que les fa venre, sots ban de sinc sous. E sots lo mateix ban, age a dir, com request ne sera, a qui ha venut la dita roba per squivar frau.

[CXIX] Item, que nengun corredor ne altre per ell, no gos venre ne mesclar robes algunes en decun encant que's face de deffunct en la present vila, sots ban de sinc sous.

[CXX] Item, que totes penyores que los mostaçaffs facen per deute de lur offici penyorar, puxen aquelles venre en lo dia que's volran no forçat.

De revenedos e ostales

[CXXI] Item, ordenaren que nengun hostaler no gos vendre la civada sino a tant com los sera afforada per los mostaçaffs, sots ban de sinc sous.

[CXXII] Item, que ninguna persona revenent, no gos en menut vendre la civada sino al for que lo mostaçaff l'aura aforada, lo qual los hage a donar un diner de guany per punyera. E qui lo contrari fara, pac de ban sinc sous.

[CXXIII] Item, que nenguna persona no gos comprar a dia de mercat en la present vila, blat per altri en tro que hagen tocat vespres, sots ban de deu sous.

Del vidre

[CXXIV] Item, ordenaren que nenguna persona no gos comprar vidre per revendre en tro que aquell que lonch haura portat, l'age tengut per un dia natural en la plaça Major de Solsona, sots ban de sinc sous.

Dels bracers e de lurs besties

[CXXV] Primo, ordenaren que no sie nenguna persona que hage donat paraula de logar si mateix o sa bestia, que no gos relogar aquell dia o aquell temps ab altri, ni en altra manera trencar la sua paraula, sots ban de sinc sous. E sots lo mateix ban agen a tenir la paraula a aquell que l'aura dada y per son misatge. Emperho aquell que l'aura logat tal bracer, puxe desnonar de vespre si menester no l'ha per alcuna raho; mas, lo bracer no se'n pot desdir sino per algun cars evident que y sobrevingues per alguna ventura

Ordinations comunes a officis de molts

[CXXVI] Primo, ordenaren que nengun barber sagnant no gos tenir la sanc fora son obrador, sino en sa taula; e aquella puxe tenir fins a ora de tertia, e no pus avant, sots ban de dos sous.

[CXXVII] Item, que nenguna persona tenint ostal en la present vila no gos comprar vi per revenre, sots ban de deu sous.

[CXXVIII] Item, que ningun draper de la present vila no gos vendre ne comprar en son alberch obrador draps alguns a festa anyal, ne de Sancta Maria, ni en diumenge, sots ban de vint sous exceptats draps de dol.

[CXXIX] Item, que nenguna persona tenint tenderia, o speceria, o mercaderia, no gos traure mercaderia ne robes algunes a vendre fora les portes de son obrador o casa, en dia de diumenge, ni de Sancta Maria, ni de S[an]t Miquel, ne a nenguna festa anyal, sots ban de sinc sous, ans tots botigues agen a tenir lurs botigues tancades, exceptats species, mes que mes de festes de Nadal.

[CXXX] Item, que nenguna persona no gos veremar ne fer somades al dia de S[an]t Miquel, sots ban de sinc sous, ne metre verema sots lo mateix ban.

[CXXXI] Item, que nengun manescalt a dia de diumenge ni de festa anyal no gos tenir ubert son obrador per fer alguna faena manual, sots ban de dos sous. E sots lo mateix ban, no gos sagnar neguna bestia dins la vila de Solsona.

[CXXXII] Item, que no sie deguna persona, que a festa manada de colre gos traure degunes robes de fora en les taules, tro que la Missa major sie dita, sots ban de sinc sous, si donchs no ere tal festa en dia de mercat, o dia de fira de la vila de Solsona.

De vitualles

[CXXXIII] Primo, ordenaren que nenguna persona no gos comprar caça, ne volataria, cabrits, ous, ne formatges, ni altra vitualla del cap del terme ença per revenre, ne per portar fora la vila, sots ban de sinc sous e de perdre la cassa.

[CXXXIV] Item, que tota persona estranya que portara en la vila de Solsona vitualles per venre, quant entrara en la dita vila age a portar aquelles manifesta-ment a fi que tothom volent-les comprar les pugue veure, sots ban de dos sous.

[CXXXV] Item, que nenguna persona no gos tenir en lo mercat bestia descarregada ans aquella age a stablir, pus l'aura descarregada, sots ban de un sou.

[CXXXVI] Item, que tota persona que compro fusta, no gos tenir aquella en los carres de un dia en avant, ans la age metre dins casa, o sobre taules a conexensa dels mostaçaffs sots ban de dos sous.

[CXXXVII] Item, que ninguna persona no gos tenir fora ses taules o pedriços degunes robes, si donchs no u fa en manera que no facen nosa al passatge de les gents, sots ban de dos sous.

[CXXXVIII] Item, ordonaren que tota persona que hage laurons, orsts, vin-yes en lo terme o emprius de Solsona, que afronten en camins publichs, que tinguen a leuar e tornian totes les parets que seran caygudes, en tal manera que los cami-nants liberalment y puxen passar, sens tot mal, sots ban de sinc sous; e que hu agen a fer a complir dins lo temps que los mostaçaffs los donaran, sots lo ban de V sous.

[CXXXIX] Item, que nengun bracer que sie logat ab altri no se'n gos menar nenguna bestia grosa, ne menuda, sots ban de dos sous.

[CXL] Item, que nengun bracer ne logader que sie logat ab altri gos fer faena a si mateix ni altri, lo dia de son loguer, ni la nit d'abans, sots ban de sinc sous.

[CXLI] Item, que no sie nenguna persona logat faynes per altri, que gos pujar aquel de preu, sots ban de sinc sous.

[CXLII] Item, que nenguna persona de fora la vila que en temps dels rahims madurs, que dexe lexar anar sos cans desfermats, ans agen astiraçar un ganxo ab un tros de corda, sots ban de sinc sous.

[CXLIII] Item, que no sie nenguna persona que gos jugar en lo sementiri ne en lloc sagrat a degun joc de daus, sots ban de sinc sous. E sots lo mateix ban, degun taulatger no y gos posar taulell per jugar, ans lo mostaçaff lo puxe trencar o lançar per son franc arbitre.

[CXLIV] Item, que no sie nenguna persona que gos fermar bestia en lo se-mentiri, ni en la plaça, ni en lo mercat, sots ban de dos sous.

[CXLV] Item, que ninguna persona no gos gitar pedres ni scampadures, en los valls de la vila de Solsona, ni altra cosa, per a que los valls romanguessen ensigats, sots ban de deu sous.

[CXLVI] Item, que no sia deguna persona que gos fer forats ni trauchs en los murs de la vila de Solsona, ni an aquells fer pas no acostumat, ni ja per antiquitat ja introduhit, sots ban de sinquanta sous per cascu e per cascuna vegada que lo contrari sera feyt.

[CXLVII] Item, que ninguna persona en lo mes de agost ne de setembre, no gos menar cans acostumats fer mal a vinyes per gastar verema, sots ban de dos sous. E sots lo mateix ban tothom del vehinat de la vila de Solsona, age a tenir sos cans fermats o enclosos de nits los cans, del primer de agost fins que agen veremat en la dita vila de Solsona.

Dels baners

[CXLVIII] Item, ordenaren que nenguna persona no gos metre bestiar gros ni menut dins lo vinyet o emprius de la vila de Solsona, sots ban per quiscuna vegada y quiscuna bestia menuda, quatre dies de dia. Si de nits, per bestia menuda I sou, si per bestia grossa II sous. Si de nit per bestia grossa V sous. E pach lo dany donat a la part dampnificada; entes empero e declarat que bestiar pugue esser amenat per cascu caminant per los camins generals, e pasturant fora lo vinyet, ab que no facen mal.

[CXLIX] Item, ordenaren que no sie deguna persona que gos metre bestiar gros ne menut en so del seu dins lo dit vinyet, ni gos donar empriu a dengú, sots ban de cinc sous; empero no es entes aquell qui ab si mene bestia menuda, sens pus o una grossa fermada.

[CL] Item, que tot viandant que vage per son cami y jornades, puxe, entrant en la vila de Solsona, penre un parell de rahims, sens ban ni colonia; perho si a l'exint de la dita vila ne prenía, pac de ban per cascuna vegada dos sous.

[CLI] Item, que deguna persona no gos fer herba en laurao d'altri, si donchs no u fege ab voluntat de aquell de qui sera la laurao; e qui contrefara, pagara per ban dos sous.

[CLII] Item, ordenaren que si degun hom de la vila de Solsona haura sparver o moscart e volie anar a caçar, que no'y gos anar sino ab un altro, e que no gosen portar rahims, ni altra fruyta, ni plexels, ni altro dampnatge donar, pac de ban deu sous.

[CLIII] Item, ordenaren que ninguna persona no gos penre coloms sino de son colomer, ne y gos tirar ab balesta, ni posar laços ni altres tençons, ab que los puxen penre, sots ban, per cascu e per cascuna vegada que lo contrari sera fet, de cinc sous. Los quals si no'ls ha tal contrafaent, estigue en la cavegua per dos dies e nits.

[CLIV] Item, que ninguna persona no gos trencar colomer d'altri sots ban per cascu e per cascuna vegada, sexanta sous, e que sie feta smena a d'aquell de qui lo colomer sera. E ultra la dita smena e lo dit dany age a estar lo trencant, a merce de senyor.

[CLV] Item, ordenaren que bestia grossa de carnicer strany, ni bestia menuda del mateix, venint o anant a fira o de fira, ne bestiar de cabanes si entre en ço d'altri, no sie tingut de pagar ban, mas solament sie tingut de pagar o satisfacer a la part la tala o lo dany que haura donat, anant o venint del mercat o fira.

Lo molt egregi e poderos senyor, lo senyor don Joan Ramon Folch per la gracia de Deu compte de Cardona, firme los sobredits capitols de la mostafaceria de la vila de Solsona contenguts en denou cartes e sots nombre cle cent cinquanta cinc capitols, sots diverses rubriques, als consols e promens e Consell de la vila de Solsona, dilluns a xxii del mes de mars. Any m[c]cccxxxiiii.

Lo compte +.

Die lune vicesima secunda mensis marcii anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo trigesimo quarto, in aula Castri Cardone, fuerunt predicta capitula per dominum egregium Joannem, comite de Cardona, in posse mei Bernardi Gotsens, notarii publici per totam terram et dominationem predicti egregii domini comitis, presentibus ad hec pro testibus Geraldo de Cervilione et Bernardo de la Artiga cambrerio egregii domini comitis, et fides indubia premissis adhibeatur ego dictus Bernardus, notarius predictus, meun hic artis notarie solitum fieri appono S + num.

92. ORDINACIONES PARA LA CONVIVENCIA ENTRE CRISTIANOS Y SARRACENOS DE LÉRIDA, 1436. [LÉRIDA]

Ordenanzas aprobadas por la reina Maria, lugarteniente general de la Corona de Aragón; en ellas se ordena a los sarracenos de Lérida a vivir en la antigua morería de la ciudad, sin mezclarse con los cristianos. También se imponen determinadas normas de conducta a los musulmanes para asegurar la convivencia entre ambas comunidades, con las correspondientes penas en caso de incumplirse.

Original, en el Archivo de la Corona de Aragón, Registro de Cancillería, núm. 3127, fols. 85-86¹.

* * *

Modus vivendi et conversandi sarracenorum civitatis Ilerde inter christianos.

La senyora reyna, lochtinent general del molt alt senyor rey, per dar orde en quina manera los moros de la ciutat de Leyda deuen viure e conversar entre los christians de la dita ciutat, cassant qualsevol altres ordinacions apres la partida del dit senyor rey, sobre aço fetes, fa e statueix les ordinacions següents:

[I] Primerament, la dita senyora mana, statueix e ordona que los dits moros estiguen e haien lurs habitacions e domicilis, ab ses mullers e familia, dins los limits de la moreria antiga de la dita ciutat e no en algun altre loch. E que si mester sera, los sia donat espay e loch sufficient per a fer cases per la dita lur habitacio. E que la dita moreria sia closa e tanquada, en manera que s'i haia a entrar e a exir per cert portal. E que axi estiguen separats e apartats dels dits christians. E aço haien a fer dins spay de tres mesos de la publicacio de les presents ordinacions en avant comptadors, sots pena de X lliures per cascun moro qui, passat lo dit terme, trobat sera no habitar en la dita moreria. E si pagar no les pora, que li sien donats XXX açots per los lochs publichs e acostumats de la ciutat.

[II] Item, mes ordona e mana que quant lo Cors precios de Jhesu Christ passara per algun carrer de la dita ciutat, encara que fos la festa de *Corpore Christi*, si algun moro o mora sera en lo dit carrer, se haien a agenollar e estar agenollats tros-

¹ Publicado por: José M. MADURELL MARIMON, «La cofradía de la Santa Trinidad de los conversos de Barcelona», *Sefarad*, núm. 18, CSIC, Barcelona, 1958, pp. 80-82; y Josefina MUTGÉ i VIVES, *L'Aljama sarraïna de Lleida a l'edat mitjana. Aproximació a la seva història*, Consell Superior d'Investigacions Científiques/Institució Milà i Fontanals, Barcelona, 1992, doc. núm. 199, pp. 380-382.

sus que sia passat o s'haien amagar en alguna casa, en manera que no puguen esser vists. E aquells e aquelles qui aço no faran, sien encorreguts de fet, per cascuna vegada, en pena de L solidos o de XX açots.

[III] Item, mes ordona e mana que tots los moros vaien ah la garçeta feta o sarçenats en lo cap e en la barba, en manera que sien coneguts entre los christians. E aquells qui no hauran barba, porten los cabells en dret de les orelles pus lonchs, en manera que sien tan larchs que basten a miges orelles, sots pena de L solidos o de XX açots.

[IV] Item, mes statueix e ordona que, dins la dita moreria, haia una taula de carneria, en la qual un carnicer christia sia tengut de tallar carn a obs dels dits moros, tanta com mester ne hauran, a carrech e despesa de la Aliama dels dits moros.

[V] Item, que lo dit carnicer no gos vendre de la dita carn a negun christia o christiana, sots pena de X lliures per cascuna vegada que fara lo contrari. E si pagar no les pora, que estiga XX jorns en la preso e no li sia donat sino pa e aygua.

[VI] Item, mes statueix e ordona que los dies de fira e de mercat, los dits moros e mores puxen portar e traure al dit mercat lurs mercaderies e coses e aquelles vendre e d'aquelles franchament contractar.

[VII] Item, mes statueix e ordona que los moros qui son ferrers puguen tenir lurs obradors o botigues al Cap del Pont per obrar de lur offici, tan solament com axi sia acostumat de lonch temps. E sia gran servey de la cosa publica pus no y tinguen les mullers ni lur casa. Empero, que no y puguen ni gosen habitar ni obrar sino en los dies faheners, segons observança e practica dels christians, sots pena de X lliures o de XXX açots. En aço, empero, no son entesos los moros cantirers o qui obren de terra, los quals ordona la dita senyora que puguen obrar en los lochs e axi com han acostumat.

[VIII] Item, mes statueix e ordona que los dits moros puguen dins la moreria, tanquat empero lo portal de aquella, obrar e fer fahena tots temps e tots dies que's volran, exceptats lo jorn de Nadal, de Ninou (*Any Nou?*), de Aparici, les festes de Sancta Maria, de Pascua e de Cinquagesima, de *Corpore Christi*, de Sent Johan e de Sent Lorenç, en los quals dies no gosen obrar en alguna manera dins ni defora la dita moreria, sots pena de cinquanta solidos o de vint açots.

[IX] Item, que tots los moros qui se'n son anats per causa de qualsevol novelles ordinacions puguen tornar a la dita ciutat de Leyda, sens algun dubte, per viure e estar segons la forma de les presents ordinacions, car la dita senyora relexa graciosament totes penes en que fossen cayguts per la causa o raho desus dita.

[X] Item, que de totes les penes peccuniaries sien fetes tres parts, la una sia adquisida al senyor rey, l'altra a l'acusador, e l'altra als officials als quals, segons lurs privilegis, se pertany fer la exequcio.

[XI] Item, per tal que les presents ordinacions sien millor observades, la dita senyora tol e abdica a tots e sengles officials tota facultat e tot poder de remetre, relexar e compositar ne commutar les dites penes, mas que aquelles sien exequdades rigorosament sens alguna gracia e merce.

La reyna².

² Estas ordenanzas son confirmadas por la misma reina María el 28 de abril de 1436 en Lérida (Josefina MUTGÉ, *L'Aljama sarraïna de Lleida*, doc. núm. 200, pp. 382).

93. **ORDINACIONES O TAQQANOT DE LA COMUNIDAD JUDÍA DE CERVERA, 1455. CERVERA (LÉRIDA)**

La comunidad judía de Cervera aprueba unas ordenanzas de régimen interno, escritas en romance aljamiado de las *taqqanot* o normas que regían las competencias del clavario o tesorero (*gizbar*) de la comunidad (*qahal*) que habitaba en el «*call*» (*qa'l*) superior (*sobirà*) e inferior (*jussà*), con facultad de cobrar las imposiciones y los censos anuales, que cada particular (*yahid*) debía pagar obligatoriamente cada semana. Se señalan las penas de excomunión mayor (*hérem*) y veto (*nidduy*), aplicables a los morosos y a los infractores de estas normas.. Por último, es destacable la mención explícita al Principado de Cataluña.

Original, en el Archivo Comarcal de la Segarra, Signatura ACSG Cervera, Jueus, núm. 10. Año 1455¹.

* * *

I²

ארלווין ארש יק ול רי'פ טוגניט ארש יק ול טוט יד הריורסד להק ליד האירולק אל יד שלוטיפק שלא גנא
טניאשירפ ליד ירולק רשיא
וסא ריגלא ארלווויק ליקא **תסנכה תיבב** 'א מוי לכב תועש'ב ראטשיאד ירולק טיד ליא טוגניט שיא ומירפ
ריבשא שיא
שליקא וא אליקא אנוד וא מוא דיחי ווקשקיד ירביאיר ריפ האריבוש לאק ליד וא האשווג לאק ליד
הארקוט יק שטאטיטנק
תיבניא ראטשאד תועש'ב מאיד דמעמ לא ריפ טאדרוקא שיא וסא שנוגיש האנמיש ריפ ואדאקא ראגפא
ריפ תסנכה
שיא להקלד ואיסנטנאל ורפניא ומוק קול ניא ראנא אגופ יק ירולק טידלד השאקא ראנא הארלוו ונ יקלא יק

¹ Publicado por Agustí DURÁN SEMPERE, «Documents aljamiats de jueus catalans», *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*, V, Barcelona, 1918-19, pp. 140 y ss. Y por Meritxell BLASCO ORELLANA y José Ramón MAGDALENA NOM DE DÉU, «Documentos hebraicos y aljamiados de los judíos de Cervera (siglo XV)», Efrem Yildiz (coord.), *«Et amicorum»: estudios en honor al profesor Carlos Carrete Parrondo*, Ediciones de la Universidad de Salamanca, Salamanca, 2019, pp. 125-151. El documento nos lo ha facilitado la propia Dra. Meritxell Blasco, profesora del Departamento de Filología Clásica, Románica y Semítica de la Univesidad de Barcelona.

² En este caso seguimos la edición de Blasco y Magdalena Nom de Déu. Y en negrita aparecen las voces sueltas (por ejemplo להק), y frases en hebreo (como תסנכה תיבב 'א מוי לכב תועש'ב), que al traducirse al catalán se señalan asimismo en *negritas cursivas*.

אטוט יק

לאוד אג אמרו' פלנא אגאפ ריפא יא ירביארא הגאוא ליה אגאפ רי' פ ריפ שניד נארטרופ יל יק הרוא טנואיסנמ

ריפיה להקלד שיאינוקפיד שטאטיטנק שילגמיש יא שיטוט ירביאר ירולק טיד לא טוגניט שיא מיטיא

טנאלבמיש

יא שלאשניש שלייד שטטאיפורפ שיל ניה טאשאט שיא יקול דיחי אדאקיד ירביארא הא טנימ טאנקיש

האטנאלבמיש ריפיה. שושיד טיד שיא שנוגש שינאמש ריפ ירביארא הא וסא יא שליאידי שלאונ[נא]

ירביארא

אדאקיד ירביארא אגא וא ליה נניו שילונ להקלא ישיא אראשופניה להק לא יק שנואיסאופנא שיל ש[יטוט]

דיחי

ביש קירקא ראנא הא ארביאר יק אדינומ אטוטיא ראגפ טאמוטשוק נא יסא שני' פ יק אמ[רו' פ אל ניא]

ריבשא שיאוס

שטונימ רואיד האיוא ירולק טיד לאיש ורפניה אדינומ אשלפיד אראקנא מוק שיאיפ יד טנימ[אקנאמ]

שלאירוא

יק להקלא נילוו טאטיטנק אנוגלא ארטשוק יל ושיא יא להק לא ריפ ריפא ארבא יק שטנימאגפ שול [ריפ]

ושיא

[...] וינקישיל ושיאיד יא שיפיש שאק לאט ניא יק סנואיד טוט להקלד[...]. איש [...]נא ירולק טיד לא

ט[נ]ימ[י]ט[נ]שנוק יא טנימיטנשפא טי' פ הארש סנואד [סנואד] טיד לא יק אדאגיו אטוט מינמאנ שלא

[ש]לד

ונ ארינמ ארטלאנא יא ושאנ יא שלא ריפ טיגלא וגלאד וא מינמאנ

שינמריט שלאנא שלאשניש שטיד שלייד שנואישיניפ שיל שיטוט ראגפיד ירולק טיד לא טוגניט שיא מ[יטיא]

נארבק יק

שיטיד שילא טוגניט האיש ירולק טיד לא להק טיד לא תואצוה שיטי' פ ניריא ראגאפד ראשיש נוש ריפ יא

תואצוה

קירק נוש טוטא שיטיד שנואישינפ שלייד אראגפ יק ליד שיקופא ריוא יא

שטאטיטנק/שליקא שיטוט פאקשימיא שיאשיפשיד שישא ראטרופיד טוגניט האיש ירולק טידלא יק מיטיא\

לא האירינוק יק

שילד ריבשא שיא וסא אגנולטקיט טאפיסנרפ לא סניד קול אליווש לוק ניא ירטמרט יא ראטרופ **להק** טיד
 ראטיקיא ראגאפ טאדרוקא אריש לוקלא שליקאיד טאטאפורפ האלד וא שלאשנש שטיד [ש]לד שנואישניפ
 גנא טנישרפ ולנא

לד שיאינוקפיד שטאטיטנק שינוגינ רארבילשידינ ראגאפ שוגונ ירולק טיד ליא יק טאדרוקא שיא מיטיא
 שניפ **להק** טיד

ואיסנמ ניסאפ יקניא) **בינמאנ** שטיד שוד שלאד אמיד **מותח** ארבלאפא **בינמאנ** שלאד טנימנמ אגא [...]

שליקאנא יק שלאשניש שטיד שילד שנואישנפ שיל וסאניא שירפמוק שיאונ. (יקא ראנודא נאש יק ריפ שיטיפ
 ניריאיש טיד האיש טנומד איג מוק הארבלאב טנימנמ **בינמאנ** שלא ניסאפניל ראריפשא האונ ירולק טיד ליד קירקא
 ניריא יק שנואישניפ שטיד שיל ריפ **להק** לא **תואצוה**

טשיקיר יש שושימ ירטוק ניא ירטאוק יד **בינמאנ** שלא יטמוק ראנוד ירולק טידלא טוגניט שיא מיטיא י'
 וסא יא הארישינ

טשאב יק ירולק טיד ליד רידופניא טאטיטנק לאט הארבאיש ניאפאש **בינמאנ** שטיד שלא יק טנאט ריפ
 רי'פא

שטיד שול ריפ טאנמ האריש שאק ליקאנא מוק שלאשניש שטיד שילד טאטאפורפ אנוגלאא טנימאטיק שיק ליקא
 י'פניא י'פיד אשאפשיק שיטניא שיאונ יטמוק טיד ול וריפניא טנימאטיק טיד ול ריפ **בינמאנ** ואב ראנוד ירולק טיד
 לא טוגניט האריש נודאל יק יגנא ליד י'פלא שני'פ שטיד שינימרט שלאנא הארפ -5 ארבא שיטיפ יק שיטאד יא
 שידוביאיר שיטוט יד יטמוק רידאטרוו יא אראפיל יק שיגאפ שילד שילוקיטרפ שיל שיטוט שיטוט ירבירקשיא
 ירולק טיד לא טוגניט שיא מיטיא י' אדאק

ראלוגנש נואדאקא לאירוממ נוניא אגירקשאוא טראפ ארטלאיד יא ירביל נושניא **להק** ליד ראלוגניש לאירוממ וא
 ירביל נוש אגודיל ואדאק שראלוגניש שלאיק וארפנא שיטניא שיא האישיק אנוד וא מוא טוגירק יא קיטנאטבא
 האיש ירולק טיד ליד ירביל ול שאק ליקאניא ניאפאפנו ישיא -10 יא שיטוטפא יא שיסנמרפ שינובפא האירולק
 האטידאל רארוגישא ירולק טיד ליא טוגניט שיא מיטיא י'ח [שילושוא]לק שילגניש
 טש לא יק טנימליא'פ שיגטשואפא טנימטנאנקיש יא שיטקארטנוק שנאלבמיש אקניא שידאמוטשוקא [...]

דמעמ ליד שימיד ליד האדוגינוקא טיפ

שיל ריפיד האואשיש האישיק הנוד וא מוא **דיחי** נוגלא יק אריא שאקיש ירולק ויד לא טוגניט שיא מיטיא י'ט
 [יק ש]יגאפ

טנימאגראל שיא וס שנוגיש **יודנ** יא **ברחיד** האניפ הא לוקנא ריפיד ראלוגניש אדאקא שידאנטרוו נוש
 [טאנדר]וא

[ראיסנו]נידא יא ראקילבופא טוגניט האיש יא טאטלוקי'פ אגא ירולק טיד לא שאק ליקאנא יק **דמעמ** לפ
 יאשוא **להקלא** יק האגייד **הדונמו ברוחמ תסנכה תיבב** האיש יק הנוד וא מוא ראלוגניש ליקאבא יד ילפמוקא [...]
 שיטימ ישא נרוט טיד ראלוגניש לא יק שני'פ **להק** ליד **המכסה** שנוגש/ **הדונמו ברוחמ** ייד

[בא יק ש]יגאפ שיל ראגאפ

ראקילבופנ ראיסנוניד הארלוו ונ ירולק טיד לא יש יא **דמעמ** ליד האלגיר יא ואיסנידרווא שנוגיש רי'פא אר

הליקא אטוט האדוביאר ריפ ראדיד טוגנט האיש ירולק טיד לא שנודל שיא טיד שנוגיש **דיחי** טיד ליק

אליאט

שיא טיד שנוגיש טניאדיבואיד ראלוגניש ליקא טוגניט האיריש יקניא

הטוט הגניט יק שטאטיטנג שיטוט רארבילשיד יא ראגאפ ראנוד ירולק טיד לא טוגניט האיש מיטיא 'י
טנאטשרטמוק ונ שיא טיד שנוגש ארבלאפא **פינמאנ** שול ריפ טאנמ אריש יל יק הדאגיו אגא יק שיטניא שיא וסא
ורפנא רידירטנוק שיגארפ טשיקנא יק לוטיפק אלווש לאוק אל אגניט יק שניפ טוגניט האישיונ אלניא יקיד 'מיטשד
שיאימול טוט ריפ שניפ ריפא

ןיאופיש **תואצוה** יש ביש קירקא נאו יק שנואישנפ שיל רגאפא ריטשימי ארבאיק טאטיטנג נאריש יל יק שיטמוק
שול שטוט ירביל ניא נאונטיטנוק ירולק טיד לא טוגניט האיש מיטיא א'י וא **תולהק** שירטלאד וא **להקליד** ניאיש יק
יטמוקיד שרודיוא וא **פינמאנ** שול ריפ שטאנוד שרודיביאיר שטיד שלא שנוגיש) שידישא יא שידארטניא ריפ
שליקאיד יא שליקא יד שנידנשיד **להקלא** ראנודא אגא **דיחי** יק שיטמוק שטוט יבנטיא וסאנא שיטניא שיא (א
נאריד יל

ירולק ליד רוואפניא ריפ **להק** לא שטוגניט נוש יקול

האיש הנוד וא סוא ראלוגניש טוט יק **יודנד** יא **פרחיד** האניפניא ואיסאנודרוא **מעמלא** רי'פ ומירפ ב'י

ראגאפ טוגניט

יא ירולק ליד רידופנא האנמיש רי'פ ארקוטיל יק לא יגנמיד יד האיד לא שינאמיש שיטוט ריאפיד יא
שיא טיד שנוגיש יגנמיד האיד נוגלא ראגאפיד טאטלוקיפ נארבאונ שנוגלא וא נגלא יק האריש שאק יש
ריפ רגאפ טופ ונ ליא יק יל ריד יא ירולק לא ריניו טוגניט האישא אגא ראלוגניש ליקא שאק לאטניא יק
שיאמ נואיד פאק לא ישיא בירא שיגנמיד 'ג ראלוגנש טוט ריפ אגופ טנאלבמישק יא האדאנרוג אליקא
ריניט טוגניט האיש שאק לאטניא טאנודרוא שיא שנוגיש שיטיד שיגאפ שיל ריפ ארישיא ארגאפונ
אדאנרוג אליקא שני'פ ארביד יק ול טאגאפ אגא שני'פ ואיסאטיבאש אריש נוא לאק לא שניד שיגטטשוא
יסא

שבוש טניסיד הניפ ניא טראפ ארטלאד יא **יודנידיא** **פרחיד** האניפנא טוגירוקנא האיש הארפ ירטנוק

[טאטימל]

יק האיד נוקשק ריפ וסא יא [ירולק **להק**/ טיד לט טאטימ ארטלאליא] אליו אליד לאיסי'פולא ריניטיד האיראשיש

המכסה שנוגיש/ **הדונמו** **ברחומ** **נידכ** ליאפא ראשוו שדוגניט נאיש **להקלא** יא שיגאטשוא שטיד (ש)לא

שליד נגלא ישיא **להק** ליד

שיגאפ שיל ריפ הרילפמוק וניא טניאידבואשיד אריש שלאק שוד שלידי שטימיל שלא הארופ נאטשא שופ יק לאק
לא ירטניד שיגטטשוא שטיד שלא ריניט טוגניט האיסא אגא לאט ליקא טיד שיא שנוגי[ש]. ואיס(א)טיבאאשיד אריש
פן[רפ]

ורפ שיטניא שיא

דיחי טיד ליא יק

הלילונא האיש

ארש וניש יא

ג הלילונא

היש שירפא **מימי**
לא ריניט טוגניט (טוגניו)

שיגטשוא שטיד

שנוגש ראגאפ וא

שיא טיד

יפורפ שילנא שטאטקפ וא שטוגניונוק וא שטאשיט נוש יקול טוט ראגאפ נארלוו שנוגלא וא וגל[א יש]

שלאט (וא) לאט ליקא ואיסאשיט רוליד טראפ האנוגלא ראגאפ ארלוו וא שלאוננא יא שלאש[ניש שטאטיא]

שניד ירולק טיד ליד רידופניא ראגאפ ארלוו יק טאטיטנאק הטיד אל ריאפידי יא ראגאפ שטוגניט ניא[יש]

הלילול

קול יגא ונ שי'פ שיק טנימאגפ נוגנ ארינמ [אר]טלאניא יא הרוריס [יד]

יטקארטנוקלא יק ירניו נארדרוקא האליקא יא **דמעמ** לא ניאשופניא יק ואיסאופניא אנוגניד יק מיטיא ג'י

אראפ נישיק

ארלוו יא ליא יק שנואיסאגילבוא שיל פאיא ירולק טיד לא רידא אגא.

שינוגניט ראגאפ יד ראשיפניא ינ ראשיש אגופונ ראלוגניש נוגניט יק **דמעמ** ליפ טאדרוקא שיא מיטיא ד'י

שטאט(יטנ)ק

טוגיד (הא)ישיל יק אגניטריפ ראלוגניש ליקא יק ריפ ריבשא שיא וס ירולק ליד רידופניא ראגאפ ניגאש יק

דיחי נוגלא שיגיד ירולקלא יק טנאלבמיש ריפ וא **להק** לא ריפ טאטיטנאק אנוגלא ורטיא קניס אטנוקניס טניס ירטוק
גנא ליד ריניגיד רימירפ ליד שיא האירולק טניאשרפ אליד שמיטלא יגנא נוא ניא טיד רירבפדי יא טיגיש רירבפדי
[רימי]רפלא

נירטיל הנמש 'ח שיא טארביל טאטשא שוליק ריפ בארפלא מוא הנושריפ אילווישלוקא **הדונמ** יא **מרחומ** ריפ .
ראיסנוניד יא ראקילבופ יד ירולק לא טוגניט האיש 'יטיא יק שלוטיפק שול שנוגיש שנואיסאשופנשיל ארגאפ וניק
הליפת יד **העשא תסנכ תיב** ניא האישיק הנוד וא נוש

הדונמו מרחומ נידכ הנושירפ האיליקאא ראשווא האיא **להקלא** שנווליא **להק** ריפ ש[טא]נידרוא.

ראטשיא יד ארטרופמוק יק הנוד וא מוא האיש **דיחי** טוט ראטוקישיאיד ירולק טיד לא טוגניט האיש מיטיא

לא ניא

טיד לא ישיא **מימי** ו'ט טאנודרוא יא טיד שיא שנוגיש שיגטשוא שול רינט ונ ריפ וא ראגאפ ריפ וא **מרח**

טוביאיר ריפ ראנודא איגא וא שנודל **מימי** ו'ט שטיד שלידי שירפא ואיסוקישא הטידל אר'פ ונ ירולק

לא יק אלייטל ניא שטאשיט נוש יק שלייד הנוד וא מוא ונגלא יק שאקניק ירולק טיד לא טוגניט שיא 'יטיא
טיד

האיגא שאק ליקא ניא יק האירולק האושאל יד שמיט ול שניד \אליו/ הליד הראיניש רילוק יד הא ירולק
יד טוגניט האיש יא
יא איריגיל ווא אליו האל שניד הריניש יק הנושירפ אליקא יד נארבורט שיק שניב שול שטוט ראטוקשיא
טנאלבמשריפ

יק **דמעמ** ליד ואיסניטניא שיא ונ וריפניא אליו הטיד האליד שטנישפא נוש איג יק שלייד ריפ יד טוגניט האיש
יאל

יינא ביש ליד י'פלא שני'פ ירולק טיד לא רי'פיד טוגניט האיש טיד ראטוקיש.

שישפישיד שיש הא האירולק הטיד האלא ריפ שיראשישינ שירביל ריואיד ירולק טיד לא טוגניט שיא 'יטיא
הא יא

הטלושפא הרבא ירולק טיד לא יאי'פ הרבא יטמוק נוש מוק **להק** ליד רידופנא שליכא ראנודא
שנוגלא יד קירקא האו יק ואישניפיד 'ניד יק נוש יק בנרא ימקג ניד ביד שיק **בוה** ליקא האיש ט[אגאפ]
שר[אלוגניש][...]

[...] ריוא ונ ריפ ריגיש האירופ יש שידאגו שיטלומ יא **בוה** טיד ליד **ורק** ליד שטאטיטנק שינוגלא ויניט יק

[...] יד שראלוגניש שלייד נאד נארג ניא **תואצוה** ניאירפנש ואישניפ הטיד האל ריפ יק **תוריפ** שטיד שול[...]

[...] טאנ]ודרוא יא טאדרוקא הא ליקא יד ראלוגניש ליד יא **להק** ליד ריניואניב ול ראליו טנילוו **דמעמלא**

יד טוגניט האיש יא האיגא יק **בוה** טיד ליד **ורקלד** טאטיטנק האליד ארניט יק הנושירפ אליווישלאוק[א ראג]אפ
[...] האריש הנוגלא ווא וגלא יש יא רירבפ ו'ט יסאיד יטניק טאטיטנק האל שנוגיש ראגאפא [...]

[...] **יודנ** יא **ברח** יד הניפ ניא שטוגירוקנא ניאיש אליקא ווא לאט ליקא אדנרוי הטידל ניא אר

[...] אלייטל ניא רי'פ שטוגניט נוש יא נא'פ שנוגיש שיגאטשוא ויגניט יק ווא ניגאפ [...]

[...] ואיסאנידרוא הטיד אל ארוריש ונ טניאידיובואניא אריש ואיסנידרוא הטידל ניא הנושירפ הנוגלא יש יא

ירולק ליא

שטוגניט ניאיש יא ניגא **להקלא** יא **הדונמ** יא **ברוחמ** ריפ ליקא ראנימונ יא ראקילבופ טוגניט [האיש]

[...]

[...] שירפא רימירפ **תבשלא** שליכא ארקילבופ ונ ירולק טיד לא יש יא **הדונמו ברוחמ** **יידכ** שליכא ווא

ירולק טיד ליד קירקא נאו שטאטיטנק שיליקא שנודל שיגטשוא ארניטין ארגאפ ונ יק ליקא ריבשא שיא [...]
שליכא ראקילבופ יד הרשיש ליא [יש]

II

(Traducció en catalán del texto hebreo anterior, del mismo s. XV.)

Els capitols de la claveria del **qahal** de Cervera de tot lo que sera tengut fer lo qui sera ni volra esser clavari del present any.

Primo es tengut el dit clavari d'estar 2 hores cada diumenge en la sinagoga aquell qui volra a loguer aço es a saber del call jusia o del call sobira per reebre de cascun singular hom o dona aquella o aquelles quantitats que tocara a pagar a cada u per semana segons aço es acordat pel consell diem 2 hores d'estar en la sinagoga per que el que no volra anar a casa del dit clavari que puga anar en loc comu enpero l'intencio del **qahal** es que tota hora que li portaran dins per fer paga ell ho haja a reebre e a fer paga en la forma ja davall mençionat.

Item, es tengut el dit clavari rebre totes e sengles quantitats de pecunies del **qahal** e per semblant sicnatment ha a reebre de cada singular lo que es taxat en les propietats dels censals e [an]nuals de aquells e aço ha a reebre per semanas segons es dit desus. E per semblant ha a rebre [tote]s les inpoacions que el **qahal** inposara e si el **qahal** no les venen ell ho haja a reebre de cada singular [en la for]ma que fins aci han costumant pagar e tota moneda que reebra ha anar a carrec seu ço es a saber [manca]ment de pees com encara de falsa moneda enpero si el dit clavari havia de haver menuts o reals [per] los pagaments que haura a fer per el **qahal** e això li costara alguna quantitat volen el **qahal** que això [...] el dit clavari an[...] sia [...] del **qahal** tot de uns [?] que en tal cas se fes e de això li sicnen els secretaris tota vegada que el dit deus sera fet ap sagrament e conse[n]t[i]me[n]t del[s] secretaris o d'algu elegit per ells e n'aço e en altra manera no.

[Ite]m, es tengut el dit clavari de pagar totes les pensions dels dits censals en els terminis que cabran e per son cesar de pagar eren fetes despeses al dit **qahal** el dit clavari sia tengut a les dites despeses e haver apoca del que pagara de les pensions dites a tot son carrec.

Item, que el dit clavari sia tengut de portar a ses despeses a me[n]yscap totes aquelles quantitats que converia al dit **qahal** portar e trametre en qual se vulla loc dins el Principat de Catalunya aço es a saber de les pensions del[s] dits censals o de la propietat de aquells al loc sera acordat pagar e quitat en lo presentt any.

Item, es acordat que el dit clavari no gos pagar ni deslliurar negunes quantitats de pecunies del dit **qahal** fins dia[...] haja manament dels secretaris ap albara signat de ma dels dos dits secretaris [en que fassen mencio per que s'han a donar aqui]. No es compres en aço les pensions dels dits censals que en aquells no ha a esperar li'n facen els secretaris manament **en** albara com ja damunt sia dit si eren fetes despeses al **qahal** per les dites pensions que irien a carrec del dit clavari.

Item, es tingut el dit clavari donar comte als secretaris de quatre en quatre mesos si request ne sera e aço per tant que els dits secretaris sapien si haura tal quantitat en poder del dit clavari que bast a fer quitament a alguna propietat dels dits censals com en aquell cas seria manat per los dits secretaris fer lo dit quitament enpero lo dit comte no es entes que's faça de fi en fi aquell que's fara en els terminis dits fins el fi de l'any que ladon sera tengut el dit clavari donar bo e vertader comte de totes reebudes e dates que fetes haura.

Item, es tengut el dit clavari escriure totes totes les particules de les pagues que li fara cada singular del **qahal** en son llibre e de altra part ho escriga en un memo-

rial a cada un singular hom o dona que sia es entes enpero que els singulars cada u li dona son llibre o memorial e si no ho faien en aquell cas lo llibre del dit clavari sia autentic e cregut.

Item, es tingut el dit clavari assegurar la dita claveria ap bones e ap totes e sengles cla[usules] acostumades en que semblans contractes e sicnantment ap hostages feelment que el st[...] fet a coneguda del demes del consell.

Item, es tingut el dit clavari si cas era que algun singular hom o dona que sia si se va de fer les pague[s que] son ortenads a cada singular de fer encol en pena de bandejament e vet segons ço es largament o[rdenat] pel consell que en aquell cas el dit clavari haja facultat e sia tengut a publicar e a den[unciar] ab aquell singular hom o dona que sia en la sinagoga bandejat i vetat de ja que el *qahal* ho sai[...] judici de bandejat i vetat segons acord del *qahal* fins que el singular dit torn asi mateix acompli de pagar les pag[ues que hau]ra a fer segons ordinacio e regla del consell e si el dit clavari no volra denunciar ni publicar qu'el dit singular segons dit es ladons el dit clavari sia tengut de dar per reebuda tota aquella tall en que seria tengut aquell singular deobedient segons dit es.

Item, es tingut el dit clavari donar pagar e deslliurar totes quantitats que tinga tota vegada que li sera manat per los secretaris ap albara segons dit es no contrasant qual se vulla capitol que en aquest paregues contradir enpero aço es entes que haja a fer fins per tot lo mes de setem[bre] de que en lla no hi sia tengut fins que tinga la quantitat que haura mester a pagar les pensions que van a carrec seu si despeses se faien.

Item, sia tengut el dit clavari continuar en llibre tots los comtes que li seran donats per los secretaris o oidors de comte que sien del *qahal* o d'altres *qehilot* o descendens de aquells e de aquells fer entrades e eixides [segons als dits reebedors li diran a]. Es entes en aço e tanbe tots comtes que singular haja a donar al *qahal*.

Lo que son tenguts el *qahal* fer en favor del clavari:

Primo fer el consell ordonacio en pena de bandiment e de vet que tot singular hom o dona sia tengut pagar e de feer totes semanas al dia de dimenge al qui li tocara fer semana en poder del clavari e si cas seria que algu o alguns no hauran fecultat de pagar algun dia de dimenge segons dit es que en tal cas aquell singular haja e sia tengut venir al clavari e dir que ell no pot pagar per aquella jornada e si sera per les pagues dites segons es ordonat en tal cas sia tengut tenir hostatges dins el call on sera sa habitacio fins haja pagat lo que deura fins aquella jornada e si contre fara sia encorregut en pena de bandiment e de vet e d'altra part en pena de cent sous [la meitat] a l'oficial de la vila [e l'altra meitat al dit *qahal* clavari] e aço per cascun dia que cesaria de tenir els dits hostages e el *qahal* sien tenguts usar ap ell com judici de bandejat i vetat segons acord del *qahal* e si algu d'ells estan fora els limits dels dos calls sera desobedient e no complira fer les pagues [s]egons es dit aquell tal haja e sia tengut tenir als dits hostages dintre el call que pus [pr]op sera de sa habitacio.

(Nota al margen)

Es entes pero que el dit singular sia en la vila e si no sera en la vila 3 dies apres sia [vengut] tengut tenir el dits hostages o pagar segons dit es [...]

[Si a]lgu o algunes volran pagar tot lo que son texats o convinguts o pactats en les propie [tats cen]sals e annuals o volra pagar alguna part de lur texacio aquell tal

(o) tals [si]en tenguts pagar e de feer la dita quantitat que volra pagar en poder del dit clavari dins la vila [de] Cervera e en alt[ra] manera negun pagament que's fes no haja loc.

Item, que dinguna enpoacio que enpossaen el consell e aquella acordaran venre que el contracte que se'n fara haja a dir al dit clavari e ap les obligacions que ell hi volra.

Item, es acordat pel consell que negun singular no puga cesar ni enpexar de pagar nengunes qua[nti]tats que s'hagen a pagar en poder del clavari ço es a saber per que aquell singular pertenga que li si[a] degut alguna quantitat per el *qahal* o per semblant que el clavari degues algun singular. El tems de la present claveria es del primer de gener de l'any quatre cent cinquanta cinc e tro al pr[imer] de febrer seguit dit en un any. El preu per que los estat lliurat es 8 vuit lliures.

Item, sia tengut el clavari de publicar e denunciar per *vetat* a qual se vulla persona hom o dona que sia en sinagoga a hora d'oracio qui no pagara les enposicions segons los capitols que son orden[at]s per *qahal* e lavons el *qahal* haja a usar a aquella presona com judici de bandejat i vetat.

Item, sia tengut el dit clavari de executar tot singular hom o dona que comportara de estar en el bandejament o per pagar o per no tenir los hostages segons es dit e ordonat 15 dies e si el dit clavari no fara la dita execucio apres dels dits 15 dies ladons ho haja a donar per reebut.

Item, es tengut el dit clavari qu'en cas que algun hom o dona dels que son texats en la talla que el dit clavari ha de collir se n'ira de la vila dins lo tems de la sua claveria que en aquell cas haja e sia tengut de executar tots los bens que's trobaran de aquella presona que se n'ira dins la vila o la vegueria e per semblant sia tengut de fer dels que ja son apseints de la dita vila enpero no es entencio del consell que l'executar dit sia tengut de fer el dit clavari fins al fi del seu any

Item, es tengut el dit clavari de haver llibres necessaris per a la dita claveria a ses despeses e ha a donar aquells en poder del *qahal* com son copmte haura fee el dit clavari haura apsolta, [paga]t sia aquell deute que's deu d'en Jacme Arnau que son 100 sous de pensio que va a carrec de alguns singula[rs [...]] que tenen algunes quantitats del fons del dit deute e moltes vegades se poria seguir per no haver [...] los dits beneficis que per la dita pensio se'n farien despeses en gran dan dels singulars de [...] el consell volent vellar lo ben avenir del *qahal* e del singular de aquell ha acordat e ordonat [a] qual se vulla presona que terna de la quantitat del fons del dit deute que haja e sia tengut de pa[gar] [...] a pagar segons la quantitat que'n te d'aci 15 de febrer e si algu o alguna sera [...]ra en la dita jornada e qu'el tal o aquella sien encorreguts en pena de bandejament e de vet [...] paguen o que tinguen hostages segons fan e son tenguts fer en la talla [...] e si alguna persona en la dita ordenacio sera inobedient no servara la dita ordenacio el clavari [sia] tengut publicar e nominar aquell per bandejat e vetat e el *qahal* hajen e sien tenguts [...] o aquells com judici de bandejat i vetat e si el dit clavari no publicara aquells el dissabte primer apres [...] es a saber aquell que no pagara ni tenra hostages ladons aquelles quantitats van a carrec del dit clavari [si] el cesara de publicar aquells.

94. ORDINACIONS DE EL MONTMELL, S. XV. EL MONTMELL (TARRAGONA)

Recopilación de usos, costumbres y bandos que conforman las ordenanzas del lugar de El Montmell, realizada la segunda mitad del s. XV. Son 67 capítulos relativos: a la organización municipal; regulan algunos aspectos de los cultivos; fijan determinados derechos de décimas; señalan diversos castigos pecuniarios contra quienes perjudiquen la propiedad privada de los campos, cultivos y enjambres de abejas; y se concretan determinados derechos del sayón.

Original, en el Archivo Histórico Archidiecésano de Tarragona, Fondo Mensa Episcopal de Barcelona, Título XVI de Vila-rodona, Pergamino núm. 14¹.

[I] Primerament, es acostumat e avem ordinat que, per nagun deute de hom matex e de nangunes bisties aregues no sien penyorades, ne armes ne vestiures de dona, ne draps de lit, ne nangunes coses privalegiades.

II. Item, es us e costum del dit terme que tot hom pusque vendre e enpenyorar e stablir a tot son contra, semble salvat al senyor tot sos drets.

VII. Item, es acostumat per tot lo dit terme que los arbres que son franch e quities a aquell de qui es la terra de qualque linatge sien, exceptat les oliveres d'en Berenguer de Vallflor, de Cugullade, a hon pren lo senyor algun dret. E tota venema qui sie en arbres hon que sien que pagues delma a senyor².

VIII. Item, es acostumat dels anyells e dels cabrits que los partim a Carnes toltos ab los diumes. E aquell de qui son los anyells o cabrits lig X los millos III per onzena e despuxes lo diumer del romanent pot legir qualsevol. E si no basten a VI pague per anyell III malles e per cabrit diner dret.

IX. Item, avem acostumat que si la cabra o la ovella aura dos nadons dins I any que no pague hom sino de la hu.

X. Item, es acostumat que tota cabride o ovella qui cabrit o anyell dins l'any que age mamat, que no pague si n'ha altra.

XI. Item, avem acostumat de partir los porcells com han VII setmanes e aquell de qui son los porcells los millos dos de la latigade e puys lo diumer pren mig de qualsevol.

¹ Publicadas por Josep M. SANS TRAVÉ y David GUASCH DALMAU, *Les Ordinacions del Montmell (segle XV)*, Ajuntament de Montmell, Montmell, 2007.

² El manuscrito no conserva el folio en el que se hallaban transcritos los capítulos III, IV, V y VI.

XII. Item, es acostumat dels formatges que quin fa I tots dies que'n dona VI a delma e II a promeya. Aximatex si mes o menys ne fa pague segons mes o menys. E si aiuste la let e de dos dies qu'en face I, paguen III a delma e I a promeya.

XIII. Item, es acostumat que tot nadiç gros que pague a senyor XII dines de delma.

XIII. Item, avem acostumat de partir lana ab senyor que hom que'n fa XI munts e lo senyor pren qualsevol.

XV. Item, ordonaren los iurats ab lo batle, que totes mesures o pes que sien vertades de qualque linage que sien, quisqu tingue e qui contrafara que pach de ban per cascuna vegada V sous. E lo ban sia partit, axi lo senyor n'a la terça part, e los iurats lo romanent.

XVI. Item, que tot hom qui vena una carn per altre dins lo terme, que pach de ban V sous per cascuna vegada. E que agen a dar son dret a cascu, e axi matex sia partit lo ban com dit es demunt.

XVII. Item, ordonaren que tot ban que sia posat de terres o de vinyes de qualque condicio sia, que pach de ban XII diners. E es lo terç del senyor, e lo romanent de aquell de qui seran les terres.

XVIII. Item, havem acostumat que venda o per do que lo senyor face de pastures, que no's salve nostres bovarals e entuxans.

XIX. [Item], a tot bestiar strany, e si passen los senyals, ia pasats que paguen de die V sous, e de nit X sous. Lo qual ban es partit axi que lo senyor n'a lo terç, e lo acusador l'altre terç, e los iurats l'altre terç.

XX. Item, han ordonat los iurats ab los promens e ab lo batle que, si camins novells publichs havien a donar per terme que n'agen a donar tres quarts destre.

XXI. Item, es acostumat que tot qui vulla plantar arbres, que los age a plantar IIII palms luny de co de l'altre. E si es nat, per si matexos, don hi dona sia conagude dels iurats.

XXII. Item, ordonaren que tot hom que age feta lenya ne assomanade e avisada, que nangu no la se'n gos portar. E qui contrafara que pach per ban XII diners. Lo qual ban sie partit que lo terç sia del senyor, e lo restant sia de aquell de qui sera la lenya.

XXIII. Item, ordonaren que tot hom qui trop abelles en ceguer que lo die que les hi trobara que les s'en pusque portar. E si no'n pot fer que hi ia quesque senyal que hom conegue que sie seu e sino que no li'n sia hom tengut. Pero, que com les haura trobades que n'age a manifestar al primer hom o fembra o qualsevulla persona que tropia. E qui hi tocara que y age senyal que pach de ban XII diners, lo qual ban sia lo terç al senyor e lo romanent de la candela de Sancta Maria, e les abelles que sien retudes a aquell qui trobades les haura.

XXIII. Item, aximatex totes abelles qui's posen en forat de arbre o arne e que no gos tancar lo forat ne trer de abeyar de altre abeyes. E qui contrafara, pach axi com demunt es scrit per abeyes.

XXV. Item, que nangun bestiar no gos pasturar en abeyar de altre, sots ban de XII diners. E partex-se axi com demunt es scrit lo ban.

XXVI. Item, que si truge mene porcells, que paguen per ban com seran partits ab senyor axi com demunt es dit.

XXVII. Item, es ordonat que nangu no iuch a nangun joch de daus si no a taules e a marro e a carngitar, mes que la carn no y torn, sots ban de V sous de die e

de nit X sous. E qui los acullira ne los celera qui no u digue, que sia ab aquella matexa pena, ne a joch de altileva e de croetes, negu no gos iugar, e lo ban es del senyor.

XXVIII. Item, es ordonat que tot hom qui prengue fruyta d'altra, que pach per ban XII diners, sol que sia del terme o fore terme, de dia XII diners e de nit V sous.

XXIX. Item, que tota bistia qui tolgue cap a figuera qui no n'age sino I, que pach per ban XII diners, e si ha mes de VII cap que pach de ban diner dret.

XXX. Item, es ordonat que qui dira mal de Deu ne de Sancta Maria, ne sants ne santes, que pach per cascuna vagade una lliura de cera a la sglesia o a la sacristia. E si no la a, que stigue dos dies a pa e aygue en la tavegue al castell de Muntmell. E si lo sag hi haura anar on que ell sia, que's pach de ço del seu.

XXXI. Item, es ordenat que tota fita que sia posade sots marge, que si null hom hi passa cavant o arant, que pach per ban V sous. Aço se fa per los marges que queyen. E lo ban sia del senyor la terça part, e lo romanent sia de aquell qui sera la terra.

XXXII. Item, ordonaren que nangun pastor per nanguna tala del terme no sia penyorat, ne sia ambargat lo bestiar. E si ho fa, que pach per ban XII diners.

XXXIII. Item, es ordonat que hom qui descloex lenya de nanguna tanque que pach per ban XII diners.

XXXIII. Item, ordonaren los promens ab los iurats e batle que qui no stara a la dita que los iurats diguen de qualque condicio, que los iurats sien assignats que paguen de ban per cascuna vegade X sous, los quals X sous sien partits per III parts, la primera part del senyor, la sagona de l'obeident, e la terça del comu.

XXXV. Item, los feu gracia lo senyor que de tota questio qui sia de XX sous avall, que hom determenen los iurats o promens que no y age a dir savi ne altre. Plau al senyor que ho determenen lo batle e los iurats.

XXXVI. Arehoiats que us fa saber la senyoria que no sia null hom de qualque conditio sie o stament dins lo terme del castell de Muntmell ne de Vila Rodona que iuch ne gos iugar a nangun joch de daus, sino a aquell que ia es dade licentia, sots la pena qui posada hi es.

XXXVII. Item, tot contrats axi com de fites e de totes altres conexences que los iurats facen, que aquell o aquells qui no staran ni star no volran a dita dels dits iurats que pagara per pena X sous, e de aquells nulla amor no trobaran.

XXXVIII. Item, que nangun hom ne fembre no tingue mesures ne alves nacies ne pes fals axi de pa com de vi e d'oli, de carn e de totes altres manuderies qui's venen dins la dita parroquia ne terme; e si ho fa sapia que pagara la pena qui posade hi es sens tota merce. E hom qui li trancara les mesures o lo pes que tindra nacci.

XXXIX. Item, que no sia null hom ni nulla fembre stadant de la dita senyoria qui's gos obligar ne sotsmetre a altre senyoria ne jurisdicchio, special que renunciias a son proprii for, sots pena de cent sous.

XL. Item, que totes altres penes que sien ordonades generalment per los promens ab voluntat de la senyoria ne sien els ordonaments qui contrafara sapia que sera caygut en les dites penes, axi com es dit.

XLI. Digmenge que hom comptave XV dies del mes de juilol de l'any de la Nativitat de nostre senyor MCCCLII, ordonaren los iurats ab voluntat dels promens e ab consentiment de l'honorat en Berenguer Huguet, batle del dit castell de Muntmell, que tot folcat de bestiar manut qui entrara en vinyes ne en nanguna plantade, ne en qualque male fete vos vullats, que pach de ban XII diners o la

esmena, ço es per folcat e encare que si aquell de qui sera lo bestiar, o'l que aquell qui haura presa la tala o iur que ho age a iurar.

XLII. Item, en aquest die e any matex, ordonaren los demunt dits ab consentiment del dit batle, que null hom ne nulla altra pensona del dit castell, ne defore castell, qui sech barbo o gotzema en ço d'altri sens voluntat de aquell qui sera lo barbo, que pach de ban XII diners.

XLIII. [Item], IX dies del mes de octubre l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLV, en Pere Ballester e en Berenguer Dalmau e en Nicolau Miro, iurats ab los promens ensemps, ordonaren ban a vinyes e a orts, e a safrans. Primerament, que tota bístia grossa qui entra en ort ne en vinya, ne en safra, que pach de ban per bístia grossa IIII diners.

XLIII. Item, ordonaren que tot bestiar manut qui entre en vinya ne en ort, ne en safra que entre sus en XXIII que pach dinert dret per bístia. E si pugen de XXIII amunt que paguen dos sous per cada vegade que y entren o la esmene.

XLV. Item, han ordonat que tot porch qui entra en safra que pach de ban XII diners, o la esmene, dels quals bans sien guanyades les dues parts a aquell qui haura presa la tala e la terça part al senyor.

XLVI. Item, han ordonat que tot bestiar gros e manut que entre en gorets dintre III dies apres que haura plogut, que paguen per ban per bístia grossa II diners. Les manudes de XXIII avall diner dret. E si son de XXIII amunt, que paguen II sous.

XLVII. Item, VI dies del mes de març l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLXXIII en Ramon Stele, Nicolau Coma e Pere Francesch iurats en aquest any, ab voluntat de l'honrat en Pere Balester, batle en lo castell de Muntmell, per lo molt reverent senyor bisbe de Barchinona, e ab consentiment de tot los promens del dit castell ordonaren axi com se saguex.

XLVIII. Primerament, que tota bístia grossa que entre en mala fete, que pach de ban per bístia IIII diners.

XLVIII. Item, que tot porch qui entre en mala fete que axi matex pach de ban IIII diners.

L. Item, que tot bestiar manut qui entre en mala fete que pach per bístia de ban diner dret.

LI. Dimats III dies de nohembre any MCCCLXXXIII fou dade sentencia en lo loch de Vila Rodona per lo honrat Domingo Nicholau, jutge per lo molt reverent senyor bisbe de Barchinona, en una questio qui ere entre sindich elet per los promens del castell del terme de Muntmell, de una part, e lo sag de la dita Vila Rodona per raho dels salaris de la saionia la qual es segons la qual es segons que's saguex.

LII. Item, que si per ventura lo dit sag o son loch-tinent ira citar o penyorar en una de les quadres o valls del terme de Muntmell e en un viatge no citara ni penyorara sino'l que age IIII diners de son peatge e no pus. E si per ventura en aquella matexa quadra o vall en aquell matex viatge ira penyorara II o mes que de cascu n'age III diners e no mes, anant ne menys car mes de alfany na que si no'n penyorave sino'l de que hauria III diners segons que dit es. E si per ventura passara de aquella quadra o vall penyorara o citara solament una persona que n'age IIII diners e no mes anant. Si'n penyora li o mes que n'age per cascu III diners. E axis saguesque de totes les quadres o valls compessans unes quadres o valls ab altres e uns masos ab altres.

LIII. A XIII dies de janer any Mil CCCXXXVII los honrats en Berenguer Gili, Vicenç Guasch e Gim Miquel iurats l'any present ab voluntat de l'honrat en Johan Guell batle, e consentiment dels honorables en Gim Golofre, Cim Come e Gim Miro, promens comunament elets en nom de tots los altres tots del demunt dit terme de Muntmell, considerants los sobrenomenats capitols en alguns lochs esser defectius e en altre sobrepuians. Per tant els tots demunt dits, volents esmenar los dits capitols e aquells en loch esmenar e ampliar migençant sagrament, ordonaren les coses dejus scrites.

LIIII. Primerament, ordonaren e declararen que les males fetes sobredites sien enteses en blats, vinyes, orts, safrans, plantades, ço es de arbres qui leven fruyt. E que age IIII arbres de qualsevol ley en una quarterade. Aximatex que cascuna persona sia cregude de se propria paraule sens jurament. Pero si algu o alguna sera provat dir falsia e non veritat, volen que de aqui anant ea de tals coses no sie cregut de se paraule axi com dit es. E encara que pach lo ban al doble. La terça part guanyade al senyor, e les II a la part obedient.

LV. Item, ordonaren que nangu no gos ne prosomesque metre bestiar en algun abeyar, e si lo contrari sera fet per algu que pach per folcat, are sien poques o moltes, XII diners. E que no puxe esser dit abeyar si no son X cases. E aquell qui no n'haura mes de X cases, no les puxe departir. E si u fa, no sie dit abeyar ni li'n sie feta iusticia. Po si seran X o mes, que sie dit abeyar. E si aquell de qui seran les dites abelles les volra departir en II parts o mes, no ho puxe fer sino de X en X; e si u fa com dit es, no li'n sie fete iusticia. Lo dit ban de XII diners sie partit en III parts, la una al senyor e les II a la part obedient.

LVI. Item, ordonaren que cascu abeyar age de limits VI canes, les quals age a tenir cascu en ço del seu, sino no n'age ban.

LVII. Item, ordonaren que cascu age agodar de les glans de tots los reures e de alzine e migenades. E que agen a començar agordar a Sancta Maria de setembre fins a Sent Andreu, sots ban de diner diner per bistia.

LVIII. Item, ordonaren que cascu pach per bistia grossa que entre en nanguna malefete, ço es blats, vinyes, orts, safrans, glans, olives, cultives e gorets IIII diners o la esmene. La coltivate comence a Sancta Maria de setembre fins a Pasqua. Dels gorets es entes III jorns apres que haura plogut. E com haura rosat agen agordar dels dits gorets fins a mig iorn, tot sots lo dit ban. Dels rostoys empero, es entes II jorns apres haura plogut. Per de rostoys rosats no sien tenguts de gordar.

LIX. Item, ordonaren que quant lo sag vol vendre algunes penyores que s'agen a vendre a digmenge o feste, ço es a X dies. E apres los X dies, age encare aquell de qui seran les dites penyores III dies de gratia, lo pus sie fet axi com dit es dalt.

LX. Item, ordonaren ban en los prats, margenades e quintanes, ço es per bistia grossa IIII diners, e per les manutes diner diner, ab consell de micer Johan Mallet, assessor del senyor.

LXI. Item, ordonaren que los dits prats sien begordats sots lo dit ban de IIII diners per cascuna bistia grosse, e per histie manude diner diner, axi dels alberhs ronechs com conresats.

LXII. Item, ordonaren dels pastors ço qui's sagueix. Es a sseber que si algun pastor amergenant son bestiar, passara ne trepigera algun blat, que pach cascuna volta XII diners de ban. Los quals XII diners se han a pagar de la sua soldade.

LXIII. Item, ordonaren los demunt dits, ban per los cans, ço es que cascu los age a tenir fermats de Sent Pere, Sent Faliu fins a Sancta Creu de setembre, sots ban de VI diners de die e XII diners de nit per cascuna volta que i sera trobat.

LXIII. Item, ordonaren que nangu no gos metre bestiar ne gos tallar en albarede de altre sots ban de V sous per cade vegade que y sera trobat, la terça part al senyor, e les dues a la part obedient.

LXV. Item, ordonaren que si nangun bestiar es trobat en lo sementiri de la sglesia del dit terme, que pach per cascuna vegade V sous, dels quals la una part sie del senyor, l'altre de l'acusador, e la terce de la obra de la dita sgleia.

LXVI. Item, ordonaren que si algun pastor sera trobat pujar en lo terrat de la dita sglesia, que pach per cascuna vagade XII diners partits axi com dit es.

LXVII. Item, ordonaren que cascuns iurats ab lo batle agen aclarir totes les questions e debats qui en lur temps seran començats. E no puxe exir de l'offici de juraria fins aço agen fet.

Los prats e migenades demunt dites, es entes que sien entre conreu e conreu.

1) Autores

95. FRANCESC EIXIMENIS, SOBRE LA ADMINISTRACIÓN DE JUSTICIA (1385-1386)

El franciscano gerundense Francesc Eiximenis (Gerona, 1330 – Perpiñán, 1409), viaja y estudia en Toulouse, en Oxford y en París. Regresa a Cataluña hacia 1371, y acaba estableciéndose en Valencia donde reside más de veinte años (de 1382 a 1408). Entre 1373 y 1409 establece una estrecha relación con la Casa Real de Aragón, y Pedro III financia sus estudios de doctorado en Teología en Toulouse (1374). En 1408 participa en el Concilio de Perpiñán, y Benedicto XIII le nombra patriarca de Jerusalén y administrador apostólico de la Diócesis de Elna. Es autor de diversas obras, la más relevante de ellas, *Lo Crestià*; y de los trece libros en los que se divide, *Lo Dotzè* está dedicado al buen gobierno de las ciudades y de los reinos. Especialmente esta obra ejerció una extraordinaria influencia en el pensamiento político y social de la Corona de Aragón; aquí transcribimos el capítulo 587 (de los 907 en los que se divide la obra) relativo a la administración de justicia.

Original, perdido.

Copia del original (B), en el Archivo de la Corona de Aragón, Manuscrito de Sant Cugat, núm. 10.

Copia de B (C), en la Bibliothèque Nationale de France, Manuscrito Español, núm. 9.

Copia de C (D), en el Archivo Episcopal de Vic, Manuscrito núm. 188 (olim 7079)¹.

CAPITOL DLXXXVII

Quines circumstancies requer vera justícia

Numma Pompilius, qui fo un dels set savis famosos de Grecia, segons que diu Ysidorus, *libro Ethimologiarum*, si posa que justícia plena e entegra e verdadera requeria les següents circumstancies:

La primera era que fos dreta, ço es, que aquell qui jutjava no declinas a la drete part ne a la sinestra, ne guardas gran ne poch, just ne peccador, rich ne pobre, mas

¹ Edición de Curt WITTLIN, Xavier RENEDO, *et alii*, en Francesc EIXIMENIS, *Dotzè llibre del Crestià*, Vol. II/1, Col·legi Universitari de Girona/Diputació de Gerona, Gerona, 1986, pp. 274-275. Otras obras, entre su gran producció bibliogràfica, son: *Llibre dels Àngels* (Libro de los Ángeles), de 1392; *Lo Llibre de les dones* (Libro de las mujeres), hacia 1396; y *Scala Dei o Tractat de contemplació* (Tratado de contemplación), de principios del s. XV.

que a cascun donas son dret. E aquesta circumstancia mana axi matex nostre senyor Deu generalment a tots aquells qui tenen juy, axi com apar *Exodi* XXIII, *Levitici* XIX e XXIII. Rao si es car lo jutge no deu esser acceptador de perssones, mas deu jutjar segons la ley; e per tal, car ell es sots la ley e es ministre de la ley, e per tal, si ell gira ne muda l'enteniment de la ley, es traydor a la ley, e per conseguent a la cosa publica.

Es ver que diu aci lo dit Ponpilius que la rigor de la ley se deu formar en les coses civils axi com damunt es al·legat; empero, en les coses criminals lo jutge pot temprar la rigor de la ley segons que veura la perssona e'l loch e'l temps e axi de les altres circumstancies del crim. E per tal posa ell aquella regla comuna que al·leguen los juristes, e es *titulo De penis*: diu que les gracies deu hom crexer, mas les penes deu hom estrenyer. Sobre aquesta materia, empero, mouen als cuns grans teolechs aquest dubte, ço es: quines leys son aquelles que los princeps poden mudar, e en que poden dispensar e en quines no?

E responen aci posant les seguens conclusions. La primera si es que sobre les leys naturals ne divinals neguna perssona del mon no y pot dispensar; rao es, car dispensar en lig de natura es fer contra raho natural, e per conseguent es fer peccat e mal, en lo qual neguna dispensacio no ha loch. E sobre les leys divinals solament hy pot Deus dispensar. D'aquesta materia avem tractat pus longament en lo *Seten libre*.

La segona conclusio es que en leys jurades e paccionades entre lo princep e los seus, no y pot lo princep dispensar, axi com no pot de dret trencar sacrament ne venir contra furs e patis leguts; e si u fa ret-se infamis e fa contra fe, per les quals coses merex deposició de son principat, segons que damunt estech dit quant tractam com lo princep deu ese hom de veritat.

La terça conclusio es aquesta: que lo princep, sobre les leys ordenades per bon estament de cosa civil, pot dispensar quant veu que es loch e temps e veu que la dispensacio aquella redonda en mes be de la comunitat que no si no y dispensava. Exempli: lo rey a feta ley que tothom qui fuscha al seu estol sie penjat, e fug-ne algun e prega per ell qualque asenyalada perssona, a la qual dir de no seria cosa perillosa; lavos, per be de la cosa publica, lo rey pot relexar al fugitiu la mort e la pena.

Vet, donchs, com lo princep pot relexar la ley per be de la comunitat avent esguart de la perssona pregant. A vegades lapot relexar per esguart de la perssona errant, car pot-lo escusar, en part o en tot, etat o necessitat o ygnorancia de la ley, o qualque altra raonable cosa per la qual dita ley pot e deu esser raonablement relexada, e tot aço torna en be de la cosa publica. Semblantment pot per semblants o per altres raonables circumstancies, lo princep relevar leys fetes sobre aquestes: bans, demandes, penes peccuniaries e sobre altres ordinacions, guardans temps, loch, e perssones e necessitats de la cosa publica; ne aytals dispensacions son contra dreta justicia, ans son segons ela, car justicia dreta en aytals coses reeb e soste e vol temprament, e'l posa en mans del princep, qui es lo principal ministre de la ley e de justicia.

96. JAUME CALLÍS, DE MARGARITA FISCI, 1422, BARCELONA

Jaume Callís (Vic, 1364/70 – Barcelona, 1434). Estudia Derecho en la Universidad de Toulouse donde adquiere el grado de bachiller (aunque algún autor afirma que cursó sus estudios en Lérida); y parece que nunca llegó a obtener el doctorado, a pesar de ser considerado el más importante juriconsulto catalán de su época. Ejerce la abogacía en Toulouse, Vic y Barcelona. Es consejero privado de Juan I, Martín I, Fernando I y Alfonso IV (V de Aragón), y ocupa diversos cargos en la Curia real. Nombrado caballero por Fernando de Antequera, participa en varias Cortes como miembro del Brazo militar. En 1413 se le encarga realizar la primera compilación del derecho real y de Cortes del país, y traducir al catalán los *Usatges de Barcelona*; lo llevará a cabo con los juristas Bononat de Pere, Narcís de Santi Dionís y Francesc Basset. Tras ocupar distintos cargos relevantes en la administración real (fiscal y monetaria), en 1421 es nombrado magistrado de la Real Audiencia, cargo que ocupa hasta su muerte¹. Autor de diversas obras, trata distintos aspectos del constitucionalismo catalán y en la mayoría de los casos a partir de los distintos cargos públicos². Entre sus numerosas obras destaca su *Margarita Fiscí*,

¹ Sobre el personaje, entre otros: E. JUNYENT, *Jaime Callís 1364-1434. Síntesis biográfica*, Imprenta Anglada, Vic, s. f.; Josep RIUS SERRA, *Jaume Callís. Notas bio-bibliográficas*, Portavella, Vic, 1944; J. LALINDE ABADÍA, *La persona y la obra del juriconsulto vicense Jaume Callís*, Ilustre Colegio de Abogados de Vic, Vic, 1980; Jesús LALINDE ABADÍA, «El pensamiento jurídico de Jaume Callís», en *Història del Pensament Jurídic*, Àgora, Barcelona, 1999, pp. 107-118; Josep M. MADURELL, «Micer Jaume Callís y su biblioteca jurídica», en *Anuario de Historia del Derecho Español*, XXXIII, Ministerio de Justicia, Madrid, 1963, pp. 539-607; FRANCISCO ELÍAS DE TEJADA, *Historia del pensamiento político catalán*, I. La Cataluña clásica (987-1479), Ediciones Montejurra, Sevilla, 1963, pp. 299-308; y Mariàngela VILALLONGA, *La literatura llatina a Catalunya al segle XV*, Curial/PAM, Barcelona, 1993. También Josep M. FONT RIUS, *Introducció a Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, Textos Jurídics Catalans, núm. 4, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1985, pp. XXI-XXII.

² Entre sus obras: *Directorium de pace et treuga* (Vic, 1400; y Barcelona, 1518); *Super Usaticos Cathalonie* (Vic, 1401; y Barcelona, 1544); *Elucidarium soni emissi* (1406; y Barcelona, 1518); *Privilegia militum* (manuscrito en Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, e.ii.17, fols. 19-21); *Viridarium militiae* (concluido en 1407; se publica por el impresor Ioan Gordiolam, Lyon, 1556, pp. 146-195); *De praerogativa militari* (concluido en Barcelona, 1419; se publica por el impresor Ioan Gordiolam, Lyon, 1556, pp. 137-145); *De moneta tractatus* (concluido en 1429; se publica por el impresor Ioan Gordiolam, Lyon, 1556, 1556, pp. 197-204); *Extragravatorium Curiarum Cathalonie* (Sant Cugat del Vallés, 1423; se publica en Barcelona, 1518; y por el impresor Ioan Gordiolam, Lyon, 1556); *Les Constitucions i altres drets de Catalunya* (juntament amb Bononat de Pere, Narcís de Sant Dionís y Francesc Basset), Barcelona, 1495; *Forma sententiae ferendae a iudicibus et provisoribus gravaminum in curiis generalibus electis* (s. f. –manuscrito en la Real Biblioteca del Monasterio de

de 1424, donde recoge su experiencia como abogado fiscal en la Curia real; de esta obra recogemos aquí varios de sus capítulos relativos al ámbito de las penas corporales y de infamia aplicables en Cataluña³.

I

Septimum dubium

Rub. de poena, & vindicta grauissima, & seuerissima, & mortis

1. Primus + casus est in l.j. C. nemini lice. Sigum salua. Humi. cum sua glo. 2. casus est in l. Deo nobis § in praesenti autem C. de episco. & cleric. 3. casus est in l.j. C de seditio cum ibi nota. per gloss. 4. casus est in l. eos. §. fin. ff. de fals. 5. casus est in c. quia verba infandissima. in curia Montissoni Ser0enissimi do. Regis Petri ultimi. 6 casus est in c. *com fer o contraure* curiae Barcinonae domi. Regi Fernandi. 7. casus est in l. fina. C. de delato. libro XI. 8. casus est in l. fina. C. de exactor. & transla. milita. anno. lib. XII. 9. casus est in l. ii. C. de assesso. & domesti. 10. casus est in l. eos. in si. C. de aquaeductu. lib. XI. 11 casus est in l. si. C. ad l. Iul. de vi publi. vel priua. 12. casus est in l. omnes § praetera. lo final C. de episcopis & cleri.

2. Ista poena + grauissima, & seuerissima communiter est poena mortis: nisi lex, vel constitutio vel consuetudo aliud inducat, ut dicit gl. in l. una. C. nemini lic. sig. salua. &c. & pro hoc l. qui sententiam laturus est. C. de episco. & cleri⁴.

II

Rub. de poena amputationis pedis, manus, & alterius membri

1. Primus casus est in l.iii. C.de serui. fugi. secundus casus est in authen. sed novo iure posita super l.iii. C.de seru. fug. & in eius corpore scilicet. in authen. ut nulli iudi. §. pe. colla. ix. tertius casus est in l. omnes. C. de delato cum sua glo. libro undecimo. 4. casus est in §. coges autem in authen. demanda. princip. colla. iii. quintus casus est in §. callidis. versic. scrib a.de prohib. seu. alien. in feu. 6. casus est in §. si quis alium. de pace tenen. & eius viol. in feu. 7. casus est in auth. praecipimus, ut periuria in fi. 8. casus est in usat. et magnatibus. in fin. §. quia iustitiam alias est usaticus per se. 9. casus est in usati ex magnatibus § mulieribus alias est usati. per se

El Escorial, d.ii.19, fols. 4-9); *De empara* (Archivo de la Corona de Aragón, Manuscrito núm. 40 de Sant Cugat.

³ Jaume CALLÍS, *Margarita Fisci. Accessere eiusdem viridarii militiae, praerogatiuae militaris, ac de moneta tractatus non minus eruditi, quam necessarii iis qui Reipub. Praesunt*, Ioan Gordiolam, Lión, 1556.

⁴ *Ibidem*, p. 89.

x. casus est in usatico item statuimus quod si quis seniori suo. ii. casus est in usatico seu constitutione quoniam ex conquestione. §. eandem poenam sustineat. 12. casus est in c. ad tollendam falsam in curia Perpiniani domini Regis Petri ultimi. 13. casus est in c. ut occasione perpetrandi curiae Perpiniani domini Regis Petri ultimi.

2. Ista poena de iure nouissimo authenticorum reducta est, ut solum detruncetur manus in casu, in quo lex imponit detruncationem membrorum, ut in § quia vero nos oportet. in. authen. ut nulli iudicum. collatio. ix. & in authen. sed nouo iure. posita super l.iii. C. de serui. fugi. iura Cataloniae imponunt poenam detruncationis pedis, & manus: & in hoc concordant cum iure antiquo, & authenticorum. Sed ultra etiam ius commune imponent etiam poenam aliam, ut trahere oculos, truncare nares, & labia, & aures, & mamillas, ut in usa. ex magnatibus § quia iustitiam & § mulieribus. & linguam abscindant, ut in usa. quoniam ex conquestione. lo primer § secundum eandem poenam. Sed lex Romana piissima ratione contrarium statuit, ne facies quae ad similitudinem coelestis pulchritudinis figurata est minimem maculent, ut l. si quis in metallum. C. de poe. ad finem. Narrat etiam l.i.ff. de offic. praese. praeto. Afri. §. corpora de illa incisione linguae inflicta per hostes Imperii in qua non residet sed tantum eam narrat. Maiores nostri Cataloniae satis in faciendo iustitiam fuerunt seueri, ut monstrat series usatici ex magnatibus § quia iustitiam.

3. & §. mulieribus. + Imperator Iustinianus satis fuit clemens in iustitia ministranda, ut monstrat series dictae legis, si quis in metallum. C. de poe. & § quia vero nos. in authe. ut nulli iudi. col. ix. Et circa istam materiam abscisionis membri, vide quod ponit latius Bart. in l. n. ff. de publi. iudi. circa secundam partem illius l. Et ista poena non imponitur militibus, ut l.iii. §. poena militum. ff. de re militari⁵.

III

Rub. de poena verberationis, & associationis & flagellationis

1. Primus + casus est in § aliquos autem omnes in aliis in authen. de sanctiss. episco. & c. colla. ix. 2. casus est in § si quando autem causa emerit. in authen. de sanct. episco. colla. ix. 3. casus est in § si quis autem cum sacra mysteria. in authen. de sanct. episco. colla. ix. quartus casus est in authen. praeter hoc. in authen. ut iudices sine quoquo. suffra. fiant. collatio. i. 5. casus in § iudices vero locorum. in ca. i. de pace iura. fir. in feu. 6. casus est in authen. nullus episcopus posita super l. si qua per calumniam. C. de episco. & cle & in § sed neque pro qualibet in authen. de sanct. episc. col. ix. 7. casus est in auth. sed nouo iure posita super l. si quis in hoc genus. C. de episc. & cler. in § sed neque numerabilem. in auth. de sanc. episc. colla. ix. 8. casus est in auth. ut nulli iudicum. in auth. De san. episc. col. ix. 9. casus est in l. ii. in fi. ff. de ter. amo. 10. casus est in l. generali. C. de tabul. lib. x. ii. casus est in §. i. de ince. nup. co. ii. prout est in litera verberatio in glo. 12. casus est in § adscriptitius. in authen. de nup. col. iiii. put glo. exponit plagis. i. verberibus. 13. casus est in § si vero ignoti. in auth. de testi. col. vii. 14. casus est in l. omnes. C. de offi. rec. prouin. 15. casus est in

⁵ *Ibidem*, pp. 89-90.

l. qui aedes. ff. de incem. rui. naus. 16. casus est in l. commeatus. §. fi. ff. de re mili. 17. casus est in l. capitalium §. solent ff. de poe. 18. casus est in l. ne cui liceat. C. de loca. & condu. 19. casus est in l. Pedius §. fi. ff. de incem riu. nau. 20. casus est in l. fi. ff. de iniur. 21. casus est in l. saccularii in prin. ff. de extraor. cri. 22. casus est in l. in seruorum in prin. ff. de poe. 23. ca. est in l. fi. ff. de off. perse vigilum 24. ca. est in l. i. C. de emen. ser. 25. casus est in l. si duo patroni §. fi. ff. de iureiu. 26. casus est in l. fi. ff. de effracto. & expila. 27. casus est in l. leuia. ff. de accusati. 28. casus est in l. capitalium §. fina. ff. de poeni. 29. casus est in l. qui cum uno §. qui filium suum ff. de res militari. 30. casus est in l. i. §. impuberes. ff. ad Sile. 31. casus est in l. diuus Vespasianus §. fi. ff. de iure patro. 32. casus est in usa. si quis hortum alienum vastauerit, & est usaticus extraordinarius, alias lex Gothica. 33. casus est in c. qui verba nefandissima in curia Montissoni do. Regis Petri tertii & ultimi. 34. casus est in usa. *pensants que algun temps enca.* curiae Barcino. domini Regis Ferdinandi. 35. casus est in l. i. §. praeteram ff. de offic. praefect. urb. 36. casus est in §. si quis autem propriam uxorem flagellis & c. in authen. ut lice, ma. & auiae. col. viii. 37. casus est in constitutione in nomine domini Christi, notum sit cunctis, quod nos Iacob. & c. *lo final.* in pacibus. & treugis. c. item statuimus quod nullus debitor nomine usurarum. 38. casus est in auth. scriptum exemplar lo. ii. circa prin. ad unum corundellam ibi plagis corporis infligendis iuncta glo. in §. ad scriptitio in auth. col. iii. quae exponit plagis. i. verberibus. 39. casus est in l. eos. ff. de decurio. & fil. eorum. 40. casus est in §. item ordinamus, & statuimus, quod aliquis homo in curia Montissoni domini Regis Alfonsi secundi.

2. Ista + enim vindicta, & poena sit seu imponitur ferula, aliquando flagellis, aliquando fustibus, aliquando loris, aliquando virgis, ut pater in iuribus hic allega. & ista vindicta, seu poena debat moderatem exercere: ne condemnatus moriatur: quia nec ea quidem poena, quem damnari oportet, ut verberetur, neceetur, vel virgis interimatur ut l. aut damnum. §. hostes. ff. de poe. & hoc etiam declarant plures leges ex suprem dictis, quae post verberationem vel flagellationem condemnant eum in metalium, vel in opus metalli, vel in opis publicum, vel ad similes poenas. Per quae apparet, quod vius debat remanere post verberationem, & flagellationem.

Ista poena non cadit in veteranis militibus, aut decurionibus ut l. i. & iii. ff. de priui. vetera. & in l. milites neque tormentis C. quaestio. & ibi gl. in verbo poenis & l. decuriones eo. titu. & l. decurionem & l. honor. C. de poe. fallit in duobus casibus in l. iii. §. in bello. ff. de re mili. & in l. qui commeatus. §. fin. ff. de re mili. quae loquuntur in suis casibus specialibus ut dicit gloss. in l. tertia. §. poena militum. super verbo castigatio⁶.

IV

Rub. de poena ignominiosae missionis, & infamiae

Primus + casus est in l. i. ff. ad l. Iuliam. de ambi. 2. casus est in l. aut damnum in princi. ff. de poenis. 3. casus est in l. si quis aliquid ex metallo. §. fi in fi. ff. de poenis. 4. casus est in l. si is, de cuius calumnia. ff. de praeuarica. 5. casus est in l. prima. ff. ad legem Iuliam de vi priua. 6. casus est in l. fin. ff. ad l. Iuliam de vi priua.

⁶ *Ibidem*, pp. 90-91.

7. casus est in l. sacrilegii poenam. §. si quis ex metallis. ff. ad l. Iuliam pecula. & de sacrileg. & resi. 8. casus est in l. iii. § poena. ff. de re milita. 9. casus est in l. qui cum uno. §. ad tempus. ff. de re milita. 10. casus est in d. l. § ignominia. ff. e. u. 11. casus est in l. omne delictum. §. qui se vulneravit. ff. de re milit. 12. casus est in l. milites agrum §. missio. ff. de re mili. 13. casus est in l. milites agrum § irreuerens ff. de re mili. 14. casus est in l. ex causa desertionis. ff. de re mili. 15. casus est in l. ordine decurionum ff. ad muni. 16. casus est in l. ad tempus ff. de decurio. 17. casus est in l. spurii § de curio. ff. de decurio. 18. casus est in l. cognitionum ff. de variis, & extraordinaria. cognit. 19. casus est in l. sed & milites § quinimom ignominiosum ff. de excusatio. tuto. 20. casus est in capitu. primo. C. de summa trinita. 21. casus est in l. quicumque. C. de haere. 22. casus est in l. prima. C. de stat. & ima. 23. casus est in l. nullus iudicum. C. de assesso. in princip. 24. casus est in l. fin. C. de suspect. tuto. 25. casus est in authent. agricultores. § si quis autem. C. quae res pigno. obli. possunt & in eius corpore de staut. & consue. con. liber. eccle. edi. in feud. 26. casus est in l. seruos. C. ad l. Iuliam de vi publi. vel priuat. 27. casus est in l. prima C. ut intra cert. tem. crimi. quaest. termi. 28. casus est in l. secunda C. ad Senatus consul. Turpi. § 29. casus est in l. prima § item solent. ff. de offic. praefec. urbis. 30. casus est in l. secunda. in princip. & l. deferre § sed & si communem. ff. de iure fisc. & l. nulla & l. ex varia. C. de delato. libro decimo. & ibi nota. in gloss. 31. casus est in l. ex omnibus domibus. C. de decurio. libro decimo. 32. casus est in l. omnes iudices. C. de decurio. libro decimo. 33. casus est in l. una. C. de studi. libe. vr. Romem. & constan. libro undecimo. 34. casus est in l. prima. C. si seruus aut liber. ad decurio. aspira. libro decimo. cum ibi not. 35. casus est in l. milites agrum. C. de remilita. libro duodecimo 36. casus est in l. prima. C. de his qui non imple. stipen. sacro solut. sunt, ibi not. per gloss, libr. decimo. 37. casus est in l. prima. C. de infami. libro decimo. 38. casus est in l. frustra. C. de re milita. libr. duodecimo. 39. casus est in l. i. C. de deserto. libro duodecimo. 40. casus est in l. non patimur. C. de cur. pub. lib. duodecimo cum sua gloss. 41. casus est in authent. de praeto. populorum. circa fin. ad unum corundellum cum dimidio ibi velociter cum infamia &c. collatione secunda. 42. casus est in § si igitur. versu si enim non est soboles. collatione quarta in authent. de nupt. 43. casus est in §. ideoque fancimus in authem. de nupt. iiii. collatione. 44. casus est in authentic. ut defuncti seu fune. eorum ibi. & infamia feriat. col. v. 45. casus est in l. iudici. ff. de iniur. 46. casus est in capit. quod quilibet campsor in secunda curia Barcinonae domini Regis Iacobi secundi. 47. casus est in capitu. item statuimus quod capitu. per nos factum & c. in curia Gerundae domini Regis Iacobi secundi. 48. casus est in capitu. iuxta constitutiones editas curiae Montissoni domini Regis Petri ultimi. 49. casus est in capit. notarii, seu scriptores curiae Montissoni domini Regis Petri ultimi. 50. casus est in capit. item Senyor que alguns secretaris curiae Barcononem domini Regis Martini. 51. casus est in capitu. confirmants les constitucions fetes en la primera cort de Barcinonae &c. curiae Barcinonae Ferdinandi. 52. casus est in capitu. quia quandoque contingit ut hic curiae domini Regis Ferdinandi. 53. casus est in capitu. com segons constitutions de Catalonia, curiae Barcinonae domini Regis Ferdinandi. 54. casus est in l. una. C. de his qui potent. nomine titu. praediis. in fin. 55. casus est in l. i. C. de natu. libe. 56. casus est in l. cum vir. C. ad l. Iuliam de adul. 57. est in l. fin. C. de loca. & conduc. 58. est in l. fi. in princ. C. de admi. tuto. 59. casus est in l. non est matrimonium. ff. de ritu nupt. cum ibi not. per gloss. 60. casus est in l. si quemquam. C. de episcopis & cleri. 61. casus est in l. una. C. de senatuscon.

Praedictos casus collegi e text. in l. i. ff. de his, qui no. infa. ponit aliquos casus secundum gloss. ibi super verbo qui etiam sunt decem vel xi. & gloss. addit aliquos alios scilicet quatuor ut ibi videre poteris in gloss. & per not. per gloss. Barto. & Bald. ulterius glo. in dicta l.i. dicit, + quod infamia quaedam est iuris, & alios infamia facti ut ibi dicitur in gloss. & per Bart. Bald. & per Cynum & alios docto. in l. prima. C. de summa Trini. & fica. & ad ea ibi remitto quia ibi plenius haec tractantur⁷.

⁷ *Ibidem*, pp. 99-100.

97. NARCÍS DE SANT DIONÍS, DEL *COMPENDIUM CONSTITUCIONUM*, 1422 (?)

El jurista Narcís de Sant Dionís¹ (s. XIV – 1459 ¿?), canónigo de Gerona desde octubre de 1403, licenciado en Leyes en enero de 1407, canónigo de Barcelona en mayo de 1411, e incluso de Lérida. Sant Dionís también accede sucesivamente a los archidiaconatos del Ribagorza y de Besalú. Entre 1433 y 1435 es vicario general del obispo de Gerona, y en 1440 lo es del de Barcelona. Auditor (oidor) de cuentas de la Diputación del General en el trienio 1416-1419, es designado junto con otro jurista, Francesc Basset, para en su nombre intervenir en la segunda junta que las Cortes crean para concluir la primera Compilación del derecho catalán acordada en las de Barcelona de 1412-1413². Participa en sucesivas y distintas Cortes catalanas como oidor de cuentas o diputado, hasta su muerte hacia febrero de 1459. El autor resume en su *Compendium Constitutionum Generalium Cathalonie*³, entre otros, cuáles son los deberes del rey y aquello que no debe hacer en el ejercicio de sus atribuciones, a partir de los distintos capítulos de Cortes que cita en cada caso⁴.

I

De les coses que deu fer lo senyor rey

1. Lo senyor rey deu ab sos prelats, religiosos o barons e cavallers, ciutadans e homens de viles, de tres en tres anys a Carnestoltes, celebrar Cort als catalans dins Catalunya, en qual loch se vulle no menor de docents fochs, per tractar del bon stament e reformacio de la terra. Jachme segon en la Cort de Leyda, capitol II. E Maria en la Cort de Barchinona, capitol IIII.

¹ Daniel ÀLVAREZ GÓMEZ, *Compendium Constitutionum Generalium Cathalonie. Narcís de Sant Dionís*, Textos Jurídics Catalans, núm. 36, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2016, pp. 22-27. Véase también Aquilino IGLESIAS FERREIRÓS, «Narcís de Sant Dionís y los Usatges», en *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXXVII, BOE, Madrid, 2003, pp. 35-100.

² Para cumplir lo ordenado por la Constitución *Per tal que les Leys*, dictada en Cortes de 1413, y redactar la Compilación catalana, el rey había designado a los juristas Jaume Callís y Bonanat Pere con Pere Regassol; son nombrados el 14 de septiembre de 1413 (Daniel ÀLVAREZ, *Compendium*, p. 13).

³ Una obra elaborada como texto auxiliar para la consulta de la Compilación, escrita en latín y catalán. Existen distintos manuscritos en cada lengua, y seguimos la edición crítica de Daniel ÀLVAREZ GÓMEZ (*Íbidem*, pp. 54-66).

⁴ *Íbidem*, pp. 277-293.

2. E, per be que no tenga la dita Cort, si deu mudar los officials triennals en lo dit temps. Jacme en la terça Cort de Barchinona, capitol IIII.

3. E deu axi mateix elegir jutges de la taula: un cavaller, un ciutada o hom de vila e un jurista en cascuna Vegueria, e semblantment deu assignar dos juristes en jutges de les appellacions de la dita taula, lo un a Barchinona e l'altre a Leyda. Jacme en la terça Cort de Barchinona, capitol IIII.

4. Item, deu tenir Audiencia en lo loch hon sia un dia la setmana, ço es lo diendres o l'endema. Jachme segon en la segona Cort de Barchinona, capitol VIII.

5. E deu-se entitular en ses letres e sagells Compte de Barchinona. Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol XXXIIII.

6. Item, deu provehir de offici de canceller o vicicanceller quant vagara, dins dos mesos comptadors del temps de la vacacio, ço es de canceller algun ecclesiastich e de vicicanceller seglar, doctor o juriste sol·lempnes, experts en los drets de la terra, nadius naturals e domiciliats dels regnes d'Arago, de Valencia, de Mal[*l*]orques o del Principat de Cathalunya. Maria en la Cort de Barchinona, capitol I.

7. Item, deu provehir de regent la Cancelleria aquell doctor o juriste que li plaura de dos o de tres que li sien nomenats per canceller o vicicanceller, lo qual regent en absencia o empexament llur e no en altra manera regescha l'Audiencia e Justicia. Capitol de Cort del Rey en Marti, capitol III.

8. Item, deu servir e fer servir les Constitucions de Pau e de Treva. En la Constitucio de Pau e de Treva «*En nom de nostro Senyor*», a la fi. E Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol XXXVII.

9. Item, deu servir e fer servir les Constitucions generals e totes libertats, privelegis, usos e costumes atorgats als prelats, esgleyes, religiosos, richs homens, cavallers, a ciutats, a viles e altres lochs de Cathalunya e als ciutadans e habitants d'aquelles e als seus en perpetu segons que pus plenament ne hajen usat. Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol VIII. Alfons segon en la Cort de Muntço, capitol XXXIIII. Jachme segon en la primera Cort de Barchinona en lo principi. E en la segona Cort, capitol XI e XXXVIII. E en la Cort de Leyda, capitol XI. E en la Cort de Gerona, capitol XII, XX, XXIX, XXX. Alfons terç en la Cort de Monblanch, capitol XXXV. Elianor en la Cort de Tortosa, capitol VIII. E Fferrando en la Cort de Barchinona, capitol IIII, XI.

10. Especialment deu observar e fer observar les libertats e franqueses a les esgleyes e persones ecclesiastiques e als lochs e homens e coses llurs, e tots statuts en contrari fets son cassos e nul·les. Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol VIII.

11. Item, deu a ses propries despeses defendra los prelats, clergues e religiosos e homens e bens llurs contra depredadors e violadors de Pau e de Treva e qual se'n vulle altres qui contra justicia los agreugen. Jachme primer en la Cort de Leyda, capitol I, III, VI, X.

12. Item, deu esmenar les injurries e restituir les coses per ell, per sos officials o per altres [toltes] als prelats, clergues e religiosos e homens llurs et e contra. Jachme primer en la Cort de Leyda, capitol VII, XI.

13. Item, deu perseguir e punir segons justicia los falsadors de moneda. Jachme primer en la Cort de Leyda, capitol V.

14. Item, deu pagar lo salari als capitans que met o pose en temps de guerra en les ciutats e viles axi com fa als altres officials. Capitol de Cort del Rey en Pere en la Cort de Muntço.

15. E deu usar en los bens dels homeyers segons que's fahie en temps del rey en Jachme segon en la segona Cort de Barchinona, capitol XXXIII. E en la Cort de Gerona.

16. E deu provehir en despeses e fer smenes als barons e cavallers que ell o altre per ell mena en host o en armada. Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol XXXI.

II

De les coses que'l senyor rey no deu fer

1. Lo senyor Rey no deu en Cathalunya comanar offici triennal a violari ni a cert temps o en perpetu e si o fa no val ne aytal deu esser haut per official. Jachme segon en la Cort de Barchinona, capitol III. E en la Cort de Muntblanch, capitol XIII. E Ferrando en la Cort de Barchinona, capitol IX.

2. Ne deu en neguna ciutat o vila a una persona comenar sino un offici de juridiccio. Jachme en la segona Cort de Barchinona, capitol XIII.

3. Ne deu comenar offici de juridiccio a negun qui ja haje tengut offici fins que haja tenguda taula e que'n sia per sentencia diffinitiva stat absolt, ne encara donar-li'n esperança de cometre-li ne consentir que entretant fins que sia absolt, sia comenat a algun amich o parent seu que'l li torn apres que fos absolt. Alfons en la Cort de Muntblanch, capitol X. E Maria en la Cort de Barchinona, capitol XII.

4. Ne deu comenar offici a negun qui per los jutges de la taula sia estat en res per raho de son offici condempnat. Jacme en la primera Cort de Barchinona, capitol XI.

5. Ne a negun qui haja tengut offici triennal aquest trienni deu comenar aquell mateix offici o altre en aquella Vegueria o Batlia en lo seguent trienni, encara que n'haje tenguda taula e'n sie estat absolt, per ço que'ls officis no sien continuats. Empero no son en aço compresos aquells qui en lo trienni prop passat menys de un any aquell offici de juridiccio auran regit sots sperança que en lo seguent trienni lo puxe regir. Pere terç en la Cort de Muntço, capitol II.

6. En tant es prohibit que'ls officis no sien continuats que lo senyor rey provehint-ne per son propri motiu ne a supplicacio de la Universitat de la ciutat, vila o loch hon es lo cap del dit offici o d'algun altre no y pot dispensar. Ferrando en la Cort de Barchinona, capitol VIII.

7. Ne deu lo senyor rey vendre los officis ne pendre-hi prestechs o altre obligacio ne comenar-los a certa part. E aquells qui, per diners o per prestech o ab assignacio o a certa part o ab altre obligacio o contracte, entraran en officis que perdan ço que donat o prestat hi hauran e lo dit offici encontinent, al qual a regir sien inabils *ipso iure* e tot quant faran axi com a officials sia irrit e nulle. Alfons segon en la Cort de Montço, capitol XVIII. E Jachme segon en la primera Cort de Barchinona, capitol IIII. E Pere terç en la Cort de Muntço, capitol XVIII.

8. E qui per diners obtendra offici que'n sia privat e infami e enabil per deu anys ha haver offici de juridiccio en Cathalunya. E aquells qui n'hauran resebuda la dita peccunia o servey qui valegue mes de deu sols que sia tengut restituir-ho ensemps ab lo doble, lo qual sia departit per mig entre lo senyor rey e lo General de Cathalunya. Maria en la Cort de Barchinona, capitol XII.

9. Ne deu lo senyor rey atorgar negun offici per lo qual se haje tenir taula ne encara lo offici de inquisidor de la taula a negun qui'l ne soplich per si mateix. Pere terç en la Cort de Muntço, capitol I.

10. Item no deu lo senyor rey posar oficials en los lochs en que altres hajan juridicció o participi hont no n'haje acostumat haver en temps del rey en Pere terç o de sos predecessors. E si hi son posats los ne deu remoure. Maria en la Cort de Barchinona, capitol XXVIII.

11. Ne deu posar o metre jutge o assessor en loch hont no n'haje acostumat haver. Empero a Vila Francha ne fou posat a supplicacio de la Cort. Jachme segon en la primera Cort de Barchinona, capitol XXII. E en la Cort de Gerona, capitol XXVIII.

12. Ne deu posar oficial de bando en lo loch hont ha bando per be que assegur sos adversaris o que'ls exhemesque de son for. Jachme segon en la primera Cort de Barchinona, capitol XXVIII. Alfons en la Cort de Muntço, capitol XIII. Maria en la Cort de Barchinona, capitol XII.

13. Ne deu posar veguer en la Vegueria de hon es natural o domiciliat. Alfons III en la Cort de Muntblanch, capitol XII. E Maria en la Cort de Barchinona, capitol XII.

14. Ne deu posar sotbatles ne en Barchinona capdeguaytes, e si o fa aytal provisio o eleccio es nul·la e irrita. Pere terç en la Cort de Muntço, capitol XXXIII.

15. Ne deu comanar a negun qui haje scrivania l'offici ordinari d'aquella Cort en que ha la dita scrivania, encara que la regescha per substituït, ne als substituïts d'aquell. Pere terç en la Cort de Perpenya, IIII.

16. Ne deu comanar offici publich o de juridicció a negun usurer. Jachme en la terça Cort de Barchinona, capitol IX.

17. Ne deu fer neguna comissio a negun official o jutge ordinari. Capitol de Cort del rey en Marti en la Cort de Barchinona, capitol X.

18. Ne deu trametra per Cathalunya negun comissari sots qualsevulle nom sia appellat. Maria en la Cort de Barchinona, capitol XXIX.

19. Ne deu cometre les causes de appellacio sino a juristes. Pere terç en la Cort de Muntço, VI.

20. Ne deu enpetxar en tot o en part los inquisido[r]s de la taula. Jachme en la terça Cort de Barchinona, capitol IIII.

21. Ne deu empexar en exercir la justícia lo canceller, vicicancellor o'l regent ne qualsevulle altre delegat seu o sotdelegat relador o altre ministre de justícia per via de dilacio, sobresehimet, de prechs o de manaments o per altra via de empexament. Capitol de Cort del rey en Marti en la Cort de Barchinona, capitol II.

22. Ne deu signar lo senyor rey neguna carta, rescrit o provisio de justícia o tocant interes de part deduhible en juhi e si ho fa no val, ne official negun aytal provisio deu obtemperar sots pena de docens florins e lo impetrant en docens florins e en les despeses e interes de la part deu esser punit. Capitol de Cort del rey en Marti en la Cort de Barchinona, capitol I.

23. Ne deu fer Constitucions generals de Cathalunya sino ab aprovacio e consentiment dels prelats, barons, cavallers e ciutadans de Cathalunya o ells appellats de la major e pus sana part d'aquells. E, si alguna Constitucio ha menester enterpretar, deu-ho fer lo rey appellades e hoydes les parts ab quatre prelats, si entrevenir-hi volen, e quatre richs homens e quatre cavallers e quatre ciutadans e juristes. E si per ventura era necessari millorar la dita interpretacio deu-ho fer lo rey ab consell de la Cort general primer celebradora. Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol XIII. E Jacme segon en la Cort segona de Barchinona, capitol IIII.

24. Ne deu en Cathalunya ne en lo regne de Mallorca e illes en aquell adjacents metra o posar oficials ne assessors llurs sino que sien cathalans, ne encara castellans de castells. Jachme segon en la primera Cort de Barchinona, capitol I, II.

Alfons terç en la Cort de Montblanch, capítol IX. Pere terç en la Cort de Cervera, capítol X. Ferrando en la Cort de Barchinona, capítol X, XI. E Maria en la Cort de Barchinona, capítol X, XI, e final.

25. Ne deu atorgar carta contra carta justament atorgada, ans, si alguna carta es empetrada contra carta o que contengua res contra privilegi general o especial o contra costuma de algun loch, no val ne si privilegi sia contra ordinacions de Cort atorgat. Alfons segon en la Cort de Muntço, capítol VI, XVI. Jachme segon en la Cort de Barchinona, capítol XVI. E en la Cort de Barchinona, capítol XVIII. E en la Cort de Gerona, capítol III, IX, XVII.

26. Ne deu lo senyor rey atorgar alongament empatxant paga de censals ne de violaris. Capítol de Cort del rey en Pere terç en les primera, segona e terça Corts de Barchinona e en les Corts de Tortosa e de Muntço.

27. Ne deu atorgar a negun juheu alongament per lo qual puxe esser lo deute diferit a negun christia. Pere terç en la Cort de Perpenya, capítol XXII.

28. Ne val alongament atorgat a quisvulle, si donchs lo deutor alongat no assegura al crehedor de pagar-lo en lo terme del dit alongament, si donchs lo dit alongament no's fahie per raho de armada. Jachme primer en la Cort de Terragona, capítol XII. Ne deu atorgar alongament ne guiatge a negun qui sie pres. Capítol de Cort del Rey en Pere terç en la primera Cort de Barchinona.

29. Ne deu lo senyor rey ne officials seus resebre res per composicio ne en altra manera de negun pres ne soltar-lo de la preso o de la manleuta fins que haje restituit a la part lo mal fet o'l deute per que sera pres. Alfons segon en la Cort de Muntço, capítol XIII. E Jacme segon en la primera Cort de Barchinona, capítol VI.

30. Ne deu atorgar guiatge o salvaguarda a neguns singulars, christians o jueus, con cascun sia e esser dege en guardia e deffensio sua e especialment les persones ecclesiastiques. E si l'atorga no val ne la pena que y sia posada se pot exegir. Jachme segon en la segona Cort de Barchinona, capítol XVII. E en la terça Cort, capítol XV.

31. Ne deu posar ne metra penons o trametre porte[r]s o altres homens per raho de guiatge en negun loch que sie de juridiccio de castells de richs homens ne de cavallers. Jacme segon en la Cort de Muntblanch, capítol III.

32. Ne deu comprar alou dins lo terme de castell d'altre qui no'l tengua per ell. Pere segon en la Cort de Barchinona, capítol L. E Jachme segon en la segona Cort de Barchinona, capítol XXIII.

33. Ne deu comprar baronies, castells, viles ne altres lochs litigiosos ne les accions d'aquells comprar ne en altra manera atquerir. Pere segon en la Cort de Barchinona, capítol LV.

34. Ne deu en si resebre ne admetre cessions, les quals son per dret prohibides esser fetes en persones poderoses. Pere terç en la Cort de Muntço, capítol III.

35. Ne deu comanar sos sagells sino en la sua Cort. Jacme primer en la Cort de Terregona, capítol XIII. Ço es lo sagell secret a son camerlench e lo sagell major al patronotari. Capítol del rey en Marti en la Cort de Barchinona, capítol III, VI.

36. Ne lo senyor rey deu vendre ne obligar son sagell. Jachme segon en la primera Cort de Barchinona, capítol VI.

37. Ne deu vendra la Cort, Vegueria o Batlia en venda de rendes que façe. Pere segon en la Cort de Barchinona, capítol XXVII.

38. Ne deu atorgar negun victigal per utilitat privada. Pere terç en la Cort de Muntço, capítol XVIII.

39. Ne deu imposar negun victigal contra la forma acostumada ne en altre loch. Pere terç en la Cort de Muntço, capitol XVIII. E de Perpenya, capitol XV.

40. Ne deu resebra peccunia per atorgar a negun licencia de traure victualles prohibides en temps de necessitat. Jachme segon en la segona Cort de Barchinona, capitol X.

41. Ne deu lo senyor rey despullar negun de sa possessio o quaix sens coneguda de dret. Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol XXIII.

42. Ne deu condempnar nagun a mort o a mutilacio de membres ne posarlo a turment sens atorgar-li deguda defensio. Alfons en la Cort de Muntblanch, capitol XXV. E Pere terç en la Cort de Perpenya, capitol XIII.

43. Ne deu resebre ne exhigir bovatge com ne haje feta general remissio. Jachme segon en la Cort de Barchinona, capitol XXVII. E en la Cort de Leyda, capitol XV. Alfons en la Cort de Muntblanch, capitol XXXIII.

44. Ne deu reebre monedatge ne la quinta part dels homens qui son de sgleya o de barons o de cavallers o de ciutadans, sino axi com se feya en temps del rey en Jachme. E Pere II en la Cort de Barchinona, VI.

45. Ne deu lo senyor rey ne oficials seus reebre ne exhigir albergues, cenes ne acaptés en lochs de prelats, de barons, de cavallers o de ciutadans sino en los lochs hon antigament ho solie reebre. Pere segon en la Cort de Barchinona, capitol X. E en la Constitucio de Pau e de Treva «*Diuiñarum*» et «*Notum*», [capitol] «*Preterea statuimus*» e en lo capitol «*Item ab hac pace statuimus quod nullus Vicarius*».

46. Ne deu resebra ne pendre res del residuu de testaments o de leixas pias, encara que l'archabisbe e altres bisbes de Cathalunya li o consentisen. Capitol de Cort del rey en Pere en la terça Cort de Barchinona.

47. Ne deu compel·lir ne forçar nagun que sia d'altre senyoria o juridiccio anar ab ell en host ne per força metre'ls o posar en stablides ho en fronteres. Jachme segon en la primera Cort de Barchinona.

48. Ne deu deffendre ne admetre a composicio nagun qui haje apresonat algun clergue o meses ses mans violentes sobre aquell. Jachme primer en la Cort de Leyda, capitol «*Statuim*». E en lo capitol «*Axi mateix diem*».

49. Ne deu fer empeniment o covinença ab negun de sa senyoria car senyor no deu tenir part ans deu esser cominal en justicia a totes les gents. Alfons segon en la Cort de Muntço, capitol VI.

98. TOMÀS MIERES, *APPARATUS SUPER CONSTITUTIONIBUS*, 1465, BARCELONA

Tomàs Mieres (Gerona, 1400 - Barcelona, 1477), doctor en ambos derechos, magistrado de la Real Audiencia de Barcelona, consejero real y uno de los juristas catalanes de mayor prestigio. Formado en Bolonia y Montpellier, conoce la obra de Guillem Domenge y es discípulo de Narcís de Sant Dionís. Autor de una ingente obra jurídica, destacan: su recopilación de usos y costumbres feudales en la ciudad y Diócesis de Gerona, publicada en 1439 con el título de *Usantiae et consuetudines civitatis et diocesis Gerundae* (conocidas en general como *Costumbres de Girona*); y su estudio sobre las constituciones de Cataluña publicado en 1465, como *Apparatus super constitutionibus et capitulis Curiarum generalium Cathaloniae*, en dos volúmenes, en el que pone en relación el derecho general del país con el derecho común romano canónico y con los glosadores y comentaristas¹. Transcribimos unos capítulos de esta obra².

A

Collatio Quarta

De iudicibus tabulae. Cap. XXXVIII

I. Iudices tabula tres assignari debent in quacumque Vicaria.

1. *Item quod assignetur nunc per nos unus miles, et unus civis, et unus iurisperitus in qualibet Vicaria, etc.* Haec est prima constitutio, per quam fuerunt dati tres iudices, siue delegari debent per dominum Regem tres iudices in qualibet Vicaria, qui sine libello, et sine figura iudicii, siue platici simpliciter, et de plano cognoscent, si constitutiones curiarum generalium sint fractae et quod emendetur si fractae fuerint, et adaptetur ad eorum iudicium.

¹ Seguimos la edición Tomàs MIERES, *Apparatus super constitutionibus et capitulis Curiarum generalium Cathaloniae*, 2 vols., Typis et aere Sebastiani a Cormellas, Barcelona, 1621.

² El autor refiere que en cada Veguería debe haber tres *judges de taula* (un caballero, un ciudadano y un jurista), encargados de conocer y juzgar a los oficiales reales por los posibles abusos cometidos en el ejercicio de sus funciones (*Ibidem*, pp. 163-164).

2. Ultimo + mandat, omnes constitutiones curiarum praeteritarum obseruari Catalanis. Hoc dicit in longo.

3. Nota + hic, quod inquisitores siue iudices tabulae procedunt sine libello. Sed hodie dantur etiam querelae, siue petitiones, et servatur forma constitutionis infra *colla. 6 curiae Montissoni, Regis Petri Tertu c. iudices tabulae* dic ut ibi [...]

B³

Collatio Sexta

De iure Dotium. Rubrica

1. *Hac nostra constitutione*, etc. Casus. + Mulieres, mortuo viro, ipso iure intelliguntur ut creditrices omnia bona viri possidere pro dote, et sponsalitia et infra animum luctus debent de bonis ipsius viri alimentari, non tamen faciunt fructus suos. Post annum vero luctus mulier mutat possessionem et possidet ut usufructuaria conditionalis, nisi per virum extiterit prouisum. Et tenetur de dictis bonis incipere inuentarium infra mensem, a die notitiae mortis viri, et illud perficere infra alium proxime sequentem mensem: alias priuabitur commodis alimentorum anni luctus, et faciendi fructus suos. Hoc dicit. Et est multum notabilis, practicabilis, et menti tenenda: quia per eam declaratur *usat. vidua si honeste, et caste, etc. et tria*, vel quatuor capitula localium Barcinonae *del Recognoverunt proceres, etc. Pone*.

2. *Aliquis + habuit duas uxores cum suis dotibus, ex prima habuit filios, quaeritur, an eo viro mortuo, secunda uxor seu ultima superueniens praeferatur haeredi prioris coniugis in hypotheca et possessione per hanc constitutionem? Videtur quod sic in possessione, et tenuta. Sed quid si haeres primae coniugis pro dote priori praeueniat secundam, et ultimam uxorem in naturali tenuta, vel ei concurrat, et de dote priori fidem incontinenti faciat nunquid prae iudicabitur ei per hanc constitutionem? Dixi, quod haec constituti non praeiudicat dotibus prioribus, nec forte cognouit hunc casum. Immo videtur limitari per l. assiduis C. qui po. in pig. ha. cum simil. et quia si secunda possideretur, teneretur restituere priori, et sic obstaret iuris regula [de lo facit]. Cogita amplius, quia nondum vidi super hoc declari, et est casus contingibilis valde, ad de infra ea l. in verbo, uxor. Unde, si uxor decidit relicto haerede filio communi ipsius matrimonii, aut ipse filius reperitur emancipatus, et potest statim agere hypothecaria pro dote contra patrem; aut reperitur in patria potestate, et tunc pater possidet dotem iure usufructuario. Sed patre mortuo extinguitur usufructus, et sic bona patris iure hypothecae consolidantur filio, qui tanquam haeres matris censetur possidere, et praefertur nouercae, quae superuixit marito. Idem dicit infra super bona. Et dividitur in quinque partes.*

³ En el primer capítulo transcrito se describe la institución del año de luto (*any de plor*) por el que la viuda tiene derecho a recibir alimentos con cargo a los bienes de su cónyuge difunto, aunque, en ese período no puede reclamar sus bienes dotales ni esponsalicios. Y ya en el segundo apartado, si transcurrido ese año de luto, la viuda no es restituida de su dote y de su esponsalicio, entonces tiene derecho a poseer y administrar los bienes y derechos de su esposo, mientras aquellos no le sean entregados. En ambos casos el autor se remite al derecho de Cortes, al derecho regio y a costumbres locales.

In prima, dominus rex dat priuilegium mulieribus hypothecando eisdem omnia bona viri, ita quod mulier illico mortuo viro, ut creditrix possideat ipso iure bona ipsius viri; et infra annum luctus de eius alimentetur.

In secunda parte, ibi, post annum vero, prouidet ipsi mulieri post annum luctus, volens ipsius viri bona possidere, et facere fructus suos, ipsam usufructuariam sub conditiones constituendo.

In tertia parte, ibi, exceptis tamen, ponit exceptionem, ubi alias per virum iam erat prouisi.

In quarta parte, ibi, adicto quod uxor, ponit limitationem priuilegii.

In quinta parte et ultima, ibi, per hoc tamen, declarat dominus rex, quod adstringendo uxores ad inventarii confessione, qui ad eam alias de iure teneantur.

